

I-10γ
18

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000190918

Αριθ. ειλ. 2594 1982

ΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σπουδατήριο Ιστορίας Ν. Χρόνων
Τμήμα: Νεο. Λεωφ. Α. Μετ. 17.

ΤΩΝ

ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ

ΥΠΟ

ΧΑΡΙΣΙΟΥ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΥ

*Ει γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅ τι δύναιτό τις
χρηστὸν διέλθαι τοῦτο καὶ κοινὸν φέροι
πατρίδι, κακῶν ἂν αἱ πόλεις ἐλασσόνων
πειρώμεται τὸ λοιπὸν εὐτυχοῖεν ἂν.*

ΕΥΡΙΠΙΑΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1897

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐκατὸν ἐβδομήκοντα χιλιάδες παιδιά ἀπὸ ἕξ μέχρι δέκα ἐτῶν φοιτῶσι νῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐλευθέρου καὶ διακόσια πενήκοντα χιλιάδες εἰς τὰ τῆς δούλης Ἑλλάδος. Τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα φοιτήσεως αὐτῶν μέχρι τῆς τελευταίας, ἐπὶ τετραετίαν ὄλην, ἀνά χεῖρας ἔχουσιν, εἶνε τὰ ἀναγνωστικά. Ἐντεῦθεν ἀριδῆλως καταφαίνεται ὅτι δὲν εἶνε ὄλως ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἂν ταῦτα εἶνε μετὰ τινος ἐπιστημοσύνης ὑπ' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ σπουδαίων συντεταγμένα ἢ εἰκῆ καὶ ἀλογίστως ὑπὸ ἀπαιδύτων καὶ τῶν τυχόντων συγκεκαττυμένα.

Παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι πάγκοινον εἶνε τὸ δόγμα καὶ πασίγνωστον ὅτι ἐν καλὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις πιστότατα ἀντικατοπτρίζεται ἅμα μὲν ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῶν διαφόρων λαῶν, ἅμα δὲ ἡ οὐσία καὶ ἡ ποιότης τῆς παιδείας, ἣν αἱ ἑκασταχοῦ ἀνεπτυγμένα καὶ κρατοῦσαι κοινωνικαὶ τάξεις παρέχουσι τῷ λαῷ. Οὗτος δὲ ἀκριβῶς εἶνε καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν παρὰ τοῖς ἔθνεσι τοῖς προηγμένοις ἐν τῷ πολιτισμῷ ἢ σύνταξις τῶν τοιούτων βιβλίων θεωρεῖται ὡς ἔργον ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ ὑπολαμβάνεται ὡς ὑποχρέωσις σεμνὴ καὶ ἱερὰ τῶν δεινοτάτων ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῆς σχολικῆς καὶ τῶν ἀκροτάτων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς λοιπῆς μαθήσει τῆς ἀνθρωπικῆς.

Ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἐθνικὴν παιδείαν δὲν εἶνε, ἂν ἐν τοῖς πρώτοις βιβλίοις τῶν παιδῶν ἐνὸς ὄλου ἔθνους ἡ γλῶσσα εἶνε ἀγοραία καὶ ἀνώμαλος ἢ εὐγενὴς καὶ ὁμαλή. Ἀσήμαντον διὰ

τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν δὲν εἶνε, ἂν τὸ περιεχόμενον τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε εὐτελές, ταπεινόν, μωρὸν καὶ ἀντιπαιδαγωγικόν, ἢ γενναῖον, ὑψηλόν, σπουδαῖον καὶ παιδευτικόν. Ἀδιάφορον πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν δὲν εἶνε, ἂν ἡ οἰκονομία τῆς ὕλης τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε καχότεχνος καὶ ἀλόγιστος ἢ ἔντεχνος καὶ λελογισμένη.

Ἡ Μεθοδικὴ ἀνεκέρυξε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν, καὶ ἰδίως τὸ πρῶτιστον αὐτῶν, τὸ Ἀλφαβητάριον, ὡς τὸ μᾶλλον δυσεπίλυτον πρόβλημα αὐτῆς. Καὶ δικαίως· διότι πᾶσα λέξις, πᾶσα πρότασις γραφομένη ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις εἶνε, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶνε, ἀπόρροια βαθείας καὶ γνησίας ἀνθρωπικῆς παιδείας καὶ ἀπαύγασμα συμπάσης τῆς Παιδαγωγικῆς, συμπάσης τῆς Διδακτικῆς, συμπάσης τῆς Μεθοδικῆς. Κατὰ πᾶσαν λέξιν, κατὰ πᾶσαν πρότασιν γραφομένην ἐν αὐτοῖς πρέπει συγχρόνως καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάμπολλα καὶ σπουδαιότατα ὁ γράφων νὰ ἔχη ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ παρόντα. Πρέπει συγχρόνως καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ νὰ ἔχη ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ παρόντα τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ὅλης παιδείας, τὰ ποικίλα ἐπιστημονικὰ μέσα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, τὸν καιρὸν τὸν ἐκάστοτε πρόσφορον πρὸς χρησιμοποίησιν ἐκάστου τῶν ποικίλων τούτων ἐπιστημονικῶν μέσων, τὴν ἔμφρονα καὶ λελογισμένην ἀλληλουχίαν πάντων τούτων, τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως, εἰς ἣν ἐκάστοτε διατελοῦσι τὰ φιλομαθοῦντα παιδάκια, τὴν δύναμιν τῆς ἀντιλήψεως, τὸ εἶδος τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἰδιορρυθμίαν ἐκάστης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῶν εἰς ἐκάστην ἡλικίαν προφαινομένων, τὴν ποικίλην παιδευτικὴν δύναμιν, ἣν ἕκαστον τῶν ποικίλων στοιχείων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, κέκτηται, καὶ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἔντασιν τῆς ἠθοποιου καὶ ἀνδροποιου δυνάμεως τῆς ἐγκατακεκλεισμένης ἅμα μὲν ἐν τῷ συνόλω πάντων τούτων τῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεργομένων στοιχείων, ἅμα δὲ ἐν τῇ παντοδαπῇ ἐγκαταπλοκῇ αὐτῶν.

Πατὴρ παιδῶν γενόμενος καὶ διδάσκαλος ἐπὶ μακρότατον χρόνον διατελέσας ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσω πως τὴν

παιδικήν ψυχὴν. Ἀσχοληθεῖς δὲ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ τὴν παιδείαν τῶν παίδων ποικίλων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων συνέταξα πάντα τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τὰ ἀναγινωσκόμενα ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κατὰ τινὰς ἐπιστημονικὰς ἀρχάς, ἅς ἢ μικρὰ μου πείρα καὶ αἱ ὀλίγαι μου μελέται ὡς ὀρθοτέρας μοὶ ὑπέδειξαν. Τέλειον καὶ ἀμώμητον τὸ ἔργον μου βεβαίως δὲν εἶνε. Θὰ ἦτο ἐθνικὴ ἀρά, ἂν πᾶσα ἢ ἐν τοῖς τοιούτοις πρόοδος τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι παρατάσεως τοῦ βίου αὐτοῦ ἐγκατεκλείετο ἐν τούτοις τοῖς ἐμοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Εἶνε ὅμως ὅπωςδὴποτε κατὰ τινὰς ἐπιστημονικὰς ἀρχάς συντεταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπερέχουσι πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἀνακυκλουμένων τοιούτων, ἅτινα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε ὑπὸ τῶν τυχόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συρραπτόμενα ἄφθονα εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἀπὸ τινος χρόνου πανταχόθεν ἐπιπροχέονται.

Τὰ οὕτως συντεταγμένα ἀναγνωστικὰ μου βιβλία τρεῖς μέχρι τοῦδε ὑποβληθέντα εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν τελουμένους διαγωνισμοὺς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τρεῖς ἀπερρίφθησαν, ὅλως τῇ ἀληθείᾳ ἀδίκως καὶ—κατὰ τὴν ἐμὴν τοῦλάχιστον γνώμην—οὐχὶ πρὸς βελτίωσιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς παρ' ἡμῖν χαμαὶ κειμένης παιδείας τοῦ λαοῦ ἡμῶν. Τέλεια—ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν—καὶ ἀμώμητα βεβαίως δὲν ἦσαν τὰ βιβλία μου ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἀτελέστερα πάλιν καὶ ἀμαρτωλότερα τῶν βιβλίων τῶν εἰκαιότερων τῶν παρ' ἡμῖν γραμματοδιδασκαλιῶν, ὧν τὰ βιβλία ἐβραβεύθησαν κατὰ τοὺς ἀλλοκότους τούτους διαγωνισμοὺς, βεβαίως οὔτε ἦσαν οὔτε ὑπ' οὐδενὸς τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένων εἶνε δυνατόν ποτε νὰ πιστευθῇ ὅτι ἦσαν. Εἶνε δυστυχῶς σμικρὸν τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ γνωρίζομεν πολὺ καλὰ ἀλλήλους. Οὐδεὶς δὲ τῶν παρ' ἡμῖν ποιᾶν τινὰ κοινωνίαν πρὸς τὰ γράμματα ἔχόντων εἶνε δυνατόν ποτε νὰ πιστεύσῃ ὅτι τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα χαμαιδιδασκάλων πάντων, ὧν τὰ βιβλία κατὰ τοὺς διαγωνισμοὺς τούτους ἐβραβεύθησαν, ἢ ὑποστάθμη εἶμαι ἐγώ, οὔτινος τὰ βιβλία ἀπερρίφθησαν.

Τρεῖς ἐκθέσεις ὑπὸ τριῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν ἐγράφησαν διὰ τὰ τρεῖς καταδικασθέντα ἀναγνωστικά μου ταῦτα βιβλία. Τούτων ἀναλυτικωτάτη πασῶν εἶνε ἡ πρώτη φέρουσα τὰς ὑπογραφὰς τῶν κ. κ. Ι. Σιμοπούλου, Ι. Ἀργυριάδου, Ι. Πρωτοδίκου, Σ. Δουκάκη, καὶ Κ. Ζησίου. Ἡ δευτέρα παρὰ τὸν νόμον δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· ἐπομένως μοὶ εἶνε ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἡ δὲ τελευταία φέρουσα σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας κ. Χρ. Παπαδοπούλου εἶνε βραχυτάτη τις ἐπανάληψις ὀλιγίστων ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν καταδικαστικῶν παρατηρήσεων τῆς πρώτης.

Ἐπὶ πάμπολλα ἔτη ὡς διευθυντῆς διαφόρων διδασκαλείων διδάξας πρὸς τοῖς ἄλλοις παιδαγωγικοῖς καὶ μεθοδικοῖς μαθήμασι καὶ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων καὶ ὑπόχρεως ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου νὰ παρακολουθῶ τὰ ἐκάστοτε παρ' ἡμῖν προφαινόμενα τοιαῦτα βιβλία, πολλάκις ἐσκέφθην τὰ σμικρὰ πορίσματα τῶν ὀλίγων μου παρατηρήσεων καὶ μελετῶν ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀντικειμένου νὰ ἐκθέσω δημοσίᾳ, βλέπων — ὅσον ἐγὼ ἐννοεῖται ἡδυνάμην νὰ βλέπω — ὅτι τοῦτο ἠγνοεῖτο τέλεον ὑπὸ τε τῶν παντοδαπῶν ἀλφαβηταριογράφων καὶ ἀναγνωσματαριογράφων, τῶν πανταχόθεν κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως ἀγεληδὸν ἐκάστοτε κατασκηπτόντων, καὶ ὑπὸ τῶν ποικιλομόρφων κριτῶν αὐτῶν, τῶν προπετῶς ἄγαν πολλαχόθεν ἐκάστοτε εἰς τὸ σεμνὸν τοῦτο ἔργον εἰσπηδόντων· ἀπετρεπόμεν ὅμως πάντοτε φοβούμενος μὴ ὁ συνήθης θεωρητικὸς τύπος, καθ' ὃν ἔδει νὰ διατυπωθῶσι ταῦτα, φύσει ξηρὸς καὶ ἀφηρημένος, καθίστα ἀπροσπέλαστον τὸ ἔργον, ὅτε ἐξεπήδησεν εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἡ ἄνω ῥηθεῖσα ἀναλυτικωτάτη ἐκθεσις τῶν κ. κ. Ζησίου, Ἀργυριάδου καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοτίμων αὐτοῖς κριτῶν.

Ἡ ἐκθεσις τῶν κυρίων τούτων γέννημα πρωτοφανοῦς — καὶ παρ' ἡμῖν ἀκόμη — ἀμαθείας, ἀπειροκαλίας καὶ παχυνοίας, ἵνα εἰς ταῦτα μόνον περιορισθῶ, ἦτο αὐτόχρημα ὕβρις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ὄνειδος τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων, τὸ ἐπιστη-

μονικῶς ὀρθὸν καταρρυπαίνουσα καὶ ἐκφραυλίζουσα, τὸ ἐπιστημονικῶς ἐσφαλμένον καλλωπίζουσα καὶ ἀποσεμνύνουσα· παρέχουσα δ' ὅμως ἀφθονίαν παραδειγμάτων τοῦ τε ἐπιστημονικῶς ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἡμαρτημένου ἠδύνατο κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς βάσις εὐρεῖα καὶ ἀσφαλῆς τελείας τινὸς καὶ ζώσης περὶ τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων παντοίων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων πραγματείας, δυναμένης ἅμα μὲν νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλομαθούτων, ἅμα δὲ νὰ παράσχῃ τοῖς εὐπαιδεύτοις ἀφορμὴν πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμβριθῆ μελέτην τῶν τοιούτων ζητημάτων.

Τούτου οὕτω τυχόντος εὐκαιρον ὑπέλαβον νὰ ἐργασθῶ ὑπὲρ τῆς ὄντῶσεως τοῦ ἀρχικοῦ μου σκοποῦ, νὰ ἐκθέσω δηλ. δημοσίᾳ τὰς περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ὀλίγας μου σκέψεις, μὴ φοβούμενος πλέον τὴν ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀφηρημένης διατυπώσεως τελείαν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς μου ταύτης. Ἡ ἐκθεσις αὕτη τῶν χαριεστάτων κριτῶν ἡμῶν παρέχουσα ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ παραδείγματα τοῦ ἐπιστημονικῶς ὀρθοῦ καὶ ἡμαρτημένου θὰ ἐνέθετεν εἰς τὰς ἀφηρημένας ἐπιστημονικὰς θεωρίας αἷμα καὶ σάρκα καὶ ὅσα καὶ οὕτω θὰ ἐγένετο τὸ ὄλον ζῶόν τι ἔμψυχον καὶ κινούμενον καὶ βοῶν, αἰείποτε ἀκμαῖον τὸ ἐνδιαφέρον ἐν τοῖς φιλομαθοῦσιν ἐκκαλοῦν.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἐχρησιμοποίησα πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀπειροπληθεῖς κριτικὰς δῆθεν ἀποφάνσεις τῶν παραξένων τούτων κριτῶν καὶ δὴ ὡς ἐξῆς· Ἔλαβον ἀνὰ μίαν πάσας ταύτας, ἀνέλυσα ἐπιστημονικῶς τὴν ἀξίαν, κατέδειξα τὴν οὐσίαν καὶ ἐχαρακτήρισα τὴν ποιότητα αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα ἐξέθηκα, ἀφορμώμενος ἐξ ἐκάστης αὐτῶν, τὰς οικείας ἐκάστοτε καὶ προσηκούσας ἐπιστημονικὰς θεωρίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ φιλομαθὴν ἔχων οὕτως ὑπ' ὄψιν ἐκάστοτε τὰ παρ' ἄλληλα παρατιθέμενα καὶ ἀλλήλοις ἀντικείμενα παραδείγματα τοῦ τε ἐπιστημονικῶς ἡμαρτημένου καὶ ἐπιστημονικῶς ἀληθοῦς, μεγίστην εὐκολίαν καὶ ἀρχετὴν εὐφροσύνην θὰ ἤσθάνετο παρακολουθῶν

τὴν θεωρίαν τῶν ἐκάστοτε προφαινομένων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ὅσον ἀφηρημένη, ὅσον πολύπλοκος, ὅσον διεξοδική καὶ ἂν ἦτο αὕτη.

Ἄν ἐπρόκειτο ἀμυνόμενος ἀπλῶς ὑπὲρ τῆς βαναύσως περιυβρισθείσης ἐπιστημονικῆς ἀληθείας νὰ καταδείξω τὴν πρωτοφανῆ ἀμάθειαν καὶ ἀπειροκαλίαν καὶ παχύνοιαν τῶν κυρίων τούτων κριτῶν, ἀρκετὸν θὰ ἦτο νὰ ἀνεδημοσίευσον αὐτὴν ταύτην τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν, ὡς ἔχει, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως, ἄνευ οὐδενὸς σχολίου. Ἡ φαυλότης αὐτῆς εἶνε τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε καὶ ὁ δυνάμενος νὰ ἀναγνώσῃ μόνον καὶ ὁ ἔχων νοῦ σταλαγμὸν ἓνα μόνον καὶ ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφεὶς ἀκόμη θὰ ἠδύνατο ταύτην ἀναγινώσκων νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀμαθείας, τῆς ἀπειροκαλίας καὶ παχυνοίας τῶν γραψάντων καὶ ὑπογραψάντων αὐτὴν· διαφλεγόμενος ὁμῶς ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν περιστολὴν τοῦ ἐσχάτως ὑπερπλεονάσαντος παρ' ἡμῖν κακοῦ, τοῦ νὰ θεωρῆται τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς κρίσεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν ὡς ἔργον δυνάμενον νὰ συντελεσθῇ ὑπὸ τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδιδασκάλων, τῶν δυναμένων νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι μόνον καὶ τῶν γινωσκόντων ξηρούς τινας γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνας μόνον, καὶ θεωρῶν ὡς ἔργον ὑψίστης ἐθνικῆς ὠφελείας τὸ νὰ καταδειχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ σπουδαιοτάτη σημασία, ἣν κέκτηνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία εἰς τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, ὑπολαμβάνων δὲ προσέτι ὡς καθῆκον ὑψίστον πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἔθνος νὰ ὑποδείξω — ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου — ὁποῖά τινα πρέπει νὰ εἶνε τὰ πρῶτα βιβλία τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς χεῖρας τῶν νεαρῶν παιδῶν, ἐὰν μέλλωμέν ποτε καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς νὰ καταλογιζώμεθα καὶ γενναῖόν τι ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ καταπράξωμεν, ἀνέλαβον τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης πραγματείας. Αὕτη οὐδὲν τῶν παμπόλλων καὶ παντοδαπῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων συγχροτοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, ἄθικτον ἐγκαταλείπουσα, ἐκχέεται εἰς τὰ οὐσιωδέστατα τούτων μετὰ πάσης τῆς δυνα-

τῆς ἀκριβολογίας, ἐναργέστατον εἶπερ τι καὶ ἄλλο καθιστῶσα ὅτι οὔτε ἡ συγγραφή τῶν τοιούτων βιβλίων ἐκ τῶν εὐχερεστάτων εἶνε οὔτε ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις τοῦ τυχόντος ἔργον εἶνε οὔτε ἀδιάφορον ὅλως πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία αὐτῶν.

Ἡ πραγματεία μου αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος γίνεται λόγος περὶ τῆς οὐσίας ἐν γένει τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ περὶ τῆς χρηστῆς καὶ φαύλης ποιότητος αὐτῶν, διαφωτιζομένων πάντων τῶν οἰκείων τούτοις ἐπιστημονικῶν θεμάτων διὰ παραδειγμάτων εἰλημμένων ἐκ τε τῶν ἀναξίως βραβευθέντων καὶ ἐκ τῶν ἀδίκως κατὰ τὸν ἄνω μνημονευθέντα διαγωνισμὸν καταδικασθέντων βιβλίων. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει γίνεται λόγος εἰδικῶς περὶ ἐκάστου τῶν ἐμῶν καταδικασθέντων ἐλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, περὶ τοῦ ἐμοῦ δηλ. καταδικασθέντος ἐλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ τῶν ἐμῶν καταδικασθέντων ἐλληνικῶν ἀναγνωσματοαρίων πασῶν τῶν τάξεων τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τιθεμένης ὡς βάσεως τῆς ἐπιστημονικῆς περὶ τῶν κατὰ τὰ βιβλία ταῦτα ἐρεύνης τῆς ἐκθέσεως τῶν ἄνω μνημονευθέντων χαριστάτων κριτῶν ἡμῶν. Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει περιλαμβάνονται τέσσαρες ἐπιστημονικαὶ μονογραφίαι περὶ τῶν τεσσάρων οὐσιωδεδεστάτων στοιχείων, ἐξ ὧν συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων, εἰς δύο βιβλία διηρημένα. Τὸ πρῶτον βιβλίον περιλαμβάνει μίαν μονογραφίαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τὸ ἐθνικὸν καὶ ὀρησκευτικὸν πνεῦμα ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ στοιχείῳ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν ἐλληνοπαίδων», ἐν ἧ ἅμα μὲν καταδείκνυνται αἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς δοκιμωτέρων ἄλλοεθνῶν σοφῶν γυνῶμαι περὶ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν φυσιογνωστικῶν μὲν ἐν γένει, τῶν ζωογνωστικῶν δὲ ἰδίως μαθημάτων, ἅμα δὲ ἐκτίθενται ἐν ποιᾷ τινι συστηματικότητι καὶ λεπτομερείᾳ αἱ περὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου τῶν ζώων παρατηρήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποῦ μὲν αἱ αὐταί, ποῦ δὲ καὶ ἀνώτεραι τῶν παρα-

ρατηρήσεων τῶν καθ' ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφῶν καταφαι-
νόμενοι. Τὸ δεύτερον βιβλίον ἐπιγραφόμενον « τὸ ἔθνικόν καὶ
θρησκευτικόν πνεῦμα ἐν τῷ ἠθικῶν στοιχείῳ τῶν ἀνα-
γνωστικῶν βιβλίων τῶν μετὰ τὴν Ἑλληνοπλιόων » περι-
λαμβάνει τρεῖς μονογραφίας ὑπὸ τὰςδε τὰς ἐπιγραφάς: « Οἱ
Λισώπειοι μῦθοι », ἐνθα καταδείκνυται ἅμα μὲν ἢ μετὰ τῶν
Ὀμηρικῶν ἐπῶν συγγένεια αὐτῶν, ἅμα δὲ ἢ ἐκ τοῦ παναρ-
χαίου καὶ ἁδῶλου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἄμεσος αὐτῶν προέ-
λευσις καὶ γνησία αὐτῶν καταγωγή: « Τὰ παραμύθια », ἐνθα
μετὰ λεπτομερῆ τινα ἀνάλυσιν τῶν περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνά-
μεως αὐτῶν παντοίων γνωμῶν τῶν δοκιμωτέρων παιδαγω-
γῶν καὶ φιλοσόφων τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς κό-
σμου καταδείκνυται τὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τῆς δι' αὐτῶν παι-
δείας τῶν νεαρῶν παίδων, καὶ τελευταῖον « Αἱ πρῶται ἠθικαὶ
καὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι », ἐνθα ἀναγράφονται περὶ ἐκάστης
τούτων τὰ ἐν τε ταῖς Ἀγίαις Γραφαῖς καὶ τοῖς Ἑλλησι ποιη-
ταῖς καὶ συγγραφεῦσι φερόμενα χωρία, περιληπτικῶς προτασ-
σομένου ἐκάστοτε ἐν τῇ καθωμιλημένῃ γλώσσει τοῦ περιεχο-
μένου αὐτῶν. Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ καταδείκνυται ἅμα μὲν
ἢ ἀγιότης καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐκάστης τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευ-
τικῶν τούτων ἰδεῶν, ἅστινας πρέπει οἱ νεαρώτατοι τῶν εἰς τὰ
σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντες, οἱ ἀναγνώ-
σται τῶν Ἀλφαβηταρίων, νὰ γνωρίσωσιν, ἅμα δὲ ἢ ἐν τῷ ὑψηλῷ
τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἔργῳ κοινοπραγία τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ
τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Τὸ τρίτον τοῦτο μέ-
ρος, τὸ περιλαμβάνον τὰς τέσσαρας ταύτας μονογραφίας, ἀπο-
τελεῖ τὸν δεύτερον τόμον τῆς παρούσης πραγματείας, ἐνῶ τὸ
πρῶτον καὶ δεύτερον μέρος ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον τόμον αὐτῆς.

Τίς εἶνε ἢ ἐπιστημονικὴ ἀξία τῆς πραγματείας ταύτης ἄλλοι
εἶνε ἀρμόδιοι νὰ κρίνωσι. Τίνα ἐπίδρασιν θὰ ἀσκήσῃ αὕτη ἐπὶ
τῆς ἔθνικῆς παιδείας ἐγὼ δὲν εἶμαι ὁ κατάλληλος νὰ ὑπολο-
γίσω. Ἐγὼ δύναμαι ἐνταῦθα νὰ εἶπω μόνον ὅτι ἢ σφοδροτάτη
ἀποστροφή, ἢν αἰσθάνομαι πρὸς τὰ ἀνοσιουργήματα, τὰ ἐπὶ τῶν
ἡμερῶν ἡμῶν ἐν τῇ παρ' ἡμῶν ἐκπαιδεύσει τελούμενα, καὶ ὁ

διάθερμος πόθος τοῦ νὰ συντελέσω — ὄση μοι δύναμις — εἰς τὴν ἐξύψωσιν ταύτης, ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον, τὸ ἐθνικώτερον καὶ τὸ ὀρησκειτικώτερον μεταπλασσομένης, ὑπηγόρευσαν τὴν σύνταξιν τῆς πραγματείας ταύτης.

Εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὅτι πολὺ ἐπεθύμουν νὰ ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ πάντων τῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἀσχολουμένων ὅτι ἡ σύνταξις καὶ ἡ κρίσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν εἶνε ἔργον σπουδαιότατον καὶ ἐπιχείρησις ὑπερβαίνουσα τὰς δυνάμεις τοῦ τυχόντος χαμαιδιδασκάλου. Πολὺ ἐπεθύμουν ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ νὰ κατανοηθῆ ὅτι οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς δὲν εἶνε ἀποθήκη ξηρῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων, ἀλλ' εἶνε ταμεῖον σοφίας ποικιλωτάτης καὶ βαθυτάτης καὶ ἠθικότητος ἀγνοτάτης καὶ ὑψηλοτάτης. Πολὺ ἐπεθύμουν ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀσχολουμένων βαθύτατα νὰ πιστευθῆ ὅτι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία δὲν εἶνε δύστηνόν τι καὶ κακόζηλον μέσον βίου καὶ διαίτης τῆς παρ' ἡμῖν ἐν ἀμαθείᾳ πρωτοφανεῖ καὶ ἐπονειδίστῳ μολυνομένης ἱερατικῆς τάξεως, ἀλλ' εἶνε πηγὴ διαυγεστάτης σοφίας βαθυτάτης καὶ ἠθικότητος ἀγνοτάτης ὅτι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς εἶνε ἐντελῶς τὰ αὐτά, τέλεον ἰσοδύναμα ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, κοινὴν τὴν καταγωγὴν ἔχοντα, ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέοντα, τῶν αὐτῶν ἀκτίνων τῆς θείας Μεγαλειότητος ἀντανάκλασις, τῶν ἀκτίνων τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπὸ κοινοῦ τὸν νοῦν τῆς ἀνθρωπότητος φωτίζοντα καὶ ἐξ ἴσου τὸ ἦθος αὐτῆς ἐξανθρωπίζοντα.

Ἄν ἡ πραγματεία μου αὕτη συντελέσῃ πως εἰς τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν γενναιοτάτων τούτων καὶ πάσης ὀρθῆς παιδείας ἀρχοειδεστάτων ἀληθειῶν, καλῶς ἡ ἀρχικὴ μου πρόθεσις καὶ ὁ τελικός μου σκοπὸς ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἄν δὲ οὐδαμῶς πρὸς τοῦτο συντελέσῃ, εὐχομαι ἐκ μέσης καρδίας ἄλλοι δεξιώτεροι ἐμοῦ καὶ τελειότερον παρεσκευασμένοι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο.

Εἶνε ὑψίστη ἀνάγκη ἐν τῷ προσεχεστάτῳ μέλλοντι ἡ ὄλη

τοῦ ἔθνους ἡμῶν παιδεύσις νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τῶν γενναιοτά-
των καὶ τὰ μάλιστα ἠθοποιῶν καὶ ἀνδροποιῶν τούτων ἀλη-
θειῶν, ἂν μέλλῃ ποτὲ νὰ ἐξέλθωμεν ἐκ τοῦ βαράθρου, εἰς δ
πρωτοφανῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐθνῶν κακοπολιτεία καὶ πονη-
ροκρατία κατεκρήμνισεν ἡμᾶς, καὶ νὰ μὴ ἀποσβεσθῇ τὸ κλει-
νὸν γένος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς παναθλιας γενεᾶς ἡμῶν·
ἂν μέλλῃ νὰ ὀρθοποδήσωμέν ποτε καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ κόσμῳ
τούτῳ καὶ νὰ καταπράξωμέν τι ἀντάξιον τῶν μεγάλων ιστορι-
κῶν παραδόσεων τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ ἀνάλογον τῶν πολλῶν
καὶ εὐγενῶν δυνάμεων τῶν συμφύτων τῇ φυλῇ ἡμῶν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος σελ. γ'- ιβ'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

**Γενική ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν
μικρῶν παιδῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.**

Ἡ ἐν τῇ στοιχειῷδεὶ ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἢ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτουμένη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνευσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς. — Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντὸς ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὑψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικίλαι περιπέτειαι τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλεόν. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὁμαλὴ, ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίφογα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητευόντων. σελ. 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοδέβεια καὶ τὰ λοιπὰ
ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις
τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.**

(Κριτῶν ψευδολογία)

Ἡ φιλοπατρία ἕξις τις καὶ διαθέσις τῆς ψυχῆς. — Ἡ φιλοπατρία θριγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἐδρασθῇ μόνον ἐπὶ ἄθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν δεόν νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἐπηται δὲ ἡ φιλο-

πατρία. — Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντιληψίς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδογῆ. — Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδογῆ. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δεόν νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοότητος θεοσεβείας. σελ. 45

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

**Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις
τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.**

(Κριτῶν μεροληψία)

Περιπέτειαι τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν γόραις πονηροκρατουμέναις. — Μακρὰν αἰ ἀνορθογραφίαι, τὰ γλωσσήματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελής καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος συναλοιφῆ τῶν φωνηέντων. — Λί ἄνωμαλία: περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἔρμηνειαν. σελ. 60

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

**Αἱ κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων
τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.**

(Κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία)

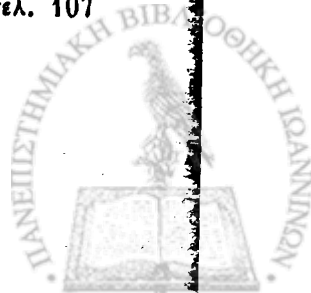
Αἱ ἐν τοῖς Ἀλφαθηταρίοις ὑποδειγματικαὶ λέξεις εἰκάται, γυδαῖται καὶ πολυεῖδεῖς. — Ἀπουσία συλλαβικῶν εἰδῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. — Παρουσία συλλαβῶν ἀνυπάρχτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. — Πρωτύστερα ἐν τῷ συλλαβισμῷ. — Λέξεις ἀσυνήθεις καὶ γλωσσηματικαὶ καὶ βάρβαροι. — Χυδαιολογία γελοῖως ἀποσεμνουμένη. — Σωρισμὸς γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. — Ἀνορθογραφίαι. — Προτάσεις ἀπερινόητοι. — Προτάσεις ἀνόητοι καὶ ἀπειροκαλίας μετταί. — Τὸ πραγματοποιιστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ἠθοποιόν. — Τὰ ἀναγραφόμενα ἀνακριβῆ, ἀπρεπῆ, ἀπερινόητα, παρένθурсα, σικχαμερά, ἀνάρμοστα ἀντιπαιδαγωγικά. σελ. 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

**Τὰ οὐσίωδέεστα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου
τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Αἱ κακίαι καὶ αἱ ἄρεται αὐτῶν.**

(Κριτῶν σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία)

Σύνοψις τῶν κακῶν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τὸ Ἀλφαθητάριον καθαρῶς Ἀλφαθητάριον· ἡ οἰκονομία αὐτοῦ εὐπαρακολούθητος, λογικὴ καὶ σαφής· ἡ ἠθογραφία δαψιλεστέρα τῆς πραγματογραφίας καὶ φυσιογραφίας. — Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων προσαρμοζομένη ἐκάστοτε πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητευόντων. — Ἡ διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα σώζουσα. — Ἡ σύνταξις ὀρθὴ καὶ ἄψυγος. — Ἡ φράσις σεμνὴ εὐχαρὶς καὶ εὐτονος. — Ἡ ἔρμηνεια εὐγενής. — Πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις γενναῖα καὶ σπουδῆς ἄξια· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πᾶσα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα, τὸ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον. σελ. 107

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος τῶν Ἀλφαβηταρίων.

Μόνον τοῦ τύπου στοιχεῖα ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ γένη καὶ εἶδη τῶν συλλαβῶν.
— Μόνον λέξεις, οὐδεμία συλλαβὴ ἄσημος καὶ ἄλογος ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ
ἐν τοῖς πρώτοις μαθήμασι διδακτέα γράμματα τακτέα κατὰ τὰς φωνητικὰς αὐτῶν
ιδιότητας· ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα λεπτολογία μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. — Τὰς
λέξεις τακτέον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη
τῶν συλλαβῶν, πρῶτον τὰ ἀπλούστερα καὶ εἶτα τὰ συνθετώτερα. — Αἱ περὶ τῆς
συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων παντοῖαι θεωρίαι. — Αἱ εἰκόνες περιτταὶ καὶ ἐπι-
δλαβεῖς συνήθως. — Τὰ αἰνίγματα ἀπαράδεκτα. — Τὰ παραμύθια ἀπόβλητα. — Αἱ
λέξεις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου πλείονες τῶν φράσεων καὶ προ-
τάσεων σελ. 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων.

Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διη-
γημάτων σπουδαῖον καὶ γενναῖον, τὸ μῆκος αὐτῶν ἀδιάφορον. — Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις
ἄσχετος πρὸς τὰ μῆκη καὶ ὕψη τῶν ἀναγινωσκομένων. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις
τῶν μακρῶν προτάσεων, περιόδων, μύθων καὶ διηγημάτων. — Αἱ παιδαγωγικαὶ
ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦτο. — Τὸ πνεῦμα
τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν τοῖς
Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ σύνταξις Ἀλφαβηταρίου ἔργον δυσχερέ-
στατον. — Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἱερά γράμματα σήμερον ἐν Ἑλλάδι. — Τὰ Γερ-
μανικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. — Πλεονεκτήματα τῶν Ἑλληνικῶν
ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. —
Τὸ κακὸν ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τιμωρουμέ-
νου κακοῦ. — Ἐπίχαρτον τὸ κακὸν τιμωρούμενον. — Τὸ ἐν τοῖς μύθοις πιθανὸν καὶ
ἀπίθανον. — Ἡ φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ὁ
μετασχηματισμὸς τῶν ἄλλοθεν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραλαμβανομέ-
νων. — Παραδείγματα ἀθετήσεως πασῶν τῶν ἀλφαβηταριογραφικῶν ἀρχῶν καὶ
παραδείγματα τηρήσεως αὐτῶν. σελ. 189

Β' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ οἰκονομία τοῦ βιβλίου· τάξεις καὶ διαίσεις. — Ἡ εὐρεσις· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία. — Ἡ λέξις ὑπτιὰ καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὁ λόγος ἀπλοῦς καὶ ἀφελῆς, τὰ κῶλα μικρὰ καὶ κομματικά. — Διηγήματα, Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ Ἐκφράσεις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἔρμηνεῖα αὐτῶν σαφῆς καὶ ἐναργής. Σαφήνεια. — Συντομία. Τὸ εὖ, τὸ πρέπον, τὸ βέλτιστον πανταχοῦ καὶ πάντοτε· τὸ ξηρόν, τὸ στυγνόν, τὸ βραχὺ οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε. — Χάρις. — Πιθανότης. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης. — Ἡ πρὸς τοὺς ῥιγῶντας καὶ πεινῶντας εὐσπλαγχνία· χειμῶν, πενία. — Ἐν πᾶσι τηρητέον τὸν τύπον τῆς συνήθους διαλέκτου. — Τὰ ὀνόματα μῆτε ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, μῆτε ἀγοραῖα καὶ καπηλικά. — Ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ. — Τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει. — Ἐπιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν. σελ. 288

Γ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματορίου τῆς τρίτης τάξεως ἐν γένει. — Τὸ φυσιογνωστικόν καὶ ποιητικόν στοιχεῖον ἀναπόφευκτον καὶ παιδευτικώτατον. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι· χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν μικρῶν παιδῶν βιβλίοις. — Ἡ παγχόσμιος δόξα καὶ τιμὴ αὐτῶν. — Ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ καὶ βιωφελὴς αὐτῶν δύναμις. — Ἡ ψυχολογικὴ διαίσεις αὐτῶν. — Τὰ πολύτιμα διδάγματα αὐτῶν. — Μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς. — Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν κληροδοτηθέντων τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. — Πόλις ἄνδρα διδάσκει. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν τεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων. — Οὐδὲν δημαγωγικόν. — Πολύτιμα διδάγματα τῶν Αἰσωπειῶν μύθων· πείθεσθε τοῖς φρονιμωτέροις. — Ἡ σύνεσις πρῶτιστον ἐν τῷ βίῳ. — Ἡ ἀλαζονεῖα καταγέλαστον καὶ ὀλέθριον. — Ὁ

Θεός κολαστής τῶν υπερκόπων ἄγαν φρονημάτων. — Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πληθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. — Ἐν τῇ υπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία. — Κακοὶς μὴ προσομιλεῖ. — Σιωπρσύνη ἀγαθόν, ἀφροσύνη κακόν. — Ἐκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. — Πάντα πόνος τεύχει βροτοῖς μελέτη τε βροτεία. — Ὑπέροκον μηδὲν ποτ' εἴπης μηδ' ὄγκον ἄρη μηδένα. — Φθείρουν ἦθη χρῆσθ' ὁμιλίας κακαί. — Ἡ πολ- λαπλῆ χρῆσις τῶν αὐτῶν Λίσωπέων μύθων. — Ἡ ἐν τῇ ἔθνικῇ παιδείᾳ ἀξία αὐτῶν σελ. 359

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ διηγήματα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διηγημάτων. Ἡ πρὸς τὰ ζῶα πραότης. — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί. — Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εὐγνωμοσύνη. Μεγαλοψυχία. — Ἀγάπη καὶ τρυφερότης πρὸς τὰ πιστὰ καὶ εὐεργετικά ζῶα. — Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος. — Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. — Ἄοκνος ἀνὴρ μέγ' οἶκον ὀφέλλει. — Σπεῦδε βραδέως. — Οὐκ ἔστι μητρός ἡδίων τέκνοις. — Ἴδιον τῶν ζῶων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Οὐ τοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὐ βουλευομένων. — Καλῶς ποιεῖτε τοὺς κακοποιούντας ὑμᾶς. — Φιλοστοργία τῶν γονέων. — Λιμὸς πάνπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρὶ. — Εἰ δὲ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργός. — Τὸ οἶκὸν καὶ λαιψηρόν φρενῶν εἰς πημονάς καθῆκε πολλά δὴ βροτούς. — Οὐδὲν γλύκιον ἢς πατρίδος οὐδὲ τοκέων γίγνεται. — Ἡ πρὸς τὰ θηρία πραότης μελέτη πρὸς τὸ φιλόανθρωπον καὶ φιλοίκτιμον. — Εὐσέβεια καὶ φιλο- πατρία σελ. 433

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα.

Ἡ γλῶσσα πρέπουσα καὶ ἀρμόζουσα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν παιδίων. — Πάντοτε ὅμως εὐγενῆς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα. — Ἡ γλῶσσα ἐκ τῶν γενικῶν καὶ συγκεκριμένων ἐπὶ τὰ ὠρισμένα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. — Ἡ φράσις τῶν Λίσωπέων μύθων ἀπλουστέρα καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμι- λίας ἐξαλλάττουσα. σελ. 475

Δ' ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ λέξις ἐν γένει.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Οἱ Ὀμηρικοὶ καὶ οἱ Ἡσιόδειοι μῦθοι. — Τῶν διδασκαλικῶν λόγων κατὰ τὸ δυνατόν διάπτυξις. — Τὸ ἐν τῇ ποιήσει παιδευτικὸν στοιχείον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παι-

δευταί τοῦ ἔθνους. Ἀποστοματισμός τῶν ποιημάτων. Ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνοπαίδων. — Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον· ἡ ποσότης αὐτοῦ. — Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἢ διηγήσεις ἔστω λεπτομερῆς, ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα. Τὰ παραδείγματα κατὰ ταύτας. — Τὰ βέλτεστα ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον. — Τῆς ἐναργείας καὶ τῆς λογικῆς ἀνελλιξεως ἔνεκα ἔστιν ὅτε ἀναγκαῖα ἢ διλογία. — Διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. — Ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις τῶν σχημάτων, τῆς ταυτολογίας, τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως καὶ τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διάνοημα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. — Δίς καὶ τρίς τὸ καλόν, τὸ δὲ κακὸν οὐδ' ἀπαξ. — Λόγου μέγεθος οὐχ ὕψει οὐδὲ μήκει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν σελ. 481

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοφύϊας τῶν ἀρχαίων
μῦθιον πάνδημικρον καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ.**

Εἰσαγωγή. — Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου· Ὅ,τι ἂν ποιῆς νόμιζε ὄραν θεοῦς τινας. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς· Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος. — Δάμων καὶ Φιντίας· Ἔτερος αὐτὸς ὁ φίλος ἔστιν. — Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφὼν τοῦ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀλυμπος τοῦ Ὀμήρου — Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι τοῦ Ὀμήρου τε καὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀμηρικὸς κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου σελ. 515

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Λέξις, εὐρεδῖς, ὀρθότης ἐπιδοτημονικὴ τε καὶ λογικὴ.

Ἡ λέξις τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. — Τὰ πράγματα ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς. — Ἡ γυνὴ πρὸς τὰς ἐξωθεν θυραυλίας ἀσθενῆς. Γυναίκες ἀνδρῶν φιλοπενθέστεραι. — Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλούς. — Ἀνελεύθερον ἢ μικρολογία. — Φῶτος Τζαβέλλας, ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρωος. — Φορτικὸν ἢ μωρολογία. — Ἡ Πραξιθέα τοῦ Εὐριπίδου. — Ἰβυκος ὁ κιθαρωδός. — Ἡ σφαγὴ τῶν θυμάτων. — Οἱ πρὸς ἄγρια θηρία μαχόμενοι κύνες. — Οἱ Ἑκατόγχειρες. Ὁ Ἑκατόγχειρ Γύης. — Ἐκάτη ἡ εὐμενὴς θεὸς τῶν τιμῶν καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων. — Τὸ Χάος κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν. — Αἱ Νύμφαι καὶ τὰ ἐπέραστα ἄντρα αὐτῶν. — Ὁ Κολωνός τοῦ Σοφοκλέους. — Ἡ τρικυμία τοῦ Ὀμήρου. — Ὁ ὕγκος τῶν ἄστρον καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας. — Ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἐξανθήσεως τῶν ἀνθέων κατὰ τὸν Θεόφραστον. — Ἡ ἀμετάβλητος τάξις τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. — Ἐπίλογος. σελ. 537

Πίναξ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιῶν τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐχόντων Ἑλλήνων σ. 605

Πίναξ τῶν πραγμάτων. σελ. 607

Παροράματα. σελ. 627

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ
ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενική ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν
μικρῶν παιδῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Ἡ ἐν τῇ στοιχειῷδεῖ ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἡ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτούμενη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνεσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς. — Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντός ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὕψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικίλαι περιπέτειαι τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλέον. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὑμάλῃ, ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίφορα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητευόντων.

Ἐσπούδαζον κατὰ τὸ 1871 δαπάναις τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γοτιγγῆς φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ὅτε ἔλαβον τὸ ὑπ' ἀριθ. 662 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Δεκεμβρίου 1871 ἔγγραφον αὐτοῦ, ἐν ᾧ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνεκοινοῦντό μοι καὶ ταῦτα: « Συνιστῶμεν Ὑμῖν τὴν ἰδιαιτέραν σπουδὴν τῶν τὴν δημοδιδασκαλίαν ἀφορώντων, διότι αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη καὶ μάλιστα κατεπείγουσα τῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος ».

Σεβόμενος τὸν Σύλλογον καὶ ἐν πᾶσιν ὁμογνημονῶν αὐτῷ ἐπέδοθην πάραυτα εἰς τε τὴν σπουδὴν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1873 διεβίβασα τῷ Συλλόγῳ ὑπόμνημα περ τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκπαιδεύσεως· περὶ τῶν μαθημάτων τουτέστι, καὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν παιδευτικῶν τρόπων καὶ τῶν διδακτικῶν μεθόδων τῶν ἐπιτηδείων, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, πρὸς τὴν παιδείαν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ὁ Σύλλογος ἀπαντῶν μοι ἐγράψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 1174 καὶ ὑπὸ ἡμερομ. 8 Μαΐου 1873 ἔγγραφῳ αὐτοῦ: « Ἄσμενοι καὶ μετ' ἐπιστάσις διεξήλθομεν τὴν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἠθικῆς παιδεύσεως Ὑμ. μελέτην καὶ ἐπηνέσαμεν τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων τοῦ γένους συμφερόντων πεφωτισμένον ζῆλον Ὑμῶν, καλοὺς τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἐν τῇ πατρίδι προοιωνιζόμενοι. Διότι ἐγνώμεν ὅτι οὐ μόνον βαθέως ἐνεκύψατε εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν σπουδαιῶν τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας ζητημάτων καὶ εἰς τὴν κατὰ τὰς ὑγιεστέρας τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀρχὰς θεραπείαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν ἔχετε, ἣν νεανικὴ καρδιά, πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶσα, παρέχει, ἵνα ἐπιτελοῦντες τὴν ὑμετέραν ἐντολὴν τελεσφόρως συμπράξῃτε εἰς τὴν πολυπόθητον ταύτην θεραπείαν ».

Μετὰ τινα χρόνον ἐτελείωσα τὰς ἐν Εὐρώπῃ σπουδὰς μου καὶ μετέβην κατὰ τὸ 1875 εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα ὁ Σύλλογος ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου.

Ἄλλ', ὡς εἶνε εὐνόητον, ἔλειπον πάντα, ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ Σύλλογος δι' ἄλλων τρεμῶν καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Διδασκαλείου τούτου μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδίωκεν. Πασῶν δ' ὅμως τῶν ἐλλείψεων ἐπαισθητοτάτη ἐγένετο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἡ ἐλλείψις ἀσμάτων καὶ διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς συντεταγμένων. Ὁ Σύλλογος, πρὸς πᾶσαν βελτίωσιν πρόθυμος, ἅμα πληροφορηθεὶς ταῦτα, τὴν μὲν παρασκευὴν τῶν παιδαγωγικῶν ἀσμάτων ἀνέθηκεν εἰς τὸν κ. Ἀγγελον Βλάχον, περὶ δὲ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐγράψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2230 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Ἰουλίου 1876 πρὸς με ἐγγραφῳ αὐτοῦ: « Ἐγκρίνομεν ὅσα γράφετε περὶ διδακτικῶν βιβλίων, χρηστομαθείας (Lesebuch), ἱστορίας, παιδαγωγίας κτλ. Ἐνταῦθα οὐδεὶς ἡμῶν δύναται νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τοιαῦτα, οὐδ' εἰς ἄλλον τολμῶμεν νὰ ἀναθέσωμεν τὸ ἔργον, ὡς μὴ ἔχοντες τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας· τὸ πρακτικώτερον θὰ ἦτο, ἂν τις τῶν αὐτόθι διδασκάλων ὑπὸ τὰς Ὑμετέρας ὁδηγίας ἢ Ὑμεῖς αὐτοὶ

συνετάσσετε ἔν τι ἢ πλείονα χρήσιμα διδακτικά βιβλία, τούτων δὲ τὴν ἐκτύπωσιν ἀνελάμβανεν ὁ Σύλλογος ».

Ἐπόμενος τούτοις ἀπετάθην πρὸς διαφόρους εὐπαιδεύτους διδασκαλοὺς τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εἰς διαφόρους συμμαθητάς μου ἐν Ἀθήναις διατελοῦντας καὶ παρεκάλεσα αὐτοὺς περὶ τούτων. Παρὰ τινων ἔλαβον παρηγόρους τινὰς ἐλπίδας ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν ἀριθμητικῆς, ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων διδακτικῶν βιβλίων, οὐδαμῶθεν ὁμως οὐδεμίαν ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς « Χρηστομαθείας » (Lesebuch) τοῦ Συλλόγου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταύτης ἡ ἀνάγκη ἦτο ἡ μεγίστη πασῶν, ἐτόλμησα ὁ ἴδιος νὰ ἀποπειραθῶ, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ σύνταξις τοιαύτης « Χρηστομαθείας », ἡ σύνταξις τουτέστιν Ἀλφαβηταρίου καὶ Ἀναγνωσματαρίου κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις πρὸς χρῆσιν τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων, τῶν μαθητευόντων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, εἶχον μάθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως παντοδαπῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων ὅτι ἦτο ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἔργων καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, διὸ καὶ ἀπήντησα πρὸς τὸν Σύλλογον, ὅτι προθύμως ἀπεδεχόμην τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα, τούλαχιστον δι' ἐμέ, δυσχερέστατον ὄν, ἀπῆτει καὶ χρόνον μακρὸν καὶ μελέτας πολλὰς.

Ἐκτοτε πάντα τὸν χρόνον, ὅστις ὑπελείπετό μοι ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, κατηνάλισκον εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο προπαρασκευήν, προσπαθῶν νὰ παρασκευάσω ἔργον ἀντάξιον τῆς τε πρὸς με ἐμπιστοσύνης τοῦ ἐκπαιδεύσαντός με Συλλόγου, τῆς θέσεως, ἐν ἣ τὸ γε νῦν ἔχον εὐρίσκεται ἡ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἐπιστήμη καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ ἀσκοῦσι τὰ τοιαῦτα βιβλία.

Διεξῆλθον ἐν πρώτοις τινὰ τῶν εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Ἑλβετικὰ καὶ Αὐστριακὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναγινωσκομένων Ἀλφαβηταρίων καὶ Ἀναγνωσματαρίων καὶ ἐσημείωσα ὅσα τῶν διηγημάτων — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἦσαν παιδευτικώτερα καὶ ὅσα τῶν πραγματο-

γνωστικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ἀντικειμένων διδακτικώτερα καὶ παι-
 δευτικώτερα· διεξήλθον τινὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ
 συγγραφέων καὶ ἐσημείωσα ἐκ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων πραγμά-
 των, διηγημάτων, μύθων, ἀνεκδότων καὶ γνωμικῶν ὅσα — κατὰ τὴν
 ἐμὴν κρίσιν—ἦσαν πρόσφορα διὰ ἐλληνοπαίδας πολὺ μικροῦς, 6—10
 ἐτῶν· διέτρεξα τὸ Ἑλληνικὸν λεξικὸν τοῦ Passow καὶ ἐξέλεξα ἐκ
 τῶν ἐκεῖ ἀποτεθησαυρισμένων λέξεων ἐκείνας, αἵτινες χρήσιμοι εἰς τὴν
 σύνταξιν Ἑλληνικοῦ Ἀλφραβηταρίου εἶνε καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσση
 συνήθει· συνέλεξα διὰ τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν μέ-
 ρος τὰ πρόσφορώτερα — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐκ τοῦ Ἀριστοτέ-
 λους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Λιλιανοῦ, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Πορφυ-
 ρίου, τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ εἶχον
 ὑπ' ὄψιν δι' αὐτὰ ταῦτα τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν Φυσιγνωσίαν τοῦ κ.
 Σπυρίδωνος Μηλιαράκη, τὴν Φυσικὴν ἱστορίαν τοῦ κ. Εὐσταθίου Πο-
 νηροπούλου, τὴν Βοτανικὴν τοῦ κ. Κωνσταντίνου Χ. Μεταξᾶ, τὴν
 Ἀνθοκομίαν τοῦ κ. Πέτρου Ν. Φιλαρέτου, τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λε-
 ξικὸν τῶν κ.κ. Μπάρτ καὶ Χίρστ, τὸ Conversations = Lexicon τοῦ
 Meyer, καὶ τὰ Γερμανικὰ βιβλία Naturgeschichtsbilder v. Dr.
 L. Möller und H. Hesse, Pflanzen in Sitten, Sage und Geschi-
 chte v. Fr. Warnke, Thiergeschichten v. Karl Oppel, Allge-
 meine Thierseelekunde v. Schubert, Vorlesungen über die
 Menschen und Thierseele v. Wundt, καὶ Populäre Aesthetik
 v. Lomeke. Τὰς δὲ ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς τὰς ἐπικρατούσας κατὰ
 τὴν σύνταξιν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ τὴν
 ἱστορικὴν ἀνέλιξιν τῆς ἀλληλουχίας καὶ τῆς προόδου αὐτῶν ἐμάνθαν-
 νον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παιδαγωγικῶν βιβλίων, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῶν συγ-
 γραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ
 Rein, τοῦ Klauwell, τοῦ Fechner, τοῦ Böhme, τοῦ Lüben, τοῦ
 Rode, τοῦ Schmid καὶ τοῦ Kehr.

Κατὰ τὸ 1887 διορίσθην ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μέλος
 τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κα-
 τωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξέθηκα, ὅσον ἡ με-
 ρικὴ αὕτη ἀφορμὴ ἐπέτρεπε, τινὰς τῶν περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων
 γνωμῶν μου 1), αἵτινες ἦσαν σύμφωνοι μὲν πρὸς τε τὰς παρὰ τοῖς

1) Ἐκδοθεὶς τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κατω-
 τέρας ἐκπαιδεύσεως, Ὁ Ἀπριλίου 1888, σελ. 1 - 24.

ἀρχαίοις Ἑλλησι περὶ τούτων κρατούσας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἄνω καταλεχθέντων νεωτέρων λογίων καὶ μεθοδικῶν, σφόδρα δὲ διάφοροι πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς οἰκείοις βιβλίοις ἐφαρμοζομένας.

Ὅντως τὰ παρ' ἡμῖν ἀναγνωστικά βιβλία εἶχον κάκιστα· τὰ Ἀλφαθητάρια ἦσαν πλημμελῆ καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Αἱ οἰκείαι ἐκθέσεις ἀριδῆλως μαρτυροῦσι τοῦτο 1). Ταῦτα ἐβασίζοντο ἐπὶ ἀρχῆς ὅλως ἐναντίας τῆς ὀρθῆς· ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς: «Ὅσον μωρότερον καὶ παιδαριωδέστερον τὸ περιεχόμενον καὶ ὅσον χυδαιοτέρα ἢ ἐρμηνεία καὶ βαναυσοτέρα ἢ λέξεις αὐτοῦ, τόσοον καταλληλότερον διὰ τὰ παιδευόμενα παιδάρια», ἀντὶ νὰ βασίζονται ἐπὶ τῆς μόνης ὀρθῆς ἀρχῆς: «Τὸ ἄριστον εἶνε κυρίως ἀρκετὰ καλὸν διὰ τὰ παιδάρια» 2). Τὰ δὲ ἀναγνωστικά βιβλία, τὰ προωρισμένα διὰ τὰς λοιπὰς τρεῖς τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, «οἱ Ἡρωϊκοὶ χρόνοι» δηλ. «ἡ Ὀδύσεια» καὶ «ὁ Ἡρόδοτος», ὑπ' ἀνδρῶν ἀπειρῶν τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ Μεθοδικὴν θεσμοθετηθέντα, οὐ μόνον ἠστόχουν τοῦ παιδευτικοῦ σκοποῦ, τοῦ διὰ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων νῦν ἐπιδιωκομένου, ἀλλὰ καὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐκθεατρίζωσιν ἡμᾶς ἐνώπιον τοῦ παιδαγωγικοῦ κόσμου ὡς ἀβελτέρους καὶ γελοίους.

Οὐδενὸς ἔθνους τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐνθα ἡ ἐκπαίδευσις δι' ὑπουργῶν τῆς Παιδείας συντελεῖται, ἡ τρυφερὰ νεολαία τρέφεται πνευματικῶς διὰ μύθων καὶ παραμυθίων τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, οὐδὲ ἀναστρέφεται ἐν βίῳ ἔθνων βαρβάρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐκλιπόντων, οἷος ὁ διὰ τοῦ Ἡροδότου πρὸ τῶν παιδαρίων ἐμφανιζόμενος. Τοῦτο μόνον εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν συνέβαινε, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ἐκάστοτε θεσμοθετούντων τὰ τοιαῦτα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἀταλαιπωρίας καὶ τῆς φιλοκερδεΐας τῶν γινωσκόντων μὲν τὸ ἄτοπον

1) Ἐκθέσεις τοῦ 1884 σελ. 1-18. Ἐκθέσεις τοῦ 1888 σελ. 1-24.

2) Mager παρὰ Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τομ. 2, σελ. 351. «Für die Kinder ist das Beste gerade gut genug».

και παράξενον τοῦ πράγματος, ἐπαινούντων δὲ και ἐπιδοκιμαζόντων πρὸς ἴδιον τέλος τὰ τοιαῦτα· διότι ὅσον πρόχειρος, ὅσον εὐκολος εἶνε ἢ μετάφρασις μιᾶς τῶν ἀπειροπληθῶν γαλλικῶν ἢ γερμανικῶν παιδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ὀδυσσεΐας και τοῦ Ἡροδότου, τόσο δὲ δύσκολος εἶνε ἢ σύνταξις βιβλίου ἀναγνωστικοῦ τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς παρεμφεροῦς. Τὸ πρῶτον δύνανται εὐχερῶς πάνυ και βιβλιοπῶλαι ἀντὶ ἑκατονταδράχμου ἀμοιβῆς, και οἱ πρῶτοι τυχόντες γραμματοδιδασκαλίδαι νὰ διαπεράνωσι, τὸ δεύτερον μόνον ἄνδρες εὖ πεφυκότες, ἐλληνικῆς παιδείας μεταλαβόντες και τῆς Μεθοδικῆς και τῆς Παιδαγωγικῆς ἔμπειροι και δὴ μετὰ μελέτας μακρὰς και πόνους ἐνδελεχεῖς.

Δύο μεθοδικὰ συστήματα διακρίνονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τὸ ἀφηγητικόν, καθ' ὃ περὶ ἓν πρόσωπον ἢ περὶ ἓν γεγονός περιστρεφόμενον διὰ τῆς ἀφηγήσεως ἐξελίσσεται τὸ ὅλον (Ῥοβινσῶν, Ὀδύσεια κτλ.), ὅπερ και συγκεντρωτικὸν λέγεται, ὡς συγκεντρουμένου τοῦ ὅλου περὶ τι πρόσωπον ἢ γεγονός, και τὸ ἐγκυκλοπαιδικόν, καθ' ὃ αἱ πολλαπλαῖ σχέσεις, ἐν αἷς διατελεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αἱ σχέσεις αὐτοῦ δηλ. πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον και τὴν φύσιν ἐν προσφόροις διηγήμασι, παροιμίαις, γνωμικοῖς, ποιήμασι, πραγματογραφίαις και τοῖς τοιούτοις ἀπεικονίζονται και καθορίζονται και διευκρινίζονται ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐξεληθόντες ποτε εἰς τὸν βίον οἱ ἐν τούτοις παιδευόμενοι δυνηθῶσι νὰ διαβιώσωσιν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν πολλαπλῶν τούτων στοιχείων τοῦ Σύμπαντος, ὠφέλιμοι μὲν οὕτω τῇ κοινωνίᾳ, ἀρεστοὶ δὲ τῷ Θεῷ γινόμενοι.

Τούτων τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν χρήσει ὄν 1) και ὡς ἄριστον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος χαρακτηριζόμενον 2)

1) Πλάτων, Νόμοι 811 Α : Οἱ δὲ ἐκ πάντων κεφάλαια ἐκλέξαντες και τινὰς ὄλας ῥήσεις εἰς ταῦτό ξυναγαγόντες ἐκμανθάνειν φασὶ δεῖν εἰς μνήμην τιθεμένους, εἰ μέλλει τις ἀγαθὸς ἡμῖν και σοφὸς ἐκ πολυπειρίας και πυλυμαθείας γενέσθαι.

2) Νόμοι 811 D : Τῶν γὰρ δὴ πλείστων λόγων, οὓς ἐν ποιήμασι ἢ χύδην οὕτως εἰρημένους μεμάθηκα και ἀκήκοα, πάντων μοι μετριώτατοί γε εἶναι κατεφάνησαν και προσήκοντες τὰ μάλιστα ἀκούειν νέοις· τῷ δὲ νομοφύλακι τε και παιδευτῇ παράδειγμα οὐκ ἂν ἔχοιμι, ὡς οἶμαι, τούτου βέλτιον φράζειν, ἢ ταῦτά τε διδάσκειν παρακελεύεσθαι τοῖσι διδασκάλοις τοὺς παῖδας, τὰ τε τούτων ἐγόμενα και ὅμοια, ἂν ἄρα που

έγένετο και έν τοίς καθ' ήμᾶς χρόνοις κοινῶς παραδεκτόν παρὰ πάντων τῶν διδασκάλων και παρὰ πασῶν τῶν Κυβερνήσεων πάντων τῶν έν πολιτισμῶ προηγμένων ἐθνῶν, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Ἑλβετίας, Αὐστρίας, Σουηδίας, Νορβηγίας, Δανιμαρκίας, Ἀμερικῆς κτλ. ὁμοφωνούντων και πάντων τῶν ὀπωσοῦν ἀξίων λόγου παιδαγωγῶν.

Τὸ δὲ ἀφηγητικὸν ἢ συγκεντρωτικὸν ὑπὸ τοῦ Herbart έν χρόνοις πρὸ πολλοῦ παρελθοῦσι και δὴ και μόνον διὰ τὴν κατ' οἶκον διδασκαλίαν ὑποδειχθέν 1) και ὑπὸ τοῦ Ziller ὑποστηρικθὲν 2) ἔμεινε μόνον, ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, θεώρημα φιλόν, έν τῇ Ἑρβαντιανῇ σχολῇ κατακείμενον, ὑπ' οὐδενὸς πεπαιδευμένου διδασκάλου ἐφαρμοσθέν και ὑπὸ οὐδεμιᾶς οὐδενὸς πεπολιτισμένου ἔθνους Κυβερνήσεως θεσμοθετηθέν.

Μόνον ένταῦθα παρ' ήμῖν και μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους πανευδαιμόνας τούτους χρόνους τῆς εἰς τὰς τριόδους ὑπερεκχειλισσάσης παιδαγωγικῆς σοφίας τῶν παρ' ήμῖν πολυμούσων και φιλοκάλων ἀλφαβηταριογράφων και ἀναγνωσματαριογράφων και ὑπουργῶν τῆς Παιδείας ἀπαρεμπόδιστον περιφέρεται.

Ἐν τοίς ἐμοίς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωσματαρίοις προσεπάθησα— ὅση μοι δύναμις— ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ μεθοδικὰ συστήματα νὰ συναρμόσω, συνάπτων μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ πλεονεκτήματα ἀμφοτέρων, ἀποφεύγων δὲ τὰ μειονεκτήματα ἐκατέρου. Συγκεντρώσας δηλ. σύμψασαν τὴν ἠθοποιὸν διδακτικὴν ὕλην, τὰ διηγήματα τουτέστι τοὺς μύθους, τὰ ποιήματα, τὰς παροιμίας, τὰ γνωμικὰ και εἴ τι τοιοῦτον περὶ ἀρετᾶς τινος και κακίας, τὰς εἰς ἐκάστην ἡλικίαν τῶν παιδαρίων ἐκάστοτε προφαινομένας, και παρενεύρας μεταξὺ τούτων τὰ— κατὰ

περιτυγγάνη ποιητῶν τε ποιήματα διεξιῶν και γεγραμμένα καταλογάδην ἢ και φιλῶς οὕτως ἄνευ τοῦ γεγράφθαι λεγόμενα, ἀδελφά που τούτων τῶν λόγων, μὴ μεθιέναι τρόπῳ μηδενί, γράφεσθαι δὲ και πρῶτον μὲν τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ἀναγκάζειν μανθάνειν και ἐπαινεῖν, οὕς δ' ἂν μὴ ἀρέσκη τῶν διδασκάλων μὴ χρῆσθαι τούτοις συνεργοῖς, οὕς δ' ἂν τῷ ἐπαίνῳ συμψήφους ἔχη, τούτοις χρώμενον τοὺς νέους αὐτοῖς παραδιδόναι διδάσκειν τε και παιδεύειν.

1) Herbart, Allgemeine Pädagogik, Göttingen, ἔτ. 1806, σελ. 32, Einleitung: «So glaube ich aus dieser meiner Erfahrung (nach welcher die Leseung der Odyssee anderthalb Jahre brauchte) gelernt zu haben, dass dieser Anfang für die Privat-Erziehung ebenso ausführbar als heilsam ist . . . Was auf Schulen werden könne, darüber entscheide ich nichts».

2) Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht, Leipzig 1865, σελ. 154, 155, 288-289, 428-429.

τὴν ἐμὴν κρίσιν — προσφορώτατα εἰς ἐκάστην τῶν βαθμίδων τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδῶν πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ μαθήματα, προέλαβον ἅμα μὲν τὸν διασκορπισμὸν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν κόπωσιν καὶ τὴν ταραχὴν, ἣν φύσει συνεπάγεται τὸ παμποικίλιον τοῦ περιεχομένου καὶ αἱ ἀήθροι μεταβολαὶ 1), ἅμα δὲ τὸν κόρον καὶ τὴν πνευματικὴν ἀμβλύτητα, ἣν φύσει συνεπάγεται ἡ μονοτονία αὐτοῦ, περιστρεφόμενου ἀείποτε καὶ ἀκαταπαύστως περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἢ περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός, ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς 2).

Οἱ ἐνδιατρίβοντες περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ οἱ ἀναγινόντες τούλάχιστον τὰ οἰκεία ἐν τῇ *Geschichte der Methodik* τοῦ Kehr 3) δύνανται νὰ

1) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 881, 6, 38: Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸναντίον πυκνὰ μεταβάλλειν κοπιῶδες ἐστίν· συνήθειαν γὰρ οὐδετέρῳ ποιεῖ, ὅ ἐστιν ἄκοπον. Ἄμφοιν δ' ἅμα οὐκ ἐνδέχεται συνήθειαν γίνεσθαι.— Συμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον κεφ. 4. ἐκδ. Dübner, σελ. 25, στ. 45: Οὕτε γὰρ τὸ σῶμα οὔτε ἡ ψυχὴ, ἀταράχως ὑποφέρει τὰς ἀήθρας μεταβολάς· εἴπερ καὶ αἱ τῶν ὕρῶν μεταβολαί, καίτοι οὐκ ἀήθρως ἀλλὰ κατ' ὀλίγον γινόμεναι, ὁμῶς νοσήματα τίκτουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

2) Ἀριστοτέλης, Ρητορική 1371, α, 25: Καὶ τὸ μεταβάλλειν ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίνετα μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ αἰεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστῶσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται «μεταβολὴ πάντων γλυκὴ».— Πολύβιος 39, 1α: Οὐκ ἀγνοοῖ δούτι τινὲς ἐπιλήφονται τῆς πραγματείας, φάσκοντες ἀτελεῖ καὶ διερριμμένην ἡμᾶς πεποιεῖσθαι τὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων. Ζητεῖν δὲ τοὺς φιλομαθοῦντας τὸ συνεχὲς καὶ τὸ τέλος ἰμείρειν ἀκοῦσαι τῆς προθέσεως· καὶ γὰρ τὴν ψυγαγωγίαν καὶ τὴν ὠφέλειαν οὕτω μᾶλλον συνεκτρέχειν τοῖς προσέχουσιν. Ἐμοὶ δ' οὐχ οὕτω δοκεῖ, τὸ δ' ἐναντίον. Μάρτυρα δὲ τούτων ἐπικαλεσαίμην ἂν αὐτὴν τὴν φύσιν, ἣτις κατ' οὐδ' ὁποῖαν τῶν αἰσθήσεων εὐδοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κατὰ τὸ συνεχὲς, ἀλλ' αἰεὶ μεταβολῆς ἐστὶν οἰκεία, τοῖς δ' αὐτοῖς ἐγκυρεῖν ἐκ διαστήματος βούλεται καὶ διαφορᾶς . . . μάλιστα δὲ περὶ τὴν ψυχὴν τοῦτό τις ἂν ἴδοι συμβαῖνον· αἱ γὰρ μεταλήψεις τῶν ἀτενισμῶν καὶ τῶν ἐπιστάσεων οἷον ἀναπαύσεις εἰσὶ τοῖς φιλοπόνοις τῶν ἀνδρῶν.— Πλούταρχος περὶ ἀδολεσχίας 504 D: Ὀμηρος φεύγει καὶ φοβεῖται τὸν ἐφεδρεύοντα παντὶ λόγῳ κόρον, εἰς ἄλλα ἐξ ἄλλων διηγήματα τὴν ἀκοὴν ἄγων καὶ τῇ καινότητι τὴν πλησμονὴν αὐτῶν παραμυθούμενος· οἱ δὲ ἀποκναίουσι δόξου τὰ ὄντα ταῖς ταύτολογίαις ὡσπερ παλίμψηστα διομαλύνοντες.— Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 5, 6: Ποθεῖ ἄνθρωπος καὶ νύκτα μεθ' ἡλίου, καὶ λιμὸν μετὰ κόρον, καὶ δίψαν μετὰ μέθην· κἂν ἀπέλθῃ αὐτοῦ τὴν μεταβολὴν, λύπην τὴν ἡδονὴν ποιεῖς.— Μάρκος Ἀντωνίνος τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. 7, 18: Φοβεῖται τις μεταβολὴν; τί γὰρ δύναται χωρὶς μεταβολῆς γενέσθαι; τί δὲ φίλτερον, ἢ οἰκειότερον τῇ τῶν ὄλων φύσει;— Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 12: Καὶ γὰρ ἡ μεταβολὴ παντός ἔργου χρῆμα ἡδύ.— Αἰλιανὸς περὶ ζῴων, Ἐπιλογος: Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐκεῖνα οὐκ ἐπαινέσονται τινες . . . ὅτι ἀνέμιξα τὰ ποικίλα ποικίλως καὶ ὑπὲρ πολλῶν διεξήλθον. Ἐγὼ δὲ . . . τῷ ποικίλῳ τῆς ἀναγνώσεως τὸ ἐφοικὸν θηρῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν ὁμοίων βδελυγμίαν ἀποδιδράσκων, οἶονεὶ λειμῶνά τινα ἢ στέφανον ὠραῖον ἐκ τῆς πολυχροίας ψήθην δεῖν τήνδε ὑφᾶναί τε καὶ διαπλέξαι τὴν συγγραφὴν.

3) Ἐκδοσ. 1879, τόμ. 2, σελ. 439 - 519.

κρίνωσι τίνος αξίας κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς εἶνε τοῦτο καὶ δύνανται νὰ ἀποφανθῶσιν, ἂν ἀλλαχοῦ που ἐγένετο τοῦτο καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορίαν τῶν ἀναγνωσματῶν ἀπὸ τοῦ ἐν Marburg ἐν ἔτει 1534 ὑπὸ τοῦ Valentin Ickelsamer ἐκδοθέντος πρώτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου μέχρι τοῦ ἐν Neuwied ἐν ἔτει 1896 ὑπὸ τοῦ Karl Theodor Schneider ἐκδοθέντος.

Κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς ἐπίσης οὐχὶ κατώτερον τούτου εἶνε — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — καὶ τοῦτο· ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν τεσσάρων Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων ἀφῆκα νὰ ὑπαισδύσῃ που κενόν τι ἢ ψυχρὸν ἢ μωρὸν ἢ χυδαῖον ἢ ἀγοραῖον ἢ ἀπειρόκαλον ἢ βάρβαρον ἢ ἄγριον ἢ σικχαμερόν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις πάντα τὰ καταγεγραμμένα διδάσκουσι τι χρηστὸν, πάντα ἔχουσιν ἠθοποιὸν καὶ ἀνδροποιὸν δύναμιν, διαμορφοῦντα τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν διὰ τε τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς εὐμεθόδου ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης. Τὸ τοιοῦτον, ὡς οἱ ἐπαίοντες πείραν ἔχουσι, δὲν εἶνε πολὺ σύνηθες οὐδὲ παρὰ τοῖς ἐξοχωτάτοις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν ἄλλων ἔθνων τῶν πολὺ σοφωτέρων ἡμῶν.

Ἐπίσης δὲ ἐθνικῆς σημασίας, καὶ διὰ τοῦτο κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς οὐχὶ ἐκ τῶν τυχόντων εἶνε, ὅτι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων δίδεται — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν πάντοτε — εἰς τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνόπαιδας γνησίᾳ ἐθνικῇ πνευματικῇ τροφῇ ἐκ τῶν ὑψίστων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐρμηνέων ἀμέσως ἀντλουμένη, ἐκ τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῶν τοιούτων μεγάλων παιδευτῶν σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες, οἱ ἀναγνώσται τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται νὰ βδελύσσωνται τὴν κακίαν καὶ νὰ ζηλῶσι τὴν ἀρετὴν, πνευματικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τῶν προσφόρων Αἰσωπειῶν μύθων καὶ μετὰ τῶν προσφόρων ἀνεκδότων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἰαμβλίχου, τοῦ Πορφυρίου

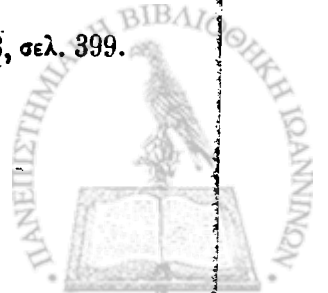

καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναστρεφόμενοι. Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες νὰ τιμῶσι καὶ νὰ θαυμάζωσι τὴν καρτερίαν, τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὸν ἠρωϊσμόν, πνευματικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τῶν οἰκείων ὑψηλῶν διηγημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἀρριανοῦ ἀναστρεφόμενοι. Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες νὰ ἐνθουσιῶσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, διαφλεγόμενοι ἐκ τῶν γενναιοτάτων περὶ ταύτης ῥημάτων καὶ νοημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Εὐριπίδου. Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες εἰς τὴν ἀγάπην τῆς γενεθλίου χώρας αὐτῶν καὶ εἰς τὴν διάθερμον λατρείαν τῆς σεμνῆς καὶ ἱερᾶς Ἑλλάδος ἐν γένει ἀποθαυμάζοντες μὲν εἰς τοὺς ἐπιχαρίτως ἐκτεθειμένους κοσμογονικοὺς καὶ θεογονικοὺς καὶ λοιποὺς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μύθους τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀπαλὴν φύσιν αὐτῆς, καταγοητευόμενοι δὲ ἐκ τῶν ἐξαισίων καὶ καλλιπρεπῶν ὕμνων τῶν ὠρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν ἐρατεινῶν ὀρέων καὶ κοιλάδων καὶ λειμῶνων τῆς πατρίδος αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ὑμνουμένων, καὶ καταπλησσομένοι ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ διαφανομένου εἰς τὰς περὶ τοῦ παγκάλου τούτου κόσμου ιδέας τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους 1).

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως τὸ αὐτὸ πνεῦμα διήκει. Ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων σελίδων τῶν ἀναγνωστικῶν τούτων βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μία καὶ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἐξέρχεται μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ οὐράνιον βοῶσα: « Ἡ ἀρετὴ εἶνε ἡ βούλησις τῆς θεότητος, ἡ φύσις τὸ βασιλείον αὐτῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ σεμνότατον καὶ ὑψηλότατον τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, τέκνον τοῦ Θεοῦ. Ζηλοῦτε τὸ καλόν, τὸ ὄσιον, τὸ εὐσεβές. Βδελύττεσθε τὸ αἰσχρόν, τὸ ἀνόσιον, τὸ ἀσεβές. Ἐπιδιώκετε τὸ ἀγαθόν. Ἀποφεύγετε τὸ κακόν. Τηρεῖτε τὰ πρέποντα ἐν τῷ βίῳ. Φοβεῖσθε τὸν Θεόν. Σέβεσθε τὸ ἅγιον θέλημα αὐτοῦ. Τιμᾶτε τοὺς γονεῖς. Ἀγαπᾶτε τὴν Ἑλλάδα. Θαυμάζετε τὸ δαιμόνιον πνεῦμα αὐτῆς. Προσπαθεῖτε ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ γίνητε ἄξια τέκνα Αὐτῆς » 2).

1) Ἴδε ἀναλυτικώτερον πάντα ταῦτα ἐν ταῖς σελίσιν 201 - 257 τῆς ἐμῆς πραγματείας « Ὑθλοὶ καὶ πράγματα ».

2) Ἀριστείδης, τέχνηαι ῥητορικαὶ A. Rhetor. Graec. ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 399.

Κατετάχθη δὲ τὸ τοιοῦτον περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων κατὰ τὰς διδακτικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τουτέστι τῆς ψυχολογικῆς διατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης 1), τῆς κατὰ φύσιν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων 2), καὶ τῆς συγκεντρώσεως 3).

ἐκδ. Spreugel ἔτ. 1854, τόμ. 2, σελ. 503-504: Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τῶν μὲν συμβουλευτικῶν ζητημάτων αἱ ὑποθέσεις αἶδε, τὸ καλόν, τὸ εὐσεβές, τὸ ὅσιον . . . καὶ τὰ ἐναντία τούτοις . . . τὸ καλὸν συνίσταται ὡς ὄρω περιλαβεῖν ἐκ τῶν ἐπαίνων τῶν ἀγαθῶν· ταῦτα δὲ ἐστὶ τὸ εὐσεβές, αἱ τιμαί, οἱ ἔπαινοι, αἱ μνήμαι, αἱ φιλίας, αἱ πίστεις τῶν προγόνων, αἱ δόξαι καὶ τὰ ὑπάρχοντα τοῖς ἔργοις, ἃ οὐ δεῖ κατασιχύνειν, καὶ τὸ τηρεῖν τὰ πρέποντα ἐν τῷ βίῳ, οἷον εὐταξίαν, ἀπλότητα, ἀλήθειαν, φιλίαν . . . πρὸς τούτοις συνίσταται τὸ καλὸν καὶ ἐκ τοῦ τὰ τῶν ἄλλων ἐπαινεῖν καὶ παραβάλλειν· καὶ ὅλως ὅσα κατ' ἀρετὴν καὶ ἀρετῆς ἔργα πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ καλοῦ. ἀντίκειται δὲ τούτοις τὰ ἐναντία. τὸ δὲ εὐσεβές συνίσταται ἐκ τῆς φυσικῆς παρατηρήσεως τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς δικαίων καὶ νομίμων. τὸ δὲ ὅσιον συνίσταται ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν δικαίων τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ταύτης πρόνοιαν, καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς εὐεργέτας καὶ παιδευτὰς τοὺς κατὰ γῆς.

1) Ὁ Pestalozzi ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Lienhard und Gertrud (IV Theil § 68, WW. τόμ. 4, σελ. 232 καὶ Schwanengesang WW. τόμ. 14, σελ. 32) ἀναπτύσσει τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχολογικῆς ταύτης διατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης· ἔκτοτε δὲ φέρεται κοινῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ἢ γνώμη αὕτη ὡς γνώμη τοῦ Pestalozzi. Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς σφάλεται ἐν τούτῳ· διότι ταύτην τὴν γνώμην πάμπολλα ἤδη ἔτη πρὸ τοῦ Pestalozzi ἔχει ἐξενέγκη ὁ Ἀριστοτέλης διατυπώσας αὐτὴν ἐν τοῖς Μετὰ τὰ φυσικά (1012, 6, 34) λέγων ταῦτα: « Ἀρχὴ λέγεται ἢ μὲν ὅθεν ἂν τις τοῦ πράγματος κινηθεῖ πρῶτον . . . ἢ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον οἷον καὶ μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρῶτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρχτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾶσι' ἂν μάθοι ».

2) Ὁ Comenius ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Didactica magna (Γερμανιστὶ μετάφρασις Die grosse Unterrichtslehre, Pädagogische Bibliothek von Karl Richter, Leipzig 1872, σελ. 102-136), ἀναπτύσσει τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πρέπει νὰ γίνηται ἀπαράλλακτα, ὅπως γίνεται ἐν τῇ φύσει ἢ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν ὄντων· ἐπομένως ὁ παῖς πρέπει νὰ διδάσκηται καὶ νὰ μανθάνῃ πάντοτε ἀνάλογα πρὸς τὴν ἐκάστοτε βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς ὀνομάζει τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀρχὴν τοῦ Κομενίου. Ἄλλὰ προφανῶς σφάλεται· διότι πολὺ πρὸ τοῦ Κομενίου ἔχει ἤδη ὁ Πλάτων ἐξενέγκη τὴν γνώμην ταύτην εἰπὼν ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ 498 B: « Δεῖ μείρακια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μείρακιώδη παιδεῖαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι· προοῦσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια ».

3) Ὁ Herbart ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Allgemeine Pädagogik (Göttingen 1806, σελ. 83 καὶ ἐξ. 94. 103. 119. 124. 189. 193-244) πολλὰ καὶ σοφὰ φιλοσοφῆσας « περὶ τοῦ ποικίλου ἐνδιαφέροντος, περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, περὶ τῆς συνόψεως τῶν ποικίλων παιδευτικῶν σκοπῶν, περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀτομικότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν μαθησεων καὶ παιδευμάτων, περὶ τῆς συννοίας καὶ τοῦ λογισμοῦ, περὶ τῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀλληλουχίας καὶ συστηματικότητος καὶ εὐμεθοδίας καὶ

Οὕτω δὲ οἰκονομηθέντων πάντων τῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν, ἐγένοντο τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα Ἀναγνωσματάρια οὐ μόνον τελειότερα πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγων τῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν τιμῇ νῦν ὄντων ἐπιστημονικώτερα καὶ παιδευτικώτερα.

Οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστήμονες παιδαγωγοὶ εἶπον περὶ τούτων: «Τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικά βιβλία τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι μέγαν πρὸς τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητα καθωρισμένων διδακτικῶν μέσων» 1) ἐτίμησαν σφόδρα τὴν ἀναλογίαν τὴν τηρηθεῖσαν μεταξύ τοῦ ἠθογραφικοῦ καὶ πραγματογραφικοῦ μέρους αὐτῶν, ἐξῆραν τὴν πεδευτικὴν δύναμιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐξετίμησαν τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης, κατείδον τὸ ὑγιὲς θρησκευτικὸν πνεῦμα, τὸ διῆκον δι' αὐτῶν, καὶ ἀπεφάνθησαν εὐμενῶς καὶ περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν 2).

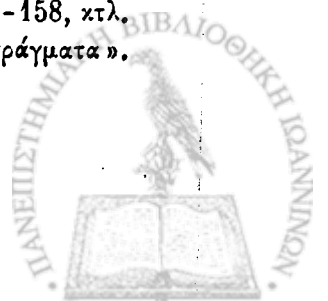
Ὡς τοιαῦτα ἐχαρακτηρίσθησαν τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωστικά βιβλία καὶ ἐνταῦθα, παρ' ἡμῖν, ὑπ' ἀνδρῶν λογίων, μακρὰν τῶν κατὰ τοὺς νῦν χρόνους παρ' ἡμῖν κρατούντων μικροψύχῳ μικροπολιτικῶν καὶ μικροδιδασκαλικῶν παθῶν ἀφεστῶτων 3).

περὶ τῆς πορείας αὐτῆς ἐθεμελίωσε πρῶτος φιλοσοφικῶς τὴν ἔννοιαν τῆς «συγκεντρώσεως», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ καὶ ὁ ἡμέτερος Ζαγγογιάννης (Παιδαγωγοῦσα διδασκαλία, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 84 περὶ τὸ τέλος). Ταύτην τὴν ἔννοιαν παραλαβὼν ὁ Ziller ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht (Leipzig, 1865, σελ. 211. 312. 393. 401 - 407. 432), καὶ κατέδειξε τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαφόρων ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων (αὐτόθι σελ. 75. 93. 131. 138. 263. 312. 405 - 409. 426. 474 κτλ.). Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐχαρακτηρίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ὡς ἀρχὴ τῆς Ἑρβαρτιανῆς σχολῆς· ἐσφαλμένως ὅμως· διότι πολὺ πρό τοῦ Herbart καὶ τοῦ Ziller καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοδοξούντων αὐτοῖς νῦν παιδαγωγῶν ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ 537 c. ἔχει ἤδη διατυπώσῃ ταύτην εἰπὼν: «Τὰ τε χυδῆρ μαθήματα παισὶν ἐν τῇ παιδείᾳ γενόμενα τούτοις συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ ὄντος φύσεως», ὡς εὐγενῶς καὶ ὁ Willmann (Didaktik τόμ. 2, σελ. 192) ὁμολογεῖ καὶ ἄγαν φιλοτίμως ὁ ἡμέτερος Ζαγγογιάννης (ἐνθ. ἀν.) ἀναγράφει.

1) Pädagogische Rundschau, 11 Heft, 1 November, 9 Jahrgang, Wien 1895, σελ. 397: «Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel».

2) Ἴδε Pädagogische Studien v. Rein, ἔτ. 1893, φυλ. 3, σελ. 166-169, καὶ τὴν μετάφρασιν τούτων ἐν τῇ ἐμῇ πραγματείᾳ «Υῶλοι καὶ πράγματα», σελ. 193-200.

3) Ἄστυ ἀριθμ. 247. Εἰκονογραφημένη Ἔστια 2, ἀριθμ. 56, σελ. 156-158, κτλ. ἄτινα πάντα ἴδ. ἐν ταῖς σελ. 183-192 τῆς ἐμῆς πραγματείας «Υῶλοι καὶ πράγματα».

Εἰσῆχθησαν δὲ ταῦτα ἅμα ἀναφανέντα πολλαχοῦ τῆς δούλης Ἑλλάδος καὶ πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρας, ἔνθα δὲν ἐξησκήθη πίεσις ὑπὸ τῶν καταφερομένων κατὰ τῆς διαδόσεως αὐτῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τῆς ἀξίας τῶν Ἑλληνικῶν τούτων βιβλίων ἐξήγειρεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πάντας τοὺς ζημιουμένους ὅπως δήποτε ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν. Συνασπισθέντες δὲ ἐβόων καὶ ἐκραύγαζον ἐν ἐφημερίσιν, ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν, ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις, ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν κρατούντων καὶ δυναμένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, μέχρις ὅτου κατώρθωσαν τέλος πρῶτον μὲν ὑποφειδομένως ὅπως οὖν, εἶτα δὲ καὶ ἀπερικαλύπτως νὰ κηρυχθῶσιν ἐπισημῶς ταῦτα ὡς τὰ ἀτελέστατα πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὁμοειδῶν βιβλίων, ὡς ἑλλιπέστερα τῶν βιβλίων καὶ τοῦ τελευταίου τῆς Ἑλλάδος γραμματοδιδασκαλίδου καὶ ὡς ἐπιβλαβῆ νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐκ πάντων τῶν σχολείων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, προκαθηγουμένων μὲν πάντοτε εἰς τὸν ἔντιμον τοῦτον ἀγῶνα τῶν καθ' ἡμᾶς μεγαλοπραγμόνων κ. κ. Ὑπουργῶν τῆς Παιδείας, τιθεμένων δὲ ἀκαταπαύστως εἰς χρῆσιν τῶν μᾶλλον ἐπαισχύντων καὶ ἐπονειδίστων μέσων.

Κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῆ διαγωνισμὸς τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἦτο ὁ κ. Δημήτριος Μ. Καλλιφρονᾶς. Τοῦτον κατώρθωσαν οἱ ἀκοίμητοι οὔτοι παμπληθεῖς ἀλφαβηταριογράφοι καὶ ἀναγνωσματαριογράφοι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις πολιτικοὶ φίλοι αὐτῶν νὰ πείσωσιν ὅτι εἶνε ἀπρεπὲς ἀνὴρ τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου — ὡς ἤμην ἐγὼ τότε — νὰ εἶνε καὶ συγγραφεὺς διδακτικῶν βιβλίων. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι ἡ προκήρυξις τοῦ διαγωνισμοῦ, ἐπακριβῶς ὀρίζουσα τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων κατὰ τε ποιότητα καὶ ποσότητα, συντάχθη ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τὰ ἐμὰ βιβλία προσαρμοσθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως μόνον τούτων ἡ ἔγκρισις καταστῆ δυνατή. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι θὰ ἐκινδύνευεν ἡ ὑπουργικὴ ὑπόληψις αὐτοῦ, ἂν τυχὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐνεκρίνοντο ταῦτα. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι ὁ κίνδυνος οὗτος θὰ ἦτο ἄφευκτος, ἂν κριταὶ διωρίζοντο ἄνδρες ἐκ τῶν τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν φερόντων ἐν τοῖς γράμμασιν, ἀξιοπρεπεῖς δὲ καὶ εὐσυνεῖδητοι, οἵτινες ἀπαξάπαντες ἐχαρακτηρίζοντο ὡς προσωπικοὶ μου φίλοι, δυνάμενοι τούτου ἕνεκα νὰ παρασυρθῶσι καὶ νὰ καταστῶσιν ἀσυνεῖδητοι!

Ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀγνοῶν, ὡς εἰκός, τέλεον τὰ κατὰ

τὰ ἀναγνωστικά βιβλία, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶθεν μαθὼν ὅτι καὶ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐνθα ἡ παιδεία ἀνθεῖ καὶ ἀκμάζει, διευθύνται Διδασκαλείων καὶ ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπόπται καὶ σύμβουλοι τῶν ὑπουργείων τῆς Παιδείας εἶνε συνήθως οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀλφαβηταρίων καὶ τῶν ἀναγνωσματαρίων 1) καὶ τῶν λοιπῶν διδακτικῶν βιβλίων· οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶθεν μαθὼν ὅτι παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις καὶ τοῖς εἰς τὰ γράμματα προηγμένοις ἔθνεσιν ἐπαίσχυντον καὶ ἐπονείδιστον θεωρεῖται συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων, καὶ μάλιστα ἀναγνωστικῶν, νὰ εἶνε ἄνθρωποι αὐτοδίδακτοι καὶ γραματοδιδασκαλίδαι τυχαῖοι· οὐδέποτε οὐδενὸς πεπολιτισμένου ἔθνους ἀλφαβητάριον καὶ ἀναγνωσματαρίον ἰδῶν, μὴ ἔχων ἐπομένως οὐδεμίαν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ ὄγκου αὐτῶν καὶ τῆς ποσότητος τοῦ ἐν αὐτοῖς περιεχομένου· οὐδέποτε οὐδαμῶθεν μαθὼν ὅτι ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πρέπει νὰ προσμετρηῖται ἐκάστοτε πρὸς τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας, ἵνα μήτε ἐλλείπη μήτε περισσεύῃ ποτέ, καὶ ὅτι ὑπάρχει μέτρον τι πρὸς τοῦτο· οὐδέποτε ἐννοήσας ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπιτηδειότης ἐν τῇ ἀπλῇ ἀναγνώσει, ὅπως τις γείνη καὶ κριτῆς βιβλίων ἀναγνωστικῶν· οὐδέποτε μαθὼν ὅτι οἱ κρίνοντες πλὴν τοῦ ὅτι πρέπει νὰ εἶνε ἄνδρες εὐσυνείδητοι, ἀνάγκη νὰ εἶνε πάντοτε σοφώτεροι τῶν κρινομένων, ἢ τοῦλάχιστον ἴσοι πρὸς αὐτούς 2)· ἀδυνατῶν δὲ νὰ διακρίνη τὸ κοινὸν ἀνθρώπινον δίκαιον ἀπὸ τῆς προσωποληψίας, καὶ τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τῆς ὑποκρισίας, καὶ τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα ἀπὸ τῆς μικροψυχίας, καὶ τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ἀπὸ τῆς ἀποσεμνυνομένης περιφιλαιτίας· ἀγνοῶν δὲ καὶ τὰ ἀγενῆ μικροδιδασκαλικά καὶ μικροπολιτικά πάθη καὶ μὴ ὑποπτευόμενος τὰς πλεκτάνας τὰς τεχνηέντως περὶ αὐτὸν ἐξυφανθείσας, ἀσυνειδήτως περιεπλάκη εἰς αὐτάς, καὶ πονηροκρα-

1) Συγγραφεῖς Ἀλφαβηταρίων α'.) *Διευθύνται Διδασκαλείων.* — Runkwitz, Jutting, Brünnort, Steger, Wohlrabe κτλ. κτλ. — β'.) Ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπόπται H. Bohm ἐν Βερολίῳ, Allois Fellner, Armstoff, Hegener κτλ. κτλ. — γ'.) Σύμβουλοι τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας Ludwig Wangemann ἐν Σαξωνίᾳ κτλ. κτλ. Συγγραφεῖς ἀναγνωσματαρίων. α'.) *Διευθύνται Διδασκαλείων* Georg Richter, Erkelenz, Böckler W. Peter, Brünnort κτλ. — β'.) Ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπάλληλοι, σύμβουλοι τῶν ὑπουργείων τῆς Παιδείας, σύμβουλοι τοῦ Κράτους: L. Haupt, Ed. Förster, H. Gabriel, K. Suprian, Ed. Boek, Wetzel, Menges, J. Menzel, G. Richter, K. Schumann, R. Niedergesäss κτλ. κτλ.

2) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 956, 6, 17: Ἐπιεικῶς δεῖ τοὺς κριτάς, ἃ παρὰ διανοϊάν ἐστιν ἢ μηθὲν χεῖρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι ἢ κρείττους.

τούμενος διώρισε, πρὸς αἴσχος τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς ὄνειδος τῶν καθ' ἡμᾶς γραμμάτων καὶ πρὸς ὕβριν τῆς ἐννοίας τῶν διαγωνισμῶν, ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης τῶν κριτῶν πρῶτον πάντων παλιντριβῆ τινά χαμαιδιδάσκαλον, Ἰωάννην Σιμόπουλον καλούμενον, στύππινόν τι γερόντιον, σκαιὸν καὶ ἀβέλτερον, μεθ' οὗ, ὡς εἰκός, πάντες οἱ κοινωνίαν τινά πρὸς τὰ γράμματα ἔχοντες καὶ ἑαυτοὺς ὀπωσοῦν σεβόμενοι ἠσχύνοντο νὰ συνεργασθῶσιν. Ἐντεῦθεν ὁ διαγωνισμὸς ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀπετύγχανεν, ὅτε μετὰ πολλὴν ζήτησιν εὑρέθησαν οἱ κ. Ζησίου, Ἀργυριάδης, Δουκάκης καὶ Πρωτόδικος, ἀνθρώπια εὐ μάλα ἄμουσα, τῆς αὐτῆς διανοητικῆς καταστάσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἠθικῆς ποιότητος τοῦ κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκλεχθέντος χαμαιδιδασκάλου κ. Ι. Σιμοπούλου.

Καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς τούτων τῶν πέντε κυρίων ἦτο ἀρμόδιος πρὸς κρίσιν βιβλίων ἐπιστημονικῶν καὶ συνθέτων, οἷα εἶνε τὰ πρῶτα ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν τρυφερῶν καὶ ἀπειροκάκων παιδαρίων, πάντες οἱ παρ' ἡμῖν ποιάν τινά σχέσιν πρὸς τὰ γράμματα ἔχοντες καὶ σωφρονοῦντες ἄνδρες κάλλιστα ἐγίνωσκον· διὸ καὶ πάντες ᾤκτειρον μὲν τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς παιδείας, τὸν ἀναθέντα ἔργον τόσον σπουδαῖον εἰς ἀνθρώπους τόσον τυχαίους, ἐταλάνιζον δὲ καὶ τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνόπαιδας, ὧν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐκ τῆς κρίσεως τοιούτων ἀνθρώπων ἐξηρτήθη. Ὅτι ὁμως οἱ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι κριταὶ ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἐξετραχηλίζοντο, ὥστε ἐξ ἐμπαθείας ἀνάνδρου καὶ ἐκ προσωποληψίας ἀνδραποδώδους θὰ ἔστεργον ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ ἐπισήμῳ τοῦ Κράτους ἐφημερίδι, νὰ ἐκθεατρισθῶσιν ὡς ψεῦσται καὶ ἀναέσχυντοι καὶ ἀσυνεῖδητοι καὶ ἔμπληκτοι, τοῦτο οὐδεὶς ἀνέμενε.

Οἱ παράπληκτοι! Ἐνῶ τὸ 3 ἄρθρον τοῦ οἰκείου ΒΡΛ νόμου ῥητῶς ἀνέγραφεν ὅτι «βραβεύουσιν οἱ κριταὶ τὸ ἄριστον τῶν υποβληθέντων βιβλίων συντάσσοντες ἠτιολογημένην ἐκθεσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον, δημοσιευομένην ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως», οἱ φιλόνομοι καὶ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι ἀντὶ ἠτιολογημένης ἐκθέσεως συνέταξαν συνηγορίαν μὲν πλήρη διαστροφῶν καὶ ψευδολογιῶν καὶ σοφιστευμάτων ὑπὲρ τῶν βραβευθέντων βιβλίων, λίβελλον δ' αὐτόχρημα κατὰ τῶν μὴ βραβευθέντων. Πλημμελήματα τῶν βραβευθέντων βιβλίων προβεβουλευμένως παρείδον, πλημμελήματα δεινότατα προβεβουλευμέ-

νωσ ὡς ἔξοχα παιδαγωγικά κατορθώματα ἀνεκήρυξαν, ἀμαρτήματα οὐσιωδέστατα λεκτικά, πραγματικά, μεθοδικά, προβεβουλευμένως ὡς ἀσήμαντα παραπτώματα καὶ ὡς εὐκόλως διορθώσιμα ἐχαρακτήρισαν, παραβάσεις τῶν διατάξεων τῶν οἰκείων νόμων ἀπεσιώπησαν, οὐτιδανὰ πράγματα ὡς σπουδαιότατα κατορθώματα διευτυπάνισαν, ἐπονειδίστους κλεψιλογίας ὡς ὑπερσόφους πρωτοτυπίας ἐπεφήμισαν· προεπηλάκισαν δὲ καὶ ἐξεμυκτήρισαν καὶ διέβαλον καὶ κατεσυκοφάντησαν τοὺς μὴ εὐνοουμένους, ἀπεσιώπησαν τὰς ἀρετὰς τῶν βιβλίων αὐτῶν, ἀπεικόνισαν ἐλλιπῶς καὶ διαστρόφως τό τε περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν αὐτῶν, ἐδημιούργησαν ἀμαρτήματα ἀνύπαρκα, ἐξετραγώδησαν αὐτά· προσπαθοῦντες δὲ νὰ διαστρέψωσι τὰ πράγματα ὑπερέβησαν πολὺ τὰ ἐσκαμμένα. Ἐγραψαν ὅ,τι μόνον ψεῦσται καὶ ἀναίσχυντοι καὶ ἀσυνείδητοι καὶ ἐμπληκτοὶ δὲν αἰσχύνονται νὰ γράψωσιν 1)

Ἐλαφρᾶς ἐμβροντησίας ἔργον δὲν ἦτο ἡ βράβευσις βιβλίων παρὰ τὰς νομίμους διατάξεις συντεταγμένων!

Ἐβραβεύθη τὸ Ἄλφαβητάριον τοῦ κ. Μιλτ. Βρατσάνου, ὃπερ περιέχει ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν, προσευχάς, αἰνίγματα, πίνακας προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, τὸν Πυθαγόρειον πίνακα, καλλιγραφικὰ δοκίμια 2), παρὰ τὴν ἐπίσημον προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ὃπερ οὔτε ἀνέγραφε τοιαῦτα οὔτε ἦτο δυνατόν ποτὲ νὰ ἀναγράψῃ, ἀφοῦ οὐδὲν μὲν τούτων εἶνε οἰκεῖον τοῖς ἀλφαβηταρίοις, ὠρίζοντο δὲ ἀλλαχοῦ τῆς αὐτῆς προκηρύξεως πάντα ταῦτα ὡς ὕλη διδακτικὴ ἄλλων βιβλίων, καὶ δὴ τῶν οἰκείων ἐκάστω, τῆς Παιδαγωγικῆς δηλ. καὶ Μεθοδικῆς, τοῦ Προσευχηταρίου, τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Καλλιγραφίας 3).

Ἐβραβεύθη δ' ἐπίσης καὶ τὸ τῆς Δ'. τάξεως Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου, ὃπερ περιέχει σύντομον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τὴν ἐπίσημον προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ἥτις οὔτε ἀνέγραφε τοιοῦτόν τι οὔτε ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ἀνα-

1) Ἐκθέσεις κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, 1894, σελ. 10. 11. 30 - 32 καὶ σελ. 8. 9. 13 - 20. 28 - 30. « Περικοσμοῦντες τὰ αἰσχρά, κιβδηλεύοντες τὰ ἀληθῆ, ὑγιᾶς δ' οὐδὲν οὐδὲ ἄδολον, οὐδ' ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐπιχωρίῳ μένειν ἑῶντες », κατὰ τὸν Μάξιμον τὸν Τύριον (28, 3).

2) Ἐκθέσεις ἐνθ. ἀν. σελ. 10.

3) Προκήρυξις ἐν ἀρ. 4. 7. Β, 1.

γράφη, ἀφοῦ μεθοδικῶς μὲν εἶνε σφόδρα ἐσφαλμένον νὰ παραμορφῶνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν παιδῶν εἰς συλλογὰς καὶ περιλήψεις τῶν διαφόρων μαθημάτων 1), σχολικῶς δὲ περιττόν, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἐπίσημα τοῦ Κράτους προγράμματα τῶν μαθημάτων τῶν διδασκομένων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, το μᾶθημα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας διδάσκειται ἀπὸ τῆς Γ' ἤδη τάξεως ἀνὰ δύο ὥρας τὴν ἐβδομάδα, καὶ παιδαγωγικῶς ἡμαρτημένον, καθόσον ἡ συντομία, ἣν φύσει συνεπάγεται ἡ ἀντικανονικὴ καὶ παρὰ φύσιν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐνσφήνωσις διδαγμάτων ἀλλοτρίων αὐτοῖς ἀπαμβλύνει τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν μαθημάτων τούτων καὶ ἐκφαυλίζει αὐτὰ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν μικρῶν μαθητῶν 2). Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ ἡ παρανομία αὕτη προσετέθη εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλη πολὺ μείζων ταύτης. Ἐνῶ ἡ ἐπίσημος προκήρυξις τοῦ ὑπουργείου ἀπῆτει τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ εἶνε γεγραμμένα εἰς

1) August Eduard Preuss, Preusser Kinderfreund, ἐκδ. 21, ἔτ. 1844 ἐν τῷ προλόγῳ: «Ἄτοπον τὸ γινόμενον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις νὰ μεταβάλλωνται ταῦτα εἰς συλλογὰς πάντων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων πραγματικῶν μαθημάτων» (Compendium aller in die Schule gehörenden Realien). — Karl Seltzsam, Deutsches Lesebuch, 1853, ἐν τῷ προλόγῳ: «Ἄτοπον νὰ παραλαμβάνωνται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις περιλήψεις τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, τῶν ὀρησκευτικῶν μαθημάτων. Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ δὲν εἶνε ὀρθόν μαθήματα πραγματογνωστικὰ νὰ ἐκτίθενται συστηματικῶς ὡς εἰς τὰ οἰκεία διδακτικὰ βιβλία» (Keine Abrisse von Geschichte, Geographic, Religionslehre u.s.w. Das Lesebuch weder . . noch darf es ein Realienbuch in populär-systematischer Anordnung sein). — Fechner, Die Geschichte des Volksschul — Lesebuches ἐν Kehrer Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 516 «Ἐκ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μακρὰν πάντα ὅσα ὑπομιμησκούσι τὰς περιλήψεις καὶ τὸ ὕφος τούτων. Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε βιβλίον ἀναγνωστικὸν καὶ ὄχι ἐγχειρίδιον πάντων τῶν μαθήσεως ἀξίων» (Das Lesebuch ist ein Lesebuch und kein Handbuch alles Wissenswürdiges). Πρβλ. καὶ σελ. 513 ἐν ἀρχῇ. — Hugo Weber, Die Pflege nationaler Bildung, σελ. 93 ἐν τέλ. : «Τὰ πρῶτα ἀναγνωστικὰ βιβλία ἦσαν ἄθλια περιλήψεις πάντων τῶν μαθημάτων» «Sammelsurien» καλούμενα κτλ.

2) August Eduard Preuss ἐνθα ἀν. «Τὸ ἄτοπον τοῦ νὰ μεταβάλλωνται τὰ βιβλία εἰς συλλογὰς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα διδασκομένων πραγματογνωστικῶν μαθημάτων κεῖται ἐν τούτοις μάλιστα ἐν πρώτοις ὁ γῶρος τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἶνε περιορισμένος, ἐπομένως ἢ ἐν αὐτῷ ἔκθεσις τῶν τοιούτων δύναται νὰ γένη μόνον ἐν συντομίᾳ καὶ ἐπιπολαίως. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ὕλη ἢ διδακτικὴ ἀποβαίνει ξηρὰ καὶ οὐδὲν ἐνδιαφέρον τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐξεγείρει, ὡς ἡ καθημερινὴ πείρα διδάσκει. Ἐπειτα διδασκομένων τῶν πραγματογνωστικῶν μαθημάτων ἐν ἰδιαιτέrais ὥραις μανθάνουσιν ὅ,τι ἐξ αὐτῶν πρέπει νὰ μάθωσιν οἱ μαθητεύοντες, καὶ ἂν λείπωσιν αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἀναγνωστικὰ αὐτῶν βιβλία. Πρβλ. καὶ Fechner, ἐνθ. ἀνωτέρ. σελ. 487, τὰ ὑπ' ἀριθ. 1.

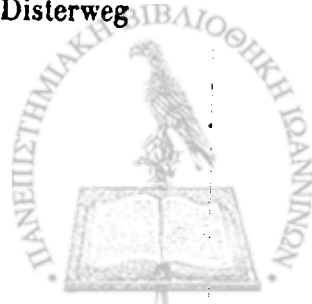

γλώσσαν « ἀπλῆν καὶ γνησίως ἑλληνικὴν », οἱ φιλόνομοι κ. κριταὶ ἐβράβευσαν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον τοῦτο, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν, « ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ (!) καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ πάντας (!) τοὺς τύπους τῆς πατρῴου αὐτοῦ γλώσσης παρατίθησι τοιοῦτους ἐκ τε τῆς λαλουμένης καὶ γραφομένης νῦν ».

Ἡ θρασύτης καὶ ἡ παρανομία τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν εἶνε ἰσοῦψῆς πρὸς τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν ψευδολογίαν αὐτῶν, τολμησάντων νὰ φλυαρήσωσι τοιαῦτα ἐπαίσχυντα καὶ ἐπονείδιστα φληναφήματα ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν περὶ τῆς γλώσσης τῆς προσηκούσης εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν ἡμετέρων μικρῶν παιδῶν μετὰ ὑπερεξηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον, καὶ μετὰ πρόοδον ἀναντίρρητον πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Τῶν γαλατάδων λοιπὸν καὶ τζομπαναρέων καὶ βαρκάρηδων καὶ ἀραμπατζήδων καὶ σαλεπτζήδων καὶ στραγαλατζήδων τὴν γλώσσαν, ἀπομαθόντες τὴν τῶν γονέων αὐτῶν, πρέπει νὰ ἐκμάθωσι τὰ τέκνα τῶν βασιλέων καὶ πριγκήπων ἡμῶν, τὰ τέκνα τῶν ὑπουργῶν, τῶν πρέσβειων, τῶν βουλευτῶν, τῶν ἱερέων, τῶν δικαστῶν, τῶν δημοσιογράφων, τῶν καθηγητῶν, τῶν διδασκάλων, τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ὑπαλλήλων, τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν τεχνιτῶν Ἑλλήνων ! Καὶ διὰ τί ; διὰ νὰ κορέσητε ὑμεῖς τὴν ἀνανδρον ἐμπάθειαν ὑμῶν καὶ νὰ ἐπικαλύψητε ὑμεῖς τὸ ἐπονείδιστον αἶσχος ὑμῶν ! Ψεῦσται ἀναίσχυντοι καὶ εὐήθεις ! Πότε καὶ ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος σωφρονοῦντος ἐξηνέχθη τοιαύτη ἀπειρόκαλος καὶ βλάσφημος θεωρία περὶ τῆς γλώσσης τῆς ἐμπρεπούσης εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν ; Καὶ αὐτὸς ὁ Wackernagel, ὁ ἐνθερμος λάτρης τῶν τοπικῶν διαλέκτων, δὲν ἐξετραχλίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε παροινῶν νὰ γράψῃ « ὅτι ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίου πάντας (!) τοὺς τύπους τῆς πατρῴου αὐτοῦ γλώσσης ». Περιωρίσθη μόνον νὰ προτείνῃ τὴν εἰς τὰς ἑκασταχοῦ διαλέκτους συγγραφὴν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, καὶ πλέον οὐ 1).

Ἐκ τῶν παλαιωτάτων ἤδη χρόνων ὁμοφώνως πάντες οἱ περὶ τῶν τοιοῦτων σκεφθέντες προτείνουσι καὶ συνιστῶσι τὰ ἐναντία τῶν ὑμε-

1) Hugo Weber, ἐνθ. ἀν. σελ. 52-61, ἐνθα καὶ περὶ τῶν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ τούτου ζητήματος συνήθως παρεξηγουμένων γνωμῶν τοῦ Burgwardt καὶ Disterweg καὶ Miquel καὶ Hildenbrand.

μέρων μιαιωών: «Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, μελέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν», λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς 1). «Κλασσικὸν ἀναντιλέκτως πρέπει νὰ εἶνε ἕκαστον ἀναγνωστικὸν κεφάλαιον κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον», λέγει ὁ Hugo Weber 2). «Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν πρέπει τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ εἶνε οὕτω συντεταγμένα, ὥστε νὰ δύνανται ἅμα μὲν νὰ πλουτίζωσι τὸν λεκτικὸν θησαυρὸν τῶν μικρῶν μαθητῶν, ἅμα δὲ νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τοῦ γλωσσικοῦ καὶ τοῦ ὕφους τοῦ λεκτικοῦ αὐτῶν», λέγει ὁ Kletke 3). «Τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐκτεθειμένα πρέπει ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν νὰ εἶνε τοιαῦτα, ὥστε νὰ εἶνε τέλεια καὶ ἀμώμητα ὠραίας καὶ εὐγενοῦς γλώσσης παραδείγματα», λέγει ὁ Karl Seltzsam 4). «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία προορισμὸν ἔχουσι νὰ διευκολύνωσι τὴν κατανόησιν τῆς γραφομένης γλώσσης. Τοῦτο δὲ εἶνε δυνατὸν μόνον, ὅταν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέμενα εἶνε τέλεια καὶ ἀμώμητα ὀρθοεπείας καὶ καλλιπεείας παραδείγματα», λέγει ὁ Schirhorn 5).

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Schneider 6) καὶ ὁ Fechner 7) καὶ ὁ Raumer 8)

1) Παιδαγωγός βιβλ. 2, κεφ. 6, ἔκδ. Potter, σελ. 199.

2) Ἐνθ. ἀν. σελ. 136: «Klassisch soll allerdings jedes Lesestück nach Form und Inhalt sein».

3) Fechner, ἔνθ. ἀν. σελ. 494.

4) Fechner, ἔνθ. ἀν. σελ. 498.

5) Fechner, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 499.

6) Fechner ἔνθ. ἀν. σελ. 503: «Jedes Lesestück bei aller Einfachheit ein sprachlich vollendetes sein muss».

7) Fechner ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 513: «Woraus sich von selbst als Forderung ergibt dass der Lesestoff 1) wirklich die hochdeutsche Schriftsprache in ihren manigfaltigen Formen und dass er sie 2) in mustergültiger Form dem Zöglinge darbiere».

8) Raumer. Geschichte der Pädagogik, ἔκδ. 4, μέρος 3, σελ. 187, ἐν τῇ σημ. «Unsere Schüler den korrekten Gebrauch der Schriftsprache lernen sollen — αὐτόθ. σελ. 189: Das Lesen wird gelehrt und geübt an Proben der hochdeutschen Schriftsprache. Die Methode nöthigt das Kind die Formen der Schriftsprache in Mund und Ohr aufzunehmen. — αὐτόθ. σελ. 193: Das werden wir allerdings sagen können, dass jene überwiegend unbewusste Aneignung der Schriftsprache vorzugsweise den Charakter der einfachsten und untersten Gattung von Elementarschulen bildet. — αὐτόθ. σελ. 198: In der Schule haben wir allerdings nur die Schriftsprache zu lehren. Πρὸς βλ. καὶ σελ. 194. 199 ἐν τέλει καὶ 200 περὶ τὸ μέσον.

εισάγονται λέξεις υποδειγματικά τε και ἄλλαι τρισύλλαβοι 1) — ἐλλεί-
πουσι παραδείγματα τῆς νυ και τῶν καταχρηστικῶν διφθόγγων καλου-
μένων — ἐνῶ ἡ δίφθογγος ει ἐν τῷ τετάρτῳ μαθήματι εἰσάγεται, προ-
φαίνεται αὕτη ἐν τῷ δευτέρῳ — αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν κεφαλαίων δὲν συμ-
φωνοῦσι πάντοτε πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν — αἱ διδόμεναι ἀπο-
κρίσεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς τεθειμένας ἐρωτήσεις — λέξεις τινὲς
προσβάλλουσι τὴν εὐαισθησίαν τῶν παιδῶν — προτάσεις τινὲς εἶνε
ἐσφαλμέναι — ὁ συγγραφεὺς δὲν διακρίνεται ἐπὶ πολλῇ ἀνθηρότητι —
τινὲς λέξεις πρέπει νὰ ἐκτριβῶσιν, ἄλλαι νὰ διευκρινηθῶσιν και ἄλλαι
νὰ μεταρρυθμισθῶσιν» 2).

Ταῦτα οἱ κ. κ. κριταί, καίπερ τοιαύτην ἀναίδειαν ἐπιειμένοι και ἐν
τοιαύτῃ ἀμαθείᾳ κυλινδούμενοι! Ἄν δὲ οἱ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι ἦσαν
ἐμπειροὶ πῶς τῶν κρινομένων πραγμάτων και εἶχον ὀλιγωτέραν τὴν
ἀσυνειδησίαν και πλειοτέραν τὴν αἰδημοσύνην, θὰ ἔλεγον και προχει-
ρότατα θὰ ἀπεδείκνυον ὅτι « ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Κράτους, ἀπὸ
τῶν πινάκων τουτέστι τοῦ Κοκῶνη και τοῦ Δραϊκή και τοῦ Κωνσταν-
τινίδου και τοῦ Ραφτάνη μέχρι τῶν Ἀλφαβηταρίων τοῦ Παυλάτου
και τοῦ Μισιτζῆ και αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου, οὔτε ἀτε-
λέστερον οὔτε πλημμελέστερον τοῦ βραβευθέντος τούτου ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς χρόνοις ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἀνεφάνη ποτέ.

Τὸ βραβευθὲν τοῦτο τοῦ κ. Μιλτιάδου Βρατσάνου Ἀλφαβητά-
ριον 3) ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ « Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον » 4)

1) Καὶ τετρασύλλαβοι και πεντασύλλαβοι ὡς « ἀβάκιον » « ἐξεμάτησα » κτλ. ἄς οἱ
κ. κ. κριταὶ ἐν τῇ ὄψυδερκείᾳ αὐτῶν τῇ πνευματικῇ και τῇ εὐσυνηδησίᾳ αὐτῶν τῇ κρι-
τικῇ δὲν εἶδον.

2) Ἐκθεσις ἐνθ. ἀν. σελ. 10.

3) Μιλτιάδου Ι. Βρατσάνου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας και παιδαγωγικῆς τοῦ ἐν
Λειψία Πανεπιστημίου, καθηγητοῦ τῆς διδακτικῆς ἐν τῷ Ἀρσακείῳ και πρώην Διευ-
θυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Διδασκαλείου και γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων
Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον, περιέχον τὸ κυρίως Ἀλφαβητάριον και τὸ Ἀναγνωσματάριον
τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, βραβευθὲν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδα-
κτικῶν βιβλίων τοῦ 1894, ἐν Ἀθῆναις παρὰ τῷ ἐκδότη Σ.Κ. Βλαστῷ, 1894, σ. 1 - 128.

4) Ἡ ἐπιγραφή « Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον, περιέχον τὸ κυρίως Ἀλφαβητάριον και
τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου » εἶνε διττῶς ἐσφαλ-
μένη, λογικῶς και πραγματικῶς. Ὁ τίτλος « Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον » логи-
κῶς θὰ ἦτο ὀρθός, ἂν λογικῶς ἦτο δυνατόν νὰ ὑφίστατο και τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ: « Ἀμέ-
θοδον Ἀλφαβητάριον ». Τὰ Ἀλφαβητάρια δὲν διαιροῦνται εἰς « μεθοδικὰ και
ἀμέθοδα », ἀλλ' εἰς Ἑλληνικά, Γερμανικά, Γαλλικά, και οὕτω καθεξῆς. Ἡ εἰς μικρὰ
και μεγάλα, συνεπτυγμένα και ἀνεπτυγμένα κτλ. Ἐπειτα ἡ οἰκεία προκήρυξις τοῦ Ὑπουρ-

μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ σελίδος εἶνε πλημμελέστατον 1).

Τὰ παντοῖα μεθοδικὰ καὶ λεκτικὰ ἀμαρτήματα ἢ χρῆσις τουτέστιν ἀπομεμονωμένων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ συλλαβῶν, φωνῶν τινῶν ἀσῆμων καὶ ἀλόγων, δι' ὧν μόνον τὰ κτήνη πρὸς ἀλληλα συνεννοοῦνται 2), ἢ ἀπερόκαλος καὶ ἀπάνθρωπος κατάχρη-

γείου (Προκλήρ. Α. 2, α') ἐξήτησεν « Ἀλφαβητάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως » καὶ ὄχι « Ἀλφαβητάριον τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου », ὡς ἐπιγράφεται τὸ βραβευθὲν. Ἐνταῦθα δυοῖν θάτερον ἢ εἶνε τὸ βιβλίον οὐχὶ τὸ αἰτηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, ἐπομένως παρανόμως ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὸν διαγωνισμόν καὶ ἔτι παρανομώτερον ἐβραβεύθη, ἢ διατελεῖ ἐν ἀγνοίᾳ ὁ ἐπιγράφας αὐτὸ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄρων « στοιχειώδης ἐκπαίδευσις » καὶ « δημοτικὸν σχολεῖον ». Ἀγνοεῖ τουτέστιν ὅτι « στοιχειώδης ἐκπαίδευσις » εἶνε γένος, ὡς εἶδος περιλαμβάνουσα τὰ γραμματοσχολεῖα, τὰ γραμματεῖα καὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὸ δὲ « δημοτικὸν σχολεῖον » εἶνε ἐν μόνον τῶν τριῶν εἰδῶν τῶν σχολείων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ γένει τῆς « στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ». Κατὰ ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ βραβευθὲν πλημμελέστατα ἐπιγεγραμμένον οὐδαμῶς εἶνε ὑποχρεωτικὸν διὰ τὰ γραμματοσχολεῖα καὶ τὰ γραμματεῖα.

1) Ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ σελίδι, τῇ 128, περιέχονται προβλήματα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ὁ Πυθαγόρειος πίναξ. Οὐδεμία ἀνάγκη νὰ εἶνέ τις παιδαγωγός, ἀρκεῖ νὰ ἔχη τὸν κοινὸν νοῦν, καὶ πάραυτα δύναται νὰ κατανοήσῃ ὅτι πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ Ἀλφαβηταρίου οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τὰ ἀριθμητικὰ προβλήματα καὶ ὁ Πυθαγόρειος πίναξ. Ὑπῆρχε καιρὸς καθ' ὃν ἀσαφῆ ἦσαν τὰ κατὰ τὰ Ἀλφαβητάρια. Ἄλλ' ἀγῶνες ὑπερτριχκοσιετῆς κατώρθωσαν σαφῶς νὰ καθορίσωσι τὴν τε ὕλην τὴν διδακτικὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς, συνωδὰ τῇ λογικῇ καὶ ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀμαθείας, ἔνεκα τῆς κενότητος τῶν φρενῶν τῶν Ἀλφαβηταριογράφων καὶ τῆς ἀπορίας ὕλης διδακτικῆς δαψιλοῦς καὶ εὐστόχου, χάριν τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν, κατελαμβάνετο ὁ χῶρος διὰ πλήθους στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένων, διὰ σμήνους συλλαβῶν ἀσῆμων καὶ ἀλόγων, διὰ πνιγρῶν ἐπαναλήψεων τῶν αὐτῶν στοιχείων, τῶν αὐτῶν συλλαβῶν, τῶν αὐτῶν λέξεων, τῶν αὐτῶν φράσεων, ἐλαμβάνετο ἡ ὕλη ἐκ τοῦ μαγειρείου, ἐκ τοῦ ἐστιατορίου, ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ἐκ τῶν ἐπίπλων τοῦ σχολείου, ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦ θρησκευτικοῦ, ἐκ τῆς γεωγραφίας, ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς, ἐκ τῆς καλλιγραφίας, ἀνεκुकῶντο πάντα ταῦτα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐρρίπτοντο εἶτα εἰς τινὰς σελίδας, ἐπιτλοφοροῦντο διὰ τῶν σεμνοτέρων ὀνομάτων καὶ οὕτως ἔχοντα ἐδίδοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν ὡς Ἀλφαβητάρια (Πρβλ. Kehr, Fechner, Rein εἰς τὰς οἰκείας μονογραφίας). Πάντα ταῦτα τὰ πλημμελήματα αἰῶνων τριῶν καὶ ἔτι πρὸς ἐνώσας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὁ εὐπαίδευτος κ. Μιλτιάδης Βρατσᾶνος καὶ παρουσιάσας ταῦτα ὡς « Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον », ἐνώπιον κριτῶν, ἐπίσης ὡς αὐτὸς εὐπαιδευτῶν, ἤξιώθη τῆς ὑψίστης τιμῆς νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τὸ ἔθνος αὐτοῦ εὐρισκόμενον σήμερον ἐκεῖ, ἔνθα πρὸ τριῶν αἰῶνων εὐρίσκοντο τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ νὰ γείνη τυμβωρύχος ἐκτρωμάτων σχολικῶν ἀπὸ πλείστων ἤδη ἐτῶν εἰς τὰ ἀνήλια βᾶθη τοῦ παρεληλυθότος χρόνου ἐμδεθυσιμένων.

2) Ἀριστοτέλης, Ποιητικ. 145b, 6, 34 : Συλλαβὴ δὲ ἐστὶ φωνὴ ἄσημος ἐξ ἀφῶνων καὶ φωνήεντος ἢ πλειόνων ἀφῶνων καὶ φωνῆν ἔχοντος. Πλάτων, Θεαίτητος 205 E : Εἰ δέ γε ἐν τε καὶ ἀμερές, ὁμοίως μὲν συλλαβή, ὡσαύτως δὲ στοιχεῖον ἀλογόν τε καὶ

χρησις αὐτῶν 1), ἡ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μαθήματι ἀνάμιξις ἑτερογενῶν καὶ ἑτεροειδῶν συλλαβῶν 2), ἡ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μαθήματι

ἄγνωστον. — Πλάτων Πολιτ. 396 Α. καὶ Β. 397 Α : Ποιητέον δ' οὐδὲν τούτων οὐδὲ μιμητέον ἵππων χρεμετισμούς, ταύρων μυκηθμούς, ποταμῶν ψόφους, θαλάσσης κτύπους, προβάτων καὶ κυνῶν καὶ ὀρνέων φθόγγους. — Lotze, Mikrokosmos, ἔκδ. 2, τόμ. 2, σελ. 223 καὶ 224, ἐνθα αἱ φωναὶ τῶν κυνῶν, τῶν γαλῶν, τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν προβάτων (r e h f n). — Fechner, Der erste Leseunterricht, 1878, σελ. 116 : « Εὐνόητον ὅτι πρέπει τοιαῦται μόνον λέξεις νὰ πλάττωνται καὶ νὰ ἀναγινώσκωνται, αἵτινες σημασίαν τινὰ ἔχουσιν (ὄνομα δὲ ἐστὶ φωνῆ) συνθετῆ σημαντικῆ. Ἀριστοτέλης, ἐνθ. ἀνωτ.). Πρέπει τις νὰ φεῖδῃται τῶν μικρῶν παιδίων καὶ νὰ μὴ παρέχῃ αὐτοῖς ἀλόγους καὶ ἀσήμους συλλαβὰς. Εἶνε ἀπαρηγόρητον νὰ παρατηρῆ τις ὅτι μεθ' ὄλον τὸν ὑπερεκατονταετῆ ἀγῶνα τὸ πάμμωρον τοῦτο τῆς Διδακτικῆς πλημμέλημα, οἱ συλλαβικοὶ ὑλαγμοὶ (Silbengebell), ἐνιαχοῦ ἀντηχοῦσιν εἰσέτι ».

1) Στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα πάμπολλα, περὶ τὰ ἑξακόσια. — Συλλαβαὶ δὲ καθ' ἑαυτὰς ὑφιστάμεναι 902, ἱκαναὶ ἀναντιλέκτως οὐ μόνον τὴν διάνοιαν τρυφερῶν παιδαρίων νὰ παρασαλεύσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν τῶν ἠνδρωμένων νὰ διαστρέψωσιν. Ἀναγνώσατε ὡς τὰ παιδάκια μεγαλοφώνως καὶ δὴ 500 - 600 φορές τὰ ἐν βραβευθέντι Ἀλφαβηταρίῳ ταῦτα : α ς ς ς ς (σελ. 7), ρ ρ ρ ρ (σελ. 9), γ γ γ γ (σελ. 13) κτλ. κτλ. καὶ 902 φορές τοιαῦτά τινα ζ - α ζ α - ζ α ζ ζ - ι ζι κτλ. (σελ. 30), ρ - ωξ ρώξ (σελ. 31), χ - η χη ν - α να χη - να, ἡ χῆνα. χυρ χωρ χερ εχ (σελ. 33), α - ι - ξ α - ι αι αι - ξ αἶξ ἡ αἶξ (σελ. 38), α - υ τι α - υ αυ, τι, αὐτὶ τὸ αὐτὶ. (σελ. 45), γ - χν γχν μ - βρ μβρ μ - πρ μπρ ν - δρ νδρ ν - τρ ντρ κτλ. κτλ. Ἀναγνώσατε, λέγω, μεγαλοφώνως, ὡς εἶνε καταδεδικασμένα τὰ καχοδαίμονα τρυφερά τέκνα ἡμῶν νὰ ἀναγινώσκωσι τὰς 1400 φορές ἐπαναλαμβανομένας ταύτας ξηρὰς συλλαβὰς καὶ τὰ ἐπαναλαμβανόμενα ταῦτα ξηρὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ εἶπατε ἂν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τούτων διαφέρετε τῶν χρεμετιζόντων ἵππων καὶ μυκωμένων ταύρων καὶ βληχωμένων προβάτων καὶ ὑλακτούντων κυνῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ εἶπατε ἐν τῇ ἀποκτηνώσει ὑμῶν ταύτῃ σταλαγμὸν ἀνθρωπίνου νοῦ τηροῦντες ἂν διαφέρουσιν αἱ ἀναρθροὶ καὶ ἀγράμματοι βραβευθεῖσαι αὗται φωναὶ τῶν τοῦ Πορφυρίου» βαρβάρων καὶ κυνικῶν καὶ βοϊκῶν φωνῶν » (περὶ ἀποχ. ἐμψ. 33) ἢ τῆς τοῦ Αἰλιανοῦ «ζωϊκῆς πολυφθογίας, βρυχηθμῶν, μυκηθμῶν, χρεμετισμῶν, ὄγκηθμῶν, βληχηθμῶν, μυκασμῶν, ὠρυγμῶν, ὑλαγμῶν, ἀρραγμῶν, κλαγγῶν, ῥοῖζων, κριγμῶν, τραυλισμῶν » (περὶ ζ. 5, 51), τῶν τοῦ Lotze «φωνῶν τῶν κυνῶν καὶ γαλῶν καὶ ἀγελάδων καὶ προβάτων » (ἐνθ. ἀν.), καὶ μετὰ ταῦτα κρίνατε ἂν ἔχη ἢ δὲν ἔχη δίκαιον ὁ Fechner (ἐνθ. ἀν.) καλῶν τὰς τοιαύτας θηρομιγεῖς φωνὰς *Silbengebell*, καὶ ὁ Graser (Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 398, περὶ τὰ μέσα) ἐν μεγίστῃ ἀγανακτήσει βοῶν : « Ἰλιγγος καταλαμβάνει ἀκόμη καὶ τοὺς ἠνδρωμένους, καὶ ἀλλοφρονεῖ καὶ ὁ στερεώτατον τὸν νοῦν ἔχων ἀνὴρ, ἐὰν καὶ ἐπὶ ὀλίγα μόνον λεπτὰ τῆς ὥρας δύο ἢ τριῶν σελίδων τὰ γλωσσικὰ ταῦτα ἐκτρώματα ἐπισκοπεῖ· τέλεον δὲ σαλεύεται ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ καὶ ἐξίσταται τῶν φρενῶν, ὅταν μεγαλοφώνως ἀναγινώσκῃ ταῦτα. Τὰ δὲ δυστυχῆ νεαρὰ τέκνα ἡμῶν, ἅτινα ἐπὶ ἑβδομάδας ὅλας 6, 8, 12 σελίδας μὲ τὰς ἀνάρθρους ταύτας βλακειὰς βασανίζονται, πρὸς ὅς αἱ ὠρυγαὶ τῶν θηρίων παραβαλλόμεναι εἶνε γλώσσα τῶν θεῶν, τί γίνονται ; ».

2) Π. χ. ἐν τῷ α' μαθήματι, σελ. 4, δύο γένη συλλαβῶν ἐπὶ τὸ αὐτό : α ι - ν ι ν. ν - ι

παράκαιρος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνάμιξις λέξεων ποικιλλουσῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν 1), ἢ περὶ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν ἀλογία εἰκαιότητος καὶ κακοτεχνία 2), ἢ κατὰ τὴν κατάταξιν αὐτῶν ἀλογία καὶ ἀμεθοδία 3), αἱ παραλήψεις οὐσιωδεστάτων καὶ παμπόλλων ἀναγνωστικῶν στοιχείων 4), αἱ ὑπέρψυχοι καὶ πνιγηραὶ ἐπαναλή-

νι». Ἐν τῷ ε' μαθηματι, σελ. 9, τρία γένη συλλαβῶν ἐπὶ τὸ αὐτό: «τ-υ τυ υ-τ υτ ρ-ος ρος» κτλ. κτλ.

1) Π. χ. εὐθὺς ἐν τῷ 6' μαθηματι, σελ. 5, δισύλλαβοι καὶ τρισύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «νιγὶ ὑγὶ ὑγίον». Ἐν τῷ ι' μαθηματι, σελ. 14, δισύλλαβοι, τρισύλλαβοι καὶ τετρασύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «θύρα, πιθάρι, παραθύρι». Ἐν τῷ χγ' μαθηματι, σελ. 30, δισύλλαβοι, τρισύλλαβοι, τετρασύλλαβοι καὶ πεντασύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «Ζῶα, δίποδα, ζιζάνια, ἐξεμάτισα» κτλ. κτλ.

2) Π. χ. ἐν σελ. 11 ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ πυ. π-υ καὶ μετὰ δύο σειρὰς ἀναλύεται καὶ πάλιν π-υ. Ἐν σελ. 19 ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ ρα ρ-α, ἀφοῦ πρότερον δις μὲν ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν ταύτην ἐν σελ. 12 καὶ 17, δεκακαιεννεάκις δὲ πρὸ τούτου ἐπανελήθη ἐν διαφόροις λέξεσιν· ἐν τῇ λέξει θύρα (σελ. 14) ἐξάκις, ἐν τῇ λέξει παραθύρι (σελ. 14) ἅπαξ, ἔτι κατεγράφη ἐν ταῖς λέξεσι κυνάρα καὶ κόρακας (σελ. 15), ἐν ταῖς λέξεσι ράπανον, παραθύρι, κυνάρα, κόρακας (σελ. 16), ἐν τῇ λέξει λύρα ἐπανελήθη (σελ. 17) πεντάκις καὶ ἐγράφη ἐν τῇ φράσει ἡ καθαρὰ γαλῆ (σελ. 18) κτλ. κτλ.— Περαιτέρω ἐν σελ. 7 παρατάσσονται ἄνευ ἀναλύσεως αἱ λέξεις σὸς ὄνος κτλ. καὶ γίνεται ἀνάλυσις τοιούτων συλλαβῶν μετὰ δύο σελίδας, ἐν τῇ σελ. 9: ρ-ος ρος τ-ον τον.— Ἐτι περαιτέρω ἐν σελ. 11 ἀναλύονται αἱ συλλαβαὶ ριπ πιρ, πορ, ὧν οὐδεμία χρῆσις γίνεται καὶ δὲν ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ πις ἧς χρῆσις γίνεται π. χ. ἐν τῇ λέξει ρίπις κτλ. κτλ.

3) Π. χ. ἐν σελ. 41 αἱ λέξεις αἱ περιέχουσαι τὴν δίφθογγον ου εἶνε 18· τούτων πρῶται πασῶν ἔρχονται αἱ δυσκολώταται βούς νοῦς ποῦς καὶ τελευταία ἡ εὐκολωτάτη πασῶν ποῦ. Ἐν σελίδ. 6 καταγράφονται αἱ δύσκολοι λέξεις σῦς σός ὄνος καὶ ἐν σελίδι 13, μετὰ 7 σελίδας δηλ. αἱ εὐκολοὶ λέξεις γάτα πανὶ καὶ μετὰ σελίδ. 26 (σελ. 32) ἡ λέξις χέρι. Ἐν σελίδ. 6 ἀναλύεται ἡ δύσκολος συλλαβὴ συς καὶ μετὰ 6 σελίδ. (σελ. 12) ἡ εὐκολος συλλαβὴ πα. Ἐν σελίδ. 64 προηγείται ἡ ἀνάλυσις τῆς δυσκολωτάτης τῶν λέξεων σπλάγγρον καὶ ἔπεται ἡ ἀνάλυσις τῆς πολὺ ταύτης εὐκολωτέρας λέξεως δένδρον. Ἐν σελ. 60 προηγούνται αἱ δύσκολοι λέξεις σκληρός σπλήν σφραγίς καὶ μετὰ μίαν σελίδ. (σελ. 61) αἱ εὐκολώτεραι τούτων βιβλίον ἔβρεξεν. Ἐν σελ. 56 φέρεται «οὶ ἄτακτοι μαθηταὶ» καὶ μετὰ δύο σελίδας διδάσκεται τὸ κτ. Ἐν σελ. 55 φέρεται «τῆς μητρὸς» καὶ μετὰ 4 σελ. διδάσκεται τὸ τρ (σελ. 59). Ἐν σελ. 55 φέρεται πλοῖον καὶ μετὰ 3 σελ. (σελ. 58) διδάσκεται τὸ πλ. κτλ. κτλ.

4) Λείπουσιν ἐκ τῆς σελίδ. 54, ἔνθα διδάσκονται «δύο σύμφωνα ἐν μέσῳ λέξεων χωριζόμενα ἐν τῷ συλλαβισμῷ» ἕξ εἶδη, τάδε: λχ λτ μψ νδ ρδ ρσ. Λείπουσιν ἐκ τῶν σελίδ. 57 καὶ 61, ἔνθα τὸ θ γένος τῶν συλλαβῶν, διδάσκεται, ὃ ἐστὶν αἱ συλλαβαὶ αἱ ἀρχόμεναι ἐκ δύο συμφώνων συνεφωνουμένων, εἶδη δέκα καὶ τρία, τὰ ἐξῆς: δν ολ κν κμ σμ τλ τμ φλ χθ γμ θμ τν χμ. Λείπουσιν ἐκ τῶν σελ. 60 καὶ 63, ἔνθα τὸ 7ον γένος τῶν συλλαβῶν διδάσκεται, ὃ ἐστὶν αἱ συλλαβαὶ αἱ ἀρχόμεναι ἐκ τριῶν συμφώνων συνεφωνουμένων, εἶδη τρία τὰ ἐξῆς: σθμ σχν σχρ. Λείπουσιν ἐκ τῆς σελ. 64, ἔνθα ὁ βραβευθεὶς Ἀλφαθηταριογράφος διδάσκει «τρία σύμφωνα ἐν μέσῳ λέξεων χωριζόμενα ἐν

ψεις 1), τὸ ἀσύμφυλον τῶν πρὸς ἄσκησιν προκειμένων πρὸς τὸ ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ἡ ἄσκησις ἐπιδιώκεται 2), ἡ ἔλλειψις πάσης ἀναλογίας 3), ἡ χρῆσις λέξεων ἀνυπάρχτων, γλωσσηματικῶν καὶ ἀπηρχαιωμένων 4), ἡ ἀπηχῆς καὶ ἀπῶδὸν μελωδοῦσα ἀνυπέμβλητος καὶ ἀπάνθρωπος λεκτικὴ δυσαρμονία 5), τὰ κύρια ὀνόματα πόλεων, ἀνθρώπων κτλ. ἐντε-

τῶ συλλαβισμῷ (1) εἶδη δύο τάδε: ρκτ. μπτ. Οὕτω δὲ κατορθοῦται πλήθους παμμεγίστου λέξεων τὴν ἀνάγνωσιν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου νὰ μὴ μάθωσι· πασῶν δηλ. τῶν λέξεων τῶν ὁμοειδῶν ταύταις: χαλκός Ἀλκιβιάδης, ψάλτης ἐφαλτήριον, γαμψός κομψός, ἔνδυμα ἔνδεκα, βάρβαρος μάρμαρον, μυρσίνη ἄρσεν, θλίβομαι ἀθλητής, κνήμη τέκνον, λικμῶ ἄκμων, σμήνος κόσμος, τλήμων ἄτλας, τμήμα ἀτμός, φλύαρος τυφλός, χθὲς ἰχθύς, τάγμα πρᾶγμα, ἀριθμὸς βαθμὸς, φάτνη φάτνωμα, αἰχμὴ αἰχμηρός, ἄσθμα ἀσθμαίνω, ἰσχνός κάτισχνος, αἰσχρὸς αἰσχρότης, ἄρκτος ἀρκτικός, πέμπτος ἄμεμπτος.

1) Στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα, συλλαβαὶ ἄσημοι καὶ ἄλογοι, λέξεις ἀπομεμονωμέναι, φράσεις καὶ προτάσεις αἱ αὐταί, εὔρηται μέχρι πνιγμονῆς ἐπαναλαμβανόμεναι. Οὕτω π. χ. τὸ στοιχεῖον γ ἀπομεμονωμένον εὔρηται ἐν τῇ σελίδι 13, ἔνθα διδάσκεται, 17 φορές ἐπαναλαμβανόμενον: γ γ γ γ καὶ οὕτω καθεξῆς· ἡ ἄλογος καὶ ἄσημος φωνὴ νι εὔρηται ἀπὸ τῆς 3 - 5 σελίδος 26 φορές κτλ. κτλ. Ἡ λέξις ὑνί ἐν τρισὶ σελίσιν (3 - 5) φέρεται 26 φορές: ὑνί, ὑνί, ὑνί κτλ. κτλ. Ἐν σελ. 10 ἐπαναλαμβάνονται πᾶσαι αἱ πρὸ αὐτῆς λέξεις: νινί ὑνί ὑνίον κτλ. Ἐν σελ. 16 γίνεται τὸ αὐτό: Τὰ νινία τὰ ὑνία νάνι κτλ. προστιθεμένων καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς φράσεων καὶ προτάσεων: ὁ κακὸς κόρακας, ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρόν. Ἐν σελίδι 22 γίνεται τὸ αὐτό ὡς πρὸς τὰς λέξεις καὶ ἐν σελ. 23 τὸ αὐτό ὡς πρὸς τὰς φράσεις καὶ προτάσεις. Τὰ αὐτὰ γίνονται καὶ ἐν σελ. 34, 37, 50 κτλ. Καὶ οὕτω κατωρθώθη τέλος, πρὸς δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς εὐπαιδευσίας καὶ τῆς κριτικῆς ὀξυδερκείας, ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς δὲν εἶχε κατορθωθῆ· νὰ γραφῶσιν ἐν ὑπερπεντήκοντα σελίσιν Ἀλφαβηταρίου καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τοῖς ἐπιγραφομένοις «*Λέξεις καὶ φράσεις*» ἀνθρώπινοι μὲν φωναί, ὅ ἐστι λέξεις διάφοροι 410, θηρομιγεῖς δὲ ὠρυγαί, ὅ ἐστι στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα καὶ συλλαβαὶ ἄσημοι καὶ ἄλογοι ὑπερτριπλάσια: $902 + 500 = 1402$!

2) Π. χ. ἐν σελ. 58 πρόκειται νὰ γείνη ἡ ἄσκησις τοῦ πν. Γίνεται δ' αὕτη ὡς ἔπεται: π - ν πν πν - ο πνο η πνο η ἢ πνοή . . ὁ νότος εἶνε θερμὸς ! ! κτλ. κτλ.

3) Ἐναρθρα ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ μετ' ἀνάρθρων π. χ. σελ. 13 «*ὁ γάτος, γάτα, γαρίς, παρίς, τὸ παρί* κτλ. κτλ. Σελ. 49 τ - ἦ τ - ι μ - ἦ καὶ πάλιν τ - ω ν α ω μὴ τονιζόμενα.

4) Π. χ. ἡ ἔδοιξ, ὁ κάδοιχος κτλ. (ἴδ. ἔκθεσ. σελ. 10, 6 περὶ τὸ μέσον). Τούτων ἡ λέξις ἔδοιξ δὲν εὔρισκεται οὔτε εἰς τοῦ Βυζαντίου τὸ ἑλλην. λεξικὸν οὔτε εἰς τοῦ Pape οὔτε εἰς τοῦ Passow οὔτε εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου οὔτε εἰς τοῦ κ. Κουμανοῦδου τὴν Συναγωγὴν τῶν ἀθησαυρίστων λέξεων. — Ἡ λέξις κάδοιχος δὲν εὔρισκεται εἰς τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου τὸν Θησαυρὸν, εὔρισκεται δὲ ἐν τοῖς λοιποῖς λεξικοῖς καὶ σημειοῦται ὡς λέξις ἰδιάζουσα τοῖς ἀρχαίοις Λάκωσι, σημαίνουσα μέτρον τι διὰ τὰ γεννήματα χωροῦν 4 χοίνικας. Ταῦτα δὲ διὰ παιδάριον ἔφαετῆ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ 1895 μετὰ Χριστὸν ζῶντα !

5) Ἐν τῷ αὐτῷ μαθήματι, π. χ. ἐν τῷ ἡ', σελ. 12, ἐπὶ τὸ αὐτό: «*ἄπιον πατάτα*

λῶς πόρρω τῆς παιδικῆς σφαίρας κείμενα 1), τὸ ἑτερόμορφον τῶν αὐ-
τῶν ὀνομάτων 2), αἱ ἐκ συστήματος ἀνορθογραφίαι 3), αἱ ἐξ ἀταλαι-
πωρίας ἀνορθογραφίαι 4), ἡ χυδαιοφωνία 5), τὰ ἀνελλήνιστα 6), καὶ
τὰ τούτοις παρόμοια μεθοδικὰ καὶ γλωσσικὰ ἀμαρτήματα, πρὸς δὲ τὸ
ἀτερπὲς καὶ στυγνὸν τῶν πραγμάτων, τὰ διημαρτημένα, τὰ πεπα-
τημένα καὶ πεπλυμένα καὶ μυριόλεκτα, τὰ φορτικὰ καὶ συρφετώδη
καὶ ἀγοραῖα, τὰ ληρώδη καὶ γραώδη καὶ μεираκιώδη, τὰ ἀγενῆ καὶ
χαμαιτυπῆ καὶ ὑπόκενα, τὰ ψυχρὰ καὶ ξηρὰ καὶ ἀδιανόητα, τὰ ρυ-
παρὰ καὶ μισητὰ καὶ μιαρὰ καὶ εἰδεχθῆ καὶ δυσανάσχετα, ἡ πτω-
χεῖα εἰς αἰσθήματα καὶ ἐννοίας, ἡ ἀγροϊκὸς παχύνοια καὶ ἀμβλύνοια,
ἡ νοσηρὰ φλυαρία, ἡ καπηλικὴ χυδαιοφροσύνη, ἡ ἠθικὴ ἀνικανότης,
ἡ πνευματικὴ κενότης καὶ τὰ τούτοις παρόμοια τῆς ἀνθρωπίνης δια-
νοίας καὶ τοῦ ἀνθρωπικοῦ ἥθους νοσήματα ἐλέγχουσι μὲν τὸ βρα-
βευθὲν τοῦτο Ἀλφαθητάριον τοῦ κ. Μιλτ. Βρατσάνου ὡς τὸ χεῖρι-
στον πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου παρ'
ἡμῖν ἀναφανέντων καὶ ὡς τὸ ἀχρειέστατον πάντων τῶν καθ' ὅλην
τὴν ἱστορίαν τῆς Μεθοδικῆς προκυψάντων, καθιστῶσι δὲ αὐτὸ ὄργα-
νον τελειότατον καὶ ἐπιτηδειότατον ἀπομωρώσεως, ἀναισθησίας, καὶ
ἀνδραποδωδίας τῶν τε διδασκάλων τῶν διδασκόντων τοῦτο, καὶ τῶν
μικρῶν Ἑλληνοπαιδῶν τῶν διδασκομένων αὐτό, καὶ ἐγκολάπτουσι εἰς
τὸ μέτωπον τοῦ ἐν τῷ μέσῳ πεπολιτισμένων λαῶν διαβιοῦντος ἔθνους
ἡμῶν στίγμα βαθύ δημοσίας ἀπαιδευσίας, ἀπειροκαλίας καὶ χυδαιο-
φροσύνης 7).

*νάτι ὁ γὰρ τὸ ράπανον τὰ ἴα τὰ ποτὰ τὰ οἶα σαῖς τὸ σιτᾶρι» (!!) κτλ. κτλ.
Ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου: γδοῦπος, πλῆκτερον ρόκτερον ὑσπληξ
ἀμβροσία χοῦς ὀδοὺς κᾶρα ξρια μῖτος κέρας ριπὶς πυρὸς ἀύχηρ χιτῶν ἄρουρα
ἴς σῶς ρᾶξ ρῶξ . . . καὶ ψωμᾶς ἀλογόμνια ζωνάρι βαρέλι λάδι φασόλι
παρὶ πιθᾶρι καρτό κόρακας κότα χῆνα βῶδι στραβός φῶλι ὑλὶ τινὶ χοῖρος
μουγκρίζωρ.*

1) Οἶον: Ἰδὴ Τάρας Ζία Ὁλλιαρος Πάρις Ἦρα κτλ. κτλ.

2) Π. χ. ἐν τῷ αὐτῷ μαθηματι: ψαλλε ψαλίδι, ὑλὶ ὑλιν, ὁ πίθος τὸ πιθᾶρι, ὁ
λέμβος ἢ λέμβος (σ. 55. 56).

3) Οἶον σελ. 13 «ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρόν», σελ. 43 πετᾶ, σελ. 45 φουᾶ, κτλ.
Τὰ ἀρχικὰ γράμματα πασῶν τῶν περιόδων ἀπὸ σελ. 13 - 65 μικρὰ ἀντὶ κεφαλαίων.

4) Ροξάνη Ὁροπὸς ποῦς τρύπα σύκον φακὴ βῶδι κτλ. κτλ.

5) Π. χ. τυρὶ μάτι μῦτι αὐτὶ χέρι πόδι ποδιά κτλ. κτλ.

6) Π. χ. σελ. 54 ὀποῖος ἔχει θάρρος, σελ. 49 παρέχουσι ἐπαῖνους τῷ ἐπιμε-
λεῖ μαθητῆ, σελ. 22 ῥοδέα μὲ ῥόδα, σελ. 40 ροῖαι μὲ ῥόδα κτλ. κτλ.

7) Grenzboten, 1893, ἀριθ. II, σελ. 552: «Ὁ βουλόμενος νὰ καταμάθῃ τὸ δημο-

Ποίου δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἄλλου ἔθνους συγγραφείς καὶ κριταί, ποίου ἄλλου ἔθνους ὑπουργοὶ ἠδύναντο νὰ εἶνε τόσο ἀναίσθητοι, τόσο ἄστοργοι, ὅσον οἱ παρασχόντες εἰς τὴν τρυφερὰν νεολαίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν διὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν βιβλίου ὡς πνευματικὴν τροφήν ληρήματα γραῶδη, ἐρεσχειῖας ἀγοραίας, καὶ βδελυρίας ναυτιώδεις, ὡς τὰ τοιαῦτα τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου; Ἐχω δύο χέρια καὶ δύο πόδια (σελ. 33)— Εἶθε νὰ γείνω γέρων (43)— ὁ πατήρ εἶνε καλὸς χορευτῆς (47)— ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια (43)— μὲ ἐπόνεσεν ὁ ὄμος (56)— ὁ πατήρ μου ἔχει πολλὰ κτήματα (58)— φῶς φανάρι (26)— ῥάψε κόψε· κόψε ῥάψε (29)— χαῖρε ἑταῖρε (39)— χύνε ὕδωρ τῆ αὐλῆ (49)— τῷ κήπῳ φύτευε λαχανικὰ (49)— βάλλω γόμφους εἰς τὴν σανίδα (55)— ἡ ἀλήθεια ἀνῆκει τῆ ἀρετῆ (41)— ἅμα ἔπεσεν ἡ ὑσπληξ ἔτρεξαν οἱ δρομεῖς (63)— ἡ κουρὰ τοῦ διακόνου (41)— πέρασαν τὰ φῶτα (30)— ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα (33)— μία κόρη ἠγάπα τὰ μῆλα (20 καὶ 23)— ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρὸν (13)— ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ καλὰ φαγητὰ (26)— ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ ὠὰ (25)— καὶ πάλιν· ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ ὠὰ (35)— ἀγαπῶ πολὺ τὰ ὄριμα ζίζυφα (30)— ἀγαπῶ τὰ ξηρὰ σῦκα (30)— ἀγαπῶ τὰ μαῦρα μοῦρα (53)— ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια (29) καὶ πάλιν: ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια (36)— ἔφαγα γάλλον ψητὸν (29)— κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν (40)— τὸ πάχος τοῦ χοίρου λέγεται λαρδί (87)— ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἶδη τυρίων (Ἐκθεσ. σ. 10)— ὁ παῖς οὗτος ῥογχαλίζει, ὅταν κοιμᾶται (55)— μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα (63)— ὁ ὄνος διώκει τὰς μυίας μὲ τὴν οὐρὰν (44)— ἀνδιάζω πολὺ τὰς μυίας (44)— αἱ μυῖαι μολύνουσι τὰ φαγητὰ (44)— ὁ παῖς ὁ ὁποῖος πιάνει τὰς μυίας μὲ τὰς χεῖρας εἶνε ῥυπαρὸς (44)— αἱ φθειρες εἶνε βρωμερὰ ζώφια (59)— ἀπὸ τὴν ῥίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα (99) κτλ. κτλ.

Ἐς κόρακας! Ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖν ἢ ναυτιᾶν. Βραβείου ἢ ἐμπτυ-

τικὸν σχολεῖον χώρας τινός, ἃς λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὰ ἐν αὐτοῖς χρησιμοποιούμενα ἀγνωστικὰ βιβλία. Ταῦτα εἶνε εἰς ὑψιστον βαθμὸν χαρακτηριστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ταύτης κτλ. κτλ. Ἴδε τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ ὑποσελιδίῳ σημειώσει τῆς 166 σελίδος τοῦ παιδαγωγικοῦ συγγράμματος τοῦ Rein, Pädagogische Studien, ἔτος 14, τεῦχος τρίτον.

σμων και λακτισμάτων εινε κξιου οι τοιαυτα δεινως απβζοντα δια-
νοητικα κενθρεια ερευθόμενοι μαμρξκουθου; Εινε δι ασυνειδητότεροι
επι τής γής κνθρωποι κλλου των κριτων των αξιωσαντων βραθειύσεως
τοιαυτα εγκεφάλου μυξώδους εκκρήματα γλοιώδη; Μόνου δι ή 120
σελ. του 'Αλφαθηταριου τούτου — και αν ελειπον δηλ. πάντα τα εν
ταϊς λοιπαϊς άμαρτήματα. — ήδύνατο δικαίως να προκαλέση την χρή-
σιν τής αστραγαλωτής μάστιγος κατά των νότων των Παφλαγόνων
κριτων και του βραθειυθέντος μυξίνου αυτων 'Αλφαθηταριογράφου.

Τίνος ύμουσιαις πρέπει τις να εινε έμπεφορημένος ωστε να κατα-
τήση νυν, μετά υπερτριακοσιετις άγώνας υπέρ τής επικρατήσεως των
λογικων και των όρθων να γράψη, ή πόσον πρέπει να εινε άβίλτερος
ό κριτής εκείνος, όστις κρίνει νυν, εν φθίνοντι 19^{ου} αιώνι, βραθειύσεως
άξιον άναγνωστικόν βιβλίον, διά παιδας τυφερούς προωρισμένον, εν ή
εινε καταγεγραμμένα και τάδε (σελ. 120):

1) "Ασπρη πέτρα ξεξασπρη, κι' άπ' τον ήλιο ξεξασπρό-
τερη.

2) Το βράχο, βράχο άνέβαινα κ' έτρωγα βραχόσφακτα.

3) Μιά εκκλησιά μολυβοτή, μολυβοκανδυλογλυπτοπε-
λεικτιή και ποιός την έμολυβοκανδυλογλυπτοεπελέκνησε;
— 'Ο γυός του μολυβοκανδυλογλυπτοεπελεκητού.

4) 'Ο παπās ό παχίς έφαγε παχειά φακή. — Γιατί, παπα
παχύ, έφαγες παχειά φακή;

5) Μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζβυχθηδόν.

6) Βέδου ζάμψ, χθώ πλῆκτρον, σφίγξ.

7) Κναξβί, χθίπτης ήλεγριμύ δρόψ 1).

1) Τα υπό τους άριθμ. 5 - 7, κακώς τα πλειστα αντιγραφόντα (μάρπτες και όχι
μάρπτε, ζάψ και όχι ζάμψ, χθών και όχι χθώ, φλεγμός και όχι φλεγμό, δρόψ
και όχι δρόψ) εύρηται καταγεγραμμένα παρά Κλήμεντι τῷ 'Αλεξανδρει (Στριωμα-
ταις, βιβλ. 5, κεφ. 8, εκδ. Pottier, σελ. 673-675, εκδ. Παρισ. σελ. 569 - 571, εκδ.
Μίχνη τόμ. 2, σελ. 73, 76, 77, 80). Εινε δι βήματα Φρυγικά παράξενα και παρα-
κεκοιμένα τής παλαιῆς θεολογίας αινιγματώδη και άνεπιμήνευτα, λόγω παράσημα επι-
φαλλόμενα υπό του λαου εις τās καθαρσίους εύχας των μάντειων καθαιρόντων τās
πόλεις υπό λοιμου, ως μαρτυρει ό Κλήμης λέγων (ενθ. άν.): α' Απολλόδωρος δι ό
Κερκυρατας τούς στίχους τούςδε υπό Βράγγου άναφωνηθηναι του μάντειος λέγει Μιθη-
σίους καθαιρόντος από λοιμου. 'Ο μιν γάρ επιρραϊνων τό πλῆθος δάφνης κλάδοις προ-

Ἡ ἀσυνειδησία τῶν κ. κ. κριτῶν καταφαίνεται προσέτι καὶ ἐκ τῆς ἄλλης πράξεως αὐτῶν, ἐκ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς

κατήρχετο τοῦ ὕμνου ὡδέ πως· Μέλπετε, ὦ παῖδες, Ἐκάεργον καὶ Ἐκαέργαν· ἐπέ-
ψαλλε δὲ ὡς εἶπειν ὁ λεῴς, Βέδου, Ζάψ, Χθών, Πληχτρον, Σφίγξ, Κναξζβί, Χθύπτης,
Φλεγμός, Δρώψ. Μέννηται τῆς ἱστορίας καὶ Καλλίμαχος ἐν Ἰάμβοις». — Περὶ τῶν
αὐτῶν καὶ ὁ Πορφύριος (Πορφυρίου τοῦ φιλοσόφου περὶ τοῦ κνάξ, ζβί κτλ. ἐρμηνεία):
«Καὶ ἕτερα δὲ πλεῖστα τοιαῦτα διὰ τῶν κδ' στοιχείων ἀπαρτίζοντα ἴδιον σκοπὸν εὐ-
ρομεν, οἷον βέδου, ζάψ» κτλ. κτλ. Ἐν γένει δὲ τοὺς τοιοῦτους βατταρισμούς καὶ συρι-
γμούς καὶ κριγμούς καὶ κλωσμούς καὶ γρυλλισμούς, τοὺς τοιοῦτους ἀσήμους καὶ ἀδιαρ-
θρώτους σωροὺς τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ τοιαῦτα κακοσύνθετα καὶ δυσεξέ-
λικτα καὶ δύσφθογα καὶ κακέμφοτα, τὰ τοιαῦτα ἄρρυθμα καὶ δύσχηα ταῖς τῶν γραμ-
μάτων ἀντιτυπiais τὰς ἀκοὰς τραχύνοντα στοιχειωτικὰ συνονθηλεύματα οἱ ἀρχαῖοι
ἐκάλουν ὑπογραμμοὺς παιδικούς, ὑπογραμμοὺς, χαλινοὺς (Κλήμης ἐνθ. ἀνωτ.
ἐκδ. Potter σελ. 675. ἐκδ. Παρισ. σελ. 571. ἐκδ. Migne τόμ. 2, σελ. 86 A): «Ἀλλὰ
καὶ τρίτος ὑπογραμμὸς φέρεται παιδικός· μάρπτες» κτλ. (Ἰδ. καὶ Grashberger, Er-
ziehung und Unterricht in klassischen Alterthum, 1875, Theil II, σελ. 303,
ὑποσελ. σημ. 1. Richard Bentley, Opuscula philolog. σελ. 492, Epistola ad
Joann Milium. Wower de Polymathia σελ. 39. Bernardy, Römisch. Litt.
σημ. 42. Krause, Gymnastik und Agonistik der Hellenen τόμ. 1, σελ. 633.
Migne ἐν τῇ ὑποσελιδίῳ σημ. τῆς 73 σελίδ. τοῦ 2 τόμου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ
Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως. τὰ ἐμὰ ἄρθρα Ἀνάγνωσις καὶ Ἀπαγγελία ἐν τῷ
Ἐγκυκλοπαίδ. λεξικῷ τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ, ἐνθα καὶ περὶ τῶν χαλινῶν καὶ φωνα-
σκῶν)· διότι πᾶν ἄλλο βεβαίως εἶνε οἱ κακόστομοι καὶ βαρβαρόστομοι λαρυγγισμοὶ καὶ
φαρυγγισμοὶ οὔτοι, αἱ θηρομηγεῖς ὠρυγαὶ καὶ οἱ ἀπαίσιμοι γρυλλισμοὶ οὔτοι ἢ φρά-
δοεῖς, ὡς χαίρει τιτλοφορῶν αὐτὰ ὁ χαριτόφωνος ἐστεμμένος Ἀλφαθηταριογράφος
τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Bentley (ἐνθ. ἀνωτ.) καλεῖ *ridicula*,
barbara et infacella verba (γελοῖα, βάρβαρα καὶ ἀκομψα ὀνόματα), ὁ Grashberger
(ἐνθ. ἀνωτ.) *Wortconglomerat*, καὶ *Kolperige Buchstabenverbindungen* (σωρὸν
λέξεων καὶ τραχίαν ἀντιτυπίαν τῶν γραμμάτων), ὁ δὲ Fechner (ἐ. ἀ. σελ. 116)
abenteurlischen Silbengebell (τερατώδη συλλαβικὸν ὑλαγμὸν), κατὰ τοῦ ὁποῖου καὶ
σφοδρότατα ἀντεπεξέρχεται· διότι ὅπως παρ' ἡμῖν ἐν φθίνοντι 19^ῳ αἰῶνι εὐρέθη ἐμ-
βρόντητος Ἀλφαθηταριογράφος καταγράφας ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα
φωνητικὰ ἐκτρώματα, οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος τούτου εὐρέθησάν
τινες, (Christian Henirich Wolke, Erstes Lesebuch, Berlin und Leipzig,
1820, σελ. 40 - 41) γράψαντες ἐν τοῖς Ἀλφαθηταρίοις αὐτῶν τὰ ἐφάμιλλα τοῖς ἡμε-
τέραις «βραχόσφακτα ζβυχθηδὸν κναξζβί ζάμψ μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκη-
τοῦ ταῦτα: Bibiblobra, Kiklekrukna, Ksikseksuksa, Chichlenchlanhra, Pfi-
pfapfropfa, Schlischmoschnussehwa, Spisplospruspla κτλ. κτλ. ἅτινα ἐν σφο-
δρᾷ καὶ ἀγία ἀγανακτήσει «abenteurlische Silbengebell» ἀπεκάλεσεν ὁ ἀνθρώπινα
τὰ νεῦρα καὶ φυσιολογικῶς λειτουργοῦντα τὸν στόμαχον ἔχων ἀγαθὸς Fechner.

Ἄλλ' ἐν Γερμανίᾳ οἱ τοιοῦτοι Ἀλφαθηταριογράφοι στιγματίζονται ὡς τὴν ἀνδρα-
ποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἔχοντες καὶ παραδίδονται εἰς τὴν κοινὴν καταφρόνη-
σιν· ἐνταῦθα ὅμως στεφανοῦνται καὶ θησαυρίζουσιν. Διὸ καὶ οἱ τοιοῦτων στεφάνων ἐπιέ-
μενοι καὶ τοιοῦτου πλοῦτου διψῶντες Ἀλφαθηταριογράφοι, οἱ παρεμφερεῖς πως κατὰ
τὴν εὐμουσίαν καὶ εὐπαιδευσίαν τῶ νῦν ἐστεμμένῳ, δὲν εἶνε ἀσύμφορον κατὰ τοὺς προ-

Δ' τάξεως τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου 1). Τοῦτο ὡς πρὸς τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν γλῶσσαν παρὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου γενόμενον, ὡς ἄνω ἐσημειώθη, καὶ προχειρότατα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε συγκαττυθὲν οὐ μόνον βραβεύσεως ἄξιον δὲν ἦτο, ἀλλὰ πᾶν τὸναντίον· κατακρίσεως πικροτάτης καὶ στιγματισμοῦ καυστικωτάτου.

Καὶ αὐτοὶ οἱ κ. κ. κριταὶ ἀκόμη, μεθ' ὅλην τὴν μεροληψίαν καὶ ἄσυνειδησίαν αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσι μέχρι τέλους καθ' ὀλοκληρίαν τὰ δεινὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ ἁμαρτήματα. Καὶ αὐτοὶ εὗρον καιρὸν νὰ ψέξωσι τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ὡς ἀνελλήνιστον 2) τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ὡς ἐπιστημονικῶς ψευδὲς καὶ ὡς παιδαγωγι-

σεχεῖς διαγωνισμοὺς νὰ πλουτήσωσι τὸν λογικότητα καὶ εὐαισθησίας καὶ γλαφυρίας μεστὸν τοῦτον πίνακα διὰ τε τῶν παρ' Ὠριγένει (Κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος, βιβλ. 5, κεφ. 8.14. 20, ἔκδ. Miller, 1851, σ. 107.129.144) «*ὑπερόγκων τούτων λόγων τῆς παμποικίλου σοφίας τῆς τῶν Περαιτῶν αἰρέσεως*» καὶ τῶν «*θαυμασιωτάτων*» Σηθιανῶν καὶ «*τῶν ἐφευρετῶν κενῆς τέχνης γραμματικῆς*» Νασσηνῶν: «*Καυλακαῦ σαυλασαῦ Σοκλὰν ζησηὰρ Οὐωὰβ Οὐὼ Οὐὸ Αοαὶ Χορζὰρ Νεβρόη Βέρα Μίσουρ Ἀστράμψουχος Καρφασημοχειρ Ἐκκαβάκαρα φάος ρύνετης περηφικόλα* καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων «*ἀρρήτων* ἃ μόλις μετὰ πολλοῦ πόνου μωύονται οἱ ἄφρονες.»— Καὶ διὰ τῶν παρ' Ἀριστοφάνει (Ὀρνίθες 1615, 1628. 1678) εὐστόμων Τριβαλλικῶν βατταρισμῶν *ναβαισα-τρεῦ σαυνάκα βακταρικροῦσα καλὰνι κόραυρα* καὶ *μεγάλα βασιλιναῦ*· καὶ διὰ τῶν παρ' αὐτῷ τε (Θεσμοφοριάζουσαι 1007) καὶ τῷ Λουκιανῷ (Ἀλέξανδρος ἢ Ψευδομάντης 57) μεμουςωμένων Σκυθικῶν γρυλλισμῶν: «*ξετίγκι κακάσις ἔκορτο τῆ γέρορτο Ἀρταμουξία—Μόρφι ἐβάργουλις εἰς σκίην χρέγκικραγκ λείψεις φάος*: Ἔστωσαν δὲ βεβαιότατοι περὶ τοῦ στεφάνου, ἀρκεῖ νὰ τύχῃσι κριταὶ μουσοφιλητοὶ, ὡς οἱ βραβεύσαντες τὰ βραχόσφακτα καὶ τὰ ζβυχθηδὸν καὶ τὰ ζάμφ καὶ τὰ φλεγμῶ καὶ τὰ κναξζβὶ στόματος ὑπὸ ὕμουσίας ἀπαίσιον γρυλλίζοντος. Ἴνα δὲ μηδὲ κατ' ὄναρ διαφιλονεικήσῃ τὸ γέρας ὁ γράψας τὸ ἐστεμμένον ἐμολυβοκοκονδυλογλυπτοεπελέκησε, ἃς γράψῃ αὐτὸς τὸ παρ' Ἀριστοφάνει (Σφήκες 505) ὀρθροφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπύρων, τὸ παρ' Ἀθηναίῳ (14, 617ε) τοῦ Πρατίνα ὀλεσισιαλοκάλαμον λαλαβαρυόπα παραμελορυθμοδάταν καὶ τὸ παρ' Ἀριστοφάνει (Ἐκκλησιαζουσαι 1168) ἀνυπέροβλητον κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν τῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθουσῶν ἐβδομήκοντα καὶ ἑννέα συλλαβῶν: *λοπαδοτεμαχοσελαχογαλεοκρανιολειψανοδριμυποτριμμαγοσιλφιο παραομελιτο κατακεχυμενο κικλεπικοσσυφοφαττο περιστεραλεκτριονο-πτεκεφαλλιοκιγκλοπελειολαγωφοιραιοδαφητραγανοπτερύγων*. Τότε ὁ κόντινος εἶνε βέβαιος, ὑπερβέβαιος, ἀρκεῖ κριταὶ νὰ εἶνε Ἀργυριάδαι, Ζησίου, Δουκάκαι, Πρωτόδικοι, Σιμόπουλοι καὶ παρόμοια τούτοις ὕεια θηρία ἐν ἀμαθείᾳ μολυνόμενα.

1) Ἀριστοτέλους Π. Κουρτίδου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον πρὸς χρῆσιν τῆς Δ' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων βραβευθὲν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ΒΦΛ' νόμον, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1894, σελ. 1 - 191.

2) Ἐκθεσ. σελ. 31 6'. «*Παρατιθέμεθα δὲ ἐκ τῶν λεκτικῶν ἀφαλμάτων τάδε. . . (ἔπονται τινὰ μεθ' ὃ): «*Κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν*» ἢ φράσις ἀνελλήνιστος. . .*

κῶς πλημμελές καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης ὡς μεθοδικῶς ἐσφαλμένην 1). Ἄλλὰ τὰ συστατικὰ παντὸς διδακτικοῦ βιβλίου, καὶ μάλιστα ἀναγνωστικοῦ ταῦτα εἶνε· ἡ γλῶσσα, ἡ ὕλη ἢ διδακτικὴ καὶ ἡ οἰκονομία αὐτῆς. Ὅταν δὲ ταῦτα πλημμελῶς ἔχῃσι, τὸ βιβλίον μόνον κατακρίσεως καὶ ἀπορρίψεως ἄξιον εἶνε. Τοῦτο εἶνε λογικὸν καὶ αὐτόδηλον.

Τὰ δὲ φερόμενα προτερήματα αὐτοῦ, ὡς οἱ κ. κ. κριταὶ ὑπολαμβάνουσι καὶ ὀνομάζουσι ταῦτα, « ἡ συντομία δηλ. καὶ τὸ εὐπερίγραφον τῶν ἀναγνωσμάτων, ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔντονον τῶν πραγματογραφῶν καὶ τῶν διηγημάτων καὶ ἡ ἀρίστη ἐκλογή τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ποιημάτων » 2), καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχουσι, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν κ. κριτῶν εἶνε σύμφωνος πρὸς τε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς καὶ τὰ παιδαγωγικὰ διδάγματα, καὶ ὄχι σοφιστικὴ τις εὐρεσιολογία παχεῖα κριτῶν κακομηχάνων, ἠλιθίως προσπαθούντων νὰ συγκαλύψωσι τὴν κακοήθη αὐτῶν μεροληψίαν καὶ νὰ καλλωπίσωσιν αὐτὴν δι' ἐπιστημονικῶν τερθρειῶν μεμουςωμένων δῆθεν 3), πῶς δύνανται ταῦτα, μορφολογικὰ μόνον προσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὄντα, νὰ ἀπαμβλύνωσι τὴν φαυλότητα τῶν οὐσιωδῶν προσόντων, τῆς γλώσσης, τῆς ὕλης τῆς διδακτικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτῆς; Τὴν φαυλότητα βιβλίου ἀναγνωστικοῦ, φαύλην τὴν γλῶσσαν, φαύλην τὴν διδακτικὴν ὕλην,

1) Ἐκθεσ. σελ. 32, α : « Καλὸν κρίνομεν νὰ ἀφαιρεθῶσιν ὡς ἀκατάλληλα ἢ ἐν σελ. 94 διήγησις » ὁ « Ἐξυπνος Σωτήρης » ἐπίχαρις μὲν ἀλλ' οὐδὲν διδάσκουσα, καὶ ὁ ἐν σελ. 116 μῦθος τοῦ Κοραῆ « Μέθυσος πατήρ καὶ υἱός », νὰ κατασπαρῶσι δὲ καταληλθῶς ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα, ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ » (!)

2) Ἐκθεσ. σελ. 32, β.

3) Πλὴν τῶν εὐσυνειδήτων τούτων καὶ εὐπαιδευτῶν καὶ μεμουςωμένων κριτῶν πᾶς ἄλλος κριτὴς συγγραφέα ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἐπὶ τοσοῦτον ἀναίσθητον καὶ ἀπειρόκαλον καὶ ἀπαιδαγώγητον καὶ ἀψυχολόγητον, ἀποτολμήσαντα τόσον βαναύσως νὰ ἐξυβρίσῃ τὴν κοινὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, ὥστε νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῶν μύθων τοῦ Κοραῆ τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 25 (σελ. 509) « Μέθυσος πατήρ καὶ υἱός », θὰ ἀπέκλειε τοῦ ἀγωνοῦ ὡς βδελυρὸν καὶ μιᾶρον, καταισχύνοντα τὰ γράμματα καὶ ὑβρίζοντα τὴν κοινὴν ὀρθοφροσύνην! Τίς τὸν κοινὸν νοῦν καὶ τὴν κοινὴν εὐαισθησίαν ἔχων ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ νὰ παραθέσῃ πρὸς ἀνάγνωσιν τρυφερῶν, ἀπλάστων καὶ ἀπειροχάκων παιδαριῶν τὰ παμβδέλυρα ταῦτα καὶ παμμύαρα; « Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγε πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ μέθυσος πατήρ, νὰ πίνῃς τόσον πολὺ; Πάτερ μου, ἀπεκρίθη κλονούμενος ἀπὸ τὴν μέθην ὁ υἱός, φοβοῦμαι μὴ φανῶ καταφρονητὴς σου, ἐὰν δὲν μιμοῦμαι τὰς πράξεις σου » Αἴσχος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς κριτὰς αὐτῆς. Αἴσχος!

φαύλην τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἔχοντας, μόνον τὸ πῦρ δύναται νὰ ἀποκαθάρη, οὐδαμῶς δ' οὐδέποτε ἡ δῆθεν συντομία καὶ τὸ δῆθεν εὐπερίγραφον καὶ ἡ δῆθεν ἀφέλεια καὶ ἡ δῆθεν χάρις καὶ τὸ δῆθεν ἔντονον τῶν ἀναγνωσμάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πλάττοντες τὸ στόμα οἱ κ. κριταὶ τερατεύουσιν.

Ἄλλὰ πλὴν τούτου τὸ βραβευθὲν τοῦτο βιβλίον, προχειρότατα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε συγκαττυθὲν καὶ μετ' ἀφελείας πρωτοφανοῦς ἐν οὐκ ὀλίγοις ἐξ ἄλλων, καὶ δὴ τῶν πλείστων ἔτι καὶ νῦν ζώντων συγγραφέων, συληθὲν, ἦτο οὐχὶ βραβεύσεως, ἀλλὰ στιγματισμοῦ παγκοίνου ἄξιον, ἵνα δίδαγμα πᾶσι τοῦ λοιποῦ καταστῆ « ὅτι ἕκαστος ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πόνων καὶ οὐχὶ συλῶν τὰ ἀλλότρια τὸν βίον αὐτοῦ πρέπει νὰ διάγη » 1).

Οὐδὲν τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους μέχρι τοῦδε ἀναγνωστικῶν βιβλίων συνεκολλήθη προχειρότερον καὶ εἰκαιότερον τοῦ βραβευθέντος τούτου βιβλίου τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου. Οὐδὲν!

Ἐν πρώτοις ἐλήφθησαν ἐκ διαφόρων βιβλίων, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, διὰ τὸ προχειρότερον, καὶ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Passow « Τραγούδια Ρωμαίικα » ποιήματα καὶ μῦθοι ἔμμετροι 41, ἀποτελοῦντα 1363 στίχους, ὃ ἐστὶ περὶ τὰς 46 σελίδας, ὅπερ ἐστὶ τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ ὅλου βιβλίου, καὶ συνεκολλήθησαν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν 2). Ἐπειτα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς πρώτης τυχούσης ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος διάφορα κεφάλαια πληροῦντα περὶ τὰς 18 σελίδας 3). Μετηνέχθησαν ἐκ « τῶν Ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος », βιβλίου ἀναγνωστικοῦ τοῦ αὐτοῦ κ. Κουρτίδου, χρησιμεύοντος

1) Πολύβιος 9, 2, 2: Τὰ ἀλλότρια λέγειν ὡς ἴδια . . πάντων ἐστὶν ἀσχιστον. — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς βιβλ. 1, κεφ. 20, ἔκδ. Potter, σελ. 377: Ἄδικεῖ ὁ σφετερισάμενος τὰ τῶν ἄλλων καὶ ὡς ἰδίαν αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν αὐξῶν καὶ ψευδόμενος τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος κλέπτῃς ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἴρηται . . ἤδη δὲ ὁ κλέπτῃς ὅπερ ὑφελόμενος ἔχει, ἀληθῶς ἔχει, κἂν χρυσίον ἢ, κἂν ἄργυρος, κἂν λόγος.

2) Οἱ κ. κ. κριταὶ ἐν τῇ Ἐκθέσει αὐτῶν, σελ. 32, α: « Καλὸν κρίνομεν . . νὰ ἐγκατασπαρῶσι καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ . . τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ ἀναγνωσματάρῳ ».

3) Οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων — Ἀγῶνες — τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος — Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία — Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως — Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους — Ἐκκλησία, Μοναί, Σχολεῖα — Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται — Ναυτιλία καὶ ἐμπόριον — Σουλιῶται — Παραμοναὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως — Ἐκρηξίς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως — Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου. — Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

ἄλλοτε διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως, κεφάλαιά τινα πληροῦντα περὶ τὰς 10 σελίδας 1). Ἐκλεψιλογήθησαν δέ, ποῦ μὲν κατὰ λέξιν μεταγραφέντα, ποῦ δὲ καὶ ἐλαφρῶς μεταποιηθέντα, ποῦ δὲ καὶ οἰκτρῶς — ὅπως μὴ ἀναγνωρισθῶσι δῆθεν — ἐκταμέντα καὶ ἀλογίστως μεταταχθέντα καὶ κακοζήλως ἐπιμηκυνθέντα καὶ παραμούσως βραχυνθέντα 2), σκαιῶς δὲ καὶ ἀγροίκως τούτου ἕνεκα ἐναπειροκαληθέντα 3) καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶς διαστρεβλωθέντα ἐκ τῆς «Φυσικῆς ἱστορίας» τοῦ κ. Μηλιαράκη, «ὁ Φοῖνιξ» 4), ἐκ τῶν Δανικῶν Παραμυθίων τοῦ κ. Βικέλα «ἡ Σακκορράφα» 5), ἐκ τοῦ Γεροστάθου τοῦ ἀοιδίου Λέοντος Μελεᾶ «ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ παραλυτικὸς πλούσιος» 6) — «ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος» 7) — τὰ λιμνάζοντα ὕδατα 8) — ὁ μικρὸς Κώστας 9) — ἡ ἔλεμμο-

1) Ἀρετὴ καὶ κακία — Δημήτηρ καὶ Τριπτόλεμος — Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος. — Νῦν οἱ αὐτοὶ μαθηταὶ ἐν τῷ αὐτῷ σχολεῖω ἀναγινώσκουσι δις τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα, ἅπαξ ἐν τοῖς «Ἡρωϊκοῖς χρόνοις» τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν τῇ Β' τάξει, καὶ ἅπαξ ἐν τῷ Ἀναγνωσματάρῳ τῆς Δ' τάξεως αὐτοῦ. Τὸ ἐν ἐνεκρίθῃ ὑπουργοῦντος τοῦ κ. Δημ. Καλλιφρονᾶ, τὸ ἕτερον ὑπουργοῦντος τοῦ Δημ. Πετρίδου. Πρότυπον ὄντως ἐκπαιδύσεως ἀνάλογον τῶν προτύπων προΐσταμένων αὐτῆς!

2) Ἐρμογένης περὶ μεθόδου δεινότητος, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 429. ἔκδ. Sprengel, τόμ. 2, σ. 445, § 24: Περὶ τοῦ λεληθότως τὰ αὐτὰ λέγειν ἢ ἑαυτῷ ἢ ἄλλοις μὴ δοκοῦντα τοῦτο ποιεῖν. — Τοῦ τὰ αὐτὰ λέγειν ἢ ἑαυτῷ ἢ ἄλλῳ τινὶ μὴ δοκεῖν τὰ αὐτὰ λέγειν διπλῆ μέθοδος, τάξεως μεταβολή, καὶ μήκη καὶ βραχύτητες· ἡ δὲ αὐτὴ καὶ τοῦ παραφράζειν μέθοδος· ἡ γὰρ τὴν τάξιν μεταβαλεῖς, ἤπερ ἐκεῖνος ἐχρήσατο ἢ τὸ μέτρον. Εἴπερ γὰρ διὰ μακρῶν ἐκεῖνος, ταῦτα ἐν βραχείσι συνελὼν λέγεις, ἢ τὸ ἐναντίον.

3) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ ἀρχαίων ῥητόρων ὑπομνηματισμοὶ — Δείναρχος, κεφ. 7: Πᾶσι τοῖς ἀρχετύποις, αὐτοφυῆς τις ἐπιπρέπει χάρις καὶ ὥρα· τοῖς δ' ἀπὸ τούτων κατεσκευασμένοις, κἂν ἐπ' ἄκρον μιμήσεως ἔλθωσι, πρόσεστί τι ὅμως τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ οὐκ ἐκ φύσεως ὑπάρχον. — Πλούταρχος ἐν βίῳ Ποπλικόλα, κ. 15, σελ. 105: Ἐν δὲ Ρώμῃ πληγέντες — οἱ χίονες — αὔθις καὶ ἀναξυσθέντες οὐ τοσοῦτον ἔσχον γλαφυρίας, ὅσον ἀπώλεσαν συμμετρίας τοῦ καλοῦ, διάκενοι καὶ λαγαροὶ φανέντες.

4) Σ. Μηλιαράκη Φυσικὴ ἱστορία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτ. σχολείων, τεύχ. πρῶτον, 1890, σελ. 21 — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 111.

5) Δ. Βικέλα Παραμύθια Δανικά, μεταφρ. 1884, σελ. 52 — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 53.

6) Γεροστάθης ἔτος 1882, τόμ. 1, σελ. 30 — Ἀναγνωσματάριον Κουρτίδου σελ. 104, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ ἀξία τῆς υγιείας».

7) Γεροστάθης ἔτ. 1881, τόμ. 2, σελ. 82. — Ἀναγνωσμ. Κουρτίδ. σελ. 89, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ χρήματα».

8) Γεροστάθ. τόμ. 1, σελ. 83. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 76.

9) Γεροστάθ. τόμ. 2, σελ. 122. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 56 «Τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας».

σύνη τῆς τυφλῆς 1)—ὁ Βασιγκὼν καὶ ἡ μήτηρ του 2). Ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Χαρίση Πουλίου «ὁ Πάππος καὶ ὁ ἔγγονος 3), ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου «οἱ δύο ξυλοκόποι» 4), ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλλην. Ἀναγνωσματορίου τῆς Β' τάξεως «ἡ φωλεὰ τῶν Πελαργῶν 5). — Ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματορίου τῆς Δ' τάξεως τὰ διηγήματα: ὁ εὐφυῆς δικαστὴς — τὸ πέταλον — ἡ καλὴ χρῆσις τῶν χρημάτων. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι Σκύλος πλεονέκτης — Γεωργὸς καὶ Πελαργὸς — Λέων καὶ Ἀλώπηξ — Τὰ τέκνα τοῦ Γεωργοῦ. — Ἐκ τῶν φυσιογνωστικῶν, οἰκτρῶς ἀποκοπέντων καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶς παραμορφωθέντων. Ὁ ἵππος — ὁ ἀετὸς — ἡ γάτα — ἡ αἶξ. — Τὸ ὄλον δέκα καὶ τρία 6).

Ταῦτα πάντα πληροῦσι σελ. 112 τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Ἀριστοτ. Κουρτίδου ἐκ τῶν 191 τοῦ ὄλου βιβλίου αὐτοῦ, συμπληρωθέντος ἐκ τοῦ προχείρου ἐκ τῶν Γερμανικῶν Ἀναγνωσματορίων τοῦ Wetzel, Clemen, Wirth, Sostmann, Böckler, τοῦ παρ' ἡμῖν ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ καὶ εἴ τινος ἄλλου 7).

1) Γεροστάθης ἔτ. 1880, τόμ. 3, σελ. 43.—Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 28.

2) Γεροστάθ. τόμ. 3, σελ. 43.—Κουρτ. Ἀναγνωσμ. σελ. 15 «Ὁ Οὐάσιγκτον καὶ ἡ μήτηρ του».

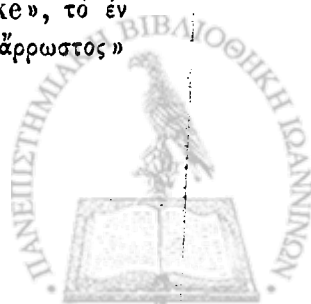
3) Χαρίση Πουλίου, Νέον Ἀναγνωσμάριον, τεῦχος πρῶτον, τάξις Β', ἐν Ἀθῆναις 1881, σελ. 95.—Κουρτίδου Ἀναγνωσμάριον, σελ. 8 «Πάππος καὶ ἔγγονος».

4) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, 1893, σελ. 70.—Κουρτίδου Ἀναγνωσμ. τῆς Δ' τάξεως, σελ. 69 αὐτὸ «Ἐρμῆς καὶ ὁ ξυλοκόπος».

5) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσμ. διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως κτλ. 1892, σελ. 5.—Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 4 «Φιλοστοργία πελαργοῦ».

6) Ἀντιπαράθεσ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματορίου τῆς Δ' τάξεως, ἔτ. 1892 τὰς σελίδας κατὰ σειρὰν 108. 136. 137. 54. 65. 12. 135. 97. 49. 68 καὶ 27 πρὸς τὰς τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου (ἔκδ. 1894) ἐπίσης κατὰ σειρὰν τάσδε: 70. 84 (τὸ πέταλον καὶ τὰ κεράσια). 89. 68 (ὁ πλεονέκτης κύων). 114. 95. 26 (οἱ υἱοὶ τοῦ Γεωργοῦ). 49. 65. 117. 24. Ὅταν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν ἡμικλάστοις σελίσιν ἐν ἀντιπαραβολῇ τὰ πρωτότυπα, ἐξ ὧν ἡ σύλλησις ἐγένετο, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου συληθέντα, τότε θὰ προκύψωσιν εἰς τὸ φῶς σὺν καὶ ἄλλαις τισὶ καχίαις καὶ μικροπονηρίαι τινὲς ἀρκετὰ κωμικαί.

7) Wetzel - Schumann, Schullesebuch, Ausgab. A. Berlin, 1891, II Theil, σελ. 34, ἀριθ. 49: «Ehre Vater und Mutter» τὸ ἐν σελ. 9 τοῦ ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐκχυδαῖσθὲν «Ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος» — Ditlein, Deutsches Volksschullesebuch, Ausg. C. Band I, Mistelstufe, «σελ. 24, ἀριθ. 43: Gespensterfurcht» τὸ ἐν τῷ ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν σελ. 121 ἐκφραυλισθὲν «Τὸ φάντασμα». Wirth, Deutsches Lesebuch für die höhere Töchterschulen, μέρος τρίτον, ἔτος 1879 ἐν σελ. 70, ὑπ' ἀριθ. 51 «Der geheilte Kranke», τὸ ἐν σελ. 101 τοῦ βραβευθέντος ἀναγνωσματορίου ἐκφραυλισθὲν «Ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος»

Καὶ τὸ βιβλίον τὸ οὕτως προχείρως συγκαττυθὲν καὶ οὕτως ἐν-
τέμνωσιν κλεψιλογηθὲν ἐκρίθη ἄξιον ἐπαίνων διὰ τὴν πρωτοτυπίαν
αὐτοῦ καὶ ἄξιον βραβείου διὰ τὰς πρωτοφανεῖς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ
ὀρίζοντι ἐξόχους ἀρετὰς αὐτοῦ ! 1).

Καὶ τῶν ὀλιγίστων τούτων ἡ μνεῖα καθιστᾷ περιττήν, νομίζω,
τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν.
Ἄνθρωποι βραβεύοντες βιβλία παρὰ τοὺς κειμένους νόμους συντε-
ταγμένα, βιβλία ἀπειροκαλίας καὶ κενολογίας μεστὰ, βιβλία ἀνελ-
λήνιστα τὴν γλῶσσαν, ἀντιπαιδαγωγικὰ τὸ περιεχόμενον, ἀμέθοδα
τὴν οἰκονομίαν, ἐκ τοῦ προχείρου συρραφέντα, ἐξ ἀρπαγῆς συγκατ-
τυθέντα, εἶνε ἄξιοι οὐχὶ καταλογισμοῦ τῶν κρίσεων αὐτῶν, ἀλλὰ
στιγματισμοῦ παγκοίνου καὶ καταδιώξεως ποινικῆς. Ἀμφιβάλλω ἂν
ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐδημοσιεύθη ποτὲ ἐν τῇ
ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐφημερίδι ἔγγραφον τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῶν ἐντίμων
τούτων κριτῶν μᾶλλον ἀσύστατον καὶ μᾶλλον κακότητες. Ἀμφιβάλλω
ἂν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐξεθεατρίσθησαν ἐπὶ
μὴ εὐόρκῳ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων αὐτῶν δημοσίᾳ ἄνθρωποι

— Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ Ἀναγνωσματορίου ὑπ' ἀριθ. 49: «Eine Hand wächst die andere» τὸ ἐν σελ. 22 ἐκχυδαῖσθὲν καὶ ἀποβανασωθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου «Τὴν χεῖρ νίθει τ' ἄλλο». — Friedr. Sostmann, Deutsches Lesebuch, Jena, 1864, σελ. 485, ἀριθ. 296: Die Erfindung der Buchdruckerkunst τὸ ἐν σελ. 129 τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου «Ὁ ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας» — Böckler und Fritz, Deutsches Lesebuch für die Mittelstufe der Volksschule, 1874, σελ. 75, ἀριθ. 83 καὶ σελ. 79, ἀριθ. 87 Der Geizige und der Affe καὶ «Das blinde Ross» τὰ ἐν σελ. 90 τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου «Ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος» καὶ «Ὁ τυφλὸς ἵππος». Ἐκ τοῦ ἄλλου τόμου τοῦ Ἀναγνωσματορίου für die Oberstufe der Volksschule τῶν αὐτῶν Böckler καὶ Fritz, 1873, σελ. 166, ἀριθ. 123: «Die Glieder des Leibes», τὸ ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν σελ. 22 «Τὰ μέλη τοῦ σώματος» κτλ. κτλ. — Αἱ πραγματογραφαὶ ἄλας, ἑλαία, ἄμπελος τοῦ Ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐκ τοῦ Ἑγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Μπάρτ καὶ Χριστ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ οὕτω καθεξῆς: προχειρότατα καὶ ἀταλαιπωρότατα.

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 31 α, περὶ τὸ μέσον: «Ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τοιοῦτων — ποιημάτων — ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος» — καὶ σελ. 32: «Ἄλλὰ προτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματορίον τοῦτο πολὺ μὲν τοῦ τρίτου τῶν κρινομένων — δηλ. τοῦ ἐμοῦ — πλειστον δὲ τῶν δύο ἄλλων — διό ἡ ἐπιτροπεῖα βραβεύει αὐτὸ ἐπὶ τριετίαν» (σελ. 1).

τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν πλειότερον. Βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι παρεσχέθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων τούτων κυρίων τοῖς τρυφεροῖς παιδίοις τοῦ ἔθνους ἡμῶν βιβλία ἀναγνωστικά πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Κράτους μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων τὰ χεῖριστα 1).

1) Τὸ χεῖριστον τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων Ἀλφαθηταρίων ἦτο τὸ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου (Ἀλφαθητάριον ἢ ἡ πρώτη ἀνάγνωσις ἐντὸς μηνὸς διδασκομένη κατὰ μέθοδον ἀπλουστάτην πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν, γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Ἐκδοσις δεκάτη τετάρτη, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, 1895, σελ. 1 - 48). Αἱ ἐν τούτῳ ἀνωμαλῖαι τοῦ λεκτικοῦ, ἡ ἀπειροκαλία, ἡ κενολογία, ἡ χυδαιολογία, αἱ μωρολογίαι, τὰ βαρβαρόφωνα, τὰ ἀνελλήνιστα, τὰ σιχαμερὰ καὶ τὰ παρόμοιά τῆς τε Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Λογικῆς καὶ τῆς κοινῆς εὐαισθησίας πλημμελήματα κατακλυσμός! Ἀλλὰ τὰ τοῦ βραβευθέντος καὶ πολὺ πλειότερα εἶνε καὶ πολὺ βαρύτερα τούτων.—Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται «*ἴς ὅς σὺς σῆς φῶρ ψῆν κίς ψίξ χθὼν φρήν χρῶς ψῆτες γῶρες κίες μῦες πόρρω βυσσὸς*» καὶ παραπλεύρως «*ψωμί τυρὶ ψάρι πόδι χατζῆς κουκοῦτσι Τασίτσα Νικολέττα Λεμονίτσα Βερετίτσα μπουκάλι μπαμπᾶς μπόλικος ζεμπίλι τομποῦν μάγκας γκαρίζω*» κτλ. κτλ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπέρτερα εἶνε κατὰ τὴν ἀνωμαλίαν τὰ ἐστεμμένα *κάδδιχος ἔδδιξ κᾶρα γδοῦπος ῥίπις καρτό στραβός φῶλι νινὶ μουγκρίζω* τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαθηταρίου. — Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται: «*ὁ μπαμπᾶς μας ἔταν ὄνον ἠγόρασεν — τὰς τοίχλας τρώγομεν ψητὰς — τὴν μυτζύθραν κάμομεν μὲ γάλα — γκά, γκά, γκά ἐγκάριζεν ὁ ὄνος μας — αἱ γλαῦκες φωτάζουρ κουκουριάου, κουκουριάου*» κτλ. κτλ. Ἀλλὰ — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ὑπερέχουσι κατὰ τὴν φαυλότητα καὶ τὴν βδελυρίαν τὰ ἐστεμμένα: «*ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα — ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια — ἡ φέτα, τὸ τουλουμισιον καὶ τὸ κεφαλλισιον εἶνε διάφορα εἶδη τυριῶν — ὁ παῖς οὗτος ῥογχαλίζει — τὸ πάχος τοῦ χοίρου λέγεται λαρδί — κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν — ὁ χοῖρος ἔρχεται μουγκρίζων*» κτλ. κτλ. Δυσδιάκριτον δὲ πως μένει μόνον τίνα εἶνε τὰ φαυλότερα καὶ βδελυρότερα τὰ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου «*Δύο γαιῖάροι μαλῶνανε σὲ ξένη ἀχυρῶνα*» (σελ. 42, ὑπ' ἀριθ. 4) καὶ ἡ «*ψώρα*» αὐτοῦ, (σελ. 14, σειρὰ 13) ἢ τὰ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταριογράφου «*αἱ φθεῖρες εἶνε βρωμερὰ ζῳύφια*» καὶ ἡ «*μύξα*» αὐτοῦ. — Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως, κριταὶ φιλόκαλοι, γλαφυρὰν τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ὡς οἱ κ. κ. Ἀργυριάδης, Ζησίον, Σιμόπουλος καὶ Σ^α ἔστεφαν τὰς φθεῖρας καὶ τὰς μύξας τοῦ κ. Βρατσάνου, ἴσως δύναται τις νὰ ἀποκλίνῃ μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην ὅτι αἱ ὑπὸ τοιούτων τετυλωμένων καὶ ρυπαρῶν χειρῶν ἐστεμμέναι βδελυγμίαι αὗται εἶνε πολὺ βδελυρότεραι τῶν «*γαιῖάρων*» καὶ τῆς «*ψώρας*» τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου. Καὶ οὕτω μένει τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀλφαθητάριον ἐν πᾶσι φέρων τὰ πρωτεῖα τῆς φαυλότητος καὶ βδελυρίας.

Ἐπιπλέον δὲ τοῦτο εἶνε ἀτελέστερον ἐν πᾶσι, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν δηλ. καὶ κατὰ τὴν λογικὴν καὶ κατὰ τὴν Μεθοδικὴν καὶ τῶν πινάκων τοῦ Κοκῶνη ἀκόμη, οὔτινες ἅμα τῇ ιδρύσει τοῦ Κράτους παρ' ἡμῶν ἀνεφάνησαν, ἀρκεῖ εἰς ἀπλοῦς διαφυλλισμός τῶν ὑπὸ

Σεργίου Χ. Ραφτάνη ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὸ 1878 ἀνατυπωθεισῶν « Πινακίδων ἐκ τῶν Πινάκων » αὐτοῦ δῆλον νὰ καταστήσῃ. Ἐν πρώτοις ἡ ὀρθογραφία τῶν πινακῶν τούτων εἶνε τελειοτέρα. Ἐνταῦθα τὸ ἀγαπᾶ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταριογράφου εἶνε ἀγαπᾶ (σ. 33), τὸ ἐστεμμένον σῦκον καὶ βῶδι αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε σῦκον (σ. 23) καὶ βῶδι (σ. 29), ἡ ἐστεμμένη « ῥοδέα μὲ ῥόδα » καὶ αἱ ἐστεμμέναι « ῥοῖαι μὲ ῥόδα », αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε « ἡ ῥοῖδεά φέρει καρπὸν ῥόδα » (σελ. 32) κτλ. κτλ. Ἐπειτα τὰ ἐστεμμένα ἀπόντα εἶδη τῶν συλλαβῶν ὃν θλ κν τλ σμ φλ χθ σθμ κτλ. ἐνταῦθα εἶνε παρόντα (σελ. 12 καὶ 20), ὁ ἐστεμμένος κυκεὼν τῶν διαφόρων γενῶν τῶν συλλαβῶν ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει. Ἐνταῦθα τὰ γένη τῶν συλλαβῶν εἶνε διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἐν τῷ 5 πίνακι (σελ. 9) π. χ. εἶνε τὸ ἐν γένος αβ απ αφ κτλ. καὶ ἔπειτα ἐν τῷ πίνακι 6 (σελ. 10) τὸ ἄλλο γένος βα πα φα κτλ. Ἐπειτα αἱ ἐστεμμέναι μωρολογίαὶ καὶ βριολογίαι οὐδαμοῦ ἀναφαίνονται ἐνταῦθα. Ἐδῶ οὔτε « εἶθε γὰ γείνω γέρων » οὔτε « πέρασαν τὰ φῶτα » οὔτε ῥάψτε κόψτε· κόψτε ῥάψτε ὑπάρχουσιν οὔτε ῥογχαλητὰ οὔτε τουλουμήσια τυριά οὔτε λαρδιά οὔτε φθειρες οὔτε μύζαι ἀναφαίνονται που. Ἐδῶ ἀπὸ τῆς 20 σελ. ὅθεν ἄρχονται αἱ λέξεις, μέχρι τῆς 80, ἐνθα τελειοῦσιν οἱ πίνακες οὔτοι, πάντοτε τοιαῦτά τινα ἀναγινώσκονται: « ἡ συκὴ φέρει καρπὸν σῦκα καὶ ἡ μηλέα μῆλα. — Τὰ φυτὰ κάμνουν ἄνθη μεταξὺ τῶν φύλλων — Ὁ υἱὸς ἀγαπᾶ τὸν πατέρα. — Ὁ καλὸς καὶ φρόνιμος μαθητὴς ζῆ πάντοτε εὐτακτα. Ἀγαπᾶ καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς (σ. 33) » κτλ. κτλ. Οἱ ἐκατόγχειρες κριταὶ καὶ ὁ ἐστεμμένος κύκλωψ τῶν παρ' ἡμῖν Ἀλφαθηταριογράφων ἐξεσφενδόνισαν τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν γράμματα ὅπισθεν τῶν χρόνων τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους καὶ ἔρριψαν αὐτὰ εἰς τοὺς χρόνους τοὺς ὅπισθεν τοῦ πρώτου ἀναμορφωτοῦ τῶν Ἀλφαθηταρίων Valentin Ickelsamer κειμένους, εἰς τοὺς χρόνους δηλ. τοὺς πρὸ τοῦ 1527 μ. Χ.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐστεμμένων διὰ τῶν ἀδρῶν χειρῶν τῶν φιλοκάλων κριτῶν Ζησίου καὶ Σ^α δὲν ὑστερεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀνεγινώσκοντο κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μέχρι τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου τὸ Ψαλτήριον, τὸ Εὐαγγέλιον, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὁ Γεροστάθης καὶ ὁ Χριστόφορος τοῦ Λ. Μελά, τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ὁ Ἡρόδοτος καὶ τὸ ἔμὸν τῆς Δ' τάξεως Ἑλλ. Ἀναγνωσματορίου. Ἐν αὐτοῖς οὔτε ἡ λεκτικὴ ἀνωμαλία οὔτε τὰ ἀνελλήνιστα, οὔτε οἱ μέθυσοι πατέρες καὶ υἱοί, οὔτε οἱ ἐξυπνοὶ Σωτήρηδες, οὔτε αἱ γαδάθαι καὶ τὰ γυμένα φαγητὰ εἰς τὰ τραπεζομαντηλα τοῦ Γερομήτρου, οὔτε αἱ σακορράφαι αἱ ἐκ τοῦ βορβόρου τῶν αὐλακίων βαθύτατα περὶ τῆς οὐδενείας τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν λοιπῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ τῶν σπασμένων ὑαλίων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ βορβόρῳ κατακειμένων συμφιλοσοφοῦσαι τοῦ ἐστεμμένου Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου προφαίνονται που. Τὰ ἀνώμαλα ταῦτα καὶ ἀνελλήνιστα καὶ ψυχρὰ καὶ ξηροκακόζηλα καὶ ἄτεχνα καὶ ἀμέθοδα καὶ ἀρπακτικὰ καὶ παράνομα, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται τὸ ἐστεμμένον τοῦτο βιβλίον τῆς Δ' τάξεως, νῦν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν πρώτοις γράμμασιν ἀναφαίνονται πάντα ὁμοῦ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀθροισθέντα (πρβλ. Κουρτίδ. Ἀναγνωσματ. σελ. 8. 9. 43. 53).

Περὶ συγγραφῶν τόσο ἀναισθητῶν καὶ ἀπειροκάλων εὐκαιρὰ πως εἶνε τὰ τοῦ Διονυσ. τοῦ Ἀλικαρνασείως (περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 18) τάδε: « Οἷς δὲ μὴ ἐγένετο πρόνοια τούτου τοῦ μέρους, οἱ μὲν ταπεινάς, οἱ δὲ κατακεκλασμένας, οἱ δ' ἄλλην τινα αἰσχύνῃν ἢ ἀμορφίαν ἔχουσαν ἐξήνεγκαν τὰς γραφάς. Ὡν ἐστὶ πρῶτός τε καὶ τελευταίος καὶ μέσος ὁ Μάγνης σοφιστὴς Ἡγησίας ὑπὲρ οὗ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους

Τὰ δ' ἐμὰ ἀναγνωστικά βιβλία ἀπερρίφθησαν 1), εἰ καὶ οἱ ἔπαινοι οἱ ἐκφυγόντες ἐκ τῆς γραφίδος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν ἦσαν τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι, ὥστε καὶ διπλῆς καὶ τριπλῆς βραβεύσεως — εἰ δυνατόν — ἦσαν ἄξια.

Οἱ εὐσυνειδήτοι καὶ ἐντιμοὶ κ. κ. κριταὶ εἶπον πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ αὐτῶν. Εἶπον ὅτι εἶνε μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπονημένα 2). Εἶπον ὅτι καὶ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ, τὰ ποιήματα τουτέστι καὶ τὰ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται, ὅτι ὁ λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής, ἡ ἐρμηνεία σαφής, εὐκόλος,

θεοὺς ἅπαντας, οὐκ οἶδ' ὅτι χρὴ λέγειν, πότερον τσαύτη περὶ αὐτὸν ἀναισθησία καὶ παχύτης, ὥστε μὴ συνορᾶν, οἵτινές εἰσιν εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς ῥυθμοί, ἢ τσαύτη θεοβλάβεια καὶ διαφθορὰ τῶν φρενῶν, ὥστε εἰδῶτα τοὺς κρείττους, ἔπειτα αἰρεῖσθαι τοὺς χείρονας; ὃ καὶ μᾶλλον πειθομαι. Ἀγνοίας μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ κατορθοῦν πολλὰ χού· προνοίας δὲ μηδέποτε. Ἐν γοῦν ταῖς τσαύταις γραφαῖς, ἃς καταλέλοιπεν ὁ ἀνὴρ, μίαν οὐκ ἂν εὔροι τις σελίδα συγκειμένην εὐτυχῶς· ἔοικε δὲ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἐκείνων κρείττω, καὶ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ ποιεῖν, εἰς ἃ δι' ἀνάγκην ἂν τις ἐμπесῶν ἐν λόγῳ σχεδῶ δι' αἰσχύνῃς ἔθετο φρόνημα ἔχων ἀνὴρ.

1) Ἐκθεσ. σελ. 1: « Ἡ ἐπιτροπεία . . ἐκ τῶν Ἀναγνωσματορῶν τῆς Β' τάξεως ἐγκρίνει κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ νόμου ἐπὶ ἕν ἔτος τὸ τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου, ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματορῶν τῆς Γ' τάξεως ἐγκρίνει ὡσαύτως κατὰ τὸ ῥηθὲν ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ νόμου τὸ Ἀναγνωσμάριον τοῦ αὐτοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου ἐπὶ ἕν ἔτος . . ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει ἐπὶ τριετίαν τὸ Ἀλφαθητάριον τοῦ Μ. Βρατσάνου . . ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματορῶν τῆς Δ' τάξεως ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει . . τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου ἐπὶ τριετίαν ». Καὶ παρακατιῶν, σελ. 14, περὶ τοῦ ἐπὶ ἕν ἔτος ἐγκριθέντος βιβλίου μου τῆς Β' τάξεως « Τὸ Ἀναγνωσμάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου εἶνε πολὺ ὑπέροτερον τῶν δύο ἄλλων Ἀναγνωσματορῶν ». Λοιπὸν τὸ Ἀλφαθητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τὸ Ἀναγνωσμάριον τοῦ κ. Κουρτίδου βραβεύονται ἐπὶ τριετίαν, τὸ ἐμὸν τῆς Β' τάξεως, ὅπερ « εἶνε πολὺ ὑπέροτερον τῶν ἄλλων » ἐγκρίνεται μόνον δι' ἕν ἔτος. Διὰ τί; Τὸ διὰ τί μόνον νὰ νοηθῆ δύναται, νὰ λεχθῆ δὲν δύναται, ἢ καὶ ἂν δύναται, ὁ περὶ τούτου λόγος θὰ ἦτο μακρὸς καὶ σφόδρα σκανδαλώδης, διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος προτιμότερον νὰ σιγηθῆ. Θὰ ἔλθῃ καὶ αὐτοῦ ὁ καιρὸς. Ὡς πρὸς δὲ τὸ βιβλίον μου τῆς Γ' τάξεως, ἀφοῦ ἐπὶ μακρόν οἱ κ. κ. κριταὶ ἐκόπτοντο οἱ δύστηνοι μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσιν ἄλλως ἕνεκα τοῦ νόμου ἢ νὰ ἐγκρίνωσι τὰ τῆς Γ' τάξεως ἐπὶ ἕν ἔτος, (διότι ἔσχον τὴν ἀτυχίαν οἱ δύστηνοι ἀντίπαλός μου φιλονεικῶν τὸ γέρας νὰ εἶνε μόνον εἰς δημοδιδάσκαλος δευτεροβάθμιος, οὔτινος οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ βιβλίον ἦτο δυνατόν νὰ καλλωπισθῶσι πως) ἐξεθύμαναν καὶ αὐτοὶ προτάξαντες ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν τὴν περὶ τοῦ ἐμοῦ βιβλίου κρίσιν — ὅπερ εἴθισται νὰ γίνηται ἐπὶ τῶν ἐχόντων ὑποδεεστέραν ἄξιαν — καὶ κηρύξαντες αὐτὸ ἐν σελ. 20 « ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ».

2) Ἐκθεσ. σελ. 8, 6' περὶ τὸ τέλος: « Περὶ τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου ὅπερ μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπόνηται » (1).

ἄφθονος καὶ εὐστροφος 1). Εἶπον ὅτι ἡ ἐκλογή καὶ ἡ τάξις τῆς ὕλης εἶνε μετ' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας πεφιλοποιημένη. Εἶπον ὅτι τὰ ἄρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς εἶνε πολλὰ καὶ καλά, ἡ ζήτησις τῆς ὕλης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μύθου, ἐπαινετὴ, τὰ σοφὰ περὶ τοῦ κόσμου διδάγματα τῶν ἀρχαίων « δι' ὧν ὁ Ἑλληνόπαις γίγνεται φρονηματίας », ἐπαινετὴ, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἡ καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλος, καὶ ἡ εὐγένεια τῆς γλώσσης ἀξία ἐπαίνου 2).

Ἀλλὰ τούτων τῶν προτερημάτων οὐδὲν ὑπάρχει ἀνώτερον, προκειμένου περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ μάλιστα ἀναγνωστικῶν· διὸ καὶ τὰ οὕτω πεπροικισμένα βιβλία ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ κριταὶ οἱ κρινόντες εἶνε ἄνδρες εὐσυνείδητοι, αἰδούμενοι μὲν ἑαυτούς, αἰσχυνόμενοι δὲ τὴν κοινωνίαν, ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ ὑπουργοὶ τῆς παιδείας εἶνε ἄνδρες ὄντες εἰς θέσιν νὰ ἔχωσι ποῖαν τινα ἐπίγνωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος αὐτῶν καὶ τῶν σπουδαίων αὐτῶν καθηκόντων, ἀλλαχοῦ, λέγω, τὰ τοιαῦτα βιβλία δὲν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ βραβεύονται καὶ στεφανοῦνται μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην ἐκδούλευσιν, ἣν παρέχουσιν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν τιμὴν, ἣν περιποιοῦσιν εἰς τὰ γράμματα τοῦ ἔθνους αὐτῶν.

Τὰ δὲ ψεγόμενα ταῦτα, ὅτι δῆθεν ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ μου « οὐχὶ ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ ἐν τῇ γραφῇ παράγεται » — ὅτι δὲν παρατίθενται στοιχεῖα τοῦ ἀλφαθήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου — ὅτι φράσεις μακραὶ ἐγκατασπείρονται — ὅτι πολλοὶ τῶν μύθων (τῶν Αἰσωπειῶν δηλ.) εἶνε ἀπίθανοι (!) — ὅτι ἐνιαχοῦ ἡ πονηρία τιμωρεῖται σκληρῶς 3) — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν χιονίζει — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν γίνεται παγετός — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι πτωχοὶ — ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν « ὁ ἥλιος ἔδει » καὶ ὄχι « ὁ ἥλιος ἔδυσεν » — ὅτι τὸ τερετίζω λέγεται μόνον ἐπὶ τῶν τεττίγων — ὅτι ἡ φωνὴ τῶν χηνῶν δὲν εἶνε « κλαγγὴ » — ὅτι ἡ λέξις « λόχμη » εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα — ὅτι ὁ κολοῖός εἶνε ἡ κουρούνα καὶ ὄχι ἡ

1) Ἐκθεσ. σελ. 13, 6, περὶ τὰς ἀρχάς: « Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τὰδε: Τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε *λίαν ἐπιμελεημέ-*τος καὶ ἀκριβής » κτλ.

2) Ἐκθεσις σελ. 28 καὶ σελ. 32.

3) Ἐκθεσις σελ. 9, ὁ κ. Ἀργυριάδης, καθηγητὴς τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

καρακάξα — ὅτι τὸ στρουθίον δὲν εἶνε ῥδικὸν πτηνὸν 1) — ὅτι τὰ πραγματογνωστικὰ κεφάλαια οὐδαμῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων συντελοῦσιν — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ διδάσκωνται — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δέον νὰ ἀντικατασταθῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τῆς Ἀγίας γραφῆς, τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας — ὅτι ὁ Αἰσωπος δούλος ὢν καὶ ἐκ δούλων καταγόμενος προετίμα νὰ λέγῃ συγκεκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν, ἣν οἱ Ἕλληνες ὡς πολῖται ἐλευθέρου Κράτους πρέπει νὰ ἀποφεύγωσιν ὡς ἥμισυ ἀξιοπρεπῆ — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τοῖς πλείστοις εἶνε πράξεων καὶ σκέψεων ποταπῶν καὶ κακῶν διδάσκαλοι — ὅτι ἠθικὸν ὕψος, κάλλος καὶ πνεῦμα χριστιανικὸν δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς — ὅτι ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις τῶν ἐξαετῶν καὶ ἐπταετῶν παιδαρίων δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν ἀπὸ τότε ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ μακρὰν, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκεῖθεν μακρόθεν — δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν « δὲν ἦτο καλὰ δεμένον » ἀλλὰ « δὲν ἦτο στερεῶς προσδεδεμένον » — ὄχι « ὄλη ἡ περιουσία ἐχάθη » ἀλλὰ σύμπασα ἡ περιουσία κατηναλώθη κατεσπαταλήθη κατησωτεύθη — ὄχι « ποτὲ δὲν ἔφευγεν ἀπὸ πλυσίον του », ἀλλ' « οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο ἀπ' αὐτοῦ », ὄχι « συμφερότερον ἀλλὰ συμφορότερον ἢ μᾶλλον συμφέρον 2) — ὅτι ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως τὰ ποιήματα εἶνε ὀλίγα καὶ ἡ πραγματογνωσία εἶνε πολλή — ὅτι ἐν μιᾷ σελίδι ἡ λέξις ἄδουσι φέρεται τρισκαιδεκάκις — ὅτι τινὰ τῶν διηγημάτων καὶ τῆς πραγματογνωσίας εἶνε μακρὰ — ὅτι τὰ πτηνὰ δὲν ἵπτανται, ἀλλὰ κολυμβῶσιν — ὅτι ὁ Ἡσίοδος, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σοφοκλῆς εἶνε χαριέστεροι καὶ ποιητικώτεροι ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν ἢ ἐγὼ ὁ Ἀναγνωσματαριογράφος ἐν τῇ πρὸς χρῆσιν παιδαρίων δεκαετῶν παραφράσει αὐτῶν (!) 3) — ταῦτα τὰ ψεγόμενα καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, λέγω, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν ὀρθά, οὐδαμῶς εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀπαμβλύνωσι τὰ ἔξοχα προτερήματα, ὅσα καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κύριοι κριταί, καίπερ τοιοῦτοι ὄντες καὶ οὕτω διακείμενοι, δὲν

1) Ἐκθεσις σελ. 13, ὁ κ. Ἰω. Πρωτόδικος, καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς σχολαῖς, ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἐκθεσις σελ. 14 - 20: ὁ κ. Ἰωάν. Σιμόπουλος, παμπάλαιος Ἑλληνοδιδάσκαλος, ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἐκθεσις σελ. 28 - 30, ὁ κ. Κ. Ζησίου, πρώην καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσιν. Ἄλλ' ὅταν, (ὡς καὶ τοῖς ἄκρω δακτύλῳ μόνον γραμμάτων ἀψαμένοις δῆλον εἶνε), πάντα ταῦτα, τὰ ὡς ἀμαρτήματα δεινὰ ὑπὸ τῶν κ. κριτῶν χαρακτηρισθέντα, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ χονδροειδέστατα ψεύδη καὶ τερατώδη ἀμαρτήματα καὶ βαναυσόταται ὕβρεις κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἔνεκα ἀγνοίας ἐπαισχύντου καὶ ἐμπαθείας καταπτύστου καὶ ἀναιδείας κυνικῆς προελθόντα, πῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ τοιαύτη πράξις, ἡ καταισχύνουσα τὸ σεμνὸν ἀξίωμα τῶν κριτῶν, ἡ περιυβρίζουσα τὴν ἱερότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἡ ἐξευτελιζουσα τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα;

Ἄλλοίμονον πῶς κατήντησεν ὁ τόπος ἡμῶν! Νὰ ἐργάζησαι ἐπὶ εἰκοσαετίαν, νὰ συλλέγῃς ὡς μέλισσα ὅτι ἀνθηρὸν ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ φιλολογία, νὰ συναρμόζῃς πάντα ταῦτα ὅσον ἐνδέχεται ψυχολογικώτερον, νὰ συγκροτῆς ἐξ αὐτῶν τὰ ἐπιστημονικώτατα, τὰ παιδευτικώτατα, τὰ Ἑλληνοπρεπέστατα τῶν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀναφανέντων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς τρυφερᾶς νεολαίας, νὰ ἀνακηρύσσωνται ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ὡς ἔξοχα προϊόντα τοῦ εἶδους τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ 1) καὶ ἔπειτα νὰ ἔρχωνται οἱ πρῶτοι τυχόντες ἄξεστοι καὶ ἀβέλτεροι χαμαιδιδάσκαλοι, εἰς Ἀργυριάδης, εἰς Δουκάκης, εἰς Πρωτόδικος, εἰς Ζησίου, εἰς Σιμόπουλος, νὰ ἀρπάζωσι τὰ βιβλία ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς πνευματικὴν τροφήν τὰ τουλουμισία τυριά καὶ τὰ ρογχαλητὰ καὶ τὰς φθειρας καὶ τὰς μύξας τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου καὶ τοὺς μεθύσους πατέρας καὶ υἱοὺς καὶ τοὺς ἐξύπνους Σωτήριδες καὶ ταῖς γαβάθαις καὶ τὰ χυμένα ζουμιὰ καὶ τὰ τραπεζομάντηλα τοῦ Γερομήτρου καὶ τὴν κόπρον καὶ τὰ περιττώματα τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἄλλὰ, «θαυμαστὸν οὐδέν», δύναται μετὰ τοῦ Ἐπιχάρμου 2)

1) Pädagogische Rundschau, ἐνθ. ἀνωτ. — Pädagogische Studien v. Rein. ἐνθ. ἀνωτ.

2) Ἀπόσπασμ. στίχ. 213 κέξ. Mullach, Fragmenta Philosophorum Graecorum, τόμ. 1, σελ. 142.

οἱ τὰ τοιαῦτα παμβδέλυρα ἐκ τοῦ πυώδους αὐτῶν ψυχαρίου ἐξερευ-
γόμενοι ἐστεμμένοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀλφαθηταριογράφοι καὶ
Ἀναγνωσματαριογράφοι περὶ τῶν κριτῶν αὐτῶν νὰ εἴπωσι :

Θαυμαστὸν οὐδὲν ἀμὲ ταῦθ' οὕτω λέγειν
καὶ ἀνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτοὺς καὶ δοκεῖν
καλῶς πεφύκειν. καὶ γὰρ ἂ κύνων κυνὶ
κάλλιστον εἶμεν φαίνεται καὶ βοῦς βοί,
ὄνος δὲ ὄνω κάλλιστόν ἐστιν, ὕς δ' ὑί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοσέβεια καὶ τὰ λοιπὰ
ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις
τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ψευδολογία) 1).

Ἡ φιλοπατρία ἔξι τις καὶ διάθεσις τῆς ψυχῆς. — Ἡ φιλοπατρία θριγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἐδρασεῖ μόνον ἐπὶ ἤθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων δεόν νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἐπηται δὲ ἡ φιλοπατρία. — Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντίληψις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δεόν νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοίας θεοσεβείας.

Ἐχουσι γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματορίου τῆς τρίτης τάξεως προκειμένου, οἱ ἔντιμοι κ. κ. κριταὶ σὺν τοῖς πολλοῖς ἄλλοις (σελ. 18) καὶ τάδε τὰ χονδροειδέστατα ψεύδη :

«Τὸ Ἀναγνωσμάριον τοῦτο εἶνε ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλληνοπαίδων. Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες,

1) Βραδύτερον ἐν τόπῳ καταλληλοτέρῳ — ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρουσίας πραγματείας — θὰ ἐκτεθῶσι πάντα τὰ εἶδη τῆς κακοθείας, τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς ἀμαθείας τῶν κ. κ. κριτῶν τούτων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον γεύματος χάριν θὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα ὀλίγιστά τινα παραδείγματα τῆς ψευδολογίας, τῆς μεροληψίας, τῆς μοχθηρίας καὶ τῶν παρομοίων τούτοις κακιῶν αὐτῶν, ὅπως ἴδωσιν οἱ παρ' ἡμῖν κηδόμενοι πως τοῦ βαρυσυμφοῦντος τούτου ἔθνους τίνος ἠθικῆς ποιότητος καὶ τίνος διανοητικῆς καταστάσεως, δύναται ἔστιν ὅτε νὰ εἶνε οἱ παρ' ἡμῖν ὑποκρυπτόμενοι ὑπὸ τὸ σεμνὸν ἄξιωμα τῶν διδασκάλων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, καὶ πόσον τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ προσέχωσιν οἱ κρατοῦντες, ὅπως μὴ ῥίπτωσι τὰ ἄγια τοῖς κυσίν.

οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιоῦς δημοι. ἐκπαιδεύσεως ἢ θρησκεία καὶ ἡ Πατρὶς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματορίου — καὶ τὸ λέγομεν μετ' ἐνδομύχου ἡμῶν λύπης 1) — εἶνε ἐσθεσμένοι. Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη. . Οὐδ' αὐτὴ κὰν ἡ γλυκεῖα λέξις Πατρὶς ἀπαντᾷ δυστυχῶς ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ τούτῳ. . διὸ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ μόνου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἂν ἐγράψῃ δι' Ἑλληνόπαιδας».

Ταῦτα εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ σελ. 18, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι εἶχον ἤδη γράψῃ καὶ ὑπογράψῃ ἐν μὲν τῇ σελίδι 15 τάδε: «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον ὁ «**Θεὸς**» περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς παραγράφους:

- 1) Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους,
- 2) Ὁ Κόσμος καὶ ὁ Θεός,
- 3) Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα),
- 4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

Ἐν δὲ τῇ σελίδι 8 τάδε: Τὸ 6' μέρος (τοῦ Ἀλφαβηταρίου) τὸ παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνει δώδεκα κεφάλαια ἐπιγραφόμενα Κεφ. 12. «**Θ Θεός**», ἐν ᾧ περιέχονται τάδε τὰ μέρη: Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει — Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ βλέπει — Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλα τὰ πλάσματά του — Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα) — Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον — Ὁ Ὄφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ (ποίημα) — Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ 2). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματορίον τοῦτο (δηλ. τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως) ἐκ σελίδων τριακοσίων τριάκοντα πέντε συγκείμενον διήρηται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια ἐπιγραφόμενα. . «Ἀρεταὶ διάφοροι» . . «**Φιλοπατρία**», (ἐν ᾧ κεφαλαίῳ περιέχονται τάδε: Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἡ μάχη τῶν Ἀλεκτρούνων (Αἰλιανός) — Αἱ μητέρες τῶν Λακεδαιμονίων (Αἰλιανός) — Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέρβας — Ὁ Λυκίδης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (Ἡρόδοτος) — Οἱ Σπαρτιάται Σπερθίας καὶ Βοῦλις (Ἡρόδοτος) — Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας — Αἱ Σπαρτιάτιδες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης (Πλούταρχος) — Ἡ βασίλισσα τῶν

1) Μένανδρος, ἀπόσπ. 179, ἐκδ. Koek, Comicorum Atticorum Fragmenta, τόμ. 3, σελ. 52: Οὐδὲν πέπονθας δεινόν, ἂν μὴ προσποιῇ. — Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 346, Koek, αὐτόθ. σελ. 473: "Ὅταν ποιῶν πονηρὰ χρηστά τις λαλῇ | καὶ τὸν παρόντα πλησίον μὴ λανθάνῃ, | διπλάσιος αὐτῷ γίνεται ἡ πονηρία.

2) Χαρισίου Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, σελ. 101 - 109.

Ἄθηνων Πραξιθέα (Εὐριπίδης) — Ὁ βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεύς (Εὐριπίδης) — Ἡ ἡρώϊς τῆς Λήμνου Μαρούλα (Προβελέγγιος) — Φωκίωνος ἡ τελευταία παραγγελία πρὸς τὸν υἱὸν (Αἰλιανός) — Ἐμβατήριον (ποίημα) — Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος (ποίημα)). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο περιέχει πολλὰ καὶ καλὰ ἀρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς. Τὰ περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἄστρον καὶ γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας . . . Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονιματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνεται μόνον τῶν νεωτέρων ἔθνων ἔργον».

Νῦν ἐρωτῶ· τίνοσ ποιότητος ἄρα γε νὰ εἶνε ἡ ψευδολογία αὕτη! Νὰ συμβαίνει ἄρα γε καὶ εἰς ἄλλο ἔθνος, διδάσκαλοι τῆς νεολαίας χυδαιότατοι ψεῦσαι καταφωρῶμενοι, νὰ μὴ ἐκρίπτονται πῦξ καὶ λάξ ἐκ τῶν διδασκαλικῶν αὐτῶν θρόνων, οὓς τόσον ἀσεβῶς μολύνουσιν;

Ὡς πρὸς τὴν φιλοπατρίαν δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα τὰ τοῦ Πλάτωνος 1): «Μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν». Ἐξεδηλώθη δὲ τοῦτο οὐ μόνον κατὰ τὸν πολυχρόνιον διδασκαλικόν μου βίον 2), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἐπιστημονικόν 3)· καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἄνδρες σοφοὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, μακρὰν τῶν παρ' ἡμῖν μικροπολιτικῶν καὶ μικροδιδασκαλικῶν παθῶν ἰστάμενοι, κρίνοντες τὰ ἐπιστημονικά μου ταῦτα ἔργα πλεόν ἢ ἄπαξ ἀνεφώνησαν: «Διάπυρος ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος ἀποπνέει ἐξ ἐκάστου στίχου αὐτῶν» 4).

Τοῦτον τὸν διάπυρον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος θέλων νὰ ἐμφυσήσω καὶ εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνέλαβον τὴν σύνταξιν τῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον πεμφθέντων Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἀλλὰ διδαχθεὶς ἐκ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας ὅτι ἡ φιλοπατρία εἶνε ἕξις τις

1) Κρίτων 51 Α.

2) Ἴδε τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ἔθλοι καὶ πράγματα» σελ. 25 - 102.

3) Ἐνθ. ἀν. σελ. 110 - 164.

4) Pädagogisches Archiv, Stettin, 1886, Hest 1, σελ. 57: «Glühende Begeisterung für das Heil des Vaterlands spricht aus jeder Zeile».

καὶ διαθέσεις 1) δυναμένη νὰ ἐγγεννηθῆ ἐν τῇ ψυχῇ, μόνον ὅταν καθαρθῆ αὕτη ἐκ τῶν κακιῶν, καὶ ἐθισθῆ ἐν ταῖς ἀρεταῖς καὶ πληρωθῆ φρονήματος 2) καὶ ἐξαγιασθῆ ἢ προαίρεσις 3). Πιστεύων ἐπίσης ὅτι πασῶν τῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς αὕτη εἶνε ἡ λεπτοτάτη καὶ ἀκροτάτη, καὶ φανταζόμενος αὐτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος, ἣν συναπαρτίζει ὁ ἠθικὸς διάκοσμος, ἔγνων διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ νοῦ καὶ τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Μεθοδικῆς ὑπαγορευομένων μέσων νὰ ἐμφανίσω πρὸ τοῦ πνεύματος τῶν

1) Lotze, Vorlesungen: Psychologie § 50, σελ. 46: «Ebenso muss man unterscheiden die *Gesinnungen*, d. h. beständige Vefassungen des Gemüths, die daraus hervogehen, dass auf gewisse Vorstellungsinhalte ein für allemal ein bestimmter Werth gelegt ist: sie sind daher z. B. Frömmigkeit oder *Vaterlandsliebe*, nicht selbst einfache bestimmte Gefühle, sondern Ursachen, aus denen nach Lage der Umstände die verschiedenartigsten Gefühle entspringen können.—'Ο Ἀριστοτέλης τὴν φιλοπατρίαν κατατάσσει ἐν τοῖς καλοῖς (Ῥητορικὴ Α, 9, 1366, α, 33 καὶ ἐξ.): Καλὸν μὲν οὖν ἐστὶν ὃ ἂν δι' αὐτὸ αἰρετὸν ὄν ἐπαινετὸν ἦ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὄν ἡδὺ ἦ ὅτι ἀγαθὸν. . φανερόν γάρ ὅτι ἀνάγκη τὰ τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ. . καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γινόμενα. . καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἅλλα τιμῆ καλὰ. . καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν αἰρετῶν, καὶ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε παριδῶν τὸ αὐτοῦ.

2) Fichte, Reden an die deutsche Nation, 8 Rede, W W. 1846, τόμ. 7, σελ. 377 καὶ ἐξ.: Wer nicht *zunörderst* sich als ewig erblickt, der hat überhaupt *keine* Liebe, und kann auch *nicht lieben* ein Vaterland, dergleichen es für ihn nicht giebt (καὶ πάλιν αὐτόθ. σελ. 383 περὶ τὸ τέλ.).

3) Ἀρριανός, Ἐπικτ. διατρ. βιβλ. 2, κεφ. 29, 15: Καθόλου γὰρ (μὴ ἐξαπατᾶσθε) πᾶν ζῶον οὐδενὶ οὕτως ὑκείωται, ὡς τῷ ἰδίῳ συμφέροντι. "Ὅ τι ἂν οὖν πρὸς τοῦτο φαίνεται αὐτῷ ἐμποδίζειν, ἂν τε ἀδελφός ἢ τοῦτο, ἂν τε πατήρ, ἂν τε τέκνον, ἂν τ' ἐρωμένος, ἂν τ' ἐραστής, μισεῖ, προβάλλεται, καταρᾶται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλεῖν πέφυκεν, ὡς τὸ αὐτοῦ συμφέρον τοῦτο πατήρ, καὶ ἀδελφός, καὶ συγγενής, καὶ πατρίς, καὶ θεός. "Ὅταν οὖν εἰς τοῦτο ἐμποδίζειν ἡμῖν οἱ θεοὶ δοκῶσι, κακείνους λοιδοροῦμεν, καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτῶν καταστρέφομεν, καὶ τοὺς ναοὺς ἐμπιπρῶμεν ὥσπερ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν ἐμπρησθῆναι τὰ Ἀσκληπεία, ἀποθανόντος τοῦ ἐρωμένου. Διὰ τοῦτο, ἂν μὲν ἐν τῷ αὐτῷ τις θῆ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ ὄσιον, καὶ τὸ καλόν, καὶ πατρίδα, καὶ γονεῖς, καὶ φίλους, σώζεται ταῦτα πάντα ἂν δ' ἀλλαγῷ μὲν τὸ συμφέρον, ἀλλαχῶς δὲ τοὺς φίλους, καὶ τὴν πατρίδα, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον, οἴχεται ταῦτα πάντα, καταβαροῦμενα ὑπὸ τοῦ συμφέροντος. "Ὅπου γὰρ ἂν ἦ τὸ ἐγώ, καὶ τὸ ἐμόν, ἐκεῖ ἀνάγκη ῥέπειν τὸ ζῶον· εἰ ἐν σαρκί, ἐκεῖ τὸ κυριεῦον εἶναι· εἰ ἐν προαιρέσει, ἐκεῖ εἶναι· εἰ ἐν τοῖς ἐκτός, ἐκεῖ. Εἰ τοίνυν ἐκεῖ εἰμι ἐγώ, ὅπου ἢ προαίρεσις, οὕτω μόνως καὶ φίλος ἔσομαι οἷος δεῖ, καὶ νίδος καὶ πατήρ. Τοῦτο γὰρ μοι συνοίσει, τρεῖν τὸν πιστόν, τὸν αἰδήμονα, τὸν ἀνεκτικόν, τὸν ἀφεκτικόν, καὶ συνεργητικόν, φυλάσσειν τὰς σχέσεις." Ἄν δὲ ἀλλαχῶς μὲν ἑμαυτὸν θῶ, ἀλλαχῶς δὲ τὸ καλόν, οὕτως ἰσχυρὸς γίνεται ὁ Ἐπικούρου λόγος, ἀποφαίνων ἢ μηδὲν εἶναι τὸ καλόν, ἢ, εἰ ἄρα, τὸ ἔνδοξον.

νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀναπτύξω ὅλον τοῦτον τὸν διάκοσμον τὸν ἠθικὸν πρότερον, καὶ εἶτα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρηπίδος ἀπαρασαλεύτου, νὰ θεμελιώσω τὴν φιλοπατρίαν. Ταῦτα γνοὺς ἐνεφάνισα καὶ ἀνέπτυξα, βαίνων κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν προσεχέστερων ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω καὶ ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, κατὰ τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ μου ἀναγνωστικὰ βιβλία κατὰ σειράν τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς σωφροσύνης, τῆς φιλαληθείας, τῆς τιμιότητος, τῆς εὐπροσηγορίας, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῆς εὐσεβείας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, τῆς φιλαδελφίας, τῆς θεοσεβείας, τῆς φρονήσεως, τῆς αὐταρκειας, τῆς εὐθύτητος, τῆς γενναιοψυχίας, τῆς φιλεργίας, τῆς ἰδιοπραγμοσύνης, τῆς μετριοφροσύνης, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς μεγαλοψυχίας, τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, τῆς ἀγάπης, τῆς πραότητος, τῆς ὁμονοίας, τῆς ἀλληλοβοηθείας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς προνοίας, τῆς οἰκονομίας, τῆς καρτερίας, τῆς ἀνδρίας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, ἐπόμενος μὲν τῷ Ἀριστοτέλει 1) καὶ τῷ Πεσταλότῃ 2), ὑποβάλλων δὲ οὕτω θέμεθλον ἀπαρασάλευτον εἰς τὸν θριγκὸν τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου, εἰς τὴν φιλοπατρίαν.

Ὁρμώμενος δὲ ἐξ ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, ἅς ἐκ τῶν μεγαλονουστέρων συγγραφέων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου ἤντησα καὶ ἅς ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ μου μονογραφίᾳ «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἐξέθηκα, ἔγνων τὴν φιλοπατρίαν νὰ ὑποθάψω εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων, οὐχὶ διὰ τοῦ ἀγοραίου καὶ ἀγυρτικοῦ τρόπου,

1) Ῥητορικὴ 1366 α, 24: Φανερόν γάρ ὅτι ἀνάγκη τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ (πρὸς ἀρετὴν γάρ) καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γενόμενα, τοιαῦτα δὲ τά τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ἔργα.

2) Ueber Gesetzgebung, W W. v. Seyffarth, 1870, τ. 8, σ. 162: Der Bürger muss allgemein und vorzüglich für Weib und Kind, für Freund und Bruder, für Nachbar und Gemeindegenuß sorgen lernen... Der Vaterlandsgeist unserer Vorfahren hatte in dieser engen Bildung seine erste Nahrung; aber jetzt schwatzen unsere unbärtigen Knaben in allen Winkeln von den Bedürfnissen des Staats, folgen weder Vater, noch Mutter, verspotten die Unschuld, beschimpfen das Alter... und das wahre Wohl eines jeden Landes ist sicher gefährdet κτλ. Πρὸς τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Ein Schweizer Blatt» 33, 3. W W. τόμ. 7, σελ. 329, λεγόμενα.

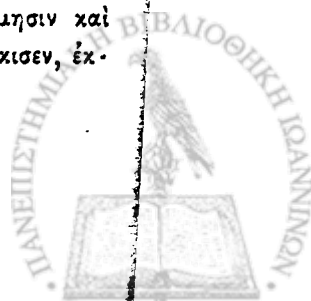

τοῦ συνήθως παρὰ τοῖς παρ' ἡμῖν Ἀλφαβηταριογράφοις καὶ Ἀναγνωσματοριογράφοις ἐν χρήσει, διὰ τοῦ «Καὶ ἴσεις τοὺς Τούρκους σφάζατε, τὸν τύραννον σπαράξατε» δηλ. καὶ διὰ τοῦ «Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω. Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης», καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς δύο τριῶν σελίδων ἐκ τοῦ πρώτου τυχόντος ἐγχειριδίου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας 1), ἀλλὰ διὰ μέσων ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ, τῆς ὀρθογνομοσύνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ὑπαγορευομένων. Μὲ τὰ σπαθιά, μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὰ αἵματα, μὲ τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς σπαραγμοὺς νὰ ἀποβαρβαρωθῆ μόνον ἢ διάνοια τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀποθηριωθῆ τὸ ἦθος καὶ νὰ ἐκχυδαῖσθῆ ἡ αἰσθητικότης αὐτῶν δύναται, οὐδέποτε ὁμως οὐδαμῶς νὰ ἀναφλεχθῆ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν διάπυρος ἀγάπη καὶ θεῖος ἔρωσ πρὸς τὴν μεγαλῶνυμον καὶ ἀγίαν αὐτῶν πατρίδα 2). Τοῦτο δύναται εἰς ἀπαλὰς ψυχὰς νὰ γείνη μόνον, ὅταν διὰ τῶν γοητευτικωτάτων χρωμάτων παρασταθῆ αὐταῖς ὁ ἱερός οὗτος τόπος ἐν κάλλει καὶ μεγαλοπρεπειᾷ ἀπαστρέπτων, ὅταν ἀπεικονισθῆ ἡ σεμνοτάτη Ἑλλὰς ὡς ἐστία τῶν καλῶν τεχνῶν, ὡς κρυσταλλώδης πηγὴ, ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡ διαυγεστάτη ἐν ἀνθρώποις σοφία, ὡς ἥλιος μεσουρανῶν εἰς τὸ στερέωμα τὸ πνευματικόν, ἐξ οὗ λαμπροτάτη καὶ θαλπνοτάτη ἀκτινοβολεῖ ἢ ἐν ἀνθρώποις ἡμερότης καὶ μεγαλοψυχία 3).

1) Ὅ,τι καλεῖται σήμερον φιλοπατρία, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χυδαῖον φύραμα παντοίων φληναφημάτων. Ἡ ἀγυρτικὴ αὕτη φιλοπατρία ἐκδηλοῦται δι' ἔθνη καὶ κενόδοξιῶν. Δὲν δεικνύεται δι' ἔργων, ἀλλὰ διὰ παφλασμάτων. Ἡ ἐπίπλαστος αὕτη καὶ κενὴ φιλοπατρία χειρονομεῖ, ἐκπέμπει κραυγὰς, ὠρύεται ἀπελπιστικὰς ὠρυγὰς. Ἡ τοιαύτη φιλοπατρία εἶνε μία τῶν μεγαλητέρων ἀρῶν, ἐξ ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐσκήψωσι ποτε ἐπὶ χώρας τιός. Smeilz.

2) Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1338, 6, 17: Οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὔτ' ἐπὶ τῶν ἔθνων ὀρῶμεν τὴν ἀνδρίαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἴθεσι. Πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἔθνων, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει. . . ἀνδρίας δ' οὐ μετελήφασιν. . . ὥστε τὸ καλὸν ἀλλ' οὐ τὸ θηριῶδες δεῖ πρωταγωνιστεῖν· οὐ γὰρ λύκος οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τι ἀγωνίσαιτο ἂν οὐδένα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός.

3) Πλάτων, Ἐπινομίς 987 D: Τόδε γε μὴν διανοηθῆναι χρὴ πάντ' ἄνδρα Ἑλληνα, ὡς τόπον ἔχομεν τὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς σχεδὸν ἄριστον· τὸ δ' ἐπαινετὸν αὐτοῦ χρὴ λέγειν, ὅτι μέσος ἂν εἴη χειμῶνων τε καὶ τῆς θερινῆς φύσεως. . . λάβωμεν δὲ, ὡς ὅ τι περ ἂν Ἑλληνας βαρβάρων παραλάβωσι κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται.— Τίμαιος 24 C: Ταύτην οὖν δὴ τότε ξύμπασαν τὴν διακόσμησιν καὶ οὐνταξιν ἢ Ἀθηναῖα προτέρους ἡμᾶς — τοὺς Ἀθηναίους — διακοσμήσασα κατώκισεν, ἐκ-

Τοῦτο δ' ἐγὼ ἐπεχείρησα καὶ πανταχοῦ μὲν τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ὅσον παιδαγωγικῶς δὲν ἦτο ἐσφαλμένον, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως. Ἐν γλώσσῃ

λεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγένηθε, τὴν εὐκрасίαν τῶν ὥρων ἐν αὐτῷ κατιδοῦσα ὅτι φρονιμωτάτους ἄνδρας οἷοσι· ἄτε οὖν φιλοπόλεμός τε καὶ φιλόσοφος ἢ θεὸς οὔσα τὸν προσφερεστάτους αὐτῇ μέλλοντα οἷσιν τόπον ἄνδρας, τοῦτον ἐκλεξαμένη πρῶτον κατώκισεν. ὤκειτε δὴ οὖν νόμοις τε τοιούτοις χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι πάσῃ τε πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῇ, καθάπερ εἰκὸς γεννήματα καὶ παιδεύματα θεῶν ὄντας. πολλὰ μὲν οὖν ὑμῶν καὶ μεγάλα ἔργα τῆςδε τῆς πόλεως . . . θαυμάζεται. — Θεόφραστος, Χαρακτήρες, Προοίμιον: "Ἦδη μὲν καὶ πρότερον πολλάκις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐθαύμασα, ἴσως δὲ οὐδὲ παύσομαι θαυμάζων, τί γὰρ δήποτε, τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀέρα κειμένης, καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοίως παιδευομένων, συμβέβηκεν ἡμῖν οὐ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν τρόπων ἔχειν. — Ἰσοκράτης, Πανηγυρικός, κεφ. 13, σελ. 50 ε: Τοσοῦτον δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥσθ' οἱ ταύτης μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγόνασι, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας. — Θουκυδίδ. 2, 41, 5: Περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἶδε τε γενναίως, δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτήν, μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν. — Καὶ παρακατιῶν αὐτόθ. 43: Καὶ οἶδε μὲν προσηκόντως τῇ πόλει τοιοῦδε ἐγένοντο· τοὺς δὲ λοιποὺς χρῆ ἀσφαλεστέραν μὲν εὐχεσθαι, ἀτολμοτέραν δὲ μηδὲν ἀξιοῦν τὴν εἰς τοὺς πολεμίους διάνοιαν ἔχειν, σκοποῦντας . . . μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργῳ θεωμένους καὶ ἐραστὰς γιγνομένους αὐτούς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξη εἶναι, ἐνθυμουμένους ὅτι τολμῶντες καὶ γινώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυνόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτίσαντο, καὶ ὅποτε καὶ πειρᾶ, του σφαλεῖεν, οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον δ' ἔρανον αὐτῇ προῖέμενοι. — Αἰσχύλος, Ἐπτὰ ἐπὶ Θῆβας 1.10 καὶ ἐξ.: Πολίται . . . | ὑμᾶς δε χρῆ νῦν, καὶ τὸν ἐλλείποντ' ἔτι | ἤδη ἀκμαίας καὶ τὸν ἔξῃθον χρόνῳ, | βλαστημὸν ἀλδαίνοντα σώματος πάλιν | πόλει τ' ἀρηγεῖν καὶ θεῶν ἐγχωρῶν | βωμοῖσι, τιμὰς μὴ ἔαλειφθῆναι ποτε | τέκνοις τε, Γῆ τε μητρὶ, φιλάτῃ τροφῷ· | ἢ γὰρ νέους ἔρποντας εὐμενεῖ πέδῳ | ἅπαντα πανδοχοῦσα παιδείας ἔτλον, ἐρέφατ' οἰκητῆρας ἀσπιδοφόρους, | ὅπως γένοιθε πρὸς χρέος πιστοὶ τόδε. — Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 182: Καὶ μείζον ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας | φίλον νομίζει, τοῦ τον οὐδαμοῦ λέγω. — Εὐριπίδης, Φοῖνισσαι 358, Dindorf: 'Ἄλλ' ἀναγκαίως ἔχει | πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας. — Τυρταῖος, Ὑποθήκαι 10, Bergk, τόμ. 2, σελ. 13: Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα | ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον . . . | θυμῷ γῆς περὶ τῆςδε μαχώμεθα . . . | θνήσκωμεν ψυχῶν μηκέτι φειδόμενοι. — Ὅμηρος Ἰλ. Μ 243: Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. — Ἰλ. Ο 494: ὅς δέ κεν ὑμεῶν βλήμενος ἢ τυπεὶς θάνατον καὶ πότμον ἐπέσπῃ, | τεθνάτω· οὐ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης | τεθνάμεν. — Αἰσχύλος, Πέρσαι 402: Ὁ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, | ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ | παῖδας, γυναῖκας θεῶν τε πατρῶν ἐδη, θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν. — Μακκαβαίων Α, 1, 51: Μνήσθητε τῶν πατέρων ἡμῶν τὰ ἔργα ἃ ἐποίησαν ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν, καὶ δέξασθε δόξαν μεγάλην καὶ ὄνομα αἰώνιον. — Schiller, die Räuber IV, 1: Sei mir gegrüsst, Vaterlands - Erde κτλ. — Rothe, Theologische Ethik, 2 Aufl. II,

« εὐγενεῖ » καὶ ἐν « ἐρμηνείᾳ σαφεῖ, εὐκόλῳ, ἀφθόνῳ καὶ εὐστρόφῳ » 1) κατέλεξα τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως καὶ τῆς χώρας τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἀνθολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν καλλιρρημόνων ποιητῶν αὐτῆς, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ἀλκαίου καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου περιγραφῶν τοῦ ἔαρος, τοῦ θέρους, τοῦ χειμῶνος, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κολωνοῦ. Παρέστησα τὴν καταπληκτικὴν καὶ ἀγρίαν μεγαλοπρέπειαν τῶν θυελλῶν καὶ καταιγίδων καὶ λαιλάπων τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοσφαιρας, σταχυολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν περὶ τῆς Τιτανομαχίας καὶ τοῦ Τυφῶνος μύθων τοῦ Ἡσιόδου. Παρέστησα τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς ἐρασμίαν Ἑλληνικὴν γῆν, τὰς δροσερὰς κρήνας καὶ πηγὰς, τοὺς χλοάζοντας λειμῶνας καὶ τὰς ἐρατεινὰς νάπας αὐτῆς, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν Ὀμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδείους μύθους καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ περιγραφὴν τῶν Τεμπῶν. Ἀπεικόνισα τὴν αἴγλην τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, τὴν ἀπαστρέπτουσαν ἐκ τῶν γλυκυτάτων τόνων τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν καλλιμῶλων ᾠσμάτων τῶν Μουσῶν, τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τῶν ἐρασιμιωτάτων ἀντηχήσεων τῶν ἐν Ὀλύμπῳ εὐθύμως ὄρχουμένων

σελ. 433: So ist das nächste und ursprünglichste Objectt der Vaterlandsliebe eben dieser Boden, auf dem das Volk erwachsen ist. κτλ.—Reinhardt, System der christlichen Moral, τόμ. 1, σελ. 709: Unser Herz empfindet Liebe gegen das Land, in welchem wir geboren und erzogen sind, und gegen das Volk, zu welchem wir gehören; beide Arten von Empfindungen fasst man unter dem Namen der Vaterlandsliebe zusammen.—Werner, System der christlichen Ethik τόμ. 3, σελ. 610 καὶ ἐξ.: Bedürfniss und Gewohnheit des Vaterlandes, Dankbarkeit gegen seine Wohlthaten und Segnungen, Begeisterung für seine Macht und Grösse sind die drei Grundbestimmungen, welche sich in der Seele eines jeden Patrioten auseinander herausbilden und ihn mit unlöslichen Banden an die geliebte vaterländische Heimat fesseln κτλ.—Πρόβλ. καὶ Πλάτων. Μενέξ. 237 C καὶ ἐξ.—Λυσίου Ἐπιτάφ. 3, σελ. 190.—Ἵπερεῖδ. Ἐπιτάφ. ἐκδ. Blass, Lipsiae, 1881, σελ. 53, 54, 56, 67.—Δειναρχ. κατὰ Δημοσθένους 109, 110.—Bormann, Pädagogik für Volksschullehrer, 1873, σελ. 146 καὶ 166.—Hugo Weber, ἐνθ. ἀνωτ σελ. 107. Baur, Grundzüge der Erziehungslehre, ἐκδ. 3, Giessen 1876, σελ. 241 - 256. Schmid, Encyclopädie κτλ. Ἐν τῷ ἄρθρῳ Vaterlands - Liebe, ἐκδ. 2, τόμ. 9, σελ. 644 - 670 καὶ ἰδίως σελ. 646 - 649. — Τῆς ἐμῆς πραγματείας « Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας » σελ. 281. — Τοῦ ἐμοῦ λόγου « Περὶ τοῦ ἀληθινοῦ τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας διδασκάλου » σελ. 29 - 36.

1) Κριτῶν Ἐκθεσ. σελ. 13, 6 καὶ 32 6.

θεῶν τοῦ κάλλους καὶ τῶν χαρίτων, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν Ὀμηρικούς καὶ Ἡσιοδείους μύθους. Ἐξέθηκα τὴν παρὰ τῷ Αἰλιανῷ εὐψυχίαν καὶ καρτερίαν τῶν Λακκαίων, τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ Φωκίωτος τοῦ χρηστοῦ, τὴν παρ' Ἡροδότῳ ὑψηλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν μεγάθυμον ἐθελουσίαν τοῦ Σπερθίου καὶ τοῦ Βούλιος, τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ εὐτολμίαν καὶ μεγαλοψυχίαν τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης κατὰ τοῦ Πύρρου ἀγωνιζομένων Σπαρτιατῶν, τὴν παρ' Εὐριπίδῃ ὑψηλοτάτην πατριωτικὴν πράξιν τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέας καὶ τὴν γενναιοτάτην ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐταπάρνησιν τοῦ βασιλόπαιδος τῶν Θεβῶν Μειοικέως, τὸ παρ' Ἀρριανῷ εὐθαρσές ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, τὸ θάρσος καὶ τὴν ἀνδραγαθίαν τῆς ἡρώιδος τῆς Λήμνου Μαρούλας, τῆς Δέσπως, τοῦ Τζήμα Ζέρβα, τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Φώτου Τσαβέλλα. Κατέδειξα τοῖς τρυφεροῖς Ἑλληνοπαίσις ὅ,τι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἠνδρωμένων ὀλίγοι γινώσκουσι. Κατέδειξα δηλ. ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλουτάρχου παραλαβὼν ταῦτα, ὅτι πολὺ πρὶν ἢ ἀναφανῶσιν ὁ Γαλιλαῖος καὶ ὁ Κοπέρνικος, οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν, Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης, Ἡρακλείδης ὁ ἐξ Ἡρακλείας, Ἐκφαντος ὁ Συρακούσιος καὶ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος εἶχον ἤδη εἰς τὸν κόσμον ἐξαγγεῖλη ὅτι ἡ γῆ εἶνε σφαιροειδής, ὅτι περιστρέφεται περὶ τὸν ἑαυτῆς ἄξονα καὶ δὴ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὅτι περιφέρεται περὶ τὸν ἥλιον καὶ δὴ κατὰ «λοξοῦ κύκλου».

Πόσον δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα γενναιοτάτα καὶ Ἑλληνοπρεπέστατα ἀναγνώσματα δύνανται νὰ ἀναφλέξωσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, ἀριδῆλως καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κ.κ. κριταί, καὶ περ πηλῶ σεσαγμένοι τὴν ψυχὴν, δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους νὰ καταπνίξωσι τὴν εἰς τὰ βᾶθη αὐτῶν ἐξεγειρομένην φωνὴν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀναισχύντου περὶ «φιλοπατρίας» ψευδολογίας αὐτῶν, ὡς τινὰ αὐτόματα καὶ μάλ' ἄκοντες ἀνεφώνησαν 1): «Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνοπαῖς γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνονται μόνον τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἔργα».

1) Ἐκθεσις σελ. 28.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν ἕνα « τῶν φωτοβόλων ἀστέρων », ὡς πρὸς τὴν « Πατρίδα », ἧς ἡ ἐν ἐμοὶ ἀπόσβεσις ἐβύθισεν εἰς λύπην βαθεῖαν τὴν μεγάλην καὶ γενναίαν ψυχὴν κριτῶν μουσοφιλήτων καὶ χαριτοφώνων, Σιμοπούλων, Ζησίων καὶ Σας, ὧν σύμπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος προσηνέχθη! 1).

Ὡς πρὸς δὲ τὴν θρησκείαν, ἣτις ἀποσβεσθεῖσα καὶ αὕτη ἐν ἐμοὶ ἐβύθισε τὴν χριστιανικὴν καρδίαν τῶν μοχθηροτάτων κριτῶν τούτων εἰς βαθεῖαν λύπην, δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα, ἐδίδαξα καὶ ἔγραψα ὅ,τι παρὰ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ζαλεύκου, τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἔμαθον.

Ἐμαθον δὲ παρὰ μὲν τοῦ Πλάτωνος τάδε: « Ὁ μὲν δὴ Θεός, ὡσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, εὐθεία περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος· τῷ δ' αἰεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός, ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινός καὶ κεκοσμημένος, εἰ δέ τις ἐξαρθεῖς ὑπὸ μεγαλαυχίας ἢ χρήμασιν ἐπαίρομενος ἢ τιμαῖς ἢ καὶ σώματος εὐμορφίᾳ ἅμα νεότητι καὶ ἀνοίᾳ φλέγεται τὴν ψυχὴν μεθ' ὕβρεως, ὡς οὗτ' ἄρχοντας οὔτε τινὸς ἡγεμόνος δεόμενος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἱκανὸς ἡγεῖσθαι, καταλείπεται ἔρημος Θεοῦ, καταληφθεὶς δὲ καὶ ἔτι ἄλλους τοιούτους προσλαβὼν σκιρτᾷ ταραττων πάνθ' ἅμα, καὶ πολλοῖς τισιν ἔδοξεν εἶναι τίς, μετὰ δὲ χρόνον οὐ πολὺν ὑποσχὼν τιμωρίαν οὐ μεπτὴν τῇ δίκῃ ἑαυτὸν τε καὶ οἶκον καὶ πόλιν ἄρδην ἀνάστατον ἐποίησεν. — Ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόλις ὀρᾶσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἐν τε ὀρατῷ φῶς καὶ τὸν τοῦτον κύριον τεκοῦσα, ἐν τε νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ » 2).

Παρὰ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους τάδε: « Ταῦτα χρὴ περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δυνάμει μὲν ὄντος ἰσχυροτάτου, κάλλει δὲ εὐπρεπεστάτου, ζωῆ

1) Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους 24 C: Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπουδῆ χαριεντίζεται, ῥαδίως εἰς ἀγῶνας καθιστὰς ἀνθρώπους περὶ πραγμάτων προσποιούμενος σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι, ὧν οὐδὲν τούτῳ πώποτε ἐμέλησεν.

2) Πλάτων, Νόμοι 715 E - 716 C. Πολιτεία 517 B.

δὲ ἀθανάτου, ἀρετῇ δὲ κρατίστου, διότι πάσῃ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται» 1).

Παρὰ δὲ τοῦ Ζαλεῦκου τάδε: «Τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν πάντας πρῶτον πεπεισθαι χρὴ καὶ νομίζειν θεοὺς εἶναι, καὶ ἀναβλέποντας ἐς οὐρανὸν καὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν καὶ τάξιν· οὐ γὰρ τύχης οὐδ' ἀνθρώπων εἶνε δημιουργήματα· σέβεσθαι δὲ τούτους καὶ τιμᾶν, ὡς αἰτίους ὄντας ἀπάντων ἡμῖν ἀγαθῶν τῶν κατὰ λόγον γιγνομένων, ἕκαστον οὖν ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πάντων τῶν κακῶν καθάραν· ὡς οὐ τιμᾶται θεὸς ὑπ' ἀνθρώπου φαύλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις οὐδὲ τραγωδίαις ἀλίσκεται, καθάπερ μοχθηρὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀρετῇ καὶ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν δικαίων. Διὸ ἕκαστον δεῖ εἰς δύναμιν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πράξει καὶ προαιρέσει τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι θεοφιλῆ . . Ὅσοις δὲ μὴ ῥᾶδιον πρὸς ταῦτα τὴν ὁρμὴν πεπεισθαι, τὴν δὲ ψυχὴν ἔχουσι εὐκίνητον πρὸς ἀδικίαν, ὧδ' ἡμῖν παρηγγέλω πᾶσι τοῖς τοιούτοις πολίταις καὶ πολίτισι καὶ ξυνοικοῖς, μεμνησθαι θεῶν ὡς ὄντων καὶ δίκας ἐπιπεμπόντων τοῖς ἀδίκους» 2).

Παρὰ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ τάδε: «Γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ Θεὸς πατὴρ ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοίνυν τῇ διοικήσει τοῦ κόσμου παρηκολουθηκώς, καὶ μεμαθηκώς ὅτι τὸ μέγιστον καὶ κυριώτατον καὶ περιεκτικώτατον πάντων τοῦτ' ἐστὶ τὸ σύστημα τὸ ἐξ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ, ἀπ' ἐκείνου δὲ τὰ σπέρματα καταπέπτωκεν οὐκ εἰς τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν μόνον, οὐδ' εἰς τὸν πάππον, ἀλλ' εἰς ἅπαντα μὲν τὰ ἐπὶ γῆς γεννώμενά τε καὶ φύομενα, προηγουμένως δ' εἰς τὰ λογικὰ — ὅτι κοινωνεῖν μόνον ταῦτα πέφυκε τῷ θεῷ τῆς συναναστροφῆς, κατὰ τὸν λόγον ἐπιπεπλεγμένα — διὰ τί μὴ εἶπη τις αὐτὸν . . υἱὸν τοῦ Θεοῦ;» 3).

1) Περὶ Κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον 399, 6, 19.—Τὰ αὐτὰ καὶ Λουκᾶς 18, 17. Ματθαῖος 19, 26. Ζαχαρίας 8, 6. Ἰερεμίας 39, 17. Ἰωβ 42, 2.—Παῦλος πρὸς Τιμόθεον Α' 6, 17.—Ματθαῖος 5, 48.—Ἰωάννης 1, 18.

2) Mullach, Fragmenta philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 542, ἀπόσπ. 10. Ἰωάν. Στοβ. Ἀνθολ. 44, 20.—Τὰ αὐτὰ καὶ Γένεσις 1, 1. 31. 2, 1.—Βασιλειῶν Β', 19, 15.—Ψαλτήριον 104, 26. 113, 11. 134, 5.—Ἰωάννης 1, 1.—Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 14, 15. 17, 24.—Παῦλος πρὸς Κορινθίους Α', 8, 6.—Ἰάκωβος 1, 26-27. 2, 14.—Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 4, 20-24.

3) Ἐπικτήτου διατριβαί 1, 3, 1. 1, 9, 4-7.—Τὰ αὐτὰ καὶ Ματθαῖος 5, 9. Παῦ-

Λοιπόν, κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀνέπτυξα τὰς περὶ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας γνώμας μου καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ τῶν ἔργων μου 1), μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μου τούτοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.

Οἱ ψεῦσται, ὅταν εἶνε μόνον κακοήθεις καὶ δὲν εἶνε συγχρόνως καὶ μωροί, ψεύδονται περὶ πραγμάτων, ὧν ἡ ἀλήθεια εἶνέ πως δύσκολον νὰ ἐξελεγχθῆ, εἴτε διότι αἱ ἀποδείξεις εἶναι δυσεῦρετοι, εἴτε διότι οἱ γινώσκοντες τὴν ἀλήθειαν δὲν εὐρίσκονται ἐν τοῖς ζῶσιν ἢ εἶνε μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ ψεύστης. Ἀλλὰ τὸ νὰ ψεύδῃται τις περὶ πραγμάτων, ὧν τὴν ἀλήθειαν αὐτὸς οὗτος ὁ ψεύστης ὁμολογεῖ, ἢ πάντες προχειρότατα δύνανται νὰ ἴδωσι, τότε ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη κατάστασις, ἐξεστηκυῖα τῆς κατὰ φύσιν ἐξέως, δὲν εἶνε, ὡς πλανώμενος ὁ Ἀριστοτέλης, λέγει «ἀναισχυντία πλέον» 2), ἀλλ' εἶνε δαιμονοβλάβεια καὶ δὴ ἡ ὑπὸ τῶν φρενολόγων «*Insania moralia*» καλουμένη 3).

Ὁ αὐτὸς κριτῆς ὁ ἐν σελίδι 18 τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ γράφων περὶ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς Γ' τάξεως ὅτι «ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα» εἶχεν ἤδη γεγραμμένα ἐν σελ. 14 καὶ 15 τῆς κρίσεως αὐτοῦ τάδε: «Ἡ ὕλη αὕτη διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα ὡς ἐξῆς: Α' . . . Β' κτλ. Σ', ὁ Θεός» καὶ παρακατιῶν «2. Πρὸ τῆς Παναγίας» καὶ ὀλίγον περαιτέρω: «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «**Θ** Θεός» περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς παραγράφους:

1) Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους.

2) Ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός.

λος πρὸς Ῥωμαίους, 9, 8. 8, 14 καὶ 16 - 17. Πρὸς Ἑβραίους 5, 11. Ἰωάννης Ἐπιστολὴ Α', 3, 1 - 3. Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. κ. 27 σελ. 681.

1) Πρὸς τὰ ἀναλυτικὰ Προγράμματα τῶν μαθημάτων πάντων τῶν εἰδῶν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ τμήματι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Τὸ Παράρτημα τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Νομοσχεδίων, σελ. 76 - 82. — Τῆς πραγματείας μου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἰδίως τὰς σελ. 89 - 91. — Τῆς πραγματείας μου «Ἦθλοι καὶ πράγματα» τὰς ἐν σελίδι 194 καὶ 200 ὑποσελίδιους σημειώσεις. — Τῆς διατριβῆς μου «Περὶ τῶν τριτῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς παρὰ Πλάτωνι» τὰς σελίδ. 22 - 26.

2) Ῥητορικὴ 1380, α, 19: «Ἀναισχυντία τὸ τὰ φανερά ἀρνεῖσθαι».

3) Ἀριστοτέλης Ἠθικὰ Νικομάχ. 1149 α, 4: Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα καὶ ἀφροσύνη καὶ δειλία καὶ ἀκολασία καὶ χαλεπότης αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν.

3) Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα) ».

Ἐρωτῶ νῦν πάντα σωφρονοῦντα, πάντα μὴ ἔχοντα σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον δηλ. ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει δίκαιον καλῶν τὸ νοητικὸν καὶ ἠθικὸν τοῦτο νόσημα « ἀναισχυντίαν », ἢ ἐγώ, χαρακτηρίζω τοῦτο ὡς δαιμονοβλάβειαν καὶ θεωρῶν αὐτὸ ὡς τὴν φρενίτιδα νόσον τὴν ὑπὸ τῶν φρενολόγων « insania moralia » καλουμένην;

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως ὡς εὐῶδες θυμίαμα ἀνυψοῦται ὁ αἶνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὴ ἐν τόνῳ ὑψηλοτάτῳ: Ὁ κόσμος εἶνε τὸ βασιλείον τῆς θεότητος 1), ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις αὐτῆς 2) καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε τέκνον τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Παντός 3).

Ἐν ταύταις δὲ ταῖς τρισὶ γνώμαις, κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ φιλοσοφίαν, κείται σύμπασα ἡ θρησκευτικότης 4). Ἄλλ' αἱ γνώμαι αὗται πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων προφαίνονται. Πανταχοῦ ὁ Θεὸς παρίσταται ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, ὡς ὁ αἷτιος τῆς περικαλλοῦς αὐτοῦ διακοσμήσεως, ὡς ἀγαθός, δίκαιος, προνοῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιβλέπων ἐπὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐτάζων τὰς καρδίας αὐτῶν, χαίρων ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς αὐτῶν πράξεσιν,

1) Σιρὰχ 18, 1: Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ . . . Κύριος . . . ὁ οἰακίζων τὸν κόσμον ἐν σπιθαμῇ χειρὸς αὐτοῦ καὶ πάντα ὑπακούει τῷ θελήματι αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ βασιλεὺς πάντων ἐν κράτει αὐτοῦ.— Τὰ αὐτὰ καὶ Πράξεις Ἀποστόλων 17, 24. Πλάτων Νόμοι 991 - 992. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς 5, 11, ἐκδ. Potter, σελ. 692.

2) Ἱερεμίας 9, 24: Ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι ἐν τούτοις τὸ θέλημα μου, λέγει Κύριος.— Τὰ αὐτὰ καὶ Λευϊτικὸν 18, 1 - 5. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους 12, 2.

3) Ἰωάννης Α' 3, 1 - 3: Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν . . . ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμέν. Τὰ αὐτὰ καὶ Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 5, 1. Ἀρριανὸς Ἐπικτήτου διατριβαί 1, 4 - 6.

4) Lotze, Vorlesungen, Grundzüge der Religionsphilosophie § 89, σελ. 92: « Drei Sätzen, welche wir als die charakterischen Ueberzeugungen jeder religiösen Auffassung, im Gegensatz zu blosser Vestandes - Weltansicht betrachten können:

1) Die sittlichen Gesetze bezeichnen wir als den Willen Gottes;

2) Die einzelnen endlichen Geister nicht als Naturproducte, sondern als Kinder Gottes;

4) Die Wirklichkeit nicht als blossen Weltlauf, sondern als ein Reich Gottes.

τιμωρῶν τὰς κακίας αὐτῶν πρῆξεις καὶ τὰ κακὰ αὐτῶν βουλεύματα, διοικῶν τὸ σύμπαν μετὰ σοφίας, ἐν τάξει ἀναλλοιώτῳ καὶ παρῆλιφ' πανταχοῦ, ἐν τε τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαριθμητικῷ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνώσματάρισις τῆς τε δευτέρας καὶ τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης τάξεως. Πανταχοῦ 1). Ἀλλὰ «κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων», κατὰ τὸν Ἡράκλειτον.

Μὴ ζητήσῃ δέ τις νῦν τὸ αἴτιον τῆς τοσαύτης ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν κυρίων τούτων κριτῶν. Τὸ αἴτιον τοῦτο κέεται εἰς τόσον παρὴν βόρβορον ἐμβιβασμένον, ὥστε θὰ καταρρυπανθῶσι μὲν οἱ κειραθησόμενοι ἐκεῖθεν νὰ ἐξαχθῶσιν αὐτό, θὰ ἀποκινῶσι δὲ ὑπὸ τῆς

1) Ἑλληνικὸν Ἀλφαριθμητικόν, ἔκδ. τετάρτη, 1893 ἐν ταῖς σελήσιν 17. 21. 27. 32. 54. 57. 58. 69. 72. 74. 76. 79. 84. 88. 92. 94. 97. 99. 100. Ὅσον τὸ IB' κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Θεός» ἀπὸ σελ. 101 - 109.— Ἑλληνικὸν Ἀναγνώσματάριον διὰ τοῦδε μαθητῆς τῆς δευτέρας τάξεως κτλ. ἐκρηθὲν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελήσιν 3. 11. 12. 15. 23. 37. 41. 42. 43. 53. 60. 75. 84. 85. 86. 98. 100. 107. 108. 115. 116. 121. 122. 123. 124. 125. 126.— Ἑλληνικὸν Ἀναγνώσματάριον διὰ τοῦδε μαθητῆς τῆς τρίτης τάξεως κτλ. ἐκρηθὲν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελήσιν 4. 9. 15. 17. 18. 19. 22. 32. 34. 35. 43. 47. 49. 70. 71. 84. 85. 87. 88. 91. 92. 101. 103. 104. 106. 109. 110. 112. 113. 124. 125. 129. 134. 137. 145. 147. 148. 149. 183, καὶ ὅσον τὸ ἕκτομον κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Θεός» ἀπὸ σελ. 79 - 84.— Ἀπὸ τούτου δὲ ἀκριβῶς τοῦ Ἀναγνώσματάριου λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ ὅτι «ἐλλείπει τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα!!!» Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνώσματάριον τῆς Δ' τάξεως υπεβλήθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὴν διαγωνισμῶν, μὴ ἐκρηθὲν δὲ διὲν ἐξετυπώθη, τούτου ἕνεκα, ἐπειδὴ πᾶσα παραπομπὴ εἰς τὸ χειρόγραφον εἶνε δυσεξέλεγκτος, ἀρνούμαι ἐνταῦθα εἰς τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων τῶν εὐσυνειδήτων κριτῶν, οἵτινες ὑπολογοῦσιν ἐν σελίδι 28 τῆς κρίσεως αὐτῶν τάδε: «Περίγει δὲ . . . ποιήματα θίνα ἐπτά καὶ μίαν ἠθικὴν διδασκαλίαν 'περὶ Θεοῦ».— Ὅτιον δηλ. ἠδύκοιζαν ἐν τῇ ἄκρῃ αὐτῶν πολυμοσύλῃ οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες ἔντιμοι καὶ Ἑλληνομαθέστατοι κ. κ. κριταὶ νὰ τιλοσοφῶσιν τὴν ἐν τῷ «Κόσμος πρὸς Ἀλέξανδρον» περὶ τῆς ἀβούτητος τοῦ Σύμπαντος βψηλὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν ἐν τῷ 14 ἀποσπάσματι (1476, α, 34) τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος δὲ ἡμῶν περισωθῆσαν περιώνυμον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ «καλλιδιλογικὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ», ἅτινα—κατὰ τῷ ἐμοὶ δυνατὸν— συναρμολογήσας ἐξέθηκα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνώσματάριῳ τῆς τετάρτης τάξεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. «Ὁ Δημιουργός τοῦ κόσμου».— Περὶ δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῆς ἐνεργείας μου ταύτης ἐπιθ. τὰ ὑπὸ τοῦ Ζενοφῶντος καὶ τοῦ Pestalozzi λεγόμενα.— Ζενοφῶντ. Ἀπομνημον. 4, 3, 13: Ἐξαρκεῖ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὀφῶντι σέβασθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.— Pestalozzi, Abendstunde eines Ensiedlers: W W. τόμ. 1, σελ. 62, § 75: Glaube an Gott! Du bist nicht Folge und Resultat gebildeter Weissheit, du bist reiner Sinn der Einfalt, horchendes Ohr der Unschuld auf den Ruf der Natur — dass Gott - Vater ist.

ἐκ τῆς διαταράξεως τοῦ βορβόρου τούτου ἀναδοθησομένης δυσωδίας οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσιν αὐτό. Ἴσως ἔλθῃ ποτὲ ὁ καιρὸς καὶ τούτου, καὶ τότε καὶ ὁ μᾶλλον ἔμπειρος τῆς παρ' ἡμῖν ἀθλίας καταστάσεως θὰ καταπλαγῇ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξαχρειώσεως, εἰς ἣν περιέστησαν τὰ καθ' ἡμᾶς.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄς περιορισθῇ ὁ λόγος εἰς τινὰς ἄλλας ἐπιζήλους ιδιότητας τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ ἤθους τῶν πρωτοφανῶν τούτων κ. κ. κριτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων (Κριτῶν μεροληψία)

Περιπέτεια τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν χώραις πονηροκρατουμέναις.— Μακρὰν αἰ ἀνορθογραφίαι, τὰ γλωσσήματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελὴς καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος συναλοιφή τῶν φωνηέντων.— Αἱ ἀνωμαλῖαι περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἔρμηνείαν.

«Καὶ γὰρ δεῖ δαιτητὰς, ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι τοὺς μέλλοντας τὸ ἀληθὲς κρίνειν ἰκανῶς», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1). Ἄλλὰ τί κοινὸν λύρα καὶ ὄνη; Ἡ εὐθύτης καὶ ἡ τιμιότης τί κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ πλαγίους τὰς ψυχάς;

Προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου λέγουσιν (σελ. 31 α) «Εἰ καὶ ἔχει δὲ καθόλου τὸ Ἀναγνωσματοῦριον τοῦτο καλῶς, ὅμως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ὑποπίπτει εἰς σφάλματα εὐχερέστατα δυνάμενα νὰ διορθωθῶσι . . . Παρατιθέμεθα δὲ ἐκ τῶν διορθωτέων λεκτικῶν σφαλμάτων τὰδε . . .» Περαιτέρω (σελ. 32): «Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν λοιπὴν τοῦ Ἀναγνωσματορίου τούτου ὕλην καλὸν κρίνομεν νὰ ἀφαιρεθῶσιν ὡς ἀκατάλληλα ἢ διήγησις ὁ «ἔξυπνος Σωτήρης» καὶ ὁ μῦθος τοῦ Κοραῆ «μέθυσος πατὴρ καὶ υἱός», νὰ ἐγκατασπαρῶσι δὲ καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ . . . Ἄλλὰ ταῦτα μὲν μικρὰ εἶνε σφάλματα καὶ εὐχερῶς διορθοῦνται» κτλ. κτλ.

Λοιπὸν μικρὰ σφάλματα εἶνε ἡ χυδαιότης καὶ τὸ ἀνώμαλον τῆς γλώσσης, τὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τῆς ὕλης, καὶ τὸ ἀψυχολόγητον καὶ

1) Περὶ Οὐρανοῦ 279, 6, 9.

ἀμέθοδον τῆς οἰκονομίας αὐτῆς (!) Ἄλλα τότε τίνα, παρακαλῶ, εἶνε τὰ μεγάλα; Ἐπειτα «εὐχερῶς διορθοῦνται ταῦτα» λέγουσι. Πῶς εὐχερῶς, ἀφοῦ πρέπει νὰ μεταβληθῇ ἡ γλῶσσα, νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ καὶ νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ οἰκονομία αὐτῆς; Τούτου δὲ γενομένου τί μένει πλέον ἐκ τοῦ βιβλίου; Τί δὲ αὐτοὶ ὠρίσθησαν νὰ βραβεύσωσι; Τὸ βιβλίον τὸ πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν, ἢ τὸ βιβλίον τὸ ἐν πᾶσι μεταβληθησόμενον; Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι μωρότερα καὶ κακοθέστερα προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀλφαθηταρίου τοῦ κ. Βρατσάνου. Περὶ αὐτοῦ λέγουσι (σελ. 10 καὶ 11) «Ὁ τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου συγγραφεὺς περιπίπτει εἰς τὸ ἀμάρτημα ὅτι ἐν τῇ τοῦ Ἀλφαθήτου διδασκαλίᾳ εἰσάγει λέξεις ὑποδειγματικὰς τε καὶ ἄλλας τρισυλλάβους. . . Ἐν τῇ τῶν διφθόγγων διδασκαλίᾳ παρατηροῦμεν ὅτι ἐλλείπουσι παραδείγματα τῆς νυ καὶ τῶν καλουμένων καταχρηστικῶν α ἢ φ. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δίφθογγος εἰ ἐν τῷ τετάρτῳ μαθήματι διδάσκεται, προφαίνεται αὕτη ἐν τῷ δευτέρῳ («οἱ παχεῖς χοῖροι»). . . Καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ δὲ μέρει αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν κεφαλαίων «πῶς εἶνε τὰ πράγματα» καὶ «τί πράττουσι τὰ πράγματα» οὔτε ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς τίθενται καὶ πρὸς τινὰς τῶν παρατιθεμένων προτάσεων δὲν ἀνταποκρίνονται πάντοτε δεόντως. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ αἱ ἀποκρίσεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἐρωτήσεις. . . Ἄλλα καὶ λέξεις τινὲς καὶ προτάσεις ἠδύναντο καὶ ἔπρεπεν ἐκεῖναι μὲν διὰ κομψοτέρων νὰ ἀντικατασταθῶσι ἢ καὶ νὰ παραλειφθῶσιν, αὐταὶ δὲ ὀρθότερον νὰ διατυπωθῶσιν. . . ἄρθρα τινὰ τῆς πραγματογραφίας εἶνε μακρότερα τοῦ δέοντος. . . ὁ συγγραφεὺς δὲν διακρίνεται πάντοτε ἐπὶ ἀνθηρότητι. . . παρέλιπε νὰ περιγράψῃ διὰ βραχέων καὶ τινὰ τῶν συνηθεστέρων παρ' ἡμῖν κτηνῶν» κτλ. κτλ.

Στιγματίζεται δηλ. τὸ βραβευθὲν τοῦτο βιβλιάριον ὡς ἐλλιπὲς καὶ ἄστοχον κατὰ τὴν διδακτικὴν ὕλην, ὡς ἀμέθοδον κατὰ τὴν οἰκονομίαν, ὡς ἀγοραῖον καὶ καπηλικὸν κατὰ τὴν λέξιν, ὡς σόλοικον καὶ βάρβαρον κατὰ τὴν σύνθεσιν, ὡς ἀλογίας μεστὸν τὸ περιεχόμενον. Ταῦτα καταφανέστατα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τῶν κ. κριτῶν. Καὶ ἐν τούτοις οἱ κύριοι οὔτοι ἔσχον τὴν ἀναίδειαν νὰ εἴπωσιν «εὐχερῶς νὰ ἀποφύγῃ ἡδύνατο τοῦτο, εὐκόλως ἡδύναντο νὰ θεραπευθῶσιν ἐκεῖνα, ἡδύναντο καὶ νὰ παραλειφθῶσιν ἢ ἄλλως πως νὰ διατυπωθῶσιν ἄλλα, προσαρμόζεται ὁ συγγραφεὺς, ὅση αὐτῷ

δύναμις, πρὸς τὴν πνευματικὴν τῶν μικρῶν παιδῶν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὄν τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο Ἄλφαβητάριον ἢ ἐπιτροπεία ὁμοφώνως ἐπὶ τριετίαν κατὰ τὸν νόμον βραβεύει».

Ἔχει ἢ δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὸν τόπον του τὸ τοῦ Διφίλου:

«Ὁς δ' οὐτ' ἐρυθριᾷν οἶδεν οὔτε δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδεΐας ἔχει;» 1)

Νῦν ἀντιστρόφως, προκειμένου περὶ τῶν ἐμῶν βιβλίων λέγουσι: «Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής, ἢ δὲ ἐρμηνεία . . . εἶνε σαφής, εὐκόλος ἄφθονος καὶ εὐστροφος, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὄν, ἢ ἐπιτροπεία δὲν βραβεύει αὐτό» 2).

Περαιτέρω· προκειμένου περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως λέγουσιν: Ἐπαινοῦμεν αὐτὸν (δηλ. ἐμέ) διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐκλογὴν καὶ τάξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς γλώσσης, βραβεύομεν ὅμως τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου 3), καίπερ ἔχοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶνε πανάθλιον, ἀφοῦ εἶνε ἀντιπαιδαγωγικὸν τὴν ὕλην, ἀμέθοδον τὴν οἰκονομίαν καὶ μιζοβάρβαρον τὴν γλῶσσαν 4). Πράττομεν δ' οὕτω τὸ μὲν ἵνα μὴ διαψεύσωμεν τὸν Σέξτον τὸν Ἐμπειρικὸν εἰπόντα ποτέ 5): «Σύες δὲ ἥδιον βορβόρω λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδεῖ καὶ καθαρῷ», τὸ δὲ ἵνα συμμορφωθῶμεν πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Σοφοκλέους εἰπόντος ποτέ (ἀπόσπ. 26). «Σὺ δ' αὐτὸς ὥσπερ οἱ σοφοὶ τὰ μὲν δίκαι' ἐπαινεί, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου».

Περὶ ἐμοῦ δὲ προσωπικῶς λέγουσι τὰ σεμνότατα ταῦτα μετ' ἐξόχου γλυκυθυμίας: «Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἢ . . . καλὴ γραφὴ καὶ ἢ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν» 6), (πρόκειται δηλ. περὶ

1) Ἀπόσπ. 135, Kock, Comic. Attic. frag. Τόμ. 2, σελ. 579.

2) Ἐκθεσις σελ. 13 περὶ τοῦ ἐμοῦ Ἑλλην. Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β' τάξεως καὶ Ἐκθ. σελ. 1.

3) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 32 καὶ 1.

4) Ἐκθεσις κριτῶν 30 - 32 ἴδε καὶ ἀνωτέρω σελ. 60-61.

5) Πυρρωνείων ὑποτυπώσεων Α. 56, ἐκδ. Bekker, σελ. 14, στίχ. 22.

6) Ἐκθεσις σελ. 28. Τοῦ κ. Ζησίου λόγοι.

τοῦ ἐν χειρογράφῳ καθυποβληθέντος Ἑλληνικοῦ μου ἀναγνωσματοαρίου τῆς τετάρτης τάξεως). Ὡστε ἐλάβομεν ἓνα ἔπαινον διὰ τὴν καλλιγραφίαν τοῦ ἀντιγραφέως καὶ διὰ τὰς ὀλίγας αὐτοῦ ἀνορθογραφίας, ὧν ὅμως—σημειωτέον καὶ τοῦτο καλῶς—οὐδεμία οὐδαμοῦ ἀναγράφεται. — Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἄλλὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου. Ὡς ἴσθάνετο ἀντὶ ἴσθάνετο, ὀλόγλυκο ἀντὶ ὀλόγλυκο, ὦὰ ἀντὶ ὦὰ 1) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἐνῶ δὲ καὶ ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων λέγει . . . ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀναγνωσματοαρίου (δηλ. ἐγὼ) ἐπιθυμῆ νὰ βλέπῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν συντάσσοντα τὰ συγκριτικὰ μετὰ τῆς ἀπὸ καὶ αἰτιατικῆς » 2) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεθειμένος μῦθος « Ἀλέκτορες », ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν α μᾶς παρασταίνει μὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς μαρτυρίαν τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη ἐπιμιξίαν ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρονας » οὐδ' αὐτὸς ὁ μῦθος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τοῦ Ἀναγνωσματοαρίου. Ὁ μῦθος τελευτᾷ ὡς γνωστόν, ὡς ἐξῆς: « Καὶ παρευθὺς ἀετὸς καταπτὰς ἤρπασεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινε ». Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι « Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν ». Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε ν' ἀναπτύξῃ τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ μύθου: « Ὁ δ' ἐν σκότῳ κτλ. »· δὲν παρέλιπεν ὅμως νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐν ἐπιμυθίῳ αὐθις αὐτανακλωμένην ἰδέαν ταύτην τοῦ ἠθικολόγου μυθογράφου διὰ τοῦ ἐξῆς:

« Ὁ Θεὸς εἶνε τεχνίτης
τοὺς μεγάλους ταπεινώνει
καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψώνει,

Ὅτι ἐνταῦθα ἡ ταπεινοφροσύνη κακῶς ἐννοεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη ἀνύψωσις τῶν ταπεινοφρόνων ἔτι χειρόν εἶνε φανερόν » 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ συγγραφεὺς ἐπιλανθανόμενος ὅτι τὸ

1) Ἐκθεσις σελ. 20. ὁ κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἐκθεσις σελ. 19. ὁ αὐτὸς κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἐκθεσ. σελ. 17. ὁ αὐτὸς κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.— Ὅστις καὶ ἐπιλάχιστον γνωρίζῃ τὸν καθ' ἡμᾶς στενὸν διδασκαλικὸν κύκλον ἅμα ἀναγνώσῃ τὴν ἔκθεσιν τὴν φέρουσιν ὑπογραφὴν « Ι. Χ. Σιμόπουλος » πάραυτα θὰ διακρίνῃ τοὺς γράφαντας αὐτήν. Ἡ ἐν αὐτῇ σχολαστικότης, ἡ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἀναλύσεως τῶν Λίσωπειων μύθων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου τοῦ ἐμοῦ βιβλίου διήκουσα, ὡς καὶ

μέρος τοῦτο εἶνε παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων δὲν τηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον » 1). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς — ἐγὼ δηλ. — παραφράσας αὐτὸ καὶ διαλογικῶς μάλιστα εἰς 5 ὄλας σελίδας ἠφάνισε διὰ τῆς μακρολογίας πᾶσαν τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν » 2). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Δυστυχῶς ὁμως οὔτε ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀναγνωσματορίου τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὀρθῶς, οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπιδιώκει τοῦτον ἐπιτυχῆς » 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Καὶ τὰ πλεῖστα μὲν τῶν ποιημάτων εἶνε καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ κ. συγγραφέως, ἀλλ' ἔπρεπε πολλῶ πλείονα νὰ παρατεθῶσι· διότι ὁ κ. συγγραφεὺς, εἶπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζει βεβαίως ἠλικίην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν » 4). Καὶ ἀλλαχοῦ τὸ διαβόητον ἐκεῖνο ἀρχέτυπον τῆς φιλαληθείας: « Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιοῦς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἢ Θρησκεία καὶ ἢ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματορίου . . εἶνε ἐσβεσμένοι » 5).

Ἡ μωρία καὶ τὸ ἀλλόκοτον τῶν παιδαγωγικῶν δῆθεν δοξασιῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγεγραμμένων περιορίζουσι τὸν κύκλον τῶν γραφάντων εἰς δύο ἢ τὸ πολὺ τρεῖς, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐπαϊόντων τοὺς σχολαστικωτέρους καὶ μωροτέρους τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοκαλουμένων Ἑλληνιστῶν καὶ Παιδαγωγῶν, οἵτινες — ἂν δὲν ἀπατώμαι — διδάσκουσιν εἰς τὸ ἰδιωτικὸν Λύκειον τοῦ κ. I. X. Σιμοπούλου, ἢ τοῦλάχιστον συνηθέστατα μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνοῦσιν. Ὁ κ. Σιμόπουλος οὐδεμίαν κοινωνίαν πρὸς οὐδεμίαν ἐπιστήμην σχῶν ποτε, ἄτε σύμπαντα τὸν βίον αὐτοῦ περὶ τὴν θήραν νέων πλουσιῶν καὶ τὴν ψυχμπορικὴν καὶ μαθηματοπωλικὴν καταναλώσας, καλῇ τῇ πίστει ἀνέθηκεν, ὡς φαίνεται, τὴν σύνταξιν τῆς κρίσεως εἰς τοὺς κυρίους ἐκεῖνους. Τοῦτο ἀριδῆλως καταφαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι, καίτοι τέλει ἀπαιδεύτος ὁ κ. Σιμόπουλος, ἔχει ὁμως ἀγωγὴν τινα καὶ ὀρθόν τινα νοῦν· ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον τόσον μωρὰ καὶ τόσον ψευδῆ αὐτὸς νὰ γράψῃ, οἷα εἶνε τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ κρίσει τῇ φερούσῃ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἣτις γεννᾶται ἐκ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως τῆς κρίσεως ταύτης. Ὅτι ὁμως τὴν ὑπ' ἄλλων συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν ταύτην οὐδ' ἀνέγνωσέ ποτε ὁ ὑπογράφας αὐτὴν μεμουςωμένος καὶ ἔντιμος οὔτος κύριος, καταφαίνεται ἀριδῆλως ἐκ τῆς αἰσχρορρημοσύνης τῆς ἐνταῦθα ἐκκενωθείσης. Ὁ κ. I. X. Σιμόπουλος ἔχει σύζυγον, ἔχει τέκνα, ἔχει ἰδιωτικὸν Λύκειον, εἶνε ἐπὶ τέλους γέρον. Ἀδύνατον λοιπόν, ἐὰν ἦτο ἐν γνώσει τοῦ πράγματος, νὰ ἐπέτρεπέ ποτε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκθεσίς, ἐν ᾗ ἦσαν γεγραμμένα: « Ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαιεν ». Ἀδύνατον!

- 1) Ἐκθ. σελ. 9. Ὁ κ. Ἀργυριάδης ὁ ὑπογεγραμμένος.
- 2) Αὐτόθ. σελ. 13. Λόγοι τοῦ κ. Πρωτοδίκου.
- 3) Αὐτόθ. σελ. 15. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.
- 4) Αὐτόθ. σελ. 29. Λόγοι τοῦ κ. Ζησίου.
- 5) Ἐκθ. σελ. 18. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ἄνακηρύσσομαι λοιπὸν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα νῦν, κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἤδη ἐκ τοῦ βίου, ἀφοῦ δύο Διδασκαλεῖα ἱδρυσά, τρία διηύθυνα, τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἔν τε τῇ δούλῃ καὶ τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι ἐπὶ μακρότατον χρόνον διηύθυνα, ὑπὲρ τοὺς 500 διδασκάλους ἐδίδαξα, ὑπὲρ τὰς 20 μονογραφίας καὶ διατριβὰς περὶ διαφόρων παιδαγωγικῶν καὶ σχολικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων συνέγραψα, τὴν παρ' ἡμῖν παιδαγωγικὴν καὶ σχολικὴν κίνησιν ἐν Εὐρώπῃ σεβαστὴν κατέστησα, ἀνακηρύσσομαι, λέγω, νῦν ἐπισήμως ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ὑπ' ἀνθρώπων, οἵτινες οὐδὲ ἐν Ἀλφειοτάριον, οὐδὲ ἐν Ἀναγνωσματάριον ἐπιστημονικὸν ἔχουσιν ἴδη ποτέ· ὑπ' ἀνθρώπων οἵτινες οὐδὲ μίαν σελίδα τῆς Μεθοδικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας ἔχουσιν ἀναγνώσῃ ποτέ· ὑπ' ἀνθρώπων οἵτινες οὐδὲ ἐν παιδάριον ἐξαετὲς ἔχουσι διδάξῃ ποτέ, ἢ ἴδη ποτέ ὀρθῶς διδασκόμενον· ὑπ' ἀνθρώπων γραμματοδιδασκαλιδῶν αὐχμηρῶν καὶ ὑποξύλων, ὑπὸ ἐνὸς Σιμοπούλου, δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!! καὶ ἐνὸς Ἀργυριάδου καὶ ἐνὸς Πρωτοδίκου, καὶ ἐνὸς Ζησίου, καὶ ἐνὸς Δουκάκη ὡς ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀνορθόγραφος, αἰσχρολόγος, ῥυπαρογράφος, ἀμαθὴς τῆς Παιδαγωγικῆς, ἀδαῆς τῆς Μεθοδικῆς, ἄγευστος τῆς Ψυχολογίας, ἄπειρος τοῦ σχολικοῦ βίου, ἀφιλόπατρις, ἄθρησκος!!

Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ φυσικῶς. «Ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδὲν ἐστὶ ἀσυνετώτερον οὐδὲ ὑβριστότερον 1).

Ἄφθόρητός ἐστιν εὐτυχῶν μαστιγίας,
βασιλεῖς ἐγένοντο οἱ πρὶν ὄντες αἰπόλοι 2).

Καὶ τούτου ἄλλο ἔτι κακοθέστερον καὶ μωρότερον.

Περὶ τοῦ ἐμοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τρίτης τάξεως προκειμένου οἱ αὐτοσχεδιάζοντες οὗτοι ἰδιῶται θρασύτατα ἀποφαίνονται: «Χρησις ἐκλεκτῶν τινῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, **μόνον** ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων,

1) Ἡρόδοτος 3, 81.

2) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 487, Κοκκ 3, 498.

οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ' καὶ τῇ Δ'».— Ἐν τούτοις ἡ ἀπόφανσις αὕτη, ἡ καταδικάζουσα τὸ ἐμὸν βιβλίον, δὲν ἐκώλυσε τοὺς ἐντίμους τούτους κυρίους νὰ κρίνωσι βραβεῖου ἄξιον, διὰ τὴν Δ' τάξιν μάλιστα, τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου, ὃπερ « περιέχει δεκαεννέα μύθους, ὧν ἕξ ἔμμετροι! » 1). Περαιτέρω ὁ μῦθος « Γεωργὸς καὶ Πελαργός », εὕρισκόμενος ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως, στιγματίζεται οὕτως: « Ἀμφιβόλου ἠθικῆς ἀξίας εἶνε ὁ μῦθος Γεωργὸς καὶ Πελαργός », λελωθημένος δὲ ὁ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου εἰς τὸ βραβευθὲν αὐτοῦ Ἀναγνωσματάριον μετατοπισθεὶς, ἐξυμνεῖται οὕτως: « Ἡ αὐτὴ δ' ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις « τὰ δύο ἄροτρα καὶ Γεωργὸς καὶ Πελαργός » 2).— Ἐπίσης οἱ μῦθοι « Χελώνη καὶ ἀετὸς » καὶ « Κόραξ καὶ ἀλώπηξ », ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως εὕρισκόμενοι, στιγματίζονται καὶ ἐκμυκτηρίζονται οἱ δύσμοιροι οὕτως: « Ὁ μῦθος Χελώνη καὶ ἀετὸς » διδασκόμενος εἰς παῖδας βλάπτει μᾶλλον αὐτοὺς διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος τοῦ ἀετοῦ λίαν σκληρῶς τιμωροῦντος τὴν ἀνοήσιαν τῆς χελώνης· ἠδύνατο δὲ διὰ τοῦτο νὰ ἐπιγραφῆ μᾶλλον « θάνατος εἰς τοὺς ἀνοήτους.— διὰ τοῦ μύθου « Κόραξ καὶ ἀλώπηξ » οἱ παῖδες ἡμῶν θέλουσι διδχθῆ μᾶλλον τὴν χαμέρπειαν, τὴν κολακείαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὸν ἐγωϊσμόν καὶ ἐπὶ τέλος τὴν ἀναίδειαν», ἀνάπηροι δὲ καὶ λελωθημένοι οἱ αὐτοὶ ἐν τῷ βραβευθέντι Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου κατακείμενοι ἐπευφημίζονται καὶ ἐξυμνοῦνται οἱ μακάριοι οὕτως: « Ἡ αὐτὴ ἀφέλεια παρατηρεῖται εἰς τοὺς μύθους, ὅποιοι « τὰ δύο ἄροτρα », « Γεωργὸς καὶ Πελαργός. » καὶ πάντες οἱ ἔμμετροι, Χελώνη καὶ ἀετὸς — Κόραξ καὶ ἀλώπηξ . . . Διὰ τῆς βραχυλογίας δὲ καὶ δι' ἀφελείας οὐχὶ ἐξεζητημένης, ἀρμοζομένης δὲ εἰς τὴν παιδικὴν διάνοιαν, ὁ συγγραφεὺς κατορθοὶ τέρπων νὰ διδάσκῃ ἅμα ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν παίδων ὡς πατὴρ εὐμενῆς μελιχίως καθοδηγῶν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν ἔρωτα μάλιστα τῆς πατρίδος, ὃν διὰ παντὸς μέσου ἐξάπτει! » 3).

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 15 καὶ σελ. 30.

2) Ἐκθεσ. κριτῶν σελ. 17 καὶ σελ. 31 α, ἐν ἀρχῇ.

3) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 16 καὶ σελ. 31 α, ἐν ἀρχῇ. 30 α, περὶ τὸ μέσον.— Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου, πίναξ τῶν περιεχομένων, ἐν τέλει.

Κύνεος νόος, κύνεον κέαρ! «Ὁ δ' ἀναιδής ἐκ τίνος ὠνομάσθη τῶν ἄλλων ἀλλ' ἢ ὅταν τὰ μήτε ὄντα μητ' ἂν γενόμενα ταῦτα τολμᾷ λέγειν δι' ἀναισχυντίαν, ὅπερ οὗτος ποιεῖ;» λέγει ὁ Δημοσθένης καὶ συμπληροῖ ὁ Πλάτων: «Τὸ γὰρ τὴν τοῦ βελτίονος δόξαν μὴ φοβεῖσθαι διὰ θράσος, τοῦτ' αὐτό ἐστι σχεδὸν ἢ πονηρὰ ἀναισχυντία» 1).

Ἄλλο· εἰς 1033 μεγάλου μεγέθους χειρογράφους σελίδας, ἐξ ὧν συνεκροτοῦντο τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθέντα ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία εὐρέθησαν ὁ Ἐκατόγχειρ Γύης ὡς Βύνης ἀντιγεγραμμένος, τὸ ὀλόγλυκο ὡς ὀλόγλυκο, τὸ σκύλος ὡς σκυῖλος, τὸ μύρον ὡς μῦρον, τὸ ἔρριμμένος ὡς ἔριμμένος τὸ λάθος ὡς λάθος, τὸ ἦσθάνετο ὡς ἰσθάνετο καὶ εὐθύς μεγάλη τῇ φωνῇ ἀνεκρηύχθη ἀνά παῖσαν τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀνορθόγραφος 2).

Τὸ δὲ βραβευθὲν Ἀλφαβητάριον μόνον ἐκ σελ. 120 συγκείμενον καὶ τούτων ἐντύπων, εἰ καὶ βρῖθαι ἀνορθογραφῶν καὶ μάλιστα ἐπέτηδες χάριν τοῦ συστήματος τοῦ συλλαβισμοῦ τῶν πλείστων γενομένων, ὡς «ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρὸν» (σελ. 13) — «ὁμοῖος τὸν ὁμοῖον ἀγαπᾷ» (σελ. 40) — «ἡ μυῖα πετᾷ» (σελ. 43) — «τὸ θέρος φυσᾷ» (σελ. 45) — «σύκον» (σελ. 15) — «βῶδι» (σελ. 27) κτλ. χαρακτηρίζεται ὡς «διακρινόμενον διὰ τε τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον, μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Εἰς δὲ τὸ βραβευθὲν ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου, οὐδεὶς λόγος περὶ ἀνορθογραφῶν γίνεται, διότι ἴσως κατὰ τοὺς ἀμερολήπτους τούτους κ. κ. κριτὰς δὲν εἶνε ἀνορθογραφίαι τὰ «ἐτρέπουν — οἱ ἰχθῦς (πάντοτε) — ἡμέραν τινα — κρότον τινα — τὸν πλοῦτον του — τὸ βῆμα του — τὸ σῶμα σου — τῆς Κηφισιάς — ἐν Στρασ-βούργῳ — ἵπιος — κτυποῦσι (κτυπᾷ ἀλλὰ χου), — μίγμα — ἐπικινδυνοτάτη — εἰς τὰς κλιτύας — κλιμα — φοῖνιξ — λικμίσση — ἐπλημμύρισε — εὐοδώσεως — ράγας — μαρμαμένα — ὑγιεῖαν — ὦ Σόλον, Σόλον, Σόλον, Σόλον (τετράκις) κτλ. κτλ.

Περαιτέρω· ὁ πάντοτε νηφάλιος, πολὺς δὲ ἐν τῇ χρηστότητι κ. Ζησίου, περὶ τοῦ ἐμοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως

1) Δημοσθένης κατ' Ἀριστογείτονος 68, σελ. 790.—Πλάτων, Νόμοι 701 B.

2) Ἐκθεσις σελ. 20, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. I. X. Σιμόπουλος. σελ. 28, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. Ζησίου.

προκειμένου, λέγει (σελ. 28 α): «Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἡ ἀπηκριβωμένη τάξις . . . καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν» καὶ πλέον οὐ . . . Παράδειγμα ἀνορθογραφιῶν οὐδὲν ἐπάγεται. Πλὴν δὲ τούτου ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν νηφαλιότητι καὶ εὐσυνειδησίᾳ καὶ ὀρθοφροσύνῃ ὅ,τι ἀλλαχοῦ περὶ Ἀναγνωσματαρίου ἐπίσης τῆς τετάρτης τάξεως, ἀλλ' ὄχι ἐμοῦ πλέον, ἀλλ' ἄλλου, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψε (σελ. 24, α) «Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀνορθογραφιῶν οὐδένα ποιούμεθα λόγον εἰκάζοντες ὅτι αὐταὶ εἶνε ἔργον τοῦ ἀντιγραφείως καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκοπήσῃ τὸ βιβλίον». «Καί-τοι χρὴ ταῦτά περὶ τῶν αὐτῶν ὁμοίως φαίνεσθαι γινώσκοντας», κατὰ τὸν Θουκυδίδην (3, 56, 7), προφανῶς μὴ ἐνθυμηθέντα τὸ τοῦ Δημοκρίτου 1): «Αἱ περὶ τι σφοδραὶ ὀρέξεις τυφλοῦσιν εἰς τᾶλλα τὴν ψυχὴν», λησμονήσαντα δὲ μάλιστα καὶ τὰ ἄλλοτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ρηθέντα 2): «ἀπλῶς τε ἀδύνατον καὶ πολλῆς εὐθειας, ὅστις οἴεται τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὀρμωμένης προθύμως τι πράξαι ἀποτροπὴν τινα ἔχειν ἢ νόμων ἰσχύι ἢ ἄλλῳ τῷ δεινῷ», καὶ μὴ ἀναλογισθέντα τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἄριστα ἀποτυπωθέντα: «Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 3).

Περαιτέρω· περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ μου λέξεων προκειμένου οἱ κ. κ. κριταὶ λέγουσιν. «Ἐπάρχουσιν ἐν αὐτῷ λέξεις πάμπολλοὶ σπάνιαι καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοὶ καὶ ἀκατανόητοι. Τοιαῦται δὲ λέξεις ἔστωσαν αὐταὶ ὀλίγαι ἐκ τῶν πολλῶν: «ὕλακὴ τανύω ὀπώρα βύας θύελλα μύωψ πελεκὰν νῆσσα ἔποψ ποταμὸς πίτυς γύψ ὀρφῶς γαμψὸς ὕαινα ῥοιὰ χοϊκὸς αὐχὴν ἀλιεὺς ἀγυιὰ βληχῶμαι ἰσχυρὸς λικμῶ ἄκμων κράνον πτίλα μυκνημὸς πυθυμὴν γλαυξ ἄσθμα ἐσθλὸς φάσγανον φάραγξ σῦριγξ φόρμιγξ φάρυγξ ρύγχος ἠλίθιος χρυσομυλολόνηθιον». Τὸ ὅλον 39 4).

1) Ἀπόσπ. 82, ἐκδ. Mullaeh, Fragmenta Philosophorum Graecorum τόμ. 1, σελ. 345.

2) Θουκυδίδης 3, 46, 7.

3) Πρὸς Εὐβουλίδην σ. 1309.

4) Ἐν πρώτοις τῶν 39 τούτων λέξεων οὐδεμία εἶνε σπανία. Πᾶσαι εἶνε συνηθέσταται εἰς τὴν γραφομένην καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν παρ' ἡμῖν βιβλίων. Ἐπειτα οὐδε-

Περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ βραβευθέντι Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου λέξεων λέγουσι μὲν ὅτι «καὶ λέξεις τινὲς καὶ προτάσεις ἠδύναντο καὶ ἔπρεπεν ἐκτεῖναι μὲν διὰ κομψοτέρων νὰ ἀντικατασταθῶσιν ἢ καὶ νὰ παραλειφθῶσιν, αὐταὶ δὲ ὀρθότερον νὰ διατυπωθῶσι. Τοιαῦται δ' εἶνε αἱ κάδδιχος!! ἡ ἔδδιξ(?) τυλίττω(?) φάττα κτλ», δὲν λησμονοῦσιν ὅμως ὅτι προαποφασισμένον ἦτο νὰ βραβευθῇ αὐτό, καὶ ἐπανορθοῦντες τὸ κακὸν, λέγουσι παρακατιῶν (σελ. 11) «παρατίθησιν. . . λέξεις εὐλόπτους — τὰς δὲ λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς». — «Ἄλλ' ἄνοια μετὰ κακίας τὸ δοκεῖν ἐάν τις αὐτὸς ἐπιμύη, μηδὲ τοὺς πέλας ὄρα», εἶπέ ποτε ὁ Πολύβιος (4, 27, 7).

Τριάκοντα καὶ ἐννέα λέξεις παρέθηκεν ὁ κατὰ τὸν Πολύβιον «ἄνους καὶ κακός» κ. Ἀργυριάδης, ἵνα δείξῃ τὴν φαυλότητα τῶν λέξεων τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ τέσσαρας μόνον, ἵνα δείξῃ τὴν φαυλότητα τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, καὶ τοῦτο μέλλοντος νὰ ἐκτυπωθῇ καὶ εἰς τὰς ὄψεις καὶ ἄλλων νὰ ἔλθῃ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι «ἡ κάδδιχος καὶ ἡ ἔδδιξ» μόνον θὰ ἤρκουν, ἵνα καταδείξωσι τὴν φαυλότητα τοῦ βραβευθέντος τούτου Ἀλφαβηταρίου, ἀλλὰ χάριν τῆς

μῆκος τούτων εἶνε ἀκατανόητος, διότι οὐδεμία τούτων εἶνε ὄνομα οὐσιαστικὸν ἀφηρημένον, ἅτινα γενικῶς πάντα εἶνε κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν ἀκοτανόητα. Ἐπειτα πλημμέλημα μέγιστον εἶνε νὰ διδάσκωνται τὰ παιδία μόνον γνωστὰς λέξεις. Ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου οὕτω δὲν ἐπιτυγχάνεται, ἡ ὑπαρξὶς τοῦ διδασκάλου εἶνε περιττή, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς διανοίας τῶν παιδαρίων εἶνε ἀνέφικτος, καθότι αὐτὴ πέφυκε νὰ ἀναπτύσσεται μόνον, ὅταν εἰς τὰ γνωστὰ καθ' ἑκάστην προστίθενται καὶ ἄγνωστα. Αἱ λέξεις «τανύω ὀπώρα θύελλα μύωψ ἀλιεύς πελεκάν ποταμὸς ὀρφῶς ἰσχυρὸς ἡλίθιος γαμφὸς κρᾶνον λιχμῶ ἄκρων» οὔτε σπάνια οὔτε ἀκατανόητοι οὔτε ἄγνωστοι εἶνε· προσετέθησαν ἐνταῦθα σοφιστικῶ τῷ τρόπῳ, μόνον χάριν ἐξογκώσεως τοῦ δῆθεν κακοῦ. Αἱ λέξεις αἱ ἄγνωστότεραι τοῖς παισὶν «αὐχὴν φάσγανον φάραγξ σῦριγξ φόρμιγξ φάρυγξ βύγγος καὶ πτίλα» οὔτε σπάνια εἶνε οὔτε ἀκατανόητοι· ἐρμηνευόμεναι δὲ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ (σελ. 26. 60. 63. 64) γίνονται καὶ αὐτοῖς τοῖς παισὶ γνωσταί. — Αἱ λέξεις «νῆσσα καὶ χρυσομηλολόνητον» εἶνε ἤδη γνωσταὶ ἐκ τῆς πραγματογνωσίας (ἴδε Ἀναλυτ. πρόγραμ. τετρατάξ. ἀρρένων σελ. 19). Μένουσι νῦν τὰ ὀνόματα τῶν ζώων «βύας ἔποψ γύψ ὕαινα καὶ γλαῦξ», αἱ φωναὶ αὐτῶν «ὕλαχὴ βληχὴ μυκηθμός» καὶ τὰ δένδρα «πίτυς καὶ ροιά». Ταῦτα πλὴν τῶν κακοβούλων καὶ μωρῶν οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε σπάνια λέξεις καὶ ὅ,τι ἄλλο ὁ ἐντιμος καὶ ἀγγίνους κ. Ἀργυριάδης λέγει. Μόνον αἱ λέξεις χοῖκος καὶ ἐσθλός δύναται πως νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς σπάνια καὶ τοῖς παισὶν ἄγνωστοι· οὐδέποτε ὅμως ὡς ἀκατανόητοι. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ Ἀλφαβητάριον μεταξὺ τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπιδιώκει εἶνε καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἐξέως ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῷ. Λέξεις δὲ εἰς ἃς νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ φωνήεντα ο καὶ ε χωρὶς νὰ συνεφωνῶνται καὶ λέξεις ἐνέχουσαι τὸ σθλ δὲν ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ εἶνε ἐλεύθερος ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ. Τοῦτο ὁ εὐπαίδευτος ὁ κριτὴς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγνοῇ.

ἑαυτοῦ τιμῆς τοῦλάχιστον ἔπρεπεν ὁ κ. κριτῆς πρῶτον νὰ μὴ παραλείψῃ τὰς λέξεις αὐτοῦ « αὐχὴν ῥύγχος καὶ ὀπωρικὰ », ἀφοῦ κατέλεξεν ἤδη ταύτας ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐμῶν ἀμαρτημάτων· δεύτερον νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ τὰς λέξεις αὐτοῦ ὡς ἀφελεῖς, ἀφοῦ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ αἱ λέξεις « ξέξασπον, βραχόσφακτα, μολυβοκονδυλογλυπτοπελεκητὴ κναξβὶ ζάμψ καὶ τὰ ἄλλα ἀπαίσια ἑκεῖνα γλωσσικὰ ἐκτρώματα· τρίτον νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ ὡς εὐλήπτους τὰς λέξεις « συναυλία θραῦσις πόθος κάλλος ἄγνοια εἶδος » κτλ. τέταρτον νὰ μὴ ἀποσιωπήσῃ τὰς 902 ἀσίμους καὶ ἀλόγους συλλαβάς, αἰτινες φύσει κεναὶ οὔσαι, εἶνε ἀκατανόητοι καὶ ἰκαναί, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, νὰ ἀποβλακώσωσιν ὄχι μόνον τὸν νοῦν ἐξαστῶν καὶ ἐπταστῶν παιδαρίων, ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν πολὺ στερεώτερον τὸν νοῦν ἐχόντων· πέμπτον νὰ μὴ ἀποκρύψῃ τὰς λέξεις « σῦς ἴς ῥιπίς ῥάξ, ῥώξ »· ἕκτον νὰ μὴ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ προσποιηθῇ ὅτι δὲν εἶλε δῆθεν τὰς λέξεις « σῖτα πυρὸς μῖτος σφιγξ χοῦς χθὼν γδοῦπος ἄρουρα αἴθυια ἀββάς κλίμα μνᾶ ὕσπληξ » κτλ. κτλ.

Συνωδᾶ δὲ τούτοις καὶ ὁ ἄλλος ἐπίσης νουνεχῆς καὶ ἐντιμος Κύριος, ὁ ἀείποτε νήφων κ. Ζησίου, περὶ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου μου τῆς τετάρτης τάξεως προκειμένου, γράφει (σελ. 29): « Ἄλλο σφάλμα τοῦ κ. συγγραφέως περὶ τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων εἶνε ἡ χρῆσις ἐνίοτε λέξεων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἰτινες δὲν εἶνε ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς παῖδας ». Ὡς τοιαύτας δὲ ἀναγράφει τὰς λέξεις « βύρσα, γράστις, μέτωπον συννεφές, γῆ ἀρόσιμος 1) τεχνητεύματα, ἐπιτεχνήματα, καλλιλαμπέτης ἥλιος 2), δέλφακες, κρότωνες 3),

1) Ἡ λέξις βύρσα ἐμφανίζεται ἐν τῷ κοινοτάτῳ βίῳ ὡς μέρος τῶν ἐν τοῖς στόμασι πάντων φερομένων λέξεων: βυρσοδέψης, βυρσοδέψῃον. Ἡ λέξις γράστις εἶνε εὐνόητος, ὡς ὁμόηχος τῇ κοινοτάτῃ λέξει « γρασίδι ». Τὸ μέτωπον τὸ συννεφές εὐνόητον, καθότι πάντες λέγομεν « μέτωπον συννεφιασμένον ».

2) Οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Παφλαγόνες μόνον δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὰς λέξεις ταύτας, πιθανὸν δὲ καὶ τις οἴνω ὑποβεβρεγμένος· ἀλλὰ τὰ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντα παιδάκια οὔτε Σκύθαι εἶνε οὔτε Παφλαγόνες οὔτε οἴνω ὑποβεβρεγμένα.

3) Αἱ δύο αὗται λέξεις σπάνιαι ὄντως οὔσαι ἐξηγοῦνται ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ. Ἀποζῶν δὲ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ κ. Ζησίου δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγνοῇ τὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς περὶ παρομοίων περιπτώσεων λεγόμενα (Τέχνη ῥητορικὴ 10, 10): Ἔτι κάκεινο πλημμέλημα ἐν τῇ λέξει, τὸ ὑπὸ φιλοτιμίας

εὐοργησία 1) νάπας, λόχμας 2) ὑποπερκάζει περί τῶν σταφυλῶν, φριμάσσονται περί τῶν ἵππων προκειμένου» καί πλέον οὐ 3).

Ἐν τῇ ἀγχινόῳ δέ καί τῇ ὑγείᾳ τοῦ ἥθους τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν ἐλησμόνησεν ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐβράβευσεν (« ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει », ἐκθ. σελ. 1) Ἀλφαθητάριον — καλῶς σημειωτέον τοῦτο, Ἀλφαθητάριον καί ὄχι Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως — ἐν ᾧ περιέχονται σὺν ταῖς ἄλλαις καί αἱ λέξεις « τὰ σῖτα ὑσπλιξ πυρός ἰς σὺς ῥῶξ ἔδδιξ κάδδιδος » κτλ. κτλ.

Ταῦτα καί τὰ τοιαῦτα εἶνε ἔργα ἥκιστα ἐντίμοις καί σοφοῖς ἀνδράσι καί πῶγωνι πολιῶ καί βαθεῖ πρέποντα, ἐντιμοὶ κ. κ. κριταί. Ταῦτα ἀλλαγῶ προκαλοῦσι τοὺς ἐμπτυσμοὺς τῆς κοινωνίας καί τὴν τιμωρίαν τῆς πολιτείας, ὅπως καί παρ' ἡμῖν ἄλλοτε ἐγένετο· ἀλλ'

Ἦδη νῦν αἰδῶς μὲν ἐν ἀνθρώποισιν ὄλωλεν,
αὐτὰρ ἀναιδεῖν γαῖαν ἐπιστρέφεται.
βέβακε δ' ὄρκων χάρις, οὐδ' ἔτ' αἰδῶς

πᾶσι χρῆσθαι τοῖς (σπανίοις) ὀνόμασι πανταχοῦ τὸν καιρὸν μὴ προστιθέντά οἷον λέγω ἱστορικὸν που ὄνομα διαλεκτικὸν ποιητικὸν ἐκ τραγωδίας ἢ κωμωδίας φθέγγεσθαι ὄνομα... οὐχ ὡς οὐκ ἔστι που καί διαλεκτικὸν ὄνομα καί ἱστορικὸν καί πολιτικὸν ἐν τοῖς ποιητικοῖς βιβλίοις ἀλλ' ἐπίστασθαι δεῖ καί τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως καί τὴν διοίκησιν... ἔστι δέ ἡ διοίκησις ἐκείνη τὸ προεξηγήσασθαι καί τοῖς προταχθεῖσιν ἢ ἐπιφερομένοις οὖσι γνωρίμοις ἀφανίσαι τὴν καινότητα τοῦ ὀνόματος.

1) Ἡ λέξις αὕτη εὐνόητος οὖσα εἶνε ἀναγεγραμμένη ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μου μόνον ὡς ἐπιγραφή κεφαλαίου.

2) Λέξεις γνωστόταται ἐκ τῆς πραγματογνωσίας τῶν προηγουμένων ἐτῶν καί ἐκ τῶν στοιχειωδῶν ἐγχειριδίων τῆς φυσικῆς ἱστορίας, περὶ ὧν ἀλλαγῶ τὰ εἰκότα· διότι καί ἄλλος, ἐπίσης ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶν μεμουςωμένος κριτής, ὁ κ. Πρωτόδικος, ἐπαναλαμβάνει μετὰ πολλῆς ἐλαφρότητος τὰ αὐτά. Καί ἄλλως δέ φλυαρεῖ ὁ Πλάτων λέγων « τοῖς παιδαρίοις ἔστι διδάσκαλος ὁ φράζων; ».

3) Αἱ λέξεις αὗται δηλοῦσι πράγματα καί καταστάσεις· οὐδεμία δέ τοιαύτη λέξις εἶνε δυσνόητος· δυσνόητοι λέξεις διὰ τὰ μικρὰ παιδία εἶνε μόνον αἱ δηλωτικαὶ ποιότητων καί ιδιοτήτων. Πλὴν δὲ τούτων τὰ περὶ οὗ λόγος πράγματα ταῦτα ἀδύνατον νὰ ἐφρασθῶσιν ἄλλως ἐν γλώσσῃ ἀπλῇ καί γνησίως Ἑλληνικῇ, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ Νόμος, δι' οὗ καθορίζονται τὰ κατὰ τὰ ἀναγνωστικά ταῦτα βιβλία. Ὡστε δυοῖν θάτερον ἢ πρέπει τις νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς δηλωσιν τούτων λέξεις βαρβάρους, αἵτινες ἐπίσης εἶνε ἄγνωστοι εἰς τὰ παιδάρια, διότι τὰ δι' αὐτῶν δηλούμενα πράγματα εἶνε ἄγνωστα, ἢ πρέπει νὰ μείνωσιν ἄγνωστα τὰ πράγματα ταῦτα εἰς τὰ παιδάρια. Ταῦτα δὲ διὰ τί; Τὴν ἀπόκρισιν ἄς τὴν δώσῃ ὁ κ. Ζησίου, διότι οὐδεὶς λογικὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ δώσῃ αὐτήν. Ὁ δὲ κ. Ζησίου κατεδείχθη ἐκ τῆς κρίσεώς του ταύτης ὅτι εἶνε σοφώτερος ἀφ' ὅτι μέχρι τοῦδε ὑπελαμβάνετο,

Ἑλλάδι τῆ μεγάλα μένει, αἰθερία δ' ἀνέπτα.—
Ἄλλὰ τῶν χρηστῶν ἔχει τιν' ἐπιμέλειαν καὶ Θεός 1).

Περαιτέρω ὁ αὐτὸς κριτῆς, ὁ κ. Ζησίου, ἀποκρούων ἐκ τοῦ Ἐναγνωσματορίου μου τῆς τετάρτης τάξεως τὰς καθωμιλημένας δημῶδεις λέξεις «τὰ κακόμοιρα, μαρούλια, κουρέλια» (!) 2) καὶ τὸν συμφυρμὸν αὐτῶν μετὰ λέξεων σπανιωτάτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὡς «πρὶν ὁμως τρυπώσωσιν ἐκεῖ ἔδρασαν εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς ῥόκας ἐν ἐρυθρὸν μανδήλιον καὶ ἐστερέωσαν τὴν ῥόκαν ἐπὶ τῆς χιονοσκεποῦς καλύβης — ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ μυκᾶται (!) καὶ τὴν θύελλαν νὰ μαίνηται» 3), ἐπιλέγει· «Ταῦτα ἠδύναντο νὰ λείπωσι καὶ νὰ μὴ ἀπολέση μηδὲν ἢ εὐγένεια τῆς γλώσσης, ἣν μεταχειρίζεται ἐν τῷ Ἐναγνωσματορίῳ αὐτοῦ ὁ κ. συγγραφεύς» 4).

1) Θεόγνις 647. — Εὐριπίδης Μήδεια 439. — Μένανδρος ἀπόσπ. 379. Сокк τόμ. 3, σελ. 109.

2) Ἡ λέξις *κουρέλια*, ἣτις ἀναγράφεται ἐνταῦθα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως γείνη ἡ παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ εὐπροσωποτέρα, *οὐδαμοῦ* τῶν τεσσάρων ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων φέρεται. Ὁ κ. κριτῆς ἀπλουστάτα ψεύδεται. Μόνον ἐν τῷ τῆς 6' τάξεως ἐλληνικῷ Ἐναγνωσματορίῳ μου ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ γείνη χρῆσις τῆς ἐννοίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ (ἴδ. σελ. 36 ἐν ἀρχῇ) ἐγράφη «πῶς τολμᾶς νὰ ζητήσης ἓνα ἄρτον ἀντ' αὐτοῦ τοῦ ῥάκου;»

3) Καὶ ἐνταῦθα ψεύδεται ὁ κ. Ζησίου. Γεγραμμένον εἶνε «ἐκεῖ δὲ καθήμενα τὰ δυστυχεῖ ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ φωνάζῃ καὶ τὴν θύελλαν νὰ μαίνηται». — Τὸ πρᾶγμα εἶνε τόσον χαρακτηριστικὸν τῆς ποιότητος τῶν ἰδιορρυθμῶν τούτων κριτῶν, ὥστε πᾶς βδελυσσόμενος τὸ ψεῦδος ἀνάγκη νὰ ἴδῃ τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ ἐντύπῳ Ἐλληνικῷ μου Ἐναγνωσματορίῳ τῆς τετάρτης τάξεως, ἔκδ. 1892, σελ. 135, περὶ τὸ μέσον, ἐν τῷ στίχῳ 14 ἀπὸ τῶν ἄνω.

4) Ἄλλὰ πλὴν τῆς «εὐγενείας» δέον ἢ λέξις νὰ στοχάζηται καὶ τοῦ *πρέποντος*. Πάντες οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι μιᾶ φωνῇ ἐπιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τοὺς λόγους ἀσχολουμένων εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο στοιχεῖον αὐτοῦ. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 20: «Εἷς ἔτι καταλείπεται λόγος ὁ περὶ τοῦ *πρέποντος*, εἴ τι ἔργον ἀτυχεῖ τούτου τοῦ μέρους, εἰ καὶ μὴ τοῦ παντός, τοῦ κρατίστου γ' ἀτυχεῖ. *Πρέπον* ἐστὶ τὸ τοῖς ὑποκειμένοις ἀρμόζον προσώποις τε καὶ πράγμασιν, ὡσπερ ἡ ἐκλογή τῶν ὀνομάτων, ἢ μὲν τις ἂν εἴη πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἢ δὲ ἀπρεπής, οὕτω δὴ που καὶ ἡ σύνθεσις. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1409, α, 10: Τὸ δὲ πρέπον ἔξει ἢ λέξις, ἐὰν ἦ παθητικὴ καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. Τὸ δὲ ἀνάλογόν ἐστίν, ἐὰν μήτε περὶ εὐλόγων αὐτοκαθόδῳ λέγηται, μήτε περὶ εὐτελεῶν *σεμνῶς*, μηδ' ἐπὶ τῷ εὐτελεῖ ὀνόματι ἐπὶ κόσμος. — Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας κ. 276. Walz, Rhetor. Graec. τόμ. 9, σελ. 113. Spengel, τόμ. 3, σελ. 320: Πειρᾶσθαι δὲ τὰ ὀνόματα πρεπόντως λέγειν τοῖς πράγμασιν. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 12: Οὐχ ἅπαντα δέ γε τὰ πράγματα τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ διάλεκτον· ἀλλ' ἐστίν ὡσπερ σώμασι πρέπουσά τις ἐσθής,

Λοιπὸν κατὰ τὸν κ. κριτὴν, ἀπορρίψεως ἄξιον εἶνε τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον ὃπερ ἐκ τῆς δημῶδους καθωμιλημένης ἀνέγραψε τὰς λέξεις «κακόμοιρα μαρούλια τρυπὸν ῥόκα καὶ μανδύλιον». Ἄλλαι δὲν ἀναγράφονται, τῶν ἐκ ψευδολογίας προελθουσῶν ἐξαιρου-

οὔτω καὶ νοήμασι ἀρμόττουσά τις ὀνομασία. Τὸ δὲ ἐκ πάντων ἠδύνειν τὰς ἀκοὰς εὐφώνων τε καὶ εὐλέκτων ὀνομάτων ἐκλογῇ οὐ πανταχοῦ χρήσιμον. Ἐρμογένης, Προγυμνάσματα 10, ἔκδ. Walz. τόμ. 1, σελ. 47. Spengel, τόμ. 2, σελ. 16: Ἄρεται δὲ ἐκφράσεως μάλιστα μὲν σαφήνεια καὶ ἐνάργεια . . . ἔτι μέντοι συνεξομοιοῦσθαι τὰ τῆς φράσεως ὀφείλει τοῖς πράγμασιν· ἂν ἀνθηρὸν τὸ πρᾶγμα, ἔστω καὶ ἡ λέξις τοιαύτη, ἂν ἀύχμηρὸν τὸ πρᾶγμα, ἔστω καὶ ἡ λέξις παραπλησία. — Θέων, Προγυμνάσματα 11, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 242, Spengel, τόμ. 2, σελ. 119. Ἄρεται δὲ ἐκφράσεως αἶδε, σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ ἐνάργεια . . . Τὸ δὲ ὅλον συνεξομοιοῦσθαι χρὴ τοῖς ὑποκειμένοις τὴν ἀπαγγελίαν, ὥστε εἰ μὲν εὐανθὲς τι εἶη τὸ δηλούμενον, εὐανθῆ καὶ τὴν φράσιν εἶναι· εἰ δὲ ἀύχμηρὸν ἢ φοβερόν ἢ ὅποιον δὴ ποτε, μηδὲ τὰ τῆς ἑρμηνείας ἀπάδειν τῆς φύσεως αὐτῶν.—Αὐτόθ. 10, Walz τόμ. 1, σελ. 237, Spengel τόμ. 2, σελ. 116: Πρέπουσι δὲ λόγοι καὶ τόποι καὶ καιροῖς . . . καὶ μὴν καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἕκαστα ἔχει πρέπουσαν ἑρμηνείαν. Ταύτης δ' ἂν ἐγκρατεῖς γενοίμεθα, ἔαν μῆτε περὶ μεγάλων πραγμάτων ταπεινῶς λέγωμεν, μῆτε περὶ μικρῶν ὑψηλῶς, μῆτε περὶ εὐτελῶν σεμνῶς, μῆτε παρὶ δεινῶν ἐκλελυμένως, ἀλλὰ τὸ πρέπον ἕκαστω τῶν πραγμάτων ἀποδιδῶμεν στοχαζόμενοι ἅμα καὶ τοῦ ἀρμόττουτος τῷ τε προσώπῳ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τύχῃ καὶ ἕκαστω τῶν προειρημένων.—Ἀριστοτέλης περὶ ποιητικῆς, 1459, α, 4: Ἔστι δὲ μέγα μὲν τῷ ἕκαστω τῶν εἰρημένων πρεπόντως χρῆσθαι . . . τοῦτο οὔτε παρ' ἄλλου ἔστι λαβεῖν εὐφυΐας τε σημεῖόν ἐστιν». — Ἄπρεπες ὄθεν καὶ ἀνάρμοστον καὶ ἀφύτας σημεῖον θὰ ἦτο, ἂν ἐν λόγῳ σφόδρα λιτῶ ἀντὶ μαρούλια ἐγράφετο θριδακες ἢ θριδακίην· ἀντὶ ἐτρύπωσεν, ἐγράφετο ὑπεισέρπυσεν ἢ ὑπεισέδω· ἀντὶ κακόμοιρα ἐγράφετο βαρυδαιμοῦντα, δύσμοιρα, μέλεα, οἰζυρά, βαρὺν τὸν δαίμονα εἰληγότα, οἷς ὁ δυσπότητος δαίμων ἄγαν βαρὺς ἐνήλατο. Καὶ νῦν εὐκαιρον νὰ ἀκουσθῆ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ὅπου αἰδῶς νενόμισται, ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς ἐπὶ ἀναλόγου τῇ ἡμετέρᾳ περιστάσει εἰρημένον: «Ἄ δέ γε Αἰσχίνης περὶ τοῦ Δημοσθένους γράφει συκοφαντῶν . . . τοτὲ μὲν ὡς πικροῖς καὶ περιέργοις ὀνόμασι χρωμένον, τοτὲ δ' ὡς ἀηδέσι καὶ φορτικοῖς, ῥαδίως ἔχει τὰς ἀπολορίας . . . Εἰ οὖν μὴ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν τῇ πικραίνουσῃ διαλέκτῳ χρώμενον ἀπεδείκνυεν αὐτόν, ἢ πλεονάζοντα ἐν αὐτῇ καὶ τῆς ποσότητος ἀστοχοῦντα, εἰκότως ἂν ὡς ἀμαρτάνοντα διέβαλλεν. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐδέτερον ἔχει δεῖκνῦναι, κοινῶς δὲ διαβάλλει. . . εἰ μὲν οὖν τὴν ἀκαιρίαν ἢ τὸν πλεονασμὸν τῆς ἐξηλλαγμένης ἑρμηνείας διασύρων, καὶ ταῦτα εἴρηχεν ὡς τοῦ Δημοσθένους περὶ ἕκαστερον αὐτῶν ἀμαρτάνοντος, ψεύδεται προφανῶς. Ὁ γὰρ ἀνὴρ ἐν μὲν ταῖς δημηγορίαις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ὑποθέσεων ἀποβλέπων, κέχρηται τῇ τοιαύτῃ κατασκευῇ πολλάκις· ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς λόγοις, οὓς περὶ μικρῶν συμβολαίων ἰδιώταις ἀνθρώποις ἔγραψε, τὴν κοινήν καὶ συνήθη λέξιν ἐπιτηδεύει . . . ταῦτα μὲν οὖν ἐγκώμια τῆς Δημοσθένους δεινότητος ὄντα, ὡς ἀμαρτήματα φέρων Αἰσχίνης, οὐκ ἄληθῶς μὲν, εὐλόγως δ' ἴσως, ἐχθρὸς ὢν, καὶ οὐδὲν ἄλλο διαβάλλειν δυνάμενος, ἀπερισκέπτως, ὡς ἐγὼ κρίνω, συκοφαντεῖ. (Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 55 καὶ 56).

μένων.— Περαιτέρω· εἶνε σπανιώταται αἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλην. γλώσσης ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένοι λέξεις « ἐρυθρός καὶ χιονοσκεπής ».— Καὶ τέλος εἶνε καταδικαστέος ὁ « σωρισμός » 1) τῶν λέξεων « τρυπόνω ῥόκα — ἐρυθρός χιονοσκεπής ». Λέγει τί πλέον τούτου ὁ κ. κριτής; Ἡ ἐκθεσις εἶνε πρόχειρος καὶ δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἀναγνώσῃ τὴν κριτικὴν ταύτην παρατήρησιν.

Ἐρωτῶ· εἶνε κριτής ὁ κατακρίνων μὲν διὰ τοιαῦτα δῆθεν λεκτικὰ παραπτώματα τὸ ἐν βιβλίον, διότι ἔτυχε νὰ εἶνε ἐμόν, ὑπερπαινῶν δὲ τὸ ἄλλο, διότι ἔτυχε νὰ μὴ εἶνε ἐμόν, τέλειον ὅμως καὶ ἀνυπέβλητον παράδειγμα πλὴν καὶ ἄλλων καὶ λεκτικῆς ἀνωμαλίας καὶ χυδαιότητος καὶ βαρβαρότητος ὄν; Εἶνε κριτής ὁ ἐκλέγων ἐκ τοῦ πρὸς βράβευσιν προωρισμένου βιβλίου, θησαυροῦ αὐτόχρημα ὄντος ἀκυρολογιῶν, σολοικισμῶν, μίξεως ἀκρίτου τῶν ἀμικτων, συγκλώσεως τῶν ἀσυγκλώστων, καὶ ὡς σφάλματα λεκτικὰ — καὶ ταῦτα διορθωτέα μάλιστα ἀποκαλῶν — μόνον τὰ ὀλίγα καὶ ἀπλᾶ ταῦτα « ὁ ἥλιος εἶνε πάντα ζεστός — ὑγιεῖαν — κατακουρασμένος — κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν — χάνδρας — ἐμαζεύθησαν νὰ κάμουν μεγάλο ταξεῖδι — ἀραδιασμένας — τὸ ἴδιο χωρίον », ἀποκρύπτει δὲ τὰ πάμπολλα καὶ παναίσχιστα ἄλλα; Τὰ εἶδεν, ὅταν διεξήρχετο τὸ βιβλίον; Ἀλλὰ τότε διὰ τί τὰ παραλείπει; 2) Δὲν τὰ εἶδεν; Ἀλλὰ ποῦ εἶχε τοὺς ὀφθαλμούς του, ἢ μάλλον εἰς ποίαν κατάστασιν διανοητικὴν διετέλει, ὅταν διεξήρχετο ταῦτα;

Δύναται δὲ ἄνθρωπος σωφρονῶν καὶ νηφάλιος νὰ μὴ αἰσθανθῇ βδελυγμίαν βλέπων καὶ ἀκούων λεκτικὰ αἴσχη οἷα τὰ βραβευθέντα ταῦτα τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου; « ὁ πατέρας ἢ μητέρα τὰ παιδιὰ μου τὰ ἀδέλφια κουμπάρε ψυχογιὸς ἀφεντόπουλο σκλάβος τὴν λεβεντιὰ ἀπολίτευτοι πανιὰ πλάτη σοῦβλα τραπεζομάντηλον μοῦχλα καρφίτσα γαβάθα χέρι ῥαβδὶ χορτάρι κομμάτι διαμάντι κονδύλι ψωμὶ λιθάρι

1) Volkmann, Hermagoras, 1865, σελ. 246 : οὕτως ἀναγινώσεται νῦν τὸ παρὰ Κυντιλιανῶ (Instit. 8, 3, 69) φερόμενον *κοιτισμός*, δι' οὗ σημαίνεται ἡ ἀνάμιξις τῶν διαλέκτων τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς καὶ Αἰολικῆς. Ὁμοίαν ταύτη θεωρεῖ ὁ Κυντιλιανός καὶ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ταπεινοῦ, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου, τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ δημώδους.

2) Κορνοῦτος, τέχνη Ῥητορικὴ 122, 108: Παράλειψις δ' ἐστὶ τῶν βλαπτόντων ἡμᾶς ἀμνηστία. Ὀλιγάκις μὲν οὖν τελέως κατασιωπήσομεν, ἐάν δὲ μὴ συγχωρώμεθα παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, θέντες αὐτὰ παρὰ τάξιν ἐπιβολώσαντες ἐροῦμεν.

αυλάκι ξυλάκι κοντόν ἤμουν εἶχαν κάνω μαζεύω πεζεύω
στρεφογυρίζω στεναχωρηθεῖς ξενιτευμένος φαντασμένος
καταλασπώμενος προσέξετε ρίψετε δοκιμάσετε ἀγριοκυτ-
τάζονται ραγίζεται ἀπεκρίθηκα σκύπτω εὐρῆκα, αὐγὸ σπα-
σμένο, ἑκατὸ δραχμάς, πρόστυχη ἐργασία, φορτηγὰς ἀμά-
ξας, μακρὸ μακρὸ, μὲ συμπάθειο, ὁ δεῖνας καὶ τάδε, ση-
μαντικὸν ὑποκείμενον, κατηραμένε κλέπτη, ἰδὲ καὶ ἓνα
πέταλον, ἀλύπητα κτυποῦσε, κάμποσον καιρόν, ἐν ραβδί
ἕως τὸ ἀνάστημά του, πάρε το, θὰ μοῦ ἑταίριάζε πολὺ,
αὐτὸ μοῦ πάγει, πάγει καὶ αὐτό, πάγει ὁ θησαυρός μου,
τὸ ἔλαβεν εἰς ὑπόληψιν, ἐκεῖνος ὅμως διὰ εὐχαριστῶ, πον-
τικὸς μὴν ἀρκούμενος, ἔστεκα παράμερα, κάνω μία γα-
βάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σᾶς δίνω νὰ τρώγετε σὺ καὶ ἡ
μητέρα — ἂν ἐγγίσης μόνον αὐτὸ τὸ χορτάρι, θὰ ἔχης νὰ
κάμης μὲ ἐμὲ — δοκιμάσετε νὰ σπάσετε — πρὶν μάθω νὰ
πλέκω καλάθια, καὶ κερδίζω μὲ τὸν κόπον μου τὸ ψωμί
μου, ἐγύριζα εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐδιακόνενα. Ἐνθυμοῦ-
μαι τοὺς περιφρονητικοὺς λόγους τῶν διαβατῶν, τὰς ἡμέ-
ρας κατὰ τὰς ὁποίας ἔτρεχα ἡμίγυμνος καὶ ἀνυπόδητος
ἀπὸ θύρας εἰς θύραν καὶ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐπλά-
γιαζα χωρὶς νὰ φάγω. Ἡ καρδιά μου σπαράζεται κτλ. —
ἀναρριχᾶται εἰς τὰ ἐξάρτια καὶ λύνει καὶ δένει τὰ ἱστία —
ἡ εὐεργεσία ὅσον μυστικὴ εἶνε τόσῳ μεγαλειτέραν ἀξίαν
ἔχει — ἀραδιασμένας ἐπάνω εἰς τὰ κατάρτια — ἐκτοπι-
στικὰ πτηνὰ . . αἱ ἀκανθυλλίδες, αἱ ἀηδόνες, τὰ ὀρτύκια,
οἱ κόσσυφοι, οἱ σπῖνοι, οἱ κοῦκοι, οἱ γέρανοι, οἱ κύκνοι,
αἱ ἀγριόχηναι, αἱ ἀγριοπαπιαὶ καὶ πολλὰ ἄλλα. — ἀλλ' ἡ
μαγείρισσα ἀντὶ νὰ τὴν ρίψῃ ἔσταξε βουλοκέριον . . καὶ
ἔπειτα προσήλωσε δι' αὐτῆς τὸ μαντίλιόν της ἐπὶ τοῦ στή-
θους — καὶ . . κόκκους, οἱ ὁποῖοι μ' ἐδαιμόνισαν . . καὶ ἐν
ἀστραπτερόν κόκκαλον — δὲν βλέπετε πῶς ἐχώθηκα εἰς
τὴν λάσπην διὰ νὰ τὸν ἐβγάλω ἀπὸ τὸ χανδάκι καὶ ἐκεῖνος
δι' ἀνταμοιβὴν μοῦ ἔδωκε τὴν γροθιάν. — αἱ, σὺ παληό-
παιδο — αἱ, σύ, κουφάλα ! . . καὶ ἐξηκολούθησα νὰ μαζεύω
ραδίκια — ἐσκόρπιζαν παντοῦ κάτι ποῦ λέγεται ἀνθρακικὸν
ὄξύ. — ἄχ, μητέρα, εἶπε ψελλίζουσα ἡ Ἑλένη εἰς τὸ μα-

χειριῶ εἶνε ἓνα φάντασμα, ἐν ἄσπρο φάντασμα.—ἐγὼ δὲν ἀπλῶνω χέρι εἰς ξένον πρᾶγμα· θὰ παραδώσω ψυχὴν μίαν ἡμέραν· καὶ ἔπειτα χρήματα ἄδικα κερδημένα δὲν πιάνουν τόπον — μὴ μὲ ἀφήσετε νὰ πέσω κατὰ γῆς, καὶ ἔπειτα δὲν θὰ εἰμπορῆτε νὰ μ' εὔρετε» καὶ πάμπολλα ἄλλα ὁμοδαίαια τούτοις καὶ πάντα οἶα ἐκ τριόδου.

Ἄλλ' ἂν ἐν τῇ σκοτοδίνῃ καὶ τῇ παραζάλῃ αὐτοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ διακρίνη τὰ λεπτεπίλεπτα ταῦτα παραπτώματα τοῦ ἔλληνος λόγου ὁ οὐδέποτε καρηβαρῶν κλεινὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος κ. Ζησίου, ἀλλὰ τί παθῶν ἢ τί μαθῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὰ χονδροειδέστατα περὶ τὴν στίξιν καὶ τὴν συναλοιφὴν τῶν φωνηέντων· πλημμελήματα; Πλημμελήματα μὴ ἀπαντῶντα οὐδὲ εἰς τὰς φαυλοτάτας τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦδε ἐκδοθεισῶν φυλλάδων;

Πρέπει νὰ εἶνέ τις εἰς τὴν ἐσχάτην κραιπάλην ἢ νὰ λημᾶ κολοκύνταις, ὅπως μείνη ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν χονδροειδεστάτων καὶ πολυπληθεστάτων τούτων τοῦ βραβευθέντος βιβλίου πλημμελημάτων!

Ἐξαιρετικῶς ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκδοθέντων βιβλίων μόνον ἐν τῷ βραβευθέντι τούτῳ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ ὑποκείμενα χωρίζονται διὰ σημείου στίξεως ἀπὸ τὰ ῥήματα 1), τὰ ῥήματα ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα 2), τὰ κατηγορούμενα ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα 3), οἱ προσδιορισμοὶ οἱ παντοειδεῖς ἀπὸ τὰ ὑπ' αὐτῶν προσδιοριζόμενα 4). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀχώριστα μένουσιν αἱ κλητικαὶ 5), τὰ ἀσύν-

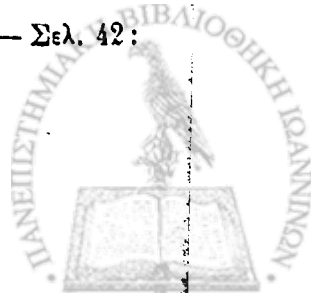
1) Σελ. 122: Ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς Οὐάσιγτων, ἐκάθητό ποτε.— Σελ. 123: Οἱ ἀλιεῖς, σχίζουσιν αὐτόν.— Σελ. 141: Ἡ Μετάνερα, κατετρόμαξεν.— Ἐπίσης καὶ ἐν σελ. 4. 4. 33. 71. 149. 163. 164. 170. 184.

2) Σελ. 3: Αἴφνης ἔρχεται, ὀρμητικῶς ἐκ τῶν ἀγρῶν πελαργός.— Σελ. 70: Τῷ λέγει, ὁ Ἑρμῆς κτλ.

3) Σελ. 107: Τὰ δένδρα, εἶνε οἱ καλλίτεροί μας φίλοι.

4) Τὸν ὅποιον μετέφεραν ὡς νεκρόν, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.— Σελ. 6: Εἰς πολλὰς χώρας, τὰ πτηνὰ ταῦτα δὲν εὐρίσκουσι. . .— Σελ. 8: Ὁ μικρὸς ἔγγονος τοῦ γέροντος, παίζων, εἶχε φέρη.— Σελ. 88: Οἱ μύρμηκες οἵτινες φημίζονται, διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν δραστηριότητά των, συγχρόνως δύνανται κτλ.— Ἐπίσης καὶ ἐν σελ. 7. 58. 84. 122. 126. 159. 172 δις. 186.

5) Σελ. 17: Υἱέ μου μὴ ἀπομακρύνεσαι.— Σελ. 28: Ὅχι κόρη μου.— Σελ. 42:

δετα 1), αἱ παραθέσεις 2), αἱ διὰ τοῦ δὲ μεταβάσεις τοῦ λόγου 3), οἱ λόγοι οἱ ἀναφορικοὶ 4), οἱ ἀντιθετικοὶ 5), οἱ αἰτιολογικοὶ 6), οἱ ὑποθετικοὶ 7), οἱ τελικοὶ 8), οἱ χρονικοὶ 9). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ χωρίζονται ἡμιτελῶς τὰ ἀσύνδετα 10), αἱ παρενθέσεις καὶ αἱ ἐπεξηγήσεις 11), οἱ χρονικοὶ λόγοι 12) καὶ οἱ ἀναφορικοὶ Ἀλλὰ δὲν μοῦ λέγεις Νικά:—Σελ. 180: Ποῦ πηγαίνεις Δερβίση.—Σελ. 130. Πῶς ἔχεις καλέ μου ἐξάδελφε; κτλ.

1) Σελ. 149: Νὰ νικήσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ καταστραφῶσιν οἱ βάρβαροι.—Σελ. 116: Εἰς τοὺς προσθίους πόδας ἔχει πέντε δακτύλους εἰς τοὺς ὀπισθίους τέσσαρας:—Σελ. 91: Πλησιάζει εἰς τὸ παράθυρον σκοπεύει ἓνα διαβάτην.

2) Σελ. 169: Εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀλατοπήγια κοινῶς τηγάνια.—Σελ. 123: Τὸ φυτόταραχον κοινῶς αὐγοτάραχον.—Σελ. 146: Προσκαλεῖ γέροντα πιστὸν θεράποντα.

3) Σελ. 173: Αἱ ὑπὸ τὴν φύλαξιν αὐτῶν χωραὶ ἐκαλοῦντο ἀρματωλίκια οὔτοι δὲ...—Σελ. 145: Πάρις ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου ἤρπασε τὴν ὡραίαν Ἑλένην, σύζυγον τοῦ Μενελάου οἱ δ' Ἕλληνες κτλ.

4) Σελ. 10: Τὸ τάγμα εἰς τὸ ὅποτον ἀνήκεν ὁ Καλόκαρδος.—Σελ. 53: Εἰς τὰ δάκτυλα τὰ ὅποια τὴν ἐκράτουν.—Σελ. 72: Ἐδείκνυον ἄνθρωπον ὅστις ἔλεγεν. Ἐτι ἐν σελ. 8. 12. 17 (τετράκις). 21. 25 (δίς). 27. 28 (δίς). 29. 33. 38. 40. 41. 42 (τρῖς). 43. 46. 54. 57. 67 (τρῖς). 72 (δίς). 77. 79. 80. 81. 82. 85. 87. 88. 91. 92. 94. 95 (δίς). 99. 102 (δίς). 107 (τρῖς). 108. 113 (δίς). 121. 122. 123. 130. 132. 133. 143. 144. 158. 159. 165. 169 (τρῖς).

5) Σελ. 104: Δὲν ἀπεστράφετο τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς κόπους ἀλλ' ἐπιστρέφων τὴν ἐσπέραν.—Σελ. 106: Ὅστις, ἂν δὲν τῷ ἔδωκε πλούτη τῷ ἐχάρισεν ὅμως κτλ.

6) Σελ. 38: Ἄν εἶσαι δυσηρεστημένος διότι δὲν εἶνε ἀρκετὸς ὁ τόπος.—Ὅμοίως καὶ ἐν σελ. 55, 69, 132. 141. 145. 149. 164.

7) Σελ. 90: Ἄν ὅμως τὸ σῦρη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος ἐκτελεῖ.—Σελ. 146: Ὅποια δὲ καταισχύνῃ εἰς ἐμὲ ἂν ἡ Ἑλένη μείνῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν;—Ὅμοίως καὶ ἐν σελ. 22 (δίς). 32. 48. 109 (δίς). 118, 181 (δίς).

8) Σελ. 17: Μῆτε πολὺ ὑψηλὰ νὰ ἀναβαίης διὰ νὰ μὴ ἀναλύσῃ ὁ ἥλιος τὸν κηρόν.—Ὅμοίως καὶ ἐν σελ. 23 (δίς). 34. 42. 50. 59. 71 (δίς). 77. 79, 95. 137. 144 (δίς). 145 (δίς). 149. 156. 161.

9) Σελ. 26: Ὅταν δὲ τὸ δένδρον εὐρίσκειται εἰς κατωφερὲς μέρος ἀναβαίνει εὐκόλως εἰς αὐτό.—Ὅμοίως καὶ ἐν σελ. 9 (τρῖς). 18. 24. 25 (δίς). 29 (δίς). 34 (δίς). 38. 41. 47 (τρῖς). 50. 51. 54. 61. 68. 72. 79. 92. 99. 102. 103. 126. 132 (δίς). 140. 143. 157. 188.

10) Σελ. 133: Οἱ ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται.

11) Σελ. 146: Ἐν ᾧ τίς οἶδε, πόσοι ἐξ ἡμῶν δὲν θὰ ἐπανελθῶμεν.—Σελ. 165: Τέλος τὴν 29 Μαΐου τοῦ 1453, ἡμέραν Τρίτην ὁ Μωάμεθ προσέταξε.—Σελ. 166: Εἰς χεῖράς σας, εἶπεν ἐμπιστεύομαι.—Σελ. 145: Πάρις ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου βασιλέως τῆς Τροίας. αὐτόθι: Ἐκεῖ ἦλθον οἱ δύο Ἀτρεΐδαι ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνων καὶ ὁ τῆς Σπάρτης Μενέλαος, ἐκεῖ κτλ.—Καὶ πάλιν: Ἐκεῖ ὁ Διομήδης ὁ υἱὸς τοῦ Τυδέως, ἐκεῖ κτλ.

12) Σελ. 83: Ἦτις ἀφοῦ ἡσυχάσῃ καιρὸν τινα ἐντὸς αὐτοῦ, μεταμορφοῦται εἰς ψυχὴν κτλ.

και δὴ ὅτε μὲν ἐν ἀρχῇ μόνον χωριζόμενοι και εἰς τὸ τέλος μένοντες ἀχώριστοι 1), ὅτε δὲ ἀντιστρόφως, ἐν τῷ τέλει μόνον χωριζόμενοι και ἐν ἀρχῇ μένοντες ἀχώριστοι 2). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως ἐξίστανται ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως και ἡ ἀσυστόλως τε και ἀταλαιπώρως ἄλλοτριπραγμονοῦσιν, ἡ τέλεον ἀργοῦσι. Τὸ κόμμα πράττει τὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ 3), τὰ τοῦ θαυμαστικοῦ 4), τὰ τῆς ἄνω στιγμῆς 5) και τὰ τῆς κάτω στιγμῆς ἡ τελείας 6), ἡ κάτω στιγμὴ τὰ τοῦ κόμματος 7). Ἐνίοτε δὲ αὐτό τε και πάντα τὰ ὁμογενῆ αὐτῷ ἀργοῦσιν ὅλως πρὰ τὴν φύσιν αὐτῶν 8). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως σιληπορδοῦντα και αἰσχροῦς κορδακίζοντα, χωρίζουσι ἐν τῇ οἰστρώδει αὐτῶν μανίᾳ τὰ ἀχώριστα 9), δὲν χωρίζουσι τὰ χωριζόμενα 10), χωρίζουσι και δὲν χωρίζουσι τὰ αὐτά, εἴτε διεσκορπισμένα

1) Σελ. 10: Ὁ συνταγματάρχης, ὅστις ἦτο συμπατριώτης του και ἐκ τοῦ ἰδίου μάλιστα χωρίου προσεκάλεσε.— Σελ. 18: Τὸ δὲ πέλαγος, ὅπου ἐπνίγη ὁ Ἴκαρος ὠνομάσθη.— Σελ. 22: Τὸ ἀμάξιον τοῦ Δήμου, τὸ ὅποιον εἶνε φορτωμένον. Ξύλα ἔπεσεν — Σελ. 89: Τὰ χρήματα πάλιν, τὰ ὅποια ἐξοδεύω διὰ νὰ ἀναθρέψω και σπουδάσω τὰ παιδιὰ μου τὰ θεωρῶ ὡς κεφάλαιον κτλ.— Σελ. 181: Ὁ δὲ Ἄλλῃ πασᾶς, ὅστις ἔβλεπε τὴν μάχην ἀπὸ τινος λόφου ἔφυγεν.

2) Σελ. 88: Οἱ μύρμηκες οἵτινες φημίζονται, διὰ τὴν φιλοπονίαν και τὴν δραστηριότητά των, συγχρόνως δύνανται.— Σελ. 121: Εἶχε κινήσῃ αὐτὸ τὴν στιγμὴν καὸ ἦν ἡ Ἑλένη εἰσηλθεν.— Ὁμοίως και ἐν σελ. 4, 6, 12, 43 κτλ.

3) Σελ. 58: Δὲν βλέπεις τὰ φορέματά μου, ὁ πατέρας μου εἶνε κτλ.

4) Σελ. 40: Πόσα ταξείδια ἐπεχείρησαν ἕως ὅτου κτίσωσι τὴν κατοικίαν των, χιλιάδες βέβαια.

5) Σελ. 23: Τὸ σῶμα δὲν ἦτο δυνατόν πλέον ν' ἀναλάβῃ, ἦλθεν ὁ θάνατος και οὔτε ἐτιμωρήθησαν.— Σελ. 106: Μὴ πηγαίνης νὰ κατοικήσης ἐκεῖ, ὁ ἀποθάνης ἀπὸ τὸν πυρετόν.— Σελ. 34: Καλὰ λοιπόν, ἀπὸ αὔριον θὰ σοῦ κάμω ἀρχήν.— Σελ. 12: Δὲν συλλογίζεται τὸν κίνδυνον τὸ ναυτόπουλον, ἐν πράγμα μόνον συλλογίζεται.

6) Σελ. 120: Καλημέρα, ἐξάδελφε, πῶς ἔχεις, καλέ μου ἐξάδελφε;

7) Σελ. 43: Τοποθετοῦνται εἰς δύο πλαγίας γραμμᾶς, αἱ ὅποια σχηματίζουν γωνίαν, ἐπάνω κάτω ὡσάν τὸ σχῆμα τοῦτο.

8) Σελ. 120: Ἐκ τοῦ ωραίου δέρματός της κατασκευάζονται κάλλιστα γοῦναι διὰ τοῦτο εἰς τινὰ μέρη...

9) Σελ. 41: Τὸν χειμῶνα, τὰ ἔντομα ἡμὲ τὰ ὅποια τρέφονται αἱ χελιδόνες ἐξαφανίζονται.— Σελ. 80: Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, διὰ τοὺς παῖδας, οἱ ὅποιοι φοιτῶσιν — Σελ. 186: Τέλος τῷ 1828, ἀπεφυλακίσθη, μετὰ ἐν δ' ἔτος ἀπέθανεν.— Σελ. 42: Κάποτε ὅμως, εἰς τὸν δρόμον των τὰς ἀπαντᾶ ἡ καταιγὶς αἱ δυστυχεῖς χελιδόνες τότε... δὲν εἰμποροῦν.

10) Σελ. 23: Ὁχι δὲν θὰ κοπιᾶζωμεν — Σελ. 24: Ἡ αἰξ... ἔχει βραχεῖαν τὴν κεφαλὴν, πλατὺ τὸ μέτωπον ἀκίνητα και ὀρθὰ τὰ ὦτα, τὰ κέρατα κοῖλα πεπιεσμένα, γωνιώδη, και καμπυλούμενα εἰς τὰ ὀπίσω — Σελ. 88: Παρατηρήθη, ὅτι ὅταν ἐμποδι-

έν ταις διάφοροις σελίσι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου 1), εἴτε καί έν μιᾷ καί τῇ αὐτῇ σειρᾷ εύρισκόμενα 2). Ὅπως δέ ἀχαλίνωτα καί ἀνυπότακτα καί κατά τήν ἰδίαν αὐτῶν ἀρέσκειαν τὰ μιὰρὰ ταῦτα σημεῖα διά τῶν γραμμῶν τοῦ ἐστεμμένου τούτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου σοβοῦντα καταρρίπτουσιν οὐχί σπανίως εἰς σωρόν καί μεταβάλλουσιν εἰς κυκεῶνα καί προτάσεις καί κῶλα καί περιόδους τοῦ λόγου, ἴλιγγον οὐ σμικρὸν ἀπεργαζόμενα καί θέαμα αἰσχιστον καί ἀτερπέστατον παρέχοντα 3).

Ἄλλ' ἂν σιληπορδῶσι καί αἰσχυρῶς κορδακίζωσιν έν τῷ ἐστεμμένῳ τούτῳ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, λυσσῶσιν ὁμως ἀριδῆλως καί στρηνιῶσι τὰ τῆς συναλοιφῆς τῶν φωνηέντων.

οθῆ — Σελ. 187: Εἰ δὲ μὴ θὰ σὲ σουδλίσω ζωντανόν — Σελ. 108: Εἶνε λευκόξανθον, ἔχει μικρὰς ἴνας εἶνε ἰσχυρόν — Σελ. 111: Ἔχει εἰς τήν κορυφὴν φύλλα μακρὰ ἐσχισμένα δεξιὰ καί ἀριστερά.

1) Σελ. 81: Δέν ζητῶ οὔτε ὁμόλογον, οὔτε ἐγγυητήν — Σελ. 50: Ὁ ἵππος οὔτε τὸν δρόμον χάνει οὔτε προσκόπτει — Σελ. 86: Τοὺς ἄρρενας, καί τοὺς ἐργάτας — Σελ. 93: Τίμιος καί οἰκονόμος — Σελ. 95: Ἐστάθη εἰς τὴν εἴσοδον καί ἐκεῖθεν ἠρώτα — Σελ. 120: Τὰ ὦτα, καί τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματος — Σελ. 47 καί θὰ ἀναπαυθῆτε, καί θὰ σᾶς δώσω — Σελ. 148: Ὡ Κληταιμνήστρα, καί σὺ ἀγαπητή μου Ἰφιγένεια. Οὕτω δὲ καί έν ταις σελίσιν 8 (δίσ), 9 (τρὶς), 13, 15 K. 17 (δίσ), 18, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 37, 43, 47, 48 (δίσ), 49 (τρὶς), 51, 53, 57, (τρὶς), 59 (πεντάκις), 60, 66, 68, 69 (ἑξάκις), 70 (δίσ), 71, 72, 75, 76 (δίσ), 78, 80, 81, 82 (δίσ) 84, 90, 91, 93, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 114, 117, 118 (δίσ), 120 (δίσ), 122, 138 (τρὶς), 140, 143 (τρὶς), 146 (δίσ), 149 (δίσ), 150, 163 (δίσ), 164 (τρὶς), 166, 168, 180, 184 (δίσ), 186 (δίσ). — Περαιτέρω: Σελ. 26: Τόση ἰσχνὴ βλάστησις ὥστε οὔτε ἀγελάδες οὔτε πρόβατα δύνανται νὰ τραφῶσιν — Σελ. 100: Καί μ' ἐπλήγωσε τόσον πολύ, ὥστε θὰ γίνῃ ἀνάγκη — Σελ. 116: Τὴν ἐπλάτυνε τόσον πολύ, ὥστε ὁ γάτος — Σελ. 117: Τὸ βᾶδιμά της εἶνε τόσον ἐλαφρόν ὥστε δέν ἀκούεται. — Περαιτέρω: Σελ. 117: Ἔως δτου κρυφθῆ ἢ ἀναρριχηθῆ — Σελ. 42: Τὴν ἰδίαν πόλιν, ἢ τὸ ἴδιον κωδωνοστάσιον κτλ. κτλ.

2) Σελ. 54: Ἀχυρα καί ξυλάρια, καί τεμάχια — Σελ. 140: Εἶμαι ξένη, καί ἔρημος καί πολὺ δυστυχισμένη — Σελ. 94: Νὰ ἔγωμεν τάξιν εἰς τὰς ἐργασίας ἡμῶν καί εἰς τὰς ἀσχολίας, καί εἰς τὰ σπουδαῖα πράγματα — Σελ. 107: Ἔκαμα καλὴν ἐπιχείρησιν καί κερδίζω χρήματα, καί ὠφέλησα πολὺ. Ἰδ. καί σελ. 140, 172 κτλ.

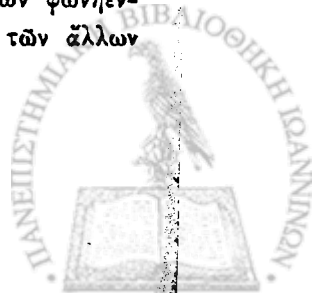
3) Σελ. 26: Ἄλλ' ὑπάρχουσιν έν Ἑλλάδι ὄρεινά μέρη εἰς τὰ ὁποῖα φύεται τόσον ἰσχνὴ βλάστησις ὥστε οὔτε ἀγελάδες οὔτε πρόβατα δύνανται νὰ τραφῶσιν — Σελ. 79: Πλούσιος εἶνε ὅστις ἔχει ἀκόμη καί κάτι διά νὰ βοηθῆ καί τοὺς ἄλλους — Σελ. 92: Ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος ἦτο μαθητὴς ὅτε ὁ ἔμπορος εἶχε κρεμάσῃ τὴν ἐπιγραφὴν καί τὴν ἀνεγίνωσκεν ὡσάκις διήρχετο πρὸ τοῦ καταστήματός του — Σελ. 103: Ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη· ἔγινεν ὀμιλιτικός, εὐπροσήγορος· δέν περιεφρόνει πλέον τοὺς διαβάτας, ὅτε συνήντα χωρικούς καὶ ὁδὸν μεταβαίνοντας εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς φιλοφρόνως· συγχρόνως ἐβελτιοῦτο καί ἡ ὑγεία του.

Ἐξαιρετικῶς ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε Ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων, εἰς τοῦτο μόνον, τὸ ἐστεμμένον, ὑπάρχει ἡ ἄκριτος μίξις πάντων τῶν ἀμικτῶν τύπων τῆς συναλοιφῆς. Εἰς τοῦτο μόνον εὐρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναγεγραμμένα :

« Καὶ ἐξιπασμένος καὶ ἐγὼ κ' ἔχω κ' ἐπροχώρησε κ' ἐκεῖ κ' ἐδῶ—
μὲ ἀναζητοῦν μὲ ἔσωσες μ' ἀγαπᾶς μ' ἐφίλησε μ' ἀφῆκε μ' ἐρωτᾶς
μ' ἐβοήθησες μ' εὔρητε μ' ἐκβάλλη μ' ἔλεγε μ' ἐφαίνετο μ' ἐφώναζε
μ' εἶπεν μ' ἐμὲ μ' ἐπροφύλαξαν σ' ἐκτύπησε — δὲ εὐρέθησαν, ὅτε
εἶξαφνα, τότε ἔκλαιεν, μὲ ἐκπληξιν δ' ἐξέρχονται δ' ἐμπορίου δ' Ἑλ-
ληνες δ' ἀποθάνη — τὰ ἀγάλματα τὰ ἀμέτρητα τὰ ἀγαθὰ τὰ
ἀδελφικὰ τὰ ἀπρόσιτα τὰ ἀπαράμιλλα τὰ ἄσματα τὰ ἄκρα τὰ
ἀπέκτησαν τὰ κάθαρτα τὰ ἄλλα θὰ ἀναβῆ θὰ ἀναπαυθῆ θ' ἀπο-
ρῆς θ' ἀποθάνουν θάνησυχῆσουν θάνησυχῆς θὰποκτήση — νὰ ἀνα-
φλέγεται νὰ ἀγοράση νὰ ἀρπάσῃ νὰ ἀκολουθήση νὰ ἀνα-
θρέψῃ νὰ ἀριθμῆ νὰ ἀποκτήση νὰ ἀγοράση νὰ ἀροτριᾶ ν' ἀγριο-
κυττάζωνται ν' ἀποθάνη ν' ἀντισταθοῦν ν' ἀπομακρυνθῆ ν' ἀλ-
λάξῃ νὰστράπτῃ νὰτενίζωσι νὰγαπᾶ νὰπορῆς νὰπολαύσης νὰποθά-
νωσι νὰνταποδώσω νὰποκτήση νὰπαντήση νὰρχίζετε νὰποκληθῶσι
ναύξάνη νὰπαλλαχθῆ νὰφήση νὰπέλθῃ νὰλλαξοπιστῶσι νὰνταμειφθῆ
νὰναθρέψῃ, νὰναρριχῶνται, νὰναβαίνῃ, νὰναλάβῃ, νὰναπαυθῆ, νὰρ-
πάση ». — Τὰ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι (15) τρίμορφα : « νὰ ἀποχωρισθῆ
ν' ἀναδειχθῆ νὰποχαιρετίση » — Καὶ τὰ γλαφυρίας μεστὰ δίμορφα
« ν' ἀναχωρήση ν' ἀναχωρήσουν νὰναχωρήση νὰναχωρῶσι νὰναχωρή-
σωσι » — καὶ τὰ ἐμπληξίας ἔχονα : « πάγει καὶ αὐτό! εἶπεν ἡ σακ-
κορράφα — αὐτὸ μου 'πάγει, εἶπεν ἡ σακκορράφα » 1) κτλ. κτλ.

1) Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας, Walz, τόμ. 9, σελ. 34. Spengel τόμ. 3, σελ. 277, ἐδάφ. 68-71. « Περὶ δὲ συγκρούσεως φωνηέντων ὑπέλαβον ἄλλοι ἄλλως. Ἰσοκράτης μὲν γὰρ ἐφυλάττετο συμπλήσειν αὐτά, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἄλλοι δὲ τινες ὡς ἔτυχε συνέκρουσαν καὶ παντάπασιν· δεῖ δὲ οὔτε ἡχώδη ποιεῖν τὴν σύνθεσιν, ἀτεχνῶς αὐτὰ συμπλήσοντα καὶ ὡς ἔτυχε· διασπασμῶ γὰρ τοῦ λόγου τὸ τοιοῦτον καὶ διαρρίψει ἔοικεν· οὔτε μὴν παντελῶς φυλάσσεσθαι τὴν συνέθειαν τῶν γραμμάτων· λειοτέρα μὲν οὕτως ἔσται ἴσως ἡ σύνθεσις, ἀμωσοτέρα δὲ καὶ κωφὴ ἀτεχνῶς, πολλὴν εὐφωνίαν ἀφαιρεθεῖσα τὴν γενομένην ἐκ τῆς συγκρούσεως — σκεπτέον δὲ πρῶτον μὲν, ὅτι καὶ ἡ συνήθεια αὐτῇ συμπλήττει τὰ γράμματα ταῦτα τοῖς ὀνόμασι, καίτοι στοχαζομένη μάλιστα εὐφωνίας, οἷον ἐν τῷ *Αἰακός* καὶ *χιών*. πολλὰ δὲ καὶ διὰ μόνον τῶν φωνηέντων συντηθήσιν ὀνόματα, οἷον *Αἰαίη* καὶ *Εὔιος*, οὐδὲν τι δυσφωνώτερα τῶν ἄλλων

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι, καὶ ἐν κραιπάλῃ ἂν διετέλει ὁ ἀείποτε ὕδα-
ταποτῶν κ. Ζησίου καὶ κολοκύνταις ἐὰν ἐλήμα, θὰ ἔβλεπε τὰ τερα-
τόμορφα ταῦτα τοῦ Ἑλληνος λόγου ἐκτρώματα καὶ θὰ ἠσθάνετο
αὐτά. Παρ' αὐτοῦ, πολυγραμμάτου καὶ μεμουσωμένου τῶν Ἑλλη-
νικῶν γραμμάτων διδασκάλου ὄντος, οὐδεὶς τῶν ἐχεφρόνων θὰ ἀπή-
τει νὰ ἔβλεπε καὶ νὰ ἠσθάνετο ὅ,τι εἰς τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδι-
δασκάλων τὴν ἀντίληψιν μόνον πέφυκε νὰ ὑποπίπτῃ. Θὰ ἦτο ἀπαί-
τησις ὑπέρμετρος νὰ ἀπῆτει τις παρ' ἀνθρώπου, οὔτινος τὸ στόμα
ἐφίλησαν αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες, νὰ ἠσθάνετο τὸ πανδαιμό-
νειον τῶν λεκτικῶν τύπων καὶ τῶν ἐκφράσεων, τὸ ἀναταράττον τὴν
αἰσθησιν καὶ τοῦ μᾶλλον ἀβελτέρου τῶν ἀνθρώπων, τῶν διεξερχομέ-
νων τὰς ἐστεμμένας ταύτας σελίδας. Μόνον εἰκαῖοι καὶ χεῖριστοι κρι-
ταὶ δύνανται νὰ εἶνε ἐπὶ τοσοῦτον κακοδαίμονες, ὥστε νὰ εἶνε κατα-
δεδικασμένοι νὰ διακρίνωσι πραγματὰ τοιαῦτα οὐδὲν κοινὸν ὄντως
πρὸς τὸ λεκτικὸν ἔχοντα!

Οἶον πανδαιμόνιον λεκτικόν! Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ
ἀναγνωστικῷ, προωρισμένῳ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν
τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, εὐρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμένοι
οἱ τύποι τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου «ν' ἀναχωρήσουν θ' ἀνη-
συχῆσουν θ' ἀποθάνουν ν' ἀντισταθοῦν ἀναζητοῦν ὀμιλοῦν πράττου
λέγουν κτιζοῦν ἀπορροφοῦν ἀφίνου» καὶ οἱ τύποι «ν' ἀναχωρῶσι
νὰ ἀρπάσωσιν τρώγουσιν ἔχουσι περιμένουσι συστέλλουσι συλλαμβά-
νουσι γελῶσι χύνουσι νὰ πράξωσι νὰ πράττωσι νὰ τρώγωσι νὰ χρη-
σιμεύσωσι νὰ καλῶσι». — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ ἀναγνω-
στικῷ, εὐρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμένοι οἱ τύποι τῆς ὑποτακτι-
κῆς «νὰ εὔρητε νὰ εὐρίσκωμαι ὅταν θωπεύητε ὅταν παραπονηῆται
ὅταν ἐτοιμάζηται» καὶ οἱ τύποι «νὰ ἀναφλέγεται νὰρχίζετε νὰ ὑπερη-
φανεύεται νὰ σκάσετε νὰ ἐντρέπεται ὅταν καταδιώκεται ὅταν κατα-
θέσετε», καὶ τὸ ἀναισχυντότατον, ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει «ὅταν ὀργί-
ζεται ἢ φοβῆται». — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ ἀναγνωστικῷ,
εὐρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμένοι αἱ ἀυξήσεις, «ἐπροφύλαξαν

ἔστι ταῦτα, ἀλλ' ἴσως καὶ μουσικώτερα τὰ γε μὴν ποιητικὰ οἶον τὸ ἠέλιος, διηρημέ-
νον καὶ συγκρουόμενον ἐπίτηδες, εὐφωνότερόν ἐστι τοῦ ἠλίου καὶ τὸ ὄρειον τῶν ὄρων.
Ἐχει γὰρ τινα ἢ λύσις καὶ ἢ σύγκρουσις οἶον ὠδὴν ἐπιγνομένην. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα
ἐν συναλοιφῇ μὲν λεγόμενα δύσφωνα ἦν, διαιρεθέντα δὲ καὶ συγκρουσθέντα εὐφωνότερα,
ὡς τὸ πάντα μὲν τὰ γέα καὶ καλὰ ἐστίν· εἰ δὲ συναλείφας εἴποις καλὰ ὅστιν δυσφω-
νότερον ἔσται τὸ λεγόμενον καὶ εὐτελέστερον.

ἐπροφυλάχθη ἐκατηγεῖτο» καὶ «προσωρμίσθησαν κατώρθωνον περιεφρό-
νει παρεκάλεσε κατεκλίνετο παρεσκευάζε ἐνεθυμήθη — ἐπροχώρησε»
(σ. 23 καὶ 149) καὶ «προεχώρουν» (188) «ἐπροτίμησα» (78) καὶ
«προετίμησα» (130).— Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ εὐρίσκονται οἱ τύποι
τοῦ παρακειμένου «ἐστολισμένος προσκεκολλημένος» καὶ ὁ τύπος
«μαραμένος» (!) — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ φέρονται: «ἤξεύρω καὶ
εἴξευρον (σελ. 55, 62) — ἐκέρδιζον καὶ ἐκέρδαινον (σελ. 19, 176)
— μὲ ἀλαζονεῖαν καὶ φαντασμένος (σελ. 23, 10, 54.— Ἐν τῷ αὐτῷ
βιβλίῳ τὸ ν τὸ ἐφελκυστικὸν ἀποπτύσαν πάντα χαλινὸν φέρεται τῆδε
κακείσε ὡς τις πῶλος ἄγριος: «ἔβλεπε ἑαυτὴν νὰ γελῶσι ἴσως
οὔτε ἀμβροσίαν ἔτρωγε, οὔτε νέκταρ ἔπινε, οὔτε τὸ σῶμά της ἔλουεν»
(σελ. 76, 57, 138).— Ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι φέρεται «αὐτὸ αὐ-
γὸν καὶ ὦν ἐκ τοῦ ὦου» (σελ. 56) — «νὰ σκύψη κανεῖς, ἔκυψεν
αὐτός· μετὰ μεγάλης προθυμίας ἔκυψε, ἐὰν ἔσκυπτες» (σελ. 84) —
«ἀλύπητα κτυποῦσι . . . κτυπᾶ εἰς τὸν ἀέρα τὴν μάστιγα» (σελ.
47) — «καρφίτσα . . . καρφίς» (σελ. 53) — «νὰ σπᾶσετε . . . νὰ
θραύσωσι» (σελ. 27) — «οἱ μύρμηκες κατὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους πο-
λέμους συλλαμβάνουσιν αἰχμαλώτους· εἰς τοὺς σκλάβους τού-
τους . . . οἱ εἰλωτες μύρμηκες» (σελ. 88) — «ἀποστρέφεται ὄσους
δὲν πράττουν τὸ καλὸν ὁσάκις εἰμποροῦν νὰ τὸ πράξωσιν (σελ.
58) — «οἱ θήλειοι κέφαλοι . . . ἐνῶ οἱ ἀρσενικοὶ» (σελ. 123) —
«εἶνε ἐν μεγάλῃ χρήσει . . . εἶνε εἰς μεγάλην χρῆσιν» (σελ.
26) — «ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ εἰς τινὰ μέρη . . . εἰς τὰς Ἀσιατικὰς
χώρας, ὅπως καὶ ἐν Νουβίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ» (σελ. 6) — «οἱ ναῦται,
οἵτινες ἐκωπηλάτουν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ ἀλιεῖς οἵτινες συνελάμβανον
ἰχθῦς διὰ τῶν δικτύων των, οἱ γεωργοὶ οἱ ὅποιοι ὄργωνον τοὺς
ἀγρούς των ἐπὶ τῶν νήσων, οἱ ποιμένες οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰ
ποιμνιά των, πάντες ἀπέμενον ἐκπληκτοὶ (σελ. 17) κτλ. κτλ.
πρότυπα πάντα ὀρθοεπείας, καλλιεπείας, ὀρθογραφίας, ὁμολότη-
τος καὶ ἀνθηρότητος, ἀντάξια τοῦ ἐπιστάτου καὶ βραβέως τῶν
ἄθλων τούτων, ἐν μεγίστῃ ἀναισθησίᾳ περὶ τῶν ἐπονειδίστων τούτων
συγγραφικῶν ἐκτρομᾶτων ἀποφαινομένου ὅτι προάγουσι τὴν καλαι-
σθησίαν «τῶν ἐντευξομένων τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ» διὰ τῆς
ἀφελείας καὶ τοῦ ἀπλάστου καὶ τῆς χάριτος αὐτῶν, καὶ ἐν με-
γίστῃ ἀναισχυντίᾳ διισχυριζομένου «ὅτι ἔχουσι τοιαῦτα καὶ πλείω
ἔτι οἱ συναγωνιζόμενοι», καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀπονοίᾳ βεβαιοῦντος διὰ τῆς

έντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι πάντα ταῦτα συνωδὰ « παιδαγωγικῆ τινι θεωρίᾳ » ἐσκαιουργήθησαν! 1)

Καί ἔτι περαιτέρω· ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τρίτης τάξεως 2) ἔγραψα: « Τὰ τέκνα τοῦ γεωργοῦ δὲν ἔσκαψαν καλὰ τὴν ἄμπελον — ὁ πατήρ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κάμη τοὺς υἱοὺς του νὰ ἀγαπήσωσι τὴν ἐργασίαν — τὸ δένδρον θὰ ἔκαμνε καρποὺς — ἡ τάφος ἦτο γεμάτη ἀπὸ νερόν — θὰ ἀπέθνησκεν ἀπὸ τὴν πεῖναν — αἱ πεταλοῦδαι ἐπέτων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν ἀέρα — ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα ἔτη — ὁ σκύλος ποτὲ δὲν ἔφευγεν ἀπὸ πλησίον του — ἔκοψε τὸ ἄκρον τῆς μύτης του — τὸ κοράσιον ἅμα εἶδεν . . ἐτρόμαξεν — ὁ αἰτὸς συλλαμβάνει τὸν ὄφιν μὲ τὸ ράμφος του — ἔλεγεν ἀπὸ μέσα του » — πάντα Ἑλληνικά, καὶ δὴ καὶ συμφωνοῦντα τῇ προκηρύξει τοῦ ὑπουργείου, ἀπαιτοῦντος πολὺ σοφῶς τὰ βιβλία ταῦτα νὰ εἶνε εἰς « ἀπλὴν καὶ γνησίως Ἑλληνικὴν γλῶσσαν » γεγραμμένα, καὶ διερράγησαν κραυγάζοντες καὶ λοιδοροῦντές με ὡς ἀπαιδαγώγητον, ὡς ἀπαιδευτότατον πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀνορθόγραφον, ὡς ἀγράμματον. Τὴν δὲ προϊσταμένην αὐτῶν ἀρχὴν διὰ τῶν τιμῶν αὐτῶν ὑπογραφῶν ἐβεβαίωσαν ὅτι « πάντα τὰ ἀνωτέρω ἁμαρτήματα καθιστῶσι τὸ βιβλίον καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα ». Ἀπήτουν δὲ διὰ μαθητὰς ἐπταετεῖς καὶ ὀκταετεῖς νὰ γράψω: Τὰ τέκνα τοῦ γεωργοῦ ἔσκαψαν ἀβαθῶς τὴν ἄμπελον — ὁ πατήρ ἐπειδὴ ἐν νῷ εἶχε νὰ ἀναδείξῃ φιλοπόνους τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας κτλ. κτλ., ὡς ἂν τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν μικρῶν παιδῶν βιβλία εἶνε συλλογαὶ θεμάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἄλλ' ἔστω· οἱ κ. κ. κριταὶ τοιαῦτα ἀπαιτοῦσι τὰ ἀναγνωστικὰ ταῦτα βιβλία. Τότε διὰ τί ἐβράβευσαν τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου Ἀνα-

1) Ἐκθεσις σ. 32. 31 α.— Πόσον δὲ κακοῦθεις καὶ μωραὶ καὶ ὀλέθριαι εἶνε αὗται αἱ ἀποφάνσεις τοῦ κ. τούτου κριτοῦ ἴδ. Κοραῆν ἐν Μύθων συναγωγῇ σελ. λγ'. « Ἡ φθορὰ τῆς γλώσσης συνοδεύει τὴν φθορὰν τῶν ἠθῶν » — ἐν Προδρόμῳ Ἑλλην. βιβλιοθ. σελ. οδ': « Ποτὲ ἔθνος δὲν διαστρέφει τὴν γλῶσσάν του χωρὶς νὰ διαστρέψῃ ἐν ταύτῃ καὶ τὴν παιδείαν του. Ἡ ἀσυνταξία τῆς γλώσσης συνοδεύει πάντοτε τὴν ἀσυνταξίαν τῶν ἔννοιῶν. Ὅτι ὅστις συνειθίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει καταφρονῆσαι καὶ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς· καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν φθάσει νὰ ἐμβῇ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡ ταραχὴ, τὸ ἔθνος καταφέρεται ὡς κύλινδρος ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν » — Fichte, Reden an die Deutsche Nation, W W. τόμ. 7, σελ. 314: Weit mehr die Menschen von der Sprache gebildet werden, denn die Sprache von den Menschen.

2) Ἐνταῦθα φοιτῶσι παιδάρια ἐπταετῆ καὶ ὀκταετῆ.

γνωσματάριον, και τῆς τετάρτης τάξεως μάλιστα, ἔχον πάντα τὰ ἐνταῦθα κατακρινόμενα, με τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ταῦτα εἶνε διαστρεβλωμένα, ἔστιν ὅτι δὲ και παρεφθαρμένα ;

Ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ τῷ βραβευθέντι τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου, τῆς τετάρτης τάξεως μάλιστα, ἀναγινώσκονται ταῦτα : « Οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν ἔβλεπον καλά, τὰ ὠτά του δὲν ἤκουον καλά (σελ. 8) — εἴξευρα τί ἔκαμνα (107) — δὲν εἴξευρε νὰ κάμνη τίποτε (55) — δὲν ἐφρόντισε νὰ κάμη καμμίαν ἐργασίαν (105) — ἔκαμε ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ (71) — ἔκαμα καλὴν ἐπιχείρησιν και κερδίζω χρήματα (107) — ἂν ἐγγίσης μόνον αὐτὸ τὸ χορτάρι, θὰ ἔχης νὰ κάμης μ' ἐμέ (23) — ἂν εἴξευρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν (100) — νὰ μοὶ τὸν κάμης παλλικάρι (141) — κἀνω μία γαβάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σὰς δίνω νὰ τρώγετε σὺ και ἡ μητέρα !! (9) — ἐγέμισε τὸ ἔδαφος ἐκ πόας θάμνων και δένδρων (112) — τὸ στόμα γεμᾶτον ἀφροῦς (45) — ἓνα χανδάκι γεμᾶτον λάσπην (58) — ἐγέμισαν ὅλην τὴν οἰκίαν ἀπὸ μεταξοσκώληκας (83) — τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα ἐγέμισαν χελιδόνας (41) — ἐγέμισαν ὕδατος τὰ ἀγγεῖα (110) — τί κρῖμα ποῦ ἔχω με σφαιρίδια γεμᾶτον τὸ ὄπλον μου (99 τέλος) — θ' ἀποθάνουν ἀπὸ τὴν πείναν και τὸ ψῦχος (41) — συχνὰ δὲ ἔστρεφε και ἔβλεπε ἑαυτὴν ἀπ' ἐδῶ και ἀπ' ἐκεῖ (77) — κατόπιν θυέλλης κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνοψίαν (87) — τὴν νύκτα δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ φῶς (28) — νὰ ὀμιλοῦν διὰ χιλιάδας και ἑκατομμύρια (34) — βελόνη χωρὶς μύτην δὲν ἀξίζει (53) — ὁ ὀδηγὸς ἅμα κουρασθῆ, θέτει ἄλλον εἰς τὴν θέσιν του (43) — ἡ μήτηρ τοῦ Κλεάνθους . . καθὼς εἶδε τὸ πτωχὸν παιδίον διέταξε (33) — τὰ ζῶα τῶν δασῶν και τῶν ὀρέων καθὼς ἔμαθον . . ἐνόμισαν καθὼς εἶδε μακρόθεν τὴν μητέρα των . . ἤρχισε (145) — καθὼς εἶδε ταῦτα ἡ Μετάνειρα, ἔμεινεν ἄφωνος (142) — θὰ ἐκτελέσω με θρησκευτικὴν εὐλάβειαν τὰς ὀδηγίας σας (104) — ἠγόρασα τὸ κτῆμα με τὰ χωράφια του (107) — χήρα με τέσσαρα ὀρφανὰ (59) — ἐν μέσον με τὸ ὅποιον εἰμποροῦσε (107) — εἶπε με τὸν νοῦν του (34) — αἱ χελιδόνες ἐσκέφθησαν ἐντὸς τῆς μικρᾶς κεφαλῆς των (40) — οὐδεὶς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν χαρὰν τῆς Δήμητρος καθὼς εἶδε τὴν ἀγαπητὴν τῆς Περσεφόνην (443) κτλ. ἐσφαλμένα οὐκ ὀλίγον και παρὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τινὰ και διερράγησαν ἀνευφημοῦντες

« τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν » τοῦ βιβλίου. Μεθυσθέντες δὲ ἐκ τῆς ἐξόχου αὐτοῦ ὑπεροχῆς ἐκήρυξαν αὐτὸ ὡς ὄργανον σφόδρα ἐπιτήδειον, ὅπως ἀναπτυχθῆ « ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενές ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημα καὶ καλλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνον δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον » 1), καὶ ἐπομένως ὡς τοιοῦτον κατὰ τὸν νόμον « ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει ἐπὶ τριετίαν » 2). Ὅπως δὲ συγκαλύψωσι τὴν ἀνήκουστον ταύτην κακοήθειαν αὐτῶν μετεχειρίσθησαν τὰ ἐξῆς μέσα. Ἴνα μὲν καταδικάσωσι τὸ Ἐκπαιδευτικὸν μου τῆς τρίτης τάξεως ἔγραψαν: « ὑπὸ τὴν τῆς γλώσσης ἐποψίν τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὀφείλουσι νὰ ἐθίζωσι βαθμηδὸν τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς γραφομένης γλώσσης », ἵνα δὲ στέψωσι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κουρτίδου, ἐπιλαθόμενοι πάντων τούτων, ἔγραψαν; « ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ . . καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῆ ἐν τῷ Ἐκπαιδευτικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ πάντα τοὺς τύπους τῆς πατρίου γλώσσης παρατίθῃσι τοιούτους ἐκ τε τῆς λαλομένης καὶ γραφομένης νῦν » 3).

Οἴμοι, κακούργους ἄνδρας ὡς αἰεὶ στυγῶ,
οἱ ξυντιθέντες τὰδικ' εἶτα μηχαναῖς
κοσμοῦσιν 4).

1) Ἐκθεσις σελ. 32.

2) Ἐκθεσις σελ. 1.

3) Ἐκθεσις σελ. 31, α, περὶ τὸ τέλος.

4) Εὐριπίδης Ἴων 832.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία)

Αἱ ἐν τοῖς Ἀλφαθηταρίοις ὑποδειγματικαὶ λέξεις εἰκάζονται, χυδαῖται καὶ πολυειδεῖς.— Ἀπουσία συλλαβικῶν εἰδῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.— Παρουσία συλλαβῶν ἀνυπάρχτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.— Πρωτύστερα ἐν τῷ συλλαβισμῷ.— Λέξεις ἀσυνήθεις καὶ γλωσσηματικαὶ καὶ βάρβαροι.— Χυδαιολογία γελοῖως ἀποσεμνουμένη.— Σωρισμὸς γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.— Ἀνορθογραφίαι.— Προτάσεις ἀπερινόητοι.— Προτάσεις ἀνόητοι καὶ ἀπειροκαλίας μεσταί.— Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ἠθοποιόν.— Τὰ ἀναγραφόμενα ἀνακριθῆ, ἀπρεπῆ, ἀπερινόητα, παρένθурсα, σιχαμερά, ἀνάρμοστα ἀντιπαιδαγωγικά.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις 1) λέγει: « Τριῶν δ' οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀμαρτήματά ἐστιν . . . ὅταν δὲ εἰδῶς μὲν μὴ προβουλεύσας δέ, ἀδίκημα . . . ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως ἄδικος καὶ μοχθηρός 2). Καὶ ἀλλαχοῦ 3): « Ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλω γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει ἢ ἄρχοντι ἢ κοινωνῷ· κάκιστος μὲν οὖν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ, ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ».

Ἡ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία καὶ μοχθηρία αὕτη ἐκφαίνεται

1) Σελ. 1135, 6, 11. 19. 25.

2) Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1368, 6, 6: "Ἐστω δὴ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἐκόντα παρὰ τὸν νόμον. Αὐτόθ. 1374, 6, 8: Ἀδικήματα ὅσα μήτε παράλογα ἀπὸ πονηρίας τ' ἐστίν· τὰ γὰρ δι' ἐπιθυμίαν ἀπὸ πονηρίας. Αὐτόθ. 1373, 6, 28: Ἐστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι τὸ ὑπὸ ἐκόντος τὰ ἄδικα πάσχειν. Αὐτόθ. 1374, α, 11: Ἐν γὰρ τῇ προαιρέσει ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν.

3) Ἠθικά Νικομάχεια 1130, α, 3.

ται ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἡμετέρων κριτῶν κατὰ τρόπον πολὺ περίεργον καὶ ὅλως πρωτοφανῆ ἀναντιρρήτως.

Πρωτοφανές! Ὅχι διάφοροι κριταὶ τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει περὶ τῶν αὐτῶν βιβλίων, διαφορῶν ὁμῶς κυρίων, εἰδῶς καὶ προβεβουλευμένως καὶ ἐκ προαιρέσεως, πάλιν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἄλλοτε ἄλλα λέγει πρὸς τοὺς ἐκάστοτε σκοποὺς αὐτοῦ συστρεφόμενος καὶ μεθαρμοζόμενος.

Ὁ κριτῆς κ. Ι. Ἀργυριάδης π. χ. κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Παυλάτου λέγει: « Σπουδαῖον ἀμάρτημα τοῦ συγγραφέως εἶνε ὅτι ἐν τῇ τῶν γραμμάτων διδασκαλίᾳ εἰσάγει ὑποδειγματικὰς καὶ ἄλλας λέξεις τρισυλλάβους, ἐνίοτε δὲ τετρασυλλάβους καὶ πεντασυλλάβους . . . ὡς πατάτα πιάτα ποτάμι παραθύρι ὠρολόγιον, ἔφαγε τὰ ψημένα ψάρια ». Τὰ αὐτὰ κατηγορεῖ καὶ τοῦ κ. Μ. Σακελλαροπούλου. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει « πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀμάρτημα » τοῦ πρὸς βράβεισιν προωρισμένου φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου εἰσαγαγόντος ἐν τῇ τῶν γραμμάτων διδασκαλίᾳ ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν κατὰ σειρὰν λέξεις τοιάσδε τινάς: « ἔς σῦς ὑνὶ πατάτα παραθύρι ἐξεμάτιστα—ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρὸν—ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια »—κτλ. Ἀπρεπῶς δὲ ἄγαν διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι: « Τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διὰ τε τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον, καὶ δὴ καὶ ἀραιοῖς γράμμασι μάλιστα, ἵνα μὴ τυχὸν μείνη ἀπαρατήρητον καὶ οὕτω λωβηθῆ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές!—Περαιτέρω ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου λέγει: « Σχεδὸν δὲ αἱ ἡμίσειαι τῶν ἀρχοειδῶν ἢ τῶν ἀρχετύπων λέξεων (σαμάρι γίδα ψάρι παπί) εἶνε κακόζηλοι καὶ παρακεκομμένοι ». Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς τέλεον αὐταῖς ἐφαμίλλους ἐστεμμένας ἀρχετύπους « ὑνὶ δεμάτι χέρι βῶδι » κτλ. Πολὺ ἀπρεπῶς δὲ διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι « καθόλου ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς ».

Ὁ αὐτὸς κριτῆς ὁ κ. Ι. Ἀργυριάδης κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Παυλάτου, λέγει: « Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ περὶ τῆς ἐκφορᾶς δύο συμφώνων ἐν ἀρχῇ λέξεως δὲν μνημονεύονται τὰ γκ, γχ, γχν, γξ καὶ τὰ τοιαῦτα ». — Τὰ αὐτὰ καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Ι. Λάζου καὶ τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου, μεμφόμενος αὐτούς ὡς παραλιπόντας τὴν διδασκαλίαν « περὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ σ πρὸ τοῦ θ γ καὶ μ — καὶ τὰς καταχρηστικὰς διφθόγγους α η ω ». Πάντα ταῦτα πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς τετραπλασίας τοῦ τοιούτου εἶδους ἐστεμμένας ἐκλείψεις τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Βρατσάνου τάσδε: λκ λτ μψ νδ ρβ ρσ δν θλ κν κμ σμ τλ τμ φλ γθ γμ θμ τν γμ σθμ σχν σχρ ρκτ μκτ, ὃ ἐστὶν ἐστεμμένα, καίπερ ἀπόντα, εἶδη ὅλα συλλαβῶν εἴκοσι καὶ τέσσαρα. Ὅπως δὲ ἀπρεπῶς διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι « καθόλου ὁμως εἰπεῖν, τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διὰ τε τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον ».

Ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἐπτανήσῳ διδασκαλείου κ. Μ. Σακελλαροπούλου λέγει: « Ὁ συνδυασμὸς τῶν γραμμάτων εἰς συλλαβὰς δὲν χωρεῖ ἐν πᾶσιν ὀρθῶς. διότι συνδυάζονται πολλαχοῦ . . . γράμματα εἰς συλλαβὰς, ὧν οὐδεμία ἐπὶ παραδειγμάτων ἐφαρμογὴ γίνεται . . . οὕτως ἢ ἐν τῷ πρώτῳ μαθήματι « γῆ, γ - γῆ γῆ η - γ ηγ ἢ γῆ » ἢ συλλαβὴ ηγ κείται νεκρά, ἐκτὸς ἂν χρησιμεύῃ πρὸς ἄσκησιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τῶν παιδῶν ἢ πρὸς ἄλλο τι, ὅπερ καθ' ἡμᾶς οὐχὶ τόσον σκόπιμον εἶνε ». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς ἀχρήστους συλλαβὰς « ωπ δωρ κωδ αδ ραδ ριπ πιρ πορ χωρ χερ αζ ιζ » καὶ τὰς ὁμοτίμους αὐταῖς 800 ἐν ὄλῳ (!!) νεκρᾶς ἐκ τῶν 902 τῶν ἐστεμμένων ἀσῆμων συλλαβῶν, ὧν ἐμπίπλαται τὸ κᾶτισχνον τοῦτο καὶ βατταρίζον Ἀλφαβητάριον τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου 1), καὶ ἐτι ἀδικώτερον καὶ μοχθηρότερον οὐ μόνον ἀνέχεται ἀλλὰ καὶ ὑπερεπαινεῖ καὶ βραβεύει μάλιστα τὰ ὁμοδίαιτα μὲν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀλλαγῶν κατακριθεῖσιν, ἀνυπέβλητα δ' ὁμως ταῦτα κατὰ τὴν

1) Ἴδε καὶ ἀνωτέρ. σελ. 25, σημ. 1.

κακίαν διαβόητα γλωσσικά εκείνα σκαιουργήματα «ζάμψ ζβυθηδόν κναξζβί» κτλ. βεβαιῶν διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι ταῦτα εἶνε λέξεις καὶ φράσεις δυσεκφώνητοι πρὸς ἄσκησιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων 1), ἃς ἀλλαχοῦ ὡς νεκρὰς χαρακτηρίζει καὶ ὡς ἀσκόπου στιγματίζει, καὶ διατυμπανίζων ὅτι «τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται . . . διὰ τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον, μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον» καὶ ὅτι «ἔχει τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἀφελείς» κτλ. κτλ.

Ὁ αὐτὸς κριτῆς κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Κονιδάρη, λέγει: «Ἐνῶ δὲ πάλιν ἡ δίφθογγος α διδάσκεται ἐν σελ. 118, φέρεται ὁμως ἐν σελίδ. 105 τὸ παράδειγμα «οἱ ἄρρηνες τέττιγες ἄδουσι» — τὰ αὐτὰ καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Μ. Σακελλαροπούλου. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ πολὺ τούτων πλειότερα καὶ βαρύτερα τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου. Ἐν ᾧ ἐν σελίδ. 56 π.χ. φέρεται «οἱ ἄτακτοι μαθηταί», μετὰ δύο σελίδες (58) διδάσκεται τὸ κτ — ἐν ᾧ ἐν σελίδι 55 φέρεται «μητρὸς», μετὰ τέσσαρας σελίδας (!) διδάσκεται τὸ τρ — ἐν ᾧ ἐν σελίδ. 55 φέρεται τὸ πλοῖον, μετὰ τρεῖς σελίδας (!) διδάσκεται τὸ πλ κτλ. κτλ. Ταῦτα ὁμως δὲν ἀναχαιτίζουν τὸν εὐσυνείδητον τοῦτον κριτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίσῃ διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «καθόλου ὁμως εἶπεν τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διὰ τε τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Ὁ αὐτὸς εὐσυνείδητος κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Μισιτζῆ λέγει: «Ἀφόρητον . . . πλημμέλημα εἶνε ἡ ἄμετρος λέξεων παράταξις . . . καὶ τινων τούτων σπανίων οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνωφελῶν, ὡς θῶς λάξ πᾶξ πύξ φηγὸς ἔποψ κόκκυξ κινάβαρι μεϊριγξ». Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἔτι τούτων πλείονα καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Σακελλαροπούλου, καλλωπίζων μάλιστα ἔτι μᾶλλον τὸν λόγον οὕτως: «Αἱ πρὸ τῶν προτάσεων προτασσομέναι λέξεις καὶ ἐν ἀφθονίᾳ πολλαχοῦ παρατίθενται καὶ δυσνόητοι αἱ πολλαὶ τοῖς παιδαρίοις εἶνε,

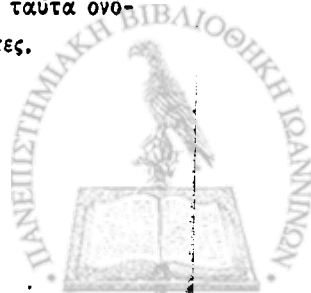
1) Ἐκθεσις σελ. 10, α, περὶ τὸ τέλος.

ὥστε οὐ μόνον ὄχλον καὶ ταραχὴν ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν θὰ ἐμποιῶ-
σιν, ἀλλὰ καὶ τὸν διδάσκοντα πολλάκις θὰ ἀναγκάζωσι τὴν προσή-
κουσαν ἐρμηνείαν καὶ ἐξήγησιν νὰ διδῆ. . Οὕτως ἄγνωστοι τοῖς παι-
δαρίοις λέξεις εἶνε « νῶτα νόμισμα νιπτῆρ νόσος νεογνὸν ναῦς ναῦλος
νῆσος νάρθηξ νύξ νίκη νουθετῶ Ἴον Ἴρις ἵππος ἰέραξ ἰχθὺς ἰδρῶς ἰστός
ἰκανὸς ἰσχυρὸς ἰππεύω ἰσχναίνω » Τὰ αὐτὰ καταλαλῶν καὶ τοῦ
'Αλφαβηταρίου τοῦ κ. Π. Λιβαδᾶ καταλέγει τὰς λέξεις αὐτοῦ· « ἔρμα
ἄλσος ἄλμα ταῶς μύωψ ὄλβιος θύελλα σήματα νῆσσα ἴνες ἰμάς γῆρις
πίτυς μύκητες καρὶς ἠδὺς θῶς δάπεδον ἀδὴν μήκων νάρκη ἔλιξ κόκ-
κυξ βόμβυξ ἔποψ τέλμα ». Ταῦτα ποῦ μὲν δικαίως καὶ ὀρθῶς, ποῦ
δὲ οὐχὶ δικαίως οὐδὲ ὀρθῶς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἄγαν ἀπροσέκτως. Προ-
φανῶς ὅμως πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλῶται πρὸς τὰ
τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ φίλου παρόμοια τούτοις, ἵνα μὴ εἶπω καὶ πολὺ
προπαλαιπαλαιτέρα τούτων, οἷα π. χ. « πίσον ῥίπις πυρὸς σῖτα μίτος
δόμα θῶς χοῦς χνοῦς θροῦς εἶτα παῦλα συναυλία κόγχη ἀββάς χθῶν
μνᾶ γδοῦπος ῥόπτρον ὕσπληξ ἔδδιξ κάδδιχος ἴς σῦς ῥάξ ῥῶξ » κτλ.
κτλ. 1). Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀποτρέπουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίσῃ
διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι « ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις
καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς ».

Οἱ κ. κ. κριταὶ ἔχοντες τὸν κ. Ἀποστολόπουλον πρὸς καταδίκην
προωρισμένον, κατακρίνουσιν αὐτὸν ὡς παραβάντα τοὺς κειμένους νό-
μους λέγοντες : « Σχεδὸν δὲ αἱ ἡμίσειαι τῶν ἀρχοειδῶν ἀρχετύπων
λέξεων (σαμάρι γίδα ψάρι παπί) εἶνε κακόζηλοι καὶ παρακεκομμέ-
ναι, μία δὲ (ἄτι) οὐχὶ καὶ Ἑλληνικὴ παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου
περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὀριζόμενα ὅτι τὰ ἀγνω-
στικὰ βιβλία γράφονται ἐν γλώσῃ ἀπλῇ καὶ γνησίως Ἑλληνικῇ ».
Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἐχοντες ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην
πρὸς βράβεισιν προωρισμένον οὐδὲν περὶ τῆς αὐτῆς παρανομίας λέ-
γουσιν, εἰ καὶ ὁ μὲν κατακρινόμενος ἔχει μόνον τὴν μὴ Ἑλληνικὴν
λέξιν ἄτι, ὁ δὲ βραβευόμενος πλὴν ταύτης, τετράκις μάλιστα ἐπα-

1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τέχνη Ῥητορικὴ 10, 10 : Ἐνίοτε λέγουσι τὰ
σπάνια τῶν ὀνομάτων κατὰ μίμησιν τὴν πρὸς ἑτέρους καθάπερ ἐν ἰδέᾳ τινὶ κωμωδίας.
Ἡμεῖς δὲ οὔτε παίζοντες, οὔτ' ἀνάγκη κατακλειόμενοι, θηρώμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ὀνό-
ματα, ὄψιμαθεῖα· καὶ ἀπειροκαλίᾳ τοῖς αἰσχίστοις τῶν παθῶν περιπεπτωκότες.

ναλαμβανομένης: ἄτι ἀξιέτιμωτο — ἄτι δύστυχο — ἄτι χαμένο καὶ ἄτι φουσκωμένο — ἔχει καὶ τὰς «ἀπλᾶς καὶ γνησίας Ἑλληνικὰς λέξεις, ὡς ὁ νόμος περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὀρίζει!» κουμπάρε μπουγάζι καραούλι μετερίζι μπάφες Μαίιστρος ἔσαλπάραμε κι' ἔγια μόλα, γιὰ ἔγια μόλα, ἔγια λέσα κτλ.

Οἱ ἀκριβοδίκαιοι κ. κριταὶ ἔχοντες τὸν κ. Κονιδάρην πρὸς καταδίκην προωρισμένον διασειοῦσιν αὐτόν, διότι ὁ ἄνθρωπος προφανῶς ἐξ ἀβλεψίας ἀντιγραφικῆς ἀφῆκε γεγραμμένον ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ τῆς Β' τάξεως «μυρμουρίζουσα» ἀντὶ μορμουρίζουσα. Ὁρμῶσι δὲ κατ' αὐτοῦ καὶ στιγματίζουσι τὸν δυστυχῆ ὡς σχολαστικὸν μεγάλη τῇ φωνῇ βοῶντες: «μυρμουρίζουσα», δηλ. ἡ γάττα· τὸ μυρμουρίζω εἶνε **σχολαστικὴ μετατροπὴ** τῆς κοινῆς μετοχῆς μурμουρίζουσα τοῦ ῥήματος μурμουρίζω». Πολὺ φυσικῶς, διότι οἱ ἐχθροὶ ὀξύτερον τῶν ἄλωπέκων βλέπουσιν. Ἀλλὰ τί εἶδους μετατροπαὶ εἶνε, παρακαλῶ, τὰ ἀμνημόνευτα καὶ ἀστιγμάτιστα ταῦτα τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως μάλιστα; ὁ κηρὸς ἀνέλυσεν ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου (σελ. Ἀναγνωσμ. 18) — θὰ ἔχης νὰ κάμης μ' ἐμέ (σελ. 23) — μὲ συμπάθειοΝ (σελ. 56) — ἐκεῖνος ὅμως διὰ εὐχαριστῶ (σελ. 59) — σὺ ἔχασες τόσον πόσον· πάρε τα (σελ. 70) — ἄχ, κατηραμένε κλέπτῃ (σελ. 91) — στρεφογυρίζω — ὁ ψυχογιός (σελ. 1871); Μόνον σχολαστικὴ μετατροπὴ ἢ καὶ παχεῖα ἀπειροκαλία καὶ χονδρὴ ἀναισθησία λεκτικὴ εἶνε ἡ ἀπεχθὴς αὕτη παραμόρφωσις τῆς δημώδους λαλιᾶς «τὸ κερὶ ἔλωσε — θᾶχης νὰ κάνης μ' ἐμένα — μὲ συμπάθειο — ἐκεῖνος ὅμως γιὰ εὐχαριστῶ — πᾶρ 'τα — στρυφογυρίζω — καταραμένε κλέφτῃ — ψυχογιός; Ἀλλ' «ὁ τ' ἄδικος ἄνισος καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον . . . οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις . . . φιλοῦντες καὶ μισοῦντες», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1).

Περαιτέρω· Εἰδότως καὶ προβεβουλευμένως καὶ ἐκ προαιρέσεως ἀποσιωπῶσιν οἱ κ. κ. κριταὶ πλῆθος σφαλμάτων τοῦ βεβραβευμένου Ἀναγνωσματαρίου τοῦ ἔστεμμένου κ. Κουρτίδου. Ἀπόδει-

1) Ἡθικά Νικομάχεια 1131, α, 9, Ῥητορικὴ 1356, α, 15.

ξίς δέ: Ἐλέγχοντες οἱ εὐτυνείδητοι οὗτοι κύριοι τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς τρίτης τάξεως τοῦ κ. Καβαλιεράτου καὶ σκοποῦντες νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸ γράφουσι: « Καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἐξεταζόμενον τὸ βιβλίον εἶνε ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάγνωσμα τῶν δημοτικῶν ἡμῶν σχολείων. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ οὔτε δημιώδης εἶνε οὔτε καθαρύουσα, ἀλλ' ἀμφοτέρων ὀνθύλευμα καὶ συμπίλημα, σολικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν ἀνάπλεων». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ σκοποῦντες νὰ βραβεύσωσι τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου Ἀναγνωσματάριον γράφουσι περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἀκριβῶς τὰ ἐναντία τούτων. Γράφουσι δηλ. τὰ ἤδη γνωστὰ ἐπαίσχυντα ἐκεῖνα: « Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ, καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδασχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ πάντας (1) τοὺς τύπους τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης, παρατίθῃσι τοιοῦτους ἕκ τε τῆς λαλουμένης καὶ τῆς γραφομένης γλώσσης». Καὶ ὅπερ καὶ τὸ πρωτοτύπωτατον, αὐτὸς ὁ κ. Ζησίου, ὁ γράψας ταῦτα, μετὰ δύο σειρὰς, ὑπαινισσόμενος τὸ ἐμὸν πρὸς καταδίκην προωρισμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως, ἐν ᾧ κατ' αὐτόν, μετεχειρίσθη γλῶσσαν « ἣτις εἶνε ἡ γραφομένη, ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος δι' Ἀναγνωστικὸν βιβλίον κεκαθαρμένην» (Ἐκθ. σελ. 29 ἐν τέλ.) γράφει ἰδίᾳ χειρὶ (Ἐκθ. σελ. 31 α, ἐν τέλ.): « Καὶ δὲν θὰ διατρίψωμεν μὲν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα περὶ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἡμῶν, λέγομεν δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅτι διὰ τὰ Ἀναγνωστικὰ βιβλία μέσην τινὰ ὁδὸν πρέπει νὰ βαδίζωσιν οἱ συγγραφεῖς, μεταχειριζόμενοι γλῶσσαν οὔτε ταπεινὴν καὶ τοῦ παιδὸς τὴν καλαισθησίαν φθείρουσαν οὔτε ὑπεράγαν κεκαθαρμένην χρήζουσαν ἀδιαλείπτως λεξικοῦ καὶ προκαλοῦσαν ἀνίαν καὶ μῖσος πρὸς τὸ βιβλίον. Διότι **παραδεχόμεθα τὴν γνώμην** τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς παρὰ Σέξτω τῷ Ἐμπειρικῷ φέρεται: **πολλαὶ γάρ, φασιν, εἰσὶ συνήθειαι. Ἀθηναίων διαφέρουσα μὲν ἡ παλαιά, ἐξηλλαγμένη δὲ ἡ νῦν. Καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ μὲν τῶν κατὰ τὴν ἀγροικίαν, ἡ αὐτὴ δὲ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων· παρ' ὃ καὶ ὁ κωμικὸς λέγει Ἀριστοφάνης:**

Διάλεκτον ἔχοντα μέσην πόλεως
οὔτ' ἀστείαν ὑποθηλυτέραν
οὔτ' ἀνελεύθερον ὑπαγροικοτέραν ».

Ἄλλὰ καὶ τούτου ἔτι χεῖρον! Ὁ αὐτὸς κριτής, ὁ ἀκριβοδίκαιος κ. Ι. Ἀργυριάδης, κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου, λέγει: «Ἐν τῷ β' μέρει δὲν προσέχει περὶ τὴν λέξιν, διότι ἐν αὐτῷ αἱ πλείσται τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων ποῦ μὲν οὐχὶ φιλοκάλως κεῖνται, ποῦ δὲ κομψαὶ μετὰ καθημαξευμένων συμφύρονται». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ τοῦ ἐστεμμένου φίλου αὐτοῦ πολὺ τούτων χεῖρονα: «ὁ ἡνίοχος ἔχασε τὸν χαλινὸν — ἔρια φῶλι — ἄρουρα ὑνὶ — γδοῦπος στραβὸς — κάδδιχος ἀλογόμυγα — ἔδδιξ τουλουμίσιο τυρὶ — αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν ἔχουσι ρόπτρα, ἢ σκάλα ἔχει σκαλοπάτια — τῷ κήπῳ φύτευε λαχανικά, αἱ φθειρες εἶνε βρωμερὰ ζωύφια. — ἀμβροσία μύξα» κτλ. Ἀπρεπῶς δὲ διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Καὶ ὁ ἐν τῇ κριτικῇ εὐσυνειδησία συνάδελφος τοῦ κ. Ι. Ἀργυριάδου, ὁ ἀξιότιμος κ. Ζησίου, ὀξύτερον μὲν τῶν ἀλωπέκων βλέπει τὰ εἰς τοὺς ἄλλους πλημμελήματα, τυφλώτερον δὲ τοῦ ἀσπάλακος τὰ εἰς τοῦ βραβευτέου φίλου αὐτοῦ. Ὅπως καταδικάσῃ τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Σκορδέλη καὶ τοῦ κ. Κουλουμπάρδου π. χ. ἔχει ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς· ὅπως δὲ βραβεύσῃ τὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ κλείει αὐτούς. Περὶ τοῦ κ. Σκορδέλη δηλ. γράφει: «Ἐκ δὲ τῶν φράσεων, ὅπου λέξεις ἀρχαῖαι καὶ καθημαξευμέναι συμφύρονται σημειούμεθα ἐλαχίστας μόνον μπλέα, κερασέα, λαλές, Ἰουλούδια πολλὰ εὐώδη, τὸ ρυάκι τρέχει ἀκάματον, κουτουλοῦν, οἱ λαγοὶ στέκονται μὲ τεντωμένα ὦτα κτλ.». Ταῦτα ὀρθῶς καὶ δικαίως ἐν τισιν. Ἀδίκως ὁμως ὅλως καὶ μοχθηρῶς ἀποσιωπᾷ τὰ τοῦ κ. Κουρτίδου: «Ἀφεντόπουλο ἀγριόχηναι ἀγριόπαπαι κουμπάρε, καρφίτσα κουφάλα ἢ μητέρα ὁ πατέρας σουβλα σκλάβος ψυχουὶὸς σπασμένο αὐγό — ἀλλ' ἐγὼ ἐγνώριζα ἐν μέσον μὲ τὸ ὅποιον εἰμποροῦσα νὰ ἐξαφανίσω τὸ βλαβερόν αὐτὸ ἀέριον — μου εἶπαν ὅτι ἦτο βαθύπλουτος ἄνθρωπος· ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν χρημάτων του δὲν ἐφρόντισε νὰ κάμῃ καμμίαν ἐργασίαν, ἤθελε μόνον τὴν καλοπέρασιν — ἀμέσως ἦλθαν εἰς τὸν νοῦν μου οἱ λόγοι σου, καὶ ἐνῶ ἔτρεχα πρὸς σὲ διὰ νὰ σοὶ εἶπω ὅτι ἔχεις δίκαιον — πρὶν μάθω νὰ πλέκω καλάθια

καὶ κερδίζω μὲ τὸν κόπον μου τὸ ψωμί μου, ἐγύριζα εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐδιακόνεσα — ἐνθυμοῦμαι τοὺς περιφρονητικούς λόγους τῶν διαβατῶν, τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἔτρεχα ἡμίγυμνος καὶ ἀνυπόδητος ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, καὶ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐπλάγιαζα χωρὶς νὰ φάγω — ἡ καρδιά μου σπαράζεται — ἀναρριχᾶται εἰς τὰ ἐξάρτια καὶ λύνει καὶ δένει τὰ ἰστία » κτλ. κτλ. ἄτινα εἶνε πολὺ πλειότερα τῶν τοῦ κ. Σκορδέλη καὶ προφανῶς πολὺ βαρβαρώτερα καὶ χυδαιότερα καὶ ἀνωμαλώτερα αὐτῶν.

Στιγματίζοντες οἱ πρωτότυποι οὗτοι κριταὶ τὸν κ. Καβαλιερᾶτον λέγουσιν : « Οὐδὲ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων ἀπηλλαγμένον εἶνε τὸ κρινόμενον Ἐναγνωσματοάριον, μαρτυρούντων παχυλὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης, ὀφειλομένην δὲ οὐχὶ εἰς παραδρομὴν ἢ ἐσφαλμένην ἀντιγραφὴν, ἀφοῦ ταῦτα σταθερῶς ἐπαναλαμβάνονται — δείγματα δὲ ἐκ τῶν πολλῶν ἀποδεικνύοντα τὰς ἐλλείψεις τοῦ βιβλίου ἀρκούμεθα καταλέγοντες τὰ ἐξῆς ὀλίγα, ἱκανὰ καὶ μόνον νὰ ἀποδείξωσι τὸ βιβλίον τοῦτο ἡκιστα χρήσιμον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνετάχθη ». Πάντα ταῦτα πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἄλλὰ πάντα τὰ μετὰ ταῦτα πολὺ μοχθηρῶς καὶ πολὺ ὑβριστικῶς καὶ πολὺ ἀλογίστως. Διότι, σκοποῦντες νὰ ἐκφαυλίσωσι τὸν κ. Καβαλιερᾶτον, ἀναγράφουσιν ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε : « ὠργισμένος γρ. ὠργισμένος, κατεβρόχθησαν γρ. κατεβρόχθισαν, κλίμαξ γρ. κλίμαξ, ξίφος γρ. ξίφος, ῥάγες γρ. ῥάγες, μακρωτέρα γρ. μακροτέρα, δὲν ἐπίστευον ποτὲ γρ. δὲν ἐπίστευόν ποτε, νὰ λησμονῶμεν ποτὲ γρ. νὰ λησμονῶμέν ποτε, ἰχθεῖς γρ. ἰχθύες, στάχεις γρ. στάχυες, οἱ μῦς γρ. οἱ μύες, τοὺς βόας γρ. τοὺς βοῦς, ἐτρύπουν γρ. ἐτρύπων, ὅταν πιστεύει γρ. πιστεύῃ, θὰ εὔρης γρ. θὰ εὔρησ, θὰ ἔλθῃ γρ. θὰ ἔλθῃ, θὰ εἶπουν γρ. θὰ εἶπωσι, ὅταν τὰ βλέπη νὰ κινοῦνται, νὰ ἀναβαίνουσι — πάντα ἀφόρητα — γρ. βλέπη κινῶνται ἀναβαίνωσι καταβαίνωσιν, νὰ εὐχαριστηθῇ ποῦ ἔκλαιε γρ. διότι ἔκλαιε, τόσῳ ὅσῳ γρ. τόσον ὅσον, ἀνοιξατέ μοι, δότε μου — ἢ συνήθης ποικιλία, ἤτοι ἡ διαστροφή τῆς γλώσσης — ἐτρεμόσβυεν· σημ. Τοιαῦται συνθέσεις πρέπει νὰ ἀποβάλλωνται ἐκ τῆς γλώσσης — τινὲς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνθρώπων γρ. ἀνδρῶν » κτλ. κτλ. Πάντα ὀρθὰ καὶ δίκαια ἕως ἐδῶ. Σκοποῦντες ὁμῶς νὰ βραβεύσωσι τὸν κ. Κουρτίδην προσεποίη-

θησαν ὅτι δὲν εἶδον δῆθεν τὰ ἐν τῷ ἐστεμμένῳ αὐτοῦ Ἀναγνωσμα-
 τάρῳ, τῆς τετάρτης μάλιστα τάξεως, ὁμοειδῆ μὲν τούτοις, ἀλλ' ὑπέρ-
 τερά πως κατὰ τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν φαυλότητα παντοῖα πλημμε-
 λήματα, ὡς π. χ. «ὁ ἵππος εἶνε ἵπιος — θὰ λιχμίσῃ (σελ. 55) —
 κλῖμα μίγμα (σελ. 131) — ἡ κορινθιακὴ μικρὰς καὶ στρογγύλας τὰς
 βάγας (σελ. 178) — ἐπικινδυνωτάτη (σ. 183) — ἡμέραν τινα, κρό-
 τον τινα, τὸ βῆμα των, τὸ σῶμα σου, τὸν πλοῦτον του (σ. 46, 76,
 90) — ἐπήδων οἱ ἰχθῦς, οἱ ἰχθῦς τῆς θαλάσσης, οἱ παστοὶ ἰχθῦς
 (σ. 6, 17, 99, 168) — ὦ Σόλον, Σόλον, Σόλον, Σόλον, τετράκις
 ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι (σ. 60-61) — τὰς κλυτίαις τῶν ὀρέων (159)
 — τὰ δάκτυλα ἐτρύπουν δι' αὐτῆς τὸ ὑπόδημα (53) — ὅταν ἐργά-
 ζεται, ὅταν καταδιώκεται, ὅταν καταθέσετε, ὅταν ὀργίζεται (σ.
 49, 117), τίς θὰ σέβεται, δὲν θὰ εἰμπορῆτε νὰ μὲ εὔρετε, χωρὶς
 νὰ ἐντρέπεται, δοκιμάσετε νὰ σπάσετε, νὰ ἀναφλέγεται, νὰ ἀρχί-
 ζετε (σελ. 147, 53, 55) — νὰ ἰμιλοῦν διὰ χιλιάδας, ὅταν βλέπη
 ὅσους ὀδηγοῦν ἀμάξας (σελ. 34, 47) — ἀναχωροῦν διότι πρέπει νὰ
 ἀναχωρήσουν. . ἂν μείνουν ἐδῶ, θὰ ἀποθάνουν, διὰ νὰ πετοῦν καὶ
 διασχίζουσιν, ἐμαζεύθησαν νὰ κάμουν μεγάλο ταξεῖδι, θὰ ἀνησυχή-
 σουν, θὰ ἀντισταθοῦν (σελ. 41, 43) — ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποῦ ἐγεν-
 νήθην ἕως ὅτου ἐμεγάλωσα (σελ. 89) — ἐσκόρπιζαν παντοῦ κᾶτι ποῦ
 λέγεται ἀνθρακικὸν ὄξυ (σελ. 107) — ἡ εὐεργεσία ὅσον μυστικὴ
 εἶνε τόσῳ μεγαλειτέραν ἀξίαν ἔχει (σελ. 34) — ταπεινωμένην μα-
 ραμμένα βαμμένον κεκρυμμένον προσκεκολλημένον πεπιεσμένον ἀπο-
 μεμακρυσμένα (σελ. 25, 57, 77, 79, 108, 112) — νὰ σᾶς εἰπῶ,
 νὰ μᾶς εἴπησ, εἶπέ μοι, μοὶ ἐπέτρεψας (σ. 58, 60, 71) — μοῦ εἶπαν
 (σελ. 185) — καλή μου γυναῖκα, καὶ πῶς ὀνομάζεσαι ὦ γυναῖκα (σ.
 81, 77) — ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι (σελ. 102-103): νὰ ἔλθητε
 νὰ μὴ ἔλθητε, νὰ ἐπιστρέψητε, νὰ πίνετε νὰ ἐγειρεσθε — ἐν
 Θεσσαλίᾳ καὶ εἰς τινα μέρη — εἰς τὰς Ἀσιατικὰς χώρας καὶ
 ἐν Νουβίᾳ — ἀποστρέφεται ὅσους δὲν πράττουν τὸ καλὸν ὁσάκις
 εἰμποροῦν νὰ τὸ πράξωσι (σελ. 6. 26. 58) — τὰ τηλεγραφικὰ σύρ-
 ματα ἐγέμισαν χελιδόνας — ἓνα χανδάκι γεμᾶτον λάσπην — ἐγέ-
 μισαν ὅλην τὴν οἰκίαν ἀπὸ μεταξοσκώληκος — τί κρῖμα ποῦ ἔχω μὲ
 σφαιρίδια γεμᾶτον τὸ ὄπλον — ἐγέμισε τὸ ἔδαφος ἐκ πόας — ἐγεμισαν
 ὕδατος τὰ ἀγγεῖα!! (σελ. 41. 58. 83. 99, 112. 140) — ἀγριο-
 κυττάζονται ἀγριόχηναι ἀγριόπαπαι κατασπαράξεις στρεφογυρίζω

(σελ. 43. 91. 120)—ή σακκορράφα ἐνόμισεν ὅτι ἐσχετίσθη μὲ σημαντικὸν ὑποκείμενον (σελ. 54) κτλ. κτλ. Ἄλλ' αἱ οἱ κριταὶ χαρίζονται οἷς ἂν φίλοι ὦσι καὶ ἢ ὅλως ἀφιᾶσιν ἢ μικροῖς ζημιούσι», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης¹⁾· καὶ τοῦτο διότι μόνον, ὡς μὴ ὄφελεν, «ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς ἔπεται γνῶμη τε καὶ αἰδῶς, οἱ νῦν ἐν πολλοῖς ἀτρεκέως ὀλίγοι», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Θεόγνις (στίχ. 635).

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς κριτής, ὁ κ. Ἰ. Ἀργυριάδης, κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Κονιδάρη λέγει: «Αἱ φράσεις δύσανάλογοι πρὸς τῶν παιδαρίων τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν· ὡς «ὁ δὲ καρπὸς ἀνήκει εἰς ἐμὲ διὰ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα — καλὴ τί διαφορά ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην! εἶδες ἢ συμβουλή μου;» Ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν λόγον κατακρίνει τὸν κ. Μισιτζῆ διὰ τὰς προτάσεις του «ὅταν ὁ Ὀρφεὺς ἔπαιζε τὴν λύραν του, ὡς λέγει ἡ μυθολογία — ὁ ἄγγελος εἶνε πνεῦμα καθαρὸν — ἢ ἔαν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν φωτισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς». Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ τοῦ ἐστεμμένου φίλου Ἀλφαβηταριογράφου, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀκατανόητοτέρα ταῦτα: «ἡ θεία εἰρήνη — ἡ εἰρήνη εἶνε θεῖον δῶρον — ὁ καλὸς βασιλεὺς εἶνε εὐτυχία τοῦ λαοῦ — ἡ ἀλήθεια ἀνήκει τῇ ἀρετῇ — ἀμβροσία λέγεται ἡ τροφή τῶν θεῶν — ὁ δειλὸς εἶνε ἐχθρὸς τῆς πατρίδος — Σόλων ὁ σοφὸς εἶπε μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε — ἅμα ἔπεσεν ἢ ὑσπληξ ἔτρεξαν οἱ δρομεῖς» κτλ. κτλ. Ἀπρεπῶς δ' ὅλως διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς εἰσάγει φράσεις καὶ προτάσεις σαφεῖς καὶ εὐλίπτους».

Ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Ἀποστολοπούλου λέγει: «Ἀπὸ δὲ τῆς σελίδος 34-46 αἱ προτάσεις οὐ μόνον πενιχρόταται ἀλλὰ καὶ κακόζηλοι εἶνε «ὁ ὄνος ἔχει αὐτῖα μεγάλα — ἡ μυῖα τρώγει τὸ μέλι — τὰ ἀγγούρια τρώγομεν — τὰ κρομμύδια τρώγομεν» κτλ. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς ἐστεμμένας ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ «πενιχρότερας» καὶ «κακοζηλοτέρας» προτάσεις τοῦ βραβευθέντος φίλου, οἶαι π. χ. «ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια — ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα — ἀγαπῶ τὰ μαῦρα μουρα — ὁ πα-

1) Ῥητορικὴ 1372, α. 20.

τῆρ εἶνε καλὸς χορευτῆς — βάλλω γόμφους εἰς τὴν σανίδα — χύνε ὕδωρ τῆ αὐλῇ — φῶς φανάρι — χαῖρε ἑταῖρε — εἶθε νὰ γείνω γέρων — κόψε ράψε» κτλ. κτλ.

Κατακρίνων ὁ αὐτὸς κ. κριτῆς τὸ 'Αλφαθητάριον τοῦ κ. 'Αδαμοπούλου λέγει: «Καὶ τὸ δεύτερον δὲ μέρος τοῦ αὐτοῦ τεύχους ὀλίγας περιέχει προτάσεις καὶ ταύτας ξηράς, ἅμα δὲ κακοζήλους καὶ πλημμελεῖς· τοιαῦται δ' εἶνε: «Τίς ἔδεσε τὴν οὐρὰν τοῦ ὄνου; — αἱ μυῖαι εἶνε ζῶα· αἱ μυῖαι εἶνε ἀθῶα ζῶα — αἱ μυῖαι εἶνε ἐπίμονα ζῶα — δὲν θὰ πειράζω τὰς μυῖας — ἡ γαλῆ διώκει τὰς μυῖας — αἱ μυῖαι ρυπαίνουσι τοὺς τοίχους» κτλ. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. 'Αλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλῶνται πρὸς τὰς ἔτι βδελυρωτέρας ἐωλοκρυσίας ταύτας τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ φίλου: «ἡ ἀλογόμυια — αἱ ἀλογόμυιαι — ἡ μυῖα πετᾶ — αἱ μυῖαι δὲν εἶνε καθαρὰ ζῶα — αἱ μυῖαι πετῶσιν εἰς τὰ φαγητὰ — αἱ μυῖαι μολύνουσι τὰ φαγητὰ — ἀηδιάζω πολὺ τὰς μυῖας — αἱ ἀλογόμυιαι πειράζουσι πολὺ τὰ ζῶα — ἡ μυῖα καὶ ὁ κώνωψ ῥοφῶσι τὸ αἷμα — ὁ ὄνος διώκει τὰς μυῖας μὲ τὴν οὐρὰν — ὁ παῖς ὁ ὁποῖος πιάνει τὰς μυῖας μὲ τὰς χεῖρας εἶνε ρυπαρὸς — αἱ μυῖαι μεταδίδουσι τὰς νόσους — κοιλίαὶ αἰγῶν καὶ βοῶν — μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα (!) — αἱ φθειρες εἶνε βρωμερὰ ζώφια — ἀπὸ τὴν ρίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα» κτλ. κτλ. 'Απρεπῶς δ' ὅλως διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Φεῦ! Οὐδὲν δίκαιόν ἐστὶν ἐν τῷ νῦν γένει·
ἅπαντα τόλμης δοῦλα καὶ ἀναισχυντίας 1).

Ὁ αὐτὸς ἐντιμὸς κριτῆς κ. 'Αργυριάδης κατακρίνων τὸ 'Αλφαθητάριον τοῦ κ. Μ. Σακελλαροπούλου γράφει: «Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶνε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ 6' μέρους τοῦ 'Αλφαθηταρίου δυσανάλογοι, 27 ὅλαι σελίδες ἐκ τῶν 64 ἐν αὐτῷ καταλαμβάνουσαι». Ὁρθῶς καὶ δικαίως. 'Αλλ' ἀδίκως καὶ μοχθηρῶς τυφλῶνται πρὸς τὸ βραβευθὲν 'Αλφαθητάριον τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου, ἐν ᾧ ἡ πραγματογραφία κατέχει σελ. 27 $\frac{1}{4}$ ἐκ τῶν 50 τοῦ ὅλου τοῦ αὐτοῦ μέρους (σελίδ. 70 - 120). Ὁ ἐστὶν ἐν ᾧ ἐν τῷ κατακρι-

1) Εὐριπίδης ἀπόστ. 696. ἴδ. καὶ Comicorum Atticorum fragm. ἐκδ. Koock, τόμ. 3, σελ. 755, ἀριθ. 570 b.

νόμηνω βιβλίω ἡ ἀναλογία τῶν περιγραφῶν πρὸς τὸ ὅλον εἶνε 40 %· ἐν τῷ ἐστεμμένῳ εἶνε 54 %! Οὐχ ἤττον τοῦτο οὐδαμῶς ἀποκωλύει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίζῃ διὰ τῆς τιμιωτάτης αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «τὸ Ἄλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διὰ τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Τόσον δίκαιον εἶχεν ὁ σεμνὸς Πλούταρχος εἰπὼν ποτε περὶ τοιούτων ἀνελευθέρων καὶ ἀγεννῶν ἀνθρωπίσκων: «ἀλλ' οὐκ ἐλεύθερος οὗτος, ὧ Μητρόδωρ' ἐστίν, ἀλλ' ἀνελεύθερος καὶ ἀνάγωγος, καὶ οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ἣ τοὺς Γάλλους πλημμυλοῦντας ἐν τοῖς Μητρώοις κολάζουσιν » 1).

Ὁ δὲ κύριος Ζησίου, ἄλλος οὗτος ἀκριβοδίκαιος κριτής, κατακρίνει μὲν τὸν κ. Σκορδέλην διότι ἔγραψέ που: «ὕψηλός καὶ ἀρειμάνιος λοχίας ἐκράτει τὴν ἐθνικὴν σημαίαν τοῦ τάγματος», προσεπιλέγων τὸ ἄγαν λεπτὸν καὶ σφόδρα δισμυλημένον τοῦτο νοΐδιον «τὴν σημαίαν δὲν κρατεῖ λοχίας», βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην γράψαντα «ὅτε τὸ τάγμα ἔφθασεν εἰς τὰ παραπήγματα καὶ διελύθησαν αἱ τάξεις» (σελ. 10). Καὶ κατακρίνει μὲν τὸν κ. Κουλούμπαρδον περιγράψαντα τὴν φάλαιναν καὶ τὰ ἠφαίστεια, βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην μετενεγκόντα ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Μηλιαράκη, τὰ περὶ φοίνικος καὶ Ἀράβων καὶ βουρνούζιων καὶ ἀντιλοπῶν καὶ στρουθοκαμήλων καὶ φαντασιοπληξίων Ἀσιατικῶν. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἐρωτᾷ «τί πρὸς ἡμᾶς ἡ φάλαινα . . . καὶ τὰ ἠφαίστεια;» ἐνταῦθα δὲ ὑπεραπολογούμενος, ὡς τις ὠνητὸς συνήγορος. τὰ ἀσύστατα ταῦτα καὶ σκαιὰ προφέρει: «Πραγματεύεται δὲ περὶ φοίνικος, διότι οὐ μόνον γνωστὸν εἶνε τὸ δένδρον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐμβάλλεται ἐν ὠραία ἀραβικῇ (1) διηγήσει». — Λοιπὸν Ἀραβικὴ διήγησις καὶ φοῖνιξ καὶ Ἀραβες καὶ βουρνούζια καὶ ἀντιλόπαι καὶ στρουθοκάμηλοι καὶ Ἀσιατικὴ φαντασιοπληξία ἐπιτρέπονται ἐνταῦθα, φάλαιναὶ δὲ καὶ ἠφαίστεια δὲν ἐπιτρέπονται ἐκεῖ. Καὶ διὰ τί; Ἀκούσατε! «Ἐπειδὴ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παρ' ἡμῖν εἶνε μόνον τετρατάξιον, πρέπει — τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις — νὰ ἀναφέρονται μάλιστα εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν χώραν τὴν Ἑλληνικὴν, εἰς τὰ φυτὰ, ζῶα, φύσιν τῆς

1) Πρὸς Κολώτην κεφ. 33. σελ. 1127 C.

Ἑλλάδος, εἰς τόπους καὶ κτίσματα, μεθ' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς βίος καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶνε αἰωνίως συνδεδεμένα». Τοιαῦτα δὲ δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἡ φάλαίνα καὶ τὰ ἰφθαίστεια· τοιαῦτα εἶνε τὰ βουρνούζια καὶ αἱ στρουθοκάμηλοι καὶ αἱ ἀντιλόπαι καὶ οἱ Ἄραβες καὶ τὰ κενοπαθήματα καὶ τὰ ἀναπλάσματα τῆς διακένου καὶ παρατυπωτικῆς Ἀσιατικῆς φαντασίας! Ἀλλὰ τότε πρὸς Θεοῦ διὰ τί περὶ τοῦ κ. Κουλομπάρδου προκειμένου ἐγράφησαν: «δύο διηγήσεις «ἡ Ἀραβέλλα» καὶ «ἡ μνηστὴ» ἀποβλητέαι· διότι ἐκείνη μὲν ὄζουσα Ἰσπανίας ἢ μεσαιωνικῆς Ἰταλίας εἶνε παντάπασιν ἀνελλήνιστον ἔργον;» Τοῦτο δὲν εἶνε «ἀνελλήνιστον τερατολόγημα»;

᾿Ω πότνι' αἰδῶς, εἴθε τοῖς πᾶσιν βροτοῖς
συνοῦσα τάνάσχυντον ἐξήροῦ φρενῶν 1).

Περαιτέρω· ὁ αὐτὸς ἔντιμος κριτής, ὁ κ. Ζησίου, εἶχεν ἀνοικτούς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ πρὸς καταδίκην προωρισμένῳ βιβλίῳ τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὰ ὄντως διὰ παιδία ἑννέα καὶ δέκα ἐτῶν, ἀνάρμοστα ταῦτα: «Ὁ γῦρος οὗτος τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον ἀποτελεῖται ἐξ 946,080,000 χιλιομέτρων», εἶχεν ὁμως αὐτοὺς κλειστούς, ἢ πιθανώτερον τεθλωμένους, ὅταν ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ πρὸς βράβευσιν προωρισμένῳ βιβλίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τὰ ὁμοδίαιτα τούτοις καὶ που καὶ ἐν τισι καὶ τούτων ἀπρεπέστερα τάδε: «Ἦκουσα νὰ ὀμιλοῦν διὰ χιλιάδας καὶ ἑκατομμύρια (σελ. 34) — παράγουσα ἐτησίως περὶ τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια ὀκάδων ἄλατος (σελ. 169) — ἐν τῷ πυθμένι τῶν κοιλωμάτων τούτων ἀπομένει μετὰ τὴν ἐξάτμισιν παχὺ στῶμα ἄλατος· εἶνε ὁμως πικρὸν τὴν γεῦσιν, ἕνεκα τοῦ μαγνησιακοῦ ἄλατος, τὸ ὁποῖον περιέχει ἡ θάλασσα (σ. 169) — ἀπορροφοῦν τὸν ἀνθρακα ὁ ὁποῖος εἶνε μέσα εἰς τὸ ἀνθρακικὸν ὄξυ καὶ ἀφίνουν ἐλεύθερον τὸ ὄξυγονον (σ. 107) — Οἱ βάλτοι ἐσχόρπιζαν παντοῦ κᾶτι ποῦ λέγεται ἀνθρακικὸν ὄξυ (σ. 107) — ὁ Γουτεμβέργης βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Πέτρου Σχαιφέρου κατῶρθωσε νὰ παραγάγῃ δι' ἐνώσεως ἀναλόγων μερῶν μολύβδου καὶ ἀντιμονίου μίγμα (σ. 131) — ἡ οἰκία των ἦτο ἐστολισμένη δι' ἀναγλύφων καὶ ἄλλων ἀλληγορικῶν κοσμημάτων (σελ. 130) καὶ οὕτω καθεξῆς.

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 439, ἐκδ. Dindorf.

Ὁ αὐτὸς εὐσυνείδητος κριτὴς κ. Ζησίου εἶχεν ἀνοικτούς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν ἀνεγίνωσκε τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κουλουμπάρδου, καὶ εἶδε καὶ τὰ ἄτοπα ταῦτα καὶ «τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ λεκτικοῦ καὶ τῶν ἀνορθογραφιῶν τὸν κατακλυσμὸν». Ἄλλ' εἶχε κλειστούς, ὡς φαίνεται, αὐτούς, ἢ πιθανώτερον τεθολωμένους, ὅταν ἀνεγίνωσκε τὸ βραβευθὲν βιβλίον καὶ δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὰ ἄτοπα ταῦτα νὰ ἴδῃ οὔτε τὰς ἀνωμαλίας τοῦ λεκτικοῦ οὔτε τὰ παντοδαπὰ καὶ πρωτοφανῆ λεκτικὰ ἐξαμβλώματα, ὧν ἔβριθε τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ βιβλίον. Τὴν «πέτεινόμυγα» τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὴν εἶδεν ὁ ἀλωπεκώδης αὐτοῦ ὀφθαλμὸς, τὴν «ἀλογόμυια» ὅμως τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τὸ ἀφεντόπουλο καὶ τὸν ψυχουιὸν καὶ τὰς ἀγριόχηννας καὶ τὰς ἀγριόπαπιας καὶ τὸν κουμπάρον καὶ τὴν πρόστυχην ἐργασία τοῦ κ. Κουρτίδου δὲν τὰ εἶδεν. «Ὁ διάλογος τῶν δύο περιστερῶν» προσκρούει εἰς τὴν εὐμουσίαν τοῦ κ. κριτοῦ, διότι εὐρίσκεται εἰς τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὸ βιβλίον· ὁ διάλογος ὅμως τῆς ἐν τῷ βούρκῳ τοῦ ἀύλακίου κατακειμένης «σακκορράφας» μετὰ τοῦ παραπλεύρως ἐν τῷ αὐτῷ βούρκῳ βεβουθισμένου «τεθραυσμένου ὑαλίου» προσαρμόζεται πρὸς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Παρὰ τῷ κ. Κουλουμπάρδῳ εἶνε ἄτοπα τὰ ὑπὸ τῶν περιστερῶν λεγόμενα: «Καὶ πῶς ἐγεννήθην τάχα ἐγὼ διὰ νὰ ζῶ εἰς τοὺς ἀγρούς; ἀπὸ τὴν ἀξίνην· τίποτε μὴ περιμένης. . . ἄλλοῦ ὅμως ὁ χρυσὸς τρέχει εἰς τοὺς δρόμους, οἱ ἄνθρωποι εἶνε κουτοὶ καὶ ὅποιος εἶνε ἐξυπνος, καθὼς ἡμεῖς, ἀμέσως εἴμπορεῖ νὰ γείνη πλούσιος», παρὰ τῷ κ. Κουρτίδῳ ὅμως εἶνε ἀρμόζοντα καὶ πρέποντα καὶ στεφάνου μάλιστα ἄξια τὰ ὑπὸ τῆς τεθραυσμένης σακκορράφας καὶ τοῦ τεθραυσμένου ὑαλίου ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ ἀύλακίου φιλοσοφούμενα τοῦτα: «Ἐγὼ εἶμαι καρφίτσα, τῷ εἶπεν (ἡ σακκορράφα τῷ ὑαλίῳ). Τοῦ λόγου σου θὰ εἶσαι διαμάντι βέβαια — Μάλιστα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν. Ἡ σακκορράφα ἐνόμισεν ὅτι ἐσχετίσθη μὲ σημαντικὸν ὑποκείμενον, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὑαλίον καὶ ἤρχισαν νὰ συνομιλῶσι περὶ τοῦ κόσμου καὶ νὰ λέγωσι πόσον φαντασμένος καὶ ἐξιπασμένος εἶνε ὁ δεῖνας καὶ ὁ τάδε — Ἐζῆσα εἰς τὴν κοσμηματοθήκην μιᾶς κυρίας, ἡ ὁποία ἦτο μαγεύρισσα, ἔλεγεν ἡ σακκορράφα — Ἡ κυρία αὐτὴ εἶχε πέντε δάκτυλα εἰς ἐκάστην χεῖρα. . . Ἦσαν ἀπὸ γένος; ἠρώτησε τὸ τεμάχιον τῆς ὑάλου — ὄχι βέβαια, ἀπεκρίθη ἡ σακκορράφα, ἀλλ' εἶχαν μίαν ὑπερφάνειαν! τὸ πλεόν κοντὸν καὶ χονδρὸν

ἔστεκε ὀλίγον παράμερα ἀπὸ τᾶλλα . . . καὶ ἐκάθητο . . . ὑπερήφανος καὶ ἐσυλλογίζετο τὰ μεγαλεῖά της» κτλ. κτλ.

Καὶ αἰσθάνεται μὲν ὁ εὐαίσθητος κ. Ζησίου βδελυγμίαν, ὅταν ἀναγινώσκη εἰς τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὸ βιβλίον «σήμερον δὲν ἐξάγεται ἀπὸ τὴν κόπρον τοῦ βοῦς ἄρωμα», καὶ ἀποφαίνεται ὅτι «δὲν προάγεται τοῦ παιδὸς ἡ φιλοκαλία» ἐκ τῶν τοιούτων ἀρρητολογιῶν, φιληδεῖ δ' ὅμως «τοῖς περιπτώμασι» τοῦ κ. Κουρτίδου 1), καὶ «τῆ ξηρᾷ κόπρῳ» αὐτοῦ, δι' ἧς ὁ ἐστεμμένος καὶ εὐαίσθητος οὗτος Ἐναγνωσματοριογράφος «ἐπαλείφει τὰς κλῖνας» 2). γεγοητευμένος δὲ ἐκ τοῦ παγκάλου τούτου θεάματος καὶ ἐκβεβαχχευμένος ἐκ τῶν ἀναδιδομένων εὐόσμων ἀναθυμιάσεων ἔνθους ἀναφωνεῖ: Οἶα ἀφέλεια καὶ χάρις! Τέλος πάντων ἰδοὺ ἀντικείμενα ἀφελῆ καὶ χαριέστατα. Ἰδοὺ θεάμματα ἐρατεινά, δι' ὧν ἀσφαλέστατα δύναται νὰ ἀναπτυχθῆ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων ἡ λεπτοτάτη καλαισθησία 3).

Ἀπανθρώπως δὲ ἐναπειροκαλῶν ὁ αὐτὸς εὐγενὴς κ. Ζησίου ἐκθύμως συνιστᾷ ὡς «καλὴν τὴν διήγησιν», «πάππος καὶ ἔγγονος», ἐν ἧ ὁ παῖς ἀναγινώσκει: «Ὁ Γερομῆτρος εἶχε φθάσῃ εἰς βαθὺ γῆρας. Οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν ἔβλεπον καλὰ . . . αἱ χεῖρές του ἔτρεμον. Ὅτε λοιπὸν ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατῆ τὸ κοχλιάριον, ἐχύνετο πολλάκις τὸ φαγητὸν εἰς τὸ τραπέζομάντηλον» καὶ τὰς λοιπὰς βδελυρίας καὶ μιαρίας τοῦ ἀντιπαιδαγωγικωτάτου τούτου Γερμανικοῦ παραμυθίου τοῦ Grimm.— Καὶ κατακρίνει μὲν τὸν κ. Β. Σκορδέλην, διότι τινὰ τῶν ἀναγνωσμάτων εἶνε «δι' ἀναγνωσματορία κατωτέρων τάξεων ἢ καὶ δι' ἀλφαβητάριον», βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην ὑψηλοφρόνως ἄγαν κλεισιλογίσαντα ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου τὸν μῦθον «οἱ δύο ξυλοκόποι», ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματορίου τῆς Β' τάξεως τὸ διήγημα «ἡ φωλεὰ τῶν δύο πελαργῶν», ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματο-

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματορίου σελ. 112: Οἱ πυρῆνες κατέπεσον μετὰ τῶν περιπτωμάτων τῶν πτηνῶν.

2) Ἐστεμμέν. Ἀναγνωσματορ. σελ. 82: Κλῖνας πλεκτάς ἐκ καλάμων, τὰς ὁποίας ἤλειψαν διὰ ξηρᾶς κόπρου βοῶν.

3) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 32, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. Ζησίου. «Ἀλλὰ ὑπερτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματορίον τοῦτο — τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου δηλ.— πλείστον τῶν ἄλλων διὰ . . . τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν . . . δι' ὧν ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἴσθημα καὶ καλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνον δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον».

ρίου τῆς Β' τάξεως τοῦ κ. Χ. Πουλίου τὸ παραμύθιον «πάππος καὶ ἔγγονος», ἐκ τοῦ Α' τομιδίου τοῦ Γεροστάθου τὰ διηγήματα «ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ παραλυτικὸς πλούσιος» 1) καὶ τὰ «λιμνάζοντα ὕδατα», ἐκ τοῦ Β' τομιδίου τοῦ αὐτοῦ «ὁ μικρὸς Κώστας» 2), μετενεγκόντα δὲ ἀπλούστατα ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς Β' τάξεως «Ἡρωϊκοὶ χρόνοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος» ἐπιγραφόμενον τὸν μῦθον «Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος» καὶ ἐπικολλήσαντα ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν Ἀναγνωσματῶν τῆς Β' καὶ τῆς Γ' τάξεως τὰ ποιήματα «ἡ πέρδικα—τὸ ναυτόπουλον—τὸ ὄρφανόν—ἐωθινὴ προσευχὴ—οἱ δύο πτωχοὶ—ὁ χειμὼν», ἀπλούστατα καὶ στοιχειωδέστατα πάντα. Καὶ ἐν τούτοις ὁ μὲν ἄμοιρος κ. Σκορδέλης ἤκουσεν παρὰ τῶν εὐσυνειδήτων τούτων κριτῶν διὰ τὰς μὴ κλεψιλογίας αὐτοῦ: «Τινὰ τῶν ἀναγνωσμάτων εἶνε δι' ἀναγνωσματάρια κατωτέρων τάξεων ἢ καὶ διὰ Ἀλφαθητᾶριον», ὁ δὲ ἐστεμμένος κ. Κουρτίδης ἤκουσε διὰ τὴν πρόχειρον καὶ ἀνελεύθερον μεταφορὰν καὶ τὴν ἐπαίσχυντον κλεψιλογίαν αὐτοῦ ἐξ Ἀλφαθητῶν καὶ ἐξ ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν κατωτέρων τάξεων, ὧν τινὰ μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ αὐτοῦ κ. κριτοῦ, σὺν τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «Τοιοῦτον τὸ τέλος τῶν καλῶν διηγήσεων «πάππος καὶ ἔγγονος» 3) — πλὴν δὲ ταύτης τῆς ἀρετῆς ἀναφέρονται πᾶσαι—αἱ πραγματογραφίαι—εἰς πράγματα γνῶριμα ἐν Ἑλλάδι· οὕτω λόγος γίνεται περὶ . . . αἰγὸς ἵππου ἀετοῦ γάτας 4) — πραγματεύεται δὲ περὶ τοῦ ψείνικος . . . ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐμβάλλεται ἐν ὠραία ἀραβικῇ διηγήσει 5) — τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματῶν τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ ἐπιμελεστάτα γενομένη ἐκλογή τῶν ποιημάτων . . . ἐπειδὴ δὲ . . . ἔχομεν ἱκανὰ ποιήματα δοκίμων ποιητῶν . . . ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τῶν τοιούτων, ἐπαί-

1) Τοῦτο μεταμφιεσθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς «ἡ ἀξία τῆς υγείας».

2) Καὶ τοῦτο ἐλαφρῶς μεταμφιεσθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς «τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας».

3) Κλεψιλογηθὲν ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματῶν τῆς Β' τάξεως τοῦ κ. Χ. Πουλίου καὶ σκαιῶς παραφθαρὲν.

4) Πάντα εὐγενῶς ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν Ἀναγνωσματῶν κλεψιλογηθέντα καὶ σκαιῶς κολοβωθέντα καὶ ἀγροίκως παραφθαρέντα.

5) Ἀξιοπρεπῶς ἐκ τῆς τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη «Φυσικῆς ἱστορίας» τῆς ὠρισμένης διὰ τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μετενεχθεῖση.

νου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφέρομεν τὸ « ἡ πέρδικα, τὸ ναυτόπυλον, τὸ παιδί στὸ ποτάμι, τὸ ὄρ-
φανό; » 1) — Οἷα εὐσυνειδησία κριτῶν! Ὁ κ. Σκορδέλης δι' ἀθῶν
καὶ ἄκκακον παράπτωμα στιγματίζεται καὶ καταδικάζεται, ὁ κ. Κουρ-
τίδης δι' ἐπονείδιστον καὶ κατάπτυστον σκαιοῦργημα ἐπαινεῖται καὶ
βραβεύεται!

Βέβηκε δ' ὄρκων χάρις, οὐδ' ἔτ' αἰδῶς
Ἑλλάδι τᾶ μεγάλα μένει, αἰθέριον δ' ἀνέπτα 2).

Ἐν ἔτι καὶ οὐδὲν πλέον!

Οἱ κ. κ. κριταὶ ἐγνώριζον εἴτε μαθόντες ποθὲν εἴτε καὶ θυμοσόφως
αὐτοὶ εὐρόντες τὰ τοῦ Πλάτωνος 3): « Τὰ δὲ δὴ τοῦ Κρόνου ἔργα
καὶ πάθη ὑπὸ τοῦ υἱέος, οὐδ' ἂν εἴ ἦν ἀληθῆ, ὦμην δεῖν ῥαδίως
οὕτω λέγεσθαι πρὸς ἄφρονάς τε καὶ νέους, ἀλλὰ μάλιστα μὲν σιγα-
σθαι . . οὐτοί γε οἱ λόγοι χαλεποὶ . . καὶ οὐ λεκτέοι ἐν τῇ ἡμε-
τέρᾳ πόλει, οὐδὲ λεκτέον νέῳ ἀκούοντι, ὡς ἀδικῶν τὰ ἔσχατα οὐδὲν
ἂν θαυμαστὸν ποιοῖ, οὐδ' αὖ ἀδικοῦντα πατέρα κολάζειν παντὶ
τρόπῳ » καὶ τὰ τοῦ Πεσταλότση: « Τὸ παιδίον ἐν τῇ ἀθωότητι
αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ σκεφθῆ ὅτι οἱ γονεῖς αὐτοῦ κακόν τι ἢ ἀνόσιον
δύναται ποτε νὰ διατάξωσιν ἢ μωρίαν τινὰ νὰ διαπράξωσιν Ἐπι-
παιδαγωγικώτατον ὄθεν τὸ νὰ παραχθῆ τοῦτο διὰ τῆς διδασκα-
λίας εἰς τὴν σκέψιν ταύτην καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ νὰ διδαχθῆ τί αὐτὸ
ἐν τῇ οἰκτρᾷ ταύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ πράξῃ » 4). Ταῦτα, λέγω,
μαθόντες ποθὲν ἢ αὐτοὶ θυμοσόφως εὐρόντες ἔγραψαν ἐν τῇ κατακρί-
σει τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἐπτανήσῳ Διδασκα-
λείου κ. Σακελλαροπούλου πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ καλῶς τάδε: « Τὸ

1) Ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλλην. Ἀναγνωσματῶν τῶν κατωτέρων τάξεων ἀπλῶς διὰ
ψαλλιδίου ἀποκοπέντα καὶ εἰς τὸ βραβευθὲν τοῦτο τῆς ἀνωτάτης τάξεως Ἀναγνωσμα-
τάριον ὑπὸ τοῦ ἐμμοῦσθου ἀντιγραφῆως προσκολληθέντα!!

2) Εὐριπίδης, Μήδεια 439.

3) Πολιτεία 378 Α.

4) Pestalozzi, Christoph und Else, 10 Abendstunde, WW. τόμ. 6, σελ.
133, ἔκδ. Seyffarth, 1870: Das Kind kann in seiner Unschuld nie denken
und soll in Unterrichte nie auf den Gedanken geführt werden, dass ihm
seine Aeltern je Etwas Böses und Gottloses befehlen, und ebenso wenig,
dass sein Vater und seine Mutter je unsinnig werden könnten; es soll
noch viel weniger unterrichtet werden, wie es sich in so einem traurigen
Falle zu benehmen hätte.

6' μέρος τοῦ Ἀλφαβηταρίου . . ἔχει τινὰς διηγήσεις . . μία ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «δὲν πρέπει νὰ κλέπτῃς» ἅτε μὴ συνάδουσα . . πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ οὐχὶ ἀληθῶς παιδαγωγικὴ εἶνε· διότι ἡ μήτηρ ἀντὶ νὰ διδάσκῃ καὶ νουθετῇ τοὺς ἑαυτῆς υἱοὺς διδάσκειται καὶ νουθετεῖται αὐτὴ ὑπὸ τοῦ μικροτέρου υἱοῦ» 1)

Σεμνὰ καὶ ἅγια. — Καὶ ἕως ἐδῶ μὲν ὀρθῶς καὶ καλῶς καὶ ἀνθρωπικῶς. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ πρὸς βράβευσιν βιβλίου τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου μετεβλήθησαν πάραυτα τὰ πράγματα. Ἀπεκδυθέντες οἱ κ.κ. κριταὶ πᾶσαν αἰδῶ καὶ ἐκτινάξαντες πᾶν ἀνθρωπικὸν ἠσχημόνησαν καὶ ἀπεθηριώθησαν. Ἐν τῷ ἐστεμμένῳ δηλ. τούτῳ Ἀναγνωσματαρίῳ ὑπάρχει τὸ καὶ ἀλλαχοῦ μνημονευθὲν ἀνοσιώτατον καὶ μιαρῶτατον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε προσενεχθέντων εἰς παιδάς, τὸ Γερμανικὸν παραμῦθιον τοῦ Grimm, «πάππος καὶ ἔγγονος», ὅπερ μόνον μεμουςωμένοι Ἀναγνωσματαριογράφοι καὶ φιλόκαλοι κριταὶ ὅμοιοι ἐκείνοις, ὧν βρίθουσι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος αἰ ἀγυαί, δύνανται νὰ ἀνεχθῶσιν.

Ἡ ἐστεμμένη δ' αὕτη ἀνοσιότης καὶ μιαιρία, ἀνελληνίστως καὶ ζηροκακοζήλως μάλιστα ἐκτεθειμένη 2) ἔχει οὕτως :

« Πάππος καὶ ἔγγονος »

«Ὁ Γερομῆτρος εἶχε φθάσει εἰς βαθὺ γῆρας. Οἱ ὄφθαλμοὶ του δὲν ἔδλεπον καλά, τὰ ὠτὰ του δὲν ἤκουον καλά πλέον, καὶ αἱ χεῖρές του ἔτρεμον. Ὅτε λοιπὸν ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὸ κοχλιάριον, ἐχύνετο πολλάκις τὸ φαγητὸν εἰς τὸ τραπέζομαντηλον.

«Ὁ υἱὸς του καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ τὸν ἐπέπληττον, καὶ ἐπὶ τέλους δὲν τὸν ἐδέχοντο εἰς τὴν τράπεζάν των, ἀλλ' ἐκάθισαν αὐτὸν εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ δωματίου καὶ τῷ ἐδιδον νὰ τρώγῃ ἐντὸς πηλίνου πινακίου ὀλίγην τροφήν. Ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ δυστυχὴς γέρον διέκρινε τοὺς ἄλλους νὰ τρώωσι μαζὶ καὶ οἱ ὄφθαλμοὶ του ἐγέμιζον ἀπὸ δάκρυα.

«Ἡμέραν τινὰ ἔπεσεν ἀπὸ τὰς τρεμούσας χεῖράς του τὸ πηλίνον πινάκιον καὶ ἐθραύσθη. Ἡ κακὴ νύμφη ἐξύβρισε τὸν γέροντα, αὐτὸς δὲ ἐσιώπα καὶ μόνον ἐστέναζεν. Ἐπειτα τῷ ἠγόρασαν ξυλίνην γαβάθαν καὶ ἔθετον τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτὴν τὸ φαγητόν.

«Ἐνῶ ἐκάθηντο ἐσπέραν τινὰ καὶ ἔτρωγον, ὁ μικρὸς ἔγγονος τοῦ

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 8, α, περὶ τὸ τέλος.

2) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 8.

γέροντος, παίζων, είχε φέρει σανίδιον τὸ ὁποῖον προσεπάθει νὰ σκάψῃ διὰ μαχαιρίου.

«— Τί κάμνεις ἐκεῖ; ἠρώτησεν ὁ πατήρ. Καὶ ὁ μικρὸς ἀπεκρίθη·

«— Κάνω μία γαβάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σὰς δίνω νὰ τρώγετε σὺ καὶ ἡ μητέρα.

« Τότε ὁ υἱὸς τοῦ Γερομήτρου καὶ ἡ σύζυγός του ἐκυττάχθησαν καλὰ καλὰ, καὶ δάκρυα ἀνέβησαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των. Παρευθὺς ἐσήκωσαν τὸν γέροντα πατέρα των, ἐκάθισαν αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἔκτοτε ἔτρωγον ὅλοι ὁμοῦ, καὶ δὲν τὸν ἐπέπληττον, ἀλλὰ τὸν ἐτίμων καὶ τὸν ἐσέβοντο, ὅπως πρέπει τὰ τέκνα νὰ τιμῶσι καὶ νὰ σέβωνται τοὺς γονεῖς των» 1).

Τοιοῦτον τὸ παμμίαρον τοῦτο παραμῦθιον! Νῦν οἱ παρ' ἡμῖν κ. κ. κριταὶ διαβεβαιούσι διὰ τῶν ἐντίμων αὐτῶν ὑπογραφῶν ὅλως τὰ ἐναντία ἐκείνων, ἄτινα, περὶ τοῦ Ἄλφαθηταρίου τοῦ κ. Σακελλαροπούλου προκειμένου, ἐπίσης διὰ τῶν ἐντίμων αὐτῶν ὑπογραφῶν διεβεβαίωσαν. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ κ. Κουρτίδου προκειμένου λέγουσι περὶ τῶν αὐτῶν μιαρῶν τάδε· «Καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς διηγήσεσι περὶ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει ἡ ἡδεῖα αὕτη ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις περὶ τῶν κακιῶν. — Ἐν ταύταις . . φέρονται τιμωρίαι ἡμεροὶ καὶ ἡμεροὶ πολλάκις ἀντὶ ὀργῆς θυμηδῖαν καὶ ἀντὶ θλίψεως μειδίαμα προκαλοῦσαι. Τοιοῦτο τὸ τέλος τῶν καλῶν διηγήσεων «**Πάππος καὶ ἔγγονος**»!! κτλ.

Οἷα ἠθικὴ ἐκκλησις καὶ ἀνδραποδωδία! «Ἐδοξέ μοι τοῦτο οὐκ ἀνθρώπινον ἀλλ' ὑγνῶν τινων εἶνε μᾶλλον θρεμμάτων, ἡσχύνθην τε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων», εἶπέ ποτε περὶ παρομοίων ἠθικῶν παραπτωμάτων καὶ μιαιῶν ὁ Πλάτων 2).

Κακούργημα δὲ δημόσιον θεωρῶν τὰς τοιαύτας ἀδικίας καὶ μοχθηρίας, καὶ κάκιστον τὸν ὑπὲρ τῶν φίλων ἀδικοπραγοῦντα ὁ Ἄριστοτέλης εἶπέ ποτε 3): «τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη» καὶ ἀλλαχοῦ 4): «Τῶν ἀκουσίων . . ὅσα . . ἀμαρτάνουσι . . μὴ δι' ἄγνοιαν

1) Ἐν τῷ Ἀναγνωσματάρῳ τοῦ κ. Χαρίση Πουλίου: «Νέον Ἀναγνωσματάριον, τεῦχος πρῶτον, τάξις Β', ἐν Ἀθήναις 1881, σελ. 95» φέρεται πολὺ ὁμαλώτερον τὸ ἀντιπαιδαγωγικώτατον καὶ παμδύλευρον τοῦτο παραμῦθιον τοῦ Grimm. Τοῦτο μετηνέχθη εἰς ἡμᾶς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀναγνωσματάρου τοῦ Carl Klemen . . . » Deutsches Lesebuch, I Theil, σελ. 75, ἀριθ. 101 «Der alte Grossvater und der Enkel. . . » μετ' ἄκρας ἀπερισκεψίας καὶ κουφότητος.

2) Νόμοι 819 D.

3) Ἠθικά Νικομάχεια 1146, α, 3.

4) Ἠθικά Νικομάχεια 1136, α, 5.

ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν διὰ πάθος δὲ μήτε φυσικὸν μήτ' ἀνθρώπινον οὐ συγγνωμονικά». Τουτέστιν· Ἐγκλήματα προερχόμενα οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας ἀλλ' ἐξ ἰδίας βουλήσεως ἐπισκοτιζομένης ἐκάστοτε ἢ ἔνεκα οἰστρώδους λύσσης, ἢ ἔνεκα θηριώδους ἐμπαθείας, ἢ ἔνεκα κυνικωτάτης ἀναισχυντίας, ἢ ἔνεκα ὑποζυγιώδους ἀπειροκαλίας, ἢ ἔνεκα ἐπονειδίστου καὶ καταπτύστου προσωποληψίας, ἔνεκα τουτέστι παθῶν μήτε φυσικῶν μήτε ἀνθρώπινων, εἶνε κακουργήματα τιμωρούμενα ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ ὑπαγόμενα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Τὰ οὐσιωδέεστα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου
τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν.

(Κριτῶν σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία)

Σύνοψις τῶν κακιῶν τῶν ἀναγνωστ. βιβλίων.— Τὸ Ἀλφαβητάριον καθαρῶς Ἀλφαβητάριον ἢ οἰκονομία αὐτοῦ εὐπαρακολούθητος, λογικὴ καὶ σαφής· ἢ ἡθογραφία δαφιλεστέρα τῆς πραγματογραφίας καὶ φυσιογραφίας.— Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων προσαρμοζομένη ἐκάστοτε πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητευόντων.— Ἡ διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα σώζουσα.— Ἡ σύνταξις ὀρθὴ καὶ ἄψογος.— Ἡ φράσις σεμνὴ εὐχαρις καὶ εὐτονος.— Ἡ ἐρμηνεία εὐγενής.— Πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις γενναῖα καὶ σπουδῆς ἄξια· ἢ ὕλη ἢ διδακτικὴ πᾶσα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα, τὸ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον.

Ἵπῆρξαν κριταὶ ἐπιπόλαιοι, μεροληπτικοί, κακόνοι, ἄδικοι, μογθηροί, ἀμαθεῖς· ἀλλὰ κριταί, ὡς οἱ ἡμέτεροι, περισυλλέξαντες ἐκ τῶν πλημμελημάτων τῶν πρὸς βράβευσιν προωρισμένων βιβλίων, ὅσα, ἐννοεῖται, αὐτοὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθῶσι, καὶ ἀποδώσαντες ταῦτα εἰς τὰ προωρισμένα πρὸς καταδίκην βιβλία, δὲν ἠκούσθησαν μέχρι τοῦδε! Ἡ ψυχικὴ αὕτη διαστροφὴ εἶνέ τι πρωτοφανές, εἶνέ τι ἀνήκουστον. Ἐπιρρίπτουσιν οἱ γεννάδαι τὰ πλημμελήματα τῶν πρὸς βράβευσιν προωρισμένων βιβλίων εἰς τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα, παριστῶσι ταῦτα ὡς ἀμαρτωλότατα, ἐκεῖνα ὡς ἄχραντα, καὶ — ὅπερ καὶ τὸ παραδοξότατον — ἀπεικονίζουσιν αὐτὰ ὡς μεστὰ παντοίων προτερημάτων, ὧν οὐδὲ σταλαγμὸς ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει!

Κατακρίνουσι τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία ὡς ἀμέθοδα, ὡς μεστὰ βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν, ὡς ἐνέχοντα παρακεκομμένας λέξεις καὶ ὡς ἐνέχοντα ξηρὰς καὶ πλημμελεῖς καὶ πενιχροτάτας προτάσεις. Κατακρίνουσι τὰ διηγήματα αὐτῶν ὡς πεζὰ, ξηρά, ψυχρὰ καὶ ἄνευ χάριτος, ὡς ἀπίθανα καὶ ἀνωφελῆ, ὡς οὐδὲν

διδάσκοντα, ὡς οὐδὲν τὸ τερπνὸν καὶ παιδαγωγικὸν καὶ ψυχαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνήχοντα. Κατακρίνουσι τοὺς μύθους αὐτῶν ὡς οὐτιδανούς καὶ ὡς ὑπόψυχρον τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν. Κατακρίνουσι τὰς πραγματογραφίας καὶ τὰς περιγραφὰς αὐτῶν ὡς ξηράς. Κατακρίνουσι τὰ ἐν αὐτοῖς ποιήματα ὡς ἄμετρα καὶ ψυχρὰ καὶ ἄρρυθμα καὶ κακόρρυθμα καὶ ἀηδῆ καὶ ἄμουσα καὶ ἀνούσια καὶ ἀχάρिता καὶ κακότεχνα, ὡς οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, ὡς γυμνὰ πάσης ποιητικῆς χάριτος, ὡς ὄντα ἀπλῶς στοιχοποιία ἀηδῆς καὶ βεβιασμένα, ὡς ὄντα «πᾶν ἄλλο ἢ φαίδρας μούσης γεννήματα», ὡς ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν κακοτεχνίαν «ἐμμέτρους τινὰς ἀγγελίας γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ ἐν Πατησίοις » 1). Ταλανίζουσι δὲ ἐν γένει τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία διὰ τὸ κακόζηλον τῶν λέξεων καὶ τῶν προτάσεων, διὰ τὸ ἀνιαρὸν τῶν περιόδων, διὰ τὸ ἄχαρι καὶ ξηρὸν καὶ χαλαρὸν καὶ ψυχρὸν τοῦ λόγου, διὰ τὸ ὕφος τὸ χαλαρὸν καὶ τὸ ὑπτίον διὰ τὴν ἀπεραντολογίαν καὶ τὴν ἄχαριν καὶ κοπῶδη καὶ ἄμετρον παλλιλογίαν καὶ διὰ τὸ εὐτελές καὶ τὸ ταπεινὸν τῶν νοημάτων.

Ἄλλὰ τὰ παντοῖα ταῦτα τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ λεκτικοῦ τρόπου πλημμελήματα, ἀπομεμονωμένα καὶ σποράδην εὐρισκόμενα εἰς ἕκαστον τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων βιβλίων, συννηνωμένα πάντα καὶ σωρηδὸν εὐρίσκονται ἐκκεχυμένα εἰς τὰ πρὸς βράβευσιν προωρισμένα βιβλία, αὐτόχρημα βόθυνοι εὐρύτατοι καὶ βαθύτατοι πάντων τῶν κατὰ τὸν λόγον πλημμελημάτων ὄντα!

Ὅμιλοῦσι περὶ ἀμεθοδίας τῶν βιβλίων, τῶν προωρισμένων εἰς καταδίκην, ἐνῶ τὰ πρὸς βράβευσιν προωρισμένα εἶνε ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τὰ χεῖριστα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μνημονευομένων.

Ἀπόδειξις δὲ Ἐν πρώτοις τὸ πρὸς βράβευσιν προωρισμένον Ἄλφαθητάριον, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται «Ἄλφαθητάριον», ἔχει καὶ «πίνακας τῆς ἀριθμύσεως» καὶ «ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους». Ἐν τούτῳ ποῦ κεῖται τὸ εὐμέθοδον, ἵνα περιορισθῶ μόνον εἰς τοῦτο καὶ μὴ ἐρωτήσω : Τίνα ὑποχρέωσιν ἔχουσιν οἱ πτωχοὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ γραμματοσχολείων μαθηταὶ οἱ ἀγοράζοντες τὰ Ἄλ-

1). Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 22, 6.

φαθητάρια νὰ πληρῶνῳσι καὶ διὰ τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ διὰ τοὺς ἀριθμητικούς πίνακας, δι' οὓς ἐπλήρωσαν ἤδη ἀγοράσαντες τὸ οἰκεῖον βιβλίον τῆς ἀριθμητικῆς; Εἶνε τὰ ἀλφαθητάρια βόθροι προωρισμένοι νὰ δέχωνται ὅ,τι ἂν ἐκ διανοιῶν παρεστραμμένων καὶ ἐκ βουλήσεων νοσηρῶν ἐκρέη; Ἄν ὁ ἐστεμμένος Ἀλφαθηταριογράφος, ἐπειδὴ δὲν εἴξευρεν, ἐπειδὴ δὲν εὔρισκέ τι ἀρμόδιον νὰ γράψῃ, ἐπλήρωσε τὰς σελίδας ἐκ τῶν τοιούτων «ἀλλοτριῶν» πραγμάτων, τοῦ κερδαρίου τοῦ ἐκ τοῦ στεφάνου γλιχόμενος, εἶνε ὑπόχρεοι οἱ κριταὶ νὰ στέψωσι τοιαύτας διαστροφὰς καὶ νοσηρότητας; Ἐπειτα ποῦ κεῖται τὸ εὐμέθοδον ἐν τῇ διαιρέσει αὐτοῦ ταύτη; «Ἀλφαθηταρίου μέρος πρῶτον: τὰ μικρὰ γράμματα — Ἀλφαθηταρίου μέρος δεύτερον: αἱ δίφθογγοι — Ἀλφαθηταρίου μέρος τρίτον: τὰ πολλαπλᾶ σύμφωνα». Εἶνε τὰ μικρὰ γράμματα, αἱ δίφθογγοι καὶ τὰ πολλαπλᾶ σύμφωνα διάφορα εἶδη τοῦ αὐτοῦ γένους, ὅπως ἀπαιτεῖ πᾶσα λογικὴ καὶ εὐμέθοδος διαίρεσις; Περαιτέρω: «Ἀναγνωσματαρίου λογικὴ ἀνάγνωσις μέρος πρῶτον: ἀσκήσεις ἀνάμικτοι — Ἀναγνωσματαρίου μέρος δεύτερον (τίποτε)». Εἶνε τοῦτο εὐμέθοδος διαίρεσις; Εἶνε τοῦτο λογικευομένου καὶ νοῦ κίνησις;

Καὶ ὁποῖον μὲν εἶνε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου ὡς πρὸς τὸ εὐμέθοδον εἶδομεν ἀνωτέρω. Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον μέρος, τὸ Ἀναγνωσματάριον, μεθοδικῶς εἶνε πολὺ τούτου πλημμελέστερον. Ἀπόδειξις δέ: Τριάκοντα εἶνε τὰ πραγματογραφικὰ κεφάλαια καὶ ἐξ ἑξ μόνον τὰ διηγήματα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ τούτῳ βιβλιαρίῳ, τῷ προωρισμένῳ διὰ παιδάρια ἐξαετῆ! Νομίζω ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ, ἵνα καταδείξῃ ἅμα μὲν τὸ μέγεθος τῆς φαυλότητος τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταρίου, ἅμα δὲ τὴν ἀνυπέβλητον πολύνοιαν τῶν στεψάντων τοιοῦτον πρωτοφανές καὶ πρωτάκουστον παιδαγωγικὸν ἐξάμβλωμα! Τὸ νὰ λαλῇ δέ τις πρὸς παιδάρια ἐξαετῆ, ἄρρενά τε καὶ θήλεα, εἰς πᾶσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀνήκοντα, περὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ περὶ τῶν μερῶν τοῦ ἀρότρου καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τοῦ τυροῦ· τὸ νὰ λαλῇ τις περὶ τοῦ ὄνου καὶ περὶ τοῦ συός, οὐδὲν δὲ νὰ λέγῃ περὶ τῆς τιμῆς τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς γονεῖς, καὶ τῆς στοργῆς αὐτῶν πρὸς τὰ τέκνα, περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς περὶ

τῆς τιμιότητος καὶ τῆς εὐταξίας καὶ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς εὐσημοσύνης, εἶνε αὐτόχρημα ἔγκλημα παιδαγωγικόν—τὸ νὰ διδάσκη δέ τις εἰς παιδάρια ἐξαετῆ, ἄρρενά τε καὶ θήλεα, εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀνήκοντα, ὅτι ἐν τῇ εὐτελείᾳ κεῖται ἡ εὐτυχία, ἐν δὲ τῇ μεγαλοπραγμοσύνῃ ἡ δυστυχία (σ. 85, 89) καὶ τὰ τούτοις παρόμοια ψευδῆ καὶ ἀκατανόητα, καὶ ἐν τούτοις νὰ βραβεύηται, πρέπει νὰ ζῆ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, προϊστάμενοι τῆς πολιτείας νὰ εἶνε οἱ ἀστοργότατοι τῶν Ἑλλήνων καὶ κριταὶ οἱ οἱ ἡμέτεροι.

Τὸ δὲ ἄλλο τὸ πρὸς βράβευσιν προωρισμένον βιβλίον τοῦ κ. Κουρτίδου εἶνε τόσον ἀμέθοδον, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ κ. κ. κ. κριταί, καίπερ « πηλῶ σεσαγμένοι τὴν ψυχὴν » δὲν ἔμειναν ἀπρόσβλητοι. Τὸ παράξενον τοῦτο ἐκ κλεψιλογίας συγκαττυθέν παιδαγωγικόν ἐξάμβλωμα μικροπονήρως ὑπὸ τρεῖς γενικωτάτους τίτλους « οἰκογένεια — κοινωνία — φύσις » ὑπεισελθόν, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀοριστίας αὐτῶν ἀρπάγην καὶ λαιμάργως ἐκ τῆς πρώτης τυχούσης παιδαγωγικῆς ὕλης τραφέν ἐξωγκώθη καὶ εἰς τέρας μεθοδικὸν ἐξαισίον καὶ βδελυρὸν ἀπετελειώθη. Ἐν πρώτοις τὸ σέβας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ στοργὴ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐν γένει πάντα τὰ αἰσθήματα, τὰ ἀναπτυσσόμενα ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι, αἱ ἐν αὐτῇ προφαινόμεναι, ὡς τὰ πρωτογενέστατα πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα καὶ παθήματα καὶ ὡς γνωστότατα εἰς τὰ παιδάρια, ἅτε ἐξ ἀρχῆς τοῦ βίου αὐτῶν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἀναστρεφόμενα, ἀνήκουσιν ὄχι εἰς τοὺς τελευταίους ἀλλ' εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς παιδείας τῶν παιδαρίων. Εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους αὐτῶν ἀνήκουσιν ἄλλα αἰσθήματα καὶ ἄλλαι ἀρεταί, πολὺ τούτων συνθετώτεραι. Δέκα τρία λοιπὸν διηγήματα καὶ ποιήματα, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶνε οἰκογενειακὸν ἀναρμόστως καὶ ἐπομένως ἀμεθόδως κατετάχθησαν ἐνταῦθα 1).

Ὁ τόπος αὐτῶν εἶνε τὸ Ἀλφαβατάριον καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία

1) Ἐρμογένης περὶ ἰδεῶν, τόμ. α' ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 214, 4: Μέθοδοι δὲ αἱ τε προειρημέναι καὶ ἐτι τὸ κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων χρῆσθαι τῷ λόγῳ τὰ πρῶτα τιθέντας πρῶτα καὶ τὰ δευτέρα δευτέρα καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.— Πλάτων Πολιτεία 498 B: Δεῖ . . . μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσο-

τῶν πρώτων ἐτῶν. Τί δὲ δὲν σκαιοργεῖται ὑπὸ τοὺς τίτλους τούτους «οἰκογένεια, κοινωνία καὶ φύσις» μὴ οἰκογενειακὸν καὶ μὴ κοινωνικὸν καὶ μὴ φυσικόν! Πανδαιμόνιον αὐτόχρημα! Ἐνταῦθα συμπλέκονται καὶ συνωθοῦνται καὶ διαγκωνίζονται πλῆθος ἀτομικῶν ἡθῶν καὶ παθῶν, φαύλων τε καὶ χρησγῶν: «ἡ εὐοργησία» (σελ. 23), πάθος μὴ οἰκογενειακὸν μηδὲ κοινωνικὸν μηδὲ φυσιογνωστικόν· «ἡ ἡπιότης πρὸς τοὺς ἵππους» (σ. 45)—ἡ ἀλαζονεία τῆς σακκορράφας (σ. 53)—ἡ ταπεινοφροσύνη (σ. 60)—ἡ μωρία (σ. 63)—ἡ ψευδολογία (σ. 70)—ἡ ὀκνηρία (σ. 73)—ἡ φιλεργία (σ. 75)—ἡ οἰκονομία—ἡ ἀδράνεια τῶν χρημάτων—ἡ σύνεσις (σ. 95), ἡ ἀπερισκεψία (σ. 97), ἡ δοξολογία (σ. 98), τὸ ἄστατον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (σ. 99)—εἶτα διάφορα διαιτητικὰ καὶ θεραπευτικὰ μέσα (σ. 101)—τὸ φάντασμα (σ. 120)—δὲν πρέπει νὰ βλασφημῆς (σ. 122)—γέρων καὶ θάνατος (σ. 134) κτλ. κτλ., ὧν οὐδὲν οὔτε οἰκογενειακὸν οὔτε κοινωνικὸν οὔτε φυσιογνωστικόν!! Τῶν δὲ ποιημάτων ἡ ἐπισώρευσις καὶ τῶν πραγματογραφιῶν ὁ διασκορπισμὸς εἶνε αὐτόχρημα ἄρνησις τοῦ οἰκονομικοῦ, τοῦ τεχνικωτάτου μέρους τοῦ πραγματικοῦ τρόπου τοῦ «λέγειν εὖ»· εἶνε ὕβρις πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς μεθοδικῆς κατατάξεως τῆς μεθοδικῆς ὕλης τόσον βάνουσος, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ νεῦρα τῶν ἡμετέρων κριτῶν ἠσθάνθησαν τὴν ἐκ τούτων προσβολήν, καὶ ἐξεγερθέντα ἐξώτρυναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τὸ νὰ ἀνακινήθῃ καὶ μάλα ἄκουσα νὰ ἐκστομίσῃ τὰ βαρύτατα ταῦτα: «καλὸν κρίνομεν . . . νὰ ἐγκατασπαρῶσι καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ» τῷ βραβευθέντι δηλ. 1).

φίαν μεταχειρίζεσθαι . . . προΐουσης δὲ τῆς ηλικίας, ἐν ἧ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια.

1) Ἀριστείδης, Τεχνῶν Ῥητορικῶν 2, 9, ἔκδ. Walz, τόμ. 2, σελ. 443. ἔκδ. Spengel, τμ. 2, σελ. 537: Οἰκονομία δὲ λόγου ἐφ' ἅπαντι ἡ ἀρμόζουσα τάξις καὶ ἡ προσδοκία τῶν λεγομένων καὶ τὸ ἐξαρτᾶσθαι ἀλλήλων τὰ νοήματα καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ἐχόμενα τοῦ ὑποκειμένου.— Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 51: Τοῦ λέγειν εὖ διττὴ ἡ διαίρεσις ἐστίν, εἰς τε τὸν πραγματικὸν τρόπον καὶ εἰς τὸν λεκτικόν, καὶ τούτων πάλιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς ἴσας διαιρεθέντων τιμᾶς, τοῦ πραγματικοῦ μὲν εἰς τε τὴν παρασκευήν, ἣν οἱ παλαιοὶ καλοῦσιν εὐρεσιν, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν παρεσκευασμένων, ἣν προσαγορεύουσιν οἰκονομίαν· τοῦ

Ὅμιλοῦσιν οἱ μουστραφεῖς κριταὶ ἡμῶν περὶ βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν καὶ παρακεκομμένων λέξεων τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐνῶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐστεμμένα εἶνε πλήρη τῶν τοιούτων τοῦ λεκτικοῦ τρόπου ἀσχημιῶν. Τό τε ἐστεμμένον Ἀλφαβητάριον καὶ τὸ ἐστεμμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως ἀμιλλώμενα περὶ τοῦ πρωτείου ἐν τῇ βαρβαροφωνίᾳ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν χυδαιολογίας καταλείπουσιν.

Τὰ ἐστεμμένα τοῦ Ἀλφαβηταρίου «νάνι νινὶ ψωμᾶς ζωνάρι πιθάρι βαρέλι λάδι καρότο κότα φῶλι μουγκρίζω τυρὶ τουλουμίσιο λαρδί μάτι μύτη χέρι πόδι ποδιά» καὶ τὰ μυρία ἄλλα ὁμοδίαιτα τούτοις μοχθηρὰ καὶ παρεφθαρμένα ὀνόματα, ὅσα ἀνωτέρω κατελέχθησαν, καὶ τὰ ἐστεμμένα τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως εὐτελῆ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ παρακεκομμένα «ἀφεντόπουλα σκλάβοι σουβλές ραβδί μουχλές μπάφες κουμπάροι κουφάλες παληόπαιδα»· τὰ ἐστεμμένα κοινὰ καὶ τετριμμένα «εὐρῆκα ἔμαθα σηκώσου μαζεύω ἀπεκρίθηκα ἐδιακόνεua ἐταίριαζε πάγει αὐγὰ σπασμένα»· τὰ ἐστεμμένα ἀγοραῖα καὶ ἀγροῖκα κύρια ὀνόματα «ὁ Γερομῆτρος, ὁ Στάθης, ὁ Νίκας, ὁ Γρηγόρης, ὁ Κώστας, ὁ Βασιλογιάννης» τὰ ἐστεμμένα βάρβαρα καὶ κακέμφατα «ἡ κυρὰ Παρθένα = ἡ Παναγία, ὁ θεῖος Ὀδυσσεύς, ἡ Ἀρτέμιδα, ἡ γαλανοματοῦσα Ἀθηνᾶ, τοῦ καλότυχου βασιλεῖᾶ, τὰ λόγια τὰ μελωμένα, ἐνῶ τίς ἐτραγούδαεν ἡ ἀσπρολαίμα κόρη, καράβια πλουμισμένα, βάρκες γρηές, φυσομανοῦν, δαγκάει καὶ λυγáει, γαλῆνιᾶ, ἀνάσασι, τὸ θηριὸ τῆς θάλασσας, τὸ Τσερίγο, τὸ μπουγάζι, τὸ μετερίζι, ὁ ἀνεμορροῦφουλας, ἐσαλπάραμε, ἐχούμισα, ῥοβολᾶνε, ἄτι ἀξετίμωτο, ῥουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα, ταῦτιά τ' ἐτέντωσε ν' ἀκουρμαστῆ, τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς ἔς τὸ ρίζαῦτι». Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶνε γλῶσσα «ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική», ὡς ἀπαιτεῖ ὁ νόμος; Εἶνε διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ ὀρθὸς

λεκτικοῦ δέ, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκλεγέντων· ἐν ἑκατέρῳ τούτων πλείω μοῖραν ἔχει τὰ δεύτερα τῶν προτέρων· τὸ μὲν οἰκονομικὸν ἐν τῷ πράγματι· τὸ δὲ συντιθέμενον, ἐν τῷ λεκτικῷ. — Αὐτόθι περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος, κεφ. 9: Τὸ τεχνικώτερον μέρος τοῦ πραγματικοῦ τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικόν, ἐν ἀπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐάν τε φιλοσόφους προέλῃται τις ὑποθέσεις, ἐάν τε ῥητορικάς. Ταῦτα δὲ ἐστὶ περὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν τάξιν καὶ τὰ περὶ τὰς ἐξεργασίας.

λόγος; 1) Εἶνε φῶς τοῦ νοῦ 2) δυνάμενα τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὸν ἐν-
θουσιασμόν πρὸς τὰ καλὰ ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς νὰ ἐξεγείρωσιν 3),
ἢ εἶνε βαρβαρισμοὶ ἄκρατοι, ἐξ ἀπειροκάλου διαθέσεως καὶ ἐξ ἀγροί-
κου ἤθους προκύπτοντες, τὴν ἐπισκότισιν τοῦ νοῦ καὶ τὸν ἐκχυδαῖ-
σμόν τοῦ ἠθους ἀσφαλῶς ἀπεργαζόμενα; 4). Τὰ δὲ ἀνελλήνιστα;
Οἱ δὲ σολοικισμοί; 5) Ὁκεανός! « Χύνε ὕδωρ τῇ αὐλῇ — παρέχουσιν

1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς πρὸς Γν. Πομπήιον ἐπιστολή, κεφ. 3, περὶ τὸ τέλος:
Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἂν, ἧς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφε-
λος· τίς; Ἡ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα σώζουσα διάλεκτος.
— Αὐτόθ. Ὑπομνηματισμοὶ (Λυσίας, κ. 2): Πρῶτον καὶ κυριώτατον ἐν λόγοις ἐστὶ
τὸ καθαρεύειν τὴν διάλεκτον.

2) Λογγίνος περὶ ὕψους 30, 1: Φῶς γὰρ τῷ ὄντι ἴδιον τοῦ νοῦ τὰ καλὰ ὀνό-
ματα.

3) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κ. 1: Τὸ δὲ περὶ τὰς
λέξεις φιλότιμον καὶ φιλόκαλον καὶ ταῖς νεαραῖς πέφυκε συνανθεῖν οὐχ ἤττον ἡλικίαις.
Ἐπτόηται γὰρ ἅπανα νέου ψυχῇ περὶ τὸν τῆς ἐρμηνείας ὠραϊσμόν, ἀλόγους τινὰς καὶ
ὡσπερ ἐνθουσιώδεις ἐπὶ τούτων λαμβάνουσα ὀρμάς· οἷς πολλῆς πάνυ καὶ ἔμφορος δεῖ
τῆς πρώτης ἐπιστασίας τε καὶ ἀγωγῆς. — Λογγίνος περὶ ὕψους 17, 2: Τῶν λόγων τὰ
πάθη καὶ τὰ ὕψη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐγγυτέρω — κείνται — διὰ φυσικὴν τινα συγγένειαν.

4) Ἀλέξανδρος περὶ σχημάτων, ἐκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 421: Περὶ ἐν ὀνομα
γίνεται ὁ βαρβαρισμὸς κακία . . ἐν τῷ βαρβαρισμῷ ὄνομα διορθοῦμεν. — Θέων, προγυ-
μνάσματα 9, ἐκδ. Sprengel τόμ. 2, σελ. 113: Τὰ γὰρ κοινὰ καὶ δημῶδη οὐ πάνυ ἐπαι-
νετά. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, τέχνη Ῥητορικὴ 10, 7: Περὶ δὲ τὴν λέξιν συχνὰ
τὰ ἀμαρτήματα· οἱ μὲν γὰρ πάνυ εὐτελῶς φθέγγονται, καὶ φασὶ τὸ κατὰ φύσιν δὴ καὶ
γνώριμον μεταδιώκειν, οὐκ εἰδότες, ὅτι ἐν τῷ καλῷ μάλιστα γνώριμόν ἐστιν, ἐν δὲ τῷ
ἀγοραίῳ τῆς λέξεως οὐδὲ τὸ σαφές, μὴ τί γε γνώριμον φαίνεται· τὸ γὰρ ἀγοραῖον οὔτε
τὴν δῆλωσιν ἀκριβῆ οὔτε τὴν φαντασίαν ἐναργῆ παρέχεται. — Πλούταρχος περὶ Ἰσι-
δος καὶ Ὀσίριδος 379, c: Ἄριστα λέγεται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τὸ τοὺς μὴ μανθά-
νοντας ὀρθῶς ἀκούειν τῶν ὀνομάτων κακῶς χρῆσθαι καὶ τοῖς πράγμασιν. — Ἀντισθένης,
ἀπόσπ. 39. Fragm. Philosoph. Graec. Mullach τόμ. 2, σελ. 281: Ἀρχὴ παιδεύ-
σεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσχεψις. — Κωμωδιῶν ἀδέσπ. ἀπ. 1298, Kock 3, 624: Ἀχο-
λουθεῖ τῷ τρόπῳ τὰ τοῦ λόγου. — Πλάτων, Πολιτεία 400 D: Τί δ' ὁ τρόπος τῆς
λέξεως, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ὁ λόγος, οὐ τῷ τῆς ψυχῆς ἤθει ἐπεται; Πῶς γὰρ οὐ; τῇ δὲ
λέξει ταλλά; Ναί. Εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐη-
θεία ἀκολουθεῖ, οὐχ ἦν ἄνοιαν οὔσαν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν
ὡς ἀληθῶς εὐ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν. Παντάπασι μὲν οὖν
ἔφη· Ἄρ' οὖν οὐ πανταχοῦ ταῦτα διωκτέα τοῖς νέοις, εἰ μέλλουσι τὸ αὐτῶν πράττειν;
Διωκτέα μὲν οὖν . . Καί ἢ μὲν ἀσχημοσύνη καὶ ἀρρυθμία καὶ ἀναρμοστία κακολογίας
καὶ κακοθείας ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου, σώφρονός τε καὶ ἀγαθοῦ ἤθους,
ἀδελφά τε καὶ μιμήματα.

5) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1407, α, 19: Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ ἐλλη-
νίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε, πρῶτον μὲν ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδῶ τις ὡς πεφύ-
κασι πρότεροι καὶ ὕστεροι γίνεσθαι ἀλλήλων, οἷον ἐνιοὶ ἀπαιτοῦσιν . . δεῖ δὲ ἕως μέ-
μνηται ἀνταποδιδῶναι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μακρὰν ἀπαρτᾶν μήτε σύνδεσμον πρό συνδέ-

ἐπαίνους τῷ ἐπιμελεῖ μαθητῇ — οἱ βάτραχοι κοάζουσι τὸ ἑσπέρας — ὁ ρύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσθον — ἡ ἀγάπη κατοικεῖ εἰς τὴν καρδίαν — αἱ ἄγριαι ἀπιδέαι λέγονται καὶ ἀγριαχλαδέαι — ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἶδη τυρίων». — Τοιοῦτός τις εἶνε ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ ἑστεμμένου Ἀλφαβηταρίου!

Τοῦ δ' ἑστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως; Τούτου πλεον τὰ ἀνελλήνιστα, τούτου οἱ σολοικισμοὶ ἄπτονται τῶν ἄστρον! Ἀκούετε! (ἑστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 121): «ἔλα μαζί μου, δειλὸ κορίτσι! ἔλα νὰ τὸ πιάσωμε τὸ φάντασμα — σελ. 170: ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἔμενον πάντοτε βάρβαροι καὶ ἀμαθεῖς ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσιν ἀνάγκη τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων καὶ ἀνεβίβαζον αὐτοὺς εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα — σελ. 59: «ἐν ἐκ τῶν παιδίων τότε παρεκάλεσε τὸν διδάσκαλον νὰ συνοδεύσῃ τὸν Κώσταν εἰς τὴν οἰκίαν του, διότι ἡ μήτηρ του εἶχε φυλαγμένα ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματά του καὶ θὰ τὴν παρακαλέσῃ νὰ τὰ δώσῃ εἰς τὸν πτωχὸν Κώσταν — σελ. 138: ἡ Περσεφόνη ἡμέραν τινὰ ἐξῆλθε μετὰ τῶν Ὠκεανίδων καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τοὺς ἀνθοφόρους λειμῶνας καὶ ἔπαιζε μετ' αὐτῶν καὶ ἔδρεπον διάφορα ἄνθη — σελ. 40: αἱ χελιδόνες ἔφερον διὰ τοῦ ῥάμφους των ὀλίγον πηλόν· ἔπειτα ἀκόμη ὀλί-

σμου ἀποδιδόναί τοῦ ἀναγκαίου· ὀλιγαχοῦ γὰρ ἀρμόττει. . ἐν μὲν δὴ τὸ εὖ ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δὲ τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν καὶ μὴ τοῖς περιέχουσι· τρίτον μὴ ἀμφιβάλλουσι. . τέταρτον. . δεῖ ἀποδιδόναί — τὰ γένη τῶν ὀνομάτων — ὀρθῶς. . πέμπτον ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα καὶ ἐν ὀρθῶς ὀνομάζειν.— Ἀλέξανδρος περὶ σχημάτων 1, ἐκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 421: Διαφέρει τοίνυν σχῆμα τρόπου, ὅτι ὁ μὲν τρόπος περὶ ἐν ὄνομα γίνεται ἀρετῆ, ὡς περὶ ὁ βαρβαρισμὸς κακία, τὸ δὲ σχῆμα περὶ πλείω ὀνόματα κόσμησις, ὡς ὁ σολοικισμὸς ἀκοσμία, ὡστε τὴν αὐτὴν εἶνε διαφορὰν βαρβαρισμοῦ τε πρὸς σολοικισμὸν ὡς ἐν κακία, καὶ τρόπον πρὸς σχῆμα ὡς ἐν ἀρετῇ λόγου· καθάπερ γὰρ ἐν μὲν τῷ βαρβαρισμῷ ὄνομα διορθοῦμεν, ἐν δὲ τῷ σολοικισμῷ σύνταξιν ὀνομάτων κτλ.— Αὐτόθ. 2, σελ. 426: Ὁ σολοικισμὸς ἐξάλλαξις ἐστὶ λόγου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον.— Φοιδάμων περὶ σχημάτων 1, Walz ἐνθ. ἀνωτ. 495: Ὁ σολοικισμὸς τροπὴ ἐστὶ καὶ ἐξάλλαξις, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον.— Τιβέριος περὶ τῶν παρὰ Δημοσθένει σχημάτων 1, Walz ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 528: Ὁ σολοικισμὸς ἐξαλλαγὴ τοῦ ἐν ἔθει ἐστίν, ἀλλ' οὔτε χρείας ἕνεκα, οὔτε κόσμου τινὸς χάριν γίνεται.— Ἡρωδιανὸς περὶ σχημάτων, Walz ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 579: Ὁ δὲ σολοικισμὸς ἀμαρτήμα, μηδεμίαν αἰτίαν τῆς ἀκαταλληλίας ποιούμενος· γίνεται δὲ τὸ σχῆμα κατὰ τοσοῦτους τρόπους καθ' ὅσους καὶ ὁ σολοικισμὸς· καὶ γὰρ εἶδη διαλασσόμενα καὶ γένη καὶ πτώσεις καὶ ἀριθμοὶ καὶ ἐγκλίσεις ἔτι τε πρόσωπα καὶ χρόνοι καὶ διαθέσεις, καὶ πάντα ἀπλῶς ἢ τὴν τοῦ καταλλήλου συνάφειαν ἀπαιτεῖ, παρατραπέντα ποιεῖ τὸ σχῆμα.— Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1407, 6, 18: "Ἐτι τάδε ποιεῖ σολοικίζειν τὸ μὴ ἀποδιδόναί, ἐὰν μὴ ἐπιζευγνῆς ἀμφοῖν ὁ ἀρμόττει, οἷον ψόφον ἢ χρῶμα.

γον, και ἄχυρα και πηλὸν» — σελ. 88: οἱ μύρμηκες κατὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους πολέμους συλλαμβάνουσιν αἰχμαλώτους· εἰς τοὺς σκλάβους τούτους ἀναθέτουσι πάσας τὰς ἐργασίας, και αὐτὴν ἔτι τὴν περιποίησιν τῶν μικρῶν των, χάνουσι δηλ. και αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς στοργῆς — σ. 148: βλέπετε πόσον στράτευμα και πόσος στόλος μερικυκλώνει, πόσοι πάνοπλοι ἄνακτες τῶν Ἑλλήνων εἶνε συνηθροισμένοι; ἅπαντες οὗτοι δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ πλεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας — σ. 78: ἡμέραν τινὰ συνήνητσε καθ' ὁδὸν γνωστόν του νέον ὀνομαζόμενον Ἀρίσταρχον και εἶδεν αὐτὸν βαδίζοντα περίλυπον — σ. 100: ἂν εἴξευρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν — 10: τώρα ὅτε διῆλθε τοιοῦτον κίνδυνον — σελ. 45: εἰς ὅλην τὴν χώραν πέριξ δὲν εὐρίσκετο ἵππος — 52: ὁ ἵππος και μετὰ τὸν θάνατόν του παρέχει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἄνθρωπον 1) κτλ. Οἱ δὲ βραβεύσαντες τοιαύτας γλωσσικὰς ἀσχημίας εἶνε διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διδάσκοντες Ξενοφῶντα και Πλάτωνα και Δημοσθένην!

Ὅμιλοῦσι περαιτέρω οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες κ. κ. κριταὶ οὗτοι περὶ ξηρῶν και πλημμελῶν και πενιχροτάτων προτάσεων, και περὶ πεζῶν και ξηρῶν και ψυχρῶν και ἄνευ χαρίτων και περιπετειῶν και ὤμῶν και ἀπιθάνων και ἀνωφελῶν και οὐδὲν διδασκόντων και οὐδὲν τὸ τερπνὸν και παιδαγωγικὸν και ψυχαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνεχόντων διηγημάτων τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐν ᾧ πάντων τούτων ταμεῖον ἀνεξάντλητον εἶνε ἀμφοτέρω τὰ βραβευθέντα ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Ἀπόδειξις δέ· Τίνες προτάσεις δύνανται πρὸς Θεοῦ νὰ εἶνε ξηρότεραι και πλημμελέστεραι και πενιχρότεραι τῶν προτάσεων τούτων

1) Πρὸβλ. και ἐν σελ. Ἀναγνωσματορίου Κουρτίδου 108: «ὁ καρπὸς τῆς καστανείας», ἕως «ταῦτα εἶνε τὰ κάστανα». σ. 69: «ἀλλὰ καθὼς — τὸ βέϋμα τοῦ ποταμοῦ». σ. 107: «και εἶμαι διὰ δύο λόγους — και τοὺς γείτονας». σελ. 92: «ἔμπορός τις — μετὰ θαυμασμοῦ». σ. 103: «οὐδέποτε ἀπήντα — τὸν ἐχαιρέτιζον. σ. 37 «λεμβοῦχός τις — οἰκογένειάν του». σ. 140: «ἐὰν θέλῃς — θὰ σοῦ δώσῃ» κτλ. κτλ., μεθ' ἃ ἀνάγνωθι τὰ τοῦ Σιέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ (πρὸς Γραμματ. 176, Bekker, σ. 640) τάδε: «Ὅτι μὲν ὀγ' τινα φειδῶ τῆς περὶ τὰς διαλέκτους καθαριότητος αὐτόθεν συμφανές· ὅ τε γὰρ ἐκάστοτε βαρβαρίζων και σολοικίζων ὡς ἀπαιδευτος χλευάζεται, ὅ τε ἐλληνίζων ἰκανός ἐστι πρὸς τὸ σαφῶς ἅμα και ἀκριβῶς παραστῆσαι τὰ νοηθέντα τῶν πραγμάτων.

τοῦ κ. Βρατσάνου; « Ἔρχεται ὁ χοῖρος μουκρίζων — ὁ πατήρ εἶνε καλὸς χορευτῆς — τὰ λεμόνια ἔχουσι ζωμὸν ξυνὸν — ὁ γείτων ἔχει γένεια ἄσπρα — μέ τοὺς πόδας περιπατοῦμεν — πρέπει νὰ πλύνωμεν τοὺς πόδας — ἡ ρίς εἶνε μακρὰ — ἀπὸ τὴν ρίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα — πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ρίνα (σ. 99. 101) — πῶς εἶνε τὰ πράγματα; (ιδιότητες τῶν πραγμάτων): τὸ κομβίον εἶνε λευκόν, ὁ ὄδοιπόρος εἶνε διψασμένος (σελ. 70) — Τί πράττουσι τὰ πράγματα; (ἐνέργεια τῶν πραγμάτων): ὁ κύων ὑλακτεῖ, ὁ ἰχθὺς συλλαμβάνεται διὰ τοῦ ἀγκίστρου, ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ὁ ἀσθενὴς πάσχει, τὰ κοράσια χορεύουσιν (σ. 71) — Πότε γίνεται τι; (ὁ χρόνος): ὁ διδάσκαλος ἀναχωρεῖ αὔριον, ἀναγινώσκω τὴν μεσημβρίαν, ὁ ἀσθενήσας ἀναχωρεῖ σήμερον (σ. 72) — Ποῦ συμβαίνει τι; (ὁ τόπος): ὁ ποιμὴν ζῆ εἰς τὴν πεδιάδα, ἡ ἀγάπη κατοικεῖ εἰς τὴν καρδίαν, ὁ ἠνίοχος ὀδηγεῖ τὴν ἄμαξάν του εἰς τὴν πεδιάδα — Πῶς γίνεται τι; (ὁ τρόπος): ὁ ρύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσβον (!!) ».

Ἄρκει! Οἱ οὕτωςι παραπαίοντες πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ἔνθα σωφροσύνη καὶ εὐνομία ἐπικρατεῖ, προκαλοῦσι τὸν οἶκτον τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἐν πολιτείᾳ πονηροκρατουμένη δύνανται οἱ τοιοῦτοι βρεθνομένοι καὶ σεμνοπροσωποῦντες νὰ σοβῶσι διὰ τῶν ὁδῶν ἐστεμμένοι.

Φρίκη! Μετὰ ὑπερεξηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον ποῦ κατήνησαν τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα! « Πῶς γίνεται τι; Ὁ ρύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσβον » !!

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν. Τί δὲ εἶνε καὶ τὰ ἔξ διηγήματα τοῦ βραβευθέντος Ἀρφαθηταρίου; 1) Μόνον πεζὰ καὶ ξηρὰ καὶ ψυχρὰ καὶ ἄνευ χαρίτων ἢ καὶ ἀναληθῆ καὶ κακόζηλα καὶ εὐτελῆ καὶ ἀηδέστατα καὶ διάκενα καὶ μωρὰ;

Ἐν τῷ διηγήματι « ἔσο εὐγνώμων » (σ. 81) τὰ ὠραῖα ὀρνίθια σηκώνουσι τὸ ράμφος των ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα ὁσάκις πίωσι μίαν σταγόνα ὕδατος διὰ νὰ ἴδωσι τὸν οὐρανὸν « ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν καλὸν Θεὸν διὰ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον δίδει εἰς αὐτὰ » — τοῦθ' ὅπερ παρακινεῖ τὸ παιδίον τὸ θεώμενον τὸ θέαμα τοῦτο, τῆς σηκώσεως δηλ. τοῦ ράμφους ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, νὰ εἴπη « σοῦ ὑπόσχομαι, ἀγαπητῆ μου μῆτερ, νὰ εἶμαι πάντοτε εὐγνώμων εἰς τὸν Θεὸν » — Σύνδεσμος κατὰ τὸ αἷτιον καὶ αἰτιατόν, ὅστις μόνον εἰς ἐστεμμένας ἐπὶ σοφίᾳ κεφαλὰς δύνανται νὰ τελεσιουργῆται! Ἐν τῷ διηγήματι

1) Ἐστεμμένου Ἀλφαθηταρίου σελ. 81. 82. 88. 109. 111. 116.

«πρέπει νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν» (σ. 82) ἓν παιδίον εἶχε πέσει εἰς ἓνα μικρὸν λάκκον γεμάτον ἀπὸ χιόνα—δύο ἄλλα παιδιά ἦλθον πρὸς αὐτὸ—τὸ ἓν ἐγέλα καὶ ἔρριπτε χιόνας εἰς τὸ πτωχὸν παιδίον—τὸ ἄλλο ἔσυρε τὸ παιδίον ἔξω καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τοὺς γονεῖς του—τρία ὠραῖα μῆλα ἔλαβε δῶρον τὸ καλὸν αὐτὸ παιδίον, καὶ τελειώνει τὸ διήγημα, τὸ πλήρες ζωῆς καὶ χάριτος, τὸ κεκαλλωπισμένον διὰ τῶν καλλωπισμάτων πάντων, οἷς ἀγάλλεται ὁ λόγος! Ἐν τῷ διηγήματι «ἀγάπα καὶ σέβου τὸ γῆρας» (σελ. 109) δύο παιδιά εἶχον πάμπαν πολὺ γέροντα—οὗτος ἠδύνατο νὰ βαδίζῃ μόνον στηριζόμενος ἐπὶ βακτηριῶν—ἠγάπα ὁμως πολὺ τὴν ἔξοχὴν: «ἐπεθύμει νὰ ἀπολαύῃ τὰ καλὰ τῆς πλουσίας φύσεως»—τὰ μικρὰ παιδιά «ἔλαβον τὰς χρηματικὰς τῶν οἰκονομίας καὶ παρήγγειλαν εἰς τὸν ἀμαξοποιὸν ἓν ἀμαξάκι—ἔγεινεν αὐτὸ καὶ μέχρι λεπτοῦ ἐπληρώθη ὑπὸ τῶν χρηματικῶν αὐτῶν οἰκονομιῶν—ἔμβαιεν εἰς αὐτὸ ὁ γέρον—ἔσυρον αὐτὸ οἱ δύο μικροί, οἵτινες μὲ πολλὴν «προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπέφευγον τὰς πέτρας καὶ τοὺς λάκκους» καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὴν ἔξοχὴν. Ἐδῶ ἐκάλυπτον «τὰ γόνατά του συχνάκις ἀπὸ τὰ ἄνθη»—«ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου τὰ νύλόγησεν ὁ γέρον», καὶ τελειώνει καὶ τὸ χαριτωμένον τοῦτο διήγημα, ἐν ᾧ σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπερσόφοις τὰ δύο μικρὰ παιδάκια μεταβάλλονται καὶ εἰς ὄναρκα!

Ἐν τῷ διηγήματι «ὁ φίλος τῶν παιδιῶν» (σ. 111) τὸν διδάσκοντα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπλησίαζον καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, ἅτινα νύχαριστοῦντο σφόδρα νὰ ἀκούωσι παρ' αὐτοῦ «ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους»—ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησίν των δὲ τὴν πολλὴν «τὰ παιδιά ταῦτα ἔφερον εἰς τὸν Χριστὸν ἄνθη καὶ ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν γονάτων του καὶ ἔπαιζον μετ' αὐτοῦ» κτλ. κτλ.

Εἰς κόρακας! Ποῦ εἶνε ὁ Ἄριστοφάνης νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τόσον ἀναγκαῖον εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς «δότε μοι λεκάνην;»

Ἄλλ' ἐὰν τὰ διηγήματα ταῦτα δὲν εἶνε ἀρχέτυπα διηγημάτων ξηρῶν, ψυχρῶν, ἀχαρίτων, κακοζήλων, ψευδῶν, ἀπιθάνων, γραωδῶν, μωρῶν καὶ ληρωδῶν, τὰ τοῦ κ. Κουρτίδου βεβαίως εἶνε ἀνυπέριθητα ὡς πρὸς πάντα ταῦτα, πρὸς δὲ καὶ τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα ἀπειροκαλίας, ἀναισθησίας καὶ βαναυσίας.

Πλὴν τῶν ἐκ κλεψιλογίας προελθόντων, ἅτινα μεθ' ὅλον τὸν ἐκχυδαῖσμόν, ὄνπερ ὑπέστησαν, μετενεχθέντα εἰς τὸ ἐστεμμένον τοῦτο συγκάττυμα, διετήρησάν πως ἴχνη τῶν παλαιῶν αὐτῶν λεκτικῶν τε

καὶ πραγματικῶν ἀρετῶν, τὰ ἄλλα πάντα λάμπουσι διὰ τὴν σμικρὰν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν μεγάλην εὐτέλειαν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, διὰ τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἔχρους φιλοκαλίας, διὰ τὴν πτωχείαν εἰς αἰσθήματα καὶ ἐννοίας, διὰ τὴν παιδαριώδη ἀμβλύτητα καὶ τὴν ἀγοραϊὰν χυδαιότητα καὶ τὴν νοσηρὰν φλυαρίαν, διὰ τὴν ἠθικὴν οὐδενίαν καὶ τὴν πνευματικὴν ταπεινότητα, διὰ τὴν ξηρότητα, τὴν ἰσχνότητα, τὴν ψυχρότητα, τὴν κακοζηλίαν, τὴν ξηροκακοζηλίαν καὶ τὴν ἀηδίαν αὐτῶν, διὰ τὸ ἐπιτετηδευμένον πανηγυρικὸν ἐπίχρισμα, διὰ τὴν ἄνοιαν τὴν μετὰ φαντασιωδῶν ψευδοκοσμημάτων ἐπικοσμουμένην, διὰ τὸ ὕφος τὸ ἐξωδηκὸς καὶ ἄμορφον, διὰ τὴν πυρετώδη ὀρμὴν πρὸς μεταφοράς, διὰ τὴν ἐξεζητημένην καὶ ἐπιτετηδευμένην κομφοπρέπειαν. Ἀρχίζουσι ξηρῶς, βαίνουσιν ἀλλόμενα, ἐξελίσσονται ἀτόνως, ἀπολήγουσιν ἀψύχως καὶ ἢ ἐγκαταλείπουσιν ἀπαθῆ ὅλως τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ ἐξεγείρουσι τὴν βδελυγμίαν αὐτοῦ. Οὐδαμοῦ μεγαλορρυσύνη, οὐδαμοῦ ὑψηγορίας τόνος, οὐδαμοῦ μεγαλοπρέπεια, οὐδαμοῦ νόημα λαμπρόν, οὐδαμοῦ λῆμμα γενναῖον, οὐδαμοῦ λόγοι εὐγενεῖς, οὐδαμοῦ ὑψηλοφανές τι καὶ ὑψηλοποιόν, οὐδαμοῦ εὐέπεια· πανταχοῦ μονοειδής, ἄτονος καὶ νωθρός ὁ λόγος· πανταχοῦ εὐτέλεια καὶ ταπεινότης καὶ λεπτότης καὶ ἄκεντρος λειότης. Τὰ κῶλα μακρὰ, σχοινοτενῆ καὶ συνεστραμμένα· αἱ συντάξεις κακότεχνοι· τὸ σχῆμα τῆς συνθέσεως μικρόκομψον, ἀγενές καὶ μαλθακόν· οἱ ῥυθμοὶ τραχεῖς καὶ δύσχητοι· οἱ λόγοι ἄμοιροι ἠθῶν, βάνασοι, ἀγοραῖοι, ταπεινοὶ καὶ ἀσχήμονες· τὸ ἦθος ἄγροικον, ταπεινὸν καὶ μικρολόγον· ὁ τρόπος σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος· τὰ πράγματα εὐτελῆ, ἀπρεπῆ, λιτά, βιωτικά, κοινὰ καὶ δημῶδη· τὰ φρονήματα ψυχρὰ καὶ μικροποιά· τὰ νοήματα πεπατημένα, πεπλυμένα, μικρὰ, λεπτά, πτωχὰ καὶ ταπεινά· ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου ὑδαρής, ἀσθενής, ψυχρός, κεχυμένος, κενός, οὐδαμῶς ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων, οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ ἄγαν εὐτελοῦς αἰρόμενος. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πραγματικὰ καὶ λεκτικὰ ἀμαρτήματα ἀποφαίνουσι τὰ ἐστεμμένα διηγήματα ταῦτα ἄγαν γραῶδη καὶ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ τὸ βάνασον ἔχοντα.

Τούτων ὁ ἔλεγχος εἶνε προχειρότατος. Ἡ ἐστεμμένη αὕτη ἀμάρα πασῶν τῶν λεκτικῶν καὶ τῶν πραγματικῶν τοῦ Ἑλλήνος λόγου ἀμαρτημάτων εὐρίσκεται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαιδῶν, εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Οἱ γονεῖς,

οἱ κηδόμενοι τῶν τέκνων αὐτῶν, ὀφείλουσι νὰ λάβωσιν ἄμεσον γνῶσιν τοῦ ἐκτρώματος τούτου τοῦ παιδαγωγικοῦ. Οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι, οἱ ὄλον τὸν βίον αὐτῶν καταναλώσαντες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς παρ' ἡμῖν προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς καθαρότητος καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς γλώσσης ἡμῶν, καθῆκον ἔχουσι νὰ λάβωσιν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν γλωσσικῶν τούτων ἐξαμβλωμάτων, δι' ὧν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων διαφθείρεται ἡ γλωσσικὴ εὐαισθησία τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Τὰ κακουρούμενα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπὸ τῶν εἰκαιοτάτων ἀνθρώπων, τῶν ἐκάστοτε παρ' ἡμῖν ὡς συγγραφέων καὶ ὡς κριτῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐκ τῶν τριόδων ἐκπηδῶντων, ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολὺ πλεότερον ἢ ὅσον κοινῶς ὑπολαμβάνεται. Ἡ βαναυσότης τοῦ ἔθνους τῶν νέων γενεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ἐκχυδαῖσμός τῆς συναισθητικῆς δυνάμεως καὶ ἡ παχύτης τῆς διανοίας αὐτῶν, τὰ τελεσιουργούμενα δι' ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὑπὸ ρακιοσυρραπταδῶν μὲν ἀύχμηρῶν, ψυχρῶν καὶ σκαιῶν συρραπτομένων, ὑπὸ κριτῶν δὲ ἡλιθίων, ἀναισθητῶν, ἀπειροκάλων καὶ μοχθηρῶν εἰς τὸ ἔθνος ἐπιβαλλομένων, εἶνε συμφορὰ ἐθνικὴ μεγάλη. Ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ ὀρθότατα καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται ὅτι «ἐκάστον καλὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ» 1) καὶ ὅτι «ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀντικατοπτρίζεται πιστότατα ἢ τε κατάστασις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως χώρας τινός καὶ ἡ ποιότης τῆς παιδεύσεως, ἣν παιδεύεται ὁ λαὸς αὐτῆς. Τοῦτο δέ, διότι ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις οὐ μόνον περιλαμβάνεται, κυρίως εἰπεῖν, διδακτικὴ ὕλη ἢ διδασκομένη ἐν τοῖς τοιούτοις τοῦ λαοῦ σχολείοις, ἀλλὰ καὶ λαμπρῶς καταφαίνεται ἅμα μὲν τὸ πνεῦμα, καθ' ὃ ἡ διδακτικὴ αὕτη ὕλη μεθαρμόζεται πρὸς τὴν ἐκάστοτε ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν μικρῶν παιδῶν, ἅμα δὲ τὸ τε μέτρον τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τὸ μέγεθος τῶν πνευματικῶν ἔξεων καὶ διαθέσεων, αἵτινες διὰ τῶν σχολείων τούτων εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ ἐγγεννηθῶσιν ἢ μᾶλλον ὄντως ἐγγεννῶνται» 2).

1) «Jedes gute Lesebuch ist eine friedliche Eroberung der Kultur». Thilo παρὰ Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 439.

2) Grenzboten, ἔτ. 1893, ἀριθ. 11, σελ. 522: Will man die Volksschule eines Landes kennen lernen, so schlage man die in ihr üblichen Lesebücher auf. Sie sind in hohem Grade bezeichnend für die Bildung, die die geistig führenden Kreise den Massen zuzuwenden bestrebt sind, denn sie enthalten nicht bloss zum guten Theil die Lehrstoffe, die in der Volksschule betrie-

Ἐμόχθησε καὶ ἠγωνίσθη δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ ἀοίδιμος Κοραΐης καὶ σύμπασα ἡ χορεία τῶν σεμνῶν καὶ γεραρῶν διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν. Μοχθεῖ καὶ ἀγωνίζεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ κ. Κόντος, ὁ κ. Χατζηδάκης, ὁ κ. Πανταζίδης, ὁ κ. Βερναρδάκης καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι γλωσσομαθεῖς λόγιοι τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὅπως ἐκτρίψωσι τὰς κῆρας, ἃς ἡ πολυχρόνιος βαρβαρότης προσῆψεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν. Ἀγωνίζεται τὸν εὐγενῆ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦτον ἀγῶνα ἡ δημοσιογραφία, τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς, τὰ δημόσια γραφεῖα, ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἔδρα ἡ καθηγητικὴ, ἡ γραφίς ἡ συγγραφικὴ, ἡ σκηνὴ ἡ θεατρικὴ. Ἀλλὰ τί πάντα ταῦτα πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀφοῦ πάντες ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἴμεθα ἠναγκασμένοι ὑπὸ κριτῶν ἐν Σκύθαις γεννηθέντων καὶ ἐν Παφλαγόσι τραφέντων καὶ ἐν Τριβαλλοῖς αὐξήθέντων νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ γράφωμεν καὶ ἀκούωμεν τοὺς τραχεῖς βαρβαρισμοὺς καὶ τοὺς ναυτιώδεις σολοικισμοὺς Ἀλφαθηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων γαλατάδων αὐτόχρονα καὶ τζοπαναρέων μεσημερισμένων; Ἐν τίνι δικαιώματι ἡ πολιτεία ἐπιβάλλει διὰ κριτῶν σκαιῶν καὶ ἀβελτέρων τὸν ἐκχυδαῖσμόν τῶν φρονημάτων καὶ τὴν ἀποκτίνωσιν τοῦ ἠθους τῶν τέκνων ἡμῶν; Ἡ εἶνε δυνατόν νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο, ὅταν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὰ ἄμοιρα τέκνα ἡμῶν εἶνε ἠναγκασμένα ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι καὶ ἀπὸ στόματος νὰ λέγωσι τὰ ἐν τοῖς ἐστεμμένοις βιβλίοις τῶν πρώτων τυχόντων ἀβελτέρων καὶ ἀγροίκων γραμματοκαπήλων ἀγοραῖα ταῦτα καὶ βάνουσα καὶ μισητὰ καὶ ξενήκουστα! « ἀπ' ἔξω κοῦκλα, καὶ ἀπὸ μέσα πανοῦκλα — ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακὴ — γιατί παπαῖ παχύ, ἔφαγε παχειὰ φακὴ; — ἀπὸ τὴν ρίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα » 1) — « Αἶ, σύ, παληόπαιδο! ἦτο ὁ πρώτος τοῦ λόγος — Ἐγὼ δὲν ἀπεκρίθηκα καὶ ἐκεῖνος τότε μ' εἶπεν — Αἶ, σύ, κουφάλα! ἐν ἀρχοντόπουλο σου ὀμιλεῖ . . τοῦ ἀπεκρίθηκα τότε ὅτι δὲν εἶμαι κουφάλας . . καὶ ἐξηκολούθησα νὰ μαζεύω ραδίκια — ἀν εἴξουρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν, θὰ σοῦ ἐφύτευα μίαν σφαῖ-

ten werden, sie zeigen auch, in welchem Sinne diese Stoffe für die Fassungskraft der Jugend zubereitet werden, welches Mass von geistigen Leben, welcher Umfang von geistigen Interessen der Volksseele durch die Volksschule eingepflanzt werden soll und auch der Hauptsache nach thatsächlich eingepflanzt wird.

1) Ἀλφαθητάριον ἐστεμμένον ἐν σελ. 119, 120, 99.

ραν εἰς τὸ κρέας σου, κουμπάρε μου λύκε » κτλ. κτλ. 1). Ἄν δὲ οἱ προεστῶτες τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας ἐν τῇ κατακναιούσῃ αὐτοὺς μεγαλοπραγμοσύνη θεωροῦσι τὰ τοιαῦτα κατώτερα τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν φροντίδων, οἱ παρ' ἡμῖν προεξάρχοντες ἐν τοῖς γράμμασι καὶ οἱ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐγενῶς μοχθήσαντες δὲν νομίζουσιν ὅτι ἔχουσι καθῆκον νὰ ρίπτωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν κακουργουμένων τούτων ἐπὶ τῆς γλώσσης καὶ νὰ προσπαθῶσι νὰ παρακωλύωσι τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν, ἣν οἱ παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων ἐνσκήψαντες γραμματοκάπηλοι ἀσχοῦσιν ἐπὶ τοῦ διὰ τοσοῦτων μόχθων ἐποικοδομουμένου ἔθνωφελοῦς ἔργου αὐτῶν; Δὲν ὀφείλουσιν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ Γυμνασιάρχαι, οἱ λοιποὶ τῶν Ἑλλήνων γραμμάτων διδάσκαλοι νὰ καταφιμῶσι τὸ κάρχαρον στόμα, δὲν ὀφείλουσι νὰ ἐκσπῶσι τὴν βάρβαρον γλῶσσαν καὶ Ἀλφαβηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων τοιαῦτα ἀπόμουςα ὑλακτούντων;

Εἶπον ὅτι τὰ ἐστεμμένα ταῦτα βιβλία εἶνε προχειρότατα καὶ ὅτι πᾶς ἐργασθεὶς ὅπως δήποτε ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν καθ' ἡμᾶς γραμμάτων καὶ αἰσθανόμενος αἰσχύνῃν τινὰ διὰ τὸν ἀνίερον καὶ ἀνόσιον ἐκφραλισμὸν αὐτῶν, δύναται — καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔχει καθῆκον — νὰ λάβει ἄμεσον ἀντίληψιν τῆς ὕβρεως ταύτης καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο κακὸν καὶ νὰ ἀποτρίψῃ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο αἶσχος ὅσον δύναται. Ὅστις δὲ τυχὸν τούτων λάβῃ τὰ ἐστεμμένα ταῦτα βιβλία τῶν μικρῶν παιδίων ἡμῶν ἀνά χειρας καὶ ἀπλῶς διαφυλλίσῃ αὐτά, πάραυτα θὰ αἰσθανθῇ πόσον ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἐν

1) Ἐστεμμένου Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου τῆς τετάρτης τάξεως σελ. 58. 100. Οἷον αἶσχος ἐθνικόν! Φαντάσθητε ὅτι ξένος τις, Γερμανός, Ἄγγλος, Γάλλος, Ἀμερικανός, ἤθελε νὰ ἐκμάθῃ τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν. Φαντάσθητε ὅτι πρεσβευτὴς τις ἤθελε νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὰ τέκνα του ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλῶσση. Πῶς θὰ ἤρχιζον τὰς σπουδὰς αὐτῶν; Βεβαίως θὰ ἤρούτων ποῖα εἶνε τὰ ἐν Ἑλλάδι τελειότερα Ἀλφαβητάρια καὶ Ἀναγνωσματάρια, βεβαίως θὰ ὑπεδεικνύοντο αὐτοῖς τὰ βεβραβευμένα, θὰ ἠγόραζον αὐτά καὶ θὰ ἤρχιζον νὰ ἀναγινώσκουσιν ἐν αὐτοῖς. Τίνα ἄρα γε ἐντύπωσιν θὰ ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς αἱ «φθειρες» καὶ αἱ «μύξες» τοῦ κ. Βρατσάνου; καὶ ἡ «κόπρος καὶ τὰ περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου; Πιστεύω ὅτι αὐτοστιγμῇ θὰ ἔρριπτον τὰ βδελυρὰ ταῦτα βιβλία εἰς τὴν θερμάστραν, ἂν ἦτο χειμὼν, καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου, ἂν δὲν ἦτο χειμὼν, καὶ θὰ ἐλεεινολόγουν τοὺς ἄρχοντας τοῦ τύπου, οἵτινες δὲν εὔρον ἄλλην τροφὴν καταλληλοτέραν ταύτης διὰ τὰ 170,000 παιδάκια τὰ φοιτῶντα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων αὐτῶν! Αἶσχος! Αἶσχος ἐθνικόν νὰ εἶνε ἐσφραγισμένοι αἱ τοιαῦται βδελυρίαι διὰ τοῦ στέμματος τοῦ Βασιλικοῦ καὶ ἐπικεκρωμένοι διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς ὑπουργικῆς!

αὐτοῖς διηγημάτων, ὃν ἀνωτέρω προσεπάθησα νὰ χαράξω, εἶνε κατώτερος τοῦ προσήκοντος καὶ ὑποδεέστερος τοῦ ἀληθινοῦ.

Ἐνταῦθα πλέον ἢ ἄπαξ ἐδικαίωσα τοὺς διισχυριζομένους ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα ὑπολείπεται τῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Ἐὰν διὰ λέξεων ἠδυνάμην νὰ ἐξωτερικεύσω τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν βδελυγμίαν, ἣν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου, ὅταν ἀκούω τὰ τέκνα μου ἀναγινώσκοντα καθ' ἐσπέραν τὰ ἀπόμουσα καὶ χυδαῖκά ταῦτα ἀποβράσματα διανοιῶν παχυλῶν καὶ ἠθῶν ἀπαιδευτῶν· ἐὰν ἠδυνάμην νὰ ἐγκατακλείσω εἰς τύπους διανοητικούς καὶ διὰ λέξεων νὰ ἐξωτερικεύσω τὴν σφοδρὰν ταραχὴν, ἣν αἰσθάνομαι ἐπὶ τῷ ὄνειδι, ὅπερ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῖν βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ προσῆψαν κριταὶ λάσιοι περὶ τὰ ὄτα καὶ Ἀναγνωσματοριογράφοι τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες, τότε καὶ μόνον τότε θὰ ἐχαρακτήριζον, ὅπως ἐπεθύμει ἡ ψυχὴ μου, ἐπαρκῶς καὶ προσηκόντως τὴν οὐδενίαν τῶν ἐστεμμένων τούτων βδελυριῶν καὶ τὴν κακουργίαν τῶν ἀσυνειδήτων βραβείων αὐτῶν.

Δὲν θὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὰ ἀνυπέβλητα ἀρχέτυπα διηγήσεως μοχθηρᾶς καὶ ἐξαμβλωματικῆς, διότι ὁ ἔλεγχος αὐτῶν εἶνε προχειρότατος. Ὁ φιλομαθῶν ἄς ἀναγνώσῃ — ἂν ἀντέχῃ — ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματορίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τὸ ἐν σελίδ. 31 - 35 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ μαθητὴς τοῦ Κλεάνθους» φερόμενον διήγημα 1), ἄς ἀναγνώσῃ — ἂν ἀντέχῃ — τὸ ἐν σ. 39 «ἡ φωλεὰ τῶν χελιδόνων», τὸ ἐν σελ. 57 «οἱ Ρῶσσοι χωρικοὶ καὶ οἱ ἵπποι των», ἐν σελ. 56 «τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας» 2), ἐν σελ. 90 «ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος», ἐν σελ. 106 «τὰ δένδρα εἶνε φίλοι μας», ἐν σελ. 129 «ὁ ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας», ἐν σελ. 136 - 186 «Ἑλληνικὸς βίος» κτλ. κτλ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ ἀσχοληθῶ μόνον ἐπ' ὀλίγον μὲ τὰ διηγήματα «πάππος καὶ ἔγγονος», «ὁ τυφλὸς ἵππος», «ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος», «ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος» καὶ «τὸ

1) Ἐκ τῶν τοῦ Γεροστάθου κλεψιλογηθὲν καὶ ἐκφαιλισθὲν. Τὸ διήγημα τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῇ σελ. 36 - 41 τοῦ 3 τόμου τοῦ Γεροστάθου (ἔτ. 1880), οὐχ ἤττον φέρει ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματορίῳ τὴν ὑπογραφὴν (σελ. 35) «Ἀριστοτέλης Κουρτίδης», ἴσως διότι ὁ πάντοτε ἐκ τῶν ἰδίων ἰδρώτων ἀποζῶν ἑτερόρρυθμος οὗτος Κύριος θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ διήγημα — ὅπως ἐπιλάμψῃ δῆθεν ἡ γνησιότης αὐτοῦ — ἐψυχρέυσατο καὶ ἔλυσε τὸ διηγηματικὸν πάθος αὐτοῦ.

2) Κλεψιλογηθὲν μὲν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν τοῦ Γεροστάθου — ὡς καὶ ἀνωτ. ἐσημείωσα — ἐκφαιλισθὲν δέ,

φάντασμα», ἄτινα οἱ κ. κ. κριταὶ ὡς καλὰ ἀνακηρύττουσιν» 1).

α' Ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος» 2) εἶνε τὸ ἀντιπαιδαγωγικώτατον καὶ βδελυρώτατον πάντων τῶν διὰ παιδία μέχρι τοῦδε ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν ἀναγραφέντων. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω (σελ. 104) ἀπαλλάττει ἡμᾶς τοῦ περὶ αὐτοῦ λόγου ἐνταῦθα.

Ὁ τυφλὸς ἵππος 3). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ ἵππος τις κακοπαθήσας κατὰ τὴν ἀπὸ τῶν ληστῶν σωτηρίαν τοῦ κυρίου του ἐτυφλώθη — ὁ ἀγνώμων κύριος ἐξεδίωξεν αὐτὸν — ὁ ἵππος περιπλανώμενος εἰσῆλθεν εἰς τι κώδωνοστάσιον — ἐν τῇ πείνῃ αὐτοῦ ὑπέλαβε τὸ σχοινίον τοῦ κώδωνος ὡς χόρτον καὶ ἤρχισε νὰ δάκνη αὐτὸ — τοῦτο δακνόμενον ἔσειε τὸν κώδωνα — ὁ κώδων οὗτος συνέπεσε νὰ εἶνε ὁ κώδων τῆς δικαιοσύνης, ὃν ἔκρουον πάντες οἱ ἀδικούμενοι, τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ καταπατουμένου δικαίου αὐτῶν ὑπὸ τῶν δικαστῶν τῶν προστρεχόντων εἰς τὸ κώδωνοστάσιον ἅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ κώδωνος ἀπεκδεχόμενοι — σπεύσαντες κατὰ τὸ εἰωθὺς οἱ δικασταὶ ἐκάλεσαν τὸν Νίκαν, τὸν ἀγνώμονα τοῦ ἵππου κύριον, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐπέπληξαν διὰ τὴν ἀχαριστίαν του, ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραλάβῃ, νὰ διατρέφῃ καὶ νὰ περιποιῆται τὸν ἵππον μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος 4). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ φιλάργυρός τις ἔχει ὡς μόνον σύντροφον τοῦ βίου του πίθηκόν τινα — μίαν τῶν Κυριακῶν ὁ φιλάργυρος μετέβη εἰς τὴν ἐκκλησίαν λησμονήσας νὰ κλειδώσῃ τὸ χρηματοφυλάκιον (!) — ὁ πίθηκος ἤνοιξεν αὐτὸ — λαμβάνει τὰς λίρας καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου σκοπεύει τοὺς διαβάτας, οὓς «εὐρίσκει εἰς τὸν πῖλον» μὲ τὰς λίρας — πολλοὶ συνηθοροίσθησαν ὑπὸ τὸ παράθυρον καὶ πολλοὶ πολλὰς λίρας ἔλαβον — ἐπιστρέφει ὁ κύριος ἐκ τῆς ἐκκλησίας, βλέπει τὸ πλῆθος ὑπὸ τὸ παράθυρον, μανθάνει τὴν αἰτίαν, ὀργίζεται καὶ ὑβρίζει τὸν πίθηκον· ἀλλὰ

1) Ἐκθεσις, σελ. 30 περὶ τὸ τέλος : « Καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς διηγήσεσι τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει ἡ ἡδεῖα αὕτη ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις περὶ τῶν κακιῶν. Ἐν ταύταις δὲ δὲν φέρονται τιμωρίαι θηριώδεις ἀγριαίνουσαι τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν ψυχὰς, ἀλλ' ἡμεροὶ καὶ ἡρεμοὶ πολλάκις ἀντὶ ὀργῆς θυμηθῆναι καὶ ἀντὶ θλίψεως μειδίαμα προκαλοῦσαι. Τοιοῦτο τὸ τέλος τῶν καλῶν διηγήσεων πάππος καὶ ἔγγονος, ὁ τυφλὸς ἵππος, ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος, ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος, τὸ φάντασμα».

2) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματ. σελ. 8.

3) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματ. σελ. 45 - 47.

4) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματατ. σελ. 90 - 92.

καταστέλλει τὸν θυμὸν του καὶ ἀπρακτεῖ, ἀκούσας παρὰ γέροντός τινος ὅτι δὲν ἔκαμνε «λογικὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου του» καὶ ὅτι ἀμφίβολον εἶνε ἂν ὁ πίθηκος ἢ αὐτὸς «εἶνε ὁ φρονιμώτερος!»

Ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρώστος 1). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ πλούσιός τις ἔζη ἐν τινὶ πόλει τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — δὲν ἠσχολεῖτο εἰς τίποτε — περιέπεσε τούτου ἕνεκα εἰς ὑποχονδρίαν — ἐνόμιζεν «ὅτι εἶχε τριακοσίας ἐξήκοντα πέντε ἀσθενείας τὸ ἔτος καὶ τὸ δίσεκτον τριακοσίας ἐξήκοντα ἕξ» (!) — ἰατρός τις ὁμῶς, Ἱπποκράτης Ἀσκληπιάδης (!) καλούμενος ὑπέβαλεν αὐτὸν εἰς δίαιταν καὶ ἔσωσεν αὐτὸν — τὸν διέταξε νὰ περιπατῇ καὶ οὕτω ἡ ὑποχονδρία ἐθεραπεύθη.

Τὸ φάντασμα 2). Εἰς ἓν μαγειρεῖον ἐκρέματο ἐν τραπεζομάντηλον — ἡ σελήνη ἔρριπτεν ἐπ' αὐτῆς τὸ φῶς της — ἡ Ἑλένη, τὸ μικρὸν κοράσιον τῆς οἰκογενείας, παρηγγέλθη ὑπὸ τῆς μητρὸς της νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ μαγειρεῖον ἐν πινάκιον — ἡ Ἑλένη ἐπῆγεν εἰς τὸ μαγειρεῖον — τὸ τραπεζομάντηλον ἐκινήθη ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας — ἡ Ἑλένη «ἐτρέπη εἰς φυγὴν περίτρομος» — ἡ μήτηρ εἶδεν αὐτὴν «ὠχρὰν ὡς νεκρὰν» — αὐτὴ «ἀντὶ νὰ τρομάξῃ ἔλαβεν ἀμέσως τὸ φῶς» — «διηυθύνθη θαρραλέα» εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐκρέματο τὸ τραπεζομάντηλον — καὶ ἔδειξεν αὐτὸ εἰς τὴν κόρην της — «οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης ἐγέλασαν» καὶ ὁ πατὴρ της εἶπεν «ὅτι εἶνε ἀνοησία νὰ πιστεύωμεν εἰς φαντάσματα».

Τοιαῦταί τινες εἶνε αἱ διὰ μαθητὰς δεκαετεῖς ἤδη **καλαὶ διηγήσεις** τῶν κ. κ. κριτῶν κατὰ τὸ πραγματικὸν αὐτῶν μέρος.

Κατὰ δὲ τὸ λεκτικόν;

Ἀκούσωμεν τὸ βραχυλογώτατον τούτων.

«Τὸ φάντασμα

» — Ἑλένη, εἶπεν ἐσπέραν τινὰ ἢ μήτηρ εἰς τὴν θυγατέρα της, πήγαινε εἰς τὸ μαγειρεῖον καὶ φέρε ἐν πινάκιον.

Ἡ Ἑλένη ἠγέρθη προθύμως καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ δωματίου. Μετ' ὀλίγον ὁμῶς ἐπέστρεψεν ἄνευ τοῦ πινακίου ὠχρὰ ὡς νεκρά.

— Κόρη μου, τί ἔχεις; ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ, καθὼς εἶδε τὴν Ἑλένην εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

— Ἄχ, μπτέρα, εἶπε ψελλίζουσα ἡ Ἑλένη, εἰς τὸ μαγειρεῖον εἶνε ἓνα φάντασμα, ἐν ἄσπρῳ φάντασμα!

1) Ἔστεμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 101.

2) Ἔστεμμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 120.

Ἡ μήτηρ τῆς Ἑλένης ἀντὶ νὰ τρομάξῃ, ἔλαβεν ἀμέσως τὸ φῶς καὶ εἶπε γελῶσα εἰς τὴν θυγατέρα της· "Ἐλα μαζί μου δειλὸ κορίτσι! Ἐλα νὰ τὸ πιάσωμε τὸ φάντασμα. Ποῦ εἶνε!

Ἡ Ἑλένη μόλις τολμῶσα νὰ βαδίξῃ, ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ μαγειρείου καὶ μείνασα ἐκτὸς τῆς θύρας ἔδειξε διὰ τοῦ δακτύλου μίαν γωνίαν αὐτοῦ.

Ἡ μήτηρ διθυβύνθη θαρραλέα πρὸς τὴν γωνίαν ἐκείνην καὶ τί εἶδεν; ἐν τραπεζομάντηλον. Ὁ ἀνεμος εἶχε κινήσῃ αὐτὸ τὴν στιγμήν καθ' ἣν ἡ Ἑλένη εἰσῆλθεν εἰς τὸ μαγειρεῖον διὰ νὰ λάβῃ τὸ πινάκιον. Τὸ δειλὸν κοράσιον καθὼς εἶδε τὸ λευκὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα σειόμενον εἰς τὸ ἀμυδρὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ἔρριπτε διὰ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ μαγειρεῖον ἢ σελήνην, εἶχε τραπῆ εἰς φυγὴν περίτρομον.

Οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης ἐγέλασαν διὰ τὴν δειλίαν τῆς ἀδελφῆς των, ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ πατὴρ της καὶ ἔμαθε τί συνέβη, εἶπεν ὅτι εἶνε ἀνοησία νὰ πιστεύωμεν εἰς τὰ φαντάσματα » 1).

Νῦν ἕκαστος δύνανται νὰ ἴδῃ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς ὃν ἔγραψα ἀνωτέρω χαρακτηρίζων τὰ διηγήματα τῶν ἐστεμμένων τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἀπέχει οὐκ ὀλίγον τοῦ ἀκριβοῦς καὶ τοῦ τελείου 2).

1) Τὸ διηγημάτιον τοῦτο εἶνε ἔργον Ludwig τινὸς Kellner. Φέρεται ἐν σελ. 24 καὶ ὑπ' ἀριθ. 43 τοῦ Γερμανικοῦ ἀναγνωσματορίου τοῦ Dietlein (1894, ἔκδ. c. 1 Band) πρὸς ἀνάγνωσιν μαθητῶν τῆς 6' τάξεως. Ὁ κ. Κουρτίδης διέφθειρε τοῦτο πολυλαχῶς. Αὐτὸς λέγει «καὶ φέρε ἐν πινάκιον», ὁ Kellner ἔχει «und hole mir den zinnernen Teller welcher gleich vorn auf dem Tische steht». Ὁρθότατα, ἕνα καταστήσῃ πιθανὸν τὸ ὅτι ἄνευ φωτὸς μετέβη εἰς τὸ μαγειρεῖον τὸ κοράσιον, ἀφοῦ ἡ ἐντολὴ τῆς μητρὸς ἦτο τόσο ὠρισμένη καὶ ἡ εὔρεσις τοῦ πινακίου τόσο ἔυκολος. Ὁ κ. Κουρτίδης ἔχει «ἡ Ἑλένη ἠγέρθη προθύμως καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ δωματίου»· ὁ Kellner γράφει «Karoline stand auf und ging hinaus». Ὁρθῶς, διότι ἡ μὲν προθυμία παρέλκει προκειμένου περὶ τέκνων εὐαγῶγων διατασσομένων ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν, τὸ δὲ «ἐκ τοῦ δωματίου ἐξέρχεσθαι» εἶνε ἀδολεσχία, ἀφοῦ ἐν τῷ δωματίῳ ἦτο καὶ εἰς τὸ μαγειρεῖον διετάσσετο νὰ μεταβῇ ἡ Ἑλένη — ὁ κ. Κουρτίδης γράφει: «Κόρη μου, τί ἔχεις; ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ, καθὼς εἶδε τὴν Ἑλένην εἰς τοιαύτην κατάστασιν», ὁ Kellner ἔχει μόνον «rief ihr die Mutter entgegen, «was fehlt dir denn»;». Ὁρθότατα· διότι ἀδολεσχία εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου γραφέντα ἀφανίζοντα τὴν γοργότητα τῆς διηγήσεως καὶ τὸ πάθος τοῦ διηγήματος. Τὰ ἀπὸ τὸ «ἡ μήτηρ διθυβύνθη» μέχρι τοῦ τέλους ἀσαφέστατα, ξηρότατα, ἀπιθανώτατα καὶ κακοζηλότατα ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου συγκλωσθέντα ἔχουσι παρὰ Kellner ἀπλούστατα οὕτως· «Jetzt ging die Mutter darauf zu und fand weiter nichts als ein reines Küchenhandtuch, auf welches der Mond schien. Das Tuch hatte sich bewegt, als das fürchtsame Mädchen die Thür öffnete. — Die übrigen Geschwister lachten Karoline noch oft wegen ihrer Furchtsamkeit aus» καὶ πλέον οὐ.

2) Σιμπλίσιος, Ἐξήγησις εἰς Ἰπικιτήτου Ἐγγειρίδιον, κεφ. 41, ἔκδ. Dübner, σελ. 127, στίχ. 32 καὶ ἔξ.: "Ὡσπερ οἱ εὐφρεῖς περὶ τὰ τῆς φύσεως τῆς οἰκείας ἄκρα καὶ τέλεια καὶ ἀκριβῆ σπουδάζουσι καὶ τούτοις ἐνδιατρίβουσι· οὕτως οἱ ἀφρεῖς περὶ τὰ εὐτελῆ καὶ ἔσχατα καὶ ὀλοσχερῆ, καὶ τοῖς πολλοῖς βάσιμα ἐνδιατρίβουσι.— Δου

Περαιτέρω· Ὅμιλοῦσιν οἱ ἔντιμοι καὶ ἀπόνηροι κ. κ. κριταὶ περὶ μύθων ἀπιθάνων, περιλαμβανομένων εἰς τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία, ἐνῶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐστεμμένα ὄχι μόνον τοὺς μύθους καὶ τὰ παραμύθια, ὡς εἰκός 1), ἀλλὰ καὶ τὰ διηγήματα καὶ τὰ πράγματα, παρὰ τὸ εἰκός, ἀπίθανα ἔχουσιν.

Ὁ κ. Κουρτίδης ἐν σελ. 113 τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ Ἀναγνωσματορίου περὶ τοῦ φοίνικος προκειμένου λέγει: « Ἀντὶ τῆς ἀμμόδους ἐρήμου εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐξαπλωθῆ ποτε ὁ Ἄραψ, εἶδεν μέγαν κῆπον ἐκ φοινίκων καὶ ἄλλων δένδρων, τὰ ὅποια παρήχθησαν ὅλα ἐκ τοῦ ἐνὸς ἐκείνου πυρῆνος τὸν ὅποιον εἶχε ρίψη ἐντὸς τοῦ λάκκου »! Λοιπὸν ὁ Ἄραψ εἶχε ρίψη ἓνα πυρῆνα φοίνικος ἐντὸς τοῦ λάκκου καὶ μετὰ παρέλευσιν 10 ἢ τὸ πολὺ 15 ἐτῶν ἐγένετο ἐξ αὐτοῦ μέγας κῆπος!!

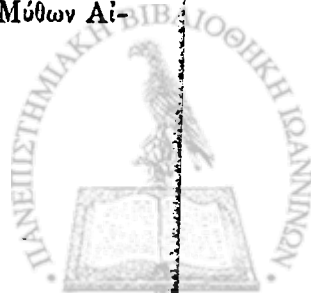
Ἄρκετὰ χονδρόν!

Ἐπειτα ὁ αὐτὸς κ. Κουρτίδης ἐν τῷ αὐτῷ ἐστεμμένῳ αὐτοῦ βιβλίῳ λέγει περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος τυφλοῦ ἵππου (σελ. 45): « Ἄλλ' ἢ Ἀστραπὴ (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἵππος) ἐξέσχισε διὰ τῶν ὀδόντων τὴν χεῖρα τοῦ ἐνὸς — ληστοῦ — ἐκτύπησε διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς τοὺς ἄλλους—ληστὰς—καὶ ὡς ἀληθῆς ἀστραπὴ διασχίζουσα τὸν ἀέρα ἔφθασε μετὰ μίαν ὥραν εἰς τὴν πόλιν ».

Αὐτὰ τουρκιστὶ λέγονται χάλτια, Ἑλληνιστὶ τερατολογήματα καὶ πομφολυγοπαφλάσματα. Γίνεται δὲ χρῆσις αὐτῶν τό γε νῦν μόνον εἰς τοὺς καφφενέδες, ἐνθα τὰς νύκτας τοῦ ραμαζανίου συνάζονται καὶ κάμνουσι « μουχάμπέτι » οἱ Τοῦρκοι ἀναμένοντες ἀμφό-

κιανός, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 27: Εἰσὶ γάρ τινες οἱ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων καὶ ἀξιωμακρῶν παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν, ὑπὸ δὲ ἰδιωτείας καὶ ἀπειροκαλίας καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων ἢ σιωπητέων τὰ μικρότατα πάντ' ὑπερῶς καὶ φιλοπόνως ἐρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοτες.

1) Οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ οὐδεμίαν τοῦ ἐν τοῖς μύθοις πιθανοῦ καὶ ἀπιθάνου ἔνοιαν ἔχουσι. Τὸ πιθανόν καὶ τὸ ἀπίθανον ἐν τοῖς μύθοις, τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς πράγμασι ὑπολαμβάνουσιν ἐν τῇ πολυνοίᾳ αὐτῶν ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτό. Περὶ τούτων γίνεται ἐν τῷ β' μέρει τῆς παρουσίας πραγματείας ὁ προσήκων λόγος. Οὐχ ἦττον προχείρως δύνανται οἱ κύριοι νὰ κατίδωσι τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν, τοιαῦτα ἀπαυθαδιζόμενοι, ἐὰν λάβωσι τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσωσι τὰ τοῦ Πλάτωνος ἐν Πολιτ. 377 Α. τὰ τοῦ Φιλοστράτου εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον 5, 14, σελ. 90 καὶ ἐξ. τὰ τοῦ Ἐρμογένους ἐν Προγυμνάσμασι κ. 1 (Walz, τ. 1, σελ. 10), τὰ τοῦ Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ ἐν Προγυμνάσμασι κ. 1, ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 451 καὶ τὰ τοῦ Κοραῆ ἐν Μύθων Αἰσωπειῶν συναγωγῇ σελ. νς' καὶ ἐξ.

τερα, τὴν τε χώνευσιν τῶν ἤδη φαγωμένων καὶ τὸν καταβροχθισμόν τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀναμενόντων αὐτοὺς πιλαφίων.

Ἄλλο· ὁ αὐτὸς κ. Κουρτίδης περὶ τοῦ αὐτοῦ ἵππου, γράφει: «Τυχαιῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἐκεῖνο καὶ ἡ τυφλὴ Ἄστραπὴ! Ἐνῶ δὲ ὡσφραίνεται περίξ καὶ διὰ τῶν χειλέων τῆς ἐζήτει τροφήν τινα, συνήνητησε τὸ σχοινίον, τὸ συνέλαβε διὰ τῶν ὀδόντων τῆς καὶ ἤρχισε νὰ κρούῃ τὸν κώδωνα!».

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ καθ' ἡμᾶς λαὸς ἐν τῇ συμφύτῳ αὐτοῦ φιλοκαλίᾳ ἀποκαλεῖ «κρύα, μπουῆζι καὶ σάχλαις», ὁ Λουκιανὸς «ψυχρὰ ὑπὲρ τὴν Κασπίαν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν Κελτικόν,» 1) ὁ Ἀριστοφάνης κρύσταλλα ῥιπτόμενα κατὰ τὸ θέρος ἐντὸς τῶν φρεάτων, ὅπως ψυχραίνεται τὸ ὕδωρ αὐτῶν, νοητικὰ ἐκτρώματα ψυχρότατα, δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι τὰς χιόνας καὶ τὴν πῆξιν τῶν ποταμῶν 2), ὁ Πλούταρχος «ἐπιφωνήματα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊάν — τὴν μεγίστην — ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενα» 3), ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους «ταρακτικὰ τῆς χολῆς καὶ προκλητικὰ ἐμέτου ὑπὸ τῆς ψυχρίας» αὐτῶν 4).

Κῆπος μέγας ἐκ φοινίκων καὶ ἄλλων δένδρων ἐντὸς δεκαετίας ἢ δεκαπενταετίας ἐξ ἑνὸς πυρῆνος — ἵππος δάκνων καὶ λακτιζων συμμορίαν ὄλην ἐνεδρευόντων ληστῶν — ἵππος διαφεύγων ἐκ τοῦ μέτου αὐτῶν «ὡς ἀληθῆς ἀστραπὴ διασχίζων τὸν ἀέρα» — ἵππος τυφλὸς εἰσερχόμενος εἰς κωδωνοστάσιον — ἵππος ἐκλαμβάνων τὸ σχοινίον τοῦ κώδωνος ὡς χόρτον — συλλαμβάνων αὐτὸ διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ καὶ κρούων τὸν κώδωνα καὶ μὴ αἰσθανόμενος ὅτι κώδων κρούεται καὶ οὐχὶ χόρτον τρώγεται, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοδίαιτα ἀπρεπῆ καὶ καταγέλαστα, ὧν βρίθει τὸ ἐστεμμένον Ἀναγνωσματοτάριον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς π. χ. ἡ ὑπογραφή τοῦ ἱατροῦ «Ἴπποκράτης Ἀσκληπιάδης» (ἐστεμμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 103), καὶ αἱ εἰς ἀλληγορικὸν στόμφον ἐκφερόμεναι ἀπηνεῖς μεταφοραὶ «οἱ μικροὶ νεοσσοὶ ἄνευ πτερῶν ἀκόμη θὰ μένωσι συνεσταλμένοι εἰς τὸ βάθος τῆς μικρᾶς τῶν κλίνης (σελ. 41) — «ἡ μητρικὴ ἀγάπη ἔχει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πτηνὰ τοὺς ἦρωάς της» (σελ. 7) κτλ. κτλ., ταῦτα, λέγω, καὶ τὰ τούτοις

1) Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κεφ. 27.

2) Ἀριστοφάνης Ἰλαρῆς 138.

3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου κ. 3, σελ. 665.

4) Σχολ. Ἀριστοφάνους ἐν Νεφέλαις 907.

ὁμοδίαιτα ἀπρεπῆ καὶ καταγέλαστα ἐν τῇ γλώσῃ τῇ τεχνογραφικῇ καλοῦνται ἀπίθανα 1), κακόζηλα 2), παρατράγωδα, μειρακιώδη,

1) Θέωνος προγυμνάσματα 3, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 180· ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 76 ἐν τέλει: Τὸ δὲ ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατόν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται, ἢ διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἡ πράξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἴρησθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεται τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκὸς ἐστὶ τῷ τοιοῦτῳ τόδε τι πράξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν, ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἢ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὁ αὐτός δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀπρεποῦς.— Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1404, β, 18: Δεῖ λανθάνειν ποιοῦνται καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκτότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν, ἐκεῖνο δὲ τούναντιον.— Αὐτόθ. Ποιητικὴ 1451, β, 16: Πιθανόν ἐστὶ τὸ δυνατόν.— Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός πρὸς Ῥήτορας 63, ἔκδ. Bekker σελ. 687, στίχ. 23 καὶ ἐξ.: Τὸ πιθανόν πρωσαγορεύεται τριχῶς, καθ' ἓνα μὲν τρόπον ὅπερ ἐναργῶς τε ἀληθές ἐστὶ καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, καθ' ἕτερον δὲ ὅπερ ψευδὸς ἐστὶ καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον τὸ κοινὸν τοῦ τε ἀληθοῦς καὶ ψεύδους.— Θέων, προγυμνάσματα 4, ἔκδ. Walz τόμ. 1, σελ. 190· Spengel, τόμ. 2, σελ. 84: Ὑπὲρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον — λέξεις — μὲν προσφευεῖς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστί καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα . . . ἀπλῶς στοχάζεσθαι προσήκει τοῦ πρέποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγήσεως κατὰ τε τὰ πράγματα καὶ τὰς λέξεις.— Θέων αὐτόθ. 4, Walz τ. 1, σ. 183. Spengel τ. 2, σ. 79: Δεῖ γὰρ ἔχεσθαι ἀεὶ τοῦ πιθανοῦ ἐν τῇ διηγῆσει· τοῦτο γὰρ αὐτῆς μάλιστα ἴδιον ὑπάρχει καὶ τούτου μὴ προσόντος αὐτῇ ὅσῳ ἂν σαφῆς καὶ σύντομος ἦ, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀπιστοτέρα τοῖς ἀκούουσι καταφαίνεται.— Ἀψίνος, Τέχνη ῥητορικὴ 5, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 493. ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, σελ. 249: Μάλιστα πιθανότητος καὶ σαφηνείας δεῖ ἐν διηγῆσει.— Ἀριστοτέλης περὶ ποιητικῆς 1460, α, 27: Προαιρεῖσθαι τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα. Πρβλ. καὶ Κορνοῦτον ἐν Τέχνῃ ῥητορικῇ 89, ἔκδ. Spengel, τόμος 1, σελ. 368.— Ἀριστοτέλ. περὶ ποιητικῆς 1461 β, 12. 24.— Volkmann, Hermagoras, ἔτ. 1865, σελ. 53.

2) Ἐρμογένης περὶ εὐρέσεως, τόμ. 4, 12, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 176. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 257: Καὶ τὰς διασκευὰς μέχρι τοῦ εἰκότως προχωρεῖν, ὡς εἰ παρὰ τὸ εἰκὸς εὐρεθῆι τι, πάντως κακόζηλον. Αὐτόθ. τόμ. 3, 15, Walz 3, 141. Spengel 3, 231: Πᾶν τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ λεχθὲν ἢ πραχθὲν πραχθῆναι λεγόμενον εἰς κακόζηλον ἐξάγει τὴν διασκευὴν.— Ἀνώνυμος περὶ σχημάτων 15, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 625. ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 118: Κακόζηλον σχῆμά ἐστιν ἐξαγγελλόμενον ἢ κατὰ τὸ ἀδύνατον ἢ ἀνακόλουθον . . . καθ' οὓς τρόπους ἀνασκευάζονται τὰ διηγήματα, ὡς ἄπιστα.— Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας 186, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 82-83. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 302-303: Καθάπερ δὲ τῷ μεγαλοπρεπεῖ παρέκειτο ὁ ψυχρὸς χαρακτήρ, οὕτω τῷ γλαφυρῷ παράκειται τις δημαρτημένος· ὀνομάζω δὲ αὐτὸν τῷ κοινῷ ὀνόματι κακόζηλον. γίγνοιτο δ' ἂν καὶ οὗτος ἐν τρισὶν ὡσπερ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες . . . Ἐν ὀνόμασι γίγνοιτο ἂν οὕτως, οἷον «ἐγέλα που ῥόδον ἠδύχροον» ἢ τε γὰρ μεταφορὰ ἢ ἐγέλα πάνυ μετάκειται ἀπρεπῶς, καὶ τὸ σύνθετον τὸ ἠδύχροον κτλ.

ρωπικά, παρένθурсα, 1), ψυχρά 2), γελοῖα 3), φορτικά 4), ἀηδῆ 5),

1) Λογγίνος περὶ ὕψους 3, 1 κ. ἐξ. ἐκδ. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 108 - 110, Οὐ τραγικά ἔτι ταῦτα, ἀλλὰ παρατρέφωδα, αἱ πλεκτάναι, καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν ἐξεμείν, καὶ τὸ τὸν Βορέαν αὐλητὴν ποιεῖν . . ὅπου δὲ ἐν τραγωδίᾳ, πράγματι ὄγκηρῶ φύσει καὶ ἐπιδεχομένῳ στόμφον, ὅμως τὸ παρὰ μέλος οἶδεῖν ἀσύγγνωστον, σχολῆ γ' ἂν οἶμαι λόγοις ἀληθινοῖς ἀρμόσειεν . . ὅλως δὲ ἔοικεν εἶνε τὸ οἶδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον· φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγωνσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται . . κακοὶ δὲ ὄγκοι καὶ ἐπὶ σωματῶν καὶ λόγων οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλθῆεις . . ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη, τὸ δὲ μεираκιῶδες ἀντικρυς ὑπεναντίον τοῖς μεγέθεσι . . τί ποτε οὖν τὸ μεираκιῶδες ἐστίν; ἢ δῆλον ὡς σχολαστικὴ νόσις, ὑπὸ περιεργασίας λήγουσα εἰς ψυχρότητα; ὀλισθαίνουσι δὲ εἰς τοῦτο τὸ γένος ὀρεγόμενοι μὲν τοῦ περιττοῦ καὶ πεποιημένου καὶ μάλιστα τοῦ ἡδέος, ἐποκέλλοντες δὲ εἰς τὸ ῥωπικὸν καὶ κακόζηλον. τούτῳ παράκειται τρίτον τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ Θεόδωρος παρένθурсον ἐκάλεῖ. ἔστι δὲ πάθος ἀκαιρον καὶ κενόν, ἔνθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. («*πιτηρὰ ἦρωες — ρεοσοὶ ἐν ταῖς κλίταις — Ἰπποκράτης Ἀσκληπιάδης*» τοῦ ἐστεμμένου Ἀναγνωσματοριογράφου).

2) Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας 114. 115. 116. ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 52 - 56. ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 287 - 289: Ὀρίζεται δὲ τὸ ψυχρὸν Θεόφραστος οὕτω· Ψυχρὸν ἐστὶ τὸ ὑπερβάλλον τὴν οἰκίαν ἀπαγγελίαν . . τὸ πρᾶγμα σμικρὸν ὄν οὐ δέχεται ὄγκον τοσοῦτον λέξεως. — Ἐκ τοῦ ὑπερβεβλημένου τῆς διανοίας καὶ ἀδυνάτου ἢ ψυχρότης — Μάλιστα δὲ ἢ ὑπερβολῇ ψυχρότατον πάντων. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1405, 6, 34 - 1406, 6, 5: Τὰ δὲ ψυχρὰ ἐν τέτταροι γίνονται· κατὰ τὴν λέξιν ἐν τοῖς διπλοῖς ὀνόμασι . . μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις . . τρίτον δ' ἐν τοῖς ἐπιθέτοις τὸ ἢ μακροῖς ἢ ἀκαίροις ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι . . καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν διὰ τὸ γελοῖον . . αἱ δὲ διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν. Ἰδ. καὶ Λογγίνον περὶ ὕψους ἔνθ. ἀν. κεφ. 4 - 6.

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1406, α, 33: Διὸ ποιητικῶς λέγοντες τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ γελοῖον καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν.

4) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Ὑπομνηματισμοὶ (Λυσίας), κεφ. 3: Οἱ βουλόμενοι κόσμον τινὰ προσεῖναι τοῖς λόγοις ἐξήλλαττον τὸν ἰδιώτην καὶ κατέφευγον εἰς τὴν ποιητικὴν φράσιν, μεταφοραῖς τε πολλαῖς χρώμενοι, καὶ ὑπερβολαῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις τροπικαῖς ἰδέαις ὀνομάτων τε γλωττηματικῶν καὶ ξένων χρήσει, καὶ τῶν οὐκ εἰωθῶτων σχηματισμῶν τῇ διαλλαγῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ καινολογίᾳ καταπληττόμενοι τὸν ἰδιώτην. Δηλοῖ δὲ τοῦτο Γοργίας τε ὁ Λεοντίνος, ἐν πολλοῖς πάνυ φορτικῆν τε καὶ ὑπέρογκον ποιῶν τὴν κατασκευὴν, καὶ οὐ πόρρω διθυράμβων ἕνια φεγγόμενος. Ἰδ. αὐτόθ. καὶ περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 56 - 57. Ἀριστείδου τεχνῶν ῥητορικῶν Α' ζ'. ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 402. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 506, καὶ πρβλ. Ἀριστοτέλην ἐν φυσικῇ ἀκροάσει 185, α, 10 καὶ Πλούταρχον ἐν Συμποσ. πρβλ. μ. 673 Α.

5) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Ἐπιστολὴ πρὸς Γν. Πομπήιον, κεφ. 5: Φιλίστος . . οὔτε ὑπόθεσιν εἴληφε πολὺ ὠφελῆ καὶ κοινὴν . . ἡθὸς τε ἐμφαίνει ταπεινὸν καὶ μικρολόγον . . ἢ φράσις ὁμοειδῆς πᾶσα δεινῶς καὶ ἀσημάτιστος . . ταῦτα δὲ ἀηδῆ πάνυ ὄντα ἐμοὶ φαίνεται. Μικρὸς τε περὶ πᾶσαν ἰδέαν ἐστὶ καὶ ἀτελής. Ἰδ. καὶ ἐν Ὑπομνηματισμοῖς περὶ Θουκυζίδου κ. 41.

ναυτιώδη 1), έμφυόμενα τοῖς λόγοις « ἅπαντα τὰ οὕτως ἄσεμνα . . δια τὸ περι τὰς νοήσεις κενόσπουδον, περι ὃ δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ νῦν », ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ καὶ λεπτότατα καυτηριάζει ὁ Λογγίνος 2).

Περαιτέρω· Κατακρίνοντας οἱ κ. κ. κριταὶ τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία ψέγουσι τὰ ἐν αὐτοῖς ποιήματα ὡς « κακόρρυθμα καὶ ψυχρὰ καὶ ἀηδῆ καὶ ἄμουσα καὶ ἀνούσια καὶ ἀχάρिता καὶ κακότεχνα, ὡς οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, ὡς γυμνὰ πάσης ποιητικῆς χάριτος, ὡς ὄντα ἀπλῶς στοιχοποιία ἀηδῆς καὶ βεβιασμένα, ὡς ὄντα πᾶν ἄλλο ἢ φαιδρῆς μούσης γεννήματα, ὡς ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν κακοτεχνίαν ἐμμέτρους τινὰς ἀγγελίας γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ ἐν Πατησίοις καὶ οὕτω καθεξῆς 3).

Παράδοξον! νομίζει τις ὅτι ταῦτα λέγονται περι τῶν ἐστεμμένων ὑπ' αὐτῶν βιβλίων καὶ ἀπορεῖ δια τί μόνον ταῦτα τὰ πλημμελήματα ἐσημείωσαν οἱ κ. κ. κριταὶ καὶ παρέλιπον τὰ ἄλλα, ἴσως οὐχὶ ἐλαφρότερα τούτων.

Ἐν τῷ νῷ τῶν ἐχεφρόνων ὁ συνειρμὸς τῶν ἐνοιῶν συντελεῖται κατὰ τοὺς γνωστοὺς ψυχολογικοὺς νόμους· κατὰ τὴν ὁμοιότητα δηλ. καὶ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, κατὰ τὸν συγχρονισμόν καὶ τὸν συντοπισμόν τῶν πραγμάτων, ὧν ἀποτυπώματα εἶνε αἱ ἐνοιαι αἱ συνειρόμεναι· παρὰ δὲ τοῖς ἔχουσι σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον ὁ συνειρμὸς γίνεται μάλιστα κατὰ τὸ ὁμόηχον τῶν λέξεων, ἐν αἷς ἐγκατακλείονται αἱ συνειρόμεναι ἐνοιαι — π. χ. « μετέβησαν εἰς τὸ Βερολίνον, ἐσπούδασες εἰς τὸ Πεκίνον, τοῦ ἔδωκεν ὁ ἰατρὸς κινῖνον » καὶ οὕτω καθεξῆς. — Ὁ ἐστεμμένος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ἀλφαβηταριογράφος οἰκονομεῖ τὰ τῶν ποιημάτων κατὰ τὸ νοητικὸν πρότυπον « Βερολίνον, Πεκίνον, Κινῖνον ». Ῥίπτει δηλ. τὰ ποιήματα ἐν τῷ μέσῳ ἀλλοτριωτάτων ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἀλφα-

1) Σχόλια παλαιὰ εἰς Ἀριστοφάνους Νεφέλ. 907: Δότε μοι λεκάνην. (ὡς ναυτιῶν ὑπὸ τῆς ἐκείνου ψυχρῆς)· λείπει τὸ ἵνα ἐμέσω. χολή γάρ μοι ἐπιπέσει δια τὰ αὐτοῦ ῥήματα.

2) Λογγίνος περι ὕψους ἐνθ. ἀν. κεφ. 5.

3) Ἐκθεσ. κριτ. σελ. 22, 6.

θηταριογραφικῶν ἀντικειμένων, οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν κοινότητα ἔχόντων, ἀπτομένων δ' ἀλλήλων μόνον κατὰ τὸ ὁμόηχον τῶν λέξεων. Ἐν σελ. 86 π. χ. ρίπτεται ὁ ἔμμετρος μῦθος « Ὀνος ἄλας φέρων », ἀπλῶς διότι καὶ ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ μυθαρίῳ ὄνος εἶνε τὸ δρῶν πρόσωπον. Ὁ Ἀλφαθηταριογράφος δὲν παρατήρησεν ὅτι τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας ἐκατέρου τῶν ὄνων αὐτοῦ εἶνε διάφορον, ἀφοῦ ὁ μὲν εἰς τούτων ἀπεργάζεται τὸ δίδαγμα « δὲν πρέπει νὰ ζηλεύωμεν τοὺς πλουσίους καὶ εὐτυχεῖς », ὁ δὲ ἕτερος ὅτι « ἡ ἀπάτη ἐπὶ τέλους ἐξελέγχεται καὶ τιμωρεῖται ». Τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς τῶν δύο τούτων ἑτεροειδῶν διδαγμάτων εἶνε ὁ ὄνος, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ εἰς τὸν Ἀλφαθηταριογράφον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐν σελ. 90 ἔμμετρον μῦθον « Κώνωψ καὶ βοῦς », ὅστις ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ προηγουμένου ὅλως ἑτεροειδοῦς ἀντικειμένου μόνον διὰ τῆς λέξεως « βοῦς ». Τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὸ ποίημα « Τὸ τριαντάφυλλον », ὅπερ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ προηγουμένου μόνον ἕνεκα τῆς λέξεως αὐτοῦ « ῥόδον ».

Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ρίπτεται, κατὰ τὸ γράμμα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ « τὸ ἅγιον τοῖς κυσί ». Τὸ ποίημα « ὁ Θεὸς » (σελ. 100) εὐρίσκεται ἀμέσως ὑπὸ « τὸν τυρὸν » καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτοῦ, τὴν φέταν, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον 1).

Τί δὲ εἶνε ὡς πρὸς τὴν « κακοτεχνίαν αἱ ἔμμετροι ἀγγελίαι γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ τῶν Πατησίων » παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἑμμέτρους μιαρίας τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταριογράφου τοῦ ἔθνους ἡμῶν; Ἀκούσατε καὶ ἴδετε (σελ. 117):

« Ἡ Κυριακὴ προδευχὴ

Πατέρα, ποῦ στὸν Οὐρανὸν εἶναι ἡ κατοικία σου,
τὸ ὄνομά σου τ' ἅγιον ἄς εἶναι δοξασμένον.

Ἄς βασιλεύῃ ὁ νόμος σου, ἄς γίνετ' ὅτι θέλεις,
καθὼς ἐκεῖ στὸν Οὐρανόν, οὕτω καὶ ἔδῳ στὸν κόσμον.

Δόσε μας σήμερον, Θεέ, τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας,
τὰ σφάλματα συγχώρησον, ποῦ ἔχομεν σ' ἐσένα,
καθὼς κ' ἡμεῖς ἀφίνομεν ὅσ' ἄλλοι ἔχουν κάμει
σ' ἡμᾶς· καὶ μὴ κινεῖς εἰς πειρασμὸν τὰ τέκνα σου,
ἀλλ' ἐλευθέρωνε ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Δικό σου τὸ βασίλειον, ἡ δύναμις κ' ἡ δόξα
σοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου
καὶ τώρα καθὼς πάντοτε καὶ σ' ὅλους τοὺς αἰῶνας».

1) Ἐκθεσ. κριτ. 10: « ἡ φέτα τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον ».

Ἐκεῖνος ὁ μεγαλοψύχως καὶ γενναιοφρόνως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἐμπαιζόμενος πτωχὸς ἄνθρωπος εἶνε ὑποδηματοποιὸς, ὁ δὲ ἀπομιμούμενος αὐτὸν ἐνταῦθα εἶνε ἐστεμμένος συγγραφεὺς· ἐκεῖνος διὰ στίχων εὐτελῶν εὐτελὲς πρᾶγμα περιέβαλεν — ὑποδηματοποιὸς ὑποδήματα — οὗτος τὴν σεμνοτάτην προσευχὴν τοῦ θεοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ θρησκευματος ἡμῶν διὰ τῆς ἀνηκούστου ταύτης ἀπειροκαλίας, κακοτεχνίας καὶ ἀνευλαβείας κατερρύπανεν. Ἴσως νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῆς ὥρας, καθ' ἣν τὰ θεῖα χεῖλη τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑπέρσεμνα ταῦτα καὶ οὐράνια ῥήματα ἐξήνεγκον, **ῥεξηλεύονται** τόσον ἀθέως καὶ ἀνιέρως, ἐναντίον τῆς κοινῆς ἀνθρωπικῆς αἰσθήσεως, ἐναντίον τῆς ἱστορίας τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων καὶ ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Παιδαγωγικῆς 1).

Ἄλλὰ καὶ τὸ ποίημα (σελ. 118) «πρὸ τῆς προσευχῆς» τίνος ἄρα γε ὑψηλολογίας καὶ ἐξάρσεως ποιητικῆς ἀπόβρασμα νὰ εἶνε!

«Παιδιά, προσοχή!
θ' ἀρχίσῃ ἡ προσευχή!
Τὰς χεῖρας ἄς σταυρώσωμεν
μ' εὐλάβειαν βαθεῖαν,
κ' εἰς τὸν Θεὸν ἄς δώσωμεν
τὴν πρέπουσαν λατρείαν.
Παιδιά προσοχή
θ' ἀρχίσῃ ἡ προσευχή.
Τὴν προσευχὴν καλοῦ παιδὸς
καὶ ὄχι τοῦ ἀτάκτου
ἀκούει ὁ καλὸς Θεὸς
καὶ δίδει τ' ἀγαθὰ του ».

Καὶ ἄλλα ὁμοδίαίτα τούτοις τῆς ἐτέρας ἐστεμμένης κεφαλῆς ('Αναγνωσματάριον τῆς Δ' τάξεως!! σελ. 127):

1) Kehr, ἐνθ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 339: «Μετὰ τὸν Franke καὶ τοὺς λοιποὺς εὐσεβόφρονας τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἔπαυσε νὰ εἶνε θρησκευτικόν». — Pestalozzi, Lienahrd und Gertrud III Theil § 17, WW. τόμ. 3, σελ. 85: «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε κατάλληλος πρὸς τοιαῦτα παιδαριώδη ἐγχειρήματα, πρὸς θέματα παντοῖα καὶ ἀναλύσεις καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις». — Ὁ Zeidler (παρὰ Kehr, ἐνθ. ἀν. σελ. 375) ἤδη ἀπὸ τοῦ 1670 εἶπε: «Gottes Wort ist zu heilig duzu dass es sich soll lassen mit Griefeln zerstechen und zermartern.» Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε πολὺ ἀγιώτερος ἢ ὥστε νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς γραφίδας πρὸς κατακεντισμὸν καὶ ἐκδοράν.

«Τὸ ἔθνος τῆς Ἀναστάσεως

Ἦλθαν τὰ μεσάνυκτα
ἀκου τὴν καμπάνα
ἔλα πᾶμε, μάννα,
εἰς τὴν ἐκκλησιά.
Πᾶμε γιὰ νανάψωμε
τὴ χρυσὴ λαμπάδα
κ' εἶνε ὄλη εὐμορφάδα
ἢ κεροδοσιά»

καὶ οὕτω ἐν τόνῳ διθυραμβώδει, ὑπεραλλόμενον καὶ ὑπεριπτάμενον, κατάστικτον ἐκ χάριτος καὶ ἀνθηρότητος ποιητικῆς, καὶ μεμεστωμένον γλυκύτητος καὶ γλαφυρίας, ἀναφλέγον δὲ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν φλογίον καὶ ἀναπτεροῦν καὶ μεταρσιοῦν αὐτὸ μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Πλάστου, τῆς ἀφθίτου ταύτης πηγῆς τοῦ καλοῦ, φθάνει τὸ « ἄριστα ἐκλελεγμένον » κατὰ τοὺς κ. κριτὰς ποίημα τοῦτο εἰς

« τὸ αὐγὸ τὸ κόκκινο
δός μου νὰ τσακίσω
φέρε μου νὰ ψήσω
τὸ παχὺ ἄρνι.

Καὶ ἐδῶ τελευτᾷ παραχωροῦν τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ὁμότιμον αὐτῷ κύκνειον τοῦτο ἄσμα (σ. 128):

Ἐ τῆς κουκουναριάς τὸν ἰσικιο στέκομαι πολλὰς φορὰς
καὶ τῶν χωρικῶν κυττάζω τὰς ἀπλοϊκὰς χαρὰς.
Ἐ τὸ νερὸ ἐδῶ μία νέα τᾶσπρα χέρια τῆς δροσίζει
καὶ ἔς τὰς ῥοδοδάφνες ἄλλη τὸ μωρὸ τῆς νανουρίζει.
ἐκεῖ ἐν ἀπλῷ παιδάκι ῥίχνει γριῖπο στὸ ποτάμι,
χρυσᾶ ψάρια πιάνει ἄλλο παρεκεῖ μὲ τὸ καλάμι,
κι' ὁ βοσκὸς μὲ τὴν βοσκὴν του ξαπλωμένος ἔς τὰ λουλούδια
τὸν αὐλὸν του συνοδεύει μὲ ποιμενικὰ τραγούδια.

Ἀκόμη ἐν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐστεμμένου ποιητικοῦ ἀκανθῶνος καὶ ἀρκεῖ πλέον (σελ. 179):

« κ' ἐγια μόλα, ἐγια λέσα' φώναζε,
κ' ἐφούσκωνε τᾶρι τᾶσπρα του πανιά,
κ' ἐκύλα τὸ καρὰδι ἔστων κατήφορο,
ὡς ποῦλθαν ἔστον Ἰσερῖγο τὸ κατάξερο.

Ἐφθασαν καὶ ἴσθιν Σύρα, φεύγουν κι' ἀπ' ἐκεῖ,
καὶ μέσ' ἴστας πέντε φθάνουνε ἴστα Ψωμαθειά,
κι' ἐμβῆκαν μέσ' ἴσθιν Πόλι τὴν ἐξάκουστη·
Πλὴν μιὰ περνοῦσε ἴμερα καὶ ἄλλη πλάκωνε,
κι' ὥστε νάποθορτώσουν ἴσθιν Ἀζοφικὴ
ἔφθασε κι' ὁ Νοέμβρης κι' ἐχειμώνιασε,
κι' ἄρχισε νὰ βογκᾷ ἡ Μαύρη θάλασσα
Ἦξ' ἀπὸ τὸ μπογάζι κτλ. κτλ.

Καλλιφωνία καὶ ὑψηλολογία ἀνταξία τοῦ ὑπερεξηκονταετοῦς ἐν
ἐλευθερίᾳ βίου τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων!

Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ διανοητικῇ ἀύχμηρότητι καὶ αἰσθητικῇ ξηρασίᾳ σύ-
ρουσι τὴν δύστηνον αὐτῶν ὑπαρξιν πλὴν καὶ ἄλλων τινῶν « ποιημά-
των » καλουμένων, μάλιστα τὸ ἐν σελ. 128 « τὸ χωριό », τὸ ἐν σελ.
190 « ὁ ἀπόμαχος Ῥωμελιώτης », τὸ ἐν σελ. 128 βαρβαρόφωνον
« ὁ ναύτης τοῦ Ἰονίου », τὸ ἐν σελ. 1 « ἡ μήτηρ μου », ὅπερ καὶ
συστρεφόμενον μάλιστα περὶ ἑαυτὸ

» πῶς νὰ ταράξω ἐγὼ τὴν μητέρα,
νὰ κάμω ἐγὼ νὰ λυπηθῆ. . . ;

ἀποβαίνει καὶ « ὑπὲρ τὸν Σκυθικὸν κρύσταλλον » τοῦ Λουκιανοῦ ψυ-
χρότερον.

Τοῦ ἐστεμμένου τούτου Ἀναγνωσματαρίου « ἡ ποιητικότης »
εἶνέ τι πρωτοφανές, ὅπως παρεστραμμένη ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως.

Τεσσαράκοντα καὶ ἕν (ἀριθ. 41), ποιήματα, διὰ 1363 στίχων
διαπεραινώμενα ἐκ διαφόρων πηγῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων εἰσρεύ-
σαντα, ἐπλήρωσαν ὑπὲρ τὰς 45 σελίδας τοῦ ἐξ 191 σελίδων συγκρο-
τουμένου τούτου βιβλίου!

Πόθεν ταῦτα ἀπέρρευσαν εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην ἀμάραν, ἐλέ-
χθη ἀλλαχοῦ (ἀν. σελ. 34). Ὅποια τις εἶνε ἡ οἰκονομία τοῦ παμμί-
κτου τούτου ὄχλου, εἶπον οἱ κ. κ. κριταὶ ὡς πρὸς τὰ δύο μέρη αὐ-
τῆς, τουτέστιν ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν τάξιν, ἀποφηνάμε-
νοι (Κρίσεως σελ. 32) « καλὸν κρίνομεν . . . νὰ ἐγκατασπαρῶσι κα-
ταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ . . . τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα
φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ ». Ὅποια δὲ τις ἐστὶν « ἡ εὔρε-
σις », τὸ τρίτον στοιχεῖον τοῦ οἰκονομικοῦ τρόπου, εἶνε πολλῆς πε-
ριεργείας ἄξιον διὰ « τὴν πρωτοτυπίαν » αὐτῆς.

Οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ περὶ τούτου λέγουσι τάδε: « Ἀλλὰ τὸ

ἄριστον τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματάρῳ τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ ἐπιμελέστατα γενομένη ἐκλογή τῶν ποιημάτων. Οὕτω δὲ πληροὶ μίαν τῶν ἀξιώσεων ἃς ἐσχάτως διετύπωσαν αἱ συζητήσεις περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῶν σχολείων βιβλίου. . . Ἐπειδὴ δὲ ἔχομεν ἱκανὰ ποιήματα δοκίμων ποιητῶν καὶ μάλιστα τὰ ἔξοχα καὶ ὑπὸ πάντων θαυμαζόμενα δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα, ὁ ποιούμενος ἐπιτυχῆ συλλογὴν τοιούτων ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος» 1).

Οὕτω ἀποφαίνεται ἡ παχύνοια καὶ ἡ ἀσυνειδησία!

Τὰ δὲ πράγματα πῶς; Ἀνοιξατε τὸ ἐστεμμένον βιβλίον καὶ παρατηρήσατε:

1) Τὴν ξηρότητα καὶ τὴν στυγνότητα καὶ τὴν κενότητα ἐν τοῖς ἄνω καταγραφῆσι καὶ μνημονευθεῖσι «ποιήμασι» καλουμένοις.

2) Τὴν γρῶδη ἀδολεσχίαν καὶ τὴν δυσανάσχετον ψυχρίαν ἐν τῷ ποιήματι τῷ ἐν σελ. 63.

3) Τὴν ἀναρμοστίαν ἐν τοῖς ἐν σελ. 62 καὶ 97, ὧν τὸ περιεχόμενον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ περιεχόμενον τὸ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξαγγελλλόμενον: (Κοινωνία ταπεινοφροσύνη — Κοινωνία ἀπερισκεψία).

4) Τὴν κακοζηλίαν καὶ τὴν κενότητα ἐν τῷ ἐν σελ. 134.

5) Τὴν ἀκαιρίαν καὶ ἀτοπίαν καὶ ἀναρμοστίαν ἐν τῷ ἐν σελ. 93.

6) Τὴν ἀκαιρίαν καὶ ἀτοπίαν καὶ ἀναρμοστίαν καὶ τὸ παιδιῶδες ἐν τοῖς ἐν σελίσιν 7, 11, 20, 21, 29, 35, 36, 44, 52, 73, 85.

7) Τὴν εὐτέλειαν ἐν τῷ ἐν σελ. 124 - 126.

8) Τὴν θρηνωδίαν καὶ ἀλογιστίαν καὶ κακοδιδασκαλίαν ἐν τοῖς ἐν σελ. 174 καὶ 183, τοῖς τελείοις τούτοις καὶ ἀμωμήτοις παραδείγμασι «γεννημάτων τῆς φαιδρᾶς μούσης» τῶν κ.κ. κριτῶν.

9) Τὴν κλεφτολογίαν ἐν τοῖς ἐν ταῖς σελ. 173, 174 (δὶς), 175.

10) Τὴν ἀτοπον καὶ παράκαιρον καὶ ἀλόγιστον μεταφορὰν ἐξ ἄλλων ἐν τοῖς ἐν σελ. 7, 13, 29, 35, 36, 44, 52, 73, 97, 109, 114, 115.

11) Τὴν ἐθνικὴν προσφορὰν ἐκ τῶν «ἱκανῶν ποιημάτων ἄτινα ἔχομεν» τοῦ Μαυρογιάννη καὶ Μαρτζώκη καὶ τῶν τούτοις ὁμοτίμων αὐτοῖς «δοκίμων ποιητῶν», τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας:

1) Ἐκθεσις τῶν κ. κ. κριτῶν, σελ. 31.

Στείλε σεμνή βασίλισσα (« ἡ κυρά Παναγία », ἐννοεῖται)
στὸ πλάσμα σου γαλήνη,

καὶ

Δέξου ὅ τὰ οὐράνια στῆθη σου
τάνήλικα, Παρθένα,
ποῦ παραιτοῦν τὴν μάννα τους
γιὰ νάλλθουνε σὲ σένα,

τὰς ἀπηνεῖς μεταφορὰς καὶ τεθολωμένας εἰκόνας· « τὰ δασωμένα φρύδια τοῦ βουνοῦ » — « τὴν ὑβρίζει κῦμα βάρβαρο » — « ἡ αὐγὴ σὲ δόξα θρονισμένη », καὶ τὸ εὐγενέστατον λεξιλόγιον Ἑλληνισμοῦ ἀκράτου, καὶ τὴν ἀστειοτάτην φρασεολογίαν θύμου Ἀττικοῦ μοσχοβολοῦσαν: ἀνεμορούφαλας μπουγάζι μετερίζι γαληνιά Τσερίγο Ὀδυσσέας γαλανοματοῦσα ὀλόρθη θαλασσακουσμένου ἢ Ἀρτέμιδα φυσομανοῦν-σηκόσου ἐσαλπάραμε ῥοβολᾶνε λίγη ἀνάσασι — κυρά μου Παναγία — ἄτι ἀξετίμωτο, ῥουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα, κῦμα ὀλοφούσκωτο, τᾶτι τὸ δύστυχο, τοῦ καλότυχο βασιλῆα, ὀλόλαμπρα λουριά, λόγια μελωμένα, ὁ θεῖος Ὀδυσσέας, τὸ ἄτι χάθηκε, χλημιντρᾶνε τᾶλογα, νὰ ζέψουν τὰ μουλάρια, ὀλόπαστρα φορέματα ντυμένος, καράβι πλουμισμένο ἔταξειδευε, ἔλυωνε σὰν τὸ κερί, τὸ Σοῦλι ἐχούμισε δαγκάει τὸ σίδηρο, λόγγους περάσανε χαντάκια μύρια, τὸ ἄτι φούσκωσε βαρυνὰ μουγκρίζει ταῦτιά του τέντωσε ν' ἀκουρμαστῆ σὰν νᾶταν πληγωμένο θεριὸ θάλασσας, κι' ὅπου τὸ σπρώχνουν πάει τᾶγρια κύματα, ἐνῶ τῆς ἐτραγούδαεν ἢ ἀσπρολαίμα κόρη, τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς στὸ ριζαῦτη κτλ. κτλ. κατὰ μὲν τοὺς κ. κ. κριτὰς (Ἐκθ. σελ. 32) ἀναδεικνύοντα τὸ Ἀναγνωσματᾶριον, τοῦτο « ἀνώτερον πάντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν . . . καὶ διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν τῶν ποιημάτων, δι' ὧν ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἴσθημα καὶ καλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνα δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον », κατὰ δὲ τὰ πᾶσι πρόχειρα προκείμενα πράγματα, ἀναδεικνύοντα αὐτὸ ὄργανον ἐπιτηδειότατον καὶ ἀσφαλέστατον ἐκχυδαῖσμοῦ καὶ ἀποβαρβαρώσεως τῶν τέκνων πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν τέκνων τοῦ γραμματοδιδασκάλου μέχρι τῶν τέκνων τοῦ ἀνακτος.

Οἷα ὕβρις τῆς ποιήσεως ! Οἷα ἀπειροκαλία ! Οἷον αἰσχος ἐθνικόν !
Ἡ ποίησις εἶνε ἐν τῶν κυριωτάτων μέσων, δι' ὧν τὸ σχολεῖον ἐπι-
διώκει τὴν ἐξέγερσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ρύθμισιν τῆς ἐν τῷ βιά-
θει τῆς ψυχῆς ἀδρανοῦς κατακειμένης αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ. Σκο-
πὸς τῆς ποιήσεως εἶνε ἀπλῶς ἡ αἰσθητικὴ εὐφροσύνη· τὸ χαίρειν
τουτέστιν ἐπὶ τοῖς καλοῖς καὶ ἄχθεσθαι ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς. Ὁ ἄμεσος
σκοπὸς τῆς ποιήσεως, δὲν εἶνε, ὅπως τυχὸν δύνανται τινες νὰ πι-
στεύωσιν, ἢ καλλιέργεια τῆς γλώσσης, ἢ ἡ διδασκαλία ἠθικῶν ἀξιω-
μάτων ἢ ἡ ἐνίσχυσις καὶ κραταίωσις θρησκευτικῶν ἀρχῶν, πεποιθή-
σεων καὶ φρονημάτων, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ὅπως πληρώσωσι τὰς σελί-
δας τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἀπορίᾳ ἄλλης παιδευτικῆς ὕλης. Ὁ
ἄμεσος σκοπὸς αὐτῆς εἶνε, ὡς ἐλέχθη, ἡ «αἰσθητικὴ εὐφρο-
σύνη», ἢ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ψυχολογίας, «τὸ εὐάρεστον
αἰσθητικὸν συναίσθημα», ἔπονται δὲ τούτῳ κατ' ἀναποδραστον
ψυχολογικὴν ἀνάγκην πάντα τὰ ἄλλα.

Ἄλλ' ὅπως ἡ ψυχικὴ αὕτη διάθεσις «ἡ αἰσθητικὴ εὐφροσύνη»,
διὰ τῆς ποιήσεως ἐπιτευχθῆ, ἀνάγκη τὸ ποίημα νὰ εἶνε κατὰ τε τὴν
οὐσίαν καὶ τὴν μορφήν τέλειον· διότι ποίημα ἢ κατὰ τὴν οὐσίαν
πλημμελὲς ἢ κατὰ τὴν μορφήν ἀτελὲς οὐ μόνον εὐφροσύνην αἰσθητι-
κὴν δὲν ἐγγενεῖ ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον, ἀηδίαν, ἀνίαν
καὶ ἀγανάκτησιν. Τούτων λοιπὸν ἕνεκα ἀνάγκη τὸ ποίημα καὶ πάν-
τοτε μὲν, μάλιστα δὲ προκειμένου περὶ παιδῶν, δι' οὓς «τὸ ἄριστον
εἶνε τὸ προσῆκον», ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶνε ἀντάξιον τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ
τίτλου, ἐὰν μέλλῃ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἑαυτοῦ, καὶ νὰ ἔχῃ ποιᾶν τινα
παιδευτικὴν δύναμιν, ἀνάγκη νὰ εἶνε κατὰ τὴν γλῶσσαν ἄχραντον,
κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἐπίχαρι, κατὰ τὴν φράσιν ἀνθηρόν, κατὰ τὴν
στιχουργίαν ἄψογον καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον ὄντως ποιητικόν.

Ὄντως δὲ ποιητικὸν εἶνε τὸ περιεχόμενον, ὅταν τοῦτο δὲν εἶνε
φαντασιοπληξία τις ἢ εἰκαῖόν τι καὶ αὐθαίρετον καὶ ὅλως ἀτομικὸν
ἐπιγέννημα ψυχῆς ἰδιορρυθμοῦ καὶ μελαγχολώσεως καὶ τῆς κατὰ φύ-
σιν ἕξεως παρεστραμμένης, ἀλλ' εἶνε ἡ ἀληθῆς ὄντότης, ἢ ὡς
βάσις ἀπρασάλευτος καὶ ἀμετάθετος ὑπὸ τὸν φαινόμενον καὶ αἰείποτε
μεταβαλλόμενον πνευματικόν τε καὶ φυσικὸν κόσμον ὑποτεταμένη, ἢ
ἀληθῆς ὄντότης τῶν τοῦ κόσμου εἰλικρινῆς καὶ ἀκηλίδωτος, τέλειον
ἀποκεκαθαρμένη ἀπὸ τῆς ἰλύος τοῦ κατὰ συμβεβηκός, τοῦ ἐπεισοδιώ-
δους, τοῦ ἀτομικοῦ, τοῦ ἀτελοῦς, τῆς ἐπικαθιστάσεως ἐπ' αὐτῆς κατὰ

τὴν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ ἐμφάνειαν αὐτῆς. Ὄταν ἡ ποίησις ἀπεικονίζῃ τὸν φαινόμενον κόσμον, ὅπως ἔχει, ἀνάμικτον δηλ. μετὰ τῶν ἀτομικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων καὶ ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν, τότε τὸ τοιοῦτον πνευματικὸν προῖόν δὲν εἶνε ποίησις, ἀλλ' ἀπλῆ στιχουργία, πόρρω τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως ἀφισταμένη. Ὄταν δὲ πάλιν τῆς ποιήσεως χρῆσις γίνηται, ὅπως καταστῆ ἡ διδασκαλία τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν, πεποιθήσεων καὶ φρονημάτων εὐχερεστέρα δῆθεν καὶ ἀνυσιμωτέρα, τότε ἡ ποίησις καταβιβάζεται ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ μεταβάλλεται εἰς θεράπαιναν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς, οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἰδίων εἰς τὴν ψυχὴν νὰ ἀπεργασθῆ δυναμένη.

Ἡ ποίησις, ἡ ἀνταξία τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς ἐπικλήσεως, δὲν ἀπεικονίζει τὸν φαινόμενον κόσμον, ὡς ἔχει, οὐδὲ εἶνε θεράπαινα ἀπλῆ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἡ ποίησις, ἡ ἀνταξία τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς ἐπικλήσεως, ἀποχωρίζουσα ἀπὸ τοῦ ἀρχεγόνου πυρῆνος, ἀπὸ τῆς θεμελιώδους καὶ ἀμεταβλήτου ιδέας, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέχνου τῶν Πάντων ἐν τοῖς βαθυτάτοις ἐκάστου τῶν ὄντων τοῦ φαινομένου καὶ αἰείποτε μεταβαλλομένου κόσμου κατατεθείσης, ἀποχωρίζουσα, λέγω, ἀπ' αὐτῆς πᾶν τὸ ἀτομικὸν καὶ ἐπεισοδιῶδες, πᾶν τὸ ἐφήμερον καὶ τὸ τυχαῖον, πᾶν τὸ κατὰ συμβεβηκὸς καὶ ἐξωθεν εἰς αὐτὴν ἐπεισεῦσαν, ἐξαίρει αὐτὴν καθαρὰν ὅλως καὶ ἀμιγῆ πάντη τοῦ τοιοῦτου γηροῦ ρύπου· ταύτην δ' εἶτα τοιαύτην γενομένην περικοσμοῦσα διὰ τῶν καλλιπρεπεστάτων τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου χαρισμάτων, τῶν μεταφορῶν, τῶν εἰκόνων, τῶν παραβολῶν, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου προάγει αὐτὴν εἰς φῶς καὶ περιάγει αὐτὴν πρὸ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων σεμνότατα μὲν καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἐν κάλλει ἀποστίλβουσαν, εὐφραίνουσαν δὲ καὶ ἐνθουσιῶσαν καὶ διδάσκουσαν καὶ πολλαχῶς παιδεύουσαν τοὺς αὐτῇ ἐντυγχάνοντας.

Καὶ εὐφραίνουσι μὲν τὰ τοιαῦτα δημιουργήματα τῆς γνισίης ποιήσεως, πρῶτον διότι πᾶν τέλειον, μετὰ τῆς ψυχῆς εἰς ἐπικοινωνίαν τινὰ ἐρχόμενον, πέφυκε νὰ παράγῃ εὐφροσύνην αἰσθητικὴν βαθυτάτην. Τελειότης δ' ἐν τούτῳ εἶνε, ὅταν ἐν φράσει ἀνθηρᾷ καὶ ἐν γλώσσει ἀχράντῳ ἕκαστον τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ φαινομένου κόσμου, ἀποκαθαρθὲν ἀπὸ τῶν ἐμπεφυκυῶν αὐτῷ κηρῶν καὶ μετὰ τοῦ γενικοῦ καὶ καθολικοῦ καὶ ιδεώδους συνταυτισθὲν, διαυγὲς οὕτω καὶ σεμνὸν πρὸ τοῦ ψυχικοῦ ὄμματος ἐμφανισθῆ. Εὐφραίνει δεύτερον,

διότι ὁ βαθύτατα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ κατακείμενος ἅγιος πόθος τοῦ νὰ εἶνε ὁ φαινόμενος κόσμος ἀπηλλαγμένος τῶν ἐλλείψεων αὐτοῦ καὶ ἀποκεκαθαρμένος τῶν παντοδαπῶν κηρῶν αὐτοῦ, φαίνεται διὰ τῆς τοιαύτης ποιήσεως πραγματοποιούμενος. Εὐφραίνει τρίτον, διότι τὴν αἰδίων ἀλήθειαν τῶν ὄντων, τὸν πραγματικὸν πυρῆνα τοῦ κόσμου, τὸν πυκνότετα καὶ πνιγνότετα ὑπὸ παμπόλλων ἐφημέρων στοιχείων καταπλακωθέντα καὶ ἐπισκοτισθέντα, ὃν πᾶσα ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀμυδρῶς μὲν ὑπονοεῖ, ἀδυνατεῖ δὲ ἐν καθαροῖς διανοητικοῖς τύποις νὰ συλλάβῃ, ἐξαίρουσα ἢ ποίησις αὕτη, ἐμφανίζει πρὸ τοῦ φωτός τῆς συνειδήσεως πάντων ἐν χάριτι καὶ καλλονῇ ἀποστιλβοντα. Εὐφραίνει τέταρτον, διότι τὴν ψυχικὴν κίνησιν, ἣν ἕκαστος φύσει χαλεπῶς καὶ μόγις μετὰ βαρύτητος καὶ ἀτονίας πολλῆς κινεῖται, ὅπως συνδυάσῃ τὸ καθολικὸν καὶ ἰδεῶδες μετὰ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ οὕτω συνηνωμένα καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει μετουσιωμένα ἀντιληφθῇ (τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ καὶ ἡ φύσις τοῦ καλοῦ), αἰσθάνεται ἕκαστος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χειραγωγούμενος ἀπροσκοπτότερον καὶ τελειότερον γινομένην.

Ἐπειδὴ δηλ. πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις κοινῶς ὁ αὐτὸς φυσικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος πρὸ αὐτοῦ πρόκειται καὶ ἐπειδὴ πάντες οἱ ἄνθρωποι κατ' οὐσίαν τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχουσι, διὰ τοῦτο πάντες ἔχουσιν ἀσθενῆ τινα ὑπόνοιαν καὶ ἀμυδρὰν τινα αἴσθησιν τῶν αὐτῶν πραγματικῶν καὶ ἀρχηγόνων πυρῆνων τῶν ὄντων, καὶ πάντες ἔχουσι πῶς τὴν τάσιν τὴν ποιητικὴν τοῦ διαβλέπειν μὲν καὶ συνεπινοεῖν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τὸ γενικόν, τοῦ κατασκεδάζειν δὲ τὸ γενικόν κατὰ τῶν καθ' ἕκαστα. Ὅθεν ἐάν ποτε ἀναφανῆ διάνοιά τις πέραν τοῦ κοινοῦ μέτρου ἀγγίνους καὶ πεφωτισμένη καὶ φιλόκαλος, δυναμένη ἐν καθαρωτάτοις διανοητικοῖς τύποις νὰ συλλάβῃ τὸ ἀμυδρῶς ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑπονοούμενον, ἐλευθέρως δὲ καὶ ἐρρωμένως νὰ διαπεράνῃ τὸ ὑπὸ πάντων ἀσθενῶς ἐν τῷ νῷ τελεσιουργούμενον, καὶ γλαφυρῶς καὶ ἐπιχαρίτως νὰ ἀπεικονίσῃ αὐτό, τότε πάντες χαίρουσιν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δημιουργημάτων τῶν τοιούτων φιλοκάλων καὶ ἀγγινουστάτων φύσεων, μάλιστα διότι ἕκαστος αἰσθάνεται ἐν τοῖς μυχιαιτάτοις αὐτοῦ ἀπλέτῳ φωτὶ καταλαμπόμενον τὸν τέως ἐν πολλῇ ἀμυδρότητι σαλευόμενον κόσμον, ὃν περ ἐκ τοῦ βίου τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀναγκαίως εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπεμάξατο. Οὗτος δὲ ἀκριβῶς εἶνε καὶ ὁ λόγος, οὗ ἕνεκα φαίνονται

τὰ τελειότατα δημιουργήματα τῆς ποιήσεως ὡς δυνάμενα ὑπὸ πάντων νὰ ποιηθῶσιν, διότι ἕκαστος ἀνευρίσκει ἑαυτὸν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν ἐξόχων ποιητῶν σωματοποιουμένους, κοινῶς δὲ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐμπεφυτευμένους, ἀρχηγόνους τῆς ἀνθρωπικῆς ψυχῆς πόθους.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ γνησία ποίησις εὐφραίνει τὴν ψυχὴν ἕνεκα τῆς αἰσθήσεως καὶ κατανοήσεως τοῦ καλοῦ, λεληθότως συντελεῖ καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς τε ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ, καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἥθους τῶν φιλομαθούντων.

Καὶ εἰς μὲν τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ συντελεῖ ἡ ἐν τῇ καλῇ παιδεῖᾳ, διότι ἐθίζουσα τὸν νοῦν εἰς τὸ νὰ διαβλέπῃ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὸ γενικὸν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον τὴν ἰδέαν, διευκολύνει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἐπινόησιν καὶ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ τούτου τοῦ γενικοῦ ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτοῦ καταστάσει. Ἄλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶνε τὸ τέλος τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ, κειμένης, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν ἐν τῷ νῷ ἀποθησαυρισμὸν πολλῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ νόμων, εἰς ἕν ὅλον τέλειον ἑναρμονίως συνηνωμένων, ἀφ' ὧν πάντα τὰ καθ' ἕκαστον ἀπορρέουσι, καὶ πρὸς ἅ πάντα ταῦτα διαρκῶς τείνουσι καὶ ἀείποτε προστρέχουσιν. Ἐθίζουσα δ' ἐπίσης ἡ ἀληθῆς ποίησις τὸν νοῦν, σπεύδοντα νὰ κατανοήσῃ τὸ δι' αὐτῆς προσφερόμενον, εἰς τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς πνευματικὰς κινήσεις, αἰτινες ἐν τῷ νῷ τοῦ ποιητοῦ συνετελέσθησαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς δημιουργίας τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ δημιουργήματος, τελεσιουργουμένου ἕκαστοτε διὰ τῆς συνενώσεως καὶ μετουσιώσεως τῆς ἰδέας μετὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτῆς ἐμφανείας, συγκρινομένων τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἀποκρινομένων τῶν κατὰ συμβεβηκός, προοδοποιεῖ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν κίνησιν τοῦ νοῦ, συνισταμένην εἰς τε τὴν σύγκρισιν τῶν ὁμοειδῶν καὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἑτεροειδῶν καὶ εἰς τὴν παλινδρομικὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου καὶ ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα κίνησιν.

Προάγει δὲ ἡ ἐν τῷ καλῷ παιδεῖᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῶν οὕτως παιδευομένων, διότι ὑπόχρεως ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἡ ποίησις νὰ διεισδύῃ εἰς τὸν ἀρχέγονον πυρῆνα τοῦ φαινομένου κόσμου, εἰς τὴν κοσμογονικὴν καὶ δημιουργικὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων, τὴν ἀείποτε τὴν αὐτὴν παραμένουσαν, τὴν οὐδέποτε μεταβολομένην, τὴν οὐδέποτε ὑπὸ τῶν κοσμικῶν ἀτελειῶν

διαφθειρομένην, κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀντέχεται τοῦ Ἄγαθοῦ, ὅπερ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἶνε ἡ ἀμετάστατος καὶ ἀμετάθετος βᾶσις, ἐφ' ἧς ἐδράζεται σύμπασα ἡ δημιουργία. Καταδεικνύουσα δὲ προσέτι ὁσημέραι φωτεινότερον τὴν ἀληθῆ ὑπόστασιν τοῦ κόσμου, κατορθοῖ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐνσκιρρώσῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν φιλομαθούτων καὶ λαμπρὸν καὶ ἀπαρασάλευτον ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν νὰ τηρῇ ἅμα μὲν ἐν ὄλον καὶ τέλειον σύστημα τῶν παντοδαπῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκφάνσεων τοῦ Ἄγαθοῦ καὶ τοῦ Ἄληθοῦς, ἅμα δὲ ἐδραίαν τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὴν πραγματικὴν ταύτην τοῦ φαινομένου κόσμου ὑπόστασιν οὐδὲν τῶν πολεμιῶν αὐτῇ κοσμικῶν στοιχείων δύναται νὰ ἀφανίσῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσου τῶν ἀγριωτάτων πολέμων τῶν παντοδαπῶν ἐκφάνσεων τοῦ κακοῦ, καὶ διὰ μέσου τῆς πνιγηροτάτης σωρείας τῶν πολυπληθῶν ἀτελειῶν, ἃς παρουσιάζει ὁ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκτυλισσόμενος κόσμος, τὸ αἰείποτε κυριαρχοῦν, τὸ πανίσχυρον, τὸ οὐδέποτε ἀφανιζόμενον, ἀλλ' αἰείποτε θριαμβευτικῶς ἐκ τῆς πολυόχλου ταύτης καὶ θορυβώδους συρράξεως τῶν ἐφημέρων κοσμικῶν στοιχείων ἀνακύπτει εἶνε τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθόν.

Ἡ νοηθεῖσα δὲ καὶ αἰσθητὴ οὕτω γενομένη ἰσχὺς αὕτη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτα μὲν δεινὸν πρὸς αὐτὰ καὶ ὀρμὴν ἀνεπίσχετον πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἐντίκτουςα, βδελυγμίαν δὲ καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ αἰείποτε τὴν ἀπρόσκοπτον καὶ νικηφόρον αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνειαν ἀνακόπτει κακὸν ἐπεξεγείρουσα, ἀπεργάζεται τὴν ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ τινος, ἐκουσίαν δ' ὄλως καθυπαγωγὴν τῆς βουλήσεως τοῦ οὕτως παιδευθέντος πρὸς τὴν βᾶσιν ταύτην τοῦ Παντός. Οὕτω δέ, μετουσιουμένης τῆς οὐσιώδους ὑποστάσεως ἐκάστου μετὰ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τοῦ Παντός συντελεῖται ἡ τελεία ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξις, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ μετὰ τὴν τελείαν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πλήρης συγχώνευσις καὶ τελεία μετουσίωσις τῆς οὐσιώδους ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς οὐσίας ταύτης τοῦ Παντός, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ὡς βᾶσιν τῆς δημιουργίας αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπειρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἠυδόκησεν ὑπ' αὐτὴν νὰ κατατείνῃ.

Τοιαύτην δύναμιν παιδευτικὴν ἔχουσα ἡ γνησία ποίησις ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη, καὶ δικαίως, ὑπὸ πάντων τῶν λαῶν ὡς κράτιστον παιδευτικὸν μέσον, δυνάμενον νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμέσως μὲν ἐν τῷ καλῷ, ἐμμέσως δὲ ἐν τῷ ἀληθεῖ καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ νὰ ἐξασφα-

λίση αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινῆς ἀντιλήψεως τοῦ φαινομένου κόσμου, ἀπὸ τῶν ἐφημέρων βιωτικῶν σκοπῶν, ἀπὸ τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς μικροψυχίας καὶ μικροπραγμοσύνης, τῶν καταλυμαιομένων καὶ ἐκφραυλιζόντων τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Ἄλλὰ ταῦτα πάντα μόνον ἢ γνησίᾳ ποίησις δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ, ἥτις — ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν — μὴ οὔσα ἀπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ φαινομένου κόσμου, οὐδὲ θεράπεινα τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, μὴ οὔσα σωματοποιήσις καὶ ἐκφανσις ἰδιορρύθμων καὶ ἀτομικῶν διαθέσεων οὐδὲ παραχάραξις τῆς ἀληθοῦς ὄντοτικότητος τῶν τοῦ κόσμου, ἀπεικονίζει ἐν γλώσση ἀχράντων καὶ ἐν λόγῳ ἐπιχαρίτως κεκοσμημένῳ καὶ ἐν στιχουργίᾳ ἀμέμπτῳ μόνον αὐτὴν τὴν εἰς τὸ βάθος τοῦ φαινομένου κόσμου κατακειμένην θεμελιώδη ιδέα, τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ εἰς αὐτὸν κατατεθεισαν, ἥτις εἰς φῶς ἐξάγει ἄχραντον καὶ ἀμίαντον τὸν ἀρχέγονον πυρῆνα, τὸν πολλαχῶς ὑπὸ πολλῶν κατὰ συμβεβηκὸς ἀνακραθέντα καὶ οἰκτρῶς τούτου ἕνεκα παραμορφωθέντα. Πᾶν ὅθεν ποίημα μὴ ὄν φύσημα ψυχῆς γνησίως ποιητικῆς εἶνε ἥκιστα ἐπιτήδειον πρὸς παιδευσιν, καὶ μάλιστα ἀνθρώπων νέων· διότι καὶ ἀπειροκαλίας πληροὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν οὐδαμῶς συντελεῖ, καὶ κιβδηλείας ἠθικῆς τε καὶ θρησκευτικῆς παραίτιον γίνεται. Συμφέρει δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὸ καθόλου ἔργον τῆς ἀνθρωπικῆς παιδεύσεως νὰ μείνῃ ὁ παιδευόμενος τέλειον ἄγευστος τῶν τοιούτων ποιητικῶν ἐξαμβλωμάτων. Εἶνε δὲ περιττὸν νὰ προστεθῇ ὅτι ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶνε ἢ εὐφροσύνη ἢ αἰσθητικὴ, αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται μόνον, ὅταν εἶνε δυνατὴ μὲν πως ἄλλ' ὄχι καὶ τέλειον ἄκοπος ἢ κατανόησις, διὰ τοῦτο ἐπάναγκες καθίσταται αὕτη νὰ προσαρμόζηται ἐκάστοτε κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐκάστοτε βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἐν ἣ διατελεῖ ὁ αὐτῆ ἐντυγχάνων 1).

1) Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκτεθέντων ἐπιθι Πλάτωνος Ἰππίαν μείζον. σελ. 281 μέχρι τέλους.— Συμπόσιον, ἰδίως ἀπὸ σελ. 201-212 B.— Ἴωνα 530 μέχρι τέλους 542 B.— Πλωτῖνον περὶ τοῦ καλοῦ καὶ Πρόκλον περὶ ἐνώσεως καὶ κάλλους, ἔκδ. Creuzer, σελ. 2-126, ἔτ. 1814.— Μάξιμον τὸν Τύριον 10, 7.37, 3.— Λογγῖνον περὶ ὕψους.— Lessing Hamburgische Dramaturgie καὶ Laokoon.— Schiller, Aesthetische Briefe καὶ Ueber den Grund des Vergungens an tragischen Gegeständen.— Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, 1868 καὶ ἰδίως ἀπὸ σελ. 619 μέχρι τέλους.— Τὰ ἄρθρα τοῦ Deihardt, τοῦ Palmer καὶ τοῦ Lechler: Aesthetische

Κατὰ ταῦτα κρινόμενα τὰ ἐν τοῖς ἐστεμμένοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀναγεγραμμένα ποιήματα φαίνονται ἄξια τῆς θέσεως, ἣν κατέχουσιν, ἐκ μὲν τῶν 12 τῶν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μόνον ὅσα ὁ ἐστεμμένος οὗτος κύριος μετέφερεν ἐξ ἄλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὅσα δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ αἰρέσει ἀνέγραψε κάκιστα καὶ τινα καὶ παγκάκιστα. Τοιαῦτα δὲ εἶνε· « Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ » Εἰς τὴν Κυριακὴν » « Πρὸ τῆς προσευχῆς » καὶ « Ὁ γάτος ». Ἐκ δὲ τῶν 41 ποιημάτων ὅσα ἀλογίστως καὶ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε ἐξεχύθησαν εἰς τὸ ἐστεμμένον τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ' τάξεως μόνον ἐπτὰ (!) ἐπαξίως κατέχουσι τὴν θέσιν ταύτην : « Ἡ ἀνάμνησις τῆς πατρίδος » (σελ. 11) « ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως » (δημῶδες, σελ. 167), « ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη » (δημῶδες, σ. 20), « Ὁ Μαυροδῆμος » (δημῶδες, σελ. 21), « Ἡ διαθήκη τοῦ κλέφτου » (δημῶδες, σελ. 174), « Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καρυοφύλλι του » (σελ. 175) καὶ « Ἡ προσευχὴ τοῦ Διάκου » (σελ. 188), τὰ δὲ λοιπὰ εἴτε δὲν ἔχουσι τὸν τόπον αὐτῶν ἐδώ, ὡς π. χ. πάντα τὰ ἄνω μνημονευθέντα, ἅτινα ἀπλῶς ἐξεκόπησαν ἐξ ἄλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, διὰ μικροτέρας τάξεις προωρισμένων καὶ ἀλογίστως προσεκολλήθησαν ἐνταῦθα, εἴτε οὐδαμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἔχουσι τόπον, ὡς πολὺ ὑπολείπόμενα τοῦ ἄνω καταγραφέντος μέτρου, τοῦλάχιστον κατ' ἐκείνους, οἵτινες τοῦτο ὑπολαμβάνουσιν ὡς τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ ἀκριβὲς μέτρον, δι' οὗ πρέπει νὰ καταμετρῶνται τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν ἀναγραφόμενα ἐκάστοτε ποιήματα.

Καὶ νῦν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς πονηρίας. Ὅμιλοῦσιν οἱ γεννάδαι περὶ ξηρότητος τῶν πραγματογραφῶν καὶ τῶν περιγραφῶν τῶν πρὸς κα-

Bildung.—Aesthetische Bildung in der Volksschule.—Poesie ἐν τῇ Encyclopädie des gesammten Erziehungs=und Unterrichtswesens v. Schmid.—Τὰς μονογραφίας : « Verhältniss des platonischen Gottes zur Idee des Guten » v. Karl Stumpf, Halle, 1869.— « Die aesthetische Elemente in der platonischen Philosophie » v. Karl Justi, Marburg, 1860.— « Die Idee des Schönen in der platonischen Philosophie » v. Th. Sträter, Bonn, 1861.— « Platon uud die Poesie », v. Joseph Reber, München 1864.— « Die Kunstlehre des Aristoteles » v. Dr. A. Döring, Jena 1876, ἰδίως ἀπὸ σελ. 202 καὶ ἐξ.— « Die Lehre von Schönen bei Plotin » v. Emil Brenning, Göttingen, 1864.

ταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων! Σεμνοπροσωποῦντες δὲ καὶ πλαττοντες τὸ στόμα λέγουσι περὶ αὐτῶν 1). « Αἱ τοιαῦται δὲ περιγραφαὶ δὲν πρέπει οὔτε ἰσχναὶ οὔτε πλατύτεροι τοῦ δέοντος νὰ εἶνε, διότι ὁ πλατυασμὸς 2), ἡ ἄσκοπος ματαιολεσχία 3), ἡ ἐξηκριβωμένη καὶ μικροχαρῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον περιγραφῇ εἶνε ἀντικρυς παρανόησις τοῦ ὠφελίμου λίαν βλαβερὰ. Καὶ δικαίως οἱ νῦν παιδαγωγικοὶ σκώπτουσι τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθία Βάγνερ ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ αὐτοῦ γενομένην ἀνιαροτάτην περιγραφὴν τοῦ ὑπογαστρίου καὶ τῆς παντούφλας. Πρέπει λοιπὸν καὶ ὅλον μὲν τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἀναγνωσματορίου, μάλιστα δὲ αἱ περιγραφαὶ νὰ εἶνε σύντομοι πολὺ τὸ χάριεν καὶ ἐπαγωγὸν ἔχουσαι· διότι ἐκ τοῦ ἀτερποῦς, ἐκ τῆς ὀχληρίας τῶν τοιούτων βιβλίων, ἄτινα πρῶτα μετὰ χεῖρας εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶντες οἱ παῖδες λαμβάνουσι, ἐγγενῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν πληξίς καὶ ἀηδία καὶ ἐκ τούτων μῖσος πρὸς πᾶν ἀνάγνωσμα ». Καὶ ἀλλαχοῦ (σελ. 38 β). « Ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἡ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει, δὲν τέρπει καὶ γίνεταί προσκορῆς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια » 4).

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 25.

2) Ἡ λέξις ἀνυπαρκτος, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἐπίσης ἀνυπαρκτοῦ ῥήματος « πλατυάζω »! Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα γνωρίζει τὴν λέξιν « πλατυασμὸς » μόνον, τὴν λέξιν « πλατυασμός » δὲν τὴν γνωρίζει—Τίμων ὁ σιλλογράφος, ἀπ. 65: « ἐν δὲ πλατυασμός πουλυμαθημοσύνης τῆς οὐ κενεώτερον ἄλλο ». (Σιλλογράφων ἔκδ. Wachsmuth, ἔτ. 1885, σελ. 186. Fragmenta Philosoph. Graec. ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 94, στίχ. 119, Ἀθήναιος ἐν Δειπνοσοφισταῖς 13, 640 Β. Πρὸλ. καὶ Bergk, Poetae Lyrici Graeci, τόμ. 2, σελ. 257 ἐν τῇ περὶ Ἴππωνος ὑποσελ. σημ.

3) Μόνον « ἀδολεσχία » ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ « ματαιολεσχία » δὲν ὑπάρχει. « Ματαιολογία » εἶνε Ἑλληνικὸν « ματαιολεσχία » εἶνε ἰδιωτικόν.

4) Οἷα σύγχυσις καὶ ἄγνοια πραγμάτων στοιχειωδῶσετάτων! Ὁμιλοῦσιν οἱ κ. κ. κριταὶ περὶ περιγραφῶν « πλατυτέρων τοῦ δέοντος », χωρὶς νὰ ὀρίσωσιν (ἀροῦ αὐτοὶ γνωρίζουσιν ἀκριβῶς τὸ ἐν τούτῳ πρέπον καὶ ἀρμόζον) τίνα εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν, ἵνα μάθωσι καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἵνα φανῇ ὁ δισχυρισμὸς αὐτῶν οὗτος ἔχων ποιᾶν τίνα ἐπίφασιν ἐπιστημονικότητος.—Ἐπειτα δὲν ὀρίζουσι τὴν ἔννοιαν τοῦ « πλατυτέρου » ἀκριβῶς.—Τί ἐννοοῦσι πλατυτέρον λέγοντες; Ἐννοοῦσι τὰ ἐκτεταμένα, τὰ διὰ πολλῶν λέξεων, τὰ διὰ πολλῶν στίχων βαίροντα, τὰ καταλαμβάνοντα πολλὰς σελίδας ἢ τὰ ληρώδη καὶ κενὰ περιεχομένου βαττολογήματα.—Ἐπειτα, ἐνῶ δὲν ὀρίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως « πλατυτέρον » φαίνονται ταυτίζοντες αὐτὴν μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ληρώδους.—Ἐπειτα « πλατυασμός, ματαιολογία καὶ ἐξη-

Ταῦτα περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μεθοδικῆς ἀναφανέντων δύ-

κριθωμένη καὶ μικροχαρῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον περιγραφῆ» ταῦτίζονται καὶ ταῦτισθέντα συλλήβδην θεωροῦνται ὡς κατακριτέα καὶ φευκτέα.—Ἐπειτα συγγέουσι πάντα ταῦτα μὲ τὴν οὐδενίαν καὶ εὐτέλειαν τῶν ἐκτιθεμένων ἀντικειμένων καὶ τὴν μακροχρόνιον περὶ αὐτὰ ἐνασχόλησιν.—Ἐπειτα συγγέουσι πάντα ταῦτα μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωσματορῶν καὶ τῶν περιγραφῶν καὶ ἀποφαίνονται ἄγαν ἀπαιδευτῶς: «πρέπει καὶ ὅλον μὲν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωσματορῶν, μάλιστα δὲ αἱ περιγραφαὶ νὰ εἴνε σύντομοι», ἐξ οὗ ἀριθῆλως καταφαίνεται ὅτι τοῦ ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ταῖς περιγραφαῖς συντόμου οὐδεμίαν ἔνοιαν ἔχουσι καὶ ὅτι σύντομον θεωροῦσι καὶ καλοῦσι τὸ ἐξ ὀλιγίστων λέξεων ἢ ἐξ ὀλιγίστων στίχων συγγείμενον, ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ.—Ἐπειτα φαίνονται πιστεύοντες ὅτι «τὸ ἐπαγωγὸν» καὶ τὸ «χάριεν» εἴνε ιδιότητες μόνον τοῦ συντόμου (ὀλιγοστίχου), ἐνῶ τοῦ μὴ συντόμου (πολυστίχου καὶ πολυσελίδου) ιδιότητες εἴνε «τὸ ἀτερπὲς καὶ ἡ ὀχληρία».—Ἐπειτα φαίνονται πιστεύοντες ὅτι τὰ σύντομα (ὀλιγοστίχα) φύσει — μόνον δηλ. διότι εἴνε σύντομα — ἔχουσι τὴν δύναμιν «νὰ διδάσκωσι καὶ νὰ τέρπωσι», τὰ δὲ μὴ σύντομα (τὰ πολυστίχα καὶ πολυσελίδα) φύσει — μόνον δηλ. διότι εἴνε μὴ σύντομα — δὲν διδάσκουσι, δὲν τέρπουσιν ἀλλὰ «καταποροῦσιν, ἐροχλοῦσι, κατατεήκουσι τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν διανοίας καὶ βλάπτουσιν αὐτούς, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη (τὰ μὴ σύντομα) διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια». Δηλ. ἐπειδὴ τὰ παιδάκια θὰ ἀσχολῶνται μὲ τὰ μὴ σύντομα — ἅτινα ἀναγκαιῶς εἴνε καὶ ἐπουσιώδη — δὲν θὰ ἔχωσι καιρὸν νὰ μανθάνωσι τὰ καίρια καὶ τὰ μαθήσεως ἄξια, ἅτινα φύσει εἴνε πάντα τὰ σύντομα!—

Πόσον ἀναγκαῖα εἴνε ἡ μελέτη τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων! Πανταχοῦ σοφία, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων ὀρθογνωμοσύνη! Περὶ τῆς συντομίας ταύτης ἀπειρα καὶ ὀρθότατα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέχθησαν, ἅτινα, πιστεύω, μόνον οἱ παρ' ἡμῶν κριταὶ ἀγνοοῦσι. Λέγει ὁ Πλάτων (Νόμοι 722 A): Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον λίαν εὖθες. Τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον.— Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορικὴ 1416, 6, 30): Νῦν δὲ γελοῖως τὴν διήγησιν φασὶ δεῖν εἶναι ταχεῖαν. Καίπερ ὡσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἐρομένῳ πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάξῃ, τί δ' ἔφη, εὐ ἀδύνατον; Καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως . . . οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὐ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα.— Λέγει ὁ Πλάτων (Νόμ. 887 B): Ἄλλ', ὡς ξένη, πολλάκις μὲν . . . εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μήκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπιείγων διώκει· γελοῖον δὲ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρουμένους φάινεσθαι. — καὶ ἐν Θεαιτήτῳ 172 C: Καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον εὐχῶσι τοῦ ὄντος.— Λέγει ὁ Ἀρριανὸς (Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 12, 26): Λόγου γὰρ μέγεθος οὐ μήκει οὐδ' ὕψει κρίνεται, ἀλλὰ δόγμασι. — Λέγει ὁ Λογγῖνος (Τέχνη Ῥητορικὴ, Walz, Rhel. Graec. τόμ. 9, σελ. 556. ἔκδ. Sprengel, τ. 1, μέρ. 2, σελ. 185): Περὶ διηγήσεως λεκτέον, ὅτι καὶ διὰ πλειόνων καὶ δι' ἐλαχίστων εἰποις ἂν τὴν δὴλωσιν τῶν πραγμάτων, ἂν μὲν ἢ πολλὰ πράγματα, διὰ πολλῶν, ἂν δὲ ὀλίγα, δι' ἐλαχίστων.— Λέγει ὁ Γαληνός (περὶ τῶν καθ' Ἴπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 673. ἔκδ. Ivan Müller, σελ. 676): Ὅσον γὰρ ἂν τις ἀκριβέστερόν τε καὶ λεπτομερέστερον ἠντινοῦν φύσιν πραγμάτων ἱεργάζηται, τοσοῦτω πλειόνων ὀνομάτων αὐτῷ γίνεται χρεια.— Λέγει δὲ καὶ τὸ

νανται προσφύτερον νά λεχθῶσιν ἢ περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἐστεμμένων βιβλιαρίων τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τοῦ κ. Κουρτίδου. Ἀπόδειξις δέ· Ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπὸ καταβολῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐγράφη ποτὲ ὅ,τι ἐν τοῖς ἐστεμμένοις τούτοις βιβλίοις φέρεται γεγραμμένον. Εἰσὶ δὲ ταῦτα τοιαῦτά τινα: «Ὁ τυρὸς κατασκευάζεται ἀπὸ γάλα· διὰ νά κατασκευάσωμεν τὸν τυρόν, βράζομεν

ἀθάνατον τοῦτο ὁ Φιλῆμων (ἀδῆλ. δραμ. ἀπ. 97, Kock, τόμ. 2, σελ. 508), ὅπερ καὶ πᾶς δυνάμενος ὅπως οὖν νά λογικευθῆ καὶ μόνος δύναται νά σκεφθῆ: *Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἐν | μακρὸν νόμιζε, κᾶν δὴ εἶπη συλλαβάς, | τὸν δὲ εὖ λέγοντα μὴ νόμιζε εἶναι μακρὸν, | μηδ' ἄν σφόδρα εἶπη πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον. | τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λαβέ· | οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει, | ἀλλ' οὐδὲ εἰς Ὅμηρον εἶρηκε μακρὸν* | — Λέγει ὁ Πλάτων (Φαῖδρος 274 A): «Ὡστε εἰ μακρὰ ἢ περίοδος, μὴ θαυμάσης· μεγάλων γὰρ ἕνεκα περιτέον, οὐχ ὡς σὺ δοκεῖς» — Ἔτι φιλοσοφοῦσι μὲν περὶ τῆς οὐσίας τῆς δυντομίας ταύτης ὁ Πλάτων ἐν τῷ Πολιτικῷ 293 C - 286 D. — καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, περὶ Ποιητικῆς 1451, α, 5. — καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1363, β, 9. — Δίδουσι δὲ τὸν ὀρισμὸν αὐτῆς ὁ Θέων ἐν τῷ 4 προγυμνάσματι αὐτοῦ, (ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 189. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 83), ὁ Τρύφων περὶ τρόπων η' (ἐκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 752. ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 202). — Καταδεικνύουσι δὲ τὴν ἀξίαν αὐτῆς ὁ Θέων (στιχ. 401), ὁ Κορροῦτος, Τέχνη Ῥητορικὴ § 102, (ἐκδ. Spengel, τ. 1, μέρ. 2. σελ. 370), Ἀρώνυμος περὶ σχημάτων, (ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 660. ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 152), ὁ Λουκιανός, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κ. 54. — Καθορίζουσι δὲ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν τῇ διηγήσει ὁ Θέων ἐν Προγυμνάσμ. 4, ἐνθ. ἀνωτ. ὁ Ροῦφος ἐν τέχνῃ Ῥητορικῇ, (Spengel τ. 1, μέρ. 2. σελ. 402), ὁ Ἀφθόσιος ἐν Προγυμνάσμ. 2, (Walz, τ. 1, σελ. 61. Spengel, τ. 2, σελ. 22), ὁ Κορροῦτος, ἔ. ἀ. κεφ. 63-78 (ἐκδ. Spengel, τ. 1, μ. 2. σελ. 365), Νικόλαος ὁ Σοφιστής ἐν τοῖς Προγυμνάσμασι αὐτοῦ κεφ. 2, (ἐκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 457). — Καταδεικνύουσι δὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, ἐν οἷς ἐμφιλοχωρεῖ ἡ δυντομία καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὕτη δυντελεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1407, β, 28. Ποιητικὴ 1455, β, 14, ὁ Κορροῦτος ἐνθ. ἀν. § 64, ὁ Θέων, Προγυμνάσματα ἐνθ. ἀν. ὁ Ἀριστείδης, τεχνῶν Ῥητορικῶν Α' ια' (ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 394. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 500). — Καταδεικνύουσι τὸ βλαβερόν αὐτῆς ἐν ὁχέσει πρὸς τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τῆς διηγήσεως καὶ ἰδίως τῆς σαφηνείας ὁ Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1414 α, 23. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τέχνη Ῥητορικὴ 10, 4 καὶ 14. Ὁ αὐτὸς πρὸς Γν. Πομπήϊον ἐπιστολῆ, κ. 3 καὶ περὶ τῆς λεκτικῆς τοῦ Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 58. Νικόλαος ὁ Σοφιστής ἐνθ. ἀν. Προγυμνάσματα κ. 2. Ἀναξιμένης, τέχνη Ῥητορικὴ, κεφ. 30 (ἐκδ. Spengel, τόμ. 1, μ. 2, σελ. 72) Θέων, προγυμνάσματα 4, (Walz, τόμ. 1, σελ. 190. Spengel, τόμ. 2, σελ. 84). Volkmann, Hermagoras, 1865, σελ. 50-51. — Ὅριζουσι τὸν τρόπον καθ' ὃν πλατύνεται ἡ διήγησις ὁ Ἐρμογένης περὶ εὐρέσεως τόμος β' 7, (Walz, τόμ. 3, σελ. 91-92. Spengel, τόμ. 2, σελ. 197 καὶ ἐξ.). — Τί πλῆθος! Μόνον οἱ παρ' ἡμῖν κ. κριταί, οἱ ἀποζῶντες ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, οὐδὲν τούτων ἀνέγνωσάν ποτε, καὶ διὰ τοῦτο φλυαροῦσι περὶ τῆς ἐν τοῖς λόγοις συντομίας ὡς τινες ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες καὶ ἐν τοῖς καπηλείοις τὴν δαίταν ποιούμενοι ἀποχειροδύωτο.

τὸ γάλα. Εἰς τὸ βρασμένον γάλα χύνομεν πυτίαν διαλελυμένην εἰς τὸ γάλα. Τὸ γάλα ἅμα πήξη βάλλομεν ἐντὸς μαλλίνου σάκκου, ἢ ἐντὸς κοφινίων — Τὸ ἄροτρον ἔχει εἰς τὸ ἄκρον ἐν σιδηροῦν ἐργαλεῖον. Τὸ σιδηροῦν αὐτὸ ἐργαλεῖον λέγεται ὑνίον. Τὸ ὑνίον χώνεται εἰς τὴν γῆν καὶ σχίζει αὐτήν. Τὸ ὑνίον εἶνε ὄξυ ἐργαλεῖον. Μέρους τοῦ ἀρό-τρον εἶνε τὸ ὑνίον, τὰ παρώτια, τὸ τιμόνιον, ἡ ἄλυσις καὶ ὁ κρίκος» κτλ. κτλ. 1). Καὶ πάλιν: «Ἡ μύτη λέγεται καὶ ρίς. Ἡ ρίς εἶνε μακρὰ . . . τὸ κάτω μέρος τῆς ρίνος λέγονται ῥώθωνες . . . Διὰ τῆς ρίνος ἀναπνέομεν καὶ ὀσφραινόμεθα. Ἀπὸ τὴν ρίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα. Πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ρίνα μὲ τὸ ρινόμακτρον» 2).

Τοιαῦτά τινα εἶνε τὰ εὖοσμα ἄνθη, δι' ὧν αἱ ἄβραι χεῖρες τῶν ἡμετέρων κριτῶν ἐπλεξαν τὸν ἕνα στέφανον 3).

Νῦν ἴδωμεν καὶ τὰ ἄνθη δι' ὧν αἱ αὐταὶ ἄβραι χεῖρες ἐπλεξαν τὸν ἕτερον στέφανον. Ἀκούσατε: «Ὁ καρπὸς τῆς καστανέας συνίσταται ἐκ δύο μέχρι τριῶν, σπανίως περισσοτέρων σπερμάτων, τὰ ὅποια ἔχουσι σχῆμα ῥοειδῆς ὄξυπόρφυρον εἰς τὸ ἐν ἄκρον καὶ πεπιεσμένον εἰς τὸ μέσον, ἐγκλείονται δ' ἐντὸς θήκης, ἥτις ὡς ἐκ τῶν ἀκανθῶν

1) Ἐστεμμένου Ἀλφαθηταρίου σ. 100, ἀριθμ. 34. σελ. 82, ἀριθμ. 6.— Ἀνυπέ-βλητον παράδειγμα ξηρᾶς συνθέσεως καὶ εὐκαταφρονήτου.— Δημήτριος περὶ ἔρμη-νείας 4. (Walz, τόμ. 9, σελ. 11. Spengel τόμ. 3, σελ. 260): Δεῖ δὲ οὔτε πάνυ μακρὰ ποιεῖν τὰ κῶλα, ἐπεὶ τοι γίνεται ἄμετρος ἢ σύνθεσις ἢ δυσπαρακολούθητος . . . οὔτε δὲ τὸ μῆκος τῶν κώλων πρέπον τοῖς λόγοις διὰ τὴν ἀμετρίαν, οὔτε ἡ μικρότης, ἐπεὶ τοι γίνονται ἢ ἡ λεγομένη ξηρὰ σύνθεσις, οἷον ἡ τοιάδε: ὁ βίος βραχύς, ἡ τέχνη μακρὰ, ὁ καιρὸς ὄξύς. Κατακεκομμένη γὰρ ἔοικεν ἡ σύνθεσις καὶ κεκερματισμένη, καὶ εὐκαταφρόνητος διὰ τὰ σμικρὰ σύμπαντα ἔχειν. Αὐτόθ. 236 (Walz, 9, 100. Spengel 3, 236): Παράκειται δὲ τῷ ἰσχυρῷ διαμαρτημένος χαρακτήρ, ὁ ξηρὸς καλούμενος. ἴδ. αὐτ. 237 καὶ 238.

2) Ἐστεμμ. Ἀλφαθηταρίου σελ. 98, ἀριθ. 31.— Τέλειον καὶ ἀμώμητον παρά-δειγμα ξηροκακοζηλίας. Δημήτριος περὶ ἔρμηνης 239, (Walz 9, 11. Spengel, 3, 314): Πολλάκις μέντοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρόν τί ἐστι, καὶ ὡς νῦν ὀνομάζο-μεν αὐτὸ κακόζηλον, ἢ σύνθεσις δ' ἀποκεκομμένη . . . ποιεῖ δὲ τὴν νῦν ὄνομα ἔχου-σαν ξηροκακοζηλίαν συκειμένην ἐκ δυοῖν κακῶν, ἐκ μὲν τῆς κακοζηλίας διὰ τὸ πρᾶγμα, ἐκ δὲ τοῦ ξηροῦ διὰ τὴν σύνθεσιν.

3) Τὸ ἔστεμμένον τοῦτο Ἀλφαθητάριον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ παντὶ ἀσχολουμένῳ περὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἀποτροπῆς παράδειγμα καὶ διὰ πάντα μὲν τὰ στοιχεῖα τῶν τοιούτων βιβλίων, οὐχὶ ἥμισυ δὲ καὶ διὰ τὸ πραγματογραφικὸν καὶ φυσιολογικὸν στοιχεῖον αὐτοῦ. Τὰ ὑπόκενα καὶ μυριόλεκτα καὶ παιδιώδη, ὠκεανός | Νοῦ, σταλαγμός | Ἀφοῦ ἀπὸ σελίδος 70 ἄρχεται παραληροῦν περὶ τοῦ «πῶς εἶνε τὰ πράγματα — τί εἶνε τὰ πράγματα — τί πράττουσι τὰ πράγματα — πότε γίνεται τι» κτλ. κτλ. ἄρχεται ἀπὸ σελ. 74 βατταρίζον περὶ τῶν πεπατημένων: «τὸ σχολεῖον — ὁ μαθητῆς — ἡ τάξις — τὸ θρανεῖον — τὸ ἀναλογεῖον — τὸ ἀλφαθητάριον — τὸ ἀδάκιον — ὁ σάκκος» κτλ.

της ομοιάζει πρὸς θαλάσσιον ἔχινον· τὰ σπέρματα ταῦτα εἶνε τὰ κάστανα. Ὄταν ὠριμάσῃ τὰ κάστανα, σχίζεται τὸ ἀκανθῶδες περιβλημά των καὶ πίπτουσι κατὰ γῆς. Τότε συλλέγονται ὑπὸ τῶν καστανεμπόρων, ρίπτονται εἰς λάκκους καὶ καλύπτονται διὰ χώματος ἢ ψιάθων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν καταπίπτουσιν ὅλα τὰ κάστανα ἀφ' ἑαυτῶν, τὰ ἐπὶ τοῦ δένδρου καταρρίπτονται διὰ ραβδισμῶν καὶ ἐμβάλλονται εἰς τοὺς λάκκους μὲ τὸ ἀκανθῶδες κέλυφος των. Οἱ καστανέμποροι ἀφοῦ καλύψωσιν αὐτά, ἂν μὲν οἱ λάκκοι ἐσκάφησαν εἰς μέρη ποτιζόμενα ὑπὸ τῆς βροχῆς περιμένουσι τὴν βροχὴν, εἰδεμὴ χύνουσιν ὕδωρ ἄνωθεν καὶ τὰ βρέχουσι· διὰ τοῦ μέσου τούτου σήπονται τὰ ἀκανθῶδη κελύφη τῶν καστάνων, αὐτὰ δὲ ἀπορροφῶντα ὕδωρ ὄχι μόνον ἐξογκοῦνται ἀλλὰ γίνονται καὶ γλυκύτερα». Αὐτὰ διὰ τὰ κάστανα 1).

Τώρα διὰ τὸ φωτάριχον 2).

«Τὸ φωτάριχον, κοινῶς αὐγοτάραχον, κατασκευάζεται ἐκ τῶν ψῶν ἰχθύος τινός, ὅστις ὀνομάζεται κέφαλος ὁ γνήσιος. Ἡ ἀλιεῖα τοῦ ἰχθύος τούτου ἐν τῇ λιμνοθαλάσῃ τοῦ Μεσολογγίου διαρκεῖ ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου. Αἱ ἀγέλαι τῶν κεφάλων διευθυνόμεναι ὑπὸ τῶν ἀβαθῶν εἰς τὸ πέλαγος εἰσέρχονται εἰς τὰς καλαμωτὰς τὰς ἐστημένας ὑπὸ τῶν ἀλιέων, τότε δὲ ἢ ἐμπίπτουσιν εἰς τὰ δίκτυα, τὰ ὁποῖα τίθενται ὀριζοντίως αὐτῶν ἢ καταφεύγουσιν εἰς τὰς δέσμας τῶν κλάδων αἱ ὁποῖαι εἶνε εἰς τὸ μέσον τῶν καλαμωτῶν, ἐκεῖ δὲ οἱ ἀλιεῖς καμακίζουσι καὶ συλλαμβάνουσιν αὐτούς. Οἱ Μεσολογίται καμακισταὶ ἔχουσιν ἕκτακτον ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ νὰ κτυπῶσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοὺς κεφάλους καὶ νὰ μὴ σχίξωσι τὴν λεπτὴν μεμβράνην τῶν ψοθηκῶν, ἢ ὁποῖα περιέχει τὰ ψά. Συλλαμβάνονται δὲ μόνον οἱ θῆλεις κέφαλοι, οἱ ὀνομαζόμενοι μπάφες, ἐν ᾧ οἱ ἀρσενικοί, τὰ στειράδια, ἀφίνονται ἐλεύθεροι. Ἀφ' οὗ συλληφθῆ ὁ ἰχθύς, οἱ ἀλιεῖς σχίζουσιν αὐτὸν σπαίροντα ἀκόμη καὶ ἐξάγουσι τὰς ψοθήκας μετὰ προσοχῆς, ἔπειτα θέτουσιν αὐτὰς ἐπὶ τέσσαρας ὥρας εἰς τὸ ἄλας, κατόπιν τὰς πλύνουσι, καὶ ἀφ' οὗ τὰς πιέσωσι μετὰ δύο σανίδων διὰ νὰ λάβωσι τὸ σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἔχουσιν ὅταν ἐκτίθενται εἰς πώλησιν, τὰς ἀφίνουσιν εἰς τὸν ἥλιον 4 - 8 ἡμέρας. Ὄταν ἀποξηρανθῶσι, βυθίζουσιν αὐτὰς ἐντὸς ἀναλελυμένου κιτρίνου κηρίου, τοῦ

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματορίου τῆς τετάρτης τάξεως σελ. 108-109.

2) Αὐτόθ. σελ. 123.

ὁποίου τὸ λεπτὸν στῶμα προφυλάσσει τὸ φωτάριχον ἐκ τῆς μούχλας»· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ταῦτα καὶ διὰ τὸ φωτάριχον.

Τώρα διὰ τοὺς μεταξοσκώληκας 1) :

« Ἐν τινι πόλει τῆς Πελοποννήσου ἔζη χήρα τις πολὺ πτωχὴ κτλ. Καλὴ μου γυναῖκα, εἶπεν ἡ εὖσπλαγχνος κυρία . . θὰ σοῦ δανείσω διακοσίας δραχμάς· δὲν ζητῶ οὔτε ὁμολογὸν οὔτε ἐγγυητὴν κτλ. Ἡμέραν καὶ νύκτα μήτηρ καὶ τέκνα ἐδίδον τροφὴν εἰς τοὺς μεταξοσκώληκας. Ἐπειτα μετέφερον αὐτοὺς μετὰ τῶν φύλλων τῆς μωρέας εἰς πλατείας καλαμωτάς, κλίνας πλεκτάς ἐκ καλάμων τὰς ὁποίας ἤλειψαν διὰ ξηρᾶς κόπρου βοῶν » κτλ. κτλ.

Ἄρκει !

Τώρα μία δύο ἐρωτήσεις καὶ μία δύο ἀπορίαι : Ἐρωτῶ πρῶτον· Τίς πρέπει νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα τῆς μοχθηρίας τῆς ἐκφράσεως ἢ σκωπτομένη παντούφλα καὶ τὸ καταγελῶμενον ὑπογάζτριον τοῦ Βάγνερ, ἢ τὰ ἐστεμμενα τυρία καὶ τὰ ἄροτρα καὶ τὰ κάστανά καὶ τὰ αὐγοτάραχα καὶ ἡ μπάφιος καὶ τὰ στειράδια καὶ ἡ μοῦχλες καὶ ἡ μύξες καὶ ἡ κόπρος τῶν ἐστεμμένων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀλφαθηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων ; Ἐρωτῶ δεύτερον· Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ πράγματα ἀτερπέστερα καὶ στυγνότερα καὶ μισητότερα τούτων ; Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ περιγραφὰς « ξηροτέρας, ἀνιαρωτέρας καὶ ἀχαριτωτέρας » ; 2) Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ « ματαιολεσχίας » (!) ἀσκοπωτέρας καὶ λεπτολογίας πλατυτέρας τῶν ἐστεμμένων τούτων ἀρρητολογιῶν ; Ἐρωτῶ τρίτον· Δύνα-

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 81 - 83.

2) Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας 302, Walz, τ. 9, σ. 124. Spengel τ. 3, σ. 327: Παράκειται δέ τις καὶ τῷ δεινῷ χαρακτῆρι, ὡς τὸ εἶδος, διημαρτημένος καὶ αὐτός, καλεῖται δὲ ἄχαρις, γίγνεται δὲ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐπὶ τὰς αἰσχρὰ καὶ δύσρητα ἀφανδὸν λέγει.— Αὐτόθ. 132 - 133, Walz σελ. 60. Spengel, σελ. 291: Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασι χάριτες, οἷον νυμφαῖοι κῆποι, ὑμέναιοι, ἔρωτες, ὅλη ἡ Σαπφοῦς ποίησις. Τὰ γὰρ τοιαῦτα . . . χαριεντά ἐστὶ, καὶ αὐτὸ ἰλαρὸν τὸ πρᾶγμα ἐξ ἑαυτοῦ· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑμέναιον ἄδει ὀργιζόμενος . . . Τὰ δὲ καὶ ἡ λέξις ποιεῖ ἐπιχαριτώτερον, οἷον· « ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη, χλωρῆς ἀηδῶν | καλὸν ἀεῖδησιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο »· ἐνταῦθα γὰρ καὶ ἡ ἀηδῶν χάριεν ὀρνίθιον καὶ τὸ ἔαρ φύσει χάριεν, πολὺ δ' ἐπικεκόσμηται τῇ ἑρμηνείᾳ καὶ ἐστὶ χαριέστερα τῷ τε « χλωρῆς καὶ τῷ Πανδαρέου κούρη » εἶπεν ἐπὶ ὀρνίθος.— Μένανδρος ἐπιδεικτικῶν 7, Walz τόμ. 9, σελ. 279. Spengel τόμ. 3, σελ. 411: Παραγίνεται δὲ χάρις καὶ ὥρα τῷ λόγῳ . . . καὶ ἐκ τῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότῃτος τοῦ ἥθους τοῦ λέγοντος . . . γένοιτο δ' ἂν καὶ ἀπὸ λέξεως ἐπιτετηδευμένης καὶ κεκαλλωπισμένης ἐν λόγῳ.

ται νὰ ὑπάρξη βαθμὸς «καταπονήσεως καὶ τηκεδόνος τοῦ νοῦ τῶν ἀπαλῶν τῶν παιδῶν διανοιῶν» μείζων; Ὑπάρχει τοῦ φρονήματος αὐτῶν ἀποθαναύσσεις χυδαιοτέρα τῆς κατ' ἀναπόδραστον ψυχολογικὴν ἀνάγκην εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἡμετέρων παιδῶν ἐπιγιγνομένης, ὅταν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀναγκάζονται τὰ δύστηνα νὰ ἐμβυθίζωσι τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν γαλατάδων καὶ καστανάδων καὶ ψαράδων;

Ἄλλὰ τὸ σμῆνος τῶν παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας ἐκ τῶν τριόδων ἐκπηδησάντων Ἀλφαβηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων περὶ ἄλλα πολὺ ὑψηλότερα μέχρι τοῦδε τὸν βίον αὐτοῦ κατατρίψαν δὲν ἔσχεν εἰσέτι τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὰ ἀπηρχαιωμένα καὶ κορυζῆς μεστὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἶνε διὰ τὴν γλαφυρὰν διάνοιαν καὶ τὸ γενναῖον ἦθος αὐτῶν συγγνωστοί. Εἶνε ὁμῶς συγγνωστοὶ ἄνθρωποι ἐγγηράσαντες ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν, ἄνθρωποι ἀποζῶντες ἐξ αὐτῶν, νὰ εἶνε τόσον ἀπειρόκαλοι, τόσον ἀπρόσβλητοι ὑπὸ τοῦ γενναίου καὶ ὑψηλόφρονος Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ στέψωσι τοιαῦτα ἀνελεύθερα καὶ μικρόψυχα βαναυσολογήματα; Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἔπρεπεν αὐτοί, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλοι ὄντες, νὰ ἀγνωῶσι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Λογγίνου ταῦτα: «Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεισθαι τῶν χρησίμων οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων φανερόν ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσῃ τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον, βάνουσον δ' ἔργον εἶνε δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν. . ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μὲν τινος ἐνίων μετέχειν οὐκ ἀνελεύθερον, προσεδρεύειν δὲ λίαν πρὸς τὸ εὐτελὲς ἔνοχον ταῖς εἰρημέναις βλάβαις. — Διὸ καὶ τοὺς μετὰ σπουδῆς διαγράψαντας ἡμῖν ἐνὸς τόπου φύσιν ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως ἢ ποταμοῦ μέγεθος ἢ ὄρους κάλλος, οἳ τινες ἤδη πεποιήκασιν, φράζοντες οἱ μὲν τὴν Ὀσσαν, οἱ δὲ τὴν Νύσαν, οἱ δὲ τὸ Κωρύκιον ἄντρον, οἱ δὲ ὅτιοῦν ἔτυχε τῶν ἐπὶ μέρους, οἰκτίσειεν ἂν τις τῆς μικροψυχίας, τὰ τυχόντα ἐκπεπληγμένους καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ· τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὸ ἀθέατοι τῶν κρείττωνων εἶναι, κόσμου λέγω καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων·

οὐδέποτε γὰρ ἂν τούτοις γνησίως ἐπιστήσαντες ἐθαύμαζόν τι τῶν ἄλ-
λων, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ ἄλλα μικρὰ κατεφαίνετο ἂν καὶ οὐδενὸς
ἄξια πρὸς τὴν τούτων ὑπεροχὴν» 1). — «Χρὴ . . καθ' ὅσον οἶόν τε τὰς
ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὡσπερ ἐγκύμονας ἀεὶ ποιεῖν
γενναίου παραστήματος . . Τί ποτ' οὖν εἶδον οἱ ἰσόθεοι ἐκεῖνοι (ὁ
Πλάτων καὶ οἱ λοιποὶ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς δηλ.) καὶ
τῶν μεγίστων ἐπορεξάμενοι τῆς συγγραφῆς, τῆς δ' ἐν ἅπασιν ἀκρι-
βείας ὑπερφρονήσαντες; πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ἐκεῖνο, ὅτι ἡ φύσις οὐ
ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς
μεγάλην τινὰ πανήγυριν, εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον
ἐπάγουσα θεατὰς τινὰς τῶν ὄλων αὐτῆς ἐσομένους καὶ φιλοτιμοτάτους
ἀγωνιστάς, εὐθύς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς
ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου· διόπερ τῇ θεωρίᾳ καὶ
τῇ διανοίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιβολῆς οὐδ' ὁ σύμπας ὁ κόσμος ἀρκεῖ,
ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ περιέχοντος πολλάκις ὄρους ἐκβαίνουσιν αἱ ἐπί-
νοιαι, καὶ εἴ τις περιβλέψαιτο ἐν κύκλῳ τὸν βίον, ὅσῳ πλεόν ἔχει τὸ
περιττόν ἐν πᾶσι καὶ μέγα καὶ καλόν, ταχέως εἴσεται πρὸς ἃ γεγό-
ναμεν. "Ἐνθεν φυσικῶς πως ἀγόμενοι μὰ Δί' οὐ τὰ μικρὰ ρεῖθρα θαυ-
μάζομεν, εἰ καὶ διαυγῆ καὶ χρήσιμα, ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἴστρον ἢ
Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτί
φλογίον ἀνακαιόμενον, ἐπεὶ καθαρὸν σῶζει τὸ φέγγος, ἐκπληττόμεθα
τῶν οὐρανίων μᾶλλον, καίτοι πολλάκις ἐπισκοτούμενων, οὐδὲ τῶν τῆς
Αἰτνῆς κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἧς αἱ ἀναχοαὶ πέ-
τρους τε ἐκ βυθοῦ, καὶ ὄλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε
τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνου προχέουσι πυρός. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν
τοιούτων ἀπάντων ἐκεῖν' ἂν εἴποιμεν, ὡς εὐπόριστον μὲν ἀνθρώποις τὸ
χρειῶδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον θαυμαστὸν δ' ὅμως ἀεὶ τὸ παράδοξον» 2).

Μακρὰν πεῖραν τῆς ἀμουσίας τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοκαλουμένων παι-
δαγωγῶν ἔχων, ἠσθάνθη ἐυχάριστησίν τινα μαθῶν ὅτι κριταὶ τῶν
ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐγένοντο ἄνδρες διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν
γραμμάτων. Ὁμολογῶ ὅτι τοὺς κ. κ. Ἀργυριάδην, Πρωτόδικον καὶ
Ζησίου ἐθεώρουν ἄνδρας Ἑλληνομαθεῖς, καὶ ἀνδρικὸν καὶ γενναῖον
ἐπομένως τὸ φρόνημα ἔχοντας. Ἐχαιρον δὲ ἀναλογιζόμενος τὴν εὐφρο-
σύνην, ἣν θὰ ἠσθάνοντο βλέποντες ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς Ἀνα-

1) Ἀριστοτ., Πολιτικά 1337, 6, 4-17. — Ἀριστοτέλης περὶ κόσμου 391, α, 18-6, 3.

2) Λογγίνος περὶ ὕψους 32, 2. 9, 1. 35, 2 μέχρι τέλους.

γνωσματορίοις βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων γνησίως Ἑλληνικά. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ὀνομάτων βλέποντες ἀκραιφνῆ καὶ γνήσιον τὸν Ἑλληνισμόν, ἐν τῇ συνθέσει αὐτῶν τὴν σεμνότητα καὶ κοσμιότητα καὶ καλλιλογίαν τὴν Ἑλληνικὴν, ἐν τῇ ὕλῃ τῶν ὑποθέσεων τὸ εὐγενές καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀνδροποιὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τὸ Ἑλληνικόν, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τὸ ἔλλογον καὶ εὐστοχον καὶ ἀρμόζον καὶ πρεπῶδες τῆς εὐαισθησίας καὶ πολυνοίας τῆς Ἑλληνικῆς, ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς ἀρχαῖς, ἐφ' ὧν ἐθεμελιόυτο τὸ ὅλον, τὴν ὀρθογνωμοσύνην καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀλλὰ . . ἄλλ' οὔτε ἐπίστευόν ποτε οὔτε ἔτι καὶ νῦν, μετὰ παρέλευσιν τοσούτου χρόνου, ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω πῶς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλοι, πῶς Ἕλληνες, πῶς ἄνθρωποι ἀπλῶς ἤτο ποτε δυνατὸν νὰ προκρίνωσι τοῦ Ἰβύκου, τοῦ Σπερθίου καὶ τοῦ Βούλιος, τοῦ Δάμωνος καὶ τοῦ Φιντίου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Φωκίωνος, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τῆς σεμνῆς καὶ μεγάλης ἀρχαιότητος, οἵτινες ἐκόσμου τὰ ἐμὰ Ἑλληνικά Ἀναγνωσματοάρια, τὸν Κώστα, τὸν Γρηγόρη, τὸν Νίκα, τὸν Σπαθαῖ, τὸν Βασιλογιάννη, τὸν Γερομητρο τοῦ κ. Κουρτίδου! Ἀδύνατον μέχρι τοῦδε νὰ πεισθῶ ὅτι ἀμαθείας καὶ μοχθηρίας ἐπιγέννημα ἦτο νὰ προκριθῶσι τὰ διηγήματα τοῦ ἐστεμμένου βιβλίου «οἱ Ῥῶσσοι χωρικοὶ — ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος — ὁ τυφλὸς ἵππος — ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος — τὸ φάντασμα κτλ. κτλ. ἔκγονα, πάντα μαρασμῶδη συγγραφέων ἄλλοεθνῶν κατεσκληρότων καὶ πελιδνῶν τῶν παρ' ἐμοὶ διηγημάτων «αἱ μπτέρες τῶν Λακεδαιμονίων — αἱ Σπαρτιάτιδες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης — ὁ Λυκίδης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι — ἡ τελευταία παραγγελία τοῦ Φωκίωνος — Δάμων καὶ Φιντίας — οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου — ὁ βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς — ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλοὺς», πάντων ἐκγόνων θαλερωτάτων τῶν γενναιοτάτων ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῶν τοιούτων!

Ὅχι! οὔτε ἀμάθεια, οὔτε ἀμβλύνοια οὔτε μοχθηρία 1) ἦτο δυνα-

1) Αἰλιανὸς περὶ ζώων, Ἐπιλογος ἐν τέλει: Ὅπως δὲ αὐτὰ εἶπον καὶ σὺν ὅσῳ πόνῳ, τότε εὐγενές τῆς λέξεως ὅποιον καὶ τῆς συνθήκης, τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων τὸ κάλλος, ὅπόσοις ἂν μὴ χρῆσθαι πονηροῖς κριταῖς, ἐκεῖνοι εἴσονται.

τόν νά ἐπαγάγη τοιαύτην τύφλωσιν εἰς ἀνθρώπους. Τοῦτο μόνον θεοβλαβείας καὶ πηρώσεως φρενῶν ἀποτέλεσμα δύναται νά εἶνε. Μόνον θεοβλαβεῖς ἄνθρωποι γινώσκοντες τὸ ἀγαθὸν ἀτιμάζουσιν αὐτό:

« Αἰαῖ, τόδ' ἦδη θεῖον ἀνθρώποις κακόν,
ὅταν τις εἰδῆ τάγαθόν, χρῆται δὲ μή » 1).

Μόνον θεοβλαβεῖς ἄνθρωποι καὶ τὰς φρένας πηροὶ χαίρουσι « τοῖς αἰσχροῖσιν ὡς καλοῖς »:

Ἄπας ὁ τοῖς αἰσχροῖσιν ὡς καλοῖς χαίρων
θεοβλαβῆς τις ἐστι καὶ φρένας πηρός 2).

Ἄσχετος ἀμάθεια, ὅσης δὴποτε παχύτητος καὶ ἂν εἶνε, ὄχι μοχθηρία, ὅσης δὴποτε διαβολικότητος καὶ ἂν εἶνε, ἀλλὰ μόνον ἐμβροντησία, μόνον μανικὴ ἔκστασις φρενῶν, μόνον λύσσα οἰστρώδης δύναται νά παρακινήσῃ φρένας ἀνθρωπίνους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὡς φυσιογραφίαι καὶ πραγματογραφίαι ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν τρυφερῶν καὶ προσφιλεστάτων τέκνων ἡμῶν νά προτιμηθῶσι « τὸ ἄροτρον, ὁ ποῦς, ἡ ῥίς, ὁ τυρός, τὰ ὠά, ὁ σῦς, ὁ ὄνος », κτλ. 3), τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν ἀστρῶν, τῶν νεφῶν, τῆς γῆς, τῶν πηγῶν, τῶν ῥυακίων, τῶν ποταμῶν, τῶν ὀρέων, τῶν δασῶν 4). Μόνον ἐμβροντησία, μόνον μανικὴ ἔκστασις φρενῶν, μόνον λύσσα οἰστρώδης δύναται νά παρακινήσῃ φρένας ἀνθρωπίνους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὡς φυσιογραφίαι καὶ πραγματογραφίαι ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν ἡμῶν νά προτιμηθῶσιν τὰ ἐκ τῶν εἰκαιοτάτων ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν καὶ τῶν ξηροτάτων φυσιογραφικῶν βιβλίων συγκαταθέντα ὁ φοῖνιξ, ἡ καστανέα, τὸ ἄλας, οἱ μεταξοσκώληκες, τὸ φωτάριχον κτλ. κτλ. 5), τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν ἀστρῶν, τῆς γῆς, τοῦ ἕαρος, τοῦ θέρους, τοῦ χειμῶνος, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κολωνοῦ, τῶν Τεμ-

1) Εὐριπίδης, ἀπ. 838, ἐκδ. Nauck.

2) Βάβριος, Μυθίαμβοι, 10, 10.

3) Ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Βρατσάνου σελ. 81. 99. 100. 104. 86, 84.

4) Ἀπορριφθὲν Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον ἐμὸν (ἐντυπον) σελ. 66. 68. 72, 74. 76. 79. 82. 86. 95. 98.

5) Ἐστεμμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου σελ. 111, 108. 168, 81, 123.

πῶν, τοῦ ἴου τοῦ εὐώδους, τοῦ κρίνου, τοῦ ῥόδου, τῶν ῥοδικῶν πτηνῶν, τῆς εὐτάκτου χορείας τῶν ἀστέρων, τῆς τῶν ὄλων τάξεως καὶ διακοσμῆσεως καὶ τοῦ ἀριστοτέχνου Δημιουργοῦ τῶν πάντων, τῶν ἀνθολογηθέντων ἐκ τῶν μεγαλο-νουστάτων καὶ γενναιοτάτων ἀρχαίων συγγραφέων, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Σιμωνίδου, Ὀμήρου, Ἡσιόδου, Πινδάρου, Ἀλκαίου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀριστοφάνους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Πλουτάρχου καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων δαιμονίων τῆς ἀνθρωπότητος πνευμάτων, τῶν κατακοσμούντων τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Οὐκ εἷς ἀνὴρ ἄγροικος οὐδὲ
σκαῖος οὐδὲ παρὰ σοφοῖσιν
οὐδὲ Θεσσαλὸς γένος
οὐδὲ Ἐρυσιχαῖος οὐδὲ ποιμὴν,
ἀλλὰ Σαρδίων ἀπ' ἀκρᾶν 1).

Διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰσθε σεῖς; Ἐξ Ἑλλάδος εἰσθε σεῖς, ἢ « Σαρδίων ἀπ' ἀκρᾶν », βαρβάρους ψυχὰς ἔχοντες, οἵτινες ἐν Ἑλλάδι ζῶντες, οἵτινες ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν ἐκ παιδῶν ἀναστρεφόμενοι οὐδὲν Ἑλληνικὸν οὔτε ἐμάθετέ ποτε οὔτε ἠσθάνθητε;

Ἐν τῷ ἀγίῳ τούτῳ Ἔθνει συνελήφθη ἡ ὑψηλοτάτη καὶ ἡ καλλιπρεπεστάτη περὶ τοῦ κόσμου αὕτη ἀντίληψις: « Καὶ δὴ καὶ τέλος περὶ τοῦ παντός νῦν ἤδη τὸν λόγον ἡμῖν φῶμεν ἔχειν· θνητὰ γὰρ καὶ ἀθάνατα ζῶα λαβὼν καὶ συμπληρωθεὶς ὁδε ὁ κόσμος οὕτω, ζῶον ὄρατὸν τὰ ὄρατὰ περιέχον, εἰκὼν τοῦ νοητοῦ θεοῦ αἰσθητός, μέγιστος καὶ ἄριστος κάλλιστός τε καὶ τελεώτατος γέγονεν, εἰς οὐρανὸς ὁδε μονογενῆς ὢν » 2).

Ἐκ τοῦ ἀγίου τούτου Ἔθνους ἐξῆλθεν ἡ περὶ τοῦ κόσμου θεσπισία αὕτη φωνή:

« Τὴν λύρην ἀρμόζεται
Ζηνὸς εὐειδῆς Ἀπόλλων, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ τέλος
συλλαβῶν, ἔχει δὲ λαμπρὸν πλῆκτρον ἡλίου φάος 3).

Ἐν τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἔθνει συνελήφθησαν περὶ τῆς περικαλλοῦς δια-

1) Ἀλκμάν, ἀπόσπ. 24. Bergk, Poet. Lyric. Graec. τόμ. 3, σελ. 45.

2) Πλάτων, Τίμαιος 92 Β.

3) Σχυθῖνος, Bergk. Poet. Lyg. Gr. τόμ. 2, ἐκδ. 4, σελ. 507: λύρα = κόσμος.

κοσμήσεως τοῦ Σύμπαντος τὰ καλλιπρεπέστατα καὶ σεμνότατα ταῦτα: «Ἱερὸν ἀγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπρεπέστατον· εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως οὐ χειροκμητῶν, οὐδ' ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεατῆς, ἀλλ' οἷα νοῦς θεῖος αἰσθητὰ νοητῶν μιμήματα. . ἔμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα καὶ κινήσεως ἔφηνεν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα καὶ ποταμούς νεόν ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ καὶ γῆν φυτοῖς τε καὶ ζῴοις τροφὰς ἀναπέμπουσιν. . . ἃς δ' ὁ Θεὸς ἡμῖν ἑορτὰς χορηγεῖ καὶ μυσταγωγεῖ» 1).

Εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο Ἔθνος ἐποιήθησαν περὶ τοῦ παγκάλου τούτου κόσμου τὰ σεμνότατα ταῦτα:

Τοῦτον εὐτυχέστατον λέγω,

ὅστις θεωρήσας ἀλύπως. .

τὰ σεμνὰ ταῦτα ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθεν, ταχύ,

τὸν ἥλιον τὸν κοινόν, ἄστρ', ὕδωρ, νέφην,

πῦρ· ταῦτα, κἂν ἑκατὸν ἔτη βιῶς, ἀεὶ

ὄψει παρόντα, κἂν ἐνιαυτοὺς σφόδρ' ὀλίγους,

σεμνότερα τούτων ἕτερα δ' οὐκ ὄψει ποτέ 2).

Παρὰ τοῦ ἀγίου τούτου Ἔθνους ἐκηρύχθη εἰς τὸν κόσμον τὸ ὑψηλὸν καὶ σεμνὸν τοῦτο κήρυγμα: «Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν. . . ὁρᾶτε οὖν μὴ ἀθέατοι τούτων ἀποθάνητε» 3).

1) Πλούταρχος περὶ Εὐθυμίας κ. 20, σελ. 477 C.

2) Μένανδρος, ἀπ. 481, Kock, τ.3, σ.138.— Ἀρριανὸς Ἐπικτ. διατριβαὶ 2, 16, 32: Πότε οὖν Ἀθήνας πάλιν ὄψομαι καὶ τὴν Ἀκρόπολιν; Τάλας, οὐκ ἀρκεῖ σοι δ βλέπεις καθ' ἡμέραν; Κρεῖττόν τι ἔχεις ἢ μείζον ἰδεῖν τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης τῶν κύκλων, τῶν ἀστρῶν, τῆς γῆς ὅλης, τῆς θαλάσσης; — Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 31, 7: Οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς οὐ καλὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡδιστον θεαμάτων, καὶ θάλαττα πλεομένη καὶ ληΐα καρποτρόφα, καὶ ὄρη δενδροτρόφα, καὶ λειμῶνες ἀνθοῦντες καὶνάματα βέοντα.— Ἴδε προσέτι αὐτόθ. λόγ. 27, 8. Ἀρριανόν, ἐνθ. ἀνωτ. 4, 1, 104 - 105.

3) Ἀρριανός, Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 6, 19 καὶ 22.— Ἰάμβλιχος Προτρεπτικὸς ἐπὶ φιλοσοφίαν, κ. 9, ἐκδ. Pistelli σελ. 51, στίχ. 4. ἐκδ. Kiessling σ.144: Τιμωτάτον δέ γε τῶν ἐνταῦθα ζῴων ἀνθρωπὸς ἐστίν, ὥστε δῆλον ὅτι φύσει τε καὶ κατὰ φύσιν γέγονε. Καὶ τοῦτό ἐστι τῶν ὄντων οὗ χάριν ἢ φύσις ἡμᾶς ἐγέννησε καὶ ὁ θεός. Τί δὲ τοῦτό ἐστι Πυθαγόρας ἐρωτώμενος, «τὸ θεάσασθαι» εἶπε «τὸν οὐρανόν», καὶ ἑαυτὸν δὲ θεωρῶν ἔφασκεν εἶναι τῆς φύσεως καὶ τούτου ἐνεκα παρεληλυθέναι εἰς τὸν βίον. κα Ἀναξαγόραν δὲ φασιν εἰπεῖν ἐρωτηθέντα τίνος ἂν ἐνεκα ἔλοιτο γενέσθαι τις καὶ ζῆν, ἀποκρίνασθαι πρὸς τὴν ἐρώτησιν· ὡς «τοῦ θεάσασθαι τὸν οὐρανόν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἄστρα τε καὶ σελήνην καὶ ἥλιον» ὡς τῶν ἄλλων γε πάντων οὐδενὸς ἀξίων ὄντων.— Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδῆμια 1216, α, 10: Τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασιν ἀποκρίνασθαι πρὸς τινὰ διαποροῦντα τοιαῦτ' ἄττα, καὶ διερωτῶντα τίνος ἐνεκ' ἂν τις ἔλοιτο γε-

Ἄλλὰ τὰ γνήσια θρέμματα τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἐλευθερίου ἀγωγῆς
τυχόντες ἡμέτεροι κριταὶ καὶ Ἀλφαβηταριογράφοι καὶ Ἀναγνωσματα-
ριογράφοι

Οἷαν τὰν ὑάκινθον ἐν οὖρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστεῖβοισι, χάμαι δ' ἐπιπορφύρει ἄνθος 1)

οὕτω καὶ οὗτοι. Ἀνίπτοις ποσὶ εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος τῶν Μουσῶν καὶ
τῶν Χαρίτων εἰσπηδήσαντες ἀνιέρως κατεπάτησαν τὰ ἄνθη τῆς
περικαλλοῦς διακοσμῆσεως τῶν ὄλων, τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν
σελήνην, τὰ ἄστρα, τὰ νέφη, τοὺς ποταμούς, τὰ ὄρη, τὰ δάση, τὰ
ἴα, τὰ κρίνα, τὰ ῥόδα, τὰς ἀηδόνας καὶ τὸν λοιπὸν μικρογλάφυρον
καὶ εὖστομον κόσμον τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν καὶ βεβηλώσαντες καὶ
καταρρυπάναντες τὸ ἀγιώτατον τοῦτο καὶ θεοπρεπέστατον ἱερὸν,
«τὸν κόσμον» ἐνεφάνισαν αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς τῶν μικρῶν τέκνων
ἡμῶν ὡς εὐτελεῖ τινα καὶ ἐρρακωμένον καὶ ῥυπαρόν, τέλειον ἀπέκ-
μαγμα τοῦ ψυχαρίου καὶ νοιδίου αὐτῶν, εἰς τὸ ἄροτρον καὶ τὸν τυρόν
καὶ τὸν σῦν καὶ τὸ ἄλας καὶ τοὺς μεταξοσκώληκας καὶ τὸ Μεσολογ-
γίτικον αὐγοτάραχον περιστείλαντες καὶ ἐγκαθειρίζαντες αὐτόν.

Οἶον ἀνελλήνιστον φρόνημα! Οἶα ὕβρις εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς γράμματα!

Ἄλλὰ θαρσεῖν χρὴ, τάχ' αὖριον ἔσσετ' ἄμεινον!

Τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνων, τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικόν,
δὲν εἶνε πεπρωμένον νὰ ἐκλείψῃ, ἐκ τοῦ κόσμου ἅμα τῇ ἐκλείψει τῆς ἡμε-
τέρας ἀμαρτωλῆς γενεᾶς, οὐδὲ νὰ ἀδοξῇ ἐπ' ἄπειρον. Θὰ ζῆση ἔτη καὶ
αἰῶνας! Θὰ εὖρη ποτὲ τὸν καιρὸν νὰ αἰσθανθῇ καὶ νὰ κινηθῇ Ἑλλη-
νικῶς, καὶ τότε θὰ ἀναζητήσῃ καὶ θὰ ἀνεύρη τὴν ὁδόν, ἣν ἡμεῖς οἱ νῦν
ζῶντες ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιχειροῦμεν νὰ συγκαλύψωμεν καὶ νὰ ἐξα-
φανίσωμεν. Τὸ ἔθνος εἶνε σθεναρώτερον ἡμῶν. Ἡ ἀλήθεια ἰσχυροτέρα
πάσης ἀνθρωπίνης κακοβουλίας καὶ πάσης ἀνθρωπίνης μοχθηρίας.
Θὰ ἀναλάμψῃ ποτὲ καὶ ἐφ' ἡμᾶς καὶ θὰ καταφωτίσῃ καὶ πάλιν τὸ
μεγαλώνουμον ἔθνος ἡμῶν. Ὁ Θεὸς εἶνε μέγας καὶ δίκαιος.

γέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι «τοῦ» φάναι «θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν περὶ τὸν
ὄλον κόσμον τάξιν». Τὰ αὐτὰ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρ. Προτρεπτικός πρὸς Ἑλλη-
νας, κεφ. 4, ἐκδ. Potter, σελ. 55 καὶ Διογένης Λαέρτ. 2, 3, 6.

1) Σαπφώ, ἀπόσπ. 94, ἐκδ. Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 3, σελ. 121.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

« Δεῖ δὲ . . . μαιρέκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μαιρακιδώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι — ἐκ παιδῶν συμ-
κρῶν ἀρξάμενοι . . . ἐκιδῶν θάττον συνεῆ τις τὰ λεγόμενα,
καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ περὶ τούτου
διαμάχονται, ὅπως βέλτιστος ἴσται ὁ παῖς, παρ' ἑκαστον
καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἰνδαικνύμενοι, ὅτι τὸ
μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τότε μὲν καλόν, τότε δὲ
αἰσχρὸν, καὶ τότε μὲν δσιον, τότε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν
ποιεῖ, τὰ δὲ μὴ ποιεῖ κ. »

Πλάτων, Πολιτεία 498 B. — Πρωταγόρας 326 C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος τῶν Ἀλφαβηταρίων

Μόνον τοῦ τύπου στοιχεῖα ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ γένη καὶ εἶδη τῶν συλλαβῶν.
— Μόνον λέξεις, οὐδεμία συλλαβὴ ἄσημος καὶ ἄλογος ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ
ἐν τοῖς πρώτοις μαθήμασι διδακτέα γράμματα ταχτέα κατὰ τὰς φωνητικὰς αὐτῶν
ιδιότητας· ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα λεπτολογία μικροψυχον καὶ ἀνελεύθερον. — Τὰς
λέξεις ταχτέον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη
τῶν συλλαβῶν, πρῶτον τὰ ἀπλούστερα καὶ εἶτα τὰ συνθετώτερα. — Αἱ περὶ τῆς
συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων παντοῖαι θεωρίαι. — Αἱ εἰκόνες περιτταὶ καὶ ἐπι-
βλαβεῖς συνήθως. — Τὰ αἰνίγματα ἀπαράδεκτα. — Τὰ παραμύθια ἀπόβλητα. — Αἱ
λέξεις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου πλείονες τῶν φράσεων καὶ προτάσεων.

Λέγουσιν οἱ κ. κ. κριταὶ 1):

1) Ἐπειδὴ οἱ κ. κ. κριταὶ ἕνεκα λόγων ἥκιστα μὲν συμβιβαζομένων πρὸς τὸ ὑψηλὸν
ἀξίωμα αὐτῶν, οὐδαμῶς δὲ συμφωνούντων πρὸς τὰ κελεύσματα τῆς ἠθικῆς εἶχον προο-
ρίσιν εἰς καταδίκην τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, συντεταγμένα ὄντα καθ'
ὄλους τοὺς κανόνας τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν γνῶσιν τῶν ἀπολύτως ἀναγ-
καίων πρὸς κρίσιν τοιούτων βιβλίων εἶχον ἀποκτήσῃ ποτέ, ἠναγκάσθησαν νὰ εὐρεσιον

«Ἐλλειψις δὲ καθ' ἡμᾶς τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου εἶναι, ὅτι δὲν παρατίθενται ἐν αὐτῷ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου· διὸ καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα δὲν ἔχουσι φυσικὴν ἐν τῇ γραφῇ σειρὰν· οὕτω τὸ Α προτάσσεται τοῦ Λ, τὸ Γ τοῦ Ι, τὸ Μ τοῦ Ν, τὸ Π τοῦ Τ».

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ εἰσηγητὴς κ. Ἀργυριάδης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων πρὸς ταῦτα: «Τὸ κοινωνοῦντα λόγων ψέγειν λόγους, μηδὲν ἰέχοντα διορίζειν περὶ τῆς φαυλότητος αὐτῶν ὑποψίαν δίδωσι τοῦ δοκεῖν δυσχεραίνειν οὐ διὰ τάληθές ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν. — Μανικὸν γὰρ ἐν τῷ νῶ ἔχεις ἐπιχείρημα ἐπιχειρεῖν, ὧ βέλτιστε, διδάσκειν, ἃ οὐκ οἶσθα, ἀμελήσας μανθάνειν 1).

Ἄλλ' οὐ μόνον μανικὸς καὶ ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ ἄγαν θρασὺς καὶ παχύνους πρέπει νὰ εἶνέ τις, ὅπως τοιούτων ζητημάτων διδασκτικῶν κριτῆς γενόμενος τοιαύτην κρίσιν ἀποφανθῆ! Τοῦ νόμου κελεύοντος πᾶσα κρίσις τῶν κ.κ. κριτῶν νὰ συνοδεύηται καὶ ὑπὸ αἰτιολογίας τινός, πόθεν ἤντησε τὸ θράσος ὁ κ. κριτῆς οὗτος, ὥστε νὰ ἀπορρίπτῃ μεθοδικὸν ὄλον σύστημα, καὶ τοῦτο τὸ ἄριστον πάντων τῶν δυνατῶν, δι' ἐνὸς ἀναιτιολογήτου «καθ' ἡμᾶς;» Τίς δ' ἐστὶν οὗτος ὁ Κύριος ὁ λέγων «καθ' ἡμᾶς;» Εἶνε Πεσταλότσης τις ἢ Κομένιος ἢ Kehr ἢ Rein; Ἄλλὰ καὶ τοιοῦτος ἂν ἦτο, τίνα ἐπιστημονικὴν ἀξίαν θὰ εἶχεν ἢ γνώμη αὐτοῦ δι' ἐνὸς «καθ' ἡμᾶς» ἐξηγητηνεγμένη;

Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους πάγκοινα εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον εἶνε τὰ σοφὰ ῥήματα αὐτῶν τάδε: «Τί δὲ οὐκ ἤσθησαι τὰς ἄνευ ἐπιστήμης δόξας, ὡς πᾶσαι αἰσχυραί; 2). Τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἷτια γνωρίσωμεν — ὅλως τε σημεῖον τοῦ εἰδότος τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστὶν — οὔτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἕκαστον — οὐκ

λογῶσι καὶ νὰ αὐτοσχεδιάζωσι. Τούτου δ' ἕνεκα ἐπληρώθησαν, ὡς εἰκός, αἱ ἐκθέσεις αὐτῶν παρατηρήσεων ἄρδην ἀναιρουσῶν τὰ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων κελεύσματα τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ κατὰ σειρὰν ἀναγραφὴ πασῶν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν καὶ ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας ἐκάστης τούτων εἶνε ἡ ἀρίστη μέθοδος, καθ' ἣν δύναται νὰ καταδειχθῆ τὸ τε ἡμαρτημένον καὶ τὸ ὀρθόν ἐν τοῖς ποικίλοις ζητήμασι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τὸ ἡμαρτημένον ἐν ταῖς παρατηρήσεσι τῶν αὐτοσχεδιαστικῶν κριτῶν ἡμῶν, τὸ ὀρθόν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν καταχριστομένοις.

1) Ἀριστοτέλης περὶ Σοφιστικῶν Ἐλέγχων 175, α, 14.— Πλάτων, Ἀλκιβιάδης πρῶτος 113 C.

2) Πλάτων, Πολιτεία 506 C.

ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθές ἄνευ τῆς αἰτίας — Τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι οὐ μόνον ὅτι ἀλλὰ καὶ διότι — δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μένον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν καὶ μὴ τίθεσθαι μηδὲν μηδ' ἀξιοῦν ἀξίωμ' ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν ἢ ἀπόδειξιν φέρειν — κυριώτατον γὰρ τοῦ εἰδέναι τὸ διότι θεωρεῖν — Τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδειχθαι ὑπολάβωμεν 1).

Λοιπὸν τὸ *διὰ τὲ*, κύριε, καὶ ὄχι « καθ' ἡμᾶς ». Ἐκεῖνο εἶνε ἐπιστημονικόν, τοῦτο εἶνε αὐθαδὲς καὶ ἀγοραῖον.

Ἐπειτα Ἡ οἰκεία τοῦ Ὑπουργείου προκήρυξις (23 Φεβρουαρ. 1893 ἐν Α, 2 α') ὀρίζει « Ἀλφαθητάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὴν μέθοδον τῶν ἀπὸ τοῦ Γερμανοῦ Karl Vogel (1843) μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις ἀρίστων προκεκριμένων ». Ἐν τίνι δικαιώματι λοιπὸν ὁ κ. κριτῆς, καὶ ἀναιτιολογήτως μάλιστα, Ἀλφαθητάριον γεγραμμένον κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην προκήρυξιν κατακρίνει, διότι δὲν « παρατίθενται ἐν αὐτῷ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαθήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου; » Μόνον τοιαῦτα Ἀλφαθητάρια ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τῷ παιδαγωγικῷ; Μόνον τοιαῦτα εἶνε τὰ « προκεκριμένα ὡς ἄριστα ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις; »

Καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων σήμερον γινώσκουσιν ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα δὲν εἶνε σύμφωνοι οὔτε οἱ παιδαγωγοὶ οὔτε οἱ συγγραφεῖς τῶν Ἀλφαθηταρίων. Σήμερον οὐδεὶς τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ τοιαῦτα — πλὴν μόνον τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ὡς φαίνεται — ἀγνοεῖ ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο τὰ Ἀλφαθητάρια, ἅτινα ὡς « ἄριστα προκρίνονται ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις » κυρίως εἰς δύο τάξεις διαιροῦνται. Ἡ μία τάξις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν Ἀλφαθηταρίων « εἰς ἃ παρατίθενται στοιχεῖα τοῦ ἀλφαθήτου τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου », ὡς ἀπαιτεῖ ὁ κ. κριτῆς 2), καὶ ἡ ἄλλη τάξις

1) Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικὰ* 994, 6, 29. 981, 6, 7. 982, α, 29. 993, 6, 23. 1084, α, 11. *Φυσικῆς ἀκροάσεως* 252, α, 22. *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* 79, α, 23. Πρβλ. καὶ *Ῥητορικὴ* 1354, α, 5. *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* 71, 6, 9. 94, α, 20. 99, 6, 20.

2) Ὁ Kehr ἐνθ. ἀν. σελ. 413 - 414 καταλέγει τὰ τοιαῦτα. Τὰ πολυχρηστότερα τούτων εἶνε τάδε· Τὸ τοῦ Wolf, 1864 (γραφῆς - τύπου) — Runkwitz, 1887 — Lübeckische Fibel, 1882 (μία σελὶς γραφῆς ἢ ἑτέρα τοῦ τύπου) — Klusmann, 1885 (τύπου καὶ γραφῆς) — Verein praktischer Schulmänner, 1886 (γραφῆς καὶ τύπου) — Franke, 1887 (ἢ μία σελὶς τύπου, ἢ ἑτέρα γραφῆς) —

ἐκ τῶν Ἀλφαβηταρίων, ἅτινα διαπεραίνουν τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως δι' ἐνὸς μόνου εἶδους στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου—ὄλως ἀνεπιμίκτου μετὰ τοῦ ἐτέρου—καὶ δὴ ἢ διὰ τῶν στοιχείων τῆς γραφῆς μόνον 1), ἢ διὰ τῶν στοιχείων τοῦ τύπου μόνον, ὅπως εἶνε καὶ τὸ ἐμόν, τὸ κατακρινόμενον νῦν ἐπὶ τούτῳ 2).

Λοιπὸν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὴν οἰκείαν περὶ τῶν Ἀλφαβηταρίων διάταξιν τοῦ νόμου καὶ τὴν πρᾶξιν τὴν παιδαγωγικὴν ἢ ἀπόφασιν αὕτη τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε «αἰσχροά», ἐξ «ἀπειρίας προκύψασα». Τὸ «ἐγχείρημα αὐτοῦ εἶνε μανικὸν» καὶ «ἄλογον», ἡ πρᾶξις αὐτοῦ παράνομος καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐνέργεια ἀνθρώπου ὑπεράγαν τολμηροῦ, ἀποτολμήσαντος νὰ ὑποκαταστήσῃ ἑαυτὸν διὰ τοῦ ἀθαιρέτου ἐκείνου «καθ' ἡμᾶς» εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν καθεστῶτων νόμων ὀριζομένων!

Καὶ ταῦτα, ἐὰν τὸ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ προτεινόμενον σύστημα ἦτο τὸ ἄριστον. Ἐὰν δὲ τὸ μὲν ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον εἶνε τὸ κάκιστον, τὸ δὲ ἐμόν, τὸ ὑπ' αὐτοῦ κατακρινόμενον, εἶνε τὸ ἄριστον,

Klauwell, 1887 — Förster, 1888 — Krumbacher, 1889 — Brünnert, 1892 (ἡ μία σελὶς γραφῆς ἢ ἑτέρα τύπου) — Berthelt κτλ., 1893 — Klauwell-Martin, 1894 — Haerstes, 1894 — Flügge, 1894 — Frühwirth-Felner 1894.

1) Ὁ Kehr ἐνθ. ἀν. σελ. 415 καταλέγει τὰ τοιαῦτα. Τὰ πολυχρηστώτερα τούτων εἶνε τὰδε: Τὸ τοῦ Böhme, 1887 — Fechner, 1879 — Schulz-Kehr, 1877 — Jutting, 1888 — Ruegg, 1888 — Fibel der Vorstand der Schurrenstiftung, 1893 — Wangemann, 1893 — Sarlach — Haupt, 1894 — Niederrheinische Fibel, 1894 — Eckelboom-Esser, 1894 — N. Bauer-Schreibmüller — Armstorf-Hegener — Hirts-Bock, 1894.

2) Περὶ τῶν τοιούτων ἴδ. Kehr, ἐνθ. ἀν. σελ. 435, 2. Τὰ ἐμοὶ γνωστὰ τούτου τοῦ εἶδους Ἀλφαβητάρια εἶνε τὰδε: Franz Wiedemann, Dresden, 1854 — Baumgart, Berlin, 1855 — Samuel Prätschkes, 1856 — Hermann Abs, Elbing, 1859 — Tschudie, Bern und Solothurn, 1859 — Bernstorff und Köhne, Hannover, 1861 — Friedr. Knees, 1862 — Adolf Büttner, Berlin, 1864 — C. W. Schmidt, Hamburg, 1864 — K. Schneider, Leipzig, 1864 — Chr. Föge, Stade, 1866 — Christ. Harms, Oldenburg, 1867 — Joh. Petersen, Schleswig, 1867 — Heinr. Ugener, Göttingen, 1868 — E. U. Enknig, Schleswig, 1869 — J. Ch. Boise, Cöslin, 1871 — J. Pless, Emden, 1876 — U. Schwarz, Strassburg, 1877 — Ar. Schmid, Lees, 1877 — P. Büscher, Dusseldorf, 1880 — Karl Theodor-Schneider, Neuwied, 1896. Πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς δημοτικῶς σχολείοις τῶν Παρισίων ἐν χρήσει ὄντα: Enseignement de la lecture par M. Pape Carpentier — Alphabet Illustré par K. Girardet, Grandville, Sagot et Wegner.

τότε πῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ τὸ ἀέγχειρημα » αὐτοῦ, ἀφοῦ καὶ τοῦ μανικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου εἶνε χειρὸν ;.

Περὶ παντὸς ἀντικειμένου τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν φαίνεται, ὑπάρχει ἐπιστήμη. Οἱ οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς ἐπιστήμης ἔχοντες ἀντιπαρέρχονται πρὸ αὐτοῦ εὐκαιότατα ἐν πᾶσι γνωμοτυποῦντες. Ὁ ἀγροῖκος ὑπολαμβάνει τὸν ἑναστρον οὐρανὸν ὡς θόλον, ἐξ οὗ κανδυλάκια μικρὰ κρέμανται. Οἱ ἡμέτεροι κριταὶ ὑπολαμβάνουσι τὴν σύνταξιν καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὡς δυνάμενα νὰ ἐπιτελεσθῶσι καὶ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐπισταμένων. Ἄλλὰ τὰ παιδαγωγικά, ὡς καὶ οἷος δῆποτε κλάδος τοῦ ἐπιστητοῦ, πλὴν τοῦ συμφύτου νοῦ ἀπαιτοῦσι καὶ μάθησιν πολλὴν καὶ μελέτας πολυχρονίου. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐκ τοῦ διαφυλλισμοῦ μόνον ἐνὸς Ἀλφαβηταρίου καὶ Ἀναγνωσματορίου, καὶ τούτων ἐκ τῶν κακίστων νεοελληνικῶν, κριτῆς τοιούτων βιβλίων οὐδεὶς—πλὴν τῶν μὴ σεβομένων ἑαυτοῦς—γίνεται. Ἄλλως ὑλακτεῖ τὰ ἀτάσθαλα ταῦτα, ἅτινα ἀπὸ τῆς πρώτης γραμμῆς μέχρι τῆς τελευταίας τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἀδιακόπως ὑλακτοῦσιν οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταί.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνέ τις καὶ ἀκρότατος ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ, ἵνα διίδη τὴν ἀτοπίαν καὶ ἀλογίαν τοῦ κ. κριτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ, τῶν δισχυριζομένων ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ δοθῶσιν αὐτῷ συγχρόνως τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου κατὰ δύο μορφάς, τὴν τοῦ τύπου καὶ τὴν τῆς γραφῆς. Τὸν κοινὸν νοῦν ἂν ἔχει τις, θὰ σκεφθῆ οὕτω· « Τὸ παιδίον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐδὲν γνωρίζει περὶ γραμμάτων, θὰ αἰσθανθῆ πολλὴν δυσκολίαν νὰ περιορίσῃ τὸ βλέμμα αὐτοῦ εἰς ἓν τόσον μικρὸν πρᾶγμα, οἷον τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου, θὰ αἰσθανθῆ ἀηδίαν τινὰ ἀναγκαζόμενον πολὺ νὰ προσέξῃ εἰς αὐτό, θὰ αἰσθανθῆ δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ ἀπομνημονεύσῃ τὸν τύπον αὐτοῦ, θὰ αἰσθανθῆ δυσχερείαν τινὰ εἰς τὸ νὰ ἐξωτερικεύσῃ αὐτό. Τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ φυσικόν. Ἄλλὰ τέλος πάντων ἐπειδὴ ἐπάναγκες εἶνε νὰ ἐθισθῆ ἐν τῇ ἀναγνώσει, πρέπει νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὰς δυσκολίας ταύτας καὶ πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἀνίας ταύτας. Νῦν ἡ φιλανθρωπία ἀπαιτεῖ νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὸ παιδίον, καθιστῶντες τὰς δυσκολίας ταύτας ἐλαφροτέρας καὶ τὴν ἀνίαν ταύτην κουφοτέραν· τὸ δὲ συμφέρον τὸ παιδαγωγικόν

ἀπαιτεῖ νὰ διευκολύνωμεν αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ γείνη ὅτι τάχιστα κάτοχον τῆς γνώσεως τῆς ἐπιδιωκομένης, ἵνα ἐξεγερθῇ ἐν αὐτῷ τὸ εὐάρεστον διανοητικὸν συναίσθημα, ὅπερ πέφυκε νὰ γεννᾶται ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι ὁ ψυχικὸς ἡμῶν βίος προήχθη, καὶ ὅπερ εἶνε τὸ ἀσφαλέςτατον πάντων τῶν πρὸς προκοπὴν καὶ ἐθελοπониάν τῶν φιλομαθοῦντων παιδευτικὸν μέσον». — Μετὰ τοῦτο ὁ ἔχων τὸν κοινὸν νοῦν θὰ σκεφθῇ ὡς ἐξῆς· « Ἄφοῦ εἰς τύπος ἐνὸς γράμματος προξενεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς τόσας δυσκολίας καὶ παράγει τόσην ἀνίαν, συγχρόνως δύο τύποι τοῦ αὐτοῦ γράμματος παρεχόμενοι φυσικὰ θὰ παραγάγῃσι διπλὴν δυσκολίαν καὶ διπλὴν ἀνίαν, ὅπερ καὶ ἀπάνθρωπον καὶ παιδαγωγικῶς ἀλυσιτελές καὶ ἐπιζήμιον». — Καὶ ἐπὶ τέλους, ἂν ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη, ἠδύνατο νὰ μὴ ἀπαγορευθῇ καὶ τοῦτο. Ἄλλὰ τίς ἢ ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ἐπισωρεύσεως τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν ἀνιῶν εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως παιδαρίων τόσον τρυφερῶν καὶ τόσον ἀπειροκάκων; Διὰ νὰ μάθῃσι καὶ νὰ γράφῃσι; Καὶ εἶνε ἀνάγκη πρὸς τοῦτο τὰ γράμματα τῆς γραφῆς νὰ εἶνε καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ ἀποτετυπωμένα, ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ διδάσκαλος καὶ πίναξ καὶ ἀβάκιον; Καὶ ἐπὶ τέλους, ἐὰν πράττωσι τινες τῶν Γερμανῶν Ἀλφαθηταριογράφων οὕτω, εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπόχρεοι νὰ ἀκολουθήσωμεν αὐτούς; Πρόβατα εἴμεθα πώγωνας ἔχοντες καὶ βακτηρίας, ὥστε νὰ ἀκολουθῶμεν ἐν πᾶσι, καὶ τοῖς μᾶλλον ἀλογίστοις, τοὺς κριοῦς; Δὲν δυνάμεθα νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶνε ἄνθρωποι καὶ δύνανται ὡς τοιοῦτοι νὰ ἁμαρτάνωσι; 1). Δὲν δυνάμεθα νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι αὐτοὶ ἴσως ἐξ ἀνάγκης πράττουσιν οὕτω, διότι ἐνδεχόμενον τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τοῦ τῆς γραφῆς νὰ εἶνε πολὺ ἀνόμοια καὶ εἶνε ἠναγκασμένοι ἴσως διὰ τῆς μακρᾶς μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίας νὰ ἐξοικειώσωσι τοὺς μαθητεύοντας εἰς τοῦτο, ἐνῶ παρ' ἡμῖν ἐνδεχόμενον οἱ δύο τύποι τῶν σχημάτων νὰ μὴ εἶνε καὶ τόσον διάφοροι; Ἐὰν δὲ κρίνη τις ἐκ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταρίου, ἢ ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀναγραφῇ καὶ τύπων τῆς γραφῆς ὡς μόνον σκοπὸν ἔχει νὰ πληρωθῶσιν αἱ σελίδες, αἱ κενόταται ἄλλως, ἀπορείᾳ ἀναγνωστικῆς ὕλης ἐπαρκοῦς 2). Τοῦτο δὲ ἐκτὸς

1) Πόσον δύνανται καὶ οἱ σπουδαιότατοι τῶν παιδαγωγῶν νὰ ἁμαρτάνωσιν ἴδ. Kehr, ἐνθ. ἀν. σελ. 410.

2) Τεκμήριον δέ· Τίς ἢ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλαμβάνηται τὸ αὐτὸ γράμμα τετράκις;

τοῦ ὅτι εἶνε ἐσφαλμένον παιδαγωγικῶς εἶνε καὶ ἐπίμεμπτον ἠθικῶς.

Καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲ τῆς Διδακτικῆς πλέον ἢ ἅπαξ ἢ ἀπλῆ αὕτη σκέψις τοῦ κοινοῦ νοῦ ἐμφανίζεται.

Ὁ Lüben λέγει: « Πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως ἀρκεῖ εἰς ἀλφάβητος. Ἐνεκα τῶν ἐτι ἀνασκήτων πνευματικῶν δυνάμεων τῶν μικρῶν παιδῶν ἀναγκαιότατος φαίνεται ὁ ἀπολύτως εἰς ἓνα ἀλφάβητον κατ' ἀρχὰς περιορισμός » 1). Καὶ ὁ Kehr σὺν καὶ τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: « Τινὲς τὸ ἀναγινώσκειν διδάσκουσι μόνον διὰ τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς, ἐνῶ ἄλλοι τὰς δυσκολίας ἐπισωρεύουσι καὶ συγχρόνως εἰς τε τὰ τοῦ τύπου καὶ εἰς τὰ τῆς γραφῆς γράμματα τοὺς μικροὺς ἀσκοῦσιν. Ἡ ἀρχὴ « μόνον μίαν δυσκολίαν ἐκάστοτε » ἀξίζει νὰ λαμβάνηται ὑπὸ τῶν Ἀλφαβηταριογράφων ὑπ' ὄψιν καὶ ἔπρεπε τούτου ἔνεκα ἢ ὑπὸ τοῦ Harniss εἰσαχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Schulz θερμῶς ὑποστηριχθεῖσα ἀνάμικτος ἢ ἀκάθαρτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος ἐπικαλουμένη ἅπαξ διὰ παντὸς τέλος πάντων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεκρῶν νὰ τεθῆ . . . 2). Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Kehr: « Ὁ Niessmann ἔνεκα πρακτικῶν λόγων προτιμᾷ μόνον τὰ γράμματα τοῦ τύπου . . . ἐγὼ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρέπει εἰς τὰ μικρὰ παιδιά δύο συγχρόνως δυσκολίας νὰ παρέχωμεν . . . Ἡ ἀνάμικτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος εἶνε ἀπορριπτέα » 3).

Δὲν ἀρκεῖ μίαν φορὰν, ἵνα καταδειχθῇ ὁ τύπος ἑνὸς γράμματος καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ πολλάκις: ο ο ο ο ν ν ν ν υ υ υ υ ; (σελ. 5 κτλ.).

1) Lüben, Grundsätze und Lehrgänge 4 Aufl. 1874, σελ. 70, § 6: Um lesen zu lernen, reicht . . . *ein Alphabet aus*. Mit Rücksicht auf die noch ungeübten Geisteskräfte der Kinder, *empfiehlt es dringend*, sich anfangs ganz auf **ein** Alphabet zu beschränken.

2) Kehr, Geschichte der Methodik, 2 Band, 1879, σελ. 411-418: « Die Schwierigkeiten häufen . . . *Immer nur eine Schwierigkeit auf einmal* » . . . Und es sollte . . . die genannte *gemischte* und *unreine* Schreiblese = Methode endlich doch einmal auf den *Aussterbeetat* gesetzt werden. — Pestalozzi, Lienhard und Gertrud, II § 20, WW. τόμ. 2, σελ. 59: Mit Kopf und Herz immer an rechten Ort sein, *und nie an gar vielen auf einmal*, aber immer bei sich selbst. Πρὸς καὶ τὰς παρὰ Kehr γνώμας τοῦ Christian Trapp, τοῦ Heusinger (σελ. 404), τοῦ Abs (σελ. 406), τοῦ Scholz καὶ Lüben (σελ. 412 ἐν τέλ.).

3) Kehr, ἐνθ. ἀν. σελ. 435 καὶ 438: Niessmann aus Grunden der Praxis der Druckschrift vorzieht . . . *Ich bin der Meinung dass man den Kindern nicht auf einmal zwei Schwierigkeiten bieten soll* . . . Die *gemischte Schreiblese* = Methode ist zu verwerfen.

«Καίτοι τί μεῖζον ἀμαθίας τεκμήριον, ἢ ἐπειδάν τις σοφοῖς ἀνδράσι διαφέρεται; » 1).

«Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ πάλιν τούτων—τῶν μερῶν τοῦ Ἀλφαβηταρίου—περιέχονται ὀκτὼ κεφάλαια· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἕξι πρώτοις λόγος γίνεται περὶ τῶν ἐπτὰ κατὰ τὸν συγγραφέα γενῶν τῶν συλλαβῶν »

« Ἀμαθίην ἄμεινον κρύπτειν », εἶπέ ποτε ὁ Ἡράκλειτος, τίς οἶδε πῶς εὐρεθεὶς καὶ αὐτός!

Δὲν εἶνε κατὰ τὸν συγγραφέα, κύριε, τὰ γένη τῶν συλλαβῶν ἐπτὰ, ἀλλ' εἶνε ἐπτὰ, διότι εἶνε ἐπτὰ, ὡς πᾶς σωφρονῶν πάραυτα δύναται νὰ κατανοήσῃ, ἀναλύων τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις εἰς τὰ διαφορὰ γένη τῶν ἐξ ὧν συναπαρτίζονται συλλαβῶν, καὶ ὡς πᾶς, καὶ ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀψάμενος, γινώσκει ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς τοῦ Ματθίου 2) καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς τοῦ Rost 3). Ἄλλως δὲ ὁ περὶ τῶν εἰδῶν τῶν συλλαβῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν λόγος δὲν εἶνε νέος.

Ἦδη ὁ Ἀριστοτέλης θίγει τὸ ζήτημα τοῦτο λέγων: « Οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων ἀριθμῷ μὲν πάντων οὐκ εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὠρισμέναι, εἶδει δέ, ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τῆσδὶ τῆς συλλαβῆς ἢ τῆσδὶ τῆς φωνῆς· τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὠρισμέναι » 4) καὶ τὸ Ξενοκράτης μάλιστα, κατὰ τὸν Πλούταρχον « Τὸν τῶν συλλαβῶν ἀριθμὸν, ὃν τὰ στοιχεῖα μιγνύμενα πρὸς ἄλληλα παρέχει, μυριάδων ἀπέφηνεν εἰκοσάκις καὶ μυριάκις μυρίων » 5). Περὶ δὲ τῆς μεγάλης ἀξίας, ἣν ἔχει ἐν τῇ συντάξει τῶν Ἀλφαβηταρίων καὶ ἐν τῇ μεθόδῳ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἢ ἀκριβοῦς γνῶσις τοῦ τε ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν γενῶν αὐτῶν καὶ ἡ κατ' αὐτὰ οἰκονομία τῆς πρώτης ἀναγνωστικῆς ὕλης, ἐὰν τις σκεπτόμενος δὲν δύναται αὐτὸς νὰ ἐννοήσῃ,

1) Πλάτων, Ἰππίας ἐλάττων 372 C.

2) Matthiä, Ausführliche griechische Grammatik, erster Theil, Leipzig, 1835, § 57, σελ. 169-170.

3) Griechische Grammatik, 7 Ausgabe, Göttingen 1856, § 14, σελ. 43-44.

4) Μετὰ τὰ φυσικὰ 1002, 6, 17. Ἰδ. καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Ἀφροδισιέα, ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους.

5) Πλούταρχος, Συμποσιακῶν προβλημ. βιβλίον 8, πρόβλ. 9, κεφ. 3, σελ. 733 A.—Πρὸς καὶ Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολον περὶ συντάξ. σελ. 4, 26.—Σχολιαστὴν Διονυσίου παρὰ Bekker Anal. 820, 6. 841, 20).

ἄς ἀναγνώσῃ τὴν 30 σελίδα τῆς μονογραφίας τοῦ Böhme, τῆς ἐπιγραφομένης « *Anleitung zum Lesenunterricht* (8 Aufl. Berlin 1882). — Ἐγὼ δύναμαι ἐνταῦθα νὰ εἶπω μόνον, ὅτι ἡ μεγαλητέρα ἐκδούλευσις, ἣν παρέσχον εἰς τὴν Μεθοδικὴν τῶν Ἀλφαθηταρίων εἶνε αὕτη: Διεπέρανα τὸ δυσχερέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἔργων, τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, δι' ἀπλῶν καὶ γνησίως Ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ προτάσεων, οὐδαμῶς δ' οὐδέποτε διὰ ξηρῶν γραμμάτων, δι' ἀλόγων καὶ ἀσήμων συλλαβῶν, οἰκονομήσας πάντα κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη τῶν συλλαβῶν ἐπάγων ταύτας ἀείποτε καὶ ἀπαρεγκλίτως ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων ἐπὶ τὰς συνθετωτέρας. Πολλοὶ καὶ οὐχὶ οἱ ἀδοξότατοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς τῶν Ἀλφαθηταρίων ἄνδρες προτείναν τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως 1), ἀλλ' ἐγὼ πρῶτος διεπέρανα τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστε-

1) Πᾶσαι αἱ ἀπὸ Ickelsamer μέχρι τοῦδε προταθεῖσαι μέθοδοι τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἦσαν ἤδη γνωσταὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Οὕτω π. χ. ἡ καλουμένη *Buchstabirmethode* εὔρηται παρ' Ἀθηναίῳ (10, 79, σελ. 453 C): Αὕτη εἶνε ἡ περιώνυμος « Καλλίου γραμματικὴ τραγωδία » . . « ὁ χορὸς δὲ γυναικῶν ἐκ τῶν σύνδου πεποιημένος αὐτῷ ἔστιν ἔμμετρος ἅμα καὶ μεμελοποιημένος τόνδε τὸν τρόπον, βῆτα ἄλφα βα . . βῆτα ὤ βῦ, βῆτα ὦ βῦ » κτλ. — Ἡ καλουμένη *Schreiblesemethode* παρὰ Πλάτωνι (Νόμοι 810 A): « Μανθάνειν δὲ ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις δὴ τί ποτε δεῖ τοὺς νέους καὶ διδάσκειν αὐ τοὺς διδασκάλους, τοῦτο αὐτὸ πρῶτον μάθνανε. γράμματα μὲν τοίνυν χρῆ τὸ μέχρι τοῦ γράψαι τε καὶ ἀναγῶναι δυνατόν εἶναι διαπονεῖν (πρβλ. καὶ Λουκιαν. Ἐρωτες 24, σελ. 447), ἡ δὲ *Syllabirmethode* καλουμένη παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασσεῖ (περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 52) « Ἡ καλουμένη γραμματικὴ . . ταύτην γὰρ ὅταν ἐμάθωμεν, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων τῆς φωνῆς ἀναλαμβάνομεν, ἃ καλεῖται γράμματα· ἔπειτα τύπους τε αὐτῶν καὶ δυνάμεις· ὅταν δὲ ταῦτα μάθωμεν, τότε τὰς συλλαβὰς αὐτῶν καὶ τὰ περὶ ταύτας πάθη· κρατήσαντες δὲ τούτων τὰ τοῦ λόγου μόρια· ὀνόματα, λέγω, καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους· καὶ τὰ συμβεβηκότα τούτοις, συστολάς, ἐκτάσεις· ὀξύτητας βαρύτητας· γένη, πτώσεις, ἀριθμούς, ἐγκλίσεις, τὰ ἄλλα παραπλήσια τούτοις μυρία ὀνόματα. Ὅταν δὲ τὴν τούτων ἀπάντων ἐπιστήμην παραλάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν κατὰ συλλαβὰς μὲν καὶ βραδέως τὸ πρῶτον, ἅτε νεαρᾶς οὔσης τῆς ἕξεως, προβαίνοντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τὸν νοῦν ἰσχυρόν τῇ ψυχῇ περιτιθέντος ἐκ τῆς συνεχοῦς μελέτης, τότε ἀπταίστως τε καὶ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν· καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ἐπιδῶ τις βιβλίον, οὐδὲν ἐκείνων ἔτι τῶν πολλῶν θεωρημάτων ἀναπολοῦντες, ἅμα νοῆσαι διερχόμεθα. — Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς φαίνεται ταύτην τὴν μέθοδον, τὴν ἀπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῖος ἤδη γνωστὴν, πρῶτος προτείνας ὁ *Gottfried Zeidler* κατὰ τὸ 1670 εἰς τὸ ἐν Halle κατὰ τὸ 1700 ἐκδοθὲν ὀλιγομὸν σύγγραμμα αὐτοῦ, εἶτα ὁ *Heinicke* κατὰ τὸ 1776, εἶτα δὲ ὁ *Gedlicke* κατὰ τὸ 1779, ἀνώτερος σύμβουλος τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Πρωσσίας πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ γράψας τὸ ἐν ἔτει 1791 ἐν Βερολίῳ ἐκδοθὲν Ἀλφαθητᾶριον αὐτοῦ (*Kinderbuch zur erstem Uebung in Lesen ohne ABC*

ρον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιχειρησάντων αὐτό. Κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς παμμέγιστον, ὀφειλόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀπαράμιλλον ἰδιοφυίαν τῆς δαιμονίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι μόνη αὕτη ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, κέκτηται τὸ ἔξοχον πλεονέκτημα τοῦ νὰ παρέχη τῷ Ἀλφαβηταριογράφῳ λέξεις συγκροτούμενας ἐξ ἐκάστου τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν τῶν συλλαβῶν ἀνεπιμίκτους πρὸς ἑτεροειδεῖς καὶ ἑτερογενεῖς συλλαβάς· τόσον δηλ. ἀνεπιμίκτως συγκροτούμενας ἐκ τῶν διαφόρων γενῶν τῶν συλλαβῶν λέξεις ὡς «γαρύφαλα ἐλεημοσύνη—ἀραβόσιτος ἀξιωματικός—λαχανοπωλεῖον μεταχειρίζομαι—δημοδιδάσκαλος σιδηρόδρομος—ἐχθρεύομαι συναναστρέφομαι—ἐγχώριος εὐαγγέλιον»—μόνον ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει. Κατόρθωσα δὲ οὕτω κατ' ἀρχὰς καταγράψας τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον γένος τῶν συλλαβῶν (ἴα γάλα) ἐν λέξεσι μονοσυλλάβοις καὶ δισυλλάβοις, καὶ ἐν τέλει καὶ τρισυλλάβοις, εἶτα κατ' αὐστηροτάτην σειρὰν, καὶ πάντοτε ἐν λέξεσι καὶ φράσεσι καὶ προτάσεσι νοῦν ἐχούσαις, καταγράψας τὸ τρίτον γένος τῶν συλλαβῶν (λέων) καὶ τὸ τέταρτον (πατήρ) καὶ τὸ πέμπτον (παιδιά) καὶ τὸ ἕκτον (γράφω) καὶ τὸ ἕβδομον (στρατός), κατόρθωσα, λέγω, τὰ ἐξῆς παμμέγιστα μεθοδικὰ ἀγαθὰ:

1) Οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ κενεμβατήσῃ ὁ νοῦς τῶν παιδευομένων κινούμενος τὰς κενὰς κινήσεις, ἃς φύσει συνεπάγεται ὁ βατταρισμὸς κενῶν καὶ ἀλογίστων γραμμάτων ξηρῶν καὶ συλλαβῶν ξηρῶν.

2) Οὐδὲ ἐν γένος τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συλλαβῶν νὰ μείνη ἀδίδακτον.

3) Οὐδὲ μίαν στιγμὴν νὰ ἀπολέσωσιν ἐκ τοῦ βίου αὐτῶν οἱ τρυφεροὶ παῖδες, ἀναγινώσκοντες συλλαβάς ἀνυπάρχτους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὅπως ἐπομένως ἀχρήστους.

4) Νὰ συντελεσθῇ ἢ ἀπόκτησις τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἄκοπος, εὐχάριστος καὶ ἐπωφελής.

Ταῦτα πάντα ἀποτελέσματα συστηματικότητος καὶ εὐμεθοδίας, μελετῶν καὶ κόπων καὶ ἀγρυπνιῶν πολλῶν, ἀλλὰ παραπολλῶν, εἶνε τὸ μᾶλλον ὑπερήφανον καὶ ἐπιστημονικὸν καὶ ἔθνωφελές ἔργον ὅπερ

und Buchstabiren). Ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀλφαβηταρίῳ ἠκολούθησα πιστῶς Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά, ἐνθαρρυνθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῶν γνωμῶν τοῦ Zeidler καὶ Heinicke καὶ ἀπομιμηθεὶς τὸν Gedicke διεπέρανα τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ἔργον, οὐκ ὀλίγον διὰ τοὺς μικροὺς Ἑλληνοπαιδὰς ἐπωφελῶς.

ποτέ, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, καθ' ὅλον τὸν μέχρι τοῦδε βίον μου συνετέλεσα. Καυχῶμαι ἐπὶ τούτῳ, καὶ χαίρω ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας μου ταύτης ἐγενόμην παραίτιος τοῦ νὰ διαφημισθῇ ἀνὰ τὰ σοφὰ ἔθνη τοῦ κόσμου τὸ σεμνὸν τῆς Ἑλλάδος ὄνομα ὑπὸ σοφῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν, ἀνακηρυζάντων διὰ τῶν παγκοσμίων αὐτῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ἐνὸς Ἑλλήνου ὡς «ἀποτελοῦντα μέγαν ἐπὶ τὰ πρόσω σταθμὸν τῆς διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητὰ ὠρισμένης διδακτικῆς βιβλιογραφίας» 1).

Τοῦτο μοὶ εἶνε ἀρκετόν.

«Περὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου ὅπερ μετὰ ἐπιμελείας πεφιλολόγηται παρατηροῦμεν τάδε·

1) Ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασιν ἀκαίρως εἰσάγεται ἐννέα γραμμάτων ἢ διδασκαλία, οὐχὶ δὲ ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρήθη, ἐν τῇ γραφῇ παράγεται. 2) Πλείστη καὶ ὑπερβολικὴ ἄμα δὲ καὶ πρωτοφανῆς ἐπιδεικνύεται ἐν αὐτῷ ἐπιμέλεια περὶ τὸν χωρισμὸν τῶν συλλαβῶν εἰς παντοδαπὰ γένη μετὰ τῶν εἰς εἶδη ὑποδιαιρέσεων. Οὕτω τὸ τρίτον, τέταρτον καὶ πέμπτον γένος τῶν συλλαβῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο εἶδη, ἀλλὰ τὸ δεύτερον αὐθις τοῦ τετάρτου γένους εἶδος ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο· τὸ δ' ἕκτον τῶν συλλαβῶν γένος εἰς τρία ὑποδιαιρεῖται εἶδη, ὧν πάλιν τὸ πρῶτον ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο· τὸ δ' ἑβδομον τῶν συλλαβῶν γένος ὑποδιαιρεῖται καὶ τοῦτο εἰς δύο».

Ἔσοι προτάσεις ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ τόσαι ὕβρεις πρὸς τὴν ἐπιστήμην!

1) «Ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασιν ἀκαίρως εἰσάγεται», λέγει, «ἐννέα γραμμάτων διδασκαλία». Διὰ τί δὲ ἀκαίρως, δὲν τὸ λέγει. Διὰ τί δὲ δὲν τὸ λέγει; Διότι εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους, εἰπόντος: «Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 2).

Ἄλλὰ, περινούστατε κύριε, ὅταν τις ἐκ συμφύτου εὐαισθησίας βδελύσσεται καὶ μελετῶν ἔμαθεν ὡς ἀρὰν καὶ ὡς κακούργημα δημόσιον νὰ θεωρῇ τὴν ἐν τοιοῦτοις βιβλίοις καταγραφὴν ξηρῶν, οὐδὲν

1) Pädagogische Rundschau, Wien, 1895, 1 November, 9 Jahrgang, 11 Heft, σελ. 397. «Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Vortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel».

2) Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σ. 1309.

ἀνθρώπινον νόημα δηλ. ἐνεχουσῶν συλλαβῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς οὐδενίας καὶ κενότητος αὐτῶν πέφυκε νὰ μεταβάλλωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς κτῆνος, ἀποξηραίνουσαι τὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων, ἀπαμβλύνουσαι πάσας τὰς νοητικὰς δυνάμεις καὶ πληροῦσαι τὴν ψυχὴν ἀηδίας, τὰ ὀρθὰ δὲ φρονῶν, ἐπιζητῆ τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως νὰ διαπεράνη διὰ λέξεων καὶ δὴ διὰ ὀνομάτων προσηγορικῶν συγκεκριμένων μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων μόνον, καὶ ἀπαρτιζομένων ἐκ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ² γένους τῶν συλλαβῶν μόνον, δύναται νὰ εὕρη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τέσσαρας λέξεις τοιαύτας, συγκροτούμενας ἐξ ὀλιγωτέρων τῶν ἐννέα γραμμάτων; Τοῦτο δὲ πρῶτον παρ' ἐμοὶ γίνεται; Ποῦ δὲ κεῖται τὸ πλημμελὲς ἐν τούτῳ; Εἰς τέσσαρα μαθήματα ἐν τέσσαρσιν ἡμέραις ἀνὰ δύο ὥρας καθ' ἐκάστην διδασκόμενα πλάσματα ἀνθρώπινα, ὧτα ἀνθρώπινα καὶ ἀντίληψιν καὶ μνήμην παιδικὴν ὀξύτατην ἔχοντα, ἀδύνατον νὰ μάθωσιν ἐννέα γράμματα τοῦ Ἄλφαβήτου; Ἀδύνατον νὰ μάθωσιν εἰς τὰς λέξεις « ἴα ῥόδα λύρα μέλι ὄλα δύο μία μύρα ἰδὲ δίδε ἐμὲ δέμα » καὶ εἰς τὰ φρασεῖδια « δύο ῥόδα, δύο ἴα, λύρα μία », τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ τέσσαρα μαθήματα ταῦτα, τὰ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνθρωπίναις φωναῖς ἐγκαταπεπλεγμένα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα ἐννέα στοιχεῖα τοῦ Ἄλφαβήτου ι α ο ρ δ λ υ μ ε ; Ἄλλὰ τότε πῶς δύνανται αὐτὰ ταῦτα τὰ παιδάκια εἰς τέσσαρα μαθήματα στερούμενα ὧτων ὀνικῶν καὶ ψυχῆς ὑπνῆς νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς βραβευθείσας ταύτας θηρομιγεῖς καὶ ἀποβλακωτικὰς φωνὰς 1) ι, ο, ν. ι - ν - ιν. ν - ι νι. ο - ν ον ν - ο νο. - ι ον ἰον, νι - νι νινί (τοῦ τύπου) - ι ον ιον νι - νι νι νι (τῆς γραφῆς) ἰον. νινί. — υ (τοῦ τύπου) υ (τῆς γραφῆς) ὑνί (τοῦ τύπου) υνί (τῆς γραφῆς) ὑνί. υ, ν - ι, νι. ι - ν ιν. ο - ν ον. ν - ο νο υ - ν υν ν - υ νυ. υ - νι ὑνί . . . ἰον νινί ὑνί ὑνίον (τοῦ τύπου) ἰον, νινί, ὑνί, ὑνίον (τῆς γραφῆς) ο ο ο ο ν ν ν ν υ υ υ υ (τῆς γραφῆς);

Ἄρκεϊ! ἄρκεϊ! Στῶμεν εἰς τὸ δεύτερον μάθημα ἄλλως, ἂν προχωρήσῃ τις καὶ εἰς τὸ τρίτον καὶ εἰς τὸ τέταρτον θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους « δότε μοι λεκάνην ». Ἐπρεπεν, ἔντιμοι κύριοι, νὰ ἦσθε γονεῖς τέκνων μικρῶν, ἵνα αἰσθανθῆτε τὸ μέ-

1) Kehr ἐνθ. ἀν. σελ. 416: « Αἱ ἀλογώταται συλλαβαὶ καταφέρουσι τοὺς παῖδας εἰς τὴν ἀλογίαν » « Die sinnlosesten Sylben — anleiten — die Kinder zur Gedankenlosigkeit ».

γεθος τοῦ κακοῦ, ὅπερ εἰς τὰ ἄκακα τέκνα ἡμῶν, τῶν πολλῶν χιλιάδων Ἑλλήνων, ἐπροξενήσατε τοιαύτας ἐωλοκρασίας κατὰ τῆς ἀθώας καὶ τρυφερᾶς ψυχῆς αὐτῶν κατασκεδάσαντες! Τὰ δυστυχῆ! Ἐπέπρωτο μὲν ἀπομακρυνθέντα ἐκ τῆς πατρικῆς αὐτῶν ἐστίας εὐθύς ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τὴν κοινωνίαν βήματος αὐτῶν νὰ διαφυσηθῶσιν ὑπὸ τῆς δηλητηριώδους πνοῆς τοῦ ὀλεθρίου τυφῶνος τῆς Ἑλληνικῆς κακοπολιτείας καὶ πονηροκρατίας! — Ἀλλὰ τί ἄλλο κάμνει ὁ ἀπειρόκακος κριτής; Δὲν λέγει ὅτι εἰς 17 μαθήματα ἐν 17 ἡμέραις διαπεραίνεται ἐν λέξεσι καὶ ἐν φρασειδίῳ ἐκ μονοσυλλάβων καὶ δισυλλάβων λέξεων ἀπαρτιζόμεναις — οὐδέποτε δὲ ἐν συλλαβαῖς — ἢ τῶν εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων τοῦ Ἀλφαβήτου διδασκαλία, ἀλλὰ λέγει « ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασι ἀκαίρως εἰσάγεται ἐννέα γραμμάτων ἢ διδασκαλία », τὸ ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης δηλ. καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης παιδαγωγικῆς γενόμενον συκοφαντῶν, ἀμνημόνευτον δ' ἀφίνων τὸ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τελεσιουργούμενον.

2) « Οὐχὶ δ' ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρήθη, ἐν τῇ γραφῇ παράγεται », ἐξακολουθεῖ ὑψηλολογῶν καὶ μεγαλορρημονῶν ὁ κ. κριτής. Ὅντως αὕτη, ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, εἶνε ἢ ἐβδόμη ἢ ἡ ὀγδόη φορά 1), καθ' ἣν ὁ μεγαλορρήμων οὗτος κ. κριτής « γραίας ἀκάνθης πάππος ὡς φυσώμενος », ἐπαναλαμβάνει ἐν τῇ δεκασελίδῳ αὐτοῦ ἐκθέσει τὸ κενότητος παντοδαπῆς ἀνάπλεων δύστηνον τοῦτο νοῖδιον 2).

« Προετάχθη, λέγει, οὐχὶ ἐπιτυχῶς τὸ α τοῦ ο » ἐν τῷ πρώτῳ μαθήματι τοῦ Ἀλφαβηταρίου. Ποῦ δὲ κεῖται ἡ ἀστοχία; Ἐν τούτῳ, λέγει, ὅτι « τὸ α παράγεται ἐκ τοῦ ο ἐν τῇ γραφῇ » !!

Ἀλλὰ, παρακαλῶ, τί εἶδους λογικῆ εἶνε αὕτη; « Ἐπειδὴ ἐν τῇ

1) Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα, 2, 7, 10: Πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται βῆσά τε καὶ τάχιστα . . . καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. — Μένανδρος, ἀπ. 143, Κοσκ, τόμ. 3, σελ. 42: Ἄνδρὸς χαρακτήρ ἐκ λόγου γνωρίζεται. — Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1496, ἐκδ. Dindorf: Τὸ δ' ἐπὶ σεμνοῖσι λόγοισι | καὶ σκαριφησμοῖσι λήρων | διατριβὴν ἀργὸν ποιῆσθαι | παραφρονοῦντος ἀνδρός.

2) Μάρκος Ἀντωνίνος τῶν εἰς ἑαυτὸν 7, 3: Τοσοῦτου ἀξίος ἕκαστός ἐστιν, ὅσον ἀξία ἐστὶ ταῦτα, περὶ ἃ ἐσπούδαχεν. — Λουκιανός, Τόξαις ἢ φιλία 35, σελ. 544: Πάνυ γὰρ εὐτελεῖ ταῦτα καὶ μεγαλοργὸν ἐν αὐτοῖς ἢ ἀνδρεῖον ἐνὶ οὐδέν. — Πλάτων, Ἀλκυῶν κεφ. 3: Ὑπέλαβεν ἂν τις τὴν οἰκουμένην ἅπασαν συμπεσεῖσθαι. — Πλούταρχος περὶ τῶν ἐκλελοιπῶτων χρηστηρίων 410 C: Γελοῖον . . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλη θηρᾶν . . . θρυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας. — Θεόκριτος 16, 60: Ἀλλὰ γὰρ ἴσος ὁ μόθος ἐπ' ἧόνι κύματα μετρεῖν.

γραφή τὸ α παράγεται ἐκ τοῦ ο, πρέπει ἐν τῇ ἀναγνώσει νὰ ἐπιταχθῇ τὸ α τοῦ ο, τούτου δὲ μὴ γενομένου τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τὸ ὅποιον τόσον δεινῶς ἀμαρτάνει, καταδικάζεται εἰς ἀφανισμόν».

Τοιούτους λόγους οὐδὲ ὁ τοῦ Αἰσώπου λύκος μετεχειρίσθη, ὅπως « μετ' εὐλόγου αἰτίας » φάγη τὸ ἀνυπεράσπιστον ἄρνιον. Καὶ αὐτός, καίτοι λύκος, τὸ ὠμότατον τῶν θηρίων, μετεχειρίσθη λόγους πολὺ ἀνθρωπινωτέρους τῶν τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ.

Ἄλλὰ, Χριστιανέ, μαίνεσαι ἢ προσποιεῖσαι τὸν μαινόμενον; Εἶνε τὸ ἀλφαθητάριον καλλιγραφία; Εἶνε οἱ κανόνες τῆς καλλιγραφίας μέτρον καὶ ὑπογραμμὸς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων; Ποτὲ δὲν ἔχετε ἀκούσῃ ὅτι ἄλλο εἶνε καλλιγραφία καὶ ἄλλο ἀλφαθητάριον; Ποτὲ δὲν ἔχετε ἴδῃ ἀλφαθητάριον σοφοῦ τινος ἔθνους, διαπεραῖνον τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ γραμμάτων τοῦ τύπου; Ποτὲ δὲν ἐμελετήσατε, ποτὲ δὲν ἠκούσατε ὅτι τὰ ἀλφαθητάρια δὲν εἶνε ὁμοιόμορφα, ἀλλ' εἶνε κατὰ πολλὰς μεθόδους συντεταγμένα; Ποτὲ δὲν ἔτυχε νὰ ἀκούσητε ὅτι εἰς τὸν παιδαγωγικὸν κόσμον ὑπάρχουσι καὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς εἰς τὸ πρῶτον τῶν μικρῶν παιδῶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε ἀμάρτημα παιδαγωγικόν, εἶνε ἐναντίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, εἶνε ἐναντίον τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων; Ἄλλὰ Χριστιανοί, οὐδὲν τούτων οὐδέποτε μαθόντες; πῶς γίνεσθε κριταί;

Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα γίνεται ἔτι χειρόν, ὅταν μάθῃ τις καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἐξ ἧς ὠρμήθη τὸ ὑπέρσεμνον τοῦτο νοίδιον.

Τὸ μαστίγιον τοῦ κ. κριτοῦ πίπτει κατὰ τῶν νώτων τῆς πρώτης λέξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀλφαθηταρίου, κατὰ τῆς λέξεως ἰα. Τούτου γνωσθέντος τίς δὲν θὰ ζηλώσῃ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ κ. κριτοῦ; Τίς δὲ μὴ ἔχων τὴν μεγαλόνοιαν αὐτοῦ τχύτην δὲν δύναται νὰ ἴδῃ πάραυτα, ὅτι ἀφοῦ τὸ ι εἶνε ἤδη γνωστὸν — ἔστω καὶ ἐν τῇ γραφῇ — ὑπὸ τῶν παιδῶν, τὸ μετ' αὐτὸ α, « ἰα », οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ τὸ γνωστὸν τοῦτο ι ἐν συνδυασμῶ μετὰ τοῦ ο, ὑπὲρ τῆς ἀναρμόστου δῆθεν θέσεως τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ κόπτεται ὁ κ. κριτής; 1).

1) Ἄλλως δὲ καὶ ὁ κ. Ἀποστολόπουλος θέλων ἴσως νὰ προλάβῃ τὸν ἐλεεινὸν τοῦτον ἐκθεατρισμὸν τῶν κ. κ. κριτῶν, διότι, ὡς φαίνεται, κάλλιστα γνωρίζει τί θὰ εἴπῃ κριτής ἐν Ἑλλάδι, ἔγραψεν ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρὸς κριτὰς Ἑλλαδικούς καθυποβληθέντος Ἀλφαθηταρίου αὐτοῦ ταῦτα (ἐκθ. σελ. 3): « ἡ διδασκομένη λέξις ἰα συνίσταται ἐξ ἐνὸς ἀπλοῦ σημείου ι καὶ ἐξ ἐνὸς ἀπλοῦ σημείου ο, δεξιᾶ τοῦ ὁποίου προσκολληταὶ τὸ ι καὶ σχηματίζεται οὕτω τὸ α ». Ἄλλὰ ποῦ ἀκούουσι κριταί βάρβαρα τὰ

Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου, εἰ καὶ συνέταξα τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναμίξεως τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τῆς γραφῆς, ἐν τούτοις ἐτήρησα, καίπερ μὴ ὦν ὑπόχρεως, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ τὴν γραφικὴν γενετικὴν σειρὰν καὶ ἴσως οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀκριβῶς, ἢ τὸ βραβευθέν, τὸ συντεταγμένον κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην. Ἐγὼ ἔγραψα κατὰ σειρὰν τὰς λέξεις ἱ α ρ ό δ α λ υ ρ α μ ε λ ι μ ἦ λ α κ ό ρ η σ υ κ α κτλ., ἐν αἷς τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου κατὰ σειρὰν ταῦτα: ι α ο ρ δ λ υ μ ε η κ σ κτλ. ὁ δὲ βραβευθεὶς ἔγραψε τὰς λέξεις ἰον ὑνὶ σῦς ρίς τυρὸς πῦρ ἄπιον γάλα θύρα, ἐν αἷς δηλ. τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου κατὰ σειρὰν ταῦτα ι ο ν υ σ ρ τ π α γ θ, ὦν, ὡς γνωστὸν καὶ παντὶ προφανές, τὸ ς π γ θ εἶνε πολὺ δυσκολώτερα εἰς τὴν γραφὴν ἢ τὰ ἀντίστοιχα αὐτῶν παρ' ἐμοὶ λ μ ε σ.

Ταῦτα καίτοι μικροτάτης ἀξίας ὄντα ἐλέγχουσιν ὁμῶς τὴν κακοδαιμονίαν ἡμῶν, ἠναγκασμένων τὰ μετὰ τινος ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας συντεταγμένα ἔργα ἡμῶν νὰ ὑποβάλλωμεν ὑπὸ τὴν κρίσιν ἀνθρώπων ἀδαῶν καὶ ἔνθα συμφέρει καὶ τὸν ἀφραίνοντα ὑποκρινόμενων. Ἄλλως δὲ ἀσπαζόμενος — ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον — οὐχὶ τὴν γραφικὴν ἀλλὰ τὴν φωνητικὴν μέθοδον τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων 1), ἐπόμενος ἀνδράσιν οὐχὶ ὑποδεεστέροις — κατὰ τὴν γνώμην μου τοῦλάχιστον — τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ κ. Ἀργυριάδου, ἐπόμενος δηλ. τῷ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασσεῖ 2) καὶ τῷ Πλου-

ῶτα ἔχοντες; Ἄν τὸ πρᾶγμα ἦτο τόσον εὐκόλον, θὰ ἤκουον καὶ τὸν Μάξιμον τὸν Τύριον λέγοντα (7, 8): Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὀλίγη τοῦ φιλοσοφεῖν μοῖρα, καὶ τοσαύτη, ὅσην αἰσχρὸν μὲν μὴ εἰδέναι, οὐ σεμνὸν δὲ εἰδέναι, διαφεύγωμεν τὸ αἰσχρὸν καὶ ταῦτα εἰδότες, μὴ καλλωπιζόμεθα δὲ ἐπ' αὐτοῖς . . . καὶ τὸν Herhart κραυγάζοντα (Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, σελ. 207 ἐν τέλει): Aber ich bin nicht der Thor, welcher an dergleichen kleinen Hülften, die den Unterricht mehr oder weniger erleichtern und beschleunigen mögen, das Heil der Menschheit hängen sieht.

1) Kehr, Geschichte der Methodik II Band, Gotha 1879, σελ. 343: Wenn die Buchstaben nicht mehr in der herkömmlichen Reihenfolge vorgeführt, sondern nach der Sprech- oder Schreibschwierigkeit ausgewählt werden, dann κτλ.

2) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 14: Τῶν φωνηέντων κράτιστα μὲν ἐστὶ καὶ φωνὴν ἡδίστην ἀποτελεῖ τὰ τε μακρὰ καὶ τῶν διχρόνων ὅσα μηκύνεται κατὰ τὴν ἐκφορὰν . . . χεῖρω δὲ τὰ βραχέα . . . αὐτῶν δὲ τῶν μακρῶν εὐφωτατορ τὸ α ὅταν ἐκτελίνεται . . . ἔσχατον δὲ πάντων τὸ ε . . . τῶν δὲ βραχέων οὐδέτερον μὲν εὐηχον, ἤτερον δὲ δύσηχον τὸ ο.

τάρχω 1) και τῷ Lotze 2) ἐν ἐνὶ πνεύματι ἀποφαινομένοις ὅτι τὸ α εἶνε ἀπλούστερον και εὐφωνότερον και πρωτογενέστερον τοῦ ο, ἔσχον τὴν ἐλαφρότητα νὰ προτάξω και ἐγὼ τὸ α τοῦ ο, τοῦθ' ὅπερ ἐξώργισε τὸν κ. Ἀργυριάδην ἐπιπλήττοντά με δικαιοτάτα, ἀφοῦ ἔσχον τὴν κουφότητα νὰ ἀκολουθήσω τρεῖς ἀγραμμάτους και ἀπερισκέπτους ἀνθρώπους, τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά, τὸν Πλούταρχον και τὸν Lotze.

Ἡ δὲ περὶ τῶν διαιρέσεων τῶν συλλαβῶν εἰς διάφορα γένη και τῶν ὑποδιαιρέσεων ἐνίων τῶν γενῶν τούτων εἰς διάφορα εἶδη παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ, τί κυρίως σκοπεῖ, δὲν ἠδυνήθη σαφῶς νὰ ἐννοήσω. Ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἶνε τόσον συγκεχυμένος, ὥστε ἐπισκοτιζέται ἡ πρόθεσις τοῦ κ. κριτοῦ· θέλει νὰ ψέξῃ τὰς διαιρέσεις και ὑποδιαιρέσεις ταύτας ἢ θέλει νὰ ἐπαινέσῃ, σαφῶς δὲν φαίνεται. Ἐκ τοῦ τόπου ὅμως, εἰς ὃν ἡ παρατήρησις αὕτη ἐτοποθετήθη και ἐκ τῆς συναφείας αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπομένων, οὐχὶ μὲν ὀλιγώτερον και τούτων συγκεχυμένων — ὡς παρακατιῶν θὰ φανῆ — ἐπιδηλότερον ὅμως τὴν ψογεράν διάθεσιν τοῦ κ. κριτοῦ ἀποκαλυπτόντων, φαίνεται μᾶλλον ὅτι ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο τὸ ψέξαι· ἀλλ' ἔχων ἴσως ἐν νῷ τὸ τοῦ Αἰσχίνου: «Οἱ ἀλαζόνες ὅταν τι ψεύδωνται, ἀόριστα και ἀσαφῆ πειρῶνται λέγειν, φοβούμενοι τὸν ἔλεγχον» 3) περιετυλίχθη κανθάρου δίκην ἐντὸς τῆς ἀοριστίας και ἀσαφείας, ἐξ ἧς δύσκολον ἄνθρωπος εἰς ὑγιᾶ κατάστασιν τὰ ὀσφραντικὰ αὐτοῦ νεῦρα ἔχων νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτόν.

Ἀφίνοντες ὅθεν αὐτὸν περιτετυλιγμένον οὕτως και ἀποστρέφοντες ἀπ' αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ποιούμεθα γενικῶς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου χάριν τῶν νοῦν ἐχόντων, τοῦ δικαίου τοῦ καταπατουμένου και τῆς ἐπιστήμης τῆς Παιδαγωγικῆς.

1) Πλούταρχος, Συμποσιακῶν προβλημάτων βιβλ. 9, ὅλον τὸ κεφάλ. 2 τὸ ἐπιγραφόμενον «τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν τὸ ἄλφα προτέταχται τῶν στοιχείων», ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται (738 B) σὺν τοῖς ἄλλοις και τάδε: Λαμπρίας γὰρ ὁ ἐμὸς πάππος ἔλεγε πρῶτην φύσει φωνὴν τῶν ἐνάρθρων ἐκφέρεσθαι διὰ τῆς τοῦ ἄλφα δυνάμεως. ἢ τὰ νῆπια ταύτην πρῶτην ἀφιέναι φωνὴν κτλ.

2) Lotze Mikrokosmos, τόμ. 2, σελ. 227: «Die ursprünglichste Sprachbildung sich mit den drei Vocalen a i u als den schärfst unterschiedenen und allein vollkommenen reinen begnügt hat, während sie erst später e und o anerkannte, die ohne absichtliche Aufmerksamkeit nie rein angehalten werden, sondern in i und u verklingen».

3) Αἰσχίνης κατὰ Κτησιφῶντος 99, σελ. 490.

Αἱ τῆς καθ' ἡμᾶς νεοελληνικῆς κριτικῆς σύμφυτοι κῆρες—ἡ ἀναίσχυντία καὶ ἡ ψευδολογία—οὐδ' ἔνταῦθα, ἔνθα ἀπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων ἐγένετο, ἀφῆκαν τὸν θαυμάσιον ἡμῶν κριτὴν. Λέγει σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ κύριος οὗτος: « Τὸ τρίτον . . γένος τῶν συλλαβῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο εἶδη ». Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔχει ὅλως διαφόρως. Τὸ τρίτον γένος τῶν συλλαβῶν εἶνε αἱ συλλαβαί, αἱ ἀποτελούμεναι ἐξ ἐνὸς φωνήεντος ἐπομένου ἐνὸς συμφώνου, ὡς αἱ συλλαβαί ος ἐν ταῖς λέξεσιν ἄγιος ἥλιος—ων ἐν ταῖς λέξεσι λέων κύων καὶ οὕτω καθεξῆς 1). Τὸ γένος τοῦτο τῶν συλλαβῶν φύσει ἀδύνατον νὰ ὑποδιαιρεθῆ εἰς δὶκφορα εἶδη· ἐπομένως δὲν εἶνε ὑποδιηρημένον. Γράφων ὁμως πρὸς τὴν προϊσταμένην αὐτοῦ ἀρχὴν ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ιδιότητι ὁ κ. κριτὴς τὰ ἐναντία τῶν ὄντων, προδήλως καταφωρᾶται ἢ ὡς νυστάζων ἢ ὡς ψευδόμενος, στοιχεῖα ἀμφοτέρα, ἤκιστα βεβαίως συντελοῦντα εἰς τὴν ἐποικοδόμησιν τῆς ἐννοίας « εὐσυνειδήτου κριτοῦ ».

Οἱ Γερμανοὶ κριταί, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, κρίνοντες τὰ ὑπὸ τῶν νεοελλήνων τούτων ἐντίμων καὶ πολυγραμμάτων κριτῶν καταδικαζόμενα βιβλία εἰπόν που τῶν κρίσεων αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: « Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι σπουδαῖον ἐπὶ τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν νεότητα ὠρισμένων διδακτικῶν μέσων » 2). πολλοὶ δὲ τῶν αἴσθησιν τῶν τοιούτων ἐχόντων ἀπεφάνθησαν περὶ τοῦ μορίου τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαθηταρίου, ὅτι τοῦτο βασιζέται ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης. Καὶ ἐγὼ δὲ αὐτός, ἐργασθεὶς πως ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων πρὸς ποῖαν τινα βελτίωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδεύσεως, τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν μου ἀλφαθητάριον ὑπολαμβάνω τὸ ἀρτιώτερον τῶν πρὸς τοῦτο γενομένων ἔργων μου. Ἴσως ἀδίκως, ἴσως καὶ οὐχὶ ἀδίκως. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀλφαθηταρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας τῆς Γερμανικῆς ἀναμορφωτοῦ Μαρτίνου Λουθήρου ἐκδοθέντος μέχρι τοῦ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ Karl Theodor Schneider ἐν Neuwied ἐκδοθέντος, ἦτοι ὑπὸ τοῦ 1525 μέχρι τοῦ 1896 νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφα-

1) Ἑλληνικὸν Ἀλφαθητάριον στερεούτ. σελ. 13-15.

2) Pädagogische Rundschau 11 Hef, 1 November, 9 Jahrgang, Wien 1895, σελ. 397: Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel.

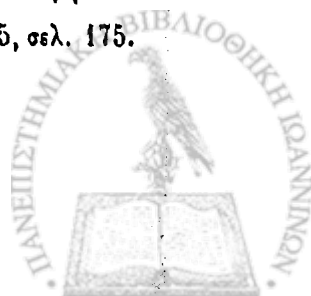

θηταρίω φαίνεται οὕτω κατὰ γένει καὶ εἶδη τῶν συλλαβῶν οἰκονομουμένη ἢ ἀναγνωστικὴ ὕλη μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ δὴ διὰ λέξεων μόνον καὶ φρασειδίων καὶ προτάσεων διαπεραινομένη, οὐδαμοῦ δ' οὐδέποτε διὰ στοιχείων καὶ συλλαβῶν ξηρῶν καὶ ἀλόγων. Ἄν πρὸς ὄφελος καὶ ἐξύψωσιν τῆς Διδακτικῆς ἢ πρὸς ζημίαν καὶ κατὰπτωσιν αὐτῆς τοῦτο ἐγένετο, ἢ ἂν πρὸς δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἢ πρὸς ἀδοξίαν αὐτῆς, μόνον οἱ ἐπαίοντες καὶ οἱ ὀρθὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντες δύνανται ὀρθῶς καὶ δικαίως νὰ κρίνωσιν.

Πολλαὶ θεωρίαι περὶ τοῦ παιδευτικωτέρου τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ τοῦ προσφορωτέρου τρόπου τῆς συντάξεως τοῦ πρώτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, τοῦ Ἀλφαθηταρίου, ἐξετυλίχθησαν καὶ πολλὰ γινώμει περὶ ἐκάστου τῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων τὸ ὅλον τοῦτο βιβλίον συναποτελεῖται, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγχθωνος καὶ Ἰκελσάμερ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξόχων παιδαγωγῶν Kehr, Rein, Fechner καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις ἀνεκοινώθησαν.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι πολλὰ ἄλογα καὶ ἀπόμουσα κατὰ τὸν μακρότατον τοῦτον χρόνον τῆς παιδαγωγικῆς ταύτης καὶ διδασκαλικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας εἰς φῶς προέκυψαν, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης ἀληθές ὅτι καὶ πολλὰ σοφὰ καὶ ἄκρως μεμουςωμένα ἠκούσθησαν, ἐγράφησαν καὶ συντελεσθήσαν. Ὁ Jütting εἰπὼν ὅτι ἡ ἐπανόρθωσις ἢ ὀρθότερον ἢ βελτίωσις τοῦ Ἀλφαθηταρίου εἶνε ἐν τῶν δυσκολωτάτων προβλημάτων τῆς Διδακτικῆς 1) ἀπέφηνεν ἑαυτὸν ἄνδρα γινώσκοντα ἐπακριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πραγμάτων τούτων καὶ νουνεχῆ. Ἄν πρόκειται Ἀλφαθητάριόν τις συντάσσω νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ τι ἐσφαλμένον ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἀπεδείχθη, συντελεῖ εἰς τὴν ἐπαύξησιν τοῦ κακοῦ· ἂν πρόκειται ἀπλῶς νὰ ἐπαναλάβῃ τις ὡς ἀπλοῦς μεταφραστῆς ἐν τι τῶν μέχρι τοῦδε ὡς καλὸν ἀναγνωριζομένων, προσθέτει εἰς τὸ ἤδη ὑπέρμεγα πλῆθος τῶν τοιούτων βιβλιαρίων καὶ ἐν ἔτι. Ἀνθρώπου ἑαυτὸν σεβομένου καὶ πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶντος, ἀνθρώπου ὑπὸ ἐπιστημονικοῦ ζήλου διαπνεομένου καὶ μὴ πρὸς τὰς ἀνάγκας τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνδραποδωδῶς διακειμένου ἴδιον, νομίζω, εἶνε, ἀποφεύγων πάντα τὰ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ὡς πλημμελεῖ

1) Rein, Theorie und Praxis des Volksschulunterrichts, ἔτ. 1885, σελ. 175.

ἀποδειχθέντα καὶ ἀπανθίζων πάντα τὰ ὡς ὀρθὰ ὁμολογηθέντα, συνείρων δ' ἔπειτα καὶ περιπλέκων ταῦτα, νέον τι, ἐνυπάρχον μὲν ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῦ ἐν τοῖς πρότερον γενομένοις, ἄγνωστον δὲ ἐν τῇ ὀλότητι καὶ μορφῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ ἐκφάνῃ.

Τοιοῦτόν τι ἐπεχείρησα ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ. Ἀπέφυγον πάντα ὅσα ἡ οἰκεία ἐπιστήμη ὡς πλημμελῆ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐχαρακτήρισε, καὶ συνέπλεξα εἰς ἓν ὅλον πάντα τὰ καλά, ὅσα ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ σημεῖα σποράδην ἀνεφάνησαν καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπὸ τῶν σοφωτέρων ἀνεγνωρίσθησαν. Τὰ στοιχεῖα κεῖνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντα. Ἡ διαπλοκὴ αὐτῶν, καὶ καθ' ὅλου ἡ μορφή ὑπολείπεται μόνον ὡς ἔργον ἐμόν. Ἄν ἀπέτυχον, « ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον· τὸ γὰρ ἀμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν θαυμαστόν — τὸ μὴδὲν ἀμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ καὶ πάντα κατορθοῦν — ἀγαπητόν εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγει τὰ δὲ μὴ χεῖρον » κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἀριστοτέλην 1).

Δύο, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἶνε αἱ πηγαὶ πάντων τῶν ἐν τούτοις πλημμεληθέντων. Πρώτη· ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις περὶ τῶν ἐν τοῖς μικροῖς παιδίοις κειμένων δυνάμεων, καὶ δευτέρα· ἡ ἐλλιπὴς καὶ μὴ ἀρτία, ἡ ἐπιπολαία καὶ μὴ βαθεῖα γνώσις τῶν παιδαγωγικῶν θεμάτων. Ὑπολαμβάνεται τὸ μικρὸν παιδίον ὄχι ὡς πλάσμα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς ἐκγονον ζώου ἀλόγου, ἀντικαταλλάσσεται ἡ παιδείσις καὶ ἡ διδασκαλία λογικοῦ ὄντος πρὸς τὴν τιθασεῖαν ἀλόγου ζώου, τὰ δὲ παιδευτικὰ μέσα καὶ ὁ παιδευτὴς πρὸς τὰ τιθασεύματα καὶ πρὸς τὸν τιθασευτὴν. Ὑπολαμβάνεται τόσον δύσκολον τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως εἰς λογικὸν ὄν, δι' ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως, μνήμης, κρίσεως, φαντασίας, συναισθήματος καὶ θελήσεως πεπρωκισμένον, ὅσον δύσκολος ἡ διδασκαλία τεχνητεύματός τινος εἰς ὄν στερούμενον τούτων, εἰς τὸν κύνα π. χ. τὸν ἵππον, τὸν ὄνον, τὸν ἐλέφαντα, τὴν αἶγα, τὸν χοῖρον. Ἄγῶν λοιπὸν μέγας, ζῆλος ψυχρὸς, ἰδρωτὲς θερμοί, ὅπως εὐρεθῶσι τὰ προσήκοντα μέσα πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν, τὴν πρεπωδεστέραν, τὴν δυνατωτέραν, τὴν βαθυτέραν, τὴν ἐπιστημονικωτέραν, τὴν εὐσυνειδητοτέραν ἀνάγνωσιν τοῦ α β, τοῦ βα βε, τοῦ γάλα γάτα. Εἰκόνες πρὸς τοῦτο λοιπόν, ἀπεικονίσεις τῶν

1) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 5, 4, 19. Δημοσθένης περὶ τοῦ στεφάνου 289, σ. 322. Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1076, α, 15.

στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, παραπεικονίσεις ἐχιδνῶν καὶ τραπεζῶν καὶ ἐγγέλεων ἐν εἴδει στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, στιχάρια πάμ-
μωρα πρὸς τοῦτο, φωνητικαὶ προασκήσεις, λεκτικὴ προπαιδεία, στό-
ματος πλάσματα, λάρυγγος συστροφαὶ καὶ διαστροφαὶ καὶ παραστρο-
φαί, στοιχεῖα ἐρυθρά, κύβοι καὶ παιγνιόχαρτα διὰ τῶν στοιχείων τοῦ
ἀλφαβήτου κεχαραγμένα, ζυμαρικὰ καὶ ζακχαρωτὰ ἐν μορφῇ γραμ-
μάτων τοῦ ἀλφαβήτου, κατάποσις αὐτῶν, λεκτικαὶ προασκήσεις,
ἐποπτικαὶ προασκήσεις, γραφικαὶ προασκήσεις, ὥδικαὶ συνασκήσεις,
ἰχνογραφικαὶ μετασκήσεις, στοιχείων ξηρῶν ἐκμάθησις, συλλαβῶν
ἀλόγων ἐπισώρευσις, ἀναλύσεις τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τῶν
συλλαβῶν εἰς λέξεις, καὶ ὅλον ἐκεῖνο τὸ πάμμεγα κακὸν τῶν ἐπιθηκῶν
καὶ παραπληρωμάτων, τῶν τερατειῶν καὶ λεπτολογιῶν, τῶν ληρη-
μάτων καὶ σκαλαθυρματίων, δι' ὧν ἄνδρες στοματοурγοί, λεπτοτά-
των λήρων ἱερεῖς, τὰ στρεβλὰ παλαίσματα καὶ τὰς λεπτολόγους
φρένας αὐτῶν μουσοποιοῦντες, κρουνηδὸν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους κατὰ τῶν
τρυφερῶν ψυχῶν γενεῶν ἀναριθμητῶν βαρυδαιμονούντων παιδῶν κα-
τέχεον, τέλεον τὴν ἀπομώρανσιν τοῦ νοῦ αὐτῶν ἀπεργαζόμενοι καὶ
ἀσφαλέστατα τὴν ἀποξήρανσιν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιτυγχάνοντες 1).

Ἡ ἄγνοια δὲ τῶν ὑψίστων καὶ ποικίλων ζητημάτων τῆς παιδαγωγι-
κῆς καὶ ἡ γνῶσις μόνον παραπρισμάτων τινῶν καὶ σμιλευμάτων αὐτῆς
ἐγένετο παραιτία τῆς θεοποιήσεως μὲν πραγματίων τινῶν ὅπως ἐπουσιω-
δῶν, τῆς παραμελήσεως δὲ πραγμάτων σεμνοτάτων καὶ οὐσιωδεστά-
των. Ἠμελήθησαν τὰ σεμνὰ διδάγματα τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκα-
λίας, τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης, τοῦ ἠθικοῦ
καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου τῶν παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Ἠμε-
λήθησαν τὰ περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς καθαρότητος καὶ ὁμα-
λότητος τῆς γλώσσης, τοῦ ἐλλόγου τῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ
προτάσεων. Ἠμελήθη τὸ δίδαγμα τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύ-
ματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἠμελήθη ἡ ἔξοχος
ἐν τῷ καλῷ παιδευτικῇ δύνამις τῆς ποιήσεως, καὶ ἐθεοποιήθησαν τὰ
πάνσμικρα ζητήματα, ἂν τὰ κύρια ὀνόματα δέον νὰ ἐκτυπωθῶσι μὲ

1) Ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει βλέπων τὰς τοιαύτας γελοίας ὑπερβολὰς καὶ τὰς
τοιαύτας κακουργίας τὰς τελουμένας ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν μικρῶν παιδῶν ὁ Claus
Harms ἀνεφώνησε κατὰ τὸ 1837: « Alles täpisch und läppisch, alles Mischmasch
und Wischwasch » καὶ ὁ Kehr: « πολλὰ ἐπιτηδευόμεθα καὶ ἀφιστάμεθα πορρωτέρω
τοῦ σκοποῦ » (Wir machen viele Künste und kommen weiter von dem Ziel).
Kehr ἐνθ. ἀν. σελ. 340 καὶ 351.

μικρά ἢ μεγάλα γράμματα, ἂν χάριν τοῦ συστήματος τῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης δεόν νὰ θυσιασθῇ ἡ ὀρθογραφία ἢ οὐ, ἂν πρέπει νὰ ἄρχωνται τὰ ἀλφαβητάρια ἀπὸ τοῦ ο ἢ ἀπὸ τοῦ α, ἂν δύο ἢ τρία ἢ ἓν γράμμα δεόν νὰ διδάσκωνται τὴν ἡμέραν, ἂν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ τύπου μόνον ἢ τῆς γραφῆς μόνον ἢ τοῦ τύπου καὶ τῆς γραφῆς ἢ τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου συγχρόνως πρέπει νὰ ἐκμανθάνωσι τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τὰ μικρὰ παιδία, ἂν πρέπει νὰ ἀρχίζωσι τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τῶν στοιχείων συνθέτοντες αὐτὰ ἢ ἀπὸ τῶν λέξεων ἢ ἀπὸ τῶν προτάσεων ἢ ἀπὸ τῶν λόγων ἢ καὶ ἀπὸ βιβλίων ὅλων ἀναλύοντες αὐτά!!

Ὁ Πλάτων πρῶτος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ λοιποὶ ἄξιοι λόγου τινὸς φιλόσοφοι πάντες μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς Lotze διισχυρίσθησαν καὶ ἀπέδειξαν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωρίζη τις κατὰ βάθος τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν μέρους τινὸς ἐνὸς ὅλου, ἂν ἤδη δὲν γνωρίζη ἐπακριβῶς τὸ ὅλον τοῦτο 1). Ὁ ἀρχιτέκτων ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρησιμότητα ταύτης τῆς κλίμακος, τούτου τοῦ δωματίου, ταύτης τῆς θύρας, ἂν δὲν ἔχῃ ἐν νῷ διαυγέστατον τὸ ὅλον τῆς οἰκίας σχέδιον. Ὁ φιλόλογος ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ Πολυβίου π. χ. ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν συμπάσης τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀρχαίων καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν σύμπαντος τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Τὸ μέρος ὅλου τινὸς κατέχον ποιάν τινα θέσιν ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ἄλλων ὁμοειδῶν αὐτῷ, ἐκ τῆς συνυπάρξεως τῶν ὁποίων συναποτελεῖται τὸ ὅλον τοῦτο, καταλάμπεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐναργέστατα καθίστανται ἢ τε φύσις αὐτοῦ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἀξία. Τούτου δὲ μὴ γενομένου, κίνδυνος ἢ νὰ καταφρονηθῇ τοῦτο ὡς ἀνάξιον ὅλως λόγου τινὸς ἢ ἀντιστρόφως νὰ ἐκληφθῇ ὡς πάμμεγά τι. Ὅπως λοιπὸν μὴ παραπλανᾶται τις ἐν τῷ βίῳ τῷ ἐπιστημονικῷ, ὅπως μὴ ἐκλαμβάνῃ τὰς πυγολαμπίδας ὡς ἄστρα καὶ τὰ ἄστρα ὡς φανούς, ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται σὺν τῇ γνώσει τῇ βαθυτάτῃ ἐκάστου τῶν μορίων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἕκαστον εἶδος τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ ἡ γνώσις σύμπαντος τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ ἐν τῇ

1) Πλάτων, Φαῖδρος 207 C.— Lotze, System der Philosophie, Logik, Leipzig. 1874, σελ. 152 § 124 ἐν τέλει. Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München 1868, σελ. 463.

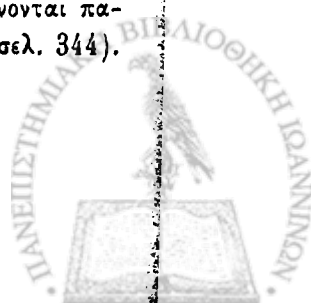

ολότητα αὐτοῦ, ἄλλως θὰ διατρέχη πάντοτε τὸν κίνδυνον νὰ ἐκλαμβάνη τὰ ἐσφαλμένα ὡς ὀρθά, τὰ ὀρθὰ ὡς ἐσφαλμένα, τὰ ἐπουσιώδη ὡς οὐσιώδη καὶ τὰ οὐσιώδη ὡς ἐπουσιώδη. Τοῦτο εἶνε φυσικόν.

Ταῦτα φοβηθεὶς ἐν τῇ συντάξει τῶν Ἑλλην. ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων καὶ μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου, τοῦ δυσκολωτάτου καὶ σπουδαιοτάτου πάντων τούτων, ἐφρόντισα — ὅση μοι δύναμις — νὰ ἐξακριβώσω τὰ κατ' αὐτὰ ἐν τε ταῖς εἰδικαῖς περὶ τούτων μονογραφίαις τοῦ Kehr, τοῦ Lüben, τοῦ Rode, τοῦ Fechner, τοῦ Rein, τοῦ Knauss, τοῦ Klauwell, τοῦ Böhme, καὶ ἐν τοῖς γενικωτέροις συγγράμμασι παιδαγωγῶν τινῶν καὶ φιλοσόφων, οὐχὶ τῶν ἀγνωστοτέρων ἐν τῷ παιδαγωγικῷ κόσμῳ. Ἐμαθον δ' ἐξ αὐτῶν ὅτι ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ἀποφεύγῃ τις ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις τὰς εἰκόνας, τὰ αἰνίγματα, τὰ παραμύθια, τὰς ἀλόγους συλλαβάς, τὰς εἰκαίας συμπλοκάς λέξεων εἰς παντοῖα μωρολογήματα, τὴν σύγχρονον χρῆσιν δύο χαρακτήρων τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου καὶ τὰ λοιπὰ παραπληρώματα τῶν Ἀλφαβηταρίων, λείψανα πάντα ἐποχῆς μεθοδικῆς βαρβάρου καὶ ἀφραινούσης.

Αἱ εἰκόνες.— Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἰκόνων πολὺ ἀμφισβητεῖται 1). Ἴσως ὅμως δύναται τις νὰ δυσχυρισθῇ ὅτι, ἂν αἱ ἐν αὐτοῖς εἰκόνες εἶνε ἀριστουργήματα τῆς γραφικῆς τέχνης καὶ ἂν ἀπεικονίζωσι περιπετείας τοῦ ἐνεργοῦ βίου καὶ σκηνὰς δραματικὰς τῶν ἐν αὐτοῖς μνημονευομένων προσώπων καὶ ζώων, πιθανὸν νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινὰ παιδευτικὴν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γείνη, ἅμα μὲν διότι οἱ καλλιτέχναι εἶνε δυσεὔρετοι καὶ πανταχοῦ μὲν, μάλιστα

1) Ὁ Vogel ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Wider den Bilderkultus in der Volksschule 1876» οὐ μόνον ἀμφισβητεῖ τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι αὐταὶ εἶνε σφόδρα ἐπιβλαβεῖς. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ἡ εἰκὼν οὐδέποτε δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἀπεικονιζόμενον πραγματικὸν ἀντικείμενον, δύναται μόνον νὰ χρησιμοποιηθῇ αὐτὴ ὡς μέσον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀπεικονιζομένου ἀντικειμένου τῆς προσπεσοῦσης ἐν τῇ συνειδήσει, ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως πρότερον γενομένης. Ὅταν ὅμως αἱ εἰκόνες ὀρθῶς χρησιμοποιῶνται, πολλαπλασιάζονται αἱ ἐντυπώσεις, ζωογονεῖται ἡ φαντασία καὶ εὐρύνεται ὁ πνευματικὸς ὀρίζων τοῦ μαθητοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀμφότερα ταῦτα, ἢ τε καλὴ ἀπεικόνισις τῶν ἀντικειμένων καὶ ὁ εὐστοχος διαχειρισμὸς αὐτῶν παραμελοῦνται οἰκτρῶς, καὶ οὕτω αἱ εἰκόνες γίνονται παρὰ τῆς βλάβης πολλῆς (Kehr, Geschichte der Methodik τόμ. 2, σελ. 344).

δὲ ἐν ταῖς πονηροκρατουμέναις χώραις, ἅμα δὲ διότι τὸ βιβλί-
ριον, τῷ παντὶ τῷ λαῷ ἀναγκαῖον, καθίσταται ἡκιστα εὖωνον, ἐπο-
μένως ἀπροσπέλαστον τοῖς πολλοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν πάντα ταῦτα τὰ
προσκόμματα ἀρθῶσι, δὲν φαίνεται τὸ πρᾶγμα τόσον ἀναγκαῖον· διότι
ἕκαστον σχολεῖον ἢ ἕκαστος διδάσκαλος δύναται ἀντὶ μικροῦ σχετι-
κῶς τιμήματος νὰ προμηθευθῇ ἐν βιβλίον εἰκόνων καὶ οὕτω νὰ δια-
περαίνῃ τὸ διὰ τῶν εἰκόνων ἔργον πολὺ τελειότερον.

Ὅταν ὁμως ὡς δόγμα παιδαγωγικὸν θεωρηθῇ ἢ ἐν τοῖς τοιούτοις
βιβλίοις ἀναγκαιότης τῶν εἰκόνων, τότε πάντως θὰ παρασχεθῶσι
τοῖς μικροῖς μαθηταῖς εἰκόνες ὑπὸ τε τεχνικὴν καὶ ὑπὸ παιδαγω-
γικὴν ἐποψίν κακαί, ὅπερ ἐπιβλαβέστατον 1). Ἐκ μακρᾶς δὲ καὶ

1) Πλάτων, *Νομοὶ* 656 D: Καλὰ μὲν σχήματα, καλὰ δὲ μέλη δεῖ μεταχειρ(ζεσθαι
ταῖς συνηθείαις τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι νέους· ταξάμενοι δὲ ταῦτα, ἅττα ἐστὶ καὶ ὅποι'
ἅττα ἀπέφηναν (οἱ παλαιοὶ) ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ παρὰ ταῦτ' οὐκ ἐξῆν οὔτε ζωγράφοις
οὔτ' ἄλλοις, ὅσοι σχήματα καὶ ὅποι' ἅττα ἀπεργάζονται, καινοτομεῖν οὐδ' ἐπινοεῖν
ἀλλ' ἅττ' ἢ τὰ πάτρια, οὐδὲ νῦν ἐξεστὶν οὔτ' ἐν τούτοις οὔτ' ἐν μουσικῇ συμπάσῃ. *Πο-
λιτεία* 400 C καὶ ἐξ: Τὸ τῆς εὐσχημοσύνης τε καὶ ἀσχημοσύνης τῷ εὐρύθμῳ τε καὶ
ἀρρυθμῳ ἀκολουθεῖ. . . Εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐη-
θεία ἀκολουθεῖ, οὐχ ἦν ἄνοιαν οὐσαν ὑποχορίζομενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν
ὡς ἀληθῶς εὐ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν. Παντάπασιν μὲν οὖν
ἔφη. Ἄρ' οὖν οὐ πανταχοῦ ταῦτα διωκτέα τοῖς νέοις, εἰ μέλλουσι τὸ αὐτῶν πράττειν;
Διωκτέα μὲν οὖν. Ἔστι δὲ γέ που πλήρης μὲν γραφικὴ αὐτῶν καὶ πᾶσα ἢ τοιαύτη
δημιουργία, πλήρης δὲ ὑφαντικὴ καὶ ποικιλία καὶ οἰκοδομία καὶ πᾶσα αὖ ἢ τῶν ἄλλων
σκευῶν ἐργασία, ἔτι δὲ ἢ τῶν σωμάτων φύσις καὶ ἢ τῶν ἄλλων φυτῶν· ἐν πᾶσι γὰρ
τούτοις ἔνεστιν εὐσχημοσύνη ἢ ἀσχημοσύνη. καὶ ἢ μὲν ἀσχημοσύνη καὶ ἀρρυθμία
καὶ ἀναρμοστία κακολογίας καὶ κακοηθείας ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου,
σώφρονός τε καὶ ἀγαθοῦ ἦθους ἀδελφά τε καὶ μιμήματα. . . ἄρ' οὖν τοῖς ποιηταῖς
ἡμῖν μόνον ἐπιστατητέον καὶ προσαναγκαστέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ εἰκόνα ἦθους ἐμποιεῖν
τοῖς ποιήμασιν, ἢ μὴ παρ' ἡμῖν ποιεῖν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς ἐπιστατητέον
καὶ διακωλυτέον τὸ κακὸς τοῦτο καὶ ἀκόλαστον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἀσχημον
μῆτε ἐν εἰκόσι ζῶων μῆτε ἐν οἰκοδομήμασι μῆτε ἐν ἄλλῳ μηδεὶ δημιουργουμένῳ
ἐμποιεῖν ἢ ὁ μὴ οἶδός τε ὧν οὐκ ἐατέος παρ' ἡμῖν δημιουργεῖν, ἵνα μὴ ἐν κακίαις
εἰκόσι τρεφόμενοι ἡμῖν οἱ φύλακες ὡσπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ, πολλὰ ἐκάστης ἡμέ-
ρας κατὰ μικρὸν ἀπὸ πολλῶν δρεπόμενοι τε καὶ νεμόμενοι, ἐν τι ξυριστάτες
λαίθανωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὐτῶν ψυχῇ· ἀλλ' ἐκείνους ζητητέον τοὺς δημιουρ-
γοὺς τοὺς εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν, ἵν' ὡσπερ
ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντός ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν
καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλῃ, ὡσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρη-
στῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθὺς ἐκ παιδῶν λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ
συμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα; Πολὺ γὰρ ἂν, ἔφη, κάλλιστα οὕτω τραφείεν.— Καὶ
ὁ Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά* 1336, α, 41: Ταύτην γὰρ τὴν ἡλικίαν (τὴν μέχρι πέντε
ἐτῶν) καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἶκοι τὴν τροφήν ἔχειν. Εὐλόγον οὖν ἀπε-

πικρὰς πείρας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ διδασχθέντες καὶ φοβούμενοι τὰ ἀποτελέσματα τῶν αἰσχροῶν καὶ εὐτελεῶν καὶ ἀσκόπων εἰκόνων οὐ μόνον ἀμφισβητοῦσι τὴν παιδευτικὴν δύναμιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συνιστῶσι τὴν ἀπὸ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν 1), καὶ δὲν παραλαμβάνουσιν αὐτὰς εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονούμενα ἀναγνωστικὰ βιβλία 2).

λαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ ὁραμάτων ἀνελευθερίας καὶ τηλικούτους ὄντας· ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὡσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν . . . ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερόν ἐστι καὶ τὸ θεωρεῖν ἢ γραφᾶς ἢ λόγους ἀσχήμονας. ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηδὲν μῆτε ἄγαλμα μῆτε γραφὴν εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν . . . πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον· διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δι' αὐτῶν ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν ἢ δυσμένειαν — Καὶ παρακατιῶν 1340, α, 23: 'Ο δὲ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἔθισμός τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινός θεώμενος μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφήν αὐτῆν, ἀναγκαῖον τούτῳ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἠδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἡθεσιν, οἷον ἐν τοῖς ἀπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἡρέμα. σχήματα γὰρ ἐστὶ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐπὶ μικρόν, καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἡθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γινόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἡθῶν. καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὲν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Πάσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφῶν ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστὶν ἠθικός. — Καὶ ὁ *Gothe*, τόμ. 3, σελ. 268: Dummes Zeug kann man viel reden | Kann es auch schreiben, | Wird weder Leib noch Seele tödten, | Es wird Alles beim Alten bleiben. | Dummes aber vor Augen gestellt, | Hat ein magisches Recht; | Weil es die Sinne gefesselt hält, | Bleibt der Geist ein Knecht. | Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Oldenburg* ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ « Ein Streifzug in die Bilder = Welt, Hamburg 1859 καὶ ὁ *Grübe* von der sittlichen Bildung der Jugend, 1855, σ. 366.

1) *Vogel*, Wider den Bilderkultus in der Volksschule 1876 — *Baur*, Grundzüge der Erziehungslehre, 1876, σελ. 193 καὶ ἐξ. — *Kehr*, Geschichte der Methodik, 1879, 2 τόμ. σελ. 344 - 351 καὶ ἰδίως σελ. 350. — *Fechner*, die Geschichte der Volksschul - Lesebuches παρὰ *Kehr*, ἐνθ. ἀν. σελ. 518 μέχρι τέλους μετὰ τῆς ὑποσελ. σημειώσεως.

2) Ἐκ τῶν παρ' ἑμοὶ Γερμανικῶν Ἀλφαβηταρίων ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὸ Lübeckische, καὶ τὰ τοῦ Klausmann — Büscher — Krumbacher — τὰ τέσσαρα διάφορα τοῦ Haerstes — Niederrheinische — Wagemann — Armstoff — Hegener — Bauer. — Ἐκ δὲ τῶν παρ' ἑμοὶ Ἀναγνωσματαρίων ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὰ τῶν Vogel — Fechner — Sostmann — Lübeckische — Böckler — Fritzs — Engeliens — Wirth Hansen — Brünnert II Abth. — Erkelenz — Wetzels — Schumann —

Οἱ γριφοὶ ἢ τὰ αἰνέγματα 1).— Ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παιδιῶν 2), ὥστε ὁ πρεσβύων ὅτι τὸ σχολεῖον δὲν εἶνε τόπος παιδιῶν, ἀλλὰ παιδείας καὶ μαθήσεως 3), καὶ ὁ πρεσβύων τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « οὐ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἢ μάθησις » 4) τοὺς τοιοῦτους παιδευτικούς γυναικισμούς, δεινῶς *Bas-sedow* καὶ τῆς ἐκνευρισμένης ψευδοφιλανθρωπικῆς αὐτοῦ σχολῆς ἀπόζοντας, οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρήσῃ ὡς μέσον παιδευτικὸν γενεᾶς ἀνδρώδους καὶ ἀνθρώπων παλαιστῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς παγχαλέπου βίου, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐπιτρέψῃ ταύτας νὰ ἀναγραφῶσιν εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον, τὸ πρῶτον βιβλίον ὅπερ οἱ ἄνθρωποι εἰσερχόμενοι εἰς τὸν βίον ἀνά χεῖρας λαμβάνουσιν 5).

Directoren Leipziger — Mair (Burgerschule I - III) — Sarlach = Haupt — Richter = Hersters — Haesters Katholische. — Klemen für Bürgerschule καὶ Mittlekl. — Elsass = Lothringen. Τὸ ὄρθον ἤρχισεν ἀπὸ πολλοῦ νὰ διαδίδηται καὶ ἐπ' ἐσχάτων καὶ νὰ ἐπικρατῇ. — Περὶ δὲ τῆς ἱστορίας τῶν εἰκόνων τούτων καὶ τῶν παντοδαπῶν παραπλανήσεων περὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ἴδ. *Kehr*, ἐνθ. ἀν. ἀπὸ σελ. 344 - 351.

1) Πολυδεύκης, Ὀνομαστ. 6, 107. Πλάτων Πολιτεία 479 C.

2) Ἀθήναιος, Δειπνοσοφισταὶ 10, σελ. 448 C: Ὁ Σολεὺς Κλέαρχος οὕτως ὀρίζεται ἀγρίφος πρόβλημά ἐστι παισιτικὸν προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ πρόβληθὲν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένου. *Palmer*, Evangelische Pädagogik, ἐκδ. 4, σελ. 376, ἐν τέλει τῆς ὑποσελ. σημειώσεως: Das Räthsel nur als erheiterndes Spiel ergelien kann. — *L. Metzger* ἐν *Encyclopädie v. Schmidt*, ἄρθρ. Rätsel: « Das Rätsel . . will ein Geist und Geschmack bildendes Geis-
tesspiel sein (αὐτόθ. τόμ. 6, σελ. 582, ἐκδ. 2). *Becker*, Charikles, dritter Excurs zur sechsten Scene.

3) *Metzger*, ἐνθ. ἀν. σελ. 539 ἐν τέλ. An und für sich ist eben die Schule die Stätte ernster Arbeit, nicht aber des Spiels, und wäre es auch das edelste und beliebteste Geis-
tesspiel, als dass wir in allweg das Schaffen und Lösen von Rätseln anzusehen haben.

4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1339, α, 26: Ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἢ μάθησις.

5) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1336, α, 18: Πάντα γὰρ ὅσα δυνατόν ἐθίζειν, εὐθὺς ἀρχομένῳ βέλτιον μὲν ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν . . . διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὑστερον σπουδαζομένων. — Πλάτων, Νόμοι 765 E: Παντὸς γὰρ δὴ φυτοῦ ἢ πρώτῃ βλάστῃ καλῶς ὀρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριω-
τάτῃ τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζῶων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων. — Πολιτεία 378 D: Ὁ γὰρ νέος . . ἂν τηλικούτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι, ὧν δὴ ἴσως ἕνεκα περὶ παντὸς ποιητέον, ἂν πρώτα ἀκούουσιν, ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν. — Τίμαιος 26 B: Τὰ παιδίων μαθήματα θαυμαστὸν ἔχει τι μνημεῖον . . οἷον ἔγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς ἔμμονα. — Φωκυλίδης, ἀπ. 13, Bergk. τόμ. 2, σελ.

Νῦν εὐκαιρον νὰ καταδειχθῇ ἐνταῦθα ἡ πηγὴ τῶν τοιούτων ἐν τῇ Μεθοδικῇ γυναικισμῶν, οἵτινες καταμολύνουσι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ καταισχύνουσι καὶ ἐκφαυλίζουσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Ὅπως ἐν τῷ παιδευτικῷ μέρει αὐτῆς ἡ Παιδαγωγία τρεῖς βαθμοὺς εὐπειθείας τῶν παιδευομένων διακρίνει, τὸν χυδαιότατον, τὸν μέσον καὶ τὸν τελειότατον· τὴν χυδαιοτάτην εὐπείθειαν, δηλ. τὴν ἐπιβαλλομένην δι' ἐξωτερικῶν βιαιῶν μέσων, ραπισμάτων, ξυλοκοπημάτων καὶ τῶν τοιούτων· τὴν μετρίαν εὐπείθειαν, τὴν προερχομένην ἐκ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον· καὶ τὴν τελειοτάτην εὐπείθειαν τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τοῦ φρονιματισμοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας τοῦ παιδευομένου, οὕτω καὶ ἐν τῷ διδακτικῷ μέρει αὐτῆς διακρίνει τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τοῦ μόνου καὶ ἰσχυροτάτου τούτου ἐλατηρίου πρὸς πᾶσαν προκοπὴν τῶν μαθητευόντων. Αἰσθάνονται δηλ. τινὲς τούτων εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, διότι διαγελάσονται αὐτοῖς μακρόθεν ἢ ἐγγύθεν ἀνταμοιβή τις, γλύκυσμά τι ἢ νόμισμά τι. Αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι διανοητικῶς, διότι γαργαλίζεται ἡ φαντασία αὐτῶν κενεμβατοῦσα εἰς κόσμους μυθῶδεις ἀκόπως καὶ ἠδέως, καὶ τέλος αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν, διότι λαμβάνουσι ὀσημέραι διαυγεστέραν συνείδησιν τῆς προκοπῆς τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εὐφραίνονται ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἰσχύος τῆς βουλήσεως καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι κάτοχοι σπουδαίου μορίου τοῦ ἐπιστητοῦ μετὰ πολλοὺς μόχθους καὶ μετὰ μακρᾶς ἀγρυπνίας ἐγένοντο. Ἡ Μεθοδικὴ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καμύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν ἀνωτάτην ταύτην καὶ αὐτόχρομα ἀνθρωπικὴν βαθμίδα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τηρεῖ ἀτενὲς τὸ βλέμμα πρὸς τὰς ἄλλας δύο, τὰς ἀτελεστέρας καὶ οἰονεὶ ζωδεστέρας. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διὰ τί πάντα τὰ παρεχόμενα τοῖς παισὶν εἶνε μᾶλλον κορασιώδη καὶ παιγνιώδη ἢ ἀνδρώδη καὶ σπουδαῖα. Καὶ ζακχαρωτὰ ἀκόμη παρεσχέθησαν τοῖς παιδαρίοις τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ὅπως γλυκανθῇ ἡ ἐκμάθησις

71: Χρὴ παῖδ' ἔτ' ἐόντα | καλὰ διδασκόμεν ἔργα.— Πλούταρχος, Λακωνικά ἀποφθέγματα 224 D: Λεωτυχίδης ἐρωτηθεὶς τί δεῖ μάλιστα μαθάνειν τοὺς ἐλευθέρους παῖδας, «ταῦτ'», ἔφη, «ὅσα περ' ἂν αὐτοὺς ὠφελήσειαν ἄνδρας γενομένους».

αὐτοῦ! Τῆς αὐτῆς κατηγορίας, τῆς ἀπογλυκάνσεως τοῦ μαθητικοῦ ἔργου, εἶνε καὶ ἡ ἀκάρτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἔργου ἀπὸ τοῦ ι καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ υ, ἀπὸ τοῦ ο καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ α, ἢ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ διδασκαλία ἐνὸς μόνου στοιχείου τοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὄχι δύο, ἢ διδασκαλία δύο μόνον στοιχείων καὶ ὄχι τριῶν, ἢ ἀποτύπωσις ἐν τοῖς ἀναγνωστικαῖς βιβλίοις εἰκόνων, ἢ ἀναγραφὴ ἐν αὐτοῖς παραμυθίων, ἢ καταγραφὴ ἐν αὐτοῖς αἰνιγμάτων!

Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Εἴμαρται λοιπὸν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οἱ μικροψυχότεροι καὶ οἱ μάλλον ἀνελεύθεροι ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων νὰ εἶνε οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν! Δὲν ὑπάρχει ἕναστρος οὐρανός, δὲν ὑπάρχει μεγάλη φύσις, δὲν ὑπάρχουσιν ὠκεανοὶ καὶ θάλασσαί καὶ ποταμοὶ καὶ ὄρη καὶ κοιλάδες καὶ δάση καὶ ἄνθη, δὲν ὑπάρχει ψυχικὸς βίος τῶν ζώων, δὲν ὑπάρχει ἠθικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἵνα πληρωθῇ ἐν ἀλφαβητάριον καὶ ἐν ἀναγνωσματάριον καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ πληρωθῇ αὐτὸ διὰ παραμυθίων καὶ αἰνιγμάτων; Ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐπουρανίων σωμάτων, τὸ ἔκπαγλον κάλλος τῆς φύσεως, ἡ πάγκαλος διακόσμησις τοῦ παντός, αἱ περιεργόταται καὶ διδακτικώταται ἐνέργειαι καὶ πράξεις τῶν ζώων, αἱ ὑπερήφανοι καὶ ὑψηλαὶ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, δὲν εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσι τοὺς μικροὺς παῖδας καὶ εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσιν αὐτοὺς τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα;

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἄλλην κατευθύνουσιν κατευθύνων τις τὰς σκέψεις αὐτοῦ εὐρίσκει τὰ αἰνίγματα καταδικαστέα καὶ ἀπορριπτέα.

Ἡ λύσις αἰνιγμάτων τινος προαπαιτεῖ πολλὰς γνώσεις καὶ πολλὰς καὶ συνθέτους τοῦ νοῦ κινήσεις, οἱ δὲ μαθηταὶ οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ στοιχειώδη σχολεῖα μόλις ἀρχίζουσι νὰ ἀποθησαυρίζωσι γνώσεις τινὰς καὶ μόλις ἀρχίζουσι νὰ θέτωσι τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις, τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην, τὴν κρίσιν εἰς ποιὰν τινα κίνησιν· ἄρα διὰ τῶν αἰνιγμάτων προβάλλεται αὐτοῖς πρόβλημα ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ὅπερ σφόδρα ἀντιπαιδαγωγικόν.

Ὅπως πεισθῇ τις περὶ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἐπισκοπήσῃ τὴν φύσιν τοῦ αἰνιγματος καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰς ἐν τῷ νῷ τελουμένας ἐνεργείας πρὸς ἐπίλυσιν αὐτοῦ. Ἀντικείμενόν τι περιειλιγμένον εἰς πάμπολλα καὶ δὴ καὶ ἀποκλείοντα ἄλληλα κατηγορήματα, ὧν ἕκαστον εὐρίσκειται μὲν εἰς διάφορα ὑποκείμενα, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ

υποκείμενον, πραγματικὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπαρξίν ἔχον, δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσιν, αὕτη εἶνε ἡ φύσις τοῦ αἰνίγματος.

Νῦν, ἵνα ἐπιλύσῃ τις τοῦτο, ἵνα εὕρῃ δηλ. τὸ ὑποκείμενον τὸ ἀκατονόμαστον ἐκεῖνο, περὶ ὃ συστρέφεται τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἀλληλα ἀποκλειόντων κατηγορημάτων, πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίζῃ πολλά ὑποκείμενα ἔχοντά τινα τῶν κατηγορημάτων τούτων· πρέπει δεύτερον νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὰ διάφορα ταῦτα ἀντικείμενα πρὸς ἀλλήλα, ἵνα εὕρῃ τὸ ἔχον πλείονα τῶν κατηγορημάτων ἐκείνων καί, εἰ δυνατόν, τὸ ἔχον πάντα ταῦτα συνηνωμένα, καὶ οὕτω νὰ ἐπιλύσῃ αὐτό. Ἄλλ' ὅπως ἐπιτευχθῆ τοῦτο, ἀπαιτοῦνται· πρῶτον γνώσεις πολλῶν πραγμάτων καὶ πολλῶν κατηγορημάτων προσαπτομένων εἰς τὰ πράγματα· δεύτερον μνήμη ἡσκημένη εἰς τὸ νὰ διατηρῇ ἐν αὐτῇ τὰ πολλά καὶ διάφορα ταῦτα πράγματα καὶ κατηγορήματα· τρίτον φαντασία, ὅπως ἐπανάγῃ ἐκάστοτε ἐκ τοῦ ταμείου τῆς μνήμης πρὸ τοῦ φωτός τῆς συνειδήσεως ταῦτα· τέταρτον κρίσις, ὅπως διακρίνει τὰ ἐκάστοτε οἰκεία καὶ τὰ ἐκάστοτε ἀνοίκεια· πέμπτον ὀξύνοια, ὅπως ἀποκρίνῃ ἐκ τῶν ὁμοίων τὰ ἀνόμοια· ἕκτον ἀγχινοια, ὅπως διαβλέπῃ τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνομοίοις, πράγματα, ὅπως εἶνε καταφανές, πολλά καὶ παγγάλιπα, κατὰ πολὺ ὑπερβαίνοντα τὰς πνευματικὰς δυνάμεις παιδαρίων τέλεον εἰσέτι ἀνασκήτων διανοητικῶς.

Ἔστω τὸ ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν 1) φερόμενον ἐπιχείρημα ὅτι τὰ αἰνίγματα δύνανται νὰ ἀσκήσωσι καὶ τὸν νοῦν ἐλέγχεται ψυχολογικῶς ἀδύνατον. Ἄλλὰ μὴ ἀσκοῦντα αὐτόν, προβαλλόμενα δὲ ἐν τούτοις πρὸς λύσιν ἀνεφικτον, ἐπάγονται κόπωσιν, ἀνίαν καὶ ἀγανάκτησιν· ἀποτελέσματα προφανῶς ὅλως ἐναντία τῶν προσδοκωμένων καὶ ποθομένων 2).

1) Ὁ Palmer, Evangelische Pädagogik, ἐκδ. 4, σελ. 376 ἐν τῇ ὑποσειλ. σημειώσῃ λέγει, ὅτι πρότερον ἦτο κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν αἰνιγμάτων εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παρατηρήσεων ὄρηθεις, ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τοῦ ἐν τῇ Encyclopädie τοῦ Schmid περὶ τῶν αἰνιγμάτων ἄρθρου τοῦ ἀνω μνημονευθέντος Meizer, μετέγνωσεν. Ἄλλ' ὁ Meizer, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδείχθη, ἀποφαίνεται κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἀρμόζοντα εἰς τὰς τέρψεις καὶ τὰς συναναστροφὰς τὰς οἰκογενειακὰς ἢ εἰς τὰς τερπνάς ἐνασχολήσεις τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν οἴρᾳ ἀρχίας καὶ διασκεδάσεως.

2) Πρὸς ἐναργεστέραν κατάδειξιν τούτων λάβωμεν ἐν αἰνίγμα, τὸ ἀπλούστατον πάντων, π. χ. τὸ φερόμενον παρ' Ἀθηναίου (σελ. 453 6) «τί ταυτόν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν θαλάττῃ». Ἰνα εἴπῃ ὁ νεαρός παῖς α ἢ ἄρκτος, ἢ ὁ κύων», βεβαίως εἶνε

Περὶ δὲ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν παραμυθίων, καὶ ἐπομένως περὶ τοῦ ζητήματος ἂν πρέπει νὰ ἀναγράφονται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἢ οὐ, ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶνε πολὺ σπουδαιότερον ἢ τὰ αἰνίγματα, καὶ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ σφοδρὰ εἶνε ἡ περὶ τούτων ἔρις τῶν παιδαγωγῶν, διὰ τοῦτο ἀποχωρισθὲν ἐντεῦθεν, μετετοπίσθη εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἔνθα ἐν ἐκτάσει ἐξετάζεται. Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι τὰ παραμύθια «γραῶν ὕθλοι» τὴν φύσιν ὄντα, οὐ μόνον οὐδεμίαν παιδευτικὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἀλλὰ, πᾶν τὸναντίον, εἶνε πολὺ ἐπιβλαβῆ· ἐπομένως τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν δὲν εἶνε ὁ κατάλληλος τόπος δι' αὐτά.

«Πολλῶ δ' ἔτι μᾶλλον καταπλήττει ἡ ἄμετρος παράταξις λέξεων, αἵτινες τὸ πλεῖστον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου ἐπικλύζουσι. Καὶ παρατίθενται μὲν ἐν αὐτῷ φράσεις καὶ προτάσεις, ἀλλὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῶν 1800 περίπου λέξεων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει παρατασσομένων, ὧν πάμπολλοι σπάνιοι καὶ τοῖς παιδαρίοις ἀγνωστοὶ καὶ ἀκατανόητοι, δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐν φράσεσι καὶ προτάσεσιν».

Ψεῦδος καὶ ἀλογιστία συνωρὶς παναισχίστη!

Ψεῦδος.— Δὲν εἶνε 1800 περίπου αἱ ἀπομεμονωμέναι λέξεις, ἀλλ' εἶνε ἀκριβῶς 1737. Δὲν εἶνε ὀλίγαι αἱ προτάσεις καὶ αἱ φράσεις τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπταιστοῦ ἀναγνώσεως, ἀλλ' εἶνε σειραὶ τοῦ χειρογράφου ἐν ὄλῳ 1289 (!), κατεχόμεναι ὑπὸ 93 ἐνάρθρων λέξεων, ὑπὸ 155 συντόμων φράσεων, ὑπὸ 454 προτάσεων καὶ ὑπὸ 48 μικρῶν πραγματογραφιῶν καὶ φυσιογραφιῶν, κατεχουσῶν σειρὰς ὀλοκλήρους 384 (!)—Ὁ δὲ βραβευθεὶς τί ἔχει εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ ἰστεμμένου τοῦ Ἀλφαβηταρίου; Ἔχει ἀπομεμονωμένα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου περὶ τὰ 500, συλλαβὰς ἀλογίστους ἀκριβῶς 902, λέξεις (τῶν μὴ ἐπαναλαμβανομένων ἐξαιρουμένων) 410 καὶ προτάσεις 309 μόνον!

Ἀλογιστία.— Ἡ ἀπαίτησις τοῦ νὰ χρησιμοποιῶνται πᾶσαι αἱ ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὴν ἄρκτον τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἄρκτον τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἄρκτον τῆς ξηρᾶς. Ἀλλ' ἔχει τόσας γνώσεις; Ἀλλὰ, καὶ ἂν εἶχε, θὰ ἦτο δυνατόν συγκρίνων καὶ διακρίνων τὰς γνώσεις αὐτοῦ ταύτας νὰ εὔρη ἀκριβῶς τὴν ἄρκτον ἢ τὸν κύνα;—Οἱ λόγοι οὖς ἐπάγεται ὁ Palmer (ἐνθ. ἀν.) πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, συνηγοροῦσιν ἀκριβῶς ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου· ἡ δὲ παιδευτικὴ δύναμις αὐτῶν, ἦν μετὰ ζήλου ἀναπτύσσει ὁ Melzer (ἐνθ. ἀν.) εἶνε προφανῶς ὑπερβολικὴ.

λέξεις, αἱ ἀπομεμονωμένοι ἀναγραφόμεναι εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῶν Ἀλφαβηταρίων, ὅπως διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ἐθισθῶσιν οἱ μικροὶ παῖδες εἰς τὴν ἄπταιστον ἀνάγνωσιν, ἔχει πολὺ καὶ ζοφῶδες τὸ βάθος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀλογιστίας.

Ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐλέγχει 1) ὅτι οὐδέποτε ὁ κ. κριτῆς εἶδε Ἀλφαβητάριόν τι σοφοῦ τινος ἔθνους ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον· διότι καὶ μόνον ἔν τοιοῦτον ἔαν ἔβλεπεν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα τοιαύτην ἀπόμουςον ἀπαίτησιν νὰ διατυπώσῃ, 2) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι φράσεις καὶ προτάσεις εἶνε ἀδύνατον νὰ σχηματισθῶσιν ἄνευ ῥημάτων· τὰ δὲ ῥήματα ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸ τῆς γνώσεως τῶν διφθόγγων, αἱ δὲ δίφθογγοι δὲν διδάσκονται εἰς τὰς πρώτας σελίδας τῶν Ἀλφαβηταρίων, 3) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι ἀπολύτως ἀδύνατον εἶνε ἐκ πάσης λέξεως νὰ σχηματίζεται φράσις καὶ πρότασις, πρὸς τε τὴν πνευματικὴν δύναμιν ἐξαετῶν παιδίων προσηρμοσμένη καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν παιδευτικὸν συμφωνοῦσα, 4) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου, ὅπως καὶ ἐπιγράφεται «Ἄπταιστος ἀνάγνωσις», ὁ κύριος σκοπός, εἰ μὴ καὶ ὁ μόνος, εἶνε ἢ ἐν τῇ ἄπταιστῷ ἀναγνώσει ἔξις. Αὕτη δὲ ἐπιτυχχάνεται μᾶλλον διὰ τῶν λέξεων ἢ διὰ προτάσεων καὶ φράσεων, καθόσον ταύτας μὲν οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἀνάγνωσιν ἀποστηθίζουσι, τὰς δὲ λέξεις δὲν δύναται νὰ ἀποστηθίζωσι. Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι, ὅταν οἱ μαθηταὶ γνωρίζωσι τι ἀπὸ στόματος νὰ λέγωσι, δὲν προσέχουσιν εἰς τὰς λέξεις, αὐτὸ ἀναγινώσκοντες· μὴ προσέχοντες δὲ δὲν δύναται νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ μὴ ἐθιζόμενοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ματαιοπονοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ διδάσκαλος.

Ταῦτα εἶνε ἐξ ἐκείνων τῶν διδαγμάτων τῆς Διδακτικῆς, τὰ ὅποια καὶ οἱ πρωτοετεῖς μαθηταὶ τῶν Διδασκαλείων γινώσκουσι καὶ τὰ ὅποια πᾶς μὴ νυστάζων δύναται, καὶ μὴ διδαχθεὶς, αὐτὸς νὰ εὔρη.

Τὸ ὀρθὸν ἐν τούτῳ, σοφολογιώτατε, εἶνε νὰ γνωρίζῃ τις τὰ πράγματα, περὶ ὧν καθίσταται κριτῆς, ἵνα μὴ γίνηται ἀνὰ πᾶν βῆμα καταγέλαστος, νὰ μὴ τυφλοῦται ὑπὸ τοῦ πάθους, νὰ μὴ εἶνε προσωπολήπτης, καὶ πρὸ παντὸς νὰ τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ αἰδῆται ἑαυτὸν 1).

1) Πόσον ὁ κ. κριτῆς καὶ παραλογίζεται καὶ ψεύδεται λέγων ὅτι τῶν ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ λέξεων «πάμπολλοι εἶναι σπάνια καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοι καὶ ἀκαταρόητοι» ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω σελ. 68-69 ὁ προσήκων λόγος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων.

Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει.—Τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων σπουδαῖον καὶ γενναῖον, τὸ μῆκος αὐτῶν ἀδιάφορον.—Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις ἄσχετος πρὸς τὰ μῆκη καὶ ὑψη τῶν ἀναγινωσκομένων.—Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν μακρῶν προτάσεων, περιόδων, μύθων καὶ διηγημάτων.—Αἱ παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦτο.—Τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Ἡ σύνταξις Ἀλφαβηταρίου ἔργον δυσχερέστατον.—Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἱερά γράμματα σήμερον ἐν Ἑλλάδι.—Τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.—Πλεονεκτήματα τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων.—Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Τὸ κακὸν ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου.—Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ.—Ἐπίχαρτον τὸ κακὸν τιμωρούμενον.—Τὸ ἐν τοῖς μύθοις πιθανὸν καὶ ἀπίθανον.—Ἡ φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν ἄλλοθεν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραλαμβανόμενων.—Παραδείγματα ἀθετήσεως πασῶν τῶν ἀλφαβηταριογραφικῶν ἀρχῶν καὶ παραδείγματα τηρήσεως αὐτῶν.

«Τὸ δὲ β'. μέρος τὸ παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνει 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα 1) «εὐπείθεια καὶ ἀπείθεια», 2) «λαιμαργία», 3) «ψεῦδος καὶ ἀλήθεια», 4) «κλοπὴ καὶ τιμιότης», 5) «σκαιότης καὶ φιλοφροσύνη», 6) «ἀχαριστία καὶ εὐγνωμοσύνη», 7) «ἀσπλαχνία καὶ εὐσπλαχνία», 8) «τὸ κακὸν τιμωρεῖται», 9) «φιλοστοργία γονέων», 10) ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς», 11) ἀδελφικὴ ἀγάπη» καὶ 12) «ὁ Θεός». Ἐγκατασπεύρονται δ' ἐν αὐτοῖς α'.) δέκα πραγματογραφαί· β'.) δώδεκα ποιήματα· γ'.) εἴκοσι καὶ ἕξ μῦθοι δ'.) ἐν αἰνίγμα 1) καὶ ε'.) πολλαὶ διηγήσεις».

Εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ταύτην περὶ τοῦ β'. μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαβηταρίου, δὲν εἶνε εἰλικρινῆς ὁ κ. κριτῆς ἀναβιβάζων

1) Εἰσχωρῆσαν κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν καὶ ἐξ ἀβλεψίας παραμείναν· ἡ στερεότυπος ἔκδοσις τοῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαβηταρίου οὐδὲν τοιοῦτον περιέχει· διότι κατ' ἀρχὴν εἶμαι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ἐναντίον παντός ἐξωτερικοῦ παιδευτικοῦ μέσου,

τὸν ἀριθμὸν τῶν μύθων ἀπὸ 17 εἰς 26 (!). Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφα-
βηταρίῳ μου παρελήφθησαν ἐκ τῶν Αἰσωπέιων μύθων μόνον οἱ ἐξῆς
ὑπὸ τάσδε τὰς ἐπιγραφάς·

- 1) Αἰ μυῖαι καὶ τὸ μέλι (ἐκδ. Halm. ἀριθμ. 293),
- 2) Ἡ ἀλώπηξ καὶ τὸ φαγητὸν τοῦ βοσκοῦ (H. 31),
- 3) Βοσκὸς ὁ ψεύστης (H. 353),
- 4) Πίθηκος καὶ δελφίν (H. 363),
- 5) Οἱ δύο ξυλοκόποι (H. 308),
- 6) Λύκος καὶ ἀλώπηξ (H. 271),
- 7) Ἐλαφος καὶ ἄμπελος (H. 127),
- 8) Ὄφις καὶ ἀετὸς (H. 120),
- 9) Ἀετὸς καὶ ἄνθρωπος (H. 6.),
- 10) Γεωργὸς καὶ ἀετὸς (H. 92),
- 11) Μύρμηξ καὶ περιστέρα (H. 296),
- 12) Ἡμίονος καὶ ὄνος (H. 177),
- 13) Αἰξ καὶ ὄνος (H. 18),
- 14) Κυρία καὶ ὑπηρέτριαι (H. 110),
- 15) Ποιμὴν καὶ λύκος (H. 375),
- 16) Γεωργὸς καὶ ἀλώπηξ (H. 61 β),
- 17) Ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ (H. 5).

Ζητεῖται δὲ νὰ ἐπικαλυφθῇ ἡ ἀνειλικρίνεια αὕτη διὰ τοῦδε τοῦ
τεχνάσματος· ἐνῶ ἀριθμοῦνται ἐπακριβῶς αἱ πραγματογραφίαι,
τὰ ποιήματα καὶ τὰ αἰνίγματα, αἱ διηγήσεις δὲν ἀριθμοῦνται, ἀλλὰ
λέγεται περὶ αὐτῶν κατ' ἐξαιρέσιν γενικῶς «καὶ εἴ. πολλὰς
διηγήσεις». Διὰ τί; διότι ἂν ἐλέγετο ὅτι διηγήσεις εἶνε 34, ὅπως
καὶ εἶνε, τότε θὰ ἐφαίνοντο οἱ μῦθοι ἀκριβῶς 17, καὶ τοῦτο δὲν συνέ-
φερον εἰς τὸν κ. κριτὴν, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἔχων τὴν πρόθεσιν νὰ ψέξῃ
τὰ ἐμὰ βιβλία, παντὶ τρόπῳ ἤθελεν νὰ παραστήσῃ αὐτὰ ἀμαρτωλά,
ἀδιαφορῶν ἂν ἐξηλέγχετο ἡ ἀνειλικρίνεια καὶ ἡ μεροληψία αὐτοῦ.
Ἐνταῦθα δὲ ἀνακτέον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ «ἐγκα-
τασπεύρονται δ' ἐν αὐτοῖς», τοῦτο δὲ ὅπως παρασταθῇ τῷ ἀνα-
γινώσκοντι ὅτι τὰ διηγημάτια ταῦτα καὶ τὰ ποιημάτια καὶ τὰ μυ-
θάρια, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ 6' μέρους εὐρέθησαν
ἐκεῖ ἐρριμμένα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλογίστως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς
παιδαγωγικῆς ἀρχῆς. Ἐξεφράσθη δ' οὕτω ὁ κ. κριτὴς μᾶλλον ἐκ
κακονοίας ἢ ἐξ ἀνοίας· διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἀντελήφθῃ τὸ λε-

λογισμένον τοῦ πράγματος. Καί ὁ ἀδαέστατος καί ὁ παχυνούστατος ἀναγνώστης δὲν εἶνε δυνατόν διεξερχόμενος τὰ περὶ οὗ λόγος νὰ μὴ αἰσθανθῆ ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε ὑπονοηθέντα κατὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὑγιέστατον Πλατωνικὸν τῆς Διδακτικῆς δίδαγμα «τῆς συγκεντρωτικῆς οἰκονομίας τῆς διδακτικῆς ὕλης» λεγόμενον 1). Ἄλλὰ τοῦτο, ἕξοχον προτέρημα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὄν, συνέφερε νὰ λεχθῆ, ἀφοῦ ἦτο ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν ;

«Περὶ δὲ τοῦ δ' μέρους τοῦ ἀλφαβηταρίου παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς· ὁ συγγραφεὺς ἐπιλανθανόμενος, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν σελίδι γ' καὶ 83 ἀναγράφει, περὶ τε καὶ οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων δὲν τηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον· διότι πολλαχοῦ ἐν τε τοῖν διηγήσεσι καὶ ἐν τοῖς μύθοις μετὰ τοσαύτης μακρηγορίας ἐκτείνεται, ὥστε πάντως θὰ κατεπόνει τοὺς ἐξαετείς ἢ ἑπταετείς παιδας, οἵτινες τοῦ εἰρημένου ἀλφαβηταρίου χρῆσιν θὰ ἐποιοῦντο. Οὕτω μακρὰ εἶναι «ἡ λαίμαργος Μαρία» (σ. 99-101), «οἱ δύο ξυλοκόποι» (σελ. 105-108), «τὸ καλὸν παιδίον» (σελ. 109-112), «τὸ προσευχηθὲν παιδίον» (σελ. 135-138), «ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ» (σελ. 147-149), «ἡ φωλεὰ τῶν χελιδόνων» (σελ. 154-156), «αἱ τρεῖς πεταλοῦδαι» (σελ. 169-172) καὶ «ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον» (σελ. 181-184).

Ὁ κ. κριτῆς ἐπαγόμενος τὰ διηγήματα καὶ τὰ μυθάρια ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ὅτι «ἡ μακρηγορία» ἀντίκειται πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἐλέγχεται ἅμα μὲν ἀγνοῶν τὰ πράγματα, περὶ ὧν ἀποφαίνεται, ἅμα δὲ καὶ μεροληπτῶν ἀπροκαλύπτως· διότι ἂν ὁ κύριος οὗτος ἐκ πεποιθήσεως ἐπιστημονικῆς ὀρμώμενος εὔρισκε καταδίκης ἄξια τὰ τοιαῦτα, τότε δὲν θὰ ἔκρινε βεβαίως βραβεῖου ἄξια τὰ αὐτὰ εὔρισκόμενα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀλφαβηταρίῳ, ὅπερ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν οὐδαμῶς εἶνε ἀπηλλαγμένον τῶν τοιούτων «μακρηγοριῶν» 2). Μάλιστα «ὁ ἵππος» (σ.

1) Πλάτων, Πολιτεία 537 C: Τὰ τε γύδην μαθήματα παισὶν ἐν τῇ παιδείᾳ γενόμενα τούτοις συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ ὄντος φύσεως.— Ἐπὶ ταύτης τῆς Πλατωνικῆς ἀρχῆς βασίζεται ἡ Ἐρβαρτιανὴ ἀρχὴ τῆς συγκεντρωτικῆς λεγομένης διδασκαλίας. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 13, σημ. 3.

2) Ἐκθεσις σελ. 10 ἐν τέλ. «ἄρθρα τινὰ τῆς πραγματογραφίας οἷον «ὁ ἵππος», «ὁ κύων» καὶ «ἡ θάλασσα» εἶνε μακρότερα τοῦ δέοντος».

83, ἀριθ. 9) τοῦ βραβευθέντος τούτου ἀλφαθηταρίου, « ἡ θάλασσα» (σελ. 112, ἀριθ. 541) καὶ τὰ τάλληρα τοῦ Θεοῦ» (σ. 114, ἀριθ. 56) εἶνε μακρότερα τῶν πλείστων τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ ἐπὶ μακρηγο-
ρίᾳ καταδικαζομένων παρ' ἐμοὶ μυθάρων καὶ διηγηματίων τούτων. Μόνον «οἱ δύο ξυλοκόποι» καὶ «ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον» εἶνε κατὰ τι μακρότερα, τὰ δ' ἄλλα πέντε εἶνε συντομώτερα τῶν βραβευ-
θέντων τούτων. Ἀλλὰ πόθεν ἔμαθεν ὁ κ. κριτῆς, ὅτι διηγημάτιον ἢ
μυθάριον συνιστάμενον ἐκ 1722 στοιχείων τοῦ ἀλφαθήτου (ὡς «ὁ
ἵππος» ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀλφαθηταρίῳ) εἶνε ἄξιον βραβεύσεως, διη-
γημάτιον δὲ συνιστάμενον ἐκ 1960 στοιχείων («οἱ δύο ξυλοκό-
ποι») ἢ καὶ ἐκ 2120 («ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον») εἶνε ἄξιον
μομφῆς καὶ καταδίκης;

Ἡμεῖς δεκαετηρίδας ὅλας περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι καὶ ἔτη
πολλὰ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντες δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μάθωμεν εἰσέτι
πόσα ἀκριβῶς στοιχεῖα τοῦ ἀλφαθήτου συγκροτοῦσι τὸ ἄξιον
βραβεῖου διηγημάτιον καὶ μυθάριον τῶν Ἀλφαθηταρίων καὶ πόσα
τὸ ἀνάξιον βραβεῖου· αὐτὸς δὲ περὶ ἄλλα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ
ἀσχολούμενος, πῶς ἔμαθε τὰ τοιαῦτα; Ἐκ τίνων δὲ γνωρισμάτων καὶ
κατὰ τίνα τρόπον αὐτὸς διακρίνει ὅτι ἢ μὲν «μακρηγορία» ἐν τισὶ
Ἀλφαθηταρίοις καταπονεῖ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπαμβλύνει τὴν δύνα-
μιν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἐν ἄλλοις δὲ Ἀλφαθηταρίοις ἢ αὐτὴ
καὶ ἔτι πλείων «μακρηγορία» οὔτε ματαιοῖ τὴν δύναμιν τῆς λογι-
κῆς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ, τούναντίον, εἶνε ἐπαινετὴ καὶ βραβεῖου μάλι-
στα ἄξια; Ἐὰν εἶνε εὐμενῆς καὶ φιλόανθρωπος καὶ ἐπιστήμων, καθῆκον
πρὸς τὴν τυφλώττουςαν ἐπιστήμην ἔχει νὰ ἀνακοινώσῃ τὸν τρόπον
τοῦτον, δι' οὗ αὐτὸς ἀπέκτησε τὰς γνώσεις ταύτας καὶ νὰ ὀρίσῃ τὸ
ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθὲν μέτρον τῆς «μακρηγορίας», τῆς καταπονούσης καὶ
τῆς μὴ καταπονούσης τοὺς μαθητὰς, ἵνα καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων οἱ
πολὺ ἡμῶν σοφώτεροι ἀπαλλαγῶσιν ἐκ πλάνης ὀλεθρίας!

Οἱ δύστηνοὶ Γερμανοὶ ἀλφαθηταριογράφοι, διδάσκαλοι, διευθυ-
ταὶ διδασκαλείων, ἐπιθεωρηταὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τμηματάρχαι τῶν
ὑπουργείων τῆς παιδείας, ἀγνοοῦντες τὴν γηγενεῖ φύσῃ ἀναδο-
θεῖσαν νεοελληνικὴν ταύτην παιδαγωγικὴν σοφίαν οὐ μόνον κατεχώ-
ρισαν πάντα τὰ καταδικαζόμενα ταῦτα διηγημάτια καὶ μυθάρια ἐν
τοῖς Ἀλφαθηταρίοις αὐτῶν, ἀλλὰ παρέλαβον ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλα
διπλασίως μακρότερα τῶν ἐνταῦθα καταδικαζομένων πρὸς μεγί-

στην βλάβην τῶν καταπονουμένων γερμανοπαίδων καὶ πρὸς τελείαν διαπόμπευσιν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως! 1).

1) Οὕτω π.χ. τῶν ἐνταῦθα ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ «μακρηγορία» καταδικαζομένων ὑπὸ νεοελλήνων κριτικῶν, διότι εὗρέθησαν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαθηταρίῳ, «ἡ *λαιμαργος Μαρία*», τὸ ἐξ 27 πασμίκρων σειρῶν δηλ. διηγημάτων τοῦ περιωνύμου Ch. Schmid «*Der Honigtropf*» παρελήφθη εἰς τὸ πάγκοινον καὶ σφόδρα τοῖς παιδαρίοις τῶν Γερμανῶν πεφιλημένον βιβλιάριον αὐτοῦ «*Kürze Erzählungen*» (München 3, 18, σελ. 134).— «**Οἱ δύο ξυλοκόποι**», ὃ ἐστὶν ὁ Αἰσώπειος μῦθος «*Ξυλευόμενος καὶ Ἑρμῆς*» (Halm 308) εὗρηται ἐν τῷ ἀλφαθηταρίῳ τοῦ *Böhme* (1887, σελ. 47, ἀριθ. 31) καὶ τοῦ *Runkwitz* (1887, σελ. 74, ἀριθμ. 62).— «**Τὸ καλὸν παιδίον**» εἶνε τὸ διηγημάτιον τοῦ Chr. Schmid «*Der Geldbeutel*», ὅπερ εὗρηται ἅμα μὲν ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι βιβλιαρίῳ αὐτοῦ «*Kürze Erzählungen*» (3, 24, σ. 142), ἅμα δὲ ἐν τῷ ἀλφαθηταρίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «*Niederrheinische Fibel*» (1894, *Theil II*, σελ. 11, ἀρ. 15).— «**Τὸ προσευχνοὺν παιδίον**» εἶνε καὶ τοῦτο διηγημάτιον τοῦ αὐτοῦ Schmid «*Das betende Kind*» (ἐνθ. ἀν. 4, 2, σ. 180), κοινότατον δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις καὶ πασίγνωστον εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους ὡς ποίημα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου «*Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ παιδάκι*». Παρέλαβον δ' αὐτὸ ἐν τοῖς ἀναγνωσματορίοις αὐτῶν καὶ ὁ *Bumüller* καὶ *Schuster* (1893, II Abth. σελ. 14, ἀριθ. 4) καὶ ὁ *Förster* (1894, σ. 5, ἀρ. 10) καὶ *Die Commission der Schuldirektoren Leipzigs* (I Stufe, ἀρ. 271) καὶ ὁ *Erkelenz* (I Theil, σ. 217) καὶ ὁ *Wirth* (1878, I Theil, I Kursus σ. 99, ἀρ. 144).— Ὁ Αἰσώπειος μῦθος «**ἄετος καὶ ἀλώπνηξ**» (Halm 5) ἐμπερικλείων μίαν τῶν κυριωτάτων ἰδεῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἠθικῆς, τὴν ἄριστα ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἀποτετυπωμένην (ἀπ. 13, ἐκδ. Bergk): «οὐ γὰρ δὴν θνητοῖς ὕβριος ἔργα πέλει... Ζηνὸς πέλεται | τίσις... πάντως δ' ἐς τέλος ἐξεφάνη | εἰ δὲ φύγωσιν αὐτοί... ἀναίτιοι ἔργα | τίνουσιν ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπίσω», δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ ἐξ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἐν Ἑλλάδι δι' Ἑλληνόπαιδας ὑπὸ Ἑλληνογενεῶν καὶ μάλιστα, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀρχιλόγου (ἀπ. 86, Bergk) καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ("Ὀρνιθ. 651, Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. αὐτόθι) μέχρι τοῦ *Diellein* (*Deutsches Lesebuch*, Ausg. A. II. 23 Aufl. 1895, σ. 87, ἀρ. 105) δὲν ἔπαυσε νὰ φέρηται ὡς ζωηρότατον παράδειγμα τῆς τιμωρίας τῶν κακῶν πράξεων.— «**Ἡ φωλεὰ τῶν χελιδόνων**», τὸ τρυφερώτατον ἴσως τῶν γερμανικῶν διηγημάτων, εἶνε τὸ διηγημα «*Schwalbennest*», τὸ εὕρισχόμενον ἐν τῷ ἀλφαθηταρίῳ τοῦ *Klusmann* (1885, σ. 73, ἀρ. 64) καὶ τοῦ *Haesters* ἐν τῷ διὰ τοὺς καθολικοὺς γεγραμμένῳ ἀναγνωσματορίῳ (Essen 1888, σ. 36).— «**Αἱ τρεῖς πεταλοῦθαι**», τὸ χαριέστατον καὶ τρυφερώτατον διηγημάτιον «*Die drei Schmetterlinge*» τοῦ *Curtmann* εὗρηται ἐν τοῖς ἀλφαθηταρίοις τοῦ *Vogel* (II Schulbuch 1871, σ. 154, ἀρ. 71), τοῦ *Förster* (1888, σ. 32, 6'), τοῦ *Klauwell* καὶ *Martin* (1894 σ. 69, ἀρ. 23), τοῦ *Haesters* (II Theil, 1894, Ausg. 66, σ. 34, ἀρ. 48), τοῦ *Eckelboom und Esser* (1894, II Theil, σ. 47, ἀρ. 75).— Καὶ τέλος τὸ ἐνταῦθα ψεγόμενον «**Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον**» εἶνε τὸ *περιώνυμον* μυθῆριον τῶν ἀδελφῶν Grimm «*Das Hirtenbüblein*», τὸ δεδημοσιευμένον ἐν τῇ σελ. 275 τοῦ κατὰ τὸ 1819 ἐν Βερολίῳ ἐκδοθέντος 2 τόμου τῶν «*Kinder und Hausmärchen*» αὐτῶν καὶ ἀνεγράφη μὲν ἐν ἅπασιν σχεδὸν τοῖς γερμανικοῖς ἀναγνωσματορίοις, ἐν τοῖς ἀναγνωσματορίοις δηλ. τοῦ *Förster*, τοῦ *Haesters* καὶ *Richter*, τοῦ *Sarlach* καὶ *Haupt*, τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprian* τοῦ *Flügge*, τοῦ *Keck*, τοῦ *Hirts* καὶ *Bock*, τοῦ *Wetzel* καὶ *Schumann*, τῆς ἐπιτρο-

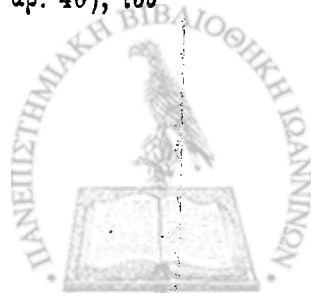
Κρίμα ὅτι ἡ τύχη ἐφθόνησε τὸ γερμανικὸν ἔθνος καὶ δὲν ἠδύοκῃσε νὰ ἐξαποστείλῃ καὶ εἰς αὐτὸ κριτὴν τινὰ μουσολήπτον κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου νεοέλληρος κριτοῦ παρακεκομμένον, ὅπως παρακωλυθῆ καὶ ἐκεῖ ἡ μεγίστη βλάβη ἢ ἐπιγιγνομένη τοῖς ἑκατομμυρίοις γερμανόπαισιν ἐκ τῆς «μακρογορίας» μυθαρίων καὶ διηγηματίων, παιδευτικωτάτων ἄλλως, καὶ ὅπως σωθῆ τὸ ἀξίωμα καὶ διατηρηθῆ τὸ κράτος τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως!

Φαίνεται ὅτι ἡ τύχη ἔχει καταρασθῆ αὐτούς! Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς οἱ ὑπὸ τῶν ὑπουργείων τῆς παιδείας καθιστάμενοι ἐκεῖ κριταὶ ἐγκρίνουσι, καὶ τῇ σφραγίδι τοῦ κράτους μάλιστα ἐπισημοποιουσι καὶ ἐπικυρώνουσι, ἀλφαθητάρια, περιέχοντα διηγημάτια καὶ μυθάρια συνιστάμενα ὅχι μόνον ἐκ 1395 στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, ὡς τὸ «καλὸν παιδίον» καὶ ἐκ 2120, ὡς ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν κόσμον», ἀλλὰ καὶ διηγήματα καὶ μύθους καὶ περιγραφάς, συνισταμένας ἐξ ὑπερδιπλασίων τούτων στοιχείων 1).

Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ παχυλεῖ αὐτῶν ἀμαθείᾳ νομίζουσιν οἱ ἡλίθιοι καὶ ἀλόγιστοι οὗτοι Γερμανοὶ ἀλφαθηταριογράφοι καὶ προϊστάμενοι τῆς παιδείας ὅτι εἶνε μωρὸν καὶ τεκμήριον ἀμαθείας μέγιστον, ἴσως ἴσως δὲ καὶ θρασύτητος, τὸ δυσχυρίζεσθαι, ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τούτων, μετὰ κυνικῆς ἀναισχυντίας ἐνώπιον τόσων λογίων τοῦ ἔθνους αὐτῶν ὅτι ἡ «λογικὴ» καλουμένη «ἀνάγνωσις» ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ μῆκος τὸ τοσόνδε ἢ τοσόνδε τοῦ ἀναγινωσκομένου καὶ ὅτι τὴν καταπόνησιν τῶν μαθητῶν κατεργάζεται ἡ «μακρογορία» καὶ ὅχι ἡ μωρολογία καὶ ἡ κενολογία καὶ ἡ βαναυσολογία καὶ ἡ ψυχρολογία καὶ ἡ χυδαιολογία τῶν ἀναγινωσκομένων, ὅσον σύντομα καὶ ἂν εἶνε ταῦτα, ὡς τὰ

πῆς τῶν *Schuldirektoren Leipzigs*, τοῦ *Erkelenz*, τοῦ *Bumüller* καὶ *Schuster*, τοῦ *Hansen*, τοῦ *Böckler* καὶ *Fritze*, ἐν τῷ ἀναγνωσματάρῳ *für das Bedürfniss oberfränkischer Volksschulen* καὶ τοῦ *Dietlein* καὶ τοῦ *Niedergesäss*, εὔρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ἀλφαθηταρίῳ τοῦ *Fechner*. (1879, σ. 100, ἀριθμ. 146).

1) Τὸ ἐν σελ. π. γ. 102 τοῦ ἀλφαθηταρίου τοῦ *Fechner* παραμύθιον «*Der Wolf und die sieben jungen Geisslein*» συνίσταται ἐξ 103 σειρῶν, ἀνὰ 46 στοιχ. ἐκάστ. ὃ ἐστὶν ἐκ στοιχείων 4735. Ἴσομέγεθές πρὸς τοῦτο εἶνε καὶ τὸ ἐν σελ. 99 τοῦ ἀλφαθηταρίου τοῦ *Franke* (1887) παραμύθιον «*Rotkäppchen*». Παρεμφερῆ τούτοις εἶνε ἐπίσης καὶ τὰ ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς ἀλφαθηταρίοις τοῦ *Schulz* καὶ *Bohme* (*Ausg. C.* 1887, σελ. 111, ἀρ. 10), τοῦ *Klauwell* (1888, σ. 90), τοῦ *Eckelboom* (1894, II Theil, σελ. 53, ἀρ. 89) τοῦ *Wangemann* (1893, σελ. 66, ἀρ. 40), τοῦ *Buscher* (1888 II Abt. σελ. 60, ἀρ. 31) κτλ. κτλ.

παρ' ἡμῖν τοῖς σοφωτάτοις ἐμβριθέστατα καὶ χαριέστατα ἐστέμ-
 μένα ταῦτα: «εἶθε νὰ γείνω γέρων — ὁ ὄνος διώκει τὰς μυίας μὲ
 τὴν οὐρὰν — μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα — ἔρχεται ὁ χοῖρος μουγκρί-
 ζων — ἀπὸ τὴν ρίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα» κτλ. κτλ. — Φαίνεται ὅτι
 ἐκεῖ οἱ ἀπαιδευτοὶ καὶ οἱ ἀναίσθητοὶ αὐτοὶ Γερμανοὶ ἔχουσι τὴν ἰδιο-
 τροπίαν νὰ βδελύσσωνται μὲν «τὰ μουγκρίσματα τῶν χοίρων καὶ τὰς
 μυίας τῶν ὄνων καὶ τὰς μύξας τῶν ρινῶν», νὰ ὑπολαμβάνωσι δὲ ὡς
 ἔκγονον ἐσχάτης ἀναλγησίας καὶ ἐπονειδίστου ἀσυνειδησίας τὸ νὰ
 καταδικάσωσι τοὺς ἀκάκους καὶ ἀπαλοὺς μικροὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν νὰ
 τρέφωσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν μὲ τὰ «λαρδιὰ τῶν χοίρων καὶ τὰ
 τουλουμίσια τυριὰ καὶ ταῖς μύξαις». Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ
 παράδοξος αὐτῶν ἀποστροφή πρὸς τὰς τοιαύτας μωρολογίας καὶ βδε-
 λυρίας καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτῶν πρὸς διηγήματα καὶ μυθάρια τρυ-
 φερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιπέστατα, χωρὶς οὐδὲ κἂν νὰ συλ-
 λογισθῶσιν ἂν συνίστανται τὰ τοιαῦτα ἐκ δέκα ἢ ἐκ πενήκοντα
 σειρῶν, ἐκτὸς ἐὰν τις πιστεύσῃ ὅτι αὐτοὶ ἠλίθιοι φύσει καὶ ἀπαιδευ-
 τοὶ καὶ Γερμανοὶ ὄντες γνωρίζουσιν, ἡμεῖς δὲ πολυνοῦστατοι φύσει
 καὶ πεπαιδευμένοι καὶ Ἕλληνες ἀγνοοῦμεν τὸ τοῦ Πλάτωνος: «Τὸ μὲν
 οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον λέαν
 εὔηθες· τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτα οὐδὲ τὰ μήκη
 τιμητέον» 1). — καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Νῦν δὲ γελοῶς τὴν
 διήγησιν φασὶ δεῖν εἶναι ταχεῖαν . . οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ εὖ ἢ τὸ ταχὺ ἢ
 τὸ συντόμως . . ἀλλὰ τὸ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώ-
 σει τὸ πρᾶγμα» 2), καὶ τὸ τοῦ Φιλήμονος 3):

«Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἔν
 μακρὸν νόμιζε, κἂν δὴ εἶπῃ συλλαβάς,
 τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νομίζ' εἶναι μακρὸν,
 μηδ' ἂν σφόδρ' εἶπῃ πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον.
 τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὀμηρον λαβέ·
 οὔτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει,
 ἀλλ' οὐδὲ εἰς Ὀμηρον εἶρηκε μακρὸν.

1) Πλάτων, Νόμοι 722 Α.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1416, 6, 29.

3) Φιλήμων ἀδηλων δραμάτων ἀπόσπ. 97, ἐκδ. Κοσκ, τόμ. 2, σελ. 508.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτῆς :

« Ἀλλὰ καὶ φράσεις μακρὰ ἐγκατασπείρονται δι' ὅλου τοῦ 6' μέρους τοῦ ἀλφαβηταρίου εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων διηγήσεων· οὕτως ἐν σελίδι 85 « ὅτε δὲ τὰ παιδιά ἤρχοντο μὲ τὰ δίκτυά των καὶ μὲ τὰ ἄγκιστρα των διὰ νὰ συλλάβωσιν ὀψάρια, ἐφευγον ἀπ' ἐκεῖ, διότι οὕτως εἶχεν εἶπη εἰς αὐτὸ ἡ μήτηρ του καὶ ὁ μεγαλείτερος ἀδελφός του »· σελ. 89 « ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ Μαρία ἐφλυάρει μὲ μίαν ἄλλην ὑπηρέτριαν εἰς τὴν βρύσιν, ἐμβῆκεν εἰς τὴν οἰκίαν εἰς τράγος, ἀνέβη τὴν κλίμακα καὶ ἤλθεν εἰς τὴν αἰθουσαν »· αὐτόθι· « τότε ὁ ἀληθινὸς τράγος ἐθύμωσε καὶ ὥρμησε νὰ κτυπήσῃ τὸν τράγον, ὅστις ἐφαίνετο εἰς τὸν καθρέπτῃν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν τράγον, ἐκτύπησε τὸν καθρέπτῃν τόσον δυνατὰ, ὥστε ὁ καθρέπτῃς ἐγένεε χίλια κομμάτια » σελ. 90 « ἀμέσως τότε ἔτρεξεν εἰς τὴν αἰθουσαν, εἶδε τὸν καθρέπτῃν κομμάτια, καὶ ἤρχιζε νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ σπρώχνῃ μὲ πολλὰς ὑβρεῖς καὶ κτυπήματα τὸν τράγον ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν ». σελ. 96 « μόλις ὅμως ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν τρυῖπαν ἡ μήτηρ καὶ ἐμεινεν ὁ μικρὸς ποντικὸς μόνος του ἤρχισε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ πλησιάσῃ τὸ τυρίον καὶ ἔλεγεν ἀπὸ μέσα του, « ἄχ! τί ὠραῖα μυρίζει τὸ τυρίον ». σελ. 110 « ἄχ, εἶπε τὸ παιδίον, ἡ μήτηρ μου ἦτο πολὺν καιρὸν ἀσθενὴς καὶ μὲ ἐστείλειν ὁ πατήρ μου εἰς τὴν πόλιν νὰ πληρώσω τὸν φαρμακοποιόν, ἀλλὰ ἔχασα τὸ χρηματοφυλάκιον εἰς τὸν δρόμον καὶ τώρα δὲν εἰξεύρω τί νὰ κάμω ». « ὁ βασιλεὺς ὠμίλησε μυστικὰ ὀλίγους λόγους μὲ τὸν κυνηγόν του, ἔπειτα ἔσυρεν ἐκ τοῦ θυλακίου του ἓν μικρὸν ἐρυθρὸν χρηματοφυλάκιον ἐκ μετάξης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦσαν μερικὰ χρυσᾶ νομίσματα, καὶ εἶπε πρὸς τὸ παιδίον· μήπως εἶνε αὐτὸ τὸ χρηματοφυλάκιόν σου, μικρὲ μου »;

Διὰ τί ὁ κ. κριτῆς τὰς « φράσεις » ταύτας, τὰς μεγαλωστὶ ἐνταῦθα καταγραφείσας, θεωρεῖ ἐπιψόγους, δὲν εἶνε σαφές. Δύναται τις νὰ εἰκάσῃ συνδυάζων τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα πρὸς τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ὅτι θεωρεῖ ταύτας ἐπιψόγους ἢ διότι ἀντίκεινται πρὸς τὸ ἔργον τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως ἢ διότι καταπονοῦσι τοὺς μαθητὰς ἢ διότι ἀντίκεινται εἰς τὴν σμικρότητα τῶν ἀλφαβηταρίων ἢ διότι ἐξ ἀπορίας λόγων εὐλογοφανῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν καταδίκην τοῦ βιβλιαρίου τούτου, διότι ἔσχε τὴν ἀτυχίαν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομά μου, εὐρεσιλογῶν ἐπισωρεύει κενὰ καὶ αὐτόχρημα γελοῖα ἐπιχειρήματα.

Οἱ καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ ἀψάμενοι τῶν παιδαγωγικῶν καὶ μεθοδικῶν ζητημάτων, οἱ καὶ ἐν μόνον ἀλφαβητάριον ἐπιστημονικὸν ἰδόντες οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὅτι ταῦτα εἶνε προφάσεις κακόνοιαν ἐπονείδιστον ἐγκρύπτουσαι. Διότι, ἂν ὄντως ἐκ πεποιθῆσεως ἀποκρούει ἐκ τῶν ἀλφαβηταρίων ὁ κ. κριτῆς τὰς « φράσεις »

ταύτας διὰ τὸ μῆκος αὐτῶν, διὰ τί ἐπέτρεψε ταύτας καὶ ἐβράβευσε μάλιστα ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τῷ ἐστεμμένῳ; Ἐν τούτῳ εὐρηγται τάδε: (σ. 115) « Ἐμεινε τότε τὸ κοράσιον πολὺ πτωχόν· δὲν εἶχε πλέον οὔτε δωμάτιον νὰ κάθηται, οὔτε κλίνην νὰ κοιμᾶται· καὶ διὰ νὰ μὴ τὰ πολυλογῶ (!), δὲν εἶχε πλέον τίποτα, παρὰ ἓν μικρὸν φόρεμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρει καὶ ἓν κομμάτιον ψωμίου, τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά του » — καὶ πάλιν (σελ. 116): « Βεβαίως ἀπεκρίθη ὁ πατήρ, ἀλλ' ὄλοι δὲν εἶνε ὁμοιοὶ μὲ ἡμᾶς· ἄλλοι ἔχουσι τὸ δέριμα μελαγχροινόν, ἢ ἐρυθρόν ἢ μαῦρον· ἄλλοι ἔχουσι τὰς τρίχας σγουράς καὶ τὸ πρόσωπόν των καὶ τὸ σῶμά των ἐστιγματισμένον μὲ διάφορα σχήματα καὶ εἰκόνας ».

Καὶ ἐδῶ μὲν ἔπραξεν ὀρθῶς μὴ κακίσας « τὰς περιόδους » ταύτας ἔνεκα τοῦ μήκους αὐτῶν, κακίσας δὲ ταύτας εἰς τὸ ἐμὸν βιβλιάριον ἐλέγχεται καὶ ὡς ἄπιστος, ἅτε παρὰ τὸ καθήκον αὐτοῦ μεροληπτῆσας, καὶ ὡς ἀδαῆς τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ἡ Κυβέρνησις καὶ δι' ὃ ἐμισθώθη.

Τὸ τοσόνδε ἢ τοσόνδε μῆκος τῶν διηγηματίων ἢ τῶν « φράσεων » οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν λογικὴν ἀνάγνωσιν Αὕτη ἐνῶ δύναται ἐπιτυχῶς νὰ διαπεραιωθῆ καὶ εἰς τὰς μνηκίστας τῶν περιόδων τοῦ λόγου καὶ εἰς τὰ μνηκίστα διηγήματα, δύναται ὅλως ἀνεπιτυχῶς νὰ συντελεσθῆ καὶ κατὰ τὰς βραχυτάτας τῶν προτάσεων.

Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις, ὡς πᾶς πρωτοετῆς μαθητῆς τῶν Διδασκαλείων γινώσκει, σκοπὸν ἔχει τὴν κατανόησιν τῶν ἀναγινωσκομένων, ἣτις ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἢ τε σημασία τῶν καθ' ἐκάστας λέξεων κατανοεῖται καὶ ἢ ἔλλογος ἐν προτάσεσι καὶ κώλοις καὶ περιόδοις θέσις καὶ ἀκολουθία αὐτῶν διὰ τῆς προσφῆδίας ἀνταποδίδεται. Τοῦτο δὲ συντελεῖται, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων προσέχη εἰς τοὺς τόνους καὶ εἰς τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, καὶ κατ' αὐτὰ μεθαρμόζη ποικίλων τόν τε χρόνον τῆς διακοπῆς τῆς ἀπαγγελίας καὶ τὸν τονισμόν ἐκάστου τῶν ἀπαγγελλομένων 1).

1) *Kehr*, Geschichte der Methodik, 2 Band, 1879, σελ. 319-320. *Schütze*, Evangelische Schulkunde, Leipzig, 1873, σελ. 346, 6. *Stockmeyer* ἐν Encyclopädie des Ges. Erziehungs- und Unterrichtswesens v. Schmid ἐκδ. 2, ἔτος 1881, τόμ. 4, σελ. 631 καὶ *Deinhard*, αὐτόθι τόμος 5, σελ. 791 ἐν τέλει, ἰδίως περὶ τοῦ τονισμοῦ οὐχὶ μόνον ἐκάστης λέξεως καὶ ἐκάστης προτάσεως ἀλλὰ καὶ ὅλης συγγραφῆς: « dass sie erst durch ein richtig betontes Lesen verständlich wird, indem wieder einzelne Sätze, in denen sich der Sinn des Ganzen beson-

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων φανερόν ὅτι, ἐνῶ εἶνε δυνατὸν λογικῶς νὰ ἀναγνωσθῶσιν καὶ αἱ μακρόταται περίοδοι τοῦ λόγου, ὡς αἱ παρ' Ἀριστοτέλει καὶ Πλούταρχῳ καὶ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει καὶ Δημοσθένει καὶ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ ἀπὸ 9 - 47 σειρῶν συνιστάμεναι 1), δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῶσι λογικῶς οὐδ' αἱ βραχύταται προτάσεις, ὡς ἡ τοῦ Ἡρακλείτου αὕτη « τοῦ λόγου τοῦ δέοντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίνονται » 2), οὐδ' ἡ βραχυτάτη περίοδος, ὡς ἡ Θουκυδίδειος αὕτη: « στασιάσαντες δ' ἔτι πολλά, ὡς λέγεται, ἀπὸ πολέμου τινὸς τῶν προσοίκων βαρβάρων ἐφθάρησαν », ἢ καὶ τὰ ταύτης ἔτη βραχύτερα τοῦ Ὀμήρου « οἱ δ' ἀχνύμενοί περ ἐπ' αὐτῷ ἠδὺ γέλασαν », καὶ « δεινὸν δ' ἄμφ' Ἀχιλῆα κυκώμενον ἴστατο κῦμα » 3). Τὸ πᾶν ἐν τῇ λογικῇ ἀναγνώσει ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς προσωδίας καὶ ἐκ τῆς ἐμφρόνως κατὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀξίαν ἐκάστης λέξεως ἐξαγγελλομένης ἀλληλουχίας. Οὐδὲν δὲ ἀπο-

ders concentrirt, vor allen anderen *durch den Ton* müssen hervorgehoben werden.

1) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1177, 6, 16-24 ἀπὸ « εἰ δὲ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων — κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα » σειραὶ τῆς βερολιν. ἐκδ. 9. — Πλούταρχος, Θεσεύς, κ. 6, σελ. 4 ἀπὸ « τὸν δὲ πάλαι μὲν ταῦτά — πράττειν διανοούμενον » σειραὶ τῆς στερεοτύπου ἐκδ. 12. — Πλάτων, Κρίτων 45 D — 46 A ἀπὸ « ἢ γὰρ οὐ χρὴ ποιεῖσθαι παιδᾶς — ἦτοι καὶ μικρὸν ἡμῶν ὄφελος ἦν » σειραὶ τῆς στερεοτ. ἐκδ. 15. — Φίλητος 15 D καὶ E. ἀπὸ « φαμέν που ταῦτόν ἐν καὶ πολλά — εἴπερ μόνον ἐρμηνεῖα ποθὲν ἔχει » σειραὶ στερεοτύπ. 16. — Ἰσοκράτης περὶ ἀντιδόσεως 304 - 306, σελ. 129 καὶ 130 ἀπὸ « ἦν οὖν σωφρονῆτε — προσέχειν σφίσι αὐτοῖς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν » σειραὶ στερεοτύπ. 18. — Πλούταρχος, Καίσαρ. κεφ. 15, σελ. 714, ἀπὸ « ὁ δὲ τῶν πολέμων — καὶ πλείστους ἀνηρηκέναι τῶν ἀντιταχθέντων » σειραὶ στερεοτύπ. 19. — Πλάτων, Νόμοι 887 C — 888 A ἀπὸ « ἀνάγκη γὰρ δὴ χαλεπῶς φέρειν — διδάσκειν περὶ θεῶν ὡς εἰσί » σειραὶ στερεοτύπ. 21. — Δημοσθένης πρὸς Τιμόθεον 9-14, σελ. 1187 καὶ 1188 ἀπὸ « ἐπειδὴ δ' ἀπεχειροτονήθη — οὐ γὰρ ἄγνοεῖτε τὰ λεγόμενα » σειραὶ στερεοτύπ. 40. — Μαξίμος ὁ Τύριος, λόγος 36, ὄλον τὸ κεφ. 2 ἀπὸ « ἐμοὶ δὲ ὁ μῦθος ἀπελθῶν ἐκποδῶν — ἐπιορκοῦνται δὲ ὡς οὐδὲν ὄντας » σειραὶ 47 τῆς ἐκδ. Dühner.

2) Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1407, 6, 11. "Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶνε τὸ γεγραμμένον καὶ εὐφραστον· ἔστι δὲ τὸ αὐτό. ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἂ μὴ βῆδιον διαστίξαι, ὡσπερ τὰ Ἡρακλείτου. Τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον διὰ τὸ ἄδηλον εἶνε ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον, οἷον ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος· φησὶ γὰρ » τοῦ λόγου τοῦ δέοντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίνονται» ἄδηλον γὰρ τὸ « αἰεὶ » πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι.

3) Ἐρμογένης περὶ μεθόδου δεινότητος, Rhetor. Graeci, ἐκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 454. Θεῶν Προγυμνάσμ. αὐτ. σελ. 82. Γρηγόριος ὁ Κορίνθιος περὶ τρόπων αὐτόθ. τόμ. 3, σελ. 223.

λύτως οὐδὲν ἐκ τῆς τοσῆσδε ἢ τοσῆσδε ποσότητος τῶν ἀπαγγελ-
λομένων· τοῦτο μόνον παχύνους τις καὶ ἀμβλὺς ἠδύνατο καὶ νὰ φαν-
τασθῆ καὶ νὰ ἐκστομίση 1).

Ὡς γε ἐκ τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως λοιπὸν ἐπίψογοι δὲν δύνανται
νὰ εἶνε αἱ ἀνωτέρω μολυνοπραγμονούμεναι «μακραὶ» αὐται φράσεις
τοῦ κ. κριτοῦ.

Ἄλλὰ καταπονοῦσι τοὺς μαθητάς, δύναται νὰ εἴπη ὁ κ. κριτής.
Εἰς τὸν δισχυρισμὸν τοῦτον ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι καὶ περὶ τῆς
«μακρηγορίας» τοῦ κ. κριτοῦ ἐν τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς μυθαρίοις
ἀνωτέρω εἶπομεν: Τοὺς μαθητάς δὲν καταπονοῦσιν αἱ πολλαὶ λέξεις.
Τοὺς μαθητάς, ἀνθρώπους καὶ αὐτοὺς ὄντας, καταπονοῦσιν, ὅπως
καὶ πάντας ὅσοι εἶνε ἀνθρωποὶ, τὰ γραῶδη καὶ τὰ ἀγοραῖα καὶ τὰ
ἀγροῖκα καὶ τὰ βδελυρά, εἰς ὅσας ὀλίγας λέξεις καὶ ἂν ἐγκατακλείων-
ται ταῦτα. Τοὺς μαθητάς καταπονοῦσι τὰ «ῥογχαλητὰ» καὶ αἱ
«μύξες» τοῦ κ. Βρατσάνου, ἢ «μοῦχλες» καὶ ἢ «κουφάλες»
καὶ ἢ «μπάφες» καὶ τὰ «περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου, καὶ
μόνον εἰς πέντε λέξεις ἂν ἐγκλεισθῶσι. Νοήματα δὲ εὐγενῆ καὶ σεμνά,
νοήματα ἠθοποιᾶ καὶ ἀνδροποιᾶ, νοήματα τῆ ἀνθρωπίνῃ ἀξίᾳ πρέ-
ποντα καὶ τῆ νεαρᾶ ἡλικίᾳ αὐτῶν ἀρμόζοντα, καὶ εἰς φράσεις δεκα-
πλασίας τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ κατακρινομένων ἂν ἐγκλει-
σθῶσι, «δὲν καταπονοῦσιν» ἀλλὰ θέλγουσι καὶ γοητεύουσι καὶ
ἐνθουσιάζουσι αὐτούς. Ἄλλ' εἶνε παρὰ τὴν φύσιν τῶν ἀλφαβη-
ταρίων, δύναται νὰ λεχθῆ, μεγάλαι «φράσεις» ἐν μικρῷ βιβλια-
ρίῳ νὰ ὑπάρχωσι. Τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα ἐὰν ἐφέρετο, θὰ ἤλεγχε
τὸν ἐπάγοντα αὐτὸ ἀδαῆ πάντῃ τῆς οἰκονομίας ἐπιστημονικῶς συντε-
ταγμένων ἀλφαβηταρίων καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν παιδευτικῶν τῶν διη-
κουσῶν δι' αὐτῶν.

Τὸ ἐν Πρωσσίᾳ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἐνέκρινε διὰ πάντα τὰ

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωμ. 3, 4, ἔκδ. Migne τόμ. 1, σ. 1141 B — 1144 A:
«ἀναλέγονται δὲ καὶ οὗτοι — οἱ ψευδοπροφήται — ἐκ τινων προφητικῶν περικοπῶν λέ-
ξεις ἀπανθισάμενοι, καὶ συγκαττύσαντες κακῶς, κατ' ἀλληγορίαν εἰρημένας, ἐξ εὐθείας
λαβόντες. Γεγράφθαι γάρ φησιν: «ἀντέστησαν Θεῷ καὶ ἐσώθησαν». Οὗτοί εἰσιν οἱ
κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν φωνῆς τόνῳ διαστρέφοντες τὰς Γραφὰς πρὸς τὰς ἰδίας ἡδονάς, καὶ
τινων προσωδιῶν καὶ στιγμῶν μεταθέσει τὰ παραγγελλθέντα σωφρόνως καὶ σύμφερόντως
βιαζόμενοι πρὸς ἡδυπαθείας τὰς ἑαυτῶν».

ἀνά τὸ Πρωσσικὸν κράτος δημοτικὰ σχολεῖα τὸ τοῦ *Eckelboom* καὶ *Esser* Ἀλφαβητάριον. Ἐν τούτῳ εὔρηται περίοδος διπλασία τῶν κακιζομένων ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς κριτοῦ 1). Ὁ *Armstroff* καὶ ὁ *Vegener* εἶνε ἐπιθεωρηταὶ σχολείων ἐν Γερμανίᾳ· ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτῶν, τῷ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐγκριθέντι, δύναται νὰ ἀναγνώσῃ πᾶς τις περίοδον πολὺ μεγαλητέραν τῶν κακιζομένων ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς κριτοῦ 2). Ὁ *Runkwitz* εἶνε διευθυντὴς Διδασκαλείου γερμανικοῦ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτοῦ δύναται πᾶς τις νὰ ἀναγνώσῃ « φράσιν » μακροτέραν τῶν καταδικαζομένων ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν κριτοῦ 3). Ὁ *Bohm* εἶνε ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν Βερολίῳ σχολείων. Οὗτος δὲν ἐδίστασεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Schulz* (1887) νὰ ἀναγράψῃ ἐν αὐτῷ « φράσιν » τοῦλάχιστον διπλασίαν τῶν κακιζομένων ἐνταῦθα 4). Ὁ *Eduard Bock*, ὅστις ἤτο μυστικοσύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ σύμβουλος τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὃ ἐστὶ ὁ μετὰ τὸν ὑπουργὸν τῆς παιδείας ἀμέσως ἐπόμενος ὑπάλληλος τοῦ κράτους, ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν Ἀλφαβητάριον τοῦ *Hirts* (Aufl. 33, 1894, II Theil, σελ. 78, ἀρ. 5) τὴν « φράσιν » ἐξ 7 σειρῶν διὰ μικρῶν πεπυκνωμένων στοιχείων ἐκτετυπωμένων 5). Ἄλλ' αὐτοὶ εἶνε Γερμανοί, λόγιοι καὶ εὐσυνειδήτοι ἄνδρες, οἵτινες

1) Neue Fibel II Theil, 15. Auflag. σελ. 18, ἀριθ. 23: Der Wind und das Haus: « Als nun der Herr Wind merkte dass er da drinnen in Stuben und Kammern μέχρι τοῦ auf und nieder » σειραὶ 6.

2) Fibel, Aufl. 14, Genehmigt von der Königl. Regierung zu Düsseldorf, σελ. 46, ἀριθ. 23, τεμάχ. 3, ἀπὸ Aber die Tanne - daraus zu machen » σειρ. 5.

3) Kinderschatz für Schule und Haus, erste Stufe, Altenburg 1887, σελ. 85, ἀριθμ. 10, ἀπὸ « Wilhelm hatte wohl gehört — verfiel in ein gefährliches Fieber » σειραὶ 5.

4) Hand Fibel von Otto Schulz bearbeitet v. A. Bohme, Berlin, 1887, σελ. 136, ἀριθμ. 18, ἀπὸ « Das konnte — frei umherlief » σειραὶ 6. Πρὸς αὐτὸ καὶ τὰς μακροτάτας περιόδους ἐν σελ. 68, 72, 73, 74, 77, 102, 129.

5) Ferdinand Hirts Lesebuch für Volksschulen, herausgegeben v. Eduard Bock, weil. Geh. Regierungs- und Schulrath, 33. Anflg, Breslau, 1894, σελ. 78, ἀριθμ. 70, § 4: « Die Kronprincessin Viktoria, eine Königstochter aus England, ist eine gar zärtliche und verständige Mutter » — « Obgleich sie Diener und Dienerinnen genug hatte, welche den Kindern wohl zu essen geben konnten, so liess sie es sich als Mutter nicht nehmen, ihnen selbst die Milch und Fleischbrühe zu reichen, die sie trinken sollten, wobei sie alles kostete und darauf achtete, dass die Speisen gut bereitet waren und die Kinder nicht mehr bekamen, als ihnen dienlich war » — Ὅλον τοῦτο μία περίοδος ἢ « φράσις » κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ κ. κριτοῦ.

ὅ τι πράττουσι καὶ ὅ τι λέγουσι, πράττουσι καὶ λέγουσιν αὐτὸ μετ' ἀπηκριβωμένην γνῶσιν τοῦ πράγματος, καὶ ἐκ βαθέος σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Δὲν εἶνε ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγραμμάτων καὶ ἀσυνειδήτων ἐκείνων παλιγκαπήλων τῶν γραμμάτων, οἵτινες ἀναλαμβάνουσι καὶ κινεζικὰ βιβλία νὰ κρίνωσιν, ἀρκεῖ νὰ προσπορίσωνται κερδάριον τι καὶ νὰ εὐφράνωσι τὸ ψυχάριον αὐτῶν καταπτύοντες πᾶν ὅ,τι καλὸν δύναται ὁ τόπος αὐτῶν νὰ παραγάγη, ἀφοῦ αὐτοὶ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ἐτώσια ἄχθη ἀρούρης ἐγένοντο. Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἤκουσάν ποτε τὰ τοῦ Ἀρριανοῦ 1): « Λόγου μέγεθος οὐ μήκει, οὐδ' ὕψει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν ». Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἤκουσάν ποτε τὰ τοῦ Πλάτωνος 2): « Γελοῖον δὴ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρουμένους φαίνεσθαι ». Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἐδιδάχθησαν, θὰ ἐμελέτησαν τὰ τοῦ Λογγίνου ὑψηλότατα ταῦτα καὶ ἀληθέστατα ῥήματα: « Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὡς εἰς μεγάλην πανήγυριν εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπάγουσα . . εὐθύς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῖν ταῖς ψυχαῖς παντὸς αἰεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου » 3). Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἐμελέτησαν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους: « Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι· διὸ δεῖ ἐμποιεῖν ὡς περὶ τούτων ὁ λόγος » 4). Ἐκεῖνοι βεβαίως ἐμελέτησαν καὶ κατενόησαν καὶ ἐθαύμασαν τὰς λεπτοτάτας παρατηρήσεις τοῦ μεγάλου συμπολίτου αὐτῶν Hermann Lotze περὶ τῆς εὐφροσύνης, ἣτις καταχεῖται κατὰ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τοῦ φρονηματισμοῦ, ὑφ' οὗ ἀναφλέγεται αὕτη, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς μεγάλυνσεως καὶ ἐπεκτάσεως καὶ ἐξυψώσεως αὐτῆς 5). Ἐκεῖνοι βεβαίως ἀνέγνωσάν ποτε ἐν τινι οἰωδῆποτε Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγίας ἐγχειριδίῳ τὰ περὶ τῶν εὐαρέστων διανοητικῶν συναισθημάτων καὶ τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διατηρή-

1) Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 12, 16.

2) Πλάτων, Νόμοι 887 Β.

3) Λογγίνος περὶ ὕψους κεφ. 35, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρος 2, σελ. 161.

4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1415, 6, 1.

5) Hermann Lotze, Mikrokosmos, 1869, τόμ. 2, σελ. 208 καὶ ἐξ. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι (814 Α) ἀναγεγραμμένον: « Τὰ μὲν γὰρ μικρὰ παιδιά τῶν πατέρων ὀρῶντες ἐπιχειροῦντα τὰς κρηπίδας ὑποδείσθαι καὶ τοὺς στεφάνους περιτθεσθαι » κτλ.

σεως αὐτῶν. Ἐκεῖνοι βεβαίως θὰ ἀνέγνωσάν ποτε τὰς θαυμασίας παρατηρήσεις τοῦ ὀξυνουστάτου συμπολίτου αὐτῶν Herbart περὶ τῆς παιδικῆς φύσεως ἀιδρικῶς τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ὑψηλοτέρου ὀρεγομένης 1). Ἀλλὰ καὶ οὐδὲν τούτων ἂν δὲν ἐγνώριζον, πάντως θὰ ἐγνώριζον τὸ βραχύτατον τοῦτο τοῦ Fechner: «Τὰ παιδιά σφόδρα εὐφραίνονται, ὅταν ἐπὶ τέλους κάτοχα τοιούτων «μακρῶν φράσεων» γένωνται» 2) καὶ θαρρούντως ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ συνειδήσει ἔγραψαν ἐν παιδικοῖς βιβλίοις σὺν τοῖς παμπόλλοις, τῇ παιδικῇ ἀντιλήψει ἀρμόττουσι, καὶ τινα μεγαλύτερα καὶ ὀγκωδέστερα τούτων.

Μόνον οἱ μὴ ἔχοντες τέκνα, μόνον οἱ οὐδέποτε μετὰ παιδαρίων ἐπικοινωνήσαντες, μόνον οἱ οὐδὲν οὐδέποτε περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν τῆς ψυχικῆς ἀναγνόντες ἀγνοοῦσι πόσον χαίρουσι τὰ μικρὰ παιδιά ὅψέποτε ἀποκτήσωσι τὴν συνειδήσιν ὅτι ἐγένοντο κάτοχα μεγάλου τινός καὶ δυσκόλου τὸ κατ' ἀρχὰς προφαινομένου αὐτοῖς. Μόνον δὲ οἱ οὐδὲν οὐδέποτε ἐγχειρίδιον τῆς Παιδαγωγικῆς διαφυλλίσαντες ἀγνοοῦσι πόσον ἡ χαρὰ αὕτη, δεξιῶς καθοδηγουμένη, δύναται νὰ ἀποβῇ ὄξυ κέντρον πρὸς φιλοπονίαν, φιλομάθειαν καὶ ἠθικοποίησιν αὐτῶν. Οὗτος λοιπὸν εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ εὐβουλοὶ καὶ εὐπαιδευτοὶ Γερμανοὶ ἀλφαβηταριογράφοι ἐγκατασπεύρουσιν ἐν τοῖς διὰ τὰ μικρὰ παιδιά τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν προωρισμένοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ σταδίου τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἔστιν ὅτε μεταξὺ τῶν παμπόλλων καὶ τοῖς παιδαρίοις προσηκόντων φρασειδίων καὶ μυθαρίων καὶ διηγηματίων, καὶ «φράσεις» τινὰς καὶ μύθους τινὰς καὶ διηγήματά τινα ἐκτενέστερά πως καὶ ἐμβριθέστερά πως τῶν συνήθων καὶ τῶν τετριμμένων. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Γερμανοὶ κριταὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ προῖστάμενοι τῆς πολιτείας ἐγκρίνουσι καὶ τῇ σφραγίδι τοῦ κράτους τιμῶσι τὰς τοιαύτας «μακρὰς φράσεις» καὶ

1) Herbart, Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, Einleitung, σελ. 29: Der Knabe unterscheidet, so gut wie wir, das Gemeine und Flache, von dem Wurdevollen; ja dieser Unterschied liegt ihm mehr als uns am Herzen; denn er fühlt sich ungerne klein, er möchte ein Mann sein. Der ganze Blick des wohlangelegten Knaben ist über sich gerichtet καὶ πάλιν σελ. 402: Der Unterricht muss fasslich, jedoch **cher Schwer als Leicht** sein, sonst macht er **Langweile** καὶ πάλιν σελ. 154 ἐν τέλει: Langweilig zu sein ist die ärgste Sünde des Unterrichts.

2) Fechner, Der erste Leseunterricht, 1878, σελ. 128 ἐν ἀρχῇ: «Es freut sich ungemein, wenn sie solch «langes Wort» glücklich bewältigen.

μακροὺς μύθους καὶ «μακρὰ διηγήματα» ἀναγράφοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν εὕρηνται καὶ ἐν τῷ ἐμῷ βιβλιαρίῳ διεσκορπισμένα τινὰ τοιαῦτα καὶ οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ κ. κριτὴς ἐλέγχεται, κακίζων ταῦτα, ὅλως ἀδαῆς τοῦ ἔργου, ὅπερ μετὰ τόσης κουφότητος καὶ ἀσυνειδησίας ἀνέλαβε καὶ ὅπερ μετὰ τόσης μεροληψίας διεπέρανεν καὶ δι' ὃ «ὅσας ἀξίους ἦν λαβεῖν πληγὰς τοσαύτας εἴληφε δραχμάς» 1).

«Περὶ δὲ τοῦ περιεχομένου τῶν τε διηγήσεων καὶ τῶν μύθων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς οὐδὲν μέτρον τηρῶν, ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς κεφαλαίοις παρατίθησι παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν· οὕτω τῆς «ἀπειθείας» φέρονται ἑπτὰ διηγήσεις καὶ μῦθοι καὶ ἐν ποίημα, τῆς «λαιμαργίας» πέντε, τρία τοῦ «ψεύδους», δύο τῆς «κλοπῆς», τέσσαρα τῆς «εὐγνωμοσύνης», τῆς «ἀσπλαγχνίας» δύο, τέσσαρα τῆς «εὐσπλαγχνίας» καὶ δύο ποιήματα, ὀκτῶ «τῆς τιμωρίας τοῦ κακοῦ» καὶ ἐν ποίημα, δύο δὲ καὶ ἐν ποίημα «τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων», τρία δὲ «τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης».

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὁμολογῶ ὅτι τίποτε δὲν ἐννοῶ.

Δὲν ἐννοῶ δηλαδή :

1) Ἄν αὕτη εἶνε κριτικὴ παρατήρησις ἢ εἶνε ἀπλῆ τις σημείωσις, ἐν ἣ ἦτο ἀναγεγραμμένος ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ Ἄλφαβηταρίου μου καὶ ἐκ παραδρομῆς ἐστάλη εἰς τὸ τυπογραφεῖον καὶ ἐτυπώθη ὡς ἔκθεσις.

2) Ἄν εἶνε κριτικὴ παρατήρησις αὕτη, τότε τί κοινὸν μεταξὺ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον περιεχόμενον τῶν μυθῶν καὶ τῶν διηγημάτων δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν τινὰ τὸ ποσοδὸν αὐτῶν; Δύναται δηλ. ἢ τοσαύτη ἢ τοσαύτη ποσότης αὐτῶν νὰ γείνη παραιτία τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ποιότητος αὐτῶν; Τὸ περιεχόμενον ἐπιστητοῦ τινος, ὡς τοῦλάχιστον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὸν, εἶνε αἱ ἰδέαι, τὰ πράγματα, αἱ γνῶμαι, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τοῦτο, ἢ τοιαύδε ἢ τοιαύδε ποιότης αὐτοῦ, ἢ τοιαύτη ἢ τοσαύτη παιδευτικὴ αὐτοῦ δύναμις καὶ τὰ παρόμοια τούτοις· οὐδέποτε ὅμως τὸ ποσοδὸν αὐτῶν 2. 3. 4. 5. 7 κτλ.

3) Δὲν ἐννοῶ τί σημαίνει «οὐδὲν μέτρον τηρῶν ἐν αὐτοῖς ὁ συγ-

1) Λυσίας, ἀποσπασμάτια 93, ἔκδ. Scheibe, Lipsiae, 1890, σελ. 246.

γραφείς», διότι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, δὲν γνωρίζω ἂν καὶ ἀλλαχοῦ που, πλὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ διαθέσει τοῦ ἐκάστοτε κακοβούλου κριτοῦ, εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτόν τι μέτρον, ὅπερ αὐστηρῶς πρέπει νὰ τηρῆται καὶ οὔτινος ἢ παράβασις νὰ συνεπάγῃται τὴν μομφὴν τοῦ παραβάντος αὐτὸ καὶ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ἐν τῇ οἰκείᾳ τοῦ ὑπουργείου ἐπισήμῳ προκηρύξει δὲν ὑπάρχει τοιοῦτόν τι μέτρον. Ἐν τοῖς μεθοδικοῖς καὶ παιδαγωγικοῖς βιβλίοις ἐπίσης δὲν ὑπάρχει. Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Γερμανῶν καὶ Γάλλων, καθ' ἃ κελεύει ἡμᾶς ὁ οἰκείος νόμος νὰ διατυπωθῶσι καὶ τὰ ἡμέτερα ἀλφαθητάρια, δὲν φαίνεται τοιοῦτόν τι. Εἰς τὸν ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένον νοῦν φαίνεται γελοία ἢ ὑπόστασις τοιούτου μέτρου. Ποῦ λοιπὸν ὁ κ. κριτῆς εὔρεν αὐτό; Ποῦ τῶν καταχθονίων τῆς γῆς εἶνε κεκρυμμένα τὰ στρώματα ἐκεῖνα τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐξ ὧν ἀνέσκαψεν τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην γνῶσιν, ὅτι δύο ἢ τρία διηγημάτια καὶ μυθάρια, σκοποῦντα τὸν καταυγασμὸν μιᾶς ἠθικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς ψυχὰς παιδαρίων ἐξαετῶν εἶνε μέτρια, τέσσαρα δὲ ἢ πέντε εἶνε ἄμετρα, ἢ ὑπέμετρα;

4) Δὲν ἐννοῶ ὁποῖου τινὸς εἶδους εἶνε τὸ παράξενον τοῦτο μέτρον, ἀφοῦ καὶ τὰ 2 καὶ τὰ 3 καὶ τὰ 4 καὶ τὰ 5 καὶ τὰ 7 καὶ τὰ 8 διηγημάτια καὶ μυθάρια ἐκάστου κεφαλαίου ἐπ' αὐτοῦ καταταθέντα εὑρέθησαν ἀσύμφωνα πρὸς αὐτό. Μήπως κατὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἀπῆρτεῖτο πρὸς διευκρινισμὸν ἐκάστης ἠθικῆς ἀρετῆς ἢ κακίας ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς μυθάρων καὶ διηγηματίων, ὁ ἀριθμὸς 4 π. χ. οὕτως ὥστε καὶ τὰ 12 κεφάλαια τοῦ Ἀλφαθηταρίου νὰ εἶχον ἀνὰ 4 μυθάρια καὶ διηγημάτια; Ἀλλὰ τότε διὰ τί δὲν ἀποκαλύπτει τοῦτο τὸ μῆκος τὸ μέτρον αὐτοῦ; Ἄν δὲ τοσοῦτον εἶνε τὸ μῆκος αὐτοῦ, τότε τίνος ἔνεκα ἢ ἰσηγορία καὶ ἢ ἰσοπολιτεία αὕτη εἶνε ἀναγκαῖα καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τῆς ἠθικῆς, ἀφοῦ πάντα δὲν εἶνε ἴσης δυνάμεως οὐδὲ ἴσου βάρους; Δημοκρατία καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ;

5) Δὲν ἐννοῶ τί θὰ εἶπη «παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν». Ἄν ὁ κ. κριτῆς ἐννοεῖ ὅτι τὸ αὐτὸ διηγημάτιον καὶ τὸ αὐτὸ μυθᾶριον καὶ τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἐπαναλαμβάνεται τρεῖς καὶ τετράκις καὶ ἐπτάκις, ἢ ἐννοιά του εἶνε ἀμαρτωλή. Ἄν ἐννοεῖ ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐν ἐκάστῳ τῶν κεφαλαίων ἀναγραφομένης ἀρετῆς ἢ κακίας ἀναγράφονται δύο, τρία καὶ τέσσαρα διηγημάτια διαφόρου μὲν περιεχομένου, τὴν αὐτὴν δὲ ἠθικὴν ἰδέαν ἀναπτύσσοντα, τότε δὲν ἔπρεπε

νά γράψη « τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν », ἀλλ' ἔπρεπε νά γράψη μὲν σαφέστερον τὸ πρᾶγμα, νά προσθέσῃ δὲ καὶ τὸν λόγον τίνος ἕνεκα θεωρεῖ ἐπίμεμπτον καὶ καταδικάσιμον αὐτό. Τούλάχιστον τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ εὐσυνειδησία ἡ κριτική.

Νῦν, ὅπως εἶνε ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. κριτοῦ ἐρριμμένη, ἄνευ αἰτιολογίας τινός, ἡ κατάκρισις αὕτη, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς ἕκαστον, ἀπροκαταλήπτως ἀναγινώσκοντα ταύτην, νά νομίσῃ ὅτι κατεγράφη καὶ αὐτὴ ἐνταῦθα, ἵνα διὰ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καταληφθῇ χωρὸς τις ἐν τῇ ἐκθέσει ἀπορία ἄλλων οὐσιωδῶν, παιδαγωγικῶν δηλ. καὶ γραμματικῶν καὶ τεχνολογικῶν παρατηρήσεων, ἐπὶ τῷ τελικῷ σκοπῷ ὅπως ἀπορριφθῇ μὲν μετὰ τινος εὐπροσώπου δῆθεν προσχήματος τὸ βιβλίον, ἀφοῦ ἦτο ἰδικόν μου, πληρωθῇ δὲ ὁ κ. κριτῆς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς! Διότι τίς κάπηλος καὶ συρφετώδης δὲν δύναται νά συντάξῃ τοιαύτην κρίσιν, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται ἐκτὸς καὶ πολλῶν ἄλλων νά κερδήσῃ καὶ διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς; Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐκολώτατον· λαμβάνει τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ εἰς καταδίκην προωρισμένου βιβλίου, ἀντιγράφει αὐτόν, προσθέτει ἀναποδείκτως, εἰς τὰ κουτουροῦ, « ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν μέτρον τηρῶν » καὶ τελειώνει ἡ παρατήρησις, πληροῦται δ' οὕτω τὸ $\frac{1}{10}$ τῆς ἐκθέσεως, λαμβάνει τὰς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς, εὐγνωμονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας, οἱ διατάξαντες αὐτόν νά πράξῃ οὕτω, προσπατταλεύεται τούτου ἕνεκα στερεώτερον εἰς τὴν καθηγετικὴν θέσιν, ἣν κατέχει, ἢ μὴ ἔχων, λαμβάνει τοιαύτην, καὶ σεμνοπροσωπεῖ ἐπὶ πλέον καὶ κλασιουχενίζεται ὡς κριτῆς καὶ αὐτός!

Ὡς δυσπάλαιστον ἀμαθία κακόν. Ἡ δὲ μωρία μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ, ἀνέκραξέ ποτε ὁ Σοφοκλῆς 1), τίς οἶδε εἰς τίνας περιστάσεις εὐρεθεὶς καὶ αὐτός!

Εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν μυθαρίων καὶ διηγηματίων, τῶν σκοποῦντων τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως παιδίων μικρῶν οὐδὲν ἄλλο εὔρεν ὁ κατὰ τὸν Σοφοκλέα « ἀμαθῆς, μωρὸς καὶ πονηρὸς » κριτῆς ἡμῶν νά παρατήρησῃ ἢ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τὸν « ἄμετρον » ἢ « ἔκμετρον ». Δεινὸν ὄντως καὶ οὐσιῶδες τοῦ περιεχομένου ἐπιστημονικὸν ἀμάρτημα!

Ὁ εὐαίσθητος! Οὐδαμῶς ἠσθάνθη, καίπερ Ἕλλην καὶ μάλιστα τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος, ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὴν

1) Σοφοκλῆς, ἀποσπ. 839 καὶ 840, ἐκδ. Nauck.

σπουδαιοτάτην ταύτην ἐργασίαν, καὶ περιεχόμενον δηλ. καὶ ἠθικαὶ ἰδέαι καὶ οἰκονομία καὶ λέξεις καὶ ἐρμηνεῖα τῶν ἐπὶ «ἀμετρία» κακιζομένων καὶ τούτου ἕνεκα ἐκριφθέντων, δὲν ἠσθάνθη, λέγω, ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε μετ' ἄκρας ἐπιστημονικότητος καὶ μετὰ διαθέρμου λατρείας πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἠθικόν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκτεθειμένα!

Ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν οὕτως ἀσελγῶς ἀσεβούντων κατὰ τε τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἠθικῆς συνειδήσεως ἡμετέρων κριτῶν ἀποτεινομαι πρὸς τοὺς μαθόντας νὰ σέβωνται τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς εἰθισμένους νὰ αἰδῶνται ἑαυτοὺς καὶ τὸ δίκαιον, ἅμα μὲν ὅπως ὑπερασπίσω τὴν οὕτως βαναύσως προπηλακίζομένην ἀλήθειαν, ἅμα δὲ ὅπως καταδείξω τί — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ὀρθὸν παιδαγωγικῶς καὶ ὡς ὠφέλιμον ἔθνικῶς ἐν τῇ νῦν βαρυδαιμονούσῃ χώρᾳ ἡμῶν, περὶ τῆς παιδείας τῆς ἔθνικῆς προκειμένου, πρέπει νὰ θεωρῆται.

Τὸ ἀναιτιολογήτως κακιζόμενον περιεχόμενον τοῦτο τῶν μύθων ἐν πρώτοις ἐξελέχθη συνωδὰ ταῖς ὀδηγίαις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. «Τίς οὖν ἡ παιδεία;» — λέγει ὁ θεῖος Πλάτων — «ἡ χαλεπὸν εὐρεῖν βελτίω τῆς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εὐρημένης; Ἔστι δὲ που ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι γυμναστική, ἡ δὲ ἐπὶ ψυχῇ μουσική... Μουσικῆς δ' εἰπὼν τίθης λόγους, ἢ οὐ; Ἔγωγε. Λόγων δὲ διττὸν εἶδος τὸ μὲν ἀληθές, ψεῦδος δ' ἕτερον; Ναί. Παιδευτέον δὲ ἐν ἀμφοτέροις, πρότερον δὲ ἐν τοῖς ψευδέσιν; Οὐ μανθάνω, ἔφη, πῶς λέγεις. Οὐ μανθάνεις, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; τοῦτο δὲ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἔστι δὲ καὶ ἀληθῆ, πρότερον δὲ μύθοις πρὸς τὰ παιδιά ἢ γυμνασίοις χρώμεθα... Οὐκοῦν οἶσθ' ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε καὶ νέφ και ἀπαλῶ ὄτρωῦν; μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὃν ἂν τις βούληται ἐνσημῆνασθαι ἐκάστω... Ἄρ' οὖν ῥαδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας καὶ λαμβάνειν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις, ἅς, ἐπειδὴν τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς; Οὐδ' ὅπωςτιοῦν παρήσομεν. Πρῶτον δὴ ἡμῖν, ὡς ἔοικεν, ἐπιστάτεον τοῖς μυθοποιοῖς, καὶ ὃν ἂν μὲν καλὸν ποιήσωσιν, ἐγκριτέον, ὃν δ' ἂν μή, ἀποκριτέον· τοὺς δ' ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς

τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισὶ καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν . . . Οὐδὲ τοὺς διδασκάλους ἐάσομεν ἐπὶ παιδείᾳ χρῆσθαι τῶν νέων — τοὺς μὴ καλοὺς μύθους — εἰ μέλλουσιν ἡμῖν οἱ φύλακες θεοσεβεῖς τε καὶ θεῖοι γίγνεσθαι, καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ ἐπὶ πλεῖστον οἶόν τε . . . ὧν ἔνεκα παυστέον τοὺς τοιοῦτους μύθους μὴ ἡμῖν πολλὴν εὐχέρειαν ἐντίκτωσι τοῖς νέοις πονηρίας». 1) — « Δεῖ τοῖς νέοις » — προσθέτει ὁ Ἀριστοτέλης — « πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δ' αὐτῶν ὅσα ἔχει μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν » 2). — καὶ πάλιν ὁ Πλάτων: « Περὶ παντὸς ποιητέον ἅ πρῶτα ἀκούουσιν (οἱ νέοι) ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν » 3). — καὶ πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης: « Καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν οὓς καλοῦσι παιδονόμους, πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς » 4).

Κατὰ ταῦτα τὸ περιεχόμενον τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος μυθῶν καὶ διηγηματίων εἶνε χρηστὸν ἢ οὐ; Ἔχουσι « μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν », ἐντίκτουσι « πολλὴν εὐχέρειαν τοῖς νέοις πονηρίας » ἢ εὐπειθεια, ἢ ἐγκράτεια, ἢ φιλαλήθεια, ἢ τιμιότης, ἢ φιλοφροσύνη, ἢ φιλάνθρωπια, ἢ εὐγνωμοσύνη, ἢ εὐσπλαγχνία, ἢ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἢ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἢ εὐσέβεια τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἢ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ ἢ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον; Δύναται ὁ ὀρθὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη νὰ εὐρωσὶ τι ἐπίψογον ἐν τούτοις;

Περαιτέρω· Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι, αἱ ἀναπτυσσόμεναι διὰ τῶν μυθῶν καὶ τῶν διηγηματίων, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον ἐξελέγησαν ληφθέντων δύο τινῶν ὑπ' ὄψιν, τῶν τε παιδαγωγικῶν θεωρημάτων τῶν περὶ τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἐξαισίας παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν ἐξόχως ἀνθρωπιστικῶν Ἑλληνικῶν τούτων καὶ Χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν.

1) Πλάτων, Πολιτεία 376 E καὶ ἐξ. — ἴδ. αὐτόθ. καὶ 383 C. 386 B, 387 B καὶ ἐξ. 388 D καὶ ἐξ. 389 D καὶ ἐξ. 390 A καὶ ἐξ. 391 A καὶ ἐξ. 392 B.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1136, 6, 33.

3) Πλάτων, Πολιτεία 378 E.

4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1336, α, 30.

Καὶ κατὰ τὴν συντέλειαν δὲ ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον, ὁδηγοὶ ὑπῆρξαν ὁ Ἀριστοτέλης μὲν καὶ ὁ Πλάτων ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, τὰ Ἱερά δὲ ἡμῶν βιβλία καὶ οἱ ἐξοχώτατοι τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὡς πρὸς τὸ δεύτερον.

Ἐξελέγησαν δηλ. διὰ τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν μόνον ἐκεῖναι, αἵτινες κατὰ τὴν ἕξαετῆ καὶ ἑπταετῆ ἡλικίαν τῶν παιδῶν ἡμῶν ἢ εἶνε αὐτοῖς καὶ ἄλλοθεν γνωσταί, ἢ ἄγνωστοι οὔσαι δύνανται νὰ κατανοηθῶσιν, ἢ πάντως πρέπει νὰ γείνωσι γνωσταί, οἵαι εἶνε πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω καταλεχθεῖσαι, συνωδὰ τῇ ὑποδηλώσει τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῇ παραγγελίᾳ τοῦ Πλάτωνος: «Ἀρχὴ λέγεται ἡ μὲν ὅθεν ἂν τις τοῦ πράγματος κινηθεῖ πρῶτον . . . ἡ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον οἶον καὶ μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾶστ' ἂν μάθοι — Δεῖ μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι, προϋούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια 1)». Ἀλλὰ καὶ τῶν γονέων οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι αἱ κακίαι, αἱ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμεναι εἰς τὰ μικρὰ τέκνα αὐτῶν, εἶνε ἡ ἀπειθεία, ἡ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος, ἡ κλοπὴ, ἡ σκαιότης, ἡ ἀχαριστία· ἀλλὰ καὶ τῶν σωφρονούντων ἀνθρώπων οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι αἱ πρῶτισται ἀρεταὶ εἶνε ἡ εὐπειθεία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ φιλαλήθεια, ἡ τιμιότης, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ εὐσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐσέβεια πρὸς αὐτόν. Πάντες δὲ καὶ οἱ ἄκρω τῷ δακτύλῳ τῶν παιδαγωγικῶν ἀψάμενοι γνωρίζουσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεαρῶτάτης ἡλικίας εἶνε ἐπάναγκες νὰ ἀρχίζωσι νὰ λαμβάνωσι πως συνειδησιν τῆς ἀναγκαιότητος καὶ ἀγιότητος τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τῆς φιλοφροσύνης, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλανθρωπίας· ἐκ νεαρῶτάτης ἡλικίας νὰ ἀρχίζωσι νὰ ἐθίζωνται εἰς τὸ νὰ μισῶσι καὶ νὰ ἀποτροπιάζωνται τὰ κακὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ζητῶσι καὶ νὰ πράττωσι τὰ ἀγαθὰ 2).

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1012, 6. 34.—Πλάτων, Πολιτεία 498 B: Ἐπίσης καὶ ὁ Λουκιανός (Νιγρίνος 28): Χρὴ τὸν ἀριστα παιδεύειν ἀνθρώπους προαιρούμενον τοῦτο μὲν ψυχῆς, τοῦτο δὲ σώματος, τοῦτο δὲ ἡλικίας τε καὶ τῆς πρότερον ἀγωγῆς ἐστοχάσθαι, ἵνα μὴ τὰ παρὰ δύναμιν ἐπιτάττων ἐλέγχηται.

2) Πλάτων, Μένων 77 B: Δοκεῖ τοίνυν μοι .. ἀρετὴ εἶναι, καθάπερ ὁ ποιητὴς λέγει χαίρειν τε καλοῖσι καὶ δύνασθαι.—Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1340, α, 14: Ἐπεὶ δὲ συμ-

Ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη τί τὸ ἐπίφογον δύ-
νανται νὰ εὐρωσιν ἐν τούτῳ;

Ἄν δὲ καὶ δι' ἄλλα πάγκαλα καὶ παμμέγιστα ἀγαθὰ τοῖς βροτοῖς ἐπιδαψιλευθέντα ἡ Ἱερὰ Γραφή καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς κατέστησαν τὰ τιμαλφέστατα κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξάραντα ὁμως καὶ ἐξαγιάσαντα καὶ τὰς ὑψίστας ἠθικὰς ἰδέας — περὶ ὧν νῦν δὴ ἡμῖν ὁ λόγος — ἀπέβησαν οὐχ ἥκιστα τὰ ἰσχυρότατα καὶ ἐνεργέστατα ὄργανα τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ.

Πόσον σεμνοὶ καὶ ὑψηλοὶ εἶνε οἱ ἄφθονοι περὶ τῶν ἠθικῶν τούτων ἰδεῶν λόγοι τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων! Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰ τιμαλφέστατα ταῦτα κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαπνέονται ὑπὸ τῆς οὐρανίας αὔρας τῶν ἠθικῶν τούτων ἀληθειῶν!

Τοῦτο δὲ τὸ οὐράνιον πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, τοῦτο τὸ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων διαφυσᾶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ οὐχ ἥκιστα τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον.

Δὲν ἦτο δὲ τοῦ τυχόντος ἀλάστορος τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐπήρεια βιβλία, μετὰ διαπύρου καὶ ἱεροῦ ζήλου εἰς τὸν πολλαχῶς καὶ ἀπὸ πολλοῦ βαρυδαιμονοῦντα Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης αὐτοῦ ἡλικίας ἔτι τὰ ἀγιώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα τῶν διδαγμάτων διοχετεύοντα, νὰ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀπαιδευτῶν καὶ ἀναισθητῶν! 1)

βέβηκεν εἶναι . . τὴν ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δῆλον ὅτι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μὴθὲν οὕτως ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν . . ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἔθισμός τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον.— Ἡθικά Νικομάχ. 1179, 6, 23: Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μήποτ' οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύη, ἀλλὰ δέη προδιεργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὡσπερ γῆν τὴν θρέψουσιν τὸ σπέρμα. Πρβλ. καὶ Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 3, σελ. 729, ἀπόσπ. 130.

1) Ἐπειδὴ καὶ ὀλίγιστα τῶν χωρίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐὰν ἀνεγράφοντο ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δισχυρισμοῦ μου,

Οἱ παρ' ἡμῖν καλούμενοι λόγιοι τοῦ φυράματος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν νομίζουσιν ὅτι ἡ σύνταξις ἀλφαθηταρίων καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν εἶνε ἔργον τοῦ πρώτου τυχόντος χαμαιδιδασκάλου, τοῦ κεκτημένου ἀπλῶς τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ. Νομίζουσιν ὅτι τὰ Ἱερὰ βιβλία εἶνε χρήσιμα μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅπως ἐξευτελιζονται ὑπὸ τῶν ἀγραμμάτων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου μηχανικῶς ἀναγινωσκόμενα. Νομίζουσιν ὅτι οἱ Ἑλληνοὶ συγγραφεῖς εἶνε ἀποθηκαὶ τινες σεσαθρωμένοι καὶ κατασκότεινοι, ἐν αἷς δύστηνά τινα γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ κανονίδια κεῖνται κάτακειμένα. Ἀγνοοῦσιν ὅτι ἡ σύνταξις καὶ ἡ κρίσις καὶ πάντων μὲν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν, ἰδίως δὲ τῶν ἀλφαθηταρίων, εἶνε τὸ δυσχερέστατον τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, καὶ ὅτι ἡ λύσις αὐτοῦ ἀπαιτεῖ τελείαν ἱστορικὴν τῆς Διδακτικῆς πολυμαθεῖαν, διάνοιαν ἡλαφυράν, ἦθος εὐγενές καὶ φιλόφρονον, γνῶσιν ἀκριβεστάτην τῆς τε Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Μεθοδικῆς καὶ σύμφυτόν τινα εὐπάθειαν πρὸς τὸ ἠθικὸν ὕψος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἀληθειῶν, τῶν ἀποτεθησαρισμένων εἰς τὰ Ἱερὰ καὶ τὰ ἔθνικα ἡμῶν βιβλία. Κριταὶ ὀλιγώτερον ἀποβεβαρωμένοι τὴν διάνοιαν καὶ ὀλιγώτερον ἀνδραποδώδεις τὸ ἦθος θὰ ἠγάλλοντο εὐρίσκοντες ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλληνοπαιδῶν ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰς μικροὺς παιδας προσήκοντα τρόπον, διακεχυμένον ὅλον τὸ σεμνὸν ἠθικὸν πνεῦμα τῶν Ἀγίων γραφῶν καὶ τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων. Θὰ ἀνεκέρυττον δὲ τοῦτο ὡς κατόρθωμα ὕψιστον τῆς Μεθοδικῆς καὶ θὰ ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣτις τούτου ἕνεκα εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν προσεγένετο.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Εὐσέβιος καὶ Ἰουστίνος ὁ μάρτυς καὶ Βασίλειος ὁ μέγας εἶνε οἱ πρῶτοι ἀναγνωρίσαντες τὴν κοινότητα τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν Ἑλληνῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ οἱ πρῶτοι συστήσαντες τὴν ἐπιμελετημένην σπουδὴν ἀμφοτέρων τούτων τῶν πηγῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερώσεως. Τὸ Βυζάντιον καθ' ὅλην τὴν ὑπερχιλιετῆ διαβίωσιν αὐτοῦ

ὅτι καὶ τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαθητάριον διαφυσᾶται ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ πνεύματος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποπνέοντος, θὰ κατελαμβάνετο χώρος πολὺς καὶ θὰ διεκόπτετο ἡ σειρά τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο μετετόπισα τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἐνθα ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ἐκτυλισσόμενα στίλβουσιν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ λαμπρότητι ἐπαξίως τῆς ἀφθίτου αὐτῶν οὐσίας καὶ τῆς μεγίστης αὐτῶν ἀξίας.

κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν σεμνῶν τούτων ἀνδρῶν ἐρρύθμιζε τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Χάμερκεν δὲ καὶ Μελάγχθων καὶ Λούθηρος, οἱ μεγάλοι ἀναμορφωταὶ τῆς γερμανικῆς παιδείας καὶ τοῦ γερμανικοῦ βίου, τούτοις ἐπόμενοι θερμότατα συνέστησαν τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀνθρωπιστικὴν ἐπίδρασιν τῆς συνδιδασκαλίας τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἡ Γερμανία ἔκτοτε πλὴν βραχυχρονίου τινός διαστήματος (κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα) ἐπὶ τῆς συνδιδασκαλίας ταύτης βασιζει τὴν παιδευσιν τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, τοῖς Ἑλλήσι, τὰ μὲν Ἑλληνικὰ γράμματα καλλιεργοῦνται νῦν ὅπως κατὰ τὸ τέλος τῆς 17 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος ἐν Γερμανίᾳ, κάκιστα καὶ ἀτελέστατα. Σχολαστικότης, ἀμεθοδία, χυδαιοφροσύνη, βαναυσουργία εἶνε ὁ συνηθέστερος χαρακτήρ τῆς καλλιιεργείας αὐτῶν, τὰ δὲ Ἱερὰ γράμματα ἢ οὐδαμῶς καλλιεργοῦνται ἢ κάκιστα. Ἐκ τῶν νῦν πεπολιτισμένων καὶ χριστιανικῶν ἔθνῶν τὸ Ἑλληνικὸν εἶνε τὸ ὀλιγώτερον καλλιεργοῦν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ ὀλιγώτερον ἐγκύπτει εἰς τὰς Γραφάς. Ἐντεῦθεν τὸ μειρακιῶδες τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ ἄτονον καὶ ὀλιγοδρανὲς τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ κυκλωπικὸν καὶ λαιστρυγονικὸν τῆς πολιτείας ἡμῶν. Ἡ Ἱερὰ παιδεία θεωρεῖται ἀναχρονισμός, ἢ δὲ Ἑλληνικὴ σχολαστικότης !!

Ἐχων τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ ἄτονία, εἰς ἣν εὐρίσκεται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸ Ἑλληνικὸν σύμπαν, δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἐπίφοβος τῆς ἄτονίας, ἥτις εἶχε καταλάβῃ αὐτὸ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Διαίου καὶ Δαμοκρίτου καὶ Ἀλκαμένους καὶ Θεοδέκτου καὶ Ἀρχεκράτους καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἀγεννῶν ὀχλοκόπων τῶν προΐσταμένων τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας περὶ τοὺς χρόνους τοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐνταφιασμοῦ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ φρονῶν ὅτι χρηστοῦ πολίτου καθῆκον εἶνε, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, νὰ πράξῃ ὅ,τι εἶνε δυνατόν ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς μᾶλλον ἀσημάντου ἔστω, εἰς ἣν ὁ κοινωνικὸς διάκοσμος ἔταξεν αὐτόν, ἔγνω συναρμόσας, κατὰ τὰς ἐντολὰς τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Γερμανίας, τὸ χριστιανικὸν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, καὶ διαμορφώσας αὐτὸ κατὰ τὸν προσφορώτερον εἰς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν τρόπον, νὰ διοχετεύσω διὰ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωσματᾶριων εἰς τοὺς μικροὺς παῖδας

τοῦ Ἑθνους ἡμῶν. Ὡς Ἑλληνας διδάσκαλος ἐγὼ τοῦτο ὄφειλον νὰ πράξω, καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, ἐπεχείρησα νὰ πράξω. Μικρὸν ἢ μέγα, σπουδαῖον ἢ ἀσήμαντον ὡς πρὸς τὸν ἔθνικόν βίον, ἀδιάφορον. Ἐὰν ἡδυνάμην μεγαλήτερα καὶ σπουδαιότερα νὰ πράξω, προθύμως θὰ ἔπραττον καὶ αὐτά. Εἰς ἀπλοῦς διδάσκαλος μόνον τὰ διδασκαλικά ἂν παραλείψῃ, εἶνε ἀξιόμιμπος, εἶνε κακοπολίτης. Ἄλλ' ἐμπесῶν εἰς ὕβρια θηρία, ἄτινα ὁ παρ' ἡμῖν πολιτικὸς βόρβορος πολλὰ καὶ παχέα τρέφει, ἠστόχησα τοῦ σκοποῦ μου.

Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν νῦν, οἱ εἰς τὰ τέλματα τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βορβορίου ὡς ἔχιδναι δάκνοντες καὶ δακνόμενοι διάγοντες τὸν ἐπονεῖ-διστον βίον ἡμῶν μικροπόνηροι καὶ ἀπειρόκαλοι τῆς νῦν Ἑλλάδος χαμαιιδιδάσκαλοι, εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ βίου ἡμῶν θεία συνάρσει ἤδη ὄντες, μετ' οὐ πολὺ θὰ καταλείπωμεν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔδαφος καὶ τὸν ἄγνόν τοῦτον τῆς Ἑλλάδος αἰθέρα, ὃν πολλαχῶς διὰ τῶν μιαιῶν καὶ τῆς ἀνδραποδωδίας ἡμῶν κατεμολύναμεν, κακίστην κληρονομίαν τοῖς ἀπογόνοις ἡμῶν, τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν καταισχύνην τῆς σεμνῆς Ἑλλάδος καταλείποντες, καὶ θὰ ἔλθωσιν ἄλλοι ἀγνότεροι ἡμῶν πάντως καὶ μεγαλοφρονέστεροι — ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς βδελυσσόμενος ἡμᾶς ἔχει ἤδη διὰ παντὸς ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος — Οἱ μεθ' ἡμᾶς νέοι Ἕλληνες πάντως θὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἠθικῶν ἐρειπίων ἀνοικοδόμησιν βίου καὶ παιδείας Χριστιανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς. Τότε ἴσως, ἂν ὁ Θεὸς εὖ δῶ, θὰ χρησιμεύσωσι πως αἱ σκέψεις καὶ αἱ γνῶμαι αἱ ἐκτυλισσόμεναι ἐνταῦθα περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς ἔθνικῆς ἐκπαιδεύσεως θέματος, ἂν βεβαίως οὐχὶ ἔνεκα τῆς τελειότητος καὶ τῆς ἐν παντὶ ὀρθότητος αὐτῶν, πιθανὸν ὁμως ἔνεκα τῆς ἀτελείας αὐτῶν.

Τὸ σημεῖον, εἰς ὃ κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν εὐρίσκεται ἡ Διδακτικὴ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὡς πρὸς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν δηλ. τὸ ὑπερέβαλον τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωσματάρια, τὰ σχόντα τὴν ἀτυχίαν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τῶν εἰκαιοτάτων τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιιδιδασκάλων.

Τὰ Γερμανικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ τελειότατα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νῦν, ἔχουσι μέγιστα πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγα τούτων ἔχουσι καὶ μειονεκτήματα οὐχὶ σμικρά.

Μειονέκτημα πρῶτον καὶ μέγιστον ὅτι ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ καλουμένη ἀρχὴ τῆς « χρησιμοποιήσεως » (Nutzlichkeitsprin-

cip) ἀντί τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (Humanismus). — Μειονέκτημα δεύτερον· ὅτι ταῦτα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθολόγια πάντων τῶν πραγματικῶν λεγομένων μαθημάτων· τῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς, τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων. — Μειονέκτημα τρίτον· ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐκ διαφόρων συγγραφέων εἰλημμένον καὶ αὐτοούσιον εἰς αὐτὰ ἀπαράλλακτον ἐπιπροχέομενον σπανίως προσαρμόζεται πρὸς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν. — Μειονέκτημα τέταρτον· ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐκ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἐπὶ τὰ ἀγνωστότερα, ἐκ τῶν ἐγγυτέρω ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω διαπεραίνεται οὐχὶ σπανίως μετὰ προφανεστάτης χαλαρότητος καὶ ἐπιμέμπτου ἀνακριθείας. — Μειονέκτημα πέμπτον· ὅτι ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν παμπόλλων παιδαγωγικῶς ὀρθῶν εὑρηνται καὶ διηγήματα καὶ μῦθοι καὶ παραμύθια καὶ παραβολαὶ ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς Παιδαγωγικῆς μὴ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ὑπ' αὐτῆς ἀπαγορευόμενα. — Μειονέκτημα ἕκτον· ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης δὲν εἶνε κατὰ πάντα σύμφωνος μὲ τὰ κελεύσματα τῆς Μεθοδικῆς· ἐν τισιν εὑρηνται φύρδην μίγδην ἐρριμμένα διηγήματα, ποιήματα, πραγματογραφίαι καὶ τὰ τοιουτότροπα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς· ἐν ἄλλοις εὑρηνται τὰ διηγήματα, οἱ μῦθοι, αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ παρόμοια κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ ὁμοειδῆ ἐπισεσωρευμένα πάμπολλα ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὕτω δέ, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἡ φύρδην μίγδην ἐγκατάμιξις ἀλλοτριωτάτων ἀντικειμένων ἐπιφέρει Ἰλιγγον, ἡ ἐπισώρευσις πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γεννᾷ κόρον καὶ ἀηδίαν εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.

Πάντων τούτων τῶν μειονεκτημάτων, μεθ' ὧν συμφύρονται οὐκ ὀλίγα τῶν Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, εἶνε ἀπηλλαγμένα τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Πρῶτον. Ἐν αὐτοῖς ἐπικρατεῖ ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀρχὴ (Humanismus), κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μεγάλων τοῦ καθ' ἡμᾶς χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ κηρύκων, Χάμερκεν, Βέσσελ, Σπίγκελμπεργ, Ἀγρικόλα, Ἐράσμου, Ρώυχλυν, Μελάγχθονος, Καμεραρίου, Σίλβουργ, Τρότσηντορφ, Νεάνδερ, Στούρμ, καὶ κατὰ τὴν πολυχρόνιον πρᾶξιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὠριγένους καὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μέχρι τοῦ Ὄθωνος. Ἐπειτα

ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις « τυριὰ τουλουμίασι καὶ κεφαλῆσια, λαρδιὰ χοίρων καὶ ὑνία καὶ φθειρες καὶ μύζες καὶ ῥογχαλητὰ καὶ ζουμιά καὶ κουφάλες καὶ κουμπάροι καὶ μπάφες » καὶ αἱ λοιπαὶ βραβευθεῖσαι βδελυρίαὶ δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἶνε καθαρὰ ἢ διάλεκτος καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα διασώζουσα, ἀπειροκαλίαν ἀνδραποδώδη καὶ ἀταλαιπωρίαν ἀνανδρον καὶ ὄνειδος ἐπιστημονικὸν καὶ βλάβην ἐθνικὴν καὶ ἀσέβειαν πρὸς τὸ θεῖον θεωρῶν τὴν χρῆσιν τύπων χυδαίων, ὀνομάτων βαρβάρων, συντάξεων σολοίκων, φράσεων ἀνελληνίστων 1). Ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑπάρχουσι κεφάλαια ὅλα, ἀφθονα παραδείγματα ἐνέχοντα πρὸς ἐξέγερσιν τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν μικρῶν παιδῶν, ὅς ἐστιν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶνε: Ἡ εὐπείθεια, ἡ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ τιμιότης, ἡ σκαιότης καὶ ἡ φιλοφροσύνη, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἡ ἀσπλαγχνία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἡ ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη, ὁ Θεός. — Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν μαθητῶν τῆς δευτέρας τάξεως διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια:

1) Ἀρριανὸς Ἐπικτήτου διατριβαὶ 2, 23, 1. 2. 5. 23. 30: Βιβλίον πᾶς ἂν ἴδιον ἀναγνῶν καὶ βῶν τὸ εὐσημοτέρους γράμμασι γεγραμμένον. Οὐκοῦν καὶ λόγους πᾶς ἂν τις βῶν ἀκούσαι τοὺς εὐσχήμοισιν ἅμα καὶ εὐπρεπέσιν ὀνόμασι σεσημασμένους. Οὐκ ἄρα τοῦτο ῥητέον, ὡς οὐδεμία δύναμις ἐστὶν ἀπαγγελτικὴ. τοῦτο γὰρ ἅμα μὲν ἀσεβοῦς ἐστὶν ἀνθρώπου, ἅμα δὲ δειλοῦ· ἀσεβοῦς μὲν, ὅτι τὰς παρὰ τοῦ θεοῦ χάριτας ἀτιμάζει· ὡσπερ εἰ ἀνήρει τὴν εὐχρηστίαν τῆς ὀρατικῆς ἢ τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως ἢ αὐτῆς τῆς φωνητικῆς. . . Ἀνθρωπε, μὴτ' ἀχάριστος ἴσθι, μῆτε πάλιν ἀμνήμων τῶν κρεισσόνων. . . λέγει τις μηδεμίαν εἶναι χρεῖαν ἢ προαγωγὴν τῆς φραστικῆς δυνάμεως; Μὴ γένοιτο. Ἀρόητον, ἀσέβες, ἀχάριστον πρὸς τὸν θεόν. . . Τὸ δὲ αἶρειν τὴν δύναμιν τῆς φραστικῆς καὶ λέγειν μὴ εἶναι μηδεμίαν ταῖς ἀληθείαις, οὐ μόνον ἀχαρίστου ἔστι πρὸς τοὺς δεδωκότας, ἀλλὰ καὶ δειλοῦ, ὁ γὰρ τοιοῦτος φοβεῖσθαι μοι δοκεῖ, μὴ, εἴπερ ἔστί τις δύναμις κατὰ τὸν τόπον, οὐ δυνηθῶμεν αὐτῆς καταφρονῆσαι. . . ἀλλὰ ταῦτα μωρὰ καὶ ἄγροικα καὶ οὐκ εἰδότεων τὴν ἐκάστου φύσιν. — Πλούταρχος περὶ δεισιδαιμονίας 166 B: Ἡμεῖς δὲ τοῖς θεοῖς ἀξιοῦμεν ὀρθῶ τῷ στόματι καὶ δικαίῳ προσεύχεσθαι, καὶ μὴ τὴν ἐπὶ τῶν σπλάγχων μὲν γλῶτταν εἰ καθαρὰ καὶ ὀρθὴ σκοπεῖν, τὴν δ' ἐαυτῶν διαστρέφοντας καὶ μολύνοντας ἀτόποις ὀνόμασι καὶ ῥήμασι βαρβαρικοῖς καταισχύρειν καὶ παρανομεῖν εἰς τὸ θεῖον καὶ πάτριον ἀξίωμα τῆς εὐσεβείας. — Θέων, Προγυμνάσιμ. 1, ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 151. Spengel τόμ. 2, σελ. 61: Ἡ δὲ ἀνάγνωσις. . . τροφή λέξεώς ἐστι· τυπούμενοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιστα καὶ μιμησόμεθα.

Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, ἀπάτη, πλεονεξία, ἡ βράβευσις τοῦ ἀγαθοῦ. — Ἐν τῷ τῆς τρίτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια: Ὀκνηρία καὶ φιλεργία, πολυπραγμοσύνη, σπεῦδε βραδέως, ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη, καλὴ καὶ κακὴ συναναστροφή, φιλανθρωπία, γενναιότης. — Ἐν τῷ τῆς τετάρτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἐκτίθενται ἐν πρώτοις παραδείγματα τιμωρουμένων κακιῶν διάφορα (μωρίας, θρασύτητος, ψεύδους, φθόνου, εὐοργησίας πλεονεξίας, ὑπερηφάνειας, ἀπρονοησίας, ἀπιστίας, ἀτιμίας χαρακτῆρος), παραδείγματα ἀρετῶν ποικίλων (ὁμοιοίας, ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἀλληλοβοηθείας, εὐσπλαγγνίας, ὑπομονῆς, προνοίας, οἰκονομίας, ἔξεως, καρτερίας, ἀνδρείας, ἡρωισμού), ἔπονται δὲ τούτοις ἐν κεφαλαίοις ὅλοις πάμπολλα παραδείγματα φιλοπατρίας, τιμωρίας τοῦ κακοῦ, βραβεύσεως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος τὰ κεφάλαια: Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἑλληνικὴ φύσις, ὁ κόσμος, ἡ πάγκαλος αὐτοῦ διακόσμησις καὶ ἡ πάνσοφος αὐτοῦ διοίκησις.

Διαπνεόμενα δὲ πάντα ταῦτα ἐκ τοῦ ζωογόνου πνεύματος τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καθίστανται — κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην — βιβλία διδακτικὰ ἐξόχως ἀνθρωπιστικά, ἐξόχως χριστιανικῶν καὶ Ἑλληνοπρεπῶν ἀρετῶν ἐξεγερτικὰ καὶ ποιητικά.

Δεύτερον. Ἀνθολόγια τῶν πραγματικῶν μαθημάτων δὲν εἶνε τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. Τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας διδάσκεται εἰς ἰδιαιτέρας ὥρας ὀριζομένας ὑπὸ Βασιλικῶν προγραμμάτων καὶ διὰ βιβλίων εἰδικῶν ἱστορικῶν. Ἀμαθείας δὲ καὶ ἀταλαιπωρίας τεκμήριον ἀσφαλέςτατον εἶνε ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν εἰς βιβλία ἀναγνωστικά. Τὰ περὶ τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν π. χ. καὶ τὰ περὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἅτινα πληροῦσιν οὐκ ὀλίγας σελίδας τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματορίου τῆς τετάρτης τάξεως, γνωρίζουσιν ἤδη οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦ ἰδιαιτέρου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν ἐγχειριδίων αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν πολὺ πληρέστερον ἢ ὡς φέρονται ταῦτα ἀναγεγραμμένα εἰς τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀναγνωσματορίον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς χημείας, τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς φυσιογνωσίας.

Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις σὺν τοῖς παμ-

πόλλοις παραδείγμασι τῶν διαφορῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν, τοῖς περιεχομένοις ἐν τοῖς ἄνω καταλεχθεῖσι 31 ὅλοις κεφαλαίοις, ὑπάρχουσι καὶ 94 πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα, 45 μὲν βραχύτατα ἐν τῷ Α'. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου, 10 δὲ πολὺ βραχέα ἐν τῷ Β'. μέρει αὐτοῦ, 13 ἀρκετὰ βραχέα ἐν τῷ τοῦ Β'. ἔτους, 12 ἐκτεταμένα πως ἐν τῷ τοῦ Γ'. ἔτους καὶ 14 ἐπαρκῶς ἐκτεταμένα ἐν τῷ τοῦ Δ'. ἔτους ἀναγνωσματαρίῳ. Πάντα δὲ ταῦτα λελυμένα ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν συνδέσμων, τῶν συνεχόντων αὐτὰ ἐν τοῖς οἰκείοις εἰδικοῖς βιβλίοις, ἀποτελοῦσιν, ἀπομεμονωμένα ὄντα, μονογραφίας οὕτως εἶπεῖν ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων τούτων, συντελούσας πλὴν καὶ ἄλλων ἅμα μὲν εἰς τὴν προοδοποίησιν πρὸς τὴν ἀνυσιμωτέραν διδασκαλίαν τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων, ἅμα δὲ εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς φαντασίας, καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν καὶ θρησκευτικῶν συναισθημάτων, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τὰ κελεύσματα τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐπιστήμης, κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Εἶνε δὲ τὰ πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ταῦτα ὑποκείμενα ἐν μὲν τῷ Α'. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου διὰ βραχυτάτων ἐκτεθειμένα τὰ ἐξῆς: Αἶξ πετεινὸς οἰκία οὐρανὸς δαυκίον ταῦρος λεύκη ἄλευρον μυῖα ῥώδιον φάλαινα βιβλίον βρίζα τίγρις δένδρον ἄνθρωπος κρίνον ἄρκτος θάμνος πλάτανος πρόβατον πτηνὰ σκύλος στάχυς σφήκες τρυγὼν φρύγανα ἀράχνη δάφνη πλοῖον γλαυξ σκόμβρος ἄστρα ὄσπρια λέων ἄμπελος κόσμος σπόγγος ἄγκυρα σάλπιγξ ἔγγελος περιστερὰ δαμασκηνέα ἀμυγδαλῆ στρατιώτης φεγγάριον. — Ἐν δὲ τῷ Β'. μέρει αὐτοῦ, συντόμως λίαν ἐκτεθειμένα, τάδε: Ὁ οὐρανὸς ὁ ἥλιος ἡ σελήνη τὰ ἄστρα τὰ νέφη ἡ γῆ αἱ πηγαὶ τὰ ῥυάκια οἱ ποταμοὶ ἡ θάλασσα τὰ ὄρη. — Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς Β'. τάξεως εἶνε ἐκτεθειμένα ἀρκετὰ συντόμως: Αἱ κατοικίαι τῶν ζώων, ἡ φωλεά, χωρίον καὶ πόλις, ὁ κῆπος τὸ στρουθίον ἡ χῆν ἡ νῆσσα ἡ περιστερὰ τὸ κηπάριον ἡ μεσημβρία ἡ ἐσπέρα ἡ νύξ καὶ ἡ πρωΐα. — Ἐν τῷ τῆς Γ'. τάξεως ἐν ἐκτάσει τινὶ εἶνε ἐκτεθειμένα: Τὸ θέρος τὸ φθινόπωρον ὁ χειμὼν ἡ χιῶν τὸ ἔαρ ὁ κορυδαλὸς ἡ χελιδὼν ὁ σπίνος ἡ ἀκανθουλλίς ἡ ἀηδὼν ὁ ἀλέκτωρ ἡ ὄρνις καὶ ὁ ἀετός. — Ἐν δὲ τῷ τῆς Δ'.

τάξεως εἶνε ἐν προσηκούσῃ ἐκτάσει ἐκτεθειμένα: Ὁ ὄνος ὁ χοῖρος τὸ πρόβατον ἢ αἰξ ὁ βοῦς ὁ ἵππος ἢ γάτα ὁ κύων ἢ φάλαινα ὁ δελφίνιον τὸ τρίχρουν ἰον τὸ εὐῶδες τὸ κρίνον τὸ ρόδον. Τὰ παμποῖκιλα δὲ ἐκεῖνα παραδείγματα τὰ περιεχόμενα ἐν τοῖς 31 κεφαλαίοις τοῖς καθαρῶς ἠθογραφικοῖς καὶ τὰ 94 ταῦτα πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ὑποκειμένα συμπεπλεγμένα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς μετὰ 71 ποιημάτων ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, πληρούντων οὕτω **συμπάσας** τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τὰς ἐθνικὰς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην τούλάχιστον.

Τρίτον. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τὸ περιεχόμενον καὶ μάλιστα τῶν φυσιογνωστικῶν ὑποκειμένων, εἰλημμένον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀνεφίκτων κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν καὶ τὴν ἐρασμιότητα καὶ τὴν φυσικότητα τῆς τε ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως, ὑπερτερεῖ κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν πάντων τῶν ὁμοειδῶν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑποκειμένων· μὴ ἐκχυθὲν δὲ προσέτι εἰς αὐτὰ τὸ περιεχόμενον τοῦτο αὐτουσίον καὶ ἀπαράλλακτον, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ὁμοειδῆ Γερμανικὰ βιβλία, ἀλλὰ ὁμοειδῶς καὶ ὁμοιορρυθμῶς διαμορφωθὲν καὶ μετασχηματισθὲν, καὶ δὴ καὶ πάντοτε κατὰ τὸν προσφορώτερον εἰς ἐκάστην τῶν ἡλικιῶν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παιδῶν, ἀπέβη εὐνοητότερον τοῦ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς βιβλίοις, καὶ ἐπομένως ἐπιτηδειότερον ὄργανον πρὸς ἐξέγερσιν τῶν εὐαρέστων διανοητικῶν συναισθημάτων, τοῦ παιδευτικωτάτου τούτου πάντων τῶν μέσων τῶν παιδαγωγικῶν, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη.

Τέταρτον. Ἡ οἰκονομία τοῦ περιεχομένου κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς διδακτικὰς αὐταῖς ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα καὶ τὰς ταύταις παρομοίας ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως τοῦ Ἄλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς Δ'. τάξεως ἐτηρήθη μετὰ τήσιν ἀκριβείας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει καταφανέστατον καὶ εἰς τὸν ὅλως ἰδιωτικῶς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔχοντα, καὶ μόνον ἐν βλέμμα ἂν ῥίψη εἴτε εἰς τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων εἴτε εἰς σελίδας μόνον τινὰς οἰουδήποτε τῶν τεσσάρων τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Μάλιστα δὲ ἐν τῷ α'. μέρει τοῦ Ἄλφαβηταρίου,

τῷ καὶ δυσκολωτάτῳ πάντων, τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐναργέστατα καταφαίνεται, καὶ μόνον ἂν διαφυλλίσῃ τις τὰς σελίδας αὐτοῦ.

Πέμπτον. Ἐκ τῶν 1737 λέξεων καὶ τῶν 155 συντόμων φράσεων καὶ τῶν 454 προτάσεων τῶν περιεχομένων εἰς τὸ Α'. μέρος τοῦ Ἀλφαβηταρίου, δι' ὧν οἱ ἀρχαριοὶ ἐμανθάνουσι τὴν ἄπταιστον ἀνάγνωσιν, οὐδεμία εἶνε βάναυσος, χυδαία, καπηλική, κενή, ἄλογος, πρὸς οὐδὲν τείνουσα· οὐδεμία ἀπολύτως. Πᾶσαι εἶνε σκόπιμοι, πᾶσαι εὐπρεπεῖς, πᾶσαι εὐγενεῖς, πᾶσαι διδάσκουσαι τι μαθήσεως ἄξιον, πᾶσαι συντελοῦσαι πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς καὶ εἰς τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τῶν μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθησομένων, πᾶσαι σπουδαῖαι καὶ γενναῖαι. Ἐκ δὲ τῶν 129 διηγημάτων καὶ τῶν 75 Αἰσωπείων μύθων καὶ τῶν 71 ποιημάτων καὶ τῶν 94 πραγματογραφικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν 23 περιγραφῶν, ἐκ τῶν 392 τουτέστι ποικίλων ὑποκειμένων, ἐξ ὧν συναποτελοῦνται τὰ ἐμὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, οὐδὲν εἶνε μωρὸν, οὐδὲν ἀπαίσιον, οὐδὲν εὐτελές, οὐδὲν ἀντιπαιδαγωγικόν, ὅπως εἶνε οὐκ ὀλίγα τῶν ἐν πολλοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς βραβευθεῖσι νῦν παρ' ἡμῖν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παρεμφερῆ πως πρὸς τὸν « μέθυσον πατέρα καὶ τὴν σακκορράφαν καὶ τὸν πάππον καὶ ἔγγονον » κτλ. κτλ. τοῦ βραβευθέντος βιβλίου τῆς Δ'. τάξεως καὶ πρὸς τὰ πλεῖστα — εἰμὴ καὶ πάντα — τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, τοῦ μοναδικοῦ τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων βδελύγματος διὰ « τὰ τουλουμίσια τυριά καὶ τὰ λαρδιά καὶ τὰ ὑνιά καὶ τὰς φθειρας καὶ τὰ ρογγαλητὰ καὶ ταῖς μύξαις » αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑπάρχουσι διηγήματα μετὰ τῆς μεγίστης προσοχῆς ἐκ τῶν ἀνθηροτάτων καὶ παιδευτικωτάτων τῆς πλουσιωτάτης ἐν τοῖς τοιοῦτοις Γερμανικῆς λογοτεχνίας περισυλλεγένητα ἐπίμικτα μετὰ πολλῶν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας μετ' ἄκρας ἐπιμελείας ἀνθολογηθέντων. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐπιπνέει μὲν πάντοτε τὸ θεῖον πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οὐχί σπανίως δὲ — ὅπου τοῦτο παιδαγωγικῶς ἦτο δυνατόν — διαφαίνεται καὶ ἀγνή ἢ τε λέξις καὶ ἡ φρασεολογία αὐτῶν. Παραμύθια τῶν Gebrüder Grimm βάρβαρα καὶ ἀνούσια καὶ μῦθοι τοῦ Lessing βεβια-

σμένοι και υπόψυχοι και παραμύθια του Andersen ἀπερινόητα και παράξενα και διηγημάτια ὄλως ἀντιπαιδαγωγικά, ὧν κατάμεστα τὰ βραβευθέντα βιβλία, οὐδαμοῦ παρ' ἐμοὶ φαίνονται. Παρ' ἐμοὶ ὑπάρχει ἡ ἀφέλεια και ἡ χάρις και ἡ ἀπλότης και ἡ βαθεῖα ἠθικότης τοῦ γνησίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ ἀποτετυπωμένου ἐν τοῖς λεγομένοις Αἰσωπείοις μύθοις, και ἡ σεμνοστομία και ἡ καλλιρρημοσύνη τοῦ Ὀμήρου, τῶν Ὀμηρικῶν ὕμνων, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τῆς Σάπφους, τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Ἰδύκου, τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Βίωνος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς πᾶς τις και ἄκρω τῷ δακτύλῳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀψάμενος, και μόνον ἂν διαφυλλίσῃ τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικά βιβλία, πάραυτα θὰ αἰσθανθῇ 1).

Ἔκτον. Καὶ τῶν περὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης παντοδαπῶν ἀμαρτημάτων τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε ἀπηλλαγμένα τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικά βιβλία. Παρ' ἐμοὶ τίθεται ὡς κέντρον παντὸς τοῦ περιεχομένου και τῶν τεσσάρων μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων μία ἀρχή, ἡ θεοσέβεια. Αὕτη προκύπτει κατὰ τὰ διδάγματα τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας ἐκ τῆς βαθυτάτης ἐπιγνώσεως τῶν τριῶν τούτων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν: « Ἡ φύσις εἶνε τὸ βασιλεῖον τῆς θεότητος, ὁ ἠθικὸς νόμος ἡ θέλησις αὐτῆς, και ὁ ἄνθρωπος τέκνον τοῦ Θεοῦ ». Πρὸς διευκρίνισιν δὲ και κατανόησιν και ἐμπέδωσιν τῶν τριῶν τούτων πηγῶν πάσης ἀγνῆς και βαθυτάτης θρησκευτικότητος συντελεῖ ὅλον τὸ περιεχόμενον, ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματορίου τῆς Δ' τάξεως, οἰκονομούμενον κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ψυχολογίας και τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Παιδαγωγικῆς.

Λαμβάνεται δηλ. ἐκάστοτε ἐκ τοῦ παμποικίλου και καλλιπρεπεστάτου ἠθικοῦ διακόσμου μία τις ἠθικὴ ἰδέα, πάντοτε ἡ ἀνάλογος πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς διανοητικῆς και ἠθικῆς ἀναπτύξεως εἰς ἣν εὐρίσκονται ἐκάστοτε οἱ παῖδες, δι' οὓς γράφονται τὰ τοιαῦτα βιβλία. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἰδέα διευκρινίζεται και ἐμπεδοῦται διὰ τῆς ἐκθέσεως διηγηματίων τινῶν και μυθαρίων και ποιηματίων ὁμοουσίων μὲν ἑτεροει-

1) Ἴδ. και τῆς ἐμῆς πραγματείας « Ὑθλοὶ και πράγματα » τὰς σελ. 202-251.

δῶν δέ. Μετὰ ταύτην καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄλλη καὶ ἄλλη καὶ οὕτω καθεξῆς. Οὕτω δὲ μετὰ τὸ τέλος πασῶν κατορθοῦται νὰ ἐναπομείνη ἐν τοῖς βαθυτάτοις τῆς συνειδήσεως τῶν παιδαρίων, ὡς ἥλιος ἀποστίλβων καὶ φωτεινότατος λαμπρῶς ἀπαστράπτων, ἢ πεποιθήσις ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἢ βούλησις τῆς θεότητος, καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ κατ' αὐτὸν φρονεῖν καὶ πράττειν εἶνε τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν, ἐν ᾧ καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ τοῦ βίου ἐγκείται.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ὅτι δὲ ἡ φύσις εἶνε τὸ βασιλείον τῆς θεότητος, ἢ δευτέρα αὕτη τῆς θεοσεβείας ἀρχὴ καὶ ἡ αἰσθητικώτερα τῆς θρησκευτικότητος πηγὴ, ἐγγενῶται τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τῶν φυσιογραφικῶν ὑποκειμένων. Διὰ τούτων ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς μικροὺς παῖδας ἢ συνειδήσις τοῦ κάλλους, τῆς ἀρμονίας, τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς τάξεως, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὸ σύμπαν καὶ ἐκ τούτων πάλιν ἢ πεποιθήσις περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς κοσμοδιοικητικῆς ἀρχῆς παγκάλου καὶ παναγάθου, τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δὲ τρίτη ἀρχὴ τῆς θρησκευτικότητος, ὅτι δηλ. ὁ ἄνθρωπος εἶνε τέκνον τοῦ Θεοῦ, ἀναπτύσσεται δι' ὅλου τοῦ βιβλίου καταδεικνυομένης πανταχοῦ τῆς ὑψηλῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀγρύπνου προνοίας τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀπροφασίστου συναντιλήψεως αὐτοῦ ἐν ταῖς χαλεπαῖς τοῦ βίου περιπετεῖαις, τῆς ἀπαρεσκειᾶς αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς κακαῖς πράξεσι τῶν ἀνθρώπων, τῆς εὐαρεσκειᾶς αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς καλαῖς.

Οὕτω δὲ ἐκατέρωθεν, ἐκ τε τοῦ ἠθοποιοῦ καὶ τοῦ φυσιογνωστικοῦ στοιχείου τῶν ἀναγνωστικῶν τούτων βιβλίων, ἐμπεδοῦται πλέον γνησία καὶ ἄχραντος καὶ βαθυτάτη ἢ θεοσεβεία, ἢ πηγὴ πάσης ἀνθρωπίνης ἀρετῆς καὶ τὸ τέλος πάσης ἀνθρωπιστικῆς παιδείας. Βαίνουσι δὲ καὶ τὰ φυσιογνωστικὰ ταῦτα ὑποκείμενα, ὅπως καὶ τὰ ἠθοποιά, κατὰ τὴν ψυχολογικὴν λεγομένην κατάταξιν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Προηγοῦνται τὰ εὐκαταληπτότερα, ἔπονται τὰ δυσληπτότερα· συντομώτατα καὶ ἀπλούστατα τὰ πρῶτα, ὀλιγώτερον σύντομα καὶ πλειότερον σύνθετα τὰ μετὰ ταῦτα. Τοποθετοῦνται δὲ οὐχὶ φύρδην μίγδην, εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, οὐδὲ κατὰ σωροὺς ἀπομεμονωμένους καὶ ὅλως ἀπὸ τῶν ἠθοποιῶν ὑποκειμένων ἀποκεχωρισμένους, τοῦθ' ὅπερ ὡς καὶ ἄνω ἐλέχθη, ἴλιγγον καὶ κόρον ἐγγενῶς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλ' ἐνσφηνούμενα ἐκάστοτε μεταξὺ δύο ἠθοποιῶν κεφαλαίων οὐ μόνον ἴλιγγον καὶ κόρον δὲν γεννῶσιν, ἀλλὰ πᾶν τούναντιον· εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν ἐγγενῶσιν εὐ-

φροσύνην, τὰ εὐάρεστα διανοητικὰ συναισθήματα ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας καλούμενα, ἅτινα πέφυκε νὰ ἐγγεννῶνται εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπίνους ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἐντυπώσεων, κατὰ μέτρον καὶ κόσμον ἐπισυμβαινούσης.

Οἱ Ἕλληνες κριταὶ ἀναισθήτως ἔχοντες πρὸς πάντα ταῦτα τὰ ὑψίστα κατορθώματα τῆς Διδακτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας κατεδίκασαν τὰ βιβλία ταῦτα, ἅτινα σφόδρα ὑπὸ τῶν ξένων ἐτιμήθησαν. Ἐν Γερμανίᾳ κριταὶ Γερμανοὶ εἶπον ὅτι «ταῦτα ἀποτελοῦσι σταθμὸν σπουδαιότατον εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ εἶδους τούτου». Ἐνταῦθα κριταὶ Ἕλληνες εἶπον ὅτι «τὰ πάμπολλα ἀμαρτήματα αὐτῶν καθιστῶσιν αὐτὰ ἀνάξια εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα».

Ἄλλὰ ταῦτα ἐγένοντο, ὅπως ἐγένοντο. Νῦν αὖθις ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων.

Ἐλεγον ἀρχόμενος τῆς ἐρεύνης περὶ τῆς συντάξεως καὶ οἰκονομίας τοῦ Ἀλφαβηταρίου, τοῦ σπουδαιοτάτου πάντων τῶν μεθοδικῶν καὶ παιδαγωγικῶν προβλημάτων, ὅτι πάντα τὰ κατ' αὐτὸ εἶνε μετὰ τινος ἐπιστημοσύνης διατεταγμένα. Ἡ προτίμησις δηλ. ἐκ τοῦ διακόσμου τοῦ ἠθικοῦ ὄχι ἄλλων ἀλλὰ μόνον τούτων τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν, αἵτινες ἐξετέθησαν εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον, τὸ προωρισμένον διὰ παιδὰς ἐξαετεῖς, εἶνε κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη. Ἐλεγον ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶνε ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως καὶ νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη. Ἐλεγον τελευταῖον ὅτι αἱ ἠθικαὶ αὐταὶ ιδέαι ἠντλήθησαν ἐκ τῶν δύο διαυγαστάτων πηγῶν τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν δηλ. καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ νομίζω ὅτι οὐδενὶ οὐδεμίᾳ ἀμφιβολία θὰ ὑπολειφθῆ μετὰ τὴν ἐπισκόπησιν τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρουσίας πραγματείας μετατοπισθέντος ἐντεῦθεν εἰδικοῦ περὶ τούτου κεφαλαίου. Ἀλλὰ πλὴν τούτου δισχυρίσθην προσέτι ὅτι καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ τοιοῦτου περιεχομένου ἐγένετο κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ψυχολογίας καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Διδακτικῆς, καὶ τοῦτο δὲν ἀπεδείχθη ὅσον ἡ σπουδαιότης τοῦ πράγματος ἀπήτει. Κατεδείχθη μόνον ὅτι τὸ ὅλον περιεχόμενον περιστρέφεται περὶ ἓν κέντρον, τὴν θεοσέ-

θειαν, συνωδὰ τῷ διδακτικῷ θεωρήματι τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας· κατεδείχθη ἔπειτα ὅτι πολλὰ ὁμοειδῆ διηγημάτια καὶ ποιημάτια καὶ μυθάρια περιστρέφονται περὶ μίαν ἐκάστοτε ὠρισμένην ἠθικὴν ιδέαν, συνωδὰ τῷ αὐτῷ τῆς Διδακτικῆς θεωρήματι· κατεδείχθη ὅτι μεταξὺ τούτων παρενεβλήθησαν τὰ ὑποκείμενα τὰ πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικά, συνωδὰ τῇ περὶ τῶν ποικίλων ἐντυπώσεων θεωρίᾳ τῆς Ψυχολογίας, καὶ πλέον οὐ. Ἄλλ' ὑπολείπεται μοι ἔτι νὰ ἐξηγήσω καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν παρὰ τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια, ἐν οἷς ἀναπτύσσονται αἱ ἐκάστοτε πρὸς διδασκαλίαν προκείμεναι ἀρεταί, εὐρηνται παρακείμενα ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ καὶ τὰ διηγημάτια καὶ τὰ μυθάρια, ἐν οἷς ἀναπτύσσονται ἐνιαχοῦ καὶ αἱ ἀντίθετοι αὐτῶν κακίαι.

Τὸ τοιοῦτον, ὅπως καὶ πάντα τὰ ἀνωτέρω καταλεχθέντα, νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς δια τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐμφανιζόμενα, εἶνε ἀπόρροια ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλονοίας καὶ ὀρθοφροσύνης καὶ ἀπὸ τῆς τῶν νεωτέρων σοφίας καὶ φιλομαθείας.

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Εὐαισθητότερα τὰ παρ' ἄλληλα τιθέμενα — Πᾶν τὸ αὐτὸ παρὰ τὸ ἐναντίον μᾶλλον φαίνεται — Παρατιθεμένων γὰρ ἐγγὺς τῶν ἐναντίων καὶ μείζω καὶ μέγала φαίνεται καὶ χεῖρω καὶ βελτίω τοῖς ἀνθρώποις» 1) — καὶ προσθέτει ὁ Πλούταρχος: Παρατιθεμένων τῶν χειρόνων ἢ τῶν ἀμεινόνων γνῶσις καὶ εὕρεσις ῥᾶων καθίσταται» 2), καὶ παρατηρεῖ Μάξιμος ὁ Τύριος: «Ἐπανίωμεν ἐπὶ τὸν Ὅμηρον . . . καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὄψει ἀρετὴν καὶ κακίαν ἀντιτεταγμένα ἀλλήλοις 3).

Ὡστε ἡ παράθεσις τῶν διηγηματίων καὶ μυθάρων, ἐν οἷς τὸ κακὸν ἐκτίθεται, παρὰ τὰ ἐναντία αὐτῶν, παρὰ τὰ διηγημάτια καὶ

1) Ἀριστοτέλης περὶ οὐρανοῦ 289, α, 7. — Προβλήματα 931, α, 11. — Περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων 174, β, 5. Πρὸς καὶ περὶ ψυχῆς 430, β, 22. Καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀφθονίου, τόμ. 2, σελ. 19: Πέφυκε γὰρ τὰ πράγματα τῇ παραθέσει τῶν ἐναντίων ἐκδηλότερα φαίνεσθαι, ὡς τὸ φῶς τῇ τοῦ σκότους παραβολῇ. Καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς παιδαγωγοὶ τὰ αὐτά: Deinhardt, Encyclopädi. v. Schmidt, ἐκδ. 2, τόμ. 5, σελ. 783: Ein anderes Mittel zur vollsten Klarheit zu bringen, besteht darin, dass man ihn mit seinem Gegentheil zusammenhält und vergleicht nach dem Bacon'schen Grundsatz: e contrario cognoscitur verum.

2) Πλούταρχος περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, κεφ. 218.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 32, β.

τὰ μυθάρια τούτέστιν, ἐν οἷς τὸ ἀγαθὸν ἐκτίθεται, εἶνε μεγίστης παι-
δευτικῆς ἀξίας. Τὸ κάλλος καὶ ἡ σεμνότης τῶν πρὸς διδασκαλίαν
ἐκάστοτε προκειμένων ἀρετῶν γίνονται καταφανέστερα καὶ ἡ ὁρμὴ
πρὸς τὸ ἀγαθὸν σφοδρότερα, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης πολλάκις ἐπαναλαμ-
βάνει, ὁ Πλούταρχος ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπιβεβαιοῖ.

Ὁ Γερμανὸς ἐπικριτῆς, βεβαίως γινώσκων τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα,
ἐν τῇ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπικρίσει
αὐτοῦ ἔφιστᾶ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου με-
θοδικοῦ στοιχείου αὐτῶν λέγων: «Ἐκ τῆς ὅλης παραθέσεως τῶν
καθ' ἐκάστας ἠθικῶν ἰδεῶν συνάγεται ὅτι οἱ συγγραφεῖς προσεπάθη-
σαν ὡς οἶόν τε διὰ τῶν ἐναντιοτήτων νὰ ἐπιδράσωσι τελεσφόρως ἐπὶ
τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ἐγγενῶντες ἐν αὐτῇ βαθὺ μὲν τὸ μῖσος πρὸς τὸ
κακόν, σφοδρὸν δὲ τὸν ἔρωτα πρὸς τὸ ἀγαθόν» 1).

Ὁ δὲ παρ' ἡμῖν κριτῆς τί λέγει περὶ τούτου;

Ὁ παρ' ἡμῖν κριτῆς, Ἕλληνας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων
διδάσκαλος, ἀγνοῶν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ
Μαξίμου τοῦ Τυρίου καὶ τοῦ Ὁμήρου ταῦτα λέγει, ὡς εἰκός, καὶ
περὶ τούτου, ὅπως καὶ περὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὅλως τὰ ἐναντία τοῦ
ὀρθοῦ. Ὁ ἀπαιδευτὸς οὗτος κύριος λέγει τάδε:

«Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον, ὅτι ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἐν ταῖς διη-
γήσεσιν τὰ τῆς κακίας μᾶλλον καὶ πονηρίας παραδείγματα πλεονά-
ζουσιν, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται, ὥστε ἀντὶ χαρᾶς καὶ εὐ-
θυμίας οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου
τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζονται».

«Οὐκ ἔστιν ἀνοίας οὐδέν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον»,

εἰπέ ποτε ὁ Μένανδρος 2) καὶ ἐφιλοτιμήθη διὰ τῆς παρατηρήσεως
αὐτοῦ ταύτης ὁ ἡμέτερος κ. κριτῆς νὰ ἐπικυρώσῃ, τολμήσας ὡς
κριτικὴν αὐτοῦ σοφίαν νὰ παρουσιάσῃ οἰκτρόν τι συμπίλημα ψευδο-
λογίας, παραλογισμῶν καὶ ἀμαθείας παχυλῆς καὶ ποικίλης.

Α'. Ψευδολογία. — Ψεῦδος πρῶτον. — Τὰ μυθάρια καὶ

1) Pädagogische Studien v. Dr. W. Rein, 14 Jahrgang, 3 Hest, σελ. 168:
«Aus der ganzen Aufstellung der Einzelziele ergiebt sich, dass die Verfasser sich möglichst bemüht haben, durch Kontraste nachhaltig auf das kindliche Gemüth einzuwirken, um so unbedingten Beifall am Guten und unbedingtes Missfallen am Bösen unwiderruflich herbeizuführen. Ἐπιθ. καὶ τῆς ἐμῆς Πραγματείας «Υἱοὶ καὶ πράγματα» σελ. 196 μετὰ τῆς ὑποσελ. σημ. 2.

2) Μένανδρος, ἀποσπ. 738, Kock Comic. Attic. fragm., τόμ. 3, σελ. 209.

τὰ διηγημάτια τὰ κακιζόμενα ἐνταῦθα δὲν εἶνε « παραδείγματα κακίας καὶ πονηρίας », ὡς λέγει, ἀλλ' εἶνε παραδείγματα τῆς ἐκφάνσεως καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κυβερνώσης τὸν κόσμον τοῦτον θείας δικαιοσύνης, ἣτις ἐπιμελουμένη τῆς τηρήσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου κολάζει πάντα παρεκτρεπόμενον ἐξ αὐτοῦ, πάντα παραβάτην αὐτοῦ. Εἶνε παραδείγματα τῆς τιμωρίας τῶν ἀπειθούντων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς συνετωτέρους· εἶνε παραδείγματα τῆς τιμωρίας τῶν λαιμάργων, τῶν ψευδομένων, τῶν κλεπτόντων, τῶν σκαιῶν, τῶν ἀναγῶγων, τῶν ἀχαρίστων, τῶν ἀσπλάγχων, τῶν φθονερῶν, τῶν κακομηχάνων, τῶν ἐπιβούλων τῶν κακοβούλων. Εἶνε παραδείγματα τιμωρίας τῶν κακιῶν δηλ. ἐκείνων, αἵτινες εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζονται εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἀπειλοῦσαι ἀσφαλῶς ἐν αὐτῇ νὰ ἐνιδρυθῶσι καὶ ἀναποσπάστως νὰ ἐνσκιρρωθῶσι, καὶ αἵτινες, παρὰ ἄλλα παραδείγματα βραβεύσεως τῶν ἐναντίων αὐταῖς ἀρετῶν παρατιθέμεναι, συντελοῦσιν ἅμα μὲν ὅπως ἐπαυξήσωσι τὴν αἴγλην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐπιτείνωσι τὸν ζόφον τοῦ κακοῦ, ἅμα δὲ ὅπως ἐγγεννήσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν τρυφερῶν παιδῶν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακὸν καὶ κλίσιν ζωηρὰν καὶ ὀρμὴν ἀνεπίσχετον πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προοδοποιηθῇ ἔτι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἢ τρυφερὰ τῶν μικρῶν παιδῶν ψυχὴ πρὸς τὴν εἰλικρινῆ καὶ βαθεῖαν θρησκευτικότητα, πρὸς τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις τῆς θεότητος.

Ψεῦδος δεύτερον.— Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι « πολλὰ τούτων καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται », μολονότι καὶ τοιοῦτόν τι ἐὰν συνέβαινε, δὲν θὰ συνέβαινε παρὰ τὴν φύσιν τῶν γινομένων ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δὲν συμβαίνει ἐν τοῖς κακιζομένοις τούτοις διηγηματίοις καὶ μυθαρίοις. Ἐνταῦθα τιμωροῦνται ἐν ἄρνιον, εἰς μικρὸς λαγός, ἐν μικρὸν ὄψαριον, ἐν μικρὸν πετεινάριον, ἐν μικρὸν παιδίον καὶ μία ὑπηρετρία· τιμωροῦνται δὲ διὰ ζημιῶν καὶ βλαβῶν, αἵτινες οὐδαμῶς ὑπερβαίνουσι τὰ κατὰ φύσιν παθήματα αὐτῶν. Τὸ ἄρνιον ἀφανίζεται ὑπὸ λύκου, ὁ μικρὸς λαγός φονεύεται ὑπὸ κυνηγοῦ, τὸ μικρὸν ὄψαριον συλλαμβάνεται εἰς τὸ ἄγκιστρον, τὸ πετεινάριον ἀφανίζεται ὑπὸ ἀλώπεκος, τὸ παιδάριον μένει ἄνευ κλίνης καὶ κατοικίας καὶ βλέπει τοὺς γονεῖς αὐτοῦ δυστυχεῖς καὶ περιλύπους, καὶ ἡ ὑπηρετρία ἀποβάλλεται ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καὶ στερεῖται τοῦ μισθοῦ αὐτῆς. Οὗτοι εἶνε οἱ τιμωρούμενοι δι' ἀπειθειαν καὶ τοιαῦτα εἶνε αἱ τιμωρίαι αὐ-

τῶν. — Διὰ λαιμαργίαν δὲ τιμωροῦνται μυῖαι τινες, κίχλη τις, ποντίκιόν τι, ἀλώπηξ τις καὶ μικρά τις κόρη· καὶ δὴ αἱ μὲν μυῖαι κολλῶσαι εἰς τὸ μέλι, ἡ κίχλη φονευομένη ὑπὸ κυνηγοῦ, τὸ ποντίκιον συλλαμβανόμενον εἰς τὸ δόκανον, ἡ ἀλώπηξ φονευομένη ὑπὸ ποιμένος καὶ τὸ κοράσιον δακνόμενον τὸν δάκτυλον ὑπὸ καρκίνου! — Διὰ ψευδολογίαν τιμωροῦνται μικρὸς τις βοσκὸς καὶ πίθηκός τις· ὁ μικρὸς βοσκὸς βλέπων ἀφανιζόμενα τὰ πρόβατα αὐτοῦ καὶ ὁ πίθηκος καταποντιζόμενος εἰς τὴν θάλασσαν. — Διὰ κλοπὴν τιμωροῦνται μικρὸν τι παιδίον, κατὰ συμβεβηκὸς κλέψαν, καὶ τις ἐξ ἐπαγγέλματος κλέπτης· καταισχύνεται μὲν τὸ μικρὸν παιδίον, ὡς συλληφθὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτον, ἀφανίζεται δὲ ὁ κλέπτης ὑπὸ τῆς ἄρκτου, ἣν ἤθελε νὰ κλέψῃ.

— Διὰ σκαιότητα καὶ ἀναγωγίαν τιμωρεῖται παιδάριον τι ἐπιπλησσομένον ὑπὸ τῶν συμπαικτόρων αὐτοῦ. — Δι' ἀσπλαγχνίαν τιμωροῦνται σπουργίτης τις καὶ ἡμίονος τις· ἀφανίζεται μὲν ὁ σπουργίτης, ἐπιβαρύνεται δὲ διὰ προσθέτου φορτώματος ἡ ἡμίονος. Δι' ἀχαριστίαν τιμωρεῖται ἔλαφος τις φονευομένη ὑπὸ κυνηγοῦ. — Διὰ φθόνον τιμωρεῖται αἷξ τις ἀφανιζομένη. — Διὰ κακομηχανίαν τιμωροῦνται ὑπηρέτριαί τινες ἀναγκασθεῖσαι νὰ ὑπηρετῶσι πλειότερον μετὰ τὴν κακομηχανίαν αὐτῶν, γεωργὸς τις πυρπολουμένων τινῶν τῶν σπαρτῶν αὐτοῦ, ποιμὴν τις ἀφανιζομένων τινῶν τῶν προβάτων αὐτοῦ, παιδάριον τι καταπίπτον εἰς τὴν λάσπην, ῥάπτης τις ὕδατι καταβρεχόμενος. — Δι' ἀπιστίαν καὶ ἐπιτορκίαν τιμωρεῖται ἀετὸς τις στερηθεὶς τῶν ἀετιδέων αὐτοῦ. — Διὰ κακοβουλίαν τέλος παιδάρια τινὰ στερηθέντα τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ νὰ τρώωσιν ὀπωρικά!

Ταῦτα καὶ μόνον ταῦτα εἶνε τὰ κακιζόμενα « παραδείγματα τῆς κακίας καὶ πονηρίας, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται ». Τὸ ἀλφαβητάριον μου τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν εἶνε στερεότυπον καὶ πᾶς περὶ ἐργὸς δύναται καὶ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως νὰ μάθῃ ταῦτα. Λοιπὸν ὁ λέγων περὶ αὐτῶν, ὅσα λέγει ὁ κ. κριτής, τί εἶνε;

Β'. Παραλογισμοί. — Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι ταῦτα δὲν εἶνε ψεύδη, καὶ ὅτι αἱ τιμωρίαι αὗται εἶνε σκληραί· ὑποθεθῆσθω προσέτι ὅτι εἶνε ἀληθῆς καὶ ἡ ἄλλη σφόδρα ἐσφαλμένη γνώμη τοῦ κ. κριτοῦ, ὅτι αἱ τιμωρίαι τῶν ἀμαρτανόντων λύπην καὶ ἀνίαν γεννῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶνε οὐχ ἥττον παράλογον τὸ ἀποφαίνεσθαι ὅτι « οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομιζῶνται ».

Τὸ «βιβλίον τοῦτο» συνίσταται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ πρῶτον συναποτελεῖται ἐξ 82 χειρογράφων καὶ ἡμικλάστων σελίδων, τὸ δεύτερον ἐξ 105. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει οὐδὲν «παράδειγμα κακίας καὶ πονηρίας» ὑπάρχει· εἶνε προωρισμένον διὰ τὴν ἄπταιστον ἀνάγνωσιν καὶ διαπεραίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ λέξεων καὶ μικρῶν προτάσεων καὶ βραχυτάτων καὶ συντομωτάτων πραγματογραφιῶν καὶ φυσιογραφιῶν. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τὰ ποιήματα καταλαμβάνουσι σελίδας 9, τὰ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα σελ. 12, τὰ κακιζόμενα ταῦτα «παραδείγματα τῆς κακίας καὶ πονηρίας», εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ὄντα, σελ. 31, καὶ τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια, ἐν οἷς καταφαίνεται τὸ ἀγαθὸν βραβευόμενον, εἴκοσι καὶ ἕξ ὄντα, σελίδας 53. Νῦν ἐρωτῶ. Πῶς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως «τοῦ βιβλίου τούτου», συνισταμένου ἐξ 187 σελ. «θὰ ἀποκομίζονται οἱ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον», ἀφοῦ τὰς τοιαύτας — καὶ τοῦτο προὔποτεθέντος ὅτι ὁ κ. κριτῆς ὀρθοφρονεῖ — μόνον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως 31 σελίδων «θὰ ἀποκομίζονται;»

Γ'. Ἄμαθια παντοδαπὴ καὶ παχυλὴ. — Τὸ κακὸν εἶνε ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου τούτου. Πόθεν κατάγεται καὶ πότε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἐγκαταμιγνύεται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε οἱ ἀλφαθηταριογράφοι οὔτε οἱ κριταὶ αὐτῶν εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γνωρίζωσιν. Πρὸς τὴν εὐδόκιμον ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ἡ γνῶσις τῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων θεωριῶν τῶν Πυθαγορείων, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, τῶν Στωϊκῶν, τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, τῶν Μανιχαίων, τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Λανκτατίου, τοῦ Σκῶτα Ἐρίγενα, τοῦ Leibnitz, τοῦ Kant, τοῦ Schopenhauer, τοῦ Schleiermacher, τῶν ὑλιστῶν, εἰς οὐδὲν συμβάλλεται. Πρὸς τὴν μετ' ἐπιστημοσύνης συγγραφὴν ἐνὸς ἀλφαθηταρίου καὶ πρὸς τὴν μετ' εὐσυνειδησίας καὶ ἐπιστημοσύνης κρίσιν αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τις οὔτε τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας ἀνέλιξιν τῶν περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ θεωριῶν, οὔτε τίς τῶν θεωριῶν τούτων εἶνε ἐγκαταπεπλεγμένη εἰς πλείονας ἀντιφάσεις, οὔτε ἂν τὸ μέγα τοῦτο αἰνίγμα ἐν γένει δύναται ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,

ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεως, νὰ λυθῇ 1). Ἐκεῖνα ὅμως τὰ ὅποια πρὸς τὴν μετ' ἐπιστημοσύνης ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀλφαθηταριογραφικοῦ καὶ κριτικοῦ ἔργου εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη πᾶς ἀλφαθηταριογράφος καὶ κριτῆς αὐτῶν νὰ μὴ ἀγνοῇ εἶνε μάλιστα ταῦτα : Ὅτι τὸ κακὸν εἶνε ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου τούτου, ὅτι τὸ κακὸν σφύδρα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης πορείας καὶ διαμορφώσεως τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι τὸ σχολεῖον, προορισμὸν ἔχον σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ νὰ καταστήσῃ συνειδητὴν εἰς τοὺς παιδευομένους τὴν τριπλῆν τοῦ ἀνθρώπου σχέσιν, τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὴν φύσιν καὶ τὸν πλησίον ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἑναρμονίου μετὰ τούτων διαβιώσεως, πλὴν καὶ ἄλλων, ὀφείλει νὰ καταστήσῃ συνειδητὴν, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς παιδαγωγικῆς ὑπαγορευόμενον, τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐγκοσμίου τούτου στοιχείου, τοῦ κακοῦ.

Καὶ ἐὰν μὲν οἱ κριταὶ τῶν ἀλφαθηταριογράφων ἐνιαχοῦ θεωροῦσι πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ κριτικοῦ ἔργου αὐτῶν περιττὸν νὰ γνωρίζωσι τι περὶ τούτων, οἱ ἀλφαθηταριογράφοι ὅμως πάντως εἶνε ἀνάγκη, ἐὰν αἰσθάνωνται ἀποστροφὴν τινα πρὸς τὴν παλιγκαπηλικὴν βαναυσουργίαν, πάντως, λέγω, εἶνε ἀνάγκη νὰ γινώσκωσι περὶ τῶν σπουδαιότητων τούτων ζητημάτων τοῦλάχιστον τὰ κυριώτατα, καὶ δὴ :

1) Περὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ καθόλου ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ τοῦλάχιστον τάδε : « Τί δὴ ποτε ἡ φύσις καὶ ἡ ὅλη δ' οὐσία τοῦ παντός ἐν ἐναντίοις ἐστὶ καὶ σχεδὸν ἰσομοιρεῖ τὸ χεῖρον τῷ βελτίονι, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλεόν ἐστίν ; » 2). — « Ἀπέναντι τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀπέναντι τοῦ θανάτου ἡ ζωὴ . . Καὶ οὕτως ἔμβλεψον εἰς

1) Ὁ φιλομαθῶν δύναται περὶ τούτου νὰ ἀναγνώσῃ τινὰ ἐν τούτοις : ἐν Σοφίᾳ Σιράχ 15, 14. ἐν Μάξιμῳ τῷ Τυρίῳ, λόγ. 41. ἐν Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, Στρωματεῖς 7, 2, ἔκδ. Potter, σελ. 834. ἐν Συμπλίκῳ, Ἐξήγ. εἰς Ἐπικτήτου ἔγχειρ. κεφ. 8. 9. 27 καὶ 28, ἔκδ. Dübner, σελ. 35, στίχ. 7. σελ. 44, στίχ. 40. ἀλλ' ἰδίως σελ. 69, στίχ. 46. σελ. 82, στίχ. 20.

2) Θεόφραστος, ἀπόσπ. 12, ἐκ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ 18. — Καὶ ὁ Πλούταρχος πότερα τῶν ζώων κτλ. 964 E : Ἐπεὶ γε μὴ παντάπασιν καθαρεύειν ἀδικίας τὸν ἄνθρωπον . . Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος ὡς ἀληθῆς προσδέχονται, πολλάκις ὀδυρόμενοι καὶ λοιδοροῦντες τὴν φύσιν, ὡς ἀνάγκην καὶ πόλεμον οὔσαν, ἀμιγῆς δὲ μηδὲν μηδ' εἰλικρινῆς ἔχουσαν ἀλλὰ διὰ πολλῶν κἀδίκων παθῶν περαιομένην. — Τῷ Θεοφράστῳ λέγοντι ὅτι τὰ κακὰ εἶνε πολλῷ πλείω τῶν ἀγαθῶν ὁμογνωμονεῖ καὶ Μάξιμος ὁ Τύριος λέγων (λόγ. 28, 6) ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ — « πλεονάζει τὰ χεῖρω καὶ κρατεῖ τὰ αἰσχρά ». Ἴδε καὶ περὶ τῶν Στωϊκῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων παρὰ Πλουτάρχῳ, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1066 A.

πάντα τὰ ἔργα τοῦ Ὑψίστου· δύο δύο, ἐν κατέναντι τοῦ ἐνός — πάντα δις, ἐν κατέναντι ἐνός καὶ οὐκ ἐποίησεν οὐδὲν ἐλλείπον » 1).

2) Περὶ τῆς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πλανήτῃ ἀναστροφῆς τοῦ κακοῦ τοῦλάχιστον τάδε: « Ἄλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν . . οὔτε ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης » 2).

3) Περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ τοῦλάχιστον ταῦτα:

« Ζεῦ πάτερ ἀργικέραυνε, ἔπος τί τοι ἐν φρεσὶ θήσω.

ἦδη ἀνὴρ γέγον' ἐσθλός . .

ὡς φάτο, τὸν δ' ἄχος ὄξυ κατὰ φρένα τύψε βαθεῖαν.

αὐτίκα δ' εἶλ' ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο

χωόμενος φρεσὶν ἦσι, καὶ ὤμοσε καρτερόν ὄρκον

μή ποτε ἐς Οὐλύμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα

αὔτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἢ πάντας ἀἶται.

ὡς εἰπὼν ἔρριψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος

χειρὶ περιστρέψας· τάχα δ' ἵκετο ἔργ' ἀνθρώπων » 3).

1) *Σοφία Σιράχ* 36, 14. 42, 24. — Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 984, 6, 32: Ἐπεὶ δὲ καὶ τάναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόητα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει καὶ οὐ μόνον τάξις καὶ τὸ καλὸν ἀλλ' ἀταξία καὶ τὸ αἰσχρὸν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν κτλ. — Καὶ ὁ *Εὐριπίδης* (*Αἴολος*, ἀπ. 21, ἔκδ. Nauck, ἀπ. 294): Οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλά καὶ κακὰ | ἀλλ' ἔστι σύγκρασις. — Καὶ ὁ *Πλούταρχος*, Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος 371 A: Μειμιγμένη γὰρ ἡ τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσις καὶ σύστασις ἐξ ἐναντίων . . ἀπολέσθαι δὲ τὴν φαύλην παντάπασιν ἀδύνατον, πολλὴν μὲν ἐμπεφυκυῖαν τῷ σώματι, πολλὴν δὲ τῇ ψυχῇ τοῦ παντός καὶ πρὸς τὴν βελτίστην αἰεὶ δυσμαχοῦσαν. — καὶ ὁ Ἀρριανός, Ἐπικτητοῦ διατριβαὶ 1, 12, 15: Ὁ διατάσων διέταξε θέρος εἶναι καὶ χειμῶνα καὶ φορὰν καὶ ἀφορίαν καὶ ἀρετὴν καὶ κακίαν καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητος. — Καὶ ὁ *Ἡράκλειτος* (ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 319): Παλίντονος ἀρμονίη κόσμου ὄχως περ λύρης καὶ τόξου. — Τὴν ἀναμφισβήτητον ταύτην καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκάστου ἀναπεπταμένην ἐναντιότητα τῶν τοῦ κόσμου διαφόρων ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως ἀντελήφθη. Οὕτω π. χ. ὁ *Πυθαγόρας* ὡς ἄρτιον καὶ περιττόν, ὁ *Ἐμπεδοκλῆς* ὡς φιλίαν καὶ νεῖκος, ὁ *Παρμενίδης* ὡς φῶς καὶ σκότος, ὁ *Ἀναξαγόρας* ὡς νοῦν καὶ ἀπειρίαν, ὡς ἀνάγκη καὶ νοῦν, ὁ *Πλάτων* ὡς ὕλην καὶ ιδέαν, ὡς ταῦτόν καὶ θάτερον.

2) *Πλάτων*, Θεαίτητος 176 A. — Ἐπι *Πλούταρχος*, Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος 371 A καὶ ἐξ. 369 C καὶ ἐξ: Ἐν δὲ γῆ καὶ πνεύματι καὶ ὕδατι . . Τυφῶν τοῦ σωματικοῦ τὸ ἐπίκτηρον καὶ νοσῶδες καὶ ταρακτικὸν ἀωρίαις καὶ δυσκρασίαις, καὶ κρύψεσιν ἡλίου καὶ ἀφανισμοῖς σελήνης, οἷον ἐκδρομαὶ καὶ ἀφανισμοὶ Τυφῶνος — Μειμιγμένα κακοῖς καὶ ἀγαθοῖς . . ὅτε βίος μικτός ὅτε κόσμος, εἰ καὶ μὴ πᾶς, ἀλλ' ὁ περιγίγιος οὗτος καὶ μετὰ σελήνην ἀνώματος καὶ ποικίλος γέγονε καὶ μεταβολὰς πάσας δεχόμενος.

3) Ὅμηρος, Ἰλ. Τ 121.

Πρὸς δὲ καὶ ταῦτα : « Σκοπῶ . . ἑμαυτὸν εἴ τέ τι θηρίον τυγχάνω
Τυφῶνος πολυπλοκώτερον καὶ μᾶλλον ἐπιτεθυμμένον, εἴτε ἡμερώτε-
ρόν τε καὶ ἀπλούστερον ζῶον θείας τινός καὶ ἀτύφου μοίρας φύσει
μετέχον » 1).

4) Περὶ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεως τοῦ κακοῦ τοῦ-
λάχιστον ταῦτα : « Ἐπειδὴ συγκεχωρήκαμεν ἡμῖν αὐτοῖς εἶναι μὲν
τὸν οὐρανὸν πολλῶν μεστὸν ἀγαθῶν, εἶνε δὲ καὶ τῶν ἐναντίων . . .
μάχη δὴ φαμεν ἀθάνατός ἐστιν ἡ τοιαύτη καὶ φυλακῆς θαυμαστῆς
δεομένη . . . φθείρει δὲ ἡμᾶς ἀδικία καὶ ὕβρις μετ' ἀφροσύνης, σώζει
δὲ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη μετὰ φρονήσεως » 2).

5) Περὶ τοῦ τέλους τῆς ἀνθρωπίνης παιδείας τοῦλάχισ-
τον ταῦτα : « Ἄλλ' οὔτε ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὦ Θεόδωρε·
ὑπεναντίον γάρ τε τῷ ἀγαθῷ αἰεὶ εἶνε ἀνάγκη· οὔτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ
ιδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ
ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅ τι τάχιστα.

1) Πλάτων, Φαῖδρος 230 A.—Ἐτι αὐτόθ. 246 A καὶ 253 D : Περὶ δὲ τῆς ιδέας
αὐτῆς — τῆς ψυχῆς — ὧδε λεκτέον· οἷον μὲν ἐστὶ πάντη πάντως θείας εἶναι καὶ μακρᾶς
διηγήσεως, ᾧ δὲ ἔοικεν, ἀνθρωπίνης τε καὶ ἐλάττονος. Ταύτη οὖν λέγωμεν. Ἐοικέτω
δὴ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. θεῶν μὲν οὖν ἴπποι τε καὶ ἡνιό-
χοι πάντες αὐτοῖ τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν, τὸ δὲ τῶν ἄλλων μέμικται. καὶ πρῶτον μὲν
ἡρῶν ὁ ἄρχων ξυνωρίδος ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλός τε καὶ ἀγαθός
καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος. Χαλεπὴ δὲ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης
ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις — ὁ μὲν τοίνυν αὐτοῖν ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὦν τὸ τε εἶδος
ὀρθός καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκός ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἐρα-
στῆς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἀπληκτος, κελεύ-
ματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται· ὁ δ' αὖ σχολιός, πολὺς, εἰκῆ συμπεφορημένος, κρατε-
ραύχην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος, μελάγχρωτος, γλαυκόμματος, ὕφαιμος, ὕβρεως
καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὧτα λάσιος, κωφός, μᾶστιγι μετὰ κέντρων μόλις ὑπέικων.
— Καὶ ὁ Πλούταρχος, Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος 371 A : Ἐν μὲν οὖν τῇ ψυχῇ νοῦς
καὶ λόγος ὁ τῶν ἀρίστων πάντων ἡγεμών . . Τυφῶν δὲ τῆς ψυχῆς τὸ παθητικὸν καὶ
τιτανικὸν καὶ ἐμπληκτον.

2) Πλάτων, Νόμοι 906 A. — ἔτι Πολιτεία 588 B : Εἰκόνα πλάσαντες τῆς ψυχῆς
λόγῳ . . τῶν τοιούτων τινά . . οἷαι μυθολογοῦνται παλαιαὶ γενέσθαι φύσεις, ἢ τε Χιμαί-
ρας καὶ ἡ Σκύλλης καὶ Κερδέρου, καὶ ἄλλαι τινές συχναι λέγονται ξυμπεφυκυταὶ ιδέαι
πολλαὶ εἰς ἐν γενέσθαι . . Πλάττε τοίνυν μίαν μὲν ιδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκε-
φάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλω καὶ ἀγρίων καὶ δυνατοῦ μεταβάλλειν
καὶ φύειν ἐξ αὐτοῦ πάντα ταῦτα. Μίαν δὲ τοίνυν ἄλλην ιδέαν λέοντος, μίαν δὲ ἀνθρώ-
που· πολὺ δὲ μέγιστον ἔστω τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τὸ δεύτερον . . Σύναπτε τοίνυν αὐτὰ
εἰς ἐν τρία ὄντα, ὥστε πη ξυμπεφυκέναι ἀλλήλοις . . Περιπλασον δὴ αὐτοῖς ἕξωθεν ἐνός
εἰκόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ τὰ ἐντὸς ὄρᾶν, ἀλλὰ τὸ ἕξω μόνον
ἄλυστρον ὄρᾶντι, ἐν ζῶον φαίνεσθαι, ἄνθρωπον.

φυγή δὲ ὁμοίωσις θεῶ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὄσιον μετὰ φρονήσεως γένεσθαι 1).

Οὕτως ἔχουσι τὰ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν ἀπαισίαν ὑπαρξίν καὶ τὴν ὀλεθρίαν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τοῦ τέλους τῆς παιδείας αὐτοῦ.

Νῦν, ἐὰν τύχη ἀλφαβηταριογράφος τις νὰ γνωρίζῃ ταῦτα, πῶς πρέπει νὰ συντάξῃ τὸ πρῶτιστον τοῦτο καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν διδακτικῶν βιβλίων 2), ἵνα συντελέσῃ πῶς τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν «κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν τῷ Θεῶ», εἰς τὸ «δίκαιον καὶ ὄσιον μετὰ φρονήσεως γένεσθαι» τὸν ἐντυγχάνοντα αὐτῷ μικρὸν παιῖδα; Πρέπει ἐν αὐτῷ νὰ περιλάβῃ καὶ διηγημάτια τινά καὶ μυθάρια τινά, ἐν οἷς νὰ φαίνηται ἐναργέστατα τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχον πολύμορφον κακὸν πολυμόρφως τιμωρούμενον ἢ ὄχι; Πρέπει τὰ διηγημάτια ταῦτα νὰ εἶνε πολλὰ ἢ ὀλίγα; Καὶ πόσα τὸν ἀριθμὸν; Καὶ διὰ τί τόσα καὶ ὄχι πλείοτερα ἢ ὀλιγώτερα; Πρέπει αἱ τιμωρίαι αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας νὰ εἶνε ἀπαλαι καὶ μαλακαὶ ἢ «σκληραὶ καὶ τραχεῖαι»; Καὶ ποῖαι εἶνε αὐταὶ; καὶ ποῖαι ἐκείναι; καὶ ποῦ κείνται τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα ταύτας ἀπ' ἐκείνων;

1) Πλάτων, Θεαίτητος 176 Α. — Καὶ Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 4, 20-24: Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν, εἶγε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ· ἀποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. — Σιμπλίσιος, Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, κεφ. 53: Πᾶσα ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὴν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται. — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς 2, 19 καὶ 6, 9, ἔκδ. Potter, σελ. 480 καὶ 778: Οὗτός ἐστιν ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν (τοῦ Θεοῦ), ὁ μιμούμενος τὸν Θεὸν καθόσον οἶόν τε, μηδὲν παραλιπὼν τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ὁμοίωσιν· ἐγκρατευόμενος, ὑπομένων, δικαίως βιούς, βασιλεύων τῶν παθῶν, μεταδιδούς ὧν ἔχει, ὡς οἷός τ' ἐστὶν εὐεργετῶν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Οὗτος μέγιστός φασι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὃς ἂν ποιῇ καὶ διδάσκῃ μιμούμενος τὸν Θεὸν τῷ παραπλήσια χαρίζεσθαι· κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ Θεοῦ δωρεαί, — Σωτήριος γὰρ τις ὁ τῷ Σωτῆρι ἐξομοιούμενος· εἰς ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει χωρήσει τὴν εἰκόνα θέμις, ἀπαραβάτως τῷ κατὰ τὰς ἐντολάς κατορθῶν κτλ. κτλ. περὶ ὧν εἰς τὸ τρίτον μέρος τὰ προσήκοντα.

2) Πλάτων, Νόμοι 765 Ε. Παντός γὰρ δὴ φυτοῦ ἡ πρώτη βλάστη καλῶς ὀρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριωτάτη τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζῴων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων.

Ὁ κ. κριτὴς περὶ τούτων οὐδὲν λέγει. Ἦρκέσθη μόνον νὰ κακίση τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια ταῦτα ὡς πολλὰ καὶ τὰς τιμωρίας ὡς σκληράς· ἤρκεσθη νὰ ὑποδείξῃ τὴν πρὸς αὐτὰ ἀπαρέσκειάν του καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὰ ὡς ἀφαιροῦντα τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν παιδῶν· ἤρκεσθη νὰ ἀναγράψῃ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ τὴν συγκίνησιν, ὑφ' ἧς ἡ τρυφερὰ αὐτοῦ ψυχὴ κατελήφθη μόλις ἀναλογισθεῖσα ὅτι ἦτο φόβος μήπως — τῶν ἐμῶν βιβλίων μὴ καταδικαζομένων — «οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται», καὶ ἐσιώπησε. Τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐτελείωσε· τὸ βιβλίον κατεδικάσθη εἰς ἀφανισμόν, ὡς ἐκ προκαταβολῆς ἦτο προαποφασισμένον καὶ προὔπεσχημένον, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Περὶ ἐπιστήμης καὶ δικαιοσύνης καὶ εὐσυνειδησίας καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ δημόσιον καὶ στοργῆς πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας τοῦ ἔθνους αὐτοῦ αὐτὸν τί τὸν μέλλει. Ἄν πᾶσαι αἱ γινῶμαι αὐτοῦ εἶναι ἐσφαλμέναι, ἂν πᾶσαι αἱ ἀποφάνσεις αὐτοῦ εἶνε ἀποβράσματα ἀμαθείας συρφετώδους καὶ περικαλύμματα κακονοίας ἀσυνειδήτου, τί πρὸς αὐτόν; Ἐδῶ εἶνε Ἑλλάς! Ἑλλάς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπονειδίστως πονηροκρατουμένη, ἀφ' ἧς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου καὶ νόμος καὶ δικαιοσύνη καὶ αἰδῶς ἀπέπτυσαν, ἐγκαταλιπόντα τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν, τὴν παρανομίαν, τὴν ἀναίδειαν καὶ τὴν ἀναισχυντίαν! Ἐδῶ ἀπὸ πολλοῦ ὁ βίος ἡμῶν εἶνε κυκλωπικός καὶ ἡ πολιτεία ἡμῶν λαιστρυγονική. Ἐδῶ ἕκαστος ἐμπήγει τοὺς ὄνυχάς του, ὅταν δύναται καὶ ὅσον δύναται βαθύτερον εἰς τὰς σάρκας τοῦ ἑτεροδοξοῦντος ἢ τοῦ προσωπικοῦ του ἐχθροῦ, κατασπαράσσει αὐτόν καὶ οὐδένα λόγον οὐδαμοῦ ἔχει νὰ δώσῃ.

Ἐν τούτοις ἐπανέλθωμεν, ὅπως καταδειχθῇ οὐχὶ πλέον ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀσυνειδησία τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικότης καὶ ἡ εὐσυνειδησία, μεθ' ἧς εἶνε συντεταγμένα τὰ ὑπ' αὐτοῦ κακιζόμενα Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Περὶ τῆς ὑψίστης παιδευτικῆς δυνάμεως, ἣν ἔχει ἡ παρὰ τὸ ἀγαθὸν παράθεσις καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ παρὰ τὰ διηγήματα περὶ τοῦ ἀγαθοῦ παράθεσις καὶ τῶν διηγημάτων περὶ τοῦ κακοῦ, ἡ γινῶσις καὶ τοῦ κακοῦ μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ γινῶσις ὅτι τὸ κακὸν τιμωρεῖται, πλείστοι, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὀλίγον τι σοφώτεροι τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ ἐλάλησαν.

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: « Ἡ μάθησις διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον » 1).

Λέγει ὁ Πλούταρχος: « Αἱ πασῶν τελειόταται τεχνῶν, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φρόνησις, οὐ καλῶν μόνον καὶ δικαίων καὶ ὠφελίμων, ἀλλὰ καὶ βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν καὶ ἀδίκων κρίσεις οὐσαι, τὴν ἀπειρίαν τῶν κακῶν καλλωπιζομένην ἀκακίαν οὐκ ἐπαινοῦσιν, ἀλλ' ἀβελτηρίαν ἡγοῦνται καὶ ἄγνοιαν ὧν μάλιστα γινώσκειν προσήκει τοὺς ὀρθῶς βιωσομένους. Οἱ μὲν οὖν παλαιοὶ Σπαρτιᾶται τοὺς εἰλωτας ἐν ταῖς ἐορταῖς πολὺν ἀναγκάζοντες πίνειν ἄκρατον εἰσῆγον εἰς τὰ συμπόσια, τοῖς νέοις οἷόν ἐστι τὸ μεθύειν ἐπιδεικνύοντες 2). ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἐκ διαστροφῆς ἐτέρων ἐπανόρθωσιν οὐ πάνυ φιλόανθρωπον οὐδὲ πολιτικὴν ἡγοῦμεθα, τῶν δὲ κεχρημένων ἀσκεπτότερον αὐτοῖς καὶ γεγονότων ἐν ἐξουσίαις καὶ πράγμασι μεγάλοις ἐπιφανῶν εἰς κακίαν οὐ χεῖρον ἴσως ἐστὶ συζυγίαν μίαν ἢ δύο παρεμβαλεῖν εἰς τὰ παραδείγματα τῶν βίων, οὐκ ἐφ' ἡδονῆ, μὰ Δία, καὶ διαγωγῇ τῶν ἐντυγχανόντων ποικίλλοντας τὴν γραφήν, ἀλλ' ὥσπερ Ἰσμηνίας ὁ Θηβαῖος ἐπιδεικνύμενος τοῖς μαθηταῖς καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς αὐλοῦντας εἰώθει λέγειν « Οὕτως αὐλεῖν δεῖ » καὶ πάλιν « Οὕτως αὐλεῖν οὐ δεῖ », ὁ δ' Ἀντιγενίδης καὶ ἡδίων ᾤετο τῶν ἀγαθῶν ἀκροᾶσθαι τοὺς νέους αὐλητῶν, ἐὰν καὶ τῶν φαύλων πείραν λαμβάνωσιν, οὕτω μοι δοκοῦμεν καὶ ἡμεῖς προθυμότεροι τῶν βελτιόνων ἔσεσθαι καὶ θεαταὶ καὶ μιμηταὶ βίων, εἰ μὴδὲ τῶν φαύλων καὶ ψεγομένων ἀνιστορήτως ἔχοιμεν » 3).

Λέγει ὁ Θεόφραστος: « Ἐγὼ γάρ, ὦ Πολύκλεις, συνθεωρήσας ἐκ πολλοῦ χρόνου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ βεβιωκὸς ἔτη ἐννεήκοντα ἐννέα, ἔτι δὲ ὠμιληκῶς πολλαῖς τε καὶ παντοδαπαῖς φύσεσι, καὶ παρατεθεαμένος ἐξ ἀκριθείας πολλῆς τοὺς τε ἀγαθοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς φαύλους, ὑπέλαβον δεῖν συγγράψαι ἅ ἐκάτεροι αὐτῶν ἐπιτηδεύουσιν ἐν τῷ βίῳ. Ἐκθήσω δὲ σοι κατὰ γένος ὅσα τε τυγχά-

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1412, 6, 22.

2) Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ: Πλούταρχος τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιτηδεύματα, 239 A — Περὶ ἀοργησίας 455 E. Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 E. — Βίος Λυκούργου κ. 28. Ἐπι Ἀθηναίος 14, 21. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Παιδαγωγός, 3, 8, ἐκδ. Potter σελ. 279. Παρόμοιον τι καὶ ὁ Πολύβιος 3, 63, 2: Ἀντίδας .. μετὰ ταῦτα προελθὼν αὐτὸς τούτου χάριν ἐρηπείσασθαι τοὺς αἰγυμάλωτους, ἵν' ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων συμπτωμάτων ἐναργῶς θεασάμενοι τὸ συμβαῖνον βέλτιον ὑπὲρ τῶν σφίσι παρόντων βουλευώνται πραγμάτων.

3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Δημητρίου κεφ. 1, σελ. 888 889.

νει γένη τρόπων τούτοις προσκείμενα και ὄν τρόπον τῇ οἰκονομίᾳ χρώνται. Ὑπολαμβάνω γάρ, ὡς Ποκύκλεις τοὺς υἱοὺς ἡμῶν βελτίους ἔσεσθαι, καταλειφθέντων αὐτοῖς ὑπομνημάτων τοιούτων, οἷς παραδείγμασι χρώμενοι αἰρήσονται τοῖς εὐσχημονεστάτοις συνεῖναι τε και ὁμιλεῖν, ὅπως μὴ καταδεέστεροι ὦσιν αὐτῶν» 1).

Λέγει ὁ Πλωτῖνος: «Ἡ δὲ κακία εἰργάσατό τι χρήσιμον εἰς τὸ ὄλον. . . και μανθάνειν δὲ ποιεῖ, οἷον ἀγαθὸν ἀρετῆ, παραθέσει κακῶν, ὧν οἱ πονηροὶ ἔχουσιν. — Γνωσῖς γάρ ἐναργεστέρα ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ πείρα οἷς ἡ δύναμις ἀσθενεστέρα ἢ ὥστε ἐπιστήμη τὸ κακὸν πρὸ πείρας γνῶναι» 2).

Λέγει ὁ Πλάτων: «Ἄνευ γελοίων τὰ σπουδαῖα και πάντων τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία μαθεῖν μὲν οὐ δυνατόν, εἰ μέλλει τις φρόνιμος ἔσεσθαι· ποιεῖν δὲ οὐκ ἂν δυνατόν ἀμφοτέρα, εἰ τις αὖ μέλλει και σμικρὸν ἀρετῆς μεθέξειν, ἀλλ' αὐτῶν ἕνεκα τούτων και μανθάνειν αὐτὰ δεῖ, τοῦ μὴ ποτε δι' ἄγνοιαν δρᾶν ἢ λέγειν ὅσα γελοῖα, μηδὲν δέον» 3).

Λέγει Μάξιμος ὁ Τύριος: «Ὅμηρος γάρ μοι δοκεῖ πολυφωνότατος ὦν και δεινὸς ὁμοῦ τοῖς καλοῖς τὰ αἰσχροῖς ἱστορεῖν, τὰ μὲν ὅπως ἔχωμεν, τὰ δὲ ὅπως φεύγωμεν» 4).

Λέγει αὖθις ὁ Πλούταρχος: «Εἰ δὲ μὴ μόνον ἀρετὰς ἀλλὰ και κακίας ψυχῆς ἐν ταῖς ποιήσεσι παρίστησιν — ὁ Ὅμηρος — λύπας τε και χαρὰς και φόβους και ἐπιθυμίας, οὐ χρὴ αἰτιᾶσθαι τὸν ποιητὴν· ποιητὴν γάρ ὄντα δεῖ μιμεῖσθαι οὐ μόνον τὰ χρηστὰ ἦθη, ἀλλὰ και τὰ φαῦλα· ἄνευ γάρ τούτων παράδοξοι πράξεις οὐ συνίστανται, ὧν ἀκούοντα ἔνεστιν αἰρεῖσθαι τὰ βελτίω» 5).

Λέγει ὁ Πορφύριος: «Ὡσπερ δὲ ἐν βίων αἰρέσεσιν ἀκριβέστερος κριτῆς ὁ πείραν ἀμφοῖν εἰληφώς τοῦ θατέρου πειραθέντος μόνου, οὕτως ἐν αἰρέσεσι και φυγαῖς καθηκόντων ἀσφαλέστερος κριτῆς ὁ ἐκ

1) Θεόφραστος, Χαρακτῆρες, ἐν τῷ Προοιμίῳ.

2) Πλωτῖνος Ἐννεάς 3, βιβλ. 2, κεφ. 5. Ἐννεάς 4, βιβλ. 8, κεφ. 7, ἔκδ. Dübner σελ. 122 και σελ. 292.

3) Πλάτων, Νόμοι 816 D. — πρβλ. και Πολιτεῖαν 396 A. Και ὁ Herbart λέγει: «Ἐπιζόμενος νὰ κρίνη τὸ ἠθικὸν και τὸ ἀνῆθικον ἐν ταῖς πράξεσιν ὁ παῖς ἐνισχύει οὕτω διὰ τῆς διδασκαλίας (διηγημάτων) τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συνείδησιν, ἀνίσχυρον ἐν ἀρχῇ οὖσαν· αὕτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως», (Allgemeine Pädagogik, Göttingen, 1806, σελ. 422).

4) Μάξιμος ὁ Τύριος, λογ. 27, 8.

5) Πλούταρχος περὶ τοῦ βίου και τῆς ποιήσεως Ὅμηρου 2, 5.

τοῦ ἐπαναβεβηκότος κρίνων καὶ τὸ ἦττον τοῦ κάτωθεν κρίνοντος τὰ προκείμενα. ὥστε ὁ κατὰ νοῦν ζῶν τοῦ κατὰ τὴν ἀλογίαν ἀκριβέστερος ὀριστῆς ὢν τε αἰρετέον καὶ ὢν μὴ διήλθε γὰρ καὶ δι' ἀλογίας, ἅτε ἐξ ἀρχῆς ταύτη προσομιλήσας· ὁ δὲ ἄπειρος ὢν τῶν κατὰ νοῦν πείθει τοὺς ὁμοίους, παῖς ἐν παισὶ φλυαρῶν» 1).

Λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς: « Πῶς οὖν ἔτι οὐκ ἀγαθὸς ὁ Νόμος πρὸς τινῶν αἰρέσεων λέγεται, ἐπιβωμένων τὸν Ἀπόστολον λέγοντα: « Διὰ γὰρ νόμου γινώσκεις ἁμαρτίας », πρὸς οὓς φαμέν· ὁ νόμος οὐκ ἐποίησεν ἀλλ' ἔδειξε τὴν ἁμαρτίαν. Προστάξας γὰρ ἅ ποιητέον, ἤλεγξε τὰ μὴ ποιητέα. Ἀγαθοῦ δὲ τὸ μὲν σωτήριον ἐκδιδάξει, καὶ τὸ μὲν χρῆσθαι συμβουλεῦσαι, τὸ δὲ ἀποφυγεῖν κελεῦσαι » 2).

Λέγει ὁ Εὐσέβιος: « Ὁ τοίνυν μέγας θεολόγος Μωσῆς Ἑβραῖος ὢν ἐξ Ἑβραίων, ὡς καὶ τις ἄλλος, εὖ τε τὰ πάτρια ἐξεπιστάμενος, ὡς ἐν προοιμίῳ τῶν ἱερῶν νόμων τοὺς τῶν προπατόρων Ἑβραίων βίους μνήμας ἀνεξαλείπτους παραδέδωκεν, ὢν τε ἀγαθῶν οὗτοι παρὰ θεοῦ ἠξιοῦντο, καὶ αὖ πάλιν ἄλλων ἀθέων τε καὶ ἀσεβῶν τρόπους τιμωρίας, ἀναγκαῖον ἠγησάμενος ὑπάρξειν τοῦτο τοῖς μέλλουσι τοὺς αὐτοῦ νόμους παιδεύεσθαι μάθημα εἰς τε ἀποφυγὴν τῆς τῶν φαύλων ὁμοιοτροπίας καὶ εἰς προτροπὴν τοῦ τῶν εὐσεβῶν βίου » 3).

Ὅτι δὲ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ διδακτικὴ καὶ παιδευτικὴ πράξις καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, εἶδομεν μὲν καὶ ἀνωτέρω ἐκ τῶν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Κλήμεντος περὶ τῆς μέθης τῶν εἰλώτων χωρίων, ἀλλὰ καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν τοῦτο μαρτυρεῖται. Οὕτω π. χ. ὁ Στράβων λέγει: « Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ἡδύ, ἀλλὰ καὶ φοβερόν τὸ τερατῶδες, ἀμφοτέρων ἐστὶ τῶν εἰδῶν χρεῖα πρὸς τε τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ· τοῖς τε γὰρ παισὶ προσφέρομεν τοὺς ἡδεῖς μύθους εἰς προτροπὴν, εἰς ἀποτροπὴν δὲ τοὺς φοβερούς. . οἷ τε πολλοὶ τῶν τὰς πόλεις οἰκούντων εἰς μὲν προτροπὴν ἄγονται τοῖς ἡδέσι τῶν μύθων, ὅταν ἀκούωσι τῶν ποιητῶν ἀνδραγαθήματα μυθώδη διηγουμένων, οἷον Ἡρακλέους ἄθλους ἢ Θησέως ἢ τιμὰς παρὰ θεῶν νεμομένας. . .

1) Πορφύριος περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων 3, 27.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς βιβλ. 2, κεφ. 7, ἐκδ. Potter, σελ. 447.

3) Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικῆ, σελ. 305 α καὶ β.— Πρβλ. καὶ Πλάτων ἐν τῷ Πολιτικῷ 309 C. Ξενοφῶντ. ἐν Ἀπομνημον. 3, 9, 4. Γαληνὸν περὶ ψυχῆς παθῶν, ἐκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 40 - 41. ἐκδ. Marquard, σελ. 31, ἐνθα ἡ ὠφέλεια ἦν ὠφελήθη αὐτὸς ἐκ τῶν ἐναντίων χαρακτήρων τῶν γονέων αὐτοῦ — ὁ πατὴρ αὐτοῦ καλὸς καὶ ἀγαθός, ἡ μήτηρ αὐτοῦ δύστροπος καὶ κακῆ.

εις ἀποτροπήν δέ, ὅταν κολάσεις παρὰ θεῶν καὶ φόβους καὶ ἀπειλὰς» 1). Καὶ ὁ Λουκιανός: «Καὶ μέντοι καὶ εἰς τὸ θέατρον συνάγοντες αὐτούς (τοὺς πολίτας) δημοσίᾳ παιδεύομεν ὑπὸ κωμωδίαις καὶ τραγωδίαις ἀρετὰς τε ἀνδρῶν παλαιῶν καὶ κακίας θεωμένους, ὡς τῶν μὲν ἀποτρέποιτο, ἐπ' ἐκεῖνα δὲ σπεύδοιεν . . . τούτοις δ' οὖν ἀπασὶ καὶ τοῖς τοιούτοις παραθηγόμενοι τὰς ψυχὰς ἀμείνους ἡμῖν γίνονται» 2). Καὶ ὁ Πλάτων: «Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρι οὐπερ ἂν ζῶσι καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν. ἐπειδὴν δὲ θᾶπτον συνιῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως ὡς βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὄσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ μὴ ποιεῖ — παιδείαν δὲ λέγω τὴν παραγινομένην πρῶτον παισὶν ἀρετὴν· ἡδονὴ δὲ καὶ φιλία καὶ λύπη καὶ μῖσος ἂν ὀρθῶς ἐν ψυχᾷς ἐγγίγνωνται μῆπω δυναμένων λόγῳ λαμβάνειν, λαβόντων δὲ τὸν λόγον συμφωνήσωσι τῷ λόγῳ, ὀρθῶς εἰθίσθαι ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἐθῶν, αὕτη ἔσθ' ἡ ζυμφωνία ζυμπασα μὲν ἀρετὴ, τὸ δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας τεθραμμένον αὐτῆς ὀρθῶς, ὥστε μισεῖν μὲν ἃ χρὴ μισεῖν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, στέργειν δὲ ἃ χρὴ στέργειν, τοῦτ' αὐτὸ ἀποτεμῶν τῷ λόγῳ καὶ παιδείαν προσαγορεύων κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ὀρθῶς ἂν προσαγορεύοις» 3).

1) Στράβων 1, 2, 8 σελ. 19.

2) Λουκιανός, Ἀνάχαρις, κεφ. 22 καὶ 23, σελ. 904. — Καὶ ἐν τοῖς Αἰσωπέοις μῦθοις (Halm 350 6, παῖς ἀκρίδας θηρεύων): Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι καλόν ἐστι τὰ ἐναντία γινώσκειν, καὶ τὸ μὲν καλὸν πράττειν, τὸ δὲ κακὸν ἐκφεύγειν.

3) Πλάτων, Πρωταγόρας 325 C. Νόμοι 653 A. — Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1172, α, 19: Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἔπεται διελεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνωκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν· διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἥθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μισεῖν ἃ δεῖ· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντός τοῦ βίου, ῥοπήν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετὴν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσι. — Καὶ ὁ Πλούταρχος, Περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς 452 D: Ὡστε μὴ κακῶς εἰπεῖν τὸν Λάκωνα παιδαγωγόν, ὅτι ποιήσει τὸν παῖδα τοῖς καλοῖς ἡδεσθαι καὶ ἄχθεσθαι τοῖς αἰσχροῖς, οὐ μείζον οὐδὲν ἐστὶν οὐδὲ κάλλιον ἀποφῆναι τέλος ἐλευθέρῳ προσηκούσης παιδείας. — Ὁ δὲ Herbart λόγον ποιούμενος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Παιδαγωγικῆς αὐτοῦ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων (Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, σελ. 27 - 30) καὶ πικρῶς κατακρίνων τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἅτινα ἐκ σεμνοτυφίας ἀποφεύγουσι νὰ παραλάβωσι καὶ πράξεις ἀνθρωπίνας, τὸ κακὸν ἐνεχούσας, παρο-

Τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα μαθόντες καὶ βαθύτατα κατανοήσαντες καὶ οἱ κράτιστοι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ, οἱ Γερμανοί, δαψιλεστάτην μὲν, ἔμφρονα δὲ καὶ λελογισμένην χρῆσιν τῶν τοιούτων μύθων καὶ διηγημάτων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν παιδῶν αὐτῶν βιβλίοις ποιοῦνται, οὐδαμῶς ἀποτρεπόμενοι ἐκ τοῦ φόβου μὴ κριτὴς τις ψέξη αὐτοὺς διὰ τὴν ποσότητα αὐτῶν ἢ διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἐν αὐτοῖς τιμωριῶν. Ἐκεῖ ἡ τοιαύτη καὶ τοσαύτη ἀμάθεια καὶ ἀβελτηρία καὶ κακόνοια τῶν κριτῶν θεωρεῖται ὡς ὄνειδος ἔθνικόν καὶ τιμωρεῖται ὡς ἔγκλημα βαρύτατον κατὰ τῆς δικαιοσύνης, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας τοῦ ἔθνους αὐτῶν ὀφειλομένης εὐμενείας καὶ στοργῆς. Ἐκεῖ οἱ κριταὶ εἶνε εὐσυνείδητοι ἄνδρες, καὶ αἱ τοιαῦται ἀόριστοι καὶ ἀναπόδεικτοι φάσεις, «σκληραὶ τιμωρίαι» «πλείονα τῆς κακίας παραδείγματα», θεωροῦνται ὡς φλοιώδη ἐπικαλύμματα μωροπονήρου ψυχικῆς διαθέσεως καὶ τιμωροῦνται διὰ τῆς γενικῆς καταφρονήσεως. Ἐκεῖ πάντες οἱ ἐκ τῶν γραμμάτων ἀποζῶντες, ὡς ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὸ τέγος τὸ ἐπιστημονικὸν οὐχὶ ἀνίπτοις ποσὶ, γινώσκουσιν ὅ,τι παρ' ἡμῖν καὶ οἱ μεγαλῶνυμοι καὶ μεγαλόσχημοι κριταὶ ἀγνοοῦσιν. Ἐκεῖ γινώσκουσιν ὅτι πέφυκε τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ ἐν γένει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν νὰ ἀναταράττωσι σφοδρότερον αἱ συνέπειαι τοῦ κακοῦ ἢ αἱ συνέπειαι τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον ἡ φαντασία, τὸ ἠθικὸν συναίσθημα καὶ τὸ πρακτικὸν συμφέρον ἐξεγείρονται ζωηρότατα ἐκ τούτων 1).

τρύνει τοὺς διδασκάλους καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κρίσεως τῶν μαθητῶν αὐτῶν καὶ πρὸς ἐξέγερσιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ πρὸς φρονηματισμὸν αὐτῶν νὰ μὴ ἀποφεύγῃ τὴν ἔκθεσιν καὶ πράξεων κακῶν. Ἐκ τούτου οὐ μόνον οὐδεὶς φόβος ἀλλὰ καὶ μεγίστη ὠφέλεια προκύπτει, λέγει ὁ ὀξύνουος φιλόσοφος: «Stellt Kindern das Schlechte dar, deutlich, nur nicht als Gegenstand der Begierde: sie werden finden, das es schlecht ist..Stellt lauter Gutes dar: und sie werden fühlen, dass es *einförmig* ist; und der blosse Reiz der Abwechslung wird ihnen das Schlechte *willkommen* machen... Ihr werdet sehen... wie der mannigfaltige Stoff ein *manigfaltiges* Urtheil anregt, wie der Reiz der Abwechslung in das *Vorziehen* des Besseren endigt, ja wie der Knabe, der sich im sittlichem Urtheil vielleicht ein Paar kleine Stufen höher fühlt, als der Held oder der Schreiber, mit *innerem Wohlgefühl* sich fest hinstemmen wird auf seinem Punct, um sich zu behaupten gegen eine Rohheit, die er schon unter sich fühlt» κτλ. κτλ.

1) Τὴν ἰδέαν ταύτην ἀναπτύσσει ὠραιότατα ὁ Leopold Schmidt ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Die Ethik der alten Griechen, Berlin», 1882, τόμ. 1, σελ. 62, ἐγ τῆλει,

Ἐκεῖ ἔχοντες ἀνά χεῖρας ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὰ σεμνότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις βιβλίων, τὰς Ἱερὰς Γραφάς, καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, τοὺς ἀριστοτέχνας τούτους τοῦ λόγου καὶ τοὺς βαθυτάτους τούτους γνώστας τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἔχουσι βαθυτάτην καὶ ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ θεῖον ἀμείβει μὲν τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ τιμωρεῖ τοὺς κακοὺς καὶ δὴ διὰ τιμωριῶν πολὺ πλεόν ἢ «σκληρῶν», καὶ ἐπὶ γενεᾶς γενεῶν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν ἄλλον 1). Αὐτοὶ γνωρίζουσι πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθησαν οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων, πῶς καὶ διὰ τί οἱ σκληροτράχηλοι Ἰουδαῖοι πολλάκις, πῶς καὶ διὰ τί οἱ παράνομοι βασιλεῖς αὐτῶν. Ἐκεῖ γνωρίζουσι πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθησαν ὁ Προμηθεύς, ὁ Ἄτλας, ὁ Τυφῶν, οἱ Ἀλκίονες, Ὁττος καὶ Ἐφιάλτης, ὁ Ἰξίων, ὁ Τιτυός, ὁ Γάνταλος, ὁ Σίσυφος, ὁ Ὀκνος, ὁ Θάμυρις, ὁ Φινεύς, αἱ Δαναίδες, αἱ θυγατέρες τοῦ Προίτου, ἡ Νιόβη, ἡ Ἀντιόπη, ἡ Κορωνίς, ὁ Καπανεύς, ὁ Ἀσκληπιός, ὁ Λύγίας, ὁ Πελίας· πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθη ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ πατρὶς τοῦ Πάριδος, ὁ στρατὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσεύς, οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης, ὁ Αἰγισθος, ἡ Κλυταιμνήστρα, ὁ Κρέων, ὁ Μακαρεύς, ὁ Κλεομένης, ὁ Κροῖσος, ὁ Γύγης, ὁ Καμβύσης, ὁ Ξέρξης, οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀγαλλαῖοι, οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἄδικον εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ἐν Ἀργινοῦσσαις νικητῶν στρατηγῶν. Αὐτοὶ ἔχουσι ἀναγνώσῃ καὶ ἔχουσι ἐννοήσῃ τοῦλάχιστον τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ τὰ παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Σόλωνι καὶ Θεόγνιδι καὶ Πινδάρῳ καὶ Αἰσχύλῳ καὶ Σοφοκλεῖ καὶ Ἡρόδοτῳ καὶ Πλάτωνι καὶ Ξενοφῶντι καὶ Πολυβίῳ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν κακῶν εἰρημένα καὶ γεγραμμένα. Αὐτοὶ δὲν εἶνε τόσοι ἀπαιδευτοὶ, ὥστε οὐδ' ἐξ ὄψεως κἄν νὰ γνωρίζωσι τὰ βιβλία, τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων, πρὸς κατανόησιν τῆς πορείας καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου, πρὸς κατανόησιν τῶν παντοδαπῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν βᾶσιν τοῦ Παντός, πρὸς τὴν ὑπάτην δημιουργικὴν καὶ κοσμοδιοικητικὴν ἀρχήν,

1) Τὰ εἰκότα περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ νὰ γείνη ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ χωρία ταῦτα: Ὀμηρος, Ὀδύσ. ξ, 109 - 114. Ἡσιόδος, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 225 - 237. 280. Πλάτων, Πολιτεία 363 Α. Ὀμηρος, Ἰλιάς Δ 160. Πλάτων, Νόμοι 904 Ε καὶ ἔξ.

τὰ βιβλία, λέγω, τοῦ Welker 1) τοῦ Nägelsbach 2) τοῦ Leopold Schmidt 3), τοῦ Buchholz 4), τοῦ Fr. Lübcker 5), τοῦ Karl Hofmeister 6), τὰς περὶ τοῦ Πολυβίου μονογραφίας τοῦ P. La-Rosche, τοῦ Markhauser, τοῦ Lindemann. Αὐτοὶ βεβαίως ἔχουσιν ἀναγνώσῃ πάντα ταῦτα καὶ εἶδον καὶ ἔμαθον καὶ ἐπείσθησαν ὅτι πρὸς τὸ θεῖον, πρὸς τὴν κοσμογονικὴν καὶ κοσμοδιοικητικὴν ἀρχὴν τὸ κακὸν εἶνε ἀσυμβίβαστον καὶ σφόδρα ἐναντίον. Ἐρχόμενον δὲ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν βᾶσιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ παντὸς κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀνατρέπεται, καταβάλλεται, διαθρυμματίζεται, ἐξοντοῦται. Αὐτοὶ γνωρίζουσιν ὅτι τὸ **θεῖον** τοῦτο, μὴ ἐξαρκούμενον εἰς τὰς τυφλώσεις, τὰς μανίας, τὰς ἀπολιθώσεις, τοὺς καταποντισμούς, τὰς κεραινώσεις τῶν διαπραττόντων τὸ κακόν, ἀφανίζει καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ ὅλον τὸ γένος αὐτῶν, ἀφανίζει τοὺς στρατοὺς καὶ τὰ πλοῖα τοῦ ἔθνους αὐτῶν, ἀφανίζει τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ ποιμνία τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἀφανίζει διὰ λοιμῶν καὶ λιμῶν τὴν χώραν αὐτῶν, σαλεύει τὰ θεμέλια τοῦ κόσμου, ἀναστρέφει τὴν πορείαν αὐτοῦ, μεταβάλλει τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄστρον, διατάττει τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα νὰ ἀνατέλλωσιν ἐκ δυσμῶν καὶ νὰ δύωσιν πρὸς ἀνατολὰς 7).

Οἱ Ἑλληνομαθεῖς Γερμανοὶ γνωρίζουσι πάντα ταῦτα, καὶ κριταὶ γενόμενοι αἰδοῦνται ἑαυτοὺς καὶ δὲν τολμῶσι τὰς εἰς ποντικάκια ἀπειθῆ καὶ μυίας λαιμάργους καὶ ἀλώπεκας ἀρπακτικὰς καὶ ἀετοὺς ἀπίστους ἐπιβαλλομένας τιμωρίας, οὐδοπωσοῦν ἄλλως διαφερούσας τῶν καθημερινῶν βιωτικῶν αὐτῶν συμπτωμάτων, νὰ χαρακτηρήσωσιν ὡς « σκληρὰς », ἐπιλαβόμενοι δὲ τοῦ δυστήνου τούτου γνωμιδίου νὰ ἐκτραχηλισθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε βιβλία καθ' ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης συντεταγμένα νὰ ψέξωσι καὶ νὰ καταδικάσωσιν.

-
- 1) Welker, Griechische Götterlehre. Göttingen, 1875.
 - 2) Nägelsbach, Homerische Theologie, Nürnberg, 1884.
 - 3) Leopold Schmidt, Die Ethik der alten Griechen, Berlin. 1882.
 - 4) Buchholz, Die sittliche Weltanschauung des Pindaros und Aeschylus, Leipzig 1869.
 - 5) Lübcker, Beiträge, zur Theologie und Ethik des Euripides, Parchim 1863.
 - 6) Karl Hofmeister, Sittlich-religiöse Lebensansicht des Herodotos, Essen 1832.
 - 7) Πλάτων, Πολιτικός 269 A.

Καί νῦν ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαιδευσίας ! Ὁ πολύμουσος κ. κριτῆς καταπαύων τὸν περὶ τοῦ « κακοῦ » περινούστατον αὐτοῦ λόγον ἐκσφενδονίζει τὴν ἀπόμουςον ταύτην παρατήρησιν, ὅτι « ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ θλίψιν καὶ ἀνίαν προξενεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων » καὶ ἀπέρχεται ἐν πλήρει συνειδήσει ὅτι ἐξετέλεσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας καθῆκον εὐόρκως καὶ λαμπρῶς.

Πολλάκις κατὰ τὸν μακρὸν δημόσιον βίον μου παρευρεθεῖς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, πολλάκις μετασχὼν τῶν συνδιασκέψεων ἐπὶ θεμάτων ἐκπαιδευτικῶν μετ' ἀνδρῶν τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, πολλάκις λαβὼν ἀφορμὴν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν μου εἰς ἐκθέσεις καὶ λόγους καὶ μονογραφίας καὶ πραγματείας καὶ συγγραφὰς λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, καταπλησσομένους καὶ θαυμάζων τὴν ἀμεθοδίαν καὶ κενότητα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, τὴν ἀλογίαν καὶ κενότητα καὶ σκαιότητα τῶν συζητήσεων αὐτῶν, τὴν κενότητα τοῦ περιεχομένου, τὴν βαναυσότητα τῆς ἐκθέσεως, τὴν χαλαρότητα τῆς λογικῆς συνοχῆς τῶν διανοημάτων, τὴν εὐτέλειαν τῶν φρονημάτων τῶν συγγραφῶν καὶ διατριβῶν αὐτῶν, ἀνελογιζόμεν κατ' ἑμαυτὸν ὁποῖα τις θὰ ἐφαίνετο ἄρα γε ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν τῇ ὑποστάσει καὶ ταῖς κινήσεσιν αὐτῆς, ἂν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη εἶχεν ὄργανόν τι, δι' οὗ νὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακρίνη τὰ συστατικὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς συνοχῆς καὶ διαβιώσεως αὐτῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως ἡ ὀπτική π. χ. ἔχει τὸ μικροσκόπιον, δι' οὗ διακρίνει αὐτὰ ταῦτα ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασιν· ἀνελογιζόμεν κατ' ἑμαυτὸν, ἂν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη εἶχε μέσον τι, δι' οὗ νὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναλύη τὴν ψυχὴν καὶ νὰ εὕρισκῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος τῆς ὕλης ἐξ ἧς συναποτελεῖται αὕτη, ὅπως διὰ τῶν χημικῶν μέσων ἀναλύει τὰ συστατικὰ τῶν σωμάτων καὶ εὕρισκει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς συνίστανται ταῦτα, ἐκ ποίας ὕλης ἄρα γε θὰ ἐφαίνετο συνιστάμενη ἡ ψυχὴ τῶν λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ἀφοῦ, ὡς ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀριδῆλως καταφαίνεται, λογικότητος καὶ χρηστότατος οὐδὲ σταλαγμὸς φαίνεται ποῦ ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ φιλοτιμίας, αἰδημοσύνης, ἀξιοπρεπείας, εὐορκίας οὐδὲ ἔχνος διακρίνεται ποῦ ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ γνῶσις μεθοδική, γνῶσις παιδαγωγική, γνῶσις φιλοσοφική, γνῶσις φιλολογική οὐδεμία παρουσιάζεται ἐν αὐτῇ ; Τεθεῖσαι δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν λογίων τούτων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὑπὸ τὸ πνευματικὸν τοῦτο μικροσκό-

πιον και ἀναλυθεῖσαι διὰ τῶν μέσων τῆς πνευματικῆς ταύτης χημίας εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίστανται, δὲν θὰ ἐφαίνοντο ὁμοίαι ταῖς «ἀπαιδεύτοις» ἐκείναις και «ἀδίκοις» ψυχαῖς, ἅς ἐν τῷ Ἄδει ὁ παρὰ Πλάτωνι Ῥαδάμανθς γυμνάς ἐπισκοπῶν «κατεῖδεν οὐδὲν ὑγιῆς ἐχούσας, ἀλλὰ διαμεμαστιγωμένας και οὐλῶν μεστὰς ὑπὸ ἐπιπορικῶν και ἀδικίας και πάντα σκολιὰ ὑπὸ ψεύδους και οὐδὲν εὐθὺ και ὑπὸ ἐξουσίας και ὕβρεως και ἀκρατίας τῶν πράξεων ἀσυμμετρίας τε και αἰσχροτήτος γεμούσας»; 1)

Ἐπειτα ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν: «Ποῦ λοιπὸν κεῖται ἡ περιλάλητος ἠθοποιὸς και ἀνθρωπιστικὴ δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀφοῦ ἀνθρωποὶ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν περὶ αὐτὰ ἐνδιατρίβοντες και ἐξ αὐτῶν ἀποζῶντες εἶνε τόσοσ ἀπαιδευτοὶ, τόσοσ ψεῦσαι, τόσοσ ἀδικοὶ, τόσοσ ἀλόγιστοι, τόσοσ ἀπειρόκαλοὶ, ὅσοσ οἱ παρ' ἡμῖν λόγοιο τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ»; Και διετελοῦν οὕτω ἀπορῶν, ὅτε μιᾶ τῶν ἡμερῶν διαφυλλίζων τὸν Ἀριστοτέλην και τὸν Πλάτωνα ἐνέτυχον τούτοις: «Λέγων — ὁ Σωκράτης — ὡς τῆς φύσεως ποτε φουούσης φαύλους και κρείττους τῆς παιδείας, τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς ἐνδέχεται γὰρ εἶναί τινας οὐς παιδεύθῆναι και γενέσθαι σπουδαίους ἀνδρας ἀδύνατον» 2). — Ἔστιν οὖν ὀπη μέμψει τοιοῦτον ἐπιτήδευμα, ὃ μὴ ποτ' ἂν τις οἶός τε γένοιτο ἱκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἶη μνήμων, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὐχαρις, φίλος τε και ξυγγενῆς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης;» 3) και πάραυτα ἔπαυσα θαυμάζων, οὐχὶ ὁμως και ἀπορῶν.

Καλῶς, «Οὐδ' ἂν Μῶμος τό γε τοιοῦτον μέμψαιτο» 4) ἔλεγον· ἀλλὰ Φιλοσοφίαν οἱ κύριοι οὔτοι δὲν ἐσπούδασαν, Ψυχολογίαν δὲν γνωρίζουσι, Παιδαγωγίαν, Μεθοδικήν, Ἱστορίαν τῆς Παιδαγωγικῆς και Μεθοδικῆς δὲν ἔμαθον, ἀλλὰ τούλάχιστον, ἀφοῦ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶσι, δὲν εἶχον τὴν φιλοτιμίαν νὰ ἀναγνώσωσί ποτε τούλάχιστον τὴν Ῥητορικὴν και τὴν Ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπως μὴ οὕτως ἀσέμνως ἐνώπιον τοῦ παρ' ἡμῖν λογίου κόσμου ἀσχημονῶσι, δισχυριζόμενοι πράγματα ψεύδους μεστὰ, πράγματα ὄλως

1) Πλάτων, Γοργίας 524 E.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1316, α, 8.

3) Πλάτων, Πολιτεία 487 A.

4) Πλάτων, ἐνθ. ἀνωτ.

έναντία τῶν ὄντων, ὅτι « ἡ τιμωρία τῶν κακουργούντων ἀνίαν γεννᾷ καὶ θλίψιν προξενεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων » ;

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγράφει σαφέστατα καὶ ἀληθέστατα τὰ συναίσθηματα, ἅτινα ἐξεγείρονται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν παθημάτων τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. Ὄταν οἱ ἄνθρωποι, λέγει, 1) βλέπωσι τοὺς ἀγαθοὺς καὶ χρηστοὺς ἀνθρώπους μεταπίπτοντας ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, αἰσθάνονται ἀγανάκτησιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν διὰ τὴν μιαιρίαν τοῦ πράγματος· ὅταν βλέπωσι τοὺς μοχθηροὺς μεταπίπτοντας ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν, δὲν αἰσθάνονται οὔτε εὐχαρίστησιν οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον· τὴν ψυχὴν αὐτῶν καταλαμβάνει λυπηρόν τι συναίσθημα, διάφορον τοῦ φθόνου, νέμεσις καλούμενον. Ὄταν βλέπωσι τὸν πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτοντα, τότε οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον αἰσθάνονται, καθότι ὁ μὲν ἔλεος πέφυκε νὰ ἐξεγείρηται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅταν βλέπωσι τοὺς χρηστοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀναξίως ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτοντας, ὁ δὲ φόβος, ὅταν βλέπωσιν ὅτι ἄνθρωποι ἀπλοῖ, ὡς αὐτοί, καὶ κοινοὶ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτουσι. Τὸ δὲ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον κατέχει τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν βλέπωσι τὸν κακοποιὸν τιμωρούμενον, οὔτε ἔλεος οὔτε φόβος εἶνε, ἀλλὰ « φιλάνθρωπὸν » τι, ἥτοι εὐαρέσκειά τις προερχομένη ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγάπης, εὐάρεστόν τι ἠθικὸν συναίσθημα προερχόμενον ἐκ τῆς ικανοποιήσεως τοῦ προσβληθέντος καὶ καταπατηθέντος δικαίου, ἀνορθουμένου οὕτω διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ καταρρίψαντος αὐτό, καὶ ἐνθρονιζομένου αὐθις ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου, ὃν ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ Παντός ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸ ὥρισεν ἐν τῷ διακόσμῳ τῷ ἠθικῷ, εὐάρεστόν τι ἠθικὸν συναίσθημα προερχόμενον ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι ἀποκατέστη καὶ αὐθις τὸ δίκαιον ἐν τῇ σεμνῇ θέσει, ἣν δι' αὐτὸ ὥρισεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπινου γένους ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ Παντός πρὸς συντήρησιν καὶ κατακόσμησιν τοῦ βίου αὐτοῦ, ὃν ἠπέιλησε νὰ κατακρημνίσῃ τὸ κακόν, ἀνιέρως καὶ ἀνοσίως διασεῖσαν τὸ δίκαιον, τὴν βάσιν αὐτοῦ.

Τὸ περιλάλητον τοῦτο καὶ σπουδαιότατον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχει οὕτως: « Ὡν δὲ δεῖ στοχάζεσθαι καὶ ἅ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγωδίας ἔργον, ἐφε-

1) Ἀριστοτέλης, Περὶ Ποιητικῆς 1452, 6, 29.

ξῆς ἂν εἶη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις. Ἐπειδὴ οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγωδίας μὴ ἀπλὴν ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν εἶναι μιμητικὴν (τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μιμήσεώς ἐστιν), πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὔτε τοὺς ἐπεικειῖς ἄνδρας δεῖ μεταβαλόντας φαίνεσθαι ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν (οὐ γὰρ φοβερὸν οὐδὲ ἐλεεινὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιαιρὸν ἐστίν) οὔτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν (ἀτραγωδότατον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔχει ὧν δεῖ· οὔτε γὰρ φιλόανθρωπον οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστιν), οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν· τὸ μὲν γὰρ **φιλόανθρωπον** ἔχει ἂν ἢ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον· ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιον ἐστὶ δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ἔλεος μὲν περὶ τὸν ἀνάξιον, φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστὶ τὸ συμβαῖνον».

Σαφέστατα λοιπόν, εἴπερ εἰ καὶ ἄλλο, ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται ὅτι «θλίψις καὶ ἀνία εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπίνους ὡς ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ κακοῦ» φύσει **ἀδύνατον** νὰ γεννηθῶσι, καὶ ὄχι ὅπως ὁ κ. κριτῆς δισχυρίζεται, ἀγνοῶν μὲν ἑαυτὸν, ἀγνοῶν δὲ καὶ ἄλλα τε πάμπολλα ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὸ πάνσμικρον τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους «οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστὶ τὸ συμβαῖνον», ἀλλ' ἀπλῶς «**φιλόανθρωπον**». Τουτέστιν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται τις ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὅταν βλέπῃ κακοῦργον τιμωρούμενον, δὲν εἶνε οὔτε λύπη οὔτε φόβος, ἀλλ' εἶνε εὐάρεστός τις ψυχικὴ κατάστασις, εἶνε ἠθικόν τι εὐάρεστον συναίσθημα, τὸ ὁποῖον προκύπτει μὲν ἐκ τῆς συμφύτου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγάπης, ἐκδηλοῦται δὲ κατὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ κακούργου, καθόσον γίνεται κατάδηλον πλέον ὅτι πᾶς ὁ ἐξ αὐτοῦ γενικῶς ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐπικρεμάμενος κίνδυνος ἐξέλιπε, τοῦ κακούργου διὰ τῆς τιμωρίας ἐξευτελισθέντος, καταπεσόντος, ἀφανισθέντος 1).

1) Περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, ἥτις ἐγκατακλείεται ἐν τῇ Ἀριστοτελικῇ ταύτῃ λέξει «**φιλόανθρωπον**» δεινὸς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀγὼν μεταξὺ τῶν λογίων συνάπτεται. Ὁ Lessing ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Hamburgische Dramaturgie (Gesammelte Werke, Leipzig, ἔτ. 1856, τόμ. 8, σελ. 133, Stück 77) ἐπαινῶν τὸν Goulston, ὅστις μόνος ἐκ πάντων τῶν ἐνδιατριψάντων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς λέγει, δὲν ἐσφάλη μεταφράσας τὸ Ἀριστοτελικὸν τοῦτο «**φιλόανθρωπον**»

'Αλλ' ἀδιάφορον πόθεν προκύπτει τὸ εὐάρεστον τοῦτο ἠθικὸν συναί-

« quod humanitatis sensa iangat », δισχυρίζεται ὅτι τὸ « φιλόανθρωπον » τοῦτο, δὲν εἶνε τὸ εὐάρεστον ἠθικὸν συναίσθημα, ὅπερ αἰσθάνεται τις ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπερ ἀπαλλάσσεται τοῦ εἰς αὐτὸ ἐπιχρεμαμένου κινδύνου ἐκ τοῦ κακούργου, διὰ τῆς τιμωρίας ἀνισχύρου πλέον πρὸς τοῦτο γενομένου, ἀλλ' εἶνε τὸ συμπαθητικὸν ἐκεῖνο συναίσθημα, ὅπερ αἰσθανόμεθα βλέποντες τινα τῶν ὁμοίων ἡμῖν πάσχοντα. Τοῦτο δὲ τὸ συναίσθημα συναισθανόμεθα κατὰ τὴν στιγμήν τῆς τιμωρίας τοῦ κακούργου· διότι κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην δὲν βλέπομεν ἐν τῷ κακούργῳ τὸ κακὸν τιμωρούμενον ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐκ τῆς τιμωρίας πάσχοντα. Οὕτω δὲ ὑπολαμβάνουσι τὸ « φιλόανθρωπον » τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὁ Wahlen καὶ ὁ Reintens.— Ἀλλ' ὁ Susemihl καὶ ὁ Zeller οὐχ οὕτω. Καὶ ὁ μὲν Susemihl ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ τοῦ « Περὶ ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους » (Aristoteles über die Dichtkunst, Griechisch und Deutsch, 2 Auflag. Leipzig, 1874) μεταφράζει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ (σελ. 121 ἐν ἀρχῇ) τὸ Ἀριστοτελικὸν « τὸ μὲν γὰρ φιλόανθρωπον ἔχει ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις » οὕτω· « denn eine solche Darstellung (besser: Composition) würde zwar unserem Gerechtigkeitsgefühl Genüge thun », ὃ ἔστιν « ἡ τοιαύτη τῆς τραγωδίας σύστασις θὰ ἱκανοποιεῖ τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην εὐπάθειαν ἡμῶν », δισχυρίζεται δὲ ἐν ταῖς αὐτῶν. ὑπ' ἀριθμ. 121 καὶ 128 σημειώσεσιν αὐτοῦ « ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τὸ « φιλόανθρωπον » ἐν τῇ μεταπτώσει τοῦ κακοποιῦ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν εὐρίσκει κυρίως ἐν τῇ τιμωρίᾳ τῆς ἀδικίας ὡς τοιαύτης, ἐννοεῖ δὲ τὴν εὐχαρίστησιν ἣν πᾶς ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐκ τῆς παρὰ προσδοκίαν ἐπερχομένης τιμωρίας τῶν ἀδικούντων ».— Τῷ Susemihl ὁμογνωμεῖ καὶ ὁ Twining. Ὁ δὲ Zeller (Die Philosophie der Griechen, 1879, τόμ. 2, μέρ. 2, σελ. 726, σημ. 3) λέγει ὅτι « τὸ φιλόανθρωπον τοῦτο εἶνε τὸ εὐάρεστον ἐκεῖνο ἠθικὸν συναίσθημα, τὸ ὁποῖον προσβαλλόμενον ἐκκαλεῖ τὸ δυσάρεστον συναίσθημα, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης νέμεσιν καλεῖ καὶ ὅπερ αἰσθανόμεθα, ὅταν βλέπωμεν τὸν ἀνάξιον εὐδοχιμοῦντο ».

Ἡ ποικιλία καὶ διαφορότης αὕτη τῶν γνωμῶν προέκυψεν ἐκ τῆς λέξεως « φιλόανθρωπον ». Ὅντως ἡ λέξις αὕτη φαίνεται σημαίνουσα τὸ συναίσθημα ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Lessing ἀποδίδει εἰς αὐτό. Ὁ Πολύβιος (15, 17, 3 καὶ ἐξ.) λέγει: « Ὁ δὲ Πόπλιος διὰ βραχέων ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτοὺς (τοὺς Καρχηδονίους), ὡς ἐκείνων μὲν χάριν οὐδὲν ὀφείλουσι ποιεῖν φιλόανθρωπον, ὁμολογούντων αὐτῶν διότι καὶ τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς ἐπενέγκαιεν Ῥωμαίοις, παρὰ τὰς συνθήκας ἐξανδραποδισάμενοι τὴν Ζακανθαίων πόλιν, καὶ πρῶτην παρασπονδήσαιεν, ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὰς ἐγγράπτους ὁμολογίας· αὐτῶν δὲ χάριν ἔφησε καὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κεκρίσθαι σφοδρῶς πράως χρῆσθαι καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγμασι. . ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔλεγε τὰ φιλόανθρωπα τὰ διδόμενα, καὶ πάλιν ἂ δέον ἦν ὑπομένειν αὐτούς ». Ὅτι ὅμως ἐνταῦθα, παρ' Ἀριστοτέλει, τὸ « φιλόανθρωπον » τοῦτο σημαίνει « συμπάθειαν » πρὸς τιμωρούμενους κακοποιούς, οὐδαμῶς φαίνεται πιθανὸν καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ μάλιστα διότι τοιαύτης « συμπαθείας » εἶνε ἀνεπίδεκτος ἡ ψυχὴ ἡ ἀνθρωπίνη, καὶ διότι ἡ ψυχὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πᾶν ἄλλο αἶσθημα ἠσθάνετο πρὸς τοὺς κακοποιούς καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ἢ « συμπάθειαν », ὡς ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν προχειρότατα πᾶς τις δύναται νὰ μάθῃ.

Κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἰδέας ἡ φύσις αὕτη διὰ τῶν ἀγράφων αὐτῆς νόμων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐθῶν οὕτω διώρισε τὰ κατὰ τὰ συναίσθηματα ταῦτα. Συγχωροῦσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἔλεουσι τοὺς ἀτυχοῦντας καὶ τοὺς ἀκουσίως ἀμαρτάνοντας. Συλλυποῦνται τοὺς ἀγαθοὺς ἀγαθὰ προτιθεμένους καὶ ἕνεκα λόγων

σθημα. Εἶτε ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ κακούργου καταπα-

ἀνεξαρτήτων τῆς ἰδίας αὐτῶν θελήσεως οὐδὲν κατορθώσαντας. Ὀνειδίξουσι καὶ ἐπιτιμῶσι τοὺς ἐξ ἰδίας ἀβουλίας βλαπτομένους. Ὀργίζονται κατὰ τῶν ἀδικούντων, ὅταν, καίπερ δυνάμενοι νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἀδικοπραγίαν, οὐχ ἤττον ἀδικῶσιν. Δὲν οἰκτείρουσιν οὐδ' ἐλεοῦσιν οὐδὲ συμπαθοῦσι τοὺς πάσχοντας ἐξ ἰδίας αὐτῶν ὑπαιτιότητος οὐδὲ τοὺς κακοβούλους, τοὺς ἐπιβλαβεῖς καὶ τοὺς ὀλεθρίους. Λαίρουσι βλέποντες τοὺς κακοὺς τιμωρομένους, καὶ ὡς παρὰ φύσιν καὶ αὐτόχρημα παράδοξον θεωροῦσι τὸν πρὸς τὰ παθήματα αὐτῶν οἶκτον καὶ ἔλεον. Ταῦτα εἶνε τὰ συναισθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς ἐναργῶς καταφαίνονται πάντα ταῦτα καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐν τοῖσδε: Δημοσθένης κατ' Ἀριστοκράτους 42, σελ. 633: Τὸ τῆς συγγνώμης ὠφέλιμον, ὃ τοῖς ἀτυχοῦσιν ὑπάρχειν εἰκὸς παρὰ τῶν ἔξω τῶν ἐγκλημάτων ὄντων, ὅτω ποτὲ τῶν πάντων ἀπόκειται ἴδιον ὄν, μὴ προδήλου τῆς ἐπιούσης τύχης οὔσης ἐκάστω. — Θουκυδίδης 3, 40, 1: Οὐχ οὖν δεῖ προθεῖναι ἐλπίδα οὔτε λόγῳ πιστὴν οὔτε γρημασιν ὠνητήν, ὡς συγγνώμην ἁμαρτεῖν ἀνθρωπίνως λήφονται. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δ' ἐπεβόλευσαν· ἐγγυωμοσ δ' ἐστὶ τὸ ἀκούσιον. — Πολύβιος 2, 7, 3: Τοῖς μὲν ἐκ τύχης πταίσασιν ἔλεος ἐπιταί μετὰ συγγνώμης καὶ ἐπιουρίας, τοῖς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν ὄνειδος καὶ ἐπιτιμήσεις συνεξακολουθεῖ παρὰ τοῖς εὖ φρονούσιν — Λυσίας κατὰ Φίλωνος 10, σελ. 187: Ὅσοι μὲν τοίνυν διὰ συμφορὰς ἰδίας οὐ μετέσχον τῶν τότε γενομένων τῆ πόλει κινδύνων, συγγνώμης τινὸς ἄξιοί εἰσι τυχεῖν· οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιον δυστύχημα γίγνεται. ὅσοι δὲ γνώμη τοῦτο ἐπραξαν, οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιοί εἰσιν· οὐ γὰρ διὰ δυστυχίαν ἀλλὰ δι' ἐπιβουλήν ἐποίησαν αὐτὸ· καθέστηκε δὲ τι ἔθος δίκαιον πᾶσιν ἀνθρώποις τῶν αὐτῶν ἀδικημάτων μάλιστα ὀργίζεσθαι τοῖς μάλιστα δυναμένοις μὴ ἀδικεῖν, τοῖς δὲ πένησιν τῆ ἀδυνατοῖς τῷ σώματι συγγνώμην ἔχειν διὰ τὸ ἡγεῖσθαι ἄκοντας αὐτοὺς ἁμαρτάνειν. — Πλάτων, Νόμ. 731 D: Ἄλλ' ἐλεεινὸς μὲν πάντως ὃ γε ἄδικος καὶ ὃ τὰ κακὰ ἔχων, ἐλεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγγυωρεῖ καὶ ἀνείργοντα τὸν θυμὸν πρᾶννει καὶ μὴ ἀκραχολοῦντα γυναικείως πικραίνόμενον, τῷ δ' ἀκράτως καὶ ἀπαραμυθῆτως πλημμελεῖ καὶ κακῶ ἐρέναι δεῖ τὴν ὀργήν. — Σοφοκλῆς, Φιλοκτήτης 1316: Ἀνθρώποισι τὰς μὲν ἐκ θεῶν | τύχας δοθείσας ἐστ' ἀναγκαῖον φέρειν | ὅσοι δὲ ἐκούσιοισιν ἐγκεινται βλάβαις... | τοῦτοισι οὔτε συγγνώμην ἔχειν | δίκαιον ἐστὶν οὔτ' ἐπουκτεῖρειν τινά. — Θουκυδίδης 3, 40, 3: Ἐλεός τε γὰρ πρὸς τοὺς ὁμοίους δίκαιος ἀντιδίδασθαι, καὶ μὴ πρὸς τοὺς οὔτ' ἀντικτοιούοντας ἐξ ἀνάγκης τε καθεστῶτας αἰεὶ πολεμίου. — Ὅμηρος Ὀδύσσεια, 380: Καὶ ἀμόνειν | ἄνδρας μνηστῆρας· τῷ και σφέων γούνατ' ἔλυσσιν — πολλῶν ἐν μεγάρῳσι, σὺ δὲ φρένας ἔνδον ἰάνθης. — Θουκυδίδης 3, 67, 4: Οἴκτου τε ἀξιώτεροι τυγχάνειν οἱ ἀπρεπῶς τι πάσχοντες τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ δικαίως, ὡς περ οἶδε, τὰ ἐναντία ἐπιχαροὶ εἶναι. — Πολύβιος 15, 17, 5: Οὐ γὰρ εἴ τι πάσχειν τῆ ποιεῖν τῆ διδόναι σφίσι ἐπιταχθήσεται, τοῦτο δεῖν νομίζειν δεινόν, ἀλλ' εἴ τι συγχωρηθήσεται φιλόανθρωπον, τοῦτο μάλλον ἡγεῖσθαι παράδοξον, ἐπεὶπερ ἡ τύχη παρελομένη τὸν ἔλεον αὐτῶν καὶ τὴν συγγνώμην διὰ τὴν σφετέρην ἀδικίαν ὑποχειρίους πεποιήκε τοῖς ἐχθροῖς. Εἶνε δὲ πάντα τὰ συναισθήματα ταῦτα φυσήματα ὁλως φυσικά, ὡς ἄριστα ὁ Δημοσθένης ἐν τοῖσδε λέγει: « Ἀδικεῖ τις ἐκῶν; ὀργήν καὶ τιμωρίαν κατὰ τοῦτου. ἐξημαρτέ τις ἄκων; συγγνώμην ἀντὶ τῆς τιμωρίας τοῦτου. οὔτ' ἀδικῶν τις οὔτ' ἐξαμαρτάνων, εἰς τὰ πᾶσι δοκούντα συμφέρειν ἑαυτὸν δοῦς οὐ κατώρθωσε μεθ' ἀπάντων; οὐχ ὄνειδίξεν οὐδὲ λοιδορεῖσθαι τῷ τοιούτῳ δίκαιον, ἀλλὰ συνάγθεσθαι. φανήσεται ταῦτα πάντα οὕτως οὐ μόνον ἐν τοῖς νομίμοις, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις αὐτῆ τοῖς ἀγράφοις νόμοις καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἔθεισι διώρικεν. (Περὶ τοῦ στεφάνου 274, σελ. 317).

τηθὲν δίκαιον ἠνωρθώθη διὰ τῆς τιμωρίας αὐτοῦ προκύπτει τοῦτο, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης λέγει 1) καὶ ὁ Susemihl ἀσπάζεται 2)· εἶτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς, ὑφ' ὧν κατείχετο ἡ ψυχὴ, αἰσθανομένη τὸν ἀνάξιον ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν δυνάμει ὄντα (νέμεσις), ὡς ὁ Zeller παραδέχεται 3)· εἶτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ φόβου, ὑφ' οὗ πάντες κατείχοντο, ἀναλογιζόμενοι ὅτι καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ πάθωσι πῶς ὑπὸ τοῦ κακοποιοῦ, ὅπως ἄλλοι ὅμοιοι αὐτῶν ἔπαθον, ὡς ἔκ τε τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ

Ἔστι δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, Ἕλλην καὶ αὐτὸς ὢν, ἀδύνατον ἦτο νὰ ἡσθάνετο ἄλλως, ἢ ὅπως ὄλον τὸ Ἔθνος, εἰς δ' ἀνῆκεν, ἠδυνάμεθα μὲν καὶ ἄλλως νὰ ἡμεθα βέβαιοι, διὰ τοῦ ἐξ ἀναλογίας συλλογισμοῦ συμπεραίνοντες αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐφρόντισεν οὐ μόνον σαφέστατα νὰ δηλώσῃ ἡμῖν ὅτι καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς ὁμοεθνήσιν αὐτοῦ φρονεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν λέξιν «*φιλόανθρωπον*» δὲν ἐννοεῖ τὴν πρὸς τοὺς τιμωρουμένους κακούργους «*σμπάθειαν*», ἀλλὰ τὴν *χαράν*, ἣν αἰσθάνεται τις βλέπων αὐτούς ἐξευτελιζομένους, καταπίπτοντας, ἀφανιζομένους, οὐδεὶς πλέον ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι τὸ «*φιλόανθρωπον*» τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶνε «*ἡ συμπάθεια*» ἐκείνη τοῦ Lessing. — Τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίων τὸ μὲν δηλωτικὸν τῶν πρὸς τοὺς τιμωρουμένους κακοποιούς συναισθημάτων αὐτοῦ εὑρηται ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1386, 6, 9, καὶ ἔχει οὕτως : «*Ἀντίκειται δὲ τῷ ἔλεειν μάλιστα μὲν ὁ καλοῦσι νεμεσᾶν· τῷ γὰρ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις ἀντικείμενόν ἐστι τρόπον τινὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἧθους τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις· καὶ ἄμφω τὰ πάθη ἧθους χρηστοῦ· δεῖ γὰρ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς συνάχθεσθαι καὶ ἔλεειν, τοῖς δὲ εὖ νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρ' ἀξίαν γιγνόμενον, διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν... τὸ δὲ μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβῆσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον, ἅπανιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται τὸ μὲν νέμεσις τὸ δὲ φθόνος, ἀλλὰ φόβος, ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ λύπη ὑπάρχῃ καὶ ἡ ταραχὴ, ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου εὐπραξίας. φανερόν δὲ ὅτι ἀκολουθήσει καὶ τὰ ἐναντία πάθη τούτοις· ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ἐπὶ τοῖς ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἠσθάνεται ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς ἐναντίως κακοπραγοῦσιν· οἷον τοὺς πατραλοῖας καὶ μαιφόνους, ὅταν τύχῃσι τιμωρίας οὐδεὶς ἂν λυπηθῆναι χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὡς δ' αὐτῶς καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ἐπιεικῆ». Τὸ δὲ ἐπεξηγητικὸν τοῦ συναισθηματος τοῦ ὑποκρυπτομένου ὑπὸ τὴν περιλάλητον ταύτην λέξιν «*φιλόανθρωπον*» εὑρηται ἐν τῷ Περί ποιητικῆς 1456, α, 16, καὶ ἔχει οὕτως : «*Ὅσοι πέρσιν Ἰλίου ὄλην ἐποίησαν καὶ μὴ κατὰ μέρος, ὡσπερ Εὐριπίδης Νιόβην, καὶ μὴ ὡσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐκπίπτουσιν ἢ κακῶς ἀγωνίζονται, ἐπεὶ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνον· ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις καὶ τοῖς ἀπλοῖς πράγμασι στοχάζονται ὦν βούλονται θαυμαστῶς· τραγικὸν γὰρ τοῦτο καὶ φιλόανθρωπον. ἔστι δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ σοφὸς μὲν μετὰ πονηρίας δὲ ἐξαπατηθῇ, ὡσπερ Σίσυφος, καὶ ὁ ἀνδρείος μὲν ἄδικος δὲ ἠτιηθῇ.**

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1386, 6, 28 :

2) Susemihl, Aristoteles über die Dichtkunst, 2 Auflag. σελ. 121. σημ. ὑπ' ἀριθ. 121 καὶ 128.

3) Zeller, Die Philosophie der Griechen 1879, τόμ. 4, μετρ. 2, σελ. 726, σημ. 3.

τοῦ Πολυβίου δύναται τις νὰ συναγάγη 1)· εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, ἣν κατὰ συμπάθειαν ἠσθάνοντο βλέποντες τὸν ὁμοιον αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τῷ ὑπὸ τοῦ κακόποιου προσγενομένῳ αὐτῷ ἀδικήματι, ὡς ἐκ τοῦ Πολυβίου δύναται τις νὰ εἰκάσῃ 2)· εἴτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχε πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων κοινωνία ὑπὸ τοῦ κακόποιου τούτου, ὡς ὁ Πορφύριος καὶ Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος ὑποδηλοῦσι 3)· ταῦτα, λέγω, καὶ τὰ παρόμοια τούτοις ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ πρὸς ἀπόδειξιν προκείμενον θέμα δὲν ἔχουσι. Τὸ προκείμενον θέμα ἦτο νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ κ. κριτῆς ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ πάντων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἔγραψε τὰ ἀπόμουςα ἐκεῖνα «ὅτι ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἐν ταῖς διηγήσεσι τὰ τῆς κακίας μᾶλλον καὶ πονηρίας παραδείγματα πλεονάζουσιν, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται, ὥστε ἀντὶ χαρᾶς καὶ εὐθυμίας οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται».

Ἄλλ' οὐ μόνον ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Zeller καὶ ὁ Susemihl καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι πάμπολλοι σεμνοὶ καὶ σοφοὶ ἄνδρες, ὧν τὰς γνώμας ἀνωτέρω κατέλεξα, ἐν ἐνὶ στόματι διακηρύττουσιν, ὅτι τaráσσει καὶ ἐξοργίζει ἡμᾶς τὸ κακόν, εὐχαριστεῖ δὲ ἡμᾶς ἡ τιμωρία αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ καθημερινὴ μικροδιδασκαλικὴ καὶ οἰκογενειακὴ πρᾶξις ἀριδῆλως τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ. Ἄς ἐπιχειρήσῃ τις π. χ. πατήρ, μήτηρ, διδάσκαλος νὰ διηγηθῇ εἰς τὰ τεκνία αὐτοῦ ἢ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ οἰονδήποτε τοιοῦτον διηγημάτιον ἢ μυθᾶριον, ὡς π.χ. τὸ μυθᾶριον τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλώπεκος 4), καὶ ἄς διηγηθῇ ἐξ αὐτοῦ μόνον ταῦτα: «Μίαν φορὰν ἦτο μία ἀλώπηξ καὶ εἰς ἀετὸς — συνεφώνησαν νὰ συζήσωσιν — ἦλθον εἰς ἓν δένδρον ὑψηλόν — ἔκαμεν ὁ ἀετὸς τὴν φωλεάν του εἰς ἓνα κλάδον τοῦ δένδρου — ἡ ἀλώπηξ ἀπὸ κάτω εἰς τὴν ρίζαν — ἐγέννησαν καὶ οἱ δύο — μίαν ἡμέραν ἡ ἀλώπηξ ἐπῆγε νὰ φέρῃ τροφήν εἰς τὰ μικρὰ τῆς τέκνα — ὁ ἀετὸς, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἔλειπεν ἡ ἀλώπηξ, κατέβη εἰς τὴν φωλεάν τῆς ἤρπασε μὲ

1) *Ἠλάτων*, Πολιτεία 583 D. 584 C. 585 A. — *Ἀριστοτέλης*, Ρητορικὴ 1386, 6, 20. — *Πολύβιος* 6, 5, 5 καὶ 6.

2) *Πολύβιος* 6, 5, 6.

3) *Πορφύριος* περὶ ἀποχῆς ἐμφύχων 1, 14 καὶ 1, 20. — *Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος*, Ἠθικά 5, 7, σελ. 252 (186).

4) *Αἰσωπέων μύθων συναγωγή*, ἐκδ. Halm, ἀριθ. 5.

τούς δρυχάς του τὰ μικρά τῆς ἀλώπεκος, τὰ ἔφερον εἰς τὴν φωλεάν του, τὰ ἔκαμε κομμάτια, τὰ ἔδωκεν εἰς τὰ μικρά του καὶ τὰ ἔφαγον . . » ἄς ἐπιχειρήσῃ δὲ νὰ παύσῃ ἐδῶ, καὶ τότε θὰ ἴδῃ τί ἔχει νὰ πάθῃ ἀπὸ τοὺς μικροὺς! Θὰ βοῶσι καὶ θὰ κραυγάζωσι: «Καὶ ἡ ἀλώπηξ τί ἔκαμεν ἔπειτα; — καὶ ὁ ἀετός δὲν ἔπαθε τίποτε;» Θὰ ἀκούσῃ δὲ θερμοτάτας παρακλήσεις καὶ συγκινητικωτάτας ἰκεσίας, ὅπως φέρῃ εἰς τέλος τὸ διήγημα — διότι οἱ μικροὶ κάλλιστα αἰσθάνονται ὅτι τὸ διήγημα δὲν τελειώνει ἔως ἐδῶ — καὶ ἅμα ἀρχίσῃ πάλιν τὴν διακοπεῖσαν ἀφήγησιν, θὰ ἴδῃ μετὰ πόσης ἀγωνίας ἀναμένουσιν νὰ ἀκούσωσι τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀετοῦ, καὶ θὰ ἴδῃ, ὅταν ἀκούσωσι τέλος πάντων αὐτήν, πῶς διαγαλανίζουσι τὰ μικρὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ θὰ ἴδῃ πῶς ἀπαστράπτουσιν ἐκ χαρᾶς οἱ μικροὶ καὶ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, πῶς ἀλαλάζουσι, πῶς ἐξ ἀγαλλιᾶσεως συγκροτοῦσι τὰς μικρὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ πῶς μιᾶ φωνῇ πάντες ἀναβοῶσι: «Καλὰ τὸν ἐτιμώρησεν ὁ Θεός, καλὰ ἔπαθεν ὁ ἀετός, ἔτσι ντέ! Ποιὸς τοῦ εἶπε νὰ ἀρπάξῃ καὶ νὰ φάγῃ τὰ κακόμοιρα τὰ μικρὰ» καὶ οὕτω καθεξῆς. Τόσον σύμφυτον εἶνε καὶ τόσον ἀνεπτυγμένον ἀναφαίνεται τὸ εὐάρεστον ἠθικὸν συναίσθημα ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ τοῦ κακοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἔτι ἐν γάλαξιν οὖσιν!

«Πολλοὶ δὲ τῶν μύθων καὶ τῶν διηγήσεων εἶνε καὶ ἀπίθανοι, καθὼς ἢ ἐν σελ. 88 ἐξεζητημένη εἰσοδος καὶ ἄνοδος τοῦ τράγου εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς οἰκίας ἀπίθανος καὶ ἐξεζητημένος ὡσαύτως εἶνε ὁ ἐν σελ. 91 μῦθος «τὸ εὐπειθὲς ἐρίφιον»· διότι ὄν κίνδυνον διέτρεχε τὸ ἐρίφιον, ᾧ ἡ μήτηρ συνεβούλευεν ἀπὸ τοῦ λύκου νὰ φυλάσσῃται, εἰς τὸν αὐτὸν καὶ ἡ μήτηρ ἠδύνατο νὰ ἐμπέσῃ, ἐκτὸς ἂν, φοβούμενος ὁ λύκος ἢ γνωριμίαν πρὸς αὐτήν ἔχων, ἀφίστατο· τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ μύθου «μύρμηξ καὶ περιστέρα» (σελ. 126). διότι μύρμηξ ὑπὸ ἰσχυροῦ ρεύματος ποταμοῦ παρασυρόμενος καὶ κινδυνεύων νὰ πνιγῇ, δυσχερῶς, ὡς νομίζομεν, καταφθάνει ριπτόμενον ἐπὶ σωτηρία φύλλον καὶ δυσχερέστατα «ἀναβαίνει ἐπάνω εἰς αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε, περᾶ εἰς τὴν ξηρὰν». Ἔτι δὲ ἀπιθανώτερον εἶνε, ὅτι «ὁ μύρμηξ, ὡς εἶδε τὸν κυνηγὸν ὅτι ἐσκόπευε τὴν περιστέραν, τὸ ἔχει ἀμέσως πρὸς αὐτὸν καὶ δαγκάνει τὸν πόδα αὐτοῦ μὲ ὅσπν δύναμιν εἶχεν. Ὁ κυνηγὸς ἀπὸ τὸν πόνον ρίπτει τὸ ὄπλον του κατὰ γῆς καὶ οὕτω σώζεται ἢ περιστέρα». Ἀπιθανώτατα δ' ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς διήγησις. «Αἰφνης, λέγει, ἤκουσαν τὸν λέοντα νὰ βρυχᾶται. . . Ἐρχεται! φωνάζουσι. Νά τον! Ἐχει κόκκινα τὰ ὄμματα! Ἀφρίζει ἀπὸ τὴν λῦσσαν! τὸ πτωχὸν παιδίον εἶνε χαμένον! Ὁ λέων τὸ ἔχει εἰς τὸ στόμα του! Τότε

ᾠρμησε μία γυνή με λυμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μίαν οἰκίαν ἐναντίον τοῦ λέοντος. Ὅλοι τῆς φωνάζουσι νὰ μὴ ὑπάγῃ. Ἄλλ' αὐτὴ καθόλου δὲν προσέχει. Ἀψηφεῖ τὸν μέγαν κίνδυνον. Ὁρμᾷ κατὰ τοῦ λέοντος λαμβάνει ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ παιδίον καὶ φεύγει. Ὁ λέων αὐτὸ δὲν τὸ ἐπερίμενε, ἐξαλλίσθη».

Οἰανδήποτε γνώμην καὶ ἂν ἔχῃ τις περὶ τῆς πνευματικῆς ποιότητος τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ ὅτι σπουδάζων λέγει ταῦτα. Τεκμήριον δέ· Ἄν ἐσπούδαζε ζητῶν τὸ ἐν τοῖς πράγμασι πιθανὸν καὶ ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις καὶ τοῖς παραμυθίοις, θὰ κατεδίκαζε μὲν ὡς ἀπιθάνους πάντας τοὺς τοιοῦτους μύθους τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, θὰ ἐστιγμάτιζε δὲ ὡς ἀπιθανώτατον τὸ ἐν αὐτῷ παραμύθιον (σελ. 114, ἀρ. 56) «τὰ τάλληρα τοῦ θεοῦ». Ὁ κακίζων τὸ μυθᾶριον «τράγος καὶ ὑπηρέτρια» διὰ τὸ ἀπίθανον τῆς ἀνόδου τοῦ τράγου καὶ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν αἶθουσαν, ὁ κακίζων τὸ μυθᾶριον «τὸ εὐπειθὲς ἄρνιον» διὰ τὸ ἀπίθανον τοῦ ἐκ τοῦ λύκου φόβου τῆς μητρὸς τοῦ ἐριφίου, ὁ τόσα σοφὰ γνωρίζων νὰ παρατηρήσῃ περὶ τοῦ ἀπιθάνου τῆς σωτηρίας τοῦ μύρμηκος, τοῦ ἀβλαβῶς ἐπὶ φύλλου διαπλεύσαντος τὸν ποταμὸν καὶ περὶ τοῦ ἔτι ἀπιθανωτέρου δῆγματος τοῦ ποδὸς τοῦ κυνηγοῦ ἐν τῷ Αἰσωπέϊ μύθῳ «Μύρμηξ καὶ περιστερὰ», ὁ δυνάμενος τόσον καλῶς νὰ διακρίνη τὸ ἀπίθανον ἐν «τῇ γνωστῇ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς διηγήσει», εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνη τὰ ἀπίθανα ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου «ὄνος καὶ ἵππος», «ὄνος ἄλας φέρων», «ὄνος φέρων λεοντῆν», «δάμαλις καὶ βοῦς», «κῶνωψ καὶ βούβαλος», «αἰλουρος καὶ ὄρνιθες», «ἔρις τῶν ζώων», «κύων καὶ κρέας», «κύων προσκεκλημένος εἰς δεῖπνον», «ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ ἀλώπηξ», «ἡ καρδερίνα». Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἀπίθανον ἐν τοῖς τοιοῦτοις δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη, τὸ εἰς τὸ ἐστεμμένον ὁμως παραμύθιον τοῦ Grimm «τὰ τάλληρα τοῦ θεοῦ» «ἤνοιξαν αἶφνης τὰ οὐράνια καὶ ἔπεσαν κάτω εἰς τὴν γῆν πολλὰ λευκὰ τάλληρα· καὶ εὐθὺς εὐρέθη τὸ κοράσιον μὲ ἕν καινουργὲς ὑποκάμισον» θὰ τὸ ἔβλεπε· διότι τόσον παχὺ καὶ τεράστιον τυγχάνει τὸ «ἀπίθανον» τοῦτο, ὥστε ὑπερβαίνει πᾶν ἀδύνατον καὶ πᾶσαν τῆς Χαλιμαῆς τερατολογίαν καὶ χυδαιοφροσύνην. Τὸ νὰ κρίνη δὲ ὁ αὐτὸς κριτῆς τερατολογήματα τόσον γραῶδη καὶ ἀγοραῖα ὡς ἄξια βραβεῖου, εἶνε σημεῖον ὅτι τῆς περικακίσεως τῶν περὶ οὐ πρόκειται ὁ λόγος Αἰσωπείων μύθων καὶ τῶν λοιπῶν μυθαρίων δὲν εἶνε τὸ φερόμενον αἴτιον ὅτι δῆθεν οὔτοι

εἶνε ἀπίθανοι. Ἄλλ' οὐδέ ἡ ἄγνοια δύναται νὰ εἶνε· διότι ὅσον ἀπαιδευτον καὶ ἂν ὑπολάβῃ τις τὸν ἡμέτερον κ. κριτὴν, ὅσον παχύρουν καὶ ἂν θεωρήσῃ τις αὐτόν, εἶνε ἀδύνατον ὁμως καὶ νὰ φαντασθῇ αὐτόν ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθη καὶ ἀγράμματον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ γνωρίζῃ, καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανὸν ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς μύθοις πιθανοῦ. Εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις αὐτόν ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθη, ὥστε νὰ νομίζῃ αὐτόν σπουδάζοντα, ὅταν ζητῇ νὰ εὔρῃ τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανὸν ἐν τοῖς μύθοις, καὶ ὅταν κακίζῃ τοὺς μύθους ἐπὶ ἀπιθανότητι, διότι δὲν εὐρίσκει ἐν αὐτοῖς τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανόν. Ὁ ἡμέτερος κριτῆς εἶνε μεμεστωμένος ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ γνωρίζῃ τὰς τρεῖς τοῦ πιθανοῦ ἐκδοχὰς 1). Εἶνε φιλοτιμότατος καὶ εὐκίνητότατος λόγιος καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνέγνωσε τὰ τοῦ Δημητρίου ταῦτα : « Τὸ πιθανὸν δὲ ἐκ δυοῖν, ἐν τε τῷ σαφεῖ καὶ συνήθως· τὸ γὰρ ἀσαφές καὶ ἀσύνηθες ἀπίθανον » 2) ἢ τὰ τοῦ Πλάτωνος : « Οὐ μανθάνεις ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν ; Τοῦτο δὲ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἐνὶ δὲ καὶ ἀληθῆ 3), ἢ τὰ τοῦ Ἀφθονίου τοῦ Σοφιστοῦ : « Ἔστι δὲ μῦθος λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν » 4), ἢ τὰ τοῦ Μαξίμου τοῦ Τυρίου (3, 1) « Αἰσώπῳ τῷ Φρυγί πεποιήνται λόγοι διὰ θηρίων . . διαλέγονται δὲ αὐτῷ καὶ τὰ δένδρα καὶ οἱ ἰχθύες ἄλλο ἄλλῳ καὶ ἀνθρώποις ἀναμίξ· καταμέμικται δὲ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις νοῦς βραχύς, αἰνιττόμενός τι τῶν ἀληθινῶν », ἢ τὰ τοῦ Φιλοστράτου : « Αἰσώπος τοῦ φιλαλήθους μᾶλλον ἢ οἱ ποιηταὶ ἠψατο· οἱ μὲν γὰρ βιάζονται ἀπιθάνους φαίνεσθαι τοὺς ἑαυτῶν λόγους, ὁ δ' ἐπαγγέλλων λόγον, ὃς ἐστὶ ψευδῆς, πᾶς οἶδεν ὅτι αὐτὸ τὸ μὴ περὶ ἀληθινῶν ἐρεῖν ἀληθεύει 5), ἢ τὰ τοῦ Ἐρμογένους : « Ὑπογραφὴν δὲ τινα τοιαύτην ἀποδιδόασι

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ῥήτορας 63, Bekker σ. 687, στίχ. 23: Τὸ πιθανὸν προσαγορεύεται τριχῶς, καθ' ἓνα μὲν τρόπον ὅπερ ἐναργῶς τε ἀληθές ἐστὶν καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, καθ' ἕτερον δὲ ὅπερ ψεῦδός ἐστι καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν· κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον τὸ κοινὸν τοῦ τε ἀληθοῦς καὶ ψεύδους.

2) Περὶ ἑρμηνείας 221, Rhetor. Graeci, ἔκδ. Walz τόμ. 9, σελ. 96. ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 310.

3) Πλάτων, Πολιτεία 377 Α.

4) Ἀφθόνιος, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 59. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 21.

5) Φιλόστρατος, Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον 5, 14, σελ. 90 καὶ ἐξ.

τοῦ μύθου· ψευδῆ μὲν αὐτὸν ἀξιῶσιν εἶναι, πάντως δὲ χρήσιμον πρὸς τι τῶν ἐν τῷ βίῳ· ἔτι δὲ καὶ **πιθανὸν** εἶναι βούλονται. Πῶς δ' ἂν γένοιτο πιθανός; Ἄν τὰ προσήκοντα πράγματα τοῖς προσώποις ἀποδιδῶμεν, οἷον περὶ κάλλους τις ἀγωνίζεται ταῶς οὗτος ὑποκείσθω. Δεῖ τινι σοφόν τι περιτιθέναι; ἀλώπηξ. Μιμούμενος τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα; ἐνταῦθα οἱ πίθηκοι » 1) . . Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός: « Ἀνασκευὴ ἐστὶν ἀνατροπὴ τοῦ προτεθέντος πράγματος, κατασκευὴ δὲ τούναντίον βεβαίωσις. Τὰ δὲ πάνυ ψευδῆ οὔτε ἀνασκευαστέον οὔτε κατασκευαστέον, ὥσπερ τοὺς μύθους. ἀλλὰ δεῖ δῆπου τὰς ἀνασκευὰς τῶν ἐφ' ἑκάτερα τὴν ἐπιχείρησιν δεχομένων ποιεῖσθαι » 2). Ἀδύνατον δὲ διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων παλιντριβῆς τοῦ φυράματος τοῦ κ. κριτοῦ, φιλοτιμώτατος καὶ πολυμουσώτατος, νὰ μὴ ἔχη ἀναγνώση ταῦτα ἢ νὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ τὰ ἐξῆς τοῦ Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ: « Μῦθος ἐστὶ λόγος ψευδῆς τῷ πιθανῶς συγκεῖσθαι εἰκονίζων τὴν ἀλήθειαν· λόγος μὲν ψευδῆς, ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ἐκ ψευδῶν σύγκειται, εἰκονίζων δὲ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ οὐκ ἂν ἐργάσαιτο τὸ ἑαυτοῦ μὴ ἔχων τινὰ πρὸς τὸ ἀληθὲς ὁμοιότητα· πῶς δὲ **πιθανῶς** σύγκειται καὶ πόθεν ἂν γένοιτο τοῦτο, σκοπητέον. Πολλαχόθεν δὲ τοῦτο· ἐκ τόπων, περὶ οὓς διατρίβειν εἴωθε τὰ ὑποκείμενα τῷ λόγῳ ζῶα, οἷον περὶ ἐλέφαντος λέγοντας ἢ στρουθῶν Λιβυστικῶν δεῖ κατὰ τὰ τῆς χώρας ἰδιώματα, ἐν οἷς πέφυκε γίνεσθαι ταῦτα, πλάττειν τὸν μῦθον, οἷον ἀύχμηρᾶς ταύτης καὶ ψαμματώδους ὑπαρχούσης, μὴ ὡς περὶ εὐγαίου καὶ διαρρύτου ὕδασι ποιεῖσθαι τὸν λόγον· ἐκ καιρῶν, ἐν οἷς φαίνεσθαι φιλεῖ τὰ ὑποκείμενα τῷ λόγῳ ζῶα, οἷον εἰ περὶ ὠδῆς λέγοιμεν τιττίγων ἢ ἀηδόνων, ἐν ἔαρι καὶ θέρει ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐν χειμῶνι ὑποτίθεσθαι πιθανόν· ἐκ λόγων τῶν τῇ φύσει ἐκάστου ἀρμοζόντων· δεῖ γὰρ προβάτοις μὲν εὐήθεις περιτιθέναι λόγους, λύκοις δὲ ὠμούς, ἀλώπεκι δὲ δολεροῦς καὶ πανούργους . . ἐκ πραγμάτων δέ, ἃ μὴ ὑπερβαίνει τὴν ἐκάστου ποιότητα, ἵνα μὴ λέγωμεν, ὅτι ὁ μῦς περὶ τῆς βασιλείας τῶν ζώων ἐβουλεύετο, ἢ ὅτι ὁ λέων ὑπὸ τυροῦ κνίσσης ἐζωγρήθη » 3).

1) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 10. Spengel τόμ. 2, σελ. 3.

2) Ἑρμογένης, ἐνθ. ἀν. 5, ἔκδ. Walz, σελ. 27. ἔκδ. Spengel, σελ. 8 ἐν τέλ.

3) Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Spengel, Rhet. Gr. τόμ. 3, σελ. 453.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι οὐδὲν τούτων ἀνέγνωσέ ποτε, εἶνε δυνατὸν νὰ πιστευθῆ ὅτι ἀνὴρ λογιώτατος νὰ μὴ ἔχη ἀναγνώση ποτὲ τὰ τοῦ Κοραῆ ταῦτα; «Ὁ μῦθος εἶνε πλάσμα λόγων, ἢ πράξεων ἀνθρωπίνων ἀναφερομένων εἰς ἄλογα ζῶα, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶνε τῶν ἀνθρώπων τῆς διαγωγῆς ἢ διόρθωσις. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἀναγκαῖον εἰς τὴν σύστασιν τοῦ μύθου τὸ ψεῦδος, ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκει, ὅτι ἢ εἰς ἄλλας τοῦ βίου περιστάσεις ἐπονείδιστος τέχνη τοῦ νὰ κάμνη τις τὸ ψεῦδος τόσον πιθανόν, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ τὴν ἀλήθειαν . . εἰς τὸν μῦθον εἶνε ἀρετή. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ὅτι ἀναγκάζεσαι νὰ ὑποθέτῃς ἐνεργοῦντα καὶ λαλοῦντα, ὡς οἱ ἀνθρωποὶ, τὰ ἄλογα ζῶα, ὅσα ἄλλα συντρέχουν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ μύθου πρέπει νὰ εἶνε τοιαῦτα, ὅποια νὰ κάμνωσι πιθανόν τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον ψεῦδος, ἤγουν νὰ εἶνε ἀληθῆ, ἢ καὶ νὰ μὴ ἐναντιοῦνται προφανέστατα τὴν ἀλήθειαν. Τὸ πιθανὸν τοῦτο γεννᾶται πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀληθῆ παράστασιν τῆς φύσεως καὶ τῶν ἡθῶν ἐκάστου ζώου, καθόσον εἶναι γνωστὰ καὶ ἡ φύσις καὶ τὰ ἡθῆ του ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν. Οὕτω παραδείγματος χάριν, ἡ Ἀλώπηξ σου, πρέπει νὰ εἶνε πανοῦργος, ὁ ὄνος ἡλίθιος, ὁ Σκύλος πιστός, ὁ Ἴππος υπερήφανος, ὁ Πίθηκος βωμολόχος» 1).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δὲν εἶνε ἀπίθανον μυθικῶς οὔτε ὅτι ὁ τράγος ἀναβαίνει τὰς κλίμακας τῶν οἰκιῶν, οὔτε ὅτι ἡ μήτηρ ὑπερασπίζει τὰ τέκνα αὐτῆς, οὔτε ὅτι οἱ παρενοχλοῦντες τὰ τεκνία φεύγουσι πρὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν, οὔτε ὅτι ὁ μύρμηξ ἀναβαίνει ἐπὶ φύλλον, οὔτε ὅτι τὸ φύλλον ἐπιπλέει ἐπὶ τῶν ὑδάτων, οὔτε ὅτι ὁ μύρμηξ δάκνει, οὔτε ὅτι ὁ δηχθεὶς ἀλγεῖ, οὔτε ὅτι ἡ μήτηρ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ τέκνου αὐτῆς περιφρονεῖ πάντα κίνδυνον, οὔτε ὅτι πᾶν ἕκτακτον καὶ παρὰ προσδοκίαν γεννᾷ κατάπληξιν εἰς τὰ ὄντα τὰ ἔμψυχα.

Τὸ ὀλίστημα τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε δεινόν. Δύναται τις νὰ εἶνε κακὸς καὶ μισόκαλος καὶ μοχθηρὸς ὅσον θέλει, ἀφοῦ δὲν ἐμποδίζουσιν αὐτὸν οὔτε ἀγωγὴ οὔτε ἠθικαὶ ἀρχαί· τὸ νὰ ἀνέχηται τις ὁμῶς πρὸς κορεσμὸν τῶν ἀγεννῶν αὐτοῦ παθῶν νὰ καταδεικνύηται ἐνώπιον τόσου κόσμου τῶν παρ' ἡμῖν λογίων ἀνθρώπων ὡς γελοῖος, τοῦτο εἶνε σφόδρα ἀσύνητον. Οἱ μῦθοι καὶ τὰ παραμύθια νὰ μετρῶνται μὲ τὸν πῆχυν τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ πραγματικῶς πιθανοῦ, εἶνε τούτου ἄλλο καταγελαστότερον;

1) Κοραῆς, Μύθων συναγωγή σελ. νς'.

Ἄλλ' ὁποῖά τινα εἶνε τὰ μυθάρια ταῦτα, τὰ τόσον γελοιοποιήσαντα ἄνδρα ἑξοχόν ἐν τῇ κριτικῇ καὶ τῇ Ἑλληνομαθείᾳ; Ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ἀποδείξῃ καὶ ἄλλας οὐλὰς τοῦ ψυχάριου καὶ ἄλλα ἔλκη τοῦ νοεῖδιου αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον τῶν κακισθέντων «τράγος καὶ ὑπηρετρία», ἔργον τοῦ Ch. Schmid εἶνε χαριέστατόν τι μυθᾶριον ἐν πλείστοις Γερμανικοῖς Ἀλφαθηταρίοις ὑπάρχον· ὡς π.χ. ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ Fechner, τοῦ Schlimbach, τοῦ Eickelboom καὶ Esser 1) κτλ.

Τὸ δεύτερον τῶν κακισθέντων «τὸ εὐπειθὲς ἐρίφιον» εἶνε ἀφελέστατόν τι μυθᾶριον «Das Geisschen und der Wolf» ἐπιγραφόμενον, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ W. Curtmann κατ' ἀπομίμησιν τοῦ παραμυθίου τῶν ἀδελφῶν Grimm «Der Wolf und die sieben Geissler» καὶ φέρεται, τῆς ἀφελείας αὐτοῦ καὶ παιδευτικῆς δυνάμεως ἕνεκα, ἐν παμπόλλοις τῶν Γερμανῶν ἀλφαθηταρίοις καὶ λοιποῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Οὕτω π. χ. φέρεται ἐν τοῖς Ἀλφαθηταρίοις τοῦ Böhme τοῦ Förster, τοῦ Wangemann, τοῦ Klauwell-Martin, τοῦ Nieder-rheinische, τοῦ Haesters 2) κτλ. καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις, Das Lesebuch v. einem Verein praktischer Schulmänner, τοῦ Klauwell, τοῦ Brünnert 3) κτλ.

Τὸ τρίτον τῶν κακισθέντων εἶνε ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Μύρμηξ καὶ περιστέρα» 4), ὅστις κυριολεκτικῶς «βρῆκε τὸ μελιὰ του», ἀπὸ τοὺς νέους τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος κριτικούς, παιδαγωγούς τε καὶ λαϊκοὺς, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἔτυχε νὰ εἶνε εἰς τὸ ἐμὸν Ἀλφαθητᾶριον. Ὁ. κ. Π. Π. Οἰκονόμου, ὁ αὐτοκαλούμενος «ἀλη-

1) Ch. Schmid, Kurze Erzählungen, München σελ. 87, ἀριθ. 84. «Der Ziegenbock». — Fechner, Erstes Lesebuch, Berlin, 1879, σελ. 54, ἀριθ. 83 α «Die Magd und der Ziegenbock». — Schlimbach, Fibel, Gotha 1887, σελ. 65, ἀριθ. 49. — Eickelboom und Esser, Neue Fibel, II Theil, Düsseldorf, 1894, σελ. 23, ἀριθ. 30.

2) Böhme, Lese-Fibel, Berlin, 1887, σελ. 66, ἀριθ. 56. — Förster, Das erste Schulbuch, Leipzig, 1888, σελ. 44, ἀριθ. 17. — Wangemann, Hilfsbuch für den ersten Sprech-Schreib- und Lese-Unterricht, Leipzig, 1893, σελ. 66, ἀριθ. 77. — Klauwell-Martin, Erstes Lesebuch, dritte Aufg. Leipzig 1894, σελ. 68, ἀριθ. 22. — Niederrheinische, Fibel, 2 Theil, 2 Aufl. σελ. 59, ἀριθ. 109. — Haesters, Deutsche Fibel, Ausg. B. II Theil, Essen 1894, σελ. 62, ἀρ. 106.

3) Theil I, σελ. 41, ἀριθ. 78. — Klauwell, zweites Schulbuch, Leipzig 1887, σελ. 66, ἀριθ. 56. — Brünnert, Erstes Schul- und Bildungsbuch, Rudolstadt 1889, σελ. 16, ἀριθ. 25.

4) Αἰσωπειῶν μύθων συναγωγή, ἔκδ. Halm 296, ἔκδ. Κοραῆ 41.

θῆς τῆς προόδου μαχητῆς καὶ πρόμαχος καὶ διατυπωτῆς τῆς νεωτέρας παρ' ἡμῖν Παιδαγωγικῆς καὶ κορυφαῖος τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων» ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλοτε διευθυνομένῳ περιοδικῷ ἢ Ἐκπαίδευσις, ἐπιθυμῶν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐκφραυλίση ἐμέ, ἔγραψε περὶ τοῦ Αἰσώπειου τούτου μύθου τὰ παροιμιώδη ἔκτοτε καταστάντα ταῦτα: «Καὶ ἕτερον διήγημα οὐχὶ κατώτερον τοῦ πρώτου (ὄπερ ἦν ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Ἀλώπηξ ἐξογκωθείσα τὴν γαστέρα» Halm 31 β, ὃν ὑπέλαβεν ὡς Γερμανικὸν διήγημα) κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν «ὁ μύρμηξ καὶ ἡ περιστέρα...» Ὑπὸ περιεργείας ἀνεφυλλίσσαμεν τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Θεόφραστον τὸν Αἰλιανόν, οὓς εἶχεν, ὡς λέγει, μόνας πηγὰς ὁ συγγραφεὺς πρὸς συγγραφὴν τῶν βιβλίων του. Καὶ ἐν αὐτοῖς μὲν, ὡς εἰκός, οὐδὲν τοιοῦτον εὑρομεν διήγημα, εὐρέθη ὅμως εἰς ἀναγνωσματάρια Γερμανῶν καὶ Ἑλβετῶν μετὰ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὡς ἤρως τοῦ διηγήματος ἀναγράφεται παρ' αὐτοῖς μία μέλισσα Biene καὶ τὸ πρᾶγμα κατανατᾶ ἐνταῦθα ἀνεκτόν. Ὅταν αὐτοὶ λέγωσι μέλισσαν, ὁ δὲ συγγραφεὺς ἐννοεῖ μύρμηκα, ἐνασμενίζει δὲ αὐταρέσκως διὰ τὴν λεπτὴν καὶ ὀρθὴν ἀντίληψιν του» κτλ. 1) Ὁ ἐκθεατρισμὸς οὗτος ἐφάνη τότε τῶν γελοῖος εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὥστε ἔκτοτε ἐγένετο παροιμιώδης ἡ ἀμάθεια τοῦ αὐτοκαλουμένου «κορυφαίου τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων». Πᾶς ἄλλος μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο τοῦ «κορυφαίου» θὰ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ μὴ ἀπομιμηθῇ αὐτόν. Ἄλλὰ τοῦ κ. Ἀργυριάδου τὸ δέρμα δὲν εἶνε οἷον φαίνεται. Ἐβαλε καὶ αὐτὸς τὸ λιθάριόν του κατὰ τοῦ πολυπαθοῦς τούτου Αἰσώπειου μύθου, κηρύξας αὐτόν ἀπίθανον, καὶ ἐγένετο οὕτω ἔτι καταγελαστότερος τοῦ «κορυφαίου» κηρύξαντος αὐτόν «Γερμανικὸν διήγημα».

Λοιπόν· ὁ παρ' ἡμῖν οὕτως κακιζόμενος οὗτος Αἰσώπειος μῦθος ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν κατὰ τὴν Γερμανίαν παιδαγωγικὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ I. M. Michelis ὡς ἴδιον αὐτοῦ δημιούργημα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Binchen und Taube» οὕτως ἐξετιμήθη διὰ τὰ ἔξοχα αὐτοῦ παιδευτικά, οὐσιώδη τε καὶ μορφολογικὰ προσόντα, ὥστε ἀπ' οὐδενὸς

1) Π. Π. Οἰκονόμου, Ἐκπαίδευσις, ἔτ. Α'. σελ. 70-71. — Περὶ τῆς παχυλῆς ταύτης ἀμαθείας καὶ τῆς γελοιότητος τοῦ πράγματος ἴδ. τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὑπολοὶ καὶ πράγματα, σελ. 20 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

σχεδόν τῶν παντοδαπῶν καὶ ἀπειροπληθῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν Γερμανῶν λείπει 1)

Τὸ δὲ τέταρτον καὶ τελευταῖον τῶν ἐνταῦθα ἐπὶ ἀπιθανότητι κα-
κιζομένων αλέων καὶ μήτηρ » ;

Ἄλλά, μάκαρ Ἄηρ, διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον
Ἀντικύραν ! 2).

Ὁ ἡμέτερος κ. κριτῆς λέγει : ἀπιθανώτατα δὲ ἐκτίθεται ὑπὸ
τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς
διήγησις ». Σκολιὰ πάντα ὑπὸ ψεύδους καὶ ἀλαζονείας καὶ οὐδὲν
εὐθύ.

Ψεῦδος ὅτι εἶνε διήγησις τοῦτο ! Τὸ κατακρινόμενον ἐνταῦθα
αλέων καὶ μήτηρ » εἶνε τὸ περιλάλητον ἀποίημα » τοῦ Heinrich
Bernardi, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν Taschenbuch zur geselligen
Vergnügen auf das Jahr 1819, Leipzig, σ. 263, φερόμενον δὲ

1) Οὗτος φέρεται ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Fechner (1879, σελ. 65, ἀρ. 4)—τοῦ
Klussmann (1885, σ. 84, ἀρ. 92)—τοῦ Böhme (1887, Theil II, σ. 67, ἀρ. 57) —
τοῦ Schulz καὶ Bohm (1887, σ. 67, ἀρ. 23)—τοῦ Franke (1887, σ. 94, ἀρ. 98)—
τοῦ Jutting (1888, σ. 76, ἀρ. 2)—τοῦ Vorstand der Schürenstiftung (1893, σ.
55, ἀρ. 30)—τοῦ Klauweil καὶ Martin (1894, σ. 61, ἀρ. 9)—τοῦ Scharlach καὶ
Haupt (1894, σ. 75, ἀρ. 4), — τοῦ Niederrheinische (1894, Theil II, σ. 60, ἀρ.
110), — τοῦ Armstoff καὶ Hegener (14, ἔκδοσ. σ. 40, ἀρ. 6)—τοῦ Hirt καὶ Bock
(1894, Theil I, σ. 53, ἀρ. 48)—τοῦ Frūwirth καὶ Fellner (1895, σ. 48, ἀρ. 14),
οἵτινες, ἓνα μόνον μῦθον ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτῶν στέρξαντες νὰ παραλάβωσι, παρέ-
λαβον ἐκ τοῦ πολλοῦ πλῆθους αὐτῶν μόνον τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος « Die Biene und
die Taube ».

Ὡν νὰ μὴ ἤρκει δὲ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν Ἀλφαβηταρίων, δι' ὧν ἐκ πάσης γερμα-
νικῆς γῆς εἰς πάντας τοὺς γερμανόπαιδας ἐπιπροχέεται ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ τοῦ μυθα-
ρίου τούτου δύναμις παρελείφθη καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τῶν συγγραφέων αὐτῶν,
οἰοεὶ ἐκ φόβου μὴ τις τῶν γερμανοπαίδων ὑποληφθῆ, ἔστω καὶ κατὰ λάθος, ἀνεπη-
ρεάστως ὑπὸ τῆς ἐξόχου ἠθοποιουῦ δυνάμεως αὐτοῦ. Οὕτως εὑρηται ὁ Αἰσιώπειος οὗτος
μῦθος καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Hansen (1886, Theil I, σ. 12, ἀρ. 26)
τοῦ Haesters (Les. für die Mittel. klasse katholischer Volksschulen 1888, σ.
116)—Scharlach καὶ Haupt (1893, ἀρ. 304), Brünnert (1893, II Schulb. σελ.
91, ἀρ. 186).—Μόνον δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς φιλόμουσον γένος τῶν νέων τούτων « κριτι-
κῶν » καὶ τῶν παλαιῶν ἐκείνων « κορυφαίων », « σκυθρωπὸν γινόμενον καὶ λυπού-
μενον συσπειρᾶται καὶ ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται, ὅταν καλῶ τιτι προσπελάσῃ—
καρθάρων δίκην ἀποθνήσκον ἐπὶ τῆς τῶν βόδων ὁσμῆς ».

2) Δίφιλος ὁ κωμικός, ἀπ. 126, ἐκδ. Kock, τόμ. 2, σελ. 578.—Καὶ ὁ Πλούταρχος,
Περὶ ἀοργησίας 462 B: Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἢ Ἀντίκυρα θεραπεύει.

ἔκτοτε ἐπὶ σειράς δεκαετηρίδων ἐν ἅπασιν τοῖς ὁπωσοῦν ἀξίοις λόγοις Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις διὰ τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τοῦτο εἶνε ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, συγκινοῦν τὴν ψυχὴν βαθύτατα καὶ πληροῦν αὐτὴν θερμῆς λατρείας πρὸς τὴν μητέρα καὶ ἐκκαλοῦν δάκρυα πύρινα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ψεῦδος ὅτι εἶνε γνωστὸν τῷ κ. κριτῇ, διότι ἂν ἦτο γνωστὸν αὐτῷ, θὰ ἔβλεπεν ὅτι εἶνε κατὰ λέξιν σχεδὸν μετάφρασις ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ δὲν θὰ δισχυρίζετο ὅτι «ἀπιθανώτατα ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως».

Ψεῦδος ὅτι ἀπιθανώτατα ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως», διότι ἀφοῦ εἶνε «γνωστὸν» αὐτῷ τὸ ποίημα, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ἢ ἂν δὲν ἠδύνατο αὐτός, θὰ ἠρώτα ἄλλον δυνάμενον νὰ ἐννοήσῃ, καὶ θὰ ἐμάνθανεν ὅτι «τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκτεθειμένα» εἶνε κατὰ λέξιν τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ μικροῦ τούτου ἀριστουργήματος τάδε :

« Der Löw' ist los! der Löw' ist frei!
Die ehernen Banden riss er entzwei! . .
Schon verkündet ein nahes Gebrüll
Das Verderben, das jeglicher meiden will;
Und schon mit der rollenden Augen Glut
Erlechzt der Löwe des Kindleis Blut,
Erhebt er drohend die grimmige Klau'—
O, qualvoll herzzereissende Schau!
So rettet nichts das zarte Leben,
Dem grässlichen Tode dahingegeben; —
Da plötzlich stürzt aus einem Haus
Mit fliegenden Haaren ein Weib heraus—
«— Um Gottes willen, o Weib, halt ein!
Willst Du Dich selbst dem Verderben weihn?
Unglückliche Mutter, zurück den Schritt!
Du kannst nicht retten. Du stirbst nur mit».
Doch fürchtlos fällt sie den Löwen an,
Und aus dem Rachen mit scharfen Zahn
Nimmt sie das unversehrte Kind
Zu ihren rettenden Arm geschwind.

Der Löwe stutzt, und unverweilt
Mit dem Kinde die Mutter von dannen eilt . .

Πόσον παχεϊαν πρέπει νὰ ἔχη τις τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως « σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται καὶ συσπειρᾶται », ὅταν τοῖς παγκάλους καὶ ὑψηλοτάτοις τούτοις δημιουργήμασι ποιητῶν σπουδαίων καὶ γενναιοτάτων προσπελάζῃ, « ἴλεως δὲ γίνεται καὶ εὐφραϊνόμενοις διαχεῖται », ὅταν « ῥογχαλητοῖς καὶ μύξαις » καὶ τοιούτοις γλοιώδεσιν ἐκκρίμασιν ἀνδραρίων κρονικαῖς λημώντων λήμαις προσπελάζῃ! Πόσον δὲ τιμία εἶνε ἢ τε Κερκυραία καὶ ἡ ἀστραγαλωτὴ μᾶστιξ διὰ τοὺς σκαιοὺς καὶ ἀβελτέρους τούτους, οἵτινες ἀφαρπάσαντες τὴν εὐχυμον καὶ ζωτικὴν ταύτην τροφήν ἀπὸ τῶν ἀνυπερασπίστων τέκνων ἡμῶν, κατεδίκασαν τὰ ἀπειρόκακα καὶ τρυφερὰ ταῦτα πλάσματα νὰ τρέφωνται μὲ τὰ « λαρδιά » καὶ τὰ « τουλουμίασια τυριά » καὶ τὰ « ῥογχαλητὰ » καὶ τὰς « φθειρας » καὶ τὰς « μύξας » τοῦ ἐστεμμένου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀλφαβηταριογράφου, κ. Μιλτιάδου Βρατσάνου! 1)

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ ὑψηλοφροσύνῃ αὐτοῦ ἐπισκοπῶν τὰ ἀνθρώπινα καὶ θεωρῶν τὴν σηπεδόνα τῆς πολιτείας αὐτῶν, ἐξ ὅλης δὲ ψυχῆς ἐπιθυμῶν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατέδειξε τὰ λυσιτελέστερα πρὸς τοῦτο μέσα, τὴν ὀρθὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν πρὸ παν-

1) Ἀριστοτέλης, Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 534, α, 15: "Ἐνια τῶν ζῶων δελεάζεται τοῖς δυσώδεσιν, ὡσπερ ἡ σάλπη τῇ κόπρῳ.— Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πυρρρωνείων ὑποτυπώσεων Α. 55, ἔκδ. Bekker, σελ. 14, στίχ. 17: Μύρον γοῦν ἀνθρώποις μὲν ἥδιστον φαίνεται, κανθάρους δὲ . . δυσανάσχετον . . σύες δὲ ἥδιον βορβόρῳ λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδὲ καὶ καθαρῷ.— Πλούταρχος, ἀποφθέγματα Λακωνικά 210 C: Τὰ γὰρ δελεάζοντα τοὺς ἀνδραποδώδεις τῶν ἐλευθέρων ἀλλότρια.— Πλάτων, Γοργίας 513 C: Τῷ αὐτῶν γὰρ ἦθει λεγομένων τῶν λόγων ἕκαστοι χαίρουσι, τῷ δὲ ἀλλοτρίῳ ἄχθονται.— Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1390, α, 26: Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἦθει λεγομένους λόγους. Αὐτόθ. Ἠθικά Νικομάχεια 1009, 6, 1: Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης πρὸς ἡμᾶς.— Δημοσθένης, Κατὰ Ἀνδροτίωνος 64, σελ. 613: Ὅποιους τινὰς ἂν φαίνησθαι ἀγαπῶντες καὶ σώζοντες, τούτοις ὅμοιοι δόξετ' εἶνε.— Μένανδρος, ἀπ. 442, Κοσκ τόμ. 3, σελ. 128: Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον.— Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Εὐδήμια 1238, α, 34 καὶ Ῥητορικὴ 1371, 6, 15: Κακὸς κακῷ συντέτηκεν ἡδονῇ— ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται· ἤλιξ ἤλικα τέρπει, καὶ ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον, καὶ ἔγνω θῆρ θῆρα, καὶ αἰεὶ κολοῖός παρὰ κολοῖόν.— Ἰσοκράτης, Περὶ ἀντιδόσεως 274: Ἠγοῦμαι δὲ τοιαύτην μὲν τέχνην, ἣτις τοῖς κακῶς πεφυκόσι πρὸς ἀρετὴν σωφροσύνην ἐνεργάσαιτ' ἂν καὶ δικαιοσύνην, οὔτε πρότερον οὔτε νῦν οὐδεμίαν εἶναι.

τὸς καὶ τὴν κατάλληλον ἐκλογὴν τοῦ «τῆς παιδείας ἐπιμελητοῦ» θερμότατα συστήσας. Πεντήκοντα ἐτῶν τοῦλάχιστον, λέγει, πρέπει νὰ εἶνε «ὁ τῆς παιδείας ἐπιμελητής, παίδων δὲ γνησίων πατὴρ, μάλιστα μὲν υἱέων καὶ θυγατέρων, εἰ δὲ μὴ θάτερα· διανοηθῆτω δὲ αὐτός τε ὁ προκριθεὶς καὶ ὁ προκρίνων ὡς οὔσαν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν πολὺ μεγίστην» 1)

Ταῦτα βεβαίως ἐγνωμάτευσεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ λαβὼν ποτε πικρὰν πείραν τῆς σκαιοτήτος, τῆς τραχύτητος, τῆς ἀπανθρωπίας καὶ τῆς ὠμότητος «ἐπιμελητῶν τῆς παιδείας» οὐδέποτε ἀναστραφέντων μετὰ μικρῶν παιδίων, οὐδέποτε αἰσθανθέντων τὸ γλυκύτατον καὶ βαθύτατον ἐκεῖνο συναίσθημα, ὅπερ ἀγάπη πρὸς τὰ ἀθῶα μικρὰ καὶ στοργὴ πρὸς τὰ φίλτατα τέκνα λέγεται. Εἶμαι δὲ βεβαιότατος ὅτι, ἂν ποτε κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συνήντα που κριτὰς διδακτικῶν βιβλίων, διὰ τὰ μικρὰ παιδία προωρισμένων, ἀτέκνους, λέγοντας ἀπίθανον οἰανδήποτε θυσίαν τῶν γονέων καὶ ἰδίως τῶν μητέρων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν κινδυνευόντων τέκνων, θὰ προσέθετε μίαν ἔτι σειρὰν εἰς τὴν ἀνωτέρω ὀρθοτάτην αὐτοῦ παρατήρησιν καὶ θὰ ἔγραφε «ὁ τε τῆς παιδείας ἐπιμελητής καὶ ὁ συγγραφεὺς βιβλίων διὰ τὰ παιδία προωρισμένων καὶ ὁ κριτὴς αὐτῶν ἔστωσαν παίδων γνησίων πατέρες, μάλιστα μὲν υἱέων καὶ θυγατέρων, εἰ δὲ μὴ θάτερα».

Οἱ λίθιοι! Οὐδέποτε τὴν γλυκύτητα τὴν ἐκ τοῦ μειδιάματος τῶν τέκνων εἰς τὴν πατρικὴν ψυχὴν καταχεομένην αἰσθανθέντες, οὐδέποτε τὴν ἐκ τῶν πασχόντων καὶ ψυχορραγούντων καὶ ἀποθνησκόντων τέκνων διατιτραίνουσιν τὴν ψυχὴν τῶν γονέων βαθεῖαν ὀδύνην αἰσθανθέντες, οὐδέποτε ἐκ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς φωνῆς μητέρων ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ἀσθενοῦντος τέκνου αὐτῶν ἡμέρας καὶ ἐβδομάδας καὶ μῆνας ὅλους ἐπαγρυπνουσῶν εἰς τὰ μυχιαίτατα τῆς ψυχῆς αὐτῶν συντακέντες, οὐδέποτε ἐκ τῶν δακρύων καὶ τῶν λυγμῶν καὶ τῶν γόων μητέρων ὀλοφυρομένων καὶ θρηνοῦσῶν τὸ ἐκτάδην κείμενον νεκρὸν αὐτῶν τέκνον ἐκπυρωθέντες καὶ κατασυντριβέντες. ἀγνοοῦσιν ὅτι οἱ γονεῖς καὶ μάλιστα ἡ μήτηρ 2) ὄχι πρὸς ἓνα, ἀλλὰ πρὸς ἑκατὸν λέοντας δύναται νὰ ὀρμήσῃ, ὅπως σώσῃ ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τὸ τέκνον αὐτῆς.

1) Πλάτων, Νόμοι 765 D.

2) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχ. 1168, α, 25 : Αἱ μητέρες φιλοτεκνώτεροι.

Οἱ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες διδάσκαλοι οὗτοι, ἀναισθήτως πρὸς πάντα τὰ εὐγενέστατα καὶ τὰ λεπτότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις διακείμενοι, ἀγνοοῦσι προσέτι καὶ τὰ στοιχειωδέστατα τῆς τέχνης αὐτῶν.

Πόσοι δὲν ἐλάλησαν λόγους ἀληθεστάτους καὶ πυρίνους περὶ τῆς μητρικῆς στοργῆς, περὶ τῆς γυναικείας εὐψυχίας! Πόσοι! «Οὐκ αἰσθάνει», λέγει ὁ Πλάτων, «ὡς δεινῶς διατίθεται πάντα τὰ θηρία, ἐπειδὴν γεννᾶν ἐπιθυμήσῃ, καὶ τὰ πεζὰ καὶ τὰ πτηνὰ, νοσοῦντά τε πάντα καὶ ἐρωτικῶς διατιθέμενα, πρῶτον μὲν περὶ τὸ ζυμμιγῆναι ἀλλήλοις, ἔπειτα περὶ τὴν τροφήν τοῦ γενομένου, καὶ ἐτοιμὰ ἔστιν ὑπὲρ τούτων διαμάχεσθαι τὰ ἀσθενέστατα τοῖς ἰσχυροτάτοις καὶ ὑπεραποθνήσκειν, καὶ αὐτὰ τῷ λιμῷ παρατεινόμενα ὥστ' ἐκεῖνα ἐκτρέφειν, καὶ ἄλλο πᾶν ποιοῦντα; τοὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπους, ἔφη, οἷοιτ' ἂν τις ἐκ λογισμοῦ ταῦτα ποιεῖν· τὰ δὲ θηρία τίς αἰτία οὕτως ἐρωτικῶς διατίθεται;» 1) Καὶ ὁ Πλούταρχος: «Καθόλου γὰρ ἢ πρὸς τὰ ἔκγονα φιλοστοργία καὶ τολμηρὰ τὰ δειλὰ ποιεῖ» 2). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης: «Ἄτοπον εἰ μὴ φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα. Φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνοῦσα φιλία· προαποθνήσκει οὖν αἰροῦνται τῶν τέκνων» 3). Καὶ Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος: «Ἀλλὰ μὴν μάχεται γε πᾶν ζῶον διαφερόντως παρόντων ὧν ἂν τέκῃ. Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς φιλοστοργίας τινὰς μὴν ἀποθνήσκουσι τοῖς τέκνοις συναποθνήσκειν. . . τίνα γὰρ οὐκ ἂν ἐξελέσθαι θεασάμενον ἄνθρωπον ὑπὸ θηρίου καταδυναστευόμενον, εἰ δύναιτο;» 4) — Καὶ αὖθις ὁ Πλάτων: «Πολλὴ που κακία πολιτείας, οὕτως αἰσχυρῶς τὰς γυναῖκας εἶναι τεθραμμένας, ὡς μὴδ' ὥσπερ ὄρνιθας περὶ τέκνων μαχομένας πρὸς ὅτιοῦν τῶν ἰσχυροτάτων θηρίων ἐθέλειν ἀποθνήσκειν τε καὶ πάντας κινδύνους κινδυνεύειν, ἀλλ' εὐθύς πρὸς ἱερὰ φερομένας πάντας βωμούς τε καὶ ναοὺς ἐμπιπλάναι καὶ δόξαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταχεῖν, ὡς πάντων δειλότατον φύσει θηρίων ἐστίν» 5). Καὶ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός: «Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ οἱ ὑπὲρ πατρίδος ἢ γονέων ἢ τέκνων εἰς ἀναίρεσιν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες οὐκ ἂν ποτε τὸ τοιοῦτον ἐποίουν. . . εἰ μὴ φυσικῶς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν

1) Πλάτων, Συμπόσιον 207 Α.

2) Πλούταρχος, Περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας 494 D.

3) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Εὐδήμια 1235, α, 32.

4) Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος, Ἀνθολόγ. 75, 13. Ἠθικά 2, 6, 7.

5) Πλάτων, Νόμοι 814 Β.

τούτους τε και πᾶν τὸ γενναῖον ζῶν ἐπεσπάτο πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀλ-
ρησιν» 1).

Τὸ βάθος και ἡ δύναμις τῆς γυναικείας ψυχῆς μόνον εἰς τοὺς μο-
νώτην τὸν βίον διάγοντας, μόνον εἰς τοὺς ἐν τρώγλαις και ταῖς ὀπαῖς
τῆς γῆς μακρὰν τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ζῶντας, μόνον εἰς τοὺς
ἀπανθρώπους και μισανθρώπους και τοὺς ὅλως ἀγεύστους ἀνθρωπι-
κοῦ τινος παιδεύματος εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἀγνωστον !

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία : «Οὐ μόνον τῶν παθῶν ἄνδρες ἐπε-
κράτησαν ἀλλὰ και γυνὴ τῶν μεγίστων βασάνων ὑπερεφρόνησεν —
γυναικὸς νοῦς πολυτροπωτέρων ὑπερεφρόνησεν ἀλγηδόνων — διὰ τὸν
πρὸς τὸν Θεὸν φόβον ὑπερίδεν ἡ μήτηρ τὴν τῶν τέκνων πρόσκαιρον
σωτηρίαν — ὑπεραγόντως δὲ ἡ μήτηρ θαυμαστὴ και μνήμης ἀγαθῆς
ἀξία, ἣτις ἀπολλυμένους υἱούς ἐπτά συνορῶσα μιᾶς ὑπὸ καιρὸν ἡμέ-
ρας εὐψύχως ἔφερε διὰ τὰς ἐπὶ Κύριον ἐλπίδας. Ἐκαστον δὲ αὐτῶν
παρεκάλει τῇ πατρίῳ φωνῇ γενναίῳ πεπληρωμένη φρονήματι και τὸν
Θῆλον λογισμὸν ἄρσειν θυμῷ διεγείρασα λέγουσα πρὸς αὐτούς : «Οὐκ
οἶδ' ὅπως εἰς τὴν ἐμὴν ἐφάνητε κοιλίαν, οὐδ' ἐγὼ τὸ πνεῦμα και τὴν
ζωὴν ὑμῖν ἐχαρισάμην, και τὴν ἐκάστου στοιχείωσιν οὐκ ἐγὼ διερ-
ρύθμισα. Τοιγαροῦν ὁ τοῦ κόσμου κτίστης, ὁ πλάσας ἀνθρώπου γέ-
νεσιν και πάντων ἐξευρῶν γένεσιν, και τὸ πνεῦμα και τὴν ζωὴν ὑμῖν
πάλιν ἀποδώσει μετ' ἐλέους, ὡς νῦν ὑπερορᾶτε ἑαυτοὺς διὰ τοὺς αὐ-
τοῦ νόμους. — ὦ ἀρρένων πρὸς καρτερίαν γενναϊότερα και ἀνδρῶν
πρὸς ὑπομονὴν ἀνδρειότερα» 2).

Και ταῦτα μὲν ἡ Ἑβραία γυνὴ. Ἡ δὲ ἡμετέρα Ἀντιγόνη τάδε :

Ἐγὼ δὲ Καδμείων γε προστάταις λέγω,
ἴν μή τις ἄλλος τόνδε συνθάπτειν θέλῃ,
ἐγὼ σφε θάψω κἀνὰ κίνδυνον βαλῶ
θάψασ' ἀδελφὸν τὸν ἐμόν . .
τούτου δὲ σάρκας . .
οὐδὲ κοιλογάστορες

1) Σίξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ἠθικοὺς 100, εκδ. Bekker, σελ. 565, στίχ. 32.

2) Μακκαβαίων Δ'. 16, 2. 14, 11. 15, 8. Β'. 7, 20. Δ'. 15, 30. Πρὸκειται περὶ
τῶν βασανιστηρίων, εἰς τὰ ὅποια διαταγῆ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ὑπεβλήθη Ἑβραία
τις μήτηρ μετὰ τῶν ἐπτά τέκνων αὐτῆς, ὅπως ἀλλαξοπιστήσωσι. Καρτερικώτατα δὲ
πάντες ὑποστάντες τὸ μαρτύριον ἀπέθανον εὐλογοῦντες και δοξάζοντες τὸν Θεὸν τῶν
πατέρων αὐτῶν τῆς μητρὸς ἐνθαρρυνούσης πρὸς τοῦτο τὰ τέκνα αὐτῆς.

λύκοι σπάσσονται· μὴ δοκυσάτω τινί·
τάφον γὰρ αὐτὴ καὶ κατασκαφᾶς ἐγώ,
γυνὴ περ οὔσα, τῷδε μηχανήσομαι 1).

Καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ Ἀντιγόνη :

Κεῖνον δ' ἐγὼ
θάψω. καλὸν μοι τοῦτο ποιούσῃ θανεῖν
φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
ἔσθια πανουργήσασα 2).

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἄλλο στάδιον ἐνεργείας, πολὺ τούτου θειότερον καὶ σεμνότερον, καταδείκνυται ἡ γυναικεία ψυχὴ οὐράνιον ὅσον ἰσχυρὰ καὶ μεγάλη!

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία : « Τίς ἐπάταξε τὸν Ἀβιμέλεχ ; . . οὐχὶ γυνὴ ἔρριψεν ἐπ' αὐτὸν κλάσμα μύλου ἐπάνωθεν τοῦ τείχους, καὶ ἀπέθανεν ἐν Θαρσεί ; » 3).

Καὶ ἀλλαχοῦ :

« Καὶ εἶπεν Ἰουδιθ μακρόθεν τοῖς φυλάσσουσιν ἐπὶ τῶν πυλῶν· ἀνοίξατε δὴ, ἀνοίξατε τὴν πύλην, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ποιῆσαι ἔτι ἰσχὺν ἐν Ἰσραὴλ καὶ κράτος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καθὰ καὶ σήμερον ἐποίησε . . . αἰνεῖτε τὸν Κύριον, αἰνεῖτε, αἰνεῖτε τὸν Κύριον ὅτι οὐκ ἀπέστησε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἔθραυσε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, διὰ χειρός μου ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ . . . καὶ εἶπεν αὐτῇ Ὀζίας· εὐλογημένη εἶ σὺ θυγάτηρ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ παρὰ πάσας τὰς γυναῖκας τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εὐλογημένος Κύριος ὁ Θεός, ὃς ἔκτισε τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν, ὃς κατεύθυνέ σε εἰς τραῦμα κεφαλῆς ἄρχοντος ἐχθρῶν ἡμῶν . . . καὶ ποιῆσαι σοι αὐτὰ ὁ Θεός εἰς ὕψος αἰώνιον, τοῦ ἐπισκέψασθαί σε ἐν ἀγαθοῖς, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐφείσω τῆς ψυχῆς σου διὰ τὴν ταπεινώσιν τοῦ γένους ἡμῶν, ἀλλ' ἐπεξῆλθες τῷ πτώματι ἡμῶν, ἐπ' εὐθείαν πορευθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἶπαν πᾶς ὁ λαός· γένοιτο, γένοιτο » 4).

1) Αἰσχύλος, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 1026, ἔκδ. Dindorf.

2) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 71. Ἴδε καὶ τὸ παγκάλως τὴν γυναικείαν ψυχικὴν δύναμιν ἀποτυποῦν χωρίον αὐτόθ. 449 καὶ ἐξ.

3) Βασιλειῶν Β'. 11, 21.

4) Ἰουδαίθ 13, 11 καὶ ἐξ.

Και πάλιν :

«Κύριος παντοκράτωρ ἠθέτησεν αὐτοὺς ἐν χειρὶ θηλείας. Οὐ γὰρ ὑπέπεσεν ὁ δυνατὸς αὐτῶν ὑπὸ νεανίσκων, οὐδὲ υἱοὶ Τιτάνων ἐπάταξαν αὐτόν, οὐδὲ ὑψηλοὶ Γίγαντες ἐπέθεντο αὐτῷ, ἀλλ' Ἰουδιθ θυγάτηρ Μεραρί . . παρέλυσεν αὐτόν. — Ἐφριζαν Πέρσαι τὴν τόλμην αὐτῆς καὶ Μῆδοι τὸ θράσος αὐτῆς ἐρράχθησαν» 1).

Καὶ ταῦτα μὲν αἱ Ἑβραῖαι γυναῖκες. Αἱ δὲ ἡμέτεραι οὕτως :

«Μισῶ γυναῖκας, αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
ζῆν παῖδας εἴλοντ' ἢ παρήνεσαν κακά . .
τὴν οὐκ ἐμὴν πλὴν φύσει δώσω κόρην
θῦσαι πρὸ γαίας . .
τὴν δ' ἐγὼ σώσω πόλιν . .
χρῆσθ', ὦ πολῖται, τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασιν,
σώζεσθε, νικᾶτ' ἀντὶ γὰρ ψυχῆς μιᾶς
οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ἦ πατρίς, εἴθε πάντες οἱ ναίουσί σε
οὕτω φιλοῖεν ὡς ἐγὼ καὶ ραδίως
οἰκοῖμεν ἂν σε κούδεν ἂν πάσχοις κακόν» 2).

Αἱ δὲ Εὐρωπαϊαὶ γυναῖκες πῶς ; Ἀκούσωμεν τὴν Αὐρηλιανὴν παρ-
θένον πῶς 3).

Lebt wohl, ihr Berge, ihr geliebten Triften,
Ihr traulich stillen Thäler, lebet wohl!
Iohanna wird nun nicht mehr auf euch wandeln . .
Iohanna geht, und nimmer kehrt sie wieder! . .
Ein Zeichen hat der Himmel mir verheissen,
Er sendet mir den Helm, er kommt von ihm,
Mit Götterkraft berührt mich sein Eisen,
Und mich durchflammt der Muth der Cherubim;
Ins Kriegsgewühl hinein will es mich reissen,

1) Ἰουδιθ 16, 5, 10 καὶ ἐξ. Ἰδ. αὐτόθ. καὶ 9, 10, 13, 14 καὶ 15.

2) Εὐριπίδης, Ἐρεχθεύς, ἀπ. 362, στίχ. 30 καὶ ἐξ. ἐκδ. Dindorf.

3) Schiller, Die Jungfrau von Orleans, Prologos vierter Auftritt. Erste illustrierte Ausgabe, Berlin 1871, τόμος 7, σελ. 17-18.

Es treibt mich fort mit Sturmes Ungestüm,
Den Feldruf hör' ich mächtig zu mir dringen,
Das Schlachtross steigt, und die Trompeten klingen 1).

Καὶ ταῦτα μόνον ;

«Βοήθει τοὺς πιστοὺς σου, Παναγία μου,
τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν ὀνόματι
τοῦ τέκνου σου — Τὴν νίκην χάρισον αὐτοῖς»,

λέγει προσευχομένη εἰς τὴν Παναγίαν ἡ γενναία κόρη τοῦ Ἰσιδώρου, τοῦ προεστῶτος τῆς Λήμνου, Μαρούλα καὶ ἔνθους πρὸς τοὺς ὑποχωροῦντας πολεμιστὰς συμπολίτας κραυγάζουσα «Ἐδῶ ἡ νίκη. Ποῦ φεύγετε;», ἀκατάσχετος ρίπτεται κατὰ τῶν ἐκπορθούντων τὴν πατρίδα αὐτῆς κατὰ τὸ 1475 Τούρκων, ἀπωθεῖ αὐτοὺς καὶ σώζει τὴν Λήμνον 2). Αἱ γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν πᾶσαι, ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης κόρης μέχρι τῆς πρεσβυτάτης, εἰργάζοντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς Σπάρτης καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐβοήθουν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πύρρου μάχην τοὺς ἀγωνιζομένους συζύγους, ἀδελφοὺς καὶ πατέρας αὐτῶν 3). Ἡττηθέντων τῶν Ἀργείων κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας μάχην καὶ προχωρούντων τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὸ Ἄργος «ὄρμη καὶ τόλμα δαιμόνιος παρέστη ταῖς ἀκμαζούσαις τῶν γυναικῶν ἀμύνεθαι τοὺς πολεμίους ὑπὲρ πατρίδος. Ἡγουμένης δὲ τῆς Τελεσίλλης ὄπλα λαμβάνουσι καὶ παρ' ἑπαλξιν ἰστάμεναι κύκλῳ τὰ τεῖχη περιέστεψαν, ὥστε θαυμάζειν τοὺς πολεμίους· τὸν μὲν οὖν Κλεομένην πολλῶν πεσόντων ἀπεκρούσαντο· τὸν δ' ἕτερον βασιλέα Δημάρατον ἐντὸς γενόμενον καὶ κατασχόντα τὸ Παμφυλιακὸν ἐξέωσαν» 4). — Αἱ Φωκίδες γυναῖκες πλέξασαι στέφανον ἐξ ἀνθέων ἐστεφάνωσαν τὸν Δαίφαντον, ὅστις ἐν τῇ συνελεύτει τῶν αὐτοῦ συμπολιτῶν, συσκεπτομένων περὶ τῆς ἀποκρούσεως τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν Θεσσαλῶν, ἀπέκρουσε τὴν προταθεῖσαν γνώμην τοῦ νὰ ἐκπέμψωσι τὰς γυναῖκας

1) Ὁ νοῶν νοεῖτω. Ἐγὼ νὰ μεταφράσω ταῦτα δὲν εἶμαι ἄξιος.

2) Προβιλέγγιος, Κρίσις Λασσανεῖου δραματικοῦ ἀγῶνος 1892, σελ. 44. Παπαρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔτος 1887, τόμ 5, σελ. 631.

3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Πύρρου κεφ. 27 - 29, σελ. 401 - 403.

4) Πλούταρχος, Ἀρεταὶ γυναικῶν, κεφ. 8, σελ. 245 D. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Πανσαρίας 2, 20, 8, σελ. 157 καὶ ὁ Λουκιανός, Ἐρωτες 30, σελ. 431.

ἀλλαχοῦ, προτείνας νὰ συναθροίσωσι ταύτας εἰς ἓν ὠρισμένον μέρος, νὰ ἐπισωρεύσωσιν ἐκεῖ ἄφθονα φρύγανα καὶ ξύλα ξηρὰ καὶ νὰ καύσωσιν αὐτάς, ἂν κατὰ τὸν ἀγῶνα ἠττῶντο 1). — Αἱ Σουλιώτισσαι ἐν ἔτει 1803 ἄδουσαι κατεκρημνίζοντο εἰς τὰ βάραθρα τοῦ Ζαλόγκου φεύγουσαι τὴν τῶν Τούρκων αἰχμαλωσίαν!

Τοιαύτη ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ! Ὡς μήτηρ δέ;

Ῥίπτεται κατὰ τοῦ λέοντος, ἀρπάζει ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ τὸ τέκνον αὐτῆς ἐν τῷ κατακρινομένῳ τούτῳ ἐξόχῳ ποιήματι τοῦ Bernardi — Ἐκμυζᾷ προθύμως καὶ ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ τὸ δηλητηριον ἐκ τῆς πληγῆς, ἣν ὄφις ἰοβόλος ἐνεποίησεν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτῆς 2) — Ὀρμᾷ εἰς τὴν κατακρημνιζομένην οἰκίαν, ἵνα σώσῃ τὸ ἐν αὐτῇ εὐρισκόμενον τέκνον αὐτῆς 3) — Ῥίπτεται εἰς τὰς φλόγας τοῦ μαινομένου πυρός, ἵνα σώσῃ τὴν ἐν αὐταῖς ὑπολειφθεῖσαν θυγατέρα αὐτῆς 4) — Ῥίπτονται εἰς τὰ ἀγρίως κυλιόμενα ὕδατα τῶν πλημμυρούντων χειμάρρων καὶ ποταμῶν, ὅπως σώσωσι τὰ παρασυρόμενα τέκνα αὐτῶν! 5)

Τόσον εἶνε ἀληθὲς τὸ τοῦ Πλάτωνος: «Ἐγὼ δὲ θρασύτητος καὶ τόλμης καὶ τοῦ ἀφόβου μετ' ἀπρομηθείας πάνυ πολλοῖς καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν — οἶμαι μετεῖναι» 6) καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα . . προαποθνήσκειν οὖν αἰροῦνται τῶν τέκνων»! 7)

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια τῆς γυναικείας μεγαλοψυχίας παραδείγματα εἶνε καὶ ψυχολογικῶς ἀποδεδειγμένα καὶ λογικῶς εὐλόγα καὶ ἱστορικῶς βέβαια. — Ἀλλὰ καὶ ἀπίθανα ἔαν ἦσαν, πρὸ τῆς καταδίκης τούτων ἔπρεπε νὰ ἔχη ὁ κ. κριτῆς ὑπ' ὄψιν τὸ τε τοῦ Πλουτάρχου: «Ὁ ζητῶν ἐν ἐκάστῳ τὸ εὐλογον ἐκ πάντων ἀναιρεῖ

1) Πλούταρχος, Ἄρεται γυναικῶν σ. 244 Β καὶ ξξ.

2) Starke, «Die Mutterliebe» ἐν τῷ Haesters — Richter Deutsches Lesebuch für die Oberklassen, 1894, σελ. 5, ἀρ. 10.

3) Fr. Jacobs, «Einsturz» ἐν τῷ Ἀναγνωσματ. τοῦ Wirth, I Theil, I Kursus, 1878, σελ. 124, ἀρ. 175.

4) Haupt ἐν τῷ Nidergesäss Deut. Leseb. IV Schuljahr, 1894, σελ. 27, ἀριθ. 27.

5) Πολλὰ τοιαῦτα συνέβησαν ἐσχάτως κατὰ τὰς πλημμύρας τῶν χειμάρρων τῆς Κηφισιάς καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

6) Πλάτων, Λάχης 197 Β.

7) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδῆμια 1235, α, 32.

τὸ θαυμάσιον » 1) καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: « Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι . . καὶ τὸ θαυμάζειν ἡδὺ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ . . ὥστε τὸ θαυμαστὸν ἐπιθυμητόν » 2)· καὶ τὸ τοῦ Λογγίνου: « Φύσει γὰρ πῶς ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς ὕψους ἐπαίρεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ γαῦρόν τι ἀνάστημα λαμβάνουσα πληροῦται χαρᾶς καὶ μεγαλαυχίας » 3). Ταῦτα δὲ πάντα διότι « Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε, τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' . . εὐθύς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου » 4).

Καὶ ὁ μὲν κ. κριτῆς, ὁ φιληδῶν «ταῖς οὐραῖς καὶ ταῖς ζύστραις καὶ τοῖς ῥογχαλητοῖς καὶ τοῖς μουγκρίσμασι» τοῦ βραβευθέντος κ. Βρατσάνου ἐπετρέπετο νὰ καταδικάσῃ ἔργα τοιαύτης καλλονῆς καὶ τοιούτου ὕψους· εἰς ἄνδρας ὅμως φιλοτιμουμένους νὰ ἀπανθίσωσιν ἐκ τῶν ἐν ἀνθρώποις εὐγενεστάτων πνευμάτων ὃ τι καλὸν καὶ ὑψηλὸν παρήχθη, ὅπως μεταδώσωσιν αὐτὸ εἰς τὸ βαρυδαιμονοῦν Ἔθνος αὐτῶν, δὲν ἐπετρέπετο νὰ μὴ παραλάβωσιν εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ αὐτῶν βιβλία τὸ ὑψηλὸν τοῦτο τῆς μητρικῆς φιλοστοργίας ποίημα, ἀφοῦ οἱ πολὺ ἡμῶν σοφώτεροι Γερμανοὶ δαΐφιλεστάτην αὐτοῦ χρῆσιν εἰς τὰ διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν μικροὺς παιδάς προωρισμένα βιβλία ποιοῦνται 5).

Οἱ Γερμανοί, οἱ μὴ ἔχοντες τὴν σοφίαν τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν, οὐ μόνον τοῦτο παρέλαβον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Schiller, παρεμφερὲς μὲν πῶς τούτῳ, πολὺ δὲ αὐτοῦ «ἀπιθανώτερον» (!), κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἡμετέρων κριτῶν. Παρέλαβον τὸ ποίημα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Der Handschuh», καθ' ὃ ὁ ἱππότης Delorges ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τεσσάρων θηρίων, ἐνὸς

1) Πλούταρχος, Συμποσιακ. προβλήματα 680 c.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1415, 6, 1. 1371, α, 31.

3) Λογγίνος, Περὶ ὕψους 7, σελ. 182.

4) Λογγίνος, Περὶ ὕψους 35, 2, σελ. 200.

5) Τὸ καταδικασθὲν τοῦτο ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν ποίημα εὑρηται ἐν τῷ Ἄλφα-βηταρίῳ τοῦ Klauwell (1887. II μέρος, σελ. 80) καὶ ἐν τοῖς Ἀνάγνωσματάριοις τοῦ «Engelien und Fechner» (1874. II Theil, σελ. 55, ἀρ. 70) τοῦ Böckler καὶ Fritze (1873, für die Oberstufe σελ. 79, ἀρ. 77) — τοῦ Wirth (1879. Mittelstufe II Kursus, σελ. 23, ἀρ. 17) — τοῦ Hansen (1886, II Theil, σελ. 90, ἀρ. 93) — τοῦ Niedergesäss (1894 für Bürgerschulen, I Klas. σελ. 56, ἀρ. 52) — τοῦ Wetzel καὶ Schumann (1894, I Theil, σελ. 307, ἀρ. 260) — τοῦ Mair (1894, IV Theil, σελ. 83, ἀρ. 80) — καὶ εἰς τὸ τῆς Ἐπιτροπῆς der Schuldirectoren Leipzigs (1894, III Stufe, σελ. 82, ἀρ. 71).

λέοντος, μιᾶς τίγρεως καὶ δύο παρδάλεων, λαμβάνει τὸ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καταπεσὸν χειρόκτιον τῆς μνηστῆς αὐτοῦ Kunigunde καὶ ἀπαλλάσσεται ἐξ αὐτῶν σῶος καὶ ἀβλαβῆς 1). Ἄλλ' ἐκεῖ οἱ κριταὶ δὲν εἶνε ἀύχμηρὰ ἀνθρώπια ὑπόυλον τὸ ψυχάριον ἔχοντα, ἀλλ' εἶνε ἄνθρωποι τοῦλάχιστον σωφρονοῦντες. Ἐκεῖ κριτάς, οἵτινες μύθους παιδευτικωτάτους καὶ ποιήματα ἐξόχου καλλονῆς καὶ ἀνυπερβλήτου ὕψους ἀπορρίπτουσιν ὡς « ἀπίθανα », βραβεύουσι δὲ « τὰ λαρδιὰ τῶν χοίρων καὶ τὰς φθειράς καὶ τὰς μύξας » μυκτῆρων ἠκιστα Ἀττικῶν ὡς ἀφελῆ καὶ ἐράσματα, δὲν ἀφίνουσι νὰ τρέχωσιν εἰς τοὺς δρόμους καὶ νὰ σεμνοπροσωπῶσι καὶ νὰ πλάττωσι τὸ στόμα ἐπὶ ἐδρῶν διδασκαλικῶν φληναφοῦντας καὶ ἐπὶ θρόνων κριτικῶν παραληροῦντας, ἀλλὰ περιορίζουσιν αὐτοὺς καὶ προσπαθοῦσι — καθ' ὅσον, ἐννοεῖται, ἀνθρωπίνως εἶνε δυνατόν — νὰ θεραπεύσωσι τὴν τε ἱερὰν νόσον καὶ τὴν σεμνὴν καὶ ἀγίαν ἀμβλύτητα αὐτῶν.

« Ἄλλὰ καὶ παραμεμορφωμένοι πολλοὶ τῶν μύθων καὶ τῶν διηγήσεων ἐκτίθενται . . Οὕτω πλὴν τῆς ἀνωτέρω διηγήσεως περὶ τοῦλέοντος καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἐν σελ. 87 « τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπύρτα », 131 « ἡ εὐσπλαγχνος Ἀγλαΐα », 164 « ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει » καὶ σελ. 181 « ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον ». Πολλῶ δὲ συντομώτερον, ἀφελέστερον ἀλλὰ καὶ πιστικώτερον ἐκτίθενται αὐταὶ ἐν τῷ Γερμανικῷ πρωτοτύπῳ ».

Τὸ μὴ εἰδέναί σε μηδὲν ὧν ἀμαρτάνεις,
ἔκκαυμα τόλμης ἱκανόν ἐστὶ καὶ θράσους 2).

Παράδοξον! ὁ κ. κριτῆς ὅσον προχωρεῖ εἰς τὴν κρίσιν, τόσοις μεγαθύνονται τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῦ! Ἐκάκισεν ἀνωτέρω τὴν « μακρη-

1) Deutsches Lesebuch v. Hansen, ἔτ. 1876, III Theil, σελ. 156, ἀρ. 116. Παρόμοιον πως τούτῳ, καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα προσεχέστερον ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἐν Πυθιονικῶν 9, 19-35 τοῦ Πινδάρου περὶ τῆς Κυρήνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ὑφέα, ἣτις ἀσπλος ἐμάχετο πρὸς λέοντας καὶ ἐφόνευεν αὐτούς: « Κίχε νιν λέοντι ποτ' εὐρυφαρέτρας | ὄδριμυ μούναν παλαίοισαν | ἄτερ ἐγγέων ἐκάεργος Ἀπόλλων . . | θυμὸν γυναικὸς καὶ μεγάλαν δύνασιν | θαύμασον, οἷον ἀταρβεῖ νεῖκος ἄγει κεφαλᾶ, μόχθου καθύπερθε νεᾶνις | ἦτορ ἔχοισα φόβῳ δ' οὐ κεχείμανται φρένες | . . γεύεται δ' ἀλκᾶς ἀπειράντου ».

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1018, ἔκδ. Dindorf.

γορίαν» ἐν τισι τῶν διηγηματίων καὶ μυθαρίων καὶ τὸ μῆκος τινων «φράσεων» σποράδην συνυφασμένων ἐν τῷ ὄλῳ, καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν πραγμάτων ἐλάλει. Ἐκάκισε μύθους τινὰς καὶ ποιήματά τινὰ ὡς «ἀπίθανα», καὶ κατεδείχθη ὡς μὴ λέγων τὴν ἀλήθειαν καὶ ὡς μὴ ἐννοῶν μηδὲ τὰ μᾶλλον εὐνόητα πράγματα. Νῦν κακίζων τὴν «παραμόρφωσιν» (?) τινῶν διηγημάτων καὶ δισχυρίζομενος ὅτι τὰ «παραμορφωθέντα» ταῦτα εἶνε μᾶλλον ἐκτενῆ καὶ ἤττον ἀφελῆ καὶ πιστικὰ (?) τῶν πρωτοτύπων, καταφωρᾶται ὅτι δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδεμίαν συνειδήσιν ἔχει τῆς ἀξίας τῶν λεγομένων αὐτοῦ, ὅτι οὐδέποτε εἶδέ τι τῶν πρωτοτύπων, ὅτι ἀγνοεῖ τέλειον τὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἐπαναλαμβάνει ὅ τι ἄλλοι ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸν εὐπαιδευτοὶ καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι ὑπέβαλον αὐτῷ!

Καθόσον γινώσκω μόνον παρὰ τοῖς Θουρίοις, ὡς διηγείται ὁ Διόδωρος (12, 17), ὑπῆρχε «τὸ παραδοξότατον καὶ παντελῶς ἐξηλλαγμένον» νομοθέτημα ἐκεῖνο τοῦ Χαρώνδου, καθ' ὃ ἀπέθνησκε «παραχρῆμα σφιγγόμενος ὑπὸ τοῦ βρόχου», ὃν ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον νὰ ἔχη περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ ὁ βουλόμενος νὰ προτείνῃ τὴν τροποποίησιν ἄρθρου τινὸς τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἂν ἡ τροποποίησις αὕτη δὲν ἐνεκρίνετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τροποποιήσεις ὁμως τῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις μυθαρίων καὶ διηγηματίων οὐδεὶς οὐδέποτε μέχρι τοῦδε κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ στραγγαλισμοῦ θάνατον. Πρῶτος ἐν τούτῳ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι ἐγώ. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἤκιστα δικαίως· διότι ἡ τροποποίησις τῶν διηγηματίων, τῶν μυθαρίων καὶ τῶν τοιούτων, δι' ὧν πληροῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν οὐ μόνον δὲν εἶνε πάντοτε κακόν, ἀλλὰ πολλάκις εἶνε ἀναγκαιότατον καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τε τῆς Λογικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς.

Τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ φυσικόν. Τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις προσλαμβανόμενα διηγήματα, παραμύθια, μῦθοι καὶ πραγματογραφίαι δὲν γράφονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων αὐτῶν πάντοτε διὰ τὰ μικρὰ παιδιά, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον διὰ τὰ μικρὰ παιδιά μιᾶς ἡλικίας, ἐνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς. ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γράφονται δι' ἄλλους σκοπούς. Ὁ ἀλφαβηταριογράφος λοιπὸν καὶ ὁ ἀναγνωσματοριογράφος, ὅταν κρίνῃ τι τούτων ἄξιον ἀναγραφῆς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ὀφείλει, ἔχει καθήκον νὰ προσαρμόσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ὅτε μὲν πρὸς τὰ ιδιόρρυθμα ἦθη τοῦ τόπου

αὐτοῦ, ὅτε δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἐν ἣ ζῆ, πάντοτε ὁμως πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδῶν, δι' οὓς τὸ βιβλίον εἶνε προωρισμένον, ἄλλως καταφωρᾶται ἀταλαίπωρος καὶ ἀλόγιστος καὶ ἄπειρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἐλευθέρα παράφρασις τῶν πρωτοτύπων καὶ ἡ παρηλλαγμένη ἐκθεσις αὐτῶν πολλάκις, πολὺ ἀπέχουσα τοῦ νὰ εἶνε ἐπίψογος, θεωρεῖται ὑπὸ παντὸς εὐ φρονούντος ὡς καθῆκον παιδαγωγικόν· εὐστόχως δὲ μάλιστα καὶ ἐπικαίρως συντελουμένη ὑπολαμβάνεται ὡς ἀρετὴ ἐξοχος τοῦ βιβλίου, καταδεικνύουσα τὸν συγγραφέα αὐτοῦ ἅμα μὲν ἀκρότατον ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ καὶ τῇ Μεθοδικῇ, ἅμα δὲ καὶ ἄνθρωπον νοῦν ἔχοντα.

Οὗτος ἀκριβῶς εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν τῶν τοιούτων τροποποιήσεων τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων καὶ τῶν πραγματογραφῶν οὐδὲν συνηθέστερον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν σοφῶν ἐθνῶν, ὑποδηλουμένων μάλιστα ὅτε μὲν διὰ τοῦ *Gekürzt* (συντομευθέν), ὅτε δὲ διὰ τοῦ *nach* (κατὰ τὸν . .) ἐπομένου πάντοτε τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, παρ' οὗ τὸ ὅπωςδῆποτε μεταποιηθὲν ἐλήφθη 1).

1) Ἐξαιρέσειν τούτου ποιεῖ μόνον ὁ ἐστεμμένος ἀναγνωσματοριογράφος τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὅστις καίπερ συγκατῆρας τὸ ἐστεμμένον αὐτοῦ βιβλίον ἐκ κλεψιλογημάτων ζώντων καὶ νεκρῶν συγγραφέων. οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἔγραψε πόθεν ταῦτα ἐκλεψιλογήθησαν. — Ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραδείγματα τῶν εἰρημένων πρόχειρα δύναται τις νὰ ἴδῃ καὶ ἂν ἀπλῶς διαφυλλίσῃ τὸ πρῶτον τυχόν ἀναγνωστικόν βιβλίον. Οὕτω π. χ. διαφυλλίζων τις τὸ Ἐναγνωσματάριον τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprrian* (1893, Ausg. B. II Theil, Oberstufe) εὕρσκει διὰ τοῦ *nach* καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως σεσημειωμένα τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 5. 39. 41. 61. 66. 74. 76. 154. 160. 167. — Διαφυλλίζων τὸ τοῦ *Erkelenz* (1891) εὕρσκει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον σεσημειωμένα τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 3. 6. 27. 141 καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν πᾶσι τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωσματορίοις — Διαφυλλίζων ἐπίσης τὸ τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprrian* (1894, Ausg. B. I Theil) εὕρσκει διὰ τοῦ *gekürzt* σεσημειωμένο, τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ποίημα τοῦ *Arnd*. — Διαφυλλίζων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ ἀναγνωσματάριον (II Theil) εὕρσκει τὸ ὑπ' ἀρ. 268 *gekürzt*. — Διαφυλλίζων τῶν αὐτῶν συγγραφέων τὸν *Kinderfreund* (1894 Aug. C) εὕρσκει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας Γουλιέλμου πρὸς τὴν βασίλισσαν *Gekürzt* καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν πᾶσιν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις. — Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀδήλως γενόμεναι μεταποιήσεις εἶνε συχνόταται. Οὕτω π. χ. «ὁ κλαπεὺς ἵππος», ὃ ἐστὶ τὸ διηγημάτιον τοῦ *Chr. Schmidt* «*Der kluge Landmann und sein Pferd*» (*Kurze Erzählungen*. München 4, 32, σελ. 219) εὕρηται ἐκτεθειμένον πιστῶς μὲν καὶ ἀκριβῶς εἰς τοῦ *Diellein* τὸ Ἀναγνωσματάριον (1894 Ausg. C. I. Band, σ. 123, ἀρ. 220), συντομώτατον δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Das gestohlene Pferd* εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ *Hirt* καὶ *Bock* (1894, Ausg. A. Theil. I, σελ. 74, ἀρ. 63), ἤτερον δὲ συντόμως εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ *Klissmann* (1885, τρίτη ἔκδοσ. σ. 107) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίσης «*Das gestohlene Pferd*;

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ὡς λογικὸν φυσικὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη ἄλλως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, εἰ μὴ ὅπως καὶ νῦν· διὸ ἄπειρα τῆς τοιαύτης ἐπιμέμπτου κατὰ τὸν κ. κριτὴν, « παραμορφώσεως τῶν μύθων » παραδείγματα καὶ εἰς τοὺς ἀλογίστους ἐκείνους ἀρχαίους Ἑλληνας εὐρίσκονται 1).

Κακίσας ἄρα ὁ κ. κριτὴς τὸ ἐμὸν βιβλίον ἐπὶ « παραμορφώσει » μύθων καὶ διηγημάτων ἐλέγχεται πρῶτον ὡς τέλειον ἀγνοῶν τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, δι' ὃ ἐμισθώθη· δεύτερον ὡς ἀγνοῶν τὰ στοιχειωδέστατα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐξ ὧν ἀποζῆ· τρίτον ὡς ἥκιστα εὐσυνεί-

ἐκτενέστατον δέ, ὑπὲρ τὸ τετραπλάσιον τοῦ πρωτοτύπου (!) εἰς τὸ Ἐναγνωσματάριον τοῦ Sostmann (1864, 2 ἔκδ. σ. 199, ἀριθ. 139) καὶ οὕτω καθεξῆς. — Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς μύθους. Οὕτω π. χ. ὁ Αἰσώπειος μῦθος « ὄνος καὶ λεοντῆ » (Halm 331) ἐτροποποιήθη μικρόν τι, σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, ὑπὸ τοῦ Curtman (Geschiechtechchen fur Kinder 6 Aufl. Giessen, 1860, σελ. 68), παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Hansen οὕτως μὲν ἔχωρ εἰς τὸν ἕνα τόμον τοῦ Ἐναγνωσματαρίου αὐτοῦ (1886, I Theil, σ. 17, ἀριθ. 35), ἄλλως δ' ἔχωρ εἰς τὸν ἄλλον αὐτοῦ τόμον (1886, II μέρος, σ. 7, ἀρ. 14). Ὁ Αἰσώπειος μῦθος « ἄρκτος καὶ ὄδοιπόρος » (Halm 311) πιστῶς μὲν σχεδόν καὶ ἀκριβῶς ὡς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εὔρηται ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ Schulz und Bohm (1887, σελ. 125, ἀριθ. 3), ἄλλως δ' ἐκτεθειμένος ἐν τῷ αὐτῷ Ἀλφαθηταρίῳ ἀλλαχοῦ (σελ. 143, ἀριθ. 28), καὶ ἄλλως ἐν τῷ Ἐναγνωσματαρίῳ τοῦ Hansen (1886, I Theil, σελ. 128, ἀριθ. 206) καὶ οὕτω καθεξῆς συχνότατα ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, λογικώτατα καὶ παιδαγωγικώτατα.

1) Οὕτω π. χ. ὁ μῦθος « ὄνος καὶ λεοντῆ » τρεῖς φερόμενος παρὰ Λουκιανῷ (Ἄλεξανδρος ἢ ἀναβιοῦντες 32. — Ψευδολογιστῆς 3 — Δραπέται 13) κατὰ τρεῖς διαφοροὺς τρόπους ἐκτίθεται. — Ὁ μῦθος « ἵππος καὶ ἔλαφος » ἄλλως ἐκτίθεται παρ' Ἀριστοτέλει (Ῥητορικὴ 1393, 6, 20), ἄλλως παρὰ Κόνωνι (Διηγήσεις, 42), καὶ ἄλλως παρὰ Κοραῆ (Αἰσώπ. μύθων συναγωγή σελ. 207. 208). — Ὁ μῦθος ἀλώπηξ καὶ δρυτόμος ἄλλως ἐκτίθεται παρὰ Βαβρίῳ (50), ἄλλως παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ (λόγ. 3, 1), καὶ ἄλλως παρὰ Halm (35). — Ὁ μῦθος « πίθηκοι ὀρχησθαι » δις φερόμενος παρὰ Λουκιανῷ (Ἀπολογία 5, σ. 713. Ἄλιεῖς 6, σ. 605) κατὰ δύο διαφοροὺς τρόπους φέρεται. — Ὁ μῦθος « Πένθους γέρας » παρὰ Πλουτάρχῳ φέρεται ἄλλως ἐν Παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον (σελ. 112 A) καὶ ἄλλως ἐν Παραμυθητικῷ πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν αὐτοῦ σ. 609 F — Ὁ μῦθος « ὄνου σκιά » φέρεται ἄλλως παρὰ τῷ Σχολιαστῇ Ἀριστοφάνους (Σφήκες 191), ἄλλως παρὰ Πλουτάρχῳ (Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων 848 A), ἄλλως ἐν Φωτίου βιβλιοθήκῃ (Κ. 265) καὶ ἄλλως παρὰ Σουίδα ἐν λέξει « ὄνου σκιά » (ἴδ. καὶ Κοραῆν ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 213, σημ. 3, καὶ σελ. 214 - 214). — Ὁ μῦθος « Βορέας καὶ Ἥλιος » ἄλλως ἐκτίθεται παρὰ Πλουτάρχῳ (Γαμικά παραγγέλματα 139 Δ), ἄλλως παρὰ τῷ σχολιαστῇ Ἀριστοφάνους (Βάτραχ. 1057), ἄλλως παρὰ Θεμιστίῳ (λόγ. 16, σ. 208), ἄλλως παρ' Ἀθηναίῳ (13, 605) καὶ ἄλλως παρὰ Halm (82). — Ὁ μῦθος « Λέων καὶ Γεωργός » φέρεται παρὰ Halm μὲν κατὰ δύο τρόπους, παρὰ Κοραῆ δὲ (σελ. 143-145) κατὰ πέντε! — Ὁ μῦθος « Ἀλέκτορες » κατὰ ἐξ διαφοροὺς τρόπους παρὰ Halm καὶ Κοραῆ (σελ. 344) κτλ. κτλ.

δητός ἀναλαβῶν νὰ διαπεράνη ἔργον, ὅπερ τέλεον ἠγνόει· καὶ τελευταῖον ὡς κακοποιός, καταδικάζων βιβλίον ἐπιστημονικῶς, ὡς γε ἐκ τούτου, συνταγμένον εἰς ἀχρησίαν. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα μόνον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι « παραμόρφωσά » τι. Ἄλλ' εἰάν δὲν παραμόρφωσα πάντα ὅσα καταλέγει, ἢ ἂν τινὰ τούτων παραμορφώσας ἐξέθηκα αὐτὰ πολὺ ἀφελέστερον καὶ πολὺ συντομότερον ἢ ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, τότε πῶς πρέπει νὰ κληθῇ ὁ τάναντία τῶν ἀληθῶν δισχυριζόμενος ἔντιμος οὗτος κύριος; Δὲν θὰ ἦτο ἄρά γε ἐπιτετραμμένον τότε εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ κ. κριτῆς οὐδὲν οὐδέποτε τῶν πρωτοτύπων εἶδε καὶ ὅτι τὰ μετὰ τῆς τολμῆς γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐγράφησαν καθ' ὑπαγόρευσιν ἄλλων ἐξ ἴσου εὐπαιδεύτων καὶ χρηστῶν, ὡς αὐτός;

Τὰ δύο διηγήματα « ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει » καὶ τὸ « παιγνίδιον μὲ τὰ σπύρτα » εἶνε ἐκτεθειμένα ἀκριβῶς, ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Συνέβη ὁμως εἰς τοὺς ὑποβολεῖς τοῦ κ. κριτοῦ πάθημα ἀρκετὰ γελοῖον, πολλὴν ὁμοιότητα ἔχον πρὸς τὸ παροιμιῶδες ἐκεῖνο πάθημα, ὅπερ ὁ παρ' ἡμῖν « κορυφαῖος τῶν διδασκάλων » αὐτοκαλούμενος κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἄλλοτέ ποτε ἔπαθε, ὑπολαβὼν τὸν Αἰσώπειον μῦθον τοῦ Ἀλφαθηταρίου μου « μύρμηξ καὶ περιστερὰ » ὡς Γερμανικὸν μῦθον καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τὸν σύμφυτον αὐτῷ σεμνότατον τρόπον κατ' ἐμοῦ, ὡς ἀγνοοῦντος τὰ Γερμανικὰ καὶ μεταφράζοντος τὸ « Bienen = μέλισσα τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου (!) ὡς « μύρμηκα ! » Περίεργος ὁμοιότης λογικῆς δυνάμεως καὶ ποιότητος ἦθος! Καὶ ἐνταῦθα δηλ. ἀμφότερα τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος διηγημάτια φέρονται ἐν τισὶ τῶν Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὅπως καὶ πάμπολλα ἄλλα ὡς εἰκός, κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἐχοντες δὲ κατὰ τύχην ἀνὰ χεῖρας οἱ ὑποβολεῖς τοῦ κ. κριτοῦ ἐν τῷ τῶν τοιούτων βιβλίων καὶ ὑπολαβόντες τὸ ἀνὰ χεῖρας αὐτῶν ὡς τὸ πρωτότυπον τῶν ἐμῶν διηγημάτων ἔσπευσαν καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ τὸ εὔρημα αὐτῶν τοῦτο. Αὐτὸς δὲ πᾶν εὐχαρίστως ἀκούσας τοὺς εὐπαιδεύτους τούτους καὶ ὁμόφρονας αὐτῷ, προθύμως πᾶν καὶ ἀπερισκέπτως ἄγαν ἔγραψεν ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐπισήμῳ ἐκθέσει αὐτοῦ τὰ καταγέλαστα ἐκεῖνα ἐπὶ « παραμορφώσει » ἐγκλήματα.

Τὸ παρ' ἐμοὶ διήγημα « ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει » εἶνε τὸ ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ Jutting διηγημάτιον « Zwei wissen es » 1),

1) Jutting, Fibel, ἔτ. 1888, σελ. 82, ἀρ. 9.

καθ' ὅλα ὁμοιον καὶ ἀπαράλλακτον πλὴν τῆς γλώσσης. Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ διήγημα τροποποιημένον πως καὶ ὡς ἔργον τοῦ Holz τιτλοφορούμενον φέρσται ἐν τε τοῖς Ἀλφαθηταρίοις τοῦ Franke 1) καὶ τοῦ Hirst-Bock 2), καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Bumüller-Schuster 3), τοῦ Wirth 4), τοῦ Mair 5), καὶ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας 6). Ἐν τινι λοιπὸν τούτων ἰδόντες αὐτὸ ἔσπευσαν νὰ μὲ καταγγείλωσιν ὡς «παραμορφωτὴν» καὶ νὰ μὲ καταδικάσωσι τούτου ἕνεκα δῆθεν!

Τὸ αὐτὸ δὲ πάθημα τῶν πολυμούσων κυρίων τούτων γίνεται ἔτι καταγελαστότερον ἐν τῷ διηγήματι «τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπέρτα».

Τὸ διηγημάτιον τοῦτο φέρσται ἐν πᾶσι, δύναται τις νὰ εἴπῃ, τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Φέρσται δ' ὁμοῦ κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους. Φέρσται πρῶτον ἐν τινι ὑπουργικῇ διαταγῇ τῆς Πρωσικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Spielet nicht mit Feuer» 7). Φέρσται δεύτερον ὡς ἀδέσποτον καὶ δὴ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφάς, συνηθέστερον ὁμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Spiele nicht mit Steichhölzer», ἀρχόμενον ὡς: «Der kleine Paul hat einmal» κτλ. 8) καὶ φέρσται τρίτον ὡς ἔργον τοῦ Curtmann ὑπὸ

1) Franke, ἔτος 1887, σελ. 113, ἀριθμ. 133.

2) Hirst-Bock, ἔτος 1894, σελ. 73, ἀριθμ. 61.

3) Bumüller-Schuster, ἔτος 1894, II Stufe, ἀριθμ. 22.

4) Wirth, ἔτος 1878, I Theil, I Kursus, σελ. 98, ἀριθμ. 141.

5) Mair, ἔτος 1894, I Theil, σελ. 23, ἀριθμ. 41.

6) Deutsches Lesebuch, herausgegeben von einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs, 1893, II Stufe, σελ. 12, ἀριθ. 22.

7) Ministerial — Erlass vom 4 Juni 1891 U. III A. N° 1856.

8) Τὸ διηγημάτιον τοῦτο Α' ὡς ἀδέσποτον φέρσται ἐν τοῖς Ἀλφαθηταρίοις τοῦ Eickelboom καὶ Ester (1894, Th. II, σελ. 16, ἀρ. 19 α) — τοῦ Haesters (Ausg. für Ungarn σελ. 64) — τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ Ausgabe A «in einem Theil» (1894, σελ. 64) — τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ Ausg. B (1894, I Theil, σελ. 48) — τοῦ Flügge (1894, σελ. 63) καὶ εἰς τὸ Niedertheinische (1894, σελ. 55) — Ἐπίσης φέρσται καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Diellein (1895, I Unterstufe, σελ. 122, ἀρ. 25) — τοῦ Hirt καὶ Bock (1894, I Theil σελ. 46, ἀρ. 42 β) — Β'. Ὡς ὑπουργικὴ διαταγὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Spielet nicht mit Feuer» φέρσται εἰς τὰ τέσσαρα Ἀναγνωσματάρια τοῦ Gabriel καὶ Supprian (Ausg. A. B 1. B 2. C) ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων, εὐθὺς ἐν τῇ μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου σελίδι. Ἐτι δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Diellein (1894, Mittelstufe, σελ. 224, ἀρ. 404 καὶ αὐθὺς ἐν Ausg. A. Mittelstuf. 1895, σελ. 227, ἀρ. 248) — τοῦ Haesters καὶ Richter (1894, Mittelstuf. σελ. 216) τοῦ Sarlach καὶ Haupt (1893, σελ. 392) — τοῦ Hirt und Bock (1892, Ausgab. A. II Theil, σελ. 35, ἀριθμ. 8) — τοῦ Wetzsel-Schuman (1894, I Theil, ἀριθμ. 69).

τὴν ἐπιγραφὴν « das Fünkchen » 1). Τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον ὄμοιον καὶ ἀπαράλλακτον εἶνε τὸ ἐν τῷ ἐμῷ Ἀλφαβηταρίῳ κατακρινόμενον νῦν, παραληφθὲν ἐκ τινος τῶν εἴκοσι Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, εἰς ἃ εὔρον αὐτό 2). Καὶ τοῦτο κακίζεται νῦν ἐπὶ « παραμορφώσει » ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ὅστις καὶ ἐν μόνον τῶν εἴκοσι τούτων βιβλίων ἐὰν ἐβλεπέ ποτε, δὲν θὰ εἶχε τὴν θρασύτητα — ὅσον κακόνους καὶ ἂν ὑποτεθῆ — νὰ γράψῃ ὅ,τι ἔγραψε κατακρινῶν μὲν δῆθεν τὸ ἐμὸν διηγημάτιον, γενόμενος δὲ αὐτὸς πράγματι καταγέλαστος.

Ἄλλὰ, λέγει, « συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον » ἐκτίθενται τὰ λεγόμενα ταῦτα ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Καὶ μὲ τοῦτο τί; Ἄλλως δὲ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος εἶνε μία ἀπλῆ ἀτομικὴ φάσις. Οὕτω δὲ λαλοῦσιν, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν οἱ ἄνθρωποι γράφουσι καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δυσχυρισμοῦ αὐτῶν. — Ἄλλὰ πῶς νὰ ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀφοῦ οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ βιβλίῳ ἔχει ἴδῃ τοῦτο; Συμπίπτει δὲ καὶ ἄλλως ἐκ λόγων παιδαγωγικῶν, κατὰ παράδοξον ὁμως σύμπτωσιν, καὶ συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον ὑπ' ἐμοῦ νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κακιζόμενα ταῦτα ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ 3).

Αὕτη εἶνε ἡ τελευταία παρατήρησις τῶν κ. κριτῶν περὶ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου.

1) Curtmann, Geschichtchen für Kinder, 6 Aufl. Giessen 1860, σελ. 4.

2) Τὸ ἐν τῷ ἐμῷ Ἀλφαβηταρίῳ κατακρινόμενον νῦν ἐπὶ « παραμορφώσει » διηγημάτιον « τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπέρτα » εὑρηται — ὅσον ἐγὼ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως γνωρίζω — ὅμοιον καὶ ἀπαράλλακτον ἐν εἴκοσι Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, καὶ καὶ δὴ ἐν 12 μὲν Ἀλφαβηταρίοις, ἐν 8 δὲ Ἀναγνωσματαρίοις. — Ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις δηλ. τοῦ Vogel (1874, σ. 124, ἀρ. 15) — Fechner (1879, σ. 52, ἀρ. 78) — Klussmann (1885, σ. 96, ἀρ. 126) — Schlimbach (1887, σ. 53, ἀρ. 27) — Franke (1887, σ. 66, ἀρ. 39) — Klauwell (1887, σ. 32) — Förster (1888, σ. 35) — Jutting (1888, σ. 57, ἀρ. 3) — Wangemann (1893, ἀρ. 31) — Klauwell Martin (1894, σ. 53, ἀρ. 22) — Scharlach καὶ Haupt (1894, σελ. 73, ἀρ. 11) — Haesters (1894, Ausg. B. II Theil, σ. 9, ἀρ. 10). — Καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Hirt καὶ Bock (1894, II Theil, σ. 67, ἀρ. 49) — Für die Unterklasse der bayrischen Voeksschulen (München σ. 68, ἀρ. 84) — Bumüller Schuster (1893, σ. 28) — Haesters (1888, für die Mittelklasse katholischer Volksschul. σ. 19) — Mair (1894, I Theil σ. 25, ἀριθ. 43) — Brunnert (1889, I Bueh, II Abth. σ. 14, ἀριθ. 12) — Hansen (1886, I Theil, ἀριθ. 48) — Dietlein (1895, I Unterstufe, ἀριθ. 252) — Ἐν συνόλῳ εἴκοσιν.

3) Τὸ κακιζόμενον « Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον » εἶνε « παραμῦθιον » τῶν

Εἶπον ἀνώτέρω ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἢ ἐπίσημος Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐρρυπάνθη

ἀδελφῶν Grimm, «*Das Hirtenbüblein*» ἐπιγραφόμενον καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῇ σελ. 275 τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ συγγράμματος αὐτῶν «*Kinder und Hausmärchen*» (2 Aufl. Berlin. 1819). Κατ' αὐτὸ τρεῖς ἐρωτήσεις προτείνονται εἰς τὴν ποιμενό- παιδα ὑπὸ τοῦ βασιλέως «*Wieviel Tropfen Wasser sind in dem Weltmeer? — Wieviel Sterne stehn am Himel? καὶ Wieviel Secunden hat die Ewigkeit*», καὶ τρεῖς ἀπαντήσεις δίδονται ὑπὸ τοῦ ποιμενόπαιδος. Ἐν τῷ καχιζομένῳ τούτῳ διη- γηματίῳ (ἴδ. ἔντυπον Ἄλφαθητάριον μου, 1893, σ. 105) περιέλαβον μόνον τὰς δύο πρώτας ἐρωτήσεις «*Πόσαι σταγόνες ὕδατος εἶνε τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης*» καὶ «*πόσα ἄστρα εἶνε εἰς τὸν οὐρανόν*» καὶ τὰς οἰκείας ἀπαντήσεις· τὴν τρίτην ἐρώτησιν καὶ τὴν τρίτην ἀπάντησιν παρέλειπον, καὶ τοῦτο διότι ἀδύνατον ἐξαεεῖς παῖδες καὶ δὴ ἐν Ἑλλάδι νὰ ἐνοήσωσι ταῦτα τοῦ πρωτοτύπου: «*Wieviel Sekunden hat die Ewigkeit; Ἀπόκρισις: «*Zu Hinterpommern liegt der Diamantberg, der hat eine Stunde in die Höhe, eine Stunde in die Breite und eine Stunde in die Tiefe; dahin kommt alle hundert Jahr ein Vögelein und wetzt sein Schnäblein daran, und wenn der ganze Berg abgewetzt ist, dann ist die erste Sekunde der Ewigkeit vorbei*», διανοήματα τέλειον ἀπερινόητα. Νῦν ποῦ ἔχουσι συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον ταῦτα; παρ' ἐμοὶ ἢ ἐν τῷ πρωτοτύ- πῳ; — Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὁ ἔλεγχος εἶνε πρόχειρος, διότι τὸ διηγημάτιον τοῦτο εἶνε συνηθέστατον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Γερμανῶν. Εὐρῆται π. χ. Ἐν τῷ Ἄλφαθηταρίῳ τοῦ Fechner (1879, σελ. 100, ἀρ. 146) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Böckler καὶ Fritze (1886, ἀρ. 23) — Bumüller καὶ Schuster (1890, σελ. 108, ἀρ. 110) — Erkelenz (1891, Theil I, σελ. 221) — Wetzel καὶ Schumann (1894, I Theil, σελ. 60, ἀρ. 80) — D. Les. v. einer Commission der Schuldirectoren Leipzigs (1894, II Stufe, ἀρ. 254) — Hirt καὶ Bock (1892, II Theil, σελ. 3) — Keck (1890 ἀρ. 11) — Flügge (1893 ἀρ. 60) — Gabriel καὶ Supprian (D. Les für einfache Schulverhältnisse 1894, ἀρ. 80) — τῶν αὐτῶν (I Theil, ἀρ. 110) — Sarlach καὶ Haupt (1893, σελ. 391, ἀρ. 423) — Haesters καὶ Richter für die Mit- telklassen (1894, σελ. 212) — Förster für die Mittelklasse (II σελ. 100, ἀρ. 30) — Für das Bedürfniss oberfränkischer Volksschul. (I Theil, σελ. 91, ἀρ. 116) — Dietlein — Mittelstufe — (1894, σελ. 58, ἀρ. 114) — Niedergesäss (1891, III Schuljahr, 1894, σελ. 11, ἀρ. 16) — Dietlein (1895, Ausgab. A, II Mittelstufe, σελ. 102, ἀρ. 118). — Ὁ κ. κριτῆς οὐδὲν τούτων γνωρίζει· διὸ καὶ ἀποφαίνεται ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. — Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ τὸ διηγημάτιον «*ἡ εὔσπλαγχνος Ἀγλαΐα*» εἶνε συντομώτε- ρον καὶ ἀφελέστερον παρ' ἐμοὶ ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ὡς ὄλως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρά- γματος θρασύτατα ὁ κ. κριτῆς ἀποφαίνεται. Τοῦτο εἶνε διηγημάτιον τοῦ Krum- macher ἐπιγραφόμενον «*Die kleine Wohlthäterin*». Φαίνεται δὲ ἐν τοῖς Ἀλφα- θηταρίοις τοῦ Büscher (1888, II Abth. σελ. 55, ἀρ. 21) — Franke (1887, σελ. 108, ἀρ. 122) — Hirt Bock, (1894, II Theil, σελ. 63, ἀρ. 43) — Καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Böckler καὶ Fritze (Mittelklasse — 1874, ἀρ. 44) — Wirth (1878, I Theil, I Kursus, σελ. 118, ἀρ. 170) — Hansen (1886, I Theil, ἀρ. 17) — Brünnert (I. Buch, II Abth. 1889, σελ. 64, ἀρ.*

ὑπὸ δημοσίου ἐγγράφου ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐρρυπάνθη ὑπὸ τῆς δῆθεν ἐκθέσεως τῶν ἡμετέρων τούτων κριτῶν· καὶ νομίζω ὅτι ἀπέδειξα αὐτὸ ὅπωςδὴποτε.

Ἄλλ' ἵνα οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τούτου ὑπολειφθῆ, τελευταίαν ἐπάγομαι καὶ τὴν δε τὴν ἀπόδειξιν. Παραθέτω ἐνταῦθα ἕκ τε τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου καὶ ἕκ τοῦ ἐμοῦ, τοῦ στιγματισθέντος, αὐτοούσια καὶ ἀπαράλλακτα τὰ πρῶτα μαθήματα τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τὸ τελευταῖον μάθημα ἕκ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου, εἶτα δὲ ἀνὰ ἕν ἕκ τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτιζονται τὰ ἀλφαβητάρια καὶ ἐν τέλει καὶ τὰ τελευταῖα μαθήματα ἐξ ἀμφοτέρων, μεθ' ὃ οὐδεὶς, πιστεύω, θὰ ἀπαιτήσῃ πλέον τῆς ἀπειροκαλίας καὶ κακονοίας τῶν κ. τούτων κριτῶν ἄλλην ἀπόδειξιν.

Α'. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων

Ἑδτεμμένα

Ἑδστιγματισμένα

Μάθημα πρῶτον

ι	ι	1.	δ ρ η	ο ρ η
ο	ο			
ν	ν		δ ρ η	δ ρ η.

ιον ιορ

ι,ο,ν. ι-ν ιν. ν-ι νι. ο-ν ον. ν-ο νο
 ι-ον ιον, νι-νι νινί.
 ι-ορ ιορ νι-νι νινί.
 ιον. νινί.

14) — Erkelenz (1891, I Theil, σελ. 208) — Der Comiss. der Schuldirektoren Leipzigs (1893, ἀρ. 238) — Gabriel-Supprian (1894, I Theil, ἀρ. 236) — Haesters καὶ Richter (Mittelklasse — 1894, σελ. 38) Dietlein (Mittelstufe, 1894, σελ. 214, ἀρ. 377) — τοῦ αὐτοῦ (1895, Ausg. A. II Mittelstufe, σελ. 66, ἀρ. 70). — Ἄν ὁ κ. κριτῆς καὶ ἐν μόνον τούτων τῶν παμπόλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἶχε καὶ ἐλάμβανε τὸν κόπον γὰ ἀναγνώσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος διηγημάτιον, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι θὰ ἐνύσταζε, θὰ ἐνόει ποῦ εἶνε ἀφελεστέρα ἢ ἐκθεσις· θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἐγὼ παρέλειπον τὰ πολὺ πρόωρα ἐκεῖνα διὰ παιδιάρια ἐξαετῆ φιλοσοφήματα τοῦ προτύπου «Darum füttere ich sie, so wie die reichen Menschen die armen unterstützen und ernähren — Die kleine Minna antwortete «Thun denn nicht alle Kinder in der ganzen Welt wie

Μάθημα δεύτερον

υ υ
 ύνι ύρι.
 ύνι. υ, υ-ι νι. ι-ν ιν. ο-ν ον. ν-ο
 νο. υ-ν υν. ν-υ νυ. υ-νι ύνι.
 ιον, νινί, ύνι, ύνιον.
 ιον, ρινί, ύνι, ύριον.
 ο ο ο ο ρ ρ ρ ρ υ υ υ

2. κόρη κ

δρη κόρη ή κόρη

Μάθημα δέκατον

θ θ
 θύρα θύρα
 θύρα. θ-υθυ. υ-θυθ. θ-ιθι. ι-θιθ.
 θ-οθο. ο-θοθ. θ-αθα. α-θαθ. θυ-ρα
 θύρα.
 θύρα, ό πίθος, ό πόθος, θυρίς,
 τό πιθάρι, τό παραθύρι.
 θ θ θ θ θ θ θ θ

Μάθημα δέκατον

10. πηγή π γ
 πα τώ πε τώ πε ρώ πη δώ πή δα
 κώ πη λύ πη πο νώ πολύ πό σα
 πό ση πό τε πο τέ πο τὰ πυ ρά
 πω λώ γά τα γά λα μέ γα γε λώ
 λέ γε φά γε φύ γε πη γή γόνυ
 γυνή έ-γώ λέγω—ή κώ πη ή γά τα
 ή πη γή ή γή ή γυνή τό γά λα
 πη γή θολή—γά λα πολύ γυνή
 νέα — γά τα κα κή—κῦ μα πολύ
 μέ γα.

Β'. Λέξεις

Έδτεμμέναι

(Μ. Βρατσάνου 'Αλφαβητάριον σελ. 16)

τό πῦρ, τό ποτόν, ό πόνος, ό
 πόρος, τό πίσον, ρίπις, ό πυρός,
 τό άπιον, τὰ άπια, τὰ τυρία, πα-
 τάτα, τὰ νινία, τὰ ύνία, νάνι, ό
 ναός, τό ράπανον, τὰ ία, τὰ ποτὰ
 τὰ σίτα, σανίς, τό σιτάρι, γάτα,
 ό γάτος, γαρίς, παγίς, τό πανί,
 θύρα, ό πίθος, ό πόθος, θυρίς, τό
 πιθάρι, τό παραθύρι — ό κακός,
 τό σύκον, ό κόπος, κότα, κάρα,
 τό καρότο, καρύα, κυνάρα.

Έδτιγματιδμέναι

(Χ. Παπαμέρκου 'Αλφαβητάριον σελ. 16)

Μέγας άλας άγελάς έλέφας πε-
 λεκάν φύλαξ κόραξ ίεραξ άραψ
 καδδίον σακκίον ψάλλω σάλπι
 σαλπίζω χάλκωμα ράμμα μάμμη
 λαμβάνω κάμπη μανδύας μαν-
 θάνω κανδύλη ξανθή σαργός καρ-
 διά χαρτία μαρτυρώ φάσσα θά-
 λασσα φυλάττω ταράττω άγαλμα
 άκανθα άπαντώ.

ich, so wie ja alle reichen Leute die armen verpflegen? και ότι τὰ άγαν ψυχρά
 και παρένθουσα έκείνα: « Der Vater aber blickte die Mutter an und sagte: O,
 du eilige Einfalt » άντικατέστησα δι' άλλων πολύ έπικαιροτέρων και προς την ήλι-
 κίαν τών παιδων προσφορωτέρων και ούτω κατέστησα τό όλον διήγημα πολύ απλου-
 στερον και πολύ παιδευτικώτερον.

σελ. 21

σελ. 21.

ἡ δορά, τὸ δόμα, τὸ λάδι, τὸ πόδι,
ἡ ποδιά, ἡ πεδιάς, τὸ ῥόδον, ἡ
ῥοδέα, ἡ ἀπιδέα.

κώδων ἀνδῶν χελιδῶν ῥώθων σά-
πων γέρων ἀχυρῶν γέλως ἦρωσ
φῶς ὀρφῶς ὕδωρ.

Γ'. Φράσεις.

Ἐστεμμένα

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 20-22)

μία μπλέα μὲ μῆλα, ὁ μὴν μὲ τὰς
ἡμέρας, τὸ ἔτος μὲ μῆνας, μέγας
ποταμός, τὸ μέσον τῆς ἡμέρας —
δύο δεμάτια, δέκα\δεμάτια, ἐν
μέγα δεμάτι ἀπὸ καλάμια, ἀπι-
δέα μὲ ἀπίδια, δορά κυνός, ῥοδέα
μὲ ῥόδα.

Ἐστιγματισμένα

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητ. σελ. 20-22)

ἵππος ψαρὸς — χόρτα πολλὰ —
ἀνθη ξηρὰ—φορτίον βαρὺ—χορδὴ
κιθάρας — φῶς μέγα — ὕδωρ κα-
θαρόν—ζῶα ἡ χελιδῶν, ἡ ἀνδῶν,
ὁ ὀρφῶς — βύσσινον κόκκινον —
φύλλα μυρσίνης ξηρὰ — φυτὰ τὸ
κάρδαμον, ἡ κάππαρις — ὀπώρα
τὸ βύσσινον — ζῶα ὁ κόσσυφος,
ἡ πάρδαλις.

Δ'. Προτάσεις.

Ἐστεμμένα

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 41-48)

Ὁ βοῦς ἐτέθη ὑπὸ ζυγόν. παῖ
ἔχε τὸν νοῦν σου, ἐπιμελοῦ καὶ
κοπίαζε. ποῦ ἐπῆγεν ὁ μαθητής;
ἀκούω τὴν φωνὴν τοῦ κούκου. τὸ
κανόνιον ἔκαμε μέγαν δοῦπον. ὁ
δοῦλος τοῦ οἴκου ἔφυγε. ἡ μήτηρ
ἔλουσε τὸν παῖδα. οἱ μουσικοὶ
παίζουν. ὁ κηπουρὸς ἐπότισε τὰ
λούλουδα. τὸ βούτυρον γίνεται
ἀπὸ γάλα. ὁ Θεὸς μισεῖ τὰ εἰδωλα.
ἡ εἰρήνη εἶνε θεῖον δῶρον. εἶθε
νὰ γείνω γέρων. ὁ οὐρανὸς εἶνε
κυανοῦς. ἔχω καλὸν γείτονα. ὁ
θεῖος μὲ φιλοδωρεῖ συνήθως. τὸ
παιδίον πεινᾷ. ὁ μάγειρος μένει

Ἐστιγματισμένα

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητ. σελ. 41-48)

Τὰ ῥόδα ἔχουσιν ὀσμὴν λεπτὴν.
Τὰ κρίνα ἔχουσιν ὀσμὴν βαρεῖαν.
Αἱ ἄσκαφοι ἄμπελοι δὲν δίδουσι
πολὺν καρπὸν. Ὅταν ἡ σελήνη
δὲν εἶνε εἰς τὸν οὐρανόν, αἱ νύ-
κτες εἶνε σκοτειναί. Τὰ ὑψηλὰ
δένδρα ὅταν ἔχωσι φύλλα πολλὰ,
εἶνε σκιερά. Ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν
δένδρων κάθηνται τὰ πρόβατα
καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ ἥλιος
καίῃ. Τὰ ἴσματα θέλγουσι τοὺς
μαθητάς. Ὁ κόσμος εἶνε πολὺ
ώραῖος. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ἡ
θάλασσα, τὰ δάση, τὰ πτηνά, τὰ
δένδρα, τὰ ἄνθη εἶνε ὅλα ὠραῖα.

εις τὸ μαγειρεῖον. ὁ πετεινὸς δὲν πετᾷ ὑψηλά. ἡ ὑγεία εἶνε πολὺ ἀγαπητὴ. μοῦ πονεῖ ἡ δεξιὰ χεῖρ. ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένηια.

Τὸν ὠραῖον τοῦτον κόσμον τὸν ἔκαμεν ὁ Θεός.— Ὁ σπίνος εἶνε πτηνὸν ὠδικόν, ὡς ἡ ἀηδὼν καὶ ὁ κόσσυφος. Ἡ κάμηλος εἶνε πολὺ ἄσχημον ζῶον. Ὁ ἀετός, ὁ λέων, ἡ τίγρις καὶ ὁ ταῦρος εἶνε πολὺ ἰσχυρὰ ζῶα. Τὸ Πάσχα εἶνε πολὺ μεγάλην ἑορτή.

Ε'. Τὸ τελευταῖον μάθημα τοῦ Α' μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου.

Ἐδτεμμένον

(Βρατσέου Ἀλφαβητάριον σελ. 67)

Ἡ Ἴδη εἶνε ὄρος τῆς Κρήτης. Ἡ Ἥρα ἦτο σύζυγος τοῦ Διός. Ὁ Γεώργιος εἶνε βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πάρος εἶνε ἐπίσημος διὰ τὰ λευκὰ μάρμαρα. Εἰς τὴν Ῥόδον ἦτο ὁ περίφημος κολοσσός. Ὁ Ὄθων ἦτο ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Θήρα εἶνε γέννημα ἠφαιστείου. Ὁ Φίλιππος ἦτο πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἡ Τῆνος εἶνε ἐπίσημος διὰ τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους. Ἡ Κῶς εἶνε πατρις τοῦ Ἴπποκράτους. Ὁ Λεωνίδας ἀπέθανεν ἐνδόξως εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο δίκαιος. Ὁ Δημοσθένης ἦτο ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ Ζάκυνθος πάσχει συχνάκις ὑπὸ σεισμῶν. Ἡ ἀγία Ἐλένη ἦτο μήτηρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὰ Ψαρὰ ἔχουσι πολλὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Εἰς τὸν Ὑμηττὸν γίνεται τὸ εὐῶδες μέλι. Εἰς τὸν Μαραθῶνα συνεκροτήθη μάχη μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Ξενο-

Ἐδτιγματιδμένον

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητάριον σελ. 60)

Τὸ φθινόπωρον εἶνε μία ἀπὸ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἔτους. Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους εἶνε τὸ ἔαρ, τὸ θέρος, τὸ φθινόπωρον καὶ ὁ χειμῶν. Ὅσῳ τὰ μῆλα εἶνε γλυκύτερα, τόσῳ εὐωδιάζουσιν ὀλιγώτερον.

Ῥόδα λέγονται τὰ τριαντάφυλλα. Τὰ τριαντάφυλλα μοσχολοῦσι. Τὰ τριαντάφυλλα εἶνε ἄνθη τῆς τριανταφυλλέας. Τὰ ἄνθη εὐωδιάζουσι περισσότερον τὸ πρῶν παρὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἐσπέραν· περισσότερον τὸ φθινόπωρον παρὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος· περισσότερον ἀπὸ πλησίον, παρὰ ἀπὸ μακρὰν· περισσότερον ὅταν εἶνε χλωρὰ, παρὰ ὅταν εἶνε ξηρὰ. Τὰ τριαντάφυλλα εὐωδιάζουσι καὶ ὅταν εἶνε χλωρὰ καὶ ὅταν εἶνε ξηρὰ· τὰ ξηρὰ τριαντάφυλλα εὐωδιάζουσι μόνον ἀπὸ πλησίον, τὰ χλωρὰ εὐωδιάζουσιν ἀπὸ πλησίον καὶ ἀπὸ μακρὰν.

Ἀπὸ ὅλα τὰ πτηνὰ ὁ ἀετός εἶνε τὸ ἰσχυρότατον, ἡ ἀηδὼν τὸ ὠδικώτατον, ὁ κύκνος τὸ ὠραιότατον. Ἀπὸ ὅλα τὰ χερσαῖα ζῶα ὁ

φῶν ἦτο Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν Χῖον γίνεται ἡ μαστίχη. Σόλων ὁ σοφὸς εἶπε, μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε. Οἱ Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν πολὺν καιρὸν περὶ τοῦ Ὀρωποῦ.

λέων εἶνε τὸ ἀνδρειότατον, ὁ λαγὸς τὸ δειλότατον, ἡ τίγρις τὸ ἀγριώτατον, τὸ ἀρνίον τὸ ἡμερώτατον, ὁ ποντικός τὸ μικρότατον, ὁ ἐλέφας τὸ μεγαλήτερον. Ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα τοῦ κόσμου ἡ κάμπλος εἶνε τὸ ἀσχημότερον, ὁ ἵππος τὸ ὠραιότατον, ἡ φάλαινα τὸ μεγαλήτερον. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθη τὰ τριαντάφυλλα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἑσπερος εἶνε τὰ ὠραιότατα. Ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τὸ φῶς, ἡ ἀνατολή καὶ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου εἶνε τὰ ὠραιότατα.

5'. Αἰσώπειοι Μῦθοι

Ἑστεμμένοι

Κύων προσκεκλημένος εἰς δεῖπνον.

(Βρατσάνου Ἀλφραβητ. σελ. 96, ἀρ. 28)

Μίαν ἡμέραν οἰκοδεσπότης εἶχε καλέσει πολλοὺς φίλους του εἰς δεῖπνον. Ἐκαμε δὲ πολλὰς ἐτοιμασίας. Ὁ μάγειρος κατεγίνετο νὰ μαγειρεύῃ πολλὰ φαγητά. Ὁ κύων τῆς οἰκίας ἐνόμισε τότε καλὸν νὰ καλέσῃ καὶ αὐτὸς ἄλλον γειτονικὸν κύνα νὰ συνδειπνήσωσιν. Ὁ ξένος κύων ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ μαγειρεῖον. Βλέπων δὲ οὗτος τόσῳ πλούσιον δεῖπνον νύχαιστεῖτο. Ἀπὸ μεγάλην δὲ χάραν ἔλεγε· «Τί εὐτυχία μοῦ ἦλθε τόσῳ αἰθνιδίως! Θὰ γεμίσω ὅσον δύναμαι τὴν κοιλίαν μου ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά. Αὔριον δὲν θὰ πεινάσω διόλου». Ἐσεῖε λοιπὸν τὴν οὐράν του καὶ ἔβλεπε μὲ χάραν τὸν κύνα τῆς οἰκίας. Ὁ μάγειρος

Ἑστιγματισμένοι

Βοσκὸς καὶ ψεύστης.

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφραβητ. σελ. 69)

Μίαν φορὰν ἐν παιδίον ἔβασκε τὰ πρόβατά του πλησίον τοῦ χωρίου αὐτοῦ. Μίαν ἡμέραν τὸ παιδίον ἤθελε νὰ παίξῃ καὶ χωρὶς νὰ εἶνε ἀλήθεια ἐφώναζε δυνατά. «Λύκοι, λύκοι! Τρέξατε δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Λύκοι εἰς τὰ πρόβατα! Οἱ χωρικοὶ ἤκουσαν ὅτι λύκοι ἐπῆγαν εἰς τὰ πρόβατα καὶ ἀμέσως ἔτρεξαν μὲ ξύλα καὶ μὲ ὄπλα νὰ φονεύσωσιν αὐτούς, Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀλήθεια. Τὸ παιδίον ἐψεύδετο. Ἦθελε μόνον νὰ παίξῃ καὶ νὰ γελάσῃ. Τὸ παιγνίδιον τοῦτο ἤρθε εἰς τὸ παιδίον. Καὶ ὅταν ἤθελε νὰ διασκεδάσῃ, ἐφώναζε πάντοτε· «Λύκοι, λύκοι!». Οἱ χωρικοὶ ἐπῆγαν δύο καὶ τρεῖς φορὰς ἕως ἐκεῖ καὶ ποτὲ δὲν εὗρισκον λύκους.

ὄμως δὲν νύχαριστεῖτο νὰ βλέπῃ τὸν ξένον τοῦτον κύνα νὰ γυρίζῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ σείῃ τὴν οὐράν του. Τὸν συνέλαβεν ἐκ τοῦ ποδὸς καὶ τὸν ἔρριψεν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἐξω εἰς τὸν δρόμον. Ὁ δυστυχὴς κύων ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὰς πέτρας καὶ ἐκτύπησε πολὺ. Ἦρchiσε λοιπὸν νὰ τρέχῃ καὶ νὰ φωνάζῃ δυνατὰ ἀπὸ τὸν πόνον. Οἱ ἄλλοι κύνες, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐβλεπον νὰ τρέχῃ, τὸν ἠρώτων, πῶς ἐκαλοπέρασεν εἰς τὸ συμπόσιον. «Περίφημα, ἀπεκρίθη οὗτος μὲ γέλωτα πικρὸν· ἔπιον ὄμως πολὺν οἶνον καὶ ἐξαλίσθην· δὲν διέκρινα δὲ ἀπὸ τὴν μέθην οὔτε τὴν θύραν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἰσῆλθον».

Δὲν πρέπει τις νὰ ἐλπίζῃ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ τὸν ὠφελήσωσι.

Μίαν ἡμέραν ἦλθον εἰς τὰ ἀληθινὰ λύκοι εἰς τὰ πρόβατα. Ἦτο φοβερὰ ἡ λύσσα αὐτῶν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τὸ παιδίον. Οἱ λύκοι ἔσχιζον δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰ πρόβατα. Πολλὰ ἠφανίσθησαν. Τὸ παιδίον ἐφώναζεν ὅσον ἠδύνατο δυνατώτερα τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐλθωσιν εἰς βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ χωρικοὶ δὲν ἦλθον εἰς βοήθειαν· οὔτε κἀν ἐκινήθησαν ἀπὸ τὸν τόπον των. Ἐνόμισαν ὅτι καὶ πάλιν τὸ παιδίον ἠθέλε νὰ παίξῃ μὲ αὐτοὺς, ὅπως ἔπαιζε πάντοτε. Οἱ λύκοι τότε ἔφαγον μερικὰ πρόβατα, ἔσχιζαν τὰ ἄλλα καὶ ἔφυγον. Ὁ δὲ ψεύστης βοσκὸς ἔμεινε χωρὶς πρόβατα.

Ζ'. Διηγήματα

Ἐδτεμμένα

1. Ἀγάπα καὶ σέβον τὸ γῆρας

(Βρατσάνου Ἀλφραβητάρ. σελ. 109, ἀρ. 49)

Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Τιμολέων εἶχον πάμπον, πολὺ γέροντα. Οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίζῃ κατ' ἄλλον τρόπον ἢ στηριζόμενος ἐπὶ βακτηριῶν. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος γέρον ἠγάπα πολὺ τὴν ἐσοχὴν, ἐπεθύμει νὰ ἀπολαύῃ τὰ κατὰ τῆς πλουσίας φύσεως. Οἱ μικροὶ του ἔγγονοι τὸν ἠγάπων πολὺ. Ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι. Μὲ τὴν ἀδειαν τῶν γονέων

Ἐδτιγματιωμένα

Ἡ σελήγη καὶ τὸ καλὸν παιδίον

(Κ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφραβητάριον ἐκδ. στερεότυπ. σελ. 98).

Ἐμὴν φορὰν ἔν παιδίον ἐκάθητο εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἐβλεπεν ἐξω. Ἐπερίμενε τὸν πατέρα του. Εἶχε νυκτώσῃ. Ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐλθῃ ὁ πατήρ του, ἦτο μακρὸς καὶ κακός. Ἡ μήτηρ του ἔλεγεν, εἴμπορεῖ νὰ εἶνε κακοὶ ἄνθρωποι εἰς τὸ δάσος καὶ νὰ βλάψωσι τὸν δυστυχῆ πατέρα. Εἴμπορεῖ νὰ ἔχασε τὸν δρόμον ἢ νὰ ἔπεσεν εἰς κἀνένα βάλ-

των ελαβον τὰς μικράς των χρηματικὰς οικονομίας καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν ἀμαξοποιόν, καὶ κατεσκεύασαν ἕν ὥραϊον καὶ ἀναπαυτικὸν ἀμαξάκι διὰ τὸν γέροντα· τὸ ἀμαξάκι τοῦτο ἠδύναντο εὐκόλως νὰ σύρωσι τὰ δύο παιδιά. Ποία χαρὰ εἰς αὐτὰ καὶ εἰς τὸν γέροντα, ὅταν ἐτελείωσε τὸ ἀμαξάκι! ποία εὐχαρίστησις εἰς τὰ παιδιά νὰ ὀδηγῶσι τὸν καλὸν γέροντα εἰς τὴν ἐξοχὴν! μὲ ποίαν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπέφευγον τὰς πέτρας καὶ τοὺς λάκκους!

Ὁ γέρων πάππος, ἔχων τὰ γόνατά του συχνάκις κεκαλυμμένα ἀπὸ ἄνθη, νύχαριστεῖ τὸν ἀγαθὸν θεόν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ εὐλογῆσῃ τὰ ἀξιαγάπητα ταῦτα μικρὰ παιδιά. Ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου τὰ νύλόγησεν ὁ γέρων διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἐκοιμήθη μὲ εἰρήνην.

τον ἢ βαθὺν ποταμὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ.

Τὸ παιδίον ἤκουε τοὺς λόγους τούτους τῆς μητρὸς του καὶ ἔτρεμεν. «Ἄχ! νὰ ἤρχετο τώρα ὁ πατήρ μου, πόσον θὰ ἔχαιρον», ἔλεγε τὸ καλὸν παιδίον. Ἄλλ' ὁ πατήρ του δὲν ἐφαίνετο πουθενά, ἢ δὲ νύξ ἐπροχώρει.

Τὸ παιδίον ἐκλαίει καὶ ἤρχισε νὰ λέγῃ τὴν προσευχὴν, τὴν ὁποίαν ἔμαθεν ἀπὸ τὴν μητέρα του. Ἄφου ἐτελείωσε τὴν προσευχὴν του παρετήρησεν ὅτι ἡ σελήνη ἤρχισε νὰ φαίνεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ δάσους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ πατήρ του. Τὸ παιδίον ἐχάρη πολὺ καὶ εἶπεν· Ἄχ! καλὴ μου σελήνη, φώτισε τὸν πατέρα μου νὰ εὔρῃ τὸν δρόμον.

Ἡ σελήνη ἐφώτιζε λαμπρότατα. Ὑστερον ἀπὸ ὀλίγον ἤκουσε τὸ παιδίον τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς του κάτω εἰς τὴν αὐλήν. Μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔτρεξεν ἀμέσως εἰς τὴν αὐλήν, ἐχαιρέτισε τὸν πατέρα του καὶ ἐφίλησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

Ἐδτεμμένον

2. Πρέπει νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν

(Μ. Βρατσάνου Ἄλφαβητ. σελ. 82).

Ἐν μικρὸν] παιδίον εἶχε πέσει εἰς ἕνα μικρὸν λάκκον γεμάτον ἀπὸ χιόνα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ. Δύο ἄλλα παιδιά ἤλθον πρὸς αὐτό. Τὸ ἕν ἐγέλα καὶ ἔρριπτε χιόνας εἰς τὸ πτωχὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐκλαίει. Ἄλλὰ

Ἐδειγματιζόμενον

2. Ὁ ξένος

(Χ. Παπαμέρκου Ἄλφαβητάριον σελ. 76).

Μίαν φορὰν ἕν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Κωνσταντῖνος, ἐπαιξε μὲ πολλὰ ἄλλα παιδιά εἰς τὸν δρόμον. Τότε εἰς ξένος κύριος ἤλθεν ἐκεῖ καὶ μὲ εὐγένειαν πολλὴν τὰ παρεκάλεσε νὰ τοῦ δείξωσι τὸν δρόμον διὰ τὸ πλησίον χω-

τὸ ἄλλο, πολὺ καλὸν παιδίον, ἐπήδησεν, εἰς τὸν λάκκον, ἔδωκε τὸ παιδίον ἔξω καὶ τὸ ἔφερον εἰς τοὺς γονεῖς του. Τρία ὥραϊα μῆλα ἔλαβε δῶρον τὸ καλὸν αὐτὸ παιδίον.

ρίον « Ἐλάτε μαζί μου. Θὰ Σᾶς δείξω ἐγὼ τὸν δρόμον », εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος. Καὶ ἐπῆγε μαζί με τὸν ξένον καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον.

Ὁ ξένος εὐχαρίστησε τὸν Κωνσταντῖνον με πολλὴν εὐγένειαν καὶ ἤθελε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν μίαν δραχμὴν. Ὁ Κωνσταντῖνος δμως τοῦ εἶπε· « Σᾶς ἔδειξα με εὐχαρίστησίν μου τὸν δρόμον καὶ θὰ ἦτο ἐντροπὴ νὰ δεχθῶ χρήματα δι' αὐτό. Ὡρα καλή, ξένε! Ὁ Θεὸς νὰ Σᾶς φυλάττῃ εἰς τὸν δρόμον! » Καὶ ἔφυγεν ἀμέσως ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐδτεμμένον

3. Ὁ φίλος τῶν παιδιῶν

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον σελ. 111-112)

Ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδασκε τὸν λαόν, ὅλοι τὸν ἤκουον μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Τότε καὶ τὰ μικρὰ παιδιά τὸν ἐπλησίαζον. Ἡὐχαριστοῦντο καὶ αὐτὰ νὰ βλέπωσι τὸ γλυκύ του πρόσωπον καὶ νὰ ἀκούωσι τοὺς ὠραίους λόγους του. Ἡὐχαριστοῦντο νὰ ἀκούωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους.

Τὰ παιδιά ταῦτα ἔφερον εἰς τὸν Χριστὸν ἄνθη καὶ ἐπαιζον μετ' αὐτοῦ.

Μίαν ἡμέραν οἱ μαθηταὶ του ἤθελον νὰ ἀπομακρύνωσι τὰ παιδιά, διότι ὁ Χριστὸς ἦτο κουρασμένος. Ἀλλ' ἐκεῖνος τοὺς ἠμπόδισε, λέγων με τὴν συνήθη γλυκεῖάν του φωνήν. « Ἀφήσατε τὰ

Ἐδτιγματιδμένον

3. Λέων καὶ μήτηρ

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητ. σελ. 90-91).

Εἰς μίαν πόλιν μέσα εἰς ἓν παράπηγμα εἶχον ἄγρια ζῶα· πιθήκους, ἄρκτους, τίγρεις καὶ ἓνα πολὺμέγαν λέοντα. Ἐκαστον ζῶον ἦτο κλεισμένον εἰς ἓνα στερεώτατον κλωδόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐμπρὸς χονδρὰς σιδηρᾶς κιγκλίδας. Ἀπὸ τὰς κιγκλίδας ταύτας ἐφαίνοντο τὰ ἄγρια θηρία. Πολλοὶ ἀνθρώποι ἐπήγαινον εἰς τὸ παράπηγμα, ἐπλήρωνον ὀλίγα λεπτά καὶ ἔδλεπον τὰ ἄγρια θηρία.

Μίαν ἡμέραν, ὀλίγον μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ὁ κόσμος ἔτρεχεν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐφώναζε· « Φύγετε! εἰς τὰς οἰκίας σας! Κλείσατε τὰς θύρας! Ὁ λέων ἔφυγεν! Ἐφυγεν ὁ λέων! »

Εἰς ὀλίγον καιρὸν ἦσαν ἡσυχοί

παιδιά νὰ ἐλθῶσιν εἰς ἐμὲ καὶ μὴ τὰ ἐμποδίζετε! Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνήκει εἰς αὐτά».

καὶ ἔρημοι οἱ δρόμοι. Ὅλοι ἔφυγον. Ἐτρύπωσεν ἕκαστος ὅπου ἠδυνήθη.

Ἐν παιδίον μόνον ὡς τριῶν ἐτῶν ἐκάθητο εἰς τὸν δρόμον καὶ ἐπαιζε μὲ τὴν ἄμμον. Τίποτε δὲν ἐνόησε τὸ κακόμοιρον ἀπὸ ὅλον αὐτὸν τὸν θόρυβον.

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἐβλεπον ἀπὸ τὰ παράθυρα τὸ παιδίον. Ὅλοι ἐλυποῦντο αὐτὸ καὶ τὸ ἐφώναζον νὰ κρυφθῇ. Ὅλοι ἐγνώριζον ὅτι τὸ παιδίον ἦτο χαμένον, ἂν τὸ ἐβλεπεν ὁ λέων. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ βοηθήσῃ τὸ κακόμοιρον τὸ παιδίον. Ὅλοι ἦσαν ἄνθρωποι!

Αἰθνης ἤκουσαν τὸν λέοντα νὰ βρυχᾶται. «Ἐρχεται!» φωνάζουσι. «Νά τον! Ἐχει κόκκινα τὰ ὄμματα! Ἀφρίζει ἀπὸ τὴν λύσσαν! Τὸ πτωχὸν παιδίον εἶνε χαμένον! Ὁ λέων τὸ ἔχει εἰς τὸ στόμα του!»

Τότε ὤρμησε μία γυνὴ μὲ λυμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μίαν οἰκίαν ἐναντίον τοῦ λέοντος. Ὅλοι τῆς φωνάζουσι νὰ μὴν ὑπάγῃ. Ἀλλ' αὐτὴ καθόλου δὲν προσέχει. Ἀψηφεῖ τὸν μέγαν κίνδυνον. Ὅρμᾳ κατὰ τοῦ λέοντος, λαμβάνει ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ παιδίον, καὶ φεύγει.

Ὁ λέων αὐτὸ δὲν τὸ ἐπερίμενε. Ἐξαλίσθη. Ἡ γυνὴ ὅμως εἶχε φύγῃ μὲ τὸ παιδίον εἰς τὴν πλησιέστεραν οἰκίαν. Τὸ παιδίον ἐσώθη!

Ποῖα νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὐτή; Βεβαίως τόσῃν τόλμῃν δύναται νὰ ἔχῃ μόνον μία μήτηρ.

Η'. Φυσιογνωστικά.

Ἐδτεμμένα

1. Ὁ ποῦς.

(Μ. Βραζιλίαν Ἀλφραβιάριον σελ. 99)

Οἱ πόδες εἶναι τὰ κάτω ἄκρα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐχομεν δύο πόδας, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν. Ὁ ποῦς ἔχει πέντε δακτύλους. Ὁ μῆρος, τὸ γόνυ, ἡ κνήμη, οἱ ἀστράγαλοι, ἡ πτέρνα, ὁ ταρσός, οἱ δάκτυλοι, οἱ ὄνυχες, εἶναι μέρη τοῦ ποδός. Μὲ τοὺς πόδας περιπατοῦμεν καὶ τρέχομεν. Πρέπει νὰ πλύνωμεν τοὺς πόδας συχνάκις. Πρέπει νὰ ἔχωμεν τοὺς πόδας θερμούς.

Ἡ ῥίς.

Ἡ μύτη λέγεται καὶ ῥίς. Ἡ ῥίς εἶναι μακρά. Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ μεσοφρύου καὶ φθάνει σχεδὸν ἕως εἰς τὸ ἄνω χεῖλος. Ἡ ῥίς ἔχει τρία μέρη, τὸ ἄνω, τὸ κάτω, καὶ τὸ μέσον. Τὸ κάτω μέρος τῆς ῥινός λέγεται ἀκρορρίνιον. Τὸ μέσον λέγεται ἡ ῥάχις τῆς ῥινός. Τὰ κάτω μέρη τῆς ῥινός λέγονται ῥώθωνες. Διὰ τῆς ῥινός ἀναπνέομεν καὶ ὀσφραϊνόμεθα. Ἀπὸ τὴν ῥίνα ἐξέρχεται ἡ μύξα. Πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ῥίνα μὲ τὸ ῥινόμακτρον.

Ἐδτηγματιδμένα

1. Τὰ δάση

(Χ. Παταμέριον Ἀλφραβιάριον σ. 98-99)

Τὰ δάση εἶνε τόποι μεγάλοι γεμάτοι ἀπὸ δένδρα. Τὰ δένδρα εἰς τὰ δάση εἶνε πυκνὰ καὶ διάφορα ἀπὸ τὰ δένδρα τῶν κήπων. Εἰς τὰ δάση εἶνε ὄρυες, ἐλάται, πεῦκαι. Τὰ δένδρα ταῦτα εἶνε πολὺ χονδρά, καὶ πολὺ ὑψηλά. Ἐχουσι κλώνους μεγάλους καὶ φύλλα πολλὰ. Μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν δένδρων τοῦ δάσους εὐρίσκονται θάμνοι, φρύγανα καὶ πολλὰ καὶ διάφορα ὠραῖα ἄνθη.

Εἰς τὰ δάση εὐρίσκονται καὶ πολλὰ ζῶα. Ἐκεῖ πεταλοῦσαι μὲ διάφορα χρώματα παίζουσι. Μικροὶ καὶ μεγάλοι κύνταροι τρέχουσιν. Ἀκόμη καὶ μικρὰ ὀφείδια καὶ σαῦραι δὲν λείπουσιν. Ἀλλὰ ὠραιότερα ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα εἶνε τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα ψάλλουσιν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐδῶ κελαδεῖ ὁ σπίνος, ἐκεῖ ψάλλει ὁ μαῦρος κόσσυφος, παρέκει ἄδει ἡ ἀηδὼν, πανταχοῦ τερετίζει ὁ τέττιξ. Ὅλα εἶνε εὐθυμα ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὴν ἑσπέραν. Ἐδῶ ἔχουσι καὶ τὰς φύλας τῶν τὰ πτηνά, ἀλλὰ εἰς τοὺς θάμνους, ἀλλὰ εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων, ἀλλὰ εἰς τὴν γῆν καὶ ἀλλὰ εἰς τὰ κούφια δένδρα.

Εἰς τὰ δάση ζῶσι καὶ πολλὰ ζῶα τετράποδα. Λαγοί, ἀλώπεκες, κουνέλια, ἀγριοὶ χοῖροι, λύκοι καὶ πολλὰ ἄλλα ζῶα.

Ἐδτεμμένα

2. Ὁ σῦς.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 86-87)

Ὁ χοῖρος εἶναι ζῶον οἰκιακόν. Εἶναι πολὺ ὠφέλιμος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ κρέας τοῦ χοίρου εἶναι νόστιμον καὶ θρεπτικόν, ἀλλ' ὀλίγον σκληρόν. Τὰ μῆρια τοῦ χοίρου ἀλατίζουσι καὶ καπνίζουσι. Τὰ τοιαῦτα μῆρια τοῦ χοίρου λέγονται χοιρομήρια. Ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ χοίρου κατασκευάζουσιν οἱ χωρικοὶ ὑποδήματα. Ὁ χοῖρος εἶναι πολὺ παχὺ ζῶον. Ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸ πάχος τοῦ χοίρου γίνονται τὰ λουκάνικα. Τὰ λουκάνικα λέγονται καὶ ἀλλᾶντες. Ἀπὸ τὰς τρίχας τοῦ χοίρου κατασκευάζουσι ψῆκτρας. Αἱ ψῆκτραὶ χρησιμεύουσι πρὸς καθαρισμὸν τῶν υποδημάτων καὶ τῶν φορημάτων. Μὲ τὸ πάχος τοῦ χοίρου ἀλείφουσι τὰς μηχανάς. Ὁ χοῖρος εἶναι πολὺ ἀκάθαρτον ζῶον. Ἀρέσκειται νὰ κυλῖνται εἰς τὸν βόρβορον. Μὲ τὸ ῥύγχος του ἀναταράσσει τὴν κόπρον. Ὁ ἀρσενικὸς χοῖρος λέγεται καὶ σῦς. Ὁ θηλυκὸς χοῖρος γεννᾷ ἕως δώδεκα χοιρίδια. Ὁ χοῖρος ἀγαπᾷ τὰς βαλάνους καὶ τὰ κεράτια (ξυλοκέρατα).

Τί κατασκευάζουσι μὲ τὰς τρίχας τοῦ χοίρου; Ποῖον ζῶον μᾶς δίδει πάχος καὶ ἀλλᾶντας; Πῶς εἶναι τὸ κρέας τοῦ χοίρου; κτλ.

Ἐδτιγματιδμένα

2. Οἱ ποταμοί.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 86-87).

Ἀπὸ τὰς πηγὰς γίνονται τὰ ῥυάκια. Τὰ ῥυάκια κυλίουσι τὰ καθαρὰ καὶ δροσερὰ νερά των ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ ἀπὸ τὰς πεδιάδας καὶ ἀπὸ τὰ δένδρα μὲ πολλὴν ὠραιότητα καὶ μὲ ἕν ἀπαλὸν κελάρυσμα. Τὸ κελάρυσμα τῶν ῥυακίων καὶ ὁ δρόμος τῶν νερῶν των προξενούσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὴν εὐχαρίστησιν. Ἀπὸ τὰ ῥυάκια ταῦτα γίνονται οἱ ποταμοί.

Ἐντὸς τῶν ποταμῶν ζῶσι πολλὰ καὶ διάφορα ὄψαρια. Τὰ νερά τῶν ποταμῶν ῥέουσιν ἡσυχὰ καὶ ἀπαλά. Τὴν ἡμέραν, ὅταν ὁ ἥλιος λάμπη, τὰ μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ ποταμοὶ ῥέουσιν, εἶνε ὠραιότατα. Χόρτα πολλὰ καὶ τρυφερά, καλάμια πολλὰ καὶ καταπράσινα, δένδρα ὠραῖα καὶ ὑψηλά, ἄνθη μὲ πολλὰ καὶ εὐμορφα χρώματα εὐρίσκονται εἰς ὅλα τὰ μέρη. Φῶς πολὺ ὑπαρχει. Ἀγελάδες, πρόβατα καὶ ἵπποι βόσκουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Τὰ πρόβατα βληχῶνται, οἱ κώδωνες οἱ κρεμάμενοι ἐκ τοῦ τραχήλου των ἠχοῦσιν ὠραιότατα. Εὐφραίνεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκούῃ.

Θ'. Ποιήματα

Ἑστεμμένα

1. Πρέπει νὰ εὐσπλαγχνιζώμεθα
τοὺς δυστυχεῖς.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 86)

« Ταξειδεύων ἕνας ὄνος, μὲ ἀλάτι
[φορτωμένος
» μ' ἕνα ἵππον, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον
[σελλωμένος,
» τὸν θερμοπαρακαλοῦσε κάτι νὰ
[τὸν βοηθήσῃ,
» ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ βάρος ἐφοβεῖτο,
[μὴ ψοφήσῃ.
» Τὸ μισὸ μόνον γομάρι, τοῦλεγεν,
[ἐὰν σὺ πάρῃς,
» διὰ σὲ θὰ εἶν' παιγνίδι, δι' ἐμὲ
[δὲ πολλὴ χάρις.
» Ἀλλ' ὁ ἵππος εἶπεν, ὄχι, καὶ ἐχόρ-
[ρευεν ἐμπρὸς του,
» ἕως οὔτου τέλος πάντων ἐπεσεν
[ὁ σύντροφός του.
» Ἐκατάλαβε τὸ λάθος ἄργα ὄμως
[καὶ εἰς μάτην,
» ἠναγκάσθη καὶ μὴ θέλων εἰς τὴν
[ράχιν του νὰ πάρῃ
» τοῦ κυρ' ὄνου τὸ γομάρι
» καὶ τὸ δέρμα του ἀκόμη τοῦ ἐκά-
[θισαν στὴν πλάτη ».

Ἑστεμμένα

2. Ὁ γάτος.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 93)

Στὴν θερμάστραν ἐμπρὸς
ἕνα γάτος χονδρὸς
πάντ' ἀπλώνεται·
μὲ τὰ μάτια κλειστὰ
νὰ τεντώνεται.

Ἑστιγματιδμένα

1. Τὰ διψασμένα ἄνθη.

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητ. σελ. 85-86)

Τἄνθη μου τ' ἀγαπημένα
ἔχουν δίψαν τὰ καῦμένα.
Νὰ διψοῦν δὲν θὰ τ' ἀφήσω,
τρέχω νὰ τὰ βοηθήσω.
Ἄνθη μου ἀγαπημένα,
πού 'διψάσατε καῦμένα,
περιμένετε ὀλίγο,
μὴ φοβεῖσθε, δὲν θὰ φύγω.
Πεταχτὴ 'ς ἀν τὸ ζαρκάδι
θὰ ὑπάγω 'ς τὸ πηγάδι
νὰ σᾶς φέρω, θὰ τὸ 'δῆτε,
τὸ νεράκι, πού ζητεῖτε.
Ἐφυγε τὸ κοριτσάκι
μὲ τὴν στάμναν 'ς τὸ χεράκι
πάλιν ἔρχεται τρεχάτη
μὲ τὴν στάμναν τῆς γεμάτη.
Ἄνθη μου ἀγαπημένα,
πού 'διψάσατε καῦμένα,
ἔφερα νερὸ νὰ πιῆτε
καὶ καλὰ νὰ δροσιθῆτε.

Ἑστιγματιδμένα

Καλοκαίρια.

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαβητ. σελ. 99)

Γελᾷ τοῦ θέρους ὁ καιρός,
ὁ λόφος θάλλει ἀνηρός.
Τὴν γῆν κοσμεῖ Θεοῦ χαρὰ,
ὁ κύκνος παῖζ' εἰς τὰ νερά.

Τεμπελιά, κανταριά,
ὀρθωνίζει βαρδιά,
τὸν ἀκούετε ;
Κάπου, κάπου ξυπνᾷ
καὶ μὲ πόδια στιλπνὰ
ξερολούεται.

Πλὴν τὸ πτώμα αὐτὸ
ποῦ εἶν' ἐδῶ ξαπλωτό,
τί νομίζετε ;
ἐν καιρῷ τῆς νυκτὸς
ὡσαν λέων φρικτὸς
ἀγωνίζεται.

Κάτω χθές σ' τὴν αὐλὴν
χύθηκ' αἷμα πολὺ
ἀπ' τὸ νύχι του.
Στὰ ποντίκια σφαγὴ,
τὸν φθονοῦν στρατηγοὶ
γὰρ τὴν τύχη του.

Χωρὶς νεφέλην κυανοῖ
τερπινοὶ προσβλέπουν οὐρανοί.
Εἰς κήπους, δάση καὶ βουνὰ
τὸν Πλάστῃν ψάλλουν τὰ πτηνά.

Ἡ πρῶτα.

Ἄρατα ἀνατέλλει
καὶ πάλιν ἡ αὐγὴ
καὶ φῶς γλυκὺ μᾶς στέλλει
καὶ μειδιᾷ ἡ γῆ,

Σιγὰ, σιγὰ ῥοδίζουν
αἱ ἄκραι τῶν βουνῶν
καὶ εὐθυμα ὀρθρίζουν
τὰ σμήνη τῶν πτηνῶν.

Ἀκούετε πῶς ψάλλει
φαιδρὰ τῶν ἡ φωνὴ
τῆς φύσεως τὰ κάλλη
καὶ τὸν Θεὸν ὑμνεῖ.

Ἐκεῖνος τὰ κοιμίζει
ὡς τρυφερὰ τροφός,
Ἐκεῖνος τ' ἀφυπνίζει
μὲ δρόσον καὶ μὲ φῶς.

Ι'. Τὰ τελευταῖα μαθήματα τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαθηταρίων

Ἐδτεμμένα

Αἰτίγματα.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαθητ. σελ. 119-120)

1. Ἔχω ἓνα βαρελάκι, κι' ἔχει
δυὸ λογιῶν κρασάκι. Τί εἶναι;
(τὸ ὄν).

2. Μακρὺς, μακρὺς καλόγηρος
καὶ κόκκαλα δὲν ἔχει. Τί εἶναι;
(ὁ καπνός).

Ἐδοτιγματισμένα

Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ.

(Χ. Παπαμέρκου Ἀλφαθητ. σελ. 107-109)

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, διότι εἶνε
ἀγαθός.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις
ἔκαμε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
καὶ τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγά-
λους· τὸν ἥλιον διὰ νὰ φωτίζη
τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν σελήνην καὶ

3. Τέσσαρ' ἀδέλφια ἴγκαλιασμένα,
σένα δεντουκάκι εἶν' κλεισμένα.
(κάρυον).

4. Ἄπ' ἔξω κοῦκλα, καὶ ἀπὸ
μέσα πανοῦκλα,
(ἄπιον ἐνέχον σκώληκα).

5. Τὸν μέγαν ἀδελφόν μου
τὸν εὐρίσκεις ἴστο ἀλῶνι,
πλὴν ἴστο στόμα σου ἐμένα
τῶνα χέρι σου μὲ χώνει.
(Περόνι καὶ ἀνεμιστήριον).

6. Χίλιοι μύριοι καλογέροι
σένα ῥάσο τυλιγμένοι.
(ῥόδιον).

Παροιμίαι.

- 1) Φασοῦλι φασουλάκι
γεμίζ' τὸ σακκουλάκι
- 2) Ὅποιος καθίσει μὲ στραβόν,
τὸ πρωὶ ἀλλοιοθωρίζει.
- 3) Χόρευε καλῆ Μαροῦ
κ' ἔχε κ' ἐννοια τοῦ σπητιοῦ.
- 4) Ὅμοιος τὸν ὁμοιον ἀγαπᾷ.
- 5) Ἴδου ἡ Ῥόδος, ἴδου καὶ τὸ
πῆδημα.
- 6) Κατὰ τὸν μαστρογιάννη καὶ
τὰ κοπέλια του.
- 7) Κάλλιο πέντε καὶ ἴστο χέρι
παρὰ δέκα καὶ καρτέρει.

*Φράσεις δυσπρόφοροι πρὸς ἄσκησιν
τῆς γλώσσης.*

- 1) Ἄσπρη πέτρα ξεξασπρη,
κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη.
- 2) Τὸ βράχο, βράχο ἀνέβαινα
κ' ἔτρωγα βραχόσφακτα.
- 3) Μιὰ ἐκκλῆσιὰ μολυθωτή, μο-
λυβοκανδυλογλυπτοπελεκητή·
καὶ ποιὸς τὴν ἐμολυβοκανδυλο-
γλυπτοεπελέκησε; — Ὁ γυιὸς
τοῦ μολυβοκανδυλογλυπτοπελε-
κητοῦ.
- 4) Ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε πα-
χειὰ φακὴ. — Γιατί, παπᾶ παχύ,
ἔφαγες παχειὰ φακὴ;

τοὺς ἀστέρας διὰ νὰ φέγγωσι τὴν
νύκτα.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις δι-
δει τροφήν εἰς ὅλα, ὅσα ἔχουσι
ζωὴν.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις
ἔχει τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὸν οὐ-
ρανὸν καὶ ὅστις ἔκαμε καὶ κυ-
βερνᾷ τὸν κόσμον.

Ψυχὴ μου! εὐλόγει τὸν Κύριον.
Κύριε, Θεέ μου! εἶσαι παραπολύ
ἀγαθός.

Σὺ κάμνεις νὰ ἀναβλύζωσιν αἱ
πηγαὶ τῶν ὑδάτων ἀνάμεσα ἀπὸ
τοὺς βράχους καὶ ἀπὸ τὰς φά-
ραγγας.

Σὺ διατάττεις νὰ ῥέωσιν αὐτὰ
ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὄρη διὰ νὰ πί-
νωσιν ὅλα τὰ ζῶα τῶν ἀγρῶν, καὶ
διὰ νὰ σβύνωσι τὴν δίψαν αὐτῶν
ὅλα τὰ θηρία τῶν βουνῶν.

Σὺ ἔκαμες τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ καὶ
τοὺς βράχους τοὺς μεγάλους διὰ
νὰ κατοικῶσι τὰ ἀγρία θηρία.

Σὺ ἔκαμες τὰ δένδρα διὰ νὰ
κάμνωσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν τὰ
πτηνὰ καὶ διὰ νὰ κελαδῶσιν ἀνά-
μεσα τῶν φύλλων αὐτῶν.

Σὺ ἔκαμες τὴν θάλασσαν διὰ
νὰ κατοικῶσιν ὅλα τὰ ὄψαρια, μι-
κρὰ καὶ μεγάλα.

Σὺ φροντίζεις δι' ὅλα αὐτά.

Σὺ δίδεις εἰς ὅλα αὐτὰ τὴν
τροφὴν των.

Σὺ βρέχεις ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Σὺ γεμίζεις τὴν γῆν ἀπὸ καρ-
πούς.

Σὺ διατάττεις νὰ βλαστάνη τὸ
χόρτον, διὰ νὰ τρέφωται τὰ ζῶα,
καὶ ὁ σῖτος καὶ ἡ ἄμπελος καὶ ἡ
ἐλαία, διὰ νὰ τρέφωται καὶ εὐ-
χαριστῶνται οἱ ἄνθρωποι.

Σὺ ἔκαμες τὸν ἥλιον καὶ τὴν
σελήνην, διὰ νὰ γίνεται ἡμέρα
καὶ νύξ, ἔαρ καὶ θέρος, φθινόπω-
ρον καὶ χειμῶν.

Σὺ φέρεις τὸ σκότος καὶ γίνε-

5) Μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζου-
χθηδόν.

6) Βέδου, ζάμψ, χθώ, πλῆκτρον,
σφίγξ.

7) Κναξζβί, χθύπτης, φλεγμύ,
δρόψ.

ται νύξ, διὰ νὰ περιφέρωνται τὰ
θηρία τοῦ δάσους καὶ ζητῶσι τὴν
τροφὴν αὐτῶν.

Σὺ κάμνεις νὰ ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος
καὶ νὰ γίνεταί ἡμέρα, διὰ νὰ
ἐξέρχωνται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ
ἔργα αὐτῶν ἕως τὴν ἑσπέραν καὶ
διὰ νὰ πηγαίνωσι τὰ θηρία νὰ
κοιμηθῶσιν εἰς τὰ σπήλαια αὐ-
τῶν.

Θεέ μου! Πόσον πολλὰ καὶ πό-
σον μεγάλα εἶνε τὰ ἔργα σου!
Ὅλα τὰ διέταξες μὲ σοφίαν καὶ
ὅλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ
ἀγαθὰ σου.

Ἐνόσῳ ζῶ, θὰ δοξάζω καὶ θὰ
εὐλογῶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου.

Ἔρχεται ἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίοτ' οὐ ζητούμενον 1).

1) Μένανδρος, ἀπ. 433, Κοσκ τόμ. 3, σελ. 126.

Β' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἐπει δὴ συμβέβηκεν εἶναι τὴν ἀρετὴν περὶ τὸ χεῖρην
ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δὴλον εἶναι μανθάνειν καὶ
συνεθίζεσθαι μὴδὲν οὕτως ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ χεῖρην
τοῖς ἐπιεικείαις ἤθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν.

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1340, α, 14.

Ἡ οἰκονομία τοῦ βιβλίου· τάξις καὶ διαίρεσις. — Ἡ εὕρεσις· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία. — Ἡ λέξις ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὁ λόγος ἀπλοῦς καὶ ἀφελῆς, τὰ κῶλα μικρὰ καὶ κομματικά. — Διηγήματα, Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ Ἐκφράσεις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν σαφῆς καὶ ἐναργῆς. Σαφήνεια. — Συντομία. Τὸ εὖ, τὸ πρέπον, τὸ βέλτιστον πανταχοῦ καὶ πάντοτε· τὸ ξηρόν, τὸ στυγνόν, τὸ βραχὺ οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε. — Χάρις. — Πιθανότης. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης. — Ἡ πρὸς τοὺς βιγῶντας καὶ πεινῶντας εὐσπλαγχνία· χεიმῶν, πενία. — Ἐν πᾶσι τηρητέον τὸν τύπον τῆς συνήθους διαλέκτου. — Τὰ ὀνόματα μῆτε ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, μῆτε ἀγοραῖα καὶ καπηλικά. — Ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ. — Τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει. — Ἐπιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν.

Ἐπιγραφήν ἢ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματορίου τῶν μαθητῶν τῆς δευτέρας τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κρίσις φέρει «Ἴω. Πρωτόδικος».

Ὁ κύριος οὗτος ἀρχόμενος τῆς κρίσεως αὐτοῦ λέγει τάδε·

«Χειρόγραφον ἐκ σελ. 229 εἰς φύλλον ἡμίκλαστον, περιέχον 17 ποιήματα καὶ 66 πεζογραφήματα. Ἐκ τῶν πεζογραφημάτων 13 εἶνε πραγματογνωσία, τὰ δὲ λοιπὰ μῦθοι καὶ ἠθικὰ διηγήματα. Τὸ σύνολον τοῦ περιεχομένου διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια. Εἰς ἕκαστον δὲ τῶν κεφαλαίων ὑπάγονται πεζὰ καὶ ποιήματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας· οἷον εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἀπειθεία, ὑπάγονται 6 πεζὰ ὑπὸ διάφορον ἐπιγραφήν καὶ ἐν ποίημα. Ἐν ἀρχῇ προτίθεται πίναξ τῶν περιεχομένων, ἐν ᾧ ἀναγράφονται ὑπ' αὐξοντα ἀριθμὸν μετὰ παραπομπῆς εἰς τὰς ἠριθμημένας σελίδας αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκάστου τῶν περιεχομένων. Τὸ βιβλίον εἶνε γεγραμμένον μετ' ἐξαιρέτου φιλο-

καλίας καὶ καθαρότητος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ 1). Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τὰδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβῆς πλὴν τῆς ἐνιαχοῦ χρήσεως ἀρχαίων καὶ ἀκαταλήπτων τοῖς παισὶ καὶ τοῖς διδασκάλοις αὐτοῖς ὀνομάτων 2) κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε σαφής, εὐκόλος, ἄψθονος καὶ εὐστροφος. Τὸ ἀναγνωσματᾶριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου εἶνε πολὺ ὑπερτερον τῶν δύο ἄλλων Ἀναγνωσματαρίων».

ὑπὸ ταῦτα κεῖται ἡ ὑπογραφή « Ἰω. Πρωτόδικος », ὡς ἐλέχθη.

Ἄλλ' ἡ αὐτὴ ὑπογραφή « Ἰω. Πρωτόδικος » εὐρίσκεται καὶ ὑπὸ ταῦτα : « Καθὼς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰσηγητῶν καταφαίνεται ἡ ἐπιτροπεία ἐκ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Β' τάξεως ἐγκρίνει . . ἐπὶ ἓν ἔτος τὸ τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου ».

Καὶ διὰ τί, ἀφοῦ τόσο ἐξοχὸν εὐρέθη καὶ τόσο ὑπερτερεῖ τῶν ἄλλων δὲν ἐβραβεύθη διὰ τρία ἔτη, ὅπως καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐξαιρετικῶς αὐτὸ ἐκ πάντων μόνον ἐνεκρίθη δι' ἓν ἔτος; Διότι βεβαίως οὕτω ἀπεφάσισεν ἡ πλειονοψηφία. Ἀλλὰ τότε διὰ τί δὲν διεμαρτυρήθη ὑπὲρ τοῦ καταπατουμένου δικαίου καὶ τῆς περιυβριζομένης ἀληθείας; Διὰ τί; Κυρίως μὲν διότι ἦτο ἐμὸν καὶ « ἀφρόνως καὶ προπετῶς συνεπέισθη » 3) ὑπὸ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ φαινόμενον δὲ δι' ἐπιστημονικοὺς δῆθεν λόγους, οἵτινες φέρονται νῦν ἐκτετυπωμένοι ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει, τῇ φερούσῃ τὴν ὑπογραφήν « Ἰω. Πρωτόδικος » !! 4).

1) Εἶνε τοῦτο κρίσις περὶ τῆς οἰκονομίας, ἡ ἀπλῆ ἀντιγραφή τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων; "Οτι δὲ εἶνε γεγραμμένον « μετὰ καθαρότητος καὶ ἐξαιρέτου φιλοκαλίας » προσθέτει τι εἰς τὴν οἰκονομίαν ἢ χαρακτηρίζει « τὸ τεχνικώτερον μέρος τοῦ πραγματικοῦ, τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικόν, ἐν ἀπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐὰν τε φιλοσόφους προέλθῃται τις ὑποθέσεις, ἐὰν τε ῥητορικὰς; » Τίποτε ἄλλο δὲν εὐρέθη νὰ παρατηρηθῇ περὶ τῶν στοιχείων « τοῦ οἰκονομικοῦ », περὶ τῆς τάξεως τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐξεργασίας » δηλ. εἰμὴ μόνον ὅτι κατὰ τύχην ὁ ἀντιγραφεὺς ἦτο καλλιγράφος;

2) Τοιαῦτα δὲ εἶνε, κατὰ τὸν κ. κριτὴν, αἱ λέξεις : « βύας — ἀκανθυλλίς — ἀλιάετος — κίρκος — καὶ νητάρια », περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω ὁ λόγος.

3) Δημόκριτος, Fragmenta spuria 1, Müllach, τόμ. 1, σελ. 378 : Σφόδρα εὐάλωτον ἔστιν ἡ πονηρία. | Εἰς γὰρ τὸ κέρδος μόνον ἀποβλέπουσ' αἰεὶ | ἀφρόνως ἅπαντα καὶ προπετῶς συμπεῖθεται.

4) Δημόκριτος, ἀπόσπ. 106, Müllach τόμ. 1, σελ. 347 : Κίβδηλοι καὶ ἀγαθοφάνεες, οἱ λόγῳ μὲν ἅπαντα, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἔρδοντες. — Πολύθιος 4, 17, 2 : Δῆλον γὰρ ὡς εὐήθη καὶ μάταιον εἶκός φαίνεσθαι τὸν τοιοῦτον, ὅταν ὑπολαμβάνῃ τοῖς λόγοις ἐπι-

Αὐτὴ εἶνε ἡ γνώμη μου! Διότι ποτὲ δὲν πιστεύω ὅτι ὁ κ. Ἴω. Πρωτόδικος, παλαιὸς διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, μεταλαμπαδεύων ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν, τὴν ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς στρατιωτικαῖς σχολαῖς ἐκπαιδευομένην, γηγενεῖ φυσήματι καὶ οὐχὶ πειθαναγκαζόμενος ἠδύνατό ποτε νὰ θελήσῃ, διαψεύδων τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσαν φήμην, νὰ ἐκθεατρίσῃ ἑαυτὸν ἐπὶ τοσαύτῃ ἀγραμματοσύνῃ καὶ ἀλογιστία, ἐφ' ἣ θὰ ἠσχύνοντο καὶ ἄλλοι πολὺ αὐτοῦ ἀγραμματότεροι καὶ πολὺ αὐτοῦ ἀλογιστότεροι!

Γράφει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ κ. Πρωτόδικος εὐθύς μετὰ τὰ ἀνωτέρω, οἰονεὶ μετανοήσας διὰ τὴν ἀκαριαίαν αὐτοῦ ὀρθοφροσύνην, τάδε:

«Ὅμως ἡ χρῆσις περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ λόγου πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν λεγομένων καθιστᾷ μὲν τὸν λόγον ἀναλυτικόν, ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ, ἀλλὰ καὶ χαλαρὸν καὶ ψυχρὸν, ἐλλειπούσης τῆς εἰς τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν εὐστόχου συντομίας τῆς παρεχούσης δύναμιν καὶ χάριν»

καὶ πλέον οὐ, ἐπιλαθόμενος μὲν τοῦ τε Ἀριστοτέλους κελεύοντος: «Δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν, καὶ μὴ τίθεσθαι μὴδὲν μὴδ' ἀξιοῦν ἀξίωμα ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν ἢ ἀπόδειξιν φέρειν» 1), καὶ τοῦ Θέωνος παραινούντος: «Ὁ διορθῶν ὑποδεικνύτω παρὰ τί γέγονε τὸ ἀμάρτημα καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι» 2), παρασχὼν δὲ εὐλογον ἀφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ Δημοσθένους εἰπόντος ποτὲ: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐλέγξαι δὲ μὴδὲν» 3).

κρύψασθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐναργείας.— *Μένανδρος*, ἀπ. 680, *Kock* τόμ. 3, σελ. 197: Ὁ μὲν λόγος σου συνέσεως πολλῆς γέμει, | τὰ δ' ἔργα σύνεσιν οὐκ ἔχοντα φαίνεται.— *Εὐριπίδης*, ἀπ. 587, *Dindorf*: Ὅστις λέγει μὲν εὖ, τὰ δ' ἔργ' ἐφ' οἷς λέγει | αἴσχρ' ἐστὶν αὐτοῦ, τὸ σοφὸν οὐκ αἰνῶ τόδε.

1) Ἀριστοτέλης, *Φυσικῆς ἀκροάσεως* 252, α, 22.

2) Θέων, *Προγυμνάσματα* 2, ἔκδ. *Walz*, τόμ. 1, σελ. 171, ἔκδ. *Spengel*, τόμ. 2, σελ. 72.

3) Δημοσθένης, *Πρὸς Εὐβουλίδην* 34, σελ. 1309.

Ἄλλὰ καὶ μιὰ ῥίτις ἐν τῇ τοιαύτῃ πράξει ἐνυπάρχει, καθ' ὅσον ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοῦ προσβαλλομένου πᾶν μέσον ὑπερασπίσεως· οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀνυπεράσπιστος ἄνθρωπος προσβάλλεται. Τί γνωρίζω ἐγὼ π. χ. περὶ τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀπέρρευσε ἡ τοιαύτη κατάκρισις; Τοῦλάχιστον ἐν παράδειγμα νὰ προσήγεται! Τότε θὰ ἡδυνάμην ἴσως, ἐὰν ὄντως δὲν ἤμην ἄξιος τοιαύτης κατακρίσεως, νὰ ὑπερασπίσω ἑμαυτόν. Ἄλλὰ νῦν τί νὰ πράξω; Σμικρόν τι δυστυχῶς! Εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτῆς ταύτης τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. κριτοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὸ καυτηριαζόμενον ἄγνωστον πλημμέλημα τοῦ ἐμοῦ λόγου.

Ὁ κ. κριτῆς λέγει ὅτι τοῦ ἀναποδείκτως κατακρινομένου ἐκείνου λόγου μου ἡ ἐρμηνεία εἶνε « σαφῆς » καὶ ὁ λόγος « ἀπλοῦς » καὶ « ἀφελῆς ». Τούτων οὕτως ἐχόντων πῶς ἦτο δυνατόν νὰ καταστῇ ὁ λόγος τοιοῦτος ἄνευ τῶν « μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων », ἅς κατακρίνει; Εἶνε ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ δὴ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: « Σαφῆνεια ὑπ' εὐκρινείας γίνεται καὶ καθαρότητος. . καθαρότητος κῶλα. . μικρὰ καὶ κομματικὰ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀπαρτιζοντα τὰς ἐννοίας· τὰ γὰρ μακρὰ τῶν κῶλων καὶ αἱ περίοδοι οὐ καθαρῶς λόγου — κῶλα εὐκρινείας τὰ αὐτὰ ἐστὶ καθαρότητι. . κῶλα σεμνὰ ἄπερ καὶ καθαρὰ, λέγω τὰ βραχύτερα. ὡσπερ γὰρ ἀφορισμοὺς αὐτὰ εἶναι δεῖ—ἀφελῆ σχήματα καὶ κῶλα ταῦτ' ἄπερ ἦν καὶ καθαρὰ 1).

Λοιπὸν κατὰ τοὺς Ἑλληνας τεχνογράφους ὁ λόγος ὁ καθαρὸς καὶ ὁ εὐκρινῆς, (ἐξ ὧν συναπολεῖται ὁ σαφῆς), ὁ λόγος ὁ ἀφελῆς, πρὸς δὲ καὶ ὁ λόγος ὁ γοργός, ὁ γλυκύς, ὁ τραχύς, ὁ σφοδρὸς διαπεραίνονται διὰ κῶλων βραχέων, διὰ κῶλων κομματικῶν 2). Τί πταίω ἐγὼ λοιπὸν νῦν, ἂν οὗτοι κελεύουσι ταῦτα, ἐγὼ ἀκολουθῶ αὐτὰ, ὁ

1) Ἑρμογένης, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 1, κεφ. 3, ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 207. ἐκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 279.— *Αὐτόθ.* Walz σελ. 208· Spengel σελ. 279.— *Αὐτόθ.* Walz σελ. 217· Spengel 285.— *Αὐτόθ.* Walz, σελ. 229. 322· Spengel, σελ. 294. 364.

2) Ἑρμογένης περὶ ἰδεῶν τόμ. 6'. ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 302. ἐκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 349: « Κῶλα τοῦ λόγου τοῦ γοργοῦ πάντως εἶνε βραχεὰ δεῖ. *Αὐτόθ.* Walz, σελ. 322, Spengel, σελ. 364: *Σχήματα* δὲ γλυκύτητος ἄπερ καὶ ἀφελείας ἐλέγομεν εἶναι καὶ ἔτι καθαρότητος.— *αὐτόθ.* Walz σ. 238. Spengel, σ. 300 καὶ 303: Κῶλα δὲ τραχεὰ τὰ βραχύτερα καὶ ἂ μὴδὲ κῶλα, κόμματα δὲ καλεῖν ἄμεινον σφοδρότητος κῶλα. . σφοδρὰ καὶ τὰ μὴδὲ κῶλα, κόμματα δέ, ἂ καὶ ἡ τραχύτης ἔχει.

δὲ κ. κριτῆς διατελεῖ ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ πάντων τούτων; Μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὁμολογεῖν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι ὁ λόγος εἶνε ἀπλοῦς καὶ ἀφελῆς, ἀπαιτεῖν δ' ἀφ' ἐτέρου παρ' αὐτοῦ τάχος, συντονίαν, ἀξίωμα, στιβαρότητα, σφοδρότητα, δεινότητα, ἀκμήν, μέγεθος, εἶνε ὀλίσθημα μέγα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐξωλισθαιεν ὁ κ. κριτῆς, ἐὰν ἠδύνατο ἐν τῷ νῶ αὐτοῦ νὰ συνδυάσῃ τὰ δύο ταῦτα καὶ ἐὰν ἐτύχχανέ ποτε νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τινὰ Ἑλληνα συγγραφέα, Ἀριστείδην καλούμενον, ταῦτα: «Ὡσπερ ὁ πολιτικὸς λόγος συνειλχυσμένος ἐστὶ καὶ συνειληφῶς τὰ νοήματα, οὕτως ὁ ἀφελῆς ὑπτίος καὶ ἀποτεταμένος» 1).

Ἄλλ' ὅπως αἰσθανθῆ τις ταῦτα, δὲν ἀρκεῖ νὰ γηράσῃ διδάσκων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Πρὸς τοῦτο ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ φύσιν δεξιάν 2) ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ μάθησιν ἐπαρκῆ 3). στερούμενος δ' ἀμφοτέρων πρέπει νὰ ἔχῃ τοῦλάχιστον συνείδησιν τῆς θέσεώς του καὶ νὰ σιωπᾷ 4). διότι ἄλλως διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ μετανοήσῃ πικρῶς διὰ τὴν θρασύτητα αὐτοῦ καὶ νὰ λυπηθῆ πολὺ 5). «Ἀμαθίην ἄμεινον κρύπτειν» εἶνε εἰς τῶν σοφωτέρων λόγων ἐξ ὧν ἐλέχθησάν ποτε.

Πᾶς ἄλλος κριτῆς βιβλίων ἀναγνωστικῶν, δι' ἑπταετείς παιδὰς ὠρισμένων, γενόμενος, θὰ εἶχε τὴν φιλοτιμίαν ἢ νὰ μὴ ἀναδεχθῆ τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ οὐδέποτε ἔμαθεν ἢ νὰ φροντίσῃ νὰ μάθῃ πρὸ παντὸς δύο πράγματα: Πρῶτον· τίνα εἶνε τὰ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συναπαρτίζονται τὰ τοιαῦτα ἀναγνωστικὰ βιβλία, ἅπερ ἀνεδέχθη νὰ κρίνῃ, καὶ δεύτερον· ὁποῖα τις καὶ ὁπόση τις εἶνε ἡ νοητικὴ δύναμις τῶν ἑπταετῶν παιδαρίων, δι' οὓς εἶνε γεγραμμένα τὰ βιβλία ταῦτα. Ἐὰν δὲ ἐφρόντιζε νὰ μάθῃ τὰ δύο ταῦτα, τὰ ἀρχοειδέστατα πάσης μαθήσεως κριτικῆς καὶ τὰ προαπαιτούμενα πάσης εὐσυνειδή-

1) Ἀριστείδης, τεχνῶν ῥητορικῶν ε'. δ'. *Rhetores Graeci*, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 438. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 533.

2) Δημόκριτος ἀπ. 139, Mullach τόμ. 1, σελ. 349. Ἔστι που νέου ξύνεσις καὶ γερόντων ἀξυνεσίη· χρόνος γὰρ οὐ διδάσκει φρονεῖν, ἀλλ' ὥραϊη τροφή καὶ φύσις. — Ἰώβ 32, 10: Οὐ γὰρ οἱ πολυχρόνιοι εἰσὶ σοφοὶ οὐδ' οἱ γέροντες οἶδασι κρίμα.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος 31, 3: Οὐ γὰρ δι' ἀγγέλων ἡ ἱστορία ἔρχεται, ἀλλ' ἐπιστήμης πρὸς ταῦτα δεῖ· μέχρι δὲ ἄπεστι τὸ εἰδέναι, ἀνάγκη πλανᾶσθαι καὶ τὰς κρίσεις.

4) Εὐριπίδης, Ἰνώ, ἀπ. 417, Nauck, σελ. 386: Σιγᾶν δ' ὅπου δεῖ, καὶ λέγειν ἐν' ἀσφαλές. — Μηδὲ πᾶν ὅττι κ' ἐπ' ἀκερίμαν | γλῶσσαν ἔπος ἔλθῃ κελαδεῖν — Τὸ μὲν λέγειν βροτοῖς | ἢ φύσις ἔδωκε, τὸ δὲ καλῶς λέγειν τέχνη (*Poet. Lyr. Gr. Bergk. fragm. adesp.* 86 A, τ. 3, σ. 717. — *Κωμωδίας ἀδέσπ.* ἀπ. 403, Kock τ. 3, σ. 484).

5) Αἰσχύλος, Ἀγαμέμνων 1619. Γνώσει γέρων ὧν ὡς διδάσκεσθαι βαρὺ | τῷ τηλικούτῳ σωφρονεῖν εἰρημένον.

του κριτικῆς ἀποφάνσεως, δὲν θὰ ἐξετραχηλίζετο εἰς τὸ μέγα τοῦτο σφάλμα, νὰ ἀπαιτῆ παρὰ ἀφελοῦς ἀναγνωστικοῦ βιβλιαρίου παιδῶν ἑπταετῶν τὴν «λέξιν εἰρομένην», διὰ μορίων καὶ διὰ μετοχῶν ἐν κώλοις περιοδικοῖς διαπεραινομένην 1). Θὰ ἔχαιρε δὲ σφόδρα βλέπων ἐν τοιοῦτῳ βιβλιαρίῳ νὰ γίνηται χρῆσις «περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ λόγου πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν λεγομένων».

Διηγήματα, μῦθοι καὶ «ἐκφράσεις προσώπων, πραγμάτων, τόπων ζῶων, φυτῶν» εἶνε τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων παιδῶν ἑπταετῶν. Πάντα δὲ ταῦτα τοιαύτην τὴν λέξιν ἀπαιτοῦσιν, ἀυπτίαν καὶ ἐπαγωγικὴν καὶ περιρρέουσαν τοῖς νοήμασι καὶ οὐχὶ στρογγύλην καὶ συγκεκριτημένην καὶ μηδὲν ἔχουσαν κολπῶδες 2). Καὶ πάσης μὲν λέξεως ἡ πρωτίστη ἀρετὴ εἶνε ἡ σαφήνεια 3), μάλιστα δὲ τῆς τῶν διηγημάτων. Ἐν τούτοις ἡ σαφήνεια ἐπικρατεῖ πασῶν τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, καὶ αὕτη ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἐπιζητεῖται καὶ τιμᾶται 4). Ἄλλ' ἡ σαφήνεια ἐπιγέννημα οὐσα τῆς καθα-

1) Ἀριστοτέλης, *Ρητορικὴ* 1409, 6, 13. Περίοδος δὲ ἡ μὲν ἐν κώλοις, ἡ δ' ἀφελῆς. ἔστιν δ' ἐν κώλοις μὲν λέξις ἡ τετελειωμένη τε καὶ διηρημένη καὶ εὐανάπνευστος, μὴ ἐν τῇ διαιρέσει ὡσπερ ἡ εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶν τὸ ἕτερον μέρος ταύτης. ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους μῆτε μυούρους εἶνε μῆτε μακράς.

2) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς, *Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος*, κεφ. 18: Ἡ τοῦ Ἰσοκράτους λέξις. . ὑπτία ἐστὶ καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασι, ὡσπερ εἰσὶν αἱ τῶν ἱστορικῶν· ἡ δὲ ἐναγωνίως στρογγύλη τε εἶναι βούλεται καὶ συγκεκριτημένη καὶ μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες.

3) Ἀριστοτέλης, *Περὶ ποιητικῆς* 1458, α, 18: Λέξεως δὲ ἀρετὴ σαφὴ καὶ μὴ ταπεινὴ εἶναι. *Ρητορικὴ* 1404, 6, 1: Ὀρίσθω λέξεως ἀρετὴ εἶναι σαφῆ· σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον.— Λογγῖνος, *Ῥητορικὴ*, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 559. ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 188: Τὸ δὲ ἔργον τῆς λέξεως σαφῶς τε καὶ καθαρῶς διελθεῖν γνωρίμως τε καὶ γνωστῶς τοῖς ἀκούουσιν.— Ἐρμογένης, *Περὶ ἰδεῶν* τόμ. α'. 1, Walz τ. 3, σ. 201. Spengel τ. 2, σ. 274: Παντὶ λόγῳ τούτου δεῖ μάλιστα, τῆς σαφηνείας, ἥπερ ἐναντίον ἐστὶ δῆπουθεν ἡ ἀσάφεια, ἣ ὑποβέβηκε τὸ καθαρὸν καὶ εὐκρινές— Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς, *Περὶ Θουκυδίδου*, κεφ. 52: Ἀσάφεια. . ἡ πάντα καταλυμαινομένη τὰ καλὰ καὶ σκότον παρέχουσα ταῖς ἀρεταῖς. . τοῦ λόγου.

4) Ἀφθόσιος, *Προγυμνάσματα* 2, ἔκδ. Walz τ. 1, σ. 61. Spengel τ. 2, σ. 22: Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων

ρότητος και τῆς εὐκρινείας 1) ἀποκλείει μὲν φύσει τὰς μακρὰς περιόδους και τὸν συνειληκυσμένον και συνειληφότα τὰ νοήματα λόγον και τὴν τρογγύλην και τὴν συγκεκριτημένην και τὴν μηδὲν ἔχουσα κολπωδὲς λέξιν, ἀπαιτεῖ δὲ ἀναγκαίως ταῦτα δὴ τὰ κατακρινόμενα κῶλα, τὰ μικρὰ και κομματικά και τὰ βραχύτερα «ὡσπερ ἀφορισμούς» 2). Οἱ μῦθοι οἱ τε Λισώπειοι και μὴ, διηγήματά τινα και οὗτοι ὄντες κατὰ τὴν μέθοδον, ἀπαιτοῦσιν ἀναγκαίως τὴν ἑρμηνείαν σαφῆ και ἑναργῆ και ἀπλῆν και ἀκατάσκευον. Ἀπαιτοῦσιν ἀναγκαίως τὴν φράσιν ἀνεπιβούλευτον και δεινότητος ἀπάσης και περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένην, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττουσαν» 3). Ἡ δὲ ἑκφρασις προσώπων, πραγμάτων, τόπων, ζώων φυτῶν, τὸ τρίτον τοῦτο στοιχεῖον τῆς ὕλης τῶν ἀναγνωσμάτων παιδαρίων ἑπταετῶν, περαιομένη μάλιστα διὰ τῆς ἑναργείας, ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως τὸν χαρακτῆρα ἀνεμμένον, πρὸς δὲ και ἀκριβολογίαν και οὐδεμίαν παράλειψιν 4).

Ἑλληνισμός — Κοροσθεος, Ἐτέχνη ῥητορικὴ 63. 104, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 365. 370 : Τῆς διηγήσεως τὰς ἀρετὰς φαμεν τὴν τε συντομίαν και τὴν σαφήνειαν και τὴν πιθανότητα . . Ἀρποκρατίων δὲ οὕτως γράφει· και διηγήματος ἀρεταὶ ἐν μὲν τοῖς εὐπρεπεστέροις σαφήνεια, ἐν δὲ τοῖς σαθοῖς ἀσάφεια προβεβλημένη. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσέας, Ἐτέχνη ῥητορικὴ κεφ. 10, 14 : Τὸ μὴ σαφῶς διδάσκειν οὐκ ἂν εἴη διηγέσθαι.

1) Ἑρμογένης περὶ ἰδεῶν, τόμος α'. κεφ. 3, ἔκδ. Walz τ. 3, σ. 207. Spengel τόμ. 2, σελ. 279 : Σιμωφάνεια ὑπ' εὐκρινείας γίνεται και καθαρότητος.

2) Ἰδ. ἀνωτέρω σελ. 294, και σημ. 1.

3) Ἑρμογένης, Προγομνάσιμ. 1, Walz τ. 1, σελ. 15. Spengel τ. 2, σ. 4 : Τὴν ἀπαγγέλλαν τοῦ μύθου βούλονται περιόδων ἀλλοτριᾶν εἶναι τῆς γλυκύτητος ἑγγύς — θέων, Προγομν. 2, Walz τ. 1, σ. 175. Spengel τ. 2, σ. 74 : Ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἁπλουστέραν τὴν ἑρμηνείαν εἶναι δεῖ και προσφυῆ και εἰ δυνατόν ἀκατάσκευον και σαφῆ. Λύττδ. Walz, σελ. 169. Spengel, σελ. 71 : Πρὸς δὲ τούτοις χρῆ τὴν ἑρμηνείαν και σαφῆ και ἑναργῆ εἶναι· οὐ γὰρ μόνον ἀπαγγεῖλαι δεῖ, ἀλλὰ και τὸν λόγον ἐνοικειῶσαι τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκουόντων. — Νικόλαος, Προγομνάσιμ. 1, ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 454 : Δεῖ δὲ τὴν τοῦ μύθου φράσιν ἁπλουστέραν εἶναι και ἀνεπιβούλευτον και δεινότητος ἀπάσης και περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένην, ὥστε και τὸ βούλευμα εἶναι σαφές και τὰ λεγόμενα μὴ μείζω τῶν ὑποκειμένων προσώπων τῆς ποιότητος φαίνεσθαι και μάλιστα ἔταν ἐξ ἀλόγων ζώων ὁ μῦθος ὑπάρχη συγκεκριμένος. Ταῦτη τοι ἁπλουστέρον ἀνεῶν εἶναι δεῖ, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττουσα.

4) Ἑρμογένης, Προγομνάσιμ. 10, ἔκδ. Walz τ. 1, σελ. 47. Spengel τ. 2, σελ. 110 : Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιηγηματικὸς, ὡς φασιν, ἑναργῆς και ὑπ' ὄψιν ἔχων τὸ

Καί νῦν εὐκαιρον βραχέα τινὰ νὰ λεχθῶσι περὶ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις λόγοις συντομίας, περὶ ἣν δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ ἡμέτεροι πάσσοφοι κριταί.

Πλὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ κριτοῦ τοῦ λαχόντος νὰ κρίνη τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῆς τρίτης τάξεως, ἥτις ἀνάγεται εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τοῦ ἀκαταλογίστου, αἱ ἐκθέσεις τῶν κριτῶν τῶν λοιπῶν βιβλίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς λοιπὰς τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, συνίστανται κυρίως ἐκ τριῶν μερῶν· ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων, ἐκ γραμματικῶν τινων παρατηρήσεων πλημμελεστάτων καὶ σχολαστικωτάτων καὶ ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν νομιζομένων μὴ συντόμων. Ὑπελήφθησαν δηλ. τὰ ἀναγνωστικά βιβλία ὡς παλαιαὶ τινες ἐξηγήσεις παιδαρίων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ ὡς περὶ τοιούτων ἐγένετο ἡ κρίσις. Ὑπελείφθησαν ὡς δυσχεραίνοντα τὴν ἄπονον ἐν τῷ θυλακίῳ ἐνθυλάκωσιν τοῦ ἐκ τῆς κρίσεως αὐτῶν ταύτης κερδαρίου, ὑπελείφθησαν ὡς παρενοχλοῦντα τὸν ῥάθυμον καὶ ἀπράγμονα βίον αὐτῶν, ὑπελήφθησαν ὡς διακόπτοντα τὸν νυσταγμὸν αὐτῶν, ὑπελήφθησαν ὡς παρακωλύοντα τὸν ὕπνον αὐτῶν, καὶ ὡς ἐκ συνθήματος πάντες ὁμοῦ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς κρίσεως αὐτῶν κατεξάνεστησαν βοῶντες καὶ κραυγάζοντες καὶ λοιδοροῦντες αὐτὰ ὡς μὴ

δηλούμενον· γίνονται δὲ ἐκφράσεις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων καὶ πολλῶν ἐτέρων. . ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως μάλιστα μὲν σαφήνεια καὶ ἐνάργεια· δεῖ γὰρ τὴν ἐρμηνείαν διὰ τῆς ἀκοῆς σχεδὸν μηχανᾶσθαι. . ἰστέον δὲ ὡς τῶν ἀκριβεστερῶν τινὲς οὐκ ἔβησαν τὴν ἐκφρασιν εἰς γύμνασμα, ὡς προειλημμένην καὶ ἐν μύθῳ καὶ ἐν διηγήματι καὶ ἐν τόπῳ κοινῷ καὶ ἐν ἐγκωμίῳ· καὶ γὰρ ἐκεῖ, φασίν, ἐκφράζομεν καὶ τόπους καὶ ποταμούς καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα. — *Θέων*, Προγυμνάσμ. 11, Walz τ. 1, σ. 241. Spengel τ. 2, σ. 119 ἐν τέλ.: Ἄρεταὶ δὲ ἐκφράσεως αἶδε, σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ ἐνάργεια τοῦ σχεδὸν ὁρᾶσθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα. — *Ἀφθόριος*, Προγυμ. 12, Walz τόμ. 1, σ. 103. Spengel τ. 2, σ. 46: «Ἐκφρασίς ἐστι λόγος περιηγηματικὸς ὑπ' ὅψιν ἄγων ἐναργῶς τὸ δηλούμενον· ἐκφραστέον δὲ πρόσωπά τε καὶ πράγματα, καιροῦς τε καὶ τόπους, ἄλογα ζῶα καὶ πρὸς τούτοις φυτά. . ἐκφράζοντες δὲ δεῖ τὸν χαρακτῆρα ἀνειμένον ἐκφέρειν. — *Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός*, Περὶ τρόπων, ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σ. 813. Spengel τόμ. 3, σελ. 251: «Ἐκφρασίς δὲ ἡ λεπτομερὴς διήγησις, ἡ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὅψιν φέρουσα ἡμῖν τὸ διηγούμενον, ὅπως ἔχει θέσεως καὶ κάλλους, ὡς ἡ ἐκφρασίς τοῦ ἱεροῦ Ἀλεξανδρείας ἢ πόλεων ἐτέρων τινῶν. — *Δημήτριος*, Περὶ ἐρμην. 21, Walz τ. 9, σ. 94. Spengel τ. 3, σ. 309: Γίνεται δὲ ἐκ τοῦ τὰ παρεπόμενα τοῖς πράγμασιν λέγειν ἐνάργεια. *Αὐτόθ.* 209, Walz σελ. 92. Spengel σ. 307: Γίνεται δὲ ἡ ἐνάργεια πρῶτον μὲν ἐξ ἀκριβολογίας καὶ τοῦ παραλείπειν μηδὲν μηδ' ἐκτέμνειν. . τὸ γὰρ ἐναργὲς ἔχει ἐκ τοῦ πάντα εἰρῆσθαι τὰ συμβαίοντα καὶ μὴ παραλελείφθαι μηδέν,

σύντομα. «Αἱ προτάσεις εἶναι μακραὶ», λέγει ὁ εἷς. «Τὰ διηγήματα δὲν εἶνε σύντομα», κραυγάζει ὁ ἄλλος. «Αἱ ἐκφράσεις τῶν τόπων καὶ ζώων καὶ φυτῶν ἔδει νὰ εἶνε συντομώτεροι», λέγει ὁ τρίτος καὶ οὕτω καθεξῆς, πάντες ἐν τῷ νυσταγμῷ, τῇ ῥαθυμίᾳ καὶ τῇ παχυνοίᾳ ἠδελφωμένοι.

Αἱ ἀπῳδὸν καὶ ἀπηχῆς ἐκ τῶν χασμωμένων αὐτῶν στομάτων κατὰ τῆς «μὴ συντομίας» μελωδοῦσαι αὐταὶ κραυγαί, ἐκ τῶν ἐνδομύχων τῆς νυσταλέας καὶ ῥαθύμου αὐτῶν ὄντότητος ἀναφυσώμεναι, προέρχονται ἐκ δύο κυρίως αἰτίων· ἐξ ἀλογιστίας δεινῆς, καὶ ἐξ ἀμαθείας παχυλῆς. Ὑπολαμβάνουσι τουτέστιν ὅτι ὁ ἀναγνωσματοριογράφος κατὰ τὰς νυκτερινὰς καὶ μεσονυκτερινὰς καὶ μεταμεσονυκτερινὰς ὥρας, καθ' ἃς μῆνας ὅλους, ἔτη ὅλα, ἀπομεμονωμένος ἐν τῷ γραφείῳ του καὶ ἀγρυπνῶν ἀναζητεῖ, εὕρισκει, γράφει, διασκευάζει, διορθώνει, τακτοποιεῖ, μετατοπίζει, ἀντιγράφει τὴν ὕλην τοῦ Ἀναγνωσματοριογράφου αὐτοῦ, ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ κριτὰς νυστάζοντας, νωχελῶς ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων ἀνακεκλιμένους, ὑπορρέγοντας, συγκλείοντας τοὺς ὀφθαλμούς· κριτὰς ἀναλαμβάνοντας τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν κατ' αὐτὸ· κριτὰς μόνον χάριν τοῦ ἐξ αὐτοῦ κερδαρίου, μόνον χάριν τοῦ κορεσμοῦ τῶν ἀγεννῶν αὐτῶν παθῶν, μόνον χάριν τῆς ἐκπληρώσεως διαταγῶν καὶ παρακλήσεων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, φίλων καὶ συγγενῶν ἀρρένων τε καὶ θηλέων, καὶ ἐν γένει παντὸς φιλαπεχθημόνως ἐξ οἰασδῆποτε αἰτίας πρὸς τὸν κρινόμενον διακειμένου.

Ὅχι! Ὁ ἀναγνωσματοριογράφος γράφων δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του κριτὰς θεωροῦντας τὸ κριτικὸν αὐτῶν καθήκον ὡς βᾶρος, διαφυλλίζοντας τὸ βιβλίον ἅμα περιέλθῃ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ μετ' ἀγανακτήσεως βάλλοντας αὐτὸ μακρὰν αὐτῶν, ὅταν ἴδῃ διηγήματα μὴ σύντομα, ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν πολλὰς σελίδας κατεχούσας. Ὅχι! Ὁ ἀναγνωσματοριογράφος δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του κριτὰς μηδὲ διεξερχομένους κἂν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, περὶ οὗ, ὡς ἔντιμοι ἄνθρωποι, γράφουσι καὶ ὑπογράφουσι τὴν κρίσιν!! Ὁ ἀναγνωσματοριογράφος γράφων ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ παιδάρια ἐξαετῆ καὶ ἐπταετῆ καὶ ὀκταετῆ, καὶ δεκαετῆ, σφρίγους ζωτικῆς μεστά, πρόθυμα, φερέπονα, ὑπὸ σφοδρᾶς περιεργείας κατεχόμενα, ὑπὸ ἀνεπισχέτου φιλομαθείας ἀναρριπιζόμενα. Ἐχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ ἠθος παιδικὸν ἀπειρόκακον, νοῦν παιδικὸν δεξιόν, εὐκίνητον, ὀξύ, ἀλλὰ ἀνά-

σκητον και κενόν περιεχομένου. Ἐχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τοὺς μέλλοντας πολίτας τοῦ ἔθνους· του, τοὺς μέλλοντας στρατιώτας τῆς πατρίδος του, τοὺς μέλλοντας χριστιανούς τῆς ἐκκλησίας του. Αὐτοὺς μόνον σκέπτεται, πρὸς αὐτοὺς μόνον ἔχει ἀτενές τὸ ψυχικόν του ὄμμα καθ' ὅλην τὴν πολύμοχθον ἀναγνωσματαριογραφικὴν του ἐνέργειαν και διὰ τοῦτο γράφει ὅ,τι γενναῖον και σπουδῆς ἄξιον και ὄχι ὅ,τι ξηρόν, στυγνόν, βραχὺ και σύντομον.

Ἡ ἔννοια ἢ ἐγκατακλειομένη εἰς τὴν πολυθρύλητον ταύτην λέξιν « σύντομος » ἔχει δύο ἐκδοχάς· μίαν φιλοσοφικὴν και μίαν τεχνολογικὴν. Φιλοσοφικῶς ἡ ἔννοια αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τοῦ « πρὸς τι », εἰς ἣν ἀνήκουσι και ἡ ἔννοια π. χ. « δεξιὰ ἀριστερά, ἐπάνω κάτω, διπλάσιον ἥμισυ, λευκότερον, ταχύτερον » κτλ. εἰς τὰς ἐννοίας τουτέστιν ἐκείνας, αἵτινες, οὐδεμίαν αὐθιπόστατον ὑπαρξιν ἔχουσαι, ὑφίστανται μόνον ἐν τῷ νῷ « κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν »· διότι οὐδὲν δεξιὸν ὑπάρχει καθ' ἑαυτό. Εἶνε δεξιόν, ἐὰν ὑπάρχη και ἀριστερόν· εἶνε διπλάσιον, ἐὰν ὑπάρχη και ἥμισυ 1).

« Καὶ πέραν πόντοιο πάλλοντ' αἰετοί.—
κραγέται δὲ κολιοιοὶ ταπεινὰ νέμονται »,

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς Λογικούς Β' 161, ἔκδ. Bekker σελ. 322, στίχ. 5: Τῶν ὄντων . . τὰ μὲν ἐστὶ κατὰ διαφορὰν τὰ δὲ πρὸς τί πως ἔχοντα. . πρὸς τι δὲ ἐστὶ τὰ κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν νοούμενα και οὐκέτι ἀπολελυμένως λαμβανόμενα, τουτέστι κατ' ἴδιαν, οἷον τὸ λευκότερον . . ἵνα τοῦτο νοήσωμεν, συνεπιβάλλειν δεῖ και ἐκείνῳ τῷ οὐ λευκότερόν ἐστιν. . ἐὰν γοῦν τὸ ἕτερον αὐτῶν καθ' ὑπόθεσιν ἀνέλωμεν, και τὸ λειπόμενον συναναιρεθῆσεται, οἷόν τι και ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ και ἀριστεροῦ φαίνεται γιγνόμενον· μηδεὶς γὰρ ὄντος δεξιοῦ οὐδὲ ἀριστερόν τι ἔσται διὰ τὸ τῶν πρὸς τι εἶναι τούτων ἑκάτερον. Αὐτόθι, Πρὸς Φυσικούς Β 265, Bekker σελ. 529, στίχ. 21: Πρὸς τι . . τὰ κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν νοούμενα, οἷον δεξιὸν ἀριστερόν, ἄνω κάτω, διπλάσιον ἥμισυ· τὸ τε γὰρ δεξιὸν νοεῖται κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ ἀριστερόν σχέσιν και τὸ ἀριστερόν κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ δεξιόν, τὸ τε κάτω κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ ἄνω και τὸ ἄνω κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὰ κάτω· και ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ παραπλήσιον . . Τὰ πρὸς τι συνύπαρξιν τε και συναναίρεσιν ἀλλήλων περιεῖχεν· οὐδὲν γὰρ δεξιὸν ἐστὶν, ἐὰν μὴ και ἀριστερόν ὑπάρχη, οὐδὲ διπλάσιον, ἐὰν μὴ και τὸ ἥμισυ προϋποκίηται οὐ διπλάσιον ἐστὶν. Αὐτόθι, πρὸς Λογικούς Β 453, Bekker σελ. 385, στίχ. 25: Τὰ δὲ πρὸς τι ἐπινοεῖται μόνον, οὐκέτι δὲ ὑπάρχει. . ἐπινοεῖται μόνον σώζεται τὰ πρὸς τί πως ἔχοντα, ὑπαρξὶς δὲ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς . . πρὸς τί ἐστὶ τὸ πρὸς ἕτερον νοούμενον . . οὐκ ἄρα ὑπόκειται τι ἐν τοῖς οὐσι τὸ πρὸς τι . . τὸ δὲ πρὸς τι ἀλλάσσεται χωρὶς πάθους και μηδεμιᾶς περὶ αὐτὸ γινομένης ἑτεροιώσεως· οἷον τὸ

λέγει ὁ Πίνδαρος 1). Τουτέστιν· ἂν οἱ εὐσυνείδητοι καὶ οἱ φιλόπονοι καὶ οἱ ἐνθουσιῶντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ νύκτας ὅλας δύνανται ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος αὐτῶν νὰ προσκαρτερήσωσιν, οἱ « κίβδηλοι καὶ ἀγαθοφανέες » καὶ νυστάζοντες οὐδὲ μίαν ἐσπέραν δύνανται. Δι' αὐτοῦς μία ἐσπέρα εἶνε μακρά, δι' ἐκείνους ἑκατοντάδες δὲν εἶνε μακραὶ. Εἰς τὴν δορκάδα ἑκατὸν μέτρων ἕκτασις εἶνε λίαν σύντομος, εἰς τὴν χελώνην λίαν μακρά. Εἰς τὸ ἀπελεύθερον ἀνδράποδον τὸ γευόμενον νῦν τὸ πρῶτον ἐλευθερίου τροφῆς καὶ παιδείας μία σελίς ἔντυπος εἶνε λίαν μακρὰ πρὸς ἀνάγνωσιν, εἰς τὸν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐλευθερίως τετραμμένον λίαν σύντομος, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπὶ πάντων τῶν λεγομένων συντόμων καὶ μὴ. Καὶ πάλιν ὁδὸς ἑνὸς χιλιομέτρου εὐθεία, ὀμαλή, εὐρεῖα, διαπνεομένη ὑπὸ αὔρας θαλασσίας, γοητεύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν πεφυτευμένων ἀμφιλαφῶν δένδρων αὐτῆς, εἶνε συντομωτάτη· ὁδὸς δὲ μόνον δέκα μέτρων, πλήρης ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, βράχων καὶ πηλοῦ, ἐλῶν καὶ τελμάτων εἶνε μακροτάτη.

Διὸ καὶ παγκάλως εἴρηται, ὡς πολλάκις ἀνεγράφη:

« Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μὴδὲ ἔν
μακρὸν νόμιζε, κἂν δύο εἴπη συλλαβάς,
τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νόμιζε εἶνε μακρὸν,
μὴδ' ἂν σφόδρα εἴπη πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον.
Τεκμῖριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λαβέ.
οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει,
ἀλλ' οὐδὲ εἰς Ὅμηρον εἴρηκε μακρὸν 2).

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ἀρίδηλον καθίσταται ὅτι τὸ δὴ λεγόν-

πηχνατον ξύλον πηχναίου μὲν αὐτῷ ἀντιπαρετεθέντος λέγεται ἴσον ἐκείνῳ τυγχάνειν, διπήχους δὲ οὐκέτι ἴσον ἀλλ' ἄνισον, μηδεμιᾶς περὶ αὐτὸ γενομένης τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως. καὶ εἰ νοησάμεν τινα ἐξ ἄγγους ὕδωρ προχέοντα, ὁ τοιοῦτος ὑποτεθέντος μὲν τινος ἑτέρου ἄγγους λεχθήσεται ἐγγέειν, μὴ ὑποτεθέντος δὲ ἐκχέειν, καίπερ μηδεμίαν αὐτὸς τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἀναδεξάμενος. . . ῥητέον μὴ ὑπάρχειν τὸ πρὸς τι. *Αὐτόθι*, πρὸς Φυσικούς Α, 353 Bekker σελ. 460, στίχ. 24: Τὰ δὲ πρὸς τι ἐν συμμημονεύσει ἐστὶν ἡμετέρα, ἢ δὲ ἡμετέρα συμμημονεύσεις ἐστὶν ἐν ἡμῖν. — *Ἀριστοτέλης*. Ῥητορικὴ 1363, 6, 9: Καὶ μείζον μὲν αἰεὶ καὶ πλεον πρὸς ἔλαττον, μέγα δὲ καὶ μικρόν καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος, καὶ ὑπερέχον μὲν τὸ μέγα, τὸ δὲ ἐλλείπον μικρόν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον ὡσαύτως.

1) Πίνδαρος, Νεμεονικ. 5, 24. 3, 80.

2) Φιλῆμων, ἀδήλ. δραματ. ἀπ. 97, ἐκδ Κοκκ τόμ. 2, σελ. 508.

μενον τοῦτο « σύντομον » δὲν εἶνε αὐθυπόστατόν τι, ἰδίαν ὑπαρξίν ἔχον, ἄσχετον πρὸς ἄλλα, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον· ἀλλ' εἶνε ἔννοια σχετική, τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ἐκτὸς ἑαυτῆς ἔχουσα, εἰς τὴν φαυλότητα τοῦ ἐπισκοπουμένου ἀντικειμένου ἢ εἰς τὴν φαυλότητα τοῦ ἐπισκοποῦντος ὑποκειμένου.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀφοῦ οὐδεμία φαυλότης ἐν τῷ ἐπισκοπουμένῳ ἀντικειμένῳ ὑπὸ τῶν κ. κριτῶν ὑποδεικνύεται, πάντως ἡ φαυλότης αὕτη ἐν τῷ νῷ καὶ τῷ ἤθει τῶν ἐπισκοποῦντων ὑποκειμένων τὴν ἔδραν αὐτῆς ἔχει.

Φαίνεται δηλ. ὅτι οἱ ἡμέτεροι κ.κ. κριταὶ δὲν εἶνε οὔτε ἀετοὶ, οὔτε δορκάδες, οὔτε ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐλευθερίως τεθραμμένοι, ἀλλ' εἶνε παράξενά τινα καὶ παρακεκομμένα ὅλως ἰδιόρρυθμα ὄντα, παχὺν τὸν νοῦν, χαλκοῦς τοὺς πόδας, καὶ ψυχρᾶ φλογὶ τὸ ψυχάριον κεχαλκευμένον ἔχοντες. Δι' αὐτοὺς πάντα εἶνε μακρὰ, πάντα εἶνε μὴ σύντομα· μόνον ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἶνε πλησίον καὶ μόνον ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν κλίνην σύντομος.

Ἄλλὰ διὰ τὸν φιλότιμον καὶ εὐσυνείδητον καὶ εὐπαιδευτον κριτὴν οὔτε σύντομον ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ οὔτε μακρόν. Δι' αὐτὸν ἐν μόνον ὑπάρχει, τὸ εὔ. Τὰ ἄλλα εἶνε « γελοῖα καὶ εὐήθη » 1).

Ἄλλὰ τί καὶ ὁποῖον εἶνε τὸ εὔ ἐν ταύτῃ τῇ ἰδιότητι τοῦ λόγου, ἐν τῇ « συντομίᾳ », καὶ τί καὶ ποῖον εἶνε τὸ εὔ ἐν τῷ συσχετισμῷ καὶ τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῆς « συντομίας » ταύτης μετὰ τῶν λοιπῶν ἰδιοτήτων τοῦ λόγου, μετὰ τῆς πιθανότητος δηλ. καὶ τῆς σαφηνείας, οὐδεμία ἀνάγκη αὐτὸς νὰ δημιουργήσῃ ἢ κατὰ τύχην νὰ ὑπονοήσῃ. Σαφῶς καὶ λαμπρῶς εἶνε καταγεγραμμένα καὶ ἐναργέστατα εἶνε καταλεγεγμένα πάντα ταῦτα παρὰ τοῖς Ἑλλησι τεχνογράφοις.

Ἐν τοῖς ἡμῖν καταλειφθεῖσι συγγράμμασιν αὐτῶν πλὴν καὶ πολλῶν ἄλλων δύναται πᾶς φιλομαθῶν ἄνθρωπος καὶ πᾶς λόγιος καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν κοινωνίαν αἰδούμενος κριτῆς νὰ εὔρῃ καὶ τάδε : « Συντομία ἐστὶ φράσις αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ δηλουμένου ἔχουσα » 2).—

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1416, 6, 30 : Νῦν δὲ γελοῖως τὴν διήγησιν φασὶ δεῖν εἶναι ταχεῖαν . . οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ εὔ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως . . ἀλλὰ τὸ μετρίως· τὸ δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα. — Καὶ ὁ Πλάτων, Νόμοι 722 A : Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον *λίαν εὐηθες*· τὰ γὰρ οἶμαι βέλτεστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον.

2) Τρύφων, Περὶ τρόπων η', ἐκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 752. Spengel, τόμ. 3,

« Ἄρεται διηγήσεως τρεῖς, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης 1). — Ἄγε περὶ συντομίας λέγωμεν, πόθεν ἔσται σύντομος. τῆς συντομίας τοῖνυν ἢ μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἢ δὲ ἐν ταῖς λέξεσιν· ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων σύντομον ποιήσεις τὴν διήγησιν, ἐὰν μῆτε πόρρωθεν ἄρχῃ . . μῆτε μακρὰ λέγῃς, ὡς οἱ μετὰ τὸ πρᾶγμα καὶ ἄλλα διηγούμενοι, τὰ δὲ λυποῦντα τοὺς ἀκούοντας καὶ τὰ ἀπίθανα καὶ ἀπρεπῆ τῷ λέγοντι, καὶ οἷα μὴ ὠφελεῖν τὸν ἀγῶνα, οἷα τέ εἰσι καὶ ἐν ἑτέροις ῥηθῆναι δύνανται ἀφέλης τῆς διηγήσεως, σύντομον ἐκ τούτων ποιήσεις τὸν λόγον. ἔτι τε ἐὰν μῆτε παρεκβάσει χρῶο μῆτε ἐπεισοδίοις μῆτε ὅλως ἀπὸ τοῦ πράγματος πλανῶο· ἔτι τε ταυτολογίαν εἰ παραιτοῖο, καὶ μακρὰ δι' ὀλίγων ἐρμηνεύοις καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοις, ὧν ῥηθέντων φανερά ἐστι τὰ σιωπώμενα. ἐν δὲ ταῖς λέξεσιν ἔσται συντομία, ἐὰν μὴ συνωνύμοις χρῶο — καὶ ἐὰν τῶν συνωνύμων τὰς βραχυσυλλάβους ἐκλέγῃς — καὶ ἐὰν μὴ τοῖς κυρίοις προστιθῇς τὰ ἐπίθετα — καὶ ἐὰν τὰς ἀναδιπλώσεις παραιτοῖο — καὶ ἐὰν τὰς περιφράσεις φύγῃς — καὶ ἐὰν τοῖς τροπικοῖς ἐνίοις κυρίως χρῶο — καὶ ἡ λεγομένη δὲ ἔλλειψις συντομίαν ἐργάζεται — ἐργάζεται δὲ συντομίαν καὶ τὸ ἐπεξευγμένον, ὅταν δύο ἢ καὶ τρισὶν ὀνόμασιν ἢ καὶ πράγμασι μίαν ἐπάγῃς λέξιν συμπληρωτικὴν — ποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἀσύνδετον δόξαν συντομίας — ποιήσεις δὲ συντομίαν καὶ ὅτε κατ' ἔμφασιν παραλείψῃς λέγεις 2). —

σελ. 202. — Καὶ *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4. Walz, τόμ. 1, σελ. 189. Spengel, τόμ. 2, σελ. 83: "Ἔστι γὰρ ἡ συντομία λόγος τὰ καιριώτατα τῶν πραγμάτων σημαίνων, μῆτε προστιθεὶς τὸ μὴ ἀναγκαῖον μῆτε ἀφαιρῶν τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν.

1) *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 183. Spengel, τόμ. 2, σελ. 79. — *Νικόλαος* ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. κ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 457: Ἄρεται διηγήσεως κατὰ μὲν τινὰς πέντε, συντομία, σαφήνεια, πιθανότης, ἡδονή, μεγαλοπρέπεια, καθ' ἑτέροισι δὲ μόνῃ πιθανότης· τὰς γὰρ ἄλλας τέσσαρας κοινὰς παντὸς λόγου ἐνόμισαν· ὡς δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις δοκεῖ, τρεῖς εἰσι μόναι σαφήνεια, συντομία καὶ πιθανότης. — *Ροῦφος*, Τέχνη ῥητορικὴ 17, Walz, τόμ. 3, σελ. 452. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 402: Ἄρεται δὲ διηγήσεως τρεῖς, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης. — *Αφθόνιος*, Προγυμν. 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 61. Spengel, τόμ. 2, σελ. 22: Ἄρεται δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης, καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμός. — *Διονύσιος* ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Ἐπιστολὴ πρὸς Γναῖον Πομπήιον, κεφ. 3: Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἂν, ἥς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφελος, ἢ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα διάλεκτος . . τρίτην ἔχει χώραν ἢ καλουμένην συντομία.

2) *Κορροῦτος*, Τέχνη ῥητορικὴ 63 - 79. ἔκδ. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 365. — Καὶ *Ἀριστείδης*, Τεχνῶν ῥητορικῶν Α, ἔκδ. Walz, τ. 3, σ. 394. Spengel τ. 2, σ. 500. Βραχύτης δὲ καὶ συντομία γίνεται κατὰ γνώμην, κατὰ λέξιν, κατὰ μὲν γνώ-

Εὐλαβητέον δὲ ὁμῶς μὴ λάθῃ τις ἐπιθυμίᾳ συντομίας εἰς ἰδιωτισμὸν ἢ ἀσάφειαν ἐκπεσῶν 1). — Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι σφόδρα δυσχερές ἐστὶ τοῖς τῆς σαφηνείας ἐπιμελουμένοις τῆς συντομίας φροντίζειν· πολλάκις γὰρ ἢ διὰ συντομίαν εἰς ἀσάφειαν προάγομεν τὸν λόγον, ἢ διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. χρῆ τοίνυν τὴν συντομίαν σκοπεῖν, εἰ σύμμετρός ἐστι, μήτε παραλιμπάνοντάς τι τῶν ἀναγκαίων, μήτε πλεονάζοντας· τότε γὰρ ἀρετὴ κατὰ λόγον· εἰ γὰρ φανῆ τι παραλιμπάνουσα τῶν χρησίμων, κακία γίνεται. . . δεῖ μέντοι τὸν κρίνειν μέλλοντα καλῶς, ὅταν σαφηνείας καὶ συντομίας φροντίζειν ἀναγκάζεται, εἰ μὲν ἀμφοτέρω συμβαίνει, χρῆσθαι ἀμφοτέροις, εἰ δὲ ἓν μόνον, τῷ κατεπείγοντι, τὸ δ' ἐστὶ μᾶλλον τῆς σαφηνείας γίνεσθαι· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐκ τοῦ μήκους, ὅσον ἐκ τῆς ἀσαφείας, ὁ λόγος βλαβήσεται» 2).

μην οὕτως, ὅταν τοῖς ἀναγκαίοις εὐθὺς συμπλέκηται τῶν πραγμάτων, καὶ ὅταν τις μὴ πᾶσιν ὡς προηγουμένοις χρῆται, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὡς προηγουμένοις, τοῖς δὲ μὴ οὕτω. — Κατὰ λέξιν δὲ γίνεται βραχύτης καὶ συντομία, ὅταν τις μὴ παραφραστικαῖς τῶν λέξεων, ἀλλὰ ταῖς εὐθείαις χρῆται, ὅταν μὴ ἐπαγωνίζηται τῇ λέξει τὰ ἰσοδυναμοῦντα παρατιθείς, ἀλλὰ δηλώσας τῷ πράγμα τῇ σημαίνουσῃ λέξει εὐθὺς ἀπαλλαγῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ, καὶ ὅταν τις μὴ φιλοτιμῆται πρὸς τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πράγματα ἀποβλέπῃ. — *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4, Walz τ. 1, σ. 189. Spengel τ. 2, σ. 83: «Ἐστὶ γὰρ ἡ συντομία λόγος τὰ καιριώτατα τῶν πραγμάτων σημαίνων μήτε ἀφαιρῶν τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν, ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν μήτε συλλαμβάνωμεν ἅμα πολλὰ πράγματα, μὴθ' ἑτέροις ἐπεμβάλλωμεν, παραλείπωμέν τε ὅσα συνυπακούεσθαι δοκεῖ, μήτε πόρρωθεν ἀρχόμεθα, μήτε καὶ τὰ παρέλκοντα τὸν λόγον καταναλίσκωμεν, ὡς οἱ μετὰ τὰ πράγματα εἰωθότες διηγέσθαι. . . διήγησιν δὲ λέγων τις πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ ὅλου πράγματος, ὃ προὔθετο, ἀποβλέπειν ὀφείλει τὰ εἰς τοῦτο συντελοῦντα μόνον ἐν τῇ διηγῆσει παραλαμβάνων — ἐν δὲ τοῖς κατὰ λέξιν παρατηρητέον καὶ τὸ μήτε συνωνύμοις χρῆσθαι· τὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν ὀνόματα μακρότερον ποιεῖ τὸν λόγον οὐδὲν δέον. . . μήτε λόγον ἀντὶ ὀνόματος ποιεῖν. . . ἔτι δὲ καὶ τὰ συνυπακουόμενα πάντως συμπεριαιρετέον τῷ συντόμως ἀπαγγέλλειν βουλομένῳ, χρηστέον δὲ καὶ τοῖς ἀπλοῖς ὀνόμασι μᾶλλον ἢ τοῖς συνθέτοις καὶ τοῖς βραχυτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς μακροτέροις, ὅταν τὸ αὐτὸ σημαίνωσιν. — *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1407, β, 26: Εἰς ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται τάδε, τὸ λόγῳ χρῆσθαι ἀντὶ ὀνόματος. . . εἰς δὲ συντομίαν τὸ ἐναντίον, ἀντὶ τοῦ λόγου ὄνομα. . . καὶ μεταφοραῖς δηλοῦν καὶ τοῖς ἐπιθέτοις εὐλαβοῦμενον τὸ ποιητικόν· καὶ τὸ ἐν πολλὰ ποιεῖν. . . καὶ μὴ ἐπιζευγνύναι, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον. . . ἐὰν δὲ συντόμως τὸ ἐναντίον. . . καὶ μετὰ συνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ συντόμως, ἄνευ μὲν συνδέσμου, μὴ ἀσύνδετα δέ.

1) *Θέων*, Προγυμ. 4, Walz τ. 1, σ. 190. Spengel τ. 2, σ. 84.

2) *Νικόλαος ὁ σοφιστής*, Προγυμνάσμ. 2, Spengel τ. 3, σελ. 457. — Καὶ *Θέων*, ἐνθ. ἀν: Μάλιστα μὲν, εἰ δυνατόν ἐστίν, ἀπάσας τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖ τὴν διήγησιν· ἐὰν δὲ τοῦτο ἀμήχανον εἴῃ, τὸ μὴ ἐναντίας εἶναι πως τὴν συντομίαν τῇ τε σαφηνείᾳ καὶ τῇ πιθανότητι, τοῦ κατεπείγοντος μᾶλλον στοχαστέον, οἷον, εἰ μὲν εἴῃ τὸ

Καί τέλος τὰ βαρυσήμαντα ταῦτα Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς:
 « Ἦδη δέ που κάκεινό τινες οἱ μὲν ὡς χαρακτηριστικόν, οἱ δὲ ὡς ἀμαρ-
 τημα τοῦ ῥήτορος (τοῦ Δημοσθένους δηλ.) ἐσημειώσαντο· λέγω δὲ
 τὸ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δηλοῦν ἐνίοτε . . . Ὅσοι μὲν οὖν
 ἰδίωμα τοῦ χαρακτῆρος αὐτὸ ἀποφαίνουσι τοῦ Δημοσθένους, ὀρθῶς
 λέγουσι· κέχρηται γὰρ αὐτῷ χρησίμως ὁ ἀνὴρ . . . ὅσοι δὲ ἐν ἀμαρ-
 τήματος αὐτὸ μοῖρα φέρουσι τὰς αἰτίας οὐκ ἐξητακότες, δι' ἧς εἰώ-
 θει πλεονάζειν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν, οὐ δεόντως αὐτοῦ κατηγο-
 ροῦσιν, ἀλλ' εἰκόασιν οἱ τοῦτο συκοφαντοῦντες τὴν βραχυλογία
 ἐκ παντὸς ἀπαιτεῖν . . . τῶν δὲ ἄλλων ἀρετῶν οὐδεμίαν οὐκέτι συν-
 ορῶντες, ὅτι καὶ τῆς σαφήνειας δεῖ στοχάζεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ
 τῆς ἐναργείας καὶ τῆς αὐξήσεως, καὶ τῆς περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν
 ὀνομάτων εὐρυθμίας· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, τοῦ παθητικῆν τε
 καὶ ἠθικῆν καὶ ἐναγώνιον ποιεῖν τὴν λέξιν· ἐν οἷς ἐστὶν ἡ πλείστη τοῦ
 πιθανοῦ μοῖρα. Τούτων δὲ τῶν ἀρετῶν ἐκάστην οὐχ ἢ βραχυλο-
 γία κράτιστα δύναται ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονασμὸς ἐνίων ὀνομά-
 των, ᾧ καὶ Δημοσθένης κέχρηται » 1).

πρᾶγμα φύσει περισκελές, ἐπὶ τὴν σαφήνειαν ἰτέον καὶ πιθανότητα· εἰ δὲ ἀπλοῦν καὶ
 μὴ πολὺπλοκον, ἐπὶ τὴν συντομίαν καὶ τὴν πιθανότητα . . . Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα φύσει
 πιθανὸν ᾗ, χρηστὸν πῆ μὲν τῇ συντομίᾳ, τὸ δὲ πλείστον τοῖς κατασκευάζουσι καὶ εἰς
 πιθανότητα ἄγουσι τὸ προκείμενον. — *Ἀναξιμένης*, Τέχν. ῥητορ. 30, Spengel τ. 1,
 μέρ. 2, σελ. 72 : Σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν ταῦτα διαφυλάττοντες· συντόμως δὲ ἐὰν
 ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγκαῖα βῆθῆναι, ταῦτα
 μόνα καταλείποντες, ὧν ἀφαιρεθέντων ἀσαφής ἔσται ὁ λόγος. — *Διονύσιος ὁ Ἀλι-
 καρνασσεύς*. Πρὸς Γν. Πομπήιον ἐπιστολή, κεφ. 3 : Μετὰ τοῦ σαφοῦς ἐξεταζόμενον
 ἠδὲ φαίνεται τὸ βραχὺ· εἰ δὲ ἀπολείπεται τούτου, πικρὸν. — *Ἀριστοτέλης*, Ῥη-
 τορ. 1414, α, 23 : Τίνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι ἀλλὰ πρέπουσαν
 τὴν λέξιν; ἂν τε γὰρ ἀδολεσχῆ οὐ σαφής, οὐδ' ἂν σύντομος· ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ
 μέσον ἀρμόττει. — *Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς*, Τέχνη ῥητορικὴ 10, 4 : Τὰ μέτρα οὐχ
 ὀρώμεν· ἀλλ' οἱ μὲν πάντα διὰ βραχέων ἐπιτρέχουσι, δείξαντες ἕκαστα τῶν ζη-
 τουμένων καὶ παρελθόντες συντομίαν τινὰ τοῦτο νομίζοντες, τὴν ἀπόλειψιν τῆς
 τῶν πραγμάτων θεωρίας. Οἱ δὲ ὅπως πλείστα εἰς ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων ζητημά-
 των ἐροῦσιν . . . ὅλως δὲ οὔτε βραχεὰ οὔτε πολλὰ δεῖ ζητεῖν λέγειν, ἀλλὰ σύμμετρα
 πανταχοῦ, ζητοῦντες πρὸς τῇ συμμετρίᾳ πανταχοῦ καὶ τὴν σαφήνειαν.

1) *Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς*, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 58.
 — *Δημήτριος*, Περὶ ἐρμηνείας 211 - 212, Walz τ. 9, σ. 91 : Πολλάκις καὶ ἡ διλο-
 γία ἐνάργειαν ποιεῖ μᾶλλον ἢ τὸ ἅπαξ λέγειν . . . ὅπερ δὲ τῷ Κτησίᾳ ἐγκαλοῦσιν ὡς
 ἀδολεσχοτέρῳ διὰ τὰς διλογίας . . . πολλαχῆ οὐκ αἰσθάνονται τῆς ἐναργείας τοῦ
 ἀνδρός· τίθεται γὰρ ταῦτό διὰ τὸ πολλάκις ποιεῖν ἔμφασιν πλείονα. — Περὶ τούτων ἴδ.
 καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρ. σελ. 145 - 146 καταγραφέντα, καὶ ἀντιπαραβάλλ. ταῦτα

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς ἐπὶ παντός λόγου καὶ ἐπὶ πάσης διηγήσεως καὶ ἐκφράσεως. Ὅταν ὁμως πρόκειται περὶ διδασκαλίας, καὶ μάλιστα διδασκαλίας παιδαρίων ἐπταετῶν, τότε ἔγκλημα λογικὸν εἶνε ἢ βραχύτης καὶ ἔγκλημα παιδαγωγικὸν τὸ κεφαλαιῶδες. Ὁ ὀρθὸς νοῦς ὑποδεικνύει ὅτι τὸ εὖ, τὸ μέτριον, τὸ καίριον τὸ πρέπον, περὶ παιδαρίων ἐπταετῶν προκειμένου, εἶνε τὸ διατριβεῖν πλεῖστον ἐφ' ἐκάστου τῶν χρηστῶν καὶ γενναίων ὑποκειμένων τῆς ὕλης τῆς διδακτικῆς 1), ἢ δὲ περὶ συντομίας ἀπαίτησις εἶνε λίαν εὐήθης καὶ γελοία 2).

Συνοψίζοντες πάντα ταῦτα βλέπομεν ὅτι αἱ περὶ «συντομίας» ἐν τῷ λόγῳ γινῶμαι δίστανται. Ὁ μὲν κ. Πρωτόδικος, συνεπιχούντων καὶ πάντων τῶν ἐν κρίσει ὁμοτίμων αὐτοῦ συναδέλφων, φρονεῖ ὅτι τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν πρέπει νὰ εἶνε «σύντομα», οἱ δὲ μακαρίζεται Τρύφων, Θεῶν, Νικόλαος ὁ σοφιστής, Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, Ἀφθόνιος, Κορνοῦτος, Ἀριστείδης, Ἀναξιμένης, Μένανδρος, Πίνδαρος, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης φρονοῦσιν ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ εἶνε εὖ, πρέποντα, καίρια, μέτρια, σαφῆ, ἐναργῆ, πλήρη, ἀναλελυμένα, ἐκτεταμένα, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον σύντομα. Μόνον γελοῖοι καὶ λίαν εὐήθεις δύνανται νὰ φρονῶσι τοῦτο, τολμῶσι μάλιστα ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νὰ δισχυρισθῶσιν.

πρὸς τὰ ἐν Volkamann Hermagoras 1865, σελ. 50-51, ἐνθα καὶ ἡ γνώμη ὅτι «δύναται τις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα γὰ εἶνε σύντομος, ἐν δὲ τῷ συνόλῳ μακρός» καὶ ἡ γνώμη ὅτι ὅταν τῆς συντομίας ἕνεκα ἡ διήγησις γίνεται ξηρὰ καὶ ἀκόσμητος, τότε τοῦτο δὲν εἶνε οὐδὲ λέγεται πλέον διήγησις, ἀλλὰ «κατάστασις», ὃ ἐστὶ φιλή τῶν πραγμάτων ἔκθεσις. (Αὐτόθ. σελ. 46 §. 9).

1) Μένανδρος, Ἐπιδεικτικῶν 5, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 142: Spengel τόμ. 3, σελ. 337: Αὐτῶν δὲ τῶν φυσικῶν οἱ μὲν ἐξηγηματικοί, οἱ δ' ἐν βραχεῖ προαγόμενοι· πλεῖστον γὰρ διαφέρει, ὡς εἰδὸτα ἀναμιμνήσκειν συμμετρως, ἢ ὅλως ἀγροοῦντα διδάσκειν. . . καὶ τῆς συμμετρίας διαφορὰς ὀριοῦμεθα, οἱ γὰρ κατ' αἰνίγματα προϊόντες βραχύτητα ἀπαιτοῦσιν, ἔτι δὲ οἱ καὶ μὴ διδασκαλικοὶ ἄλλως κεφαλαιωδέστεροι· οἱ δ' ἕτεροι πλείστης καὶ μεγίστης διατριβῆς ἔχονται. — Πίνδαρος, Ὀλυμπιονικῶν 13, 47: Ἐπεταὶ δ' ἐν ἐκάστῳ | μέτρον· νοῆσαι δὲ καιρὸς ἄριστος. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ συνθέσ. ὀνοματ. κ. 12: Ἐπὶ πάντων οἶομαι δεῖν τὸν καιρὸν ὄρᾶν· οὗτος γὰρ ἡδονῆς καὶ ἀηδίας κράτιστον μέτρον. . . οὐδ' ὅλως ἐπιστήμη θηρατὸς ἐστὶν ὁ καιρὸς, ἀλλὰ δόξη.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1416, 6, 30: Νῦν δὲ γελοῖως τὴν διήγησιν φασὶ δεῖν εἶναι ταχεῖαν κτλ. τὰ ἤδη γνωστά. — Πλάτων Νόμοι 722 A: Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον λίαν εὐήθης κτλ. τὰ ἤδη γνωστά.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν θὰ κατορθώσῃ ὁ κ. Πρωτόδικος καὶ οἱ ἐν κρίσει συνάδελφοι αὐτοῦ νὰ μεταπέισωσι τοὺς μακαρίτας τούτους οἱ τε ἀναγνωσματριογράφοι καὶ οἱ εὐσυνείδητοι τῶν κριτῶν θὰ ἀκολουθῶσι πάντοτε αὐτοὺς — διότι αὐτοὶ εἶνε πολλοὶ καὶ ὁ κ. Πρωτόδικος μόνος του — ὁμοφρονοῦντες δὲ αὐτοῖς θὰ πιστεύωσιν ὅτι μόνον « γελοῖοι » καὶ « λίαν εὐήθεις » δύνανται νὰ προσφέρωσι λατρείαν εἰς τὴν ἐν τοῖς λόγοις « συντομίαν ».

Καὶ ἐκ τοιαύτης ἐν τῷ νῷ μόνον αὐτοῦ ἰνδαλλομένης « συντομίας » ὁ κ. κριτῆς ζητεῖ « χάριν ». Μὴ εὐρίσκων δὲ ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μήτε αὐτὴν τὴν συντομίαν, μήτε, ὡς εἰκός, τὴν ἐξ αὐτῆς « χάριν », πικρῶς καταμέμφεται τοῦ « ἀφελοῦς καὶ ἀπλοῦ λόγου », τοῦ κατὰ μικρὰ καὶ κομματικὰ καὶ βραχέα κῶλα διαπεραινομένου, τοῦ « διὰ πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων » βαίνοντος, « ψυχρὸν αὐτὸν καὶ χαλαρὸν καὶ ἄτονον καὶ ἄχαριν » ἀποκαλῶν.

Ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ τῆς ἐν λόγοις χάριτος γνωρίζει τι ἢ αἰσθάνεται τι ὁ κ. κριτῆς δύο τραναὶ πρόκεινται ἀποδείξεις :

Ἡ Πρώτη. Ἄν ὁ κ. κριτῆς ἐγίνωσκε πόθεν λαμβάνεται τὸ ἐν τοῖς λόγοις χάριεν, ἢ, μὴ γινώσκων, εἶχε τοῦλάχιστον τὴν κοινοτάτην εὐαισθησίαν, ὥστε καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ αἰσθάνηται αὐτῆς, βεβαίως δὲν θὰ ἀνεκῆρυττε διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ὡς στεφάνου ἄξια διὰ τὸ χάριεν αὐτῶν « τὰ αὐγοτάραχα καὶ τῆς Μεσολογιτικῆς μπάφες καὶ τὰ ξύλινα πινάκια καὶ τὰ λερωμένα τραπέζομάντηλα καὶ τὰ ζουμιὰ καὶ τὸν Γερομῆτρο καὶ τὸν Νίκα καὶ τὸν κουφάλα καὶ τὰς κοπρώδεις κλίνας καὶ τὰ περιττώματα » καὶ τὰ παρόμοια τούτοις βρωμόλογα καὶ βρωμοπράγματα τοῦ κ. Κουρτίδου 1).

Ἡ Δευτέρα. Ἐνῷ ὁ Ἀττικὸς μυκτῆρ αὐτοῦ εὐαισθητῶς σφό-

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 32 καὶ 31 : « Προτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο . . τοῦ κ. Κουρτίδου πλείστον τῶν ἄλλων . . διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν — ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματάριων τῆς Δ' τάξεως ἢ Ἐπιτροπεῖα βραβεύει . . τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου ἐπὶ τριετίαν » (ὑπογεγραμμ. πρῶτος πρῶτος μάλιστα « Ἴω. Πρωτόδικος »).

δρα καὶ εὐπαθῶς ἄγαν ἔχει πρὸς τὴν ἀποῦσαν ἀπὸ τοῦ κατακρινόμενου βιβλίου πολυπόθητον ταύτην « ἐκ τῆς συντομίας χάριν », ἀναισθήτως ὅλως καὶ ἀπαθῶς τέλειον διάκειται πρὸς τὴν ἐκ τε τῆς λέξεως καὶ τῶν πραγμάτων δι' ὅλου τοῦ κατακρινομένου τούτου βιβλιαρίου ἐπανθοῦσαν χάριν: « Κῆποι, λειμῶνες, ἄνθη, ρόδα, περιστεραὶ, κανάρια, ἀκανθυλλίδες, ἀηδόνες, ἔαρ, πρωῖα, ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου » καὶ τὰ ἀβρότατα καὶ χαριέστατα τῆς δαιμονίου ποιήσεως τοῦ Ὅμηρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀλκμαῶνος, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Βαχχυλίδου, τοῦ Ἰβύκου, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἑρμοκρέωνος, τοῦ Θεοκρίτου, ταῦτα, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κ. κριτοῦ ἀναπεπταμένα 1), εἶνε ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, ἐν οἷς « ἡ χάρις » καὶ τούτων τὰ θεῖα ποιήματα εἶνε αἱ εὐανθεῖς καὶ ἀειθαλεῖς λειμῶνες, ἐξ ὧν εὖσομοι ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διαχέονται αἱ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου χάριτες 2).

Καὶ τῆς μὲν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κρινομένῳ βιβλίῳ παρουσίας πάντων τούτων οὐδεμίαν αἰσθησιν εἶχεν, ἡσθάνθη δὲ τὴν ἔλλειψιν τῆς « ἐκ τῆς συντομίας χάριτος »! Οἶος μυκτῆρ! Ὑπεράττικος!

1) Χαρισίου Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τάξεως, ἐγκριθέν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ΒΡΑ' νόμον, ἐν Ἀθήναις, σελ. 12, 22, 32, 33, 42, 47, 69, 73, 75, 85, 85, 89, 115, 122, 125, 126. Ἰδ. καὶ Ὑθλοὶ καὶ πράγματα σελ. 212-252.

2) Δημήτριος, Περὶ ἑρμηνείας 132, 133, 141, 164, 166, 173, 174, 175, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 60 καὶ ἐξ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 291 καὶ ἐξ.: Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασι χάριτες, οἷον νυμφατοὶ κῆποι, ὑμέναιοι, ἔρωτες, ὅλη ἡ Σαπφοῦς ποίησις. . τὰ δὲ καὶ ἡ λέξις ποιεῖ ἐπιχαριτώτερα. . ἡ ἀηδῶν χάριεν ὀρνίθιον, καὶ τὸ ἔαρ φύσει χάριεν — χαριεντίζεται δὲ ποτε καὶ ἐξ ἀναφορᾶς. — τὸ εὐχαρι μετὰ κόσμον ἐκφέρεται καὶ δι' ὀνομάτων καλῶν, ἃ μάλιστα ποιεῖ τὰς χάριτας — διὸ καὶ ἡ Σαπφὴ περὶ μὲν κάλλους ἄδουσα καλλιπῆς ἐστὶ καὶ ἡδεῖα καὶ περὶ . . ἔαρος καὶ περὶ ἀλκυόνος καὶ ἅπαν καλὸν ὄνομα ἐνύφανται αὐτῆς τῇ ποιήσει, τὰ δὲ καὶ αὐτῆ εἰργάσατο — ποιεῖ δὲ εὐχαριν τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὰ λεγόμενα καλὰ ὀνόματα. ὠρίσατο δὲ αὐτὰ Θεόφραστος οὕτως, κάλλος ὀνομάτός ἐστι τὸ πρὸς τὴν ἀκοὴν ἢ πρὸς τὴν ὄψιν ἡδύ, ἢ τὸ τῇ διανοίᾳ ἐντιμον — πρὸς μὲν τὴν ὄψιν ἡδεῖα τὰ τοιαῦτα « ῥοδόχρουν, ἀνθοφόρου χρῶμα ». ὅσα γὰρ ὀράται ἡδέως, ταῦτα καὶ λεγόμενα καλὰ ἐστὶ. πρὸς δὲ τὴν ἀκοὴν « Καλλιστρατος, Ἀντοῶν ». ἢ τε γὰρ τῶν λάμδα σύγκρουσις ἠχῶδές τι ἔχει καὶ ἡ τῶν νῦ γραμμάτων . . τῇ διανοίᾳ δὲ ἐντιμα τὰ τοιαῦτά ἐστιν, οἷον τὸ ἀρχαῖοι ἀντὶ τοῦ παλαιοὶ ἐντιμότερον· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἄνδρες ἐντιμότεροι.

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ πρώτη παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ. Τῶν δὲ ἐπομένων τινὲς μὲν εἶνε ὁμοδίαιτοι ταύτῃ, ἄλλαι δὲ καὶ ἔτι χειρόνες τούτων καὶ οὐκ ὀλίγαι καὶ ὅλως ἀπροσδόκητοι καὶ παράξενοι, σφόδρα τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως παρεστραμμέναι.

Καὶ δὴ ὁ κ. κριτῆς εὐθύς μετὰ τὴν παράξενον αὐτοῦ ἀπαίτησιν περὶ εἰρομένης λέξεως καὶ περιοδικῶν κώλων καὶ συνειλκυσμένου καὶ συνειληφότος τὰ νοήματα λόγου ἐν ἐρμηνείᾳ ἀφελεί καὶ ἀπλῆ, περὶ τάχους καὶ εὐτονίας καὶ γοργότητος καὶ σφοδρότητος καὶ μεγέθους ἐν μύθοις καὶ διηγήμασι καὶ ἐκφράσεσι, περὶ χάριτος τῆς ἐν τῷ νῷ μόνον αὐτοῦ ἰνδαλλομένης ἀπρεποῦς καὶ ἀκαίρου συντομίας γράφει ταῦτα :

« Σπάνια εἶνε τὰ ἀπίθανα κατὰ τὸ πραγματικὸν διηγήματα, ὡς τὸ « περὶ δύο αἰγῶν » καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον « ὁ γενναῖος γέρων ».

Ἐν ταῖς δυοῖν ταύταις σειραῖς τρία ὑπάρχουσι σφάλματα.

Σφάλμα πρῶτον. — Τὸ « περὶ δύο αἰγῶν » δὲν εἶνε διήγημα. Εἶνε μῦθος. Εἰς τὰ διηγήματα λαλοῦσι καὶ δρῶσιν ἄνθρωποι. Ὅταν λαλῶσι ζῶα, αἶγες, βόες, ἀλώπεκες, ὄφεις, ἀετοί, τότε τοῦτο τὸ νοητικὸν προϊόν εἶνε καὶ λέγεται μῦθος.

Σφάλμα δευτέρον. — Τὸ πιθανὸν καὶ ἀπίθανον ἐν τοῖς διηγήμασι εἶνε διάφορον τοῦ πιθανοῦ καὶ ἀπιθάνου τοῦ ἐν τοῖς μύθοις. Τὸ πιθανὸν ἐν τοῖς διηγήμασι εἶνε « τὸ εἰκός, τὸ εὐλογον, τὸ σαφές, τὸ σύννηθες » 1) τὸ δ' ἀπίθανον τὸ « δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται » 2). Ὁ δὲ ἐπιζητῶν

1) Ἄψιτος, Τέχνη ῥητορικὴ 5, ἔκδ. Walz τ. 9, σ. 494. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 379: Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος πίστις γίνεται κατὰ τρόπους τρεῖς, κατὰ τὸ εἰκός, κατὰ τεκμήριον, κατὰ παράδειγμα· τὸ δὲ εἰκός Νεοκλῆς μὲν φησι κυρίως τὸ κατὰ διαφορὰν λέγεσθαι, οἷον « εἰκός ζήσεσθαι με αὔριον μηδενὸς ἀτόπου παρεμφαινομένου », τὸ αὐτὸ φησι λέγεται καὶ εὐλογον· διαφέρει δὲ ὅτι τὸ εὐλογον πλείους ἀφορμὰς ἔχει πρὸς τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι· λέγεται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πιθανόν, ἐπινοία μόνον διαφέρον. — Δημήτριος, περὶ Ἑρμηνείας 222, ἔκδ. Walz τ. 9, σ. 96. Spengel τ. 3, σ. 310: Τὸ πιθανόν δὲ ἐν δυοῖν, ἐν τε τῷ σαφεῖ καὶ συνήθει· τὸ γὰρ ἀσαφές καὶ ἀσύννηθες ἀπίθανον. Ἰδ. καὶ ἄνωτ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

2) Θέων, Προγυμνάσιον. 3, ἔκδ. Walz τ. 1, σ. 180. Spengel τ. 2, σ. 76 ἐν τέλ. Τὸ δ' ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται ἢ τοι διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἢ πράξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἴρησθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεται τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκός ἐστι τῷ τοιούτῳ τότε τι πράξαι ἢ τότε τι εἰπεῖν,

τὸ εἰκός, τὸ εὐλόγον, τὸ δυνατόν γενέσθαι καὶ λελέχθαι, τὸ σύνηθες ἐν τοῖς μύθοις (!) καὶ τούτων ἀπόντων λοιδορῶν αὐτούς, πᾶν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ εὐπαιδευτος λόγιος καὶ σωφρονῶν ἄνθρωπος 1).

Σφάλμα τρίτον. — Ἀμφότερα τὰ ἐπὶ ἀπιθανότητι ἐνταῦθα κακιζόμενα, ὃ τε μῦθος «Αἱ δύο αἰγες» καὶ τὸ διήγημα «Ὁ γενναῖος γέρων», τὸ μὲν ὡς μῦθος ἔχει τὴν μυθικὴν αὐτοῦ πιθανότητα, τὸ δὲ ὡς διήγημα τὴν διηγηματικὴν.

Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον 2) δύο αἰγες συναντῶνται εἰς μίαν γέφυραν, σκαιαὶ δὲ καὶ εὐθικτοὶ οὖσαι ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλας περὶ τῆς διελύσεως — τὴν ἔριν ἐπακολουθοῦσι διαπληκτισμοὶ καὶ τοὺς διαπληκτισμοὺς κατάπτωσις ἀμφοτέρων εἰς τὸ ὑπὸ τὴν γέφυραν βαθὺ ρεῦμα. Νῦν ἐν τούτοις τί εἶνε τὸ μυθικῶς ἀπίθανον; τί εἶνε τὸ μὴ εἰς τὴν φύσιν τῆς αἰγὸς ἀρμόττον ἢ εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀδύνατον;

Δὲν συναντῶνται δύο αἰγες;

Δὲν ἐρίζουσι δύο αἰγες πρὸς ἀλλήλας;

Δὲν διαπληκτίζονται μετὰ τὴν ἔριν;

Ἢ, δὲν ὑπάρχουσι στεναὶ γέφυραι εἰς τὸν κόσμον;

Δὲν δύναται νὰ ρέῃ ὑπ' αὐτὰς ρεῦμα βαθύ;

Οἱ ἐρίζοντες καὶ διαπληκτιζόμενοι δὲν μετατοπίζονται;

Οἱ μετατοπιζόμενοι ἐπὶ στενῆς γεφύρας δὲν κατακρημνίζονται;

Οἱ κατακρημνιζόμενοι ἀπὸ γεφύρας δὲν καταπίπτουσιν εἰς τὸν ὑπ' αὐτὰς ποταμόν, εἰς τὸ ὑπ' αὐτὰς ρεῦμα, χεῖμαρρον, βόθυνον;

Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ μυθικῶς ἀπίθανον;

Ἄλλως δὲ τὸ μυθᾶριον τοῦτο ἀναπαριστῶν μίαν τῶν συνηθεστάτων ἀσχημιῶν καὶ κακιῶν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων μὲν ἐν γένει, τῶν μικρῶν δὲ παίδων ἰδίως, ἀπεικονίζει τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα αὐτῶν τόσον ζωηρῶς, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχη ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν σοφῶν ἐθνῶν, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν περιέχεται 3).

ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. Ἰδ. καὶ ἀνωτέρ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

1) Ἰδ. περὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τῆς εὐπαιδευσίας καὶ σωφροσύνης τοῦ κριτοῦ τῶν Ἀλφαθηταρίων κ. Ἀργυριάδου ἀνωτ. σελ. 247 - 251, ἐνθα καὶ τὰ περὶ τῶν μύθων καὶ περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς πιθανοῦ καὶ ἀπιθάνου χωρία τοῦ Δημητρίου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀφθονίου, τοῦ Μαξίμου τοῦ Τυρίου, τοῦ Φιλοστράτου, τοῦ Ἑρμογένους, τοῦ Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ, καὶ τοῦ Κοραῆ.

2) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθέν ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 26.

3) Τὸ μυθᾶριον τοῦτο εἶνε «Die beiden Ziegen» τοῦ Grimm, φέρεται δὲ ἐκ τῶν ἐμοὶ γνωστῶν Γερμανικῶν ἀλφαθηταρίων καὶ ἀναγνωσματαρίων ἐν τοῖσδε. Ἐν

Κατὰ δὲ τὸ διήγημα «ὁ γενναῖος γέρων» 1) ναυαγούς τινὰς κινδυνεύοντας νὰ καταποντισθῶσι γενναῖος γέρων θυμοειδῆ ἵππον ἰππεύων σπεύδει ριπτόμενος εἰς τὰ κύματα νὰ σώσῃ. Ἀνὰ δύο κρατουμένους ἐκ τῆς οὐράς τοῦ ἵππου φέρει εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σώζει τινὰς. Τελευταῖον παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ κρατοῦνται τρεῖς ἐκ τοῦ κολυμβῶντος ἵππου, οἱ δύο ἐκ τῆς οὐράς καὶ ὁ τρίτος ἐκ τοῦ χαλινοῦ. Ὁ ἵππος μὴ δυνάμενος νὰ κολυμβήσῃ πλέον καταβυθίζεται εἰς τὰ κύματα καὶ μετ' αὐτοῦ συγκαταβυθίζονται καὶ πάντες οἱ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐξ αὐτοῦ προσδοκῶντες.

Τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶνε ἱστορικὸν γεγονός, γενόμενον κατὰ μίαν τρικυμίαν ἐν τῇ Εὐέλπιδι ἄκρα, ἀλλ' εἶνε καὶ σύμπτωμα βιωτικὸν οὐχὶ ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἀκόμη κατὰ τὴν κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1886 ἐπισυμβᾶσαν ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῶν Ἀθηνῶν πλήμμυραν, συνέβη τοιοῦτόν τι, ἴσως δὲ καὶ χαλεπώτερον τούτου, ὅπερ κινδυνεύσας καὶ διασωθεὶς οὕτως πως ἀφηγεῖται: 2) «... Ἀγὼν ὁ τελευταῖος. Πέντε ἄνθρωποι, βυθισμένοι τῶρα ἕως τὸν λαιμὸν εἰς τὸ ρεῦμα. Ζητοῦμεν νὰ ἀποζεύξωμεν τὰ δυστυχησμένα ζῶα καὶ νὰ σωθῶμεν ἐπ' αὐτῶν. Κάτω ἀπὸ τὸ νερὸν ἐκπορ-

τοῖς Ἀλφάβηταρίοις τῶν *Bauer-Schreibmüller*, 23 Aufl. σελ. 76, ἀρ. 23 (συντομώτατον).—*Sarlach-Haupt*, 3 Aufl. 1894, σελ. 79, ἀρ. 12.—*Jutting*, 32 Aufl. 1888, σελ. 78, ἀρ. 6.—*Förster* II Theil, 8 Aufl. 1888, σελ. 57, ἀρ. 55.—*Franke*, I Theil, 20 Aufl. 1887, σελ. 81, ἀρ. 73.—*Schlimbach*, 27 Aufl. 1887, σελ. 51, ἀρ. 22.—*Otto Schulz-Bohm*, Ausgabe c, 1887, σελ. 126, ἀρ. 5.—*A. Böhme*, Ausg. A. 1887, σελ. 69, ἀρ. 61.—*Klussmann*, 3 Aufl. 1885, σελ. 88, ἀρ. 104.—*Fechner*, Erstes Lesebuch, σελ. 71, ἀρ. 110, Berlin 1879.—*Krumbacher*, 20 Aufl. 1889, σελ. 115, ἀρ. 52 (συντομώτατον).—*Runkwitz*, 22 Aufl. 1887, «*Eulenspiegel*», σελ. 84, ἀρ. 7.—Καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τῶν *Bumüller-Schuster*, Lesebuch II, (Die beiden Ziegen-Böcke), σελ. 106, ἀρ. 148.—*Deuts. Leseb. für die Bayrischen Volks-Schulen*, München II, σελ. 102, ἀρ. 158 «Die beiden Ziegen».—*Haesters Lesebuch für die Mittelklassen katholischen Volksschulen*, 1888, σελ. 129, ἀρ. 4.—*Fr. Maier* D. Les. f. d. Volksh. Oestreichs, 1894, σελ. 48.—*Die Schuldirectoren Leipzigs*, II Stufe, 1894, ἀρ. 35. (παρηλλαγμένον πως) — *Brünnert*, zweites Schulbuch für Mittelklassen, 11 Aufl. 1893, σελ. 23, ἀρ. 51.—*Dietlein* D. Les. für mehrklass. Volksschulen, Ausg. A. I Unterstufe, 1895 — *Preuss und Veter*, σελ. 52, ἀρ. 104.—*Engelien-Fechner* II Theil, Ausg. B, 1874 «Gute Geduld» aus J. Peter Hebel, Sämmtliche WW. III Band Karlsruhe 1832, σελ. 213, «Γάλλος καὶ Ἀγγλος ἰππεὺς ἐν γεφύρῳ» — ἀρ. 28, σ. 17.

1) X. Παπαμάρκου Ἀναγν. δευτέρας τάξεως, ἔτος 1894, σελ. 119.

2) Ἄστυ, ἀριθμ. 1254, 17 Νοεμβρίου 1896, στήλη 2 τῆς πρώτης σελίδος.

ποῦμεν ἱμάντας, σύρομεν ἡνία, λύομεν κόμβους. Οἱ ἵπποι ἀνατινάζονται τώρα ἀγρίως καὶ χρεμετίζουσι. Κρατούμεθα ὅλοι ἀπὸ τὰ ἀγωνιώντα ζῶα καὶ εἰς ἓνα ὄγκον συμπαγῆ, ἄνθρωποι καὶ ἵπποι, παλαίοντες κατὰ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, προχωροῦμεν ἐν μέσῳ τῆς πλημμύρας καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς βοῆς, προχωροῦμεν νικηταὶ τοῦ τρομεροῦ στοιχείου, προχωροῦμεν πρὸς ἓνα τοῖχον, ὅπου θαμποφέγγει ἐν φῶς, τὸ φῶς τῆς σωτηρίας. . . καὶ ὅταν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τὸ μαρτύριον τὸ πολύωρον καὶ μετὰ τὴν πάλιν τὴν ἀγωνιώδη πρὸς τὸν θάνατον, εὐρέθην ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦ μικροῦ παραθύρου εἶδα φωτιζόμενον ἀπαισιῶς ὑπὸ τὴν ἀνατέλλουσαν σελήνην, τὸ φρικτὸν πανόραμα τοῦ ὀλέθρου, μία πεποιθήσις ἰσχυρὰ ἐγεννήθη μέσα μου. . . ὅτι κάποια εὐλαβῆς εὐχὴ σωτηρίας, εὐχὴ ἀθῶν χειλέων εἶχε φθάσει εἰς τὸν οὐρανόν».

Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι οὐδέποτε ἀνεγνώσαμεν ἢ οὐδέποτε ἠκούσαμεν ὅτι ἵππος κολυμβῶν διέσωσέ τινα. Ποῦ κεῖται τὸ ἀπίθανον τοῦ ἐπὶ ἀπιθανότητι κακιζομένου διηγήματος τούτου ;

Τὰ στοιχεῖα τῆς πιθανῆς διηγήσεως ἔκ τε τῶν πραγμάτων καὶ τῆς λέξεως εἶνε ἐπακριβῶς ὠρισμένα ὑπὸ τῶν τεχνογράφων. Καὶ δὴ τὰ ἐκ τῶν πραγμάτων εἶνε τὰ τέσσαρα ταῦτα :

1) «Εἰ πάντα ὅσα λέγει τις, ἐξομοιοῦν πειρῶτο τοῖς ἀληθείαι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, ἐὰν μὴ ψιλὰ τὰ πράγματα τιθῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν προσλαμβάνωμεν, ἐξ ὧν ἡ διήγησις πληροῦται. Μόρια δὲ διηγήσεως πρόσωπον, πρᾶγμα, τόπος, τρόπος, χρόνος, αἰτία».

2) «Εἰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖ τὰ λεγόμενα καὶ μὴ διαφωνεῖ ἢ μάχεται».

3) «Ἐὰν μὴ ψιλὰ τιθῶμεν τὰ μόρια, ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα διηγώμεθα».

4) «Ἐφ' ἅπασιν τούτοις αἰτίαν προσθετέον· ἐπιτακτικώτατον γὰρ αὕτη πρὸς πειθῶ» 1).

1) Κορνοῦτος, Τέχνη ῥητορικὴ 89 καὶ ἐξ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 368. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1404, 6, 18: Δεῖ δὲ λανθάνειν ποιούντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν, ἐκεῖνο δὲ τούναντιον. Αὐτόθ. 1355, α, 37: Αεὶ τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ βελτίω τῇ φύσει εὐσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν. — Θεωρ, Προγυμνάσμ. 4, Walz τ. 1, σ. 190. Spengel τόμ. 2, σελ. 84: Ὑπὲρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον λέξεις μὲν προσφείς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι· καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα· δεῖ δὲ καὶ τὰς αἰτίας βραχέως

Τούτων λοιπὸν τί λείπει ἐκ τοῦ ἐπὶ ἀπιθανότητι κακιζομένου τούτου διηγήματος;

Δὲν γίνεται τρικυμία;

Δὲν ναυαγοῦσιν ἄνθρωποι;

Δὲν ὑπάρχουσι γενναῖοι ἄνθρωποι πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν σπεύδοντες;

Δὲν κολυμβῶσιν οἱ ἵπποι;

Δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν κολυμβῶντες νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐτῶν καὶ πρόσθετον βᾶρος ἢ νὰ σύρωσι μεθ' ἑαυτῶν συμπλέοντα ἀντικείμενα;

Δὲν ἀπαυδῶσι κολυμβῶντες ἐπὶ πολὺ;

Δὲν καταβυθίζονται καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν ἰππεύοντες ἢ οἱ ὑπ' αὐτῶν συμπαρασυρόμενοι;

Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἀπίθανον τοῦτο; Τί τούτων εἶνε ἀδύνατον;

Ἄλλὰ καὶ ἀδύνατον ἐάν τι ἦτο, ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης πλεόν ἢ ἅπαξ εἶπε « Πρὸς ποιήσιν αἰρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατὸν » 1). Ἄλλὰ καὶ ἀπίθανον ἐάν ἦτο, ἤδη ὁ Μένανδρος εἶπε :

« Τάπιθανον ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἔχει
ἐνίστε μείζω καὶ πιθανωτέραν ὄχλω » 2).

Ἄλλὰ καὶ ψεῦδος ἐάν ἦτο, ἤδη ὁ Πλούταρχος εἶπεν: « Οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀμοιρεῖ χάριτος, ἀλλὰ καὶ πλάσμασι καὶ ποιήμασι τοῦ πιστεύεσθαι μὴ προσόντος ἔνεστιν ὅμως τὸ πείθον » 3).

Τοιαῦτα ἔξοχα ἀνθρώπινα αἰσθήματα, τοιαῦται γενναῖαι ἀνθρώπινοι πράξεις, οἷαι αἱ ἐν τῷ διηγήματι « ὁ γενναῖος γέρων » δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων. Ὁ Παιδαγωγὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ ὁ εὐαίσθητος ὁσάκις εὖρη τοιοῦτόν τι κατὰ τὰς μελέτας αὐτοῦ, ἀλαλάζει ἐξ ἀγαλλιᾶσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄγει ἑορτήν! Δὲν ἀπορρίπτει αὐτὰ ὡς ἀπίθανα, ἀλλ' ἀσπάζεται αὐτὰ καὶ περιέπει ὡς ἐπιτηδειότατα ὄργανα πρὸς τὴν ἐν γενναιότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ παιδείαν τῶν εὐπλά-

προσθιέναι τῇ διηγῆσει, καὶ τὸ ἀπιστούμενον πιστῶς λέγειν, καὶ ἀπλῶς στοχάζεσθαι προσῆκει τοῦ πρέποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγῆσεως κατὰ τε τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν. Ἰδ. καὶ Volkmann Hermaioras 1865, σελ. 53, καὶ ἀνωτ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

1) Ἀριστοτέλης, Περὶ ποιητικῆς 1461, 6, 12. 24. 1460, α, 27.

2) Μένανδρος, ἀπόσπ. 622, ἐκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 622.

3) Πλούταρχος, "Οτι οὐδ' ἠδέως ζῆν ἔστιν κατ' Ἐπίκουρον, σελ. 1092 F.

στων τρυφερῶν ἀνθρώπων. Οὕτω πράττουσι πανταχοῦ, ὅπου νοῦς καὶ ἐπιστήμη ὑπάρχουσιν 1).

«Τὸ ἐν σελ. 207 (διήγημα) τὸ φέρον ἐπιγραφὴν «ὁ κυανοῦς λειμῶν» εἶναι λίαν ψυχρὸν, τοῦτο εἶνε εἰλημμένον ἐκ τῶν μικρῶν ποιημάτων τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller, ἅτινα ἐπιγράφονται Parabeln und Räthsels. Τὸ πρωτότυπον ἐκ 16 μόνον μικρῶν στίχων συγκείμενον εἶναι χαριέστατον· ἐν αὐτῷ παρίσταται αἰνιγματωδῶς ὁ οὐρανὸς ὡς ἀπέραντον πεδῖον, ἐν ᾧ βόσκουσι τὰ ἄστρα ὡς πρόβατα ὑπὸ τὴν ἐπίδλεψιν τῆς σελήνης ὡς ποιμένος· ὅμως ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς (δηλ. ἐγὼ) παραφράσας αὐτὸ καὶ διαλογικῶς μάλιστα εἰς 5 σελίδας ἠφάνισε διὰ τῆς μακρολογίας πᾶσαν τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν».

«Ἄνῆρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἄρματος,
καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα·
ἐτύγχανεν γὰρ οὐ τρίβων ὦν ἱππικῆς.
κᾶπειτ' ἐπιστὰς εἶπ' ἀνῆρ αὐτῷ φίλος·
ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδεῖν τέχνην 2).

Ἄνωτέρω εἶδομεν τοὺς μύθους καὶ τὰ ποιήματα ὑπολαμβανόμενα καὶ καλούμενα διηγήματα, ἐνταῦθα βλέπομεν τὰς αἰνιγματώδεις περιγραφὰς ὑπολαμβανομένας καὶ καλουμένας αὐθις διηγήματα! Ἄλλ' ἔστω! Ἡ τιμὴ ὅμως ἥτις ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς ἐμέ, ὁμολογῶ εἰλικρινῶς ὅτι οὐδαμῶς μοι ἀνήκει! Ἐγὼ νὰ εἶμαι εἰς θέσιν 16 στίχους τοῦ Schiller νὰ μεταπλάσω εἰς διάλογον καὶ δὴ πέντε σελίδων μάλιστα, θὰ μοι ἦτο λίαν εὐχάριστον, ἔστω καὶ μὲ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ μεταπλάσμός μου οὕτος ὡς «μακρολόγος» καὶ ὡς «λίαν ψυχρὸς». Ἄλλὰ, χριστιανοί μου, ἂν λυσσᾶτε κατ' ἐμοῦ, τί σᾶς πταίουςι τὰ ξένα ἔργα ἀνδρῶν τοῦλάχιστον εὐ-

1) Τὸ παιδευτικώτατον τοῦτο διήγημα ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς ἐν Γερμανίᾳ εἰς τι βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Kleine Kinderbibliothek, I Aufl. Hamburg, 1779 - 1784». Εἶτα παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Campe ἐν τῇ συλλογῇ τῶν διὰ τὰ παιδιά καὶ τῇ νεολαίᾳ ἐν γένει συγγραμμάτων αὐτοῦ (Sämmtliche Kinder und Jugendschriften, III Buch, Braunschweig 1829, σελ. 81) καὶ εὔρηται νῦν ἐν τοῖς Ἀναγνωσματοαρίοις (ἐξ ὧσων ἐγὼ γνωρίζω) τοῦ Engelien und Fechner (Deuts. Leseb. Berlin 1874, σελ. 79, ἀρ. 131) καὶ τοῦ W. Böckler — und Fritzt (D. Les. für die Oberstufe der Volksschule, Breslau 1873, σελ. 191, ἀρ. 138) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Wollemade», ὅπως ἐκαλεῖτο «ὁ γενναῖος οὔτος γέρων».

2) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 1427.

παιδευτών και εύσυνειδήτων, ίνα μὴ εἶπω σοφῶν; Ὁ κ. κριτῆς τῶν ἀλφαβηταρίων λυσσῶν κατ' ἐμοῦ ἐνέπηξε τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ κατὰ τοῦ Αἰσωπείου μύθου «μύρμηξ και περιστέρα», ὁ νῦν παρῶν κριτῆς ἀπολύει τὴν γλῶσσάν του κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς Bessel dt, τοῦ εὐφαντάστου και χαριστάτου συγγραφέως τοῦ διαλογικῶς ἐξελισσομένου πασιγνώστου αἰνίγματος «Die dunkelblaue Wiese» (ὁ κυανοῦς λειμῶν), χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς ἀδολέσχην και ὡς ψυχρόν. Λοιδορεῖ ἀξιοσεβάστους ἄνδρας ἀναγνωσματαριογράφους, ὡς τὸν Eckelboom, Clemen, Haesters, Wirth, Dietlein, τοὺς ἐκπαιδευτικούς ἄρχοντας τοῦ Lübeck, τὸν Gerock, Niedergesäss, ἄνδρας πάντας φιλοπόνους, εὐπαιδευτοὺς, εύσυνειδήτους, οἵτινες παρέλαβον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις αὐτοούσιον τὸ χάριεν τοῦτο ἔργον τοῦ Bessel dt, ἀναισθήτους ἀποκαλῶν αὐτούς, και ἀπαιδαγωγήτους και ἀψυχολογήτους και χαμαιδιδασκάλους ὀνομάζων αὐτούς. Τίνος δ' ἔνεκα; Ἴνα ἐκπαυλίση ἐμὲ τὸν δῆθεν τοιαῦτα κατὰ τοῦ χαριστάτου ποιήματος τοῦ Schiller δῆθεν σκαιουργήσαντα!

Ἡ ἐν τῇ Γερμανικῇ φιλολογίᾳ ἱστορία τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς θεωρεῖται ὡς λειμῶν τις, τὰ ἄστρα ὡς ποιμνιον και ἡ σελήνη ὡς ποιμὴν εἶνε ἀρκετὰ περίεργος, ὡς κατάφωρον καθιστῶσα τὸ μέγεθος τῆς ἀμαθείας και τὸν βαθμὸν τῆς κουφότητος και θρασύτητος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ.

Τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν πρῶτος, ὡς φαίνεται, ὁ Schiller αἰνιγματωδῶς ἀπετύπωσεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ 1). Μετ' αὐτὸν ὁ διαπρεπῆς ποιητῆς von Fallersleben ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ «Der Mond und die Sterne», ἀπολύσας μάλιστα αὐτὴν και ἐκ τῶν αἰνιγματωδῶν τοῦ Schiller περιελιγμῶν 2). Παρ' αὐτῶν παραλαβῶν ὁ Bessel dt τὴν ιδέαν ταύτην ἐπεξεργάσθη αὐτὴν αἰνιγματωδῶς πάλιν ἐν χαριστάτῳ οἰκογενειακῷ διαλόγῳ (Ein Gespräch), πλήρει γλυκυθυμίας πατρικῆς και εὐλαβείας υἱικῆς και θαυμασμοῦ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως και γοητείας ἐκ τοῦ κάλλους αὐτῆς και εὐσεβείας πρὸς τὸν δημιουργὸν αὐτῆς. Παρὰ τούτου παραλαβῶν ὁ Gerock και ἀποψιλῶσας αὐτὴν ἐκ τῆς διαλογικῆς περιβολῆς

1) Schiller, sämtliche Werke, ἐκδ. Λειψίας, τόμ. 1, σελ. 201, Parabeln und Räthsel, ἀρ. 3.

2) Heinrich Hoffmann von Fallersleben κατ' ἀρχὰς ἐν Gedichte τόμ. 1, Ausgab. 2, Leipzig, 1834, σελ. 187. Ἐἶτα ἐν τῇ 7 ἐκδ. Hannover, 1870, σελ. 240.

ἐνεφάνισε λιτήν τὴν καλλιπρεπῆ ταύτην ιδέαν ἐν σεμνότητι ἀγλαΐζομένην. Τόσον δὲ ἐν Γερμανίᾳ ἐξετιμήθη ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τε περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς, ὥστε ἔκτοτε προσλαμβάνεται οἰονεὶ κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν αὐτῶν καὶ δὴ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκφάνσεις πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Schiller διατυπωθείσης 1).

Οὕτω π. χ. ἡ ὑπὸ τοῦ Hoffmann von Fallersleben διατυπωθεῖσα εὔρηται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν μὲν «*der Mond und die Sterne*» ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐν Λειψίᾳ Σαξῶνων διευθυντῶν καὶ τοῦ Erkelenz 2), ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «*Das Lied vom Monde*» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Fechner 3). Καταλογάδην δὲ καὶ δὴ αἱ τέσσαρες μόνον ἐκ τῶν πέντε στροφῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν μὲν «*Der Mond als Schäfer*» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῶν Βαυαρικῶν σχολείων καὶ ἐν τῷ τοῦ Vogel 4), ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ «*Wer hat die schönsten Schäfchen*» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Klauwell 5). Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Gerock διατυπωθεῖσα εὔρηται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Die dunkelblaue Wiese* (ὁ κυανοῦς λειμῶν) ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Niedergesäss καὶ τῶν Eckelboom καὶ Esser 6). Ἡ δὲ ἔνεκα ἐμοῦ κακιζομένη αὕτη τοῦ Schiller δῆθεν κατάψυχρος παράφρασις, ἡ ἐν ἀδολεσχίᾳ εἰς 5 σελίδας ἐκχεομένη, «*Die dunkelblaue Wiese* (ὁ κυανοῦς λειμῶν) τοῦ Besseldt εὔρηται αὐτοούσιος καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς ἐν παρακρούσει καὶ ἐν παροινίᾳ διατελοῦσι κουτογερμανοῖς ἀναγνωσματοριογράφοις Clemen, Ha-

1) Πιθανὸν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Schiller διατυπωθεῖσα νὰ ὑπάρχη ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Γερμανοπαίδων, ἀλλ' ἐν οὐδενὶ τῶν ὑπερπενητήκοντα τοιούτων, ἅτινα ἔτυχεν ἐγὼ νὰ ἴδω, εὔρισκεται αὕτη.

2) *Deutsches Lesebuch für mehrklassige Schulen*, herausgegeben von einer *Kommission der Schuldirektoren Leipzigs*, Erste Stufe 1893, σελ. 142, ἀριθ. 228. — *Herkelenz*, *Deutsches Lesebuch für höhere Mädchenschulen*, Erster Theil, Zweite Ausgab. 1891, σελ. 203, ἀριθ. 109,

3) *Fechner*, *Erstes Lesebuch*, 1879, σελ. 19, ἀριθ. 26.

4) *Deuts. Lesebuch für die Unterklasse der bayrischen Volksschulen*, München II σελ. 93. — *Vogel*, *Des Kindes zweites Schulbuch*, 1871, σελ. 139, ἀριθ. 45.

5) *Klauwell*, *Zweites Schulbuch*, 1887, σελ. 100, ἀριθ. 2.

6) *Niedergesäss*, *Deutsch. Leseb. II Schuljahr*, 42 Aufl. Wien, 1893, σελ. 79. ἀρ. 101. *Eckelboom und Esser*, *Fibel*, 1894, 15 Aufl. II Theil, σελ. 68, ἀρ. 119.

esters-Richter, Wirth, Dietlein, και τῶν ἀρχῶν τοῦ φαυλοκρατουμένου Lübeck 1).

Ὅτι δὲ «ἀκουστὰ» μόνον ὁ κ. κριτῆς ἔχει τὸ ποιημάτιον ἐκεῖνο τοῦ Schiller, ὅπερ ἐγὼ δῆθεν παρέφρασα καταψυχράνας και «ἀφανίσας, ὡς εἰκός, διὰ τῆς ἀδολεσχίας μου τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν», οὐδέποτε δὲ εἶδεν, ἢ ἰδὼν οὐδοπωσοῦν ἐνόησεν αὐτό, ἀποδείξεις δύο ὑπάρχουσιν. Ἡ πρώτη: Ἐνῶ τὸ ποιημάτιον τοῦτο εἶνε αἰνιγμα, ὁ κ. κριτῆς ἀποκαλεῖ αὐτὸ διήγημα. Ἡ δευτέρα: Ἐν ᾧ τοῦ Schiller τὰ πρόβατα «πίνουσι ζωὴν» («trinken Leben», χαριεστάτη ὄντως μεταφορά!!) και ἔχουσι κύνα και κριόν, οὐδενὸς τῶν 13 τούτων Γερμανικῶν (και 14 τοῦ ἐμοῦ) 2) τὰ οὐράνια πρόβατα «πίνουσι ζωὴν» ἢ συνοδεύονται ὑπὸ κυνὸς ἢ ὀδηγοῦνται ὑπὸ κριοῦ!

Ἀχαλίνων στομάτων
ἀνόμου τ' ἀφροσύνας
τὸ τέλος δυστυχία 3).

Εὐθὺς μετὰ τὰ ἀνωτέρω προσθέτει ὁ κ. κριτῆς.

«Μακρολογία δὲ παρατηρεῖται οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἀλλὰ και ἐν ἄλλοις».

Ἐκ τῶν παμπόλλων πολλαχοῦ ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τοῦ λογικοῦ και παιδαγωγικοῦ τούτου σκανδάλου ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ τοῦ Πλάτωνος ταῦτα: «Ἄλλ', ᾧ ξένε, πολλάκις μὲν εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς τὸ λεγόμενον ἐπιείγων διώκει· γελοῖον δὲ και φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρου-

1) *Klemen*, Deutsch. Lesebuch für Bürgerschulen und untere Klassen höherer Lehranstalten, I Theil, 11 Aufl. Cassel, 1894, σελ. 162, ἀριθ. 194.— *Haesters-Richter*, Deuts. Leseb. für die Mittelklassen der Volkss. 8 Aufl. Essen, 1894, σελ. 188, ἀριθ. 8.— *Wirth*, Deutsch. Leseb. für höhere Töchterschul. I Theil, I Kursus, 3 Aufl. Leipzig 1878, σελ. 127, ἀριθ. 179.— *Dietlein*, Deuts. Leseb. für mehrklassige Bürger und Volksschulen, Ausg. A. Mittelstufe 1895, σελ. 54, ἀριθ. 56.— *Lübeckisches Lesebuch*, II Stufe, 6 Aufl. Lübeck 1882, σελ. 87-89, ἀριθ. 89.

2) Χαρισίου Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγνωσματάριον τῆς Δευτέρας τάξεως, ἔτος 1894, σελ. 115-118.

3) Εὐριπίδης, Βάχχαι 385.

μένους φαίνεσθαι — και διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχῃσι τοῦ ὄντος» 1). Ἄλλὰ

Μὴ νουθέτει γέρονθ' ἀμαρτάνοντά τι·
δένδρον παλαιὸν μεταφυτεύειν δύσκολον 2).

Εὐθύς μετὰ ταῦτα λέγει ὁ κ. κριτής :

« Ἐν τέλει τῆς γενικῆς ταύτης κρίσεως παρατηροῦμεν καὶ τὸ ἐξῆς : Ἐν τισι τῶν διηγημάτων ἢ τε χώρα καὶ ὁ βίος εἰκονίζεται διὰ φθοροῦ τῆς χώρας καὶ τοῦ βίου ἡμῶν κατὰ τε τὸ κλίμα καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατάστασιν· διότι συχνάκις λέγεται ἐν αὐτοῖς περὶ δασῶν, περὶ χιόνων καὶ πάγων καὶ « Σκυθικοῦ κρύους », περὶ παντελοῦς πενίας καὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας καὶ περὶ ἄλλων ὁμοίων, ὧν εὐτυχῶς ἡμεῖς καὶ ἡ ἡμετέρα χώρα εἴμεθα παντελῶς ἀπηλλαγμένοι. Τίς δύναται ἐν διηγήματι ὠρισμένῳ διὰ τοὺς ἡμετέρους παῖδας νὰ γράψῃ μὲ ἐλπίδα ὅτι θὰ πιστευθῆ ὡς τὸ ἐν σελ. 76 « Ἡ χιὼν ἐπάγωσεν ἔξω καὶ τρίζει φοδερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα » ; 3).

Οὐχ ὁ γ' ἀνευθε θεοῦ τάδε μαίνεται 4). — Γινώσκω γὰρ ὅτι οἱ τὰ μὴ πιστὰ δοκοῦντα εἶναι ἢ λέγοντες ἢ ἀπαγγέλλοντες οὐ μόνον οὐ πείθουσιν ἀλλὰ καὶ ἄφρονες δοκοῦσιν εἶναι 5).

Ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι πεινῶντες καὶ ῥιγῶντες, δεόμενοι τῆς παρὰ τοῦ πλησίον συναντιλήψεως ! Ἐν Ἑλλάδι δὲν γίνεταί χειμῶν ! « Τίς δύναται ἐν διηγήματι ὠρισμένῳ διὰ τοὺς ἡμετέ-

1) Πλάτων, Νόμοι 887 B. — Θεαίτητος 172 c.

2) Φιλήμων, ἀπ. 147. Comic. Atticor. Fragm. Kock, τόμ. 2, σελ. 523.

3) Ἡ τετριμμένη πονηρὰ σοφιστεία καὶ τὸ ἐπαίσχυντον ρητορικὸν πάλαισμα : « Ἀποσιώπα τὰ καλὰ καὶ πλάσας κακὰ ἐξόγκωνε αὐτά ». Οὐδεὶς λόγος γίνεται ἐνταῦθα περὶ χιόνων καὶ περὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας ! Ὁ λόγος εἶνε περὶ εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς ἔνδεεις καὶ δυστυχεῖς, περὶ φιλάνθρωπου καὶ προθύμου καὶ ἀπροφασίστου συναντιλήψεως τῶν πεινῶντων καὶ ῥιγῶντων καὶ δὴ μόνον ὁ πρέπων. Μόνον ἐν ἐνὶ ἐκ τῶν 12 κεφαλ. ἐν τῷ κεφαλαίῳ Δ' « Ἀσπλαγχνία καὶ εὐσπλαγχνία » ἐπιγραφομένῳ ἀπὸ τοῦ ἀριθμ. 22-30 καὶ σελ. 35-47 ! Ἰδ. ἐγκριθὲν Ἐναγνώσμ. τῆς Δευτέρας τάξεως αὐτόθι.

4) Ὅμηρος Ἰλιάδ. Ε, 185.

5) Θουκυδίδης, 6, 33, 1.

ρους παῖδας νὰ γράψῃ μὲ ἐλπίδα ὅτι θὰ πιστευθῇ « ἡ χιών ἐπάγωσεν ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα » ;

« Τὸ οὕτως ἀναισχυντεῖν πρὸς τὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναργῶς φαινόμενα σοφιστῶν ἔργον ἐστίν », εἶπέ ποτε ὁ Γαληνός 1).

Πλὴν τῶν ἐν τοῖς φρενοκομείοις δυστυχῶν, τῶν πασχόντων ἐξ ἀναλγησίας τοῦ δέρματος, καθημένων δὲ ἀπαθῶς ἐπὶ ἀνθράκων ἀνημμένων καὶ εἰσωθούντων τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐντὸς τῶν πυραύνων καὶ ἐξαπλουμένων ἐν χειμῶνι ἐπὶ μαρμάρων, πάντες οἱ λοιποὶ οἱ τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦντες γέροντες καὶ παῖδες, ἀρτιμελεῖς καὶ ἀνάπηροι, ὑγιεῖς καὶ κλινήρεις, κωφοὶ καὶ τυφλοὶ γνωρίζουσι καὶ αἰσθάνονται καὶ « πιστεύουσιν » ὅτι καὶ ἐνταῦθα « χιονίζει », ὅτι καὶ ἐνταῦθα « παγώνει ἔξω ἡ χιών », ὅτι καὶ ἐνταῦθα « ἡ παγωμένη χιών τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα ».

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ὅσοι τῶν ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ Πυρὸς μέχρι τῶν Κυθήρων, καὶ ὅσοι ἀπὸ τῆς Εὐέλπιδος ἄκρας μέχρι τῶν παραλίων τῆς Λακωνικῆς, καὶ ὅσοι ἀπὸ τε τῆς Γροιλανδίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων εἶνε εὐπαιδευτοὶ ἄνδρες, τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ὀπωσοῦν ἄξιοι, γνωρίζουσι ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι « χιονίζει » καὶ ἐν Ἑλλάδι « παγώνει ἔξω ἡ χιών » καὶ πάντες πιστεύουσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι « ἡ παγωμένη χιών τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα »· διότι εὐπαιδευτοὶ ἄνδρες ὄντες ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχωσιν ἅπαξ τοῦλάχιστον κατὰ τὸν βίον αὐτῶν ἀναγνώσῃ τι τῶν ἐν τοῖς Ἑλληνιστοῦ συγγραφεῦσι παμπόλλων περὶ χιόνων καὶ κρυστάλλων ἐν Ἑλλάδι μνημονευομένων, καὶ ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχωσι διαφυλλίσῃ τινὰ τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν περὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος διατριβῶν τῶν νεωτέρων λογίων.

Ὁ Ὅμηρος εἶνε εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν εὐπαιδευτῶν τούτων. Ἐν αὐτῷ βεβαίως ἔχουσιν ἀναγνώσῃ ποτὲ τὰ ἀνυπέρβλητα ταῦτα περὶ τῶν χιόνων τῆς Ἑλλάδος :

αὖ Ὡς τώ γε προβοῶντε μάχην ὦτρυνον Ἀχαιῶν.
τῶν δ', ὥς τε νιφάδες χιόνος πίπτουσι θαμειαὶ
ἦματι χειμειρίῳ, ὅτε τ' ὄρετο μπτίετα Ζεὺς
νιφέμεν, ἀνθρώποισι πιφασκόμενος τὰ ἄ κῆλα·

1) Γαληνός, Περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνος δογμάτων· ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 431, ἔκδ. Iwan Müller, ἔτ. 1874, τόμ. 1, σελ. 407, στίχ. 7.

κοιμήσας δ' άνέμους χέει έμπεδον, όφρα καλύψη
ύψηλών όρέων κορυφάς και πρόνας άκρους
και πεδία λωτοῦντα και άνδρών πίονα έργα,
και τ' έφ' άλλος πολιής κέχυται λιμέσιν τε και άκταϊς —
κύμα δέ μιν προσπλάζον έρύκεται — αλλά τε πάντα
είλύεται καθύπερθ' ότε έπιβρίση Διός όμβρος·
ώς τών άμφοτέρωσε λίθοι πωτώντο θαμειαί 1) κτλ.

Και πάλιν έν τούτῳ :

Νύξ δ' άρ' έπήλθε κακή Βορέας πεσόντος,
πηγυλίσ· αύτάρ ύπερθε χιών γίνεται' ήύτε πάχνη,
ψυχρή, και σακέεσσι περιτρέφετο κρύσταλλος . .
χειμών έκπαγλος 2).

'Ο 'Ησιόδος θα είνε γνωστός βεβαίως είς ούκ όλίγους τών άν-
δρών τούτων. 'Αναμφιβόλως δέ θα κατέπλάγησαν και θα έθαύμασαν
τήν δριμύτητα του έν Βοιωτία χειμώνος ταῦτα άναγνώσαντες έν
αύτῳ :

Μήνα δέ Αηναιώννα, κάκ' ήματα, βουδόρα πάντα,
τουτον άλεύασθαι, και πηγάδας, αίτ' έπί γαιαν
πνεύσαντος Βορέας δυσπλεγέες τελέθουσιν·
όστε δια Θρήκης ίπποτρόφου εύρέϊ πόντῳ
έμπνεύσας ώρινε· μέμυκε δέ γαϊα και ύλη . .
ήματι χειμερίῳ . .
ούδè οί ήέλιος δείκνυ νομόν όρμηθῆναι . .
και τότε δη κεραοί και νήκεροι ύλοκοϊται
λυγρόν μυλιόωντες άνά δρία βησσύεντα
φεύγουσιν . . σκέπα μαιόμενοι . . άλευάμενοι νίφα λευκήν 3).

1) 'Ομηρος, 'Ιλιάς Μ 277.

2) 'Ομηρος, 'Οδύσ. ξ 475. 521.

3) 'Ησιόδος, 'Εργ. και ήμέρ. 504. — "Ιδε και του έμου 'Ελληνικού 'Αναγνωσμα-
ταρίου τής τρίτης τάξεως έτ. 1894, σελ. 54 - 56, ένθα μετηνέχθησαν τά πλείστα τών
του 'Ησιόδου τούτων. — "Ετι ίδε και το πασίγνωστον ένθα άνωτ. του αύτου 'Ησιόδου
640 : "Ασκη, χειμα κακή, θέρει άργαλή, ούδέποτε έσθλή· και το ούκ άγνωστον του
Δικαιάρχου (Βίος 'Ελλάδος, Θῆβαι) : 'Ενθερίσαι μέν ή πόλις οία βελτίστη και έγχει-

Τὸν ἐν Ἀττικῇ χειμῶνα πᾶς εὐπαιδευτος βεβαίως γνωρίζει ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος λέγοντος : « Ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος ὀρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἑβδομήκοντα Φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν· οἱ δὲ τριάκοντα ἐβοήθουν ἐκ τοῦ ἄστεως σὺν τε τοῖς τρισχιλίοις καὶ σὺν τοῖς ἵππεῦσι καὶ μάλ' εὐημερίας οὔσης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο βουλομένων . . τῶν τριάκοντα ἀποτεριχίζειν . . ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς χιῶν παμπληθῆς καὶ τῆ ὑστεραία· οἱ δὲ νιφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ » 1).

Τὸν ἐν Πελοποννήσῳ χειμῶνα πᾶς εὐπαιδευτος βεβαίως γνωρίζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ξενοφῶντος λέγοντος : « Οἱ δὲ ἔφοροι » Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσιν, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος 2).

Τὸν τῆς Ἀρκαδίας ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ὕμνων :

Πᾶνα . . ὃς πάντα λόφον νιφόεντα λέλογχε
καὶ κορυφὰς ὄρέων καὶ πετρῆεντα κέλευθα 3).

Ἐκ τοῦ Καστορίωνος :

Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον
ναίονθ' ἔδραν, θηρονόμε Πάν, χθόν'
Ἀρκάδων 4).

Ἐκ τοῦ Πολυβίου : « Ἀρκαδία διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ στυγνότητα . . Κυναιθεὶς . . . διὰ τὸ σκληρότατον παρὰ πολὺ τῆς Ἀρκαδίας ἔχειν ἀέρα καὶ τόπον . . . » 5). Καὶ ἐκ τοῦ Πausανίου : « Ἄγουσι δὲ ἑορτὴν αὐτόθι Τεγεᾶται κατ' ἔτος· καὶ σφίσι ἐπιστρατεῦσαι Λακεδαιμονίοις ποτὲ ὑπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἑορτῆς

μάσαι οἷα χειρίστη, διὰ τε τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ πνεύματα· καὶ γὰρ *ρίφεται* καὶ πυλὸν ἔχει πολὺν. Πρὸς περὶ τοῦ χειμῶνος τούτου τοῦ Βοιωτικοῦ καὶ O. Müller, *Orchomenos*, σελ. 30 - 32.

1) Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 2, 4, 14 : Περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Διδῶρος 14, 32, καὶ ὁ Grotte, *Geschichte Griechenlands aus dem Englischen* 1882, τόμ. 4, σελ. 515. καὶ ὁ Ernst Curtius, *Griechische Geschichte*, 1857, τόμ. 3, σελ. 29 - 30. Καὶ Σπυρίδων Λάμπρος, Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 2, σελ. 145.

2) Ξενοφῶν Ἑλληνικά 5, 4, 14.

3) Ὀμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα 19, 5.

4) Καστορίων, Bergk, *Poet. Lyr.* τόμ. 3, σελ. 635.

5) Πολύβιος 4, 21, 1. 5.

(τελούμένης ἐν ἔαρι) λέγουσι, καί, νίφειν γὰρ τὸν θεόν, τοὺς μὲν ῥιγοῦν καὶ ὄντας ἐν τοῖς ὄπλοις κάμνειν» . . 1)

Περὶ δὲ τοῦ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην χειμῶνος 2) τίς εὐπαίδευτος ἀγνοεῖ τὰ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος καὶ Αἰσχύλου καὶ Ξενοφώντος τάδε ;

«Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος οἱ Ποτιδαιᾶται ἐπειδὴ οὐκέτι ἠδύναντο πολιορκούμενοι ἀντέχειν . . λόγους προσφέρουσι περὶ ξυμβάσεως τοῖς στρατηγοῖς τῶν Ἀθηναίων . . οἱ δὲ προσεδέξαντο, ὀρῶντες . . τῆς στρατιᾶς τὴν ταλαιπωρίαν ἐν χωρίῳ χειμερινῷ» 3) κτλ. — «Στρατεία ἡμῖν εἰς Ποτιδαίαν ἐγένετο κοινῇ καὶ συνεσιτοῦμεν ἐκεῖ (μετὰ τοῦ Σωκράτους δηλ. ὁ Ἀλκιβιάδης) . . πρὸς δ' αὖ τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γὰρ αὐτόθι χειμῶνες — θαυμάσια εἰργάζετο, τὰ τε ἄλλα καὶ ποτε ὄντος πάγου οἴου δεινοτάτου καὶ πάντων ἢ οὐκ ἐξίόντων ἐνδοθεν, ἢ εἰ τις ἐξίοι, ἠμφισμένων τε θαυμαστά δὴ ὅσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνειλιγμένων τοὺς πόδας εἰς πῖλους καὶ ἀρνακίδας, οὗτος δ' ἐν τούτοις ἐξῆι ἔχων ἱμάτιον μὲν τοιοῦτον οἷον περ καὶ πρότερον εἴωθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥᾶρον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι» 4).

Καί :

«Μαγνητικὴν δὲ γαῖαν ἔς τε Μακεδόνων
χώραν ἀφικόμεσθ' ἐπ' Ἀξιοῦ πόρον,
Βόλβης θ' ἔλειον δόνακα, Παγγαῖόν τ' ὄρος
Ἦδωνίδ' αἶαν· νυκτὶ δ' ἐν ταύτῃ θεὸς
χειμῶν' ἄωρον ὤρσε, πῆγνυσι δὲ πᾶν
ῥέεθρον ἀγνοῦ Στρυμῶνος . . .
στρατὸς περᾶ κρυσταλλοπῆγα διὰ πόρον 5).

Καί : «Οἱ Ἕλληες ἐστρατοπαιδεύοντο ἀνὰ τὸ Θυνῶν πεδῖον (ἐν Θράκῃ παρὰ τὴν Σαλμυδησσόν) . . Ἦν δὲ χιῶν πολλὴ καὶ ψῦχος

1) Πausanias 8, 53, 10. Περὶ τοῦ κλίματος ἐν γένει τῆς Πελοποννήσου ἴδ. καὶ Ern. Curtius, Pelopones τόμ. 1, σελ. 51 . 52.

2) Καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουσι μικροὶ Ἑλληνόπαιδες, οὓς ὁ ἀναγνωσματαριογράφος δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ.

3) Θουκυδίδης 2, 70.

4) Πλάτων, Συμπόσιον 219 E.

5) Αἰσχύλος, Πέρσαι 429.

οὕτως, ὥστε τὸ ὕδωρ, ὃ ἐφέρετο ἐπὶ δεῖπνον, ἐπήγνυτο καὶ ὁ οἶνος ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ ῥίνες ἀπεκαίοντο καὶ ὤτα 1).

Ἄλλὰ καὶ πάντα ταῦτα ἂν τυχόν τις τῶν εὐπαιδευτῶν τούτων ἀνδρῶν ἠγνόει, δὲν θὰ ἤρκουν τὰ τοῦ Ἀλκαίου ταῦτα

Ἔτει μὲν Ζεὺς, ἐκ δ' οὐράνω μέγας
χειμῶν, πεπάγασι δ' ὑδάτων ῥόαι 2).

ὅπως μάθωσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «χιονίζει» καὶ ὅπως πιστεύσωσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «παγώνει ἡ χιών καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα»;

Ἄλλ' ἂν ποτε τις τῶν εὐπαιδευτῶν τούτων συμβῆ νὰ λησμονήσῃ πως ἢ νὰ θελῇ ἀκριβέστερον νὰ μάθῃ ταῦτα, ἀνοίγει «τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Κουρτίου» καὶ ἀναγινώσκει: «Ἐπρὰ καὶ ὕδατα, ὄρη καὶ κοιλάδες, ξηρασία καὶ ὑγρασία, χιονώδεις θύελλαι ἐκ Θράκης ἐπερχόμεναι καὶ θερμότης ἡλιακὴ τῶν τροπικῶν — πᾶσαι αἱ ἐναντιότητες αὗται, πᾶσαι αἱ μορφαὶ τοῦ φυσικοῦ βίου συνέρχονται ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τὸ αὐτό» 3). Ἡ, ἂν δὲν ἔχει πρόχειρον τὸν Κούρτιον, ἀνοίγει τὸν Bursian καὶ ἀναγινώσκει: «Ποικίλλει ἡ θερμοκρασία καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους πολὺ ἐπαισθητῶς. Οὕτω π. χ. ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Βοιωτίᾳ, εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Σπάρτης καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀρκαδίας, ἐνῶ ὁ καύσων κατὰ τὸ θέρος εἶνε ὑπερβολικὸς, τὸ ψῦχος κατὰ τὸν χειμῶνα εἶνε σφοδρὰ ἐπαισθητόν» 4).

Ἄν δὲ πάλιν ἔχει τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ ὁποῖόν τι εἶνε τὸ κλίμα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος καὶ ὅποια τις μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐν γένει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀνοίγει τοῦ Neumann καὶ Partsch τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν καὶ ἀναγινώσκει: «Ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 1874 κατὰ τοὺς μῆνας Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τὸ θερμομέτρον ἐδείκνυεν 9 ὑπὸ τὸ μηδὲν (— 9°), τὸν Μάρτιον καθ' ἕκαστην ἦτο ὑπὸ τὸ 0, τῇ δὲ 8 τοῦ αὐτοῦ μηνός — 5, 7°. Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1880 ἐδείκνυεν —

1) Ξενοφῶν, Ἀνάβασις 7, 4, 3.

2) Ἀλκαῖος, Σχόλια, ἀπόσπ. 34, ἐκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 161.

3) Ernest Curtius, Griech. Geschichte, 1868, τόμ. 1, σελ. 15.

4) Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. 1, σελ. 8.

6, 6⁰. Ἐν Πάτραις τῇ 8 Μαρτίου τοῦ 1874 ἐδείκνυε τὸ θερμόμετρον. — 7⁰. Ἐν Σμύρνῃ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1869 καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1874 καὶ τῇ 6 Μαρτίου τοῦ 1874 τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυεν — 7⁰. Τὰ ὕδατα τὰ ἱστάμενα ἐπάγωσαν, εἰς τινα χωρία ἐπάγωσαν καὶ τὰ ὕδατα τὰ ρέοντα εἰς τὰς ὁδοὺς, αἱ ὑδρορροαὶ ἦσαν πλήρεις κρυστάλλων ἐπιμήκων, ποιμένες πολλοὶ ἐπάγωσαν — Ἐν Ἠπειρῷ ὁ χειμὼν εἶνε βαρύτερος· τὸ ψῦχος εἶνε — 10⁰ καὶ ἐνίοτε καὶ — 17, 8⁰. Ἐνίοτε πήγνυται καὶ ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν ἔτει 1812 τῇ 20 Νοεμβρίου ἦτο πεπηγυῖα ἐπὶ 10 ἡμέρας, ἐν ἔτει 1819 κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἐπὶ 20, καὶ ἐν ἔτει 1864 ἐπὶ πλείστας τοῦ Ἰανουαρίου. Εἰς οὐδὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἄγνωστος ἡ χιών. Ἐν Κρήτῃ τὸ 1858 ἡ χιών ἦτο πολλή. Εἰς τὰ παράλια τῶν Ἰονίων νήσων, τῶν Κυκλάδων, τῆς Μεσσηνίας, εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸν Αὐλῶνα σπανίως μὲν, ἀλλὰ ὅπως δὴποτε χιονίζει. Εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῶν χιονίζει πολὺ συχνά. — Εἰς τὰς Ἀθήνας χιονίζει κατ' ἔτος· τὸ ἐναντίον συμβαίνει πολὺ σπανίως. Συνήθως ὄχι μόνον ἐπὶ ὥρας τινάς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας σύμπασα ἡ Ἀττικὴ καλύπτεται ὑπὸ χιόνων. Ἡ ἐν Αὐλῶνι τῇ 19, 23 καὶ 24 Ἰανουαρίου 1869 πεσοῦσα χιών ἠφάνισε πολλὰ δένδρα. Ἡ ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ 3 Ἰανουαρίου τοῦ 1858 καὶ ἡ ἐν Δυρραχίῳ τῇ 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1869 πεσοῦσα χιών ἠφάνισε πολλὰ ποιμνία. Κατὰ τὸν βαρὺν τοῦ 1858 χειμῶνα ἐν Κρήτῃ ἠφανίσθησαν περὶ τὰς 12,000 πρόβατα. Ἐν δὲ τῇ Βοιωτίᾳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Ἀρκαδίᾳ ὁ χειμὼν εἶνε μακρὸς, χιονώδης καὶ ψυχρὸς» 1).

Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι δὲν εἶνε πρόχειρον τὸ βιβλίον τοῦτο, τότε ἀπλούστατα καὶ προχειρότατα ἀνοίγει ἐν οἰονδήποτε Conversations = Lexicon π. χ. τοῦ Meyer καὶ ἀναγινώσκει: «Ἐν Ἑλλάδι τὸ ψῦχος ποικίλλει κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους. Ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Λακωνικῇ καὶ Ἀρκαδίᾳ τὸ ψῦχος τὸν χειμῶνα συνήθως εἶνε 10 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μαινάλου μέχρι τοῦ Μαρτίου διατηρεῖται ἡ χιών . . εἰς τὰς κοιλάδας τῆς Ἀρκαδίας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἐλικῶνος πολλάκις φθάνει τὸ θερμόμετρον μέχρι — 10⁰ καὶ μένει ἀμετάθετον ἐκεῖ ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας» 2).

1) Neumann und Partsch, Physische Geographie v. Griechenland, 1885, σελ. 52-60.

2) Meyers Conversations = Lexicon, Leipzig, 1876, τόμ. 8, σελ. 127.

Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πᾶς μὴ Ἑλλην εὐπαιδευτος ἀνὴρ γνωρίζει ὅτι «καὶ ἐν Ἑλλάδι χιονίζει» καὶ πιστεύει ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «ἡ χιῶν παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα».

Ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι, δούλη τε καὶ ἐλευθέρᾳ, ζώντων, τὰ μὲν παιδάρια «γνωρίζουσι ὅτι «χιονίζει» καὶ πιστεύουσιν ὅτι «ἡ χιῶν παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα», πρῶτον διότι βλέπουσιν ἰδίους ὀφθαλμοῖς πάντα ταῦτα· δεύτερον διότι αἰσθάνονται τὴν παγερὰν ἐπίδρασιν αὐτῶν διὰ τε τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀφῆς καὶ τοῦ γενικοῦ λεγομένου αἰσθητηρίου, καὶ τρίτον διότι πάντα ταῦτα ἀναγινώσκουσιν καθ' ἑκάστην εἰς τὰ γεωγραφικὰ αὐτῶν ἐγχειρίδια 1). Οἱ οἰκουροῦντες ἀνάπηροι καὶ ἐσχατόγηροι γνωρίζουσι ταῦτα καὶ διότι ἐκ τῶν παραθύρων βλέπουσιν αὐτὰ ἔξω γινόμενα καὶ διότι ἀκούουσιν τοὺς οἰκείους καὶ φίλους διηγουμένους ταῦτα καὶ διότι βλέπουσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας συχνότατα ἀναγραφόμενα ταῦτά τε καὶ πολὺ τούτων χαλεπώτερα 2). Οἱ κωφοί, γνωρίζουσι ὅτι «χιονίζει»

1) Ἐγχειρίδιον Γεωγραφίας Δημ. Ὀλυμπίου 1892, σελ. 392: Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ποικιλώτατον . . Ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι τόποι, ἐν οἷς σπανίως τὸ θερμομετρον κατέρχεται ὑπὸ τὸ μηδέν. Ἐν ἄλλοις πάλιν (ἐν Ἡπείρῳ) κατῆλθε καὶ μέχρι — 17⁰ . . ἐν Βοιωτία καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ τοῦ χειμῶνος τὸ ψῦχος δρυμύτερον . . Ἐν τῷ ὄροπεδίῳ τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας . . εἶνε . . ὁ χειμὼν μακρὸς, χιονώδης καὶ ψυχρὸς. Καὶ τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας τὸ κλίμα εἶνε τραχύ . . τὸ ψυχρότερον κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἡ Ἡπειρος . . ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος . . εἶνε ἐκτάκτως μεγάλη. Τὸ ψῦχος αὐξάνει ἐνταῦθα σχεδὸν καθ' ἕκαστον χειμῶνα μέχρι — 10⁰, δις δὲ ἐντὸς ἑξ ἑτῶν παρετηρήθη — 17, 8⁰. Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων συχνάκις πῆγνυται. — *Α. Πολυζωίδου* τὰ Γεωγραφικὰ ἐτ. 1859, τόμ. 2, σελ. 33: Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλ. χερσονήσου εἶνε ἐν γένει ξηρόν . . ἡ ἀτμοσφαῖρα δὲν διατηρεῖται πάντοτε ἡ αὐτὴ τοὺς τραχεῖς πολυόμβρους καὶ χιονώδεις χειμῶνας διαδέχονται φλογεροὶ καύσωνες κτλ. κτλ.

2) Ἐφημερίς 28 Δεκεμβρ. 1895: Ὁ χειμὼν ἐνέσκηψε βαρὺς, δριμύς . . πανταχόθεν τηλεγραφήματα καὶ πληροφορίαι περὶ χιόνων . . ἀποκλεισμοῦ συγκοινωνιῶν . . καὶ ψύχους καὶ ξεπαγώματος. Ἡ κλασικὴ Κάζα ἀπεκλείσθη, ἐκ πάντων δὲ τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος καταφθάνουσιν εἰδήσεις χειμερινώταται. Καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ χειμὼν εἶνε ἐξόχως ἐπαισθητός. — *Αὐτόθι* 29 Δεκεμβρίου 1895: Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Θεσῶν τόση ἔπεσε χιῶν, ὥστε αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλας . . ἐν Κάζα ἀδύνατον ὡς ἐκ τῆς χιόνος νὰ διέλθῃ τὸ λεωφορεῖον . . ἐν Τριπόλει ἡ συγκοινωνία δὲν ἀποκατέστη . . τὸ ἐν Καλαβρύτοις εὐρεθὲν πτώμα ἀνῆκεν εἰς τινα Δ. Σερκεζην καταληφθέντα ἐν ὁδῷ ὑπὸ τῶν χιόνων καὶ ἀποθανόντα ἐκ ψύξεως. Ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ κακοκαιρία ἐπιτείνεται κτλ. κτλ. — *Αὐτόθι* 16 Ἰανουαρίου 1896: Ἀπὸ χθὲς ἡ Θεσσαλία ἐξακολουθεῖ νὰ σκεπάζηται ὑπὸ λευκῆς σινδόνης χιόνος καὶ εἶνε φανερόν ὅτι ὁ χειμὼν οὗτος θὰ μείνῃ ἀλησμόνητος ἐνταῦθα. *Νέα Ἐφημερίς* 9 Ἰανουαρίου 1896: Ὁ καιρὸς τῆς χθὲς καθ' ὅλα χειμωνιάτικος . . εἰς τινα διαμερίσματα τῶν ἐπαρχιῶν ἡ χιῶν ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον τῆς. — Ὁ χειμὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει . . ἐκτάκτως βαρὺς. Ἡ

καί πιστεύουσιν « ὅτι ἡ χιών παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερά εἰς ἕκαστον βῆμα », πρῶτον διότι βλέπουσιν αὐτά, δεύτερον διότι τὸ δέρμα αὐτῶν ἐξαγγέλλει εἰς τὴν ψυχὴν των πάντα ταῦτα καὶ τρίτον διότι ἀναγινώσκουσι ταῦτα. Οἱ τυφλοὶ γνωρίζουσιν ὅτι « χιονίζει » καὶ « ὅτι ἡ χιών παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερά εἰς ἕκαστον βῆμα », πρῶτον διότι αἰσθάνονται ταῦτα διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀφῆς, τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ γενικοῦ αὐτῶν αἰσθητηρίου, καὶ δεύτερον διότι ἀκούουσιν ἄλλους διηγουμένους ταῦτα· τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἀφοῦ πάντες οἱ εὐπαιδευτοὶ ξένοι καὶ πάντες οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες, μειράκια, ἀνάπηροι, ἐσχατόγηροι, κωφοί, τυφλοί, γνωρίζουσιν ὅτι « χιονίζει » καὶ ἐδῶ, καὶ πιστεύουσιν ὅτι « ἡ χιών παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερά εἰς ἕκαστον βῆμα », τίς ὑπολείπεται πλέον ἀγνοῶν καὶ ἀπιστῶν πρὸς ταῦτα; Φανερόν ὅτι ἐκ πάντων μόνον ἴσως οἱ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν φρενοκομείοις ἐξ ἀναισθησίας καὶ ἀναλγησίας πάσχοντες καὶ μόνον βεβαίως ὁ ἡμέτερος κ. κριτῆς δὲν γνωρίζει ὅτι « καὶ ἐδῶ χιονίζει » καὶ δὲν πιστεύει ὅτι καὶ ἐδῶ « ἡ χιών παγώνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερά εἰς ἕκαστον βῆμα » 1).

καταπεσοῦσα χιών κατεκάλυψεν ἅπασαν τὴν πόλιν μέχρι τῆς θαλάσσης· τὸ ἔδαφος πᾶν ἀπεκρυσταλλώθη. — *Αὐτόθι* 31 Δεκεμβρίου 1895: Ἐν Θήβαις χιών πάχους περισσώτερον τοῦ ἐνὸς μέτρου ἐκάλυψε τὴν γῆν καὶ τὴν πιέζει φοβερά. — *Ἐφημερίς* 11 Φεβρουαρίου 1895. Ἐν Πυλῆα χειμῶν βαρῦς. . . χιών διαρκῆς. — *Αὐτόθι* 10 Ἰανουαρίου 1896: Τόση χιών κατέπεσεν κατ' αὐτὰς ἐν Βώλῳ ὥστε πολλὰ τῶν ἐκ λαμαρίνης τοιγχοῦ προστέγων τῶν ἐκεῖ καταστημάτων κατέπεσον ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς. — *Ἀστὺ*, 19 Νοεμβρίου 1896: Χιόνι εἰς τὴν Ἄνδρον καὶ εἰς τὴν Λεβαδίαν. . . αἱ ἀπαίσιοι διαδόσεις ὅτι καὶ ἐφέτος θὰ ἔχωμεν βαρύτατον χειμῶνα ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν — *Ἐστία*, 9 Μαΐου 1895: Κατεκάησαν ἄμπελοι εἰς τὸ χωρίον Σκούρτα τῆς Τανάγρας, κατεπλακώθησαν ἀγροί, οἱ ἄνθρωποι κατέφυγον εἰς τὰς πυράς πρὸς Θέρμανσιν ἐν μέσῳ Μαΐου ἕνεκα τῆς χιόνος. Χιών ἐν καιρῷ θέρους ὅχι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, ἀλλ' ἐντὸς χωρίων! — *Μακεδονικὸς Ἀστὴρ*, 1 Φεβρουαρίου 1895: Ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων ἀδιακόπως καταπίπτει χιών. . . καὶ ἐν Πρεμέτῃ ἐπίσης πολλαὶ κατέπεσον χιόνες καὶ διεκόπη πᾶσα συγκοινωνία. — *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου* 17 Φεβρουαρίου 1895: Οἱ ταχυδρομικοὶ φάκελλοὶ τῶν ἐπαρχιῶν Παγωνίου Κονίτσης καὶ Δελβίνου καθυστεροῦσιν, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης καθ' ἅπασαν τὴν Ἠπειρον κακοκαιρίας χιόνων καὶ βροχῶν. . . εἰς Βούρπιανην τοσοῦτος ἦν φέτος χειμῶν, ὥστε ἕνεκα τῆς χιόνος ἦτις ὑπερέβη τὸ ἐν μέτρον κατέπεσον τὰ δύο προαύλια τῶν ἐκκλησιῶν τῆς κωμοπόλεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κτλ. κτλ.

1) Ἀρριανός, Ἐπικτῆτου διατριβαὶ 1, 5, 1. 2. 7. 9: "Ἄν τις ἐνίστηται πρὸς τὰ ἄγαν ἐκφανῆ, οὐ ράδιόν ἐστιν εὐρεῖν λόγον, δι' οὗ μεταπέσει τις αὐτόν. . . ὅταν ἀπολιθωθῆ, πῶς ἔτι χρήσεται τις αὐτῷ διὰ λόγου; . . ἔτι τούτῳ διαλέγωμαι; καὶ ποῖον αὐτῷ πῦρ ἢ ποῖον αὐτῷ σίδηρον προσάγω, ἵν' αἰσθηται ὅτι *νετέκρωται*; . . *Ἐκτέμνηται τὸ αἰδῆμον αὐτοῦ καὶ ἐνερεπτικόν*· καὶ τὸ *λογικόν* οὐκ ἀποτετέμνηται, ἀλλ' ἀποτεθηρίωται.

Παραπλήσιον μανία οὐχ ἥκιστα εἶνε καὶ τὸ ἄλλο τὸ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ τούτου λεγόμενον, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν «τῇ γῶρα» ταῦτη, ἐνθα ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν νὰ κατοικῶμεν, ἄνθρωποι ἐνδεεῖς καὶ πτωχοί, στερούμενοι τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ἀπειλούμενοι ὑπὸ τοῦ διὰ τῆς ἀσιτίας θανάτου, δεόμενοι ἐπομένως τῆς παρὰ τῶν ἄλλων συναντιλήψεως, περὶ οὗ δὲ καὶ πρόκειται ἐν τῷ κατακρινομένῳ ἀναγνωσματάρῳ 1).

Ἔστι δέ τις φρενίτις νόσος «ὑποχονδρία» καλουμένη καὶ ὑπὸ παρανοίας ἀείποτε καὶ παρακρούσεων συνοδευομένη. Οἱ ταύτην τὴν νόσον νοσοῦντες ἐν τοῖς φρενοκομίαις τὸν βίον αὐτῶν διάγοντες φαντάζονται ἑαυτοὺς στρατηγούς, μεγιστᾶνας, βασιλεῖς, Χριστοὺς, Θεοὺς· Φαντάζονται τοὺς ὁμοδαίτους αὐτοῖς ρικνοὺς, στυγνοὺς, ὠχροὺς, ἀχμηροὺς, ἐξηλλαγμένους τὴν ὄψιν, ἀπεσβεσμένους τὸ βλέμμα παναθλίου φρενοβλαβεῖς ὡς ὑπασπιστάς, ἀυλάρχας, μεγιστᾶνας, ἀγίους, ἀγγέλους, Χερουβεὶμ καὶ Σεραφεῖμ. Φαντάζονται τὰ ῥάκη αὐτῶν ὡς πορφύρας, τὰ ἐπὶ τῆς ἀκτενίστου κόμης αὐτῶν κάρφη ὡς διαδήματα ἀδάμασι πεποικιλμένα. Φαντάζονται τὰ ἠρειπιωμένα μαγειρεῖα, τὰ σεσαθρωμένα ἀποχωρητήρια, τὰς σαπρὰς αὐτῶν τρώγλας ὡς ἀνάκτορα, μέγαρα, ἐπαύλεις· τὰ διερρωγύτα σταμνία ὡς κρατῆρας χρυσοῦς, τὰ τεθραυσμένα ποτήρια ὡς ἀδαμαντοκόλλητα κύπελλα, τὸ ἀπόζον ὕδωρ ὡς ἀνθοσμῖαν ἠδιστον. Οὕτω δὲ ἐν παρακρούσει ἀείποτε διατελοῦντες διάγουσι φαιδρὸν καὶ εὐθυμον τὸν βίον, κατευχαριστημένοι ὅτι διὰ τοῦ δεσποτικοῦ βλέμματος αὐτῶν καὶ τῶν εὐμενῶν λόγων αὐτοῦ μετεβλήθησαν πάντες οἱ οἰκτροὶ καὶ ἐλεεινοὶ φρενοπαθεῖς αὐτοστιγμῆ εἰς εὐδαίμονας καὶ ζηλωτοὺς ἄρχοντας καὶ μεγιστᾶνας!

Ὁ καθ' ὁδὸν ἀνὰ πᾶν βῆμα διαγκωνιζόμενος πρὸς τόσους ῥακενδύτας, πρὸς τόσους ἀνυποδήτους, πρὸς τόσους τρέμοντας ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ κατεσκληρότας ὑπὸ τῆς πείνης· ὁ σοβῶν διὰ μέσου τῶν μητέρων λιποσάρκων, τὸν κατάξηρον ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς λοιπῆς κακουχίας μαστὸν εἰς τὰ στυγνὰ χεῖλη κατεσκληρότων καὶ ἡμιγύμων

Ταύτην ἐγὼ δύναμιν εἶπω; μὴ γένοιτο, εἰ μὴ καὶ τὴν τῶν ἀναισχύντων, καθ' ἣν πᾶν τὸ ἐπελθόν, ἐν μέσῳ καὶ ποιοῦσι καὶ λέγουσιν.

1) Γαληνὸς περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, βιβλ. Α'. ἀπόσπ. 8, ἐκδ. Iwan Müller σελ. 134: Ἡξίουν τε μηδὲν οὕτω φυλάττεσθαι κατὰ τὸν λόγον, ὡς τὸ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις ἐναντία τίθεσθαι. — Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια γέλωτος μᾶλλον ἢ σπουδῆς ἐστὶν ἄξια (Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ἀστρολόγους 96, ἐκδ. Bekker, σελ. 746, στίχ. 2).

βρεφῶν προωθουσῶν καὶ διὰ τῶν ἀπεξηραμμένων μητρικῶν χειρῶν πρὸς τὰ ὀστεώδη στέρνα αὐτῶν μετὰ ψυχικῆς ὀδύνης καὶ πικροῦ παρὰ πόνου αὐτὰ συνωθουσῶν· ὁ βλέπων τόσα νοσοκομεία καὶ τόσα πτωχοκομεία κατὰ πάσας τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς μὲν φιλανθρώπου δὲ καὶ εὐσπλάγγνου Ἑλλάδος· ὁ καθ' ἑκάστην περιβομβούμενος τὰ ὦτα ὑπὸ τήσων συγκινητικῶν τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου ἐφημεριδογραφίας ἐπικλήσεων ὑπὲρ τῆς προθύμου καὶ ταχίστης ἀρωγῆς καὶ συναντιλήψεως νοσοῦντων, ριγῶντων, τῆς πείνης ἀποθνησκόντων δυστυχῶν 1), δισχυριζόμενος δὲ ἐν τούτοις καὶ δὴ καὶ ἐνυπογράφως καὶ ἐν ἐπισήμῳ ἐκθέσει, περὶ φιλανθρωπίας καὶ εὐσπλαγγνίας τοῦ λόγου μάλιστα ὄντος, ὅτι «ὁ βίος εἰκονίζεται διάφορος τῆς χώρας καὶ τοῦ βίου ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνθρώπων κατάστασιν» καὶ ὅτι «εὐτυχῶς ἡμεῖς καὶ ἡ ἡμετέρα χώρα εἴμεθα παντελῶς ἀπηλλαγμένοι — τῆς παντελοῦς πενίας καὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας», μεταφέρει τὴν σκηνὴν

1) Ἄστυ 1 Μαΐου 1896: Εἷς τινα οἰκίσκον κάθυγρον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πολυγνώτου κατοικεῖ γυνή τις χήρα, μὴ ἔχουσα μήτε τὰ πρῶτα μέσα τῆς νοσηλείας ὡς στερηθεῖσα ἐν ἐλαχίστῳ χρονικῷ διαστήματι συζύγου καὶ υἱοῦ. Στερεῖται ἡ δυστυχῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Ὑπὲρ τῆς ἀτυχοῦς γυναικὸς δεχόμεθα κτλ. — Ἀκρόπολις, 5 Μαρτίου 1896: Ὑπὲρ τῆς πτωχῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τοῦ φοβερωτέρου θανάτου, θανάτου ἐκ πείνης μᾶς ἐστάλησαν . . δραχ. 5. Οὕτω διὰ τῶν ὀλίγων χρημάτων τὰ ὅποια μᾶς ἐστάλησαν . . ἀνέλαβον ζωὴν τὰ 5 κακόμοιρα ταῦτα παιδάκια καὶ τὰ σβυσμένα των ματάκια ἐφώτισεν ἡ ἐλπίς ὑποσχομένη ὅτι δὲν θὰ λησμονηθοῦν τελείως ἀπὸ τοῦς ὀπωσθήποτε δυναμένους νὰ τὰ βοηθήσουν, καὶ εἰς τῶν ὀποίων τὴν εὐσπλαγγίαν ἀφίενται, ἀφοῦ ὁ πατέρας τυφλωθεὶς δὲν δύναται νὰ πράξη τίποτε ὑπὲρ αὐτῶν, ἡ δὲ μάνα συνετρίβη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν συμφορῶν, ὥστε δὲν τῆς ἀπέμεινε δύναμις δι' ἄλλο τι ἢ διὰ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ ζητῇ δι' ἡμῶν ἐλεημοσύνην. — Ἐφημερίς, 14 Ἰανουαρίου 1896: Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Στουρνάρα ἀριθ. 26 κατοικεῖ κατάκοιτος καὶ ἀσθενῶν πρὸ ὀκτώ μηνῶν ὁ Δανιὴλ Νικολαΐδης ἐντελῶς ἄπορος καὶ στερούμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου . . Παρακαλοῦνται οἱ φιλόανθρωποι κτλ. — Αὐτόθι 8 Μαΐου 1896: Εἰς τὰ Πυθαράδικα . . ἐντὸς τῆς οἰκίας Τριανταφυλλίνας κατοικεῖ ἡ χήρα Βασιλικὴ Ἀγγελάκη παράλυτος ἀπὸ ἑπτὰ ἐτῶν. Φρικτὸν τὸ θέαμα καὶ φρικωδεστέρα ἡ ζωὴ τὴν ὅποιαν διέρχεται ἡ δυστυχισμένη γυνή. — Ἀκρόπολις, 19 Μαρτίου 1896: Ἐλάδομεν . . διὰ τὴν πτωχὴν χήραν τῆς ὁδοῦ Σφ. . δραχμᾶς 10, ἅς καὶ ἀποστέλλομεν σήμερον ὅπως συντηρηθῇ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. — Ἐφημερίς, 27 Δεκεμβρίου 1895: Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐγνώσθη διὰ τοῦ τύπου ἡ φρικτὴ Ὀδύσεια δύο γερόντων ἐπαίτων ἐν Πάτραις συνοικοῦντων ἐντὸς ἐγκαταλελειμμένης μαούνας. Ἐκ τούτων ὁ εἷς εὐρέθη τυχαίως ὑπὸ παιδίων νεκρὸς ἐκεῖ μὲ καταφαγωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τῶν ποντικῶν, καὶ ὁ ἕτερος δὲ ψυχορραγῶν· ἡ ἀφήγησις δὲ τοῦ οἴκτροῦ τέλους των ἐξήγειρε τὴν φρικίαν . . Προχθὲς καὶ ἐνταῦθα γέρων ἐπαίτης προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ψύχους, ἔπαισεν ἄπνοος καθ' ὁδὸν ἐν ὥρᾳ νυκτός . . Ὡσαύτως καὶ ἐν Τριπόλει πρεσβύτης . . ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος παθῶν ἐκ ψύξεως κτλ. κτλ.

ἐκ τῶν φρενοκομείων εἰς τὸ μέσον τῆς ἐχεφρονούσης κοινωνίας καὶ ἐπιπροχέει τὰ κενὰ καὶ μάταια παραληρήματα, τὰ ἐκεῖ κατ' ἀνάγκην ἐπιτρεπόμενα, εἰς τόπον, ἔνθα καθ' ὑψίστην ἠθικὴν ἀνάγκην πρέπει ἀπόλυτον κράτος νὰ ἔχῃσι μόνον λόγοι ἐξ ὑγιαινούσης διανοίας καὶ συμπαθοῦς ἔξεως καὶ φιλοικτίρμονος διαθέσεως καὶ φιλανθρώπου ἤθους ἀπορρέοντος. Ὅσον καὶ ἂν διακαιούμεθα ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ ζήλου τοῦ νὰ ἐπιλαμπρύνωμεν « ἡμᾶς τε καὶ τὴν χώραν ἡμῶν » ἐκτρίβοντες ἀπ' αὐτῆς τὴν ἔνδειαν, οὐδὲν κατορθοῦμεν· τὴν ἄνοιαν μόνον ἡμῶν ἐκθεατρίζομεν, « οὐ γὰρ μὴ ἐκλίπη ἔνδεης ἀπὸ τῆς γῆς », κατὰ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς 1).

Ἐν ταύταις ταῖς πέντε παρατηρήσεσιν ἐξεχύθη σύμπασα ἡ τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ κριτικὴ σοφία, ἡ ἐκπηδήσασα ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ πραγματικοῦ μέρους τοῦ βιβλιαρίου μου, ἐκ τῆς τάξεως τουτέστι καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ. Σοφίας ὠκεανὸς καὶ μεστότητος καὶ διαυγείας φρενῶν θαῦμα! Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου ῥάκη ἐπιστημονικὰ καὶ ἐρείπια διανοητικὰ εἰδεχθέστερα τῶν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως φερόντων τὰς ὑπογραφὰς « Ἴω. Πρωτόδικος » καὶ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ.

Ἄλλὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ μετὰ τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ : « Οὐκοῦν τὰ μὲν πράγματα οὐ νοοῦσιν οἱ γραμματικοί. Λείπεται τοίνυν τὰ ὀνόματα νοεῖν αὐτούς· ὃ πάλιν ἐστὶ ληρῶδες » 2).

Ὅντως εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος « τῆς γενικῆς ταύτης κρίσεως », ὅπως ἀποκαλεῖ τοὺς ἄνω καταλεχθέντας λήρους αὐτοῦ ὁ κ. κριτής, μεταβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐτέρου μορίου τοῦ βιβλιαρίου μου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς λέξεως· τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τουτέστι καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν. Ἐπιγραφὴν φέρει ἡ καινὴ αὕτη κριτικὴ ἐργασία : « Παρατηρήσεις εἰς τὰ καθ' ἕκαστα » ὑποδιαιρουμένας οὕτω : 1) Ἀμαρτήματα περὶ τὰς λέξεις — 2) Ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν λέξεων — 3) Ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας — 4) Ἀρχαῖσμοι μὴ ἐπιτρε-

1) Δευτερονόμιον 15, 11.

2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς Γραμματικούς 313, ἐκδ. Bekker σελ. 672, στ. 22.

Ἐνταῦθα γενομένου τοῦ λόγου εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ κάμω μίαν μικρὰν δῆλωσιν ἀναγκαιοτάτην πρὸς κατανόησιν τῶν κατακρινομένων τούτων «ἀμαρτημάτων περὶ τὰς λέξεις».

Πολλὰ βεβαίως καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς ἐφημέροις βροτοῖς ὁ Πανάγαθος Θεός, ἀλλὰ πάντων τούτων ἐγὼ τρία νομίζω τὰ μέγιστα, τὸν Ἥλιον, τὰς ἁγίας Γραφάς, καὶ τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Διὰ τὸν Ἥλιον δοξάζω τὸν Πανάγαθον μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου. Ἄλλο δὲν δύναμαι νὰ πράξω. Διὰ τὰς Ἁγίας Γραφάς ὁμως καὶ τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς οὐ μόνον δοξάζω αὐτὸν βαθύτατα, ἀλλὰ καὶ προσπαθῶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ δείξω καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην μου διαρρυθμίζων τὸν βραχυχρόνιον τοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς βίον μου — ὅση μοι δύναμις — κατὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ὑποθήκας καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ὑποδείγματα καὶ ἀγωνιζόμενος πάσῃ δυνάμει νὰ μεθαρμόζω καὶ νὰ κατασχηματίζω τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθείσας μοι ἀσθενεῖς πνευματικὰς δυνάμεις κατὰ τὰς κινήσεις τῆς μεγαλονοίας καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἐκείνων 1).

Δι' ἐμὲ ὅσον δύναται τὸ ἰσχυρότατον ἠλεκτρικὸν φῶς πρὸς τὸν ἥλιον ἀντιπαραβαλλόμενον, τόσον δύνανται καὶ τὰ παμπληθῆ συγγράμματα πάντων, καὶ τῶν μεγαλοφυστάτων ἔτι ἀνδρῶν σύμπαντος τοῦ κόσμου, πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφάς καὶ τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀντιπαραβαλλόμενα. Ἐκεῖνα τάχιον ἢ βράδιον θὰ λησμονηθῶσι πάντα καὶ θὰ ἐκλείψωσιν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ταῦτα :

1) Διορύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τῶν ἀρχαίων κρίσις, κεφ. 1, ἐκδ. Gross, τόμ. 3, σελ. 301 : Δεῖ τοῖς τῶν ἀρχαίων ἐντυγχάνειν συγγράμμασιν, ἐν' ἐντεῦθεν μὴ μόνον τῆς ὑποθέσεως τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἰδιωμάτων ζῆλον χορηγηθῶμεν. Ἡ γὰρ ψυχὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος ὑπὸ τῆς συνεχοῦς παρατηρήσεως, τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτῆρος ἐφέλκεται. — Λογγῖνος, Περὶ ὕψους 13, 2, ἐκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 129 : Καὶ ἄλλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείνει. ποῖα δὲ καὶ τίς αὕτη; ἢ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων καὶ ποιητῶν μίμησις τε καὶ ζῆλος· καὶ γε τούτου, φίλτατε, ἀπρίξ ἐχώμεθα τοῦ σκοποῦ· πολλοὶ γὰρ ἀλλοτρίῳ θεοφοροῦνται πνεύματι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει τρίποδι πλησιάζουσιν, ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνεῖν, ὡς φασιν, ἀτμὸν ἔνθεον, αὐτόθεν ἐγκύμονα τῆς δαιμονίου καθισταμένην δυνάμειω παραυτίκα χρησιμωδεῖν κατ' ἐπίπνοιαν· οὕτως ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυίας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους ψυχὰς ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι καὶ οἱ μὴ λίαν φοιραστικοὶ τῷ ἐτέρῳ συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Ἔστ' ἂν ὕδωρ τε νάη καὶ δένδρεα μακρὰ τεθέλη,
ἠέλιος τ' ἀνιῶν λάμπη, λαμπρὰ τε σελήνη,
καὶ ποταμοὶ γε ῥέωσιν, ἀνακλύζη δὲ θάλασσα 1),

ἀμετάθετα θὰ στίλβωσιν εἰς τὸ πνευματικὸν στερέωμα τῆς ἀνθρωπότητος φωτίζοντα τὸν νοῦν καὶ θάλποντα τὴν καρδίαν αὐτῆς.

Ἐγραψα «ὁ ἥλιος ἔδυσε» καὶ ὄχι ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ κ. Πρωτόδικος, «ὁ ἥλιος ἔδυ» ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ παιδῶν ἑπταετῶν, ζώντων κατὰ τὰ 1896 μ. Χ. καὶ λαλούντων καὶ ἐννοούντων μόνον τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν, διότι ἐφοβούμενη τὰς πικρὰς λοιδορίας τοῦ μεγαλοφώνου Ἀριστοτέλους βοῶντος καὶ κραυγάζοντος: «Ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἶον ἡ Γοργίου. Καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδευτῶν τοὺς τοιοῦτους οἶονται διαλέγεσθαι κάλλιστα. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστίν. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγωδίας ποιῶντες ἔτι χρῶνται τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' . . ἀφείκασιν ὅσα παρὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν, οἷς δὲ οἱ πρῶτοι ἐκόσμου· . . ἀφείκασιν· διὸ γελοῖον μιμῆσθαι τούτους, οἳ αὐτοὶ οὐκέτι χρῶνται ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ. — Ἐπι δὲ Ἀριφράδης τοὺς τραγωδοὺς ἐκωμῶδει, ὅτι ἂ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται, οἶον τὸ δωμάτων ἄπο, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δωμάτων, καὶ τὸ σέθεν, καὶ τὸ ἐγὼ δὲ νιν, καὶ τὸ Ἀχιλλέως πέρι, ἀλλὰ μὴ περὶ Ἀχιλλέως καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα » 2).

Ἄλλὰ καὶ ἂν χάριν τοῦ κ. Πρωτοδίκου ἀπεφάσιζέ τις νὰ ὑπομείνη τὰς λοιδορίας καὶ τοὺς ἐκφραλισμοὺς τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τὴν διακωμῶδισιν τοῦ Ἀριφράδου, ἀπαρεσκομένων σφόδρα πρὸς τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἐγκατάμιξιν ὀνομάτων πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐκλείπόντων ἀπὸ τῆς «διαλέκτου» τῆς εἰωθυίας, πῶς θὰ συνεπιβάλλετο πρὸς τὴν σωρείαν ὄλων τῶν σεμνῶν καὶ γεραρῶν ἀνδρῶν τῶν μιᾶ φωνῇ ἀποτρεπόντων τοὺς γράφοντας ἀπὸ τοιούτων καταγελάστων λεκτικῶν παραπτωμάτων;

Λέγει ὁ Λουκιανός: «Ὡς γὰρ τῇ γνώμῃ τοῦ συγγραφέως σκοποὺς ὑπεθέμεθα παρρησίαν καὶ ἀλήθειαν, οὕτω δὲ καὶ τῇ φωνῇ εἰς σκοπὸς ὁ πρῶτος, σαφῶς δηλῶσαι καὶ φανότατα ἐμφανίσει τὸ πρᾶγμα, μήτε ἀπορρήτοις καὶ ἔξω πάτου ὀνόμασι μήτε τοῖς ἀγοραίοις

1) Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος παρὰ Διογένηι τῷ Λαρτίῳ 1, 6, 2.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1404, α, 25. — Περὶ ποιητικῆς 1458, 6, 31.

τούτοις καὶ καπηλικοῖς, ἀλλ' ὡς μὲν τοὺς πολλοὺς συνεῖναι, τοὺς δὲ πεπαιδευμένους ἐπαινέσαι » 1).— Παρατηρεῖ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός: « Φιλομετάβολον γάρ τί ἐστιν ὁ αἰὼν, οὐκ εἰς φυτὰ μόνον καὶ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ῥήματα » 2). — ὁμοφωνεῖ αὐτῷ ὁ Λυσίας λέγων: « Τὰ μὲν πράγματα ταῦτά ἐστι νῦν τε καὶ πάλαι, τῶν δ' ὀνομάτων ἐνίοις οὐ τοῖς αὐτοῖς χρώμεθα νῦν τε καὶ πρότερον » 3).— Καὶ συμβουλεύει ὁ Λογγίνος: « Πεφύλαξο δὲ τοῖς λίαν ἀρχαίοις καὶ ξένοις τῶν ὀνομάτων καταμαίνειν τὸ σῶμα τῆς λέξεως καὶ τὴν ὑφὴν τῆς παρασκευῆς — τηρητέον ἔστι σοι καὶ φυλακτέον τῆς φωνῆς τὸν τύπον· σαυτὸν γὰρ οὐ θήσεις οὐδ' εἰσοίσεις ἴδιον νόμον ὧν δεῖ προσνέμειν· οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὁ νόμος τῶν λόγων, ἀλλ' ἡμεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ » 4).— Καὶ κελεύει ὁ Μένανδρος: « Τὸ γὰρ σὺνθετες οὐδαμοῦ παροπτέον » 5).— Καὶ διατάσσει Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός λέγων: « Τῇ συνθεῖα προσεκτέον μᾶλλον ἐστὶ θέλοντας εὖ λέγειν ἢ περ τέχνην τινὶ περιεργότερα » 6).— Καὶ ἐπιτάσσει ὁ Ἀριστοτέλης φωνῶν: « Τῇ μὲν ὀνομασίᾳ δεῖ χρῆσθαι τῇ παραδομένῃ καὶ μὴ κινεῖν τὰ τοιαῦτα, ἔνια δὲ οὐ λεκτέον ὁμοίως τοῖς πολλοῖς » 7).— Καὶ αἰτιολογεῖ τὰ συμβουλευόμενα ὑπὸ τοῦ Λογγίνου καὶ τὰ κελευόμενα ὑπὸ τοῦ Μενάνδρου καὶ τὰ διατασσόμενα ὑπὸ τοῦ Σέξτου καὶ τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς λέγων: « Ἀγνοοῦσι τὴν χρῆσιν τῶν σπανίων ὀνομάτων . . ἔνια τῶν ὀνομάτων τοῖς τότε καιροῖς συνήθη ἦν καὶ γνωρίμα, ὧν νῦν ἡ χρῆσις ἐξερρύηκεν, ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὡς γνωρίμοις ἐχρῶντο· ἡμεῖς δ' ἂν αὐτὰ εὐκόλως ἐκκλίνομεν » 8).— Καὶ καθοδηγεῖ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς λέγων: « Ληπτέον δὲ καὶ ὀνόματα . . εἰκότα τοῖς ὑπὸ τῆς συνθεῖας συγκειμένοις. Καθόλου γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν κανόνα ποιοῦμαι πάσης ὀνομασίας . . Στοχαστέον πρῶτον μὲν τοῦ σαφοῦς ἐν τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι καὶ συνήθους,

1) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν κεφ. 44.

2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς Γραμματικούς 82, ἔκδ. Bekker, σελ. 617, στ. 24.

3) Λυσίας, Κατὰ Θεομνήστου Α. κεφ. 20, σελ. 117.

4) Λογγίνος, Τέχνη ῥητορική, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 560 - 561. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 188.

5) Μένανδρος, Ἀπόσπ. 53, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 19.

6) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ῥήτορας 59, ἔκδ. Bekker σελ. 687, στίχ. 2.

7) Ἀριστοτέλης, Τοπικά 148, 6, 20.

8) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορική κεφ. 10, 7 - 8.

ἔπειτα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ κείμενα ὀνόματα, ὡς μὴ φρυγί-
 ζειν ἢ σκυθίζειν τις δόξει μεταξὺ Ἑλληνικῶν ὀνομάτων » 1). —
 Καὶ προτρέπει εἰς τὸ ὀρθὸν Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς λέγων :
 « Ἀπλούστερον καὶ κοινότερον διαλεγόμενος μᾶλλον ἂν τις ἀρέσαι· τὸ
 γὰρ ἀκριβὲς καὶ περιττὸν καὶ ξένον καὶ πᾶν ὅτι μὴ σύνηθες
 αὐτοῖς ἀκούειν τε καὶ λέγειν, ὀχληρῶς διατίθῃσιν αὐτούς· καὶ ὥσπερ
 τι τῶν πάνυ ἀνιαρῶν ἐδεσμάτων ἢ ποτῶν ἀποστρέφει τοὺς στομά-
 χους, οὕτως ἐκεῖνα ὀχληρῶς διατίθῃσι τὰς ἀκοάς » 2). — Καὶ ἀπο-
 τρέπει ἐκδειματῶν διὰ τῆς καυστικῆς αὐτοῦ εἰρωνείας ὁ Λουκιανὸς
 λέγων : « Χρὴ δ' οἶμαι μὴ οὕτως, ἀλλ' ὅμοια τὰ πάντα καὶ ὁμό-
 χροα εἶναι καὶ συνᾶδον τῇ κεφαλῇ τὸ ἄλλο σῶμα, ὡς μὴ χρυσοῦν
 μὲν τὸ κράνος εἶη, θώραξ δὲ πάνυ γελοῖος ἐκ ρακῶν ποθεν ἢ ἐκ δερ-
 μάτων σαπρῶν συγκεκαττυμένος καὶ ἡ ἄσπις οἰσύνη καὶ χοιρίνη περι-
 ταῖς κνήμαις » 3). — Καὶ προκαλεῖ τὸ ἐρύθημα εἰς τὰς παρειάς καὶ
 τοῦ μᾶλλον ἀναίσθητου καὶ κάμνει καὶ τὸν μᾶλλον ἀναίσχυντον καὶ
 ἀπειρόκαλον, τὸν χαίροντα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεκτικοῖς τερατουργή-
 μασι, καὶ τὸν ἐπιποθοῦντα αὐτά, νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον ὑπ' αἰσχύ-
 νης Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς μαστίζων καὶ καυτηριάζων τοὺς
 τοιούτους τοιαῦτα φωνῶν : « Ἐνίοτε λέγουσι τὰ σπάνια τῶν ὀνομάτων
 κατὰ μίμησιν τὴν πρὸς ἑτέρους, καθάπερ ἐν ἰδέᾳ τινὶ κωμωδίας,
 ὄψιμαθεία καὶ ἀπειροκαλία τοῖς αἰσχίστοις τῶν παθῶν περιπε-
 πτωκότες. Τῶν οὕτως διαλεγόμενων οὐδ' αἱ μητέρες ἂν καὶ οἱ πατέ-
 ρες ἀνάσχοιντο διὰ τὴν ἀηδίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἄλλου ἔθνους γλώσ-
 σης ἀκούοντες, τῶν ἐρμηνευσόντων ἂν δεηθεῖεν » 4).

1) Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, Περὶ ἐρμηνείας 91, 96, ἐκδ. Walz τόμ. 9, σελ. 44.
 46. Sprengel τόμ. 3, σελ. 283 - 284.

2) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 15.

3) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κεφ. 23 καὶ κεφ. 22 : Τοὺς δὲ καὶ
 ποιητικοὺς ὀνόμασι . . χρωμένους ποῦ δ' ἂν τις θείη ; . . Εἶτα μεταξὺ . . εὐτελεῖ ὀνό-
 ματα καὶ δημοτικὰ καὶ πτωχικὰ παρενεβέβυστο . . ὥστε τὸ πρᾶγμα εἰκόσ ἐῖναι τρα-
 γωδῶ τὸν ἕτερον μὲν πόδα ἐπ' ἐμβάτου ὑψηλοῦ βεβηκότι, θάτερον δὲ σανδάλω ὑποδε-
 δεμένον.

4) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς, Τέχνη ῥητορικὴ 10, 10. Καὶ περὶ τοῦ Θουκυδίδου
 χαρακτήρος κεφ. 49. — Ἴδε καὶ Τέχνη ῥητορικὴ 10, 7 : Περὶ δὲ τὴν λέξιν συχνὰ τὰ
 ἀμαρτήματα· οἱ μὲν γὰρ πάνυ εὐτελεῶς φθέγγονται . . οἱ δὲ τὸ παράσημον τῆς λέξεως
 ἀναγκάζονται, εἴ ποῦ τι ἀνακεχωρηκὸς ὄνομα, ἢ ῥῆμα εἴρηται, τοῦτο θηρῶντες καὶ
 πανταχοῦ φθεγγόμενοι ἐπ' ἀρχαιότητι δὴ τινὶ σεμνυνόμενοι· γελοῖον πεπονθότες, εἴ γε
 μὴ λογιζονται, ὅτι τὰ βιβλία διὰ τῶν γνωριμωτάτων ἀγωνίζεται, τὰ δ' ἀνακεχωρη-
 κὸτα ταῦτα σπάνια ἐστίν.

Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ἔγραψα ἐν τῷ Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν ἐπταετῶν Ἑλληνοπαίδων «ὁ ἥλιος ἔδυσεν», καὶ ὄχι «ὁ ἥλιος ἔδου», ὅπως ὁ διδάσκαλος τῶν Ἑλλην. γραμμάτων κ. Πρωτόδικος ἀπαιτεῖ.

Δὲν ἔγραψα δὲ πάλιν «ὁ ἥλιος ἐβασίλευσεν», ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ λόγιος οὗτος Κύριος, διότι ἀπὸ τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας ἀκόμη ἐξακολουθεῖ ὁ τρόμος, ὃν ἤσθάνθην ἀκούσας τότε τὰς ἀγρίας φωνὰς τοῦ ἀοιδίου Κοραῆ με ὄλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων αὐτοῦ κραυγάζοντος: «βασιλεύει ὁ ἥλιος. . Πόθεν ἐγεννήθη τὸ βαρβαρώτατον τοῦτο «βασιλεύει» ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ «δύει» ἢ «δύνει», ὁπότε μάλιστα ἐφυλάξαμεν τὸ ἀντικείμενον τοῦ «ἀνατέλλει»; . . ἢ χυδαιότης ἀπατηθεῖσα εἶπεν «βασιλεύει» ἀντὶ τοῦ «δύει» ἢ «δύνει» 1)

Φοβούμενος λοιπὸν τὰς λαιδορίας, τοὺς ἐκφραλισμούς, τὰς ἐπιπλήξεις, τὰς εἰρωνείας, τὰς ἀγρίας φωνὰς τοσούτων καὶ τοιούτων ἀνδρῶν καὶ ἐπόμενος ταῖς ὁδηγίαις, ταῖς παρακελεύσεσι καὶ ταῖς συμβουλαῖς αὐτῶν ἔγραψα καὶ θὰ γράφω πάντοτε, προκειμένου μάλιστα περὶ τῶν ἐπταετῶν τέκνων ἡμῶν, ὅπως καὶ πάντες οἱ παρ' ἡμῖν σωφρονοῦντες γράφουσιν «ὁ ἥλιος ἔδυσεν». Ὁ κ. Ἀγγέλος Βλάχος ἔγραψεν εἰς τὸ ποίημά του «ἡ Ἑσπέρα»: «ἔδυσεν ὁ ἥλιος λάμπει ὄλ' ἢ δύσις» 2). Ὁ ἀοιδίμος Λέων Μελάς ἔγραψεν εἰς τὸν Γεροστάθην του: «ἔδυσαν αἱ γλυκεῖαι ἀκτῖνες» καὶ πάλιν «τοιουτοτρόπως ἔδυσε καὶ τὸ λαμπρὸν ἄστρον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» 3). Ὁ κ. Νικόλαος Πολίτης ἔγραψεν ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ «Ὁ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους» (σελ. 8): «Ὁ ἥλιος. . ἐβασίλευσεν ἴσον τῷ ἐβασίλευσε πρότερον· ἄρα νῦν δὲν βασιλεύει, ἔδυσεν». Προτιμότερον δὲ εἶνε νὰ ἀμαρτάνῃ τις μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ, τοῦ Λυσίου, τοῦ Λογγίνου, τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως, τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, τοῦ Λέοντος Μελά καὶ τοῦ Νικολάου Πολίτου, παρὰ νὰ ὀρθογνωμονῇ ἐπόμενος ἐνί, καὶ τούτῳ Πρωτοδίκῳ. Ὅταν αὐτός ποτε γράψῃ τι, ἄς γράψῃ «ὁ ἥλιος ἔδου». Οὐδεὶς φθόνος. Ὅταν δὲ πάλιν δοθῇ ποτε αὐτῷ εὐκαιρία νὰ

1) Κοραῆς, Ἀτακτα, τόμ. 2, σελ. 79.

2) Ἰδ. Ἔσματα ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλην. γραμμάτων Συλλόγου, σελ. 26.

3) Λέων Μελάς, Γεροστάθης. ἔκδ. 1882, τόμ. 3, σελ. 136 καὶ 137.

γείνη ἐκ νέου κριτῆς ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, προωρισμένου διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν τὰ ἐπταετῆ, ἃς χαρακτηρίσῃ καὶ πάλιν τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς ἀμαρτωλὸν καὶ ἃς ἀπορρίψῃ αὐτὸ διότι εὖρεν ἐν αὐτῷ γεγραμμένον — « ἔδυσεν ὁ ἥλιος ἀντὶ τοῦ ἔδου ἢ ἐβασίλευσεν ». Εὐτυχῶς καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν νῦν πολὺ ὀλίγοι ἔχουσι τὴν διάθεσιν νὰ ἀκούσωσι παρὰ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν « Ὁ μὴ βουλόμενος τῆ συνήθως παραδεχθείσῃ, καθάπερ νομίσματι, ὀμιλία κατακολουθεῖν, ἀλλ' ἰδίαν αὐτῷ τέμνειν μανίας ἐγγύς ἐστίν ».

Παρατήρησις 2. — Σελ. 22 « οὔτε ἀντὶ οὐδὲ καὶ ἐν σελ. 87 καὶ ἀλαχοῦ.

Φεύγετ', Ἀριστάρχειοι, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἑλλάδα, τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος,
γωνιομβόβυκες, μονοσύλλαβοι, οἷσι μέμπλεν
τὸ σφῖν καὶ τὸ σφῶν καὶ τὸ μῖν ἠδὲ τὸ νῖν 1).

Παρατήρησις 3. — Σελ. 87 « βρώμην » ἀντὶ βρόμην καὶ ἐν σελ. 128 τὸ παλαιὸν ὄνομα εἶνε βρόμος.

« Τῶν γερόντων τοῖς ὀψιμαθέσι θοίνην παρεσκευάκαμεν . . Ἐντυχάνεις γάρ, ὦ Θεαίτητε, ὡς ἐγῶμαι, πολλάκις τὰ τοιαῦτα ἐσπουδακόντιν, ἐνίοτε πρεσβυτέροις ἀνθρώποις, καὶ ὑπὸ πενίας τῆς περὶ φρόνησιν κτήσεως τὰ τοιαῦτα τεθαυμακόσι, καὶ δὴ τι καὶ πάσσοφον οἰόμενοις τοῖτ' αὐτὸ ἀνευρηκέναι » 2).

Παρατήρησις 4. — Σελ. 181 « ἀναγαλίδας » ἀντὶ ἀναγαλλίδας· ἡ εὐθεῖα εἶνε ἡ ἀναγαλλίς.

Ἰλαθι, Γραμματικὴ φυσίζοε, Ἰλαθι λιμοῦ
φάρμακον εὐρομένη « μῆνιν ἄειδε θεά » 3).

1) Ἡρόδικος παρ' Ἀθηναίῳ τῷ Δειπνοσοφιστῇ βιβλ. 5, 65, σελ. 222 α.

2) Πλάτων, Σοφιστής 25 c.

3) Λουκιανός, Ἐπιγράμματα. 22, εἰς Γραμματικούς.

Καὶ μὲ τὰς τέσσαρας ταύτας παρατηρήσεις τελειόνοσι τὰ τοῦ βιβλιαρίου μου «ἀμαρτήματα περὶ τὰς λέξεις», διὰ μυριοστὴν φορὰν ἀληθεστάτου ἀποδειχθέντος τὸ ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἀντωνίνου πάλαι ποτὲ ρηθέντος: «τοσοῦτον ἄξιος ἕκαστός ἐστιν ὅσου ἄξιά ἐστι ταῦτα περὶ ἃ ἐσπούδακεν» 1).

Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας εἰς τὰ περὶ «τὰς λέξεις ἀμαρτήματα», μεταβαίνει ὁ κ. κριτὴς ἀμέσως εἰς τὸ 6' εἶδος τῶν ἀμαρτημάτων, τὸ ἐπιγραφόμενον «ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν λέξεων». Παρατηρεῖ δὲ τάδε:

Παρατήρησις 1. — Σελ. 7 «Πολλάκις αἱ μητέρες λέγουσι τοιαῦτα εἰς τὰ παιδιά των διὰ νὰ τὰ φοβερίζωσιν· ἀντὶ φοβίζωσιν· φοβερίζω = ἀπειλῶ· φοβίζω = ἐμβάλλω φόβον».

«Βαβαί, ὦ ἀγαθέ! οἶον πάθος πέπονθας! ὁ ἐγὼ ὀνομάζειν μὲν ὀκνῶ, ὅμως δέ, ἐπειδὴ μόνω ἐσμέν, ρητέον. Ἀμαθία γὰρ ζυνοικεῖς, ὦ βέλτιστε, τῇ ἐσχάτῃ, ὡς ὁ λόγος σου κατηγορεῖ καὶ σὺ σαυτοῦ» 2).

Τρία χονδροειδέστατα σφάλματα εἰς δύο καὶ ἡμίσειαν σειράς! α'.) Οὐδὲν τῶν λεξικῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γνωρίζει τὸ «φοβίζω», ὅπερ ὁ μάλ' ἄμουσος λόγιος καθηγητὴς προτείνει εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ «φοβερίζω». Τὸ λεξικὸν τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Pappe, τοῦ Passow καὶ ὁ Θεσαυρὸς τοῦ Στεφάνου ἀναγράφουσι μόνον τὰ δύο ταῦτα ῥήματα «φοβῶ καὶ φοβερίζω». Οὐδὲν δὲ «φοβίζω». Καὶ ὁ κ. Κόντος ἐν ταῖς γλωσσικαῖς αὐτοῦ παρατηρήσεσι λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ῥημάτων «θαρσῶ καὶ θαρρύνω» ὀνομάζει ὡς ἐναντία αὐτῶν τὸ φοβοῦμαι καὶ τὸ φοβῶ· τὸ φοβοῦμαι ὡς τὸ ἐναντίον τοῦ θαρσῶ, καὶ τὸ φοβῶ ὡς τὸ ἐναντίον τοῦ θαρρύνω ἢ θαρρύνω «τουτέστι ποιῶ θαρρεῖν ἢ καθίστημι θαρραλέον» 3). τὸ φοβίζω τοῦ κ. Πρωτοδίκου, τὸ σημαῖνον δῆθεν «ἐμβάλλω φόβον», ἀγνοεῖ, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ κ. Κόντος, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐναντίον τοῦ θαρρύνω ἢ θαρρύνω ὀνομάζει τὸ «φοβῶ».

β'.) Ἀφοῦ «φοβίζω» δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ κἀνὲν χωρίον, ἵνα ἴδῃ τις τὴν σημασίαν

1) Μάρκος Ἀντωνίνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν 7, 3.

2) Πλάτων, Ἀλκιδίαδης πρῶτος, 118 B.

3) Κ. Σ. Κόντος, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, ἐν Ἀθήναις 1882, § 26, σελ. 62 καὶ 65.

αὐτοῦ. Ἐποῦ δὲ δὲν ὑπάρχει οὔτε «φοβίζω» οὔτε χωρίον τι διὰ τοῦ φοβίζω οἰκονομούμενον, ἔπεται ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. κριτοῦ, καθ' ὄν τὸ «φοβίζω» σημαίνει «ἐμβάλλω φόβον», δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς λῆρος.

γ'.) Τὸ «φοβερίζω» δὲν σημαίνει ἀπειλῶ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ κ. κριτής, ἀλλ' ἐμβάλλω φόβον. Ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ λεξικῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου γράφει: «φοβερίζω = δεδίττομαι, μορμολύττομαι, δειματόω, ἐκδειματόω»· τούτων δ' οὐδὲν σημαίνει ἀπειλῶ ἀλλὰ πάντα σημαίνουσιν «ἐμβάλλω φόβον». Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γράφει «φοβερίζω = προξενῶ φόβον». — Ὁ Passow γράφει: «φοβερίζω = Schrecken, in Schrecken setzen· ταῦτα δὲ δὲν σημαίνουσιν «ἀπειλῶ» (drohen), ἀλλὰ «ἐμβάλλω φόβον». Ὁ Pappe γράφει: «φοβερίζω = Schrecken, in Schrecken setzen· ταῦτα δὲ δὲν σημαίνουσιν ἀπειλῶ, ἀλλ' «ἐμβάλλω φόβον». — Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου φέρεται «φοβερίζω = terreo· τοῦτο δὲ δὲν σημαίνει ἀπειλῶ, ἀλλ' «ἐμβάλλω φόβον» 1). Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ φέρονται τάδε τὰ χωρία: Νεεμίας 6, 9: Ὅτι πάντες φοβερίζουσιν ἡμᾶς λέγοντες· ἐκλυθήσονται αἱ χεῖρες αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἔργου τούτου καὶ οὐ ποιηθήσεται — Αὐτόθι 6, 14: Μνήσθητι ὁ Θεός μου τῷ Τωβία . . καὶ τοῖς καταλοίποις τῶν προφητῶν, οἱ ἦσαν φοβερίζοντές με. Αὐτόθι. 6, 19: «Καὶ ἐπιστολὰς ἀπέστειλε Τωβίας φοβερίσαι με». Ἔσδρας 10, 3: Ἀνάστηθι καὶ φοβέρισον αὐτοὺς ἐν ἐντολαῖς Θεοῦ ἡμῶν καὶ ὡς ὁ νόμος γενηθήτω. Δανιὴλ 4, 2: Ἐνύπνιον ἶδον καὶ ἐφοβέρισέ με, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάραξάν με. Ψαλτήριον 87, 17: Ἐπ' ἐμέ διήλθον αἱ ὄργαι σου, καὶ οἱ φοβερισμοί σου ἐξετάραξάν με· ἐκύκλωσάν με ὡς ὕδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περιέσχον με ἅμα — ταῦτα δὲ πάντα εὔρηται ἐν τῇ Βίβλῳ τοῦ Λουθήρου μεταπεφρασμένα διὰ τῶν «alle wolten uns *furchtsam* machen — die mich wolten *abschrecken* — mich abzuschrecken — Dein Schrecken» κτλ. 2) ὧν οὐδὲν σημαίνει ἀπειλεῖν =

1) Στεφ. Κουμανούδη λεξικὸν λατινοελληνικόν: terreo ui itum ere aliquem, τρόμον τινὶ ἐμβάλλω, φοβῶ, δειματῶ, ἐκπλήττω, καταπλήττω τινά· 2) πτωῶ, ἀπελαύνω τινά, ἀποτρέπω τινά ἢ τι. — Georges, Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch: terreo=Schrecken, erschrecken, in Schrecken setzen, scheuchen.

2) Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des alten und neuen Testaments nach der deutschen Uebersetzung Dr. Martin Luther's, Berlin 1871.

drohen, minor, minitor, interminor, αλλά πάντα « ἐμβάλλω φόβον », terreor.

Παρατήρησις 2. — Σελ. 47 « μίαν φοράν ἐν ἐρίφιον ἐστέκετο ἐπάνω εἰς ἐν ἀνώγειον » ὁ μῦθος τοῦ Αἰσώπου ἔχει: « ἔριφος ἐπὶ δώματος ἐστώς » 1)· δῶμα δὲν εἶνε τὸ ἀνώγειον, ἀλλ' ἢ ταρατσα.

Διὰ τινὰ κ. Πρωτόδικον τῆς ἐποχῆς του εἶπεν ὁ Πολύβιος: « ἀνὴρ θράσος μὲν καὶ τόλμαν κεκτημένος, ἀλόγιστον δὲ καὶ ταύτην καὶ τελέως ἄκριτον » 2).

Τὸ « δῶμα » τοῦ Αἰσωπείου μύθου ἤθελε νὰ τὸ γράψω « ταρατσα », ὅπως ἡ χρῆσις τῆς λέξεως μὴ ᾗ ἐσφαλμένη!

Πόσον βάθος ἀμαθείας καὶ ἀλογιστίας χαίνει ὑπὸ τὴν παρατήρησιν ταύτην!

1) Ὁ νηφαλέος κριτῆς δὲν ἐνόησεν οὔτε τὸν μῦθον τὸν Αἰσώπειον « Ἐριφος καὶ Λύκος » οὔτε τὸν κατακρινόμενον ἐπὶ ἐσφαλμένην χρῆσιν τῆς λέξεως « δῶμα » μῦθον « Ἐρίφιον καὶ Λύκος » 3)· διότι ἂν δὲν ἦτο νυσταλέος, πάραυτα θὰ ἐνόει ὅτι ὁ ἐμὸς μῦθος δὲν εἶνε ὁ Αἰσώπειος. Οὔτε προπηλακισμοὺς τοῦ λύκου, οὔτε ριπτόμενα κεραμιδάκια κατ' αὐτοῦ, οὔτε ἐπιπλήξεις τῆς μητρὸς αἰγός, οὔτε ἐπάνοδον τοῦ λύκου, οὔτε κατασπαραγμοὺς τοῦ ἐριφίου ἔχει ὁ Αἰσώπ. μῦθος, ὅπως ἔχει ὁ κατακρινόμενος οὗτος. Κύριε ἐλέησον! Ἐγὼ νὰ μεταφράσω τοῦ Curtmann τὸν μῦθον « das Böcklein und der Wolf » 4) καὶ νὰ ψέγωμαι, διότι δὲν μετέφρασα τοῦ Αἰσωπείου μύθου τὸ δῶμα ὀρθῶς!

2) Ὑποθετίσθω ὅτι παρελάμβανον τὸν μῦθον ἐκ τῶν Αἰσωπειῶν, τίνα ὑποχρέωσιν ἔχει ὁ Ἀναγνωσματαριογράφος νὰ μεταφράσῃ αὐτὸν κατὰ λέξιν; Παλαιὰ ἐξήγησις εἶνε τὰ Ἀναγνωσματάρια; Ὁ δὲ ζητῶν κατὰ λέξιν μετάφρασιν ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις δεικνύει

1) Αἰσώπ. μῦθ. συναγωγ. ἔκδ. Halm ἀρ. 135, « Ἐριφος καὶ Λύκος — « Ἐριφος ἐπὶ τινος δώματος ἐστώς » καὶ ὄχι « ἔριφος ἐπὶ δώματος ἐστώς ».

2) Πολύβιος 3, 19, 9.

3) Χ. Παπαμάρκου, Ἐγκεκριμ. Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξ. σελ. 26.

4) Τὸν μῦθον τοῦτον παρέλαβον ἐκ τοῦ Ἀλφαθητάριου τοῦ Oswald Förster — Das erste Schulbuch, Leipzig 1888, σελ. 41, ἀρ. 9. — Εἶνε δὲ ἔργον τοῦ Curtmann καὶ εὔρηται ἐπίσης συντομευθεὶς καὶ εἰς τὸ Ἀλφαθητάριον τοῦ Fechner (Berlin 1879, σελ. 65, ἀριθμ. 2).

ἄλλο τι ἢ ὅτι εἶνε σχολαστικὸς, ἀμαθὴς καὶ ἀλόγιστος; Ἡδὴ πρὸ τώσων ἑκατονταετηρίδων ἔγραψεν ἐκ παρομοίας τῇ νῦν παρούσῃ ἀφορμῆς ἐξοτρυνθεὶς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς τὰ ὀρθότατα ταῦτα περὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων: «Κἂν ἔταιροῖά τισι τῶν πολλῶν καταφαίνεται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἰστέον ὅτι ἐκεῖθεν ἀναπνεῖ τε καὶ ζῆ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἀπ' αὐτῶν ἔχοντα τὸν νοῦν μόνον οὐ τὴν λέξιν παριστᾶν ἐπαγγέλλεται 1).

3) Πόθεν ὁ κ. κριτὴς γνωρίζει ὅτι τὸ «δῶμα» δὲν εἶνε τὸ «ἀνώγειον», ἀλλ' ἡ «ταράτσα», καὶ ἀποφαίνεται μετὰ τώσης βεβαιότητος; Εἰς πάντα τὰ λεξικά τῆς Ἑλλην. γλώσσης ἡ λέξις «δῶμα» ἀναγράφεται ὡς σημαίνουσα ἢ τὸ οἰκοδόμημα ἐν γένει ἢ τὴν αἰθουσαν τῆς ὑποδοχῆς ἢ τὸ ἐστιατόριον ἢ τὸ ἄνω πάτωμα, ἐνθα παρέμενον αἱ γυναῖκες. Τὸ χωρίον δὲ τοῦ Εὐαγγελίου: «Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἶπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων» 2), οὐδὲν περὶ «ταράτσας» βεβαιοῖ. Ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει φέρεται τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως: *quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate super tecta.* — Ἐν τῇ Γερμανικῇ οὕτως: *Was ich euch sage in Finsterniss, das redet in Licht; und was ihr höret in das Ohr, das prädigt auf den Dächern.* Ὁμοίως ἔχει καὶ παρὰ Λουθήρω ἡ μετάφρασις. Ἐλέχθη δὲ τοῦτο τὸ «δωματίων» μετοφορικῶς, συνωδὰ τῷ τρόπῳ τῶν πρὸς τὰ πλήθη δημηγοριῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις πᾶν ἄλλο ἐσκέπτετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἢ τὴν ταράτσαν τοῦ κ. Πρωτοδίκου 3).

Ὁ Ἔρασμος τὸ «δωματίων» τοῦτο ὑπέλαβεν ὡς σημαῖνον τὸ ὑπερῶον ἢ τὸ τέγος, ὀνόματα δηλοῦντα πολὺ πιθανῶς τὴν ἡμετέραν ταύτην «ταράτσαν», ἀλλ' οἱ λεξικογράφοι δὲν παραδέχονται τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν λέγοντες: «δῶμα omnino esse i q. οἶκον aut certe Partem domus, intra quam habitatur; sed particula ἐπὶ indicari, de qua parte domus agatur; non esse igitur opus, ut cum Erasmo δῶμα pro ὑπερῶον capiamus, aut τέγος, i e.

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεὶς βιβλ. 7, κεφ. 1, ἔκδ. Potter, σελ. 829.

2) Ματθαῖος 10, 27.

3) Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβινοῦ Ἑρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, Ματθ. 10, 27: «Φησὶν, ὅτι: Ὁ λέγω ὑμῖν ἰδίᾳ, εἶπατε δημοσίᾳ, καὶ ὁ ἠκούσατε μόνοι, κηρύξατε πᾶσιν· ἐν σκοτίᾳ μὲν ὀνομάσας τὸ κατ' ἰδίαν· εἰς τὸ οὖς δέ, τὸ μόνοις· καὶ αὐθις, ἐν φωτὶ μὲν τὸ δημοσίᾳ· ἐπὶ τῶν δωματίων δὲ τὸ πᾶσιν.

pro Suprema aedium parte, quum nulla id auctoritate probetur. Sed nec opus erit ut e VV. LL. interpretemur Tectum planum s. Tecta solaria et meniana 1). Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Beza, ὁ Ἑρρίκος Στέφανος καὶ ὁ Bekker δὲν λέγουσιν ἀσφαλῶς τὸ « δῶμα » ταράτσαν, πόθεν ἤντησε τὸ θάρρος ὁ κ. κριτῆς νὰ εἴπῃ μετὰ τόσης θετικότητος τοῦτο ;

4) Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι ἐγὼ μετέφραζον οὐχὶ τοῦ Curtmann τὸ μῦθον, ἀλλὰ τὸν Αἰσώπειον· ὑποθεθῆσθω προσέτι ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθης, ὥστε νὰ ὑπολαμβάνω τὰ Ἀναγνωσματάρια ὡς παλαιὰς ἐξηγήσεις, ὑποθεθῆσθω ἐπὶ πλέον ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐπὶ τοσοῦτον θρασύς, ὥστε ὅ,τι ἄνδρες παρασάγγας ὅλας σοφώτεροι ἡμῶν δὲν τολμῶσιν ὀριστικῶς νὰ ἀποφανθῶσιν, ἐγὼ κατηγορηματικώτατα ἀπεφαινόμεν καὶ ἀνοιξας πλατὺ τὸ στόμα ἔλεγον « δῶμα εἶνε ἢ ταράτσα », πῶς αὐτὸς κατὰ συμβεβηκὸς μὲν κριτῆς, ἐξ ἐπαγγέλματος δὲ Ἑλληνοδιδάσκαλος, θὰ ἐπέτρεπε τοιοῦτον βάρβαρον ὄνομα, ἐν ᾧ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ῥητῶς λέγει : « Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ Ἑλληνίζειν » 2), ὁ δὲ Νόμος, καθ' ὃν κατέστη κριτῆς, ῥητῶς ἀπαιτεῖ « τὴν γλῶσσαν ἀπλὴν καὶ γνησίως Ἑλληνικὴν » ; — Ἐπειτα τί εἶδους λογικῆ, τί εἶδους κρίσεως εἶνε αὐτή, ἀπὸ τὸ ἐν μέρος νὰ ἀπαιτῆ ὁ κ. οὗτος νὰ γραφῆ « ὁ ἥλιος ἔδυσ » καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο « ταράτσα » ;

Παρατήρησις 3. — Σελ. 27 « τὸ πτηνὸν ἐτερέτιζε » τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων (Πολυδ. ὄνομ. 5, 89).

Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων διάγει τὸν βίον αὐτοῦ ἡρεμώτερον, ἀταλαιπωρότερον καὶ εὐχαριστότερον τῶν φρενοβλαβῶν καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν. Οἱ φρενοβλαβεῖς νομίζουσιν ὅτι πάντα τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει μέγαρα εἶνε ἴδια κτήματα καὶ χαίρουσι καὶ ἀγάλλονται καὶ ἐνθουσιῶσιν. Οἱ ἀπαιδευτοὶ νομίζουσιν ὅτι σύμπασα ἢ ἐν ἀνθρώποις σοφία ἐξαντλεῖται εἰς τὸ δύστηνον γυναικίδιον, ὅπερ τυχαίως ποτὲ εἰσέδυσεν εἰς τὴν κεφαλὴν των καὶ βαίνουσιν ἐπ' ἄκρων τῶν ποδῶν καὶ κλασαυχενεύονται καὶ ἐπαίρουσι τὴν ὀφρὺν καὶ κατευ-

1) Beza καὶ Θεσαυρὸς Ἑρρίκου Στεφάνου ἐν λ. « δῶμα » ἐν τέλ. Ἔτι ἴδ. καὶ Bekker Charikles ἔκδ. 1854, τόμ. 2, σελ. 104. — Ταράτσα πιθανώτερον νὰ εἶνε τὸ τέγος, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Λυσίου πρὸς Σίμωνα 11, τοῦ Ἀριστοφ. ἐν Λυσιστράτ. 389, τοῦ Πλουτάρχ. ἐν Δίονι, κ. 55 καὶ Κλεομένει κ. 38 : Ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Γαληνοῦ (ἔκδ. Kuhn τόμ. 12, σελ. 376 B) « ἡλιαστήριον ».

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1497, α 19.

χαριστοῦνται καὶ κατένθουσιάζονται μὲ τὸ ὑποκείμενον των. Ἐνῶ πάντες οἱ λεξικογράφοι μιᾷ φωνῇ λέγουσιν ὅτι τὸ «τερετίζω» λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν τεττίγων καὶ τῶν χελιδόνων, λέγεται δ' οὐχ ἦττον καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀηδόνας· καὶ ἐνῶ πάντες ἀναγράφουσι εἰς τὰ λεξικά αὐτῶν ὅτι τὸ τερετίζω ἐν γένει σημαίνει τὸ ὑπάδειν, καὶ λέγεται ἐπὶ «τοῦ φλυαρεῖν καὶ μωρολογεῖν καὶ ψιλῶ μέλει ὑπάδειν καὶ κρούειν τὰς χορδὰς καὶ κιθαρίζειν» 1), προβάλλει ἐν τῷ μέσῳ ὁ κ. κριτῆς καὶ μάρτυρα ἐπαγόμενος τὸν Πολυδεύκην πλατεῖ τῷ στόματι κραυγάζει «τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων».

Τῶν τοιούτων γνώσεων οὐδεμία εἶνε εὐωνοτέρα καὶ ἀκοπωτέρα. Δίδεις 10 δραχμὰς καὶ ἀγοράζεις τὸν Πολυδεύκην. Θέλεις νὰ γράψῃς κάτι τι, ἵνα μὴ φανῆς ὅτι εἶσαι τέλειον ἀπαιδευτος καὶ ἀσυνείδητος, ζητεῖς ἐν αὐτῷ καὶ εὐρίσκεις τὴν λέξιν τερετίζω καὶ ἀντιγράφεις ὅτι εὐρῆς ἐκεῖ. Ἄλλ' ἂν ταῦτα εἶνε ἐλλιπῆ; Ἄλλ' ἂν γείνη κατάφωρος ἡ ἀμάθεια σου καὶ ἡ ἀταλαιπωρία σου; — «Οὐ δέδοιχ' ὑμᾶς ἕως ἂν ζῆ τὸ βουλευτήριον καὶ τὸ τοῦ δήμου πρόσωπον μακκοᾶ καθήμενον» 2).

Οὐδὲν ἀσταθέστερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων, τῶν δηλουσῶν φωνὰς καὶ ἤχους τῶν πτηνῶν! Οὕτω π. χ. ἐνῶ τὸ κρέκω κυρίως λέγεται ἐπὶ τῆς φωνῆς τῆς κίσσης 3) λέγεται οὐχ ἦττον καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀκρίδος 4) καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ τέττιγος 5), καὶ ἐπὶ τοῦ θροῦ τῶν ἀνοιγομένων καὶ

1) *Βυζάντιος*: τερετίζω — Κελαδῶ (κυρ)καθὼς ὁ τέττιξ καὶ ἡ χελιδὼν . . (ἰδιαιτ) προανακρούομαι ἄδων ἢ κιθαρίζων· (κοιν) φλυαρῶ, μωρολογῶ. — *Passow*: τερετίζω — zwitschern (von der Schwalbe), zirpen (von der Cicade), Schrillen vom Tone der Citherseiten; endlich auch von Menschen: trillern, trällern, überh. singen, bes. präludiren — *Ράπε* τερετίζω zwitschern, zirpen· eigtl. von der Stimmen der Schwalben und der Cicaden κτλ. τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ *Passow*. — *Θησαυρὸς Ἑρρίκου Στεφάνου*: τερετίζω — proprie dicitur de cantu hirundinum et cicadarum . . τερετίζειν dicuntur ἀηδόνες. Tum et generalim cantillare significat . . τερετίζω τὸ κιθαρίζω.

2) Ἀριστοφάνης, Ἰππεῖς 395.

3) Ἀρθολογία, κεφ. 7, ἐπίγραμμα 191 τοῦ Ἀρχίου: Κίσσα . . πολλάκι κρέξασα πολύθροον, οἷά τις ἀγῶ, κέρτομον | ἀντιφδοῖς χελίσειν ἀρμονίαν.

4) Ἀρθολογία 7, 192, Μνασάλκου ἐπίγρ. — καὶ 195 Μελεάγρου: Οὐκέτι δὴ . . ἀκρί . . | κεκλιμένον σκιερὰν ὑπὸ φυλλάδα τέρψεις, | ξουθᾶν ἐκ πτερύγων ἀδὺ κρέκουσα μέλος. — Ἀκρίς, ἀρουραῖη Μοῦσα, λιγυπτέρυγε, | αὐτοφυῆς μίμημα λύρας, | κρέκε μοι τι ποθεινόν.

5) Ἀρθολογία 7, 196, ἐπίγραμμα Μελεάγρου καὶ 213 Ἀρχίου: Ἀχῆεις τέττιξ . .

κλειόμενων πτερῶν τοῦ κύκνου 1) καὶ ἐπὶ τοῦ ἤχου τῶν αὐλῶν 2) καὶ ἐπὶ τοῦ ἤχου τῶν κρουομένων κρουστικῶν ὀργάνων 3) καὶ ἐπὶ τοῦ ὑφαίνειν, ἔνεκα τοῦ κρότου, ὃν παράγει κατὰ τὴν ἰστουργίαν ἢ κερκίς 4).

Ἐντελῶς δὲ ὁμοίως καὶ τὸ «τερετίζω» τοῦτο. Ἐνῶ κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων 5) λέγεται δ' ὅμως καὶ ἐπὶ τῶν χελιδόνων καὶ ἐπὶ τῶν ἀηδόνων 6) καὶ ἐπὶ τῶν αὐλημάτων 7) καὶ ἐπὶ τῶν κρουμάτων ἐν λύρα 8) καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ συμπάθειαν αὐτομάτως συνυπηχουσῶν χορδῶν 9) καὶ ἐπὶ τῶν ἄνευ λέξεων ἄδόντων 10) καὶ ἐπὶ λα-

| ἀλλὰ φίλος, φθέγγου τι νέον δενδρώδεις Νύμφαις | παίγνιον, ἀντιδὸν Πανὶ κρέκων κέλαδον. | Πρὶν μὲν ἐπὶ χλωροῖς ἐριθηλέος ἔρνεσι πεύκας | ἤμενος, ἢ σπιερᾶς ἀκροκόμου πίτυος, | ἔκρεκες . . ἀχέτα μολπᾶν | τέττιξ, οἰονόμοις τερπνότερον χέλυος.

1) Ἀριστοφάνης, Ὀρνιθες 769: Τοιάδε κύκνοι | . . συμμιγῆ βοὴν ὁμοῦ | πτεροῖς κρέκοντες Ἰαχχον Ἀπόλλω | ὄχθω ἐφεζόμενοι παρ' Ἐδρον ποταμὸν | διὰ δ' αἰθέριον νέφος ἦλθε βοά.

2) Ἀριστοφάνης, Ὀρνιθες 628: Ἄλλ', ὦ καλλιβόαν κρέκουσ' | αὐλὸν φθέγμασιν ἡρινοῖς, | ἄρχου τῶν ἀναπαιστών.

3) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασ. Ῥωμαϊκὴ Ἀρχαιολογ. βιβλ. 7, κεφ. 72: Ὀρχηστῶν χοροὶ πολλοί . . οἷς παρηκολούθουν αὐληταί . . καὶ κιθαρισταὶ λύρας ἑπταχόρδους ἐλεφαντίνας καὶ τὰ καλούμενα βάρβιτα κρέκοντες.

4) Σαπφῶ, ἀπ. 90, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 118: Γλύκεια μάτερ, οὔτοι δύναμαι κρέκην τὸν ἴστον, | πόθω δάμεισα παῖδος βραδίναν δι' Ἀφροδίταν.

5) Ἡσύχιος, Σουίδα ἐν λέξ. Ἐτυμολογικὸν μέγα, σελ. 755, 4: Τέττιξ μουσικώτατον ζῶον, παρὰ τὸ τερετίζω (τὸ μουσικῶς φωνῶ). — Πολυδεύκης 5, 89: τέττιξ ἤχει. τερετίζει.

6) Μένανδρος, Περὶ ἐπιδεικτικῶν, Walz Rhet. Graec. τόμ. 9, σελ. 276. Spengel τόμ. 3, σελ. 408: Προσθήσεις δὲ που καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τι. Εἰ μὲν γὰρ εἴη ἔαρ, ὅτι ἀηδόνες καὶ χελιδόνες ὑμᾶς καταμουσίζουσαι καὶ κατακηλοῦσαι νῦν μὲν εἰς ὕπνον καθέλκουσαι, νῦν δὲ πάλιν ὑπὸ τὴν αὐγὴν τερετίζουσαι ἀναστήσουσι μεμνημένους κτλ.

7) Φρόνιχος ὁ κωμικός, ἀπ. 14, ἔκδ. Kock, τόμ. 1, σελ. 374: Ἐγὼ δὲ νῶν τερετιῶ τι πτιστικόν. Ἐνθα ὁ Πολυδεύκης 4, 55 σημειώνει: Καίτοι καὶ ἐπιλήθειον αὐλημα ἐπὶ βοτρυῶν θλιβομένων· καὶ ἕτερον πτιστικόν, ὡς Φρόνιχος ἐν Κωμασταῖς φησὶ κτλ.

8) Ἀρθολογία 7, 612, Ἐπίγραμμα. Ἀγαθίου Σχολαστικοῦ: Φεῦ, φεῦ, τὴν δεκάτην Ἐλικωνίδα, τὴν λυραοιδόν | . . ἦδε κέκευθε κόνις. | Ὀλετο φορμίγγων τερετίσματα, λῆξαν αἰοδαί.

9) Ἀρθολογία 11, 352, Ἐπίγραμμα. Ἀγαθίου Σχολαστ: Δεξιτερὴν ὑπάτην ὁπότε πλήκτροισι δόνησας | ἢ λαίη νήτη πάλλεται αὐτομάτως | λεπτόν ὑποτρίζουσα, καὶ ἀντίτυπον τερέτισμα | πάσχει, τῆς ἰδίας πλησσομένης ὑπάτης.

10) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 918, α, 29: Διὰ τί, εἰ ἦδιον ἢ ἀνθρώπου φωνή, ἢ ἄνευ λόγου ἄδοντος οὐχ ἡδίων ἐστίν, οἷον τερετιζόντων, ἀλλ' αὐλὸς ἢ λύρα; . . ἦδιον ἀκούειν ἢ τερετίζειν. — Εὐφρων ὁ κωμικός, ἀπόσπ. 1, 34, Kock 3, σελ. 318: Πρὸς τὸ δίχορδον ἑτερέτιζες, — Βαβρίας μυθ. 9: Ἀλιεὺς τὸ δίχτυον θεῖς ἑτερέτιζεν εὐμούσως. Ἰδ. καὶ Λουκιανὸν περὶ Ὀρχήσεως κεφ. 63 καὶ Δίωπ. τὸν Χρυσόστομον λόγ. 33, σελ. 396.

λιᾶς ἀσυνθέτου καὶ ἀσυνέτου καὶ ἀκαίρου 1), καὶ ἐπὶ τερθρείας λόγων καὶ κενῶν νοημάτων 2).

Λοιπὸν, ἀφοῦ αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν φωνῶν τῶν πτηνῶν δὲν ἔχουσι τὴν σταθερότητα τῶν νόμων τῆς ἀριθμητικῆς ($4 = 2 + 2$), οὐδὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν νόμων τῶν φυσικῶν (τὰ σώματα ἀφιέμενα ἐλεύθερα καταπίπτουσιν) καί, ἀφοῦ τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν φωνῶν καὶ ἤχων καὶ τῶν τεττίγων καὶ τῶν χελιδόνων καὶ τῶν ἀηδόνων καὶ τῆς λύρας καὶ τῶν χορδῶν κτλ. κτλ. εἶνε ἔγκλημα, ἂν ἀναγνωσματριογράφος τις, ἔχων ἀνάγκην νὰ δηλώσῃ τὴν χαρμόσυνον φωνὴν μιᾶς καρδερίνας, γράψῃ «τὸ πτηνὸν ἑτερέτιζε»; 3) Τί δὲ νὰ κάμωσιν οἱ ἀναγνωσματριογράφοι, ὅταν οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀποζῶντες ἐγκαταλιπόντες τὸ ἔργον τῆς συμπληρώσεως καὶ κατακοσμήσεως τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης εἰς δύο τρεῖς μόνον φιλοπόνους καὶ φιλοτίμους ἄνδρας αὐτοὶ διέρχονται τὸν βίον ῥαθυμοῦντες; Διὰ τί δέ, ἀφοῦ αὐτοὶ γνωρίζουσιν ὅτι εἶνε «πλημμελῆς ἢ χρῆσις τῆς λέξεως» τερετίζειν, περὶ καρδερίνας προκειμένου, δὲν μᾶς λέγουσιν αὐτοὶ τίς εἶνε ἢ ἐμμελῆς;

Παρτηήριδος 4. — Σελ. 104 «Αἱ χῆνες κλαγγάζουσιν». Πολυδ. Ὀνομαστ. 5, 89, σελ. 130: κλαγγάζειν δὲ γερανοῦς . . καὶ χῆνας παπάζειν.

Ὅντως ὁ Πολυδεύκης λέγει 5, 89: «Εἵποισ δ' ἂν κλάζειν μὲν ἄετούς, κλαγγάζειν δὲ γεράνους· ἐπ' ἀμφοῖν δὲ καὶ κλαγγήν». — Ἄλλ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, ἑκατονταετηρίδας πολλὰς μετὰ

1) Πλούταρχος, Πλατωνικά ζητήματα 1010 A: "Ἄν συμπλέκωμεν ἢ μιγνύωμεν εἰς ταῦτο συνδέσμους καὶ ἄρθρα καὶ προθέσεις, ἐν τι πειρώμενοι κοινὸν ἐξ αὐτῶν ποιεῖν, τερετίζειν μᾶλλον ἢ διαλέγεσθαι δόξομεν· ῥήματος δ' ὀνόματι συμπλεχομένου, τὸ γενόμενον εὐθὺς διάλεκτός ἐστι καὶ λόγος. — Περὶ τοῦ ἀκούειν 46, B: Ἄνθρωπος δ' ἂν οἶμαι φιλόσοφος καὶ πολιτικός ἀχροατοῦ διακεχυμένου τρυφὴν ἐκκόψειεν εἰπὼν σύ μοι δοκεῖς ἀνόητος εἶναι καὶ ἀνάγωγος· οὐ γὰρ ἂν ἐμοῦ διδάσκοντος ἢ νουθετοῦντος ἢ διαλεγόμενου περὶ θεῶν ἢ πολιτείας ἢ ἀρχῆς ἑτερέτιζες καὶ προσωρχοῦ τοῖς λόγοις. — Τέλης παρ' Ἰωάν. τῷ Στοβαίῳ, Ἄνθολ. 5, 67: Οὐχ ὕψος γράδια φύστην φαγόντα τερετίζοντα; Ἰδ. καὶ Πλούταρχον περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων. 1034 ε.

2) Ἀριστοτέλης, Ἀναλυτικ. ὕστερα 83, α, 32: Τὰ γὰρ εἶδη χαιρέτω τερετίσματά τε γὰρ ἐστὶ, καὶ εἰ ἐστὶν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἐστίν. — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς 2, 8, ἐκδ. Poller, σελ. 448: Τερετίσματα καὶ μινυρίσματα ἀναπλάσσοντες οἶδε οἱ ἄνδρες φαίνονται.

3) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθέν Ἀναγνωσματ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 42, «τὸ πτηνὸν (ἢ καρδερίνα) . . δὲν ἐφοβήθη διόλου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ ἑτερέτιζε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ θερμὸν δωμάτιον, ἐπέταξε δύο ἢ τρεῖς φορές» κτλ.

τὸν Πολυδεύκην γενομένῳ, ἀναγινώσκονται τάδε: «κλαγγάζω, clango, i q. κλάζω κλάγγω» καὶ φέρονται ἄρκετὰ παραδείγματα ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἔνθα κατάδηλον γίνεται ὅτι τὸ μὲν «κλαγγάζω» λέγεται προσέτι καὶ περὶ τῆς λαλιάς τῶν Σκυθῶν καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῶν ὠδικῶν πτηνῶν καὶ περὶ τῶν ἀετῶν· τὸ δὲ κλαγγῆ καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῶν ἀηδόνων καὶ τῶν κυνῶν καὶ τῶν κύκνων καὶ τῶν γεράνων καὶ τῶν χηνῶν καὶ τῆς μαγάδιος καὶ τῶν μαχομένων ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἐν Ἄδῃ ψυχῶν καὶ τῶν Ἐρινύων καὶ τῶν ὠδῶν καὶ τῶν μαντειῶν καὶ τῶν βελῶν. — Ἴνα ὁμῶς πληρέστερος γένηται ὁ κατάλογος καὶ καταφανεστέρα ἢ τε ἀνεπάρκεια τοῦ Πολυδεύκου καὶ τὸ ἀταλαίπωρον καὶ εἰκαῖον τοῦ κ. κριτοῦ, δεῖον νὰ προστεθῶσιν εἰς τὰ πάμπολλα ταῦτα χωρία τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου καὶ τάδε:

1) Περὶ τῶν κυνῶν ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ Κυνηγ. 21, 2: Ὁ λαγὸς εἰ καὶ πάνυ ἀγαθὸς ὢν τύχοι, τὸ πολὺ ὑπὸ τῆς κλαγγῆς τῶν κυνῶν ἐκπλήσσεται.

2) Περὶ τῶν ὀρνίθων ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (Περὶ ζώων 1, 48): «Ὅττεύονται τε πρὸς τὴν ἐκείνου βοήν οἱ συνιέντες ὀρνίθων καὶ ἔδρας καὶ κλαγγὰς καὶ πτήσεις αὐτῶν.

3) Περὶ τῶν ἀετῶν καὶ γυπῶν καὶ κίρκων καὶ ἀλιαέτων ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (ἐνθ. ἀν. 5, 50). Αἱ περισσότεραὶ ἀετῶν μὲν κλαγγῆν καὶ γυπῶν θαρροῦσιν, κίρκων δὲ καὶ ἀλιαέτων οὐκέτι.

4) Περὶ τοῦ κόρακος ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (ἐνθ. ἀν. 2, 51): Ὁ κόραξ . . ἦν δ' ἄρα ὀρνίθων πολυκλαγγότατός τε καὶ πολυφωνότατος.

5) Περὶ τῆς κίσσης ἐκ τῆς Ἀνθολογίας 7, 191, Ἐπίγραμμα. Ἀρχίου: Ἡ πάρος ἀντίφθογον ἀποκλάγξασα νομεῦσι | πολλάκι καὶ δρυτόμοις κίσσα.

6) Περὶ δὲ τῶν χηνῶν, περὶ ὧν νῦν δὴ ἡμῖν ὁ λόγος προσθετέα εἰς τὰ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου καὶ τάδε:

α') Ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ περὶ ζώων 12, 33: Ἴδιον δ' ἄρα χηνῶν πρὸς τὰ ριπτούμενα ἐς ἔδωδὴν σφίσι βοᾶν καὶ μὴ ἀτρεμεῖν. Οὐκοῦν ἀνέστησάν τε τὸν Μάλλιον ἀνακλάγξαντες καὶ τὴν περιχειμένην φυλακὴν.

β'.) Ἐκ τοῦ Ἐπικτήτου (ἀπόσπ. 85): Καθάπερ οὔτε κλαγγῆ χήν, οὔτε βληχῆ καταπλήσεται πρόβατον, οὕτω μηδὲ πλήθους ἀνοήτου σε δεδιττέσθω φωνή.

Ἐπί πᾶσι δὲ περὶ δοξοσοφίας ἐνίων τῶν ἐπαγγελλομένων παρ' ἡμῖν τὸν διδάσκαλον τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐκ τοῦ Πλάτωνος τάδε : Ἀγνοίας οὖν μέγα τί μοι δοκῶ καὶ χαλεπὸν ἀφωρισμένον ὄραν εἶδος, πᾶσι τοῖς ἄλλοις αὐτῆς ἀντίσταθμον μέρεσιν — Ποῖον δὴ ; — Τὸ μὴ κατειδότα τι δοκεῖν εἰδέναί . . καὶ δὴ καὶ τούτῳ γε οἶμαι μόνῃ τῆς ἀγνοίας ἀμαθίαν τοῦνομα προσρηθῆναι 1) — καὶ ἐκ τοῦ Γαληνοῦ ταῦτα : Εἰκότως λέγουσι κάμπολλοι, πλὴν δοξοσοφίας οὐδὲν τούτοις ὑπάρχειν· οἱ γὰρ ἀνόητοι μὲν ἐν τοῖς ἀγνώστοις ἅπασιν ἐλέγχονται, δοξόσοφοι δὲ ἐν τοῖς γνωστοῖς 2).

Παρατήρησις β. — Σελ. 130 « Αἱ περισσότεραι μινυρίζουσι » τὸ μινυρίζω εἶνε τῆς παλαιᾶς γλώσσης καὶ ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων κεῖται ἀντὶ τοῦ οἰμώζειν, ἐπὶ δὲ τῶν πτηνῶν μόνον ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ λέγεται ὑπὸ Ἀριστοτέλους. Ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν περιστερῶν οἱ μὲν παλαιοὶ ἔλεγον τὸ γογγύζειν Πολυδ. Ὄνομ. 5, 89, ἡμεῖς δὲ τὸ γουγιάζειν 3).

Ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν περιστερῶν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον μὲν καὶ τὸ γογγύζειν, συχνότερον δ' ὅμως ἔλεγον τὸ λαρύνειν. Δυστυχῶς οὐδέτερον τούτων ἦτο δυνατόν νὰ γραφῆ ἐν ἀναγνωστικῇ βιβλίῳ παιδαρίων ἑπταετῶν, διότι τὸ μὲν γογγύζω, ὡς σημαῖνον παρ' ἡμῖν « βογγῶ, ἀγανακτῶ, δυσαρεστοῦμαι, παραπονοῦμαι », θὰ ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὰς ἐννοίας τῶν μικρῶν παιδῶν, τὸ δὲ λαρύνω ὡς ὄλως πρωτάκουστον καὶ ξενοφανές θὰ διετάραττε τὴν ἀρμονίαν τοῦ λόγου. Τὸ γουγιάζειν ἄγνωστον εἰς ἐμὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφῆ, ἀλλὰ καὶ γνωστὸν ἴαν ἦτο, δὲν θὰ ἐγράφετο, διότι καὶ τοῦτο, ἀντιστρόφως μὲν, ἀλλὰ πάντως θὰ ἐτάραττε τὴν ἀρμονίαν τοῦ λόγου, ὅπως καὶ τὸ λαρύνω. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἀμηχανίᾳ διατελῶν ἔγραψα μινυρίζω, παραλαβὼν τὴν λέξιν ἐκ τῶν Γερμανοελληνικῶν λεξικῶν, ἐν οἷς οὕτω Ἑλληνιστὶ μεθερμηνεύεται ἡ τὴν φωνὴν τῆς περιστερᾶς σημαίνουσα ἀντίστοιχος Γερμανικὴ λέξις « Girren » 4). Ἐχων δὲ καὶ ὑπ' ὄψιν προσέτι ὅτι αἱ φωναὶ τῶν πτηνῶν δὲν

1) Πλάτων, Σοφιστής 228 c - 229 c.

2) Γαληνός, Περὶ ψυχῆς ἀμαρτημάτων ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 101, ἔκδ. Margardt τόμ. 1 σελ. 79.

3) Ἐκθέσεως σελ. 14.

4) Deutsches Lesebuch v. Mair 1894, I Theil, σελ. 52, ἀρ. 90: Droben das

εἶνε ἀμετάστατοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, καὶ βλέπων ὅτι καὶ τὸ μινυρίζειν, ὅπως καὶ τὸ κρέκειν καὶ τὸ τερετίζειν, εἶνε πολυσήμαντον, σημαῖνον ὅτε μὲν τὴν φωνὴν τοῦ ἀετοῦ, ὅτε δὲ τὴν τῆς ἀηδόνης 1), ὅτε δὲ τὴν ὀλίγην φωνὴν τοῦ ὑπέδοντος 2), ὅτε δὲ τὴν οἰκτρὰν φωνὴν τοῦ παραπονουμένου καὶ τοῦ προσκλαίοντος 3), ὅτε δὲ τὰς μωρολογίας τῶν ἀδολεσχούντων 4), — ἀπορίᾳ ἄλλης μετεχειρίσθην αὐτήν.

Ἄλλ' ἂν καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ὑπωπτευόμην ὅτι τοσαύτης τιμῆς θὰ ἤξιούτο τὸ πολυπαθὲς μινυρίζειν τοῦτο, πάντως θὰ παρέλιπον αὐτό· καὶ δὲν θὰ ἐσώζετο μὲν βεβαίως τὸ κατακριθὲν ἐπὶ τούτῳ βιβλιάριόν μου ἐκ τῆς καταδίκης, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἐδίδετο ἀφορμὴ, ὅπως προφανῆ τὸ ἀπόμουςον τοῦτο τοῦ κ. κριτοῦ: «τὸ μινυρίζειν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων κεῖται ἀντὶ τοῦ οἰμώζειν (!)».

Παρατήρησις β. — Σελ. 224: «Τὰ ἔντομα τιτίζουσι». Τὸ τιτίζω ὅπερ καὶ πιππιζῶ λέγεται κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐπὶ τῶν νεοσσῶν».

Ἔχει καλῶς.

«Τὰ ἔντομα τιτίζουσιν» εἶνε ἐσφαλμένον. Τὸ ὀρθὸν εἶνε «τὰ ἔντομα βομβοῦσιν», ὅπως εἶνε ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου Ἀλφαβηταρίῳ (στερεότυπ. σελ. 26 περὶ τὸ τέλος: «αἱ δὲ μέ-

Täubchen *girrie*. — Ὁ Passow καὶ ὁ Pape ἐξηγοῦσι τὸ «λαρύνω» = (φωνάζω ἐντὸς τοῦ λάρυγγός μου ὡς περιστέρι — Βυζάντιος) διὰ τῶν λέξεων *girren gurren* — Ὁ Ross καὶ ὁ Pape ἐν τοῖς Γερμανοελληνικοῖς αὐτῶν λεξικοῖς μεταφράζουσι τὸ *girren* τοῦτο διὰ τῶν λέξ. *μινυρίζειν* τρύζειν *μινυρισμός*.

1) Θεόκριτος, Ἐπίγραμμα. 4, 11: Ἐοῦθαὶ δ' ἀδονίδες *μινυρίσασιν* ἀνταχεῦσι | μέλπουσαι στόμασιν τὰν μελίγαρον ὕπα.

2) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 217: Ἀπὸ μέσων νυκτῶν γε παρακαλοῦσ' αἰεῖ, | λύχνους ἔχοντες καὶ *μινυρίζοντες* μέλη. Ὀρνιθες 1413: Ὀδ' αὖ *μινυρίζων* δευρὸ τις προσέρχεται ἴδ. καὶ Πλούταρχ. Πῶς ἂν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου 56 F. Περὶ τοῦ ἀκούειν 42 c. Νομᾶς κεφ. 4, σελ. 42. *Μάξιμον τὸν Τύριον* 7, 3 καὶ 7, 7. *Σέξτον τὸν Ἐμπειρικόν*, Πρὸς Μουσικοῦς 32, ἔκδ. Bekker σελ. 754, στίχ. 29. *Πλάτων*. Πολιτ. 411 A. Stallbaum ἐνταῦθ. καὶ Σχολιαστὴν Ἀριστοφάν. εἰς ὀρνιθας 1413.

3) Ὀμηρος, Ὀδύσ. δ 719: Ἐπ' οὐδοῦ ἴξε πολυχμήτου θαλάμοιο | οἰκτρ' ὀλοφυρομένη. περὶ δὲ διμῶαι *μινυρίζον* πᾶσαι. Ἰδ. καὶ Ἰλιάδ. Ε, 888.

4) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρ. Στρωματεῖς 2, 8, ἔκδ. Pottler σελ. 448. Τερετίσματα καὶ *μινυρίσματα* ἀναπλάσσοντες οἱ δὲ οἱ ἄνδρες φαίνονται.

λισσαι βομβουσιν» — σελ. 43: «αί σφήκες εἶνε ἔντομα, ὅπως αἱ μέλισσαι . . αἱ μέλισσαι καὶ αἱ σφήκες βομβουσιν» 1).

«Τιτίζουσι δὲ καὶ πιπιζουσιν» οἱ νεοσσοὶ καὶ ὄχι τὰ ἔντομα, ὡς φέρεται ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου (στερεότη. σελ. 56 ἐν τέλει: «Οἱ νεοσσοὶ τιτίζουσι καὶ πιπιζουσι») 2). Καὶ τὸ μὲν ὀρθὸν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ δὲν παρατηρήθη, τὸ δὲ παρόραμα ἐνταῦθα καὶ παρατηρήθη καὶ ὡς «σφάλμα μάλιστα περὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν» τῶν λέξεων ἐστιγματίσθη. «Ὡς μακάριον φρόνησις ἐν χρηστῷ τρόπῳ» 3).

Αὕτη εἶνε ἡ τελευταία παρατήρησις τοῦ δευτέρου εἴδους τῶν «παρατηρήσεων εἰς τὰ καθέκαστα, τῆς ἐσφαλμένης χρήσεως τῶν λέξεων», μεθ' ἣν μεταβαίνει ὁ κ. κριτῆς εἰς τὸ τρίτον εἶδος τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον:

3) Ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας.

Ἄρχεται δὲ οὕτως:

Παρατήρησις 1. — Σελ. 13 «ἐκεῖ κάθεται εἰς βύας». Κατὰ μὲν τὸν Enhard, Fauna σελ. 51 εἶνε ὁ *Bubo ascalaphus*, κατ' ἄλλους δὲ ὀρνιθολόγους *Bubo maximus* καλεῖται· εἶνε ὁ κοινὸς λεγόμενος μπουῦφος. — Σελ. 22 «ἀκανθυλλίδων». Γινώσκουσιν ἄρᾳ γε οἱ παῖδες ὅτι ἀκανθυλλ-

1) *Αἰλιανὸς* περὶ ζῴων 4, 51. Τὸν μὲν οὖν μύωπα ὅμοιον φῦναι τῇ καλουμένῃ κυνομυῖα, *βομβεῖν* δὲ τοῦ οἴστρου μᾶλλον. — *Αὐτόθ.* 6, 37: Ὁ οἴστρος . . ἤχόν τινα *βομβώδη* ἀφίσει καὶ τραχύν· ὁ δὲ μύωψ . . *βομβεῖ* τοῦ οἴστρου μᾶλλον. — *Αὐτόθ.* 6, 19: Ἴσμεν *χελιδόνας* καὶ *κοσσύφους* καὶ τὸ τῶν τεττίγων φύλον, καὶ *κίτταν* ἄλλον καὶ *βομβουσαν* ἀκρίδα. — *Θεμιστιος*, Παράφρασις εἰς τὸ περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως Ἀριστοτέλους, κεφ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 264, στίχ. 16: Τοῖς δ' ἀναίμοις καὶ τοῖς ἐντόμοις . . τὸ σύμφυτον πνεῦμα ἀναφυσώμενον καὶ συνιζάνον φαίνεται. δῆλον δὲ πῶτο ἐπὶ τῶν ὀλοπτέρων οἷον σφηκῶν καὶ μελισσῶν καὶ ἐν ταῖς μυταῖς καὶ ὅσα τοιαῦτα . . διὸ καὶ *βομβουττα* φαίνεται τὰ πτερωτά, ὅτε κινεῖται· τριβομένου γὰρ τοῦ συμφύτου πνεύματος ἐν τῇ πτήσει καὶ προσπίπτοντος ἐν τῷ ὑποζώματι τῶν ὀλοπτέρων *βομβεῖ* . . γίνεται δὲ *βόμβος* καὶ διὰ τοῦ ἔξω ἐν τοῖς ἐντόμοις τοῖς ἔχουσι σχίσμα ὑπὸ τὸ ὑπόζωμα.

2) *Σχολιαστὴς Ὀμήρου* Ἰλ. Β, 314: Κατὰ φύσιν φθεγγόμενοι οἱ νεοσσοὶ *τιτίζουσιν*. *Αὐτόθ.* Ἰλ. Δ. 412: Ἦδη γὰρ τινες ἀξιοῦσι γράφειν, ἐνθ' ὅ γε τοὺς ἐλεεινὰ κατήσθιε τετίζοντας. — *πιπιζειν*, ὀρθότερον *πιπιζειν* (Θησαυρὸς Στεφάνου). — *Ἀριστοφάνης*, Ὀρνιθες. 305 Dindorf: Ἰοῦ ἰοῦ τῶν ὀρνέων, ἰοῦ ἰοῦ τῶν κοφίχων· | οἷα *πιπιζουσι* καὶ *τρέχουσι* διακεκραγότες — *Σχολιαστὴς αὐτόθι*: Κατὰ μίμησιν τῶν ὀρνέων πεποιήται ἡ λέξις· λέγει δὲ οὗτος καὶ τὸ ποτίζειν *πιπιζειν*.

3) *Δίφιλος* ὁ κωμικός, ἀπ. 114, ἔκδ. Kock τόμ. 2, σελ. 575.

λις εἶνε ἡ καρδερίνα; Ἄφοῦ ἐν σελ. 76 μετεχειρίσθη τὸ νεωτερικὸν ὄνομα καρδερίνα, διὰ τί νὰ μὴ μεταχειρισθῆ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα; — Σελ. 129 « ἔχουσιν ἐχθρούς (αἱ περιστεραι) τὸν ἀλιάετον, τοὺς κίρκους »· ὁ ἀλιάετος εἶνε ὁ τῶν ὄρνιθολόγων *randion haliaetus*· ὁ δὲ κίρκος, *falco vespertinus*, ὅρα *Enhard Fauna der Cikladen* σελ. 46, καὶ ὁ μὲν πρῶτος λέγεται κοινῶς ἰδίᾳ ἀετός, πρὸς διάκρισιν τοῦ σταυραετοῦ, ὁ δὲ δεῦτερος κίρκινέζι. Πόθεν θὰ γινώσκουσι ταῦτα οἱ παῖδες καὶ οἱ διδάσκαλοι;

Δεινὰ καὶ ταραξικάρδια! Κρίμα εἰς τὸν « *Bubo τὸν ascalaphus* » καὶ τὸν « *Bubo τὸν maximus* » καὶ « τὸν *Falco τὸν vespertinus* » καὶ τὴν « *Fauna* τοῦ *Enhard*! Κρίμα! Ταῦτα τὰ ὑπέρσεμνα ῥήματα ἀντὶ ἀποτυφλωτικῶς νὰ θαμβώσωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν σωφρονούντων καὶ τῶν ἐχόντων ποιᾶν τινα σχέσιν πρὸς τὰ παιδικὰ γράμματα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποφήνωσι τὸν μεγαλόστομον κριτὴν ἡμῶν ὡς κενεμβατοῦντα καὶ ὡς ἀδαέστατον τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ. Ὁ κ. κριτῆς ἀγνοεῖ ὅτι οὐδεὶς, ἥκιστα δὲ πάντων οἱ ἐν τοῖς γράμμασιν ἀναστρεφόμενοι, ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοῶσιν.

Ἄγνοεῖ δηλ. πρῶτον ὅτι βύας, ἀκανθυλλίς, ἀλιάετος, κίρκος εἶνε ἀναγεγραμμένα εἰς ἀναγνωσματάριον· ὅτι τὰ ἀναγνωσματάρια εἶνε βιβλία ἀναγινωσκόμενα ἐν τοῖς σχολείοις· ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις δὲν διδάσκονται οἱ μαθηταὶ μόνον ὅ,τι γινώσκουσι, διότι τότε εἶνε περιττοὶ καὶ οἱ κόποι καὶ αἱ δαπάναι, αἱ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν καταβαλλόμεναι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διδάσκονται ὅ,τι δὲν γινώσκουσιν, ὅ,τι πρέπει καὶ ὅ,τι δύνανται νὰ μάθωσιν καὶ τέλος ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις δὲν εἶνε μόνον μαθηταί, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλοι 1).

Ἄγνοεῖ δεῦτερον ὅτι οἱ διδάσκαλοι, ἄρρενες καὶ θήλεις, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἐκπαιδεύονται ἐν τοῖς Διδασκαλείοις, καὶ ὅτι ἐν αὐ-

1) *Πλάτων*, *Σίσυφος* 389 Α'. Συγχωρήσαις ἂν οὖν μοι καὶ κατὰ τῶν ἄλλων πάντων οὕτως ἔχειν ἤδη, μηδὲν μηδενὶ εἶναι ζητεῖν τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἂν ἐπίστηται τις, ἀλλὰ μᾶλλον ὧν ἂν μὴ ἐπίστηται. — *Γαληνός* περὶ τῆς ἀρίστης διδασκαλίας κεφ. 5, ἔκδ. Kuhn τόμ. 1, σελ. 52. ἔκδ. Marquard, τόμ. 1, σελ. 91, στίχ. 17: Εἰ δ' ἔστι μὲν οἷός περ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι τοιοῦτος καὶ ἐν ψυχῇ νοῦς, οὐ μὴν ἄπασί γε ὁμοίως ὀξύς, ἐγχωρεῖ, καθάπερ ὁ βλέπων ὀξύτερον ἐπάγει πρὸς τὸ θέαμα τὸν ἀμβλύτερον ὀρῶντα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πῶς τῶν νοημάτων ὑπὸ τῶν φθασάντων ἰδεῖν ἐναργῶς τὸ νοητὸν ἐπάγεσθαι πρὸς τὴν θέασιν αὐτοῦ τὸν ἀμβλύτερον· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ διδάσκαλος, ὡς ὁ Πλάτων τε φησὶ καὶ γὰρ πείθομαι. — *Πολύβιος* 10, 47, 5: Οὐκ ἀποστατέον οὐδενὸς τῶν χρησίμων διὰ τὰς προφαινομένας δυσχερείας, προσακτέον δὲ τὴν ἔξιν, ἥ πάντα τὰ καλὰ γίνεται θηρατὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἐν οἷς πολλὰκις κείται τὸ συνέχον τῆς σωτηρίας.

τοῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον σὺν τοῖς ἄλλοις μαθήμασι διδάσκεται καὶ τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας.

Ἄγνοεῖ τρίτον ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἐν πᾶσι τοῖς σχολείοις, μὴδὲ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐξαιρουμένων, διδάσκεται τὸ μάθημα τῆς φυσικῆς ἱστορίας· κατὰ τὰς κατωτάτας μὲν τάξεις ἐν τῷ μαθήματι τῆς πραγματογνωσίας, κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ ἐν ὥραις ἰδίαις, καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ διδάσκαλοι, ἄρρενες καὶ θήλειες, ἔχουσιν ἤδη μεμαθημένην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ μαθητικοῦ βίου αὐτῶν σύμπασαν ταύτην τὴν οὕτως θεατρικῶς διαπομπευομένην ἐνταῦθα σοφίαν τοῦ *Bubo ascalaphus* καὶ τοῦ *falco vespertinus*· τὰ κατὰ τοὺς ἱέρακας μὲν καὶ τοὺς ἀετοὺς ἐν τῇ Β', τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως 1) τὰ κατὰ τὸν βύαν δὲ καὶ τὸν κίρκον καὶ τὴν καρδερίναν ἐν τῇ δ' καὶ ζ'. τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν πλήρων Παρθεναγωγείων καὶ τῶν Διδασκαλείων τῶν θηλέων 2).

Ἄγνοεῖ τέταρτον ὁ ὅσον ὑψηλὰ περὶ τῆς «Fauna τοῦ *Enhard*» ὑψηλολογῶν κ. κριτῆς ὅτι ἡ Σμαράγδα Κουκουλά ἐν τῷ πεντηκοντασελίδῳ αὐτῆς ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας (τὰ πτηνὰ 1890) ἔχει καὶ τὸν σεμνὸν *pandion haliaetus* (ἀλιάετος σ. 6, β'.) καὶ τὸν ὑψηλὸν *falco vespertinus* (κίρκος σ. 6, θ'.) καὶ τὴν ταλανιζομένην «ἀκανθυλλίδα» (= καρδερίνα σελ. 30, α'.) Ἄγνοεῖ ὁ ὅσον ἐμβριθῶς τὴν Fauna τοῦ *Enhard* διαφυλλίσας εὐρυμαθῆς κ. κριτῆς ὅτι ἐν τῷ ὀλιγοσελίδῳ ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, τῷ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ κ. Σπυρ. Μηλιαράκη (ἔτος 1890) εἰσὶν καταγεγραμμένα καὶ τὰ περὶ τῶν ἀετῶν (Α'. σ. 69), καὶ τὰ περὶ τῆς ἀκανθίδος (Β'. σ. 76), καὶ τὰ περὶ τοῦ κίρκου (Β. σ. 78). Ἄγνοεῖ ὅτι ἐν τῷ ὀλιγοσελίδῳ τοῦ αὐτοῦ ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσιογνωσίας (ἔτ. 1888) ἐπαναλαμβάνονται τὰ περὶ τοῦ ἀλιάετου καὶ τοῦ κίρκου (σ. 62) καὶ τὰ περὶ τῆς ἀκανθυλλίδος (σ. 64). Ἄγνοεῖ ὅτι ἐν τῷ πολυσελίδῳ τοῦ αὐτοῦ κ. Μηλιαράκη ἐγχειριδίῳ τῆς ζωολογίας (ἔτος 1889) γίνεται πάλιν λόγος περὶ τοῦ ἀλιάετου (σελ.

1) Ἴδ. τὸ διὰ τῆς Βασιλικῆς ὑπογραφῆς ἐπικεχυρωμένον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ τετραταξίου δημοτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων, ἔτ. 1894, σελ. 21, 11.

2) Ἴδε τὸ διὰ τῆς Βασιλικῆς ὑπογραφῆς ἐπικεχυρωμένον Ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν πλήρων Παρθεναγωγείων καὶ τῶν Διδασκαλείων τῶν θηλέων, ἔτ. 1893, σελ. 64, Α, β'. καὶ πρβλ. τοῦ αὐτοῦ σελ. 71, Β', 3.

212), και περι τοῦ κίρκου (σελ. 213) και περι τῆς ἀκανθυλλίδος (σελ. 196) και περι τοῦ μεγαλωνύμου και πολuwονύμου «Bubo ascalaphus» ἢ «Bubo maximus» (βύας σελ. 211).

Ὁ κ. κριτῆς ἀγνοεῖ τέλος ὅτι ἕκαστος διδάσκαλος ἔχει και ταῦτα τὰ βιβλία, ἐν οἷς ἐξεπαιδεύθη και τοῦλάχιστον ἐν λεξικόν τοῦ Βυζαντίου, εἰ μὴ και τὸ Ἐγκυκλοπαιδικόν λεξικόν τὸ ὑπὸ τῶν κ. κ. Μπάρτ και Χίρστ ἐκδεδομένον και ὅτι, και ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι θὰ λησμονήσῃ τι τούτων τῶν τεσσάρων ὀνομάτων τῶν ζώων, θὰ ἀνοίξῃ τὰ λεξικά του ταῦτα και ἀναγνοῦς τὸ ἐν αὐτοῖς θὰ ἀναμνησθῇ ὅτι τυχόν τούτων ἐλησμόνησεν.

Ἡ ἐρώτησις δὲ — «Ἄφοῦ ἐν σελίδι 76 μετεχειρίσθη τὸ νεωτερικόν ὄνομα καρδερίνα, διὰ τί νὰ μὴ μεταχειρισθῇ αὐτὸ και ἐνταῦθα» — οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως θὰ εἶχεν ἀνάγκη, ἂν ὁ κ. κριτῆς ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ προσθήσῃ εἰς τὴν ἐμβριθῆ ταύτην παρατήρησιν αὐτοῦ, ὅτι ἡ μὲν λέξις ἀκανθυλλίς εὔρηται γεγραμμένη ἐν κεφαλαίῳ φυσιογραφικῶ, ἡ δὲ λέξις καρδερίνα ἐν διηγήματι. Δὲν θὰ εἶχε δὲ ἀνάγκη τότε, λέγω, ἀπαντήσεως ἢ ἐρώτησις, διότι και ὁ ἀμβλυνοῦστερος μαθητῆς τῶν Διδασκαλείων και ὁ ἄκρω δακτύλῳ μόνον γραμμάτων ἀψάμενος γινώσκει, ἢ τοῦλάχιστον αἰσθάνεται, ὅτι ἐν τοῖς φυσιογραφικοῖς κεφαλαίοις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τηρεῖται μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατοῦσα γλῶσσα, ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ κοινωνίᾳ και τῇ οἰκογενείᾳ, ὅπως και αὐτὸς ὁ κ. κριτῆς φρονεῖ και διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἔχει ἐπικεκυρωμένον 1). Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι ἐκ συμφύτου ἀπειροκαλίας τοῦ γράψαντος, φιληδοῦντος ταῖς λεκτικαῖς ἀνωμαλίαις ἢ ἐκ παραδρομῆς αὐτοῦ ἐγένετο τοῦτο, ποῦ κεῖται τὸ ἐπίσογον τοῦ πράγματος; Εἶνε βάρβαρον τὸ ὄνομα «καρδερίνα;». Εἶνε βλαβερὸν νὰ μάθῃ ὁ μικρὸς μαθητῆς ἀμφογέρας τὰς λέξεις, τὴν τε ἐν τῇ κοινωνίᾳ και τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατοῦσαν πρὸς δῆλωσιν τοῦ αὐτοῦ ζώου;

1) Κρίσις κριτῶν σελ. σελ. 31 Περὶ τοῦ ἀνωμάλου λεκτικοῦ τοῦ βραβευθέντος βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως προκειμένου. — «Ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῶ αὐτοῦ βιβλίῳ πάντας (!) τοὺς τύπους τῆς πατρῴου γλώσσης . . παρατίθησι τοιοῦτους ἐκ τε τῆς λαλουμένης και γραφομένης νῦν. Ἡ διαφορὰ δ' αὕτη γίνεται μάλιστα ἐν τῷ διαλόγῳ και ταῖς περιγραφαῖς· διότι ἐν ἐκείνῳ μὲν γίνεται χρῆσις τῆς μητρικῆς γλώσσης, ἐν ταύταις δὲ ἡ γραφομένη (!) και ἡ ἐπιστημονικῆ».

Παρατήρησις 2.— Σελ. 118 «τὰ νητάρια» ἀντί τὰ παππιά.

Πάντων ἤκιστα. Ἡ ὑπουργικὴ προκήρυξις κελεύει: «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ περιέχωσι περιγραφὰς τῆς φύσεως . . . ποιήματα καὶ διηγήματα διὰ γλώσσης ἀπλῆς καὶ γνησίως Ἑλληνικῆς». Εἶνε ἡ λέξις παππιά γνησίως Ἑλληνικῆ; Εἶνε δὲ ἀκατάληπτος ἡ λέξις νητάρια, ἀφοῦ προηγουμένως φέρεται: «Ἡ νῆσσα λέγεται καὶ πάπια . . . Αἱ νῆσσαι . . . τὰ τέκνα τῶν τὰ ἀγαπῶσιν ἀρκετά, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι καὶ ἀνάγκην νὰ φροντίζωσι δι' αὐτὰ πολὺ· διότι τὰ νητάρια μόνις ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν ὠν, εὐθὺς πηδῶσιν εἰς τὸ ὕδωρ, κολυμβῶσι μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν ὡς τέλειοι κολυμβηταὶ καὶ ζητοῦσι μετ' αὐτῆς τὴν τροφὴν τῶν» 1). Τίς δὲν ἐννοεῖ νῦν ὅτι νητάρια εἶνε τὰ τεκνία τῆς νήσσης; Εἶνε τὰ παππιά;

Καὶ οὐ μόνον εὐνόητος εἶνε ἡ λέξις, ἀλλὰ καὶ χαριεστάτη καὶ Ἑλληνικωτάτη. Ἦδη ὁ Ἀριστοφάνης λέγει: Καὶ νῆ Δί', εἰ λυπομένην αἰσθοιτό με | νητάριον ἄν καὶ φάβιον ὑπεκορίζετο: 2).

Ἄλλως δέ, ὅταν γράφη τις, μάλιστα διὰ μικρὰ παιδάκια, πάντοτε πρέπει νὰ ἔχη παρόντα εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ τὰ καὶ ἄλλοτε μνημονευθέντα σοφὰ ταῦτα ῥήματα τοῦ Λουκιανοῦ: «Τῇ φωνῇ τοῦ συγγραφέως εἰς σκοπὸς ὁ πρῶτος, σαφῶς δηλῶσαι καὶ φανότατα ἐμφανίσει τὸ πρᾶγμα, μῆτε ἀπορρήτοις καὶ ἔξω πάτου ὀνόμασι μῆτε τοῖς ἀγοραίοις τούτοις καὶ καπηλικοῖς — χρῆ ὁμοία τὰ πάντα καὶ ὁμόχροα εἶνε . . . ὡς μὴ χρυσοῦν μὲν τὸ κράνος εἶη, θώραξ δὲ πάνυ γελῶτος ἐκ βράκων ποθεν ἢ ἐκ δερμάτων σαπρῶν συγκεκαττυμένος καὶ ἡ ἀσπίς οἰσύνη καὶ χοιρίνη περὶ ταῖς κνήμαις — ὥστε τὸ πρᾶγμα εἰκότως εἶναι τραγωδῶ τὸν ἕτερον μὲν πόδα ἐπ' ἐμβότου ὑψηλοῦ βεβηκότι, θάτερον δὲ σανδάλῳ ὑποδεδεμένῳ» 3), ὅπερ πάντως θὰ συνέβαινε, εἴαν τις εὐρίσκετο ἐπὶ τοσοῦτον ἀναίσθητος καὶ ἀπειρόκαλος, ὥστε ἐπόμενος ταῖς παρατηρήσεσι ταύταις τοῦ κ. κριτοῦ ἔγραφεν: «Ὁ ἥλιος ἔδυσ — τὸ ἐρίφιον ἦτο ἐπάνω στὴν ταράτσα καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔβλεπε τὸ περιστέρι νὰ γουγιάζῃ καὶ τὸ μπουῦφο καὶ τὸ κερκινέζι νὰ τρώγωσι τὰ παππιά».

Παρατήρησις 3.— Σελ. 181 «ἡ Ἄννα εἶχε γαλανὰς καὶ λεπτὰς ἀναγαλλίδας» ὑπὸ μὲν τῶν φυτολόγων ἡ ἀναγαλλίς λέγεται *Anagallis*

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἐναγνωσματάριον τῆς δευτέρας τάξεως σ. 63 καὶ 65.

2) Ἀριστοφάνης, Πλοῦτος 101, Dindorf.

3) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 44, 23, 22.

arvensis, Frans Synopsi σελ. 192. Καὶ ἀναγαλλίς μὲν καλεῖται ὑπὸ Ἰπποκράτους καὶ Διοσκουρίδου σελ. 327 Spr. ὑπὸ δὲ Θεοφράστου ἐν Φυτ. Ἱστορ. 7, 7, 2 καλεῖται κόρχορος. Τί θὰ εἴπη ὁ πτωχὸς διδάσκαλος εἰς τοὺς μαθητὰς του ;

Ὁ πτωχός, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ μωρὸς διδάσκαλος, θὰ εἴπη εἰς τοὺς μαθητὰς του ταῦτα : « Ἀναγαλλίς εἶνε ἓνα λουλουδάκι μὲ ἄνθη πορφυρόχροα ἢ γαλάζια, καὶ ὀνομάζεται κοινῶς φελλόχορτο, ἢ περιδικουῦλι ἢ τοῦ οὐρανοῦ τὸ λουλουῦδι », ὅπως ἔμαθε δηλ. ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ἢ ὅπως ἀνέγνωσεν ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ καὶ τῷ λεξικῷ τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τὸν πτωχὸν διδάσκαλον ἀρκοῦσι ταῦτα. Ὁ τοιοῦτος δὲν ἔχει ἀνάγκην πρὸς τὴν λυσιτελῆ ἐπιτέλεισιν τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ ἔργου νὰ γνωρίζῃ τὴν *Anagallis arvensis* τῶν ἐπιστημόνων, οὔτε τὸν κόρχορον τοῦ Θεοφράστου, οὔτε τὸν νυκτερίτιδα τῶν προφητῶν, οὔτε τὸν μπκιεῖ τῶν Αἰγυπτίων, οὔτε τὸν μπκίατο τῶν Ῥωμαίων, οὔτε τοὺς ἀσιρρισοὺς τῶν Ἀφρῶν, οὔτε τὸν μασιτίπες τῶν Θούσκων, οὔτε τὴν σαπάναν τῶν Γάλλων, οὔτε τὴν κερκεραφρῶν τῶν Δακῶν, οὔτε τὸν ζηλίαυρον, οὔτε τὴν ἀερίτιδα, οὔτε τὴν αἰγίτιδα, οὔτε τὴν σαυρίτιδα, οὔτε τὸ αἶμα τοῦ ὀφθαλμοῦ, οὔτε τὸ χελιδόνιον, οὔτε καὶ τὸν ἀλικάκαβον ἀκόμη, οὔτε ἐν γένει οὐδὲν τῶν ὀνομάτων τούτων, δι' ὧν τὰ διάφορα ἔθνη καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς γῆς καλοῦσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φυτόν, τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναγαλλίδα 1). Τῶν τοιούτων γνώσεων (?) θὰ λάβῃ ἀνάγκην, ὅταν πτωχὸς διδάσκαλος ὦν γείνη ποτὲ κριτῆς βιβλίου τινὸς ἀναγνωστικοῦ, ἀκαταλήπτου αὐτῷ ἐν τῇ ὀλότητι καὶ τῷ διοργανισμῷ αὐτοῦ, περιέχοντος δ' ὅμως τοιοῦτόν τι λεξείδιον καὶ θελήσῃ ἐν τῇ κενοφροσύνῃ αὐτοῦ νὰ κάμῃ ἀπρόκλητον ἐπίδειξιν μικρονοίας καὶ μικρολογίας. Τότε καὶ αὐτὸς θὰ ζητήσῃ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἢ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἢ παρ' ἰδιώτου τινός, ἀσχολουμένου εἰδικῶς περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Franz τὴν « Synopsis » καὶ τὸν Διοσκουρίδην, θὰ ἀνοίξῃ τοὺς εἰς τὸ τέλος τῶν βιβλίων τούτων ἐπισυνημμένους Ἀλφαθητικούς πίνακας, θὰ ἴδῃ τὴν λέξιν « ἀναγαλλίς » (Διοσκουρίδ. τόμ. 1, σελ. 830), θὰ ἴδῃ τὴν ἐκεῖ σημειουμένην σελίδα ἢ παράγραφον (Διοσκουρ. Β. σθ'), θὰ διαφυλλίσῃ τὸ βιβλίον, θὰ εὔρῃ τὴν σελίδα ταύτην (Διοσκουρ. σελ. 327), θὰ λάβῃ τὴν πένναν εἰς

1) Διοσκουρίδης, Περὶ ὕλης ἰατρικῆς βιβλ. 2, κεφ. σθ' ἐκδ. Spengel, 1829, σ. 327.

τήν χείρα, θὰ βουτήσῃ αὐτήν εἰς τὸ καλαμάρι καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἀντιγράφων· « Ἀναγαλλίς λέγεται *Anagallis arvensis* — καλεῖται κόρχορος », Προσκολλᾷ ἔπειτα, « ὅτι κεν ἐπ' ἀκερίμαν γλώτταν ἔλθῃ » ὡς π. χ. μίαν ἐρώτησιν : « Τί θὰ εἶπῃ ὁ πτωχὸς διδάσκαλος περὶ τούτου εἰς τοὺς μαθητάς του » ; καὶ οὕτω τὸ πολὺ ἐντὸς δύο λεπτῶν τῆς ὥρας θὰ πληρωθῇ ἀρκετὸν μέρος τῆς ὅλης πρὸς τὸ ὑπουργεῖον κριτικῆς ἐκθέσεως, θὰ ἀνταμειφθῇ διὰ τὸν πολὺν τοῦτον κόπον καὶ τὴν ἄκρως εὐσυνειδήτον ταύτην κριτικὴν ἐργασίαν γενναίως καὶ θὰ καλλωπίζεται προσέτι καὶ θὰ σεμνοπρεπῆ ὡς κριτής, σοβαρὸς δὲ ἢ γελοῖος, εὐσυνειδήτος ἢ ἀσυνειδήτος οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ.

Ταῦτα δὲ παρατηρήσας καὶ ὡς πρὸς τὰ « ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας » μεταβαίνει ὁ κ. κριτής εἰς τὸ τελευταῖον εἶδος τῶν « παρατηρήσεων αὐτοῦ εἰς τὰ καθέκαστα », τὸ ἐπιγραφόμενον « Ἀρχαῖσμοι μὴ ἐπιτρεπόμενοι εἰς τὰ τοιαῦτα βιβλία ».

Παρατηρεῖ δ' ἐν τούτοις τάδε :

Παρατήρησις 1. — Σελ. 39 « ἢ περισσότερὰ | . . ἐξεκόλαψε τὰ ξένα αὐγά ». Τὸ ἐκκολάπτειν ἀρχαῖον μετὰ τοῦ νεωτερικοῦ αὐγά.

Ἡ περικοπὴ αὕτη εἶνε μέρος διηγήματος 1), τὰ δὲ διηγήματα, ὡς πολλάκις ἐλέχθη, εἶνε κατὰ τὸ λεκτικὸν προσεχέστερα πρὸς τὴν κοινὴν ὀμιλίαν — « ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττοντα » 2), ἐπομένως τὸ ὄνομα « αὐγά », οὐδαμῶς βάρβαρον καὶ ἄλλως ὄν, δὲν ἔχει κακῶς. Τὸ δὲ « ἐκκολάπτειν » πάλιν κατ' ἀνάγκην ἐτέθη ἐκεῖ· διότι τὸ μόνον ἐν τῇ δημῳδῇ γλώσσῃ ἀντίστοιχον αὐτοῦ « ξεκλωσσᾶν », ὁμοδίαιτον τοῖς ὀνόμασι τοῦ κ. κριτοῦ « ταρατσα — γουγιαζεῖν — μπουῦφος — κερκινέζι — παππιά » ἀγοραῖον καὶ καπηλικὸν ὄν ἀπηγορεύετο μὲν ὑπὸ τῆς εὐπρεπείας τοῦ λόγου, δὲν ἐπετρέπετο δὲ ὑπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Ἰπουργείου.

Παρατήρησις 2. — Σελ. 103 ἐπφάζουσιν αἱ χῆνες δέκα τρία ἕως δέκα πέντε ὡὰ ἐπὶ εἴκοσιν ἐπτὰ ἕως εἴκοσιν ὀκτῶ ἡμέρας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐκλέπονται οἱ χηνιδεῖς. Ἐπφάζειν — ἐκλέπειν — χηνιδεῦς — καὶ ἐν σελ. 117 « ἢ νῆσσα ἐπφάζει ὡὰ ».

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγν. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 23.

2) Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 454,

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε δὰ καὶ τόσον τραγικόν! Ὁ χηνιδεὺς ἐν πρώτοις εἶνε εὐνόητος ἐκ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτοῦ ἀναγεγραμμένων· λέγεται δηλ. ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ : « αἱ χῆνες ἀρχίζουσι νὰ γεννώσιν . . . ὡς . . . Ἐπφάζουσι ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἕως εἴκοσιν ὀκτῶ ἡμέρας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐκλέπονται οἱ χηνιδεῖς, πτηνὰ ὠραιότατα μὲ κίτρινον πτέρωμα, ὡς καναρίνια χαριτωμένα » 1) Τίς δὲν ἐννοεῖ ἂν ὄχι ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὅτι χηνιδεὺς εἶνε τὸ μικρὸν τέκνον τῆς χηνός; Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω ὅτι ὑπάρχει καὶ τι παιδάριον μὴ ἐννοοῦν τὸ ὄνομα, « ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει αὐτῷ » 2) — Ἐπειτα αἱ λέξεις « ὡς — ἐπφάζουσι — νῆσσα » — εἶνε πολλαχῶς καὶ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ τοῖς παιδαρίοις. Εἶνε γνωστὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων τῶν πραγματογραφικῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, διότι τὰ τοιαῦτα διδάσκονται κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτῶν, καθ' ἃ ὀρίζουσι τὰ ἐπίσημα προγράμματα τῆς Κυβερνήσεως 3) — Μένει νῦν τὸ ἐκλέπειν μόνον ὡς ἄγνωστον, ἀλλὰ τοῦτο διὰ τρεῖς λόγους ἦτο ἐπίαναγκες νὰ γραφῆ· πρῶτον διότι τὰ ἰσοδύναμα αὐτῷ τῆς δημῶδους « ξεκλωσσῶ, ξεπουλιάζω » ἀγοραῖα καὶ καπηλιακὰ ὄντα ἦσαν ἀπηγορευμένα ὑπὸ τε τῆς εὐπρεπείας τοῦ λόγου καὶ ὑπὸ τῆς Προκηρύξεως τῆς Κυβερνήσεως· δεύτερον διότι κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν ὁ θεμελιωδέστατος κανὼν εἶνε « βαῖνε ἐκ τῶν γνωστῶν ἐπὶ τὰ ἄγνωστα », καὶ τρίτον διότι « τοῖς παιδαρίοις ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει ». Ἀλλὰ καὶ ἡ ψεγομένη παράθεσις « ἡ νῆσσα ἐπφάζει ὡς » εἶνε καθ' ὑπόδειξιν τῶν τεχνογράφων χαρακτηριζόντων τὰς τοιαύτας τῶν ὀνομάτων συνθέσεις ὡς κάλλους ποιητικᾶς 4).

Παρατήρησις 3. — Σελ. 162 « τὸ κανάριον τίκτει τρία ἕως τέσσαρα ὡς » καὶ ἐν σελ. 128 « αἱ περισσότεραι τίκτουσι πολλακίς τοῦ ἔτους ἀνά

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν ἀναγν. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 57.

2) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1054: Τοῖς μὲν παιδαρίοισιν | ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖς ἡβῶσιν δὲ ποιηταί | Πάνυ δὲ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς.

3) Ἰδ. ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τοῦ τετρατάξ. δημοτ. σχολείου τῶν ἀρρένων σελ. 18, ἀρ. 8. — Μηλιαράκη Φυσικὴ ἱστορία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, πρῶτον τεῦχος, 1890, σελ. 67 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

4) Ἀριστείδης, Τεχνῶν ῥητορικῶν Β. ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 412, Spengel τόμ. 2, σελ. 514: Κάλλη δὲ ἐν λείπει ἡ παράθεσις τῶν λέξεων ποιεῖ ὅλον ἱποφορβὸς ἱππων, συοφορβὸς συῶν.

δύο ὡά...» — 'Ἄλλ' ἐν σελ. 122 «ἐγέννα (ἢ θρνιθα) ἐν αὐγόν». Τίκτειν καὶ γεννᾶν — ὦδν καὶ αὐγόν.

Ὁρθότατα, καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς περὶ τοὺς λόγους τέχνης, καθόσον αἱ μὲν δύο πρῶται προτάσεις εἶνε περικοπαὶ ἐκ φυσιογνωστικῶν κεφαλαίων 1), ἡ δὲ τελευταία ἐκ μύθου 2).

Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ παρατηρήσεις τοῦ κ. κριτοῦ προκύπτουσιν ἐξ ἀγνοίας τῶν στοιχειωδισταίων περὶ τοῦ ἐν τοῖς λόγοις πρέποντος. Ὅταν ποτὲ μάθῃ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν περὶ τούτου λόγων τῶν τεχνογράφων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ (σελ. 119) ἀρκετὸς ἤδη λόγος ἐγένετο, τοῦλάχιστον μόνον τὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως τάδε: «Οὐχ ἅπαντα δέ γε τὰ πράγματα τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ διάλεκτον· ἀλλ' ἔστιν ὡσπερ σώμασι πρέπουσά τις ἐσθῆς, οὕτω καὶ νοήμασι ἀρμόττουσά τις ὀνομασία» καὶ «ὁ ἀνὴρ (Δημοσθένης) ἐν μὲν ταῖς δημηγορίαις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ὑποθέσεων ἀποβλέπων κέχρηται τῇ ἐξηλλαγμένῃ ἐρμηνείᾳ πολλάκις· ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς λόγοις, οὓς περὶ μικρῶν συμβολαίων ἰδιώταις ἀνθρώποις ἔγραψε τὴν κοινὴν καὶ συνήθη λέξιν ἐπιτηδεύει» 3), ὅταν, λέγω, καὶ μόνον ταῦτα μάθῃ, θὰ φρονῆ ἄλλως περὶ τῶν πραγμάτων τούτων καὶ ὄχι ὅπως νῦν.

Παρατήρησις 4.— Σελ. 174 «τὰ ἄγρια θηρία ἐξέρχονται . . καὶ ἀπὸ τὰς κρυεράς λόχμας αὐτῶν». Τὸ λόχημ εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα».

Ἦψιστε Θεέ! «**Τὸ λόχημ εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα**»! Τὸ «λόχημ», τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Λόγγος καὶ ὁ Αἰλιανὸς καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς καὶ ὁ Εὐστάθιος καὶ οἱ Παροιμιογράφοι καὶ ὁ ἡμέτερος Σπυρίδων Μηλιαράκης ἔγραψαν καὶ αἱ καθ' ἡμᾶς ἐφημερίδες καθ' ἐκάστην γράφουσιν 4),

1) Ἰδ. ἐγκριθέντ. Ἀναγνωσματαρίου τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 90 «τὸ κανάριον» φυσιογνωσία — καὶ σελ. 70 «περιστερά», φυσιογνωσία.

2) Ἰδ. ἐγκριθ. Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξ. σελ. 67 «γυνὴ καὶ ὄρνις», μῦθος.

3) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 18 καὶ 55.

4) Πλούταρχος, Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων 552 C. «Ὡσπερ οὖν ὁ γεωργὸς ἀπειρὸς οὐκ ἂν ἀσπάσαιτο χώραν ἰδὼν λόχμησ ἐμπλεων δασείας καὶ φυτῶν ἀγρίων καὶ θηρία πολλὰ καὶ ρεύματα καὶ πολὺν ἔχουσαν πηλόν. Περὶ τῆς εἰς τὰ ἔχονα φιλοστοργίας 497 C: Ἐξασμαυροῦται γὰρ καὶ ταῦτα καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς κακίας, ὡσπερ λόχμησ ἡμέροισι σπέρμασι παραβλαστανούσης. Περὶ σαρχοφαγίας 993 A. Γῆ δ' ὕβριστο ποταμῶν ἐκβολαῖς ἀτάκτοις . . καὶ πηλοῖς βαθεῖσι καὶ λό-

εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα καὶ κατατάσσεται ὑπ' ἀνθρώπου τὸν διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπαγγελλομένου καὶ τὸν κριτὴν βιβλίων διδακτικῶν μετερχομένου εἰς τοὺς «ἀρχαῖσμούςς τοὺς μὴ ἐπιτρεπομένους εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία!» Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀπόφασις τοῦ κ. κριτοῦ δὲν χωρεῖ πλέον εἰς οὐδεμίαν λέξιν τῶν συνήθων εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις!

Ἐνταῦθα καταλήγουσιν καὶ αἱ τοῦ 4 εἴδους παρατηρήσεις, αἱ ἐπιγραφόμεναι «ἀρχαῖσμοι μὴ ἐπιτρεπόμενοι εἰς τοιαῦτα βιβλία», μεθ' ἧς ἔπονται ἀνώνυμοι τινες παρατηρήσεις αἶδε.

Ἄνωνύμων παρατηρήσεων ἡ πρώτη: — «Οἱ Αἰδώπειοι μῦθοι ἄλλοτε φέρονται ἐπιγεγραμμένοι μετὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐπιγραφὴν καὶ ἄλλοτε μετὰ νεωτερικὴν· οἷον ἐν σελίδι 94 «ἀλώπηξ καὶ πίθηκος» ἐν δὲ σελ. 113 «σκύλος καὶ πετεινός» τοῦ τοιοῦτου παραδείγματα ὑπάρχουσι πλεῖστα.

Ἐὰν ἔγραφον «κύων καὶ ἀλεκτρυὼν» εἰς βιβλίον προωρισμένον διὰ μαθητὰς ἐπταετείς ὁ κ. κριτὴς βεβαίως θὰ ἔλεγεν, ὡς ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπε, περὶ τοῦ ἀλιαέτου καὶ τοῦ κίρκου προκειμένου, «πόθεν θὰ γινώσκωσι ταῦτα οἱ παῖδες;» Καὶ ἐκεῖ μὲν ἐξ ἀνάγκης ἐγράφησαν ταῦτα,

χμαῖς ἀφόροις καὶ ὕλαις ἐξηγίωτο. Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα τὴν Πυθίαν 397 F: Ὁ δ' αὐτοῦ τοῦ Λυσάνδρου ἀνδρίας ἐξήγησεν ἀγρίαν λόχμην καὶ πόαν τοσαύτην τὸ πλῆθος ὥστε κατακρύψαι τὸ πρόσωπον. — Λουκιανός, Φιλόπατρις κεφ. 10, σελ. 595: Ἄλλ' ἔτι ἀνεμνήσθη τὰ τῶν Κρητῶν, οἳ τάφον ἐπεδείκνυντό μοι τοῦ Διὸς σου καὶ τὰ τὴν μητέρα θρέψαντα λόχμια, ὡς ἀειθαλεῖς αἱ λόχμαι αὗται διαμένουσι. — Λόγγος, τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην 1, 2: Ἐν τῷδε τῷ ἀγρῷ νέμων αἰπόλος, Λάμων τοῦνομα, παιδίον εὔρεν ὑπὸ μιᾶς τῶν αἰγῶν τρεφόμενον. Δρυμὸς ἦν καὶ λόχμη βάτων καὶ κιττός ἐπιπλανώμενος καὶ πόα μαλθακὴ κτλ. — Αἰλιανός, Περὶ ζώων 13, 14: Θῆραι δὲ τῶν λαγῶν τοιαῖδε· τὰ μὲν πρῶτα διαδύονται διὰ τῶν θάμνων τῶν μικρῶν, ὅσοις μὴ συνεχῆς ἡ λόχμη. Αὐτόθι 5, 24: Καὶ πού καὶ σὺν ἐγείρουσιν ἐκ τῆς λόχμης αἱ κυνῶν ὕλακαί. — Ἡρωδιανός βιβλ. 8, 1, 2: Ὁ δὲ Μαξιμίνος ἐπιστάς τοῖς ὄροις προὔπεμψε σκοποὺς τοὺς ἐρευνήσοντας μὴ τινες ἐνέδρῃ ἐν κοιλάσιν ὄρων ἢ λόχμαῖς ὕλης τε κρύφιοι εἶεν. — Εὐστάθιος, Ἐπιστολὴ 7: Καὶ πῶς παραβύω τὸν ἄνδρα τῷ Λιδάνῳ τῷ ὄρει, καὶ οὐκ ἐξάγω τῆς λόχμης καὶ σοὶ παριστῶ τὸν δεινὸν σοφιστὴν Λιδάνιον; — Παροιμιογράφοι, Ἀποστόλιος 10, 4: Οἱ ἔλαφοι εἰσδύνονται παρελθόντες εἰς τὰς λόχμας, τοὺς ἐπιόντας σφίσι φυλαττόμενοι. — Ζηνόβιος 5, 11: Μία λόχμη οὐ τρέφει δύο ἐριθάκους. — Σπυρίδων Μηλιαράκης, Ἐγχειρίδ. Φυσιογνωσίας 1888, σελ. 59: Τότε ἀντηγεῖ τὸ ἄσμα τῶν ἀρρένων ἀπὸ τῶν λοχμῶν καὶ τῶν δένδρων. — Ἐφημερίς ἢ Ἀκρόπολις, 19 Ἰουλίου 1896, σελ. 2, στήλ. 5 περὶ τὸ τέλος: Ἐπήδησα ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἵππου μου καὶ ἐβυθίσθη ἐν ταῖς λόχμαῖς. — Ἐφημερίς ἢ Ἔστια 25 Ἰουλίου 1896, σελ. 1, στήλ. 1 περὶ τὸ μέσον: Πᾶσαν λόχμην καὶ πᾶσαν πέτραν τῆς χώρας τῶν γυνρίζοντες. κτλ. κτλ.

διότι ὁ ἀλιάετος ἄλλως δὲν δύναται νὰ λεχθῆ, ὁ δὲ κίρκος κίρκινέζι λεγόμενος, θὰ ἐπεβαρβαροῦτο καὶ θὰ ἠκούετο πάλιν ἢ μομφή, ἢ ἀκουσθεῖσα ἐν σελ. 29 τῆς ἐκθέσεως τῶν αὐτῶν κριτῶν: « Ἄλλο δὲ σφάλμα τοῦ κ. συγγραφέως περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων εἶνε ἢ χρῆσις ἐνίοτε λέξεων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἵτινες οὐχὶ σπανίως συμφύρονται μετὰ καθωμιλημένων δημῶδων ». Ὁ γνωστὸς μῦθος τοῦ λύκου τοῦ κακούργου, τοῦ βουλευθέντος μετ' αἰτίας νὰ φάγῃ τὸ ἀρνίον (Halm 274), ἀπολήγει εἰς τὸ ἐπιμύθιον « γνώμην κακούργου λόγος οὐ πείθει, κἂν ἀληθῆς τυγχάνῃ ». Καὶ « οἷς πρόθεσις ἐστὶν ἀδικεῖν, παρ' αὐτοῖς οὐδὲ δικαία ἀπολογία ἰσχύει ».

Ἄλλὰ τί τὸ ψεκτὸν ἔχει ἢ τοιαύτη οἰκονομία τοῦ λόγου; Παραβαίνεται νόμος τις λογικὸς ἢ ἀθετεῖται παιδαγωγικὴ τις ἀρχὴ ἢ παραβλάπτεται τεχνολογικὴ τις θεωρία; Τί καὶ ἂν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἀναγράφονται ὅτε μὲν μετὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν, ὅτε δὲ μετὰ νεωτερικὴν ἐπιγραφὴν; Μήπως αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶνε ἀξιώματα τῆς Μαθηματικῆς καὶ αἰώνιοι νόμοι τῆς φύσεως, ἔχουσαι ἐν ἑαυταῖς τὸ ἀμετάθετον καὶ ἀμετάστατον καὶ ἀμετάβλητον;

Πόσον ἀλόγιστος καὶ πόσον ἀμαθὴς πρέπει νὰ εἶνε τις, ἵνα κατορθώσῃ νὰ λέγῃ τοιαῦτα! Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου πρώτην φορὰν ἀκούονται τοιοῦτοι λόγοι, καίτοι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνέβαινε συχνότατα τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οὐχ ἥκιστα 1).

Ἄνωνύμων παρατηρήσεων ἡ δευτέρα. — Ἀντίφασιν εὔρομεν τὴν ἐξῆς: « τὸ στρουθίον εἶνε φδικὸν πτηνὸν » σελ. 85, ἐν δὲ σελίδ. 88 λέγεται « τίποτε δὲ γνωρίζει νὰ κάμνῃ (τὸ στρουθίον) .. οὔτε νὰ κελαδήσῃ γνωρίζει· φωνάζει μόνον πίπ πίπ τσίρπ τσίρπ καὶ τίποτε ἄλλο », εἶνε λοιπὸν τοῦτο φδῆ;

1) Π. χ. Ὁ μῦθος ὁ ἐπιγραφόμενος « ὅς ἄγριος καὶ ἀλώπηξ » παρὰ Halm (μῦθ. 407) παρὰ Κοραῆ ἐπιγράφεται « Μονιὸς καὶ ἀλώπηξ » (σελ. 32, μῦθ. 54) καὶ « ὅς καὶ ἀλώπηξ » (σελ. 394, μῦθ. 54). Οὕτω καὶ οἱ παρὰ Halm μῦθ. 135. 171. 177. 408 καὶ οἱ αὐτοὶ τούτοις παρὰ Κοραῆ 139, 32. 177 β. 68 διαφόρως ἐπιγράφονται. — Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀπαράλλακτα. Οὕτω π. χ. τὸ ποιημάτιον τοῦ Hoffmann v. Falersleben, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, « Der Mond und die Sterne » ἄλλως φέρεται ἐπιγεγραμμένον ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Vogel, ἄλλως ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Feehner κτλ.

Αἴσωπον ἀπὸ δείπνου βαδίζονθ' ἐσπέρας
θρασεῖα καὶ μεθύση τις ὑλάκτει κύων·
κάπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν, ὦ κύον κύον,
εἰ νῆ Δι' ἀντὶ τῆς κακῆς γλώττης ποθὲν
πυροῦς πρίαο, σωφρονεῖν ἂν μοι δοκεῖς 1).

Ἐπειδὴ δὲν ἄδει τὸ στρουθίον, διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶνε κατατεταγμένον ὑπὸ τῆς ζωολογικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τῶν ὠδικῶν πτηνῶν! Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε ἀμάθεια μὴ ἐπιτρεπομένη πλέον σήμερον οὐδὲ εἰς τὰ παιδάρια τὰ φοιτῶντα εἰς τὴν τρίτην τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων! Διότι καὶ ταῦτα σήμερον γνωρίζουσιν ὅτι οὐχὶ ἡ ὠδή, ἀλλ' ὁ ἰδιόρρυθμος τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν φωνητικῶν ὀργάνων εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὸ λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν τῶν τοιούτων πτηνῶν. Ἄλλως δὲ οὔτε ἡ θήλεια ἀηδῶν, οὔτε ἡ θήλεια ἀκανθυλλίς οὔτε ὁ θῆλυς κόσσυφος οὔτε ἐν γένει οὐδὲν τῶν τοιούτων θηλέων πτηνῶν θὰ κατετάσσετο ἐν τῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας τῶν ὠδικῶν πτηνῶν, ἀφοῦ, ὡς πασίγνωστον καὶ τοῖς παιδαρίοις καὶ τοῖς ἀγροικοτάτοις ἔτι, οὐδὲν θῆλυ γενικῶς εἶπεῖν ἄδει.

Καὶ τὸ μᾶλλον ὀλιγοσέλιδον ἐγχειρίδιον τῆς Φυσιογνωσίας ἐκ τῶν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἡμετέρων ἐπταετῶν καὶ ὀκταετῶν παιδαρίων εὐρισκομένων ἐὰν διεφύλλιζέ ποτε ὁ παράξενος οὗτος κριτής, δὲν θὰ ἔγραφε τὴν παρατήρησιν ταύτην!

Ἐν τῇ στοιχειῶδει Ζωολογίᾳ τοῦ κ. Π. Ψαρᾶ φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὰ μικρὰ ὠδικὰ πτηνὰ τὰ καλούμενα κωνόραμφα 2). Ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Ζωολογίας τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὠδικῶν πτηνῶν μετὰ τῆς ἀκανθυλλίδος, τοῦ σπίνου, τῆς χλωρίδος καὶ τοῦ καναρίου 3). Ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσιογνωσίας τοῦ αὐτοῦ κ. Μηλιαράκη φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον ἐπίσης εἰς τὰ ὠδικὰ πτηνὰ 4). Ἐν τῇ Φυσικῇ Ἱστορίᾳ τοῦ κ. Εὐστ. Πονηροπούλου φέρε-

1) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 1401 Dindorf.

2) Π. Ψαρᾶ, Στοιχ. Ζωολογία, ἔτος 1894, σελ. 209-210.

3) Σπυρίδωνος Μηλιαράκη, Ἐγχ. τῆς Ζωολ. ἔτος 1889, σελ. 194-196.

4) Ἐκδ. ἐν ἔτει 1888, σελ. 63-64, ἔνθα καὶ ἡ λίαν ἐπίκαιρος σημείωσις αὕτη: Τὰ

ται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον μετὰ τῆς κίσεως, τοῦ κοσσύφου, τῆς ἀνδρόνος, τοῦ κορυθαλλοῦ καὶ τοῦ καναρίου 1). Ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κ. Στ. Μ. Παρίση φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὰ ῥθδικὰ πτηνὰ 2) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἰς τὰ ῥθδικὰ πτηνὰ ἐπίσης φέρεται κατατεταγμένον τὸ στρουθίον καὶ ἐν τοῖς τῶν Γερμανῶν διαφοροῖς ἐπιστημονικοῖς συγγράμμασι καὶ ῥθδικὸν πτηνὸν καλοῦσιν αὐτὸ καὶ ὁ Schubert 3) καὶ ὁ Oppel 4) καὶ ὁ Hofmann 5) καὶ ὁ Otto Thome 6) καὶ ὁ Herman Wagner 7) καὶ ὁ Romanes 8). Ὡς ῥθδικὸν πτηνὸν φέρεται καὶ ῥθδικὸν πτηνὸν καλεῖται ἐπίσης τὸ στρουθίον καὶ ἐν τοῖς λεξικοῖς τοῖς Γερμανικοῖς 9) καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν παιδῶν αὐτῶν βιβλίοις, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις 10).

« Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἀνδράσι μὴ

ῥθδικὰ πτηνὰ ἔχουσιν *ιδιάζοντα* δευτέρον τινα *λάρυγγα* κάτωθεν τοῦ πρώτου, δι' οὗ ἡ φωνὴ ἐνισχύεται καὶ παράγει γλυκυτέρους τόνους. Πολλὰ ὁμως ἔχουσιν ἔγρη τοῦ *λάρυγγος* τούτου *χωρὶς νὰ ᾄδωσιν*.

1) Ἐκδ. ἐν ἔτει 1887, σελ. 124 καὶ 138.

2) Φυσικὴ ἱστορία τῶν θηλαστικῶν καὶ πτηνῶν ἔτ. 1889, σελ. 67.

3) Schubert, Allgemeine Thierseelenkunde ἔτ. 1863, σελ. 120, 126, ἐνθ. εὔρηται καὶ τὸ ὑπ' ἐμοῦ παραληφθὲν τοῦτο: Nur der Sperling kann man nichts singen, keine Künste lehren.

4) Oppel, Thiergeschichten, ἔτ. 1873, σελ. 345 καὶ 346.

5) Hofmann, Grundzüge der Naturgeschichte, I Theil, ἔτ. 1885, σελ. 116 καὶ 119.

6) Otto Thome, Lehrbuch der Zoologie, ἔτ. 1895, σελ. 169.

7) Hermann Wagner, Entdeckungsreisen im Haus und Hof. ἔτ. 1876, σελ. 34, ἐνθ. εὔρηται καὶ τὸ ὑπ' ἐμοῦ παραληφθὲν τοῦτο: *Rückt sich der Knabe nur nach einem Steine, so ruft der Spatz schon seinen Genossen der Wanruf Terrrr!*

8) Romanes, Die geistige Entwicklung im Thierreich, autorisirte deutsche Ausgabe, Leipzig 1885, σελ. 241. ἐνθ. περὶ τὸ τέλος καὶ ἡ παρατήρησις «Selbst der Sperling, dem man kaum nachsagen kann, dass er singe, lernt den Schlag eines Hänflings».

9) Meyers Konversationslexicon, Leipzig, 1878, τόμ. 14, σελ. 826 ἐν λέξει «Sperling» καὶ σελ. 827 ἐν λέξ. «Sperlingvögel».

10) Bumüller-Schuster, Lesebuch für Volksschulen III Abtheilung, 3 Schuljahr, ἔτ. 1890, σελ. 52, ἀριθμ. 53: «Der Sperling» — «Man zählt ihn zu den **Singvögeln** und zwar zu dem Geschlechte der Finken». — *Erkelenz*, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, I Theil, ἔτ. 1891, σελ. 68, ἀρ. 67, ἐνθ. τὸ ποίημα τοῦ Fridrich Güll τὸ ἐπιγραφόμενον «Spatzenausflug», ὅθεν τινὰ μετηνέχθησαν παρ' ἐμοῦ εἰς τὸ ἐμὸν Ἀναγνωσματάριον καὶ μάλιστα τάδε: «Die Spatzen schreien in ihrem Nest | Als hätten sie ein grosses Fest | *Philippzipzip!* | *Philippzipzip!*

μαθόντα καταψεύδεσθαι τὰ μὴ δοκοῦντα; καὶ πεπεισμένον ἐλέγχειν ἑτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἀμαθείας ἐλεγχον καθ' αὐτοῦ καὶ θρασύτητος; » 1).

Ἀνεπιγράφων παρατηρήσεων ἡ τρίτη. — Ἐν σελιδ. 107 ἀντὶ τοῦ καρακάξα ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα κουρούνα, κορώνη.

Κουρούνα δὲν εἶνε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα εἶνε κορώνη. Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται οὔτε περὶ «κορώνης» οὔτε περὶ «κουρούνας». Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ κολοιοῦ, διότι ὁ παρ' ἐμοὶ περὶ οὗ ὁ λόγος Αἰσώπειος μῦθος «Καρακάξα καὶ περιστεραι» 2) εἶνε ὁ παρὰ Halm (201 b) καὶ παρὰ Κοραῆ (σελ. 57, ἀριθ. 101) μῦθος «Κολοιοὺς καὶ περιστεραι». Ὁ κολοιοὺς δὲ δὲν λέγεται κουρούνα, ἀλλὰ καρακάξα, ὡς δύναται τις προχείρως νὰ μάθῃ ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Βυζαντίου 3). Τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς, ἐὰν δὲν εἶνε καὶ πολὺ ὑψηλῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, δὲν φαίνεται ὁμως νὰ εἶνε καὶ εὐτελεστέρας τῆς τοῦ ὀνόματος κουρούνα, ὅπερ τσαύτην βδελυγμίαν προξενεῖ εἰς τινὰς, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν κορώνην, ἀποφεύγοντες τὴν χυδαιότητα τῆς «κουρούνας», διὰ τῆς καρακάξας ἀναπαρέστησαν 4).

Παρατήρησις ἡ τελευταία. — Ἄλλα μικρότερα ἀμαρτήματα παρελείφθησαν.

Ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέρας 5).

1) Πλούταρχος, Πρὸς Κολώτην 1115 c.

2) Χ. Παπαμάρκου, Ἐγκριθέν Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 59.

3) Βυζάντιος, Λεξ. ἐν λεξ. Κολοιοὺς εἶδος πτηνοῦ κοινῶς καλοιακοῦδα ἢ καρακάξα καὶ τουρκιστὶ κάργα. — Κορώνη εἶδος πτηνοῦ κουρούνα.

4) Sittl, Ἡσιόδου τὰ ἅπαντα, Ἀθήνησιν 1889, σημείωσις ἐν τῷ 747 στίχ. τῶν Ἔργων καὶ ἡμερῶν: «Τὴν στωμυλίαν τῆς κορώνης οἱ λόγιοι εἰσέφερον .. τοῦ λαοῦ πλάσαντος τὸ ὀνοματοποιητικὸν παρωνύμιον καρακάξα».

5) Σιμωνίδης, ἀπ. 66, ἐκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 417.

Γ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ὁ νέος . . . ἂν ἐπιλοῦτος ἂν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις, δυσκινητὰ τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίνεσθαι· ὅν δὴ ἴσως ἔτι καὶ περὶ παντὸς ποιητέον, ἂν πρῶτα ἀκούουσιν, ὃ τι κάλλιστα μυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν.

Πλάτων, Πολιτεία 878 D.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματορίου τῆς τρίτης τάξεως ἐν γένει. — Τὸ φυσιογνωστικὸν καὶ ποιητικὸν στοιχεῖον ἀναπόφευκτον καὶ παιδευτικώτατον. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι· χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν μικρῶν παιδῶν βιβλίοις. — Ἡ παγκόσμιος δόξα καὶ τιμὴ αὐτῶν. — Ἡ ἔφοδος παιδευτικὴ καὶ βιωφελὴς αὐτῶν δύναμις. — Ἡ ψυχολογικὴ διαίρεσις αὐτῶν. — Τὰ πολύτιμα διδάγματα αὐτῶν. — Μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς. — Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν κληροδοτηθέντων τῷ ἀνθρώπινῳ γένει ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. — Πόλις ἄνδρα διδάσκει. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν τεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων. — Οὐδὲν δημαγωγικόν. — Πολύτιμα διδάγματα τῶν Αἰσωπέων μύθων· πείθεσθε τοῖς φρονιμωτέροις. — Ἡ σύνεσις πρῶτιστον ἐν τῷ βίῳ. — Ἡ ἀλαζονεία καταγέλαστον καὶ ὀλέθριον. — Ὁ Θεὸς κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν φρονημάτων. — Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία. — Κακοῖς μὴ προσομιλεῖ. — Σωφροσύνη ἀγαθόν, ἀφροσύνη κακόν. — Ἐκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. — Πάντα πόνος τεύχει βροτοῖς μελέτη τε βροτεῖη. — Ὑπέροπον μηδὲν ποτ' εἴπης μηδ' ὄγκον ἄρη μηδένα. — Φθειρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὀμιλίαι κακαί. — Ἡ πολλαπλῆ χρῆσις τῶν αὐτῶν Αἰσωπέων μύθων. — Ἡ ἐν τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ ἀξία αὐτῶν.

Ἡ σκηνὴ κατὰ τὸ νέον τοῦτο κριτικὸν ἔργον δὲν ἀλλάσσει πλέον, ἀλλ' ὅπως ἔχει μεταφέρεται εἰς τὸ μέσον μυκωμένων καὶ ἀφριζόντων οἰστροπλήγων.

Ἐνταῦθα οἱ ἄφροι τῆς λύσεως πυκνότατοι ἐκ τοῦ μελαντάτου Ἐρέβους ἀναφυσώμενοι κατακαλύπτουσι καὶ σελίδας καὶ φύλλα καὶ παραγράφους τῆς ἐπισήμου δὴ ταύτης ἐκθέσεως τῶν σωφρονούντων τούτων κ. κριτῶν. Ἐνταῦθα πλέον δὲν λέγεται ὅτι προετάχθη τὸ α τοῦ ο, οὐδ' ὅτι εἶνε ἀπίθανοι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οὐδ' ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφῶσιν « ὁ ἥλιος ἔδω πάππια ταρατσα γουγιάζω »· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι τὰ πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ κεφάλαια εἶνε πάντῃ ξένα πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἄθλιον τι καὶ ἐλεινὸν διανοητικὸν ἐξάμβλωμα, ὅτι ὁ Αἴσωπος ἦτο δούλος καὶ ἀνδράποδον εὐτελές, ὅτι τὰ φυσήματα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἶνε ἀνδραποδώδη, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ζῶντες ἐν ἐλευθερίᾳ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τοιούτων ἀνδραποδῶν διδαγμάτων, ὅτι τὰ διηγήματα πάντα σχεδὸν εἶνε γελοῖα, μωρὰ, ἀνούσια, βλαπτικὰ, ὅτι τὰ ὀλίγα καλὰ πρέπει νὰ μετατοπισθῶσιν εἰς ἄλλην τάξιν, τὰ δ' ἄλλα νὰ πεταχθῶσιν εἰς τὸν δρόμον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν εἶνε ἀσεβής, ἀφιλόπατρις, Ἑλλήνων ἀπάντων ἀπαιδευτώτατος, ἀναισθητος καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καὶ φαίνονται μὲν ὅτι οἱ ἄφροι οὗτοι τῆς λύσεως ἐξέρχονται ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κάτωθεν αὐτῶν ὑπογεγραμμένου « Ἰωάν. Σιμπούλου », ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ὀπτικὴ ἀπάτη. Τὸ νωδὸν τοῦ γεροντίου τούτου στόμα ὄζει γάλακτος ἀκόμη. Οἱ ἄφροι διοχετευόμενοι μόνον δι' αὐτοῦ εἰς τὰ φύλλα τῆς Ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀποπτύονται μακρόθεν, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς. Ὁ κ. « Ἰωάννης Σιμόπουλος » οὔτε νὰ ἀφραῖνῃ οὔτε νὰ ἀναισχυνητῇ ἐπὶ τοσοῦτον εἶνε ἱκανός. Ἄλλοι ἔγραψαν τὴν ἐκθεσιν, αὐτὸς μόνον τὴν ὑπέγραψε καὶ τὴν ἐξάπεστειλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, χωρὶς νὰ τὴν ἀναγνώσῃ κἀν. Τὸν ἠπάτησαν τὸν ἄνθρωπον! Διότι οὔτε ἡ ἡλικία οὔτε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτὸν νὰ προβάλλῃ νῦν εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ βίου δημοσίᾳ λέγων πλὴν τῶν πολλῶν ἄλλων ἀρρητολογιῶν καὶ ταῦτα: « ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινε »! Τοῦτο εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον 1).

Καὶ ἄρχονται οἱ ὑποβολεῖς οὗτοι τοιαῦτα λέγοντες :

1. « Ἀναγνωστικὰ βιβλία τῆς Γ' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων

1) Ἰδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 63 καὶ τὴν ὑποσελίδ. σημ. 3.

δυστυχῶς δύο μόνον ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων γεγραμμένα τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Χαρισίου Παπαμάρκου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καβαλιεράτου.

Α΄.) Τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελεῖται ἐκ μύθων Αἰσωπειῶν ἢ ἄλλων νεωτέρων, ἐκ διηγημάτων ἐκ περιγραφῶν τῆς φύσεως, ἐκ περιγραφῶν καὶ βίων ζώων καὶ ἐκ διαφόρων ποιημάτων.

Ἡ ὕλη αὕτη διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα ὡς ἑξῆς :

- Α΄. Ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν.
- Β΄. Πολυπραγμοσύνη.
- Γ΄. Σπεῦδε βραδέως.
- Δ΄. Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη.
- Ε΄. Ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη.
- Ϛ΄. Ὁ Θεός.
- Ζ΄. Ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων.
- Η΄. Ἡ ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.
- Θ΄. Καλὴ καὶ κακὴ συναναστροφή.
- Ι΄. Φιλανθρωπία.
- ΙΑ΄. Πίστις καὶ ἀφοσίωσις.
- ΙΒ΄. Γενναιότης.

Περιλαμβάνει δ' ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων 4-17 ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων παραγράφους, ἕκαστην τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ εἴτε μῦθος τις, εἴτε διήγημα, εἴτε περιγραφὴ ζώου ἢ φύσεως, εἴτε ποίημα τι.

Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὸ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον « Φιλοστοργία τῶν γονέων » περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους :

- 1) Ἀνέλπιστος σωτηρία.
- 2) Πρὸ τῆς Παναγίας (ποίημα).
- 3) Τὸ ναυτόπουλο (ποίημα).
- 4) Παιδί μου, ὦρα σου καλὴ (ποίημα).
- 5) Ἡ χελιδὼν (πραγματογνωσία).
- 5) Χελιδόνισμα (ποίημα).

Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον « Ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς » περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους :

- 1) Οἱ κόσσυφοι.
- 2) Ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη τῆς Ἄννα.
- 3) Ἡ χρυσὴ καπνοθήκη.
- 4) Τὸ ναυτόπουλο (ποίημα).
- 5) Ὁ κόσσυφος (πραγματογνωσία).
- 6) Ὁ σπίνος (πραγματογνωσία).

Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον « ὁ Θεός » περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους :

- 1) Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους.
- 2) Ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός.
- 3) Ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).
- 4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).
- 5) Ὁ κορυδαλλὸς (πραγματογνωσία).
- 6) Ὁ κορυδαλλὸς (πραγματογνωσία).
- 7) Ὁ κορυδαλλὸς (ποίημα).

Ἐκ τῶν τίτλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων 12 κεφαλαίων, ὑποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ σκοπός, ὃν διὰ τοῦ ἀναγνωσματορίου αὐτοῦ ἐπιδιώκει. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ὁ σκοπὸς τοῦ ἀναγνωσματορίου τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὀρθῶς, οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπιδιώκει τοῦτον εἶνε ἐπιτυχής.

Ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τιθέμενος σκοπὸς τοῦ Ἀναγνωσματορίου δὲν ἐπιτυγχάνει.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν 97 ὄλων παραγράφων τοῦ Ἀναγνωσματορίου αἱ 25 εἶνε πάντῃ ξένα πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν. Οὕτως αἱ § 13, 22, 23, 31, 43, 56, 65, 71, 77, 78, 84, 89, 93 καὶ 97, περιέχουσιν ὕλην καθαρῶς πραγματογνωστικὴν, ὅλως ἀλλοτρίαν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκάστου τῶν 12 κεφαλαίων. Ἐπίσης πάντα ἀλλότρια πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκάστου τῶν αὐτῶν κεφαλαίων εἶνε καὶ τὰ παρακολουθοῦντα ἐκάστην τῶν ἀνωτέρω πραγματογνωστικῶν περιγραφῶν ποιήματα οἷα τὰ ἐξ. 14, 24, 32, 57, 58, 59, 60, 66, 82 καὶ 85, διότι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν «ὀκνηρίαν καὶ φιλεργίαν» π. χ. ἢ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ γινομένην πραγματογνωστικὴν περιγραφὴν τοῦ θέρους (§ 13) ἢ τὸ ἐπόμενον ταύτῃ ποίημα τῆς 14 § «τὸ καλοκαῖρι». Οὐδὲ πρὸς τὴν «ὑπερψάνειαν καὶ τὴν μετριοφροσύνην» ἢ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ γινομένην πραγματογνωστικὴν περιγραφὴν τοῦ ξαρος (§ 56) ἢ τὰ ἐπόμενα ταύτῃ τέσσαρα ὄλα ποιήματα (§. 57, 58, 59, 60).

Ἐπίσης οὐδεμίαν ἔχει οὐδ' ἀπομεμακρυσμένην κἄν σχέσιν πρὸς τὴν «καλὴν καὶ κακὴν συναναστροφὴν» ἢ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περιγραφὴν τῆς Καρδερίνας ἢ τὸ εἰς τὴν καρδερίναν ποίημα τοῦ μακαρίτου Τανταλίδου. Ἴνα δὲ μὴ ἐκτεινώμεθα ἐνταῦθα περισσότερον, ἀρκούμεθα νὰ παραπέμψωμεν διὰ τὰ λοιπὰ εἰς τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας παραγράφους.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω 24 παραγράφους, ξένας ὅλως πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν κεφαλαίων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάγονται, ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ ἀποτελοῦν τὴν 20 § ποίημα «ὁ γλᾶρος» τὸ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ περὶ «Πολυπραγμοσύνης» κεφαλαίῳ, καὶ τὸ ὁποῖον οὐ μόνον οὐδεμίαν οὐδὲ πόρρωθεν πρὸς τὴν Πολυπραγμοσύνην ἔχει σχέσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀμέσως προηγουμένην αὐτοῦ παράγραφον (§ 19) συγκρούεται καὶ ἀντικρὺς ἀντιφάσκει.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω 25 ὄλοι παράγραφοι ἐκ τῶν 97 τῶν ἀποτελουσῶν τὸ Ἀναγνωσμάτιον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου οὐδόλως συμβάλλονται εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐφ' ἐκάστου τῶν 12 αὐτοῦ κεφαλαίων ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει.

«Ὅταν τινὸς ἀναισχυντία προσκόπτῃς, εὐθύς πυνθάνου σεαυτόν. Δύνανται οὖν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναισχυντοὶ μὴ εἶναι; οὐ δύνανται. Μὴ οὖν ἀπαίτει τὸ ἀδύνατον. Εἰς γὰρ καὶ οὗτός ἐστιν ἐκείνων τῶν ἀναισχύντων, οὓς ἀνάγκη ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι» 1).

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος, Τῶν εἰς ἑαυτόν 9, 42.

Τὰ δὲ κεφάλαια τὰ οὕτως ἀνοσίως καὶ ἀθέως μολυνοπραγμονούμενα εἶνε·

α') Πάντα τὰ φυσιογνωστικά: Τὸ θέρος, τὸ φθινόπωρον, τὸ δενδρύλλιον κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὁ χειμὼν, ἡ χιών, τὸ ἔαρ, ὁ κορυδαλλός, ἡ χελιδών, ὁ κόσσυφος, ὁ σπίνος, ἡ ἀκανθυλλίς, ἡ ἀηδών, ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ ὄρνις, ὁ ἀετός.

β') Πάντα τὰ ποιήματα: Τὸ καλοκαίρι τοῦ Βιζυηνοῦ, τὸ φθινόπωρον τοῦ Καρασούτσα, ὁ χειμὼν τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἡ ἀνοιξίς τοῦ Βηλαρᾶ, ἡ ἀνοιξίς τοῦ Ῥαγκαβῆ, ἡ ἀνοιξίς τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἡ ἐαρινὴ ἐσπέρα τοῦ Βιζυηνοῦ, ὁ κορυδαλλός τοῦ αὐτοῦ, ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια τοῦ κ. Γ. Δροσίνη, ἡ καρδερίνα τοῦ Τανταλίδου καὶ ὁ γλᾶρος τοῦ κ. Δαμιανοῦ.

Καὶ οὕτω τῶν κ. κριτῶν τὸ πρωτοφανές τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς ἀναγνωστικῆς βιβλίον ἀποβαίνει ἀρμόδιον διὰ τὴν χώραν τῶν Ἀβδυρητῶν μόνον, ἐστερημένον τῶν δύο κρατίστων αὐτοῦ παιδευτικῶν στοιχείων, τοῦ φυσιογνωστικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ!

Καὶ διὰ τί;

Διότι ὄντα τὰ ποιήματα ταῦτα ἐκ τῶν ἀνθηροτάτων τῆς καθ' ἡμᾶς ποιήσεως οὐδεμίαν τροφήν ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν μοχθηρίαν τῶν λυσσόντων τούτων Ἑλλήνων κριτῶν! Τὰ δὲ φυσιογνωστικά κεφάλαια, εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀφθίτων πηγῶν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς χάριτος ἐν τῷ λόγῳ, ἐκ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τῆς Σαπφούς, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Ἰβύκου, τοῦ Βαχχυλίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Θεοκρίτου καὶ τῶν τοιοῦτων θείων ἱεροφαντῶν παντὸς οὐρανοῦ καὶ ἀφθίτου ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπότητος 1), εἶνε κόσμος, μεθ' οὐ οὐδὲν σημεῖον ἐπαφῆς ἔσχον ποτέ, μεθ' οὐ οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν ἔσχον ποτέ, ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἀνεστράφησάν ποτε οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταί. Ἀνθρώπια τοῦ φυράματος αὐτῶν χαίρουσι κυλιόμενα εἰς τὰ ἐστεμμένα «βογχαλητὰ» καὶ τὰς ἐστεμμένας «μύξας» τοῦ κ. Βρατσάνου, εἰς τὴν ἐστεμμένην «κόπρον» καὶ τὰ ἐστεμμένα «περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου: «Υεσ γὰρ ἤδονται βορβόρω μᾶλλον ἢ καθαρῷ ὕδατι καὶ

1) Ἴδε τῆς ἐμῆς πραγματείας «Υθλοὶ καὶ πράγματα» σελ. 211-276.

ἐπὶ φορυτῶ μαργαίνουσι», κατὰ τὸν Δημόκριτον 1). Τὴν εὐωδίαν τῶν μύρων καὶ τῶν ρόδων δὲν ἀνέχονται οἱ μυκτῆρες αὐτῶν. Ἡ εὐωδία φονεύει τὰ τοιαῦτα ὄντα. «Οὕτω λέγεται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῶ τι μεμυρισμένον φαγεῖν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ρόδων ὀσμῆς» 2).

Ἐλελεῦ ἐλελεῦ, ὑπὸ μ' αὔ σφάκελος
καὶ φρενοπληγεῖς μανίαὶ θάλλπουσ',
οἴστρου δ' ἄρδις χρίει μ' ἄπυρος·
τροχοδινεῖται δ' ὄμμαθ' ἐλίγδην,
ἔξω δὲ δρόμου φέρομαι λύσσης
πνεύματι μάργῳ γλώσσης ἀκρατής·
θολεροὶ δὲ λόγοι παίουσ' εἰκῆ
στυγνῆς πρὸς κύμασιν ἄτης 3).

Καὶ συναποπτύονται τούτου ἔνεκα ἐκ τοῦ μαινομένου στόματος αὐτῶν μετὰ πυκνῶν πλέον τῆς λύσσης ἀφρῶν τοιαῦτά τινα :

«Ἴδωμεν νῦν κατὰ πόσον συμβάλλεται εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέως ἢ λοιπῆ ὕλη τοῦ Ἀναγνωσματορίου αὐτοῦ.

Καὶ ἡ λοιπὴ ὕλη ἀπαρτιζομένη ἐξ 72 § δύο πρὸ πάντων φέρει μέγιστα ἀμαρτήματα τὰ ἐξῆς :

α.) Ὅτι ἐνῶ εἶνε προωρισμένη διὰ τὴν τρίτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μύθων, καὶ β.) ὅτι ἐκ τῶν μύθων τούτων οἱ πλεῖστοι εἶνε λίαν κακῶς ἐκλελεγμένοι, ὥστε ἢ ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ, ἢ διδάσκουσι περισσοτέρας κακίας καὶ πονηρίας ἢ ἀρετάς· τινὲς δὲ καὶ ἔχουσι παρανοηθῆ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Χρῆσις ἐκλεκτῶν τινῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων, οὐδέ-

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. 10, ἐκδ. Potter, σελ. 76.

2) Ἀριστοτέλης, Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 845, α, 35.— Καὶ Αἰλιανὸς περὶ ζώων 1, 38: Κανθάροις δὲ κακόμοις θηρίοις εἴ τις ἐπιρράνει μύρον, οἳ δὲ τὴν εὐωδίαν οὐ φέρουσιν, ἀλλ' ἀποθνήσκουσιν. Οὕτω τοί φασι καὶ τοὺς βυρσοδέψας συστραφέντας ἀερί κακῶ βδελύττεσθαι μύρον. — Περὶ τῆς ἐξόχου δὲ παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φυσιογνωσίας ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω ἐν σελ. 137-143 καὶ 150-156.

3) Αἰσχύλος, Προμηθεὺς δεσμώτης 877.

ποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ' καὶ Δ'. Ὑπάρχουσι μάλιστα οἱ φρονούντες ὅτι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Α' τάξει πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται ἡ διδασκαλία μύθων. Ἐνῶ δὲ κατὰ ταῦτα ὤφειλε καὶ ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου, προκειμένου περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς Γ' τάξεως, ἢ μὴδὲνα μῦθον νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῷ, ἢ ὅτι ἐλαχίστους, οὗτος τὸναντίον 40 ὅλας παραγράφους ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν 72 ἀπετέλεσεν ἀποκλειστικῶς ἐκ μύθων Αἰσώπειων τῶν πλείστων, ὥστε τὸ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθὲν βιβλίον αὐτοῦ νὰ ὁμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς συλλογὴν Αἰσώπειων μύθων ἢ πρὸς Ἀναγνωσματάριον τῆς Γ' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου σημειοῦνται μόνον τρεῖς καὶ εἰκοσὶν (23) Αἰσώπειοι μῦθοι· εἰς τούτους ὅμως πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ὁ τῆς § 19 «Λάρος καὶ ἰέραξ» καὶ ὁ τῆς 51 «Γάται καὶ ποντικοὶ» καὶ ὁ τῆς 54 «Πειτινοί», οἵτινες εἶνε καὶ οὗτοι ἐκ τῶν Αἰσώπειων μύθων, δὲν σημειοῦνται ὅμως ὑπὸ τοῦ κ. Παπαμάρκου ὡς τοιοῦτοι. Ἐπίσης εἰς τοὺς Αἰσώπειους μύθους ὀφείλομεν νὰ καταλέξωμεν καὶ τὸ ὑπὸ § 6 ποίημα «ὁ ζιζηκας καὶ τὸ μυρμηκι» καθὼς καὶ πέντε ἄλλα προσέτι ποιήματα τὰ ὑπὸ § 34, 46, 48, 52 καὶ 82, τὰ ἐπιγραφόμενα·

« Τράγος καὶ ἀλώπηξ ».

« Ὄνος φέρων λεοντῆν ».

« Ὄνος φέρων εἰκόνα ».

« Βάτραχος ».

« Ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια »· διότι οὔτε τὸ μέτρον, οὔτε ἡ ὁμοιοκαταληξία συνιστᾷ τὸν μῦθον, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω 32 ὅλων Αἰσώπειων μύθων περιέχει τὸ Ἀναγνωσματάριον καὶ 8 ἔτι μὴ Αἰσώπειους τοὺς ἐξῆς :

§ 1. Τὰ ὄκνηρὰ παιδία.

§ 7. Τὰ δύο ἄροτρα.

§ 9. Αἱ καρακάξαι καὶ ἡ στάμνα.

§ 10. Τὸ καλὸν παιδίον.

§ 15. Ὁ πίθηκος.

§ 20. Ὁ γλάρος.

§ 55. Οἱ στάχνες τοῦ σίτου.

§ 83. Ἡ καλὴ συναναστροφή.

Ὡστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων ἐν συνόλῳ μύθων ἀνέρχεται εἰς 40.

Ἡ ὑπερβολικὴ δὲ αὕτη κατάχρησις μύθων ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδεδστάτην ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου·

Ψεύδη μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ κακοήθεια μόνον μεγίστη.

Α' **Ψεύδη μικρὰ.**— 1) « Αἱ γάται καὶ οἱ ποντικοὶ » δὲν εἶνε Αἰσώπειος μῦθος. Εἶνε ὁ μῦθος « Die kluge Versammlung » τοῦ Curtmann, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Wirth καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῆς Λειψίας, ἢ τοῦ Bran-

dauer, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ἀναγνωσματάρῳ τοῦ Niedergesäss 1).

2) «Τὸ καλὸν παιδίον» καὶ «τὰ ὀκνηρὰ παιδία) 2) δὲν εἶνε μῦθοι οὔτε Αἰσώπειοι οὔτε μὴ Αἰσώπειοι. Τὰ τοιαῦτα πνευματικὰ προϊόντα δὲν λέγονται μῦθοι, λέγονται «παραβολαὶ» (Parabeln) 3).

3) «Ὁ γλάρος», «ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια» καὶ «ἡ καλὴ συναναστροφὴ» δὲν εἶνε μῦθοι οὔτε Αἰσώπειοι οὔτε μὴ Αἰσώπειοι. Εἶνε ἔμμετροι παραβολαὶ χαριέσταται καὶ διδακτικώταται τῶν κ. κ. Δαμιανοῦ, Δροσίνῃ καὶ Βυζαντίου, ἐκ τῶν εὐωδιστάτων τοῦ ἡμετέρου ποιητικοῦ Παρνασσοῦ ἀνθῶν.

Β'. **Ψεύδη μεγάλα.** — 1) «Χρῆσις ἐκλεκτῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ' καὶ Δ'», λέγουσιν.

Ἐντροπή! Ὁ ἡμέτερος ὄργανικὸς νόμος τοῦ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδύσεως διατάσσει ῥητῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Αἰσωπειῶν μύθων. Ἐν ἔτει 1895 μάλιστα κατὰ τὸν τελεσθέντα τότε διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης ἐκπαιδύσεως ἐβραβεύθη ἡ Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια τοῦ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου περιέχουσα 48 Αἰσωπειῶν μύθους 4). Ἡ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου προκήρυξις περὶ διαγωνισμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως διατάσσει ῥητῶς τὴν ἀναγραφὴν Αἰσωπειῶν μύθων.

Πάντα καὶ τὰ 30 Ἀναγνωσματάρια, ἅτινα ἔχω ὑπ' ὄψιν, Πρωσ-

1) Wirth, Deutsches Lesebuch für höhere Töchterschulen I Theil, I Cursus, 3 Aufl. 1887, σελ. 19, ἀριθ. 31. — Deutsches Lesebuch für mehrklassige Schulen, herausg. von einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs, Erste Stufe, Leipzig, 1883, σελ. 112, ἀριθ. 172. — Niedergesäss, Deutsches Lesebuch, 2, Schuljahr, 42 Auflage, Wien 1892, σελ. 62, ἀριθ. 82.

2) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν ἀναγνωσμ. τῆς τρίτης τάξ. σελ. 13 καὶ σελ. 3.

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1393, α, 27: Παραδειγμάτων δὲ εἶδη δύο· ἐν μὲν γὰρ ἔστι παραδείγματος εἶδος τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα, ἐν δὲ τὸ αὐτὸν ποιεῖν· τούτου δ' ἐν μὲν παραβολή, ἐν δὲ λόγος, οἷον οἱ Αἰσώπειοι καὶ οἱ Λιβυκοί. — Τὴν διάκρισιν τῶν δύο τούτων ἐνοιῶν συγχεομένων συνήθως ἐναργέστατα ἐκθέτει ὁ Lessing ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ Abhandlungen über die Fabel, ἐκδ. Λειψίας 1854, τ. 4, σελ. 270-273. Ἴδε καὶ παραδείγματα παραβολῆς αὐτόθ. σελ. 266-270.

4) Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῇ Α' τάξει τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων μαθητευόντων ὑπὸ Γ. Α. Παπαβασιλείου βραβευθεῖσα ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ΒΡΑ' νόμον, ἐκδ. ἐβδόμη 1895.

οικά, Βαυαρικά, Σαξωνικά, Έλβετικά, Αυστριακά κτλ. πάντα άνεξαιρέτως από τής Β' τάξεως του δημοτικού σχολείου μέχρι τής Η'. και από τής κατωτάτης τάξεως των άνωτέρων Παρθεναγωγείων μέχρι τής άνωτάτης, και από τής κατωτάτης τάξεως των άστικων σχολείων (Bürgerschule) μέχρι τής άνωτάτης, και από τής κατωτάτης των Διδασκαλείων μέχρι τής άνωτάτης, πάντα περιλαμβάνουσιν από 2-122 μύθους, Αισωπείους και μή, πάντα άνεξαιρέτως 1).

1) 1) Deutsches Lesebuch für das Bedürfnis oberfränkischer Volksschulen, München, I Theil, μύθους 9, ών 1 Αισώπειος.— 2) Deuts. L. für die Unterklasse der bayrischen Volksschulen, München, μύθους 4, πάντας Αισωπείους.— 3) Förster, Les. für die Mittelklasse der Elementarschulen in Elsass-Lothringen 1894, μύθους 9, ών οι 7 Αισώπειοι.— 4) Clemen, D. L. für Bürgerschulen und unter. Klassen höherer Lehranstalten, I Theil 1894—τό II τμήμα επιγράφεται Fabeln, Parabeln und Märchen σελ. 51-93, από άρ. 54-113, 59 μύθοι, ών 9 Αισώπειοι.— 5) Haesters, Les. für die Mittelk. kath. Volks, Mυθ. 19.— 6) Haesters-Richter, Deut. Les. f. die Mittelk. der Volkss. 1894, Mυθ. 14. Παραμύθια 13.— 27.— 7) Haesters-Richter, für die Oberklassen 1894, Mυθ. 6, Αισώπ. 1, Märchen 1.— 8) Sarslach-Haupt (Prov. Sachsen) 1893, Mυθ. 19, Αισώπ. 4 (άρ. 23, 291, 388-417).— 9) Mair, f. d. V. Oestreichs I Theil, Mυθοι 8, ών οι 5 Αισώπειοι (άρ. 84, 89, 114, 146, 154), Παραμύθια 2, Παραβολαι 13. II Theil. Παραμ. 1. Παραβολαι 2. Mυθοι 8, ών Αισώπειοι οι ύπ' άρ. 10, 23, 112, 131) — Αυτόθι III Theil (IV Klasse) Παραβολ. 1. Παραμύθια 4. Mυθοι 3, πάντες Αισώπειοι (άρ. 8. 37. 88) — αυτόθι IV Theil (V Klasse) Παραμ. 4. Mυθοι 4.— 10) Του αυτού für die Bürgerschulen 1894, I Theil Fabeln und Parabeln, κεφάλαιον όλον Märchen, Sagen, Legenden (Αισώπ. μυθ. ύπ' άριθ. 37). αυτόθι II Theil: Fabeln-Parabeln, 12 κεφ. (Αισώπειοι άρ. 17. 114) Mythen, Sagen, Märchen-Legenden 15 τό όλον.— Αυτόθι III Theil Mυθ. 4.— 11) Gabriel-Supprian Ausg. B, I. Mittelstufe, 1894: Sagen 7. Legenden 1, Parabeln 18, Märchen 15, Mυθοι 12 (Αισώπ. άρ. 29. 95. 97. 136. 153. 184. 188. 201. 229. 251) = 53 — Αυτόθι II Theil, Oberstufe, Sagen 3, Märchen 3, Fabeln 9 (Αισώπ. άρ. 9. 27).— 12) Gabriel-Supprian D. L. f. V. Ausgabe A in einem Bande 1893, Sage 5, Märchen 7, Mυθοι 15, (Αισώπειοι άρ. 12. 13. 20. 23. 39. 62. 92. 142. 164) = 27. 13) Gabriel-Supprian, Kinderfreund, 1894. Ausg. C. Sagen 7, Legenden 2, Märchen 8, Mυθοι 14 (Αισώπ. άρ. 119, 123, 126, 137, 155, 182, 209, 207, 249) — 14) Flüggé Zweites Lesebuch, 48 Aufl. 1894. Märchen 7, Mυθοι 7 (Αισώπ. άρ. 16).— 15) Keck, Norddeutsches Leseb. 19 έκδ. 1890, Mυθ. 7 (Αισώπ. άρ. 51, 54, 91, 92, 95), Märchen 5, παραβ. 2, Μυθώδη 4 = 18.— 16) Hirts-Bock, II. Theil für die Mittel und Oberstufe 1892. Märchen 7, Mυθοι 10 (Αισώπ. σελ. 4, 5, 407, 438).— 17) D. L. für mehrklassig. Schule v. einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs, I Stufe, 1893. Märchen 6, μυθώδη 5, Mυθος 22 (ών Αισώπ. άρ. 72, 107, 162, 168, 183, 186, 243).— Αυτόθι. II Stufe (3 και 4 τάξ.): Legenden 1, Märchen 12, Mυθοι 29, ών Αισώπ. οι ύπ' άριθ. 33, 41, 61, 86, 88, 89, 93, 94, 95, 97, 99, 102, 103, 104, 108), Έδιον όλον κεφάλαιον « Märchen » σ. 49-77,

2. «Υπάρχουσι μάλιστα οὐ φρονοῦντες ὅτι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Α'. τάξει πρέπει νὰ ἐπιτρέπῃται ἡ διδασκαλία μύθων», λέγουσιν.

Ψεῦδος! Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ μέγας τῆς Γερμανίας φιλόσοφος Wolf, δι' ἐνθουσιωδῶν λόγων ἐξῆρε τὴν μεγίστην ἠθικὴν ὠφέλειαν, ἣν παρέχουσιν τοῖς φιλομαθοῦσιν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ὁμογνωμονῶν αὐτῷ μέγας Lessing ἐξῆρε τὴν μεγίστην διανοητικὴν ὠφέλειαν, ἣν παρέχουσιν οὗτοι 1), πάντες οἱ

ἴδιον ὄλον κεφάλ. Fabeln, σελ. 77-87. — 18) *Wetzel-Schumann*, *Ausg. A.*, 1894, I Theil. Märchen 12, Μῦθοι 16 (ῶν Αἰσώπ. II, ἀρ. 71, 96, 97, 102, 106, 114, 125) = 28. *Αὐτόθι*, II Theil 1891. Märchen 4, Μῦθοι 4, (Αἰσ. 82, 83, 94). — 19) *Erkelenz D. L. für höhere Mädchenschulen*, I Theil 1891, 2 καὶ 3 Schulj. Märchen 47, Μῦθοι 9 (Αἰσ. σελ. 24) = 56. — 20) *Bumüller-Schuster*, *Drittes Schuljahr*, 7 Aufl. 1890. Sagen 1, Märchen 2, Μῦθοι 2 (Αἰσ. ἀρ. 62, 105). — 21) *Brünnert*, *Erstes Schul- und Bildungsbuch*, zweite Abtheilung, 17 Aufl. 1889. Märchen 3, μυθώδη 2, Fabeln 18 (Αἰσ. σελ. 98, σελ. 68) — *αὐτόθι*. *Zweites Schulbuch für Mittelklassen* 1893: Märchen 2, Fabeln 19, (Αἰσώπ. ἀρ. 47, 49, 191, 223). — 22) *Niedergesäss*, 2 Schuljahr, 42 Aufl. Παραμῦθια 4, μυθώδη 4, Μῦθοι 16 (Αἰσ. ἀρ. 30, 44) — 3 Schuljahr, 38 Aufl. Sagen 2, Märchen 4, Μῦθοι 8 — (Αἰσ. ἀρ. 20, 33) = 14. — 23) *Τοῦ αὐτοῦ D. L. für Bürgerschulen* 27 Aufl. 1894, I Classe, Μῦθοι 3. — *Τοῦ αὐτοῦ II Classe* Märchen, 1, Parabeln 1, Μῦθοι 12 (Αἰσ. ἀρ. 21) = 14. — *Τοῦ αὐτοῦ III Classe* 11 Aufl. 1892 μ. 17 (Αἰσ. σελ. 29). — 24) *Hansen*, *D. L. I Theil*, 21 Aufl. 1886. Märchen 27, μυθώδη, 15, Μῦθοι 20 (Αἰσ. ἀρ. 26, 35, 37, 46, 75, 112, 206) = 62. — *Τοῦ αὐτοῦ II Theil*, 21 Auflage Märchen 6, Μῦθ. 21, (Αἰσ. ἀρ. 3, 5, 14, 41, 191, 192) = 27. — 25) *Wirth D. L. für höhere Töchter Schulen*, I Theil, I Cursus, Aufl. 3, 1878. Märchen 7, Μῦθοι 10, (Αἰσ. ἀρ. 16, 80) = 16 — II Theil, II Cursus, Märchen 3 Μῦθοι 4. — *Τοῦ αὐτοῦ III Theil*, I Cursus, 4 Aufl. 1879. Märchen 4, Μῦθοι 7 (Αἰσ. ἀρ. 36). — IV Theil μ. I. V Theil 2. — 26) *Ch. Schmid*, *Kurze Erzählungen München* (Αἰσ. μῦθοι 2, 28, σ. 92. 3, 42, σ. 168. 4, 14 σ. 197. 27) *Böckler-Fritz*, *D. L. für die Mittelstufe der Volksschul.* 1874. Παραμῦθια 9, μῦθοι 27, (Αἰσώπειοι 10. σελ. 36. 38. 56. 71. 72. 83. 86. 87. 87. 153) ὅ ἐστι ἀπὸ σελ. 20 - 87 κατὰ συνέχειαν καὶ εἶτα σποραδικῶς — *τοῦ αὐτοῦ für die Oberstufe* 1873, Märchen 6, Μῦθοι 12, = 18. — 28) *Engelien-Fechner* *Ausg. B.* I) Theil, 1874. Μῦθοι 31 (Αἰσώπ. 13 : σελ. 4. 5. 6. 6. 7. 9. 10. 11. 12. 13. 19. 22. 32. 33. 38. 40. 41). — II Theil, Μῦθ. 7 (Αἰσ. σελ. 9) — III Theil, Μῦθ. 2. — 29. *Sostmann*, *D. L. für Mittelklassen der Bürgerschulen und Oberklassen der Volksschulen*, Jena, 1864. Μῦθοι 87 ὧν οἱ 28 Αἰσώπειοι) πρὸς δὲ καὶ 35 πεζὰ καὶ ἔμμετρα μυθικοῦ περιεχομένου ἀπὸ σελ. 112-177, τὸ ὄλον 122. — 30) *Kehr-Kriebitsch*, *Lesebuch für deutsche Lehrerbildungsaustalten*, Gotha, 1874, I Band, μῦθοι 31. II Band, μῦθοι 20. III Band 7. IV. Band περὶ τῶν μύθων σελ. 91-96 καὶ σελ. 206 κέξ.

Κριταὶ εὐορκοὶ, πεπαιδευμένοι καὶ φιλαλήθειαι!

1) Lessing, *Abhandlungen über die Fabel* 1759, ἔκδ. Λειψίας 1854, τόμ. 4, σελ. 309 — 314, ἐνθα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα γνώμη τοῦ Wolf.

ὅπως οὖν λόγου ἄξιοι ἐν Γερμανίᾳ θεωρητικοί τε καὶ πρακτικοί παιδαγωγοὶ ἀποφαίνονται ὑπὲρ τῆς σπουδαίας παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν μύθων, πάντες λέγω, πλὴν τῶν κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος γενομένων φιλανθρωπιστῶν, οἵτινες ἀλογίστως καὶ ἀταλαιπώρως παρὰ τοῦ Ῥουσσῶ παραλαβόντες τὴν πρὸς τοὺς μύθους ἐκδηλωθεῖσαν ποτε ἀπαρέσκειαν αὐτοῦ 1), ἐπεβάλλοντο νὰ διδώσωσιν αὐτὴν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἄλλ' ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ ἀπέτυχον οἱ κεκράκται καὶ κοῦφοι οὗτοι φιλανθρωπισταὶ 2).

Οὐδεὶς τῶν ὅπως οὖν διαπεφημισμένων ἐπὶ παιδαγωγικῇ σοφίᾳ καὶ ἐμπειρίᾳ ἐν Γερμανίᾳ ἀποφαίνεται κατὰ τῶν Αἰσωπειῶν μύθων. Οὐδεὶς. Ἄλλὰ πᾶν τούναντίον· ὁ Ziller 3), ὁ Schwarz, ὁ Curtman 4), ὁ Palmer 5), ὁ Kehr 6), ὁ Fechner 7), ὁ Hugo Weber 8), ὁ Klauwell 9), ὁ Böhme 10), ὁ Lüben 11), ὁ Knauss 12),

1) Ὁ Ῥουσσῶ ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ἀλόγου ἀποστοματισμοῦ τῶν μύθων τοῦ Lafontain ἀναλύει ἕνα τούτων «κόραξ καὶ ἀλώπηξ», καὶ εὐρίσκων αὐτὸν διὰ τὰ παιδάρια δυσνόητον ἐν τοῖς πλείστοις ἀποφαίνεται ὅτι «οἱ μῦθοι μόνον εἰς τοὺς ἠλικιωμένους δύνανται νὰ εἶνε ὠφέλιμοι». Ἡ πολεμικὴ του φαίνεται ὅτι κατευθύνεται μᾶλλον κατὰ τῶν κομφειῶν καὶ τῶν περιτεχνήσεων τοῦ Lafontain ἢ κατὰ τῶν μύθων αὐτῶν ἐν γένει. Ἰδ. Rouseau Emil ἐν τῇ Pädagogische Bibliothek von Richter, τόμ. 7, ἔκδ. 2, ἔτ. 1875, σελ. 134-140.

2) Rein, Das erste Schuljahr, dritte Aulag. 1885, σελ. 60.

3) Ziller, Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht, ἔτ. 1865, A, § 5, σελ. 130, σημ. 5. B, § 19, σελ. 428.

4) Schwarz-Curtmann, Lehrbuch des Unterrichts, ἔκδ. 7, ἔτ. 1866, τόμ. 1, σελ. 225.

5) Palmer, Evangelische Pädagogik, ἔκδ. 4, ἔτ. 1869, σελ. 374 καὶ ἐν τῇ ὑποσελ. σημ.

6) Kehr, die Praxis der Volksschule, ἔκδ. 6, ἔτ. 1873, σελ. 137, Lehrstoff für Classe I.— Der deutsche Sprachunterricht im ersten Schuljahre v. Kehr und Schlimbach, ἔτ. 1882, σελ. 118, 165, 170, 180, 197, 198, 200-201, 207, 224, 229, 228-239.

7) Fechner, Der erste Leseunterricht, ἔκδ. 2, ἔτ. 1878, σελ. 111.

8) Hugo Weber, Die Pflege nationaler Bildung, Leipzig, σελ. 87 περὶ τὸ τέλος.

9) Klauwell, das erste Schuljahr, ἔκδ. 6, ἔτ. 1883, σελ. 172-190.

10) Böhme, Auleitung zum Leseunterricht, ἔκδ. 8, ἔτ. 1882, σελ. 25 καὶ ἐν τῇ ὑποσελ. σημ. αὐτόθι.

11) Lüben, Grundsätze und Lehrgänge, ἔκδ. 4, Leipzig 1874, σελ. 12, ἐν ἀρχῇ.

12) Knauss, Das erste Schuljahr, ἔκδ. 4, Stuttgart 1878, σελ. 63, 177, 217.

ὁ Weesenmeyer 1), συνιστῶσιν αὐτοὺς ὡς παιδευτικὸν μέσον πάσης τιμῆς ἄξιον, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι Ἀλφαθηταριογράφοι πάντες — τοῦλάχιστον οἱ ὑπερτριάκοντα οὓς ἔχω ὑπ' ὄψιν — Πρῶσσοι, Σάξωνες, Βαυαροί, Βυρτεμβέργιοι, Ἑλβετοί, Αὐστριακοὶ τιμῶσιν αὐτοὺς οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν 2).

1) Weesenmeyer, Encyclopädie des gesammten Erziehungs=und Unterrichtswesens v. Schmid, ἔκδ. 2, ἔτος 1881, τόμ. 4, σελ. 852, 857, 860.

2) *Armstross-Hegener*, I Theil, 14 Aufl. Märchen 2, Μῦθοι 2, (Αἰσώπ. ἀρ. 6. σελ. 40. σελ. 45, ἀρ. 20). — 2) *Bauer-Schreibmüller*, 23 Aufl. Μῦθοι 6. (Αἰσ. ἀρ. 8, σελ. 71). — 3) *Frühwirt-Felner*, 88 Aufl. 1895, Μῦθ. 1 (Αἰσώπειος καὶ οὗτος σελ. 48). — 4) *Hirt-Bock*, I Theil, 33 Aufl. 1894. Παραμ. 1, μῦθ. 10 (Αἰσ. I σελ. 44. 53. II 16. 40. 81. 83. 84). — 5) *Haesters*, Ausg. B, II Theil, 66 ἔκδ. Μῦθ. 3. 6) *Eckelboom und Esser*, II Theil, 15 Aufl. Μῦθ. 3. — 7) *Niederrheinische*, II Theil. 2 Aufl. 1894. Μῦθ. 3 (Αἰσ. ἀρ. 117, σελ. 64) Παραμῦθ. 1. — 8) *Scharlach-Haupt*, 3 Aufl. 1894. Μῦθ. 3, Παραμ. 2. — 9) *Klauwell-Martin*, 1894. Μῦθ. 10. (Αἰσ. σελ. 61. 70). — *Flügge*, Des Kindes zweite Buch, 29 Aufl. 1893, Μῦθ. 8, (Αἰσ. ἀρ. 76. 77. 126. 127). — 11) *Wangemann*, I Theil 1893. Märchen 2, Μῦθ. 6. — 12) *Der Vorstand der Schürenstiftung*, 2 Aufl. 1893. Μῦθ. 7. — 13) *Berthelt-Jäckel*, 76 Aufl. 1893. Μῦθ. 7. — *Bummüller-Schuster*, 23. Aufl. 1893. Μῦθ. 1. — 15) *Ernst Brännert*, 18 Aufl. 1892, Μῦθ. 2. — 16) *Krumbacher*, 20 Aufl. 1889, Μῦθ. 2. — 17) *Jutting*, 32 Aufl. 1888. Μῦθ. 6 (Αἰσ. 67. 77. 78. 79), Παραμῦθ. 2. 18) *Buscher*, 161 Aufl. 1880, II Abth. Μῦθ. 7. — 19) *Forster*, 8 Aufl. 1888. Μῦθ. 8, Παραμ. 2. (Αἰσ. σελ. 41). — 20) *Adolf Klauwell*, 24 Aufl. 1887, Zweit. Schulbuch Μῦθ. 5 (Αἰσ. σελ. 76). — 21) *Franke*, Vaterländisches Lesebuch, I Theil, 20 Aufl. Παραμῦθ. 2. Μῦθ. 14 (Αἰσ. σελ. 61. 80. 85. 46). — 22) *Schlimbach*, 27 Aufl. 1887. Παραμ. 2. Μῦθ. 11 (Αἰσώπ. σελ. 56. 60. 72. 75. — 23. *Otto Schulz-Bohm*, Ausg C. 1887, Μῦθ. 21 (Αἰσώπ. σελ. 57. 59. 66. 71. 124. 125. 126. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 143). — 24) *A. Böhme*, Ausg. A. 1887, Μῦθοι 12 (Αἰσώπειοι, ἀριθμὸς 47. 59. 60. 62. 66. 69. 72. 76. Ausg. B. I. Stufe, ἀρ. 39). — 25) *Verein praktischer Schulmänner*, I Theil, 1886). Märchen 2, Μῦθ. 3 (Αἰσ. ἀριθ. 69). — 26) *Klussmann*, 3 Aufl. 1885. Μῦθ. 7 (Αἰσ. σελ. 57, 86, 101. 107. 108). — 27) *Lübeckische Fibel*, 9 Aufl. 1882. Μῦθ. 4. — 28) *Fechner*, Ausg. A. 10 Aufl. 1879. (Μῦθ. Αἰσ. σελ. 66. 71) Erstes Lesebuch, 9 Aufl. 1879, Μῦθ. Αἰσ. σ. 57. 73. 114. — 29) *Runkwitz*, 22 Aufl. 1887, Μῦθ. 6 (Αἰσ. σελ. 63. 75, 82). — 30) *Vogel*, Des Kindes zweites Schulbuch, 6 Aufl. 1871. Μῦθ. 5 (Αἰσ. σελ. 156. 118), Παραμῦθ. 1. — 31) Καὶ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἐκδοθὲν ὑπὸ *Karl Theodor Schneider*, Neuvid 1896, περιέχει κεφάλαιον ἰδιαίτερον περιλαμβάνον μύθους παραμῦθια καὶ τὰ τοιαῦτα 26 !

Κριταὶ εὐορκοὶ, πεπαιδευμένοι καὶ φιλαλήθεις !

Γ'. Κακοήθεια μεγίστη.— 1) Καί ἂν ἐν τοῖς μύθοις περιληφθῶσιν πανθ' ὅσα ψευδόμενοι ἐν τοῖς μύθοις κατέλεξαν, πάλιν οὐ τοι, καὶ οἱ 40, πληροῦσιν ἐκ τῶν 244 σελίδων τοῦ χειρογράφου ἐν συνόλῳ σελίδας μόνον 55, ὃ ἐστὶ περὶ τὸ ἐν πέμπτον τοῦ βιβλιαρίου. Ἐπειδὴ δέ, ἂν ἡ ἀλήθεια ἐλέγετο, ἂν ἐλέγετο δηλ. ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν μυθαρῶν πάνσμικρα ὄντα, καίτοι πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, μόλις τὸ ἐν πέμπτον ἐν τούτοις τοῦ ὄλου βιβλίου πληροῦσιν», ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐκτραχιλισθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα «ἡ ὑπερβολικὴ κατάχρησις μύθων ἐν ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ'. τάξεως ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδестаτῆν ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου», τί ἐμηχανεύθησαν! Ἄκουσατε! Ἐν τῇ λύσει αὐτῶν καταβροχθίζουσι σύμπαντα τὰ πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ κεφάλαια μετὰ τῶν ποιημάτων αὐτῶν, ἀριθμοῦσι τὰ ὑπολειπόμενα εἰς 72, συγκαταλέγουσιν ἐν τοῖς μύθοις καὶ μὴ μύθους, ἀναβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τούτων εἰς 40, καὶ λέγουσι: «Ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου 40 ὅλας παραγράφους ἐκ τῶν 72 ἀπετέλεσεν ἀποκλειστικῶς ἐκ μύθων Αἰσωπειῶν τῶν πλείστων. ὥστε τὸ βιβλίον αὐτοῦ νὰ ὁμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς συλλογὴν Αἰσωπειῶν μύθων ἢ πρὸς Ἄναγνωσματάριον»!!

«Ὅφει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρὸν ἄλλ' ἢ σχήματι·
πλάγι' ἐστὶ τάλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον» 1).

2) Λέγουσι, περὶ ἐμοῦ προκειμένου, ὅπως καταχθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα: «Ἡ κατάχρησις μύθων ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδестаτῆν ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου» τάδε: «χρησις ἐκλεκτῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων, οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ'. καὶ Δ'.» — Οἱ αὐτοὶ δέ, προκειμένου περὶ τοῦ κ. Κουρτίδου, ὅπως καταλήξωσιν εἰς τὸ συμπέρασμα: «Προτερεῖ τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦτο τῶν ἄλλων. διὸ καὶ ἐκ τῶν Ἄναγνωσματαρίων τῆς Δ'. τάξεως ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει τοῦτο. ἐπὶ τριετίαν», λέγουσι καὶ ὑπογράφουσι τάδε: «Τὸ Ἄναγνωσματάριον τῆς Δ'. τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου. περιέχει μύθους δεκαεννέα. τὴν αὐτὴν συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδα-

1) Φιλήμων, ἀπόσ. 3, ἐκδ. Κοσκ, τόμ. 2, σελ. 478.

σκαλῖαι εἰσαγόμεναι μετὰ χάριτος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ μορφὴν διηγήσεως .
ἢ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύ-
θοις, ὅποιοι «τὰ μέλη τοῦ σώματος — τὰ δύο ἄροτρα — γεωρ-
γὸς καὶ πελαργὸς — λύκος καὶ κύων, πάντες οἱ ἔμμετροι καὶ
ὁ καλὸς μῦθος τοῦ Λέσιγγ, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ ἵππος».

Εἰς τὴν Γ'. τάξιν ἀπαγορεύονται εἰς τὴν Δ'. στεφανοῦνται!

«Τὸ τὰ ἀδύνατα διώκειν μανικόν· ἀδύνατον δὲ τὸ τοὺς
φαύλους μὴ τοιαῦτά τινα ποιεῖν» 1).

Ἡ λύσσα προχωρεῖ ἐπιτεινομένη!

«Οἶμοι, κασίγνητ', ὄμμα σὸν ταράσσεται,
ταχύς δὲ μετέθου λύσσαν, ἄρτι σωφρονῶν . .
αἰαῖ,
δρομάδες ὦ πτεροφόροι ποτνιαδες θεαί . .
μελάγχρωτες Εὐμενίδες . .
καθικετεύομαι καθικετεύομαι . .
ἑάσατ' (αὐτὸν) ἐκλαθέσθαι λύσσας
μανιάδος δεινᾶς» 2),

ἔξ ἧς ἀναφυσῶνται μετὰ πυκνοτάτων ἀφρῶν τὰ παμμίαρα καὶ μέχρι
τοῦδε εἰς τὸν κόσμον ἀνήκουστα ταῦτα περὶ τῶν Αἰσωπέων μύθων :

«6'. Πολλῶ δὲ μείζον καθίσταται τὸ κακόν, ἐὰν ἀποβλέψωμεν καὶ
εἰς τὴν ποιότητα τῶν συσσωρευθέντων μύθων· διότι, ἐνῶ, προκειμέ-
νου περὶ νεαρῶν παιδῶν, μόνον μῦθοι ἐξόχου ἠθικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ
κάλλους ἐπιτρέπεται νὰ διδαχθῶσι ποτε ἐν δημοτικῶ σχολείῳ, ἐν οἷς
δηλαδὴ μετὰ ποιητικῆς τινος χάριτος ἀπεικονίζονται ἐξοχοὶ ἠθικαὶ
σχέσεις καὶ ἐν οἷς παρίσταται πάντοτε τὸ μὲν κακόν τιμωρούμενον,
τὸ δὲ ἀγαθὸν βραβευόμενον καὶ θριαμβεῦον, οἱ πλεῖστοι τῶν μύθων,
οὓς ἐξελέξατο ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου (καὶ οἱ ὅποιοι βεβαίως οὐδ' ἐποίη-
θησαν, ἵνα διδαχθῶσιν εἰς τρυφεροὺς παῖδας), περιέχουσιν οὐ μόνον
σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπᾶς, δι' ὧν κακῶς παραδειγμα-
τίζονται καὶ διαφθείρονται μᾶλλον ἢ παιδεύονται αἱ ψυχαὶ τῶν παι-
δων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κακίαν παριστῶσι θριαμβεύουσαν. Τὸ ψευ-
δος, ἡ ἀπάτη, ὁ δόλος, ἡ σκληρότης, ἡ ἐπιχαιρεκακία, ἡ κακολογία,

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος, τῶν εἰς ἑαυτὸν 5, 17.

2) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 253. 316. 325. ἔκδ. Dindorf.

ἡ πονηρία, πρωτοστατοῦσιν ἐν αὐτοῖς καὶ παραδειγματίζουσιν ὀλεθρίως τοὺς νεαροὺς παῖδας. Οὐδαμοῦ δ' ἐν αὐτοῖς ἠθικὸν ὕψος, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον κάλλος καὶ πνεῦμα χριστιανικόν, ὅπερ ἔπρεπεν ἐν τούτοις νὰ διαπνέη ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς ἡμετέρας πατρίδος. Ἄν ὁ ἐκ δούλων καταγόμενος Αἰσωπος προετίμα νὰ λέγῃ συγκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἄλλοι τῆς Ἑλλάδος σοφοὶ ἐδίδασκον αὐτὴν φανερά, τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου οὐδένα ἔχουσι λόγον νὰ περιβάλλωσιν αὐτήν, διὰ τοῦ καλύμματος τῶν μύθων. Καὶ ὀρθῶς (ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος § 28) "Ὅτε ὁ Αἰσωπος, «ὦ Σόλων, ἔφη, τοῖς βασιλεῦσι δεῖ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἡδιστα ὁμιλεῖν».

«Μὰ Δί', εἶπεν ὁ Σόλων, ἀλλ' ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἄριστα».

"Ὅρα καὶ Κοραῖ μύθων Αἰσ. συναγωγὴν σελ. δ'».

«Μανίαις τ' ἀλαλαῖς τ' ὀρινόμενοι
ῥιψαύχενι σὺν κλόμφῳ » 1).

Δεκάδες μιαρωτάτων βλασφημιῶν κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς εὐθυκρισίας σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου εἰς τὰ λυσσαλέα ταῦτα σκιρτήματα ψυχῆς ὑπὸ ἀμετρίας παθῶν ἐξεστηκυίας τῶν λογισμῶν! Δεκάδες! — Ὁ Αἰσωπος κατήγετο ἐκ δούλων — ὁ Αἰσωπος ταπεινὸς καὶ δουλόφρων — ὁ Αἰσωπος κόλαξ τῶν τυράννων — ὁ Αἰσωπος ἐξ ἀγεννείας καὶ ἀνανδρίας ἔλεγε συγκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν — ὁ Αἰσωπος συνητήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐξελίσσουσι σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπὰς — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παριστάνουσι θριαμβεύουσαν τὴν κακίαν — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παραδειγματίζουσιν ὀλεθρίως τοὺς νέους παῖδας — τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ ἐλευθέρου κράτους δέονται ἀληθείας εὐπαρρησιάστου καὶ οὐχὶ τῶν ἀνδραποδωδῶν τούτων τῶν Αἰσωπειῶν μύθων ἀληθειῶν κτλ. κτλ. Ὑβρεις πάντα καὶ βλασφημίαι μιαρόγλωσσοι ἀνθρώπων ὑπὸ οἴστρου λυσσώδους οἰστρηλατουμένων! Καὶ ἦσαν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ τέσσαρες μεγάλοσχημοὶ καθηγηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων! Καὶ ἤκουον τὰς ἀνιέρους βλασφημίας ταύτας τέσσαρες ἄνθρωποι ἀποζῶντες ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τέσσαρες ἄνθρωποι μισθούμενοι ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ δὲν εὐρέθη εἰς νὰ ἀρπάσῃ τὸν βδελυρὸν

1) Πίνδαρος, ἀπόσπ. 208, ἐκδ. Bergk, σελ. 450.

χάρτην, τὸν ἀνεχθέντα νὰ γραφῶσιν ἐπ' αὐτοῦ αἱ τοιαῦται μιαιρίαὶ καὶ νὰ ρίψῃ αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ! Καὶ δὲν εὐρέθη εἰς νὰ ἐκκόψῃ τοὺς ὀδόντας καὶ νὰ ἐκσπᾶσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ λυσσαλέου τούτου κυνός, τοιαῦτα κατὰ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοιαῦτα κατὰ τῆς ἐπιστήμης, τοιαῦτα κατὰ τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἀνθρωπικοῦ πολιτισμοῦ καθυλακτοῦντος!

Ὅταν τὸ πρῶτον ἐν χειρογράφῳ παρεδόθησαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως αἱ πάμπολλαι καὶ ἀνήκουστοι αὐταὶ βλασφημίαι διετέλουν ἐν αὐτῷ τμηματάρχῃ, διευθύνων τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Κράτους. Ὑπερπεντηκοντούτης γενόμενος οὐδέποτε — καθόσον ἐνθυμούμαι — μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχον αἰσθανθῆ τόσον ἐξεγερμένον τὸ ἠθικόν μου συναίσθημα, ὅσον κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τοῦ ἐγγράφου τούτου.

Μοὶ ἐφάνη ὅτι βούβαλοι ἄρτι ἀναδύσαντες ἐκ τοῦ βορβόρου, ἐν ᾧ τὴν δίαιταν ἐποιοῦντο, ὑπὸ οἰστρώδους λύσεως καταληφθέντες ἐνέπεσον εἰς αἴθουσαν ἐπιχαρίτως καὶ κομψῶς διὰ ποικίλων λεπτουργημάτων διακεκοσμημένην! Μοὶ ἐφάνη ὅτι συρφετὸς οἰνοβαρῶν ἀχθοφόρων καὶ λεμβούχων καὶ καρραγωγέων καὶ κρεωπωλῶν καὶ ὀδοκαθαριστῶν εἰσορμήσας εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων τῶν τρυφερῶν καὶ ἀβρῶν θυγατέρων ἡμῶν ἠσχημόνει ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐκορυβαντία, ἐκορδάκιζεν! Μοὶ ἐφάνη ὅτι ἤκουον ἀπὸ τοῦ ἐρασμίου στόματος τῆς Σαπφούς ὕστερον ἀπὸ ὑπερδισχίλια καὶ πεντακόσια ἔτη καὶ πάλιν τοὺς πλήρεις ἀγανακτήσεως εὐγενεῖς λόγους αὐτῆς:

Οἶαν τὰν ὑάκινθον ἐν οὔρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστεῖβοισι, χάμαι δ' ἐπιπορφύρει ἄνθος» 1).

Δάκνοντες καὶ δακνόμενοι ὡς ἔχιδναι διάγομεν τὸν ἄθλιον ἡμῶν βίον ἐνταῦθα καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον τῆς παρ' ἡμῖν πονηροκρατίας, ἔλεγον κατ' ἑμαυτόν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τοῦ Κράτους ἐὰν δημοσιευθῶσι τοιαῦται βλασφημίαι κατὰ τῆς ἐπιστήμης, πιθανὸν νὰ ἀναγνωσθῶσιν καὶ ὑπὸ τινος ξένου, καὶ τότε τί ἰδέα θὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων καὶ τί ἰδέα θὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς σεμνότητος τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος

1) Σαπφώ, ἀπόσπ. 94, ἐκδ. Bergk τόμ. 3, σελ. 121.

πληρουμένης ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων ἀνιέρων βλασφημιῶν, ὧν καὶ μία μόνον θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ μεταβάλη εἰς ῥάκος ῥυπαρώτατον καὶ εἰδεχθέστατον καὶ τὸν ἀπλούστατον χάρτην; Εἶπον καὶ πάραυτα ἔσπευσα νὰ καταστήσω γνωστὸν τὸ ἐπικρεμάμενον εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῶν παρ' ἡμῖν γραμματῶν ὄνειδος πέμψας δύο ἀναφοράς, μίαν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ τότε Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν τότε κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας. Ἐν ταύταις ἐξώρκιζον αὐτοὺς νὰ καταστήσωσι μίαν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν λογιωτέρων τῶν παρ' ἡμῖν, ἐκ τῶν κ.κ. Κουμανούδη, Κόντου, Πανταζίδου, Γεωργίου Χατζιδάκη, Ν. Πολίτου καὶ εἴ τινος ἄλλου τοιούτου, ὅπως ἀναγνώσωσι τὴν πρὸς δημοσίευσιν προκειμένην ἔκθεσιν ταύτην, καὶ ἂν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπέιθοντο τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ δὲν ἦσαν μαινομένων καὶ λυσσώντων ἀνθρώπων ἀφροί, τότε νὰ ἐδίδοτο πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, πρότερον δὲ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθη. Καὶ νῦν παριστάμεθα ἐνώπιον πραγμάτων δυναμένων καὶ εἰς τῶν ἀναισθητοτάτων καὶ τῶν ἀφιλοτιμοτάτων τὰς παρειὰς νὰ ἐξεγείρωσι τὸ ἐρύθημα.

«Ὁ Αἰσωπος κατήγετο ἐκ δούλων, ἔζη εἰς τὰς αὐλὰς τῶν τυράννων, ἦτο ἀνδράποδον αὐτῶν, συνηντήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος, διαφωνήσας πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν πρὸς τοὺς τυράννους συμπεριφορὰν συζητήσιν αὐτῶν»! Τίς; Ὁ Αἰσωπος, ὅστις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλοῦν τι συμβολικὸν ὄνομα, ἀπεικονίζον ἐν ἐνὶ συγκεκριμένῳ τύπῳ τὸ δημιουργικὸν Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὸ παραγαγὼν τοὺς μύθους, τοὺς κοινῶς Αἰσωπείους καλουμένους, ἀντικατοπτρίζον τὸν ιδιόρρυθμον χαρακτῆρα τοῦ θαυμασίου τούτου προϊόντος τοῦ δαιμονίου πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ!

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι «παραδειγματίζουν κακῶς καὶ διαφθείρουσι μᾶλλον ἢ παιδεύουσι τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παριστῶσι τὴν κακίαν θριαμβεύουσαν. Ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ δόλος, ἡ σκληρότης, ἡ ἐπιχαιρεκακία, ἡ κακολογία, ἡ πονηρία, πρωτοστατοῦσι καὶ παραδειγματίζουν ὀλεθρίως τοὺς νεαροὺς παιδάς». Τίνες; Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι! Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἱ παιδευτικώτατοι πάντων τῶν διανοητικῶν προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἡ γενναία καὶ ἀπλαστος αὕτη ἔκφρασις τοῦ ἠθικωτάτου καὶ θρησκευτικωτάτου Ἑλληνικοῦ πνεύμα-

τος. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἵτινες μετὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου ἦθους καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἵτινες ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίσεως δι' ἄλλων τῶν αἰώνων, ἀνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς, συνεπικουροῦσιν εἰς τὰς εὐγενεῖς προθέσεις τῶν ἐξοχωτάτων ποιητῶν, εἰς τοὺς ἐξανθρωπιστικούς σκοποὺς τῶν μεγαλονουστάτων φιλοσόφων, εἰς τοὺς παιδευτικούς σκοποὺς τῶν εὐγενεστάτων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀναφανέντων ἔθνων, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Βυζαντινῶν, τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ἀγγλων, τῶν Ἑλβετῶν καὶ σύμπαντος τοῦ τε κατὰ τοὺς παλαιούς καὶ κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους πεπολιτισμένου κόσμου. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων ἡσχολήθησαν ἄνδρες τιμήσαντες τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁ Σωκράτης, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Λούθηρος, ὁ Λέσιγγ, ὁ Πισταλότση 1).

Ἄλλὰ, λέγουσιν, ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμβροντησίας καὶ ἐκ δαιμονοβλαθείας ἐξέλεξα ἐκ τῶν Αἰσωπειῶν τούτων μύθων, «οἱ ὅποιοι βεβαίως οὐδ' ἐποιήθησαν ἵνα διδαχθῶσιν εἰς τρυφεροὺς παῖδας», ὅχι ἐκείνους «ἐν οἷς παρίσταται τὸ μὲν κακὸν τιμωρούμενον, τὸ δὲ ἀγαθὸν βραβεύομενον καὶ θριαμβεῦον», ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκείνους — τοὺς πλείστους τούλάχιστον — ἐν οἷς περιέχονται «οὐ μόνον σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπαί. . . ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κακίαν παριστῶσι θριαμβεύουσαν».

Ὡ τῆς ἀμαθείας μου καὶ τῆς ἐμβροντησίας μου καὶ τῆς δαιμονοβλαθείας μου!

Ἄλλὰ, παρακαλῶ, τίνες τῶν Αἰσωπειῶν μύθων παριστῶσι τὴν ἀρετὴν θριαμβεύουσαν, ἣν δὲν παριστῶσιν ἢ ὑπ' ἐμοῦ τοῦ δαιμονοβλαβοῦς ἐκ συμφύτου φιλαπεχθημοσύνης πρὸς τοὺς σπουδάζοντας τρυφεροὺς ἑλληνόπαιδας ἐξεπίτηδες ἐκλεχθέντες; Διὰ τί δὲν ἀναφέρεται

1) Ἡ βλασφημία αὕτη μοι ἐφάνη τόσο μεγάλη, τὸ ὄνειδος τὸ ἔθνικόν τόσο βαρὺ, ὥστε ἐνόμισα ὡς ἐπιβεβλημένον μοι καθῆκον, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, νὰ ἀποπειραθῶ νὰ ἀναλύσω τὰ κατὰ τοὺς Αἰσωπειοὺς μύθους, οὐχὶ ὅπως διανοίξω τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐκ γενετῆς τυφλῶν Ἑλλήνων τούτων κριτῶν, ἀλλ' ὅπως ἐξιλεώσω — κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν — τὸ βαναύσως περιβεβρισθὲν δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐλπίζων καὶ ἐκ μέσης ψυχῆς εὐχόμενος ἄλλοι νεώτεροι ἐμοῦ καὶ ἐπιτηδειότεροι ὁμοεθνεῖς μου νὰ συμπληρώσωσι τὸ σεμνὸν καὶ ἅγιον τοῦτο ἔργον. Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης μου πραγματείας εὑρῆνται καταγεγραμμένα τὰ ὀλίγα, τὰ ὅποια ἐγὼ ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω ἐκ τοῦ δαιμονίου τούτου ἔργου τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐκ τῶν κοινῶς καλουμένων Αἰσωπειῶν μύθων.

εἰς κἄν τοιοῦτος, ἂν ὄχι πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν τῶν ἀμαθῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν τῶν βαθέων διανοημάτων τῶν κριτῶν τῶν πολυμαθῶν; Ἐν τῇ πολυμαθείᾳ αὐτῶν πῶς διέφυγεν αὐτοῖς τὸ τοῦ Θεῶνος: «Ὁ διορθῶν ὑποδεικνύτω παρὰ τί γέγονε τὸ ἀμάρτημα, καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι» καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν;» 1).

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους οἱ αὐτοί! Προτρεπτικοὶ πάντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, ἀποτρεπτικοὶ πάντες ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ αἰσχρῶν, διδακτικοὶ πάντες πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον παρεμπιπτόντων συμπτωμάτων, σύμβουλοι πάντες σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ποικίλας καὶ ἀντιξόους περιστάσεις τοῦ βίου αὐτῶν, ὁδηγοὶ πάντες ἄριστοι κατὰ τὰς σκοτεινάς καὶ πολυελίκτους τρίβους τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου τῶν ἐφημέρων ἡμῶν βροτῶν. Μόνον ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος εἶνε μεταβλητός, μεταπίπτων ἀπὸ τῆς ἐχεφροσύνης εἰς τὴν παραφροσύνην καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν μανίαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν λύσσαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν τελείαν εὐήθειαν καὶ ἀποβλάκωσιν. Καὶ μόνον κατὰ ταύτας τὰς μεταβολὰς καὶ τὰς διαταράξεις τοῦ νοῦ συµμεταβάλλονται καὶ συνδιαταράσσονται τὰ ἐν αὐτῷ ἰνδαλλόμενα ἀματάστατα ἄλλως ἐν τῇ φύσει καὶ ἀμετάθετα καὶ ἀμετάβλητα καὶ ἀμετακίνητα καὶ ἀπαρασάλευτα παραμένοντα ἀντικείμενα. Ἄπορον πῶς ἐν τῇ τερατώδει πολυμαθείᾳ τῶν ἡμετέρων κριτῶν διεξέφυγον αὐτοῦς τὰ τοῦ Πλάτωνος χαρακτηριστικώτατα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν καταστάσεως ταῦτα: «τῶν νῦν οἱ πολλοὶ τῶν σοφῶν, ὑπὸ τοῦ πυκνὰ περιστρέφουσαι ζητοῦντες, ὅπη ἔχει τὰ ὄντα, αἰεὶ ἰλιγγιωσι, κάπειτα αὐτοῖς φαίνεται περιφέρεισθαι τὰ πράγματα καὶ πάντως φέρεσθαι. αἰτιῶνται δὴ οὐ τὸ ἔνδον τὸ παρὰ σφίσι πάθος αἴτιον εἶναι ταύτης τῆς δόξης, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα οὕτω πεφυκέναι, οὐδὲν αὐτῶν μόνιμον εἶναι οὐδὲ βέβαιον, ἀλλὰ ρεῖν καὶ φέρεσθαι καὶ μεστὰ εἶναι πάσης φορᾶς καὶ γενέσεως αἰεὶ» 2). Ἄπορον πῶς ἐξέπεσον ἐκ τῆς μνήμης αὐτῶν τὰ τοῦ Πλουτάρχου: «Εἶ γε τοῦ μὲν Πενθέως ἀκούοντες ἐν τῇ τραγωδίᾳ λέγοντος «ὡς δύο μὲν ἡλίους ὄρα, διττὰς δὲ Θήβας»,

1) Θεῶν, Προγυμνάσματα, Walz, τόμ. 1, σελ. 171. Spengel, τόμ. 2, σελ. 72, Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην, 34, σελ. 1309.

2) Πλάτων, Κρατύλος 411 Β.

οὐχ ὄραν αὐτὸν ἀλλὰ παρορᾶν λέγομεν, ἐκτρεπόμενον καὶ παρακινουῦντα τοῖς λογισμοῖς » 1).

Μόνον διὰ λόγους ψυχολογικούς καὶ μεθοδικούς δὲν εἶνε εὐάρμοστοι πάντες οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν τῶν παιδῶν, οὐδέποτε δὲ διὰ λόγους ἠθικούς, διὰ λόγους ἠθοποιούς, ἀνθρωποποιούς, ἀνθρωπιστικούς. Οὐδέποτε! Ἐὰν δὲ δὲν εἶχεν οὕτως, πρὸ πολλοῦ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἔθετεν αὐτοὺς εἰς ἀχρηστίαν καὶ δὲν θὰ ἤξιου αὐτοὺς τόσης ὑψηλῆς καὶ παγκοίνου τιμῆς. Ἡ παγκόσμιος τιμὴ καὶ λατρεία αὐτῶν εἶνε ἀσφαλέστατον τεκμήριον ὅτι οἱ μὲν Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε τιμαλφέστατον τῆς ἀνθρωπότητος κειμήλιον 2), οἱ δὲ ὅπως δὴποτε ἀτιμάζοντες αὐτοὺς σφόδρα παρακεκινημένοι τοῖς λογισμοῖς.

Ἐκ λόγων μεθοδικῶν καὶ ψυχολογικῶν καὶ παιδευτικῶν διὰ παιδάρια ἄγοντα ἡλικίαν 6-10 ἐτῶν, ὅπως εἶνε τὰ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως φοιτῶντα, ὑπὲρ ὧν καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία γράφονται, οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς ἀρίστους, εἰς καλοὺς καὶ εἰς ἀκαταλλήλους. Ἄριστοι διὰ παιδάς τῆς ἡλικίας ταύτης εἶνε ἐξήκοντα καὶ ὀκτώ (ἀριθ. 68) 3), καλοὶ πεντήκοντα καὶ τέσσαρες (ἀριθ. 54) 4),

1) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐνοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1083 E. — Εὐριπίδης, Βάχαι 918, ἐκδ. Dindorf.

2) Ἄριστοτέλης, Πολιτικά 1264 α, 1 : Δεῖ δὲ μὴδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ προσέχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν, εἰ ταῦτα καλῶς εἶχεν.

3) Αἰσώπειοι μῦθοι, πληροῦντες πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Μεθοδικῆς, ἄριστοι διὰ παιδάρια ἡλικίας 6-10 ἐτῶν εἶνε μόνον οἱ φερόμενοι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Halm (Αἰσωπέων μύθων συναγωγή, Lipsiae 1875) 68 ἐν ὄλῳ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ἀριθμούς : 5. 6. 8. 16. 18. 21. 35. 39. 44. 45. 48. 59. 61. 74. 75. 92. 100. 103. 110. 111. 120. 127. 134. 145. 177. 180. 194. 196. 200. 201. 204. 218. 225. 231. 233. 239. 243. 246. 255. 256. 271. 280. 285. 291. 293. 298. 298. 299. 300. 308. 322. 324. 333. 334. 343. 344. 345. 353. 356. 357. 362. 363. 401. 407. 416. 419. 420. 422.

4) Αἰσώπειοι μῦθοι, τηροῦντες πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Μεθοδικῆς, ὄχι ἄριστοι ἀλλὰ μόνον καλοὶ διὰ παιδάρια 6-10 ἐτῶν εἶνε οἱ φερόμενοι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Halm 54 ἐν ὄλῳ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ἀριθμούς : 15. 30. 31. 41. 51. 64. 65. 65. 6. 70. 81. 82. 84. 95. 98. 153. 160. 161. 170. 171. 178. 181. 183. 184. 186. 191. 6. 198. 203. 205. 206. 207. 208. 209. 223. 240. 249. 253. 254. 270. 287. 288. 310. 311. 318. 320. 331. 337. 338. 347. 365. 376. 388. 397. 398. 409.

πάντες δ' οἱ λοιποὶ εἶνε ἀκατάλληλοι μὲν διὰ παιδάρια, κατάλληλοι δὲ διὰ μὴ παιδάρια, διὰ μειράκια δηλ. καὶ ἐφήβους, δι' ἄνδρας καὶ γέροντας, διὰ λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, δι' ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, διὰ φιλοσόφους καὶ τεχνίτας, διὰ πολιτικοὺς καὶ διδασκάλους, διὰ πένητας καὶ πλουσίους, δι' ἀνεπτυγμένους ἐν γένει καὶ μὴ ἀνεπτυγμένους 1).

Καὶ νῦν ἡ κριτικὴ τῶν Αἰσωπειῶν τούτων μύθων !

Εἴτε ἐξ ἐμπληξίας, εἴτε τὴν σύμφυτον αὐτῶν τῶν φρενῶν διαστροφήν ὑπέκοντες, εἴτε καὶ ἐν ἐπιγνώσει πάντων τῶν δικανικῶν τεχνασμάτων καὶ πασῶν τῶν σοφιστικῶν καὶ συκοφαντικῶν στρεψολογιῶν τῶν ἐν χρήσει κατὰ τὴν κατάκρισιν τῶν μύθων ὄντες, ἐφήρμοσαν οἱ χαριέντες κριταὶ ἡμῶν κατὰ τὸ κριτικὸν αὐτῶν ἔργον μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας πάσας τὰς περὶ διαστρεβλώσεως καὶ ἀνασκευῆς τῶν μύθων ὑπόθηκας τοῦ Θέωνος λέγοντος : « Ἀνασκευάσομεν δέ. . τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μυθοποιὸς ὁμολογεῖ καὶ ψευδῆ καὶ ἀδύνατα συγγράφειν, πιθανὰ δὲ καὶ ὠφέλιμα, ἀνασκευαστέον δεικνύοντας, ὅτι ἀπίθανα καὶ ἀσύμφορα λέγει· τὸ μὲν οὖν προοίμιον πρόσφορον εἶναι δεῖ τῷ μύθῳ· μετὰ δὲ τὸ προοίμιον ἐκθέσθαι δεῖ τὸν μῦθον, ἐνίοτε δὲ καὶ παρατίθεσθαι. . ἔπειτα δὲ μεταβαίνειν ἐπὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀνασκευάζειν τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐν μέρει, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξαμένους, καὶ πρὸς ἕκαστον μέρος τοῦ μύθου ἐφ' ἑκάστου τόπου λόγων εὐπορεῖν πειρωμένους. ληπτέον δὲ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τόπων τῶνδε· ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς,

1) Ἀκατάλληλοι διὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν εἶνε οἱ μῦθοι οὗτοι μάλιστα ἔνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἐν αὐτοῖς ἐξελίσσονται. Τὰ διανοήματα καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί, αἵτινες περιέχονται ἐν αὐτοῖς, εἶνε ὡς ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῶν φύσει ἀπειρινόητοι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τὴν παιδικήν. Τούτων τῶν μύθων 11 εἶνε κατάλληλοι μᾶλλον διὰ διδασκάλους, γονεῖς καὶ ἄρχοντας ἢ διὰ παιδάρια, ὡς π. χ. ὁ μῦθος 312 κτλ. 19 προαπαιτοῦσιν πλειοτέρας γνώσεις ἐκείνων, ἃς ἔχουσιν οἱ μικροὶ παῖδες, ὡς π. χ. ὁ μῦθος 157 κτλ. 35 προαπαιτοῦσι φιλοσοφικὰς τινὰς γνώσεις, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 83. 118. 349 κτλ. 39 προαπαιτοῦσιν ἐμπειρίαν τινὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 79. 314 κτλ. 46 προαπαιτοῦσι ἐμπειρίαν τινὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 76. 80. 94. 105 κτλ. 66 προαπαιτοῦσιν ἀνάπτυξιν πλειοτέραν ἢ κατὰ παιδάρια ἐξαετῆ καὶ ἑπταετῆ καὶ δεκαετῆ, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 69. 86. 89. 93. 99 κτλ. 19 μύθων ἢ ἐκθεσις εἶνε ἀτεχνος ἢ ἀπρεπῆς καὶ ἀνάρμοστος διὰ παιδάρια μαθητεύοντα ὡς π. χ. ἡ ἐκθεσις τῶν μύθων τῶν ὑπ' ἀριθμ. 371. 395. 406 κτλ. κτλ. Δίδαγμα ὄμω κακότηδες οὐδὲν ἐν οὐδενὶ τῶν 426 μύθων ἐμπεριέχεται, ὅσον ἐγὼ νὰ νοήσω δύναμαι.

ἐκ τοῦ ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ἐκ τοῦ ἔλλιπους, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκ τοῦ μαχομένου, ἐκ τῆς τάξεως, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου ἐκ τοῦ ἀνομοίου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς . . Σμικρὸν διαλάττει τὸ γύμνασμα τοῦτο δικανικῆς ὑποθέσεως» 1).

Λέγουσι δηλ. ἐπὶ λέξει τάδε :

«Τί ἔχει νὰ διδαχθῆ ὁ παῖς ἐκ τοῦ μύθου 16 «Ὅνος καὶ λύκος»; λόγους καὶ πράξεις δουλοπρεπεῖς, οἷοι οἱ τοῦ ὄνου . . καὶ τὸ διὰ στόματος τοῦ λύκου διακηρυττόμενον ἀπαίσιον δίδαγμα ὡς συμπέρασμα τοῦ μύθου «Καλὰ νὰ πάθω! Ἐγὼ εἶμαι τώρα τόσων χρόνων σφαγεύς, τί μοῦ ἐχρειάζετο ν' ἀφήσω τὴν παλαιάν μου τέχνην»; Ὁ μῦθος οὗτος προφανῶς τείνει νὰ στερεώσῃ τὸν κακὸν ἐπὶ τὴν κακίαν, εἶνε δὲ ἀντικρὺς ἐναντίος πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως».

Καὶ μὴν ὄρᾱν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,
δισσὰς δὲ Θήβας καὶ πόλισμ' ἐπτάστομον·
καὶ ταῦρος ἡμῖν πρόσθεν ἠγειῖσθαι δοκεῖς,
καὶ σῶ κέρατα κρατὶ προσπεφυκέναι.
ἀλλ' ἢ ποτ' ἦσθα θήρ; τεταύρωσαι γὰρ οὔν 2).

Δύο ἡλίους ἔβλεπεν ὁ δαιμονοβλαβῆς Πενθεύς καὶ δύο Θήβας καὶ ταῦρος τοῦ ἐφαίνετο ὁ θεὸς Διόνυσος καὶ κέρατα τοῦ ἐφαίνοντο οἱ βόστρυχοι τῆς κεφαλῆς τοῦ θεοῦ καὶ θηρίον ὁ πρὸ αὐτοῦ μέγας θεός. «Παροράν» δὲ λέγει τοῦτο ὁ Πλούταρχος καὶ «ἐκτροπὴν καὶ παρακίνησιν τῶν λογισμῶν», ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω 3).

Δύο ὄνους βλέπουσι καὶ οἱ ἡμέτεροι κ. κριταὶ καὶ δύο λύκους καὶ στερέωσις τοῦ κακοῦ ἐν τῇ κακίᾳ φαίνεται αὐτοῖς ἢ ἀποκλειστικὴ ἀφοσίωσις ἐκάστου εἰς τὸ ἴδιον ἔργον καὶ καταπάτησις τοῦ «χριστιανικοῦ πνεύματος τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως» (!) τὸ νὰ ἀπέχη τις ἐπιχειρήσεων, πρὸς ἃς οὐδεμίαν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα ἔχει, καὶ τὸ νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃ τις ἔργα, ἅτινα οὐδέποτε ἐδιδάχθη, ἅτινα οὐδέποτε ἔμαθεν. Ἐκτροπὴ τελεία καὶ παρακίνησις μεγίστη τῶν λογισμῶν, ὡς βλέπει ἕκαστος καὶ ἰδίους ὀφθαλμοῖς πλέον.

1) Θέων, Προγυμνάσματα 3, Walz τόμ. 1, σελ. 178-179, Spengel τόμ. 2, σ. 76.

2) Εὐριπίδης, Βάκχαι 918, Dindorf.

3) Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 378, ἐν ἀρχῇ.

Οὐδεμία ἀρχὴ ἐνισχύει τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἠθικότητι, οὐδεμία ἀρχὴ προάγει καὶ κατακοσμεῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλειότερον τῆς ἀρχῆς τῆς ἐναποκειμένης ἐν τῷ ὑβριζομένῳ Αἰσωπεῖω τούτῳ μύθῳ 1), καθ' ἣν «ἕκαστος πρέπει ἀποκλειστικῶς νὰ εἶνε ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον ἀπέχων πάσης ἑτεροπραγμοσύνης καὶ πολυπραγμοσύνης. Ταύτην καὶ ἡ Ἱερὰ Γραφή καὶ οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις παιδαγωγοὶ καὶ φιλόσοφοι ἐκθύμως συνιστῶσι καὶ ἐξόχως τιμῶσι.

«Τέκνον, μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις σου· ἐὰν πληθυνῆς, οὐκ ἀθωωθήσῃ, καὶ ἐὰν διώκῃς, οὐ μὴ καταλάβῃς», λέγει ἡ Ἁγία Γραφή 2).

Δαιμονίη, μὴ μοί τι λίην ἀκαχίζεο θυμῷ . .
ἀλλ' εἰς οἶκον ἰούσα τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε,
ιστόν τ' ἠλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι. πόλεμος δ' ἄνδρεςσι μελήσει
πᾶσιν, ἐμοὶ δὲ μάλιστα, τοὶ Ἰλίῳ ἐγγεγάασιν,

λέγει ὁ Ὅμηρος 3).

Τέχναι δ' ἐτέρων ἕτεραι· χρὴ δ' ἐν εὐθείαις ὁδοῖς στείχοντα
μάρνασθαι φυᾶ.

πράσσει γὰρ ἔργῳ μὲν σθένος,
βουλαῖσι δὲ φρήν, ἐσόμενον προῖδεῖν
συγγενὲς οἷς ἔπεται,

λέγει ὁ Πίνδαρος 4) καὶ πάλιν :

Ἵφ' ἄρμασιν ἵππος,
ἐν δ' ἀρότρῳ βοῦς· παρὰ ναῦν δ' ἰθύει τάχιστα δελφίς·
κάπρῳ δὲ βουλευόντα φόνον κύνα χρὴ τλάθυμον ἐξευρεῖν 5).

1) Ὅρος καὶ Λύκος, (ἔκδ. Halm 334 ἔκδ. Κοραῆ 259 καὶ σελ. 390), εἰς τῶν ἐν τοῖς ἀρίστοις μύθοις ἀναγεγραμμένων ἰδ. ἀν. σελ. 378, σημ. 3.

2) Σοφία Σιράχ 11, 10.

3) Ὅμηρος, Ἰλιάδ. Ζ 486 καὶ ἔξ. Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Ὀδυσ. α 356 καὶ φ 350.

4) Πίνδαρος, Νεμεονικῶν 1, 25.

5) Πίνδαρος, ἀπ. 234, ἔκδ. Bergk, σελ. 457, καὶ Πλούταρχος, Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς 451 D καὶ E. Περὶ εὐθυμίας 472 c.

*Απαντα δυσχέρεια, τὴν αὐτοῦ φύσιν
ὅταν λιπὼν τις δρᾷ τὰ μὴ προσεικότα,

λέγει ὁ Σοφοκλῆς 1).

«Μὴ πάντα ἐπίστασθαι προθύμεο, μὴ πάντων ἀμαθῆς γένη», λέγει ὁ Δημόκριτος 2).

Ὁ δὲ Πλάτων: «Πρῶτον μὲν φύσται ἕκαστος οὐ πάνυ ὅμοιος ἐκάστω, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πράξιν. ἢ οὐ δοκεῖ σοι; Ἔμοιγε. Τί δέ; πότερον κάλλιον πράττοι ἂν τις εἰς ὧν πολλὰς τέχνας ἐργαζόμενος ἢ ὅταν μίαν εἰς; Ὅταν, ἢ δ' ὅς, εἰς μίαν — ἀδύνατον ἕνα πολλὰς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας — τέχνην γὰρ ἱκανὴν πολλῆς ἀσκήσεως ἅμα καὶ μαθημάτων πολλῶν δεομένην κέκτηται πολίτης ἀνὴρ τὸν κοινὸν τῆς πόλεως κόσμον σώζων καὶ κτῶμενος, οὐκ ἐν παρέργῳ δεόμενον ἐπιτηδεύειν· δύο δὲ ἐπιτηδεύματα ἢ δύο τέχνας ἀκριβῶς διαπονεῖσθαι σχεδὸν οὐδεμία φύσις ἱκανὴ τῶν ἀνθρωπίνων — εἰς μίαν ἕκαστος τέχνην ἐν πόλει κεκτημένος ἀπὸ ταύτης ἅμα καὶ τὸ ζῆν κτάσθω — ἐθέμεθα δὲ δήπου καὶ πολλάκις ἐλέγομεν. . ὅτι ἕνα ἕκαστον ἐν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἢ φύσις ἐπιδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη. . καὶ μὴν ὅτι γε τὸ τὰ αὐτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστὶ — ἢ καὶ τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν ἔπεται, ὅτι εἰς ἕκαστος ἐν μὲν ἂν ἐπιτηδεύματα καλῶς ἐπιτηδεύοι, πολλὰ δ' οὐ, ἀλλ' εἰ τοῦτο ἐπιχειροῖ, πολλῶν ἐφαπτόμενος πάντων ἀποτυγχάνοι ἂν, ὥστε εἶναι που ἐλλόγιμος; καὶ ἔτι γε τούτων. . φαίνεται μοι εἰς σμικρότερα κατακεκερματίσθαι ἢ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, ὥστε ἀδύνατος εἶναι πολλὰ καλῶς μιμεῖσθαι, ἢ αὐτὰ ἐκεῖνα πράττειν, ὧν δὴ καὶ τὰ μιμήματά ἐστιν ἀφομοιώματα — ταῦτα ἡγούμενον, ἅπερ οἶδεν, εἰδέναι μόνον, πλείω δὲ μὴ. βελτίστη γοῦν καὶ σωφρονεστάτη τῶν ἕξεων αὕτη — οὐκ ἐστὶ διπλοῦς ἀνὴρ παρ' ἡμῖν οὐδὲ πολλαπλοῦς, ἐπειδὴ ἕκαστος ἐν πράττει. . οὐκοῦν διὰ ταῦτα ἐν μόνῃ τῇ τοιαύτῃ πόλει τὸν τε σκυτοτόμον σκυτοτόμον εὐρήσομεν καὶ οὐ κυβερνήτην πρὸς τῇ σκυτοτομίᾳ, καὶ τὸν γεωργὸν γεωργὸν καὶ οὐ δικαστὴν πρὸς τῇ γεωργίᾳ, καὶ τὸν

1) Σοφοκλῆς, Φιλοκλήτης 902.

2) Δημόκριτος, ἀπόσπ. 142, ἔκδ. Mullach, Fragm. Philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 349. Ἔτι ἀπόσπ. 143: Ὁ ἀντιλεγόμενος καὶ πολλὰ λεσχηνεύμενος ἀφύης εἰς μάθῃσιν τῶν χρή.

πολεμικόν πολεμικόν καὶ οὐ χρηματιστήν πρὸς τῇ πολεμικῇ, καὶ πάν-
τας οὕτω—οὐ γὰρ δῆπου Ὅμηρόν γε τὸν θειότατον τε καὶ σοφώτατον
ποιητὴν ἀγνοεῖν δοκεῖς, ὡς οὐχ οἶόν τε ἦν ἐπίστασθαι καλῶς. ἐκεῖνος
γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων τὸν Μαργίτην πολλὰ μὲν ἐπίστασθαι, κακῶς δέ,
φησι, πάντα ἠπίστατο. . . πολλὰ μὲν ἠπίστατο ἔργα, κακὸν δὲ ἦν
αὐτῷ ἐπίστασθαι πάντα ταῦτα » 1).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης: « Ἐν γὰρ ὑφ' ἐνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖ-
ται· δεῖ δ' ὅπως γίνηται τοῦθ' ὄραν τὸν νομοθέτην, καὶ μὴ προστάτ-
τειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν — βέλτιον ἕκαστον ἔργον τυγ-
χάνει τῆς ἐπιμελείας μονοπρακτοῦσης ἢ πολυπραγμονούσης » 2).

Καὶ ὁ Ξενοφῶν: « Οὗτοι κράτιστα ἕκαστα γίνονται, οἳ ἂν ἀφέ-
μενοι τοῦ πολλοῖς προσέχειν τὸν νοῦν ἐπὶ ἕν ἔργον τρέπωνται — Αἱ
τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσὶ. . ἐν
μὲν γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄρο-
τρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ — ἀδύνατον
οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν. ἐν δὲ ταῖς με-
γάλαις πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἕκαστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἕκαστω
τέχνη εἰς τὸ τρέφεσθαι, πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα
ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα. . ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βρα-
χυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τοῦτον καὶ ἄριστα διηναγκάσθαι
τοῦτο ποιεῖν » 3).

Καὶ ὁ Πλούταρχος: « Οὐ πάντα πάντων ἐστίν, ἀλλὰ δεῖ τῷ Πυ-
θικῷ γράμματι πειθόμενον αὐτὸν καταμαθεῖν· εἶτα χρῆσθαι πρὸς ἕν ὃ
πέφυκεν, καὶ μὴ πρὸς ἄλλον ἄλλοτε βίου ζῆλον ἔλκειν καὶ παραβιά-
ζεσθαι τὴν φύσιν » 4).

Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης: « Ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην » 5).

Καὶ ὁ Μένανδρος: « Πολὺ κρεῖττόν ἐστιν ἐν καλῶς μεμαθηκένοι ἢ
πολλὰ φαύλως περιβεβλησθαι πράγματα » 6).

1) Κατὰ σειρὰν Πλάτων, Πολιτεία 370 B. 374 A. Νόμοι 846 D — 847 A. Πολι-
τεία 433 A. 394 E. 395 B. Σοφιστής 230 D. Πολιτεία 397 E. Ἀλκιβιάδης 2, 147 C.
Ἔτι πρὸς καὶ Πολιτ. 434 C. 453 B. Kingel Epicorum Graec. Fragm. Lipsiae
1877 σελ. 68, ἀπόσπ. 3 περὶ τοῦ Μαργίτου.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1273, 6, 9. 1299, α, 38. Πρὸς αὐτόθ. καὶ 1252, 6, 1.

3) Ξενοφῶν, Κύρου Παιδεία 2, 1, 21 καὶ 8, 2, 5.

4) Πλούταρχος, Περὶ εὐθυμίας 472 C.

5) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 1431, ἐκδ. Dindorf.

6) Μένανδρος, ἀπόσπ. 683, Kock τόμ. 3, σελ. 197 καὶ ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ τοῦ
Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ 13, 15.

Και ὁ Σιμπλίκιος : « Πᾶσα γὰρ πόλις τότε συμφερόντως ἑαυτῇ καὶ δικαίως οἰκεῖται, ὅταν ἕκαστος τῶν ἐν αὐτῇ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἐκπονῶν, μὴ πολυπραγμονῇ, ἀλλ' ὁ μὲν χαλκεὺς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν τοιούτων τὸ ἑαυτοῦ ἔργον χρήσιμον τῇ πόλει παρέχει» . . 1).

Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς παροιμίαις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον : « Δεῖ κώπην ἐλαύνειν μαθόντα — τὸ πολλὰ πράττειν ἐστὶ πανταχοῦ σαπρὸν — τὸ πολλὰ πράττειν οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίῳ — τὸν φρουρὸν δεῖ φρουρεῖν, τὸν ἐρῶντα δεῖ ἐράν — ἦν ἔλαχες Σπάρταν, ταύτην κόσμει — λίθος κυλιόμενος φῦκος οὐ ποιεῖ — ὁ δύο πτώκας διώκων οὐδέτερον καταλαμβάνει — ὁ δυεῖν ἐπιθυμήσας οὐδέτερου ἔτυχεν — ψιλὸς ὀφθήσει πολλοῖς ἀσχολούμενος 2) — Θέλει τέχνη τ' ἄργανο — δυὸ χειμωνικά σὲ μιὰ μασχάλη — ἡ παππᾶς παππᾶς ἡ ζευγᾶς ζευγᾶς ἡ καθάριος μυλωνᾶς — ὅποιος κυνηγᾷ δυὸ λαγούς κἀνένα δὲν πιάνει — Ὅποιος ἀνακατόνεται σὲ πολλά, λίγα βγάζει πέρα — πολυτεχνίτης καὶ ἐρημοκαλυβήτης — ποῦ πᾶς κακὴ τύχη ; Στοῦ πολυτεχνίτη τὸ σπίτη — στοῦ πολυτεχνίτη τὸ σπίτι συμφορὰ καὶ καταδίκη — πουλοπιᾶστης καὶ ψαρᾶς ἔρημο τὸ σπίτι του — ψαρᾶς καὶ πουλοπιᾶστης ἔρημο καλύβι ἔχει καὶ γδυμνά παιδιὰ » κτλ. κτλ.

Καὶ ὁ Κικέρων : « Ἀρίστη παραίνεσις ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ταύτῃ παροιμίᾳ : Ἐρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην » 3).

Καὶ ὁ πολὺς Herbart : « Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας, ὅπως ἕκαστος καλῶς ἐπεξεργάζεται, ὅτι κατασκευάζει — πάντες πρέπει ἐρασιτέχναι εἰς πάντα νὰ εἶνε, ἕκαστος ὅμως πρέπει νὰ εἶνε τέλειος εἰς ἓν ἔργον » 4).

Ὁ δὲ πολὺς Lotze βαθύτατα ἐφιλοσόφησε περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς ἐργασίας καὶ περὶ τῆς μεγίστης ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ

1) Σιμπλίκιος, Ἐξηγήσεις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, κεφ. 54, ἔκδ. Dübner, σελ. 64, στίχ. 27 καὶ ἔξ.

2) Παροιμιογράφοι, Appendix Proverbiorum 4, 83. Μακάριος 8, 39 μετὰ τῆς ὑποσελιδ. σημ. 8, 43. Διογενεῖανός 8, 46. Ἀποστόλιος 8, 59. 10, 72. 12, 33. 33 α.

3) Cicero, Tusculan. disputation. 1, 18, 41: Bene enim illo Graecorum proverbio praecepitur: Quam quisque norit autem in hac se exerceat. "Id. καὶ Παροιμιογρ. τόμ. 2, σελ. 219, σημ. 39.

4) Herbart, Allgemeine Pädagogik, βιβλ. 1, κεφ. 2, § 2. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 84 καὶ 85: Die menschliche Gesellschaft hat längst *Theilung der Arbeit* nöthig gefunden, damit jeder das, was er *fertigt recht machen könne*. . . Alle müssen Liebhaber für Alles, *Jeder muss Virtuose in einem Fache sein*.

αὐτὴ τε καὶ ἡ κατανομὴ αὐτῆς εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ ἡ ἀποκλειστικὴ ἐξάσκησις καὶ ἀφοσίωσις εἰς αὐτὰ ἐπὶ τῆς ἠθικοποιήσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ βίου ἐν τῷ Μικροκόσμῳ αὐτοῦ 1).

Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ τῶν ἐν Λειψία διευθυντῶν τῶν σχολείων συμπεριέλαβεν αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν κακιζόμενον Αἰσώπειον μῦθον « Ὅνος καὶ λύκος » ἐν τῷ Γερμανικῷ αὐτῶν Ἀναγνωσματαρίῳ 2).

Λοιπὸν πάντες, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι σήμερον, ὁμοφωνοῦσιν περὶ τῆς πολυτίμου ἀξίας τοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ Αἰσωπείου μύθου διδάγματος. Πρὸς πάντας τούτους διαφωνοῦσι μόνον οἱ παρ' ἡμῖν κριταί, φαῦλον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ θεωροῦντες. Διὰ τί;

Ἴδου διατί!

« Ἡ ψυχὴ ὑπὸ ἀμετρίας παθῶν ἐξίσταται τῶν λογισμῶν, καὶ δόξαι τότε αὐτῇ ψευδεῖς καὶ πονηραὶ παρὰ τὴν αὐτῆς φύσιν διανίστανται, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν μεθύοντων πάθος, οἷς ἡ πλησμονὴ ἐπεγείρασα τὰ ἔνδον νοσήματα, ὥσπερ ἐκ φωλεοῦ ἐρπετά, συγχεῖ τὸν νοῦν, καὶ φθέγγεσθαι προσαναγκάζει τὰς τῶν ἐρπετῶν τούτων φωνάς » 3)

« Ὁμοία πρὸς τ' ἀνωτέρῳ διδάσκει καὶ ὁ 17^{ος} μῦθος « ἐρίφιον καὶ λύκος ».

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε ὁ Αἰσώπειος μῦθος « Ἐριφός καὶ λύκος » 4), διδάσκων τὰ αὐτὰ πολύτιμα διδάγματα τοῖς ἄνω καταλεχθεῖσι καὶ ἐξελέγχων τὴν αὐτὴν δεινὴν διαστροφὴν τῶν φρενῶν τῶν ἡμετέρων κριτῶν.

« Διὰ τοῦ μύθου « τράγος καὶ ἀλώπηξ » μέλλουσι νὰ διδαχθῶσιν οἱ παῖδες τὰς πονηρὰς σκέψεις καὶ πράξεις τῆς ἀλώπεκος, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὸν ἐμπαιγμὸν, τὴν ἐπιχαιρεκακίαν καὶ ἐν γένει τὴν κακίαν, ἥτις μάλιστα καὶ θριαμβεύουσα παρίσταται παρὰ τοὺς στοιχειωδεστέρους παιδαγωγικοὺς κανόνας. Τὸν μῦθον τοῦτον ὡς καὶ τὸν

1) Lotze, Mikrokosmos, Leipzig 1866, τόμ. 2, σελ. 436-437. τόμ. 3, σελ. 252-272 καὶ ἰδίως σελ. 252. 253. 255. 260. 270. πρβλ. καὶ σελ. 441.

2) Deutsches Lesebuch v. einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs I Stufe, ἐκδ. 1893, σελ. 105, ἀριθ. 162.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 33, 5.

4) Εἰς τῶν 68 ἀρίστων Αἰσωπείων μύθων. Ἴδ. ἀν. σελ. 378, σημ. 1. (Halm 134. Κοραῆς 94 καὶ σελ. 318).

ἀκόλουθον «Κλέπτης καὶ ξενοδόχος» ὑπάγει ὁ συγγραφεὺς ὑπὸ τὸ κεφάλαιον Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη. Θὰ ἤρμοζον ὁμῶς ἀμφοτέρου οὔτοι οἱ μῦθοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μᾶλλον εἰς κεφάλαιον ἐπιγραφόμενον «Ἡ κακία καὶ ἡ πονηρία θριαμβεύουσαι». Ὅπως ἐκεῖ ἡ πονηρὰ καὶ ἡ κακὴ ἀλώπηξ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν κακὸν πάσχει ὁ αἰσχροὺς καὶ δόλιος κλέπτης, ἀλλὰ τοῦναντίον θριαμβεύει, τιμωρεῖται δὲ ὁ ξενοδόχος αὐτός, ὃν ὁ συγγραφεὺς ὡς ἐπίμετρον παριστᾷ ἐν ἀρχῇ τοῦ μύθου ὡς πολὺ καλόν».

«Τὸ μὴ ἀξιούν ἀμαρτάνειν τοὺς φαύλους μανικόν· ἀδυνατοῦ γὰρ ἐφίεται» 1).

Οἱ μῦθοι οἱ οὕτως ἀθέως ἐκφραζόμενοι ἐνταῦθα εἶνε δύο τῶν 68 ἀρίστων Αἰσωπείων μύθων «Τράγος καὶ ἀλώπηξ» καὶ «Κλέπτης καὶ πανδοχεὺς» ἢ «Κλέπτης καὶ ξενοδόχος» 2) διδάσκοντες, ὡς παντὶ τῷ μὴ σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον ἔχοντι δῆλον, ταῦτα τὰ πολύτιμα βιωτικὰ διδάγματα: «Οὐδέποτε πρέπει ἄνευ προηγουμένης ἐμβριθοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ δυνατοῦ τοῦ σκοπομένου πρὸς ἐκτέλεσιν πράγματος ἀφρόνως νὰ ρίπτηται τις εἰς τὴν ὄντως αὐτοῦ. Οὐδέποτε πρέπει τις νὰ εἶνε τόσο ἀπερίσκεπτος, ὥστε εἰς τοὺς πρώτους τυχόντας λόγους τοῦ πρώτου τυχόντος ἀνθρώπου νὰ πιστεύῃ. Ὁλεθρὸς ἐπακολουθεῖ εἰς πᾶσαν ἐπιπολαιότητα καὶ εὐπιστίαν, ὅτε ἡ μετάνοια εἶνε ἀνωφελὴς πλέον» — Διδάγματα ὀρθότατα καὶ βιωφελέστατα, πολλαχόθεν ἐκ πολλῶν σεμνῶν στομάτων ἀκουόμενα:

Λέγει κατὰ τῆς ἐπιπολαιότητος ὁ Θεόγνις (633):

Βουλεύου δις καὶ τρίς, ὃ τοι κ' ἐπὶ τὸν νόον ἔλθη·
ἀτηρὸς γὰρ τοι λάβρος ἀνὴρ τελέθει.

Λέγει ὁ Αἰσχύλος (ἀπόσπ. 258 Dindorf):

Οὐ χρὴ ποδώκη τὸν τρόπον λίαν φορεῖν·
σφαλεῖς γὰρ οὐδεὶς εὖ βεβουλευῆσθαι δοκεῖ.

Λέγει ὁ Σοφοκλῆς (Οἶδ. τύρ. 617):

Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης (ἀπόσπ. 1019. Dindorf):

Τὸ δ' ὠκὺ τοῦτο καὶ τὸ λαιψηρὸν φρενῶν
εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς.

Λέγει ὁ Ἡρόδοτος (7, 10, 6): Ἐπειχθῆναι μὲν νυν πρῆγμα τίττει

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος τῶν εἰς ἑαυτὸν 11, 18, δέκατον.

2) Halm, Αἰσωπείων μύθ. συναγ. ἀριθ. 45. 196. καὶ 196 6.

σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐπι-
σχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτικά δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρό-
νον ἐξεύροι τις ἄν. — Λέγει ὁ Ξενοφῶν (Οἰκονομ. 11, 8): Οἱ θεοὶ
τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ . . τοῦ γινώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖ-
σθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν. —
Λέγει ὁ Θουκυδίδης (3, 42, 1): Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτατα
ταῦτα εὐβουλία εἶναι, τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φι-
λεῖ γίνεσθαι, τὸ δὲ μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης. —
Λέγει ὁ Ἀντιφῶν (Περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου 94): Οὓ τοι τῶν ἐπει-
γομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων.

Κατὰ δὲ τῆς εὐπιστίας πόσοι δὲν λαλοῦσιν;

Ὁ Ἡσίοδος (ἔργα καὶ ἡμέρ. 372): Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ
ἀπιστίαι ὄλεσαν ἄνδρας.

Ὁ Σόλων (ἀπόσπ. 42, Bergk τόμ. 2, σελ. 59):

Πεφυλαγμένος ἄνδρα ἕκαστον ὄρα,
μὴ κρυπτόν ἔχων ἔγχος κραδίη
φαιδρῶ σε προσενέπη προσώπῳ,
γλῶσσα δὲ οἱ διχόμυθος ἐκ μελαίνης φρενὸς γεγωνῆ.

Ὁ Ἐπίχαρμος (ἀπόσπ. 255, Mullach τόμ. 1, σελ. 144):

Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ὁ Πίνδαρος (ἀπόσπ. 233, Bergk σελ.)::

Πιστὸν δ' ἀπίστοις οὐδέν.

Ἡ Πράξιλλα (ἀπόσπ. 4, Bergk τόμ. 3, σελ. 567):

Ἵπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίον, ὧ' ταῖρε, φυλάσσεο.

Ὁ Εὐριπίδης (Ἑλένη 1617, Dindorf):

Σώφρονος δ' ἀπιστίας
οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς.

Ὁ Δημόκριτος (ἀπ. 169, Mullach τόμ. 1, σελ. 350):

Μὴ πᾶσι, ἀλλὰ τοῖσι δοκίμοισι πιστεύειν τὸ μὲν γὰρ εὐηθες, τὸ
δὲ σωφρονέοντος.

Οἱ κωμικοὶ (ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 1327, Kock 3, 530):

Πολλ' ἀπιστία δέδρακεν ἀγαθὰ καὶ πίστις κακὰ

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς ἄσμασιν αὐτοῦ:

Ἵπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος, ὧ' ταῖρ', ὑποδύεται
φράζευ, μὴ σε βάλῃ· τῷ δ' ἀφανεῖ πᾶς ἔπεται δόλος 1).

1) Σκόλιον Πραξίλλης 23, Bergk τόμ. 3, σελ. 650.

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς παροιμίαις αὐτοῦ :
Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος — Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος καθεύδει
— Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος εὔδει 1).

Ὅτι δὲ ἡ μετάνοια μετὰ τὸ ἐξ ἀφροσύνης πάθημα εἶνε ἀνωφε-
λῆς, λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. Ρ 32) :

Ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω.

Καὶ ὁ Ἐπίχαρμος (ἀπ. 269, Mullach 1, 145) :

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν 2).

Πάντων τούτων τῶν ἐξόχων πνευμάτων τὰ πολύτιμα διδάγματα ἐγκλείουσιν οἱ ἐνταῦθα ἐκφαυλιζόμενοι ἄριστοι οὔτοι Αἰσώπειοι μῦθοι, ὧν τὸν ἕτερον μάλιστα, «τράγος καὶ ἀλώπηξ», ἀναγινώσκουσι νῦν μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Vogel, Fechner, Klussmann, Verein praktischer Schulmänner, Otto Schulz - Bohm 3) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Sostmann, τοῦ Keck καὶ τοῦ Dietlein 4).

«Εἰς νεαροὺς παῖδας μείζων ἔσται ἡ ἠθικὴ ζημία, ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς εὐδοκιμούσης κακίας, ἢ ἡ σύνεσις, ἢν τάχα θὰ προσκτιθῶνται τοῦ νὰ μὴ πιστεύωσι τοῦ λοιποῦ εἰς μωρίας. Ἀπὸ τῶν μωριῶν, αἵτινες μαστίζουσι τὸ ἄνθρωπινον γένος, οὐδαμῶς θὰ δυνηθῆ νὰ σώσῃ τοὺς παῖδας ἡμῶν ὁ ἐν λόγῳ μῦθος, οὔτε ἄλλος τις, ἀλλ' ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, εἰς τὰ ὅποια αἱ τιμωρίαι ἀναφέρονται. Τὸ αὐτὸ δὲ ἀληθεύει καὶ περὶ πάσης ἄλλης διδασκαλίας. Διὸ ὤφειλε καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ κρινομένου βιβλίου νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς παῖδας περὶ φρονήσεως μὲν προκειμένου,

1) Ζηνόδιος 6, 20. Διογενειανὸς 8, 59.

2) Παράβαλε καὶ τὸ παρὰ Ἰωάν. τῷ Στοβαλίῳ (3, 64) τοῦ Γαίτου ὑπὲρ δεσποτῶν : Σωφρονέστερον δὲ οἶμαι τοῦ μετὰ τὸ παθεῖν ἐγκαλεῖν τὸ πρὶν παθεῖν φυλάσασθαι τὸ μὴ παθεῖν. Ἰδ. περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλιον 15, 87 c.

3) Vogel, Des Kindes zweites Schulbuch, 6 Aufl. σελ. 156, ἀρ. 75. — Fechner, Ausgub. A. 10 Aufl. 1879, σελ. 71, ἀρ. 23. — Klussmann, Auflag. 3, ἔτ. 1879, σελ. 86, ἀρ. 98. — Ver. praktis. Schulmänner, I Theil 1886, σελ. 89, ἀρ. 69. — Schulz - Bohm, Ausgab. C. 1887, ἀρ. 9, σελ. 129.

4) Sostmann, Deuts. Leseb. für Mittelklassen der Bürgerschulen und Oberklassen der Volksschulen 1864, σελ. 130, ἀρ. 47. — Keck, Nordeuts. Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 52, ἀρ. 92. — Dietlein, Deuts. Leseb. für mehrklassige Bürger- und Volksschule, I Unterstuf. 1895, σελ. 52, ἀρ. 103.

συγκεκριμένας περιπτώσεις φρονήσεως καὶ δὴ οὐχὶ τράγων καὶ λύκων. Περὶ ταπεινοφροσύνης δέ, συγκεκριμένας περιπτώσεις ταπεινοφροσύνης ὡς ἀρετῆς ἀνθρωπείας, καὶ οὕτω καθεξῆς ἢ ἐκ τούτων ὠφέλεια τῶν παιδῶν ἤθελεν εἶσθαι τότε καὶ ἄμεσος καὶ πραγματικὴ. Ἡ Ἱερὰ Γραφή, τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς καὶ ἡ πατριὸς ἡμῶν ἱστορία γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρώπων· ὁ συγγραφεὺς ὅμως τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου ἀφῆκε τοὺς στίλβοντας τούτους ἀδάμαντας, παρέλιπε νὰ διδάξῃ ἀναφανδὸν καὶ παρηγορία αὐτὴν τὴν ζῶσαν ἀρετὴν, προετίμησε δὲ μᾶλλον νὰ διδάξῃ ἀρετὴν ἀμφιβόλου ἀξίας, καὶ ταύτην δι' ἀλληγοριῶν καὶ μύθων».

Ἄλλ' «ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου» ἐξεπαιδεύθη ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐν Εὐρώπῃ δι' ἔθνικῶν χρημάτων, καὶ θὰ ἦτο σφόδρα ἐπονείδιστον νὰ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς καὶ φιλοσοφικοῖς καὶ φιλολογικοῖς μαθήμασιν ἀκατάρτιστος, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ὅ,τι καὶ ὁ εἰκαιότατος τῶν ξυλοσχιστῶν καὶ ὁ κακοδαιμονέστατος τῶν ἐμβροντήτων. Ἐπρεπε νὰ εἶνε μόνος ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου, πρὸς δὲ καὶ ἐμβρόντητος, ὥστε νὰ ἐκστομίζῃ ὅτι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔπος ἔλθῃ καὶ νὰ γνωμοτυπῇ μετὰ προπετείας, μεθ' ἧς οἱ ἐνταῦθα διὰ τοῦ στόματος τῶν χαριστάτων κριτῶν ἡμῶν περὶ αὐτοὺς συναγελαζόμενοι λεπτοὶ καὶ ξηροὶ λόγιοι ληροῦσιν. Ἀφοῦ ὅμως σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχουσι καὶ μυριάδες σοφῶν ἀνδρῶν ἐν τῷ πλανήτῃ τούτῳ, καὶ ἀφοῦ δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἐσαλεύθη ἀκόμη ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ, ὤφειλεν οὐ μόνον νὰ μὴ ληρῇ ὡς ἀπ' ὄνου πεσών, ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα ληρήματα ὡς βλασφημίας ἀνιέρους καὶ ὡς ὕβρεις αὐθάδεις πρὸς τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον νὰ βδελύσσεται καὶ νὰ μαστίζῃ.

Πᾶσα πρότασις τῆς ἐνταῦθα κατὰ λέξιν ἀντιγραφείσης κακοκρισίας ταύτης τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν εἶνε καὶ μία βλασφημία κατὰ τῆς Ἐπιστήμης καὶ μία ὕβρις πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον.

Βλασφημία ὅτι ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις εὐδοκιμεῖ που ἡ κακία — ὕβρις ὅτι ἡ παιδεία τῶν νέων δύναται νὰ συντελεσθῇ ποτε δι' οἰουδήποτε ἀδιακρίτως λόγου, εἴτε μυθικοῦ εἴτε πραγματικοῦ — βλασφημία ὅτι μόνον ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων κέκτῃται τὸ ἀπόλυτον τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως κράτος, οὐδὲμία δὲ οὐδενὸς ἄλλου μαθήματος γνῶσις, οὐδ' ἔχνος τοιαύτης ἔχει — ὕβρις ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παιῖδας πρὸς διδασκαλίαν ἠθικὴν μόνον συγκεκριμένας περιπτώσεις, οὐδέποτε δὲ μῦ-

θοι Αισώπειοι — βλασφημία τὸ ἀξιοῦν νὰ ἐγκαταμιγνύηται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἡ Ἱερὰ Γραφή καὶ τὸ Εὐαγγέλιον — δημοκοπία καὶ δὴ τοῦ ἀηδεστάτου εἶδους νὰ φέρηται εἰς τὸ στόμα ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ « ἡ πάτριος ἡμῶν Ἱστορία, ἣτις γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρωπίνης » — ὕβρις καὶ βλασφημία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντα τὰ λεγόμενα ταῦτα !

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τοῦ ἀνθρώπινου γένους, κληροδοτηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐπιδρῶν παιδευτικῶς καὶ ἐξανθρωπιστικῶς ἐπὶ τῶν μὴ ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων, ἐπὶ τῶν παιδαρίων δηλ. καὶ τοῦ λαοῦ οὕτως, ὅπως σύμπαντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὁμοῦ καὶ σύμπαντα τὰ ἱερὰ βιβλία ὁμοῦ ἐπὶ τῶν ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων. Τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἀκέραιον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν τὸ ἠθοποιὸν ἀπαρμειῶτον διαπνέει αὐτοὺς κατὰ τρόπον μάλιστα χαριέστατον καὶ εὐνοητότατον ἐξαγγελλόμενον. Τοῦτο πολλάκις ἐλέχθη ἐνταῦθα καὶ ποιά τις ἀπόπειρα ἀλλαχοῦ γίνεται πρὸς ἐναργεστάτην κατάδειξιν αὐτοῦ 1). Τὸ δισχυρίζεσθαι δὲ ὅτι ἐν αὐτοῖς εὐδοκιμεῖ που ἡ κακία ἐλέγχει ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων παχυλὴν, ἐλέγχει τοῦ νοῦ ἀμβλύτητα μεγάλην, ἐλέγχει πῶρῳσιν ψυχικὴν οἰκτράν, ἐλέγχει βλάσφημον ψυχικὴν διάθεσιν ἐπαίσχυντον.

« Ἀπὸ δὲ τῶν μωριῶν, αἵτινες μαστίζουσι τὸ ἀνθρώπινον γένος » οὐ μόνον οἱ μῦθοι δὲν δύνανται νὰ σώσωσι τοὺς παῖδας, ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ἀνεξαιρέτως, οὐδ' οἱ θειότατοι ἀκόμη. Οὐδεὶς παιδαγωγικὸς τρόπος ἀνεξαιρέτως, οὐδ' οἱ παιδευτικώτατοι ἀκόμη.

Ἡ ἐν τῇ ὀρθογνωμοσύνῃ καὶ ὀρθοπραγίᾳ παιδεία τῶν νέων γενεῶν δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἐκ τῶν λόγων οὔτε ἐκ τῶν βιβλίων οὔτε ἐκ τῶν διδασκάλων οὔτε ἐκ τῶν σχολείων τόσον, ὅσον κοινῶς νομίζουσιν οἱ ἀνιστόρητοι καὶ ἀφιλοσόφητοι τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ἐξαρτᾶται, ὡς οἱ ἐμβαθύναντες εἰς τὰ πράγματα ταῦτα τοῦ κόσμου ἐπίστανται, ἐκ παραγόντων ὅλως διαφόρων τῶν κοινῶς ὑπὸ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ἐν τιμῇ ὄντων. Ἐξαρ-

1) Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρουσίας πραγματείας ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ».

τάται ἐκ τοῦ ἤθους τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἤθους τῶν πρεσβυτέρων, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἤθους τῆς κοινωνίας, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περὶ τιμῆς καὶ τιμωρίας διατάξεων τῶν καθεστώτων νόμων καὶ ἔσχατον — τούτων πάντων προὔπαρχόντων—ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀρίστων λόγων καὶ παιδευμάτων.

Λέγει ὁ Σιμωνίδης : « Πόλις ἄνδρα διδάσκει » 1).

Λέγουσιν οἱ Πυθαγόρειοι : « Ξενοφίλος ὁ Πυθαγορικὸς ὑπὸ τινος ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν μάλιστα τὸν υἱὸν παιδεύσειεν, εἶπεν, εἰ πόλεως εὐνομούμενης γενηθεῖη » 2).

Λέγει ὁ Δημόκριτος : « Πόλις γὰρ εὖ ἀγομένη μεγίστη ὀρθωσίς ἐστι καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἐνι, καὶ τούτου σωζομένου πάντα σώζονται, καὶ τούτου φθειρομένου τὰ πάντα διαφθείρεται » 3).

Λέγει ὁ Αἰσχίνης : « Τί δ' ὄφελος παιδαγωγούς τρέφειν ἢ παιδοτρίβας καὶ διδασκάλους τοῖς παισὶν ἐπιστάνας, ὅταν οἱ τὴν τῶν νόμων παρακαταθήκην ἔχοντες πρὸς τὰς αἰσχύνας κατακάμπωνται ; Εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι οὐχ αἱ παλαιστραὶ οὐδὲ τὰ διδασκαλεῖα οὐδ' ἡ μουσικὴ μόνον παιδεύει τοὺς νεωτέρους, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰ δημόσια κηρύγματα. Κηρύττεται τις ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅτι στεφανοῦται ἀρετῆς ἕνεκα καὶ ἀνδραγαθίας καὶ εὐνοίας ἄνθρωπος ἀσχημῶν τῷ βίῳ καὶ βδελυρός· ὁ δὲ γε νεώτερος ταῦτα ἰδὼν διεφθάρη. Δίκην τις διέδωκε πονηρός . . οἱ δὲ γε ἄλλοι πεπαίδευνται. Τάναντία τις ψηφισάμενος τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ἐπανελθὼν οἴκαδε παιδεύει τὸν υἱόν· ὁ δὲ γε εἰκότως οὐ πείθεται, ἀλλὰ τὸ νοθετεῖν ἐνταῦθα ἐνοχλεῖν ἤδη καὶ δικαίως ὀνομάζεται » 4).

Λέγει ὁ Λυκοῦργος : « Δύο γὰρ ἐστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἢ τε τῶν ἀδικούντων τιμωρία καὶ ἢ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη δωρεά. πρὸς ἐκάτερον δὲ τούτων ἀποβλέποντες τὴν μὲν διὰ τὸν φόβον φεύγουσι, τῆς δὲ διὰ τὴν δόξαν ἐπιθυμοῦσιν » 5).

Λέγει Ἀνδρόνικος ὁ Ρόδιος : « Ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐθῶν καὶ ἔργων καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται· γίνεται μὲν

1) Σιμωνίδης, ἀπόσπ. 67, ἐκδ. Begg, τόμ. 3, σελ. 418.

2) Πυθαγορείων γνῶμαι 62, Mullach τόμ. 1, σελ. 503.

3) Δημόκριτος, *Moralia* fragm. 212, Mullach τόμ. 1, σελ. 353.

4) Αἰσχίνης, Κατὰ Τιμάρχου 178. Κατὰ Κτησιφώντος 246.

5) Λυκοῦργος, Κατὰ Λεωκράτους 10, κεφ. 3, σελ. 149.

ἀγαθῶν ὄντων τῶν ἐθῶν, φθείρεται δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη» 1).

Λέγει Τίμαιος ὁ Λοκρός: « Ἴκανὰ δὲ τὰ ἔθρα, ἐν οἷς ἂν ἐντραφῶσι κατὰ πόλιν ἢ οἶκον, καὶ ἅ καθ' ἡμέραν δίαιτα, θρύπτουσα τὰν ψυχὰν ἢ ῥωννῦσα πότ' ἀλκάν» 2).

Λέγει ὁ Πλάτων: « Οὐκ ἂν ποτε γένοιτο εὐδαιμόνων οὔτε πόλις οὔτ' ἀνὴρ οὐδεὶς, ὅς ἂν μὴ μετὰ φρονήσεως ὑπὸ δικαιοσύνης διαγάγη τὸν βίον, ἥτοι ἐν αὐτῷ κεκτημένος ἢ ὀσίων ἀνδρῶν ἀρχόντων ἐν ἧθεσι τραφεῖς τε καὶ παιδευθεῖς ἐνδίκως. — Ὁ δ' ἔμφρων νομοθέτης τοῖς πρεσβυτέροις ἂν μᾶλλον παρακελεύοιτο αἰσχύνεσθαι τοὺς νέους, καὶ πάντων μάλιστα εὐλαβεῖσθαι, μὴ ποτέ τις αὐτὸν ἴδῃ τῶν νέων ἢ ἐπακούσῃ δρῶντα ἢ λέγοντά τι τῶν αἰσχρῶν, ὡς ὅπου ἀναισχυντοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ νέους ἐνταῦθα εἶναι ἀναιδεστάτους. Παιδεῖα γὰρ νέων διαφέρουσά ἐστιν ἅμα καὶ αὐτῶν οὐ τὸ νουθετεῖν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ἄλλον νουθετῶν εἴποι τις, φαίνεσθαι ταῦτα αὐτὸν δρῶντα διὰ βίου. — Ἡ ψυχὴ . . ποικίλλει μὲν εἴδη δυσκολίας καὶ δυσθυμίας παντοδαπά, ποικίλλει δὲ θρασύτητός τε καὶ δειλίας, ἔτι δὲ λήθης ἅμα καὶ δυσμαθείας. πρὸς δὲ τούτοις, ὅταν οὕτω κακῶς παγέντων πολιτεῖαι κακαὶ καὶ λόγοι κατὰ πόλεις ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ λεχθῶσιν, ἔτι δὲ μαθήματα μηδαμῆ τούτων ἰατικὰ ἐκ νέων μανθάνηται, ταύτη κακοὶ πάντες οἱ κακοὶ διὰ δύο ἀκουσιώτατα γιγνόμεθα: ὧν αἰτιατέον μὲν τοὺς φυτεύοντας ἀεὶ τῶν φυτευομένων μᾶλλον καὶ τοὺς τρέφοντας τῶν τρεφομένων, προθυμητέον μὲν, ὅπῃ τις δύναται, καὶ διὰ τροφῆς καὶ δι' ἐπιτηδευμάτων μαθημάτων τε φυγεῖν μὲν κακίαν, τούναντίον δὲ ἐλεῖν. — Πόλιν, ὡς ἔοικε, τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι τε καὶ εὐδαιμονήσῃν εἰς δύναμιν ἀνθρωπίνην δεῖ καὶ ἀναγκαῖον τιμᾶς τε καὶ ἀτιμίας διανέμειν ὀρθῶς» 3).

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: « Εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον, κατὰ τὸν Θεόγνιν, καὶ ἔδει ἂν τούτους πορίσασθαι· νῦν δὲ

1) Ἀνδρόνικος ὁ Ῥόδιος, Ἠθικῶν Νικομαχείων παράφρασις, βιβλ. 6'. κεφ. α'. Fragment. Philos. Graec. Mullach τόμ. 3, σελ. 331.

2) Λοκρῶ Τιμαίῳ περὶ ψυχᾶς κόσμῳ καὶ φύσις 103 B. Πλάτωνος ἐκδ. C. Fr. Hermann, Lipsiae 1870, τόμ. 4, σελ. 419.

3) Πλάτων, Ἐπιστολὴ 7, 335. Νόμοι 729 B. Τίμαιος 87 A καὶ ἐξ. Νόμοι 697 B.

φαίνονται προτρέψασθαι μὲν καὶ παρορμηῆσαι τῶν νέων τοὺς ἔλευθερίους ἰσχύειν, ἢ θὸς τ' εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον ποιῆσαι ἂν κατακώχιστον ἐκ τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκάγαθίαν προτρέψασθαι· οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ, οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας. . τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἠδέος οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες· τοὺς δὲ τοιοῦτους τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; » 1)

Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνουσι καὶ ἀναπτύσσουσι περὶ τῆς ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν νέων γενεῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῆς ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ καθόλου βίου τῶν ἀνθρώπων ἐπιδράσεως τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἐπικρατούντων ἠθῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Κικέρων καὶ ὁ *Fichte* καὶ ὁ *Waitz* καὶ ὁ *Kehr* 2). Πάντες πλὴν τῶν ὑπερσόφων ὑποβολέων τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν, οἵτινες παραληροῦντες ἀποφαίνονται ὅτι «ἐκ τῶν μωριῶν θὰ ἀπαλλαγῶσιν οἱ παῖδες διὰ λόγων». οὗς αὐτοὶ ἐν τῇ ἐχεφροσύνῃ καὶ πολυνοίᾳ αὐτῶν εὗρον ὅτι κέκτηνται τὴν ὑπερφυσικὴν ταύτην δύναμιν τοῦ νὰ ἀπαμβλύνωσι τὴν ἐπίδρασιν πάντων τῶν περιστοιχούντων τοὺς παῖδας μωρῶν προσώπων καὶ μωρῶν θεσμῶν καὶ φαύλων ἠθῶν καὶ φαυλοτέρων παραδειγμάτων. Τὸ ἦθος τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τὸ παράδειγμα τῶν πρεσβυτέρων πρῶτον καὶ τελευταῖον οἱ λόγοι ἐν τῇ παιδεύσει τῶν νέων γενεῶν. Τελευταῖον!

Βλασφημία δὲ μείζων τῆς ἐξενεχθείσης ὑπὸ τῶν κυρίων τούτων κατὰ τῆς Ἐπιστήμης, ὅτι ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων κέκτηται τὴν σύμπασαν παιδευτικὴν δύναμιν, οὐτιδανῶν πάντων τῶν ἄλλων διδαγμάτων ὄντων, οὐδέποτε μέχρι τοῦδε

1) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχεια 1179, 6, 4.

2) Πολύβιος, 1, 17, 1. 1, 64, 2. 3, 18, 8. 4, 29, 4. 6, 1, 8. 6, 10, 5. 6, 14, 4. 6, 39, 11. 6, 47. 6, 52, 10. 6, 53—56, 5. 10, 29, 9. 15, 21, 3. 40, 14, 5. καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς τὴν οἰκίαν περὶ τῶν παιδαγωγικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δοξασιῶν τοῦ Πολυβίου πραγματείας ἀρίστηλον θὰ καταστῆ — *Cicero de legibus* III 13, 14. — *Fichte*, Rede an die deutsche Nation καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ, ἰδίως ὅμως ἐν τῇ erste Rede (W. W. Berlin 1846, τόμ. 7, σελ. 271 καὶ ἐξ.) — *Waitz*, Allgemeine Pädagogik, Braunschweig 1875, erster Theil § 4, σελ. 45-65. — *Kehr*, Geschichte der Methodik, Gotha 1879, τόμ. 2, σελ. 274.

ἐξηνέχθη ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἢ διὰ τῶν γραμμάτων παιδεία τῶν νέων. Καὶ ὁ πρωτοετής τῶν Διδασκαλείων μαθητῆς κάλλιστα γινώσκει τὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν τῆς ποιήσεως, τῆς μουσικῆς, τῆς ἰχνογραφίας, τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι ἀχαριτώτερον καὶ σκαιότερον ὄν τοῦ ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς θετικαῖς λεγομέναις ἐπιστήμασι παιδευομένου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δὲν ὑπάρχει. Παραδείγματα τοιαύτης μονομεροῦς καὶ ἀνελευτέρου παιδείσεως παρέσχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς οἱ φιλανθρωπισταί, ἀπὸ τῶν ὁποίων μετὰ βδελυγμίας ἀποστρέφει ὁ κόσμος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀναλογιζόμενος τὴν ἀδεξιότητα ἐν τῷ βίῳ, τὴν βαναυσότητα, καὶ τὴν ὠμότητα τῶν προϊόντων τῶν παιδαγωγικῶν αὐτῶν ἀρχῶν. Ὁ Rousseau καὶ ὁ Basedow θὰ χρησιμεύωσι πάντοτε ὡς ἀποτροπῆς παραδείγματα εἰς τοὺς ὀρθὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντας, ὁ δὲ Pestalozzi καὶ ὁ Fichte θὰ μεσουρανῶσιν ὡς δύο φαεινότετα ἄστρα φωτίζοντα καὶ θάλποντα τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπικὰς. Ἡ τραχεῖα καὶ μονομερὴς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ θετικότητι ἀνατροφή οὐδένα εὔρε μιμητὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλ' ἢ ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ ἐλευθέριος τροφή καὶ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐνθουσιάζει ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως αὐτοῦ καὶ θὰ ἐνθουσιάζῃ μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων πάντας τοὺς ἐν πολιτισμῷ διαβιοῦντας λαοὺς πρὸς τὴν ἐν καλοκάγαθιᾳ ἀνθρωπικὴν ἀνατροφήν. « Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ ζήσεται μόνον ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ ἐν λόγῳ Θεοῦ », εἶπεν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἀνθρωπικοῦ θρησκευματος, « καὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα, ἀλλὰ τὰ καλὰ δεῖ μᾶλλον » εἶπον οἱ σεμνοὶ ἱεροφάνται τοῦ ἀνθρωπικοῦ βίου, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Τῶν θετικῶν γνώσεων ἢ ἀποκλειστικὴ λατρεία ἀπογυμνωθεῖσα τῶν ἀνθρωπικῶν παιδευμάτων ἐκτρίβει μὲν ἴσως ἀπὸ τοῦ πνεύματος τὴν μωρίαν, προσκολλᾷ ὅμως βεβαίως εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἀβελτηρίαν, τὴν πανουργίαν, τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν ἀπανθρωπίαν.

Ἵβρις πρὸς τὴν Ἐπιστήμην προσέτι τὸ δισχυρίζεσθαι ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παῖδας πρὸς ἠθικὴν διδασκαλίαν ἐν παντὶ καιρῷ ἀποκλειστικῶς μόνον συγκεκριμέναι περιπτώσεις, οὐδέποτε δὲ μῦθοι Αἰσώπειοι.

Ἦδη πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὁ Πλάτων εἶπε : « Πρῶτον

τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν » 1) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης προσέθηκε καὶ τὸν λόγον τούτου εἰπών : « Οἱ μὲν γὰρ νέοι διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνήδυντον οὐδὲν ὑπομένουσιν ἐκόντες » 2) καὶ ὁ Ἑρμογένης διεσάφησε ταῦτα εἰπών : « Τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις, ὅτι τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τὸ βέλτιον ῥυθμίζειν δύνανται καὶ αὐτοὺς ἀπαλοὺς ὄντας ἀξιοῦσι πλάττειν » 3) καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐξέκοψε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐξέσπασε τὴν γλῶσσαν τῶν λυσσαλέων κυνῶν τῶν καθυλακτούντων τῶν Αἰσωπειῶν μύθων εἰπών : « Αἰσώπῳ πάντα ἐκμεμύθωται καὶ λόγον τοῖς θηρίοις μετέδωκε λόγου ἔνεκεν· πλεονεξίαν τε γὰρ ἐκκόπτει καὶ ὕβριν ἐλαύνει καὶ ἀπάτην καὶ ταῦτα λέων τις αὐτῷ ὑποκρίνεται καὶ ἀλώπηξ καὶ ἵππος, νῆ Δία, καὶ οὐδὲ ἡ χελώνη ἄφρονος, ὑφ' ὧν τὰ παιδία μαθηταὶ γίνονται τῶν τοῦ βίου πραγμάτων » 4), καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τῶν μᾶλλον λημώντων ψωραλέων ἀνθρωπαρίων τῶν τυφλωττώντων πρὸ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐεργετικωτάτης εὐχρηστίας τῶν Αἰσωπειῶν μύθων εἰπών : « Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν ἄνθρωποι . . καὶ τοῖς λόγοις 5), ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι καὶ τῷ ταχύ, ῥᾶον δὲ διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν . . ἔτι οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν, τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι μαρτυρίαις εἰκόσιν· αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων ῥᾶδιοι πίστεις. Ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἠδέως, τὸ δὲ παράδειγμα καὶ οἱ μῦθοι τὸ ὅμοιον δεικνύουσι. — Παραδειγμάτων δ' εἶδη δύο· ἓν μὲν γὰρ ἔστι

1) Πλάτων, Πολιτεία 377 Α.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1340, 6, 15.

3) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 1, Walz τόμ. 1, σελ. 9. Spengel τόμ. 2. σ. 3. Ὅτι δὲ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι οὐ μόνον ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' τάξει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ε' καὶ Σ' τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως δεόν νὰ χρησιμοποιῶνται ἴδ. παρὰ *Hugo Weber*, *Die Pflege nationaler Bildung* σελ. 141. Καὶ ἀνωτέρω ἐν σελ. 357, σημ. 1 τὸν κατάλογον τῶν τοιούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν περιεχόντων μύθους.

4) Φιλόστρατος, Εἰκόνες σελ. 767, ἔκδ. Kayser, σελ. 381 καὶ 382. — Καὶ ὁ *Lessing*, *Fabeln* 1, 1, W W. Leipzig, 1853, τόμ. 1, σελ. 133 : « Die Wahrheit braucht die Anmuth der Fabel ».

5) Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως « λόγοι » Θέων, Προγυμνάσμ. 3. Walz τόμ. 1, σελ. 174. Spengel τόμ. 2, σελ. 72 - 73 : Μῦθος ἔστι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀληθειαν . . καλοῦνται δ' Αἰσώπειοι . . προσαγορεύουσι δὲ αὐτοὺς τῶν μὲν παλαιῶν οἱ ποιηταὶ μᾶλλον ἄγρους, οἱ δὲ μύθους· πλεονάζουσι δὲ μάλιστα οἱ καταλογάδην συγγραφοῦτες τὸ λόγους ἀλλὰ μὴ μύθους καλεῖν, ὅθεν λέγουσι καὶ τὸν Αἰσωπον λογοποιόν. Πλάτων δὲ ἐν διαλόγῳ τῷ περὶ ψυχῆς πῆ μὲν μῦθον, πῆ δὲ λόγον ὀνομάζει.

παραδείγματος είδος τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα, ἐν δὲ τὸ αὐτὸν ποιεῖν. Τούτου δ' ἐν μὲν παραβολή, ἐν δὲ λόγος, οἷον οἱ Αἰσώπειοι . . οἱ λόγοι . . ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο ὅτι πράγματα μὲν εὐρεῖν ὅμοια γεγενημένα χαλεπὸν, λόγους δὲ ῥᾶον » 1).

Ἄλλ' οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ὕβρεως καὶ βλασφημίας κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς Ἐπιστήμης, οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀνδραποδώδους ἀμαθείας ἐγκαταλείπει ἢ ἄλλη ἀπαίτησις τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν, τὸ νὰ ἀντικατασταθῶσιν οἱ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν Αἰσώπειοι μῦθοι διὰ τῶν ιστοριδίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Φαντάσθητε Ἄλφαβητάριον καὶ Ἀναγνωσματάριον, ἐν οἷς ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ, ἐν οἷς ἡ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ δωδεκαετοῦς ἐν τῷ ναφ διδάσκοντος! Φαντάσθητε νὰ ἀναγινώσκωσι, νὰ γράφωσι, νὰ τεχνολογῶσι, νὰ προσπταίωσιν εἰς τὴν γραφὴν, νὰ διορθῶνῃ τὰ πταίσματα αὐτῶν ὁ διδάσκαλος, νὰ ἐπαναλαμβάνωσι, νὰ σβύνωσι, νὰ ἀντιγράφωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν σταύρωσιν τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ θρησκευματος ἡμῶν. Τί ἀκαιρότερον, τί ἀσεβέστερον τούτου!

Ἦδη ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων τῶν διδασκομένων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως πάντων τῶν σωφρονοούντων ἐθνῶν ἀναγράφουσι τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν ὧραις ἰδιαιτέραις. Πρὸς τί λοιπὸν νὰ μετατοπιζῶνται τὰ θρησκευτικὰ ταῦτα μαθήματα ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν θέσεως εἰς τόπον ἀνοικεῖον αὐτοῖς; Ἦδη πανταχοῦ, ἐνθα νοῦς κυβερνᾷ, ἐπισημῶς πάντα τὰ κατὰ τὰς Ἱερᾶς Γραφᾶς ἐκανονίσθησαν οὕτως, ὥστε ἐν ὧραις ἰδιαιτέραις νὰ διδάσκωνται. Διὰ τί ἡμεῖς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς παμπάλαιους κανονισμοὺς τῶν σχολείων, ἀπὸ δεκαετηρίδων καὶ ἑκατονταετηρίδων πολλῶν ἐν ἀχρηστία ὄντας; 2) Ἦδη κατὰ τὸ 1700 ὁ Zeidler ἐν τῷ διτόμφ

1) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 916, 6, 26 καὶ ἐξ. Ῥητορικὴ 1393, α, 22 - 1394, α, 16. Ἴδε περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος καὶ Lessing, Abhandlung über die Fabel, W W. τόμ. 4, σελ. 270.

2) Ἐν Πρωσσίᾳ δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς ἐκδοθείσης ἐν ἔτει 1844 ἐπισημῶς ἀπηγορεύθη ἡ ἐγκατάμιξις τῶν ἄλλων παιδευμάτων μετὰ τῶν Ἱερῶν. — Ὁ κανονισμὸς τῶν

αὐτοῦ συγγράμματι «*Neue verbessertes vollkomenes ABC buch*» ἔγραψε πολλά καὶ σοφὰ περὶ τῆς ὑψίστης παιδαγωγικῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ περιλαμβάνηται οὐδὲν τῶν τῆς «*Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου*» ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ ἐξήγγειλε τὸ εὐσεβέστατον καὶ πασίγνωστον ἐκεῖνο : «*Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε πολὺ ἀγιώτερος ἢ ὥστε νὰ καταδικασθῆ νὰ ἐκτεθῆ εἰς τὰς διὰ τῆς γραφίδος τῶν παιδαρίων κατακεντήσεις καὶ ἐκδοράς*» 1). Ἦδη ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῶν Εὐσεβοφρόνων (*Pietisten*) καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τοῦ *Eberhard von Rochow* «*Versuch eines Schulbuches für Kinder der Landleute, Berlin 1772*», ἤρξατο ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ἣν οὔτε ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς παραλαμβάνηται τι πλέον ἐν αὐτοῖς οὔτε αἱ ἀηδῖαι τοῦ *Bassedow* ἐπαναλαμβάνονται. Διὰ τί δὲ ὁ τι ἄλλοι—πολὺ σφώτεροι ἡμῶν—πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀπέρριψαν, ἡμεῖς νῦν νὰ παραλάβωμεν; 2)

Ὅτι δὲ αἱ πάτριος ἡμῶν ἱστορία γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρώπων καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου (δηλ. ἐγὼ) ἀφῆκε τοὺς στίλβοντας τούτους ἀδάμαντας . . προετίμησε δὲ μᾶλλον νὰ διδάξῃ ἀρετὴν ἀμφιβόλου ἀξίας, καὶ ταύτην δι' ἀλληγοριῶν καὶ μύθων», ταῦτα εἶνε ἀληθέστατα. Οἱ λόγοι δέ, ὧν ἕνεκα ἐν Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ παιδῶν ὀκταετῶν, ἔπραξα οὕτω καὶ δὲν ἔπραξα ὡς οἱ ἡμέτεροι κ. κριταὶ ἀπαιτοῦσιν, εἶνε πολλοὶ καὶ διάφοροι. Πρῶτον, διότι οἱ καθ' ἡμᾶς ζῶντες ἐν τῇ οἰκτρῶς πονηροκρατουμένῃ ταύτῃ χώρῃ δὲν κατωρθώθη ἀκόμη, δόξα τῷ Θεῷ, μεθ' ὅλας τὰς ἀνευδότους προσπάθειάς τῶν ὑψηλοφρόνων καὶ μεγαλοπραγμόνων τῆς πολιτείας ἡμῶν ἀρχόντων νὰ φθάσωσι

σχολείων τοῦ *Brunschweig*, ὁ ἐκδοθεὶς τὸ 1737, ἐκανόνιζε τὰ κατὰ τὰ Ἱερά, ὡς νῦν ἀπαιτοῦσιν οἱ ὑπέροσοι κριταὶ ἡμῶν! Νὰ ἐπανέλθωμεν δηλ. ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης εἰς τὸ 1737! (*Id. Kehr, Geschichte der Methodik, Gotha 1879, τόμ. 2, σ. 334.*)

1) *Zeidler* παρὰ *Kehr*, ἐνθ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 374 - 375: *Gottes Wort ist zu heilig dazu, dass es sich soll lassen mit Griffeln zerstechen und zermartern.*

2) *Kehr*, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 2, σελ. 339. 340. 341. — Περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος *Id.* τὴν αὐτὴν γνώμην τοῦ τε *Friedrich Gedike* (1754 - 1803) καὶ τοῦ *Kehr*, αὐτόθ. τόμ. 2, σελ. 443 καὶ 442.

πάντες εἰς τὸ ὕψος τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν. Ἐπειτα, διότι κάποιος, Ἀριστοτέλης ὀνομαζόμενος, εἶχεν εἶπη πάλαι ποτέ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ταῦτα τὰ ὀλίγα: «Οἱ λόγοι ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν εὐρεῖν ὅμοια γεγενημένα χαλεπὸν, λόγους δὲ ῥᾶρον» 1), καὶ κάποιος ἄλλος, Ἀριστοφάνης ὀνομαζόμενος, εἶχεν εἶπη διὰ τινὰς ἀπαιδεύτους ἀγύρτας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὧν ἡ τροφή τῆς γλώσσης ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἦσαν αἱ λέξεις «πατρίς—πατριος ἱστορία—λαμπρότατα παραδείγματα τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας—Ἕλληνες ἐσμὲν—ἐλεύθερον βασιλείον—ἐλεύθεροι πολῖται τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» — τὰ ἀθωότατα ταῦτα:

Ἡ δημαγωγία γὰρ οὐ πρὸς μουσικοῦ
ἔτ' ἔστιν ἀνδρὸς οὐδὲ χρηστοῦ τοὺς τρόπους,
Ἄλλ' εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν 2).

Καὶ ἐξακολουθοῦσιν οἱ ὑποβολεῖς!

Ἐπίσης ὁ ἐν σελ. 86 ἐκτεθειμένος μῦθος «χελώνη καὶ ἀετός», διδασκόμενος εἰς παῖδας, βλάπτει μᾶλλον αὐτοὺς διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος τοῦ ἀετοῦ, λίαν σκληρῶς τιμωροῦντος τὴν ἀνοψίαν τῆς χελώνης· ἠδύνατο δὲ διὰ τοῦτο νὰ ἐπιγραφῆ μᾶλλον «Θάνατος εἰς τοὺς ἀνοήτους». Μείζων δὲ εἶνε ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναπτυχθῆ ἐν ταῖς τρυφεραῖς τῶν παιδῶν ψυχαῖς ῥοπή τις πρὸς σκληρότητα μᾶλλον ἢ πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ ἀνοήτων ἀπαιτήσεων.

«Μαίνονται μὲν οὖν πολλοὶ πολλοὺς τρόπους· οὓς μὲν νῦν εἶπομεν, ὑπὸ νόσων· εἰσὶ δὲ οἱ διὰ θυμοῦ κακὴν φύσιν ἅμα καὶ τροφὴν γενομένην» 3).

Εἰς δύο διδακτικῶν βιβλίων τὴν βράβευσιν συνετέλεσεν ὁ μῦθος οὗτος· εἰς τὴν βράβευσιν τῆς Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας τοῦ κ. Παπαδασιλείου 4), καὶ εἰς τὴν βράβευσιν τοῦ Ἀναγνωσματορίου

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1394, α, 2.

2) Ἀριστοφάνης, Ἰππείς 191.

3) Πλάτων, Νόμοι, 934 D.

4) Ἑλληνική Χρηστομάθεια πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῇ Α' τάξει τῶν Ἑλλήνων σχολείων μαθητευόντων ὑπὸ Γ. Α. Παπαδασιλείου, βραβευθεῖσα ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τοῦ ΒΡΑ' νόμον, ἔκδ. ἐβδόμη 1895. — Ὁ μῦθος *Χελώνη καὶ ἀετός* οὗτος φέρεται ὑπ' ἀριθ. 16.

τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου, ἔνθα φέρεται ὁ μῦθος οὗτος. Ἀμφότερα τὰ βιβλία ταῦτα ἐβραβεύθησαν ἐν τῷ αὐτῷ διαγωνισμῷ καὶ μάλιστα τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν κριτῶν, οἵτινες ἐκεῖ μὲν ὑπερεπήνεσαν, ἐνταῦθα δὲ ἐκφαυλίζουσιν αὐτόν 1).

Ἡ τόση ἀναισχυντία βεβαίως εἶνε νόσου ἠθικῆς ἀποτέλεσμα, διότι ὑπερπηδᾷ πολὺ τὸ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σύνηθες μέτρον τῆς ἀναισχυντίας.

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἰς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν μύθων 2). Εὐρηται δὲ ἀναγεγραμμένος οὐ μόνον ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν βραβευθεῖσι τούτοις βιβλίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις τῶν Γερμανῶν Klemen καὶ Meissner 3). Καὶ ἐγκατακλείει ἐν αὐτῷ πλὴν τῶν πολλῶν ἄλλων τοῖς πᾶσι προφανῶν διδαγμάτων καὶ τήνδε τοῦ Ἡσιόδου βαθυτάτην παρατήρησιν (Ἔργ. καὶ ἡμ. 293):

Οὔτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω·
ἐσθλὸς δ' αὖτ' ἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
ὃς δέ κε μῆτ' αὐτὸς νοέῃ μῆτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ.

«Ὁ 41 μῦθος «λέων καὶ ἀλώπηξ» μέλλει νὰ διδάξῃ τοὺς παῖδας ἐνθεν μὲν τὴν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν δυσπιστίαν, ἐνθεν δὲ τὴν πονηρίαν, τὸν δόλον, τὴν ἀπάτην, τὴν εὐδοκιμοῦσαν ἀδικίαν καὶ ἐν γένει τὸ «πῶς δύναται τις νὰ τρέφῃται χωρὶς κἀνενα κόπον, ὡς καὶ θὰ ἠδύνατο εὐστοχώτερον νὰ ἐπιγραφῇ ὁ μῦθος οὗτος».

«Δύο μὲν ἦδη κακίας περὶ ψυχὴν ῥητέον — τὸ μὲν οἶον νόσον ἐν σώματι, τὸ δὲ οἶον αἴσχος ἐγγιγνόμενον . . ἔστι

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 31: «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι . . μετὰ χάριτος . . Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἀπταιστόν παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις ὅποιοι . . καὶ πάντες οἱ ἔμμετροι — ὣν ὁ ἐν σελ. 63 εἶνε οὗτος ὁ ἐκφαυλιζόμενος ἐνταῦθα «Λεώωνη καὶ ἀετός»!

2) *Λελώωνη καὶ ἀετός*, Halin. 419. Κοραῆς 61 καὶ σελ. 312.

3) Klemen, Deuts. Leseb. für Bürgerschule und untere Klass. höherer Lehranstalten, I Theil, 1894, σελ. 56, ἀριθ. 70. — August Meissner, Deuts. Volksschul-Leseb. Mittelstufe, 1894, σελ. 223, ἀριθ. 402.

δὲ δύο ταῦτα . . . κακῶν ἐν τῇ ψυχῇ γένη, τὸ μὲν πονηρία καλούμενον . . . νόσος αὐτῆς σαφέστατα ὄν . . . τὸ δὲ ἄγνοιαν καλοῦσιν . . . καὶ δειλίαν μὲν καὶ ἀκολασίαν καὶ ἀδικίαν ξύμπαντα ἠγετέον νόσον ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ τῆς πολλῆς καὶ παντοδαπῆς ἀγνοίας πάθος αἰσχος θετέον» 1).

Ὁ οὕτως ἐκφραλιζόμενος ἐνταῦθα μῦθος οὗτος λελωθὴμένος μετενεχθεὶς ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματαρίου ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου εἰς τὸ Ἀναγνωσματάριον αὐτοῦ (σελ. 95) ἐθεωρήθη βραβεύσεως ἄξιος! Κύνεα τὰ πράγματα! Κύνεα! Μῦθον ἄριστον, τὰ ὑγιέστατα καὶ βιωφελέστατα τῶν διδαγμάτων διδάσκοντα, μετὰ μακρὰν ζήτησιν εὑρεθέντα, μετὰ πολλῆς γλαφυρίας καὶ χάριτος ἐρμηνευθέντα, νὰ βλέπης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου οὕτως ἀγεννῶς μολυνοπραγμονούμενον, τὸν αὐτὸν δὲ ὑπ' ἄλλου ἀρπαγέντα καὶ αἰσχρῶς καταλωθῆντα νὰ βλέπης βραβευόμενον! Οἷα ἀναισχυντία! Οἷα ἀθεμιτουργία!

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἰς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν Αἰσωπειῶν μῦθων 2) ἐνέχων ὀρθότατα καὶ βιωφελέστατα διδάγματα, συντελοῦντα εἰς τὸ νὰ ἀναδείξωσι τὰ ἐκ τῶν ἐπιπολαίων σκέψεων ἐπικρεμάμενα δεινὰ εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ κρατύνωσι τοὺς φιλομαθοῦντας εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι πάντων μάλιστα πρὸς σωτηρίαν τοῦ βίου ἡ σύνεσις εἶνε κράτιστος, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω (ἐν σελ. 386 καὶ ἐξ.) μακρὸς λόγος ἐγένετο. Ἡ γνώμη αὕτη ἀποτελεῖ ἐν τῶν θεμελιωδῶν διδαγμάτων τῆς τε ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ Ὀδυσσεὺς τί ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ποιήσει, εἶνε πασίγνωστον. Ἡ φρόνησις τίνα ἀξίαν ἔχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Πλατωνικῇ, μόνον οἱ τέλει ἀπαίδευτοι ἀγνοοῦσι.

Τὸν ἄριστον τοῦτον μῦθον πλὴν τοῦ βραβευθέντος ἡμετέρου ἀναγνωσματαριογράφου κ. Κουρτίδου ἔχουσιν ἀναγεγραμμένον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις καὶ οἱ Γερμανοὶ Otto Schulz καὶ Ditlein 3).

1) Πλάτων, Σοφιστής 227, D.

2) *Λέων καὶ ἀλώπηξ* ἔκδ. Halm 246. Κοραῆ 135 καὶ σελ. 336.

3) Otto Schulz, *Fibel*, Ausg. c, 1877, σελ. 133, ἀριθμ. 16. — Ditlein, *Deutsches Volksschul - Lesebuch*, Mittelstuf. 1894, σελ. 56, ἀρ. 56.

«Διὰ τοῦ ἐν σελ. 100-103 ἐκτεθειμένου μύθου «κόραξ καὶ ἀλώπηξ» οἱ παῖδες ἡμῶν θέλουσι διδαχθῆ μᾶλλον τὴν χαμέρπειαν, τὴν κολακείαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὸν ἐγωϊσμόν καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἀναίδειαν».

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ εὐσυνείδητοι κριταὶ περὶ τοῦ μύθου τούτου, ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ εὕρισκομένου. Εὐρεθέντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μύθου ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν βραβευθέντι Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτιδίου οἱ αὐτοὶ λέγουσι: «τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι . . μετὰ χάριτος . . Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις ὅποιοι . . καὶ πάντες οἱ ἔμμετροι» — ὧν εἰς ἐν σελ. 95-97 καὶ ὁ ἐνταῦθα ἐκφραυλιζόμενος.

«Οὕτως ἐξέπεσον ὑπὸ θυμοῦ καὶ λύσσης τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, μᾶλλον δ' ἀπέδειξαν ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου θηρίον ἐστὶν ἀγριώτερον ἐξουσίαν πάθει προσλαβόντος» 1).

Ὁ οὕτως ἀσέμνως ἐνταῦθα περιυβριζόμενος μῦθος οὗτος «Κόραξ καὶ ἀλώπηξ» 2) εἶνε εἰς τῶν ἀρίστων Αἰσωπειῶν μύθων, εἰ μὴ καὶ ὁ ἄριστος πάντων, διὰ τε τὰ μορφολογικὰ αὐτοῦ ἔξοχα προτερήματα καὶ τὰ οὐσιαστικά.

Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν εἶνε ὁ ἄριστος πάντων, βεβαίως ὅμως ὑπὲρ πάντα τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα ὅσα κέκμηται ἡ ἀνθρωπότης οὗτος ὁ μῦθος ζωηρότατα καταδεικνύει τό τε γελοῖον τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς κουφότητος καὶ τὴν σκληρὰν τύχην, ἣτις ἀναμένει τὰ σπουδαιότατα ταῦτα ἀνθρώπινα ἐλαττώματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Διὸ καὶ πάντες οἱ ὀπωσοῦν ἄξιοι μυθογράφοι ἐτίμησαν αὐτὸν καὶ πάντες, δύναται τις νὰ εἴπῃ, οἱ ἀναγνωστικῶν βιβλίων συγγραφεῖς ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ἄριστον πρὸς παιδείαν τῶν νέων ὄργανον.

Ὁ Γάλλος Lafontain καὶ οἱ Γερμανοὶ Luther καὶ Lessing, οἱ ἐξοχώτατοι τῶν νεωτέρων μυθογράφων, ἔκρινον αὐτὸν ἄξιον μεγίστης τιμῆς καὶ προσοχῆς 3). Οἱ Γερμανοὶ Ἀναγνωσματαριογράφοι Dietlein, Förster, Klemen, Gabriel, Supprian, Keck, Die Commission der Schuldirectorem Leipzigs, Bumüller, Schuster,

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Κικέρωνος, κεφ. 46, σελ. 884.

2) Μύθων συναγωγὴ, ἐκδ. Halm, ἀριθ. 204. ἐκδ. Κοραῆ, ἀρ. 204, σελ. 131.

3) Μάλιστα ὁ Rousseau ἐν τῷ περὶ ἀνατροφῆς συγγράμματι αὐτοῦ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Αἰσωπειῶν μύθων θεωριῶν αὐτοῦ τοῦτον τὸν μῦθον ἀναλύει. "Id. Rousseau Emil. Pädog. Biblioth. von Richter, 7 τόμ. Leipzig, 1875, σελ. 135 καὶ ἐξ.

Brünnert, Wirth, Sostmann, Hirt, Bock, Otto Schulz και Bohm, ήξίωσαν να αναγράψωσιν αὐτὸν ἐν τοῖς Ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις 1), ἐκτιμῶντες τὴν ἔξοχον αὐτοῦ χάριν καὶ παιδευτικὴν δύναμιν. Μόνον δὲ ἡμεῖς οἱ ὑπέρσοφοι ἀντιστρατευόμεθα πρὸς τὴν ἐπιστήμην, πρὸς τὸ καλόν, πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, πρὸς τὴν ὁμόφωνον πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμην, ἀσύστατα γνωμοτυποῦντες!

Ἐποὶν γὰρ ψυχῆς ἀφέλῃς μὲν τὸ εἰδέναι, παράσχῃς δὲ τὸ δύνασθαι, δίδως τοῖς ἀμαρτήμασιν ἐπιρροὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δρόμον 2).

« Διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ σελ. 113-122 ἐκτιθειμένου μύθου «λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος μέλλουσι νὰ διδαχθῶσι τὰ ἀθῶα παιδιὰ τὸ ἐν αὐτῶ ἐπιμελῶς περιγραφόμενον ἄτιμον ἔργον τῆς ἀλώπεκος, ὅπερ ἀποτροπιάζεται τις καὶ νὰ φαντάζηται καὶ τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς οὐδὲ κἀν τιμωρούμενον παριστᾷ ἐπὶ τέλους, ὡς ὠφείλε νὰ πράξη, ἀκολουθῶν στοιχειωδέστατον παιδαγωγικὸν κανόνα. Θέλουσι προσέτι διδαχθῆ τοῦ λέοντος τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην, τὴν ὁποῖαν ὁ συγγραφεὺς ἐπίσης δὲν παριστᾷ ἐπὶ τέλους τιμωρουμένην· τούναντίον δ' ἐκφέρει καὶ γνώμην, πῶς καλλίτερον θὰ ἠδύνατο ὁ λέων νὰ διεξαγάγῃ τὸ αἰσχρὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ μόνον οὐχὶ μέμφεται αὐτοῦ ἐπὶ ἀδεξιότητι κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς ἐλάφου «Δὲν περιέμενε πρῶτα νὰ ἔλθῃ πλῆσιον τοῦ ἢ ἔλαφος καὶ ἔπειτα νὰ προσπαθῆσῃ νὰ τὴν συλλάβῃ, ἀλλ' ὤρμησεν ἐναντίον τῆς, ἐνῶ αὕτη ἦτο ἀκόμη μακρὰν αὐτοῦ καὶ τῆς ἔσχισε μόνον ὀλίγον τὰ αὐτῖα μὲ τοὺς ὄνυχάς του· δὲν τὴν συνέλαβε (σελ. 116-117) ».

1) Diellein, D. Volksschullesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 197, ἀρ. 347. — Förster, L. für die Mittelklass. der Elementarschulen von Elsass Lothringen, 1894, II Theil, σελ. 106. — Clemen, D. L. für Bürgersch. und unter. kl. höherer Lehranstal. 1894, I Theil, σελ. 60, ἀριθ. 77 (φέρεται ὡς μῦθος τοῦ Λουθήρου) — Gabriel-Supprian, Ausg. B. I Theil. Mittelstufe 1894. ἀριθ. 97, (ὡς τοῦ Λουθήρου). — Gabriel-Supprian, D. L. für einfache Schulverhältnisse, Ausg. C. (Kinderfreund) 1894, ἀριθ. 119 (ὡς τοῦ Λουθήρου). — Keck, Norddeutsches Lesebuch. 19 ἔκδ. 1890, ἀρ. 91. — D. L. v. e. Kommis. d. Schuldirektoren Leipzigs, I Stuf. 1893, ἀριθ. 243, σελ. 149. — Bumüller-Schuster, Drittes Schuljahr, 1890, σελ. 63, ἀριθ. 62. — Brünnert, Erstes Schul und Bildungsbuch, II Abtheilung, 17 Aufl. 1889, σελ. 56, ἀριθ. 98. — Wirth, D. L. für höhere Töchterschulen, I Theil I Cursus, 3 Aufl. 1878, ἀρ. 80, σελ. 54. — Sostmann, Les. f. M. d. B. und Oberklassen der Volksschulen σελ. 131. — Hirt-Bock, Fibel, Th. I, 33 Aufl. 1894, σελ. 44, ἀριθ. 38. — Otto Schulz-Bohm, Fibel Ausg. C. 1887, σελ. 133, ἀρ. 15.

2) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 26, 7.

«Διογένης ἐρωτηθεὶς τί γῆ βαρύτερον βαστάζει; ἔφη· ἼΑνθρωπον ἀπαίδευτον» 1).

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ὑπέροσοφοι ὑποβολεῖς περὶ τοῦ μύθου τούτου! Ὁ δὲ πολὺς τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας συγγραφεὺς Bernardy λέγει: «Ὁ μῦθος οὗτος λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος εἶνε τοῦ Βαβρίου τὸ ἀριστουργήμα καὶ δὴ ἡ προῖον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἡ ἔργον καὶ ἀπαύγασμα πολιτισμοῦ νεωτέρου» 2).

Ἐγκατακλείεται δὲ ἐν τῷ ἀριστουργήματι τούτῳ τό τε παρὰ Ξενοφῶντι δίδαγμα: «Ἄπειλεὶ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλακας» 3), καὶ τὸ τοῦ μεγαλοφώνου Αἰσχύλου σεμνότατον καὶ ὑψηλότατον κήρυγμα:

Μηδέ τις

ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα

ἄλλων ἐρασθεὶς ὄλβον ἐκχέη μέγαν.

Ζεὺς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν

φρονημάτων ἔπεστιν, εὐθύνοσ βαρὺς 4),

ὡς πᾶς μὴ δαιμονοβλαβῆς κατανοεῖ καὶ μόνον ἐν βλέμμα ἂν ρίψη ἐπ' αὐτοῦ.

«Τί δ' ἔχουσι νὰ διδαχθῶσιν οἱ παῖδες ἐκ τῶν μύθων χελιδόνες καὶ κύκνοι; ἢ ἀνόπτον φιλοσοφίαν καὶ μικρολογίαν καὶ κακολογίαν; τί ἐκ τῶν πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεων τῶν κύκνων; εἶνε οἱ λόγοι τῶν κύκνων ὀρθοί; τότε πῶς θὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὰ ἐν σελ. 173-174 περὶ χελιδόνων λεγόμενα ὅλως ἀντίθετα τούτοις; ἐὰν δὲ οἱ λόγοι τῶν κύκνων εἶνε ἐσφαλμένοι καὶ ἄδικοι, τότε τί ἄλλο διδάσκουσιν ἢ ἀπλῶς τὴν κακολογίαν καὶ τὴν χυδαίαν τῆς ἀληθείας διαστροφὴν;»

Ταῦτα λέγονται παρ' ἡμῖν καθ' ἐνὸς ἀριστουργήματος ἀνδρὸς

1) Διογένης, γνῶμαι καὶ ἀποφθέγματα 59. Fragm. Philos. Graec. Mullach, τόμ. 2, σελ. 304.

2) Bernardy, Grundriss der Griechischen Litteratur, 1880, II 2, §. 128, σελ. 793, σημ. 3: Müssen und des Dichters *Meisterwerk* 95 (λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος) ihm selbst oder einer jüngeren Kultur angehören. Ὁ μῦθος παρ' Halm. 243, παρὰ Κοραῆ 358 καὶ σελ. 408, παρὰ Βαβρίῳ 95 πρόχειρος παντί.

3) Ξενοφῶν, Οἰκονομικός 8, 16.

4) Αἰσχύλος, Πέρσαι 824.

σεμνότητος καὶ τρωτάτου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, οὗ ποίημα εἶνε ὁ χαριέστατος καὶ διδακτικώτατος οὗτος μῦθος 1).

“Ὅς δ' οὐτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι,
τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει 2).

Ἦτο ἀδύνατον ἀνθρωπίνως νὰ εὐρεθῇ χαριεστέρα μορφή, ἵνα περιβληθῇ τὸ βαρυσήμαντον καὶ σφόδρα εἰς τὴν εὐκοσμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν αὐτοῦ συντελοῦν πάγκαλον τοῦτο δίδαγμα: «Ὅκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐν τῷ εὖ». Τοῦτο εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Πλάτων, ὅταν ἔλεγε: «Κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι» 3). Τοῦτο ὁ Σοφοκλῆς, ὅταν ἐξήγγειλε τὸ «χωρὶς τό τ' εἶπεῖν πολλὰ καὶ τὰ καίρια» 4). Τοῦτο ὁ κωμικὸς Νικόστρατος, ὅταν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἐπέπληττε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ λέγων:

Εἰ τὸ συνεχῶς καὶ πολλὰ καὶ ταχέως λαλεῖν
ἦν τοῦ φρονεῖν παράσημον, αἱ χελιδόνες
ἐλέγοντ' αὖ ἡμῶν σωφρονέστεραι πολὺ 5).

Τοῦτο ὁ σεμνὸς Πλούταρχος, ὅταν πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον ἐπιστέλλων γράφει: «Καθόλου γὰρ χρὴ διανοεῖσθαι πάντα τινὰ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἄλλον διεξιόντα μετὰ σπουδῆς οὐχ ὡς ὁ μακρότατος βίος ἄριστος ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, οὐδὲ γὰρ ὁ πλεῖστα κιθαρωδῆσας, ῥητορεύσας ἢ κυβερνήσας, ἀλλ' ὁ καλῶς ἐπαινεῖται. Τὸ γὰρ καλὸν οὐκ ἐν μήκει χρόνου θετέον, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ καιρίῳ συμμετρίᾳ: τοῦτο γὰρ εὐδαίμον καὶ θεοφιλὲς εἶναι νενόμισται» 6). Τοῦτο σύμ-

1) *Χελιδόνες καὶ κύκνοι*, ἔκδ. Halm 416 6. Κοραῆ 336. — Κοραῆς, Μύθων συναγωγή, σελ. 276, σημ. 1: «Ἐκ τούτου τοῦ μύθου (Χελιδῶν καὶ Κυκῶν δηλ.). Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἔοικε πλάσαι τὸν ἐπιγραφόμενον *Χελιδόνες καὶ κύκνοι*. Αὐτόθ. σελ. 437: Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (Ἐπιστολὴ Α', τόμ. Α', σελ. 767) ὁ μῦθος.

2) Μένανδρος, ἀπόσπ. 1090, Κοσκ τόμ. 3, σελ. 265.

3) Πλάτων, Θεαίτητος 187 E.

4) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ 809.

5) Νικόστρατος ὁ κωμικὸς, ἀπόσπ. 27, Κοσκ τόμ. 1, σελ. 226.

6) Πλούταρχος, Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 111 A. — Καὶ ἐν βίῳ Περικλέους κεφ. 13, σελ. 159: Ἦ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι

παν τὸ Ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ὡς δόγμα ἐπρέσβευε. Τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἤθελεν ἐπιχαρίτως νὰ ὑποτυπώσῃ, ὅταν ἔγραφε τὸν χαριέστατον τοῦτον μῦθον Χελιδόνες καὶ κύκνοι. Τοῦτο, « Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλῆθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ » 1).

« Τὸ ἐν τῷ Αἰσώπειῳ μύθῳ « λάρος καὶ ἰκτῖνος » μετὰ παιδιᾶς μᾶλλον εἰρημένον « ἄξιά γε σὺ πέπονθας ὅτι πτηνὸς γεννηθεὶς ἐπὶ θαλάσσης τὴν δίαίταν ἐποιεῖ » ἀγωνίζεται σπουδαιολογῶν ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ ὡς πραγματικὴν ἀλήθειαν. Οὕτω δὲ ὅσα ἐν 18 ὄλοις στίχοις ἀναγκάζεται νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ λάρου ὡς πτηνοῦ πάντα ταῦτα ἀντιφάσκουσιν οὐ μόνον πρὸς τὰ πράγματα καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς ὅσα ὁ παῖς θὰ διδαχθῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας περὶ λάρου, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅσα ὁ διδάσκαλος θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀναπτύξῃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ποιήματος τῆς ἐπομένης παραγράφου ὁ « Γλᾶρος » : « Ἡ θάλασσα, τὰ κύματα, ἢ μπόρα εἶνε ἢ ζωὴ μου· ἀκούραστος πετῶ μαζί· μ' ἐκεῖνα πάντα καὶ μὲ φόρα στὰ ἀγριεμένα κύματα βουτῶ, καὶ σὺ μοῦ λὲς τὰ κύματα ν' ἀφήσω ; . . μακρὰ τους δὲν μπορῶ στιγμὴ νὰ ζήσω· Θαλασσινὸ πουλί, θὰ ξεψυχίσω ἅμα κλειστῶ μὲ μὲρα στὴν στερειά ».

Καινὰ δόγματα ταῦτα ! Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε **χωρατατζήδες**, περιέχουσι πράγματα « μετὰ παιδιᾶς εἰρημένα ». Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε κλάδος τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ πρέπει νὰ προάγῃ τὰ διδάγματα αὐτῆς· ἄλλως καταδικάζονται εἰς ἐξορίαν καὶ εἰς θάνατον, ὡς οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχοντες πλέον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον τὰ περὶ τῶν Αἰσωπειῶν μύθων καινὰ ταῦτα διδάγματα οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει ὅτι ἐκ θεμελίων πλέον θὰ ἀνατραπῶσιν αἱ περὶ τῶν Αἰσωπειῶν μύθων θεωρίαι τοῦ Lessing, τοῦ Herder, τοῦ J. Grimm, τοῦ Wackernagel, τοῦ Jacobs, τοῦ Bernardy, αἵτινες ἤκούοντο μέχρι τοῦδε 2) καὶ θὰ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς νέας ταύτης θεωρίας. Τοῦ λοιποῦ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δὲν θὰ εἶνε μῦθοι, ἀλλὰ κεφάλαιον τῆς φυσικῆς ἱστορίας, περιέχον ποῦ καὶ που καὶ « τινὰ μετὰ παιδιᾶς εἰρημένα » !

βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῶν πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχύν ἀποδίδωσιν.

1) Αἰσωπειῶν μύθων συναγωγή — Λέαινα καὶ ἀλώπηξ — ἔκδ. Halm, ἀρ. 240. ἔκδ. Κοραῆ ἀριθ. 215, σελ. 139 ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ.

2) Bernardy, Grundriss der Griech. Litter. Halle, 1880, τόμ. 2, 2, σελ. 780, σημ. 1. καὶ σελ. 789 περὶ τὸ τέλος.

Ὀλβιος, ὄντινα Μοῦσαι

φίλωνται· γλυκερὴ οἱ ἀπὸ στόματος ῥέει αὐδὴ 1).

«Ὁ πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεθειμένος μῦθος «Ἀλέκτορες» ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῖν μᾶς παρασταίνει μὲ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη ἐπιμιξίαν ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρονας» οὐδ' οὗτος ὁ μῦθος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τοῦ Ἀναγνωσματοαρίου. Ὁ μῦθος τελευτᾷ, ὡς γνωστόν, ὡς ἑξῆς: «Καὶ παρευθὺς ἀετὸς καταπτὸς ἤρπασεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐν σκοτῶ κεκουμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινε». Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν». Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε ν' ἀναπτύξη τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ μῦθου, «Ὁ δ' ἐν σκοτῶ κτλ.» δὲν παρέλιπεν ὅμως ν' ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐν ἐπιμυθίῳ αὐθις ἀντανακλωμένην ἰδέαν ταύτην τοῦ ἠθικο-λόγου μυθογράφου διὰ τῶν ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς εἶναι τεχνίτης
τοὺς μεγάλους ταπεινώνει
καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψώνει»

(δρα σελ. 123 § 54). ὅτι ἐνταῦθα καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη κακῶς ἐννοεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη ἀνύψωσις τῶν ταπεινοφρόνων ἐστὶ χεῖρον εἶνε φανερόν».

Καὶ ἐν βλέμμα μόνον ἂν ῥίψῃ τις ἐπὶ τοῦ μῦθου τούτου, ὡς ἐκτίθεται παρὰ Halm (21 β), πέραντα κατανοεῖ ἅμα μὲν ὅτι ἐν τῷ μύθῳ ἐνέχεται τὸ δίδαγμα «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν», ἅμα δὲ ὅτι τὸ πάλαι ποτὲ ῥηθέν:

Σὺ δὲ ἀξίαν οὐκ οὔσαν αἰσχύνεις πόλιν
τὴν αὐτὸς αὐτοῦ, καὶ σ' ὁ πληθύων χρόνος
γέρονθ' ὄμοῦ τίθησι καὶ τοῦ νοῦ κενόν 2),

εὐστόχως ἄγαν δύναται ἐνταῦθα νὰ ἐπαναληφθῇ.

Μόνον ἄνθρωποι «φαῦλοι» καὶ «κακοήθεις», ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, μετροῦντες πάντα πρὸς ἑαυτοὺς καὶ μόνον τοιοῦτοι, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, δύνανται τὸν διδακτικώτατον τοῦτον μῦθον νὰ ἀντιλη-

1) Ὑμνοι Ὀμηροί, Εἰς Μούσας καὶ Ἀπόλλωνα 25. 4.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ 929.

φθῶσιν οὕτως ἀσέμνως καὶ νὰ ἐκθέσωσιν αὐτὸν διὰ τοσαύτης αἰσχρολογίας, «ἀδεῶς ἔκτοτε ταῖς θηλείαις ἐπέβαιναν 1).

Ὁ μῦθος οὗτος 2) δὲν εἶνε «πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεταγμένος», ἀλλ' εἶνε βεβαίως ὑπὸ τοῦ περιώνυμου διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς Ἀφθονίου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ 315 μ. Χ. πεπονημένος 3), παραμορφωθείς σὺν τῷ χρόνῳ δι' ἀναρμόστων παρεμβλημάτων οὕτως, ὥστε νῦν φέρεται ὁ αὐτὸς μῦθος κατὰ πέντε διαφόρους τρόπους (Halm 21. 21 b, 21 c. Κοραῆς σελ. 87 ἐν τῷ μέσῳ καὶ σελ. 88 ἐν ἀρχῇ). Ἐκ τῶν πέντε τούτων διαφόρων τρόπων τῆς ἐκθέσεως τοῦ αὐτοῦ μύθου μόνον εἰς ἓνα φέρονται τὰ αἰσχρὰ ταῦτα τῶν κ. κριτῶν ῥήματα («ὁ δ' ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε ταῖς θηλείαις ἐπέβαιναν»). Εἰς ἓνα ἄλλον φέρονται τὰ αὐτὰ ταῦτα, εὐφημότερον ὁμῶς (Halm 21 c), εἰς ἓνα τρίτον οὔτε αἰσθητὴ κἂν εἶνε ἡ αἰσχρολογία. Εἰς τοὺς δύο ἄλλους ὁμῶς τρόπους τῆς ἐκθέσεως (Halm 21 b. Κοραῆς σελ. 88 ἐν ἀρχῇ) οὐδαμοῦ φαίνονται θήλειαι ὄρνεις, οὐδαμοῦ ἐπιβήτορες ἀλέκτορες. Πρέπει δὲ νὰ εἶνέ τις «φαῦλος» καὶ «κακοήθης», κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην, ὥστε ἐλευθέρως τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ σεμνότητος καὶ αἰσχροσύνης οὕσης νὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν αἰσχροσύνην, καὶ δὴ καὶ τὴν χειρίστην.

Ὁ μῦθος ὁ γνήσιος τοῦ Ἀφθονίου εἶνε ἀπηλλαγμένος πάσης αἰσχρολογίας, ὑπόκειται δὲ ὡς ἐπιμύθιον αὐτοῦ «Νίκης ἀσφάλεια μετριότης φρονήματος» 4). Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἰς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν μύθων, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς βραβεύσεως τῆς Χρηστομαθείας τοῦ κ. Παπαβασιλείου, ἐν ἧ εὔρηται οὗτος ὑπ' ἀριθ. 19 τῶν Αἰσωπείων αὐτοῦ μύθων. Ἐμπερικλείει δὲ ἐν αὐτῷ μίαν τῶν βαθυτάτων καὶ ἀγνοτάτων ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ τε Ἑλλη-

1) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Εὐδήμια 1237, 6, 28: "Ἀπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ τοὺς ἄλλους. — Αὐτόθι. Ἠθικά Νικομάχ. 1094, 6, 27: "Ἐκαστος δὲ κρίνει καλῶς, ἃ γινώσκει καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. — Πλάτων Πολιτεία 400 D: Τί δὲ ὁ τρόπος τῆς λέξεως καὶ ὁ λόγος; οὐ τῷ τῆς ψυχῆς ἦθει ἔπεται; — Αὐτόθι Γοργίας 513 C: Τῷ αὐτῶν ἦθει λεγομένων τῶν λόγων ἕκαστος γάρουσι.

2) Ἀλέκτορες Halm 21 b, Κοραῆς 145 ἄλλως, σελ. 87 ἐν τέλει καὶ 88 ἐν ἀρχῇ.

3) Κοραῆς, Μύθων συναγωγή σελ. 419. σημ. εἰς τὴν σελ. 87, στίχ. 14. — Saxe, Onomast. I σελ. 394. — Pauli, Reallexicon ἐν λέξ. Aphthonius.

4) Halm 21 b, ἴδ. καὶ Κοραῆν ἐνθ, ἄνωτ, σελ. 419, σημ. εἰς τὴν σελ. 87, στίχ. 14.

νικοῦ καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου κατὰ ποικίλους τρόπους ἐν τε τοῖς Ἱεροῖς βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσιν ἐκφραζομένην :

« Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψοθήσεται. — Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. — Ῥίζαν ἐθνῶν ὑπερηφάνων ἐξέτιλεν ὁ Κύριος, καὶ ἐφύτευσε ταπεινοὺς ἀντ' αὐτῶν. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία 1).

Καὶ πάλιν.

Υβριστὴν δὲ Μενοίτιον εὐρύοπα Ζεὺς
εἰς Ἑρεβὸς κατέπεμψε βαλὼν ψολόεντι κεραυνῶ
εἴνεκ' ἀτασθαλίας τε καὶ ἠνορέης ὑπερόπλου 2).

Τὰ μακρὰ δ' εἶ τις
παπταίνει, βραχὺς ἐξικέσθαι χαλκόπεδον θεῶν ἔδραν·
ὃ τοι πτερόεις ἔρριψε Πάγασος
δεσπότην ἐθέλοντ' εἰς οὐρανοῦ σταθμοὺς
ἐλθεῖν μεθ' ὀμάγουριν Βελλερεφόνταν
Ζηνός 3).

Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους
ὑπερεχθαίρει 4).

Ἄλλὰ τῶν φρονημάτων
ὁ Ζεὺς κολαστὴς τῶν ἄγαν ὑπερφρόνων 5)

Καὶ ὁ Θεὸς δέ, ὡς ἔοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς 6).

1) Λουκᾶς 18, 14. — Παροιμίαι 3, 34. — Σοφία Σιράχ 10, 15. — Τωβίτ 4, 13. — Πρβλ. καὶ Ματθαῖο 5, 2, 3 καὶ 4. Ἡσαίας 2, 11. 12. 17. 9, 9. 13, 11. Ἰεζεκιήλ 31, 2. 10. Δευτερονόμ. 8, 14. Δευτερικόν 26, 19. Ἱερεμίας 31, 29. Δανιήλ 4, 34. Σοφορίας, 3, 6. κτλ.

2) Ἡσίοδος, Θεογον. 514.

3) Πίνδαρος, Ἰσθμιονικῶν 7, 43. Πρβλ. καὶ Πυθιονικῶν 8, 13.

4) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 127. Πρβλ. αὐτόθ. καὶ 1347 - 1353. Αἴας 129. 756 - 778 Οἶδιπ. τύρανν. 882 - 890.

5) Εὐριπίδης, Ἡρακλεῖδαί 387. Πρβλ. καὶ ἀπόσμ. αὐτόθ. 1027, ἐκδ. Dindorf.

6) Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 6, 4, 23. Ἰδ. προσέτι καὶ Ὅμηρ. Ἰλ. Β. 595. Ω 602-617.

Αὕτη ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀρχὴ κεῖται ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ. Ἄλλ', ὡς ἐλέχθη, ἀναλόγως τοῦ ἡθους βλέπουσι διαφόρως τὰ αὐτὰ πράγματα οἱ διάφοροι ἄνθρωποι. Ὅπου οἱ χρηστοὶ καὶ σώφρονες βλέπουσι τὴν ὑπερηφάνειαν ταπεινουμένην καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ὑψουμένην, ἐκεῖ οἱ «φαῦλοι» καὶ οἱ «κακοήθεις» τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους διακρίνουσιν σκηναὶς ἀσελγεῖς : «ὁ δ' ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαιεν».

Αἶσχος! «Παῖδες γεγόνατε, εἶτα μειράκια, εἶτα ἔφηβρι, εἶτα ἄνδρες· χρηστοὶ δ' οὐδέποτε» 1).

«Ἀμφιδόλου ἠθικῆς ἀξίας εἶνε ὁ μῦθος Γεωργὸς καὶ Πελαργός».

«Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 2). Ἄλλ' ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δὲν εἶνε κυρίως ὁ προσήκων δι' ἄνδρας γράψαντας καὶ ὑπογράψαντας περὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου, κλειψιλογηθέντος καὶ καταλυμανθέντος μάλιστα ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ βραβεύσωσιν αὐτὸν τὰ ἐναντία τούτων τάδε : «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι οὐχὶ ὡς σοβαροῦ καὶ ἀγελάστου φιλοσόφου διδάσκοντος τὴν ἠθικὴν ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ μετὰ χάριτος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ μορφήν διηγήσεως. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις, ὅποιοι ὁ ἐν σελ. 24 τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὁ ἐν σελίδ. 75 τὰ δύο ἄροτρα, ὁ ἐν σελίδ. 110 γεωργὸς καὶ πελαργός!»

Ἐν τῷ νῦν γένει
πράττει ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερα
ὁ συκοφάντης, ὁ κακοήθης τρίτα λέγει 3).

Ὁ συκοφαντούμενος οὗτος μῦθος εἶνε εἰς τῶν 68 ἀρίστων

Ἰσοκράτους δ 449 - 511, θ 225 - 228. λ 308 - 320. Ἡρόδοτος 2, 169 καὶ 7, 10, ε'. Πολύβιος 37, 1 g.

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. 10, ἔκδ. Potter, σελ. 84, ἔκδ. Paris, σελ. 67, ἔκδ. Migne τόμ. 1, σελ. 224 c.

2) Δημοσθένης πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

3) Μένανδρος, ἀπόσπ. 223, 14. Κοσκ, τόμ. 3, σελ. 64.

παιδικῶν Αἰσωπειῶν μύθων 1), ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πνευματικὸν ἀνθρώ-
πινον δημιούργημα πρὸ τῶν ὀμμάτων καθιστῶν πᾶσι, σοφοῖς τε καὶ
ἄσοφοις, ἀγροίκοις καὶ παιδαρίοις, τὸ ὀλέθριον τέλος, εἰς ὃ ἀποτελευτᾷ
πᾶσα μετὰ τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν συναναστροφή. Παραίνεσις σω-
τηριωδεστάτη καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τοῖς παιδαρίοις ἀναγκαιοτάτη,
ἐπαναλαμβανομένη δὲ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὑπὸ παμ-
πόλλων καὶ σεμνοτάτων στομάτων.

Λέγει ὁ Θεόγνις (1165 καὶ 31 καὶ ἐξ.):

Τοῖς ἀγαθοῖς σύμμισγε, κακοῖσι δὲ μήποθ' ὀμάρτει . .

Κακοῖσι δὲ μὴ προσομίλει

ἀνδράσιν, ἀλλ' αἰεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχεο·

καὶ μετὰ τοῖσιν πῖνε καὶ ἔσθιε, καὶ μετὰ τοῖσιν

ἴζε·

Λέγει ὁ Πίνδαρος (Πυθιονικῶν 2, 96):

Ἄδόντα δ' εἶη μοι τοῖς ἀγαθοῖς ὀμιλεῖν.

Λέγει ἡ Πράξιλλα (ἀπ. 3, Bergk σελ. 1225):

Ἄδμήτου λόγον, ὦ 'ταῖρ', μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει·

τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης (ἀπόσ. 612, Dintorf):

Ἄλλὰ τὰς ὀμιλίας

ἔσθλας διώκειν, ὦ νέοι, σπουδάζετε.

Λέγει ὁ Αἰσχύλος (ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 549):

Ἐν παντὶ προάγει δ' ἔσθ' ὀμιλίας κακῆς

κάχιον οὐδέν, καρπὸς ἧς ἀσύμφορος.

Λέγει ὁ Πολύβιος (28, 17 α, 1): Μέγιστα κακὰ ποιοῦσιν αἱ κα-
καὶ συντροφίαι τοὺς ἀνθρώπους.

Λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (12, 12): Ἐγραψε δὲ ὁ Χαρῶν-
δας καὶ περὶ τῆς κακομιλίας νόμον ἐξηλλαγμένον καὶ τοῖς ἄλλοις
νομοθέταις παρεωραμένον· ὑπολαβὼν γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐνίοτε
διὰ τὴν πρὸς τοὺς πονηροὺς φιλίαν καὶ συνήθειαν διαστρέφεσθαι τὰ
ἦθη πρὸς κακίαν, καὶ τὴν φαυλότητα καθάπερ λοιμικὴν νόσον ἐπι-
νέμεσθαι τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ νοσοποιεῖν τὰς ψυχὰς τῶν ἀρί-
στων· κατάντης γὰρ ἢ πρὸς τὸ χεῖρον ὁδὸς, ῥαδίαν ἔχουσα τὴν
ὁδοιπορίαν, διὸ καὶ τῶν μετρίων πολλοὶ τοῖς ἠθεσιν ὑπούλοις ἡδο-
ναῖς δελεασθέντες εἰς ἐπιτηδεύσεις χειρίστας περιώκειλαν· ταύτην οὖν

1) Γεωργός καὶ πελαργός, Halm 100. Κοραῆς, 172 καὶ σελ. 358.

τὴν διαφθορὰν ἀναστεῖλαι βουλόμενος ὁ νομοθέτης ἀπηγόρευσε τῇ τῶν πονηρῶν φιλίᾳ τε καὶ συνηθείᾳ χρῆσασθαι, καὶ δίκας ἐποίησε κακομιλίας καὶ προστίμοις μεγάλοις ἐπέγραψε τοὺς ἀμαρτάνειν μέλλοντας.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης, ἐπαναλαμβάνων αὐτολεξεῖ σχεδὸν τὸν ἄριστον τοῦτον μῦθον :

Ὅστις δ' ὁμιλῶν ἤδεται κακοῖς ἀνὴρ,
οὐ πάποτ' ἠρώτησα, γινώσκων ὅτι
τοιοῦτος ἔσθ' οἷοις περ ἤδεται ξυνῶν 1).

Τοιοῦτος εἶνε ὁ « ἀμφιβόλου ἠθικῆς ἀξίας Αἰσώπειος μῦθος Γεωργὸς καὶ Πελαργός! ».

Ὁ δὲ μῦθος 9 « Καρακάξα » καὶ ὁ 36 « Σκύλοι πεινῶντες » περιέχουσιν οὐχὶ κυρίως διδασκαλίαν τινὰ ἠθικὴν, ἀλλὰ μᾶλλον παραινέσιν χρήσιμον πᾶσι τοῖς ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν ἰδίου σκοποῦ εἴτε πονηροῦ εἴτε ἀγαθοῦ ».

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τῶν παρὰ Πλουτάρχῳ « Ἐν Λιβύῃ κοράκων » 2) καὶ τῶν παρ' αὐτῷ Αἰσωπειῶν « κυνῶν » 3). Ἄπορον δὲ πῶς ἄνθρωποι χαριέστατοι οἷοι ὁ κ. Σιμόπουλος καὶ οἱ ὑποβολεῖς αὐτοῦ, ὧν τὸ μόνον μέλημα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς λατρεία, καὶ ἡ σύμπασα ἀσχολία αὐτῶν « τὸ διὰ χειρῶν ἔχειν τοὺς λόγους τῶν παλαιῶν » να εὐρίσκωνται εἰς τόσον ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλούταρχον, ὥστε οὗτοι μὲν νὰ φρονῶσιν ὅτι οἱ μῦθοι οὗτοι εἶνε μᾶλλον κακοηθείας

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 809 ἔκδ. Dindorf. — Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς καλῆς καὶ κακῆς συναναστροφῆς ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων ἄλλως ἴδ. καὶ *Θέογν.* 35. 305 καὶ ἔξ. *Δημόκριτ.* ἀπ. 234, ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 355. *Εὐριπ.* ἀπ. 612 ἐν ἀρχ. *Κωμωδίας ἀδέσποτα*, ἀπ. 138, Kock τόμ. 3, σελ. 435. *Πλούταρχ.* Περὶ παιδων ἀγωγῆς 4 A. *Εὐσεβ.* Προπαρασχ. Εὐαγγελ. 6, 6, 42. *Σχολιαστ.* *Πινδάρ.* Νεμεον. 7, 127. *Μακάριον*, παροιμιογράφ. 6, 90 καὶ τὴν ὑποσελ. σημείωσιν, ἐνθα ἄπειρα τοιαῦτα χωρία.

2) Πλούταρχος, Πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἐνυδρα 967 A: « οἱ ἐν Λιβύῃ κόρακες ».

3) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 F: αἱ κύνες, αἶ φησιν Αἰσώπος. Οὗτος ὁ μῦθος παρὰ Halm 218 καὶ παρὰ Κοραῆ 207.

διδασκτικοί, αὐτός δὲ ὅτι οἱ μῦθοι οὗτοι εἶνε σπουδαίων ψυχολογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν δηλωτικοί καὶ διδασκτικοί !

Τὸ ὡς μῦθος φανταζόμενον «περὶ τῶν ἐν Λιβύῃ κοράκων» ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὡς «λαμπρὸν καὶ ἐναργὲς καὶ βέβαιον παράδειγμα» τῶν προθέσεων τῶν ζῶων καὶ τῶν παρασκευῶν καὶ τῆς εὐρέσεως τῶν ἀναγκαιῶν, «δι' ὧν οἱ φιλόσοφοι δεικνύουσι τὸ μετέχειν λόγου τὰ ζῶα»· διὸ καὶ χωρὶς νὰ φοβηθῆ μὴ καταίσχυνῃ τὰς Μούσας καὶ τὸν Ἑλικῶνα εὐπαρρησιάζτως λέγει : «**Ἐθαύμασα** πῶς νοεῖ τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ζῶα ταῦτα καὶ συνίησι τὴν γιγνομένην ἐκθλιψιν ὑπὸ τῶν βαρυτέρων τοῖς κουφότεροις ὑφισταμένην» 1). Τὸν δὲ μῦθον τῶν πεινῶντων σκύλων θεωρεῖ ὡς λαμπρὸν καὶ ἐναργὲς παράδειγμα τῶν ἐπὶ τὸν βίον ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων «τῆς ταραχῆς καὶ τῆς παραφροσύνης» καὶ ὡς περιέχοντα τὴν ὑψίστην ἠθικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν χρησιμωτάτην βιωτικὴν παραίνεσιν : Τὸ μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐλαύνεσθαι καὶ ἀνεπισπάζεσθαι ὄρμᾶν πρὸς τὰ πράγματα αἰσχροτάτον καὶ ὀλεθριώτατον τὸ δὲ συνετῶς ἐπιλογίζεσθαι τὰ πράγματα καὶ σωφρόνως διαχειρίζεσθαι ταῦτα ἀνθρωπικώτατον καὶ σωτηριωδέστατον 2). Οἱ Γερμανοὶ παιδαγωγοὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀνέγραψαν τὸν μῦθον τοῦτον «αἰ καρακῆξαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παιδῶν αὐτῶν ἔχοντες ἀκράδαντον τὴν πεποιθήσιν ὅτι οὕτω ἐναργῶς θὰ κατεδείκνυον πρὸς τοὺς ἀπειροκάκους μικροὺς παῖδας ἅμα μὲν τὰ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς συνέσεως καὶ τῆς φερεπονίας προκύπτοντα ἀγαθὰ, ἅμα δὲ τὰ ἐκ τῆς ἀκρασίας καὶ ἀσυνεσίας καὶ φυγοπονίας προκύπτοντα

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 982, 6, 12 : Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο φιλοσοφεῖν. — Αὐτόθ. Ρητορικὴ 1371, α, 32 : Ἐν τῷ θαυμάζειν τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστίν.

2) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 E. καὶ ἐξ : Ἐν τῷ βίῳ τὰ πολλὰ ταῦτα τῆς κακίας γέγονε παραδείγματα· νήφων γὰρ οὐδὲ εἷς ἐστὶ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ βεβήσομεθα πάντες, ἀσχημονοῦντες καὶ κακοδαιμονοῦντες· οὕτως ὁ λόγος ἡμᾶς μεθύσκει καὶ τοσαύτης καταπίμπλησι ταραχῆς καὶ παραφροσύνης, οὐδὲν ἀπολείποντας τῶν κυνῶν, ἃς φησὶν Αἴσωπος δερμάτων τινῶν ἐμπλεόντων ἐπιεμένας ὄρμησαι μὲν ἐκπίνειν τὴν θάλασσαν, βραγῆναι δὲ πρότερον ἢ τῶν δερμάτων λαβέσθαι· καὶ γὰρ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐλπίζοντας εὐδαιμονήσειν δι' αὐτοῦ καὶ τῆ ἀρετῆ προσοίσεσθαι, πρὶν ἐπ' ἐκείνην ἀφικέσθαι, διέφθαρχε καὶ ἀπολώλεκε, πολλῆς ἀκράτου καὶ πικρᾶς κακίας προεμφορηθέντας.

κακά 1). Οί δυστυχείς! Δὲν ἐνόησαν ὅτι «ὁ μῦθος οὗτος δὲν περιέχει διδασκαλίαν τινὰ ἠθικὴν, ἀλλὰ μᾶλλον παραίνεσιν χρήσιμον πᾶσι τοῖς ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν οἰουδήποτε σκοποῦ, εἴτε πονηροῦ, εἴτε ἀγαθοῦ», ὡς οἱ πολυνούστατοι κριταὶ ἡμῶν ἐνόησαν.

Ἄλλὰ — «τὶ κακὸν ἢ ξένον γέγονεν, εἰ ὁ ἀπαιδευτος τὰ τοῦ ἀπαιδευτοῦ πράσσει;» 2).

Ἄδὲ μῦθος 18^α «Πιθηκος καὶ ἀλιεῖς» ἀποτρέπων ἀπὸ παντὸς ὅ,τι δὲν ἐδιδάχθη τις, καταπνίγει συγχρόνως καὶ πᾶν ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ πᾶσαν φιλοπρόοδον ὁρμὴν τῶν νέων. Τὸ δὲ συμπέρασμα αὐτοῦ «τί ἦθελα ἐγὼ νὰ γίνω ἀλιεὺς, ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἔμαθον τὴν ἀλιευτικὴν ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸ τοῦ σχολαστικοῦ», (μεθ' ὃ ἔπονται 10 τὸν ἀριθμ. ἀποσιωπητικά, ἐνθα καὶ τελευτᾷ ἡ παρατήρησις αὕτη).

Ὁ νῦν κακολογούμενος μῦθος εἶνε εἰς τῶν ἀρίστων 68 παιδικῶν Αἰσωπειῶν μύθων 3) ἐπιχαρίτως λίαν διδάσκων τὸ μέγα δίδαγμα:

Ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδεῖν τέχνην,

οὔτινος ἢ μὲν τήρησις σῶζει καὶ προάγει καὶ διακοσμεῖ καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἀνθρώπων, ἢ δὲ παράβασις διασειεὶ καὶ ἀφανίζει καὶ καταρρίπτει καὶ καταισχύνει πάντα ταῦτα, ὡς ἀνωτέρω ἐναργέστατα κατεδείχθη

1) Οἱ συκοφαντούμενοι οὔτοι «ἐν Λυβίῃ κόρακες» τοῦ Πλουτάρχου, («αἱ καρκάξαι καὶ ἡ σιάμνα» τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματοβίου τάξ. Γ' σελ. 13) εὔρηται ἀναγεγραμμένοι ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Klussmann (3 Aufl. 1885, σελ. 57, ἀριθ. 18), τοῦ Otto Schulz-Böhme (Ausg. C, 1887, σελ. 59, ἀριθ. 8) τοῦ Hirt-Bohm, Aufl. 33, Theil I, 1894, σελ. 53, ἀριθ. 46), καὶ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματοβίοις τοῦ Sostmann (D. Les. für Oberklassen der Volksschule 1864, σελ. 133, ἀριθ. 54), τοῦ Keck (Norddeutsches Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 2, ἀριθ. 7), τοῦ Mair (D. Les. für die Volksschule Oestreichs, III Theil, 1894, σελ. 30, ἀριθ. 37), τοῦ Vetzels-Schumann (Ausg. A. 1894, I Theil, σελ. 72, ἀριθ. 97). Ἔτι ἐν Deutsches Lesebuch für das Bedürfniss Oberfränkischen Volksschulen bearbeitet (I Theil, München, σελ. 51, ἀριθ. 65) καὶ ἐν Deutsches Lesebuch von einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs (1894, 2 Stufe, σελ. 85, ἀριθ. 102). Φέρεται δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν συνήθως «die Krähen und der Wasserkrug» καὶ θεωρεῖται ἐσφαλμένως ὡς ἔργον Meissner τινός καὶ οὐχὶ ὡς ἀντιγραφή ἀπλῆ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου.

2) Μάρκος Ἀντωνίνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν 9, 42.

3) Πιθηκος καὶ ἀλιεῖς (Halm 362. Κοραῆς 309 καὶ σελ. 404).

(σελ. 381 και εξ.). 'Αλλ' « ἀνοήμονες οὐδὲν μαθάνουσιν ἐν ὄλῃ τῇ βιοτῇ » — κατὰ τὸν Δημόκριτον 1).

«Οἱ λοιποὶ μῦθοι τοῦ Ἀναγνωσματορίου.

Ἡ διὰ τῆς ἀλληγορίας τῶν μύθων 1, 4, 7, 44, 48, 49, 52 καὶ 70 ἐπιδιωκομένη ἠθικὴ διδασκαλία εἶνε λίαν ἀσθενὴς καὶ ἀνίκανος, ὅπως γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων πραγματικὴν τινα ῥοπήν πρὸς ὠρισμένην ἀρετὴν· διότι στηρίζεται αὕτη εἰς μεμακρυσμένην τινα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ἀόριστον ἢ τυχαίαν καὶ ὄλως ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα».

«Τὸ . . ἀποφαινέσθαι τι πειρᾶσθαι . . περὶ πάντων καὶ τὸ παρῆναι μηθὲν τάχ' ἂν δόξειεν εἶναι σημεῖον . . πολλῆς εὐθεΐας», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀναπτύσσει Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς τοὺς σώφρονας τούτους λόγους λέγων: «Ὅσοι ἀδέκαστον τὴν διάνοιαν φυλάσσουσι καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων ἐπὶ τοὺς ὀρθοὺς κανόνας ἀναφέρουσιν, εἴτε φυσικῆς τινος κρίσεως μετεिल्ηφότες εἴτε καὶ διὰ διδαχῆς ἰσχυρὰ τὰ κριτήρια κατασκευάσαντες, οὔτε ἅπαντα ἐπαινοῦσιν ἐπίσης, οὔτε πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνουσιν· ἀλλὰ τοῖς μὲν κατορθώμασι τὴν προσήκουσαν μαρτυρίαν ἀπονέμουσιν· εἰ δέ τι διημάρτηται μέρος ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινοῦσιν » 2).

Καλὰ καὶ ἅγια πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἐλησμόνησαν ἀμφοτέροι οἱ βαθυγνώμονες οὔτοι ἄνδρες τὸ τοῦ Δημοσθένους περὶ τῶν τοιούτων κριτῶν λεχθέν: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν » 3).

Ἐδῶ χονδρικῶς πλέον κατασυκοφαντοῦνται ὀκτώ (ἀριθμ. 8) ὁμοῦ ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Τούτων δύο, τὰ ὀκνηρὰ παιδία (τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1) καὶ τὰ δύο ἄροτρα (τὸ ὑπ' ἀριθμ. 7) εἶνε Γερμανικῆς προελεύσεως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ Ἑλληνικῆς. Εἶνε οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι Χελώνη καὶ λαγῶς (τὸ ὑπ' ἀρ. 4), Λύχνος (τὸ ὑπ' ἀρ. 44), Ὀνος βαστάζων ἄγαλμα (τὸ ὑπ' ἀρ. 48), Λύκος καὶ λέων (τὸ ὑπ' ἀρ.

1) Δημόκριτος, Ἀπόσπ. 56, Mullach Fragm. Philos, Graec. τόμ. 1, σελ. 344.

2) Ἀριστοτέλης, Περὶ οὐρανοῦ 287, 6, 28. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ Θουκυδίδου κεφ. 34.

3) Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1039.

49), Φρύνος και βούς (τὸ ὑπ' ἀρ. 52) και Ἀνθρακεὺς και γναφεὺς (τὸ ὑπ' ἀρ. 79).

«Τὰ ὀκνηρὰ παιδία» εἶνε τὸ χαριέστατον και διδακτικώτατον και σφόδρα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν τιμῶμενον «Die kleinen Müssigänger» ἢ «Die Kinder im Walde» τοῦ Poggi κατὰ τοὺς μὲν, τοῦ Ludwig Munkel κατ' ἄλλους, ἀναγνωσκόμενον δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Eckelboom και Esser, τοῦ Klauwell και Martin, τοῦ Förster, τοῦ Vogel και Kindler 1) και ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Sarlach και Haupt, τοῦ Erkelenz, τοῦ Hansen, και τοῦ Wirth 2).

Τὰ δύο ἄροτρα εἶνε ποίημα Γερμανικὸν χαριέστατον και διδακτικώτατον 3), βραβευθὲν μὲν και σφόδρα ἐπαινεθὲν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐντίμων κριτῶν εἰς τοῦ κ. Κουρτίδου τὸ Ἀναγνωσματάριον ἐμπεισόν, κατασυκοφαντηθὲν δὲ εἰς τὸ ἐμὸν παρατυχόν 4). Ἀνα-

1) Eckelboom - Esser, II Theil, 15 Aufl. 1894, σελ. 44, ἀρ. 70. — Klauwell - Martin, 1894, σελ. 79, ἀρ. 9. — Förster, 8 Aufl. 1888, σελ. 51, ἀρ. 40. — Vogel - Kindler Des Kindes zweites Schulbuch, 1871, σελ. 160, ἀρ. 82.

2) Sarlach und Haupt (Pr. Sachsen) 1893 «Die Kleinen Müssigänger», (Poggi) σελ. 3, ἀρ. 6. — Erkelenz, D. L. für höhere Mädchenschul. I Theil, 2 και 3 Schuljahr, σελ. 13, ἀρ. 24, (Ludwig Munkel) «Die kleinen Müssigänger». — Hansen D. L. II Theil 21 Aufl. 1886, «Die Kinder im Walde» (Poggi) σελ. 18, ἀρ. 27. — Wirth, D. L. f. h. Töchtersch. II Theil, Unterstuf. II Cursus, Dritte Aufg. 1878 ἀρ. 12.

3) Τὸ ποίημα ἐπιγράφεται *Die beiden Pflüge* και ἀποδίδεται εἰς τὸν Ig. Fr. Castelli. Φέρεται ὅμως και ὡς μῦθος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Die beiden Pflugscharen* και ἀποδίδεται εἰς τὸν Meissner.

4) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 31: «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι και αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι οὐχὶ ὡς σοβαροῦ και ἀγελάστου φιλοσόφου διδάσκοντος τὴν ἠθικὴν ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ μετὰ χάριτος και ἐνίοτε ὑπὸ μορφὴν διηγήσεως. Τοιαῦται αἱ. . Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια και τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται και ἐν τοῖς μύθοις ὅποιοι. . ὁ ἐν σελ. 75 τὰ δύο ἄροτρα. Αὐτόθ. σελ. 17 οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ (μόνον οἱ Ἀναγνωσματαριογράφοι διαφέρουσι): «Ἡ διὰ τῆς ἀλληγορίας τῶν μύθων 1. 4. . (δηλ. τὰ δύο ἄροτρα) ἐπιδιωκομένη ἠθικὴ διδασκαλία εἶνα λίαν ἀσθενὴς και ἀνίκανος, ὅπως γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων πραγματικὴν τινα ῥοπήν πρὸς ὠρισμένην ἀρετήν!» Πρότυπον κριτῶν: «Ὡσπερ γὰρ και τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ἀνθρωπὸς ἐστίν, οὕτω και χωρισθὲν νόμου και δίκης χεῖριστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα. . ἀνοσιώτατον και ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς. (Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1253, α, 31). — Τὸν ἐν δυνάμει και ἀρχῇ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δὲ ἀδικία θηριώδη. (Πλούταρχος, Ἀριστείδης κεφ. 6). — Ὡ ἀρα νόμους ἀνθρώποις ἀναγκαῖον τίθεσθαι και ζῆν κατὰ νόμους, ἢ μηδὲν διαφέρειν τῶν πάντη ἀγριωτάτων θηρίων. — Ἐν δὲ δικαιοσύνη συλληθὸν πᾶσα ἀρετὴ, λέγει ὁ Πλάτων (Νόμ. 874 E) και ἀναπτύσσει ὁ Kant λέγων: «Ἐὰν δὲ ἀρθῇ τὸ δίκαιον, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει πλέον

γινώσκουσι δὲ τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Ditlein, τοῦ Mair, τοῦ Keck, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Engelin, τῆς πόλεως Lübeck, τοῦ Sostmann 1).

Ἐκ δὲ τῶν Αἰσωπείων μύθων ὁ μῦθος λύχνος (H 185) ἐδραβεύθη ἐνταῦθα, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χρηστομαθείᾳ τοῦ κ. Παπαθασιλίου εὐρεθεῖς (ἀριθ. 11) καὶ ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν Γερμανοπαίδων ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Sostmann 2). — Ὁ μῦθος βάτραχος στιχοῦργημα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου (Βοῦς καὶ Φρῦνος Halm 84) ἐδραβεύθη καὶ ὑπερεπνέθη ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου ἐμπροσθῶν, κατεσκευασμένη ἐν τῷ ἐμῷ παρατυχῶν 3), καὶ ἀναγινώσκεται ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαριθμηταρίοις τοῦ Jutting καὶ τοῦ Otto Schulz-Bohm 4) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τῶν βουαρικῶν δημοτικῶν σχολείων, τοῦ Mair, τοῦ Engelin καὶ τοῦ Sostmann 5).

Ὁ μῦθος χελώνη καὶ λαγῶδες ἀναγινώσκεται μεταμεμορφωμέ-

νά ἀναστρέφονται οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου», καὶ ἔνθους ἐπιδοκιμάζει ὁ Lotze γράφων: «Schlissen wir uns dem goldenen Worte Kants an: Wenn es kein Recht mehr geben soll, so hat es auch keinen Werth mehr, dass Menschen auf Erden wandeln». (Lotze Mikrokosmos, τόμ. 3, σελ. 435).

1) Ditlein, D. Volksschul - Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 60, ἀρ. 123. — D. L. für das Bedürfniss Oberfränkischer Volksschulen bearbeitet, I Theil, München, σελ. 52, ἀρ. 62. — Fr. Mair, für die Bürgerschulen Oesterreichs, 1894, I Theil, σελ. 50, ἀρ. 33 (ποίημα τοῦ Castelli). — Keck, Norddeutsches - Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 13, ἀρ. 31 (μῦθος τοῦ Meissner). — D. Les. v. einer Kommiss. v. der Schuldirect. Leipzigs 1894. II Stufe, σελ. 3, ἀρ. 8, (Meissner). — Engelin - Fechner, D. Les. I Theil, 1874, σελ. 7, ἀρ. 15. — Lübeckisches Lesebuch, 2 Stuf. 5 Aufl, 1882, σελ. 53, ἀρ. 46. — Fr. Sostmann, D. Les. für Mittelklassen der Bürgerschulen und Oberklass der Volksschul. zweite Aufl. 1864, σελ. 148, ἀρ. 72.

2) Deutsches Lesebuch für die Oberklasse der Volksschulen 1864, σελ. 140 ἀρ. 60.

3) Ἐκθεσις χριτῶν ἐνθ. ἀνωτ.

4) Jutting, 32 Aufl. ἔτος 1888, σελ. 77, ἀρ. 5. — Otto Schulz-Bohm, Ausg. C. 1887, σελ. 66, ἀριθ. 20. Συνήθως ὁ μῦθος οὗτος ἐσφαλμένως ἀποδίδεται εἰς τινὰ Michaelis. Ὁ μῦθος εἶνε Αἰσώπειος καὶ εὐρηται εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Halm ὑπ' ἀρ. 84 καὶ εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Κοραῆ ἐν σελ. 273.

5) D. L. für die Unterklasse der bayrischen Volksschul. München, II Theil, σελ. 104, ἀριθ. 184. — Mair. D. L. f. die V. Oesterreichs, III Theil, (IV Classe) 1894, σελ. 89, ἀριθ. 88 (Michaelis) — Engelin - Fechner, Ausg. B. I Theil, 1871, σελ. 5, ἀρ. 8. — Sostmann für die Obestufe der VS 1864 σελ. 159, ἀρ. 90.

νος πως ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Engeliien καὶ τοῦ Hansen 1). Οἱ δὲ μῦθοι ὄνος βραστάζων ἄγαλμα (Halm 394), ἀνθρακεὺς καὶ γναφεὺς (Halm 59), λύκος καὶ λέων (Halm. 280) εἶνε, ὅπως καὶ πάντες οἱ ἐνταῦθα καταλεχθέντες, ἐκ τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν Αἰσωπείων μύθων, πολὺ ἐπιχαρίτως πολλὰ καὶ σεμνὰ τοὺς μικροὺς παῖδας διδάσκοντες, ὡς πᾶς τις πείθεται, καὶ ἐν βλέμμα μόνον ἐὰν ρίψη εἰς αὐτούς.

Ἐν τῇ Γερμανικῇ παραβολῇ Τὰ ὀκνηρὰ παιδία 2) ἐμπεριέχονται ἀνθρωπικὰ διδάγματα βιωφελέστατα καὶ παιδευτικώτατα τάδε· Τὰ τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργ. καὶ ἡμ. 299 καὶ ἐξ):

Ἐργάζεο, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε λιμὸς
ἐχθαίρη, φιλέη δὲ σ' εὐστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίη . .

τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς
ζῶη, κηφίνεσσι κοθούροις εἵκελος ὀργήν . .
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσειαι ἢ δὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.

Τὰ τοῦ Σοφοκλέους (ἀπ. 288. Dindorf):

Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαῖα σχολή.

Τὰ τοῦ Δημοσθένους (Ὀλυνθ. Β'. 24): Οὐκ ἐνὶ δὲ αὐτὸν ἀργοῦντα οὐδὲ τοῖς φίλοις ἐπιτάττειν ὑπὲρ αὐτοῦ τι ποιεῖν, μὴ τί γε δὴ τοῖς θεοῖς.

Ἐν τῇ ἄλλῃ Γερμανικῇ παραβολῇ «τὰ δύο ἄροτρα» 3) ἐμπεριέχονται τὰ ἀνθρωπικώτατα ταῦτα διδάγματα. Τὰ τοῦ Γαληνοῦ: Κἂν γὰρ ὅτι μάλιστα τὴν φύσιν ἀρίστην τις ἔχων εἰς ὀτιοῦν ἔργον ἀμελήσῃ τῆς ἀσκήσεως, οὐδενὸς τῶν ἀπολειπομένων μὲν τῇ φύσει,

1) Engeliien-Fechner, Ausg. B, I Theil, 1874, σελ. 108, ἀριθ. 164. — Hansen I Theil, 1886, σελ. 54, ἀριθ. 96 ὑπὸ τοῦ Rechststein ἐπεκταθεὶς καὶ μεταμορφωθεὶς.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσμ. τῆς Γ'. τάξ. ἐγκριθέν, ἔτ. 1894, σελ. 3.

3) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσματάριον ἐνθ. ἀν. σελ. 11.

πλεονεκτούντων δὲ τῇ κατὰ τὴν ἄσκησιν ἐπιμελείᾳ βελτίων ἐστὶν 1).
Τὰ τοῦ Ἡσιόδου (*Εργ. καὶ ἡμ. 299 καὶ ἐξ) :

Ἐργάζου, Πέρση, δῖον γένος . .
λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῶ σύμφορος ἀνδρί,
σοὶ δ' ἔργ' φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν,
ὥς κέ τοι ὠραίου βιότου πλήθωσι καλῖαι.
ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τ' ἀφνειοί τε . .
εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα· πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ,
δαίμονι δ' ἴσος ἔση.

Τὰ τοῦ Δημοσθένους (ἔρωτικὸς 37, σελ. 1412) : Διὰ μὲν ἀργίας καὶ ῥαθυμίας καὶ τὰ παντελῶς ἐπιπολῆς δυσχεύρωτά ἐστι, διὰ δὲ καρτερίας καὶ φιλοπονίας οὐδὲν τῶν ὄντων ἀγαθῶν ἀνάλωτον πέφυκε.

Τὰ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἄπομνημ. 2, 7, 7) : Ἐπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλεύθεροί τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἷοι χρῆναι μηδὲν αὐτοὺς ποιεῖν ἄλλ' ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν ; πόττερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὄρας καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τοὺς, ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἐπιμελομένους ; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν αἰσθάνῃ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι καὶ πρὸς τὸ ὑγαινεῖν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαι τε καὶ σώζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφέλιμα ὄντα, τὴν δὲ ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν οὐδὲν χρήσιμα ;

Ἐν δὲ τοῖς συκοφαντουμένοις Αἰσωπείοις μύθοις ὅποσα καὶ ὅποια διδάγματα !

Ἐν τῷ μύθῳ Χελώνη καὶ λαγῶδος (Halm 420. Κοραῆς 287) ἐμπεριέχονται κεφάλαια ὅλα τῆς Παιδαγωγικῆς, πάντα τὰ περὶ φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας καὶ πίστεως ἐν τοῖς μικροῖς κράτιστα παιδευτικὰ διδάγματα αὐτῆς, καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἄριστα εἰρημένα περὶ τῆς ἐξόχου δυνάμεως τῆς φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας.

1) Γαληνός, Περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kuhn τόμ. 5, σελ. 733. ἔκδ. Ivan Müller, τόμ. 1, Lipsiae 1874, σελ. 744.

Λέγει ὁ Ἀρχίλοχος: Πάντα πόνος τεύχει θνητοῖς μελέτη τε βροτεῖη. — Ὁ Χοιρίλος: Πέτρην κοιλαίνει ράνις ὕδατος ἐνδελεχεῖη. — Ὁ Μένανδρος: Ταῖς ἐνδελεχείαις καταπονεῖται πράγματα. — Ὁ Ἀναξανδρίδης: Τὸ συνεχές ἔργον παντός εὕρισκε τέλος. — Ὁ Δημοσθένης: Φύσει δ' ὑπάρχει τοῖς παροῦσι τὰ τῶν ἀπόντων καὶ τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν καὶ κινδυνεύειν τὰ τῶν ἀμελούντων. — Ὁ Δημήτριος: Πλείονες ἐξ ἀσκήσεως ἀγαθοὶ γίνονται ἢ ἀπὸ φύσεως. Φύσεως μὲν γὰρ ἀρετὴν διαφθείρει ῥαθυμία, φαυλότητα δὲ ἐπανορθοῖ διδαχὴ καὶ τὰ μὲν ῥάδια τοὺς ἀμελοῦντας φεύγει, τὰ δὲ χαλεπὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἀλίσκεται. — Ὁ Ξενοφῶν: Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ὥσπερ καὶ ἀθληταὶ τινες διὰ τὸ πολὺ ὑπερενεγκεῖν καὶ κρατιστεῦσαι καταρραθυμήσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ Ἀθηναῖους πολὺ διενεγκόντας ἀμελεῖσαι ἑαυτῶν καὶ διὰ τοῦτο χείρους γεγονέναι. — Ὁ Ἰσοκράτης: Ἐτι τοίνυν ὑμῶν αὐτῶν οὐδεὶς ἐστίν, ὅστις οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι πολλοὺς τῶν συμπαιδευθέντων, οἳ παῖδες μὲν ὄντες ἀμαθέστατοι τῶν ἡλικιωτῶν ἔδοξαν εἶναι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι πλέον διήνεγκαν πρὸς τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τῶν αὐτῶν τούτων, ὧν παῖδες ὄντες ἀπελείφθησαν, ὅθεν μάλιστα, ἂν τις γνοίῃ τὴν ἐπιμέλειαν ὅσην ἔχει δύναμιν· δῆλον γάρ, ὅτι τότε μὲν ἅπαντες τοιαύταις ἐχρῶντο ταῖς διανοίαις, οἷας περ ἐξ ἀρχῆς ἔφυσαν ἔχοντες, ἄνδρες δὲ γενόμενοι τούτων διήνεγκαν καὶ μετήλλαξαν τὴν φρόνησιν τῷ τοὺς μὲν ἐκκεχυμένως ζῆν καὶ ῥαθύμως, τοὺς δὲ τοῖς τε πράγμασι καὶ σφίσι αὐτοῖς προσέχειν τὸν νοῦν. — Ὁ Πλωτῖνος: Ὑπ' ἀργίας καὶ τοῦ ζῆν μαλακῶς καὶ ἀνειμένως περιεῖδον ἑαυτοὺς ἄρνας καταπιανθέντας λύκων ἀρπαγὰς εἶναι. — Ὁ Πλούταρχος: Εἰ δὲ τις οἶεται τοὺς οὐκ εὖ πεφυκότας μαθήσεως καὶ μελέτης τυχόντας ὀρθῆς πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἂν τὴν τῆς φύσεως ἐλάττωσιν εἰς τὸνδεχόμενον ἀναδραμεῖν, ἴστω πολλοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ παντός διαμαρτάνων. φύσεως μὲν γὰρ ἀρετὴν διαφθείρει ῥαθυμία, φαυλότητα δὲ ἐπανορθοῖ διδαχὴ καὶ τὰ μὲν ῥάδια τοὺς ἀμελοῦντας φεύγει, τὰ δὲ χαλεπὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἀλίσκεται. . . τὸ παρὰ φύσιν τῷ πόνῳ τοῦ κατὰ φύσιν ἐγένετο κρεῖττον. — Ὁ Ὀμηρος: Ὅυκ ἀρετᾶ κακὰ ἔργα· κιχάνει τοι βραδὺς ὠκύν 1).

1) Ἀρχίλοχος, ἀπ. 15. ἔκδοσις Bergk, τόμ. 2, σελ. 387 — Χοιρίλος ἀπ. 10, Epicor. Graec. frag. von Kinkel, Lipsiae 1877, τόμ. 1, σελ. 271. — Μένανδρος

Οἱ δὲ μῦθοι λύχνος, ὄνος βαστάζων ἄγαλμα, λύκος καὶ λέων, Φρῦνος καὶ βοῦς, τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθογνομοσύνης καὶ μετριοπαθείας πιστότατα καὶ λαμπρότατα ἀπεκμάγματα, ἐνέχουσιν ὅλον τὸ σεμνὸν πνεῦμα τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ὅλον τὸ θεοσεβές πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τὸ κατὰ μυρίου τρόπους ἐν τοῖς κατὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ ὕβρεως καὶ ὑπεροφίας καὶ ὑπερηφανείας σεμνοῖς καὶ ὑψηλοῖς λόγοις αὐτῶν ἐκχυμένον.

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία : « Τάδε λέγει ὁ δεσπότης Κύριος Σαβαώθ . . τοὺς ἀπειθοῦντας ἀπολέσω . . καὶ πάντας ὑπερηφάνους ταπεινώσω. Καὶ ἀπολῶ ὕβριν ἀνόμων καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω 1). — Κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἠφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν, ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν . . Ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν 2). — Ἦκουσα ὕβριν Μωάβ, τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ ὑπερηφανίαν αὐτοῦ καὶ ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ . . διὰ τοῦτο ἐπὶ Μωάβ ὀλολύζεται πάντοθεν 3). — Ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων . . Ἡμέρα γὰρ Κυρίου Σαβαώθ ἐπὶ πάντα ὕβριστήν καὶ ὑπερήφανον, καὶ ἐπὶ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ ταπεινωθήσονται, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κέδρον τοῦ Λιβάνου τῶν ὑψηλῶν καὶ μετεώρων, καὶ ἐπὶ πᾶν δένδρον βαλάου Βασάν, καὶ ἐπὶ πᾶν ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ πάντα πύργον ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑψηλόν . . καὶ ταπεινωθήσεται πᾶς ἄνθρωπος, καὶ πεσεῖται ὕψος ἀνθρώπων . . Παύσαθε ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ· ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη αὐτός » ; 4)

ἀπ' 744, Κοσκ τόμ. 3, σελ. 210. — Ἀραξανδρίδης, ἀπ. 63, Κοσκ, τόμ. 1, σελ. 161. — Δημοσθένης κατὰ Φιλίπ. Α, 5, σελ. 41. — Δημόκριτος, ἀπόσπ. 115 καὶ 130, Mullach Philos. Graec. Fragm. τόμ. 1, σελ. 347. 348. — Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύμ. 3, 5, 13. — Ἰσοκράτης περὶ Ἀντιδόσεως 207. — Πλωτῖνος, Ἐννεάς 3, λόγ. 2, κεφ. 3, ἔκδ. Dübner, σελ. 124. — Πλούταρχος περὶ παίδων ἀγωγῆς 2 C καὶ ἔξ. — Ὅμηρος Ὀδύσ. θ. 329. — Πρβλ. καὶ Δημοσθ. κατὰ Φιλίπ. Γ, 38, σελ. 120 καὶ 121. — Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 1, 20. — Πλούταρχος ἐνθ. ἀν. 2 C-3 C. Ἴδε καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἀθῆναις νόμου τῆς ἀργίας τοῦ τεθέντος ἢ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἢ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἢ ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Δημοσθ. πρὸς Εὐβουλίδην 32, σελ. 1108. — Πλούταρχ. Ἀποφθέγμ. Λακων. 221 C. — Σόλων, κεφ. 17, σελ. 87 καὶ κεφ. 31, σελ. 96. — Διογένης. Λαέρτ. 1, 2, 55.

1) Ἡσαίας 1, 24. 13, 11.

2) Σοφονίας 3, 6.

3) Ἱερεμίας 31, 29.

4) Ἡσαίας 2, 11. Πρβλ. καὶ Βασιλειῶν Α, 2, 3. Μακκαβ. Γ, 2, 3. 4. Ἰεζεκίηλ 31, 2. Παροιμ. 17, 16. 19. Θρηνοὶ 3, 31. Σιρὰχ 10, 12. 16, 8. 21, 4. Δαριῆλ

Λέγουσι τὰ προγονικά ἡμῶν βιβλία : « Ὅρας τὰ ὑπερέχοντα ζῶα
ὡς κεραυνοὶ ὁ θεὸς οὐδ' ἐξ φαντάζεσθαι . . ὄρας δὲ ὡς ἐς οἰκήματα
τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει τὰ βέλεα· φιλέει
γὰρ ὁ Θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν . . οὐ γὰρ ἐξ φρονέειν μέγα
ὁ θεὸς 1).

Κέρδος δὲ φίλτατον,
ἐκόντος εἴ τις ἐκ δόμων φέροι.
βία δὲ καὶ μεγάλαυχον ἔσφαλεν ἐν χρόνῳ.
Τυφῶς Κίλιξ ἐκατόγκρानος οὐ νιν ἄλυξεν,
οὐδὲ μὰν βασιλεὺς Γιγάντων· δμᾶθεν δὲ κεραυνῶ
τόξοισί τ' Ἀπόλλωνος 2).

Μεγάλοι δὲ λόγοι
μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων
ἀποτίσαντες
γῆρα τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν —
Ὅρῳ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο πλὴν
εἰδῶλα ὅσοι περ ζῶμεν ἢ κούφην σκιάν.
τοιαῦτα τοίνυν εἰσορῶν ὑπέρκοπον
μηδὲν ποτ' εἶπης αὐτὸς ἐς θεοὺς ἔπος,
μηδ' ὄγκον ἄρη μηδὲν' εἴ τινος πλέον
ἢ χειρὶ βρίθεις ἢ μακροῦ πλούτου βάθει.
ὡς ἡμέρα κλίνει τε κἀνάγει πάλιν
ἅπαντα τάνθρώπεια· τοὺς δὲ σώφρονας
θεοὶ φιλοῦσι καὶ στυγοῦσι τοὺς κακοὺς —
Μέγας ἐν τούτοις θεὸς, οὐδὲ γηράσκει.
ὕβρις φυτεύει τύραννον·
ὕβρις, εἰ πολλῶν ὑπερπλησθῆ μάταν,
ἂ μὴ ἴπικαιρα μηδὲ συμφέροντα,
ἀκρότατον εἰσαναβᾶσ'
αἶπος ἀπότομον ὄρουσεν εἰς ἀνάγκαν,

4, 34. Νεεμίας 9, 16. Ἀθακούμ 2, 5 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, εἰς μὴ καὶ πανταχοῦ
τῶν Ἀγίων Γραφῶν.

1) Ἡρόδοτος 7, 10, ε'.

2) Πίνδαρος, Πυθιονικῶν 8. 13.

ἐνθ' οὐ ποδὶ χρησίμῳ
χρηῆται.
εἰ δέ τις ὑπέροπτα χερσὶν ἢ λόγῳ πορεύεται,
Δίκας ἀφόβητος . .
κακά νιν ἔλοιτο μοῖρα
δυσπότμου χάριν χλιδᾶς 1).

Ὅταν δ' ἴδῃς πρὸς ὕψος ἡρμένον τινὰ
λαμπρῷ τε πλούτῳ καὶ γένει γαυρούμενον
ὄφρυν τε μείζω τῆς τύχης ἐπηρκότα,
τούτου ταχεῖαν νέμεσιν εὐθύς προσδόκα 2).

Ὁ δὲ τελευταῖος τῶν κατασυκοφαντουμένων Αἰσωπείων μύθων Ἀνθρακεὺς καὶ γναφεὺς εἶνε ὁ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων 3) ἐξοχα τιμώμενος καὶ σωτηριωδέστατα χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῶν συναναστροφῶν αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἡ σωτηρία καὶ ὁ ἀφανισμὸς καὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων, ἰδίᾳ δὲ τῶν νέων, καὶ ἰδιαίτατα τῶν ἀπειροκᾶκων παιδίων, ἐξαρτᾶται :

Ἐν τῷ πολυτιμοτάτῳ τούτῳ διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων καὶ τὴν ὀρθοπραγίαν πάντων Αἰσωπείῳ μύθῳ ἐνέχονται τὰ σωτηριωδέστα διδάγματα τῶν ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων τάδε: «Μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἥθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί» 4). — Εὐάρεστος θεῷ γενόμενος ἠγαπήθη, καὶ ζῶν μεταξὺ ἀμαρτωλῶν μετετέθη· ἠρπάγη μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ, ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ 5). — Ἐὰν ἴδῃς συνετόν, ὀρθριζε πρὸς αὐτόν, καὶ βαθμοὺς θυρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ ποὺς σου 6). — Ὅδοὺς ἀσεβῶν μὴ ἐπέλθῃς, μηδὲ ζηλώσης ὁδοὺς παρανόμων· ἐν ᾧ ἂν τόπῳ στρατοπεδεύσωσι, μὴ ἐπέλθῃς ἐκεῖ· ἔκκλινον ἀπ' αὐτῶν καὶ

1) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 1350. Αἴας 125. Οἰδίπους Τύραννος 871. 883, ἔκδοσις Dindorf.

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1027, ἔκδ. Dindorf. Ἴδ. ἀνωτ. καὶ τὰ ἐν σελ. 403 καὶ 408.

3) Μένανδρος, Ἀπόσπ. 761, Kock, τόμ. 3, σελ. 214: Ὡς χαρίετ' ἔστ' ἀνθρωπος, ὅταν ἀνθρωπος ᾖ.

4) Παῦλος, Πρὸς Κορινθίους, 6, 15, 33.

5) Σοφία Σολομώντος 4, 10.

6) Σοφία Σιράχ 6, 36.

παράλλαξον. Ὁ συμπορευόμενος σοφοῖς σοφὸς ἔσται· ὁ δὲ συνρεβόμενος ἄφροσι γνωσθήσεται. Μὴ ἴσθι ἑταῖρος ἀνδρὶ θυμῶδει, φίλῳ δὲ ὀργίλῳ μὴ συναυλίζω· μὴ ποτε μάθης τῶν ὁδῶν αὐτοῦ καὶ λάβῃς βρόχους τῆ σῆ ψυχῆ» 1). Καὶ τὰ παιδευτικώτατα διδάγματα τῶν ἡμετέρων προγόνων :

Ἡ δ' ὁμιλία

πάντων βροτοῖσι γίγνεται διδάσκαλος 2).

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἐπ' ἐσθλὰ μαθήσεται· ἦν δὲ κακοῖσιν συμμίσγης, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἑόντα νόον . .

Τοὶ κακοὶ οὐ πάντως κακοὶ ἐκ γαστρὸς γεγόνασιν, ἀλλ' ἀνδρεςσι κακοῖς συνθέμενοι φιλήν ἔργα τε δεῖλ' ἔμαθον καὶ ἔπη δύσφημα καὶ ὕβριν, ἐλπίομενοι κείνους πάντα λέγειν ἔτυμα 3).

Ὁ γὰρ ξυνῶν κακὸς μὲν ἦν τύχῃ γεγῶς τοιούσδε τοὺς ξυνόντας ἐκπαιδεύεται, χρηστοὺς δ' ὁ χρηστός 4).

Κακοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήσει κακὸς 5).

Φαύλων ὁμιλίῃ ξυνεχῆς ἔξιν κακίας αὖξει 6).

Φθείρουσιν ἦθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαὶ 7).

Οἶδε γὰρ συνουσία φαύλη κακύνειν, ὥσπερ αὖ τούναντιον ποιεῖν ἀμείνους τῶν καλῶν ὁμιλία 8).

1) Παροιμῖαι, 4, 14, 13, 20, 22, 24.

2) Εὐριπίδης, Ἀνδρομάχη 683.

3) Θεόγνις 35 καὶ 305.

4) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 612, ἐκδ. Dindorf.

5) Τραγικῶν ἀπόσπ. ἀδέσπ. 254, Nauck σελ. 691.

6) Δημόκριτος, ἀπόσπ. 234, ἐκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 355.

7) Μένανδρος, ἀπ. 218, Kock, τόμ. 3, σελ. 62.

8) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπ. 138. Kock, τόμ. 3, σελ. 435.

Τοὺς υἱοὺς οἱ πατέρες κἄν ὧσι σὺφρονες, ὁμως ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἀσκησιν οὕσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν 1).

Οἶδε γὰρ συνουσία φαύλη κακύνειν, ὥπερ αὖ τούναντίον ποιεῖν ἀμείνους τῶν καλῶν ὁμιλίαι· « φθείρουσι γὰρ ἦθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί », ὥπερ οὖν καὶ σώζουσι βελτιοῦσαι τῶν ἀγαθῶν αἱ συνουσίαι 2). Καὶ αἱ παροιμίαι: Παρὰ χωλὸν οἰκῶν κἄν ἐπισκάζειν μαθήση. — *Ἄν χωλῷ παροικήσης, ὑποσκάζειν μαθήση 3).

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτῆς μαινομένῳ στόματι γνωμοτυπῶν:

« Καὶ παρανοήσεις δὲ μύθων ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου δὲν ἐλλείπουσιν· οὕτως ἐν τῷ μύθῳ 42* « Γεωργὸς *καὶ κύνες». Οἱ κύνες συλλογίζονται κατὰ τὸν συγγραφέα ὡς ἐξῆς· « Ἄφου ὁ κύριός μας ἐσφαξεν ὅλα τὰ ζῶα, βεβαίως ὕστερον ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν θὰ σφάξῃ καὶ ἡμᾶς »· ὡς ἐπιμύθιον δὲ φέρεται « Ἐνας φρόνιμος ἀξίζει γιὰ χιλίους τρελλοὺς ». Ἡ ἰδέα ἐν τούτοις τοῦ μύθου εἶνε ὅλως ἄλλη, ἥτις ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ τοῦ πρωτοτύπου καταφαίνεται « ὅτι δεῖ τούτους φυλάττεσθαι μάλιστα, οἱ οὐδὲ τῆς τῶν οἰκειῶν ἀδικίας ἀπέχονται »· οἱ δὲ λόγοι τῶν κυνῶν εἶνε κατὰ τὸ πρωτότυπον οἱ ἐξῆς· « ἀπιτέον ἡμῖν ἐντεῦθεν· ὁ δεσπότης γὰρ εἰ οὐδὲ τῶν συνεργαζομένων βοῶν ἀπέσχετο, ἡμῶν πῶς φεισθήσεται; ».

Πολὺ ἐπεθύμουν νὰ ἐγνώριζον τίς τῶν παντοδαπῶν περὶ τὸν κ. Σιμόπουλον συναγελαζομένων ὑπερσόφων λογίων εἶνε ὁ γράψας ταῦτα, ὅπως ἰδιαιτέρως καὶ ὅλως μυστικῶς ἔλεγον αὐτῷ:

Μέν', ὦ ταλαίπωρε, ἀτρέμα σοῖς ἐν δεμνίοις·
— περιστέλλων τὸ σαρκίδιον —
ὄρᾳς γὰρ οὐδὲν ὧν δοκεῖς σάφ' εἰδέναι 4).

Τῶν Αἰσωπείων μύθων πολὺ ὀλίγοι εἶνε οἱ δυνάμενοι νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς μίαν μόνην περίστασιν τοῦ βίου, οἱ πλεῖστοι δύνανται νὰ

1) Ξενοφῶν, Ἄπομνημον. 1, 2, 20.

2) Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικῆ 6, 6, 42.

3) Μακάριος, 6, 90. Πλούταρχος, Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς 4, Α.

4) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 258. Πλούταρχος πρὸς Κολώτην, 1126 Α.

έφαρμοσθῶσιν εἰς πλείστας περιστάσεις τοῦ βίου, χωρὶς « νὰ παρα-
νοηθῶσιν ». Τὸ δὲ φρονεῖν ὅτι τὰ ὑπὸ τοὺς μύθους τούτους φερό-
μενα ἐν ταῖς νῦν ἐκδόσεσιν αὐτῶν ἐπιμύθια συνδέονται μετὰ τῶν
ἐπ' αὐτῶν μύθων ὡς αἷτια καὶ αἷτιατὰ καὶ τὸ δοξάζειν ὅτι τὰ ἐπι-
μύθια ταῦτα προκύπτουσιν ἐξ αὐτῶν μετ' ἀπαραβάτου ἀναγκαιό-
τητος, παρομοίας τῆ τῶν φυσικῶν καὶ λογικῶν νόμων, εἶνε παχυλὴ
ἄγνοια τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ εἶπω σαφὲς τεκμήριον παχυνοίας
πολλῆς καὶ τυφλώσεως ἐλεεινῆς.

Ὁ μόνον νὰ ἀναγινώσκη δυνάμενος καὶ ὡς νήπιον νὰ λογικεύηται
κατορθῶν βλέπει διαφυλλίζων τὴν πρώτην τυχοῦσαν σελίδα οἰασδή-
ποτε συναγωγῆς τῶν Αἰσωπείων μύθων ὅτι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς μύθους
διάφορα ἐπιμύθια φέρονται 1). Ὁ δὲ μὴ τέλεον ἀμβλύς ἀναγινώσκων
τοὺς αὐτοὺς μύθους εἰς διαφόρους συγγραφεῖς ἀντιλαμβάνεται
ὅτι ἕκαστος τούτων διαφόρως ἐννοεῖ καὶ ἐρμηνεύει αὐτούς 2). Ἄλ-
λως δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς φυσικὸν καὶ ἐπιτρέπεται νὰ γείνη 3) καὶ γίνεται
ἀπὸ καταβολῆς τῶν Αἰσωπείων μύθων 4).

1) Π. χ. ὑπὸ τὸν αὐτὸν μῦθον « Ἀλέκτορες » (Halm 21. 21 b. 21 c) φέρονται
τρία ἐπιμύθια διάφορα ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ ἐν : Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι κύριος ὑπερηφάνος
ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. — Τὸ δεύτερον : Νίκης ἀσφάλεια, μετριότης
φρονήματος. — Τὸ τρίτον : Ὁ λόγος πρὸς ἄνδρας θεομάχους. Περαιτέρω Ὁ μῦθος
« Κολοῖδς καὶ γλαυξ » (Halm 200. 200 b) ἔχει δύο ἐπιμύθια ὑπ' αὐτὸν ἕως διά-
φορα. Τὸ πρῶτον : Κόσμος ἐπέισακτος αἰσχύνῃ τοῖς ἔχουσι. — Τὸ δεύτερον : Ὁ μῦθος
δηλοῖ ὅτι οἱ χρεωφειλέται καὶ ἐπικτήτους προσκτώμενοι πλούτους, μέχρις ἂν κατέχωσι
τὰ ἀλλότρια, δοκοῦσιν εἶναι τινες· ἐπειδὴν δὲ αὐτὰ ἀπαιτηθῶσιν, ὅποιοι ἦσαν πρότεροι
γινώσκονται. Καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπὶ πάντων ὅσοι διπλοὶ καὶ τριπλοὶ εὐρίσκονται ἐν ταῖς
συναγωγαῖς τῶν Αἰσωπ. μύθων. Τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ δισχυρίζεσθαι ὅσα ἐνταῦθα ὡς
κρίσις δῆθεν λέγονται εἶνε καθαρὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλάβη.

2) Π. χ. ὁ αὐτὸς μῦθος « Τοξότης καὶ λέων » παρὰ Halm (403) καὶ παρὰ Βα-
βρίῳ (1) ἔχουσι διάφορα ἐπιμύθια. Παρὰ Halm : Ὁ μῦθος δηλοῖ, οὐδαμῶς πλησιάζειν
τοὺς πόρρωθεν χαλεπὰ πράττοντας. — Παρὰ Βαβρίῳ : Ὅτι δεῖ ἐκ τῶν προσφε-
ρομένων γινώσκειν τὴν ἐκάστου διάθεσιν. Καὶ ὅτι ἡ σοφία τῆς δυνάμεως διαφέρει. Καὶ
οὕτω καθεξῆς πλέον ἢ ἅπαξ. Τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ δισχυρίζεσθαι ὅτι δισχυρίζονται
οἱ κ. κ. κριταὶ εἶνε ἔλεγχος σαφῆς ἀμβλύτητος πολλῆς.

3) Ἀρθόσιος, Προγυμν. 3. Walz τόμ. 1, σελ. 178. Spengel τόμ. 2, σελ. 75 :
Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἐνός μύθου πλείονες ἐπιλόγοι, ἐξ ἐκάστου τῶν ἐν τῷ μύθῳ πρα-
γμάτων τὰς ἀφορμὰς ἡμῶν λαμβανόντων.

4) Ἰουλιανός, λόγ. 7, σελ. 226 D : Ὁ μὲν μῦθος ἐστὶ παλαιός, ἐφήρμοσας ὁ
αὐτὸν σὺ πράγμασιν ἑτέροις, ὅπερ οἶμαι ποιεῖν εἰώθασιν οἱ τῆ τροπικῆ χρώμενοι τῶν
νοημάτων κατασκευῆ· πολὺς δ' ἐν τούτοις ὁ Πάριος ἐστὶ ποιητῆς (ὁ Ἀρχιλοχος δηλ.
708 π. Χ.). Πλουτάρχου δὲ εἰ τὰ μυθικὰ διηγήματα τῶν σῶν εἴσω χειρῶν ἀφίκτο,

Ἄλλ' οὐ μόνον ἐπιτρέπεται τοῦτο νὰ γίνηται, ἀλλὰ πολλάκις εἶνε καὶ ἀναγκαῖον· διότι πολλάκις τὰ φερόμενα ὑπὸ τοὺς μύθους ἐπιμύθια, δημιουργήματα ὄντα ἀνθρώπων οὐχὶ πάντοτε σοφῶν, εἶνε «ἀπροσδιόνυσα καὶ ἀκατάλληλα καὶ παντάπασι μὲ τοὺς μύθους ἀνάρμοστα», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ μέγας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους διδάσκαλος, ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, λέγων ἐπὶ λέξει: «Ἔστι δὲ καὶ τὸ ἐπιμύθιον ἀπροσδιόνυσον» 1). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Τῶν περισσοτέρων ἀωνύμων τούτων μύθων αἱ λέξεις, αἱ φράσεις, ἡ σύνθεσις, ἔπειτα τῶν ἐννοιῶν ἡ συζυγία καὶ μιᾶς μετὰ τῶν ἄλλων διαδοχὴ καὶ γένεσις, τῶν ἐπιμυθίων ἢ ἀναρμοστία . . μᾶς διδάσκουν ἄρκετὰ ὅτι εἶνε συνθεμένοι ἀπὸ διαφόρους μυθογράφους τῆς ἐνάτης καὶ τῶν ἐξῆς μέχρι τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος . . Ἀπὸ τῆν ἀπλότητα καὶ συντομίαν τοῦ μύθου κρέματα καὶ τοῦ ἐπιμυθίου ἡ ἀρετὴ. Τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε κατάλληλον μὲ τὸν μῦθον, ἤγουν τοιοῦτον, ὁποῖον εὐκόλα πᾶς ἕνας νὰ τὸ συλλογίζεται, εὐθὺς ὁποῦ ἀκούσῃ τὸν μῦθον. Παραδείγματα ἀπὸ τοὺς σωζομένους σήμερον Αἰσωπικοὺς μύθους ἐπιμυθίων ἀκαταλλήλων καὶ παντάπασι μὲ τοὺς μύθους ἀναρμόστων νὰ φέρω εἶνε περιττόν, ἐπειδὴ τὰ περισσότερα εἶνε τοιαῦτα 2)».

Ἄλλὰ

Οὐδὲ φύεται
αὐτόματον ἀνθρώποισιν, ὧ βέλτιστε, νοῦς
ὥσπερ ἐν ἀγρῷ θύμος· ἐκ δὲ τοῦ λέγειν τε καὶ
ἐτέρων ἀκούειν καὶ θεωρῆσαι
κατὰ μικρὸν ἀεὶ, φασί, φύονται φρένες 3).

οὔποτ' ἂν ἐλελήθει σε, τίνι διαφέρει πλάσαι τε ἐξ ἀρχῆς μῦθον καὶ τὸν κείμενον ἐφαρμόσαι πράγμασιν οἰκείοις.

1) Κοραῆς, Μύθων Αἰσωπείων συναγωγὴ σελ. 276, ὑποσελ. σημ. 2.

2) Κοραῆς Αὐτόθι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, περὶ Αἰσώπου καὶ τῆς παρουσίας τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸν μύθων ἐκδόσεως, σελ. μδ' καὶ νθ'.

3) Φιλήμων, ἀπόσπ. 103, Κοσκ, τόμ. 2, σελ. 511.

« Πολλοὶ τέλος τῶν μύθων οὐδὲ πρὸς τὴν γλωσσικὴν καὶ διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ'. τάξεως εἰσὶ προσηρομοσμένοι οὕτω π. χ. εὐρίσκομεν ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ μύθους, οἱ ὅποιοι μόνον εἰς παιδία τῆς κατωτάτης ἢ τὸ πολὺ τῆς Β' τάξεως θὰ ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι τοιοῦτοι εἶνε οἱ μῦθοι 15 « Πίθηκος » 39ος οἱ δύο βάτραχοι καὶ λοιποὶ ».

« Ἔργον ὄνον ἀποτρέψαι κνώμενον », λέγει μία ἀρχαία παροιμία 1) « Ἄπαντα ἐρίζεις καὶ συνίης οὐδὲ ἓν », λέγει Φιλωνίδης ὁ κωμικός 2) « ὦ γενναῖε, μὴ ῥητορικῶς ἡμῶν κατὰ τρεχε χωρὶς ἀποδείξεως, ἀλλ' εἰπέ τινα κατηγορίαν τοῦ δόγματος, ἔν' ἢ πεισθῶμέν σοι ὡς καλῶς ἐξελέγχοντα τόν . . λόγον ἢ μεταπεισῶμέν σε ὡς ἀγνοοῦντα. Καίτοι τί λέγω ῥητορικῶς; μὴ γάρ, ἐπειδὴ τινες τῶν ῥητόρων, ἀ μάλιστα ἀδυνατοῦσι διαλύεσθαι, ταῦτα διαγελάσαντες οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἀντιλέγειν, ἤδη που τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἠγώμεθ' εἶναι τὸ ῥητορικῶς· τὸ γὰρ διὰ λόγου πιθανοῦ ἐστὶ τὸ ῥητορικῶς, τὸ δ' ἄνευ λόγου βωμολοχικόν, οὐ ῥητορικόν », λέγει ὁ Γαληνός 3).

Ἄλλά: « Γοῦτ' ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν », λέγει ὁ Δημοσθένης 4).

Ὅτι δὲ δίκαιον ἔχουσι καὶ ὁ Μακάριος καὶ ὁ Φιλωνίδης καὶ ὁ Γαληνός καὶ ὁ Δημοσθένης ἐριστικὴν καὶ βωμολοχικὴν καὶ συκοφαντικὴν καλοῦντες τὴν διαγωγὴν τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ἄνευ ἀποδείξεως καταρριπτόντων πράγματα, ἅτινα τέλεον ἀγνοοῦσιν, ἀπλῶς δὲ μόνον, ὅπως οὐδὲν μείνη ἀμίαντον, ἀπόδειξις ὅτι τὸ διηγημάτιον ὁ πίθηκος, ὅπερ οἱ ἡμέτεροι κύριοι εὐρίσκουσιν κατάλληλον νὰ διδαχθῆ « μόνον εἰς παιδία τῆς κατωτάτης ἢ τὸ πολὺ τῆς Β'. τάξεως » οἱ Γερμανοί, παρ' ὧν ἐλήφθη, διδάσκουσιν αὐτὸ εἰς τὴν Δ' τάξιν, καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀστικῶν αὐτῶν σχολείων καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων αὐτῶν 5).

1) Μακάριος 4, 14.

2) Φιλωνίδης, ἀπ. 17. Comicorum Atticor. frag. Koock τόμ. 1, σελ. 257.

3) Γαληνός περὶ φυσικῶν δυνάμεων Α'. κεφ. 16, ἔκδ. Kuhn τόμ. 2, σελ. 61. ἔκδ. Helmreich, Lipsiae 1893, τόμ. 3, σελ. 145 ἐν τέλ. καὶ ἐξ.

4) Δημοσθένης, Πρὸς Εὐδουλίδην 34, σελ. 1309.

5) Τὸ Γερμανικὸν διηγημάτιον τοῦτο ἐπιγράφεται « *Der vorwitzige Affe* », ἀποδίδεται δὲ ὑπὸ τινῶν μὲν εἰς τὸν H. Weber, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς τὸν Schmid καὶ φέρεται ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τοῦ Diellein (*Volksschulesebuch, Mitteltufe*, 1894, ἀριθμ. 356, σελ. 203). τοῦ Klemen (D. Leseb. für Bürgerschulen aud untere Klassen höheren Lehranstalten, 1894, ἀριθμ. 60, σελ. 52.

« Παραδείγματα δὲ ὁμοίας ἐλλείψεως τοῦ συγγραφέως περὶ τὴν εὐρεσιν τῆς ἁρμοζούσης πράγματι εἰς ἐκάστην τάξιν διδακτικῆς ὕλης καὶ γλώσσης παρέχουσι καὶ τὰ λοιπὰ τεύχη τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Παπαμάρκου. Ἐν τῷ ὑποβεβλημένῳ π. χ. πρὸς κρίσιν Β' τεύχει εὐρίσκομεν οὐ μόνον παραγράφους πολλὰς, ἀλλὰ καὶ κεφάλαια ὀλόκληρα, τὰ ὅποια πρὸ ἐνὸς ἔτους ὁ συγγραφεὺς ἐθεώρει ἁρμοζόντα εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ἀνωτάτης τάξεως (ὄρα ἐντυπον Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου) χρησιμοποιούμενα νῦν ὡς Ἀναγνωσματα τῆς Β' τάξεως. Ταῦτα εἶνε τὰ ἐξῆς. Κεφάλαιον Ε ὑποβεβλημένον Ἀναγνωσματορίου τῆς Β' τάξεως.

§ 32 Ἀλώπηξ καὶ Τράγος.

§ 34 Αἰλουρος καὶ ὄρνιθες.

§ 35 Σκύλος καὶ λύκος.

Κεφάλαιον Ζ'. Πλεονεξία.

§ 43 Σκύλος πλεονέκτης.

§ 44 Γυνή καὶ ὄρνις.

§ 46 Ἀλώπηξ καὶ λέων.

Κεφάλαιον Η'. Τὸ κακὸν τιμωρεῖται. Τὸ ἀγαθὸν βραβεύεται.

§ 49 Ἐμπορος καὶ ὄνος.

§ 52 Ὁ μικρὸς αἰγοβοσκός.

§ 53 Ποντικός καὶ βάτραχος.

§ 54 Λέων, λύκος καὶ ἀλώπηξ.

§ 55 Ἀνδροφόνος.

§ 59 Ὁ ἀγαθοποιὸς γέρων.

Ἀκριβῶς οὕτως. Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ καλῶς ποῦ κεῖται τὸ ἐπίψογον τοῦ πράγματος. Κεῖται ἐν τῷ ὅτι κατεχωρίσθησαν τὰ μυθάρια ταῦτα ἐν τῷ πρὸς κρίσιν Ἀναγνωσματορίῳ τῆς Β' τάξεως, ἢ ὅτι ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ ἐντύπου Ἀναγνωσματορίου τῆς Δ' τάξεως, τῷ μὴ ὑποβληθέντι πρὸς κρίσιν, ἀπεσιωπήθησαν ἐν τῷ πρὸς κρίσιν ὑποβεβλημένῳ τοιούτῳ; Ἐὰν μὲν τὸ πρῶτον, τότε εἶνε ἐπιλήσιμονες τῶν περὶ τοῦ Ἀναγνωσματορίου τούτου ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων γραφέντων καὶ ὑπογραφέντων: « Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται » 1). Ὡστε, ὡς φαίνεται, ἐγὼ δὲν ἐπραξα κακῶς μετατοπίσας τὰ μυθάρια ταῦτα ἐκ τοῦ ἐντύπου Ἀναγνωσματορίου τῆς Δ' τάξεως εἰς τὸ χειρόγραφον Ἀναγνωσματορίου μου τῆς Β' τάξεως, τῷ καὶ ἐν χερσὶν τῶν κ. κ. κριτῶν. Ἐὰν ὁμως ψέγωμαι ἐνταῦθα, διότι ἀπεσιώπησα ταῦτα καὶ δὲν ἀνέγραψα εἰς τὸ

1) Ἐχθεσις κριτῶν σελ. 13, 6, περὶ τὸ μέσον

ἐν χερσίν τῶν κ.κ. κριτῶν χειρόγραφον Ἀναγνωσματάριον μου τῆς Δ'. τάξεως, τότε αὐτοὶ εἶνε οἱ πράττοντες κακῶς, διότι αὐτοὶ εἶνε ὠρισμένοι νὰ κρίνωσι μόνον τὰ εἰς τὰ ἐν ταῖς χερσίν αὐτῶν βιβλία καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς καταγεγραμμένα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἔντυπα τὰ μὴ σχόντα τὴν ὑψηλὴν ταύτην τιμὴν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὰ ἀποσιωπώμενα.

Τοῦτο εἶνε ὑπόθεσις καθαρῶς ἀτομικῆ, οὐδαμῶς οὐδαμοῦ ἀπτομένη τοῦ κ. κριτοῦ. Ἄλλ' ὁ κύριος οὗτος «Οὕτως ἐστίν, ὡς εἶοικε, δημιουργὸς λόγων. ὥστε οὐκ ἀπόχρη αὐτῷ, εἴ τινα . . εἴρηκα, τούτων κατηγορεῖν, ἀλλὰ . . καὶ τῆς σιωπῆς μου κατηγορεῖ, ἵνα μηδεὶς αὐτῷ τόπος ἀσυκοφάντητος παραλείπηται » 1).

Ἄλλως δὲ τὰ μυθάρια ταῦτα ἄριστα προσαρμόζονται καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ εἰκαιστάτου τῶν ἀποχειροβιῶτων. Καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀρχιλόγου καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Πλουτάρχου. Καὶ εἰς τὸ στόμα τῶν σοβαρωτάτων διδασκάλων καὶ εἰς τὸ στόμα τῶν ζωηροτάτων παιδαρίων. Μόνον τὰ ἐν χυδαιολογίᾳ ἐξελισσόμενα καὶ μόνον τὰ προσβάλλοντα τὴν παιδικὴν αἰδημοσύνην καὶ μόνον τὰ πολιτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου εἶνε ἀνάρμοστα τοῖς παιδευομένοις παιδαρίοις. Μυθάρια ὁμῶς συνέσεως καὶ ἀσυνεσίας, πλεονεξίας καὶ αὐταρκειας, ἀπάτης καὶ εἰλικρινείας, κακοποιίας καὶ ἀγαθοποιίας, ἡθῶν τουτέστι καὶ πράξεων καὶ παθημάτων τοῦ κοινοῦ βίου δηλωτικά, ἐν λόγῳ προσήκοντι τοῖς μυθαρίοις, ἀπλάστῳ καὶ ἀφελεῖ, κεχαρισμένῳ καὶ γλαφυρῷ, ἔχουσιν πανταχοῦ τὸν τόπον αὐτῶν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐν τῇ Δ'. καὶ ἐν τῇ Β'. τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως. « Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὐήθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν » λέγει ὀρθότατα ὁ Ἀριστοτέλης 2).

Τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν αἰώνων καὶ πάντων τῶν ἔθνων καὶ πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανέντων ποτὲ ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν, ἐξήγειραν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ὡς ἐξοχὸν δὲ παιδευτικὸν μέσον ἐν τῇ ἡμερότητι καὶ τῇ μεγαλοφροσύνη καὶ τῷ ἀνθρωπισμῷ ἀπ' αἰώνων ἰθεωρήθησαν οἱ Ἕλληνες

1) Αἰσχίνης, Κατὰ Κτησιφῶντος 216, σελ. 610.

2) Ἀριστοτέλης, Περὶ μορίων ζῶων 664, 6, 18.

συγγραφείς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου 1). « Σπάνιον κειμήλιον τῆς ἐπιγείου πνευματικῆς ἀναπτύξεως εἶνε ἢ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Ἑλλάδος γεννηθεῖσα καὶ ἐκτραφεῖσα », ἐν ἀγίῳ ἐνθουσιασμῷ ἀναφωνεῖ ὁ Lotze, γεγοητευμένος ἐκ τῆς αἴγλης τῆς ἀκτινοβολούσης ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ θαλπόμενος ὑπὸ τῆς ἀπαλῆς θαλπωρῆς τῆς ἐκπεμπομένης ἐξ αὐτοῦ 2). Τοῦτου τοῦ δαιμονίου πνεύματος πάλιν ἐξοχώτεροι ἐκφάνσεις εἶνε — κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν — ὁ θεῖος Ὅμηρος 3), ὁ θεῖος Πλάτων 4) καὶ οἱ ἀνθρωπικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 5), βάσις μὲν αὐτοῦ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ ἀσφαλεστάτη, τῆς γῆς ἀπτομένη καὶ εὐρύτατα ἐπ' αὐτῆς ἐπεκ-

1) Ἰδ. τῆς ἐμῆς πραγματείας « Παράρτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων », ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 71, α — 76, α.

2) Lotze, Mikrokosmos, τόμ. 3, σελ. 137: *So erzog diese Heimat — Griechenland — ein seltenes Kleinod der Erdbildung.*

3) Πλάτων, Ἀλκιβιάδης 2, 147 C: Ὅμηρον τὸν θεϊότατόν τε καὶ σοφώτατον ποιητήν. — Μέγαρο, Ἐπιδεικτικῶν 16, Walz 9, 315. Spengel τόμ. 3, σελ. 434: Ὅμηρος ὁ θεῖος ποιητής. — Δίων ὁ Χρυσόστομος, Λόγ. 2, ἔκδ. L. Dindorf. Lipsiae 1852, σελ. 78: Τὸν Ὅμηρον ἐνόμιζεν — ὁ μέγας Ἀλέξανδρος — δαιμόνιον καὶ θεῖον τῷ ὄντι κήρυκα τῆς ἀρετῆς. — Μάξιμος ὁ Τύριος, Λόγ. 32, 3: Τὰ Ὀμήρου . . ἔπη . . μούσα ἐνθεός. Αὐτόθ. 32, 4: Δοκεῖ μοι Ὅμηρος φύσει τε κεχρημένος θειοτάτη καὶ φρονήσει δεινοτάτη καὶ ἐμπειρίᾳ πολυτροπωτάτη φιλοσοφία ἐπιθέμενος δημοσιεῦσαι ταύτην τοῖς Ἑλλήσιν. — Ἀριστοτέλης, Ποιητικὴ 1459, α, 31: Καὶ ταύτη θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους. — Δίων ὁ Χρυσόστομος, Λόγος 53, σελ. 274: Ὁ μὲν Δημόκριτος περὶ Ὀμήρου φησὶν οὕτως: Ὅμηρος φύσει λαχὼν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἐτεκτῆνατο παντοίων ὡς οὐκ ἐνὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτω καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι. — Αὐτόθ. Λόγ. 53, σελ. 277: Ἀτεχνῶς γὰρ οὐκ ἄνευ θείας τύχης οὐδ' ἄνευ Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ἐπιπνοίας δυνατὸν οὕτως ὑψηλὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ προσέτι ἡδεῖαν γενέσθαι ποίησιν. — Λουκιανός, Ἐρωτες 23: Κατὰ τὸν μέγαν ἀληθείας προφήτην Ὅμηρον.

4) Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München, 1868, ἐν ἀρχῇ « ὁ θεῖος Πλάτων » (« der göttliche Platon »). — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς βιβλ. 1, κεφ. 8, ἔκδ. Potter, σελ. 341: Ὁ φιλαλήθης Πλάτων οἶον θεογορούμενος. — Αὐτόθ. Παιδαγωγός 3, 10, Potter σελ. 286: Ὁ πάντα ἄριστος Πλάτων ζηλωτῆς Μωυσέως. — Αὐτόθ. Στρωματεῖς 1, 1, Potter 321: Ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων. — Αὐτόθ. 2, 19, Potter σελ. 488: Πλάτων ὁ φιλόσοφος συνδραμῶν τῷ δόγματι τῷ Νόμῳ. — Αὐτόθ. 5, 14, Potter, σελ. 714: Ὁ Πλάτων μονουχί προφητεῶν τὴν σωτήριον οἰκονομίαν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Πολιτείας. — Αὐτόθ. 1, 22, Potter, σελ. 411: Νουμένιος δὲ ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἀντικρυς γράφει, Τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωϋσῆς ἀττικίζων; Ἰδε αὐτόθ. καὶ 5, 12, ἔκδ. Potter, σελ. 692: καὶ 1, 22, Pott. σελ. 410 - 411 καὶ 1, 25, Pott. σελ. 419. — Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ σελ. 8, 6. 13, 12.

5) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 1179: Μὴ μοι γε μύθους, ἀλλὰ τῶν ἀνθρωπικῶν, | οἷους λέγομεν μάλιστα τοὺς κατ' οἶκον. | Οὕτω ποτ' ἦν μῦς καὶ γαλῆ κτλ.

τεινομένη, οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι 1) κορυφή δὲ τῶν ἄστρον ἀπτομένη, ὁ Ὅμηρος 2) καὶ ὕψος, ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὰ ἄστρα αἰρόμενον καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀπτόμενον, ὁ Πλάτων 3).

1) *Ἰουλιανός*, Λόγ. 7, σελ. 207 c: Ὁ δὲ δὴ τῶν μύθων Ὅμηρος ἢ Θουκυδίδης ἢ Πλάτων, ἢ ὅ τι βούλει καλεῖν αὐτὸν Αἰσώπος ἦν.— *Φιλόστρατος*, Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον, κεφ. 15, σελ. 91: Ὁ Ἑρμῆς ἄτε λόγιος . . δίδωσι τὴν μυθολογίαν τῷ Αἰσώπῳ « ἔχε », εἰπὼν, « ἃ πρῶτα ἔμαθον ». — *Αὐτόθ.* κεφ. 14, σελ. 90: Τῶν μύθων . . ἐπιτηδειότεροι πρὸς σοφίαν οἱ τοῦ Αἰσώπου φαίνονται . . Αἰσώπος δὲ ὑπὸ σοφίας πρῶτον μὲν οὐκ ἐς τὸ κοινὸν τῶν ταῦτα ἔδόντων ἑαυτὸν κατέστησεν, ἀλλ' ἑαυτοῦ τινα ὁδὸν ἐτρέπετο, εἴτα, ὡσπερ οἱ τοῖς εὐτελεστέροις βρώμασι καλῶς ἐστιῶντες, ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων διδάσκει μεγάλα καὶ προθέμενος τὸν λόγον ἐπάγει αὐτῷ τὸ πρᾶττε ἢ μὴ πρᾶττε . . ἐπαγαγὼν νουεσίαν . . χάριεν δ' αὐτοῦ τὸ καὶ τὰ ἄλογα ἠδίδω ἔργάζεσθαι καὶ σπουδῆς ἄξια τοῖς ἀνθρώποις. — *Ἰουλιανός*, ἐνθ. ἀν. 206 D: Εἰ δ' ὅλως χρή τι καὶ ὑπὲρ τῶν τοὺς μύθους τὸ πρῶτον πλασάντων ἀπολογησασθαι, δοκοῦσί μοι ταῖς τῶν παιδίων ψυχαῖς, ὡσπερ αἰ τίθαι περὶ τὰς οδοντοφυτάς κνησιῶσιν αὐτοῖς σκῦτινα ἄττα προσαρτᾶν ταῖν χεροῖν, ἵνα αὐτῶν παραμυθήσωνται τὸ πάθος, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τῷ ψυχάρῳ πτεροφυοῦντι καὶ ποθοῦντι πλέον εἰδέναι τι, διδάσκεσθαι δ' οὐπω τάληθῆ δυναμένῳ ταῦτα ἐποχτετεύειν, ὡσπερ ἄρδοιτες ἄρουραν διψῶσαν, ἵνα δὴ οἶμαι αὐτῶν τὸν γαργαλισμὸν καὶ τὴν ὀδύνην παραμυθήσωνται. — *Αὐτόθ.* 7, 226 c: Τοὺς μύθους προσήκει πρὸς παῖδας ἤτοι τῷ φρονεῖν, κἂν ἄνδρες ὦσιν, ἢ καὶ τοῖς καθ' ἡλικίαν παιδαρίοις ἀπαγγέλλειν.— *Στράβων*, 1, 19, 8: Καὶ ἰδιώτης δὲ πᾶς καὶ ἀπαιδευτος τρόπον τινὰ παῖς ἐστὶ, φιλομυθεῖ τε ὡσαύτως ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πεπαιδευμένος μετρίως· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἰσχύει τῷ λογισμῷ. — *Φιλόστρατος*, Εἰκόνες γ', σελ. 381 καὶ 382: Αἰσώπῳ πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκμεμύθωται, καὶ λόγου τοῖς θηρίοις μετέδωκε λόγον ἔτεκεν· πλεονεξίαν τε γὰρ ἐπισκώπτει καὶ ὄβριον ἐλαύνει καὶ ἀπάτην καὶ ταῦτα λέων τις αὐτῷ ὑποκρίνεται καὶ ἀλώπηξ καὶ ἵππος, νῆ Δία· καὶ οὐδ' ἡ γελώνη ἄφρωνος, ὑφ' ὧν τὰ παιδία μαθηταὶ γίγνονται τῶν τοῦ βίου πραγμάτων. — *Κοραῆς*, Μύθων συναγωγὴ σελ. μδ'. Τοῦ μύθου τέλος εἶναι τῶν ἠθῶν ἡ διόρθωσις. — *Λεπτομερέστερον* περὶ τῶν κατὰ τοὺς Αἰσωπέιους μύθους ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

2) *Διονύσιος* ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 24: Κορυφή μὲν οὖν ἀπάντων καὶ σκοπός, ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρῆναι . . δικαίως ἂν Ὅμηρος λέγοιτο.

3) *Gölthe*, Geschichte der Farbenlehre, 2 Abtheilung, Ueberliefertes, WW. Stuttgart und Augsburg, 1858, τόμ. 39, σελ. 65: « Ὁ Πλάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶνε ὡς τι ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ ἠυδόκησε ἐπὶ τινα χρόνον ἐπ' αὐτοῦ νὰ κατασκηνώσῃ. Φαίνεται ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον νὰ μάθῃ αὐτόν, διότι ἤδη προϋποθέτει ὑπάρχουσαν τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ὅσον προφρόνως νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτόν ἐκεῖνα, ἅτινα αὐτὸς μεθ' ἑαυτοῦ συνεκόμισε, καὶ ὧν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχει ὁ κόσμος. Διεισδύει εἰς τὰ βάθη μᾶλλον, ὅπως πληρώσῃ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστάσεως ἢ ὅπως ἀνερευνήσῃ αὐτὰ. Ἐξαιρεται εἰς τὰ ὕψη, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ ὅθεν τὸ πρῶτον προῆλθεν. Πᾶν ὅ τι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀνακοινοῖ, ἀφορᾷ εἰς τι ἀίδιον ὅλον, εἰς τι ἀφθιτον ἀγαθόν, ἀληθές, καλόν, οὔτινος τὴν προαγωγὴν ἐν τοῖς στέρνοις ἐκάστου ἐπιποθεῖ καὶ ἐπιδιδῶκει ». « Platon verhält sich zu der Welt, wie ein seliger Geist, dem es beliebt, einige Zeit auf ihr zu herbergen. Er ist ihm nicht sowohl darum zu thun, sie ken-

Πιστεύων βαθύτατα ὅτι τὸ δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἢ ἐν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοτέρα ἐκλαμψίς τῆς σοφίας καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ πανσόφου καὶ παμμεγίστου Ἀριστοτέχνου τῶν Πάντων, καὶ φρονῶν ἀδιστακτως ὅτι τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θείου τούτου πνεύματος, ἢ ἀγνοτέρα ἐκφρασις εἶνε ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσωπιοὶ μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω Στέντορος φωνὴν βάλλων θά κράζω :

α Τοῦτο τὸ δαιμόνιον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον γένος λατρεῦον ἐξάνθρωπιζεται. Τοῦτο τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἐνστερνιζόμενον ἐξελληνίζεται. Ἐν τούτῳ τὰ τέκνα ἡμῶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐκτραφέντα καὶ παιδευθέντα, ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις δηλ. τὸ κατ' ἀρχάς 1), ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι μετὰ ταῦτα καὶ ἐν τῇ Πλατωνικῇ μεγαλονοίᾳ καὶ ὑψηλορρημοσύνῃ τελευταίον, θά δυνηθῶσί ποτε, Θεοῦ θέλοντος, νὰ ἐξαγάγῃσι τὴν μεγαλῶνυμον πατρίδα αὐτῶν ἐκ τῆς ἀφανείας, εἰς ἣν ἡμεῖς οἱ νῦν ζῶντες ἐβύθισαμεν αὐτήν, καὶ θά κατορθώσωσί ποτε νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτήν καὶ ἐγκαθιδρύσωσι καὶ αὐθις εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον, ὃν ἀπ' αἰῶνων ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπότητος ἐν ἐκπάγλῳ κάλλει ἀπαστρέπτουσα σεμνότατα καὶ μεγαλοπρεπέστατα κατεῖχεν.

nen zu lernen, weil er sie schon vorraussetzt, als ihr dasjenige, was er mitbringt und was ihr so Noth thut, freundlich mitzutheilen. Er dringt in die Tiefen, mehr, um sie mit seinem Wesen auszufüllen, als um sie zu erforschen. Er bewegt sich nach der Höhe, mit Sehnsucht, seines Ursprungs, wieder theilhaft zu werden. Alles, was er äussert, bezieht sich auf ein ewig Ganzes, Gutes, Wahres, Schönes, dessen Förderung er in jedem Busen aufzulegen strebt. — α' Ο Ῥαφαήλ ἀπεικόνισε τὸν Πλάτωνα ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ ἢ σχολῇ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψοῦντα τὸ βλέμμα καὶ δεικνύοντα αὐτόν », (Friedr. Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, Berlin 1880, τόμ. 1, § 39 ἐν τέλει, σελ. 125).

1) Τόσον ἔξογον ὑπολαμβάνω τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν Αἰσωπείων μύθων καὶ ἰδίως κατὰ τὴν νεαρωτάτην ἡλικίαν τῶν παιδῶν, ὥστε, ἐὰν πάντες, καὶ οἱ 426 Αἰσωπιοὶ οὔτοι μῦθοι, ἦσαν ἐξ ἴσου παιδευτικοὶ τοῦ ἤθους τῶν νεαρῶν παιδῶν ὅσον οἱ 68 ἄριστοι καὶ οἱ 54 καλοὶ, καὶ τοὺς 426 ἤθελον δώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν νεαρῶν παιδῶν, πεποισθῶς ὅτι τῶν ἐν ἀνθρώποις παιδευτικῶν τῆς ἡλικίας ταύτης μέσων τὸ ἄριστον θά παρεῖχον εἰς τὰ ἡμέτερα τέκνα. — Πῶς εἶνε ὀρθόν καὶ δίκαιον νὰ ὑπολαμβάνωνται οἱ Αἰσωπιοὶ μῦθοι θά προσπαθῆσω — ὅση μοι δύναμις — νὰ καταδείξω ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ διηγήματα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διηγημάτων. Ἡ πρὸς τὰ ζῶα πραότης. — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὖσπλαγχοι. — Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Εὐγνωμοσύνη. Μεγαλοψυχία. — Ἀγάπη καὶ τρυφερότης πρὸς τὰ πιστὰ καὶ εὐεργετικά ζῶα. — Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος. — Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. — Ἄοκνος ἀνὴρ μέγ' οἶκον ὀφέλλει. — Σπεῦδε βραδέως. — Οὐκ ἔστι μητὸς ἥδιον τέκνοις. — Ἴδιον τῶν ζῶων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Οὐ τοι τῶν ἐπειγομένων ἔστι τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων. — Καλῶς ποιεῖτε τοὺς κακοποιούντας ὑμᾶς. — Φιλοστοργία τῶν γονέων. — Λιμὸς πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρῖ. — Εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργός. — Τὸ ὠκὺ καὶ λαιψηρὸν φρενῶν εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς. — Οὐδὲν γλύκιον ἢ πατρίδος οὐδὲ τοκέων γίγνεται. — Ἡ πρὸς τὰ θηρία πραότης μελέτη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιμον. — Εὐσέβεια καὶ φιλοπατρία.

Ἄφοῦ οἱ πολύμουσοι κριταὶ ἡμῶν ἀπηύδῃσαν καθυλακτοῦντες τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, νῦν στρέφονται κατὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος τοιαῦτα βλασφημοῦντες :

«Γ'. Τὰ ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ περιεχόμενα διηγήματα. — Ἀφαιρουμένων τῶν ὑπὸ στοιχ. I μνημονευθεισῶν παραγράφων πραγματογνωστικῆς ὕλης ἀλλοτρίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀναγνωσματορίου καὶ τῶν ἄρτι ἐξετασθέντων 40 μύθων δὲν ὑπολείπονται ἐκ τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματορίου ἢ 26 διηγήματα καὶ 7 ποιήματα ὡς ἡ κυρία διδακτικὴ ὕλη. Δυστυχῶς ὅμως καὶ αὕτη ὡς πρὸς τὴν ποιότητα εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοία τῇ μέχρι τοῦδε ἐξετασθείσῃ· διότι πλὴν τῶν ποιημάτων 63, 64, 68, 69, 70, 76 καὶ 88, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χρήσιμα πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν κεφαλαίων, ὑφ' ἃ ὑπάγονται, ἐκ τῶν διηγημάτων ἄλλα μὲν ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἄλλα δὲ παραδειγματίζουσι κακῶς, ἄλλα δὲ μονονουχί γελοιοποιοῦσι τὴν ἀρετὴν, ἄλλα δὲ τέλος παριστώσιν αὐτὴν καὶ τιμωρομένην. Τοιαύτην τιμωρίαν ὑφίσταται «ὁ πιστὸς σκύλος» τῆς 30 §. «ὁ κύριός του ἐκβάλλει τὸ πιστόλιόν του, τὸν πυροβολεῖ καὶ τὸν ἐξαπλώνει κατὰ γῆς». Δὲν εἶνε δὲ πολλῶ διάφορος καὶ ἡ τύχη «τοῦ γενναίου γείτονος» τῆς § 94, διότι καὶ τούτου τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπιχειρά εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του «μετ' ὀλίγον ἐγεινεν ὄλη στάκτη».

« Μὴ τὴν ὕειον ἀρμονίαν ἠρμωσμένοι
ἐκ νύκτα νυκτὸς χῆμέραν ἐξ ἡμέρας
αἰσχροῦς καλινδῶμεσθα » 1).

Διὰ τίνων ἐκτροχιασμῶν ἡ ἀνθρωπίνη πνευματικὴ μηχανὴ δύναται ἐκ τοῦ παρ' Αἰλιανῶ (περὶ ζώων 7, 29) χαριστάτου καὶ χαρακτηριστικωτάτου ἀνεκδότου περὶ τοῦ πασιγνώστου κυνὸς τοῦ Κολοφωνίου ἐμπόρου τοῦ ἀριδῆλως καταδεικνύοντος « τὴν ἰδίαν τῶν κυνῶν εἰς τοὺς τρέφοντας εὐνοίαν » νὰ ἐκτραχηλισθῆ εἰς τὰ ληρήματα τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ταῦτα, τοῦτο ὁ ἔχων τὴν περιέργειαν νὰ κατανοήσῃ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσῃ τὰ σχετικὰ περὶ παρανοίας καὶ παρακρούσεως καὶ ὀπτασιῶν καὶ φαντασμαγοριῶν κεφάλαια εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ *Griesinger* « περὶ τῆς φρενοβλαβείας » (*Über die Geistes-Krankheiten*), ἢ, ἐὰν τοῦτο δὲν εἶνε πρόχειρον, εἰς τὴν *Medicinische Psychologie* τοῦ *Hermann Lotze*, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, § 41-44, σελ. 579-625, ἔνθα λόγος γίνεται περὶ τῶν διαταράξεων τοῦ ψυχικοῦ βίου (*von den Störungen des Seelenlebens*). Ἐν αὐτοῖς θὰ ἴδῃ ὅτι καὶ ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀχαλίνωτος δοξοσοφία καὶ ἡ ἄμετρος μοχθηρία καὶ ἡ ἀνανδρος κακοβουλία καὶ ἡ κυνικὴ ἀναισχυντία δύνανται νὰ διαστρέψωσιν ἐπὶ τοσοῦτον τὰς φρένας τῶν ἀτυχῶν βροτῶν, ὥστε καὶ μίαν ἀπλουστάτην καὶ συγκινητικωτάτην ἐκδήλωσιν τῆς πίστεως καὶ εὐνοίας ἐνὸς κυνὸς πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ νὰ ὑπολάβωσιν ὡς « τιμωρίαν τοῦ ἀγαθοῦ » καὶ νὰ ἐκτραχηλισθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι « ἐκ τῶν διηγημάτων ἄλλα μὲν ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἄλλα δὲ παραδειγματίζουσι κακῶς, ἄλλα δὲ μονονουχὶ γελοιοποιοῦσι τὴν ἀρετὴν, ἄλλα δὲ τέλος παριστῶσιν αὐτὴν καὶ τιμωρουμένην ».

Ὁ Αἰλιανὸς διαφυσώμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς εὐμενείας καὶ πραότητος πρὸς τὰ ζῶα, τοῦ χαρακτηρίζοντος καθόλου τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, συνέλεξεν ἄπειρα ἀνέκδοτα περὶ τῶν ποικίλων ἀρετῶν τῶν ζώων, ἐν οἷς καὶ συγκινητικώτατα πολλὰ περὶ τῆς εὐνοίας τῶν κυνῶν πρὸς τοὺς τρέφοντας αὐτούς. Τούτων ἓν εἶνε καὶ τὸ καταμολυνόμενον ἐνταῦθα εἰς τὰς ἀχράντους χεῖρας τῶν ἀγαθῶν κριτῶν ἡμῶν. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἐλαφρῶς τροποποιηθὲν ὑπὸ τοῦ περι-

1) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 348, Kock, τόμ. 3, σελ. 474.

φήμου τῶν νεωτέρων χρόνων παιδαγωγῶ Joahim Heinrich Campe (1746 μ. X. - 1818) 1), ἀναγινώσκεται νῦν ὑπὸ μυριάδων Γερμανο-παίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ A Böhme καὶ Klussmann καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματάριοις τοῦ Dietlein, τῶν Βαυαρικῶν σχολείων, τοῦ Förster, τοῦ Wetzel, τοῦ Wirth, τοῦ Gabriel-Supprian, τοῦ Niedergesäss, 2) προάγον τὸ καθ' αὐτὸ ἐν τῷ ἀνθρωπισμῷ τοὺς ἀπαλοὺς νέους, καθισταμένους εὐμενεῖς καὶ πράους καὶ φιλανθρώπους πρὸς τὰ ζῶα, ἅτινα εὐμοιροῦσι τοσοῦτων ἀρετῶν, ὥστε ἕνεκα εὐνοίας πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν νὰ στέργωσιν ἄγρυπνα καὶ ἄσιτα καὶ ἄποτᾶ νὰ φρουρῶσι τὰ κτήματα καὶ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτούς.

Ἄλλοι οἱ Lotze καὶ ὁ Griesinger ἀνερευνῶντες ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεῖσι συγγράμμασιν αὐτῶν τὰ αἷτια καὶ διαγράφοντες τὰς ποικίλας ἐκφάνσεις τῶν παντοδαπῶν εἰδῶν τῆς διαταράξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου συμφωνοῦσι πληρέστατα ἐν τούτῳ, ὅτι σημεῖον ἀρίδην τῆς παρουσίας τῆς φρενίτιδος νόσου εἶνε πλὴν καὶ ἄλλων μάλιστα ἡ διάστροφος ἀντίληψις τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Ὅ,τι οἱ σωφρονοῦντες λατρεύουσιν ὡς σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν καὶ ἅγιον καὶ οὐράνιον, οἱ ἀφραίνοντες ἢ διάκεινται πρὸς αὐτὰ ἀπαθῶς, ἢ, δεινότατα ἀφραίνοντες, καθυλακτοῦσιν αὐτῶν. (« Ὁ γενναῖος γείτων » 3), εἶνε τῆς σεμνῆς Γερμανικῆς Μούσης ἀριστούργημα, κατακεχωρισμένον ἐν τῷ Ἀναγνωσματάρῳ τῆς πόλεως Lübek 4), χριστιανικῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ μεγαλοψύχου ἐθειλοθυσίας διδακτικόν. Πυρκαϊᾶς ἐπραγείσης ἐν τινι χωρίῳ

1) Τὸ αὐτὸ φέρεται ἐν τισιν Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματάρῳ καὶ ὡς ἔργον τοῦ Dittmar.

2) A. Böhme, Ausg. A. 1887, II Theil, σελ. 66, ἀριθ. 52. — Klussmann, 3 Aufl. 1885, σελ. 110, ἀριθ. 161. — Dietlein, D. Volksschul=Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 130, ἀριθ. 217. — D. Les. für die Unterklas. der bayrischen Volksschulen, I σελ. 96, ἀριθ. 170. — Förster, Les. für die Mittelkl. der Elementar Schulen Elsass-Lothringen, 1894, σελ. 128, ἀριθ. 7. — Gabriel-Supprian, D. L. Ausg. B, I Theil, 1894, Mittelstufe, σελ. 19, ἀριθ. 36. — Wetzel-Schumann, Ausg. A. Vorstufe, I Theil, 90 Aufl. σελ. 217, ἀριθ. 158. — Wirth, D. Les. für höhere Töchter. II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 20, ἀριθ. 19. — Gabriel-Supprian, D. Les. für einfache Schulverhältnisse, Ausg. C, 1894, σελ. 11, ἀριθ. 22. — Niedergesäss, 3 Schuljahr, 38 Aufl. 1894, σελ. 6, ἀριθ. 7.

3) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάρῳ τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 144.

4) Lübeckisches Lesebuch, ἔτ. 1882, 2 Stufe, σελ. 59, ἀριθ. 54.

γένναίος τις ἀνὴρ παρόρων τὸν κίνδυνον, ὃν ἐκ τοῦ πυρὸς διέτρεχεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ οἶκος, σπεύδει εἰς σωτηρίαν τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης προσπεπατταλεύμενου ἀσθενοῦς γείτονος αὐτοῦ. Τὰ μέγιστα δὲ κινδυνεύσας σώζει αὐτόν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἀποτεφροῦται ἡ ἴδια οἰκία. Πρὸς οὐδὲν δὲ τοῦτο λογισάμενος ἔχαιρεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου γείτονος καὶ ἀσθενοῦς.

Οἱ σωφρονοῦντες ἐνθουσιῶσι ἐπὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ καὶ γενναιότητι τοῦ ἀνδρός. Οἱ παραφρονοῦντες γράφουσι « τοῦ γενναίου γείτονος τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπίχειρα εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του μετ' ὀλίγον ἐγένεν ὅλη στάκτη », οἱ δὲ μὴ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες καὶ παιδευθέντες ἀναμιμνήσκονται πάντων τῶν περὶ εὐσπλαγγίας καὶ εὐεργεσίας καὶ καλῶν καὶ ἐναρέτων πράξεων ἠθικῶν καὶ χριστιανικῶν διδαγμάτων τῶν σοφῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ χαίρουσι βλέποντες τοὺς μικροὺς ὁμοιοθεῖς αὐτῶν ἐν τοιούτοις παιδεύμασι παιδευομένους.

Λέγουσι τὰ ἱερὰ ἡμῶν βιβλία : « Τὰ σπλάγγνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα 1). — Μὴ ὄκνει ἐπισκέπτεσθαι ἄρρωστον· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἀγαπηθήσῃ 2). — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί 3). — Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου . . ξένος ἦμην καὶ συνηγάγετέ με . . Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε » 4).

Λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία : « Ξείνοισι μεταδίδου καὶ τοῖσι δεομένοισιν ἐκ τῶν ἐόντων 5). — ὦ δαιμόνιε, ἐλέει ταλαιπωρουμένους 6). — Τὸ ἐλεεῖν πάθος ἤθους χρηστοῦ. Ἐλεήμων ὁ σοφὸς καὶ κόσμιος, ἀνελέητος δὲ ὁ ἀμαθὴς καὶ ἀναιδής 7). — Τὰς γ' Ἀθήνας φασὶ θεοσεβεστάτας | εἶναι, μόνας δὲ τὸν κακούμενον ξένον | σώζειν οἷας τε καὶ μόνας ἀρκεῖν ἔχειν 8). — Ἡ πόλις ἀεὶ φιλοικτίρμων ἐστίν

1) Παροιμίαι 12, 10.

2) Σιράχ, 7, 35.

3) Παῦλος, πρὸς Ἐφεσίους 4, 32.

4) Ματθαῖος, 25, 34 καὶ ἐξ.

5) Δημόκριτος, ἀπ. 243, Mullach 1, 355.

6) Ἀριστοφάνης, Σφήκες 967.

7) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1386, 6, 9. — Φυσιογνωμονικά, 808, 6, 1.

8) Σοφοκλῆς, Οἰδίπ. ἐπὶ Κολωνῶ 260.

καὶ τοῦ ἥττονος θεραπείς 1). — Τὸ τῶν πολιτῶν ἦθος . . τοῦτο δ' ἐστὶ τί; τοὺς ἀσθενεῖς ἐλεεῖν 2). — Θεῶ ὁμοιον ἔχει ἄνθρωπος τὸ εὖ ποιεῖν, ὅταν τὸ εὖ ποιεῖν μὴ καπηλεύηται, καὶ τὸ εὐεργετεῖν καὶ τὸ ἀληθεύειν. — Θείου νόου τὸ αἰεὶ διαλογίζεσθαι καλόν 3). — Καλὸν μὲν οὖν ἐστίν, ὃ ἂν δι' αὐτὸ αἰρετὸν ὄν, ἐπαινετὸν ἦ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὄν, ἠδὲ ἦ — καλὰ ἐφ' ὅσων τιμῆ μᾶλλον ἢ χρήματα . . καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἔνεκα πράττει τις τῶν αἰρετῶν· καὶ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ὅσα ὑπὲρ τε πατρίδος τις ἐποίησε παριδῶν τὸ αὐτοῦ· καὶ τὰ τῆ φύσει ἀγαθὰ, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθὰ . . καὶ ὅσα ἔργα τῶν ἄλλων ἔνεκα ἥττον γὰρ αὐτοῦ. καὶ ὅσαι εὐπραγίαι περὶ ἄλλους, ἀλλὰ μὴ περὶ αὐτόν . . καὶ αἱ ἀπολαυστικαὶ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς 4). — Ἀρετὴ ἐστὶ δύναμις, ὡς δοκεῖ, ποριστικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτικὴ, καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα . . ἀνάγκη δὲ μεγίστας εἶναι ἀρετὰς τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἴπερ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετικὴ . . μεγαλοψυχία δὲ ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων 5). — Τῶν καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ ὅσοι συμβάλλονται πλείστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πόλεως μέτεστι πλείον ἢ τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις ἢ τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. — καὶ τ' ἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα δὲ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον· ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοποὺς καὶ παιδᾶς ἔτι ὄντας παιδευτέον καὶ τὰς ἄλλας ἡλικίας, ὅσαι δέονται παιδείας — τὰ καλὰ ἐπαινετὰ — καὶ νίκη καὶ τιμὴ τῶν καλῶν· αἰρετά τε γὰρ ἄκαρπα ὄντα καὶ ὑπεροχὴν ἀρετῆς δηλοῖ 6). — Τὸ γὰρ τῶν καλλίστων ἐφιέμενον αὐτῷ τε καὶ πόλει πάσχειν ὃ τι ἂν πάσχη πᾶν ὀρθὸν καὶ καλόν. οὔτε γὰρ πέφυ-

1) Πλάτων, Μενέξενος 244 E.

2) Δημοσθένης, κατὰ Τιμοκράτους 170, σελ. 753.

3) Δημόκριτος, fragm. spuria 45, Mullach τόμ. 1, σελ. 381, 6. καὶ ἀπόσπ. 250, σελ. 356.

4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ, 1366, α, 33. 1366, β, 36 καὶ ἐξ. 1367, α, 18.

5) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1360, α, 36.

6) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1281, α, 2. 1333, α, 1. ἀπόσπ. 110, σελ. 1496, α, 30 καὶ ἐξ. Ῥητορικὴ 1367, α, 22.

κεν ἀθάνατος ἡμῶν οὐδεὶς, οὐτ' εἴ τῳ ξυμβαίῃ, γένοιτ' ἂν εὐδαίμων, ὡς δοκεῖ τοῖς πολλοῖς» 2).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πόσον χονδρὴν πρέπει νὰ ἔχη τις ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα καὶ πόσον καπηλικὸν τὸ φρόνημα, ὥστε ἐπιτέλεσιν ἀπλοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος, πράξιν εὐγενῆ καὶ γενναίαν, τὸ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν κινδυνευόντων τὰ ἑαυτοῦ παρορᾶν, νὰ ἐμπτύσῃ φλυαρῶν: «Τοῦ γενναίου γείτονος τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπιχειρα εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του μετ' ὀλίγον ἔγεινεν ὅλη στάκτη».

Ἄλλ' αὕτη εἶνε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων: Τυφλὸν δ' ἔχει ἡτορ ὄμιλος ἀνδρῶν ὁ πλείστος 2). — Ἔστι δ' οὐδέποτε, οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ὅποια ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν 3). — Τὰ καλὰ γνωρίζουσι καὶ ζητοῦσιν οἱ εὐφυεῖς πρὸς αὐτὰ 4). — Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονούντας καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὄλον τὸν βίον θαυμαστόν τι καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον 5).

Ἄνθρωποι ὡς ἀρχὴν τοῦ βίου αὐτῶν ἔχοντες τὸ ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν οὐδέποτε εἶνε δυνατόν ποτε ἄλλως νὰ ἐννοήσωσι τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν γενναϊότητα τοῦ ἥθους τῶν θυσιαζομένων ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν, εἰ μὴ ὡς μωρίαν. Οὐδέποτε εἶνε δυνατόν νὰ ἐννοήσωσιν ἄλλως τὰς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θυσίας τῶν μεγαλοψύχων, εἰμὴ ὡς τιμωρίαν τῆς ἀρετῆς. Καὶ διδάσκαλοι τῆς τρυφερᾶς νεολαίας ἀκόμη ἂν εἶνε καὶ κριταὶ διδακτικῶν βιβλίων ἀκόμη ἂν γείνωσι, «Πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρυσᾶ ἔχη σάνδαλα» 6).

«Καὶ ὄσα δὲ ἐν 12 ὄλαις σελίσσι διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ 96 § «ὁ μεγαλόψυχος μουσικὸς» χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς κατειρῶνευσιν τοῦ πτωχοῦ μουσικοῦ «ἐνφ̄ οἱ λύκοι, λέγει, θὰ καταδροχθί-

1) Πλάτων, Ἐπιστολὴ ζ' σελ. 334 Ε.

2) Πίνδαρος, Νεομενικῶν, 7, 23.

3) Δημοσθένης, Ὀλυνθιακὸς 3, 32, σελ. 37.

4) Δημόκριτος, ἠθικὰ ἀποσπ. 226. Mullach, τόμ. 1, σελ. 354, 6.

5) Λογγίνος, περὶ ὕψους 9, 3. ἔκδ. Spengel, Lipsiae 1894, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 117.

6) Μακάριος 7, 12. Leutsch, Paroemiographi Graeci, Göttingen 1851, τόμ. 2, σελ. 202.

ζωσιν ἐμὲ (χρησιμοποιεῖται δηλ. ἐνταῦθα ὁ μεγαλόψυχος μουσικός ὡς ἀπλῆ ὕλη) οὐ θὰ δυνηθῆς νὰ φύγῃς . . Καὶ πρὶν ὁ ἱερεὺς προφέρῃ λέξιν τινά, ὁ γενναῖος μουσικός ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς χιόνης ἐν τῷ μέσῳ τῶν λύκων . . ὁ γενναῖος μουσικός ἐξηφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν πειναλέων καὶ φοβερῶν θηρίων . . κατεσπαράχθη· ἀλλ' εἰς ἄνθρωπος δὲν εἶνε τίποτε διὰ τριάκοντα λύκους καὶ μάλιστα πεινασμένους· οἱ λύκοι εἶχον ἐπιπέσῃ ὅλοι ὁμοῦ κατὰ τοῦ μουσικοῦ, ἀλλὰ δι' ὅλους δὲν ὑπῆρχε μερίδιον». Περὶ τοῦ ὅτι ὁ αὐτὸς μεγαλόψυχος μουσικός «συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» καὶ περὶ ἄλλων τινῶν προσέτι πλημμελειῶν τοῦ αὐτοῦ διηγήματος κρίνομεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν διὰ μακρῶν».

«Τῷ δὲ μήτε φύντι πρὸς ἀλήθειαν, ἐν ἐπιτηδεύμασί τε μοχθηροῖς τε καὶ ἀσελγέσι τραφέντι παντάπασιν ἀδύνατόν ἐστὶν ὀρεχθῆναί ποτ' ἀληθείας ἢ ἐξ αὐτοῦ λαβόντι τὴν τοιαύτην ὀρμὴν ἢ ὑπ' ἄλλου προτραπέντι» 1).

Ἐρωτῶ εἶνε κρίσις αὐτῇ ἀνθρώπων σεβομένων ἑαυτούς; Ποῦ τούτων εὐρίσκεται ἔχνος κρίσεως; Τὸ τῆς παροιμίας «λαβὲ μὴδὲν καὶ κράτει καλῶς». «Καὶ ἔστιν οὐ τὸ εἰπεῖν ἀλλὰ τὸ ἀποδείξαι θαυμαστόν 2).—Τὸ δὲ χωρὶς ἀποδείξεως ἀποφῆνασθαι . . τοσοῦτῳ δεῖ φιλοσόφῳ προσῆκειν, ὥστε οὐδ' . . οἱ σοφισταὶ πράττουσιν αὐτό· πειρῶνται γοῦν κάκεῖνοι πίστεσι τισὶ πιθαναῖς χρῆσθαι· τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ζητούμενων ἐξ ἐτοίμου λαμβάνειν οὔτε σοφισταῖς οὔτε ῥήτορσιν οὔτε διαλεκτικοῖς οὔτε ἀποδεικτικοῖς οὐδ' ὅλως οὐδενὶ τῶν πάντων προσῆκει» 3).

Ἄνθρωποι δὲ πρὸς τὸ στοιχειωδέστατον τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων, πρὸς τὸ βοηθεῖν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πάσχοντας, ἀναισθήτως διακαίμενοι, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ σεβασθῶσι τὴν χριστιανικὴν εὐμένειαν καὶ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ ἱερέως τοῦ θαυμασιωτάτου τούτου διηγήματος 4), τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ὑψηλοτάτην μεγαλοψυχίαν τοῦ εὐεργετηθέντος πλανοδίου μουσικοῦ, τὴν τρυφερότητα τὴν μητρικὴν, τὴν λεοντόθυμον ἐκδήλωσιν τῆς πατρικῆς στοργῆς, τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν φιλοφροσύνην τῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ταλαιπωρουμένων προσελθόντων χωρικῶν, τὴν εὐγνώμονα ἀνάμνησιν

1) Γαληνός, περὶ ψυχῆς ἀμαρτημάτων βιβλ. 2, κεφ. 2, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 65. ἔκδ. Marquardt, Lipsiae 1884, τόμ. 1, σελ. 51 ἐν ἀρχῇ.

2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς γραμματικούς 284, ἔκδ. Bekker, σελ. 665, στίχ. 2.

3) Γαληνός, περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 295. ἔκδ. Jwan Müller, Lipsiae, 1874, τόμ. 1, σελ. 260.

4) Ἴδε Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς τρίτης τάξεως ἐγκεκριμένον, 1894, σελ. 147-153.

τῶν ὑπὸ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ μουσικοῦ διασωθέντων; Εἶνε ἀνυπέ-
βλητον τὸ ἔξοχον τοῦτο διήγημα ὡς πρὸς τὴν ζωηρότητα τῆς ἔρμη-
νείας καὶ ὡς πρὸς τὴν πληθὺν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐν αὐτῷ προ-
φαινομένων ἀρετῶν. Ἡ ἐντύπωσις, ἣν προξενεῖ εἰς τοὺς ἀναγινώσκον-
τας καὶ μαλιστα εἰς τοὺς παῖδας, εἶνε βαθυτάτη καὶ σεμνοτάτη, κατὰ
τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν πάντων τῶν διδασκάλων τῶν διδαζάντων
αὐτό.

Τῆς Γερμανικῆς Μούσης ἔξοχον προῖον τὸ διήγημα τοῦτο φέρεται
ἐν διαφόροις Γερμανικοῖς παιδικοῖς βιβλίοις κατὰ διαφόρους μορφάς 1).
Νῦν ἀναγινώσκουσι τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ὑπὸ τὸν
τίτλον «Ein treuer Diener» 2) ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ
Dietlein, τοῦ Gabriel-Supprian, τοῦ Wetzels-Schumann, τοῦ
Hansen, τοῦ Wirth, τοῦ Engeliens-Fechner, τοῦ Flüggens, τοῦ
Niedergessäss 3).

Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι κριταὶ δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὸν ἐκθεατρισμὸν τῆς
ἀνδραποδωδίας αὐτῶν, θέλουσι νὰ ἐκθεατρίσωσιν ἑαυτούς, ὡς ἂν ἦτο
ἀνάγκη, καὶ ὡς ἀμαθεῖς καὶ μοχθηροὺς. Λέγουσι: «Περὶ τοῦ ὅτι ὁ
αὐτὸς μεγαλόψυχος μουσικὸς «συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον
τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» καὶ περὶ ἄλλων τινῶν προσέτι
πλημμυελειῶν τοῦ αὐτοῦ διηγήματος κρίνομεν περιττὸν νὰ διαλάβω-
μεν διὰ μακρῶν ».

«Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγ-
ξαι δὲ μηδέν 4).—Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστὶ . . . πεπεισμένον ἐλέγχειν

1) Μεταρμόσας πως τοῦτο πρὸς τὰ ἡμέτερα ἤθη κατεγώρισα καὶ ἐγὼ ἐν τῷ ἐμῷ
Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ, ἐφιέμενος νὰ παράσχω τοῖς Ἑλληνοπαῖσιν εἰκόνα μεγα-
λοπρεπῆ τῶν ἐν ἀνθρώποις τιμιωτάτων ἀρετῶν καὶ ἰδίως τῆς μεγαλοψυχίας.

2) Ἔργον τοῦ *Karl Heinrich Caspari* ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Geistliches
und Weltliches*» 10 Aufl. Erlangen, 1872, σελ. 77.

3) *Dietlein*, D. Les. für mehrklas. Bürger- und Volksschulen, II Mittelstufe,
1895, σελ. 261, ἀριθ. 289. — *Gabriel-Supprian*, Ausg. B, I Theil, Mittelstufe,
1894, σελ. 140, ἀριθ. 212. — *Wetzels-Schumann*, Ausg. A. 1891, II Theil, σελ.
40, ἀριθ. 55. — *Hansen*, D. Les. II Theil, 1886, σελ. 157, ἀριθ. 160. — *Wirth*,
D. L. für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 9, ἀριθ. 9. —
Engelien und Fechner, D. L. I Theil, 1874, σελ. 87, ἀριθ. 142. — *Gabriel-Sup-
prian*, Ausg. A, in einem Bande, 1893, σελ. 245, ἀριθ. 191. — *Gabriel-Sup-
prian*, für einfache Schulverhältnisse, Ausg. C. 1894, σελ. 325, ἀριθ. 268. —
Flügge, Zweites Lesebuch, 48 Aufl. 1894, σελ. 70, ἀριθ. 97. — *Niedergessäss*, III
Schuljahr, 38 Aufl. 1894, σελ. 40, ἀριθ. 51.

4) Δημοσθένης, πρὸς Εὐδουλίδην 34, σελ. 1309.

έτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἀμαθίας ἔλεγχον καθ' αὐτοῦ καὶ θρασύτητος»; 1).

Τὰ «ὁ μουσικὸς συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» ἐπάγονται ἐνταῦθα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐμῆς ἀμαθείας ἀγνοοῦντες αὐτοὶ τὰ τοῦ Πλούταρχου· «Ὁ δὲ Διογένης ἐν τινι γωνίᾳ συνεσπειραμένος ὡς καθευδήσων ἐνέπιπτεν εἰς λογισμούς. — Ὡσπερ ὁ Αἰσώπειος κύων, ὃν οὕτως φησὶν ἐν τῷ χειμῶνι συστρεφόμενον καὶ συσπειρώμενον διὰ τὸ ριγοῦν» 2) καὶ τὰ τοῦ Πλάτωνος: «Ὅταν μὲν καλῶ προσπελάζῃ τὸ κυοῦν, ἰλεὼν τε γίγνεται καὶ εὐφραϊνόμενον διαχεῖται καὶ τίκτει τε καὶ γεννᾷ. Ὅταν δὲ αἰσχυρῶ σκυθρωπὸν τε καὶ λυπούμενον συσπειρᾶται καὶ ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται καὶ οὐ γεννᾷ, ἀλλ' ἴσχυον τὸ κύημα χαλεπῶς φέρει» 3).

«Ἀφροσύνη ἄρα καὶ μανία κινδυνεύει ταύτῳ εἶναι . . ἀφροσύνην . . τοὺς μὲν πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἔχοντας μαινομένους καλοῦμεν, τοὺς δ' ὀλίγον ἔλαττον ἡλιθίους τε καὶ ἐμβροντήτους» 4).

«Ὅ,τι δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον χάριν οὐδενὸς τῶν ἠρώων τῶν κρινόμενων διηγημάτων, ἢ μετὰ θάνατον δηλ. τιμῆ, τοῦτο ἀπεδόθη εἰς δύο σκύλους· ὁ ἕτερος τούτων ὁ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ δι' ἐπιτυμβίου πλακὸς εἶνε «ὁ πιστὸς κύων» τῆς § 91. «ὅστις ἔπεσε νεκρὸς ὁ κακόμοιρος χάριν τῆς ζωῆς τοῦ τέκνου τοῦ κυρίου του».

Αἰαί· τί δράσω; πρὸς τίνας στρεφθῶ λόγους;
Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐνδέξαιτο βάρβαρος φύσις.
Σκαιοῖσι γάρ τοι καινὰ προσφῆρων σοφὰ
μάτην ἀναλίσκοις ἂν 5).

«Εἰς γελοῖα γάρ . . λαμβάνουσι τὰ σπουδαιότατα δι' ἀπειρίαν καὶ

1) Πλούταρχος, πρὸς Κολώτην 1115 C.

2) Πλούταρχος, πῶς ἂν τις αἰσθοίτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ 77 F. — Τῶν ἐπὶ σοφῶν συμπόσιον 157 B. ἴδ. καὶ Αἰσωπέων μύθων συναγωγ. Halm 222. Κοραῆς 317: Κύων ἐν τῷ χειμῶνι συστρεφόμενος καὶ συσπειρώμενος, διὰ τὸ ριγοῦν . .

3) Πλάτων, Συμπόσιον 206 D.

4) Πλάτων, Ἀλκιβιάδης 2, 139 C. 140 C.

5) Ἀριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσαι 1128, Dindorf.

ἴσως οὐδὲν ἄτοπον πάσχουσιν — Ὅπου ἄγνοια, ἐκεῖ καὶ ἀμαθία καὶ ἡ περὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπαιδευσία » 1).

Ἄνθρωποι ἐπὶ τοσοῦτον ἀβέλτεροι, ὥστε νὰ δύνανται τὸ στοιχειωδέστατον χριστιανικὸν καθῆκον, τὴν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς βοήθειαν, νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς « τιμωρίαν τῆς ἀρετῆς », ἄνθρωποι ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαρίστεροι, ὥστε νὰ κατορθῶσιν τὴν ὑψηλοτάτην καὶ συγκινητικωτάτην μεγαλοψυχίαν νὰ ἀντιλαμβάνωνται ὡς « εἰρωνείαν », φυσικώτατον εἶνε καὶ τὴν εὐμένειαν καὶ τὸ μείλιχον πρὸς τὰ ζῶα νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς διαφθορὰν τῆς ψυχῆς, τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτῶν ὡς εὐήθειαν, καὶ τὴν εὐγενῆ ἐκδήλωσιν ταύτης ὡς μωρίαν καταγέλαστον! « Ὅνος λύρας οὐκ ἐπαίει οὐδὲ σάλπιγγος ὅς », κατὰ τὴν παροιμίαν.

Τῶν καταγελωμένων ἐνταῦθα διηγημάτων τὸ μὲν ἔν εἶνε ὁ ἐν τῷ Ἐπιγράμματι μου « πιστὸς κύων », τὸ δ' ἕτερον « Μπάρρης ὁ γενναῖος κύων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου » 2). Τούτων τὸ μὲν τελευταῖον εἶνε ἱστορικόν, τὸ δὲ πρῶτον πλασματικόν. Ἐπιγράμματα δὲ ἀμφότερα ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων καὶ Ἐλβετοπαίδων ἐν τοῖς Ἐπιγράμματι τοῦ Wirth, τοῦ Gabriel-Suppryan, τοῦ Hansen, τοῦ Engeliens-Fechner, τοῦ Böckler, τοῦ Dietlein, τοῦ Ἐπιγράμματος τῆς πόλεως Lübeck, τοῦ Ἐπιγράμματος τοῦ Ἐλβετικοῦ Καντονίου Basel 3). Παρελήφθη-

1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κεφ. 25. — Ἀρριανός, Ἐπιγράμματος διατριβαὶ 1, 11, 14.

2) Ἰδ. X. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἐπιγράμματα τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 136 καὶ σελ. 126 - 130.

3) « Ὁ πιστὸς κύων ». — Wirth, D. Les. für höhere Töchter Schulen, I Theil, I Cursus, 3 Aufl. 1878, « Der treue Hund » « Hier liegt Ganelon, er starb für meinen Hugo ». — Lesebuch für preussische Schulen, σελ. 13, ἀρ. 24. — Μπάρρης, ὁ γενναῖος κύων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου. — Gabriel-Suppryan, Ausgab. B, I Theil, 71 Aufl. 1894, σελ. 83, ἀρ. 130 (ὑπὸ Lenz). — Gabriel-Suppryan, Ausg. C. (Kinderfreund) 19 Aufl. 1894, σελ. 12, ἀρ. 23 (ὑπὸ Lenz). — Hansen II Theil, 21 Aufl. 1886, σελ. 163, ἀρ. 166 (nach Horn). — Engeliens-Fechner, II Theil, Ausg. B. 1874, σελ. 8, ἀρ. 11 (ὑπὸ Lenz). — Böckler-Fritz, Mittelstufe. 1874, σελ. 124, ἀρ. 22. — Dietlein, I Unterstuf. Ausg. A. 1895, σελ. 54, ἀρ. 109. — Lübeckisches Lesebuch, σελ. 83, ἀρ. 84 (ὑπὸ Hoffmann). — Lesebuch für die Sekundarschulen des Kantons Basel-Stadt, zweiter Theil, dritte Ausg. Basel, 1893, σελ. 141, ἀρ. 115. — Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός, πασίγνωστον ἐν Ἑλλάδι φέρεται διαφόρως ὑπὸ τῶν διαφόρων συγγραφέων Lenz, Horn καὶ Hoffmann.

σαν δὲ ἐντεῦθεν καὶ ἀνεγράφησαν ἐν τῷ ἔμῳ Ἑλληνικῷ Ἀναγνω-
σματαρίῳ τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης τάξεως, κυρίως διότι διαπνέονται
ὑπὸ ἀκραίφνεστάτου Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ καὶ ἄκρω δακτύλῳ Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀψάμενος θὰ ἔτυχέ
ποτε νὰ αἰσθανθῇ τὸ μείλιχον καὶ ἀπαλὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς
ἡμερότητος καὶ φιλάνθρωπίας, τὸ ἀποπνέον καὶ πανταχόθεν μὲν τῆς
Ἀρχαιότητος, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν
σοφίαν καὶ τὸ ἀνθρωπιστικὸν τῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν, ἃς παρέχει
ὁ σεμνὸς οὗτος καὶ μέγας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ διδάσκαλος, περὶ τοῦ τρό-
που τῆς εἰς τὴν πραότητα καὶ τὸ μείλιχον καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ
τὴν φιλάνθρωπιάν τοῦ φύσει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχοντος « φιλητι-
κοῦ καὶ φιλοστόργου ».

Καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πολὺς ἐν
τοῖς τοιοῦτοις εἶνε ὁ Πλούταρχος, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μάρκου
Κάτωνος, ἐν τοῖς « Συμποσιακοῖς προβλήμασι », καὶ ἐν τῷ « Πότερα τῶν
ζῶων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἐνυδρα » εἶνε ἀνυπέρβλητος 1).

Λέγει δέ: « Φιλάνθρωπίας διδασκαλία τὸ ἔθος ἐστίν· οὔτε γὰρ τρο-
φήν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας
πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ δια-
φθεῖρειν, χρησαμένους, ἀλλ' εἴαν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεη-
θησομένοις μεθ' ἡμᾶς . . ὄρα δὴ, εἰ καὶ μελέτης ἕνεκα τοῦ εὐχαρί-
στου . . οὐκ ἀτόπως οἱ παλαιοὶ καὶ δρῦς ἐσέβοντο καρποφόρους καὶ
συκὴν τινα προσηγόρευσαν ἱερὰν Ἀθηναῖοι καὶ μορίαν ἐκκόπτειν ἀπα-
γορεύουσι· ταῦτα γὰρ . . προσεθίζει τὸ εὐχάριστον ἡμῶν καὶ
κοινωνικὸν ἐν τοῖς ἀναισθήτοις καὶ ἀψύχοις πρὸς ἀλλή-
λους ». Καὶ πάλιν· « Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλα-
τύτερον τόπον ὀρῶμεν ἐπιλαμβάνουσιν· νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ
πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ
καὶ χάριτας ἐστὶν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζῶων ὡσπερ
ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἱππων
ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακεῖται μόνον,
ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν . . Οὐ γὰρ ὡς ὑποδή-
μασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχὴν ἔχουσι χρηστέον, κοπέντα καὶ κατατρι-

1) Πλούταρχος, βίος Μάρκου Κάτωνος, κεφ. 5, σελ. 339 — Συμποσιακὰ προ-
βλήματα 703 B καὶ ἐξ. — Πότερα τῶν ζῶων κτλ. 959 F. 970 A καὶ ἐξ. Πρὸς. καὶ
βίος Πελοπίδου, κεφ. 6, σελ. 280 καὶ Ἀριστείδου, κεφ. 27, σελ. 335 ἐν τέλει.

βέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδέν ἄλλο, μελέτης ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν τούτοις πρῶτον καὶ μελίχον» — Καὶ πάλιν: «Οἱ Πυθαγορικοὶ τὴν πρὸς τὰ θηρία πραότητα μελέτην ἐποιήσαντο πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτισμον».

Ὅτι δὲ τὸ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα ψυχρὸν ἐκεῖνο σκῶμμα: «Ὅ, τι δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον χάριν οὐδενὸς τῶν ἡρώων 1) τῶν κρινομένων διηγημάτων, ἢ μετὰ θάνατον δηλ. τιμῆ, τοῦτο ἀπεδόθη εἰς δύο σκύλους» εἶνε ἀπόβρασμα ψυχῆς βαρβάρου καὶ ἀνθελληνικῆς παντὶ εὐπαιδεύτῳ δῆλον. Σήμερον καὶ τὰ παιδάκια ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι αὐτῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸ ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμίονους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀψέτους, ὧν μίαν φασὶ καταβαίνουσαν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνάγκουσι τὰς ἀμάξας ὑποζυγίαις εἰς Ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγείσθαι καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξορμῶσαν, ἣν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο». Καὶ τὰ παιδάκια σήμερον ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ διὰ τὸν Κάππαρον, τὸν φύλακα τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ κύνα, τὸν καταδιώξαντα τὸν ἱερόσυλον, τὸν κλέψαντα «τὰ εὐογκὰ τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἀναθημάτων» καὶ τὸν γενόμενον παραίτιον τῆς συλλήψεως αὐτοῦ «ἐψηφίσαντο σίτον αὐτῷ δημοσίᾳ μετρεῖσθαι καὶ παρεγγυᾶσθαι τοῖς ἱερεῦσιν εἰς ἀεὶ τὴν ἐπιμέλειαν» 2).

Ὅτι δὲ ἡ πραότης, ἡ ἡμερότης καὶ ἡ χρηστότης ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἐξηντλεῖτο μόνον εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἄψυχα οὐδὲ εἰς τὰς εὐεργεσίας καὶ χάριτας πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλ' ἔφθανε καὶ μέχρις εἰκόνων καὶ κηδειῶν καὶ ταφῶν καὶ τύμβων καὶ ἐπιτυμβίων ἐπιγραμμάτων καὶ κτίσεων ὁμωνύμων πόλεων καὶ χαραγμάτων νομισμάτων καὶ σφραγίδων καὶ ἀσπίδων μόνον ἀνθρώποι τοῦ φυράματος τῶν ἡμετέρων κριτῶν δύνανται νὰ ἀγνοῶσιν. Καὶ οἱ τὰ πρῶτα γράμματα μόνον μαθόντες ἔχουσιν ἀναγνώσῃ παρ' Αἰλιανῶ (περὶ ζῶων 7, 38) τάδε: «Συστρατιώτην τις Ἀθηναῖος ἐν τῇ μάχῃ τῇ ἐν Μαραθῶνι ἐπήγετο

1) Οὐδαμοῦ τῶν λιτῶν διηγημάτων τοῦ Ἀναγνωσματοῦ τῆς τρίτης τάξεως ἐμφανίζεται ἥρως τις.

2) Ἰδ. Πλούταρχον ἐν βίῳ Κάτωνος κεφ. 5, σελ. 339 — Ἰότερα τῶν ζῶων κτλ. 989 F, καὶ Αἰλιαν. περὶ ζῶων 7, 13.

κύνα, καὶ γραφῆ εἰκασταὶ ἐν τῇ Ποικίλῃ ἑκάτερός, μὴ ἀτιμασθέντος τοῦ κυνός, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κινδύνου μισθὸν εἰληφότος ὀρᾶσθαι σὺν τοῖς ἀμφὶ τὸν Κυνέγειρον καὶ Ἐπίζηλόν τε καὶ Καλλίμαχον. ἔστι δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ κύων Μίκωνος γράμμα· οἱ δὲ οὐ τούτου, ἀλλὰ τοῦ Θασίου Πολυγνώτου φασίν».

Καὶ τὰ παιδάρια ἡμῶν ἔχουσιν ἀναγνώση παρὰ Πλουτάρχῳ τάδε : «Τῶν τοῦ Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. Κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ἐάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμίνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλιπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκίδευσεν, ἣν κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν» 1) καὶ παρ' Αἰλιανῷ τάδε : «Μιλτιάδης τὰς ἵππους τὰς τρὶς Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν ἐν Κεραμεικῷ καὶ Εὐαγόρας δὲ ὁ Λάκων καὶ ἐκεῖνος Ὀλυμπιονίκης ἵππους ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς — Χῆνα ἀποθανόντα ὁ Λυκιδῆς ἔθαψε καὶ πάνυ φιλοτίμως» 2).

Ἔτι οὐδεὶς τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνίαν τινὰ πρὸς τὰ γράμματα ἔχων ἀγνοεῖ τὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ τάδε : «Τιμῶσι δὲ ἄρα Δελφοὶ μὲν λύκον, Σάμιοι δὲ πρόβατον, Ἀμπρακιῶται γε μὴν τὸ ζῶον τὴν λέαιναν· τὰ δὲ αἷτια τῆς ἐκάστου τιμῆς. Δελφοῖς μὲν χρυσίον ἱερὸν σεσλημένον καὶ ἐν τῷ Παρνασσῷ κατορωρυγμένον ἀνίχνευσε λύκος, Σαμίους δὲ καὶ αὐτοῖς τοιοῦτο χρυσίον κλαπὲν πρόβατον ἀνεῦρε, καὶ ἐντεῦθεν Μανδρόβουλος ὁ Σάμιος τῇ Ἥρᾳ πρόβατον ἀνάθημα ἀνήψε καὶ τὸ μὲν Πολέμων λέγει τὸ πρότερον, τὸ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ δεύτερον. Ἀμπρακιῶται δέ, ἐπεὶ τὸν τύραννον αὐτῶν Φαῦλον διεσπάσατο λέαινα, τιμῶσι τὸ ζῶον αἷτιον αὐτοῖς ἐλευθερίας γεγεννημένον 3). — Εὐπόλιδι τῷ τῆς κωμωδίας ποιητῇ δίδωσι δῶρον Αὐγέας ὁ Ἐλευσίνιος σκύλακα ἰδεῖν ὠραῖον, Μολοττὸν τὸ γένος, καὶ καλεῖ τοῦτον ὁ Εὐπόλις ὁμωνύμως τῷ δωρησαμένῳ αὐτόν. ἐφίλει τὸν δεσπότην ὁ Αὐγέας, ὁ κύων. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐν Αἰγίνῃ τὸν βίον ὁ Εὐπόλις κατέστρεψε, καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα· ὁ δὲ κύων ὠρυόμενός τε καὶ θρηνῶν τὸν τῶν κυνῶν θρηνον, εἶτα μέντοι λύπη καὶ λιμῷ ἑαυτὸν ἐκπλήξας ἀπέθανεν ἐπὶ τῷ τροφῷ καὶ δεσπότη, μισήσας

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Μάρκου Κάτωνος, κεφ. 5, σελ. 339. ἴδ. τὰ αὐτὰ καὶ ἐν βίῳ Θεμιστοκλέους, κεφ. 10, σελ. 117. Ἀριστοτέλ. ἀπόσπ. 360, σελ. 1539, α, 12.

2) Αἰλιανός, περὶ ζῶων 12, 40. 7, 41.

3) Αἰλιανός, περὶ ζῶων 12, 40.

τόν βίον ὁ κύων. καὶ ὁ γε τόπος καλεῖται μνήμη τοῦ τότε πάθους κυνὸς θρηῖνος 1). — « Ἡ δὲ πρὸς τὸν Ἰασέα παῖδα τοῦ δελφίνου εὖνοια καὶ φιλία δι' ὑπερβολὴν ἔρωσ ἐδοξε· συνέπαιζε γὰρ αὐτῶ καὶ συνενήχετο καθ' ἡμέραν . . ἔπειτα περιβαίνοντος, οὐκ ἔφευγεν, ἀλλ' ἔφερε χαίρων, πρὸς ὃ ἔκαμπε κλίνων, ὁμοῦ πάντων Ἰασέων ἐκαστοτε συντρεχόντων ἐπὶ τὴν θάλατταν. Ὀμβρου δέ ποτε πολλοῦ μετὰ χαλάζης ἐπιπεσόντος, ὁ μὲν παῖς ἀπορρῦεις ἐξέλιπεν, ὁ δὲ δελφὶν ὑπολαβὼν ἅμα τῷ νεκρῷ συνεξέωσεν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦ σώματος, ἕως ἀπέθανε . . καὶ τοῦ πάθους ἐπίσημον Ἰασεῦσι τὸ χάραγμα τοῦ νομίσματος ἐστὶ, παῖς ὑπὲρ δελφίνου ὀχούμενος — ἡ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀσπίς ὅτι μὲν ἐπίσημον εἶχε δελφίνα καὶ Στησίχορος ἰστορήκεν· ἐξ ἧς δ' αἰτίας, Ζακύνθιοι διαμνημονεύουσιν, ὡς Κριθεὺς μαρτυρεῖ· νήπιον γὰρ ὦν ὁ Τηλέμαχος, ὡς φασιν εἰς ἀγγιβαθὲς τῆς θαλάσσης ὀλισθῶν ἐσώθη, δελφίνων ὑπολαβόντων καὶ ἀνανηξαμένων· ὅθεν ἐποιήσατο γλυφὴν τῇ σφραγίδι καὶ τῆς ἀσπίδος κόσμον ὁ πατὴρ ἀμειβόμενος τὸ ζῶον 2). — Ἴνα δὲ ἡ μάχη ξυνέβη καὶ ἔνθεν ὀρμηθεὶς ἐπέρασε τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος. Καὶ τὴν μὲν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε· τὴν δὲ Βουκέφαλα ἐς τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὅς ἀπέθανεν αὐτοῦ . . πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμῶν καὶ συγκινδυνεύσας Ἀλεξάνδρῳ, ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου ὁ Βουκεφάλας οὗτος, ὅτι τοὺς ἄλλους πάντας ἀπηξίου ἀμβάτας καὶ μεγέθει μέγας καὶ τῷ θυμῷ γενναῖος » 3).

Μόνον δὲ λόγοι τῆς λογιότητος τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν δύναται νὰ ἀγνοῶσι τὰ εἰς διάφορα προσφιλῆ ζῶα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα τῶν κυρίων αὐτῶν, εἴτε ἀγάπης εἴτε εὐγνωμοσύνης ἕνεκα. Τὰ χαριέστατα ἐπιγράμματα δηλ. τοῦ Σιμωνίδου, τῆς Τεγεατίδος Ἀνύτης, τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Μνασάλκου ἐπὶ τῷ τάφῳ κυνῶν, ἀκρίδων, τεττίγων, ἵππων, πτηνῶν.

« Ἡ σεῦ καὶ φθιμένας λεύκ' ὅστέα τῷδ' ἐνὶ τύμβῳ
ἴσκω ἔτι τρομέειν θῆρας, ἄγρωσσα Λυκάς·

1) Αἰλιανός, περὶ ζῶων 10, 41.

2) Πλούταρχος, Πότερα τῶν ζῶων κτλ. 984 E καὶ ἐξ. καὶ 985 B. Τὰ αὐτὰ καὶ Αἰλιανός περὶ ζ. 6, 15. Στησίχορος, ἀπ. 70, ἐκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 228.

3) Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις 5, 19, 4.

τὰν δ' ἀρετὰν οἶδεν μέγα Πήλιον, ἃ τ' ἀρίθηνος
"Ὅσσα, Κιθαιρῶνός τ' οἰονόμοι σκοπιαί» 1).

α"Ὡλεο δῆποτε, Μαῖρα, πολύρριζον παρὰ θάμνον
Λοκρί, φιλοφθόγγων ὠκυτάτη σκυλάκων,
τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῶ ἐγκάτθετο κῶλῳ
ἰὸν ἀμείλικτον ποικιλόδειρος ἔχισ» 2).

« Ἀκριδι τᾶ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκοίτᾳ
τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρῶ,
παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτᾶς
παίγνι' ὁ δυσπειθῆς ὤχετ' ἔχων Ἀίδας» 3).

« Μνάμα τόδε φθιμένου μενεδαίου εἶσατο Δᾶμις
ἵππου, ἐπεὶ στέρνον τοῦδε δαφοινός Ἄρης
τύψε· μέλαν δὲ οἱ αἶμα ταυλαρίνου διὰ χρωτὸς
ζέσσει, ἐπὶ δ' αὐαλέαν βῶλον ἔδευσε φόνῳ» 4).

« Αἰθυίας, ξένη, τόνδε ποδηνέμου ἔννεπε τύμβον,
τᾶς ποτ' ἐλαφρότατον χέρσος ἔθρεψε γόνυ·
πολλαῖς γὰρ νάεσσιν ἰσόδρομον ἄνυσε μάκος,
ὄρνις ὅπως, δολιχὰν ἐκπονέουσα τρίβον» 5).

Καὶ οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες, σύμφυτον τὴν προσήθειαν καὶ ἡμερότητα ἔχοντες, διεπνέοντο ὑπὸ τοιούτων εὐγενῶν αἰσθημάτων ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα καὶ διὰ τοιούτων ἀβρῶν τρόπων ἐξεδήλουν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἐθνῶν ὅσοι πρᾶον τὸ ἦθος καὶ εὐμενῆ τὴν διάθεσιν εἶχον.

Οἱ Ῥωμαῖοι εὐγνωμονοῦντες πρὸς τοὺς χῆνας, οἵτινες διὰ τῆς κλαγγῆς αὐτῶν ἔσωσαν τὸ καπιτώλιον ἀπὸ τῆς γνωστῆς νυκτερινῆς

1) Σιμωνίδης, Ἐπιγράμματα ἐπικῆδεια, ἀριθ. 130, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 476.

2) Epigrammata, Anthologia Palatina, Parisiis, 1890, τόμ. 3, Appendicis κεφ. 2, ἀριθ. 154, σελ. 113. Ἀνύτης.

3) Anthologia Palatina, ἐνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀρ. 190, τόμ. 1, σελ. 309: Ἀνύτης οἱ δὲ Λεωνίδου.

4) Anthog. Palat. ἐνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀριθ. 208, τόμ. 1, σελ. 313: Ἀνύτης λυρικῆς.

5) Antholog. Palat. ἐνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀρ. 212, τόμ. 1, σελ. 313: Μνασάλκου.

τῶν Γαλατῶν ἐφόδου ἐτίμων αὐτοὺς « τεταγμέναις ἡμέραις ἐν φρεῖφ εὖ μάλα πομπικῶς προάγοντες χῆνα » 1). — Μάρης, βασιλεὺς τις τῶν Ἰνδῶν, τὴν κορώνην, ἣτις μετέφερε τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετ' ἀκριβείας καὶ ταχύτητος πολλῆς ἐξ εὐγνωμοσύνης « ἀποθανοῦσαν ἐτίμησε στήλη καὶ τάφῳ » 2). — Ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Μαντζιάρα Ἰνδὸς Δάβης, φονεύσας ἐκ παρενοήσεως τὸν σφόδρα φιλοδέσποτον καὶ ἄγαν πιστὸν καὶ ἀτρόμητον αὐτοῦ κύνα Μπαῖρου, ἅμα ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα, θέλων νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν ἀνόσιον αὐτοῦ πρᾶξιν, ἀνήγειρεν εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐκπρεπέστατον ὑπερτρισχιλίας δραχμᾶς (1000 Rupien) ἀναλώσας 3). — Ἐν Μεντόνα τὸν κύνα τὸν ἀποδράντα ἐκ Βιέννης καὶ 1000 μίλια ἀγγλικά διατρέξαντα, ὅπως ἐπανέβη εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτοῦ, παρ' ὧν ἐλήφθη ὑπὸ τῆς δουκίσσης Μαρίας Reiner, ἀποθανόντα δὲ ἐκ τῆς ταλαιπωρίας, ἔθαψαν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ ξενοδοχείου « Victoria » καὶ ἀνήγειραν αὐτῷ τύμβον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1872 4). — Μυριάδες δὲ παῖδες τῆς Γερμανίας ἀναγινώσκουσι σήμερον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς Παφλαγόνων λαιδορουμένων παιδευτικωτάτων τούτων διηγημάτων καὶ ἄλλα ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν προσφιλῶν πτηνῶν ἀφορώντων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Krumbacher, τοῦ Franke καὶ τῆς πόλειως Lübeck 5).

Οὕτω αἰσθάνονται καὶ οὕτω πράττουσιν οἱ ἔχοντες σώας τὰς φρένας καὶ ὀρθὴν τὴν ψυχὴν. Αἰσθάνονται ἀγαλλίασιν βλέποντες τὰς εὐγενεῖς πράξεις, αἰσθάνονται ἐνθουσιασμὸν βλέποντες τὰς ἐκδηλώσεις τῆς μεγαλοψυχίας, συγκινοῦνται βλέποντες τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τῶν λεπτοτέρων καὶ ἀβροτέρων τρόπων ἐκδηλουμένην. Οἱ ἀγοραῖοι καὶ οἱ βροσκηματώδεις ἀποκαλοῦσι τὴν ἀγαθοεργίαν « τιμωρίαν », τὴν μεγαλοψυχίαν « εἰρωνεΐαν » καὶ τὴν ἀβρὰν ἐκ-

1) Αἰλιανός, περὶ ζ. 12, 33.

2) Ἀποστόλιος 9, 87, Pargoimioqr. Graec. Ἰνδ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 481.

3) Schubert, Allgemeine Thierseelenkunde, Leipzig, 1864, σελ. 315 - 317.

4) Die geistige Entwicklung im Thierreich von Romanes, Leipzig 1885, σελ. 320, ἐν τῇ ὑποσελιᾷ. σημ. 1, περὶ τὸ μέσον.

5) Krumbacher, Fibel, 20 Aufl. 1889, σελ. 90, ἀρ. 45 καταλογάδην τὸ ποίημα « Vögeleins Begräbniss ». — Franke, Vaterländisches Lesebuch, Erster Theil, Weimar, 1887, σελ. 38, ἀρ. 19, τὸ διήγημα « Das Grab des Kanarienvogels. — Lübeckisches Lesebuch, 2 Stufe, Lübeck, 1882, σελ. 117, ἀρ. 115 τὸ χαριέστατον καὶ τρυφερότατον ποίημα τοῦ Pucci « Des Vögeleins Begräbniss ».

δήλωσιν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης «κατάγελων». Ἡ τιτανική αὐτῶν ψυχὴ σκυθρωπὴ καὶ λυπούμενη συσπειράται καὶ φρίττει ὡσάκις πρὸς εὐγενές τι καὶ ὑψηλὸν καὶ οὐράνιον προσπελάσῃ καὶ ὠρουμένη τρέπεται εἰς φυγὴν, μὴ ἀνεχομένη τὴν παρουσίαν αὐτῶν·

Ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε Ζεὺς, ἀτύζονται βοᾶν
Πιερίδων αἶοντα, γᾶν τε καὶ πόντον κατ' ἀμυμάκετον,
ὅς τ' ἐν αἰνῇ Ταρτάρῳ κεῖται, θεῶν πολέμιος,
Τυφῶς ἑκατοντακάρανος 1).

«Ἀσθένεια καὶ θάνατος ὑπῆρξε καὶ τὸ τέλος τοῦ ἀγαπῶντος τὴν ἐργασίαν γεωργοῦ τῆς II § ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ «οἵτινες καθόλου δὲν ἠγάπων νὰ ἐργάζωνται· διότι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ὁ γέρον ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἀμπελὸν του, τὸν κατέλαβε ῥαγδαία βροχὴ καὶ... τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἠσθένησε βαρέως καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμά του εἰς τὸν θεόν. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μόλις ἐξημέρωσεν, οἱ τρεῖς υἱοὶ του ἔλαβον ὕννας καὶ δικέλας καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἀμπελον· ἤρχισαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς νὰ σκάπτωσι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὕρωσι χρήματα».

«Τυφλὸν τι τάνόητον εἶναι μοι δοκεῖ» 2). Οὔτε ἀνοησία μικρὰ οὔτε τύφλωσις ἐλαφρὰ βεβαίως εἶνε τὸν λαμπρότατον καὶ εἰς πάντα τὸν κόσμον γνωστότατον Αἰσωπείον μῦθον, «Γεωργὸς καὶ παῖδες αὐτοῦ» 3), νὰ ὑπολαμβάνῃ τις ὡς διήγημα. Καθαρὰ δὲ πάντως παράκρουσις καὶ ἀναμφισβήτητος ἀλλοφροσύνη τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ ἐν αὐτῷ ἀρίθμητον καὶ πασιγνωστον δίδαγμα ὅτι ἡ «ἐργασία εἶνε ἡ μήτηρ τῆς εὐπορίας καὶ τοῦ κατ' ἄνθρωπον σώφρονος βίου ὡς «τιμωρίαν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὡς βράβευσιν τοῦ κακοῦ»!!

Τίς σώας τὰς φρένας ἔχων δὲν βλέπει ἐν τούτῳ τῷ μύθῳ ἐπαναλαμβανομένας τὰς σωφρονεστάτας καὶ βιωφελεστάτας παραινέσεις τοῦ Ἡσιόδου πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέρσην, ὡς πρότυπον ὀρθογνωμοσύνης καὶ εὐεπείας ὑπὸ πάντων τῶν αἰῶνων θεωρηθείσας;

1) Πίνδαρος, Πυθιονικῶν 1, 13.

2) Μένανδρος, ἀπ. 770, Κοσκ, τόμ. 3, σελ. 215.

3) Γεωργὸς καὶ παῖδες αὐτοῦ, Αἰσωπείων μύθων συναγωγὴ, ἔκδ. Halm, ἀριθ. 98. ἔκδ. Κοραῆ, ἀρ. 22 καὶ σελ. 291.

Ἄλλὰ σὺ γ' ἡμετέρης μεμνημένος αἰὲν ἐφετμῆς
ἐργάζεο, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε Λιμὸς
ἐχθαίρῃ, φιλήν δὲ σ' ἔυστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίῃ, βίτου δὲ τῆν πιμπλήσῃ καλήν·
λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῶ σύμφορος ἀνδρὶ.
τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζῶῃ, κηφήνεςσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν,
οἳ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
ἔσθοντες· σοὶ δ' ἔργα φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν,
ὥς κέ τοι ὠραίου βίτου πλήθωσι καλιαί.
ἐξ ἔργων δ' ἀνδρες πολύμηλοὶ τ' ἀφνειοὶ τε.
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσει ἢ δὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.
ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίῃ δὲ τ' ὄνειδος.
εἰ δὲ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα· πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῆδος ὀπηδεῖ,
δαίμονι δ' ἴσος ἔση. τῷ ἐργάζεσθαι ἄμεινον,
εἴ κεν ἀπ' ἀλλοτρίων κτεάνων ἀεσίφρονα θυμὸν
εἰς ἔργον τρέψας μελετᾶς βίου, ὥς σε κελεύω 1).

Ὅλος ὁ κόσμος τιμᾶ καὶ γεραίρει τὰς ἐξόχους ταύτας παραινέσεις καὶ ὅλος ὁ κόσμος εἰς πᾶσαν περίστασιν, προκειμένου περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀργίας ἀθλιότητος καὶ τῆς ἐκ τῆς ἐργασίας ἡσυχίας καὶ προκοπῆς τοῦ βίου, ταύτας τὰς σωφρονεστάτας παραινέσεις ἔχει ἀνὰ στόμα, εἴτε ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εἴτε ἐν τῷ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν λοιδορουμένῳ τούτῳ Αἰσωπείῳ μύθῳ «Γεωργὸς καὶ παῖδες αὐτοῦ».

Πᾶσαι τῶν ἀρχαίων Ἑλληνοπαίδων αἱ γενεαὶ ἐμάνθανον ταῦτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἡσιόδου, διδασκομένου μετὰ τοῦ Ὀμήρου ἐν τοῖς σχολίοις αὐτῶν. Ὁ Σωκράτης τούτους τοὺς λόγους ἐχρησιμοποιεῖ διδασκῶν τοὺς νέους «τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμόν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν» 2). Σύμπασαι αἱ ἀπειροπληθεῖς γενεαὶ τῶν παίδων τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυριαρχίας τῶν Ρω-

1) Ἡσιόδου, ἔργα καὶ Ἡμέραι 298 - 316. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω τὰ ἐν σελ. 417-419 ἀναγεγραμμένα.

2) Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 1, 2, 57.

μαίων και τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Βυζαντινῶν διαβιωσάντων διὰ τοῦ Αἰσωπείου τούτου μύθου ἐμάνθανον τὰ ἐκ τῆς ἀργίας κακὰ και τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας καλὰ και διὰ τούτου τοῦ μύθου ἐπαιδεύοντο ἐν τῇ φιλεργίᾳ 1).

Μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἐκ τούτου τοῦ Αἰσωπείου μύθου λαμβάνουσι τὰ πρῶτα διδάγματα περὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἀργίας και τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀναγινώσκοντες αὐτὸν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Bumüller και Schuster, τοῦ Mair, τοῦ Gabriel και Supprian, τοῦ Wetzel και Schumann, τοῦ Hirt και Bock και τοῦ Böhme 2).

Μόνον δὲ ἡμεῖς, οἱ τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσβεννύντες, μῖσος και πόλεμον πρὸς πᾶν καλὸν ἔχοντες, ἀφέντες τὰ τῆς παιδείας τῶν νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὴν διάκρισιν τῶν εἰκαιοτέρων τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων, καταπτύομεν και Ἑλληνικὸν πνεῦμα και ἐπιστήμην και ἱστορίαν τῶν γραμμμάτων και παραδόσεις σεμνὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βλακεύοντες οἰκτρῶς.

Ὅπου δ' ὑβρίζειν δρᾶν θ' ἄ βούλεται παρῆ,
ταύτην νόμιζε τὴν πόλιν χρόνῳ ποτὲ
ἐξ οὐρίων δραμοῦσαν ἐς βυθὸν πεσεῖν 3).

1) Bernardy, Grundriss der Römischen Litteratur, σημ. 478. Grundriss der Griech. Litteratur, τόμ. 2, μέρ. Α'. σελ. 794. τόμ. 2, μέρ. Β'. σελ. 795-796. Bergk, Griechische Litteraturgeschichte τόμ. 1, Berlin 1872, σελ. 379. 371 και σημ. 183. Ἰουλιανός, λόγ. 7, σελ. 207 Α.

2) Ὁ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν ἐκφραλιζόμενος οὗτος Αἰσωπείος μῦθος «Γεωργοῦ παῖδες» εὔρηται ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τῶνδε τῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν. — Dietlein, D. Les. für mehrklassige Bürger—und Volkssh. I Unterstufe, 1895, σελ. 42, ἀριθ. 78 (ὑπὸ Aug. Bürger). — Bumüller-Schuster, zweites Schuljahr, 1893, εἰς Αἰσωπείος μῦθος και μόνον οὗτος, σελ. 82, ἀριθ. 123. — Mair, Für d. V. Oesstreichs, II Theil, für die dritte Klasse, 1894, ἀριθ. 23. φέρεται δὲ ὑπὸ τὸ κεφάλαιον «Zur Gemüthsbildung». — Gabriel-Supprian, Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 97, ἀριθ. 153. — Gabriel-Supprian, D. L. f. Volksschulen, Ausg. in einem Bande, 1893, σελ. 225, ἀριθ. 164. — Gabriel-Supprian, Ausg. C, Kinderfreund, 1894, σελ. 207, ἀριθ. 249. — Wetzel-Schumann, Ausg. A, 1894, I Theil, σελ. 89, ἀριθ. 114. — Και ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τῶν δε. — Hirt-Bock, 33 Aufl. 1894, II Theil, σελ. 84, ἀριθ. 80. — A. Böhme, Ausg. A, 1887, σελ. 74, ἀριθ. 72. — Ἐπεξεργάσθησαν δὲ αὐτὸν ὅτε Gottfried August Bürger (ἴδ. Ἀναγνωσμ. Dietlein, ἐνθ. ἀν.) και ὁ Schmid (ἴδ. Ἀναγνωσμ. Gabriel-Supprian, Kinderfreund, ἐνθ. ἀνωτ.).

3) Σοφοκλῆς, Αἶας 1081, ἐκδ. Dindorf.

«Ὁ ἀτρόμητος καὶ γενναῖος σημαιοφόρος τῆς 75 § παρίσταται τρώγων «μόνον τὴν ἐσπέραν, μεταβαίνων εἰς τὰ παντοπωλεῖα, ἀγοράζων «ψωμίον καὶ τυρίον» καὶ ἐπιστρέφων εἰς τὸν στρατῶνα διὰ νὰ τὸ φάγῃ. Ὁ αὐτὸς σημαιοφόρος παρίσταται ὅτι, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος εἰς ἐπίσημον γεῦμα εἰδοποιήθη περὶ τούτου καθ' ὁδόν, ὅτι δὲ ἅμα εἰδοποιηθεὶς καὶ μετέβη ἀμέσως εἰς τὸ γεῦμα, θέσας δ' ἔφερε ψωμίον καὶ τυρίον εἰς τὸ θυλάκιόν του. — Αἱ ἐλεεινότητάι σκηναί, περιγράφονται κατόπιν, ὅτι συνέβησαν ἐν τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ γεύματι λόγοι καὶ πράξεις ἀξιωματικῶν δουλοπρεπεῖς σελ. 192. διαγωγή διοικητοῦ ἀνάρμωστος, πείσμα ἀλόγιστον τοῦ γενναίου σημαιοφόρου, ἀπειθεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, ἀντίστασις καὶ ἐπὶ τέλους φυλάκισις αὐτοῦ. — Καὶ ταῦτα πάντα ἵνα ἀποδειχθῇ μετὰ διήγησιν 8 ὄλων σελίδων, κατὰ μὲν τὸν συγγραφέα ἢ φιλοστοργία τοῦ σημαιοφόρου, πράγματι δὲ ἡ στενοκεφαλία αὐτοῦ, ὅστις ἠδύνατο καὶ δὴ καὶ ὤφειλε, δι' ἑνὸς μόνου πρὸς τὸν διοικητὴν λόγου του νὰ προλάβῃ πάντα τ' ἀνωτέρω ἀπρεπῆ καὶ δυσάρεστα. Τοιαῦτα διηγήματα, ὅτι γίνονται μείζονος κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ πρόξενα εἰς τὰς διψώσας καθαρᾶς καὶ ὑγιοῦς ἠθικῆς διδασκαλίας ψυχᾶς τῶν παιδῶν εἶνε ἐπίσης φανερόν».

Οὐτ' ἐπίδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν οὐτ' ἐπακουστά,
οὔτε νόφ' περιληπτὰ . .

Ἄλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίν' ἀποτρέψατε γλώσσης,
ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγὴν 1).

Τοιαῦτα παμμίαρα ἐκστομίζονται κατὰ τίνος; Ἄν εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις! Ἐκστομίζονται κατὰ τοῦ γενναιοτάτου καὶ παιδευτικωτάτου Ἰωσῆ πάντων τῶν περιωνύμων διηγηματίων τοῦ προσφιλεστάτου πᾶσι τοῖς παιδίοις τῆς τε Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας καὶ τοῦ ἐξόχως ὑπὸ πάντων τῶν γονέων καὶ παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων τῆς Εὐρώπης τιμωμένου Χριστοφόρου Schmid, κατὰ τοῦ περιωνύμου διηγηματίου αὐτοῦ «Ἡ χρυσοῦν καπνοθήκη» (Die goldene Dose) 2), δι' οὗ οἱ ἐν Εὐρώπῃ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐθελουσίαν ὑπὲρ τῆς ἐν πενίᾳ ταλαιπωρουμένης μητρὸς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν στερήσεσι δεινοπαθούτων μικρῶν ὄρφανῶν ἀδελφῶν τοὺς μικροὺς παῖδας καὶ μαθητὰς αὐτῶν διδάσκουσιν! Μυριάδες Γερμανοπαίδων

1) Ἐμπεδοκλέους ἔπη, στίχ. 42 - 46. Mullach, τόμ. 1, σελ. 2.

2) Christoph von Schmid, Kurze Erzählungen, München, Verlag v. Louis Finsterlin, σελ. 145, ἀρ. 26 : «Die goldene Dose».

καὶ Ἑλβετοπαίδων ἀναγινώσκουσι τὸ χριστιανικώτατον καὶ ἀνθρωπιστικώτατον τοῦτο διήγημα ἐν τῷ παιδικωτάτῳ τούτῳ βιβλιαρίῳ τοῦ Schmid καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Ditlein, τοῦ Böckler, τῆς πόλεως Lübek, τοῦ Ἑλβετικοῦ Καντονίου Basel 1). Μυριάδες παίδων τῶν εὐδαιμόνων τούτων χωρῶν βλέπουσι ζῶντα καὶ κινούμενα τὰ πολύτιμα περὶ τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσεβείας τῶν τε Ἱερῶν καὶ τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων διδάγματα.

Τὸ παιδευτικώτατον τοῦτο τοῦ Schmid καὶ τῶν Γερμανικῶν καὶ Ἑλβετικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων διήγημα, τὸ ἀθέως καὶ μιαρῶς ἐνταῦθα μολυνόμενον, εὖρηται ἀνεπτυγμένον καὶ προσηρμοσμένον πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν καθ' ἡμᾶς ὀκταετῶν Ἑλληνοπαίδων ἐν τῷ ἐμφῷ Ἀναγνωσματορίῳ τῆς Γ' τάξεως καὶ εἶνε παντὶ πρόχειρον 2) — Ἐν πολέμῳ διακρίνεται διὰ τὸ ἀτρόμητον αὐτοῦ νεανίας τις σημαιοφόρος — θαυμάζεται καὶ γεραίρεται ἡ ἀνδρία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν προϊσταμένων αὐτοῦ — ἐν συμποσίῳ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος πρὸς τιμὴν τῶν ἀξιωματικῶν διδομένῳ προσκαλεῖται καὶ ὁ σημαιοφόρος ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν εἶχε προμηθευθῆ τὸ λιτὸν γεῦμα αὐτοῦ — ὑπακούσας σπεύδει κρύψας ἐν τοῖς θυλακίοις αὐτό — κατὰ τὸ συμπόσιον ζητεῖ τὴν καπνοθήκην αὐτοῦ τὴν χρυσὴν ὁ διοικητής — δὲν τὴν εὕρισκε — ἀποτείνεται εἰς τοὺς ἀξιωματικούς παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ ἐνθυμηθῶσι μήπως κατὰ λάθος τις αὐτῶν ἔλαβε ταύτην — ἀνέστησαν ἅπαντες καὶ ἀνέστρεψαν τὰ θυλάκια αὐτῶν 3) — ὁ σημαιοφόρος ἔχων τὸ λιτὸν γεῦμα αὐτοῦ ἐν τοῖς θυλακίοις ἠρκέσθη νὰ δώσῃ μόνον τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ ἐξ αἰδημοσύνης δὲν ἔστερξε νὰ ἀναστρέψῃ αὐτὰ 4) — οἱ ὁμοτράπεζοι ὑπώπτευσαν αὐτὸν

1) Ἡ χρυσὴ καπνοθήκη εὖρηται ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τοῦ Diellein, Deut. Leseb. für mehrklass. Bürger = und Volksschulen, Ausg. A. II, Mittelstufe, 23 Aufl. σελ. 79, ἀρ. 87. — W. Böckler und L. Fritze, D. Les. für die Mittelstufe der Volkssch. Bresl. 1874, σελ. 13, ἀρ. 21. — Lübeckisches Lesebuch, 2 Stufe, 6 Aufl. 1882, σελ. 19, ἀρ. 24. — Lesebuch für die Primarschulen des Kantons Basel-Stadt, viertes Schuljahr, Basel, 1893, σελ. 219, ἀρ. 221.

2) X. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 107: Ἡ χρυσὴ καπνοθήκη.

3) Schmid, ἐνθ. ἀν. σελ. 145: «Alle standen sogleich auf, und wendeten die Taschen um».

4) Schmid, ἐνθ. ἀν. «Nur der Fähnrich blieb in sichtbarer Verlegenheit sitzen und sagte: Ich wende meine Taschen nicht um; mein Ehrenwort, dass ich die Dose nicht habe, sei genug».

ὡς κλέπτῃν 1) — ὁ διοικητὴς ρίπτει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν — μετ' οὐ πολὺ εὐρίσκει τὴν ταμβακοθήκην παραπεσοῦσάν που καὶ δρομαίως σπεύδει εἰς αὐτὴν — ἐκφράζει τὴν μετάνοιάν του καὶ παρακαλεῖ θερμῶς τὸν γενναῖον καὶ αἰδήμονα σημαιοφόρον νὰ εἴπῃ αὐτῷ τὸν λόγον τίνος ἔνεκα δὲν ἔστεργε νὰ ἀναστρέψῃ τὰ θυλάκια — ὁ σημαιοφόρος διηγεῖται αὐτῷ ὅτι οἱ γονεῖς του εἶνε πᾶμπτωχοι — πέμπει εἰς αὐτοὺς μέγα μέρος τοῦ μικροῦ μισθοῦ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν — τὰ ὑπόλοιπα χρησιμοποιεῖ πρὸς διατροφήν αὐτοῦ — ὀλιγίστων δὲ ὄντων ἀναγκάζεται νὰ τρώγῃ λιτότατα — ὅταν προσεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ εἶχεν ἤδη τὸ λιτὸν τοῦτο γεῦμα εἰς τὰ θυλάκια — ἐξ αἰδημοσύνης ὅπως μὴ φανῇ αὐτό, πενιχρότατον ὄν, δὲν ἀνέστρεψεν αὐτά 2) — συγκινηθεὶς ὁ διοικητὴς ἐκ τῆς εὐγενοῦς ταύτης ἐθελοθυσίας, ἐζήτησε συγγνώμην καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ γευματίζῃ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτῷ, ἵνα πλείοτερα χρήματα δύναται εἰς τοὺς πτωχοὺς γονεῖς αὐτοῦ νὰ ἐξαποστέλλῃ — διεκήρυξεν ἐπίσημως πρὸς πάντας τοὺς ἀξιωματικούς τὴν τιμιότητα καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ γενναίου στρατιώτου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς τέκνου — οἱ ἀξιωματικοὶ ἐχάρησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ ἀθωότητι τοῦ γενναίου σημαιοφόρου καὶ ἐτίμων αὐτὸν ἔκτοτε σφόδρα — Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔρχεται διαταγὴ ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ προβιβασθῇ ὁ σημαιοφόρος καὶ νὰ γείνη ἀξιωματικὸς ἀνώτερος. Συγχρόνως ἔρχεται καὶ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν μητέρα του, ἣ ὅποια μὲ πολλὴν χαρὰν τοῦ ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἠδύοκῃσε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ὄρφανά της σύνταξιν ἑπαρκῆ διὰ νὰ ζήσωσι καὶ διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν — ὅλα ταῦτα τὰ ἐνήργησεν ὁ ἀγαθὸς συνταγματάρχης, ὅστις ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τοῦ γενναίου σημαιοφόρου ὅτι ἦτο δίκαιον νὰ γραφῇ δι' ἕνα τόσον εὐγενῆ νέον » 3).

Ὁμολογῶ ὅτι, ὅτε τὸ πρῶτον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνέγων τὸ διήγημα τοῦτο ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι βιβλίῳ τοῦ Schmid, δάκρυα

1) Schmid, ἐνθ. ἀν. « Die Offiziere gingen kopfschüttelnd auseinander und jeder hilt ihn für den Dieb. ».

2) Schmid, ἐνθ. ἀν. σελ. 146: « Der Fänrich sprach: Ihnen allein will ich es gern bekennen. Meine Eltern sind arm. Ich gebe ihnen daher meinen halben Sold, und esse Mittags nichts Warmes. Als ich bei Ihnen eingeladen wurde, hatte ich mein Mittagessen bereits in der Tasche und da hatte ich mich ja schämen müssen, wenn beim Umwenden der Tasche ein Stück schwarzes Brot und eine Wurst herausgefallen wäre ».

3) X. Παπαμάρκου Ἐναγνώσμ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 111 περὶ τὸ τέλος.

ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, ἐμακάριζον τοὺς Γερμανόπαιδας, τοιοῦτους συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων ἔχοντας. Ἐτήρησα δὲ τοῦτο ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ συλλογῇ μου τῶν ἐκ τῆς Γερμανικῆς παιδικῆς φιλολογίας ἔργων, ἅτινα εἶχον προωρισμένα διὰ τὰ ἀναγωγικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ εὑρεθῇ ἄλλο προσφορώτερον μέσον ὅπως διοχετευθῇ εἰς τὰς τρυφεράς ψυχὰς τῶν μικρῶν τέκνων ἡμῶν ὅλον τὸ ἠθικόν καὶ εὐγενὲς πνεῦμα τῶν Ἱερῶν ἡμῶν καὶ προγονικῶν βιβλίων, τὸ διαπνέον τὸν καθορισμὸν τῶν σχέσεων τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Οἶα ἠθικότης! Οἶα εὐγένεια!

Λέγουσι τὰ ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι — Ὁ τιμῶν πατέρα, ἐξιλάσεται ἁμαρτίας· καὶ ὡς ἀποθησαυρίζων, ὁ δοξάζων μητέρα αὐτοῦ. Ὁ τιμῶν πατέρα εὐφρανθήσεται ὑπὸ τέκνων, καὶ ἐν ἡμέρᾳ προσευχῆς αὐτοῦ εἰσακουσθήσεται. Ὁ δοξάζων πατέρα μακροημερεύσει, καὶ ὁ εἰσακούων Κυρίου ἀναπαύσει μητέρα αὐτοῦ. Ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον τιμήσει πατέρα, καὶ ὡς δεσπόταις δουλεύσει τοῖς γεννήσασιν αὐτόν. Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, ἵνα ἐπέλθῃ σοι εὐλογία παρ' αὐτῶν. . . Τέκνον, ἀντιλαβοῦ ἐν γῆρᾳ πατρός σου, καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτόν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. . . ὡς βλάσφημος ὁ ἐγκαταλιπὼν πατέρα καὶ κατηραμένος παρὰ Κυρίου ὁ παροργίζων μητέρα αὐτοῦ — Παιδίον, μὴ ὑπερίδῃς τὴν μητέρα σου· τίμα αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου, καὶ ποιεῖ τὸ ἀρεστὸν αὐτῇ καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτήν» 1).

Λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία:

Οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκῆων
γίγνεται, εἴπερ τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον
γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκῆων 2).

1) Ἐξοδος 20, 12. — Σοφία Σιράχ 3, 3. 12 16. — Τωδίτ 4, 3. — Τὰ αὐτὰ καὶ Γένεσις 46, 29. 50, 2. 10. Λευιτικόν 19, 3. 20, 9. Δευτερονόμιον 5, 16. Κριταὶ 11, 36. 39. Βασιλειῶν Α' 22, 3. Γ' 2, 19. 19, 20. Μακκαβαίων Α' 13, 27-30. Δ' 15, 10. Τωδίτ 6, 15. 9, 4. 10, 7. Ἱερεμίας 42, 10-19. Μαλαχίας, 1, 6. Παροιμιαὶ 4, 3. 10, 1. 15, 5. 20, 17, 21. 19, 26. 20, 20. 23, 22. 24, 17. Σιράχ 7, 27-29. Ματθαῖος 15, 4-6. Ἰωάννης 19, 25-28. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους, κεφ. 1, 28-32.

2) Ὁμηρος, Ὀδύσ. ι, 34.

Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταί, τὰς χρεῶν σοὶ ἀσκεῖν, τέκνον,
θεοὺς τε τιμᾶν τοὺς τε θρέψαντας γονεῖς
νόμους τε κοινούς 'Ελλάδος' καὶ ταῦτα δρῶν
κάλλιστον ἔξεις στέφανον εὐκλείας ἀεὶ 1).

Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισιν πατὴρ καὶ μητὴρ ἄμεινον
ἔπλεθ', ὅτοις ὁσίη, Κύρνε, μέμηλε δίκη 2)

Τί φίλτερον κεδνῶν τοκέων ἀγαθοῖς; 3)

Ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τοὺς θεοὺς, εἶτα πρὸς δαι-
μονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς 4).

Θεὸς μέγιστος τοῖς φρονοῦσιν οἱ γονεῖς 5).

Τοῖς γὰρ ὀρθῶς εἰδόσι
τὰ θεῖα μεῖζον μητὴρ οὐκ ἔστιν ποτέ 6).

Οὐκ ἔστι μητὴρ οὐδὲν ἥδιον τέκνοις·
ἐρᾶτε ματὴρ, παῖδες, ὡς οὐκ ἔστ' ἔρω
τοιούτος ἄλλος ὅστις ἡδίων ἐρᾶν 7).

Ἡ μὲν ἐξ ὄτου νέας
τροφῆς ἔληξε καὶ κατίσχυσεν δέμας,
ἀεὶ μεθ' ἡμῶν δύσμορος πλανωμένη,
γερονταγωγεῖ, πολλὰ μὲν κατ' ἀγρίαν
ὑλὴν ἄσιτος, νηλίπους τ' ἀλωμένη,
πολλοῖς δ' ὄμβροισι ἡλίου τε καύμασι
μοχθοῦσα τλήμων δεύτερ' ἡγεῖται τὰ τῆς
οἴκοι διαίτης, εἰ πατὴρ τροφήν ἔχει.
Τοῖς τεκοῦσι γὰρ
οὐδ' εἰ πονεῖ τις δεῖ πόνου μνήμην ἔχειν 8).

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 219, Dindorf.

2) Θέογνις 131.

3) Πίνδαρος, Ἴσθμιονικῶν 1, 5.

4) Ἀριστοτέλης, περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν 1250, 6, 19.

5) Δικαιογένης, ἀπόσπ. 5, Nauck σελ. 602.

6) Ἀλεξίς, ἀπ. 267, Kock τόμ. 2, σελ. 395.

7) Εὐριπίδης, ἀπ. 360, ἐκδ. Dindorf.

8) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ 345-352.

Καὶ οὐκ ἔστιν ὃ τι μᾶλλον ἄνθρωποι κεχαρισμένον θεοῖς δρῶσιν, ἢ τοκεῦσιν αὐτῶν καὶ τροφεῦσι «παλαιὰς ἐπὶ νέαις δανεισθείσας» χάριτας εὐμενῶς καὶ προθύμως ἐκτίνοντες 1).

Οὐδὲν πρὸς θεῶν τιμιώτερον ἄγαλμ' ἂν κτησαίμεθα πατρός καὶ προπάτορος παρημένων γήρα καὶ μητέρων, τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσῶν, οὓς ὅταν ἀγάλλῃ τις τιμαῖς, γέγηθεν ὁ θεός 2).

«Μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζοντα τὸ ἐπιβλαβὲς εὐρίσκομεν καὶ τὰ διηγήματα 8ον «ἡ καλῆτέρα κληρονομία» 25ον «ὁ πιστὸς σκύλος» 74ον «ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη τῆς Ἄννα» καὶ 92ον «ὁ ἀφωσιωμένος λέων», ὅπερ ἄλλως περιέχει καὶ πολλὰ τὰ ἀπίθανα».

«Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἢ Ἄντίκυρα θεραπεύει» 3).

Ἄνωτέρω ἐλέχθη ὅτι οἱ ἀλλοφρονοῦντες τοῦτο ἔχουσι πρῶτιστον χαρακτηριστικόν. Τὰ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὡς σεμνὰ ὑπολαμβάνόμενα καὶ ὡς ἅγια καὶ ἱερὰ τιμώμενα αὐτοὶ καταφρονοῦσι, καταγελῶσιν, ἐκμυκτηρίζουσι. Καὶ ὁ Griesinger καὶ ὁ Lotze καὶ πάντες οἱ περὶ διαταράξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου συγγράψαντες τοὺς ὑπολαμβάνοντας τὴν ἐργασίαν ὡς ἐπιβλαβῆ, τοὺς φρονοῦντας ὅτι τὸ διδάγμα σπεῦδε βραδέως εἶνε ἐπιβλαβές, τοὺς δοξάζοντας ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς εἶνε ἐπιβλαβής, τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τῶν ζώων πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν εἶνε ἐπιβλαβής καὶ ἀπίθανος ἐξαποστέλλουσι εἰς τὰ φρενοκομεῖα, θέτουσι κημὸν εἰς

1) Πλούταρχος, περὶ φιλαδελφίας 479 F.

2) Πάτων, Νόμοι, 931 D. Τὰ αὐτὰ καὶ Ὅμηρος Ἰλιάδ. Γ 140. Δ 23. 477. Ζ 264. 446. Η 334. Ο 663. Ω 486-492. 507. 511. Ὀδύσ, 6 130. δ 114. ε 394. λ. 494. ο 8. π 148. σ. 267. υ 343. ω 234. Ὑμνοὶ Ὀμηρικοὶ 5, 35. 344. 370. Ἡσίοδος Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 331. Ἀσπίς Ἡρακλ. 239. Πίνδαρος Πυθιον. 4, 218. Αἰσχύλος Χοηφόροι 180. 896. Σοφοκλῆς Αἴας 506. Ἀντιγόνη 635-704. 755. Ἡλέκτρα 94. 101. 133. 145. 241. 257. 283. 399. 462. 893. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ 324. 332. 336-364. 1365. Εὐριπίδης Ἰκέτιδ. 507. Πλάτων Πολιτεία 425 B. 378 B. 386 A. Νόμοι 717 B. 880 E. Λυκοῦργος, κατὰ Λεωκράτους 94-98. Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 70, σελ. 1320 καὶ οὕτω καθεξῆς πάντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, περὶ ὧν λεπτομερέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

3) Πλούταρχος, περὶ ἀοργησίας 462 B.

τὸ στόμα αὐτῶν, περιβάλλουσιν αὐτοὺς τὸν μανδύαν τῶν μαινομένων καὶ ὑποβάλλουσιν αὐτοὺς εἰς θεραπείαν φρενιτικὴν.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα διηγήματα, τὰ σπαρασσόμενα ἐνταῦθα εἰς τὰς μαινομένας χεῖρας τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν, χρησιμοποιοῦσιν οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, ὅπως παιδεύσωσι τὰ μικρὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς ἀνθρωπικαῖς ἀρεταῖς τῆς φιλοπονίας, τῆς εὐβουλίας, τῆς περινοίας, τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τῆς εὐμενείας καὶ φιλάνθρωπίας πρὸς τὰ ζῶα.

Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων «ἡ καλντέρα κληρονομία» 1), περιέχονται τὰ βιωφελέστατα ταῦτα Ἑλληνικὰ διδάγματα :

Ἦ πονηρὲ μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχης 2).

Λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρὶ.
Ἐργάζεο, νήπιε Πέρση,
ἔργα, τὰ τ' ἀνθρώποισι θεοὶ διετεκμήραντο,
μήποτε σὺν παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀχεύων
ζητεύης βίοτον κατὰ γείτονας, οἱ δ' ἀμελῶσιν —
Θεοὶ . . μάλα στυγέουσιν ἀεργούς —
Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζῶη 3).

Καὶ τὰ ἐναντία τούτων :

Τῶν πόνων πωλεῦντι πάντα τὰγάθ' ἀμὶν τοὶ θεοὶ 4).

Ἐργάζεο, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε λιμὸς
ἐχθαίρη, φιλέη δὲ σ' εὐστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίη, βίότου δὲ τεὴν πιμπλήσι καλιήν . .
σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐέλδεται ἐν φρεσὶν ἦσιν
ὦδ' ἔρδειν, ἔργον δὲ τ' ἐπ' ἔργῳ ἐργάζεσθαι . .

1) Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ' τάξεως ἐγχεκριμένον, σελ. 11-13.

2) Ἐπίχαρμος, στίχ. 257. Mullach τόμ. 1, σελ. 144.

3) Ἡσίοδος, Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 302. 397-400. 310. 303..

4) Ἐπίχαρμ. στίχ. 256. Mullach 1, σελ. 144.

ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τε ἀφνειοί τε
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν.
ἔσσεαι ἠδὲ βροτοῖς . .
Εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα . .
ἐνθα κ' ἄοκνος ἀνὴρ μέγα οἶκον ὀφέλλοι 1).

Τὰ διδάγματα ταῦτα οἱ μὲν ἐχέφρονες θεωροῦσιν ὡς τιμιώτατα καὶ βιωφελέστατα, οἱ δὲ σεσαλευμένοι τὸν ἐγκέφαλον ὡς «μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζοντα τὸ ἐπιβλαβές».

Τὸ διήγημα «ὁ πιστὸς σκύλος» 2) εἶνε τὸ παιδευτικώτατον Γερμανικὸν διήγημα «Der Bauer, sein Hund und die Schlange», ὅπερ ἀναγινώσκουσι οἱ Γερμανόπαιδες ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Adolf Klauwell 3) καὶ μαθαίνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ Ἑλληνικὰ διδάγματα «σπεῦδε βραδέως», τὸ πολλαχῶς παρὰ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσι ἐκφερόμενον, ὡς ἀνωτέρω κατεδείχθη (σελ. 386).

Τὸ διήγημα «ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη τῆς Ἄννα» εἶνε τὸ τρυφερώτατον καὶ παιδευτικώτατον Γερμανικὸν διήγημα «Mutter und Kindesliebe», ὅπερ ἀναγινώσκουσιν οἱ Γερμανόπαιδες ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Wirth 4) καὶ μαθαίνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ εὐσεβέστατον καὶ ἀνθρωπικώτατον δίδαγμα τῆς ἀφοσιώσεως τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου τῶν ἱερῶν ἡμῶν καὶ τῶν προγονικῶν βιβλίων διήκει, ὡς ἀνωτέρω κατεδείχθη (σελ. 455-457).

Τὸ ἐπιβλαβές καὶ ἀπίθανον τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν διήγημα

1) Ἡσίοδος, ἔργα καὶ ἡμέρ. 299. 381. 307. 312. 495. Πρὸβλ. καὶ Ξενοφ. Ἴ�πομνημ. 2, 1, 20 καὶ Οἰκονομικὸν κεφ. 7. Ἴδε καὶ τῆς ἐμῆς πραγματείας περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας σελ. 239 - 264.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσμ. τῆς Γ' τάξ. σελ. 33.

3) Adolf Klauwell, Fibel. 24 Aufl. 1887, σελ. 91, ἀριθ. 12, 6.

4) Wirth, Deutsch. Leseb. für höhere Töchter Schulen, 1873, II Theil, Unterstufe, II Cursus, σελ. 1, ἀρ. 2.

ὁ «ἀφωσιωμένος λέων» 1) εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Stern διήγημα «Walter von Thurn», τὸ ἀναγνωσζόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικαῖς βιβλίοις τῶν Gabriel καὶ Supprrian, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Hansen, τοῦ Böckler καὶ Fritze 2), ἐν ᾧ διδάσκονται οἱ εὐδαίμονες οὗτοι παῖδες τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μὲν Ἑλλήνων πρῶτον παρατηρηθέντα, ὑπὸ τῶν νεωτέρων δὲ ἐπιστημόνων ὡς ἐπιβεβαιωθέντα ἀληθέστατα καὶ ἐπιστημονικώτατα περὶ τῆς πρὸς τοὺς κυρίους εὐνοίας καὶ πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνωμοσύνης τῶν ζώων ταῦτα: «Μία δ' αὐτοῖς τοῖς ζώοις κακία οὐχ ὑπάρχει, ἐπιβουλὴ τῷ εὐνοοῦντι, ἀλλὰ πᾶσα εὐνοία παντὶ οὕσα τυγχάνει — Ἴδιον τῶν ζώων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Δι' ὧν οἱ φιλόσοφοι δεικνύουσι τοῦ μετέχειν λόγου τὰ ζῶα προθέσεις εἰσὶ . . καὶ χάριτες εὐ παθόντων. — Τὰ ζῶα εὐ παθόντων ἀπομνησθῆναι τῆς εὐεργεσίας ἐστὶν ἀγαθόν» 3). Διὸ καὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτούς 4), προθυμοποιοῦνται κατὰ πάντα τρόπον νὰ φανῶσιν αὐτοῖς εὐάρεστα 5), αἰκχάλλουσι καὶ σαίνουσι καὶ ὑποκατακλίνονται καὶ προκατακυλινδοῦνται καὶ κατὰ πάντα τρόπον φιλοφρονοῦνται αὐτούς 6), χαίρουσιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει αὐτῶν καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν αὐτῶν 7), ποθοῦσιν αὐτούς, χαίρουσι παραμένοντα πλησίον αὐτῶν καὶ παρακολουθοῦσιν αὐτούς πανταχοῦ καὶ πάντοτε 8), ὑπηρετοῦσιν αὐτούς μετὰ πολλῆς προθυμίας 9), εἶνε εὐπειθέστατα εἰς αὐτούς 10), φρουροῦσιν αὐ-

1) X. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, σελ. 137.

2) Gabriel-Supprrian, D. Les. Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 122, ἀριθ. 189. — Wetzel-Schumann, D. Les. Ausg. A, Vorstufe, 1894, σελ. 308, ἀριθ. 261. — Hansen, Deuts. Les. II Theil, 1886, σελ. 91, ἀριθ. 94. Böckler-Fritze, D. Leseb. für die Mittelstufe v. Volksschulen, 1874, σελ. 125, ἀριθ. 27.

3) Πορφύριος, περὶ ἀπογῆς ἐμφύγων 3, 13. — Αἰλιανός, περὶ ζώων 10, 48. — Πλούταρχος, Πότερα τῶν ζώων φρονιμ. κτλ. 966 B. — Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 4, 4.

4) Πορφύριος, ἐνθ. ἀνωτ. 3, 13.

5) Ἀρριανός, Κυνηγετικός 17, 2.

6) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 974 A. Πορφύρ. ἐνθ. ἀν. 3, 4 καὶ 3, 10 ἐν τέλει. Ἀρριανός, Κυνηγετ. 18, 2, 7, 6.

7) Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 6, 44. Ἀρριανός, Κυνηγετικός 5, 1, 4.

8) Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 7, 41. Ἀρριανός, Κυνηγετ. 5, 1. Πλούταρχος, βίος Θεμιστοκλέους, κεφ. 10, σελ. 117. Μάρκου Κάτωνος, κεφ. 5, σελ. 339. Ἀριστοτέλ. ἀπόσπ. 360 καὶ 361, σελ. 1539, α, 5 καὶ ἐξ., Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 12, 35.

9) Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις 5, 19, 5. Αἰλιανός, περὶ ζώων 6, 44.

10) Ἀριστοτέλης, περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 610, α, 27. Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 2, 11, 6, 44.

τούς ἀγρύπνως καὶ πιστῶς 1), ἐξορμῶσι καὶ καταδιώκουσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν 2), παθόντας προσπαθοῦσι νὰ βοηθήσωσι 3), νοσοῦντας δὲν ἐγκαταλείπουσιν, ἀλλὰ κατηφῆ καὶ περίλυπα παρὰ τὴν κλίνην αὐτῶν παραμένοντα μετὰ συμπαθείας παρακολουθοῦσι τὰς ποικίλας μεταβολὰς τῆς καταστάσεως αὐτῶν 4), τιτρωσκομένους κατὰ τὰς μάχας περιποιοῦται καὶ κατὰ πάντα τρόπον βοηθοῦσιν αὐτούς 5), περιπεσόντας ἀπροσδοκῆτως εἰς μέγα τι καὶ ἀσύνηθες ἀτύχημα δὲν ἐγκαταλείπουσιν ἀβοηθήτους, ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον προσπαθοῦσι νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς δεινῆς αὐτῶν θέσεως 6), κινδυνεύοντας σπεύδουσι προθύμως πρὸς βοήθειαν καὶ ρίπτονται ἀκατάσχετα κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν 7), φονευθέντας δὲν ἐγκαταλείπουσιν ἐρήμους βορὰν τῶν ὀρνέων, ἀλλὰ παρὰ τὰ πτώματα αὐτῶν παραμένοντα φιλοπόνως καὶ καρτερικώτατα φρουροῦσι καὶ μέχρι θανάτου ὑπερασπίζουσι καὶ προμάχονται αὐτῶν 8), κηδευομένους ἐν βαθυτάτῃ πένθει παρακολουθοῦσι μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῶν κατοικίας, ἔνθα ἄσιτα καὶ ἄποτα παραμένοντα τελευτῶσι περίλυπα τὸν βίον αὐτῶν 9).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἵνα τις νῦν εἴπῃ περὶ ἐνὸς λέοντος, ριφθέντος εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως παρακολουθήσῃ τὸν κύριον αὐτοῦ, τὸν σώσαντα αὐτὸν ἄλλοτε ἐκ βεβαίου κινδύνου, ὅτι «ὁ ἀφωσιωμένος λέων μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζει τὸ ἐπιβλαβές καὶ ὅτι περιέχει καὶ πολλὰ ἀπίθανα» πρέπει πάντα ταῦτα, καὶ τὰ τοῖς παισὶ σήμερον γνῶριμα, αὐτὸς νὰ ἀγνοῇ, προσέτι δὲ πρέπει ποτὲ νὰ μὴ ἔχῃ ἀναγνώσῃ οὔτε τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ (Θεμιστοκλῆς κεφ. 10, σελ. 117) περὶ τοῦ κυνὸς τοῦ Ξανθίππου, ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ

1) Πλούταρχος, περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος 355 Β. Αἰλιανὸς ἐνθ. ἀν. 13, 12.

2) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 969 D. E. 984 D. Αἰλιανὸς 6, 44. 7, 10. 13. 11, 20.

3) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 970 D. Αἰλιανὸς, ἐνθ. ἀν. 7, 37.

4) Ἀρριανός, Κυνηγετικὸς 5, 14. Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 6, 29.

5) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 970, D. Αἰλιανός, ἐνθ. ἀν. 7, 37.

6) Αἰλιανός, περὶ ζώων 1, 8.

7) Αἰλιανός, περὶ ζώων 6, 22. 3, 46. 6, 63. Ἀρριανός, Ἰνδικὴ 14, 4.

8) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 972 C. 969 C. Αἰλιανός, 7, 10. Ἀρριανός, Ἰνδικὴ 14, 4.

9) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 970 C. 984 E. Αἰλιανός, περὶ ζώων 2, 40. 6, 15. 25. 29. 7, 28. 10, 41. — Πάντα ταῦτα ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ σήμερον ἐπιστήμη· ἴδ. Romanes, Die geistige Entwicklung in Thierreich, Leipzig 1885, σελ. 160. 256. 298. — Δεπτομερέστερον περὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ζώων ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

ἀφωσιωμένου τούτου λέοντος, οὔτε τὰ παρ' Αἰλιανῶ περι τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ λέοντος πρὸς τὸν Ἄνδροκλέα (7, 48), περι τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ λέοντος πρὸς τὸν ὕλουργόν τοῦ Παγγαίου ὄρους (3, 21), περι τῆς πραότητος τοῦ λέοντος τοῦ σκευαγωγῦ τοῦ Ἄνωνος, περι τῆς προσηνείας τοῦ λέοντος τοῦ ὁμοτραπέζου τῆς Βερενίκης, περι τῆς ἠπιότητος τοῦ λέοντος, τοῦ συσσίτου τοῦ Ὀνάρχου, τοῦ τυράννου τῆς Κατάνης, περι τῆς φιλοφροσύνης τοῦ λέοντος, τοῦ συσσίτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλεομένου (5, 39). Πρέπει τουτέστι νὰ εἶνε ὅμοιοι καὶ ἀπαράλλακτοι τοῖς ἡμετέροις κ. κ. κριταῖς.

« Ἀσθενῆ δὲ σχέσιν πρὸς τὰ κεφάλαια, ὑφ' ἃ ὑπάγονται « Σπεῦδε βραδέως », « Φιλανθρωπία καὶ φιλοστοργία γονέων « εὐρίσκομεν ἔχοντα τὰ διηγήματα 26^{ον} « Ἡ βροχή », 29^{ον} « Ἡ μικρὰ μὴ λέα », 86^{ον} « Ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστής » καὶ 67^{ον} « Ἀνέλπιστος σωτηρία ».

« Τοῦτο γάρ ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν 1).

Τὸ ἀγεννῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διηγημάτιον « ἡ βροχή » 2) εἶνε τὸ παιδευτικώτατον διήγημα « *Der Regen* » τοῦ ἄνω μνημονευθέντος περιωνύμου τῶν « βραχέων παιδικῶν διηγημάτων » Γερμανοῦ συγγραφέως Χριστοφόρου Schmid 3), ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων νῦν ἐν τε τῷ βιβλίῳ τοῦ συγγραφέως τούτου Schmid, καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Klemen, τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Βαυαρίας, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Wirth, τοῦ Otto Schulz καὶ Bohm 4), ὅθεν οἱ Γερμανόπαιδες διδάσκονται τὰ σοφὰ ἑλληνικὰ διδάγματα :

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ' τάξ. ἐγκριθέν, σελ. 34.

3) Chr. v. Schmidt, Kurze Erzählungen, München σελ. 118: « *Der Regen* ». Τοῦτο μικρὸν μεταποιηθὲν φαίνεται καὶ ὡς ποίημα τοῦ Christian Gellert, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « *Der Reisende* ». "Ἐν τισὶ τῶν Γερμανικῶν Ἀναγνωσματ. φέρει καὶ τὴν ἐπιγραφὴν « *Alles gut was Gott thut* ».

4) Dietlein, D. Les für mehrklas. Bürger—und Volkssch. Ausg. I, Unterstufe, 1895, σελ. 107, ἀρ. 209 (Ch. Schmid). — Ch. v. Schmid, Kurze Erzählungen, München 3, 5, σελ. 118. « *Der Regen* ». — Klemen D. Les. für Bürgeschulen, I Theil, 1894, σελ. 25, ἀρ. 31 « *Alles gut, was Gott thut* ». — Deuts. Lesebuch für die Unterklassen der bayrischen Volksschulen, München II, σελ.

Βουλεύου δις καὶ τρίς ὁ τοι κ' ἐπὶ τὸν νόον ἔλθῃ·
ἀτηρός γάρ τοι λάβρος ἀνὴρ τελέθει 1).

Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς 2).

Οὐ τοι τὸ ταχὺ τὴν δίκην ἔχει·
βραδεῖς δὲ μῦθοι πλείστον ἀνύουσι σοφόν 3).

Τί δ' ἔλπεαι σοφίαν ἔμμεν ἄ τ' ὀλίγον τοι
ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰσχύει ;
οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως τὰ θεῶν βουλεύματ' ἐρευνάσει βροτέα φρενί·
[θνατᾶς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφυ 4).

Τὸ ἀγενῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διήγημα « ἡ μικρὰ μπλέα » 5) εἶνε τὸ τρυφερώτατον καὶ διδακτικώτατον διήγημα τοῦ Krummacher « Das Bäumchen » ἢ « *Der Apfelbaum* », ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαιδῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Haesters καὶ Richter, τοῦ Gabriel καὶ Supprian, τοῦ Wirth καὶ τοῦ Böckler καὶ Fritze 6), ἐνθα οἱ Γερμανόπαιδες ἐκμανθάνουσι τὰ Ἑλληνικὰ διδάγματα « σπεῦδε βραδέως. — Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτατα ταῦτα εὐβουλία εἶναι τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ

7, ἀρ. 10. — *Die Commision der Schuldirectoren Leipzigs*, 1894, 2 Stufe, σελ. 147, ἀρ. 187. — *Wirth, D. Les. für höhere Töchterschulen, III Theil, I Cursus*, 1879, σελ. 87, ἀρ. 66· ποίημα τοῦ Gellert. « *Der Reisende* ». — *Otto Schulz-Bohm, Fibel, Ausg. C*, 1887, σελ. 63, ἀρ. 140.

1) Θεόγνις 633.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους τύραννος 617.

3) Εὐριπίδης, Φοίνισσαι 452.

4) Πίνδαρος, ἀπ. 61, ἔκδ. Bergk. "Ἰδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 386 καὶ 459.

5) X. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσμ. ἐνθ. ἀν. σελ. 37.

6) *Dietlein, D. Les. für mehrklassige Bürger- und Volksschulen*, 1895, Ausg. A, II Mittelst. σελ. 91, ἀρ. 81. — *Haesters - Richter, D. L. für die Mittelklassen der Volksschule*, 1894, σελ. 10, ἀρ. 11. — *Gabriel - Supprian, D. Les. Ausg. B, 1 Theil, Mittelstufe*, 1894, σελ. 95, ἀρ. 151. — *Wirth, D. Les. für die höhere Töchterschulen, I Theil, I Cursus*, 1878, σελ. 30, ἀρ. 46. — *Böckler - Fritze, D. Les. für die Oberstufe der Volksschule*, 1873, σελ. 85, ἀρ. 84.

μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης. — Οὗτοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα ἀλλὰ τῶν εὖ βουλομένων. — Οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ τῷ γιγνώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν» 1).

Τὸ ἀγεννῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διήγημα «ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστῆς» 2), εἶνε ἔργον τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος περιωνύμου Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Campe· εἶνε τὸ ἐξοχὸν διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως καὶ τὴν βαθύτητα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ζωρότητα τῆς ἐρμηνείας διήγημα αὐτοῦ «Der Schornsteinfegerjunge», ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν ἐν Βαυαρίᾳ καὶ Λυθέκῃ δημοτικῶν σχολείων 3), ἐνθα πλὴν τῶν ἄλλων ἐξόχων διδαγμάτων διδάσκονται οἱ Γερμανόπαιδες τὰ ὑψιστα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς διδάγματα: «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται — Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς· ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους — Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. — Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν» 4).

«Ἀσθενῆ δὲ σχέσιν πρὸς τὰ κεφάλαια ὑφ' ἃ ὑπάγονται, «Σπεῦδε βραδέως», «Φιλανθρωπία καὶ φιλοστοργία» γονέων εὐρίσκομεν

1) Θουκυδίδης, 3, 42, 1. — Ἀντιφῶν, περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου 94. — Ξενοφῶν, Οἰκονομικός 11, 8.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσματ. ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 123.

3) Deuts. Leseb. für das Bedürfniss oberfränkischer Volksschul. bearbeitet, München, σελ. 101, ἀρ. 129. — Lbeckisches Lhesebuch, 2 Stufe, 1887, σελ. 36, ἀρ. 30.

4) Ματθαῖος 5, 7. 44-46. 7, 1. 6, 14.

έχοντα τὰ διηγήματα 26ον «Ἡ βροχή», 29ον «Ἡ μικρὰ μπλέα», 86 «ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστὴς» καὶ 67 «Ἀνέλπιστος σωτηρία». Τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο, ἐνῶ σκοπὸν ἔχει ν' ἀποδείξη τὴν πρὸς τὰ τέκνα ἰδιάζουσαν ἀγάπην τῶν γονέων, παριστᾷ τοὺς γονεῖς ἐπιζητήσαντας κατὰ πρῶτον λόγον τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διότι ὁ «πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐπήδησαν τὸ πύρινον ρεῖθρον καὶ ἐσώθησαν» ἐγκαταλιπόντες «τὸ παιδίον των τὸ μονογενές, ἐν χαριτωμένον μικρὸν κοράσιον μόλις 13 ἐτῶν». Τί ὠφελεῖ, ἂν κατόπιν ἀμφότεροι, βλέποντες τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν τοῦ τέκνου των, ἐκδιλοῦσι λύπην, ὃ δὲ συγγραφεὺς δὲν ἐπιτρέπει αὐτοῖς νὰ παράσχωσιν εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν δι' ἔργων καὶ δι' ἀξιωμαμάτων πράξεων τυπικὸν παράδειγμα φιλοστοργίας γονέων; "Ὁ τι ἐπραξεν ἐν τῇ § 94 ὁ γενναῖος γείτων ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς γέροντος ἢ τούτῳ τι ὅμοιον, θὰ ἤρμοζε μᾶλλον, ἐὰν ἐπραττον ἐνταῦθα οἱ γονεῖς ὑπὲρ τοῦ μονογενοῦς τέκνου των, τὸ ὁποῖον περιέμενον μετὰ στωϊκῆς ἀταραξίας «νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνη στάκτη».

«Μὴ ἀντέλεγε τῇ ἀληθείᾳ κατὰ μηδὲ ἐν καὶ περὶ ψεύσματος τῆς ἀπαιδευσίας σου ἐντράπηθι», λέγουσι τὰ Ἱερά ἡμῶν βιβλία. «Ψεύδεσθαι ἀνελεύθερον, ἀλήθεια γενναῖον», λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία 1).

Τὸ διήγημα τοῦτο εἶνε ἐν τῶν τρυφερωτάτων καὶ παιδευτικωτάτων διηγημάτων τῆς εὐσεβοῦς καὶ ἀνθρωπιστικῆς Μούσης τῶν Γερμανῶν. Wiehlelm Oertel εἶνε ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ. Ἐάν τις ἀναγνώσῃ τοῦτο ἐν τῷ Γερμανικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Wirth ἢ ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ 2), πάραυτα θὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίνου: «Ἵθρίζει ἑαυτὴν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ. . . ὅταν ὑποκρίνηται καὶ ἐπιπλάστως καὶ ἀναλήθως τι ποιῇ ἢ λέγῃ» 3) καὶ θὰ καλύψῃ ἐξ αἰσχους τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὅτι ἔχει συμπολίτας τόσον ἀναισχύντους ψεύστας.

Τὰ δριμύτατα ἀνθρώπια πῶς κατῶρθωσαν νὰ διαστρέψωσι τὸ παιδευτικώτατον διήγημα τοῦτο τοῦ Oertel!

Ἐν τινι καλύβῃ εἰς τὰς κλιτῦς ἡφαιστείου τινὸς ἔζη πτωχὴ τις οἰκογένεια — ἐγένετο ἔκρηξις τοῦ ἡφαιστείου καὶ περίτρομοι γενόμε-

1) Σοφία Σιράχ 4, 25. — Ἀπολλώνιος ἐν Στοβαίου Ἀνθολογίῳ 11, 20.

2) Wirth, Deutsches Lesebuch für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cur-sus, 1878, σελ 151, ἀριθ. 131 «Wunderbare Rettung» — Χ. Παπαμάρκου Ἑλλ. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ'. τάξ. ἐγκριθέν, σελ. 88: «Ἀνέλπιστος σωτηρία».

3) Μάρκος Ἀντωνίνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. 2, 16.

νοι ἔσπευδον οἱ ἐν τῇ καλύβῃ νὰ ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν. Ῥυάκιον μικρὸν λάβας ἤρχισε νὰ διαρρέῃ ἔμπροσθεν τῆς καλύβης. « Ἄλλ' ἦτο ἀκόμη τόσοσιν στενόν, ὥστε εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ ὑπερπηδήσῃ αὐτό· ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ ἐπήδησαν τὸ πύρινον ρεῖθρον καὶ ἐσώθησαν· ἀλλὰ τὸ παιδίον των τὸ μονογενές, ἔν χαριτωμένον μικρὸν κοράσιον, μὲν δεκατριῶν ἐτῶν εἶχεν ὀλίγον βραδύνη. Ὅτε δ' ἔφθασε μὲ τὸν πιστόν του κύνα εἰς τὴν θύραν, τὸ ρεῦμα ἦτο τόσοσιν πλατὺ ὥστε ἦτο ἀδύνατον ἄνθρωπος νὰ τὸ ὑπερπηδήσῃ. Ἐμεινε λοιπὸν εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης καὶ ἐθρήνει γοερῶς » Ποῦ ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι οἱ γονεῖς « ἐπεζήτησαν » αὐτοὶ νὰ σωθῶσι πρῶτοι ; Ποῦ ὅτι οἱ γονεῖς « ἐγκατέλιπον » τὸ παιδίον των ; Ῥεῦμα ἀσήμαντον λάβας, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωσαν, ἔδει νὰ ὑπερπηδηθῇ. Ὑπερπηδήσαν αὐτοὶ καὶ εἶτα, ὅτε ἦλθε καὶ τὸ παιδίον εἰς τὸ ρεῦμα τοῦτο, ἐν τῷ μεταξὺ — παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν — εἶχε γείνη τόσοσιν εὐρὺ τοῦτο, ὥστε ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ὑπερπηδηθῇ. Τὸ πρᾶγμα, ὡς φαίνεται ἐν τῷ διηγήματι, ἐγένετο κατὰ τύχην καὶ οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως ἀνάνδρου καὶ ἀπανθρώπου. Ἄλλὰ τὸ κακὸν ἐγένετο. Τί ἠδύνατο νὰ πράξωσιν οἱ γονεῖς, τοῦ ρεύματος τῆς λάβας εὐρυθέντος ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπερπηδηθῇ ; Οἱ ἐντιμοὶ κ. κριταὶ λέγουσιν : « Οἱ γονεῖς περιέμενον μετὰ στωικῆς ἀταραξείας νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνη στάκτη ». Ἐν τῷ κειμένῳ (σελ. 90 περὶ τὸ τέλος) φέρεται : « Οἱ γονεῖς τοῦ κορασίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς λάβας ἔβλεπον τὸ κοράσιόν των ὅτι κλαίει γοερῶς καὶ ὅτι κινδυνεύει νὰ καῖ καὶ δὲν εἴξευρον τί νὰ κάμωσι διὰ νὰ τὸ σώσωσιν. Ἐκτείνουσι τοὺς βραχίονάς των πρὸς τὸ τέκνον των, κλαίουσιν θέλουσι νὰ πηδήσωσι τὸ ρεῦμα τῆς λάβας, ἀλλ' ὄλα ματαίως. Τὸ ρεῦμα ἐγένετο πλατύτερον καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ βοηθήσωσι τὸ τέκνον των. Ἡ μήτηρ στερνοκοπεῖται, δέεται καὶ ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ προσφιλέ της τέκνον. Ὁ πατήρ ἴσταται ἀκίνητος ὡς νεκρός. οἱ ὀφθαλμοὶ του προσκολλῶνται εἰς τὴν καλύβην, ὅπου εἶνε τὸ προσφιλέ των παιδίων. Οἱ γονεῖς ἀκούουσιν αὐτὸ νὰ ὀδύρηται καὶ δὲν δύνανται νὰ τὸ βοηθήσωσιν. Νομίζουσιν ὅτι εἶνε ἠναγκασμένοι μετ' ὀλίγον νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνη στάκτη. — Ἐν τοιαύτῃ ἀγωνίᾳ διῆλθον οἱ δυστυχεῖς γονεῖς . . τὴν μεσημβρίαν, τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἄλλὰ τὴν νύκτα τοῦ ὄρους ἡ ταραχὴ ἔπαυσεν. Ἡ λάβα, ἥτις ἦτο πολὺ

πλησίον τῆς καλύβης, ἤρχισε νὰ ρέη ὄχι πλέον μὲ πολλὴν ὀρμὴν καὶ τέλος ἐσταμάτησεν ὄλως διόλου — « Εὐσπλαγγνε Θεέ! » ἀνακράζει ἡ μήτηρ. Εἶνε δυνατὴ ἀκόμη ἡ σωτηρία; Ἄχ, ἀγαπητόν μου παιδίον! Ἄχ, γλυκύτατόν μου τέκνον! Θεέ μου, σῶσε τὸ προσφιλέ μου τέκνον! » κτλ. Τοῦτο δὲ ἐν τῇ κρίσει λέγεται: « Οἱ γονεῖς μετὰ στωϊκῆς ἀταραξίας περιέμενον νὰ ἴδωσι τὸ τέκνον των νὰ καίηται καὶ νὰ γείνη στάκτη! »

Ἄλλὰ·

« Τὰ χρηστὰ πράττειν ἔργον ἐστὶν ἐλευθέρου. —

Τὸ γὰρ τραφῆναι μὴ κακῶς αἰδῶ φέρει·

αἰσχύνεται δὲ τάγαθ' ἀσκήσας ἀνὴρ

κακὸς κεκλήσθαι πᾶς τις 1).

« Τὰ λοιπὰ διηγήματα, ὡς τὸ 2, 5, 27, 28, 38, 73, καὶ 90 θὰ ἴσχυον μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὴν Β' καὶ τὴν Α'.

« Νῦν δὲ τούτων μὲν ἀπέδειξεν οὐδὲν, λελοιδόρηκε δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδὲν ὅ τι οὐ. τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν » 2).

Τὰ κατασυκοφαντούμενα ἐνταῦθα διηγήματα εἶνε ἡ « Ὀκνηρὰ Εἰρήνη » (2) — « Ὁ μικρὸς καλαθοποιὸς » (5) — « Ὁ σπεύδων ἀμαξηλάτης » (27) — « Ἡ φωλεὰ τῶν πτηνῶν » (28) — « Τὸ παιδί στὸ ποτάμι » (34) — « Οἱ κόσσυφοὶ » (73) — « Οἱ πιστοὶ κύνες » (90). Τὸ ὅλον ἐπτά! 3)

Πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγέθους τῆς χρηστότητος τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδιαφερομένων εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τοῦ κατὰ τοὺς κυρίους τούτους « διηγήματος » 38. Ἐν τῷ οἰστρώδει αὐτῶν ζήλω τὸ χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον ποίημα τοῦ ἡμετέρου Γ. Βιζυηνοῦ « Τὸ παιδί 'ς τὸ ποτάμι » ἐν πρώτοις τὸ ἀποκαλοῦσι χάριν τῶν χρηστῶν αὐτῶν σκοπῶν « διή-

1) *Mégaros*, ἀπ. 787, Kock, τόμ. 3, σελ. 217. *Εὐριπίδης Ἰκέτιδες* 911, Dindorf.

2) *Δημοσθένης*, πρὸς *Εὐβουλίδην* 34, σελ. 1309.

3) *Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσμάτιν τῆς Γ' τάξεως* κτλ. σελ. 5. 8. 35. 36. 50. 99. 134.

γημα» ! Είτα ως άνθρωποι τίμιοι γράφουσι περί τοῦ αὐτοῦ, εὐρισκομένου μὲν ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τρίτης τάξεως ὅτι «θὰ ἤρμοζε μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὴν Β' καὶ τὴν Α'», εὐρισκομένου δὲ ἐν τῷ βραβευθέντι Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τῆς τετάρτης τάξεως ταῦτα : «Προτερεῖ μὲν τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο πολὺ μὲν τοῦ τρίτου τῶν κρινομένων (δηλ. τοῦ ἐμοῦ τῆς Δ' τάξεως) . . πλείστον δὲ τῶν δύο ἄλλων . . καὶ διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ποιημάτων, δι' ὧν ἀναπτύσσεται εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἰσθημα καὶ καλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνα, δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον . . Ἀλλὰ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ ἐπιμελέστατα γενομένη ἐκλογὴ τῶν ποιημάτων . . ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τοιούτων, ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφέρομεν τὸ ἐν σελ. 6 «ἡ πέρδικα», τὸ ἐν σελ. 13 «τὸ ναυτόπουλον» καὶ τὸ ἐν σελ. 93 «τὸ παιδί 'ς τὸ ποτάμι» 1).

«Οὐκ ἔσται ἐν τῷ μαρσίπῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον, μέγα ἢ μικρόν· οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον καὶ μέτρον, μέγα καὶ μικρόν· στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι, καὶ μέτρον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι» 2).

Ἀλλὰ ταῦτα λέγονται ὑπὸ τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων διὰ τοὺς ἐντίμους ἀνθρώπους καὶ τοὺς αἰδουμένους ἑαυτοὺς καὶ τοὺς σεβομένους τὴν κοινωνίαν καὶ τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν καὶ ὄχι διὰ τοὺς ἡμετέρους κ. κριτάς. Περὶ τούτων ἔλαβον τὸν κόπον ἄλλοι νὰ εἴπωσι τὰ πρέποντα καὶ ἀρμόζοντα, ὅπως π.χ. ὁ Κλεάνθης, ὅστις «ἔφη τοὺς ἀπαιδεύτους μόνῃ τῇ μορφῇ τῶν θηρίων διαφέρειν» καὶ ὁ Δημοσθένης ὅστις εἶπεν «ὅτι ἔστιν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνθρώπῳ μεγίστη ἀνάγκη ἢ ὑπὲρ τῶν γιγνομένων αἰσχύνῃ, καὶ μείζω ταύτης οὐκ οἶδ' ἦντιν' ἂν εἴποι τις' δούλῳ δὲ πληγαὶ καὶ ὁ τοῦ σώματος αἰκισμὸς» 3).

Τί νὰ γείνη ! Ζῶμεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς εἰδεχθεστάτης πονηροκρατίας πασῶν, ἃς ἐπέιδε μέχρι τοῦδε ὁ κόσμος ! Νῦν «κακοὶ ἀγα-

1) Ἐκθεαὶς τῶν κριτῶν σελ. 32 καὶ 31. Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου βραβευθὲν ἐντυπον, σελ. 97.

2) Δευτερονόμιον 25, 13.

3) Κλεάνθης παρὰ Ἰωάννη τῷ Στοβαίῳ, Ἀποθολ. 4, 90. — Δημοσθένης, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ 102.

θῶν καθύπερθε» 1), ἀλλὰ θὰ παρέλθῃ τὸ κακὸν τοῦτο καὶ θὰ ἄρξῃ ποτέ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ δίκαιον, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐπιστήμη!

Τὰ ἀγεννῶς ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν κατασυκοφαντούμενα ταῦτα διηγήματα εἶνε ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων τῆς παιδικῆς φιλολογίας τῶν σοφῶν Γερμανῶν, ἀναγινωσκόμενα ὑπὸ μυριάδων μυριάδων εὐδαιμόνων μικρῶν τέκνων αὐτῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, ἐξ ὧν τὸ ἡμέρον καὶ πρᾶον καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διοχετεύουσιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν.

Τὸ διήγημα «ἡ ὀκνηρὰ Εἰρήνη» εἶνε ἔργον τοῦ ἄνω μνημονευθέντος παιδικῶν διηγημάτων ἐξόχου Γερμανοῦ συγγραφέως Χριστοφόρου von Schmid, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τε τῷ πρωτοτύπῳ 2) καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Erkelenz, τοῦ Wirth, τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν Παραρρηνείων χωρῶν 3), ἐξ οὗ οἱ Γερμανόπαιδες μαθάνουσι τὸ βιωφελέστατον τοῦ Ἡσιόδου δίδαγμα :

Λιμὸς γὰρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρὶ. —
ἐργάζεο, νήπιε Πέρση,
ἔργα, τὰ τ' ἀνθρώποισι θεοὶ διετεκμήραντο,
μήποτε σὺν παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀχεύων
ζητεύης βίον κατα γείτονας 4).

Καὶ ἀκούουσι τὴν σοφωτάτην τοῦ Ἐπιχάρμου παραίνεσιν :

Ἦ πονηρὲ μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς 5).

1) Θέογνις 679.

2) Christoph von Schmid, Kurze Erzählungen, μέρος 1, διήγ. 27, σελ. 86. *Die Kohlblätter* ».

3) Erkelenz, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, erster Theil, 2 und 3 Schuljahr, Köln 1891, σελ. 130, ἀριθ. 15. — Wirth, Deuts. Leseb. für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 30, ἀριθ. 29, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Nachlässigkeit» — Deuts. Leseb. für die Unterklasse der bayrischen Volksschul. σελ. 72, ἀριθ. 128, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Die Raupen». — *Niederrheinische Fibel*, 2 Theil, 2 Aufl. σελ. 65, ἀριθ. 120, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Der Kohl».

4) Ἡσιόδος, Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 302. 397.

5) Ἐπιχάρμος, στίχ. 257. ἐκδ. Mullach τόμ. 1, σελ. 144.

Τὸ ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν συκοφαντούμενον διήγημα «ὁ μικρὸς καλαθοποιὸς» εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων διηγημάτων τοῦ αὐτοῦ Schmid, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τε τῷ πρωτοτύπῳ 1) καὶ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Vogel 2), ἐν ᾧ μανθάνουσι τὰ βιωφελέστατα διδάγματα τοῦ Ἡσιόδου ταῦτα :

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἄνδρες, ὅς κεν ἀεργὸς
ζῶη, κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν . .
σοὶ δ' ἔργα φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν . .
καὶ τ' ἔργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσειαι ἢ δὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.
ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος.
εἰ δέ κεν ἐργάζη, τάχα σε ζηλώσῃ ἀεργός 3).

Τὸ ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν συκοφαντούμενον διήγημα «ὁ σπεύδων ἀμαξηλάτης» εἶνε ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων δημιουργημάτων τῆς Γερμανικῆς Μούσης ποικιλομόρφως ἐν τοῖς παιδικοῖς αὐτῶν βιβλίοις ἐμφανιζόμενον· ἐνιαχοῦ μὲν ὡς διήγημα τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Χριστοφόρου von Schmid 4), ἀλλαχοῦ ὡς ποίημα τοῦ Ludwig H. Nicolay 5), ἀλλαχοῦ ὡς Γερμανικὴ δημῶδης παράδοσις 6). Ἀναγινώσκουσι δὲ τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων οὐ μόνον ἐν τοῖς πρωτοτύποις τούτοις συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Mair, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν ἐν Λειψία σχολείων, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Hansen, τοῦ Engeliien καὶ Fechner, τοῦ

1) Christoph von Schmid, ἐνθ. ἀν. μέρ. 4, διήγ. 12, σελ. 195 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Der junge Korbflechter*».

2) Vogel, Des Kindes erstes Schulbuch, Leipzig 1871, σελ. 48, ἀρ. 141 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Der kleine Korbflechter*».

3) Ἡσιόδος, Ἔργα καὶ ἡμέρ. 303. 306. 309 - 312.

4) Christoph von Schmid, Kurze Erzählungen für die Jugend, Augsburg 1858, σελ. 99, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Eile mit Weile*».

5) Ludwig H. Nicolay, vermisste Gedichte und prosaische Schriften, I Theil, Berlin und Stettin, 1892, σελ. 15, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Aesop*».

6) Schulse und Steinmann, Kindersatz, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Eulenspiegel und der Fuhrmann*».

Böckler και Fritze 1), διδασκόμεναι ἐξ αὐτοῦ τὸ μέγα διδάγμα « Σπεῦδε βραδέως », τὸ εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φερόμενον, τὸ ἐν τῷ Αἰσωπεῖ μύθῳ « Ὑψ καὶ κύων » (Halm 409) ἐγκατακλειόμενον καὶ τὸ μεγαλοφώνως ὑπό τε τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Θουκυδίδου εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐξαγγελλόμενον :

« Τὸ δ' ὠκὺ τοῦτο καὶ τὸ λαιψηρὸν φρενῶν
εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς. » 2).

« Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτα ταῦτα εὐβουλία εἶνε τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης » 3).

Τὸ παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον διήγημα « ἡ φῶλα ἐ τῶν πτηνῶν » εἶνε ἔργον τρυφερώτατον τοῦ Γερμανοῦ L. Kellner, ἀναγνωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Diellein, τοῦ Clemen, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Niedergesäss, τοῦ A. Hansen, τοῦ Wirth, τοῦ Brunnert, τοῦ Haesters, τῶν παραρρηνείων χωρῶν,

1) Diellein, D. Volksschul-Lesebuch, Ausg. C, I Band, *Mittelstufe*, 18 Aufl. Gera, 1894, σελ. 52, ἀρ. 101 (Ch Schmid). Αὐτόθι. ἀρ. 102, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Aesop ». — Diellein, D. Les. für mehrklass. Bürger = und Volksschulen, Ausg. A, II *Mittelstufe*, Gera, 1895, σελ. 268, ἀρ. 304, III, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Till Eulenspiegel — Welchen Rath Till Eulenspiegel einem eiligen Fürmann giebt (*Deutsche Volkssage*) — Diellein D. Lesebuch für mehrklass. Bürger und Volksschulen Ausg. A. I *Unterstufe*, 1895, σελ. 37, ἀρ. 68, (Ch. Schmid). Αὐτόθι ἀρ. 69 (Ludwig Heinrich v. Nicolay. ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Aesop »). — F. Mair, D. Les. für die Volkss. Oestreichs, 1894, I Theil, für die zweite Klasse, σελ. 32, ἀρ. 55 (Ch. Schmid). — Αὐτόθι, II Theil für die dritte Klasse, σελ. 21, ἀρ. 39 (« Aesop » ποίημα Nicolay). — *Die Coommiss. der Schuldirect. Leipzigs*, 1894, II Stufe für die dritte und vierte Klasse σελ. 32, ἀρ. 53 (Chr. v. Schmid). — *Wetzel-Schumann*, Ausg. A, 1894, erster Theil, Vorstufe, σελ. 67, ἀρ. 87 (Welchen Rath Till Eulenspiegel κτλ.). — *Hansen*, Deuts. Leseb. I Theil, 21 Auf. 1886, σελ. 91, ἀρ. 152 (Till Eulenspiegel). — *Engelien und Fechner*, Deuts. Leseb. I Theil, 1874, σελ. 19, ἀρ. 37 (Ch. v. Schmid). — Αὐτόθι σελ. 78, ἀρ. 130 (« Aesop » von Ludwig H. Nicolay). — *Böckler-Fritze*, D. L. für die Oberstufe der Volksschule, 1873, σελ. 233, ἀρ. 164 « Eulenspiegel und der Fuhrmann » διὰ τὴν 5' τάξιν.

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1019, Dindorf.

3) Θουκυδίδης 3, 42, 1.

τοῦ Klauwell, τοῦ Franke 1), ἐξ οὗ διδάσκονται οὗτοι τὸ μέγα Ἑλληνικὸν δίδαγμα « Σπεῦδε βραδέως », λαμπρῶς εἰς τὸν κόσμον διὰ τε τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐξαγγελλόμενον :

« Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς » 2).

« Οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις . . ἄνευ τοῦ γινώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν » 3).

Τὸ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον ἠθικώτατον καὶ παιδευτικώτατον διήγημα « οἱ κόσσυφιοὶ » εἶνε ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Friedrich Hoffmann, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Erkelenz καὶ τοῦ Hansen 4), ἐν ᾧ χαριέστατα καὶ τρυφερώτατα ἐκτίθενται τὰ πάγκαλα περὶ τῆς ἀφωσιώσεως τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν παραγγέλματα τῶν τε Ἱερῶν ἡμῶν καὶ τῶν προγονικῶν βιβλίων : « Τέκνον ἀντιλαβοῦ ἐν γήρα πατρός σου καὶ μὴ λυπήσης αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ σου . . βλάσφημος ὁ ἐγκαταλιπὼν πατέρα καὶ κατηραμένος παρὰ Κυρίου ὁ παροργίζων μητέρα αὐτοῦ » 5). — Τί φίλτερον κεδνῶν τοκέων ἀγαθοῖς ; 6) —

1) Dietlein, D. Volksschul - Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 208, ἀρ. 365, διὰ τὴν Δ' τάξιν. — Dietlein, D. Les. für mehrklass. Bürger- und Volksschulen, Ausg. A, I. Unterstufe, σελ. 83, ἀρ. 171. — Klemen, D. Les. für Bürgerschulen und unteren Klassen höheren Lehranstalten, I Theil, 1894, σελ. 23, ἀρ. 29. — Deutsch. Leseb. von einer Com. der Schuldirektoren Leipzigs, II Stufe, 1894, für die dritte und vierte Klasse, 1894, σελ. 130, ἀρ. 165 (Kellner). — Niedergesäss, D. Les. 2 Schuljahr, 1893, σελ. 5, ἀρ. 10. — Hansen, D. Les. I Theil, 1886, σελ. 30, ἀρ. 59. — Wirth, D. Les. für höhere Töchter. I Theil, I Cursus, 1878, σελ. 36, ἀρ. 53. — Brünnert, erstes Schul. und Bildungsbuch, zweite Abtheilung, 17 Aufl. 1889, σελ. 24, ἀρ. 39. — Haesters, Fibel Ausg. B, II Theil, 66 Ausg, σελ. 22, ἀρ. 43. — Niederrheinische Fibel, II Theil, 2 Afl. 1894, σελ. 52, ἀρ. 92. — Klauwell = Martin, Fibel 1894, σελ. 99, ἀρ. 9. — Franke, Fibel, 1887, σελ. 91, ἀρ. 92.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους τύραννος 617.

3) Ξενοφῶν, Οἰκονομικός 11, 8.

4) Erkelenz, D. Leseb. für höher Mädchensch. I Theil, 1891, 2 καὶ 3 Schuljahr, σελ. 124, ἀρ. 8 « Die Amseln ». — Hansen, D. Leseb. I Theil, 1886, σελ. 42, ἀρ. 62 « Die Amseln ».

5) Σοφία Σιράχ, 3, 12. 16.

6) Πίνδαρος, Ἴσθμιονικῶν 1, 5.

Θεός μέγιστος τοῖς φρονούσιν οἱ γονεῖς 1). — Οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος οὐδὲ τοκῆων | γίγνεται, εἴπερ καὶ τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον | γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκῆων » 2).

Τὸ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον διήγημα « οἱ πιστοὶ κύνες » εἶνε ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Stern (*Wie Gott einen Menschen durch Hunde vom Tode errettete*), ἐν ᾧ ἀπεικονίζεται ζωηρότατα ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν κυνῶν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ἄπειρα τοιαῦτα ἀνέκδοτα ἐγκατασπείρουσιν εἰς τὰ παιδικὰ βιβλία αὐτῶν οἱ παιδαγωγοὶ τῶν σοφῶν ἐθνῶν, διότι πάντων μάλιστα ταῦτα τὰ ἀναγνώσματα παιδεύουσι τὰ παιδιά εἰς τὴν πραότητα καὶ τὴν προσήνειαν καὶ φιλάνθρωπίαν πρὸς τὰ ζῶα, ἥτις, ὅπως εὐγενέστατα καὶ ἀνθρωπικώτα ἐφρόνουν οἱ Πυθαγορικοί, εἶνε μελέτη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιμον 3).

Τὸ Γερμανικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον τοῦ Stern εἶνε τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς φύσεως μὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἀνέκδοτον τοῦ Αἰλιαίου (περὶ ζῶων 1, 8), περὶ τῶν κυνῶν τοῦ Νικίου, τοῦ ἀπροόπτως κατακρημνισθέντος εἰς κάμινόν τινα ἀνθρακευτῶν. Ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Gabriel καὶ Supprrian, τοῦ Wetzels καὶ Schumann, τοῦ Niedergesäss, τοῦ Hansen καὶ Böckler καὶ τοῦ Fritze 4).

« Τοιοῦτον ὄν τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Παπαμάρκου δὲν ἐπιτυγχάνει οὐδ' αὐτὸν τὸν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν διὰ τῶν 12 αὐτοῦ κεφαλαίων ».

1) Δικαιογένης, ἀπ. 5, ἔκδ. Nauck σελ. 602.

2) Ὅμηρος Ὀδύς. ι 34. Περὶ τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσεβείας τῶν τέκνων ἀκριβέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας. Ἴδε καὶ ἀν. σελ. 455 καὶ 456.

3) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 959 F: Οἱ Πυθαγορικοὶ τὴν πρὸς τὰ θηρία πραότητα μελέτην ἐποίησαντο πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ φιλοίκτιμον. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Πορφύριος, περὶ ἀπογῆς ἐμφύχων 3, 20. Ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 442-449.

4) Gabriel - Supprrian, D. Leseb. Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 18, ἀρ. 35. — Wetzels - Schumann, Ausg. A. Berlin, 1894, I Theil, Vorstufe, σελ. 218, ἀρ. 159. — Niedergesäss, D. Leseb. 2 Schulj. 42 Aufl. 1893, σελ. 49, ἀρ. 66. — Hansen, D. Leseb. I Theil, 2 Aufl. 1886, σελ. 98, ἀρ. 160. — Böckler - Fritze, D. Leseb. für die Mittelstufe der Volksschul. 1874, σελ. 60, ἀρ. 57.

«Οὐδὲν θαυμαστόν. . οἱ αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ ἦτε» 1).

«Καὶ ἂν δὲ πρὸς στιγμὴν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωχθεὶς σκοπὸς ἐπετυγχάνετο, πάλιν τὸ Ἐναγνωσματάριον θὰ ἦτο κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλληνοπαίδων».

Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν. Τῶν δὲ Γερμανῶν αὕτη :

«Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel». Ὁ ἐστὶ : «Τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι μέγαν πρὸς τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητα καθωρισμένων διδακτικῶν μέσων!» 2).

«Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν ὑγιοῦς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρις, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἐναγνωσματαρίου — καὶ τὸ λέγομεν μετ' ἐνδομύχου ἡμῶν λύπης εἶνε ἐσβεσμένοι — Ἐλλεῖπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου τούτου τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, ὅπερ εἶνε ἡ βᾶσις τῆς γνησίας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ κρηπίς τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Οὐδ' αὐτὴ κἂν ἡ γλυκεῖα λέξις πατρις ἀπαντᾷ δυστυχῶς ἐν τῷ Ἐναγνωσματαρίῳ τούτῳ διὸ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ μόνου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἐὰν ἐγράφη δι' Ἑλληνόπαιδας».

Ἐν θηρίοις δὲ καὶ πιθήκοις ὄντα δεῖ εἶναι πίθηκον· ὦ ταλαιπώρου βίου 3).

1) Λουκιανός, ὑπὲρ τῶν εἰκόνων 15, σελ. 493.

2) *Pädagogische Rundschau*, 11 Heft, 1 November, 9 Jahrgang, Wien, 1895, σελ. 397.

3) Ἀπολλόδωρος ὁ κωμικός, ἀπόσπ. 1, Kock, τόμ. 3, σελ. 269. — Περὶ τῆς ἀναισχύντου ψευδολογίας τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ταῦτα δισχυριζομένων, καὶ περὶ τῆς ἀγοραίας καὶ ἀγροτικῆς τῆς φιλοπατρίας ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐκδοχῆς ἐγένετο ἤδη ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ β'. κεφαλαίῳ τοῦ Α'. μέρους τῆς πραγματείας ταύτης, σελ. 45 - 59.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα.

Ἡ γλῶσσα πρέπουσα καὶ ἀρμόζουσα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν παιδίων. — Πάντοτε ὅμως εὐγενὴς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα. — Ἡ γλῶσσα ἐκ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ ὠρισμένα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. — Ἡ φράσις τῶν Αἰσωπέων μύθων ἀπλουστέρα καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλάττουσα.

Καὶ ἐξακολουθοῦσι γνωμοτυποῦντες οἱ κ.κ. κριταί.

«Ἄν καὶ περιττὴ μετὰ τὰ ἐκτεθέντα καθίσταται ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀναγνωσματορίου τούτου καὶ ὑπὸ ἐποψιν γλώσσης, διότι καὶ ἀρίστη ἐὰν ἦτο ἡ γλῶσσα, πάλιν τὸ περιεχόμενον δὲν θὰ ἐπαυεν ὄν τοιοῦτον, οἷον ἀνωτέρω ἐχαρακτηρίσαμεν αὐτό, ἐκτίθεμεν ὅμως ἐφεξῆς μετὰ συντομίας καὶ τὴν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἀναγνωσματορίου τούτου ἡμετέραν κρίσιν. — Ὡς γνωστὸν ἡ γλῶσσα, τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ὀφείλει νὰ εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν. Διὸ καὶ ἄλλη μὲν εἶνε ἡ γλῶσσα ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς φράσεως ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει, ἄλλη δὲ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ, βαθμιαίως μεταβαίνουσα ἀπὸ ἐκείνης εἰς ταύτην. Ἡ γλῶσσα ὅμως τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματορίου δὲν προσαρμόζεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως».

Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τῶν ἡμετέρων κριτῶν. Τῶν δὲ Γερμανῶν αὕτη :

Bei der Fülle neu antretender Ziele sind die Wiederholungen früherer sehr gering. . Aber auch hier ist wieder Rücksicht auf den bedeutend erweiterten Gedankenkreis der vorgerückten Klasse inbezug auf Beispiele, Sprache und Behandlung genommen». Ὅ ἐστιν «Σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν νέων παρουσιαζομένων — εἰς ἐκάστην δηλ. ἀνωτέραν τάξιν — ἠθικῶν ιδεῶν αἱ ἐπαναλήψεις προτέρων εἶνε ἐλάχισται. . Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ εὐρύτερος κύκλος τῶν ιδεῶν τῶν μαθητῶν κατὰ τε τὰ παραδείγματα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐκθεσιν» 1).

Ἄγροϊκος εἶναι προσποιεῖ πονηρὸς ὢν 2).

1) *Pädagogische Studien*, von Dr. W. Rein. Dresden, 1893, 14 Jahrgang, 3 Heft, σελ. 168.

2) Μένανδρος, ἀπ. 794, Kock τόμ. 3, σελ. 218.

«Τ' ἀναγνωστικά βιβλία τοῦ κ. Παπαμάρκου φαίνονται . . ὅτι ἐπιμελοῦνται, πῶς μεταξύ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης τῶν γραφόντων λογίων νὰ ὀρύξωσι χάσμα καὶ καταστήσωσιν οὕτως εἰς τὸν λαὸν δύσκολον καὶ κατ' ἀκολουθίαν δυσάρεστον τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων γεγραμμένων ἐν καθαρευούσῃ ὅπωςδῆποτε γλώσσῃ».

Ταῦτα εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ 19 σελίδι τῆς ἐκθέσεως τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν. Ἐν δὲ τῇ 32 καὶ 29 ταῦτα: «Τὸν συγγραφέα (δηλ. ἐμὲ) ἐπαινοῦμεν διὰ τὴν . . εὐγένειαν τῆς γλώσσης . . ἣν μεταχειρίζεται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ . . καὶ ἥτις εἶνε ἡ γραφομένη ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος δι' ἀναγνωστικὸν βιβλίον κεκαθαυμένη» 1).

Μάστιγος οὔσης ὄρκον οἰκέτη δίδως ; 2)

«Ἐνῶ δὲ καὶ ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων λέγει: «μεγαλειτέρος μου, ἀνώτερός μου», ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου οὐδὲ τὴν γενικὴν ταύτην ἀνέχεται».

«Ἐκ στόματος ἀφρόνων βακτηρία ὕβρεως· χεῖλη δὲ σοφῶν φυλάξει αὐτούς» 3).

«Διὰ τῶν Ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὀφείλομεν προσέτι νὰ ἐθίσωμεν τοὺς παῖδας καὶ εἰς τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν ἀκριβολογίαν. Δυστυχῶς ὁμως καὶ περὶ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀποδείκνυται λίαν ἀμελής. Διὰ τῶν τριῶν λέξεων καλός, κακός καὶ κάμνω ἀντικαθιστᾶ πληθὺν ἐπιθέτων καὶ ῥημάτων· (διαπρέπειν, εὐδοκιμεῖν, διακρίνεσθαι, παράγειν, μιμεῖσθαι, παρακινεῖν, ἀναγκάζειν, καθιστᾶν, ἔξοχος, ἀγαθός, βαθύς, ἀνώμαλος, δύσβατος, πηλώδης, στερεός κτλ.). Διὰ τοῦ ἔρχομαι ἀντικαθιστᾶ ὁ συγγραφεὺς τὰ ῥήματα ἐπιστρέφω, ἀναβαίνω, ἀνέρχομαι κτλ. διὰ τοῦ ἐχάθη ἀντικαθιστᾶ τὰς ειδικωτέρας ἐκφράσεις κατηναλώθη, κατασπαταλήθη κατησώτεύθη κτλ.»!

Ταῦτα λέγουσιν οἱ ὀπισθεν τοῦ κ. Σιμοπούλου ὑποκρυπτόμενοι σο-

1) Καὶ ἀλλαγῆς τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν (σελ. 13) οἱ αὐτοὶ κ. κριταὶ περὶ τῶν ἐμῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων: «Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμελεημένος καὶ ἀκριβής· ἡ δὲ ἐρμηνεῖα πλὴν τῆς ἐνιαχοῦ χρήσεως ἀρχαίων καὶ ἀκαταλήπτων τοῖς παισὶ καὶ τοῖς διδασκάλοις αὐτοῖς ὀνομάτων κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε σαφής, εὐκόλος ἄφθορος καὶ εἰςτροφός». — Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1062, 6, 33: Τό γε μὴν ὁμοίως προσέχειν ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὐτούς διαμφορητούτων εὐθες· δῆλον γάρ τοὺς ἑτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διαψεῦσθαι. Αὐτόθ. 1085, 6, 36: Τὸ διαφωνεῖν αὐτοὺς περὶ τούτων — σημεῖον ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα οὐκ ὄντα ἀληθῆ παρέχει τὴν παραχῆν αὐτοῖς . .

2) Ἀπολλόδωρος ὁ κωμικός, ἀπ. 19, Κοκκ, τόμ. 3, σελ. 288.

3) Παροιμίαι Σολομῶντος 14, 3,

φοὶ προκειμένου περὶ παιδαρίων ὀκταετῶν! Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει ταῦτα: « Ἄλλ' ὁμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν, αὐτῶ δὲ γνωστῶν, τὰ ὅλως γνωστὰ γινῶναι πειρατέον. — Δεῖ δὲ νομίζειν ικανοὺς εἶναι τοὺς ὄρους, ἐὰν ὡσι περὶ ἐκάστου μῆτε ἀσαφεῖς μῆτε ἀκριβεῖς. — Τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδ' ἐν τοῖς δημιουργουμένοις. . . Πεπαιδευμένου γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον τὰκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. — Ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν φανερωτέρων δὲ γίνεται τὸ σαφές καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον. — Πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῆ φύσει καὶ γνωριμώτερα· οὐ γὰρ ταῦτά ἡμῖν τε γνώριμα καὶ ἀπλῶς. διόπερ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῆ φύσει ἡμῖν δὲ σαφεστέρων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῆ φύσει καὶ γνωριμώτερα. ἔστι δ' ἡμῖν πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον· ὕστερον δ' ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ διαιροῦσι ταῦτα. διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προιέναι. τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον, τὸ δὲ καθόλου ὅλον τί ἐστὶν· πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρος τὸ καθόλου. Πέπονθε δὲ ταῦτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον· ὅλον γὰρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος· ὁ δὲ ὀρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. Καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντα τοὺς ἀνδρας πατέρας καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας, ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἑκάτερον» 1).

Τοῦτο εἶνε ἐκ τῶν στοιχειωδεδεστάτων παιδαγωγικῶν διδαγμάτων,

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1029, ε, 10. — Ῥητορικὴ 1369, ε, 31. — Ἠθικὰ Νικομάχεια 1094, ε, 12 καὶ ἐξ. 23 καὶ ἐξ. — Περὶ ψυχῆς 413, α, 11. — Φυσικῆς ἀκροάσεως 184 α, 16. — Πρὸς τὸν Ἄριστοτέλους τεχνῶν Ῥητορικῶν Β'. Δ', 5'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 436. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 532: Καὶ τὸ ἐν γένει δέ τι εἰπεῖν τοῦ κατ' εἶδος σεμνότερον, οἷον ἐν γένει μὴ τι πάθη· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁμοιον κατ' εἶδος εἰπεῖν, μὴ περιπαρῆ, μὴ ἀποσφαγῆ, καὶ ἐν γένει συλλαβόντα τὰ πάντα ταῦτα ἐνὶ ὀνόματι εἰπεῖν μὴ τι πάθη. — Γαληνός, περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kühn τόμ. 5, σελ. 486· ἔκδ. Ivan. Müller, τόμ. 1, σελ. 468: Εἴτε δὲ προσίεσθαι λέγεις εἴτε διώκειν εἴτε ἐφίεσθαι, διαφέρει οὐδέν, ὥσπερ οὐδὲ εἰ βούλεσθαι ἢ ὀρέγεσθαι ἢ ἀντιποιεῖσθαι ἢ ἀσπάζεσθαι ἢ ἐπιθυμεῖν· ἡ γὰρ τῶν τοιούτων ὀνομάτων διαίσεις οὐδὲν εἰς τὴν παροῦσαν σκέψιν ὀνήνησιν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦναντίον ἀκαιρὸς τέ ἐστι καὶ τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ζήτησιν εἰς τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων ἀμφισβήτησιν ἀπάγει. διὸ καὶ τεχνάζονται τινες ἐξεπίτηδες ὑπὲρ τοῦ μηδὲν περανθῆναι πρὸς ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐπίσταται».

γνωστότατον εἰς πάντας τοὺς μαθητὰς τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις αὐτοῦ ἀκόμη.

Ἄλλά :

«Ταῦτόν ἐστιν ὁδηγὸν τυφλὸν λαβεῖν καὶ σύμβουλον ἀνόητον» 1).

«Ἀντὶ τοῦ ἀνδεστάτου καὶ φορτικῶς ἐπαναλαμβανομένου μίαν φοράν εἰς μία κτλ. ὡς ἐν σελ. 38. Μίαν φοράν εἰς ὄνος εἶχε πατήση ἐν καρφίον . . ἠδύνατο νὰ γράψῃ· ὄνος εἶχε πατήση καρφίον — Ἐν σελ. 90· Μίαν φοράν εἰς λέων ἐγήρασε καὶ . . ἠδύνατο νὰ γράψῃ λέων γηράσας — Ἐν σελ. 104 Μίαν φοράν εἰς ἀετὸς ἐκάθητο ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν ἐνὸς βουνοῦ καὶ ἐβλεπεν . . ἠδύνατο νὰ γράψῃ· ἀετὸς καθήμενος ἐπὶ κορυφῆς βουνοῦ ἐβλεπε».

«Λοιδορεῖν πράγματα ἀνίατα καὶ πόρρω προβεβηκότα ἀμαρτίας οὐδαμῶς ἠδύ, ἀναγκαῖον δ' ἐνίσι' ἐστίν» 2).

Μία τῶν ἀληθεστάτων παρατηρήσεων, ἃς τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικὸν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα εἶνε καὶ ἡ τοῦ Θουκυδίδου (2, 40, 3) αὕτη: «Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει 3). Θὰ ἦτο δυνατὸν ἄνθρωπος, καὶ τὸν Αἴσωπον μόνον πεπατηκῶς, νὰ γράψῃ τοιαῦτα περὶ τοῦ ὕφους τῶν Αἰσωπειῶν μύθων καὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν; Καὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας ἂν διεφύλλιζε, καὶ τὸ πρῶτον ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν σοφῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ἐὰν ἐβλεπε, θὰ ἐμάνθανε τὸ ὀρθὸν ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ θὰ ἀπετρέπετο ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκθεατρισθῇ ὡς συρφετώδης τις ἀποχειρωβίωτος γράφων ὅσα ἀνωτέρω κατάκεινται ἀναγεγραμμένα.

Λέγει ὁ Ἑρμογένης: «Τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ μύθου βούλονται περιόδων ἀλλοτριῶν εἶναι τῆς γλυκύτητος ἐγγύς». — Λέγει ὁ Θέων: «Ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἀπλουστέραν τὴν ἐρμηνείαν εἶναι δεῖ καὶ προσφυῆ καὶ ὡς δυνατὸν ἀκατάσκευον καὶ σαφῆ». — Λέγει ὁ Νικόλαος: «Δεῖ τὴν τοῦ μύθου φράσιν ἀπλουστέραν εἶναι καὶ ἀνεπιβούλευτον καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀππλλαγμένην . . καὶ μάλιστα ὅταν ἐξ ἀλόγων ζῶων ὁ μῦ-

1) Πλούταρχος, Λεῖψανα συγγραμμάτων ἀδελῶν 20, ἐκδ. Βερναρδάκη, τ. 7, σ. 154.

2) Πλάτων, Νόμοι 660 C.

3) Καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐν Νιγρίνῳ, σελ. 38: Τοῦ Θουκυδίδου λέγοντος, ὅτι ἡ ἀμαθία μὲν θρασεῖς, ὄκνηρούς δὲ τὸ λελογισμένον ἀπεργάζεται.

θος ὑπάρχει συγκεείμενος. Ταύτη τοι ἀπλούστερον αὐτὸν εἶναι δεῖ, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττοντα » 1).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πρέπει νὰ εἶνέ τις εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν ἀπαιδέυτος, ἵνα περὶ μύθων προκειμένου, γράψῃ « Λέων γηράσας — ἀετὸς καθήμενος ἐπὶ κορυφῆς βουνοῦ ἔβλεπεν », ὅπως ἀπαιτοῦσιν οἱ διὰ τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ ληροῦντες.

Ὑγιον θηρίον δὲ ἐν ἀμαθείᾳ μολυνόμενον πρέπει νὰ εἶνέ τις, ἵνα γράψῃ τὰ ἐνταῦθα γεγραμμένα: « Ἀντὶ τοῦ ἀηδεστάτου καὶ φορτικῶς ἐπαλαμβανομένου μίαν φορὰν, εἰς, μία κτλ. ὡς Μίαν φορὰν εἰς ὄνος — Μίαν φορὰν εἰς λέων — Μίαν φορὰν εἰς ἀετὸς », ἀφοῦ οἱ μὲν τεχνογράφοι κηρύττουσιν ὅτι ὁ μῦθος πρέπει νὰ εἶνε ἀπλούστατος, « ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀμιλίας ἐξαλλάττων » 2), οἱ δὲ σοφοὶ συγγραφεῖς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμματολογιῶν χαρακτηρίζουσι τὸν τύπον τοῦτον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μύθου « μίαν φορὰν εἰς » κτλ. ὡς σύμφυτον τρόπον τινὰ μετὰ τοῦ μύθου 3), οἱ δὲ ἐν τοῖς βιβλίοις ἀναγράψαντες μύθους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους μέχρι τοῦ Grimm καὶ τοῦ Jacobs, δὲν ἀπέκρουσαν τὸν « ἀηδέστατον καὶ φορτικώτατον » τοῦτον τύπον τῆς εἰς τοὺς μύθους εἰσαγωγῆς 4), καὶ τὰ παιδιάρια τῶν σοφῶν ἐθνῶν οὐχὶ σπα-

1) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 1, ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 15. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 4. — Θέων, Προγυμνάσματα 2, ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 175. Spengel, τόμ. 2, σελ. 74. — Νικόλαος, Προγυμνάσμ. 1. ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 454. Ἰδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 293-294.

2) Νικόλαος, ἐνθ. ἀνωτ.

3) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1872, τόμ. 1, σελ. 380: Wie die Volksmässige Erzählung feste Formen liebt, so wurde auch hier die einzelne Fabel meist mit einer bestimmten Wendung eingeleitet.

4) Πλάτων, Πρωταγόρας 320 C: Ἦν ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. — Φαίδρος 237 B: Ἦν οὕτω δὴ παῖς, μᾶλλον δὲ μειρακίσκος· τούτῳ δ' ἦσαν ἐρασταὶ πάνυ πολλοί. — Ἀριστοφάνης, Σφήκες 1182: Οὕτω ποτ' ἦν μῦς καὶ γαλῆ. Αὐτόθ. 1434: Ἐν Σουδάρει γυνή ποτε κατέαξ' ἐχίνον. Αὐτόθ. 1445: Ἀΐσωπον οἱ Δελφοὶ ποτε . . | φιάλην ἐπητιῶντο κλέψαι τοῦ θεοῦ· | ὁ δ' ἔλεξεν αὐτοῖς ὡς ὁ κάρθαρος ποτε κτλ. Εἰρήνη 133: Κατ' ἔχθραν ἀετοῦ πάλοι ποτὲ εἰς θεοῦς κάρθαρος κτλ. Λυσιστράτη 781: Μῦθον βούλομαι λέξαι τιν' ὑμῖν, ὃν ποτ' ἤκουσ' | αὐτὸς ἔτι παῖς ὢν. | οὕτως ἦν ποτε νέος Μελανίων τις, ὅς | φεύγων γάμον ἤκετο εἰς ἐρημίαν | κἂν τοῖς ὄρεσιν ᾤκει. Αὐτόθ. 805: Κάγῳ βούλομαι μῦθόν τιν' ὑμῖν ἀντιλέξαι | τῷ Μελανίωνι. | Τίμων ἦν τις ἀτδροτος ἀδάτοις ἐν | σκώλοισι τὰ πρόσωπα περιειργμένος, | Ἐρινύος ἀπορρώξ. — Θεόκριτος, Θαλύσια 7, 1: Ἦς χρόνος ἀνὶκ' ἐγώ τε καὶ Εὐκρίτος εἰς τὸν Ἄλεντα | εἴρπομες ἐκ πόλιος κτλ. — Καλλιμάχος (παρὰ Κλήμεντι τῷ

νίως ἐν « τῷ ἀπιδεστάτῳ καὶ φορτικωτάτῳ » τούτῳ τύπῳ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις τὰ μυθικὰ ἀναγινώσκουσιν 1).

« Ἀλλὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου καὶ παντοῖα ἄλλα γλωσσικὰ ἁμαρτήματα περὶ τε τὸν τονισμόν καὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν συνδέσμων, τῶν ἐγκλίσεων, τῶν χρόνων κτλ.».

« Ἀπρεπῆ τὰ τοιαῦτα πολλῶν ἐναντίον λέγειν ἄλλως τε καὶ τηλικούτῳ » 2).

« Πάντα ὅμως τ' ἀνωτέρω ἁμαρτήματα καθιστῶσι τὸ βιβλίον καὶ ὑπὸ ἐποψίν γλώσσης ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα ».

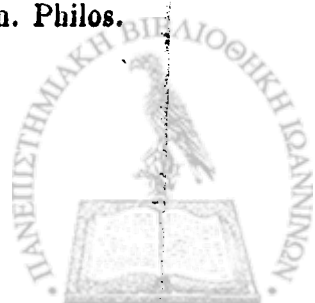
« **Ποίει ἃ κρίνεις εἶναι καλά, κἄν ποιῶν μέλλῃς ἀδοξήσειν· φαῦλος γὰρ κριτῆς καλοῦ πράγματος ὄχλος** » 3).

Ἄλεξανδρεῖ, Στρωματ. ἔκδ. Potter, σελ. 597): Ἦν κείνος οὐνιαυτός, ᾧ τό τε πτηνόν κτλ. — Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος, τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα 2, 11: Ἦν γὰρ χρόνος ὅτε τῆς πορφύρας ὁ κόσμος ἀνθρώποις ἀπόρρητος ἦν· μικρὸς δ' αὐτὴν ἐκάλυπτε κόχλος ἐγκύκλιω μυχῶ. — Σχολιαστὴς Ἀριστοφάνους ἐν Σφηξίν 1182: Πρὸς τὴν συνήθειαν ὅτι τὸν μῦθον προέταττον οὕτως, οἶον, ἦν οὕτω ποτὲ γέροντων καὶ γραῦς. — Grimm (παρὰ Rein « Das erste Schuljahr, Dresden 1885, σελ. 65 - 76): Die Sterunthaler: Es war einmal ein kleines Mädchen κτλ. — Der süsse Brei: Es war einmal ein kleines, armes Mädchen, das wohnte κτλ. — Der Wolf und die Sieben jungen Geislein: Es war einmal ein alte Geis, die hatte κτλ. Fundevogel: Es war einmal ein Förster, der ging κτλ. — Jacobs, (ἐν τῷ Ἀναγνωσματάτῳ τοῦ Gabriel, (Ausc. B. I Theil, 1874, σελ. 60, ἀρ. 100): Das Kind unter den Wölfen: Auf den Riesengebirge lebte einmal eine arme Frau κτλ. κτλ.

1) Gabriel Supprian, Deuts. Lesebuch, Ausg. B, I. Theil, 1874, σελ. 60, ἀριθ. 100, σελ. 61, ἀριθ. 101. σελ. 63, ἀριθ. 102. σελ. 144, ἀριθ. 219. σελ. 149, ἀριθ. 225. — Deutsches Lesebuch herausg. v. einer Kommission der Schuldirektoren Leipsigs II Stufe, 1894, σελ. 25, ἀριθ. 40. σελ. 146, ἀριθ. 186. — Erkelenz, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, 2 Ausg. Köln 1891, σελ. 57, ἀριθ. 52. — Rrännert, zweites Schul- und Bildungsbuch, elfte Aufl. Rudolstadt, 1893, σελ. 52, ἀριθ. 91. σελ. 53, ἀριθ. 92. — Hansen, Deutsches Leseb. I Theil, 21 Auf. Leipzig 1886, σελ. 13, ἀριθ. 29. σελ. 78, ἀριθ. 131. — Haesters, Deuts. Lesebuch für die Mittelklasse der Volksschule, 18 Aufl. Essen 1894, σελ. 12, ἀριθ. 12. σελ. 15, ἀριθ. 15. σελ. 26, ἀριθ. 9. σελ. 88, ἀριθ. 24.

2) Πλάτων, Παρμενίδης 136 D.

3) Πυθαγόρας, Δημοφίλου γινῶμαι Πυθαγορικαὶ 35, Mullach Fragm. Philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 499 α.

Δ' ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Τι δεῖ δασεῖν καὶ μανθάνοντα πράγματα ἔχειν; . . Σωφροσύνην καὶ κοσμιότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ εὐταξίαν καὶ ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν καὶ φιλοτιμίαν. . . ταῦτα γὰρ πάντα ἄξια λόγου Ἕλλησιν.

(Πλάτων, Ἀλκιβιάδης 119 Β-124 Ε).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ λέξις ἐν γένει.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Οἱ Ὀμηρικοὶ καὶ Ἡσιόδειοι μῦθοι. — Τῶν διδασκαλικῶν λόγων κατὰ τὸ δυνατόν διάπτυξις. — Τὸ ἐν τῇ ποιήσει παιδευτικὸν στοιχεῖον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παιδευταὶ τοῦ ἔθνους. Ἀποστοματισμὸς τῶν ποιημάτων. Ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνοπαίδων. — Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἢ ποσότης αὐτοῦ. — Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἢ διήγησις ἔστω λεπτομερής, ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα. Τὰ παραδείγματα κατὰ ταύτας. — Τὰ βέλτιστα ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μῆκη τιμητέον. — Τῆς ἐναργείας καὶ τῆς λογικῆς ἀνελιξέως ἐνεκα ἔστιν ὅτε ἀναγκαῖα ἡ διλογία. — Διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μῆκους δεόμεθα. — Ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις τῶν σχημάτων, τῆς ταυτόλογίας, τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως καὶ τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διάνοημα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. — Δίς καὶ τρίς τὸ καλὸν τὸ δὲ κακὸν οὐδ' ἄπαξ. — Λόγου μέγεθος οὐχ ὕψει οὐδὲ μῆκει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν.

Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνώσματος τῆς τετάρτης τάξεως νομίζει τις ὅτι εὐρίσκεται ἐν καπηλείῳ ἐν τῷ μέσῳ ἀποχειροβιῶτων, ἀτάσθαλα περὶ ῥυπαρὰν τράπεζαν ληρούντων.

Ποῦ ἐκρύπτετο τόση παχυλὴ ἀμάθεια, τόσον καπηλικὸν φρόνημα, τόση ἀλλοφροσύνη! Χάριν μελετῶν κοινωνικῶν, χάριν μελετῶν ψυχολογικῶν ἀξίζει ὄντως τὸν κόπον νὰ ρίψωσιν ἐν βλέμμα οἱ παρ' ἡμῖν

λόγιοι εἰς τὴν ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τοῦ 1894 ἔκθεσιν, τὴν φέρουσαν ὑπογραφὴν «Κ. Ζησίου» 1), ἵνα ἴδωσιν εἰς τίνων χεῖρας δύναται ἔστιν ὅτε νὰ εἶνε παραδεδομένη ἢ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασι παιδεία τῶν τέκνων ὑμῶν!

Λέγει ὁ κύριος οὗτος :

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματοῦρον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς τετάρτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ Χαρισίου Παπαμάρκου ἐκ σελίδων τριακοσίων τριάκοντα πέντε συγκείμενον, διήρηται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια ἐπιγραφόμενα Κακίαι διάφοροι, Ἄρεται διάφοροι, Φιλοπατρία, Τὸ κακὸν τιμωρεῖται, τὸ ἀγαθὸν βραβεύεται, Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἑλληνικὴ φύσις, φαινόμενα φυσικά, Ὁ κόσμος. Περιέχει δὲ μύθους δεκατέσσαρας, διηγήσεις ἕξ, ἱστορικὰ δεκαῆξ, μυθολογικὰ δώδεκα, πραγματογραφίας καὶ περιγραφὰς εἴκοσι καὶ ὀκτώ, ποιήματα δέκα ἑπτὰ καὶ μίαν ἠθικὴν διδασκαλίαν περὶ Θεοῦ· ἔχει δὲ καὶ πολλὰς δημῶδεις παροιμίας μετὰ τε τοὺς μύθους καὶ τινὰς τῶν διηγήσεων».

Ἄποχειροβιώτων λῆροι!

Οὔτε τὰ ὀνόματα ἔχουσιν ἐπίφασιν τινὰ ἐπιστημονικότητος οὔτε τὰ πράγματα ἔχουσιν νηφαλιότητος. Οἱ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένοι «μῦθοι» δὲν λέγονται «μῦθοι», λέγονται «Αἰσώπειοι μῦθοι» 2). Αἱ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένοι «διηγήσεις» δὲν λέγονται διηγήσεις, λέγονται «διηγήματα» 3). Τὰ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένα «ἱστορικά»,

1) Ἐκθέσεις τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἐν Ἀθήναις 1864, σελ. 23 - 32 καὶ ἰδίως ἐν σελ. 28 - 30.

2) Θέων, Προγυμνάσματ. 3, ἔκδ. Walz τόμ. 1, σελ. 172. Spengel τόμ. 2, σελ. 72: Μῦθος ἐστὶ λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀληθειαν, εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι μὴ περὶ πάντων μύθου τὰ νῦν ἢ σκέψις ἐστίν, ἀλλ' οἷς μετὰ τὴν ἔκθεσιν ἐπιλέγομεν τὸν λόγον, ὅπου εἰκῶν ἐστίν· ἔσθ' ὅτε μέντοι τὸν λόγον εἰπόντες ἐπισφύρομεν τοὺς μύθους. καλοῦνται δὲ Αἰσώπειοι καὶ Λιβυτικοὶ ἢ Συβαριτικοὶ τε καὶ Φρύγιοι. . . Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται ὡς ἐπίπαν — Ἐρμογένης, Προγυμνάσμ. 1, Walz τόμ. 1, σελ. 9. Spengel τόμ. 2, σελ. 3: Τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις. . . φαίνονται δὲ τούτῳ χρησάμενοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι. . . ὀνομάζονται δὲ ὑπὸ τῶν εὐρόντων οἱ μὲν Κύπριοι, οἱ δὲ Λιβυκοί, οἱ δὲ Συβαριτικοί, πάντες δὲ κοινῶς Αἰσώπειοι λέγονται — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 452: Καὶ τοῦτο δὲ γινῶναι καλόν, ὡς τοὺς μύθους οἱ μὲν Αἰσωπειοὺς ὀνόμασαν, οἱ δὲ Συβαριτικούς. . . Αἰσωπειοὺς τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους. . . εἰσὶ δὲ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκείμενοι. Ἰδ. καὶ Ἀφθόνιον ἐν Προγυμνάσμ. 1, Walz τόμ. 1, σελ. 59. Spengel τόμ. 3, σελ. 452.

3) Ἐρμογένης, Προγυμνάσματα 2, Walz τόμ. 1, σελ. 16. Spengel τόμ. 2, σελ.

«μυθολογικά», δὲν λέγονται ἱστορικά, μυθολογικά, λέγονται διηγήματα ἱστορικά, διηγήματα μυθικά 1). Ἐπειτα ἐὰν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ κ. κριτοῦ δὲν ἦσαν τεθολωμένοι, θὰ διέκρινον ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δὲν εἶνε δέκα καὶ τέσσαρες, ἀλλὰ δέκα καὶ τρεῖς· τὰ μυθικά διηγήματα (τὰ «μυθολογικά» κατ' αὐτὸν) δὲν εἶνε δώδεκα ἀλλὰ δέκα· τὰ ἱστορικά διηγήματα δὲν εἶνε δέκα καὶ ἕξ, ἀλλὰ δέκα καὶ ἑννέα· αἱ πραγματογραφίαι καὶ αἱ περιγραφαὶ δὲν εἶνε εἴκοσι καὶ ὀκτώ, ἀλλὰ εἴκοσι καὶ ἕξ· τὰ ποιήματα δὲν εἶνε δέκα καὶ ἑπτὰ, ἀλλὰ δέκα καὶ ὀκτώ. Ἡ καλουμένη «ἠθικὴ διδασκαλία» πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ διδασκαλία. Εἶνε ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας πασίγνωστος τοῦ Ἀριστοτέλους καλλιλογικὴ ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ 2)· τὰ ἑννέα δὲ πλασματικά ἢ βιωτικά διηγήματα διὰ λόγους φυσιολογικοὺς ἴσως ἔμειναν ὅλως ἀμνημόνευτα εἰς τὴν σοβαρὰν ταύτην ἔκθεσιν.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτής :

«Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἡ ἀπνεκρωμένη τάξις, ἡ καλὴ καὶ καθαρὰ πανταχοῦ γραφὴ καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν».

«Ἡ ἄμπελος τρεῖς βότρυας φέρει· τὸν μὲν πρῶτον ἡδονῆς, τὸν δεύτερον μέθης, τὸν τρίτον ὑβρεως» 3).

Ἔθρις πρὸς τὴν λογικὴν εἶνε ἡ ἀοριστία τῆς ἐκφράσεως «ἀπνεκρωμένη τάξις». Ἔθρις πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν εἶνε ἡ ἀνάμιξις

4 : Διαφέρει δὲ διήγημα διηγήσεως, ὡς ποίημα ποιήσεως· ποίημα μὲν γὰρ καὶ διήγημα περὶ πρᾶγμα ἐν, ποίησις δὲ καὶ διήγησις περὶ πλείονα, οἷον ποίησις ἢ Ἰλιάς καὶ ποίησις ἢ Ὀδύσεια, ποιήματα δὲ ἀσπίδοποιία, νεκρομαντεία, μνηστηροφονία. καὶ πάλιν διήγησις μὲν ἢ ἱστορία Ἡροδότου, ἢ συγγραφή Θουκυδίδου, διήγημα δὲ τὸ κατ' Ἀρίστα, τὸ κατ' Ἀλκμαίωνα. — Ἀφθόνιος ὁ Σοφιστής, Προγυμνάσματ. 2, Walz τόμ. 1, σελ. 60. Spengel τόμ. 2, σελ. 22 : *Διήγημα . . διενήνοχε διηγήσεως, ὡς ποιήσεως ποίημα· ποίησις μὲν γὰρ πᾶσα ἢ Ἰλιάς, ποίημα δὲ ἢ τῶν Ἀχιλλέως ὄπλων κατασκευή.*

1) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματ. 2, ἐνθ. ἀν : Εἶδη δὲ διηγήματος βούλονται εἶναι, τέσσαρα· τὸ μὲν γὰρ εἶναι μυθικόν, τὸ δὲ πλασματικόν, ὃ καὶ δραματικόν καλοῦσιν, οἷα τὰ τῶν τραγικῶν, τὸ δὲ ἱστορικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 2, ἐνθ. ἀνωτ : Τῶν διηγημάτων τὰ μὲν ἐστὶ μυθικά, τὰ δὲ ἱστορικά, τὰ δὲ πλασματικά. Αὐτόθι 1 : Εἰσὶ δὲ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκείμενοι . . τούτους δὲ τινες καὶ οὐδὲ μύθους, ἀλλὰ μυθικά ἐκάλεσαν διηγήματα. — Πρβλ. καὶ Κορνοῦτον, τέχνη ρητορικὴ 54, ἐκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 363.

2) Ἀριστοτέλης, ἀπ. 14, σελ. 1476, α, 34.

3) Ἐπίκτητος, ἀπόσπ. 115.

έν κρίσει βιβλίων παιδαγωγικῶν τῆς ιδιότητος « ἡ καλὴ καὶ καθαρὰ πανταχοῦ γραφή ». Ὑβρις πρὸς τὴν ἠθικὴν τὸ μέμφεσθαι τινα ὡς « ἀνορθόγραφον » ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως.

« Ὑπερέχει δὲ καὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου, τούτου μάλιστα, κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, τοῦ δευτέρου δὲ μόνου καθ' ὅτι περιέχει πολλὰ καὶ καλὰ ἄρθρα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς, ἐκλογὴν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀξίαν λόγου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας. Καὶ τίς μὲν ἢ ἀξία ἱστορικῶν διηγημάτων ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν μυθολογίαν τὴν Ἑλληνικὴν ἢ ἐπιτροπεία ἐπαινεῖ τὸν συγγραφέα τοῦ Ἀναγνωσματορίου 1), διότι τὴν ὕλην τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐζήτησε καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μύθῳ, τῷ καλλίστῳ καὶ χαριεστάτῳ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πλάσματι. Ἦθελε δὲ συγχαρῆ αὐτῷ, ἂν ἢ ἐκλογὴ τῶν μύθων ἦτο ἐπιμελεστέρα, ἂν δηλ. ἀντὶ τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανὸς ἐγράφοντο ἄλλοι τινὲς τῶν χαριεστέρων, τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων, καὶ ἂν ἐν συντόμῳ βραχυλογία παρετίθεντο ».

« Ἀρμόττει δὲ γνωμολογεῖν ἡλικία μὲν πρεσβυτέροις, περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τις ἐστίν, ὡς τὸ μὲν μὴ τηλικούτον ὄντα γνωμολογεῖν ἀπρεπές . . . περὶ δ' ὧν ἄπειρος, ἡλίθιον καὶ ἀπαιδευτον » 2).

Ἐν πρώτοις ὁ κ. κριτῆς εἶχε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν ὡς λόγιος ἀνὴρ νὰ εἴπῃ ἡμῖν τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα ἐκράτησε τὰ τόσον πολύτιμα καὶ τιμητικὰ αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν χρηστῶν καὶ μεμουςωμένων συντρόφων αὐτοῦ συγχαρητήρια πρὸς ἀναγνωσματοριογράφον γράψαντα τοὺς Ἡσιοδεῖους καὶ Ὀμηρικοὺς μύθους περὶ τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανὸς καὶ οὐχὶ τινὰς τῶν ἐκ πάσης προελεύσεως μύθων « τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων ». Δεύτερον ὡς τίμιος ἄνθρωπος εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὀνομάσῃ ἕνα καὶ « τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων χαριέστερον » τῶν ὑπ' αὐτοῦ ψεγομένων τούτων καὶ τρίτον ὡς γνωμολογῶν εἶχε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἴπῃ τί εἰς τὸ πρεπωδέστερον τῶν τοιούτων μύθων θὰ συνέβαλλεν « ἡ ἐν

1) « Δέδοικα, μὴ τι παρ θεοῖς | ἀμβλακῶν τιμᾶν πρὸς ἀνθρώπων ἀμεΐψω ». Ἴβυκος ἀπόσπ. 24, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 245.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1315, α, 2.

συντόνῳ βραχυλογία παράθεσις αὐτῶν». Ταῦτα δὲ πάντα ἵνα μηδείς τολμήσῃ νὰ διανοηθῇ περὶ αὐτοῦ τὸ μυριάκις ἐνταῦθα καὶ πάντοτε πρεπόντως καὶ ἀρμοδίως ἀκουσθὲν τοῦ Δημοσθένους ἐκεῖνο: «Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 1).

Λέγει ὁ Bernardy: «Τὸ θεολογικὸν σύστημα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀναπτύσσεται ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου (στίχ. 453-480). Κορυφὴ τούτου εἶνε ὁ Ζεὺς καὶ ἡ δέσμευσις τῶν ἀχαλινώτων φυσικῶν δυνάμεων. Τὸ λαμπρότατον δὲ σημεῖον τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν ἢ κατὰ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῶν Τιτάνων μάχη» 2).

Περὶ δὲ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν τοιούτων ἀριστουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι: «Ἔστι παιδεία τις ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν. . . Τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρησίμον ἤκιστα πρέπει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις. . . καὶ τὰναγκαῖα (δεῖ) καὶ τὰ χρήσιμα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. . . Οἱ νέοι μᾶλλον αἰροῦνται πράττειν τὰ καλὰ τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ· ἔστι δὲ ὁ μὲν λογισμὸς τοῦ συμφέροντος, ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ» 3). — Καὶ πάλιν: «Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς τοῖς ἡδέσιν. . . τὸ δὲ θαυμαστὸν ἡδύ. . . διὸ δεῖ ἐμποιεῖν ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος» 4). — Πᾶν δὲ τὸ σύνθητες μικροπρεπές, διὸ καὶ ἀθαύμαστον. . . Μεγαλεῖον δὲ τί ἐστι καὶ ἡ ἀλληγορία. . . ὃ δὲ σαφές καὶ φανερόν καταφρονεῖσθαι εἰκός, ὥσπερ πρὸς ἀποδεδυμένους 5). — Τὸ μὲν ἄπταιστον οὐ ψέγεται, τὸ μέγα δὲ καὶ θαυμάζεται. . . ἐπὶ μὲν τέχνης θαυμάζεται τὸ ἀκριβέστατον, ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν ἔργων τὸ μέγεθος. . . οὐ γὰρ εἰς πειθῶ τοὺς ἀκρωμένους ἀλλ' εἰς ἔκστα-

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐδουλίδην 34, σελ. 1309.

2) Bernardy, Grundris der Griech. Litteratur. Halle 1877, τόμ. 2, μέρ. 1, σελ. 311. — Ἀκριβέστερον περὶ τῆς ὑψίστης ποιητικῆς καὶ παιδευτικῆς ἀξίας τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ κατασυκοφαντούμενων ἐνταῦθα τεσσάρων ὑψίστων καὶ παγκάλων ἀριστουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος παρακατιῶν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

3) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1338, α, 30. 1338, β, 2. 1333, α, 1. Αὐτόθ. Ῥητορική 1389, α, 34. Πρὸς Πλάτωνα, Νόμ. 643 Ε.

4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1415, β, 1. 1460, α, 18. Πρὸς αὐτόθ. 1371, α, 33. Μετὰ τὰ φυσικά 982, β, 12.

5) Δημήτριος, Περὶ ἑρμηνείας 60. 99. 100, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 32 καὶ 47. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 276 καὶ 284.

σιν ἄγει τὰ ὑπερφυᾶ· πάντα δέ γε σὺν ἐκπλήξει τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ πρὸς χάριν αἰεὶ κρατεῖ τὸ θαυμάσιον . . καθ' ὅσον οἶόν τε τὰς ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὡσπερ ἐγκύμονας αἰεὶ ποιεῖν γενναίου παραστήματος . . Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννές ἐκρινε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς μεγάλην τινὰ πανήγυριν, εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον, ἐπάγουσα θεατὰς τινὰς τῶν ὄλων αὐτῆς ἐσομένους καὶ φιλοτιμοτάτους ἀγωνιστάς, εὐθύς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς αἰεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου . . καὶ εἴ τις περιβλέψοιτο ἐν κύκλῳ τὸν βίον, ὅσῳ πλέον ἔχει τὸ περιττὸν ἐν πᾶσι καὶ μέγα καὶ καλόν, ταχέως εἴσεται πρὸς ἃ γεγονάμεν. Ἐνθα φυσικῶς πως ἀγόμενοι μὰ Δία οὐ τὰ μικρὰ ρεῖθρα θαυμάζομεν, εἰ καὶ διαυγῆ καὶ χρήσιμα, ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἴστρον ἢ Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν Ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτί φλογίον ἀνακαίόμενον, ἐπεὶ καθαρὸν σώζει τὸ φέγγος, ἐκπληττόμεθα τῶν οὐρανίων μᾶλλον, καίτοι πολλάκις ἐπισκοτούμενων, οὐδὲ τῶν τῶν τῆς Αἴτνης κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἥς αἱ ἀναχοαὶ πέτρους τε ἐκ βυθοῦ καὶ ὄλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνον προχέουσι πυρός. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ἐκείν' ἂν εἴπομεν, ὡς εὐπόριστον μὲν ἀνθρώποις τὸ χρειώδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον, θαυμαστὸν δ' ὁμως τὸ παράδοξον 1). — Ἔστι δὲ καὶ ἐν πράγμασι τὸ μεγαλοπρεπές, ἂν μεγάλη καὶ διαπρεπῆς πεζομαχία ἢ ναυμαχία ἢ περὶ οὐρανοῦ ἢ περὶ γῆς λόγος » 2).

Ἔστι δὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀπαιτοῦντας ἐν τοῖς λόγοις « σύντονον βραχυλογία », ὡς ἀπαιτεῖ γνωμοτυπῶν ὁ ἡμέτερος κ. κρι-

1) Λογγίνος, Περὶ ὕψους 36, 1. 3, 1. 4. 9, 1. 35, 2 καὶ ἐξ., ἐκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 1, σελ. 163. 106. 116. 161. Ἴδ. καὶ ἀνωτέρ. σελ. 151 καὶ 201.

2) Δημήτριος, περὶ Ἑρμηνείας 75, ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 37. Spengel, τόμ. 3, σελ. 279. — Ἴδ. προσέτι καὶ Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. 1371, α, 30. — Δημήτρ. περὶ Ἑρμην. ἐνθ. ἀν. 254. 283, ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 106 καὶ 115. Spengel, τόμ. 3, σελ. 317 καὶ 322. — Λογγίνος, ἐνθ. ἀνωτ. 15, 11. ἐκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 135. — Περὶ δὲ τοῦ Τυφῶνος ἰδίᾳ Ἴδ. Αἰσχύλ. Προμηθ. 351 καὶ ἐξ. Πίνδαρ. Πυθιονικ. 1, 15-29. Πλάτων, Φαῖδρ. 230 Α. Πλούταρχ. πρὸς Κολώτην 1119 Β. Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδ. κεφ. 45 καὶ 55.

τής, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκαλεῖ ἡλιθίους καὶ γελοίους εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς πραγματείας ταύτης ἀναγραφέντων. Ἐνταῦθα εὐκαιρον νὰ ὑπομνησθῶσι μόνον τὰ τοῦ Σιμπλικίου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Εὐριπίδου τάδε: Καὶ εἰσὶ μὲν οἱ λόγοι σαφεῖς· οὐ χεῖρον δὲ ἴσως, κατὰ τὸ δυνατόν διαπτύσσειν αὐτούς· ὅ τε γὰρ γράφων συμπαθέστερός τε ἅμα πρὸς αὐτοὺς γενήσεται καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν κατανηθητικώτερος καὶ τῶν φιλομαθῶν οἱ πρὸς λόγους ἀσυννηθέστεροι, ἴσως ἔξουσί τινα χειραγωγίαν ἐκ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν 1). — Μᾶλλον δὲ σαφές ἔσται τὸ λεγόμενον διὰ πλειόνων ῥηθὲν 2). — Τὰ μακρὰ τῶν σμικρῶν λόγων | ἐπίπροσθὲν ἔστι καὶ σαφῆ μᾶλλον κλύειν » 3).

« Καὶ ταῦτα μὲν μικρὰ εἶναι καὶ διορθωτέα σφάλματα, ἀλλὰ μέγιστα νομίζομεν τοῦ Ἀναγνωσματορίου τούτου ἀμαρτήματα τὴν γλισχρότητα τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς. . Ἐπρεπε πολλῶ πλείονα νὰ παραταχθῶσιν· διότι ὁ κ. συγγραφεὺς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, γνωρίζει βεβαίως ἡλικίην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα· διότι ἐν αὐτοῖς εὕρισκον ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα. Ἐν τοῖς σχολείοις σχεδὸν μόνον ποιητὰ ἐδιδάσκοντο καὶ ὁ γραμματιστὴς ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας φέρων εὐχερῶς οὕτως εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν μεγάλων τῆς πατρίδος πνευμάτων τοὺς μαθητάς, οἵτινες ἐμνημόνευον τῶν ποιημάτων καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα βίον (ὄρα ἀπ. ἐκ τοῦ Λίνου τοῦ Ἀλεξ. παρὰ Koek comicorum Atticorum Fragmenta II σελ. 345. Πλ. Πολιτ. Β' 363 Α καὶ ἐξ. Γ. 386 καὶ ἐξ. 407 Α. Πρωταγ. 339 Α καὶ ἐξ. Γοργίας 484 Β - C. Νόμων Ζ' 810 καὶ ἐξ. Λυκούργ. κατὰ Λεωκρ. 100, 102, 107. Διὸ δικαίως ὁ Ἀριστοφάνης (Βάτρ. 131) περὶ τῶν ποιητῶν λέγει « ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγέννηται ».

« Ἐν οἴνῳ μὴ πολυλόγει, ἐπιδεικνύμενος παιδείαν· θολερὰ γὰρ ἀποφθέγξῃ » 4).

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι ἡ « ἀμελῶς γενομένη », ἐκλογὴ

1) Σιμπλικίος, Ἐξηγήσεις εἰς τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, προοίμιον, ἔκδ. Dübner, σελ. 2, στίχ. 24. Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ ἴδιος ἐν κεφ. 33, Dübner, σελ. 112, στίχ. 41.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1358, α, 9.

3) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 640.

4) Ἐπικτήτος, ἀπόσπ. 116, ἔκδ. Dübner, σελ. 26 ἐν τέλει.

τῶν μύθων εἶνε « μικρὸν καὶ διορθωτέον σφάλμα », ἂν ὄντως τοιαύτη ὑφίσταται, ὡς ἐν τῷ νῦ τοῦ κ. κριτοῦ ἰνδάλλεται. Εὐχερές πρᾶγμα εἶνε νὰ εὐρεθῶσιν ἀντὶ τῶν Ὀμηρικῶν καὶ Ἡσιοδείων μύθων « τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανός », τῶν ἀπαρεσκόντων εἰς τὸν χαρίεντα τοῦτον κύριον, « ἄλλοι τινὲς τῶν χαριστέρων, τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων » ; Εὐχερές εἶνε νὰ εὐρεθῶσι ποιηταὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου « χαριστέροι » ; Ἄλλ' ἀφοῦ εἶνε τόσον εὐχερές, διατὶ αὐτός, σιτιζόμενος ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ κριτῆς ὢν, δὲν ὑποδεικνύει τοὺς « χαριστέρους » τούτους ποιητὰς καὶ τοὺς « χαριστέρους τούτους μύθους, τοὺς εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένους » ;

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα καὶ δεινῶς ἐωλοκρασίας ἀπόζον ὅτι ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως « ἡ ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικὴ τροφή εἶνε γλίσχυρα ». 18 ὅλα ἔμμετρα ποιήματα τῶν ἐξοχωτέρων τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων ποιητῶν Α. Σούτσου, Ἄλ. Ῥαγκαβῆ, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Ἀγγέλου Βλάχου, Καρασούτσα, Προβελεγγίου, 580 στίχους ἐν ὄλῳ ἀποτελοῦντα καὶ 32 καταλογάδην ποιήματα τῶν ἐξοχωτάτων πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ποιητῶν, Ὀμήρου, Ἡσιόδου, Πινδάρου, Ἀλκαίου, Ἀνακρέοντος, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀριστοφάνους καὶ Schiller, σελίδας πλείστας πληροῦντα, νομίζω ὅτι εἰς πάντα θὰ ἐφαίνοντο ἀρκετά, πλὴν τῶν ἐχόντων τοὺς ὀφθαλμοὺς τεθολωμένους καὶ τῶν ἐχόντων « παλῶ σεσαγμένον τὸ κέαρ » καὶ μὴ αἰσθανομένων τὴν ποιητικότητα αὐτῶν.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι « ἡ πραγματογνωσία εἶνε δαψιλῆς καὶ δὴ καὶ μετὰ σπατάλης », προκειμένου περὶ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως, διότι πᾶς ἀθόλωτος ὀφθαλμὸς καὶ τυχαίως ριπτόμενος ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος ἐπιστημονικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως θὰ ἐβλεπεν ὅτι ἡ πραγματογνωσία εἶνε τὸ πλείστον τοῦ ὅλου βιβλίου, πᾶς δὲ νηφάλιος θὰ ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὴν ἀπλὴν σκέψιν ὅτι ὅσον αὐξάνει ἡ πνευματικὴ δύναμις τῶν παιδῶν, τόσον πλείοτερον πρέπει νὰ ὑποχωρῇ ἡ ἄσκησις τῆς φαντασίας καὶ νὰ προβαίνει ἡ ἄσκησις τῆς παρατηρητικῆς καὶ κριτικῆς δυνάμεως τοῦ παιδευομένου, καὶ πάντες, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντων, γνωρίζουσι τὸ στοιχειωδέστατον τοῦτο τοῦ Πλάτωνος : « Μειράκια μὲν ὄντα καὶ παιδας μεираκιώδη παιδεῖαν μετα-

χειρίζεσθαι δεῖ . . προϋούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια» 1).

Θυλερόν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων εἶνε καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ κ. συγγραφέως», διότι πᾶς ἀθόλωτον τὸν νοῦν ἔχων θὰ διέκρινεν ὅτι ὄχι τὰ πλεῖστα, ἀλλὰ πάντα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως εἶνε «ποιήματα καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῆ» Ὅπως δὲ μὴ ἐπαναληφθῆ τὸ περὶ συκοφάντου χαρακτηριστικώτατον ἐκεῖνο καὶ μυριάκις ἐνταῦθα ἐπαναληφθὲν τοῦ Δημοσθένους, ὠφελεν ὁ μυκτῆρ οὗτος ὁ ἀττικὸς νὰ ὀνομάσῃ τού- λάχιστον ἐν ποίημα «μὴ καλὸν καὶ μὴ καλῶς ἐκλεχθὲν»· διότι πλὴν τῶν «ρύπωντων καὶ ἀύχμούντων καὶ τῶ βορβόρω χαϊρόντων» 2), ὑπὸ πάντων τῶν λοιπῶν ὡς πρεπωδέστατα καὶ σφόδρα πρὸς παιδείαν τῶν νέων ἀρμόττοντα θεωροῦνται πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ποιήματα, ἅτινα εἶνε καταγεγραμμένα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τούτῳ τῆς τετάρτης τάξεως ἀναγνωσματαρίῳ. **Κ**άλλιστα εἶνε τὰ τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν «ἡ Δέσπω, τὸ δημῶδες — «ἡ κόρη τοῦ Ἰωάννου Γαλάτη» καὶ «ὁ Ἄθως» τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου — «ἡ σκλάβια» καὶ τὸ «νάνι - νάνι» τοῦ Βαλαωρίτου — «ἡ ἠρώις τῆς νήσου Λήμνου» τοῦ Προβελεγγίου — «τὸ ἐμβατήριον» καὶ «ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου — «αἱ χελιδόνες» τοῦ Ραφτοπούλου — «τὸ κρίνον» τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου — «τὸ ῥόδον» τοῦ Βικέλα — «ἡ χρυσαλλίς» τοῦ Σκυλίτση — «ὁ Μάϊος» τοῦ Ὀρφανίδου — «εἰς ἐν ἄστρον» καὶ «τὸ στερέωμα» τοῦ Καρασούτσα — «ὁ Θεὸς» καὶ «Θεοῦ παρουσία» τοῦ Ραγκαβῆ **Α**ριστὰ δὲ τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν «ἡ κοσμογονία, ἡ θεογονία, ἡ Τιτανομαχία» τοῦ Ἡσιόδου — «ὁ Ὀλυμπος, ἡ τρικυμία, ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου, ἡ γῆ τῶν Κυκλώπων, ἡ θήρα τοῦ ἐν τῷ Παρνασσῷ κάπρου» τοῦ Ὀμήρου — «ὁ Μουσηγετης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι», τῶν Ὀμηρικῶν ὕμνων — «τὸ ἔαρ, ἡ ἔκρηξις Ἡφαιστείου» τοῦ Πινδάρου — «τὸ θέρος» τοῦ Ἀλκαίου — «τὸ ῥόδον» τοῦ Ἀνακρέοντος — «ὁ Κολωνός» τοῦ Σοφοκλέους — «τὰ ὠδικὰ πτηνὰ» τοῦ Ἀριστοφάνους — «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα»

1) Πλάτων, Πολιτεία 498 B.

2) Ἀριστοτέλης, ἀποσπ. 1, 16, 100, ἐκδ. Rose, Lipsiae 1886, σελ. 98: Δεῖ γὰρ τὸν χαριέντα μῆτε ρυπᾶν μῆτε ἀύχμειν μῆτε βορβόρω χαίρειν καθ' Ἡράκλειτον,

καὶ ὁ « βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς » τοῦ Εὐριπίδου — « οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου » καὶ « ὁ Δάμων καὶ ὁ Φιντίας » τοῦ Schiller.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι « ἐγὼ εἶπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζω βεβαίως ἠλικίην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν », διότι ἂν αὕτη ἦτο ἡ πεποίθησις τοῦ κ. κριτοῦ, τότε αὐτὸς γνωρίζων — κατὰ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν — ὀλιγώτερον ἐμοῦ ταῦτα μόνον παροινῶν ἠδύνατο νᾶ γράψῃ « μέγιστα νομιζόμεν τοῦ Ἀναγνωσματοταρίου τούτου ἁμαρτήματα τὴν γλισχρότητα τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς » Ἄν δὲ ψευδόμενος λέγῃ ταῦτα, τότε μόνον καρνηβαρῶν ἠδύνατο νὰ μὴ ἴδῃ τὸν τόσον πλοῦτον τῆς ποιήσεως, τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μου, καὶ μόνον τέλεον κραιπαλῶν ἠδύνατο τοῦ Βαλαωρίτου καὶ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Ἀγγ. Βλάχου καὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους νὰ προτιμήσῃ τὸν Φέρμπον καὶ τὸν Μαυρογιάννη καὶ τὸν Μαρτζώκη, εἰς οὓς προσήνεγκε τὸν στέφανον.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι « ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα· διότι ἐν αὐτοῖς εὔρισκεν ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα ». Δὲν ἐπαιδεύθη ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος, σοφολογιώτατε, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα, « διότι ἐν αὐτοῖς εὔρισκεν ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα ». Ὅχι! Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ δὲν ἦσαν τόσον εὐτελεῖς! Δὲν ἦσαν ἀπεξηραμμένοι τινὲς συλλογεῖς ξηρῶν « βιωτικῶν διδαγμάτων », ὅπως ἴσως δύνανται νὰ ἰνδάλλωνται εἰς στυγνὰς τινὰς ψυχὰς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόμενοι καὶ ἀνὰ χεῖρας πάντων ὄντες, Ὀμηρος καὶ Ἡσίοδος, ἦσαν διὰ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον ἡ ἀκένωτος πηγὴ πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ πάσης ἀνθρωπικῆς παιδείας 1). Ἦσαν οἱ δαιμόνιοι καὶ θεῖοι κήρυκες τῆς ἐν ἀνθρώποις

1) Ἡράκλειτος, ἀπ. 95, Mullach τόμ. 1, σελ. 328: "Ὀμηρος . . τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων . . ἀρχηγὸς δὲ πάσης σοφίας (πρὸς Bernardy, Grundr. Griech. Litt. §. 94, σημ. 3, τόμ. 2α, σελ. 80). — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς πρὸς Γναῖον Πομπήιον Ἐπιστ. κ. 1: "Ὀμηρος δι' ὃν ἦτε ἄλλη παιδεία πᾶσα παρῆλθεν εἰς τὸν βίον καὶ τελευτῶσα φιλοσοφία. — Πολύβιος, 34, 4, 4: "Ὀμηρος . . τὴν γὰρ ἐκείνου ποιήσιν φιλοσόφημα πάντας νομίζειν. — Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 32, 2: τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου ἔπη . . Μοῦσα ἐνθεὸς . . ἀγαπᾶται αὐτῶν ἡ ἱστορία . . καὶ τὸ προσηγὲς τῶν ἔπων καὶ τὸ εὐανθὲς τῆς ἀρμονίας . . Ὀμηρος ἡγεμὼν τοῦ γένους τῆς φιλοσοφίας. — Αὐτόθ. 32, 4: Δοκεῖ μοι Ὀμηρος, φύσει τε κεχρημένος θειοτάτῃ καὶ φρονήσει δεινοπάτῃ καὶ ἐμπειρίᾳ πολυτροπωτάτῃ, φιλοσοφία ἐπιθέμενος δημοσιεῦσαι ταύτην τοῖς Ἕλ-

ἀρετῆς 1), ἡ πηγὴ τῆς ἐν ἀνθρώποις μεγαλονοίας καὶ καλλιλογίας 2), καὶ ἡ πηγὴ πασῶν τῶν περὶ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐθνικῶν ἀντιλήψεων 3). Ἦσαν οἱ σεμνοὶ διδάσκαλοι τῆς ἠθικῆς 4), οἱ χρηστοὶ σύμβουλοι εἰς τὸν βίον 5), οἱ προτρέποντες ἐπ' ἀρετὴν 6), οἱ παιδεύοντες καὶ σωφρονίζοντες τὰ ἦθη 7), οἱ ἐξημεροῦν-

λῃσιν ἐν ἀρμονίᾳ τῇ τότε εὐδοκίμῳ, αὕτη δ' ἦν ἡ ποιητικὴ.— *Αὐτόθ.* 32, 1 : Αὐτὸς δὲ — Ὀμηρος — τῇ ψυχῇ πανταχοῦ περιεφέρετο, πάντα ἐπεσκόπει ὅσα οὐρανοῦ κινήματα, ὅσα γῆς παθήματα, θεῶν βουλὰς, ἀνθρώπων φύσεις, ἡλίου φῶς, ἄστρον χορούς, γενέσεις ζῶων, ἀναχύσεις θαλάττης, ποταμῶν ἐκβολὰς, τὰ πολιτικά, τὰ οἰκονομικά, τὰ πολεμικά, τὰ εἰρηνικά, τὰ γαμήλια, τὰ γεωργικά, τὰ ἵππικά, τὰ ναυτικά, τέχνας παντοίας, φωνὰς ποικίλας, εἶδη παντοδαπά, ὀλοφυραμένους, ἠδομένους, πενθοῦντας, γελῶντας, πολεμοῦντας, ὀργιζομένους, εὐχομένους, πλέοντας. Πρβλ. καὶ Πλούταρχ. περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου κεφ. 72. 92. 161. 171. 213. 216. 218.

1) *Δίωρ ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 2, σελ. 78 καὶ 80 : Τὸν μὲν Ὀμηρον ἐνόμιζεν (ὁ μέγας Ἀλέξανδρος) δαιμόνιον καὶ θεῖον τῷ ὄντι κήρυκα τῆς ἀρετῆς. . τοὺς δ' ἀνδρας ἐκείνου ἀθλητὰς τε καὶ ἀγωνιστὰς τῶν καλῶν ἔργων ἠγεῖτο — *Βασίλειος ὁ μέγας Παραίνεσις πρὸς νέους*, κεφ. 10 : Πᾶσα ἡ ποίησις τῷ Ὀμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει.

2) *Ἀριστοτέλης*, Ποιητικὴ 1459, 6, 12 : Οἷς ἅπασιν Ὀμηρος κέχρηται καὶ πρῶτος καὶ ἰκανῶς. . λέξει καὶ διανοίᾳ πάντας ὑπερέβληκεν. *Αὐτόθ.* 1460, α, 6 : Ὀμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν οὐκ ἀγνοεῖ ὁ δεῖ ποιεῖν αὐτόν.— *Αὐτόθ.* 1459, α, 30 : Καὶ ταύτη θεσπέσιος ἂν φανεῖη Ὀμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους. . ἔτι τὰς διανοίας καὶ τὴν λέξιν ἔχει καλῶς.— *Δίωρ ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 53, σελ. 274 : Ὁ μὲν Δημόκριτος περὶ Ὀμήρου φησὶν οὕτως : Ὀμηρος φύσειω λαγῶν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων· ὡς οὐκ ἐνὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσειω οὕτω καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι.

3) *Bernardy*, Grundriss der Griech. Litteratur, Halle 1876, erster Theil § 46, σελ. 253 : *Charakteristisch, selbst im Kern abgerundet erscheinen die nationalen Ansichten jenes Zeitalters von menschlichen und göttlichen Dingen.*

4) *Διογένης Λαέρτιος* 2, 11 : Δοκεῖ δὲ πρῶτος ὁ Ἀναξαγόρας τὴν Ὀμήρου ποίησις ἀποφῆνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης.— *Πλάτων* Ἀλκιβιάδης A. 112 B : Ἀλλὰ περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων. . ἀκήκοας γοῦν ἄλλων τε πολλῶν καὶ Ὀμήρου. . καὶ Ὀδυσσεύας γὰρ καὶ Ἰλιάδος ἀκήκοας. . οὐκοῦν ταῦτα ποιήματα ἐστὶ περὶ διαφορᾶς δικαίων τε καὶ ἀδίκων. — *Στράβων* 1, 25 : Τὴν Ὀμήρου ποίησιν φιλοσόφημα πάντας νομίζειν.

5) *Ἰσοκράτης*, Πρὸς Νικοκλέα 23 c : Σημεῖον δ' ἂν τις ποιήσαιτο τὴν Ἡσίοδου καὶ Θεόγνιδος καὶ Φωκυλίδου ποίησιν· καὶ γὰρ τούτους φασὶ ἀρίστους γεγενῆσθαι συμβούλους τῷ βίῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων. — *Δίωρ ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 2, σελ. 74 : Ἴσως δὲ τίνα αὐτῶν τῶν ποιημάτων καὶ δημοτικὰ λέγοιτ' ἂν, συμβουλευόντα καὶ παραινούντα τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιώταις, καθάπερ οἶμαι τὰ Φωκυλίδου καὶ Θεόγνιδος.

6) *Βασίλειος ὁ μέγας*, Παραίνεσις πρὸς τοὺς νέους, κεφ. 30 : Ἡ τί ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταῦτ' ἐποιῆσαι τὰ ἔπη, ἃ πάντες ἄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετῆν;

7) *Πλούταρχος*, βίος Λυκούργου, κεφ. 4, σελ. 41 : Ὁ Λυκούργος κατιδὼν ἐν τοῖς

τες τὰς ψυχὰς 1), οἱ παρορμῶντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ τὰ γενναῖα 2). Ἦσαν οἱ πατέρες καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς σοφίας 3). Ἦσαν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ παιδευταὶ τοῦ Ἔθνους 4), πάντας εἰς πάντα παιδεύον-

ποιημασι τοῦ Ὀμήρου τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρᾶσίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμειγμένον . . συνήγαγεν αὐτά. — Λυκοῦργος, κατὰ Λεωκράτους 100. 101: Διὸ καὶ δικαίως ἂν τις Εὐριπίδην ἐπαινέσειεν, ὅτι τὰ τε ἄλλα ὦν ἀγαθὸς ποιητῆς καὶ τοῦτον τὸν μῦθον προεἴλετο ποιῆσαι, ἡγούμενος κάλλιστον ἂν γενέσθαι τοῖς πολίταις παράδειγμα τὰς ἐκείνων πράξεις, πρὸς ἃς ἀποβλέποντας καὶ θεωροῦντας *συνεθίζεσθαι ταῖς ψυχαῖς τὸ τὴν πατρίδα φιλεῖν* . . ταῦτα, ὧ ἄνδρες, τοὺς πατέρας ἡμῶν *ἐπαίδευε* — Στράβων 1, 15, 3: Τοὺς παῖδας αὐτῶν Ἑλλήνων πόλεις πρῶτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν, οὐ ψυχαγωγίας γὰρ δῆπουθεν ψιλῆς ἀλλὰ *σωφροτισμοῦ* — *Αὐτόθ.* 1, 20, 8: Οἱ ἀρχαῖοι διὰ ποιητικῆς *ικανῶς σωφρονίζεσθαι πᾶσαν ἡλικίαν ὑπέλαβον*.

1) Πορφύριος, Πυθαγόρου βίος 32: Τὰς γοῦν διατριβὰς καὶ αὐτὸς ἔωθεν μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐποιεῖτο, ἀρμοζόμενος πρὸς λύραν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ἄδων παιᾶνας ἀρχαίους τινὰς τῶν Θάλητος. καὶ ἐπῆδε τῶν Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου ὅσα *καθημεροῦν τὴν ψυχὴν ἐδκίμασε*.

2) Ἰσοκράτης, Πανηγυρικός 159: Οἶμαι δὲ καὶ τὴν Ὀμήρου ποίησιν μείζω λαβεῖν δόξαν ὅτι καλῶς τοὺς πολεμήσαντας τοῖς βαρβάροις ἐνεκωμίασε, καὶ διὰ τοῦτο βουλευθῆναι τοὺς προγόνους ἡμῶν ἔντιμον αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν τέχνην ἔν τε τοῖς μουσικῆς ἄθλοις καὶ τῇ παιδεύσει τῶν νεωτέρων ἵνα πολλάκις ἀκούοντες τῶν ἐπῶν ἐκμανθάνωμεν τὴν ἔχθραν τὴν ὑπάρχουσαν πρὸς αὐτοὺς καὶ *ζηλοῦντες τὰς ἀρετὰς τῶν στρατευσαμένων τῶν αὐτῶν ἔργων ἐκείνοις ἐπιθυμῶμεν*. — Λουκιανός, Ἀνάχαρσις 21: Τὴν μὲν τοίνυν ψυχὴν μουσικῇ τὸ πρῶτον καὶ ἀριθμητικῇ ἀναρριπίζομεν καὶ γράμματα γράψασθαι καὶ τορῶς αὐτὰ ἐπιλέξασθαι διδάσκομεν· προῖοῦσι δὲ ἤδη *σοφῶν ἀνδρῶν γνῶμας καὶ ἔργα παλαιὰ καὶ λόγους ὠφελίμους ἐν μέτροις κατακοσμήσαντες ὡς μᾶλλον μνημονεύοιεν, ῥαψωδοῦμεν αὐτοῖς. οἱ δὲ καὶ ἀκούοντες ἀριστείας τινὰς καὶ πράξεις ἀοιδίμους ὀρέγονται κατὰ μικρὸν καὶ πρὸς μίμησιν ἐπεγείρονται, ὡς καὶ αὐτοὶ ἄδουσι καὶ θαυμάζουσι ὑπὸ τῶν ὕστερον, οἷα πολλὰ Ἡσιόδός τε ἡμῖν καὶ Ὀμηρος ἐποίησαν*. — Πλούταρχος, ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου, κεφ. 8, σελ. 668: Ἦν δὲ καὶ φύσει φιλόλογος καὶ φιλαγνώστης Ἀλέξανδρος· καὶ τὴν μὲν Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων, ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος ἦν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, εἶχε δὲ αἰεὶ μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1406, 6, 11: Ἀλκιδάμας τὴν Ὀδύσειαν ἔλεγε *καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον*. — Λυκοῦργος, κατὰ Λεωκράτους 102: Βούλομαι δ' ὑμῖν καὶ τὸν Ὀμηρον παρασχέσθαι ἐπαινῶν. Οὕτω γὰρ ὑπέλαβον ὑμῶν οἱ πατέρες σπουδαῖον εἶναι ποιητὴν, ὥστε νόμον ἔθεντο καθ' ἐκάστην πενταετηρίδα τῶν Παναθηναίων μόνου τῶν ἄλλων ποιητῶν ῥαψωδεῖσθαι τὰ ἔπη, ἐπίδειξιν ποιούμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων προηροῦντο, εἰκότως· οἱ μὲν γὰρ νόμοι διὰ τὴν συντομίαν οὐ διδάσκουσιν ἀλλ' ἐπιτάττουσιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οἱ δὲ ποιηταὶ μιμούμενοι τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων *ἐκλεξάμενοι, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως τοὺς ἀνθρώπους συμπεῖθουσιν*.

3) Πλάτων, Λύσις 214 A: Κατὰ τοὺς ποιητάς· οὗτοι γὰρ ἡμῶν ὡσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσι καὶ ἡγεμόνες.

4) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1054, ἐκδ. Kock: Τοῖς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν | ἔστι

τες, πάντας πάντα διδάσκοντες και ὠφελούντες 1). Ἐξ αὐτῶν ἐμάνθανε τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικὸν τὰς πρώτας ἀρχὰς και τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου 2). Ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκετο, ὡς ἐξ ἱερῶν τινῶν βιβλίων, τὰ περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κόσμου και ἐν γένει τὰ τῆς θρησκείας αὐτοῦ 3). Ἐξ αὐτῶν ἐμάνθανε τὰς γενεαλογίας τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλληνικῶν γενεῶν 4), τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς και τοὺς χρησμούς, τὰ παντοδαπὰ ἐπαγγέλματα και τὰς ποικίλας βιωτικὰς ἐργασίας, τὰς συντάξεις τὰς στρατιωτικὰς, τὰ ποικίλα τῶν ἀνθρώπων ἤθη και πάθη, τὰς παντοδαπὰς τῶν ἀνθρώπων πράξεις, τὰς διαφόρους ἀρετὰς και μοχθηρίας, τὰ παντοῖα παθήματα και συμφορὰς, τὰς ποικιλομόρφους περιπετείας και μεταπτώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου 5), τὰ πολυειδῆ κοινωνικὰ και πολιτικὰ καθήκοντα, και τὴν

διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖς ἡβῶσιν δὲ ποιηταί. | πάνυ δὲ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς.— Πλάτων, Ἰππαρχος 228 B: Ἰππαρχος ὃς και τὰ Ὀμήρου ἔπη πρῶτος ἐκόμισεν εἰς τὴν γῆν ταυτηνί. . ταῦτα δὲ ἐποίει βουλόμενος παιδεύειν τοὺς πολίτας. — Αὐτόθ. Πολιτεία 606 E: Οὐκοῦν, εἶπον, ὦ Γλαῦκων, ὅταν Ὀμήρου ἐπαινέταις ἐντύχης λέγουσιν, ὡς *τῆρ Ἑλλάδα πεπαιδευκεν οὗτος ὁ ποιητῆς και πρὸς διοίκησίν τε και παιδείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἄξιον ἀναλαβόντι μανθάνειν τε και κατὰ τοῦτον τὸν ποιητὴν πάντα τὸν αὐτοῦ βίον κατασκευασάμενον ζῆν.* — Αὐτόθ. Φαῖδρος 245 A: Ποίησις. . μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα κοσμοῦσα τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει.

1) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 18, σελ. 478: Ὀμηρος δὲ και πρῶτος και μέσος και ὕστατος παντὶ παιδί και ἀνδρὶ και γέροντι, τοσοῦτον ἀφ' αὐτοῦ διδούς, ὅσον ἕκαστος δύναται λαβεῖν. — Πρὸς Πλάτων. 658 D.

2) Ἡσιόδος, Θεογονία 126-153. Bernardy, ἐνθ. ἀνωτ. § 96, τόμ. 2 α, σελ. 299: « Ἐν τῇ Θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου κατέχομεν πολύτιμον μνημεῖον παλαιᾶς σοφίας, ὅπερ διεφύλαξε πρωτότυπον θησαυρὸν θεωρητικῆς ἐρεύνης περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου ».

3) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 32, 4: Μέμικται — ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὀμήρου — και θεολογία σαφῆς. — Bernardy, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 2 α, σελ. 83: « Ὁ Ὀμηρος εἶπε οἶονεῖ ἡ Ἀγία Γραφή τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου » και σελ. 76: « Ὁ Ὀμηρος ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἀγία Γραφή διὰ πάντας ἀνεξαιρέτως, τοὺς τε εὐτελεῖς και δυναμένους μέχρι τῶν βασιλέων και τῶν σοφωτάτων και ἐμπειροτάτων ἀνδρῶν. Εὐχαριστότερον ἐμάνθανον ἐξ αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν ἢ ἐκ τῶν φιλοσόφων ».

4) Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 32, 4. Bernardy, ἐνθ. ἀν. τόμ. 2 α, σελ. 266.

5) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1030: Σκέψαι γὰρ ἀπ' ἀρχῆς | ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηται. | Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετὰς θ' ἡμῖν κατέδειξε, φόνων τ' ἀπέχεσθαι, | Μουσαῖος δ' ἐξακέσεις τε νόσων και χρησμούς, Ἡσιόδος δὲ | γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους· ὁ δὲ θεῖος Ὀμηρος | ἀπὸ τοῦ τιμῆν και κλέος ἔσχεν πλὴν τοῦδ' ὅτι *χρηστ' ἐδίδαξε | τάξεις, ἀρετὰς, ὀπλίσεις ἀνδρῶν;* — Στραβων, 1, 15, 3 και ἐξ. : Οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρώτην τὴν ποιητικὴν εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμᾶς ἐκ νέων και διδάσκουσαν ἤθη και πάθη και πράξεις μεθ' ἡδονῆς· οἱ δὲ ἡμέτεροι και μόνον ποιητὴν ἔφασαν εἶναι τὸν σοφόν. — Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 32, 4: Μέμικται — ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὀμήρου. . και πολιτείας ἦθος, και ἀρεταὶ ἀν-

τῶν ὄντων ἱστορίαν 1). Τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων ἐθαύμαζον αὐτούς καὶ ἐτίμων καταπλησσομένοι ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ χάριτος τῆς ποιήσεως αὐτῶν 2), ἥτις ὄντως ἦτο θαυμαστή· αὐτόχρημα εἰκῶν παντός χρήματος 3). Ἐντεῦθεν οἱ καλλιτέχναι ἐνεπνέοντο 4). Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταί, οἱ ῥήτορες, οἱ λογογράφοι τὸ ἐν τοῖς λόγοις καλὸν καὶ τέλειον καὶ ὑψηλὸν ἐμάνθανον, τὸ εὖηχον καὶ τὸ χάριεν καὶ τὸ ἐναρμόνιον τοῦ ὕφους εἰς ἑαυτούς ἀπωχετεύοντο 5).

θρώπων, καὶ μοχθηρίαί, καὶ παθήματα, καὶ συμφοραί, καὶ εὐτυχλαί καὶ τούτων ἕκαστον ὑποθέσεις οἰκείας ἔχει, οἷον εἰ ξυνίης παναρμόνιόν τι ὄργανον, παντοδαπὰς ἰέν φωνάς, πάσας δ' ἀλλήλαις ὠμολογημένας.

1) Στράβων, 1, 20, 8: Τῆς μυθοποιίας καταστρεφούσης εἰς τὸ κοινωρικὸν καὶ τὸ πολιτικὸν τοῦ βίου σχῆμα καὶ τὴν τῶν ὄντων ἱστορίαν, οἱ ἀρχαῖοι τὴν παιδικὴν ἀγωγὴν ἐφύλαξαν μέχρι τῶν τελείων ἡλικιῶν καὶ διὰ ποιητικῆς ἱκανῶς σωφρονίζεσθαι πᾶσαν ἡλικίαν ὑπέλαβον· χρόνοις δ' ὕστερον ἢ τῆς ἱστορίας γραφῆ καὶ ἡ νῦν φιλοσοφία παρελήλυθεν εἰς μέσον. Αὕτη μὲν οὖν πρὸς ὀλίγους, ἡ δὲ ποιητικὴ δημωφελεστέρα.

2) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 53, σελ. 553 M. — Ἀριστοτέλης ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι θαυμάζων αὐτὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τιμῶν. Ἔτι δὲ καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός. Τούτων δὲ πρότερος Πλάτων πανταχοῦ μέμνηται, τὴν ἡδονὴν καὶ χάριν τὴν τῶν ἐπῶν ἐκπλητετόμενος.

3) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 53, σελ. 554 M: Ὁ δὲ Πλάτων . . τὴν δύναμιν αὐτοῦ (τοῦ Ὀμήρου) θαυμαστήν τινα ἀποφαίνει τῆς ποιήσεως, ὡς εἰκόνα ὄντα παντός χρήματος, καὶ πάσας ἀτεχνῶς ἀφιέντα φωνάς, ποταμῶν τε καὶ ἀνέμων καὶ κυμάτων.

4) Ἡ ἐπὶ τῆς πλαστικῆς ἐπίδρασις τοῦ Ὀμήρου ἦτο μεγίστη. Εἰς ἀνάγλυφα εὐρηναὶ πολλαὶ σκηναὶ Ὀμηρικαί, εἰς ἀγγεῖα πολλαὶ ἀπεικονίσεις Ὀμηρικαί. Ὁ Φειδίας τὴν σύνθεσιν τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν μορφήν αὐτῶν ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἐνεπνέστο. Ἰδ. Bernardy, ἐνθ. ἀν. τόμ. 2 α, σελ. 79.

5) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κεφ. 24: Κορυφή μὲν οὖν ἀπάντων καὶ σκοπός, — ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρήναι — δικαίως ἂν Ὀμηρος λέγοιτο. πᾶς γὰρ αὐτῷ τόπος, οὗ τις ἂν ἀψήται, ταῖς τε αὐστηραῖς καὶ γλαφυραῖς ἀρμονίαις εἰς ἄκρον διαπεποικιλταί. τῶν δ' ἄλλων ὅσοι τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ μεσότητι ἐπετήδευσαν, ὕστερον μὲν ἐκείνοι μακροῦ παρ' Ὀμηρον ἐξεταζόμενοι φαίνονται ἂν καθ' ἑαυτούς δ' εἰ θεωροῖη τις αὐτούς ἀξιοθέατοι . . Στησίχορος, Ἀλκαῖος, Σόφοκλῆς, Ἡρόδοτος, Δημοσθένης, Δημόκριτος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης. — Ἐρμογένης, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 6', ἐκδ. Watz, τόμ. 3, σελ. 375. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 405 καὶ 406: Ἀρίστη τε γὰρ ποιήσεων ἢ Ὀμήρου καὶ Ὀμηρος ποιητῶν ἄριστος . . Ἄριστος οὖν κατὰ πάντα λόγων εἶδη καὶ ποιητῶν ἀπάντων καὶ ῥητόρων καὶ λογογράφων Ὀμηρος. — Αἰτόθ. Walz, σελ. 378. Spengel, σελ. 408: Τῶν κατὰ ποιήσιν καλλίστη λέξεων ἢ Ὀμήρου. καθαρὸς γὰρ ἐν ποιήσει κινδυνεύει μόνος ἢ σὺν γε Ἡσιόδῳ κατ' αὐτὴν εἶναι. — Λογγῖνος, Περὶ ὕφους 13, 3: Μόνος Ἡρόδοτος Ὀμηρικώτατος ἐγένετο; Στησίχορος ἔτι πρότερον ὃ τε Ἀρχίλοχος, πάντων δὲ τούτων μάλιστα ὁ Πλάτων ἀπὸ τοῦ Ὀμηρικοῦ ἐκείνου νάματος, εἰς αὐτὸν μυρίας ὄσας παρατροπὰς ἀποχετευσάμενος. — Μέγανδρος, περὶ ἐπιδεικτικῶν 16, ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ.

Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταὶ τὰς ὑψηλὰς ἐμπνεύσεις αὐτῶν καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς μορφὰς τῶν ἔργων αὐτῶν ἠρύοντο 1). Μόνον Φέρμποι καὶ Μαρτζώκηδες δύνανται νὰ εἶνε ξηροὶ «βιωτικῶν διδαγμάτων» συλλογεῖς, καὶ μόνον Ἑλληνομαθεῖς τῆς ποιότητος τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν, δύνανται, περὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μάλιστα προκειμένου, νὰ γράψωσιν: «Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα, διότι ἐν αὐτοῖς εὔρισκεν ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα!»

Καὶ πάντα μὲν τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα ἦσαν θολερὰ ἀποφθέγματα. Ἀλλὰ τὸ νῦν ἀπόφθεγμα «ὁ γραμματιστὴς ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας» εἶνε μία ἐξ ἐκείνων τῶν περιπτώσεων, ὧν ἕνεκα ὁ Ἀριστοτέλης παρεκινήθη νὰ γράψῃ: «Διὰ τί τῶν μεθύοντων ἡ γλῶττα πταίει· πότερον ὅτι καθάπερ τὸ ὅλον σῶμα ἐν τῇ μέθῃ σφάλλεται οὕτω καὶ ἡ γλῶττα σφαλομένη πταίει καὶ οὐ δύναται τὴν λέξιν διαρθροῦν; 2)

315. Spengel, τόμ. 3, σελ. 434: "Ὀμηρος ὁ θεὸς ποιητὴς τὰ τε ἄλλα ἡμᾶς ἐπαιδευσε καὶ τὸ τῆς μονωδίας εἶδος οὐ παραλέλοιπε. Πρὸς καὶ Πλούταρχον, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου, κεφ. 72. 161. 171. Λογγῖνον, περὶ ὕψους 8, 3. 9, 2-14. 10, 5. 6. 14, 1. 2. 26, 3. 27, 1. 4. 33, 4. 36, 2. Bernardy, ἐνθ. ἀν. τόμ. 1, σελ. 28.

1) Ἰσοκράτης, πρὸς Νικοκλέα 24 C: Τὴν Ὀμήρου ποίησιν καὶ τοὺς πρώτους εὐρόντας τραγωδίαν ἄξιον θαυμάζειν ὅτι κατιδόντες τὴν φύσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις κατεχρήσαντο πρὸς τὴν ποίησιν. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς πολέμους τοὺς τῶν ἡμιθέων ἐμυθολόγησεν, οἱ δὲ τοὺς μύθους εἰς ἀγῶνας καὶ πράξεις κατέστησαν, ὥστε μὴ μόνον ἀκουστοὺς ἡμῖν ἀλλὰ καὶ θεατοὺς γενέσθαι. — Πλάτων Πολιτεία 607 A: Συγχωρεῖν Ὀμηρον ποιητικώτατον εἶναι καὶ πρῶτον τῶν τραγωδιοποιῶν. — Αὐτόθ. Θεαίτητος 152 E: Τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμωδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγωδίας δὲ Ὀμηρος. Πολιτεία 595 D: Τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν Ὀμηρος. — Αὐτόθ. 598 D: Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον τὴν τε τραγωδίαν καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς Ὀμηρον. — Ἀριστοτέλης, περὶ ποιητικῆς 1448, 6, 34: "Ὡς περ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητὴς Ὀμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμωδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ φόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας· ὁ γὰρ Μαργίτης ἀνάλογον ἔχει ὡς περ Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγωδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμωδίας. — Bernardy, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 2 α, σελ. 77: «Ὁ Λισχύλος ἐλέγετο ὅτι τρέφεται ἐκ τῶν ψυχῶν τῆς τραπέζης τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Σοφοκλῆς ἐλέγετο Φιλὸμηρος καὶ ἀληθὴς τοῦ Ὀμήρου μαθητὴς. Ἀμφότεροι βαίνουσιν ἐπὶ τοῦ ἔπους. Ἀμφότεροι ἤντησαν ἐκ τοῦ Ὀμήρου α'.) τὸν ἀκένωτον θησαυρὸν τῶν μύθων αὐτοῦ, β'.) τὸν κύριον τόνον τοῦ ἡρωικοῦ κόσμου, γ'.) τοὺς ἡρωικοὺς χαρακτῆρας».

2) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 87δ, 6, 19.

Ὁ μεμουςωμένος κριτῆς ἡμῶν ἤθελε νὰ εἶπῃ «ὁ γραμματιστὴς ἀπεστομάτιζε τοῖς μαθηταῖς» καὶ ἀδυνατῶν νὰ «διαρθρώσῃ τὴν λέξιν» εἶπεν. «ὁ γραμματιστὴς ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας» ἤθελε νὰ εἶπῃ δηλ. ὅτι «ὁ διδάσκαλος ἀνεγίνωσκεν ἢ ἀπήγγειλε τοὺς στίχους, οὓς οἱ μαθηταὶ ἀκροῶμενοι ἐμύθωνον ἀπὸ στήθους», καὶ εἶπεν «ὁ διδάσκαλος ἀνεγίνωσκεν ἢ ἀπήγγειλε τοὺς μαθητάς», προφανῶς σφαλείσης τῆς γλώσσης κατὰ τὴν διάρθρωσιν τῶν Πλατωνικῶν λέξεων : «ἀποστοματίζει ὑμῖν ὁ γραμματιστής» 1).

Θοῦρα δὲ σφόδρα τὰ κατὰ τὰ χωρία τὰ ἐνταῦθα καταλεγόμενα, δι' ὧν δῆθεν μαρτυρεῖται ὅτι «ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα. — ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις σχεδὸν μόνον ποιητὰ ἐδιδάσκοντο — ὅτι ὁ γραμματιστὴς «ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας μαθητάς», οἵτινες ἐμνημόνευον τῶν ποιημάτων καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα

2) Πλάτων, Εὐθύδημος 276C. — Ἐν τῇ Μεθοδικῇ μεταξὺ τῶν παντοίων μορφῶν τῆς διδασκαλίας φέρονται καὶ αἱ μορφαὶ αἱ γερμανιστὶ καλούμεναι «*Vorsprechende Unterrichtsform*» καὶ «*Auswendiglernen*» (ἴδ. K. Borgmann, *Pädagogik für Volksschullehrer*, Berlin 1873, σελ. 122 καὶ 135), αἵτινες παρ' ἡμῖν ἀνταπεδόθησαν διὰ τῶν λέξεων ἐξηγητικῆ μορφῆ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστοματισμός. Ἐξηγητικὴ μὲν κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ «ἐξηγεῖτο» παρὰ Δημοσθένει (περὶ παραπροσείας 70 : «Αὐτὸς ἐξηγεῖτο τὸν νόμον τοῦτον τῷ κήρυκι»), ἀποστοματισμός δὲ κατὰ τὴν λέξιν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀποστοματίζειν παρὰ Πλάτωνι (Εὐθύδημος 277 A : «Ὅταν οὖν τις ἀποστοματίζει ὅτι οὐκ οὐ γράμματα ἀποστοματίζει;» Εἶνε δὲ ἐξηγητικὴ μὲν μορφή τῆς διδασκαλίας ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ μανθάνουσι τι οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνοντες τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα ἢ ἀναγινωσκόμενα, ἀποστοματισμός δὲ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ὁ κοινῶς λεγόμενος «ἀποστήθισις». Οἱ ἀρχαῖοι ἀμφοτέρας ταύτας τὰς μορφὰς τῆς διδασκαλίας ἐκάλουν ἀποστοματίζειν. Πλάτων, Εὐθύδημος, ἐνθ. ἀνωτ. Σουίδα, ἐκδ. Bernh. I, σελ. 655 : Ἀποστοματίζειν ἀπὸ μνήμης λέγειν καὶ ἀπὸ στόματος, ἄνευ γραμμάτων, ὁ δὲ κελεύει ἀπὸ στόματος φράζειν κτλ. Κρατῖνος δὲ ταῦτό τοῦτ' ἀπὸ γλώττης κτλ. καὶ ἀποστοματίζειν φασὶ τὸν διδάσκαλον, ὅταν κελεύῃ τὸν παῖδα λέγειν ἅττα ἀπὸ στόματος. — Ξενοφῶν, Ἀπομνημ. 3, 6, 9 : Ἀλλὰ μὰ τὸν Δι', ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοιμι σοι οὕτως γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. — Αὐτόθ. Συμποσ. 3, 5. Ὁ πατήρ — λέγει ὁ Νικηράτος — ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἔπη μαθεῖν καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. Ἴδε καὶ *Crasberger*, *Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum*, Würzburg 1875, II Theil, σελ. 289 : *Das Vorsagen von Seite des Lehrers sowohl als das Aufsagen des Schülers, oder das Hersagen aus dem Gedächtniss überhaupt beides heisst bei den Athenern «ἀποστοματίζειν».* Ἐτι καὶ τὸ ἐμὸν ἄρθρον ἀποστοματισμός ἐν τῷ Ἐγκυκλοπ. λεξ. τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ.

βίον». Ἀπόδειξις δέ· Τὸ ἐκ τοῦ Ἀλέξιδος φερόμενον χωρίον (ἀπ. 135, Κοκκ τόμ. 2, σελ. 345) ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἡρακλέα κωμωδούμενον ἐπὶ γαστριμαργία: «Ὑποτίθεται τὸν Ἡρακλέα, παρὰ τῷ Λίνῳ πευδευόμενον, καὶ κελουσθέντα ἀπὸ βιβλίων πολλῶν παρακειμένων λαβόντα ἐντυχεῖν, ἐκεῖνος δ' ὄψαρτητικὸν λαβὼν βιβλίον ἐν χερσὶν περισπουδάστως ἐκράτει» 1). Περαιτέρω ἐκ τοῦ στίχου 131 τῶν Βατράχων, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ κ. κριτής, ἵνα μάθωμεν ὅτι «ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηται» μανθάνομεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Διόνυσος κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἡρακλέους δύναται νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἄδην· νὰ ἀναβῆ δηλ. εἰς ἓνα ὑψηλὸν πύργον, νὰ ἔχῃ τὸν νοῦν του πότε θὰ γείνη ἑναρξίς τῆς λαμπαδοδρομίας καὶ ὅταν τὸ πλῆθος φωνάξῃ «ἐμπρός», τότε νὰ πέσῃ μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω: «Ἀναβάς ἐπὶ τὸν πύργον τὸν ὑψηλὸν — τί δρῶ; | — ἀφιεμένην τὴν λαμπάδ' ἐντεῦθεν θεῶ, | κᾶπειτ' ἐπειδὴν φῶσιν οἱ θεώμενοι | εἶναι, τόθ' εἶναι καὶ σὺ σαυτόν». — Ἐν τῷ Πλατωνικῷ χωρίῳ (Πολιτ. 363 A) πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν βραβεύσεως τῆς ἀρετῆς, κηρυττομένης ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου. Ἐν τῷ ἄλλῳ Πλατωνικῷ χωρίῳ (Πολιτεία 386 καὶ ἐξ. — 407 A) γίνεται ἡ γνωστὴ ἀνάλυσις τῶν μύθων, ἵνα ἀποδειχθῇ ἡ γνώμη τοῦ φιλοσόφου ὅτι ὁ Ὀμηρος πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς Πολιτείας.

Ἡ εἰς τὰ χωρία ταῦτα παραπομπὴ πλὴν τῶν ἄλλων ἀρίδηλον καθιστᾷ καὶ τὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ, μὴ δυναμένου τοῦ νηφαλίου κριτοῦ ἡμῶν νὰ διακρίνῃ τὴν διαφορὰν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τοῦ πρὸς ἀπόδειξιν προκειμένων καὶ τῶν πρὸς ἀπόδειξιν ἐπαγομένων. Βεβαίως ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος ἐπαιδεύθη μάλιστα διὰ τῶν ποιητῶν, βεβαίως πάντες ἐδιδάσκοντο αὐτοὺς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, βεβαίως πάντες ἐγίνωσκον αὐτοὺς, ἀλλὰ τὰ χωρία τὰ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τούτων ἐπαγόμενα ἐνταῦθα μόνον τὴν δεινὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ αὐτοῦ δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν, οὐχὶ ὁμως καὶ τὰ πράγματα, περὶ ὧν πρόκειται. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἔπρεπε τὰ οἰκεῖα χωρία νὰ προσαχθῶσιν. Ἄπειρα δὲ τοιαῦτα ὑπάρχουσιν παρά τε τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ παρὰ τοῖς κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους σοφοῖς 2).

1) Ἀθήναιος, Δειπνοσοφιστ. βιβλ. 4, σελ. 164 6.

2) Π. χ. Πλάτων, Πρωταγόρας 325 C: Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι μέχρι οὔπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν . . εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλ-

Ἄλλὰ θολώτατον πάντων εἶνε ὁ σκοπός, δι' ὃν ἐγράφη ἐνταῦθα ἡ ὑπέροσφος καὶ ἀπηκριβωμένη αὐτῇ ἱστορικῇ παρατήρησις τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ. Ἐγράφη, ἵνα καταδείξῃ ὁ κ. κριτὴς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ αὐτοῦ; Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε οὐχὶ παραπλήσιον μανία, ἀλλ' αὐτόχρημα μανικόν. Ἐγράφη, ἵνα ψέξῃ τὸ ἐμὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐπὶ « γλισχρότητι τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς »; Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε ἔλεγχος σαφῆς κραιπάλῃς δεινῆς. Ἐγράφη, ἵνα ὑποδηλώσῃ τὴν θολῶς ὑποφαινομένην γνώμην αὐτοῦ ὅτι πᾶσα ποιήσις, εἴτε τοῦ Ὀμήρου, εἴτε τοῦ χυδαιοτάτου πνεύματος, ἔχει τὴν αὐτὴν παιδευτικὴν δύναμιν καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅπερ δὲν εἶνε πεπληρωμένον ἐκ τῆς ποιήσεως Βηλαράδων καὶ Μαυρογιανῶν καὶ Φέρμπων καὶ Μαρτζωκῶν — ὅπως εἶνε τὸ ἑστεμμένον τοῦ κ. Κουρτίδου — εἶνε πρὸς παιδευσιν νέων ἀκατάλληλον; Ἄλλ' ὁ ἑξομοῖωσιν τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον πρὸς τὸν

λον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνήσειν τὰ γεγραμμένα . . παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγιγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσι, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νοθεύσεις ἔνεισι, πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγῃται τοιοῦτος γενέσθαι. — *Αὐτόθ.* Νόμοι 810 Ε: Ποιηταὶ ἐν οἷς φασὶ δεῖν — τοὺς ὀρθῶς παιδευομένους τῶν νέων εἴρειν καὶ διακορεῖς ποιεῖν, πολυκόους τ' ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι ποιοῦντας καὶ πολυμαθεῖς, ὅλους ποιητὰς ἐκμανθάνοντας . . εἰ μέλλει τις ἀγαθὸς ἡμῖν καὶ σοφὸς ἐκ πολυπειρίας καὶ πολυμαθείας γενέσθαι. — *Αισχίνης*, κατὰ Κτησιφώντος 135: Διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι παῖδας ὄντας ἡμῖς τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν, ἐν ἄνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα. — *Πλάτων*, Πολιτεία 595 Β: Φιλία γέ τίς με καὶ αἰδώς ἐκ παιδός ἐχουσα περὶ Ὀμήρου. — *Λουκιανός*, Μένιππος ἢ Νεκρομαντεία 3. 4: Ἐγὼ γάρ, ἔχρι μὲν ἐν παισὶν ἢ ἀκούων Ὀμήρου καὶ Ἡσίοδου κτλ. — *Πλάτων*, Τίμαιος 21 Β: Ἄθλα ἡμῖν — τοῖς παισὶν — οἱ πατέρες ἔθεσαν βασιφῶδίας. Πολλῶν μὲν οὖν δὴ καὶ πολλὰ ἐλέχθη ποιητῶν ποιήματα, ἅτε δὲ νέα κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὄντα τὰ Σόλωνος πολλοὶ τῶν παιδῶν ἴσαμεν. — *Θεοδώρητος*, ἔκδ. Schulz, τόμ. 4, σελ. 753: Τὴν δὲ Ἀσκραίου πόλιν Θεογονίαν οἶδε καὶ τὰ μερικάκια. — *Λιθάριος*, τόμ. 1, σελ. 502: Περὶ ὧν — θεῶν — ὑμᾶς . . Ἡσίοδος διδάσκει καὶ Ὀμηρος εὐθὺς ἐκ παιδῶν, ὑμεῖς δὲ παιδεύουσιν καλεῖται τὰ ἔπη. *Αὐτόθ.* 4, σελ. 874: Οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοὺς παῖδας τοῦτο ἐγνωκέναι, ὡς μάλιστα δὴ τῶν ὑμνουμένων ποιητῶν Ἡσίοδος μουσολήπτος γένοιτο καὶ παρ' ἐκείνων προσταχθεῖν γένος τε θεῶν καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ χρηστὰ τοῖς ἀνθρώποις ἔδειν. — *Ξενοφάνης*, Cramer Anecd. Oxon. III 296, Dracon. σελ. 33: Ἐξ ἀρχῆς καθ' Ὀμηρον ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες. — *Bernhardy*, ἐνθ. ἀν. τόμ. 1, σελ. 87. τόμ. 2 α, σελ. 76 καὶ σελ. 300. *Grasberger*, ἐνθ. ἀν. κτλ.

Μαυρογιάννη καὶ τὸν Μαρτζώκη καὶ τοὺς τούτοις ὁμοίους εἶνε τούλάχιστον μαστιγώσεως ἄξιος.

Περὶ δὲ τῆς ἀφειδοῦς χρήσεως τῶν πραγματογραφιῶν τί φρονοῦμεν εἰπομεν ἐν τῇ περὶ τοῦ προηγηθέντος Ἀναγνωσματορίου κρίσει ἡμῶν ἅτινα πάντα καὶ ἐνταῦθα ἀναφέρομεν. Σημειούμεθα δὲ ὧδε ὅτι αὗται καταλαμβάνουσι σελίδας ἑκατὸν τεσσαράκοντα, δηλ. ὑπὲρ τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου Ἀναγνωστικοῦ βιβλίου.

Μὴ δίφρον ἀναβῆς τόνδ' ἐλαύνειν μὴ μαθῶν·
μὴδ' ἠνίων θίγῃς, παιδίον, ἄπειρος ὢν 1).

Καὶ ὅσοι μὲν ἐνδιαφέρονται νὰ μάθωσι τί φρονεῖ ὁ πολὺς ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ καὶ περίπυστος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ κριτὴς ἡμῶν «περὶ τῆς ἀφειδοῦς χρήσεως τῶν πραγματογραφιῶν» ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἄς ἀνατρέξωσιν εἰς τὸν τόπον, εἰς ὃν παραπέμπει νὰ μάθωσιν, ἂν ἀγαπῶσι. Τί δὲ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου παιδαγωγικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ζητήματος φρονοῦσιν οἱ ἄσημοι ἐν τῇ Παιδαγωγίᾳ καὶ οἱ οὐτιδανοὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ Πλάτων, Lotze, καὶ πάντες οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἀπαίδευτοι παιδαγωγικοὶ ἄνδρες, δὲν θὰ εἶνε ἄσκοπον ἴσως, τούλάχιστον ἀπλῆς περιεργείας χάριν, νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα.

Καὶ ὁ μὲν Πλάτων φρονεῖ ὅτι «μειράκια μὲν ὄντα μειρακιώδη παιδεῖαν μεταχειρίζεσθαι δεῖ. . προΐουσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια» 2), ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώθη· ὁ δὲ Lotze ὅτι «εἶνε καιρὸς πᾶν παιδεῦμα ἀπομακρύνον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πραγματικότητος νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῶν παιδευμάτων, τῶν συντεινόντων εἰς τὴν ὀξείαν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν βαθεῖαν κατανόησιν αὐτῆς» 3). Οἱ δὲ ἀπαίδευτοι Γερμανοὶ ἀναγνωσματοριογράφοι, ἐπόμενοι τοῖς μωροῖς τούτοις διδάγμασιν ἀν-

1) Εὐριπίδης παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, Παιδαγωγός, λόγ. 3, κεφ. 2, ἐκδ. Potter, σελ. 260 κατὰ διόρθωσιν, εὐρισκομένην ἐν τῇ ὑποσελιδ. σημ. 52 τῆς ἐκδόσ. Migne, τόμ. 1, σελ. 576.

2) Πλάτων, Πολιτεία 498 B.

3) Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München, 1868, σελ. 502 - 503.

δρῶν τόσον διαφερόντων τοῦ νεοφανοῦς παρ' ἡμῖν παιδαγωγικοῦ τούτου καὶ φιλοσοφικοῦ ἀστέρος, ἀποτροπιαζομένου τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἐκ τῶν τριακοσίων τριάκοντα πέντε σελίδων «αἱ πραγματογραφίαι καταλαμβάνουσι σελίδας ἑκατὸν τεσσαράκοντα, δηλ. ὑπὲρ τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου», καταλαμβάνουσιν αὐτοὶ διὰ τῶν «πρακτογραφῶν» αὐτῶν ἄλλοι μὲν τὸ ἡμῖσιν τοῦ Ἀναγνωσματορίου αὐτῶν, ἄλλοι δὲ τὰ δύο τρίτα, ἄλλοι δὲ τὰ ἐννέα δέκατα καὶ ἄλλοι τὸ ὅλον 1).

«Οὐδόλως ὑπολογιζομένων τῶν περὶ ἡλίου, σελήνης, ἀστρῶν καὶ γῆς πραγματογραφῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ τῆς περιγραφῆς τῶν Τεμπῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ψέγομεν, τοῦναντίον δ' ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα κακῶς ὑπολαμβάνονται μόνον τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἔργα».

1) Τὸ ἡμῖσιν καὶ πλεόν τοῦ ἡμῖσος «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τοῦ *Eduard Förster* (Schulrath und Seminardirector in Strassburg—Lesebuch für die Mittelklasse der Elementarschulen in Elsass und Lothringen, 25 Aufg. 1894) — *Sarlach und Haupt* (Volksschullesebuch mit besonderen Rücksicht auf die Provinz Sachsen, 28 Aufl. Halle, 1893) — Τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις: *Deutsches Lesebuch für mehrklassigen Schulen v. Schuldirectoren Leipzigs*, Leipzig, 1894, 2 Stufe. — *Haesters-Richter* (Deuts. Lesebuch für die Mittelklassen der Volksschule, 18 Aufl. Essen 1894) — *Niedergesäss* (Deuts. Leseb. für allgemeinen Volksschulen, 38 Aufl. Wien, 1894, 3 Schuljahr). — *Flügge* (Zweites Lesebuch für Volksschulen, 48 Aufl. Hannover, 1894). — *Keck* (Norddeutsches Lesebuch, 19 ἔκδ. Halle 1890). — *Wetzel-Schumann* (Schullesebuch, Ausg. A, Berlin 1894, erster Theil, Vorstufe, 90 Auflage). — *Fr. Mair*, (Deuts. Leseb. II Theil, für die dritte Klasse). — Τὰ ἐννέα δέκατα τοῦ ὅλου «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματορίοις τοῦ *Ferdinand Hirt* (Leseb. für Volksschul. Ausg. A. Theil II für die Mittel- und Oberstufe, 30 Stereotyp-Aufl. Breslau, 1892). — *Alberth Haesters* (Lehr- und Leseb. für die Mittelklassen katholischer Volksschulen, Essen 1888). — *Franz Mair* (Deuts. Leseb. für die allgem. Volksschulen Oestreichs, III Theil, Wien 1894, für die vierte Klasse). — Τὸ ὅλον βιβλίον «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τῷ Ἀναγνωσματορίῳ τοῦ *R. Niedergesäss* (Deuts. Leseb. 38 Aufl. Wien 1894, fünftes Schuljahr) κτλ.κτλ. Νομίζω ὅτι ἀρκοῦσι ταῦτα, ἵνα ἐξελέγξωσιν πρῶτον τὴν βοσκηματώδη ἀμάθειαν τοῦ μεμουσωμένου κ. Ζησίου· δεύτερον τὴν κυρικὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, δι-σχυριζομένου πράγματα, ἅτινα ὅλως ἄγνοεῖ, καὶ τρίτον τὴν ἀνδραποδώδη παροιμίαν αὐτοῦ, ἀνειδωλοποιούντος ἑαυτὸν ἐν τῇ τεθολωμένῃ συνειδήσει αὐτοῦ ὡς αἰρεσιάρχην παιδαγωγικόν, «τί ἡμεῖς φρονοῦμεν» παραληροῦντα.

Τί δ' ὄφελος εὔ λαλοῦντος, ἂν κακῶς φρονῆ; —
Μισῶ πονηρόν, χρυστόν ὅταν εἴπῃ λόγον 1).

« Ἄλλ' ὁ περὶ τῶν λοιπῶν ζῶων, φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἄμετρος λόγος, ὁ ἐπισκοτιζὼν τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλον γιγνομένην οὐδόλως εἶνε συγγνώμης ἄξιος. Διότι ὁ νομοθέτης κρίνων καλὸν νὰ διδαχθῶσιν οἱ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντες παῖδες καὶ τινα ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐκήρυξε διαγωνισμόν πρὸς συγγραφήν τοιοῦτου βιβλίου περιέχοντος πᾶν τὸ χρήσιμον διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πνευματικὴν τῶν παιδῶν ἀνάπτυξιν. Ὡστε ὁ πλατὺς οὗτος περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει, δὲν τέρπει καὶ γίγνεται προσκορῆς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἡ μακρὰ περὶ τα ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια.

« Τὸ μεθύειν πᾶς ἄνθρωπος αἰδήμων καὶ κόσμιος φυλάξαιτ' ἄν·
μανία γάρ . . ἡ μέθη σύνοικος . . τῆς δὲ μέθης οὐδὲν οὕτω κατηγοροῦσιν ὡς τὸ περὶ τοὺς λόγους ἀκρατὲς καὶ ἀόριστον . . ἡ μέθη λάλον·
ἄνουν γὰρ καὶ ὀλιγόφρον, διὰ τοῦτο καὶ πολύφωνον. οἱ δὲ φιλόσοφοι καὶ ὀριζόμενοι τὴν μέθην λέγουσιν εἶναι λήρησιν πάροινον· οὕτως οὐ ψέγεται τὸ πίνειν, εἰ προσεῖη τῷ πίνειν τὸ σιωπᾶν· ἀλλ' ἡ μωρολογία μέθην ποιεῖ τὴν οἴνωσιν . . ὁ μεθύων ληρεῖ παρ' οἶνον 2).

« Λῆρος παρ' οἶνον » τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὅτι εἶνε « ἄμετρος ὁ λόγος ὁ περὶ τῶν ζῶων, φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων », ἐνόσφ δὲν εὐδοκεῖ νὰ δηλώσῃ ποῖον εἶνε τὸ μέτρον, δι' οὐ μετρεῖ αὐτὸς τοὺς περὶ τούτων λόγους. « Μωρολογία » ὅτι ὁ λόγος οὗτος, ὁ πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἄγνωστος, αὐτῷ δὲ μόνῳ γνωστὸς ὡς ἄμετρος, « ἐπισκοτιζεῖ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλον γιγνομένην ». « Λήρησις πάροινος » ἡ γνώμη, ἣν περὶ ἑαυτοῦ ἐκφράζει, ὡς ἀξίου νὰ συγχωρῆ καὶ νὰ καταδικάζῃ (« οὐδόλως εἶναι συγγνώμης ἄξιος ») αὐτὸς ὑπόξυλος ὢν καὶ ἐν τελείᾳ ἀγνοία πάντων τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν λαλεῖ, διατελῶν. « Ἄνουν » τὸ λεγόμενον ὅτι « ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει », καθόσον ἡ διδακτικὴ δύναμις τῶν λόγων,

1) Μένανδρος ἀπ. 821 καὶ 767, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 222 καὶ 215.

2) Πλούταρχος περὶ ἀδολεσχίας 503 D. 504 B. καὶ Ἀριστοτέλης, ἀπ. 1, 16, 102 ἔκδ. Rose, Lipsiae, 1886, σελ. 99.

ὡς πᾶς νήφων δύναται νὰ σκεφθῆ, καὶ ἂν οὐδέποτε οὐδαμῶθεν ἔμαθε τοῦτο, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. « Ὀλιγόφρον » τὸ λεγόμενον ὅτι « ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν τέρπει », διότι ἢ ἐκ τῶν λόγων τέρψις, ὡς πᾶς νήφων δύναται νὰ σκεφθῆ, καὶ ἂν οὐδέποτε οὐδαμῶθεν ἔμαθε τοῦτο, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ποιότητος τοῦ λόγου. « Μανικὸν » δὲ τὸ λεγόμενον ὅτι « ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου λόγος . . γίγνεται προσκορῆς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἢ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια », διότι οὐδὲν τούτων εἶνε νόημα λογικὸν καὶ οὐδὲν τούτων συνδέεται πρὸς τὰ ἄλλα λογικῶς κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. « Προσκορῆς » δὲν εἶνε ἢ πλατύτης ἢ ἢ στενότης τοῦ λόγου ἀλλ' ἢ οὐδενία αὐτοῦ — « Λεπτεπίλεπτοι περιγραφαὶ » δὲν εἶνε « οἱ περὶ ἵππου καὶ ῥόδου λόγοι », ἀλλ' εἶνε, ὡς πᾶς ὁ μὴ τεθλωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων δύναται νὰ ἴδῃ 1), ἐκφράσεις 2), ἀκριβέστατα κατὰ κελεύσματα τῶν τεχνογράφων γενόμενα. Προηγεῖται κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν ζῶων π. χ. ἢ περιγραφή τῶν μερῶν, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ ζῶον, καὶ ἢ ἐπάλληλος θέσις αὐτῶν· ἔπεται ἢ αἰσθητικὴ ἐντύπωσις ἢ γενομένη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν μερῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀναλογίας αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ὡς ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῆς κινήσεως αὐτῶν· ἀκολουθεῖ ἢ ἱστορία τῆς ἐξημερώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν διαδόσεως αὐτῶν· ἔπεται ὁ βίος καὶ ἢ δίαιτα· ἀκολουθεῖ ὁ ψυχικὸς βίος, καὶ δὴ ἢ αἰσθητικὴ δύναμις πρῶ-

1) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάρειον τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐν Ἀθήναις 1892, ὁ ἵππος, σελ. 97-106. — τὸ ῥόδον, σελ. 168-173.

2) Ἀφθόνιος, Προγύμν. 12, ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 103. Spengel, τόμ. 2, σελ. 46: "Ἐκφρασίς ἐστι λόγος περιηγηματικὸς ὑπ' ὄψιν ἄγων ἐναργῶς τὸ δηλούμενον, ἐκφραστὸν δὲ πρόσωπά τε καὶ πράγματα, καιροὺς τε καὶ τόπους, ἄλογα ζῶα καὶ πρὸς τούτοις φυτότα. — Θέων, Προγυμνάσμ. 11, Walz, τόμ. 1, σελ. 239. Spengel, τόμ. 2, σελ. 118: Γίνεται ἢ ἐκφρασις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρώμων. Προσώπων μὲν οὖν . . καὶ παρ' Ἡροδότῳ τὸ εἶδος τῆς ἰδίδος καὶ τῶν ἵππων τῶν ποταμίων καὶ τῶν κροκοδείλων τῶν Αἰγυπτίων. — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 12, ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 491: "Ἐκφρασίς ἐστι λόγος ἀφηγηματικὸς ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἄγων τὸ δηλούμενον . . Ἐκφράζομεν δὲ τόπους, χρόνους, πρόσωπα, πανηγύρεις, πράγματα· τόπους μὲν οἶον λιμῶνας, λιμένας καὶ ὅσα τοιαῦτα· χρόνους δὲ οἶον ἔαρ, θέρος. Ἴδε καὶ ἀνωτ. σελ. 294 καὶ τὴν αὐτόθ. ὑποσελίδ. σημ. 4.

τον, ἡ νοητικὴ δὲ δύναμις καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἦθη αὐτῶν δεύτερον, καὶ ἐκτίθεται ἐν τέλει ἢ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ χρησιμότης αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐν «διηγῆσαι λεπτομερεῖ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὄψιν φερούση τοῖς φιλομαθοῦσι τὸ διηγούμενον», πεποικιλμένη διὰ τῶν προσηκόντων παραδειγμάτων, διευκρινιζόντων ἐκάστην τῶν περιεργότερων ιδιοτήτων τῆς φύσεως αὐτῶν, κατὰ τὰ κελεύσματα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, τοῦ τε ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς περὶ τῶν τοιούτων λόγων τέχνης 1). Ἄλλ' ὁ ἡμέτερος κριτῆς τὰ πολύμορφα ἐπιστημονικὰ ταῦτα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνίσταται πᾶσα ἐκφρασις ζώου καὶ φυτοῦ, ὑπολαμβάνει καὶ καλεῖ «λεπτεπιλέπτους περιγραφάς», ποῦ μὲν ἀφραίνων, ποῦ δὲ συκοφαντῶν, πανταχοῦ δὲ ληρῶν 2).

1) Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγύμν. 12, ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 491-492: Ἐκφρασίς ἐστι λόγος ἀφηγηματικός, ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἄγων τὸ δηλούμενον, πρόσκειται δὲ ἐναργῶς, ὅτι κατὰ τοῦτο μάλιστα τῆς διηγήσεως διαφέρει· ἢ μὲν γὰρ ψιλὴν ἔχει ἔκθεσιν πραγμάτων, ἢ δὲ πειρᾶται θεατὰς τοὺς ἀκούοντας ἐργάζεσθαι. . . διαφέρει δὲ καὶ κατ' ἐκεῖνο τῆς διηγήσεως, ὅτι ἢ μὲν τὰ καθόλου, ἢ δὲ τὰ κατὰ μέρος ἐξετάζει. — Ἐρμογένης, Προγυμνάσμ. 7, Walz, τόμ. 1, σελ. 40-41. Spengel, τόμ. 2, σελ. 13: Παραπλησίως δὲ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κατὰ τὸ ἐγγωροῦν . . . εἰς δὲ τὴν τοῦ γένους χώραν ἔρεις, τίνοι θεῶν ἀνάκειται; οἶον ἢ γλαυξ τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ ἵππος τῷ Ποσειδῶνι. ὁμοίως δὲ ἔρεις, πῶς τρέφεται; ποταπὸν τὴν ψυχὴν, ποταπὸν τὸ σῶμα; τίνα ἔργα ἔχει; ποῦ χρήσιμα; πόσον ὁ χρόνος τοῦ βίου; καὶ συγκρινεῖς δὲ καὶ ὄλως τοῖς ἐμπίπτουσι τῷ τόπῳ χρήσιμα. . . καὶ μὴν καὶ τὰ φυτὰ παραπλησίως ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ φύεται, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ᾧ ἀνάκειται, ὡς ἢ ἐλαία τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ἀπὸ τῆς τροφῆς, οἶον πῶς τρέφεται; . . ἔρεις δὲ ὡς ἐπὶ σώματος, τὴν ἀναδρομὴν, τὸ κάλλος, εἰ ἀειθαλής, ὡς ἢ ἐλαία· εἶτα τὸ χρήσιμον ᾧ μάλιστα ἐνδιατρίψεις. — Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός, περὶ τρόπων ιδ'. Walz, τόμ. 8, σελ. 813. Spengel, τόμ. 3, σελ. 251: Ἐκφρασις ἢ λεπτομερὴς διήγησις, ἢ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὄψιν φέρουσα ἡμῖν τὸ διηγούμενον, ὅπως ἔχει θέσεως καὶ κάλλους. — Πλάτων, Πολιτικός 277 D: Χαλεπόν, ὦ δαιμόνιε, μὴ παραδείγμασι χρώμενον ἱκανῶς ἐνδείκνυσθαι τι τῶν μειζόνων. Κινδυνεύει γὰρ ἡμῶν ἕκαστος οἶον ὄναρ εἰδὼς ἅπαντα αὐτὸν πάλιν ὡσπερ ὕπαρ ἄγνοεῖν. — Λυκοῦργος, κατὰ Λεωκράτους 124, σελ. 165: Τὸ γὰρ μετὰ πολλῶν παραδειγμάτων διδάσκειν βραδὴν ὑμῖν τὴν κρίσιν καθίστησιν. — Περὶ τῶν ζῶων ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἴδε Volkmann, Hermagoras, σελ. 328. — Περὶ τῶν ἀνθέων Μάξιμον τὸν Τύριον ἐν λόγῳ 25, 2. — Κλήμεντ. τὸν Ἀλεξανδρ. ἐν τῷ Παιδαγωγῷ, λόγ. 2, κεφ. 8, ἐκδ. Potter, σελ. 212. Ἡσιόδ. ἐν τῇ ὑποσελ. σημ. τοῦ 194 στίχ. τῆς ἐκδ. Σ(ττλ). — Περὶ τοῦ ῥόδου Ἀχιλλέα τὸν Τάτιον 2, 2. Ἀφθόνιον Προγυμνάσμ. 2, Walz 1, 61. Spengel, 2, 22. — Περὶ τοποθεσιῶν Ἡσιόδ. ἐν Ἀσπίδ. Ἡρακλέους 207. — Θεόφρ. ἐν Ἐπιγράμ. 4. Volkmann, Hermagoras, σελ. 328. Πρβλ. δὲ καὶ ἀνωτέρ. σελ. 294, ὑποσελιδ. σημ. 4.

2) Περὶ τῶν ληρημάτων τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου ἐγένετο

«Γίγνεται δὲ λόγος περὶ προβάτου ἐν σελίσιν ὑπὲρ τὰς δεκατρεῖς, περὶ χοίρου εἰς ὀκτῶ σχεδὸν καὶ περὶ φαλαίνης ὡσαύτως, περὶ αἰγός, βοός, γάτας, καὶ ᾠδικῶν πτηνῶν εἰς δώδεκα περὶ ἐκάστου, περὶ ῥόδου εἰς ἐννέα, περὶ ἵππου εἰς ἐκκαίδεκα καὶ ἐν τοσαύταις περὶ κυνός»,

Λέγουσιν ὁ τε Πλάτων καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς :

«Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον λέαν εὐήθες· τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον» 1). «Αὕτη ἐστὶν ἡ θεωρία, καθ' ἣν ἐξετάζεται βιβλίων ἀκροάσει πᾶς λόγος, μετ' ἀσφαλείας πορευομένης τῆς ἐξετάσεως. Ζητήσεις γὰρ τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει τὰ ἀνεγνωσμένα ἢ εἰρημένα ἢ ἠκουσμένα εἰς ἦθος, γνῶμην, τέχνην, λέξιν. τὸ ἦθος διπλοῦν, κοινὸν καὶ ἴδιον· κοινὸν μὲν τὸ εἰς ἀρετὴν προτρέπον, καὶ κακίας ἀποτρέπον· ἴδιον δὲ τὸ προσήκοντα καὶ πρέποντα τοὺς λόγους τῷ τε λέγοντι καὶ τοῖς ἀκούουσι καὶ περὶ ὧν ὁ λόγος καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος παρέχεσθαι. . . εἶτα ἡ τέχνη, ἡ κρᾶσις ἡθῶν καὶ πραγμάτων· εἶτα ἡ λέξις τὸ σαφῶς καὶ καθαρῶς τὸ πολλοστῶς καὶ ποικίλως. Οὗτος ὁ περὶ τῶν λόγων ἐξετάσεως λόγος» 2).

Ἄλλὰ «τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἀνόητοι» 3).

Ἐὰν οἱ Γερμανοὶ ἀναγνωσματριογράφοι εἶχον κριτὰς ἀπαιδεύτους καὶ θρασεῖς, τολμῶντας νὰ ὑποκαθιστῶσι τὴν ἑαυτῶν ἀγροῖκον καὶ ἀπαιδεύτον γνῶμην εἰς τὰς σοφὰς γνώμας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς σοφωτάτων ἀνδρῶν, οὐδὲν Ἀναγνωσματάριον ἐπιστημονικὸν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ σοφὸν ἔθνος αὐτῶν, ἀφοῦ οὐδὲν προσέχει εἰς τὴν ποσότητα τῶν γραμμῶν, ἀλλὰ πάντα μόνον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ περιεχομένου καὶ εἰς τὴν ποιότητα αὐτοῦ. Τὸ «πλατύτατον» τῶν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματάρίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἄρθρων εἶνε «ὁ κύων», συναπο-

καὶ ἀλλαχοῦ λόγος, ἀνωτέρω ἐν σελ. 144 καὶ ὑποσελ. σημ. 4. Ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις πραγματογνωστικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν κεφαλαίων ἐν σχέσει πρὸς τὰ εἰδικὰ περὶ τῶν τοιούτων ἀντικειμένων μαθήματα καὶ βιβλία ἀνωτέρω ἐν σελ. 19 καὶ ταῖς αὐτόθι ὑποσελίδιοις σημειώσεται 1. 2, ὅθεν ἀριδῆλως καταφαίνεται ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ τῶν κ. κ. κριτῶν ὡς ἐπαίνου καὶ βραβεῖου ἄξια ὑπολαμβάνόμενα εἶνε ἐπιστημονικῶς ἐσφαλμένα, τὸ δὲ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἐπίφογα κατακρινόμενα τὰ ἐπιστημονικῶς ὀρθά.

1) Πλάτων, Νομοὶ 722 Α.

2) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορική, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

3) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 957, α, 2.

τελούμενον ἐκ 14,500 περίπου στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐνῶ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματοβιβλίοις ὑπάρχουσιν ἱστορικὰ καὶ μυθικὰ διηγήματα, διάλογοι καὶ ἐκφράσεις τόπων καὶ ζώων συνιστάμεναι ἐκ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου 17,000. 20,520. 22,580. 22,715. 23,780. 30,700. 32,250. 33,650. 54,800. 71,890 1).

Ὁ πλατυασμὸς δὲ οὗτος, αὕτη ἡ δαψίλεια εἰς λέξεις φράσεις καὶ περιόδους οὐχὶ ἀπαραιτήτους παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ ἐν ταῖς πραγματογραφίαις καὶ ἐν τοῖς μύθοις καὶ τοῖς διηγήμασι τοῖς τε πλαστοῖς καὶ τοῖς ἱστορικοῖς καὶ τοῖς μυθολογικοῖς».

« Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἔλκεσι βρύων ».

Ἄνθρωποι ἀγνοοῦντες τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης, ἐξ ἧς ἀποζῶσι καὶ δι' ἣν μισθοδοτοῦνται, γνωμοτυποῦσι περὶ πραγμάτων ἀνηκόντων εἰς τέχνην, ἣν οὐδέποτε ἐσπούδασαν καὶ οὐδέποτε ἔμαθον! Ἑλληνισταὶ τὸ ἐπάγγελμα γράφοντες « πλατυασμὸς » ἀντὶ πλατυσμὸς, « μύθους » ἀντὶ Αἰσωπέους μύθους, « διηγήματα πλαστὰ » ἀντὶ διηγήματα πλασματικά, « διηγήματα μυθολογικά » ἀντὶ διηγήματα μυθικά, 2) γίνονται κερδαρίου μικροῦ ἔνεκα παιδαγωγί-

1) « *Zwei Brüder und zwei Schwester* ὑπ' ἀριθ. 149 ἐν τῇ 201 σελ/δ. τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Wirth (2 Theil, Dritte Auflage, Leipzig 1878) ἐκ στοιχείων 17,000.— « *Der Löwe* » ὑπ' ἀριθ. 21 ἐν σελ. 378 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Böckler und Fritz (Breslau 1873) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 20,520.— « *Die Biene* » ὑπ' ἀριθ. 306 ἐν σελ. 506 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Sostmann (Jena 1864) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 22,580.— « *Des Flusses Wallen und Gestalten* » ὑπ' ἀριθ. 64 ἐν σελ. 104 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Wirth (für höhere Töchterschulen, fünfter Theil, Leipzig 1878) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 22,715.— « *Der Christ und der Muhamethaner* » ὑπ' ἀριθ. 106 ἐν σελ. 170 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Engelen καὶ Fechner (Ausgab. B. III Theil, Berlin 1874) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 23,780.— « *Der Tiger* » ὑπ' ἀριθ. 23 ἐν σελ. 386 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Böckler καὶ Fritz (ἐνθ. ἄνωτ.) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 30,700.— « *Die Schlacht bei Leipzig* » ὑπ' ἀριθ. 149 ἐν σελ. 201 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Hansen (Vierter Theil, Leipzig 1886) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 32,250.— « *Die Stadt Wien* » ὑπ' ἀριθ. 150 ἐν σελ. 109 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Mair (II Theil für die dritte Klasse-Wien 1894) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 33,650.— « *Blicke in das industrielle Leben der Gegenwart* » ὑπ' ἀριθ. 216 ἐν σελ. 302 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Böckler καὶ Fritz (ἐνθ. ἄνωτ.) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 54,800.— « *Ein Phantasiereise im Weltall* » ὑπ' ἀριθ. 150 ἐν σελ. 385 τοῦ Ἀναγνωσματοβιβλίου τοῦ Wirth (Deutsch. Leseb. für höhere Töchterschulen, 5 Theil, Leipzig 1878) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 71,890 κτλ.κτλ.

2) *Τίμων ὁ Φλιάσιος* 119, Mullach, τόμ. 1, σελ. 94: Ἐν δὲ πλατυσμὸς |

κῶν, μεθοδικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἀντικειμένων σπουδαιοτάτων κριταί! « Δοκεῖς οὖν τι . . διαφέρειν αὐτοὺς ἰδεῖν ἀργύριον κτησαμένου χαλκῆος φαλακροῦ καὶ σμικροῦ νεωστὶ μὲν ἐκ δεσμῶν λελυμένου, ἐν βαλανείῳ δὲ λελουμένου, νεουργὸν ἱμάτιον ἔχοντος, ὡς νυμφίου παρεσκευασμένου, διὰ πενίαν καὶ ἐρημίαν τοῦ δεσπότου τὴν θυγατέρα μέλλοντος γαμεῖν; . . Ποῖα ἄττα οὖν εἰκὸς γεννᾶν τοὺς τοιοῦτους; οὐ νόθα καὶ φαῦλα . . καὶ οὐδὲν γνήσιον οὐδὲ φρονήσεως ἀληθινῆς ἐχόμενον; 1).

« Οὕτως ἐν σελ. 24 περὶ ὄνου « ὅπου τοὺς μεταχειρίζονται κακῶς . . γίνονται ἀνάληπτοι, νωθροὶ ὑπομονητικοί » καὶ κατωτέρω « ἡ κακὴ δίαιτα καὶ οἱ σκληροὶ τρόποι . . τοὺς κάμνουσι νωθροὺς ἀναισθήτους καὶ πείσμονας ».

« Πολλάκις καὶ ἡ διλογία ἐνάργειαν ποιεῖ μᾶλλον ἢ τὸ ἄπαξ λέγειν ὅπερ δὲ τῷ Κτησίᾳ ἐγκαλοῦσιν ὡς ἀδολεσχοτέρῳ διὰ τὰς διλογίας . . πολλαχῆ οὐκ αἰσθάνονται τῆς ἐναργείας τοῦ ἀνδρός· τίθεται γὰρ ταῦτό διὰ τὸ πολλάκις ποιεῖν ἔμφασιν πλείονα » 2).

Οὕτω ὁ Ἡσίοδος (Θεογονία 65).

Μοῦσαι . . ἐρατὴν δὲ διὰ στόμα ὄσσαν ἰεῖσαι,
μέλπονται πάντων τε νόμους καὶ ἤθεα κεδνὰ
ἀθανάτων κλείουσιν, ἐπήρατον ὄσσαν ἰεῖσαι.

Οὕτω καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. Η 336).

Τύμβον δ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου· ποτὶ δ' αὐτὸν δειμόμεν ὄκα
πύργους ὑψηλοῦς, εἴλαρ νεῶν τε καὶ αὐτῶν.

πουλυμαθημοσύνης, τῆς οὐ κενεώτερον ἄλλο. — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγύμν. 1, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 452: Καὶ τοῦτο δὲ γινῶναι καλὸν ὡς τοὺς μύθους . . ὠνόμασαν Αἰδωπειοὺς τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους . . εἰσὶ δὲ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκειμένοι. — Αὐτόθ. Προγύμν. 2. τῶν διηγημάτων τὰ μὲν ἐστὶ μυθικά, τὰ δὲ ἱστορικά, τὰ δὲ πλασματικά. Ἴδε περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἀνωτ. σελ. 144, σημ. 2. καὶ σελ. 482-483, σημ. 2 καὶ 3.

1) Πλάτων, Πολιτεία 495 E.

2) Δημήτριος, περὶ ἑρμηνείας 211-212, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 91.

ἐν δ' αὐτοῖσι πύλας ποιήσομεν εὖ ἀραρυίας,
ὄφρα δι' αὐτῶν ἰππηλασίη ὁδὸς εἴη.
ἔκτοσθεν δὲ βαθείαν ὀρύξομεν ἐγγύθι τάφρον,
ἢ χ' ἱππους καὶ λαὸν ἐρυκάκοι ἀμφὶς ἐοῦσα.

καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐν στίχ. 435 τὰ αὐτά :

τύμβον δ' ἀμφ' αὐτὴν ἓνα ποίεον ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου, ποτὶ δ' αὐτὸν τεῖχος ἔδειμαν
πύργους θ' ὑψηλοὺς, εἴλαρ νεῶν τε καὶ αὐτῶν.
ἐν δ' αὐτοῖσι πύλας ἐνεποίεον εὖ ἀραρυίας κτλ. 1).

«Σελ. 27 περὶ χοίρου «οἱ ὀφθαλμοὶ πολὺ μικροί . . ὁ κορμὸς παχὺς καὶ κυλινδροειδῆς, ἡ κοιλία μεγάλη παχεῖα καὶ πρὸς τὴν γῆν κρεμαμένη . . οἱ πόδες βραχεῖς καὶ παχεῖς» καὶ κατωτέρω (σελ. 28) «οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πολὺ μικροί, οἱ πόδες τοῦ παχεῖς καὶ βραχεῖς, ὁ κορμὸς τοῦ καὶ οἱ κοιλία τοῦ παχεῖα, τὸ στόμα καὶ ἡ κοιλία τοῦ πρὸς τὴν γῆν κρεμάμενα»· Σελ. 124 περὶ βοῦς «τὸ βადίσμα του βαρὺ καὶ ἄτονον αἱ κινήσεις καὶ αἱ στροφαὶ τοῦ ἄκομφου» καὶ μετ' ὀλίγα «βαδίζει βραδέως καὶ μὲ βῆμα βαρὺ καὶ ἄτονον, εἶνε δυσκίνητος, στρέφεται ἀκόμφως». Αὐτόθι. «πίνει ὕδωρ, ἀλλὰ μόνον ὅταν εἶνε καθαρὸν καὶ ψυχρὸν», καὶ κατωτέρω «προτιμᾷ τὸ καθαρὸν καὶ ψυχρὸν ὕδωρ».

«Πρὸς τὸ βελτίους γενέσθαι οὐδὲν συμβάλλεται τὰ γράμματα . . οὐδὲν γὰρ κωλύει εἶδέναι μὲν γράμματα . . ὁμοίως δὲ μέθυσον καὶ ἀκρατῆ εἶναι, καὶ φυλάργυρον, καὶ ἄδικον, καὶ προδότην, καὶ τὸ πέρας ἄφρονα» 2).

Ἐὰν ὁ ἡμέτερος κριτῆς δὲν εἶχε τεθολωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐσκοτισμένον τὸν νοῦν, θὰ ἔβλεπε καὶ θὰ ἐνόει ὅτι ἐπιστημονικώτατα καὶ ὀρθότατα ἐτέθησαν αἱ διλογίαι αὐταὶ ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκονται. Ἡ περὶ τοῦ βადίσματος τοῦ βοῦς διλογία ἦτο ἀναγκαιοτάτη **λογικῶς**, διότι κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίστασιν πρόκειται περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἡ βαρύτης καὶ ἡ ἄτονία τοῦ βადίσματος καὶ τὸ ἄκομφον τῶν κινήσεων καὶ τῶν στροφῶν αὐτοῦ προξενούσιν εἰς τὸν θεατῆν· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περίστασιν πρόκειται περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηρίζουσῶν αὐτόν. Ἡ περὶ τῆς πόσεως κα-

1) Πρὸς καὶ Ἰλιάδ. © 41 πρὸς N 23. — Ἰλιάδ. © 69 - 72 πρὸς X 209 - 212. — Ἰλιάδ. B 110 - 118 πρὸς I 17 - 25.

2) Κέβης ὁ Ἐθαῖος, Πίναξ, κεφ. 33 - 34. ἔκδ. Dübner, σελ. 12.

θαροῦ καὶ ψυχροῦ ὕδατος διλογία λογικῶς ἀναπόφευκτος, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηριζουσῶν τὸν βουῖν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόκειται ὡς παράδειγμα πρὸς διευκρίνισιν τῆς ψυχολογικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὅτι « ἡ γεῦσις εἶνε πολὺ λεπτή » 1).

« Σελ. 87-88 μία σελὶς περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐντυπώσεων τῆς αἰγὸς καὶ περὶ τὰς δύο σελίδας περὶ τῆς ἀφοβίας αὐτῆς ».

« Ἄλλ', ὦ ξένε, πολλάκις μὲν . . εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπείγων διώκει· γελοῖον δὲ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρουμένους φαίνεσθαι 2) — Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι σφόδρα δυσχερές ἐστι τοῖς τῆς σαφηνείας ἐπιμελουμένοις τῆς συντομίας φροντίζειν· πολλάκις γὰρ ἢ διὰ συντομίαν εἰς ἀσάφειαν προάγομεν τὸν λόγον ἢ διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μῆκος δεόμεθα » 3).

Σελ. 128. « Ποτὲ κατὰ τὰς πορείας αἱ ἀσθενέστεραι δὲν προπορεύονται τῶν ἰσχυροτέρων· πάντοτε προποῦνται αἱ ἰσχυρότεραι καὶ ἔπονται αἱ ἀσθενέστεραι ».

Ἔχω ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ζωτικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πιστεύω ἀδιστακτῶς ὅτι μετὰ παρέλευσιν οὐχὶ μακροῦ χρόνου θὰ ἀπαλλαγῇ τέλος ἀπὸ τῆς νῦν καταλυμαινομένης αὐτὸ πονηροκρατίας καὶ θὰ ἐπιλάμψωσι καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραι ἄξια τῆς μεγάλης ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ τῆς ὑψηλῆς εὐγενείας αὐτοῦ. Τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ δύσμοιρος Ἑλληνὶς νεολαία θὰ ἀπαλλαγῇ τῶν καταδιαφθειρόντων αὐτὴν σκαιῶν καὶ ἀπαιδευτῶν χαμαιιδιδασκάλων τοῦ φουράματος τοῦ ἡμετέρου τούτου κρι-

1) Ἰδ. Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσματάρ. Τρίτη τάξις δημοτικοῦ σχολείου Ἐν Ἀθήναις 1892 σελ. 130-131. Ἡ περὶ τοῦ « χοίρου » διλογία ἔχει τὸν αὐτὸν ἐπιστημονικὸν λόγον. Ἐπειδὴ ὁμως οὐδαμοῦ εἶνε ἐκτετυπωμένα τὰ περὶ αὐτοῦ, τὸ πρᾶγμα εἶνε δυσεξέλεγκτον· διὸ καὶ οὐδεὶς περαιτέρω περὶ τούτου λόγος δύναται νὰ γείνη ἐνταῦθα.

2) Πλάτων Νόμοι 887 Β. ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 145 ὑποσ. σημ.

3) Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 458.

τοῦ, τοῦ ἐν τοσαύτῃ ἀμαθείᾳ καὶ ἀναισθησίᾳ μολυνομένου, ὥστε οὐ μόνον τὰ ὀρθὰ νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνη ἀπὸ τῶν πλημμελῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀμαρτήματα τὰ χαριέστατα καὶ τεχνικώτατα νὰ ὑπολαμβάνῃ.

Τέλεον ὁ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶν κύριος οὗτος ἀγνοῶν τί οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι περὶ τῶν σχημάτων λέγουσι, τί περὶ τῆς ἐν τῷ λόγῳ δυνάμεως τῆς ταύτολογίας, τῆς παλλιλλογίας, τῆς ἐκφράσεως τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς, τέλεον ἀγνοῶν τίνα χρῆσιν τῶν σχημάτων τούτων οἱ ἀριστοτέχναι τοῦ λόγου, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἐποίησαντο εὐρίσκει ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτοῦ καὶ ἀναισθησίᾳ ἐπίψογα τὰ ἄνω σημειωθέντα ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλλην. ἀναγνωστικοῦ βιβλίου!

Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Τὸ δὲ σχῆμά ἐστι λόγος ἐξηλλαγμένος τοῦ ἐν ἔθει κατὰ τινὰ πλάσιν κόσμου ἢ χρείας χάριν. κάλλος μὲν γὰρ τοῖς λόγοις περιτίθησι διὰ τῆς ποικιλίας καὶ μεταβολῆς τοῦ λόγου καὶ σεμνοτέραν ἀπεργάζεται τὴν φράσιν, χρείαν δέ, εἰς τὸ ἐξἄραι καὶ ἐπιτείνει τὰς ποιότητας καὶ δυνάμεις τῶν πραγμάτων» 1).

Τούτων δὲ τῶν σχημάτων εἴκοσι καὶ ἕξ ὄντων ἐν εἶνε καὶ ἡ λεγομένη ταύτολογία, ἣτις «ἐστὶν ἐν ταύτῳ λέξεων παράλληλος θέσις τὸ αὐτὸ σημαίνουσῶν, οἷον ὄξεις καὶ ταχεῖς ἀλλ' οὐ νωθεῖς καὶ βραδεῖς· πᾶσαι γὰρ ἐν ταύτῳ τὸ αὐτὸ σημαίνουσιν, ὄξεις μὲν καὶ ταχεῖς καταφατικῶς τὸ αὐτὸ σημαίνουσι, νωθεῖς δὲ καὶ βραδεῖς τούναντίον, αἷς συνταχθὲν καὶ τὸ οὐ ἀποφατικᾶς ἑαυτῶν ἐποίησε καὶ συμφώνους τοῖς προτέροις» 2).

Περὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως ὁ Ἑρμογένης λέγει: «Ἡ ἀπόφασις τῇ καταφάσει ποτὲ μὲν τὸ ἴσον δύναται, ποτὲ δὲ τὸ ἔλαττον, ποτὲ δὲ τὸ πλεόν. Ἴσον μὲν, ὅταν δι' ἐγγύτητα τῆς λέξεως φεύγων τις τὴν ταυτότητα μεταβάλλῃ τὴν τάξιν «θύων τε γὰρ φανερός ἦν καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανῆς ἦν» 3).

Ὁ Lotze ἐξαίρων τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἑλληνος λόγου σχήματα λέ-

1) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου κ. 27.

2) Ἀνώνυμος, περὶ σχημάτων, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 706. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 182.— Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Ζωναῖος (περὶ σχημάτων τῶν κατὰ λέξιν, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 681): Ταύτολογία ἐστὶ λέξεων παράλληλος θέσις τὸ αὐτὸ σημαίνουσῶν οἷον ὄξυς ἐστὶ καὶ ταχύς ἀλλ' οὐ νωθὴς καὶ βραδύς.

3) Ἑρμογένης, Περὶ μεθόδου δεινότητος, ἔκδ. Walz τόμ. 3, σελ. 444.

γει: « Ἡ ἄμεσος ἀνακοίνωσις τῶν διανοημάτων δὲν φροντίζει πολὺ διὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐκφράσεως δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὰ περὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ὄντων ἡμέτερα διανοήματα, ἀλλ' ἐξ αἰφνηδίων ἐξεγέρσεων τῶν συναισθημάτων ἡμῶν αἱ λέξεις ἐπιπροχέονται πρὸ τῆς ἐξελιξέως τοῦ πράγματος ἢ συστέλλονται ἐκεῖ, ἔνθεν ἔδει νὰ ἐκχυθῶσιν. Ὁ Ἑλλην λόγος γέμει τοιούτων ἀσυναρτησιῶν καὶ ἐλευθεριῶν, ὧν ἡ συντακτικὴ αἰτιολογία πολλάκις εἶνε τόσοσ δύσκολος, ὅσον ἡ ψυχολογικὴ εὐκολος, καὶ αἵτινες ἐν ἐκκεχυμένῃ δαφιλείᾳ καὶ ἐν μεταπτώσει αἰφνηδίων διακοπῶν καὶ ἐν μακραῖς παρενθήκαις τὴν ἀπροσποίητον καὶ πολλάκις ἐπίχαριν ἀταξίαν τῆς ζώσης ὁμιλίας ἐπαναλαμβάνουσιν » 1).

Ὁ Bergk εἰδικεύων τὰ ὑπὸ τοῦ Lotze γενικῶς περὶ τοῦ Ἑλληνος λόγου λεγόμενα λέγει: « Μετὰ τῆς διαλεκτικῆς ἐκείνης ὀξύτητος, ἣτις προσιδιάζει τοῖς Ἑλλησι συνδυάζεται καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅτι ἡ ἐρμηνεία ἀναστρέφεται εὐχαρίστως ἐν ἀντιθέσεσιν. Ἐνταῦθα βασιζέται ἡ ἔξις τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνηται τὸ αὐτὸ διανόημα ἐν ἀρνητικῇ καὶ θετικῇ μορφῇ, ἢν ἰδίως παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς εὐρίσκομεν. Εἰς ἡμᾶς φαίνεται ὁ περιττὸς οὗτος τρόπος τῆς ἐκφράσεως ἀνιαρὸς πῶς, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ παρέχει εἰς τὸν λόγον ἀρχαιοπρεπῆ τινα ἀπλότητα. Ἡ ἐρμηνεία εἶνε ἐναργῆς καὶ ζωηρά » 2).

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι καὶ οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι καὶ φιλόλογοι περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου χαμαιδιδασκάλου ψεγομένης ταύτης ἐκφράσεως « ποτὲ αἱ ἀσθενέστεραι δὲν προπορεύονται τῶν ἰσχυροτέρων πάντοτε προηγοῦνται αἱ ἰσχυρότεραι καὶ ἔπονται αἱ ἀσθενέστεραι ».

Οἱ δὲ Ἕλληνες συγγραφεῖς πῶς; Ἴδου πῶς:

Ὁ Δημοσθένης: Δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολέμῳ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων 3). Ὁ Ξενοφῶν: Οἱ μὲν δὴ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφθόνως

1) Hermann Lotze, Mikrokosmos, dritter Band, zweite Aufl. Leipzig 1869, σελ. 305 περὶ τὸ μέσον.

2) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1872, τόμ. 1, σελ. 134. Ἴδε καὶ Volkmann, Hermagoras, 1865, σελ. 244 - 245, καὶ τῆς ἐμῆς Πραγματείας « Παράρτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων », σελ. 73 α.

3) Δημοσθένης, κατὰ Φιλίππου Α'. 39, σελ. 51.

καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρκάδας 1). — Ὁ Πλάτων: Οἱ βλάπτοντες τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀδικοῦντες καὶ ψευδόμενοι καὶ ἐξαπατῶντες καὶ ἀμαρτάνοντες ἐκόντες, ἀλλὰ μὴ ἄκοντες κτλ. 2). — Ὁ Πλούταρχος: Ψυχὴ πᾶσα νοῦ μετέσχευ, ἄλογος δὲ καὶ ἄνους οὐκ ἔστιν. — Μάλιστα μὲν οὖν ἐσκεμμένῳ πειρῶ καὶ μὴ διακένῳ τῷ λόγῳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολλούς. — Σκληρὸν ἐκ φύσεως καὶ οὐ μαλακὸν ἔχων ὑπὸ λόγου τὸ ἦθος 3).

Σελ. 133: «Ὅταν σύρη (ὁ ταῦρος) τὴν ἄμαξαν, σύρει αὐτὴν ἀκατασχέτως πρὸς τὰ ἐμπρός» καὶ μετ' ἐλάχιστα «ὁ ταῦρος σύρει τὴν ἄμαξαν πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός».

«Ἐτερον δ' εἶκει καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων . . οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διὰ τι τῶν εἰρημένων, οὐκ εἰδῶς δέ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν καὶ ὧν ἀφεκτέον καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἀμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται» 4).

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς βεβαίως δὲν σωφρονεῖ! Διότι οὐδεὶς σώφρων ἄνθρωπος περικόπτει ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ ὅλου λεξειδία τινα καὶ συναρμόζει ταῦτα κατὰ τὴν ἰδίαν διάθεσιν, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπιθυμεῖ. Ὅπως συνεχόλλησεν ὁ χρηστὸς οὗτος ἄνθρωπος τὰ λεξειδία ταῦτα, φαίνεται ἀδολεσχία τις· ὅπως δὲ ἐν τῷ κειμένῳ, οὐ κριτῆς ὑπὸ τῆς Πολιτείας κατέστη, ὑπάρχουσι, φαίνεται ἀριδῆλως τὸ σχῆμα τοῦ λόγου τὸ λεγόμενον παλλιλογία κατὰ τὸ Ὀμηρικόν: «Τοῦ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πυρὶ χεῖρας εἶκειν, | εἰ πυρὶ χεῖρας εἶκει, μόνος δὲ αἰθωνι σιδῆρῳ. | — Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰθίοπας μετεκίαθε τηλόθ' ἐόντας. | Αἰθίοπας τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν 5). — Ὁ ταῦρος ὅταν σύρη τὴν ἄμαξαν, σύρει αὐτὴν ἀκατασχέτως πρὸς

1) Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 7, 1, 26.

2) Πλάτων, Ἰππίας ἐλάσσων 372 D.

3) Πλούταρχος, περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 591 D. — Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 803 F. — Βρούτος, κεφ. 1, σελ. 984. — Ἰδ. αὐτόθ. Ὅτι οὐκ ἠδέως ζῆν ἔστιν κατ' Ἐπίκουρον 1097 E. — Βίον Θεσέως, κεφ. 16, σελ. 6 περὶ τὸ τέλος. — Πλάτων, Κρίτων 52, A. — Ἐρρογέν. περὶ ἰδεῶν τόμος α', ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 274. — Πρβλ. καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ τεχνολογικοῦ Μενάνδρου (περὶ ἐπιδεικτικῶν, ἐκδ. Sprengel, τόμ. 3, σελ. 416): Οὐχ ἀπλῶς ἐρεῖς τὰς ἀρετάς, ὅτι δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρήσεις πάλιν ὅτι οὐκ ἄδικος . . πέφυκε γὰρ ὁ λόγος ἀβῆσαι λαμβάνειν.

4) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχεια 1110, 6, 24.

5) Ὀμηρος, Ἰλιάδ. Υ' 370. — Ὀδύσσεια, α, 22.

τὰ ἐμπρός. Τίποτε δὲν δύναται νὰ τὸν ἐμποδίση, οὔτε τέλμα, οὔτε πετρῶδες μέρος, οὔτε ἀπότομον ὄρος, οὔτε τὸ βάρος τοῦ φορτίου. Ὁ ταῦρος σύρει τὴν ἄμαξαν πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται νὰ πέση εἰς τὰ γόνατα » 1).

Σελ. 178 : περὶ γάτας «μίαν οὐρὰν ἀρκετὰ μακρὰν καὶ πολὺ εὐκίνητον» καὶ κατωτέρω «ἡ οὐρὰ αὐτῆς εἶναι πολὺ εὐκίνητος» — Σελ. 179 «τὸ σῶμα τῆς ἐλαστικόν», «τὸ σῶμα αὐτῆς πολὺ ἐλαστικόν» — Σελ. 200 «μανθάνει (ὁ κύων) νὰ σώζη ἀνθρώπους κινδυνεύοντας νὰ πνιγῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ νὰ παγώσωσιν εἰς τὰς χιόνας» καὶ σελ. 205 ἄλλοι σώζουσιν ἀνθρώπους κατακαλυπτομένους ὑπὸ τῆς χιόνος».

Λέγει ὁ Ξενοφῶν : «Εἰ δέ τις διλογεῖν ἡμᾶς οἶεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρόσθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἔωνεῖτο, πειρᾶσθαι ἐκελεύομεν εἰ δύναίτο ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν· νῦν δὲ διδάσκειν φαμὲν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ καὶ γράφομεν ὡς δεῖ διδάσκειν» 2). Δηλαδή· τὸ ἐπαναλαμβάνειν τὰ αὐτὰ πράγματα κατὰ διαφόρους περιστάσεις δὲν εἶνε ἀδολεσχία, ὡς μογηρός τις ἢ παροινῶν εἶνε ἔτοιμος νὰ ὑπολάβῃ, ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη ἄφυκτος τοῦ λόγου, ὅστις ἄλλως θὰ ἀπέβαινε ἀτελής, ἄλογος καὶ ἀκατανόητος.

Ὅπως σταθμίσῃ τις τὸν βαθμὸν τῆς χρηστότητος τοῦ ἡμετέρου τούτου κριτοῦ, ἅς ἴδῃ ἐν τῷ ἐμῷ βιβλίῳ τὰ περὶ τῆς γάτας καὶ τοῦ κυνός ταῦτα 3) καὶ πάραυτα θὰ ἀντιληφθῇ τὴν διαφορότητα τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπαναλαμβάνονται.

Ἐν τῷ κειμένῳ φέρεται «ὁ κορμὸς πεπιεσμένος πρὸς τὰ πλάγια, εὐθυτενῆς καὶ ὄχι παχύς, ἀποτελεστικῶν εἰς μίαν οὐρὰν μακρὰν καὶ πολὺ εὐκίνητον» (σελ. 68), περὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ σώματος τῆς γάτας προκειμένου. Φέρεται δὲ ἐν σελ. 69 «ἡ οὐρὰ αὐ-

1) Χ. Παπαμάρκου, Ἑλλ. Ἀναγ. τῆς Γ' τάξεως, ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 135.— Πλούταρχος, Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ὀμήρου, κεφ. 32 : "Ἔστι παρ' αὐτῷ καὶ ἡ Παλλιλογία, ἐπανάληψις οὔσα μέρους τινός λόγου ἢ πλειόνων λέξεων ἐπαναλαμβανομένων, ὃ καὶ Ἀναδίπλωσις καλεῖται· οἷόν ἐστι : » τοῦ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι . . » ποτὲ δὲ παρεντιθεμένων ἄλλων τινῶν καὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἐπαναλαμβανομένων, ὡς ἐν τῷ «Ἄλλ' ὁ μὲν Αἰθίοπας» κτλ.

2) Ξενοφῶν, περὶ ἵππικῆς 8, 2.

3) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον διὰ τὴν τετάρτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐν Ἀθήνας 1892, περὶ μὲν τῆς γάτας σελ. 66· 69 καὶ 70, περὶ δὲ τοῦ κυνός σελ. 87 καὶ σελ. 90.

τῆς εἶνε πολὺ εὐκίνητος· ὅταν εἶνε πολὺ εὐχαριστημένη ἢ ὅταν θωπεύηται, κινεῖ αὐτὴν κατὰ τινα τρόπον, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον κινεῖ αὐτὴν, ὅταν ἀγριεῦῃ ἢ ἀπειλῇ ἢ εἶνε ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ», προκειμένου περὶ τῆς ψυχολογικῆς ἀποδείξεως ὅτι ἡ γάτα τὰ συναισθήματα αὐτῆς διὰ τῶν ποικίλων κινήσεων τῆς οὐρᾶς ἐκφράζει.

Οὕτω δὲ καὶ περὶ πάντων τῶν ἄλλων.

« Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὐηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λῖαν ἐξετάζειν» 1).

Σελ. 278 - 279 πλέον τῆς σελίδος περὶ τῶν φθικῶν πτηνῶν ὅτι εἶνε κόσμος καλὸς τῆς γῆς δι' ἐπαίνων ἐπαναλαμβανόμενος τρίς.

« Δίς καὶ τρίς τὸ καλόν, τὸ δὲ κακόν οὐδ' ἄπαξ 2). — Ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀναγκαιοτάτων οὐδὲν χεῖρόν ἐστιν καὶ δίς καὶ τρίς λέγειν ταυτά 3). — Πυθαγόρας . . ὤρισε καὶ τὸ τοῦ λόγου εἶδος, ὅτι σύντομον καὶ διὰ βραχέων . . εἰ δέ ποτε, φησί, χρεῖα καὶ μακροτέρου γένηται λόγου . . ἀλλὰ τῶν γε πραγμάτων, περὶ ὧν οἱ λόγοι, τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ μενέτω τῷ προτέρῳ· περὶ ἀναγκαίων γινομένου τοῦ λόγου, ἢ προτρέποντος ἐπ' ἀρετὴν, ἢ διδάσκοντος, ἢ συμβουλευόντος, ἢ παραμυθουμένου ἢ συζητοῦντος τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν, ἢ τοῦ θεοῦ τὴν τε ὑπεροχὴν καὶ τὴν πρόνοιαν ἀνευφημοῦντος, καὶ σύλληψιν πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον αἰτοῦντος δι' εὐχῆς· ἀλλὰ μὴ περὶ τῶν τυχόντων, περὶ ὧν οἱ τυχόντες διαλέγονται» 4).

« Σελ. 280. Ἐν μιᾷ σελίδι ἡ λέξις ἕξδουσι τρισκαιδεκάκις».

« Ἀλλὰ τὸ διατρίβειν νῦν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τῶν τοιούτων ἀργὸν ἐστιν — εὐηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λῖαν ἐξετάζειν 5).

1) Ἀριστοτέλης, περὶ ζῶων μορίων 664, 6, 18.

2) Παροιμιογράφοι, Ἀποστόλιος 6, 26.

3) Γαληνός, περὶ ψυχῆς παθῶν, ἐκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 21. ἐκδ. Marquardt, τόμ. 1, σελ. 16, Lipsiae 1884.

4) Σιμπλίσιος, Ἐξηγήσεις εἰς τὸ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον, κεφάλ. 33, § 1-3, ἐκδ. Dübner, σελ. 112.

5) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1331, 6, 18. Περὶ ζῶων μορίων 664, 6, 18.

«Σελ. 286. Μία σελίς περι τῆς διατάξεως τῶν πετάλων ὡς πρὸς τὰ σέπαλα ἴου τοῦ τρίχρου».

«Τὸ μὲν οὖν περι πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιεῖσθαι τὸν λόγον **λίαν εὐηθες**. Τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα . . τιμητέον 1).

«Σελ. 318-321 ἐν τρισὶ σελίσιν περιγραφῇ τῶν φύλλων, τῶν στημόνων καὶ μάλιστα τῶν πετάλων τοῦ κρίνου».

«Αὐτῶν δὲ τῶν φυσικῶν οἱ μὲν ἐξηγηματικοί, οἱ δὲ ἐν βραχεὶ προαγόμενοι· πλείστον γὰρ διαφέρει ὡς εἰδόμενα ἀναμιμνήσκειν συμμετρως ἢ ὅλως ἀγνοοῦντα διδάσκειν . . βραχύτητα ἀπαιτοῦσιν οἱ μὴ διδασκαλικοί . . οἱ δὲ ἕτεροι πλείστης καὶ μεγίστης διατριβῆς ἔχονται» 2).

«Σελ. 37 καὶ ἐξ. ὁ μῦθος «ταῦρος καὶ καμηλοπάρδαλις» ἐκτείνεται εἰς σελ. πέντε».

«Ὅτι μία τῶν ἀρετῶν εἶνε καὶ ἡ συντομία ὅλος ὁ κόσμος τὸ εἰξεύρει· ἀλλὰ καὶ μεγάλαι καὶ μικραὶ ἀδιαφόρως ὑποθέσεις στενοχωρημέναι καὶ νὰ εἶπω οὕτως πνιγμέναι εἰς στενὰ . . ὅρια σημαίνουσιν ἀναμφιβόλως τὸ πολλὰ στενὸν τῆς κεφαλῆς τοῦ μυθογράφου» 3)
— καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα ἀπαιτοῦντος κριτοῦ πρόσθετος.

1) Πλάτων, Νόμοι 722 A.

2) Μέανδρος, Ἐπιδεικτικῶν 5, ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 142. ἐκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 337.

3) Κοραῆς, Αἰσωπειῶν μύθων συναγωγὴ ἐν τοῖς προλεγομένοις, σελ. κε'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων
μύθιον πάνδομον καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματορίῳ.

Εἰσαγωγή. — Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰδύκου· Ὅ,τι ἂν ποιῆς νόμιζε ὄρα̃ν θεοὺς τινας. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς· Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος. — Δάμων καὶ Φιντίας· Ἐτερος αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν. — Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφῶν τοῦ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀλυμπος τοῦ Ὀμήρου — Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι τοῦ Ὀμήρου τε καὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὀμηρικὸς κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου.

Λέγει ὁ ἡμέτερος κριτῆς :

« Σελ. 153 Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰδύκου εἰς σελίδας ὀκτώ. — Σελ. 164 καὶ ἐξ. Δάμων καὶ Φιντίας εἰς σελίδ. ἕνδεκα καὶ ἡμίσειαν. — Σελ. 161 καὶ ἐξ. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς τρεῖς, ἐνῶ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐκτίθεται εἰς μίαν. Σελ. 206 ἡ Κοσμογονία, Θεογονία, Γιγαντομαχία, Τυφῶν εἰς σελίδας δεκατέσσαρας, ἐνῶ παρ' Ἡσιόδῳ ἐν βραχυτάτοις. — Σελ. 221 καὶ ἐξ. Ὁ Ὀλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῶ παρ' Ὀμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους. — Σελ. 164 καὶ ἐξ. ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελίδ. σχεδὸν τρεῖς ὅ,τι ὁ Ὀμηρικὸς εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον ὕμνος λέγει ἐν στίχοις εἴκοσι πέντε. — Σελ. 227 καὶ ἐξ. Ὁ Πάν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅ,τι ὁ Ὀμηρικὸς εἰς Πᾶνα ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσιν ἑπτὰ. — Σελ. 258 ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου εἰς σελίδας τρεῖς ὅ,τι ὁ ποιητῆς λέγει ἐν στίχοις ἑννεακαίδεκα (Ὀδύσσ. Η 113 - 131) 1).

Εἰς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους κατελθὼν ὁ δοῦλος Ξανθίας μετὰ τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ἄδην συνήντησε τὸν Αἰακόν,

1) Διὰ λόγους χρησιμοθηεῖς ὁ ἔντιμος ἡμῶν κριτῆς παραλείπει νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη «σελλίς» εἶνε χειρόγραφος εἰς ἡμίκλαστον φύλλον χάρτου, περὶ τὰ 700 στοιχεῖα μόνον περιέχουσα, ἐνῶ αἱ ἔντυποι σελίδες τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν ἀνωτέρων τάξεων παρὰ μὲν τοῖς Γερμανοῖς συνήθως ἔχουσι 2,840 στοιχεῖα, παρ' ἡμῶν δὲ 1500 (ἴδ. τοῦ Engeliien π. χ. τὸ Ἀναγνωσμ. Ausgab. B, III Theil, Berlin 1874 καὶ τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 88 κτλ.).

μεθ' οὐ ἤρχισε νὰ συνδιαλέγηται περὶ διαφορῶν ἀντικειμένων. Ἐτάραττεν ὁμῶς αὐτοὺς ὁ θόρυβος καὶ ἡ βοή καὶ ὁ λοιδορισμός, ὅστις ἠκούετο ἐκ τῶν ἔνδον. Περιέργος ὁ Ξανθίας ἠρώτησε τὸν Αἰακὸν περὶ τούτου, ὅστις καὶ ἐξήγησεν εἰς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα εἰπὼν ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην καὶ καταδημαγωγήσας τοὺς λωποδύτας καὶ τοὺς βαλαντιοτόμους καὶ τοὺς πατραλοῖας καὶ τοὺς τοιχωρύχους ἐζήτηε νὰ καταρρίψῃ τὸν ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ θρόνου καθήμενον Αἰσχύλον καὶ νὰ καθίσῃ αὐτός. Ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐδέχετο τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν ὁ θόρυβος. Ἴνα δὲ καταπαύσῃ οὗτος καὶ ἐπέλθῃ οὕτω ἡσυχία εἰς τὸν Ἄδην, προσέθηκεν ὁ Αἰακός, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀρχόντων νὰ τελεσθῇ διαγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν τῆς ποιητικῆς καὶ δὴ κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ· νὰ ζυγισθῇ τὸ βᾶρος τῶν ἐπῶν αὐτῶν εἰς τὴν ζυγαριὰν καὶ νὰ μετρηθῇ τὸ μῆκος αὐτῶν μὲ τὸν πῆχυν: « Ταλάντῳ μουσικῆ σταθμήσεται | καὶ κανόνας ἐξοίσουσι καὶ πήχεις ἐπῶν » 1).

Κριτῆς τοῦ παραξένου τούτου διαγωνισμοῦ εἶχε διορισθῆ ὁ Διόνυσος. Οὗτος καίτοι θεὸς τῆς μέθης, οὐχ ἦττον βδελυσσόμενος τὰ μπακάλικά ταῦτα μέσα τῆς κρίσεως ἐν ἀγανακτῆσει λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς διαγωνισθησομένους:

Ἴτε δεῦρό νυν, εἶπερ γε δεῖ καὶ τοῦτό με
ἀνδρῶν ποιητῶν τυροπωλῆσαι τέχνην 2).

Ὁ δὲ χορὸς βλέπων τὴν ζυγαριὰ καὶ τοὺς πήχεις ἐκπληκτος ἀναφωνεῖ:

« Τόδε γὰρ ἕτερον αὐτέρας
νεοχμόν, ἀτοπίας πλέων,
ὃ τίς ἂν ἐπενόησεν ἄλλος; . .
μὰ τόν, ἐγὼ μὲν οὐδ' ἄγ' εἴ τις
ἔλεγε μοι τῶν ἐπιτυχόντων,
ἐπιθόμην, ἀλλ' ὀμόμην ἂν
αὐτὸν αὐτὰ ληρεῖν 3).

1) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 697. 799, ἐκδ. Dindorf.

2) Ἀριστοφάνης, αὐτόθ. 1368.

3) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1371.

Ὁ,τι ὁ Ἀριστοφάνης παίζων ἐποίησε, τοῦτο ἐπέπρωτο μετὰ ὑπερ-
δισχίλια ἔτη νὰ συμβῆ εἰς τὰς « λιπαρὰς καὶ ἰοστεφάνους καὶ
ἀριζηνλώτους Ἀθήνας » αὐτοῦ. Ἐπέπρωτο νὰ ἐκπηδήσωσιν ἐν
τῷ μέσῳ αὐτῶν κριταὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀβέλτεροι καὶ ὑποζυγιῶδεις,
ὥστε, ἵνα ἐπικαλύψωσι τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν, ἠνέ-
χθησαν ἀπὸ κριτῶν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς **μπακάληδες** καὶ **τυ-
ροπώλας**. Μὲ τὴν ζυγαριὰν καὶ μὲ τὸν πῆχυν εἰς τὰς χεῖρας με-
τρῶσι τὸ βάρος τῶν στοιχείων καὶ τὸ μῆκος τῶν λόγων καὶ κατ' αὐτὸ
ρυθμίζουσι τὰς κριτικὰς αὐτῶν ἀποφάνσεις!!

Πρᾶγμα « νεοχμὸν καὶ ἀτοπίας πλέων »! Μέχρι τοῦδε οἱ κριταὶ
τῶν λόγων ἐφίστων τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα, εἰς
τὸ ἦθος, εἰς τὴν γνώμην, εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν λέξιν τῶν
κρινομένων λόγων, ἐπόμενοι τῇ σοφῇ διδασκαλίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἀλι-
καρνασσέως διδάσκοντος: « Τέτταρα εἶναι φημι, ἀφ' ὧν τὴν δοκιμα-
σίαν καὶ τὴν κρίσιν χρῆναι ποιεῖσθαι τῶν λόγων ἀξιῶ. Ἔστι δὲ τὰ
τέτταρα ταῦτα, ἦθος, γνώμη, τέχνη, λέξις. Σκεπτέον οὖν αἰ
ἡμῖν, περὶ ὧν ἢ ἀνέγνωμεν, ἢ ἠκούσαμεν, ἢ ὀπωσοῦν ἐτύχομεν, τί
ὠφελεῖ ἢ βλάπτει εἰς ἦθος, τί εἰς γνώμην, τί εἰς τέχνην, τί εἰς λέ-
ξιν. Ἐξω τούτων οὐκ εἰσὶν ὄροι » 1).

Παιδάριον φαίνεται Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ὡς πρὸς τὸν ἡμέ-
τερον κ. κριτὴν καὶ τοὺς σοφοὺς αὐτοῦ ὁμοτέχνους! Ἐκεῖνος « Ἐξω
τούτων οὐκ εἰσὶν ὄροι », λέγει, ἐνῶ οὗτοι εὗρον καὶ ἄλλους, τὸ
τυροπωλεῖν καὶ τὸ ζυγοστατεῖν καὶ τὸ πηχομετρεῖν τοὺς
λόγους!

Ἄλλὰ « τὸ τοῦ τυχόντος, ἐναντία ταῖς δόξαις ἀποφηνα-
μένου, φροντίζειν εὐνηθες » 2).

Εἶνε ὕβρις πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα τοιαῦται ἀθλίων ἐωλο-
κρασίαι νὰ ἐξερευγῶνται κατὰ τῶν χαριεστᾶτων καὶ παιδευτικωτά-
των τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀριστουργημάτων! Ἡ
ἐθνικὴ τιμὴ ἀπαιτεῖ παρὰ παντὸς Ἕλληνας, δυναμένου πως νὰ προφυ-
λάξῃ ταῦτα ἀπὸ τοιούτων βεβηλώσεων, νὰ σπεύσῃ πρὸς ἄμυναν αὐ-
τῶν. Φρικιῶν ἐπὶ τῇ μιαρᾷ ταύτῃ βεβηλώσει τῶν ἐν ἀνθρώποις σεμνο-
τάτων καὶ αἰσθανόμενος βαθύτατα τὸ ἐθνικὸν αἴσχος τὸ προστριβό-

1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς, Τέχνη ῥητορικὴ κεφ. 11, ἐδάφ. 1. Τὰ αὐτὰ καὶ
παρακατιῶν, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

2) Ἀριστοτέλης, Τοπικά 104, 6, 22.

μενον πᾶσιν ἡμῖν ἐκ τῆς καπνηλικῆς ταύτης τῶν τρυφερωτάτων καὶ ἀγιωτάτων καταμολύνσεως, θὰ προσπαθήσω — ὄση μοι δύναμις — νὰ εἶπω ὀλίγας λέξεις περὶ ἐκάστου αὐτῶν.

Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου. — Ἡ κατὰ τὸν Bernardy «γλαφυρῶς λελαξευμένη πασίγνωστος παράδοσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰβύκου» 1), ἐκτεθειμένη ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως κατὰ τὸ ἔξοχον ποίημα τοῦ δαιμονίου Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller «*Die Kraniche des Ibykus*» 2) εἶνε, ὡς εὐστόχως ὁ Welker ἐκφράζεται, «μία τῶν παγκάλων διατυπώσεων, δι' ὧν ἡ παιδικὴ τοῦ λαοῦ φαντασία ἔχει διατυπώσῃ τὴν αἰώνιαν ἀλήθειαν, ἐφ' ἧς, ὡς ἐπὶ βάσεως ἀπαρασαλεύτου καὶ ἀμεταστάτου, ἐδράζεται σύμπας ὁ ἠθικὸς διάκοσμος, τὴν αἰώνιαν ἀλήθειαν δηλ. ἣν ὁ Αἰσχύλος ἀπετύπωσεν ἐν τῷ ὠραίῳ αὐτοῦ ἀποσπάσματι

Ὅρας δίκην ἄναυδον οὐχ ὄρωμένην
εὔδοντι καὶ στείχοντι καὶ καθημένῳ·
ἐξῆς δ' ὀπηδεῖ δόχμιον, ἄλλοθ' ὕστερον.
οὐδ' ἐγκαλύπτει νύξ κακῶς εἰργασμένα,
ὅ τι ἂν ποιῆς, νόμιζε ὄραν θεοῦς τινας

καὶ ἥτις χρησιμεύει ὡς παράδειγμα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ ἄνωθεν τιμωρία δι' ὁδῶν ἀγνώστων μὲν τοῖς ἀνθρώποις, γνωστοτάτων δὲ εἰς τὸν ἄνωθεν ἐπισκοποῦντα τὰ ἀνθρώπινα πάντως ἐπέρχεται τοῖς ἀμαρτάνουσιν» 3).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἐκπηγάζει ἐκ τῶν μυθιαιτάτων τοῦ Ἑλληνι-

1) Bernardy, Grundriss der Griechischen Litteratur, 3 Bearbeit. 2 Theil, 1 Abth. Halle, 1887, § 109, σημ. 5, σελ. 678 ἐν τέλ. καὶ 679 ἐν ἀρχῇ: «Die bekannte Sago von seinem Tode (des Ibykos δηλ.) war durch das Sprichwort αὐτῶν γέρανοι verewigt; es verband sich mit einer fein zugespitzten Erzählung» κτλ.

2) Schillers sämtliche Werke in zwölf Bänden, Leipzig, Druck und Verlag, von Philipp Reclam jun. erster Band, σελ. 154 - 159.

3) Welker, Kleine Schriften zur Griechischen Litteraturgeschichte, Bonn 1844, erster Theil, «Die Kraniche des Ibykos», σελ. 100 καὶ 107. — Αἰσχύλ. ἀπ. 284, ἐκδ. Dindorf.

κοῦ ἔθνους. Εἶνε παράδοσις ἀρχαίου τινὸς Ἑλληνικοῦ θαύματος, ἐν ᾧ συμβολικῶς καὶ σφόδρα ἐπιχαρίτως ἀπεικονίζεται ἡ ὑψίστη θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδέα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε καθεύδει 1). Ἐθεωρήθη δὲ ὡς πολῦτιμον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας δημιούργημα διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου τοῦ Σιδωνίου, ὅστις πρῶτος ἀφηγήθη αὐτήν 2), μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν δὲν ἔπαυσε θαυμαζομένη καὶ ὡς ἐν τῶν ἐξοχωτάτων παιδευτικῶν μέσων τιμωμένη. Ὁ Πλούταρχος, ὁ Νεμέσιος, ὁ Σουίδας, ὁ Ζηνόβιος, ὁ Ἀποστόλιος, ὁ Διογενειανός, ὁ Μακάριος; ἡ Εὐδοκία καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀναγνωσματαριογράφοι Niedergesäss, Hansen, Wirth, Dietlein καὶ οἱ διευθύνται τῶν ἐν Λειψίᾳ σχολείων εὐλαβῶς μνημονεύουσι ταύτην ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ δαψιλῶς χρησιμοποιοῦσιν αὐτήν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῆς εὐδαιμόνος νεολαίας τῆς πατρίδος αὐτῶν 3).

Μόνον δ' ἡμεῖς, οἱ τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς Ἑλλάδος κατασβεννύντες χαμαιιδιάσκαλοι, καταπτύομεν πάνθ' ὅσα τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τῶν προγόνων ἡμῶν ὡς πολῦτιμα κειμήλια τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐκληροδότησεν ἐν τῇ παροινίᾳ ἡμῶν ἐξερευγόμενοι «Οἱ γέρανοι τοῦ Ἴβύκου εἰς σελ. ὀκτώ».

Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς—εἶνε τὸ δραματικώτατον καὶ παιδευτικώτατον τῶν διηγημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ 4), ἐν ᾧ ἐναργέστατα ἐξελίσσεται ἡ βαθυτάτη τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ πεποιθσις, ἡ διὰ πάντων μὲν τῶν δαιμονίων αὐτοῦ συγ-

1) Bernardy, ἐνθ. ἀν. Welker, ἐνθ. ἀνωτέρω.

2) Bernardy καὶ Welker, ἐνθ. ἀνωτ.

3) Πλούταρχος, περὶ ἀδολεσχίας 509 F.— Νεμέσιος, περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, κεφ. 42, σελ. 161.— Σουίδας ἐν λέξει Ἴβυκος.— Ζηνόβιος, 1, 37: Αἱ Ἴβύκου γέρανοι.— Ἀποστόλιος 1, 85.— Διογενειανός 1, 35.— Μακάριος 1, 50.— Εὐδοκία, Ἰωνιά, ἔκδ. Flach, Lipsiae, 1880, σελ. 403, ἀριθμ. 509, προσεπισημειοῦσα: «Ὅρα τὴν ἀνέλκαστον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ δικαιοκρίσιαν.— Πρβλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 714 τοῦ 7 βιβλίου τῆς Ἀνθολογίας ὡς ἀδέσποτον φερόμενον εἰς τὸν Ἴβυκον ἐπίγραμμα. Niedergesäss, D. Les. für Bürgerschulen, II Aufl. 1892, III Classe, σελ. 102.— Karl Hansen D. Les. V Theil, 3 Aufl. 1886, σελ. 252.— Wirth, D. Les. V Theil, Oberstufe, I Kursus, σελ. 428, ἀριθμ. 154.— Dietlein, D. Leseb. Ausg. A, III. Oberstufe, 17 Aufl. 1894, σελ. 242, ἀριθμ. 210.— D. Leseb. von einer Kommission der Schuldirektoren Leipsigs 1894, IV Stufe, σελ. 380, ἀριθμ. 232.

4) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία, βιβλ. 13, κεφ. 2.

γραφῆων εἰς τὸν κόσμον διακηρυσσομένη 1), πάντων δ' ἄριστα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σόλωνος οὕτως διατετυπωμένη· « Αὕτη τοι δίκη ἐστὶ θεῶν, οἳ Ὀλυμπον ἔχουσιν, ὧ παῖ καὶ νεανίσκε, ἀμελείσθαι δοκῶν ὑπὸ θεῶν.. ταύτης τῆς δίκης οὔτε σὺ μὴ ποτε οὔτε ἄλλος ἀτυχῆς γενόμενος ἐπεύξεται περιγενέσθαι θεῶν· ἦν πασῶν δικῶν διαφερόντως ἔταξάν τε οἱ τάξαντες χρεῶν τε ἐξευλαβεῖσθαι τὸ παράπαν. οὐ γὰρ ἀμεληθήσει ποτὲ ὑπ' αὐτῆς· οὐχ οὔτω σμικρὸς ὢν δύσει κατὰ τὸ τῆς γῆς βάθος, οὐδ' ὑψηλὸς γενόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπτῆσει, τίσεις δὲ αὐτῶν τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν εἴτ' ἐνθάδε μένων εἴτε καὶ ἐν Ἄδου διαπορευθεὶς εἴτε καὶ τούτων εἰς ἀγριώτερον ἔτι διακομισθεὶς τόπον » 2)· καὶ

Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος . .
αἰεὶ δ' οὐ ἐλέγηθε διαμπερές, ὅστις ἀλιτρὸν
θυμὸν ἔχη, πάντως δ' ἐς τέλος ἐξεφάνη·
ἀλλ' ὁ μὲν αὐτίκ' ἔτισεν, ὁ δ' ὕστερον· εἰ δὲ φύγωσιν
αὐτοί, μηδὲ θεῶν μοῖρ' ἐπιούσα κίχη,
ἤλυθε πάντως αὐτίς· ἀναίτιοι ἔργα τίνουσιν
ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπῖσω 3).

Μόνον ἄνθρωποι ἐν τελείᾳ ἀναισθησίᾳ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου διατελοῦντες δύνανται καταπτύοντες τὰ ὑπέρσεμνα ταῦτα νὰ ἐλπώσιν « ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς τρεῖς, ἐνῶ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐκτίθεται εἰς μίαν ».

1) Ὁ Μακαρεὺς διὰ τὰς μιᾶς αὐτοῦ τιμωρεῖται φονευομένων τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Κρέων ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Ἰάσων ἐν τῇ Μηδείᾳ καὶ ὁ Θησεὺς ἐν τῇ Ἰππολύτῳ τοῦ Εὐριπίδου ἀποθησκόντων καὶ φονευομένων τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἴδ. καὶ Leop. Schmidt, die Ethik der alten Griechen, Berlin 1882, τόμ. 1, σελ. 71 περὶ τὸ μέσον καὶ τόμ. 2, σελ. 135 περὶ τὸ τέλος.

2) Πλάτων, Νόμοι 904 E-905 A.

3) Σόλων, Ὑποθῆκαι εἰς ἑαυτὸν 13, στίχ. 17 καὶ 27-32· — Ἡ αὐτὴ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδέα καὶ ἐν Ἑξόδῳ 20, 5. Ψαλτήρ. 20, 10. 33, 17. 36, 9. 20. 28. 38. 51, 5. 52, 6. 93, 23. 105, 19. 138, 2. Ζαχαρίας 9, 1. Ἀδδίου 1, 4. Ἀμώς 9, 2. Ἰερεμίας 16, 17. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους 6, 23.— Ἀρχιλόγος, ἀπ. 88, Bergk τόμ. 2, σελ. 408. Πίνδαρος Πυθιον. 3, 34. Αἰσχύλος, Ἀγαμέμνων 762. Εὐριπίδης, ἀπ. 257. 832. 970. Ἀριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσαι 684. Ἡρόδοτος 5, 56. Λυκούργος, κατὰ Λεωκράτους 79, σελ. 158. Λυσίας, κατ' Ἀνδοκίδου 20, σελ. 105. Πλάτων, Νόμ. 715 E. κτλ. κτλ.

Δάμων καὶ Φιντίας — εἶνε τὸ παγκοσμίου φήμης κλασικὸν παράδειγμα τῆς φιλικῆς ἀφοσιώσεως 1), τὸ ἀπ' αἰώνων ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου φερόμενον καὶ τὰ μέγιστα ὑπὸ τε τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὑπὸ τῶν ποιητῶν τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ὑπὸ τῶν παιδαγωγικῶς μεμορφωμένων ἀναγνωσμα-ταριογράφων τιμώμενον. Ὁ Πλούταρχος, ὁ Πολύαινος, ὁ Πορφύριος, ὁ Ἰάμβλιχος, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης μετ' ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ ἐνδιατρίβουσιν εἰς αὐτό 2). Ὁ πολὺς Γερμανὸς ποιητὴς Schiller

1) Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller κλεισθέντι Ἑλληνικῷ τούτῳ προτύπῳ παραδείγματι τῆς φιλικῆς ἀφοσιώσεως, ὅπερ ἐγὼ μετήνεγκον εἰς τὸ ἐμὸν καταδικαζόμενον τοῦτο Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως, ἐμφαίνονται πᾶσαι αἱ σεμναὶ περὶ τῆς φιλίας Ἑλληνικαὶ παραδόσεις, αἱ ἀπαθανατισθεῖσαι εἰς τὰ πρότυπα παραδείγματα τῆς φιλίας τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκου, τοῦ Θησέως καὶ Πειρίθου, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πατρόλλου, τοῦ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου καὶ ἐνσαρκοῦνται πᾶσαι αἱ ὑψηλαὶ περὶ τῆς φιλίας Ἑλληνικαὶ ἰδέαι: «Ἐτερος αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν. . . φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησὶν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος οὗτος», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικὰ Νικομάχεια 1170, 6, 7. — Ἠθικὰ Εὐδήμια 1245, α, 30). — Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός. Ἠθικὰ Νικομ. 1166, α, 31: *Πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν ὥσπερ πρὸς ἑαυτὸν, ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός.* Ἠθικὰ Εὐδήμια 1245, α, 35: *Τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι τὸ αὐτοῦ πως ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτὸν πως γνωρίζειν.* «*Κοιτὰ τὰ φίλων*», λέγει ὁ Πλάτων (Πολιτεία 424 A καὶ 449 C) — «*Ἐπὶ τὰ δεῖπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως*», παραγγέλει ὁ Χίλων (Στοβ. Ἀνθολογ. 3, 79, γ'). — «*Ὅς γὰρ ἂν φιλεῖται δὴ πον ὑπὸ τιῶν, ἠδέως μὲν τοῦτον οἱ φιλοῦντες παρόντα δρῶσιν, ἠδέως δ' εὐ ποιούσι, ποθοῦσι δέ, ἂν πον ἀπλη, ἠδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται, συνήδονται δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς, συνεπικουροῦσι δέ, ἂν τι σφαλλόμενον δρῶσιν*», λέγει ὁ Ξενοφῶν (Ἰέρων κεφ. 3, 2. — Τὰ αὐτὰ ὁ Ξενοφῶν καὶ ἐν Συμποσίῳ 8, 18. καὶ ἐν Κύρου παιδείᾳ 1, 6, 24. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ῥητορικ. 1381, α, 4. Ἰδ. καὶ Πλούταρχ. Πελοπίδ. κεφ. 4). — «*Ἀριστα χρήσει τοῖς φίλοις, ἂν μὴ προσμένης τὰς παρ' ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ' αὐτεπάγγελτος αὐτοῖς ἐν καιροῖς βοηθῆς*», λέγει ὁ Ἰσοκράτης (πρὸς Δημόνικον 25, σελ. 7 c). Ὁ δὲ Εὐριπίδης τὰ ἔξοχα ταῦτα: *Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρείττον ἢ φίλος σαφῆς, | οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δὲ τι | τὸ πλῆθος ἀντάλλαγμα γενναίου φίλου* (Ὀρέστης 1155. Dindorf). Ἴδε καὶ Πλάτων. Λύσις 214 A. — 216 E. Νόμους 837 A καὶ B. — Ἀριστοτέλ. Ἠθικὰ Νικομάχεια βιβλ. 9, κεφ. 11. — Ξενοφῶντ. Ἀπομνημονεύματα 1, 2, 10. 52 - 55. 2, 6, 1 - 5. 14 - 26. — Κύρου παιδεία 8, 2, 2. — Ἰσοκράτ. Αἰγινήτικὸς 10 - 12, σελ. 386 6-ε. — Ἰσαῖον, περὶ τοῦ Φιλοκτήμονος κλήρου, 1 καὶ 2, σελ. 57. — Δημοσθέν. πρὸς Νικόστρατον 7. 8. 12, σελ. 1248 - 1250 — Πλούταρχ. περὶ πολυφιλίας 93 B - 97 B. — Ζεὺς Φίλιος: Πλάτων. Εὐθύφρον. 6 B. Γοργίαν 500 B. — Πανσαρίαν 8, 31, 2.

2) Πλούταρχος, περὶ πολυφιλίας 93 E. — Πολύαινος, Στρατηγήματα 5, 2, 22, ἔνθα ἀντὶ τῶν Πυθαγορείων Δάμωνος καὶ Φιντίου οἱ Πυθαγόρειοι ἐπίσης Εὐήφρονος καὶ Εὐκρίτους φέρονται. — Πορφύριος, βίος Πυθαγόρου 60. — Ἰάμβλιχος, βίος Πυθαγόρου, κεφ. 33, ἐδάφ. 234. — Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, βίβλος 10, ἀποσπ. 6.

ἐκλέεσεν αὐτὸ ἐντείνας εἰς στίχους θαυμασίους 1). Οἱ Γερμανοὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἀναγνωσματοριογράφοι Haesters, Wirth, Engeliien, Fechner, Böckler, Fritze, Dietlein, Kehr καὶ Kriebitzsch ἀνέγραψαν αὐτὸ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις ἐκτιμήσαντες τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν αὐτοῦ δύναμιν 2). Μόνον δὲ οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες, ἐκ συμφύτου ἀπειροκαλίας προσπτύοντες πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, δύνανται νὰ ἐξερεύγωνται κατὰ τῶν τοιούτων ἀριστουργημάτων τὰ βλακικὰ ταῦτα « Δάμων καὶ Φιντίας εἰς σελίδας ἕνδεκα καὶ ἡμίσειαν » !

Ἄλλ' ἡ ὁμοουσία ἐνὸς γαμαιδιδασκάλου καὶ τοῦ Ἡροδοτείου « ἀχρηίου ὀμίλου » τῶν ὁμοτίμων αὐτοῦ συναδέλφων δὲν θὰ ἀποτρέψῃ ἄνδρας, δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ἀφοσιωθέντας εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως, ἀπὸ τοῦ νὰ διαφλέγωσιν, ὁσάκις ἐγγωρῇ, τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὰς ὑψηλοτάτας τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῶν· εἰς τὸ ἀδούλωτον φρόνημα, εἰς τὸ μῖσος κατὰ τῆς τυραννίας, εἰς τὴν ἐθελοθυσίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς οἰκείους, εἰς τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς φίλους, εἰς τὴν καρτεροψυχίαν, εἰς τὴν ἀνδρείαν, εἰς τὴν ἀφοβίαν πρὸς τὸν θάνατον, εἰς τὴν ἀπροφάσιστον ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, εἰς τὴν ἀπερέγκλιτον τήρησιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ εἰς τὴν βαθυτάτην θεοσέβειαν. Αὐταὶ δὲ εἶνε αἱ ἀρεταί, αἵτινες ὡς ἄρωμα λεπτότατον καὶ ἡδιστον ἐκ τοῦ σεμνοτάτου τούτου καὶ παιδευτικωτάτου δημιουργήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Γερμανικοῦ πνεύματος εἰς τὸν ἡθικὸν κόσμον διαχέονται.

1) Schiller, Sämmtliche Werke, Leipzig, Druck und Verlag v. Philipp Reklam jun. τόμ. 1 σελ. 168-171 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Die Bürgschaft (Damon und Phintias) » — Ἰδ. καὶ Leop. Schmidt, Die Ethik der alten Griechen, 2 τόμ. Berlin 1882, σελ. 338 ἐν τέλει: Nach der berühmten von Schiller verherrlichten Erzählung bitet sich Damon für Phintias κτλ.

2) Haesters und Richter, Deuts. Les. für die Oberkl. der Volksschule, 12 Aufl. 1894, σελ. 143, ἀρ. 138 (Καταλογόδηρ). — Wirth, D.L.F. höhere Töchterschulen, 3 Auf. IV Theil, Mittelstufe, II Kursus, σελ. 53, ἀρ. 38. — Engeliien-Fechner, Deuts. Leseb. III Theil, σελ. 325, ἀρ. 209. — Böckler-Fritze, D. L. für d. Oberstufe der Volks. 1873, σελ. 140, ἀρ. 109. — Dietlein, D. Les. Ausg. A, III. Oberstufe, 17 Aufl. 1894, σελ. 239, ἀρ. 208. — Ditlein, Ausg. C, II Band, Oberstufe, 12 Aufl. 1894, σελ. 91, ἀρ. 106. — Kehr und Kriebitzsch, Lesebuch für deutschen Lehrerbildungsanstalten, Erster Band, Gotha, 1874, σελ. 32, ἀρ. 25.

Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφών. — «Καὶ τὸ θαυμάζειν ἠδὺ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ . . πάντα γὰρ ταῦτα θαυμαστά — ἐν τῷ θαυμάζειν τὸ ἐπιθυμεῖν ἐστίν — διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο φιλοσοφεῖν», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1), — Ὁ δὲ Λογγίνος: «Ἐπὶ μὲν τέχνης θαυμάζεται τὸ ἀκριβέστατον, ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν ἔργων τὸ μέγεθος — ὁμῶς καθ' ὅσον οἶόν τε τὰς ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὡσπερ ἐγκύμονας αἰεὶ ποιεῖν γενναίου παραστήματος — φύσει δὲ πῶς ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν αἰεὶ τοῦ κρείττονος ἀκούομεν, ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἀποδεικτικοῦ περιελκόμεθα εἰς τὸ κατὰ φαντασίαν ἐκπληκτικόν, ᾧ τὸ πραγματικόν ἐγκρούπτεται περιλαμπόμενον—ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε, τὸν ἄνθρωπον . . ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς αἰεὶ τοῦ μεγάλου καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου . . ἔνθεν φυσικῶς πῶς ἀγόμενοι μὰ Δί' οὐ τὰ μικρὰ ρεῖθρα θαυμάζομεν . . ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἰστρον ἢ Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν Ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτὶ φλογίον ἀνακαίόμενον . . οὐδὲ τῶν τῆς Αἰτνης κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἧς αἱ ἀναχοαὶ πέτρους τε ἐκ βυθοῦ καὶ ὄλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνου προχέουσι πυρός. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ἐκεῖν' ἂν εἴποιμεν, ὡς εὐπόριστον μὲν τὸ χρεῖῳδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον, θαυμαστὸν δ' ὁμῶς αἰεὶ τὸ παράδοξον 2)».

Ἄλλ' οὐ δυνατὸν τοὺς ἀνοήτους
τούτων γνώμας προιδάσκειν 3).

Αὐτοὶ πάντοτε ὡς ἀπ' ὄνου πεσόντες θὰ κραυγάζωσιν «ἡ Κοσμογονία, Θεογονία, Γιγαντομαχία, Τυφὼν εἰς σελίδας δεκατέσσαρας, ἐνῶ παρ' Ἡσιόδῳ ἐν βραχυτάτοις» οὔτε Ὅμηρον σεβόμενοι οὔτε Ἡσιόδον τιμῶντες, οὔτε Ἀριστοτέλην λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, οὔτε Λογγίνον ἐν μοίρᾳ τινὶ τιθέμενοι.

Τούλάχιστον νὰ μὴ ἐψεύδοντο, ὡς οἱ ἔσχατοι τῶν ἀχθοφόρων!

Ὁ ἡμέτερος κ. κριτῆς δύο ψεύδη εἰς δύο στίχους λέγει ὁ γεννάδας.

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική 1371, α, 30. 6, 10 — 1371, α, 32. — Μετὰ τὰ φυσικά 982, 6, 12.

2) Λογγίνος, Περὶ ὕψους 36, 3. 9, 1. 15, 11. 35, 2 - 5.

3) Σοφοκλῆς, Αἴας 162.

Ψεύδος πρῶτον. — Οὔτε ὁ Ἡσιόδος ἔχει «Γιγαντομαχίαν» οὔτε τὸ κατακρινόμενον βιβλίον ἔχει τοιαύτην. Καὶ ὁ Ἡσιόδος καὶ τὸ κατακρινόμενον βιβλίον ἔχουσι «Τιτανομαχίαν», διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἡ «Γιγαντομαχία» ἦτο ἄγνωστος, τὸ δ' ἐμὸν ἀναγνωστ. βιβλίον ἐκ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὀμήρου τὴν ὕλην ἀντλεῖ. Τῆς Γιγαντομαχίας μνειάν ποιεῖται ὁ Πίνδαρος ἐν Νεμεονικῶν (1, 67), ἐκθέτει αὐτήν ὁ Ἀπολλόδωρος (1, 6, 2 καὶ 3) καὶ ποιητικῶς διεξέρχεται ὁ Ὀβίδιος ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσιν αὐτοῦ (1, 151 καὶ ἐξ.).

Ψεύδος δεύτερον. — Παρ' Ἡσιόδῳ δὲν εἶνε «ἐν βραχυτάτοις» ἐκτεθειμένα ταῦτα. Ἀπὸ τῶν στίχων τῆς Θεογονίας 115-986 ἐκτίθενται καθόλου εἰπεῖν πάντα ταῦτα, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ στ. 115-382 ἰδίως τὰ περὶ τῆς Κοσμογονίας, ἀπὸ τοῦ στίχ. 404-906 τὰ περὶ τῆς Θεογονίας, ἀπὸ τοῦ στίχ. 164-210 καὶ 458-500 καὶ 616-745 τὰ περὶ τῆς Τιτανομαχίας καὶ ἀπὸ τοῦ στίχ. 820-880 τὰ περὶ τοῦ Τυφῶνος. Ἀναλογιζόμενος δέ τις ἅμα μὲν τὸ σφυρήλατον τῶν διανοημάτων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἅμα δὲ τὴν διὰ τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν ἀπαιτουμένην σαφήνειαν καὶ ἐνάργειαν τῆς ἐκθέσεως δὲν δύναται νὰ εἴπῃ — ἂν εἶνε νήφων καὶ ἔχη συνείδησιν τῶν λόγων αὐτοῦ — ὅ,τι ὁ ἡμέτερος κριτῆς λέγει ἐνταῦθα, ὅσον ὀλίγα καὶ ἂν παραληφθῶσιν ἐκ τοῦ οὐκ εὐκαταφρονήτου τούτου ποσοῦ τῶν 871 Ἡσιοδείων στίχων εἰς ἀναγνωστικὰ βιβλία παιδαρίων ὀκταετῶν καὶ ἐνεαετῶν.

Ἄλλ' «ὁ ἄκρατος ὀλίγα ἀναγκάζει φρονεῖν», κατὰ τὸν Μένανδρον, διότι «οἶνω ἀμέτρῳ ἢ μὲν γλῶττα παραποδίζεται, παρίεται δὲ τὰ χεῖλη· ὀφθαλμοὶ δὲ παρατρέπονται οἷον κολυμβώσης τῆς ὄψεως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑγρότητος· καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι, κύκλω μὲν ἡγοῦνται περιφέρεσθαι τὰ πάντα, ἀριθμεῖν δὲ οὐ δύνανται» κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα 1).

Ὁ Ὀλυμπος. — Λέγει ὁ κ. κριτῆς :

«Ὁ Ὀλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῶ παρ' Ὀμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους».

Ἀμάθεια παχεῖα τὸ δισχυρίζεσθαι ὅτι παρ' Ὀμήρῳ ὁ Ὀλυμπος

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Παιδαγωγὸς βιβλ. 2, κεφ. 2, ἐκδ. Potter σελ. 180.

ἐν ὀλίγοις στίχοις φέρεται καὶ συκοφαντία τὸ ψέγειν ἄνευ ἀποδείξεως. Ἐν 88 χωρίοις τοῦ Ὀμήρου γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ὀλύμπου! ἐν 88! Διότι γίνεται λόγος παρ' αὐτῷ περὶ τοῦ μεγέθους, τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀποστάσεως αὐτοῦ, περὶ τῶν κορυφῶν καὶ τῶν κοιλάδων καὶ τῶν φράγγων αὐτοῦ, περὶ τῶν εἰς τὰς κορυφὰς αὐτοῦ συναθροισζομένων καὶ ἐκεῖθεν ἐφ' ἅπαντα τὸν κόσμον διασκορπιζομένων νεφῶν, περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεως τῶν ἀνέμων, τῶν βροχῶν, τῶν χιόνων καὶ τοῦ φωτός, περὶ τῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτοῦ ἀνακτόρων τοῦ τε Διὸς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν οὐρανίων θεῶν, περὶ τοῦ περιβάλλοντος πάντα τὰ θεῖα ταῦτα ἀνάκτορα τείχους καὶ περὶ τῶν νεφελῶν, τῶν πυλῶν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν Ὠρῶν, τῶν φυλάκων αὐτοῦ, περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Διὸς εἰς οἰκογενειακὰς συναναστρόφας καὶ εἰς ἐπισήμους συνελεύσεις συερχομένων θεῶν, περὶ τῆς κατ' αὐτὰς ἐπικρατοῦσης ἐθνημοτυπίας καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ποικίλων καὶ εὐγενεστάτων διὰ τῆς φόρμιγγος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν ἄσμάτων τῶν Μουσῶν τέρψεων αὐτῶν 1).

Ταῦτα ἂν ἐγνώριζεν ὁ ἱερεὺς τῶν λεπτῶν τούτων λήρων ἡμέτερος κριτῆς καὶ δὲν ἐνόμιζεν ὅτι περὶ Ὀλύμπου γίνεται λόγος μόνον ἐν τῷ συνηθέστατα ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένῳ χωρίῳ τῆς Ὀδυσσεΐας (ζ 41), δὲν θὰ ἔλεγεν ἴσως ἐνώπιον πάντων τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὅτι μόνον εἰς ἓνα ἀποχειροβίωτον συγχωρεῖται· «ὁ Ὀλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῶ παρ' Ὀμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους».

Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων καὶ ὁ Πάν. — Καταπτύων καὶ τούτους τοὺς μύθους ὁ ἡμέτερος κριτῆς λέγει:

«Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελ. σχεδὸν τρεῖς ὅτι ὁ Ὀμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσι πέντε 2) — Ὁ Πάν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅτι ὁ Ὀμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσιν ἑπτὰ».

1) *Ide Friedreich, die Realien in der Iliade und Odyssee, 1856, σελ. 33.* — *Nägelsbach, Homerische Theologie, 1884, σ. 23, § 4 καὶ ἐν σελ. 388, σημ. 22 § 13 τῆς Anhang αὐτοῦ.* — *Welker, Griechische Götterlehre, 1857, τόμ. 1, σελ. 172.* — *Ameis, Anhang zu Homers Odyssee u, 31.*

2) Καὶ ἐνταῦθα ὁ εἰς τυροπωλικὴν τέχνην τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην μεταβαλὼν παράξενος οὗτος καὶ παρακεκομμένος τῆς νέας Ἑλλάδος ἡμέτερος κριτῆς ψεύδεται, ὡς εἶνε φυσικὸν εἰς τὰ «ὑποκείμενα» τοῦ φυράματος τούτου. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ κεφαλαίου

Ὁ Σοφοκλῆς ἀποκρινόμενος πρὸς ταῦτα λέγει: « Ταῦτ' ἐστὶ τᾶπη μωρίας πολλῆς πλέα » 1). Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐκμυκτηρίζων τοὺς τοιαῦτα ληροῦντας λέγει: « Πάντων τῶν λόγων ἀπὸ διανοίας καὶ ἤθους ρεόντων, οὐχ οἷόν τ' ἐστὶ γελοίους τινὰς προέσθαι λόγους, μὴ οὐχὶ ἀπὸ γελοίου ἤθους φερομένους » 2). Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης βδελυσσόμενοι τὰ παροινήματα ταῦτα λέγουσι: « Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον **λίαν εὐήθες**. — **Γελοῖον** δὴ καὶ **φαῦλον** τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρουμένους φαίνεσθαι. — Νῦν δὲ **γελοίως** τὴν διήγησίν φασιν δεῖν εἶναι ταχεῖαν » 3). — Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐπιπλήττων τοὺς κρίνοντας προσοχῆς ἄξια τὰ τοιαῦτα ληρήματα λέγει: « Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὐήθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν » 4), ὡς καὶ ἄλλοτε ἐμνημονεύθη.

Εἶνε διδάσκαλοι, εἶνε ἐλληνομαθεῖς, εἶνε ἄνθρωποι ἐπὶ τέλους οἱ διεξερχόμενοι τὰ ὑψίστα καὶ πάγκαλα δημιουργήματα τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἐν ἀνθρώποις πνευμάτων, τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ, οἱ διεξερχόμενοι τοὺς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν, τοὺς περὶ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν μύθους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἀναίσθητοι ὄλως πρὸς τὰ οὐράνια κάλλη αὐτῶν νὰ μετρῶσι τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ νὰ πηχομετρῶσι τὸ μῆκος τῶν γραμμῶν καὶ τῶν σελίδων; Τίποτε δὲν εὔρον οἱ ἀτυχεῖς οὔτοι

τούτου ἐν τῷ κατακρινόμενῳ βιβλίῳ εἶνε· « ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων », κάτωθεν δ' αὐτῆς φέρονται αἱ παραπομπαὶ « Ὀμηρ. ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον καὶ Ἡσίοδος, Θεογονία 36 καὶ ἐξ. » Ὁ κ. κριτὴς ἐνόμισεν ἔντιμον νὰ ἀποσιωπήσῃ τοὺς ἀπὸ 36 - 50 στίχους τῆς Θεογονίας, *καπηλικῶ* τῷ τρόπῳ καὶ αὐθις θέλων νὰ κερδίσῃ ἀθεμίτως στίχους 14, ὅπως εὖρη τὴν εὐκαιρίαν νὰ οἰκτείρῃ καὶ ἐνταῦθα τὴν διαδόχον μακρογρορίαν τῆς ἐκθέσεως τοῦ κατακρινόμενου βιβλίου. Ἀλλ' ὄχι « σχεδὸν τρεῖς », ἀλλὰ καὶ τρεῖς ἀκέραιαι σελίδες, καὶ ὄχι σελίδες « σχεδὸν τρεῖς » χειρόγραφοι καὶ ἐν ἡμικλάστῳ χάρτῃ, ἀλλὰ σελίδες ἀκέραιαι τρεῖς καὶ πέντε καὶ δέκα καὶ εἴκοσι ἐντυποὶ ἂν ἀπητοῦντο πρὸς ἕκθεσιν τῶν παγκάλων περιγραφῶν τούτων τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως πρὸ τοῦ εὐφαντάστου πνεύματος τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων, θὰ τὸ ἔπραττον προθύμως καὶ ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ συνειδήσει ὅτι σφόδρα θὰ συνετέλουν εἰς τὴν *ἡμέρωσιν* τοῦ ἤθους καὶ εἰς τὴν *ἐγγέντησιν φρονήματος* Ἑλληνικοῦ εἰς τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τέκνων ἡμῶν.

1) Σοφοκλῆς, Αἶας 745.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Παιδαγωγός, βιβλ. 2, κεφ. 5, ἐκδ. Potter, σελ. 195.

3) Πλάτων, Νόμοι 722 Α καὶ 887 Β. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1416, 6, 30.

4) Ἀριστοτέλης, περὶ μορίων ζώων 664, 6, 18.

καλὸν ἐν αὐτοῖς; Τίποτε δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκινήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῶν; Τίποτε δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξάρῃ τὴν φαντασίαν αὐτῶν;

Ἐπάρχει παράστασις τῆς φύσεως καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου ποιητικωτέρα τῆς καλλιπρεποῦς παραστάσεως, ἣν συνέλαβε τὸ δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἦν διετύπωσεν ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ καὶ χαριστάτῃ μυθολογίᾳ αὐτοῦ; 1) Ἐπάρχουσι τοῦ ἀπαραμίλλου τούτου πνευματικοῦ δημιουργήματος καλλιπρεπέστερα καὶ ἐπιχαριτώτερα δημιουργήματα τῶν μύθων τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν, τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν;

Ἐν Ὀλύμπῳ, τῇ κατοικίᾳ τῶν Οὐρανίωνων, ἡ χρυσῆ φόρμιγξ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος καὶ τὰ καλλιμόλπα ἄσματα τῶν ἰοστεφάνων Μουσῶν ἀποτελοῦσιν ἀναπόστατον μέρος τῆς εὐφροσύνης τῶν θεῶν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου αὐτῶν Ἀπόλλων ὁ Μουσηγέτης κρούει τὴν φόρμιγγα αὐτοῦ, αἱ δὲ Μοῦσαι «ἀμειβόμεναι ὀπίκαλῃ» ἄδουσιν, ἐξυμνοῦσαι τὸ γένος τῶν θεῶν, «οὓς Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρύς ἔτικτον». Ἡ θεία συμφωνία τοῦ Ἀπόλλωνος μὲν διὰ τῆς λύρας προκαθυομένου, τῶν Μουσῶν δὲ «ὀπίκαλῃ» ὕμνουσῶν τὰ ἄμβροτα τῶν θεῶν δῶρα διασκεδάζουσιν ἐκ τοῦ νοῦ πάσας τὰς μερίμνας αὐτῶν. Γεγανωμένοι δὲ ἐκ τῆς ὠδῆς ταύτης τῶν Μουσῶν καὶ βεβακχουμένοι ὑπὸ τῶν ἠδυμελῶν τόνων τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος προβάλλουσιν εἰς τὸ μέσον τῆς ὀμηγύρεως τῶν θεῶν αἱ εὐπλόκαμοι Χάριτες, αἱ εὐφρονες Ὠραι, ἡ Ἀρμονία, ἡ Ἥβη, ἡ ποικιλόθρονος ἀθάνατος Ἀφροδίτη καὶ ἡ ἰσχέαιρα Ἀρτεμις, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐχόμεναι δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τῶν χειρῶν ὀρχοῦνται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀμηγύρεως τῶν θεῶν, ῥυθμιζοῦσαι τὰ βήματα αὐτῶν πρὸς τὸ μέλος τῆς κιθάρας τοῦ ζωηρότερον καὶ γλυκυθυμότερον τότε φορμιζοντος Ἀπόλλωνος. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, κακακηλουμένου ὑπὸ τοῦ ἄσματος, καὶ ἡ αἶγλη, ἡ ἀπαστράπτουσα ἐκ τῶν μαρμαϊρόντων ποδῶν τῶν χορευουσῶν θεῶν, ἐπιχέουσιν εἰς τὸν καὶ ἄλλως καλλιμορφώτατον θεὸν τοῦ φωτὸς λάμψιν οὐρανίαν. Εὐφραίνεται δὲ ἡ πατρικὴ ψυχὴ τοῦ μεγάλου Διὸς καὶ ἡ μητρικὴ ψυχὴ τῆς χρυσοπλοκάμου Λητοῦς, τῶν φιλοστόργων γονέων αὐτοῦ 2).

1) Ἰδ. Hermann Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München 1868, σελ. 391 - 398.

2) Ὑμνοι Ὀμηρικοὶ 2, εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον, 4 - 28. Ἡσίοδος, Θεογονία 36 καὶ ἐξ. Ὀμηρ. Ἰλ Α 604.

Ὅπως δὲ ὁ μακρὸς καὶ αἰπὺς καὶ μέγας καὶ πολύπτυχος καὶ αἰγλήεις
Ὀλυμπος
«ὄθι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἔμμεναι. οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται, οὔτε χιῶν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἶγλη» 1).

«τῷ ἐνὶ τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἦματα πάντα
γελᾷ . . θεᾶν ὅπῃ λειριόεσση σειδναμένη» 2)

καὶ ὅπως ἦχε ἡ ὑψίστη κορυφὴ αὐτοῦ καὶ τὰ δώματα τῶν ἀθανάτων
ἐκ τῆς θείας φωνῆς τῶν καλλιμόλπων θυγατέρων τοῦ μεγάλου Διός,
τῶν Ὀλυμπιάδων Μουσῶν, ἐκ τῶν στομάτων τῶν ὁποίων «ἀκάματος
ῥέει αὐδὴ . . ἠδεῖα» 3), οὕτω καὶ σύμπασα ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλ-
ληνικῆς γῆς καταμελιτοῦται ὑπὸ τῶν γλυκυτάτων μελῶν ἄλλων θεῶν,
ἐν τῇ γῇ μάλιστα ἀναστρεφομένων.

Ἐπάρχει γωνία τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἥτις δὲν ἀντηγεῖ ἐκ τῶν ἠδί-
στων αὐλημάτων τοῦ καλαμόφθογγα παίζοντος 4), τοῦ τερπνοῦ με-
λήματος τῶν σεμνῶν Χαρίτων 5), τοῦ σύριγγι εὐκελάδῳ μελιζομένου
Πανός; 6).

Αἱ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἥλιου καταλαμπόμενα ἀστρογεῖτονες
κορυφαὶ τῶν ὄρέων, οἱ νιφόντες λόφοι, αἱ χιονόκτυποι πετραῖαι δει-
ράδες 7), αἱ προβλήτες ἀπορρῶγες ἀκταὶ 8), αἱ πόντια ἀκταὶ τῶν
νήσων τῶν δυσόρμων ναυσὶν 9), οἱ αἰγιαλοὶ καὶ εὐορμοὶ λιμένες 10), οἱ

1) Ὅμηρος, Ὀδύς. ξ 42. πρβλ. *Friedreich, Die Realien in der Iliade und Odys.* Erlangen, 1856, σελ. 33 καὶ 616.

2) Ὅμηρ. Ὀδύς. ζ 46. — Ἡσίοδος, Θεογον. 40.

3) Ἡσιόδ. Θεογον. 39. πρβλ. καὶ Ὀριγέν. κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος, ἔκδ. E. Miller, σελ. 30.

4) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 230, ἔκδ. Dindorf.

5) Πίνδαρος, ἀπόσπ. 95, ἔκδ. Bergk.

6) Πλάτων, Ἐπίγραμμα. 24, ἔκδ. Bergk, *Poet. Lyric. Graec.* τόμ. 2, σελ. 306.

7) Ὑμνοὶ Ὀμηρικοί, 19, εἰς Πᾶνα 6. — Σοφοκλῆς, Αἴας 695. — Εὐριπίδ. ἀπ. 697. — Πρβλ. Ἡροδ. 6, 105. Ἀθήναιον 10, 455 a.

8) Θεόκριτος 5, 14. πρβλ. Ὅμηρ. Ὀδύς. ν. 97.

9) Αἰσχύλος, Πέρσαι 447.

10) Ἀνθολογία, Ἐπίγραμμα Ἀρχίου τοῦ νεωτέρου 109, 10. Σοφοκλῆς, Αἴας 694, ἔκδ. Lobeck. Ἰδ. καὶ τὴν σημ. αὐτόθι ἐν σελ. 247.

Καὶ ἐν τῇ «Λουλουδιᾷ» τοῦ Δημητρίου Κόκκου δὲν τρέχει ἡ μήτηρ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὑπ' Ἀθιγγάνων ἀρπαγείσης προσφιλεστάτης κόρης αὐτῆς Λουλουδιᾶς, ἀλλ' ὁ πατήρ·

«Χρόνοι ἐπέρασαν ὄχτῳ, ποῦ ἡ φτωχὴ μητέρα
ἔχασεν ἄνδρα καὶ παιδὶ μιᾶς Πασχαλιᾶς ἡμέρα..
Ναί, μιὰ Λαμπρή, ποῦ ἔστειλε σ' ὄλους χαρὰ ἡ μοῖρα,
ἔμειν' ἐκείνη ἔρημη κι' ὠρφανευμένη χήρα.. 1)

Αἱ δὲ συγκινήσεις, τὰ δὲ δάκρυα, αἱ δὲ λιποθυμῖαι; Κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικά!

Τίς, πλὴν τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ἀγνοεῖ τὸ περιώνυμον «αἰεὶ ἀριδάκρυες ἀνέρες ἐσθλοί;» 2) Τίς καὶ μόνον τὸν Ὅμηρον διεξελθὼν δὲν συνεκινήθη ἐκ τῆς σφοδρότητος καὶ πυκνότητος τῶν συγκινήσεων, ἐκ τῆς θερμότητος τῶν ἀφθόνως χεομένων δακρύων, ἐκ τῶν λιποθυμιῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐπὶ παντὸς τρυφεροῦ, ἐπὶ παντὸς δυσαρέστου βιωτικοῦ συμπτώματος;

Συμπαθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ πρὸς τὰς γυναῖκας τὰς ἐν χηρείᾳ διατελούσας, συμπαθεῖ πρὸς τὰ ὄρφανά, συμπαθεῖ πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας, ἐλεεῖ τοὺς ἐκτάδην ἐν τῷ πολέμῳ κειμένους, εὐσπλαγχνίζεται τοὺς ἐγκαταλελειμμένους καὶ περιπλανωμένους, οἰκτεῖρει τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἐπαίτας, συμπαθεῖ ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ ζῶα τὰ ταλαιπωρούμενα. Δακρύουσι οἱ Ἕλληνες πατέρες καὶ αἱ Ἑλληνίδες μητέρες ὑπὲρ τῶν τέκνων αὐτῶν μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐστίας εὐρισκομένων, μετὰ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς αὐτὴν ἐπανερχομένων, ἐκτάδην κειμένων. Δακρύουσι τὰ τέκνα μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐστίας εὐρισκόμενα ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν οἴκοι γηραιῶν γονέων αὐτῶν. Δακρύουσι γονεῖς καὶ τέκνα μετὰ μακρὸν χωρισμὸν συναντώμενοι. Δακρύουσι αἱ γυναῖκες ἀπροσδοκῆτως μετὰ μακρὰν ἀποδημίαν τῶν ἀγαπητῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἐκ τῆς ξένης ἐπανερχομένων, εἰς προφανῆ κίνδυνον ριπτομένων, φονευομένων, ἐκτάδην κειμένων. Δακρύουσι ἀδελφοὶ ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει ἀδελφῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων. Δακρύουσι ἄνδρες φιλότιμοι ἐπὶ τῇ προσβολῇ τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν. Δακρύουσι ἄνδρες γενναῖοι ἐπὶ τοῖς δεινοπαθήμασι τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν. Δακρύουσι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐπὶ τοῖς δεινοπαθήμασι φίλων ἀνδρῶν. Δακρύουσι συμπολεμιστὰι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτῳ σωτηρίᾳ ἐταίρων ἐν κινδύνοις

1) Δημήτριος Κόκκος, Οἱ Μαργαρίται, ἐν Ἀθήναις 1891, σελ. 30.

2) Σχολιαστὴς Ὅμηρου ἐν Ἰλιάδ. Τ 4.

διατελούντων. Δακρύουσι θεράποντες ἐπὶ ταῖς δυστυχίαις τῶν κυρίων αὐτῶν. Δακρύουσι λαοὶ ὅλοι ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀνδρὸς γενναίου καὶ τῇ πατρίδι ὠφελίμου. Δακρύουσι συμπολεμισταὶ καὶ φίλοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτῳ σωτηρίᾳ ἐν κινδύνοις διατελούντων ἐταίρων καὶ προῖσταμένων. Δακρύουσιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ φίλου πιστοῦ. Δακρύουσιν ἄνδρες ἐν τῇ ξένη εὐρισκόμενοι ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς πατρίδος αὐτῶν. Δακρύουσι γυναῖκες μεγαλόψυχοι παρορμῶσαι τοὺς γενναίους ἄνδρας αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος ἄμυναν. Δακρύουσιν ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ εὐγενεῖς καὶ ἐπὶ ταῖς ἀναξιοπραγίαις ἀκόμη προσφιλῶν αὐτοῖς ζώων 1). — Ὅταν δὲ καὶ βαθύτερον συγκινηθῶσι, λιποθυμοῦσιν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Λιποθυμεῖ ὁ γέρον πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῶς Λαέρτης ἀναγνωρίσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ 2). Πληροῦνται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύων, ἐπίσχεται ἡ φωνή, ταρασσεται, συγκλονεῖται, μένει ἐνεὺς ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ συνετοῦ Νέστορος Ἀντίλοχος, ἀκούσας παρὰ τοῦ Μενελάου ὅτι ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ὁ Πάτροκλος 3). Λιποθυμεῖ ἡ Πηνελόπη, λύονται τὰ γόνατα αὐτῆς, παύουσιν οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας, ἐπίσχεται ἡ φωνή, πληροῦνται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύων, ὅτε ἤκουσε παρὰ τοῦ Μέδοντος, τοῦ ἀφοσιωμένου εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς κήρυκος τῶν μνηστήρων, ὅτι ὁ Τηλέμαχος, ὁ ἀγαπητὸς αὐτῆς υἱός, ἀπεδήμησεν εἰς Πύλον καὶ ὅτι οἱ στυγεροὶ μνηστῆρες διανοοῦντο κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον νὰ δολοφονήσωσιν αὐτόν 4). Λιποθυμεῖ ἡ Μετάνειρα ἡ σύζυγος τοῦ Κελεοῦ ἰδοῦσα ὅτι ἤκουσα μεγίστου κακοῦ ἐγένετο παραίτιος εἰς τὸ τέκνον αὐτῆς Δημοφῶντα, ἀναχαιτίσασα τὴν Δήμητραν ἀσχολουμένην νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀθάνατον 5). Λιποθυμεῖ ἡ Εὐριδίκη, ἡ σύζυγος τοῦ Κρέοντος, ὑποπτουθεῖσα τὰ δεινότερα περὶ τοῦ τέκνου αὐτῆς, τοῦ Αἰμονος 6).

Ἔστι δὲ αἱ γυναῖκες εἶνε ἐν πᾶσι τοῖς τρυφεροῖς αἰσθήμασιν εὐπα-

1) Περὶ πάντων τούτων ἀκριβέστερον καὶ λεπτομερέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ω 345.

3) Ὅμηρος, Ἰλ. P 694.

4) Ὅμηρος, Ὀδύσ. δ 703.

5) Ὑμνοὶ Ὅμηρικοί, Ὑμνος εἰς Δήμητραν 281 - 288.

6) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 1187. Παρέρχομαι τὴν λιποθυμίαν τῆς Ἀνδρομάχης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ φονευθέντος Ἑκτορος (Ὅμηρ. Ἰλ. X 437 - 515), διότι αὕτη ἦτο μόνον γυνὴ καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦτο. Μόνον εἰς τὰς Ἑλληνίδας δὲν εἶνε τοῦτο ἐπιτετραμμένον («οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες ἐν Ἑλλάδι»).

θέστεραι τῶν ἀνδρῶν ὅ τε καθημερινὸς βίος μαρτυρεῖ καὶ οἱ σοφοὶ πρόγονοι ἡμῶν δὲν παρέλειψαν νὰ μνημονεύσωσιν. Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: « Γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημονέστερον καὶ ἀρίδαχρυ μᾶλλον » 1). Λέγει ὁ Σοφοκλῆς: « Κάρτα τοι φιλοίκτιστον γυνή » 2). Λέγει ὁ Πλούταρχος: « Γυναῖκες ἀνδρῶν εἰσι φιλοπενθέστεραι » 3).

Τῇ ἀληθείᾳ πρέπει νὰ ἔχη τις τὴν ὑψηλὴν τιμὴν νὰ ὀνομάζεται Κ. Ζησίου, ὅπως μετὰ πάντα ταῦτα καταντήσῃ νὰ γράψῃ: « Ἡ μήτηρ τῶν ἀποκλεισθέντων ἐν τῇ καλύβῃ κορασιῶν ἔπρεπε νὰ δράμῃ καὶ αὐτὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν τέκνων της· οὕτω ποιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες ».

« Σελ. 60: Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ ἔθραυσαν μίαν πύλνν » ἡ φράσις δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν τοῦ Ἀρριανοῦ « Ἀλ. καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πύλνν τινὰ κατασχίσαντες » διότι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι μόνον οἱ σωματοφύλακες, ἀλλὰ τὸ ἡμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ, τὸ ἕτερον ἡμισυ ἀγοντος τοῦ Περδίκκου (ὄρ. Ἀρρ. Ἀν. 6, 9, 1. « διχῆ διελῶν ») κτλ. — Σελ. 61 « οἱ ὑπασπισταὶ τοῦ καὶ οἱ σωματοφύλακες ». Οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπασπισταὶ ἦσαν ὄμα στρατοῦ ἰδίου, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τοὺς σημερινοὺς τῶν βασιλέων ὑπασπιστάς. Ὡστε τὸ « τον » παρέλκει. Σελ. 64. Δὲν ἐπεσεν εἰς τὴν ἀσπίδα ὡς πτώμα ὁ Ἀλέξανδρος τρωθεὶς· ὁ Ἀρριανὸς λέγει « πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας ». — Αὐτ. Κακῶς ἐρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἀρρ. « Τὰς κλίμακας συντετριφότες ». — Σελ. 65 « ἐξήπλωσαν αὐτὸν ἐπὶ μιᾶς ἀσπίδος » ἐκάθιζον ἐπὶ ἀσπίδος τὸν τετρωμένον. Διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ δέ τις δὲν ἠθέλην ἐπαρκέσῃ οὐδὲ τὸ ἐπταδόειον σάκος τοῦ Αἴαντος. — Αὐτ. Ἡδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα καὶ νὰ προστεθῶσι τὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ βέλους κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ τὰ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς Μακεδόνας μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν, κάλλιστα καὶ συγκινητικώτατα ».

« Διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα δίκαιόν ἐστι μετὰ σπουδῆς ἐξετάζειν τὴν γραμματικὴν τεχνολογίαν, μάλιστα δὲ ἀπάντων διὰ τὸ ἐπ' αὐτῇ κομᾶν καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς γραμματικούς, αἰεὶ δὲ τῶν κατὰ τὰ λοιπὰ κοσμουμένων μαθήματα κατατρέχειν ὡς μηδὲ τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συνήθειαν ἐπισταμένων, καὶ ἔτι διὰ τό, εἴ ποτε θλίβοιντο ἐν ζητήσῃ, μὴ ἄλλην εὐρίσκειν πολλακίς ἀποφυγὴν εἰς τὸ περισπᾶν

1) Ἀριστοτέλης, περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 608, 6, 8.

2) Σοφοκλῆς, Αἴας 580, ἔκδ. Dindorf.

3) Πλούταρχος, Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 113 Α.

τούς συζητοῦντας αὐτοῖς ἢ τὸ ὅτι βάρβαρον ἢ σόλοικόν ἐστι τὸ ὑπ' αὐτῶν λεχθέν. Οὐκ ὀλίγην δ' ἂν ἔχοι μοῖραν εἰς προτροπὴν καὶ ὅταν βλέπωμεν τοὺς μηδὲ δύο σχεδὸν ῥήματα δεξιῶς εἶρειν δυναμένους γραμματικούς θέλοντας ἕκαστον . . ὡς βάρβαρον ἐλέγχειν· μία γὰρ ἀντὶ πάντων ἄμυνα γενήσεται πρὸς αὐτούς, ἐὰν τὴν ψευδώνυμον αὐτῶν τεχνολογίαν ἄτεχνον ἀποδείξωμεν » 1).

Οἱ τέχνογράφοι μεταξὺ τῶν ῥητορικῶν σχημάτων σημειοῦνσι καὶ τι σχῆμα, «ἐπιμονήν» καλούμενον, ὅπερ ἐστὶ «πολλῶν ἐκφορὰ πραγμάτων εἰς παράστασιν καὶ δήλωσιν ἐνός», ἢ «ὅταν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐπιμένωμεν χάριν αὐξήσεως», ἢ «ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός πράγματος ἀργία καὶ ἀναστροφή χάριν αὐξήσεως» 2).

Ὅκτώ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου κατεπύκνωσεν ὁ ἡμέτερος κριτὴς σκοπῶν τὴν παντελῆ μοχθηρίαν αὐτοῦ νὰ καταδείξῃ, Ἡστοχῆσεν ὁμως, νομίζω, τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διότι ἀντὶ νὰ καταδείξῃ τὴν μοχθηρίαν τῶν κατακρινομένων, ἐξήνεγκεν αὐτόγραφον τῆς μοχθρίας τῆς κρίσεώς του ἔλεγχον 3).

Τὸ κατακρινόμενον διήγημα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Β'. κεφαλαίου «Ἄρεται διάφοροι» τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματοαρίου μου τῆς Δ'. τάξεως, φερόμενον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλοὺς (ἀνδρεία)». Εἶνε δὲ κυρίως εἰλημμένον, ὡς σημειοῦται κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ τῆς τοῦ Ἀρριανοῦ Ἀναβάσεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 4), καὶ πρόκειται περὶ τῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου «παραδόξου καὶ μνήμης ἀξίας πράξεως», κατὰ τὸν Διόδωρον 5), «περὶ τοῦ δεινοῦ ἐκείνου πηδήματος καὶ ἀπί-

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς γραμματικούς 97-99, ἔκδ. Bekker, σελ. 620, στίχ. 20 — σελ. 621, στίχ. 3.

2) Φοιβάμων, περὶ σχημάτων, Walz τόμ. 8, σελ. 508. Spengel τόμ. 3, σελ. 51. — Ζωναῖος, περὶ σχημάτων η'. Walz τόμ. 8, σελ. 675. Spengel τόμ. 3, σελ. 162. — Ἀρώνυμος, περὶ σχημάτων η'. Walz τόμ. 8, σελ. 700. Spengel τόμ. 3, σελ. 176. — Πρβλ. καὶ Ἀλέξανδρ. περὶ σχημάτων ε'. Walz τόμ. 8, σελ. 440. Spengel τόμ. 3, σελ. 17. — Φοιβάμων, ἔνθ. ἀν. Walz σελ. 501. Spengel σελ. 47. — Τιβέριος, περὶ σχημάτων, Walz τόμ. 8, σελ. 560. Spengel τόμ. 3, σελ. 74. Ἀρώνυμ. περὶ σχημάτων 59, Walz τόμ. 8, σελ. 655. Spengel τόμ. 3, σελ. 147.

3) Πλούταρχος, πρὸς Κολώτην 1115 C: Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἀνδράσι μὴ μαθόντα καταψεύδεσθαι τὰ μὴ δοκοῦντα; καὶ πεπεισμένον ἐλέγχειν ἐτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἀμαθίας ἔλεγχον καθ' αὐτοῦ καὶ θρασύτητος;

4) Ἀρριανός, Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου 6, 8, 8-6, 11, 3.

5) Διόδωρος, βίβλ. 17, κεφ. 99.

στου τοῖς ἀκούουσι καὶ φοβεροῦ τοῖς θεωμένοις», κατὰ τὸν Πλούταρχον 1), «περὶ τῆς τολμηροτάτης ἐκείνης πράξεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἣτις πάσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ συντελεσθείσας ὑπερέβαλλε», κατὰ τὸν G. Grote 2). Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς ἐκ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῶν πολιορκουμένων Μαλλῶν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καταπηδήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔνθα ἡ ἀνδρεία ὑπερβαλοῦσα τὸ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μέτρον ἐδείχθη ὄχι πλέον ὡς ἀνδρεία ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὡς «πῦρ κεραύνιον ῥαγὲν καὶ φερόμενον μετὰ πνεύματος», ὃ δὲ Ἀλέξανδρος «ὡς φάσμα Φοῖβου φλογοειδέσιν ὅπλοις περιλαμπόμενον», ὡς ὁ Πλούταρχος λέγει 3).

Τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο τόλμημα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πλὴν τοῦ Ἀρριανοῦ ἀφηγεῖται καὶ ὁ Διόδωρος 4) καὶ ὁ Πλούταρχος 5). Ἐπαναλαμβάνει δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Curtius Rufus 6) καὶ ὁ Droysen 7) καὶ ὁ Holm 8), καὶ ὁ Niese 9) καὶ ὁ Pfizer 10) καὶ ὁ Kehr καὶ ὁ Kriebitzsch ἐν τῷ διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Γερμανικῶν διδασκαλείων ἀναγνωσματορίῳ αὐτῶν 11). Τοῦτο δ' ἐγὼ ἰδὼν καὶ φιλοτιμηθεὶς νὰ πράξω καὶ ἐγὼ διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας ὃ τι οἱ Γερμανοὶ διὰ τοὺς Γερμανόπαιδας, διακοσμήσας αὐτὸ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν παιδαρίων, ἀνέγραψα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματορίῳ τῆς τετάρτης τάξεως. Ἀλλ' ἡ καταλυμαινομένη ἡμᾶς καὶ καταισχύνουσα τὸν τόπον ἡμῶν χαμαιδιδασκαλικὴ ἀβελτηρία καὶ μοχθηρία Παρθικῷ τῷ τρόπῳ κατῶρθωσε νὰ ματαιώσῃ καὶ τὴν ἀγαθὴν ταύτην πρόθεσιν. Ἐβαλε κατ' αὐτῆς ὅπισθεν παντοίων ψευδολογιῶν καὶ εὐρεσιολογιῶν κρυβεῖσα καὶ ἐν ζοφῶδει ὁμίχλῃ δοξοσοφίας ἐγκατακλεισθεῖσα.

1) Πλούταρχος, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 E.

2) G. Grote, Geschichte Griechenlands aus dem Englischen, Berlin 1880, τόμ. 6, σελ. 547.

3) Πλούταρχος, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 E.

4) Διόδωρος, βίβλος 17, κεφ. 98 καὶ 99.

5) Πλούταρχος, βίος Ἀλεξάνδρου, κεφ. 63, σελ. 700. Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς σελ. 343 E καὶ ΕΞ.

6) Curtii Rufi de gestis Alexandri magni, Libr. 9, cap. 4, (18) 26-33.

7) Droysen, Geschichte Alexanders des grossen, 1877, σελ. 183.

8) Holm, Griechische Geschichte, κεφ. 26, σελ. 407.

9) Niese, Geschichte der Griech. und Makedonischen Staaten, I Theil, 1893, σελ. 143.

10) Pfizer, Geschichte Alexanders des grossen, Stuttgart 1846.

11) Kehr und Kriebitzsch, Lesebuch für deutsch. Lehrerbildungsanstalten, Gotha, 1874, τόμ. 2, σελ. 146.

Ἐντιμος ἄνθρωπος ὁ ψεύστης βεβαίως δὲν εἶνε. Ἄλλ' ὅταν ἡ ψευδολογία αὐτοῦ μετὰ τόσης ἐλαφρότητος πλέκῃται, ὥστε αὐτοστιγμὴ νὰ γίνῃται κατάφωρος, ὁ τοιοῦτος ψεύστης ἐλέγχεται προσέτι καὶ τὴν διάνοιαν πηρός. « Ἡδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα », λέγει ὁ κ. κριτής, « καὶ νὰ προστεθῶσι τὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ βέλους κατὰ τὸν Πλούταρχον », ἐνῶ τὰ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ἀπαιτούμενα ταῦτα 1) ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ (σελ. 65) καὶ δὴ καὶ σαφέστατα καὶ ἐναργέστατα, συνωδὰ τῷ προορισμῷ αὐτῶν, ἐκτεθειμένα ὡς ἐξῆς :

Ἄλλοι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. — Τὸ βέλος εἶχε διαπεράσῃ τὸν θώρακα, εἶχεν ἐμπαγῆ βαθέως εἰς τὸ στῆθος καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἔρρεεν αἷμα πολὺ! Ἐὰν ἄφινον τὸ βέλος εἰς τὸ στῆθος, βεβαίως θὰ ἀπέθνησκεν· ἐὰν ἐξῆγον αὐτό, πιθανώτατα νὰ ἀπέθνησκεν ἐκ τῆς αἱμορραγίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόησας ὅτι οἱ ἰατροὶ ἐφοβοῦντο, διατάττει αὐτοὺς νὰ ἐξαγάγῃσι τὸ βέλος. Πριονίζουσι λοιπὸν αὐτὸ κατὰ τὸ μέρος τὸ πλησίον τοῦ θώρακος, λύουσι τὸν θώρακα, ἐξάγουσιν αὐτόν, ἐλευθερώνουσι τὸ στῆθος καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ μετὰ φόβου πολλοῦ ἐξάγουσι τὴν αἰχμὴν τοῦ βέλους ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τί ὑπέφερον ὁ Ἀλέξανδρος μόνον ὁ Θεὸς καὶ αὐτὸς εἴξευρεν Ἡ καρτερία ὅμως καὶ ἡ γενναιότης αὐτοῦ ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν πάντων. Οὐδὲ ἓνα ἀναστεναγμὸν ἐξέβαλεν ὁ γενναῖος ἄνθρωπος καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐγχείρισιν. Ἄλλ' ἐκ τῆς πληγῆς ἔρρεεν αἷμα πολὺ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐλιποθύμησεν. Μετὰ πολλὰς δὲ προσπαθείας καὶ μετὰ πολλὰς περιποιήσεις ἐθεραπεύθη ὁ ἀνδρεῖος Ἀλέξανδρος καὶ ἐξηκολούθησε πάλιν τὸ μέγα καὶ ἐνδοξὸν αὐτοῦ ἔργον ».

Ἄνοια μετὰ κακίας τὸ δοκεῖν, ἐὰν τις αὐτὸς ἐπιμύη, μηδὲ τοὺς πέλας ὀρᾶν 2).

Ἄν δὲ τὸ μὴ ἀληθεύειν εἶνε ἠθικὸν παράπτωμα ἐκ τῶν βαρυτάτων, τὸ συκοφαντεῖν ὅμως εἶνε καὶ τουτοῦ ἐτι βαρύτερον. Τὸ δογματίζειν ὅτι « ἡδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα », χωρὶς νὰ ὑποδεικνύωνται τίνα εἰσὶ ταῦτα τὰ « ἀσήμαντα »· καὶ τὸ ἀποφαίνεσθαι ὅτι « κακῶς ἐρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἄρρ. τὰς κλίμακας συντετριφότες »,

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου, κεφ. 63, σελ. 700. Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 344 F.

2) Πολύβιος 4, 27, 7.

χωρίς νὰ καταφαίνηται που οὔτε τὸ κακῶς ἐρμηνευθὲν τοῦτο, οὔτε τὸ ὀρθότερον αὐτοῦ, ὑπόνοιαν ἀπορίας καὶ κακίας παρέχοντα, σαφῶς ἐλέγχονται ὡς γνήσια ἔκγονα συκοφαντίας κακονουστάτης. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς τῆς ἀνδρείας, ὡς σαφῶς γέγραπται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἀνοσιῶς σπαρattoμένου παιδευτικωτάτου τούτου καὶ Ἑλληνικωτάτου διηγήματος καὶ εὐκρινῶς καταφαίνεται ὡς ἐκ τῆς κατατάξεως αὐτοῦ εἰς τὸ Β'. κεφάλαιον τοῦ Ἑλλην. ἀναγνωσματορίου « Ἀρεταὶ διάφοροι », παχὺ τὸ νὰ ἀγανακτῆ τις, διότι παρελείφθη, καὶ ἔτι παχύτερον τὸ νὰ ἀπαιτῆ « νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς Μακεδόνας μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν », ἅτινα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν οὔτε πρὸς τὸν διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεγονότος τούτου ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅλου κεφαλαίου, οὐ μέρος τὸ διήγημα τοῦτο ἀποτελεῖ.

« Δεῖ δὲ », λέγει ὁ Πλάτων, « πάντα λόγον ὡσπερ ζῶον συνεστάναι σώματι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τ' ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντ' ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα » 1). Ὁ δὲ Πολύβιος « Δεῖ δὲ τὸν ἀγαθὸν κριτὴν οὐκ ἐκ τῶν παραλειπομένων δοκιμάζειν τοὺς γράφοντας, ἀλλ' ἐκ τῶν λεγομένων, κἂν μὲν ἐν τούτοις τι λαμβάνῃ ψεῦδος, εἰδέναι διότι κάκεινα παραλείπεται δι' ἄγνοιαν, ἐὰν δὲ πᾶν τὸ λεγόμενον ἀληθὲς ᾖ, συγχωρεῖν διότι κάκεινα παρασιωπᾶται κατὰ κρίσιν, οὐ κατ' ἄγνοιαν » 2). Ὁ δὲ Αἰσχίνης : « Ἀλλὰ καὶ τῆς σιωπῆς μου κατηγορεῖ, ἵνα μηδεὶς αὐτῷ τόπος ἀσυκοφάντητος παραλείπηται » 3).

Τὰ δὲ λεγόμενα περὶ τοῦ « ἀμφ' αὐτὸν » ὅτι δι' αὐτοῦ σημαίνεται « τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ » καὶ ὅχι « ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ », καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν ὀρθά, δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν δὲ ἄξια καὶ τόσης τιμῆς, ἥτις ἀπεδόθη εἰς αὐτά· νὰ ἀξιωθῶσι μὲν μνείας, νὰ συντελέσωσι δὲ καὶ εἰς τὴν εἰς ἀχρηστίαν καταδίκην οὐ μόνον τοῦ ὅλου διηγήματος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἐξ ὑπερτετρακοσίων σελίδων βιβλίου !

Ἄλλὰ πλὴν τούτου, ἐὰν μετὰ τινος ἀκριβείας καὶ νηφαλιότητος ἐπισκοπηθῶσι καὶ ταῦτα τὰ πάντα μικρα, ἴσως δὲν θὰ φανῶσιν ὅτι εἶνε

1) Πλάτων, Φαῖδρος 264 C.

2) Πολύβιος 6, 11 α, 7.

3) Αἰσχίνης, κατὰ Κτησιφῶντος 216.

καὶ τόσον πλημμελῆ, ὅπως ἰνδᾶλλονται εἰς τὸν ἀείποτε διαυγῆ νοῦν τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ. Τὸ περὶ οὐ ὁ λόγος χωρίον παρὰ τῷ Ἀρριανῷ ἔχει οὕτως: «Τῇ δ' ὑστεραία διχῇ διελὼν τὸν στρατὸν (ὁ Ἀλέξανδρος) τοῦ μὲν ἑτέρου αὐτὸς ἠγούμενος προσέβαλλε τῷ τείχει, τὸ δ' ἕτερον Περδίκκας προσῆγε. Καὶ ἐν τούτῳ οὐ δεξάμενοι οἱ Ἴνδοι τῶν Μακεδόνων τὴν ὀρμὴν τὰ μὲν τείχη τῆς πόλεως λείπουσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν ἄκραν ξυνέφευγον. Ἀλέξανδρος μὲν οὖν καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν πυλίδας τινὰ κατασχίσαντες παρῆλθον εἰς τὴν πόλιν πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὁμοῦ Περδίκκας τεταγμένοι ὑστέρησαν ὑπερβαίνοντες κατὰ τὰ τείχη οὐκ εὐπετῶς » 1).

Νῦν εὐκαιρὸν καὶ αὐθις νὰ εἶπω ἐνταῦθα ὅτι πρέπει νὰ εἶνέ τις τέλειον ὑπόζυλος, ὥστε κριτῆς ὢν νὰ καταντᾷ νὰ ὑπολαμβάνῃ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν ὡς τινὰς παλαιὰς ἐξηγήσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὢν τὴν μὴ κατὰ λέξιν ἀνταπόδοσιν τῶν νοημάτων καθῆκον ἔχει νὰ σπεύσῃ μετὰ κωμικῆς προθυμίας νὰ ἐπανορθώσῃ. Τὸ ἐν τούτῳ ὀρθὸν εἶνε ὅτι Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει καὶ ὅτι Γεώργιος ὁ Grote πράττει.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει: «Κἂν ἑταιροῖά τισι τῶν πολλῶν καταφαίνηται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τῶν Κυριακῶν Γραφῶν, ἰστέον ὅτι ἐκεῖθεν ἀναπνεῖ τε καὶ ζῆ καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν ἔχοντα, τὸν νοῦν μόνον, οὐ τὴν λέξιν παριστᾶν ἐπαγγέλληται» 2). Ὁ δὲ Γεώργιος Grote, ὁ μέγας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἄγγλος ἱστοριογράφος, προκειμένου περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Φιλίππου κατὰ τὸν Δημοσθένην, ἐξέθηκε τὰ πράγματα κατὰ τὴν οὐσιώδη ἔννοιαν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν λέξιν τοῦ ῥήτορος ἐπιλέγων: «Παρέχω ἐνταῦθα τὸ οὐσιῶδες νόημα τοῦ ῥήτορος καὶ οὐχὶ πιστὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν» 3).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ ἄνω ἀναγραφέντα ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ εἰσὶν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ Ἑλληνικόν μου Ἀναγνωσματάριον (σελ. 60) οὕτω: «Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος διέταξε τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ περικυκλώσῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ νὰ προσβάλλῃ αὐτά. Οἱ Ἴνδοι δὲν ἠδυνήθη-

1) Ἀρριανός, Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου 6, 9, 1.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς, βιβλ. 7, κεφ. 1, ἔκδ. Potter, σελ. 828.

3) Georg Grote, Geschichte Griechenlands aus dem Englischen, Berlin 1880, τόμ. 6, σελ. 418, ὑποσελίδ. σημ. 3: «Ich gebe hier den wesentlichen Sinn des Redners, keine streng wörtliche Uebersetzung».

σαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὄρμην τῶν Μακεδόνων καὶ ἀφῆκαν τὰ τείχη καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ ἔθραυσαν μίαν μικρὰν πύλην τοῦ τείχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν πρὶν εἰσελθῶσιν οἱ ἄλλοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθον καὶ οἱ ἄλλοι Μακεδόνες καὶ ὅλοι ὁμοῦ ὤρμησαν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως».

Πρὸς ταῦτα διαφωνῶν ὁ κ. κριτῆς φρονεῖ ὅτι τὸ « Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πυλῖδα τινὰ κατασχίσαντες » σημαίνει « ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀγομένου στρατοῦ ».

Ἐν πρώτοις ἡ ἀμφί, « μετὰ τῶν προσωπικῶν ὀνομάτων, προτασσομένου τοῦ ἄρθρου, σημαίνει μετ' αἰτιατικῆς α' τὸ ὀνομαζόμενον πρόσωπον μετὰ τῶν ἀκολούθων ἢ ὁμοφρόνων αὐτοῦ· β' αὐτὸ μόνον τὸ ὀνομαζόμενον πρόσωπον καὶ οὐδὲν πλέον· γ' τοὺς ἀκολούθους τοῦ ὀνομαζόμενου προσώπου, χωρὶς αὐτοῦ 1), ἢ τοὺς ὀπωσδήποτε μετέχοντας τῶν αὐτῶν μόχθων καὶ ἀγώνων καὶ σφιγκτῶς πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένους πρὸς ἐπιτέλεσιν κοινῆς τινος πράξεως 2), ἢ τοὺς ὀπαδούς, τοὺς ὑπηκόους, τοὺς μαθητάς, τοὺς ὁμόφρονας, τοὺς βοηθοὺς, τοὺς φίλους, τοὺς συντρόφους» κτλ. κτλ. 3).

Παρ' Ἀρριανῶ δὲ ὁ στρατός, ὁ ἀκολουθῶν στρατηγῶ τινι, ἐκφέρεται κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

- 1) Διὰ τῆς ξὺν μετὰ δοτικῆς 4).
- 2) Διὰ τοῦ ἅμα μετὰ δοτικῆς 5).
- 3) Διὰ τοῦ ὁμοῦ μετὰ δοτικῆς 6) καὶ
- 4) Διὰ τῆς ἀμφὶ μετ' αἰτιατικῆς, ὅπερ καὶ συνηθέστατον 7).

1) Ἀσώπιος, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σύνταξιν, σελ. 714 - 715.

2) Bernardy, Wissenschaftliche Syntax der Griechischen Sprache, Berlin 1829, σελ. 244 - 245.

3) Matthiä, Ausführliche Griech. Gramm. Leipzig 1835, μέρ. 2, σελ. 1364. — Rost, Griech. Gramm. Göttingen 1856, σελ. 442. — Buttman, Griech. Gramm. Berlin, 1869, σελ. 532. — Krüger, Griech. Sprachlehre, Berlin 1862, zweiter Theil, σελ. 107.

4) Ἀρριανός, Ἀνάβ. Ἀλεξ. 5, 24, 8: Αὐτός δὲ Ἀλέξανδρος ξὺν τῇ στρατιᾷ ἐπὶ τὸν Ὑφρασιν ποταμὸν προύχωρει. — Αὐτόθ. 5, 23, 7: Ὑμεῖς δέ, ἄνδρες ἡγεμόνες, ἐπειδὴν σημανθῆ, ξὺν τοῖς καθ' αὐτοὺς ἕκαστοι ξυντεταγμένοι ἰέναι ἐπὶ τὸν θόρυβον. Ἰδ. καὶ 4, 29, 6. 5, 4, 3. 5, 24, 5 κτλ.

5) Αὐτόθ. 6, 8, 5: Ἀναλαβὼν τὴν ἵππον τὴν ἅμα αὐτῶ πᾶσαν ἦει κτλ.

6) Αὐτόθ. 6, 9, 2: Οἱ δὲ ὁμοῦ Περδίκχα τεταγμένοι κτλ.

7) Αὐτόθ. 1, 26, 1: Ἀλέξανδρος ἤγε τοὺς ἀμφ' αὐτόν. — Αὐτόθ. 2, 10, 4: Λαμπρῶς ἐνίκα Ἀλέξανδρός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτόν, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν 51 ἄλλοις χωρίοις.

Οὐχ ἦττον παρ' Ἀρριανῶ συνηθέστατα διὰ τῆς ἀμφὶ μετ' αἰτιατικῆς ἀντωνυμίας ἢ ὀνόματος, βασιλέα ἢ στρατηγὸν δηλοῦντος, προτασσομένου τοῦ ἄρθρου, δηλοῦται οὐχὶ ὁ στρατός, ἀλλ' οἱ ἀκόλουθοι, τὸ ἐπιτελεῖον, οἱ ἠγεμόνες, οἱ ὑπασπισταί, οἱ σωματοφύλακες, ἢ βασιλικὴ φρουρά, ἐν ἐνὶ λόγῳ πάντες οἱ περιστοιχοῦντες τὸν περὶ οὐ ἐκάστοτε πρόκειται βασιλέα ἢ στρατηγόν 1).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πρόδηλον ὅτι γραμματικῶς ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ: « Ἀλέξανδρος μὲν καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πυλῖδα τινα κατασχίσαντες » ἀμφ' αὐτὸν δύναται νὰ εἶνε « καὶ ἡ ἀκολουθία ἢ βασιλικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου », οἱ σωματοφύλακες δηλ. καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτος, ὡς ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου φαίρεται, καὶ « τὸ ἡμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ », ὡς ὁ κ. κριτῆς φρονεῖ.

Νῦν πόθεν ὁ κύριος οὗτος ἀφορμηθεὶς ἔπεισεν ἑαυτὸν ὅτι ἡ γνώμη αὐτοῦ εἶνε ἢ εὐστοχωτέρα καὶ τῇ νῦν περιστάσει εὐαρμοστοτέρα, εἶνε ἄγνωστον, διότι αὐτὸς οὐδὲν περὶ τούτου λέγει. Ὅτι ὁμως ἡ

— Τῆς « ἀμφὶ » προθέσεως οὐδεὶς τῶν συγγραφέων ποιεῖται δαφιλεστέραν χρῆσιν τοῦ Ἀρριανοῦ. Ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, ἔνθα παρὰ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν οἰκονομοῦνται τὰ κατὰ τὸν λόγον δι' ἄλλων ἐκφράσεων προβάλλει παρ' Ἀρριανῶ πάντοτε ἢ πρόθεσις ἀμφί, ὅτε μὲν μετὰ γενικῆς, ὅτε δὲ μετὰ δοτικῆς καὶ συνηθέστατα μετ' αἰτιατικῆς συντεταγμένη. Ὁ Ἀρριανὸς λέγει: ἀμφὶ τοῦ Ἀμμωνος πατρὸς μᾶλλον τι ἢ Φιλίππου δόξης (4, 9, 9) — τὰ ἀμφὶ τῇ γῇ Αἴγυπτία ποιήματα (5, 6, 5) — τὰ ἀμφὶ τῷ ποταμῷ τῷ Ἰνδῷ (6, 1, 5) — τοῦτο τὸ ἀμφὶ τῷ Νείλῳ γραφὴν ἀφελεῖν (6, 1, 6) — ἀμφὶ τὸ ἱερὸν — τὰ ἀμφὶ τοὺς ἐλέφαντας — τὰ ἀμφὶ τὸν περίπλου — ἐπὶ τῷ ἀμφὶ τὸν Ἡρακλέα μύθῳ πεφημισμένῳ — τὰ ἀμφ' Ἀλέξανδρον (7, 20, 3, 4, 30, 6, 6, 28, 5, 4, 28, 4, 6, 24, 1) καὶ οὕτω καθεξῆς.

1) Οὕτω π. γ. ἐν τῷ χωρίῳ 1, 14, 4: « Δῆλος ἦν τῶν τε ὄπλων τῇ λαμπρότητι καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τῇ σὺν ἐκπλήξει θεραπείᾳ » οἱ ἀμφ' αὐτὸν εἶνε οἱ σωματοφύλακες τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ 1, 6, 5: « Ἀλέξανδρος δὲ λόφον τινὰς κατέχοντας ἰδὼν οὐ πολλοὺς τῶν πολεμίων .. παρήγγειλε τοῖς σωματοφύλαξι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐταίροις, ἀναλαβόντας τὰς ἀσπίδας ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους καὶ ἐλαύνειν ἐπὶ τὸν γήλοφον » οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἐταῖροι εἶνε οἱ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ἀποτελοῦντες Μακεδόνες ἵππεις. — Ἐν τῷ χωρίῳ 4, 24, 6: « Ἐνταῦθα δὲ ἀφίκοντο αὐτῷ καὶ οἱ ἀμφὶ Κράτερον ξὺν τῇ στρατιᾷ » οἱ ἀμφὶ Κράτερον εἶνε ὁ Κράτερος καὶ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ (3, 14, 4): « Οἱ δὲ ἀμφὶ Σιμμίαν καὶ ἡ τούτου τάξις » οἱ ἀμφὶ Σιμμίαν » εἶνε ὁ Σιμμίας καὶ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ (3, 13, 1): « Ὡς δὲ ὁμοῦ τὰ στρατεύματα ἐγένετο, ὤφθη Δαρειὸς τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν » οἱ ἀμφ' αὐτὸν εἶνε οἱ συγγενεῖς, οἱ σωματοφύλακες, τὸ ἐπιτελεῖον καὶ ἡ βασιλικὴ φρουρὰ τοῦ Δαρείου, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν ἄλλοις δέκα καὶ τέσσαρσι χωρίοις τοῖς ἐξῆς: 1, 5, 2, 1, 15, 6, 3, 22, 5, 7, 3, 4, 7, 24, 2. Ἰδίως δὲ ἐν τοῖς χωρίοις 2, 3, 8, 2, 10, 1, 3, 15, 3, 4, 3, 3, 4, 25, 3, 5, 14, 2, 6, 27, 4, 7, 8, 3, 7, 11, 2.

γνώμη αὐτοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε εὐστοχωτέρα τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατακρινομένης, δύναται τις νὰ πεισθῇ ἴσως, ἂν σμικρὰν τῆς λογικῆς αὐτοῦ δυνάμεως χρῆσιν ποιούμενος ἀναλογισθῇ τὰ ἐξῆς·

Ἐν προσβολῇ τείχους, ἐπὶ πολλὰ στάδια διατεινομένου, ὁ στρατὸς εἶνε διεσκορπισμένος εἰς διάφορα μέρη συντόνως καὶ συγχρόνως προσβάλλων αὐτὸ πανταχόθεν ἄτεχνον ὄθεν καὶ ἀσύμφορον, ἄλλως δὲ καὶ φύσει ἀδύνατον νὰ εἶνε ὑπερδεκακισχίλιοι ἄνδρες «τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ», κατὰ τὸν κ. κριτὴν, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος συνεσωρευμένοι, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κατάσχισιν «πυλίδος τινός», τοῦθ' ὕπερ ἦτο δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ διὰ δύο μόνον πελεκυφόρων στρατιωτῶν. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῇ τις προσέτι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἄτε ἀρχιστράτηγος καὶ βασιλεύς, δὲν περιεπλανᾶτο κατὰ τὰς μάχας μόνος, ἀλλὰ πάντοτε ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἀνδρειοτάτων στρατιωτῶν καὶ τῶν γενναιοτάτων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν συνετωτάτων στρατηγῶν καὶ τῶν μαχιμωτάτων μεγιστάνων καὶ τῶν προσφιλεστάτων αὐτοῦ φίλων καὶ συγγενῶν καὶ ὀμηλίκων 1)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις «τὴν ὀξύτητα αὐτοῦ ἐς τοὺς κινδύνους», ὡς ὁ ἴδιος λέγει περὶ ἑαυτοῦ 2) καὶ «τὴν παράδοξον αὐτοῦ τόλμην», ὡς οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὠμολόγουν 3)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι εἰς τοὺς μεγίστους κινδύνους ἀπτόητος καὶ ἀνεπίσχετος πρῶτος πάντων ἐρρίπτετο 4), οὐ ἔνεκα, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, οὐδὲν «τοῦ σώματος τῶν γε δὴ ἔμπροσθεν μερῶν ἄτρωτον ὑπολέλειπται» 5)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι καὶ ἄλλοτε κατὰ τὰς πολιορκίας καὶ δὴ ἐν περιστάσεσι πολὺ χαλεπωτέραις τῆς νῦν «ξὺν ὀλίγοις ἀνέρρηξεν πύλας» τειχῶν 6) καὶ ἦτο πολὺ συνειθισμένος εἰς τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλόψυχος καὶ ὀρμητικὸς οὗτος ἄνθρωπος, ἴσως πεισθῇ νὰ πιστεύσῃ ὅτι καὶ ἐνταῦθα εἶνε ἐνδεχόμενον μᾶλλον, συνφδὰ πᾶσι τούτοις νὰ ἔγεινε τὸ πρᾶγμα, ἢ συνφδὰ τῇ ἀντιλήψει τοῦ κ. κριτοῦ. Ὅτι δηλ. ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ μαχιμώτατοι

1) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 1, 6, 5. 1, 11, 8. 4, 3, 3. 5, 13, 1. 6, 9, 3. 7, 7, 1. 7, 15, 5. 4.

2) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀνωτ. 1, 13, 7.

3) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀνωτ. 1, 4, 3.

4) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀνωτ. 1, 6, 8. 1, 15, 3 καὶ 7. 1, 28, 6. 2, 10, 3. 3, 23, 2. 4, 3, 2. 4, 4, 5. 4, 30, 3. 5, 13, 1 καὶ 2. 6, 7, 5.

5) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀνωτ. 7, 10, 2. — Περὶ τῶν τραυμάτων τούτων ἴδε Ἀρριαν., ἐνθ. ἀνωτ. 1, 15, 7. 2, 12, 1. 2, 27, 2. 4, 3, 3. 4, 23, 3. 4, 26, 4. 6, 10, 1. 6, 11, 7. Πρβλ. καὶ Πλούταρχον περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 327 B.

6) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 4, 3, 2 καὶ 3,

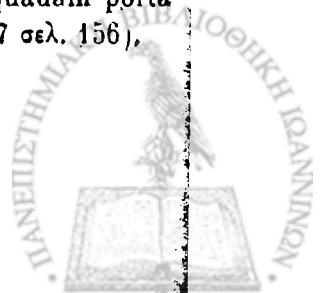

καὶ γενναϊότατοι ἀκόλουθοι αὐτοῦ «κατέσχισαν τὴν πυλίδα», δι' ἧς πρῶτοι πάντων αὐτοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἰδὼν αὐτὸν εἰσελθόντα ἔσπευσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτός, καὶ ὅτι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰσῆλθον τελευταῖοι καὶ «οἱ ὁμοῦ Περδίκκᾳ τεταγμένοι», μεθ' ὃ συνηθροίσθησαν πάλιν πάντες περὶ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα νέοι ἀγῶνες ἀνέμενον αὐτούς.

Τοιαύτη τις δύναται νὰ εἶνε ἡ ἔρμηνεία τοῦ περιμαχήτου τούτου χωρίου. Ἐρμηνεία, ἣν ὑπαγορεύει μὲν ὁ κοινὸς νοῦς καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, δὲν ἀπαγορεύει δὲ ἡ γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τὴν ἔρμηνείαν ταύτην ἐπιβεβαιουῖσι καὶ ἄνδρες πολὺ ἡμῶν ἑλληνικώτεροι καὶ πρὸς τὰ πράγματα πολὺ καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ αὐτοῦ προσεχέστεροι. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης π. χ. 170 ἔτη πρὸ τοῦ Ἀρριανοῦ γενόμενος, ἀφηγεῖται «τὴν παράδοξον καὶ μνείας ἀξίαν ταύτην πράξιν» οὕτω· «Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τῇ πρώτῃ πόλει (τῶν Μαλλῶν) πλησιάσας ἐξ ἐφόδου διενοεῖτο πολιορκεῖν ταύτην. . . Αὐτὸς δὲ διατάξας τὰ περὶ τὴν πολιορκίαν **πρῶτος** ἡγεῖτο πρὸς τὴν πόλιν, φιλοτιμούμενος αὐτὴν διὰ τῆς βίας χειρῶσασθαι· τῶν δὲ μηχανικῶν ὀργάνων ὑστερούντων **πρῶτος διακόψας πυλίδα** καὶ παρεισπεσῶν εἰς τὴν πόλιν πολλοὺς μὲν κατέβαλε, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος συνεδίωξεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν» 1).

Περαιτέρω «κακῶς ἐρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἀρριανοῦ «τὰς κλίμακας συντετριφότες», λέγει ὁ κ. κριτῆς καὶ σιωπᾶ. Πράγμα ἥκιστα ἔντιμον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ σφόδρα παχύ, τουρκικῶ «φετῆᾶ» παρεμφερές. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ἔχει οὕτως· «τοῖς γὰρ Μακεδόσι καὶ ταύτῃ ἐν ἀπόρῳ γεγένητο τὰ τῆς προσβολῆς ὅτι οἱ τὸν Ἀλέξανδρον βαλλόμενόν τε ἐπὶ τῷ τείχει ἰδόντες καὶ πηδῶντα εἰσω ἐς τὴν ἄκραν, ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ φόβου μή τι αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς πάθῃ οὐ ξὺν νῶ κινδυνεύων, τὰς κλίμακας συντετριφότες ἄλλοι ἄλλας μηχανὰς εἰς τὸ ἀνελθεῖν ἐπὶ τὸ τεῖχος ὡς ἐν ἀπόροις ἐμηχα-

1) Διόδωρος 17, 98. — Οὕτως ἐννοοῦσι τὸ χωρίον καὶ οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ Ἀρριανοῦ Tafel, Osiander, Schwab, Carol. Mullerus. Ἐπιθι: Griechische Prosaiker in neuen Uebersetzungen v. Tafel, Osiander, Schwab, 42 Bändchen, Stuttgart, 1829, σελ. 419: Alexander und seine Leute schlugen eine kleine Pforte ein und kamen in die Stadt lange vor den Anderen.—Ὁ δὲ Carolus Mullerus «Alexander cum iis qui circa ipsum erant primus perfracta quadam porta in urbem irrupit (Arriani Anabasis ὑπὸ Fr. Dübner, Paris, 1877 σελ. 156),

νώντο, οί μὲν πασσάλους ἐμπηγνύοντες εἰς τὸ τεῖχος» 1) κτλ. Εἶνε δὲ ταῦτα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ (σελ. 64) ἐκτεθειμένα οὕτω: «Οἱ Μακεδόνες ἰδόντες τὸν βασιλέα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ τεύχους ἀναβάντα καὶ ἰστάμενον καὶ ἔπειτα πηδήσαντα ἐντὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθησαν μὴ φονευθῆ καὶ ἔσπευδον νὰ ἀναβῶσι τὰς κλίμακας· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ὁμοῦ ἀνέβαινον, ὅπως προφθάσωσι νὰ σώσωσι τὸν λατρευτὸν αὐτῶν βασιλέα, συντριβήσαν αἱ κλίμακες καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀναβῶσιν. Πολλὰ ἐμηχανεύθησαν. Ἐνεπήγνυον πασσάλους» κτλ.

Ποῦ ἀλλαχοῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἀμαρτωλόν, εἰ μὴ ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ ἤθει τοῦ χρηστοῦ κριτοῦ ἡμῶν; Καὶ ἄλλως δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς εἶνε τόσον περίπυστον, ὥστε καὶ τὰ παιδάκια τῶν σχολείων ἀκόμη γνωρίζουσιν αὐτό. Ὁ Πλούταρχος λέγει: «προσθεθεῖσαι τοῖς τεύχεσιν αἱ κλίμακες ἐκλάσθησαν», καὶ: «ἐνταῦθ' ἄρ' ἡ Τύχη μεγάλη καὶ λαμπρὰ διέφηνεν ἔργα τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον εὐμενείας, ὅτ' αὐτὸν μὲν εἰς χωρίον ἄσημον καὶ βάρβαρον ἐμβαλοῦσα κατάκλεισε καὶ περιετείχισε, τοὺς δ' ὑπὸ σπουδῆς ἐπιβοηθοῦντας ἔξωθεν καὶ τῶν τειχῶν ἐφιεμένους, κλάσασα καὶ συντρίψασα τὰς κλίμακας ὑπεσκέλισε καὶ κατεκρήμνισεν» 2). Ὁ Διόδωρος λέγει: «Οἱ δὲ Μακεδόνες δύο κλίμακας προσθέντες διὰ τούτων προσανέβαινον ἀθρόοι καὶ συντριβεισῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ τὴν γῆν κατηνέχθησαν» 3). Οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Ἀρριανοῦ Tafel, Oslander καὶ Schwab γράφουσιν: «Δυσχερῆς ἐγένετο τοῖς Μακεδόσιν ἡ ἄλωσις τῶν τειχῶν, διότι ἐκ φόβου μὴ τι πάθῃ ὁ βασιλεὺς ὀρμήσαντες ἀθρόοι νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ τεύχους, ἔθραυσαν τὰς κλίμακας» 4). Ὁ μεταφραστὴς Karolus Mullerus γράφει: «Οἱ Μακεδόνες συντριβεισῶν τῶν κλιμάκων ἄλλος ἄλλας μηχανὰς ἐμηχανῶντο» 5). Ὁ Pfizer ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι συγγράμματι αὐτοῦ γράφει: «ὦρ-

1) Ἀρριανός, ἐνθ. ἄνωτ 6, 10, 3.

2) Πλούταρχος, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 327 Β. 343 Ε. Πρὸς τοῦ αὐτοῦ καὶ βίον Ἀλεξάνδρου. κ. 63, σελ. 700: «ἡ κλιμαξ συντριβή».

3) Διόδωρος 17, 98.

4) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 425: Es war nämlich den Macedoniern das Ersturmen der Mauern auch dadurch erschwert worden, dass diejenigen welche... im Eifer und in der Furcht es möchte dem Könige... etwas begegnen, die Leiter zerbrochen hatten und nun κτλ.

5) Ἀρριανός, ἐκδ. Dübner εἰς τὸ χωρίον: Macedones enim... ruptis scalis alii alia instrumenta excogitabant.

μησαν πάντες εἰς τὰς κλίμακας οὕτως, ὥστε ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἀναρριχωμένων αὐταὶ ἐθραύσθησαν» 1).

Περαιτέρω· « Δὲν ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ὡς πτώμα ὁ Ἀλέξανδρος τρωθεὶς· Ὁ Ἀρριανὸς λέγει — πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας » — ταῦτα λέγει ὁ κ. κριτῆς διαστρέφων μὲν τὰ κείμενα, δυσαισθητῶν δὲ πρὸς τὸν νοῦν αὐτῶν.

Ὁ Ἀρριανὸς δὲν λέγει « πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας », ἀλλὰ λέγει « πίπτει αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας »· ὁ ἐστὶ ἀναίσθητος καὶ ἐκλελυμένος (« πολλοῦ δὲ δὴ τοῦ αἵματος καὶ ἀθρόου ἐκρύντος ἑλιγγός τε αὐτὸν καὶ λιποψυχία κατέσχε ») 2) κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα 3) πίπτει ἐπ' αὐτῆς ὡς πτώμα κατὰ γῆς, αὐτοῦ, εἰς τὸν τόπον δηλ. ἐνθα ἐμάχετο, ὅπως ἐναργέστατα καταφαίνεται ἐκ τῶν ἄλλων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐκφράσεων τοῦ Ἀρριανοῦ τῶνδε : « Πευκέστας δὲ περιβάς πεπτωκότι » καὶ « ἤδη τε ἀμφ' αὐτῷ πεπτωκότι κρατερὰ μάχη ξυνειστήκει » 4).

Οὐδεὶς σωφρονῶν ἀντελήφθη οὐδὲ εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ἀντιληφθῇ τὰ φυσικώτατα ταῦτα πράγματα ἄλλως ἢ οὕτως : « Τοξευθεὶς ὑπὸ τὸν μαστὸν ἔπεσεν εἰς τὸ γόνυ κατισχυθεὶς ὑπὸ τῆς πληγῆς », λέγει ὁ Διόδωρος 5) — « πρηνῆς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος κατέπεσεν » μεταφράζει ὁ Muller 6) — « κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα κατέπεσεν κατὰ γῆς », μεταφράζουσιν ὁ Tafel, ὁ Onisander καὶ ὁ Scwab 7) — « κατέπεσεν κατὰ γῆς » γράφει ὁ Holm 8) — « λιπόθυμος κατέπεσε κατὰ γῆς » γράφει ὁ Niese 9) — « καταπίπτει ἐπὶ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ κατὰ γῆς », γράφει ὁ Droysen 10) — « κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα, κατέπεσε κατὰ γῆς », γράφει ὁ Pfizer 11).

1) Pfizer, ἐνθ. ἀνωτ. Drängten sich hitzig Alle nach den Leitern, so dass sie von der Wucht der vielen hinaufklimmenden brachen.

2) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 6, 10, 2.

3) Sintenis, ἐν τῇ φερωνύμῳ ἐκδόσει τοῦ Ἀρριανοῦ « Zusammenknickend ».

4) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 6, 10, 2. 6, 10, 4.

5) Διόδωρος 17, 99.

6) Ἀρριανός, ἐκδ. Dübner: *Pronus in scutum collapsus est.*

7) Ἐνθ. ἀν. *Er sank, auf seinen Schild gelehnt, zu Boden.*

8) Holm, Griech. Geschichte τόμ. 3, σελ. 408.

9) Niese, Gesch. der Griech. und Macedonischen Staate, 1 Theil 1893, σελ. 143: *Er sank ohnmächtig nieder.*

10) Droysen, Geschichte des Hellenismus 1877, erster Theil, II Halband, σελ. 184: *Er sinkt an seinem Schilde nieder.*

11) Pfizer, Geschichte Alexanders des Grossen, Stuttgart, 1846: « *Er sank, auf dem Schilde gelehnt, zu Boden.* »

Καὶ οὕτω πάντες οἱ νήφοντες, διότι μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ κεκω-
θωνισμένου τινὸς δύναται νὰ ἀνειδωλοποιηθῇ τὸ φάντασμα, ὅπερ
ἐφαντάσθη ὁ ἡμέτερος κ. κριτής. Ἡ νήφουσα αὐτοῦ διάνοια κατῶρ-
θωσε νὰ φαντασθῇ ἄνθρωπον βληθέντα διὰ τοῦ θώρακος εἰς τὸ στῆ-
θος τοξεύματι, ἰλιγγιάσαντα καὶ ἐκ τῆς αἰμορραγίας λιποψυχή-
σαντα 1), μὴ πεσόντα δ' ὁμως κατὰ γῆς ὡς πτώμα, ἀλλ' εἰς τοὺς
πόδας αὐτοῦ ἰστάμενον, κεκλιμένον ἐπὶ ἐπίσης ἰσταμένης ἀσπίδος καὶ
κρεμάμενον οὕτω ἄτονον καὶ ἐκλελυμένον ἐκατέρωθεν αὐτῆς δίκην
ἀλλᾶντος μακροῦ ἀφ' ὑψηλοῦ ἀνηρτημένου!

Ἐὰν δὲ τοὺς « βεβλημένους εἰς τὸ στῆθος τοξεύματι » καὶ ἔχοντας
τὸ βέλος βαθύτατα ἐμπεπαρμένον εἰς αὐτό, ἰλιγγιῶντας δὲ καὶ λιπο-
ψυχοῦντας ὡς ἐκ τῆς ἐκροῆς πολλοῦ καὶ ἀθρόου αἵματος, (« ἐγγὺς
ὑπὸ τοῦ αἵματος ἐκλιπεῖν ») κάκιστα ἔχοντας, ἀναισθήτους καὶ ἐτοι-
μοθανάτους 2) μεταφέρουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐξηπλωμένους ἢ
καθημένους, τοῦτο τὸ δυσεπίλυτον καὶ σοβαρὸν ζήτημα οὔτε ὁ
Ἀρριανὸς ἐτόλμησε νὰ θίξῃ οὔτε οἱ ποικιλώνυμοι αὐτοῦ μεταφρασταὶ
νὰ διευκρινήσωσιν οὔτε οἱ περιώνυμοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἱστο-
ριογράφοι νὰ ἀναπτύξωσιν. Ἐγραψαν μόνον « οἱ δ' ἐξέφερον τὸν
βασιλέα ἐπὶ τῆς ἀσπίδος κακῶς ἔχοντα » — μετέφρασαν ἀπλῶς
« regem pessime affectum scuto efferunt » — *« trugen ei-
nige den König auf seinem Schilde weg »* καὶ ἐσιώπησαν,
συνετώτατα πράξαντες, ἀφοῦ τὸ ζήτημα εἶνε τόσο σπουδαῖον καὶ
τόσον τὴν κοινὴν κατανόησιν ὑπερβαῖνον, ὥστε θρασύτατος θὰ ἐθεω-
ρεῖτο ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐπεχειρῆ νὰ λύσῃ αὐτό, ἐὰν πρότερον δὲν ἐξη-
κριθῆναι τίνα γνώμην ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχουσιν οἱ πρῶτοι
τυχόντες καρραγωγεῖς καὶ ἀστυφύλακες καὶ ὑπηρέται τῶν νοσοκο-
μείων.

Οἰαδῆποτε ὁμως καὶ ἂν εἶνε ἡ βαρυσήμαντος γνώμη τῶν τοιού-
των ἀνθρώπων, ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις κατ' ἀνάγκην — δυστυχῶς
— πρέπει νὰ μεταφέρονται οἱ βαρέως τετρωμένοι καὶ οἱ ἐτοιμοθά-
νατοι ἐξηπλωμένοι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν γελώτων, εἰς οὓς θὰ ἐξερ-
ρήγνυντο τὰ παιδάρια ἐπὶ τῷ ἀπλῷ ἀκούσματι ὅτι κατὰ τὴν νεω-
τέραν κριτικὴν χαμαιδιδασκαλικὴν ἀντίληψιν μεταφέρουσι νῦν τοὺς

1) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 6, 10, 1 καὶ 2.

2) Ἀρριανός, ἐνθ. ἀν. 6, 10, 1. 6, 11, 1. Πλούταρχος βίος Ἀλεξάνδρ. κεφ. 63,
σελ. 700 — Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 F. 344 D.

έτοιμοθανάτους από τόπου εις τόπον ούχι έξηπλωμένους αλλά καθημένους.

Ἡ δὲ έρμηνεία, ἣν θὰ έπιχειρήσῃ ὁ διδάσκαλος νὰ δώσῃ, ὅπως έπίσῃ τὸν γέλωτα τῶν παιδαρίων ἀκούόντων ἀεκάθιζον ἐπὶ ἀσπίδος τὸν τετρωμένον. Διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ δέ τις δὲν ἤθελεν έπαρκέσῃ οὐδὲ τὸ έπταθόειον σάκος τοῦ Αἰαντος», ἤθελεν έπαυξήσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον, διότι καὶ ὁ παχυνοῦστατος τῶν μαθητῶν πάραυτα θὰ ἀνέκραζε: «Καὶ δι' ἓνα βασιλέα θανάσιμως τρωθέντα, καὶ δι' ἓνα Ἀλέξανδρον έτοιμοθάνατον δὲν ὑπῆρχε καὶ δευτέρα καὶ τρίτη καὶ δεκάτη ἀσπίς διὰ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν ὅσον ἐνδέχεται ἀναπαυτικώτερον»;

Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς τὰ παιδάκια πολλάκις εἶνε πολὺ νοημονέστερα πολλῶν διδασκάλων καὶ πολλῶν κριτῶν. Διαβλέπουσι δὲ ὀξύτατα τὰς μωρίας αὐτῶν καὶ ἐμυκτηρίζουσιν ἀσπλάγχῃως αὐτοὺς ἀφραίνοντας καὶ ληροῦντας.

Ἄν δὲ ἐκ προαιρέσεως μεγαλοψύχου, γενναίως ἐκλακτισθεῖσα ἡ χαμαιδιδασκαλικὴ σοφία μέχρις ἄστρων ἐξετινάχθῃ, ὅπως ἐκείθεν τὰς βαρυσημάτων ταύτας περὶ τοῦ «οἱ ἀμφ' αὐτὸν» καὶ τοῦ «ξυννεύσας» καὶ τοῦ «συντετριφότας» ἀληθείας εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἔρποντας βροτοὺς καταγάγῃ, νῦν πᾶν τούναντίον· ἐξ ὑψηλοῦ ἤθους σφοδρῶς ἐκλακτισθεῖσα κατεποντίσθῃ εἰς τὰ ἀχανῆ βάθη τοῦ έπιστητοῦ, ὅπως ἐκείθεν τὴν γενναιοτάτην ταύτην ἀπόφανσιν «ὥστε τὸ «του» παρέλκει» εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀναγάγῃ.

Ἐὰν ὁ αἰοίδιμος Παπαρρηγόπουλος ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ὅτι τοιαύτη κατάχρησις θὰ ἐγένετο τῶν δύο στίχων, οὗς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ὑπασπιστῶν τῆς Μακεδονικῆς στρατιᾶς ἔγραψεν: «Ἑπασπισται ἦτο τὸ ἐλαφρότερον ὀπλισμένον σῶμα τῶν πεζῶν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς» 1), θὰ ἀντέγραφε πληρέστερον τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Grote περὶ «τῶν ὑπασπιστῶν» γεγραμμένα 2), καὶ οὕτω οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἰς οὐδένα ὑπόξυλον γραμματοδιδασκαλίδην θὰ παρείχετο νὰ σεμνύνηται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ νὰ σιληπορδῇ ἐπὶ κριτικῇ δεινότητι, τὰ τετριμμένα ταῦτα ἀκαίρως καὶ ἀστόχως ἀναμασῶν· «Οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπασπισται ἦσαν σῶμα στρατοῦ

1) K, Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐν Ἀθήναις 1886, τόμ. 2, σελ. 26.

2) G. Grote, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 6, σελ. 423, σημ. 18.

ἴδιον οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τοὺς σημερινοὺς τῶν βασιλέων ὑπασισταί. Ὡστε τὸ του παρέλκει».

Τὸ ὅτι οἱ «ὑπασπισταὶ» εἶνε σῶμα στρατιωτικὸν ἴδιον τῆς Μακεδονικῆς στρατιᾶς, τοῦτο γινώσκουσιν καὶ τὰ παιδάρια τῶν σχολειῶν, εἰς τὰ διδακτικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐγχειρίδια αὐτῶν ἀναγνόντα τὸ πρᾶγμα. Τὸ ὅτι ὁμως καὶ ἐκ τοῦ σώματος τούτου τοῦ στρατιωτικοῦ «τῶν ὑπασπιστῶν» ἀπετελεῖτο οὐχ ἥκιστα ἡ βασιλικὴ φρουρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία αὐτοῦ, οἱ σωματοφύλακες, οἱ διαγγελεῖς καὶ οἱ ὑπασπισταὶ αὐτοῦ, τοῦτο δὲν δύνανται νὰ γνωρίζωσιν οὔτε τὰ παιδάρια οὔτε οἱ σεμνοπροσωποῦντες ἀχμηροὶ γραμματοδιδασκαλίдай, ὅσοι τὴν σοφίαν αὐτῶν ἀντλοῦσιν ἐκ δύο γραμμῶν ὀλιγοσελίδων τινῶν ἢ ἐλλιπῶς ἀντιγεγραμμένων ἱστορικῶν βιβλίων. Ἴνα τις ἀκριβῶς γινώσκῃ τὰ περὶ τῶν «ὑπασπιστῶν» καὶ παύσῃ μὲν περὶ αὐτῶν φληναφῶν, κρίνη δέ, ὅπως ἡ σεμνότης τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἀπαιτεῖ καὶ τὸ καθῆκον τοῦ κριτοῦ ἐπιβάλλει, πρέπει πολλὰ καὶ δὴ καὶ νήφων καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς νὰ ἀναγνώσῃ. Πρέπει νὰ ἀναγνώσῃ τὰ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ G. Grote 1), τοῦ Hans Droysen 2) τοῦ Niese 3), τοῦ I. Droysen, 4), τοῦ Köchly καὶ Rüstow 5), τὰ ὑπὸ τοῦ Sintenis ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ τοῦ Ἀρριανοῦ 6), ἀλλ' ἰδίως πρέπει δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις νὰ ἀναγνώσῃ αὐτὸν τὸν Ἀρριανὸν καὶ δὴ οὐδέποτε νυστάζων ἀλλὰ πάντοτε νήφων, ἵνα δύναται νὰ ἐννοῇ τὰ ἀναγινωσκόμενα καὶ κατορθῶνῃ νὰ συσχετίζῃ, πρὸς ἄλληλα τὰ πάμπολλα καὶ ἑτεροειδῆ χωρία, ἐν οἷς περὶ τῆς διαφοροῦ ἐν τῇ Μακεδονικῇ στρατιᾷ ἀξίας καὶ περὶ τῶν ποικίλων ἔργων τῶν «ὑπασπιστῶν» τούτων λόγος γίνεται 7).

1) Georg. Grote, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 6, σελ. 423 καὶ σημ. 18.

2) Ἐν K. F. Hermans Lehrbuch der Griech. Antiquitäten, 2 Band, 2 Abtheilung, erste Hälfte, 1888, σελ. 110 καὶ ὑποσελ, σημ. 3.

3) Niese, Gesch. der Griech. und Makedon. Staaten, 1893, σελ. 42.

4) I. Droysen, Gesch. des Hellenismus, 1 Theil 1877, σελ. 85. 169 καὶ σημ. 2. 170 καὶ σημ. 1.

5) Köchly und Rüstow, Geschichte des Griech. Kriegswesens, σελ. 232 καὶ ἐξ.

6) C. Sintenis Arrians Anabasis, Berlin 1860, σελ. 25 καὶ 26.

7) Ἀρριανὸς ἐνθ. ἀν. 1, 8, 4. 1, 11, 8. 1, 14, 2. 3, 11, 9. 3, 13, 6. 3, 17, 2. 4, 8, 8. 4, 21, 9. 4, 24, 10. 4, 30, 3. 5, 13, 1 καὶ 4. 6, 13, 2. 7, 2, 1. 7, 8, 3. Πρβλ. καὶ 1, 1, 11. 1, 5, 2. 1, 6, 5. 1, 8, 3. 1, 8, 4. 1, 22, 4. 1, 22, 7. 1, 24, 1.

Ἐὰν δὲ πάντα ταῦτα ἐπισταμένως ἀναγνωσθῶσι καὶ ἱκανῶς κατανοηθῶσι, τότε ἡ σεμνὴ αὐτὴ καὶ μέγεθος ἔχουσα παρατήρησις τοῦ βαθυγνώμονος τούτου κριτοῦ «ὥστε τὸ του παρέλκει» πάραυτα θὰ ἐκλάμψη ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι ὡς τέλειον καὶ ἀμώμητον χαμαιδιδασκαλικοῦ ἀβδηριτισμοῦ παράδειγμα.

«Σελ. 74 «ἐκάστη ποιμνὴ ἔχει ἓνα κριόν». Πλείονας τοῦ ἑνός».

Ἄναξ Ἄπολλον, τῶν ἐπῶν τῶν ρευμάτων.
καναχοῦσι πηγαί, δωδεκάκρουνον τὸ στόμα,
Ἰλισὸς ἐν τῇ φάρυγι· τί ἂν εἴποιμ' ἔτι; 1)

«Σελ. 106 ὁ Φῶτος (Τζαβέλας) ἐγεινεν ἔπειτα, ὅτε ἐμεγάλωσεν, εἰς τῶν μεγαλητέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως». Τοῦ 21; δὲν ἐπέζη».

Λέγει ὁ Μένδελσων Βαρθόλδης:

«Ὁ Φῶτος ἤχθη πρὸ τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ Ἄλῆ, ὅστις τῷ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασσᾶ ἐμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι», ἀπήντησεν ὁ παῖς, «ὁ πατήρ μου θὰ μὲ ἐκδικήσῃ». Τοιοῦτος ἡρωϊσμός ἐν τοσοῦτῳ νεαρᾷ ψυχῇ ἔτυψε βαθύτατα τὸν Ἄλῆ πασσᾶν. Οὕτω δ' ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ Φώτου, ὅστις ἐλευθερωθεὶς μετὰ τὸν πόλεμον, **ἠὺξήθη ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρωος**» 2).

2, 8, 3. 2, 12, 2. 2, 23, 5. 2, 24, 2. 2, 27, 1. 3, 18, 5. 3, 21, 8. 3, 25, 4. 4, 3, 3. 4, 12, 7. 4, 16, 6. 4, 24, 3. 4, 26, 6. 5, 13, 4. 6, 9, 4. 7, 7, 1.

1) Κρατίνος, Πιτόνη, ἀποσπ. 186, ἐκδ. Kock, τόμ. 1, σελ. 69. — Ὁ Schubert (Allgemeine Thierseelenkunde, Leipzig, 1863, σελ. 257) γράφει: «Einen wirklich eigenen Willen hat das Schaff gar nicht, es folgt deshalb seinem Leithammel . . . wohin er es auch führen mag». Ἐγὼ ἔγραψα (Ἀναγνωσμ. τῆς τετάρτης τάξεως 1892, σελ. 16) «Ἐκάστη ποιμνὴ ἔχει ἓνα κριόν, ὅστις πάντοτε προηγείται ὄλων τῶν ἄλλων προβάτων» Ὁ κ. κριτὴς ἀποκόψας τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος ἔγραψε μόνον τὸ πρῶτον «ἐκάστη ποιμνὴ ἔχει ἓνα κριόν» καὶ τοῦτο, ἵνα ἔπειτα κάμῃ τὴν σπουδαίαν παρατήρησιν «πλείονας τοῦ ἑνός», καὶ τουτο πάλιν, ὅπως καταδειχθῇ ὅτι τοιοῦτον Ἀναγνωσματάριον οὕτω δεινῶς ἀπερὶ τὰ πράγματα σφαλλόμενον οὐχ ἄπαξ» εἶνε «ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς σχολεῖα!» Πάντα πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς βλέπετε! Πάντα κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐπιστήμης, πάντα κατὰ τὰ κελεύσματα τῆς ἠθικῆς.

2) Καρόλου Μελδελσῶνος Βαρθόλδης Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀγγέλου Βλάχου, ἐν Ἀθήναις 1873, μέρος πρῶτον, σελ. 123 ἐν τέλει καὶ 124 ἐν ἀρχ. Πρὸβλ. αὐτόθ. σελ. 130. 131. 133. 135.

Ὁ βούλεται γὰρ μόνον ὄρων καὶ προσδοκῶν
ἀλόγιστος ἔσται τῆς ἀληθείας κριτῆς 1).

«σελ. 123. Ἐνταῦθα γίνεται ἐξήγησις τῆς λέξεως χηλῆς, ἀφοῦ
προηγήθησαν τὰ περὶ χοίρου, προβάτου καὶ αἰγός».

Ἡ παρατήρησις αὕτη φέρεται ὅπως ἀποδειχθῆ ὅτι «καὶ περὶ τὰ
πράγματα σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς»!

«Σελ. 110-113: «Ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα». Πολλῶ ἀφε-
λέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου παρὰ Λυκούργου
(κ. Λεωκράτους 100)».

Φρῦξ ἀνὴρ πλαγεὶς ἀμείνων καὶ διακονέστερος 2).

Πῶς νὰ καλέση τις τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπαιτοῦντα παρ' ἐνὸς ἀπλοῦ
ἀναγνωσματοριογράφου ποιητικότητα ἴσην πρὸς τὴν τοῦ Εὐριπί-
δου; Νὰ καλέση τις αὐτὸν ἡλίθιον, ἄθλιον, κακοήθη, ἢ νὰ καλέση
τις αὐτὸν κεκωθωνισμένον, ἐξεστηκότα τῶν φρενῶν, κύνα λυσσαλέον;
Ἄλλὰ δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει κλοιὸς διὰ τοὺς λυσσαλέους
κύνας εἰς τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον; Δὲν ὑπάρχουσι καπηλεῖα
εἰς τοῦτον τὸν τόπον καὶ εἶνε ἀνάγκη ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος
τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τοιαῦτα παμβδέλυρα παροινήματα νὰ
ἀκούωνται, «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — πολλῶ ἀφε-
λέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου»; Ποῦ καὶ
πότε ἠκούσθησαν τοιαῦτα ἀνόσια καὶ ἀνίερα; Ἐν τίνι δικαιώματι
ἄνθρωποι παροينوῦντες τὰ ὑψηλότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις νηποινεῖ
καταπτύουσιν; Ἐν τίνι δικαιώματι ἄνθρωποι λυσσῶντες τὰ κάλλιστα
καὶ σεμνότατα τῶν διδαγμάτων ἀπὸ τῶν παιδῶν ἡμῶν ἀρπάζουσι
καὶ τὴν λυσσαλέον αὐτῶν ἐμπάθειαν διὰ τῶν μιαρωτέρων ἀρρητολο-
γιῶν προσπαθοῦντες νὰ συγκαλύψωσιν, «πολλῶ ἀφελέστερον καὶ ποιη-
τικώτερον τὰ τοῦ Εὐριπίδου ἔχουσιν» ἀναιδέστατα ἐκστομίζουσιν;

1) Μένανδρος ἀπ. 75, ἐκδ. Koock, τόμ. 3, σελ. 25.

2) Ἐπίχαρμος ἀπ. 313, Mullach, τόμ. 1, σελ. 147.

Πρὸς τὸν Εὐριπίδην παραβάλλονται τὰ Ἀναγνωσματάρια, καὶ πρὸς τὴν ποίησιν αὐτοῦ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναγεγραμμένα, ἢ πρὸς τὰ βιβλία τὰ ἀναγνωστικά τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ πρὸς τὸ ἀναγνωσματARIO-γραφικὸν περιεχόμενον αὐτῶν; Πρὸς τοῦ Εὐριπίδου τὴν ποιητικότητα ἔπρεπε νὰ παραβληθῇ ἡ ψεγομένη αὐτῆ « βασιλίτσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα » ἢ πρὸς τοῦ βραβευθέντος « Γερομήτρου » καὶ τοῦ « Βασιλογιάννη » καὶ τῆς « σακκορράφας » τὴν ψυχρολογίαν καὶ τὴν χυδαιολογίαν;

Δὲν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω τὸν κ. τοῦτον κριτὴν προσωπικῶς. Δὲν γνωρίζω ἂν μαίνεται ἢ παροινῇ. Ἐναργέστατα ὁμως καταφαινεται ἐκ πλείστων σημείων τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ταύτης ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλὴν τοῦ ὅτι εἶνε ψεύστης καὶ ἀμαθής, ἀλλὰ καὶ σωφρονῶν δὲν εἶνε.

Σωφρονῶν ἄνθρωπος βεβαίως ποτὲ δὲν παραλογίζεται ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν μορίων, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ περιεχόμενον βιβλίου τινός. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν γράφει τὰ τεθολωμένα ἐκεῖνα περὶ συντομίας καὶ χάριτος, περὶ « πλατυασμῶν » καὶ τηκεδόνοσ τῶν ψυχῶν τῶν μικρῶν παιδῶν. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν πληροῖ τὸ μέγιστον μέρος τῆς κριτικῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ καταγράφων τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων τοῦ περιεχομένου τῶν πρὸς κρίσιν βιβλίων. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν ἀναισθητεῖ πρὸς τὴν τοσαύτην χυδαιολογίαν καὶ βαναυσολογίαν, πρὸς τὴν τοσαύτην γλωσσικὴν σκαιουργίαν, ὅση ἡ τῶν βραβευθέντων βιβλίων. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν γράφει τὴν μίαν στιγμὴν ὅτι κατὰ παιδαγωγικὴν τινα ἀρχὴν ἐπιτρέπονται πάντες οἱ τύποι τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης καὶ τὴν ἄλλην στιγμὴν ὅτι εἶνε καταδικαστέον τὸ βιβλίον τὸ περιέχον καὶ τινὰς λέξεις ἐκ τοῦ μὴ ἀκράτου Ἑλληνισμοῦ. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν θεωρεῖ βραβεῖου ἀξίας τὰς λέξεις « κουφάλα, παληόπαιδο, κουμπάρε, μαντύλι » καὶ καταδίκης ἀξίας τὰς λέξεις « τρυπόνω, ῥόκα, μανδύλιον ». Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν ὑποβιβάζει τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην εἰς τυροπωλικὴν τέχνην. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ἀσχολεῖται ἐξετάζων καὶ διερευνῶν τὸ περιεχόμενον βιβλίου τινός « τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει εἰς ἦθος, γνώμην, τέχνην, λέξιν » 1) καὶ δὲν κάθηται νὰ μετρᾷ τοὺς στίχους τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ κλασικοῦ κειμένου! Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ

1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορικὴ, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

δὲν ἀπαιτεῖ παρ' ἀναγνωσματαριογράφου ποιητικότητα ἴσην τῇ τοῦ Εὐριπίδου. Μόνον κραιπαλῶν, μόνον μαινόμενος δύναται νὰ γράψῃ « ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — πολλῶ ἀφελέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου παρὰ Λυκούργῳ (κ. Λεωκράτους) » 1).

« Σελ. 113 Σαλαμινίων γρ. Ἐλευσινίων ».

« Τοὺς συκοφαντικῶς — κρίνοντας — οὐκ ἂν τι λάθοι παραδραμόν, ὀξύτερον μὲν τοῦ Ἄργου ὀρώντας καὶ πανταχόθεν τοῦ σώματος, ἀργυραμοιβικῶς δὲ τῶν λεγομένων ἕκαστα ἐξετάζοντας » 2).

1) Παρέρχομαι τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ τὰ σφυρηλατὰ ἐγκατακεκλεισμένα εἰς τὰς τρεῖς ταύτας γραμμάς, ὡς ἤδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωστότατα, τὴν ψευδολογίαν, λέγω, καὶ τὴν ἀμάθειαν, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶπω 1) ὅτι ψεύδεται ὁ κ. κριτῆς λέγων ὅτι τῷ κατὰ Λεωκράτους τοῦ Λυκούργου ἀνέγραψα ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα » ἔχω καταγραμμένας τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἤντησα ταῦτα ὡς ἑξῆς: « Λυκούργος κατὰ Λεωκράτους, κεφ. 98. Εὐριπίδης Ἐρεχθεύς, ἀπ. 362. Ἀπολλόδωρος 3, 15, 1, 4 », ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ ποιητῆς, ἐπομένως ὁ αὐτὸν ἀντιγράφων καὶ παραφράζων πᾶν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ ἐξ ἴσου ποιητικὸς, ὡς ὁ Εὐριπίδης. — 2) ὅτι ἐν τελείᾳ ἀγνοία διατελεῖ ὁ κ. κριτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ « ἀφελούς » ἐν τῷ λόγῳ, περὶ ἀφελείας συχνὰ πυκνὰ βατταρίζων — Ὁ « ἀφελῆ » καλῶν « τοὺς κουμπάρους καὶ τὰς κουφάλες καὶ τὰς μοῦχλες καὶ τὴν κόπρον καὶ τὰ περιττώματα », ὁ ἀφελῆ καλῶν τὸ « ἀντιμόνιον » καὶ τὸ « κάτι τι ποῦ λέγεται ἀθρακικὸν ὀξύ », ὁ « ἀφελῆ » καλῶν τὴν ποίησιν τοῦ Εὐριπίδου οὐδεμίαν βεβαίως ἐννοίαν τοῦ ἀφελούς ἔχει, (ἴδ. ἐκθ. κριτῶν, εἰσηγητῆς ὁ κ. Ζησίου, σελ. 30, α, ἐν τέλ. σελ. 32, β ἐν ἀρχῇ καὶ σελ. 29 περὶ τὸ μέσον: « Ἐν τοῖς — τοῦ κ. Κουρτίδου — διηγήμασιν ὑπάρχει ἡδεῖα ἀφέλεια — τὸ Ἀναγνωσματάριον — τοῦ κ. Κουρτίδου — προτερεῖ πλεῖστον πάντων τῶν λοιπῶν διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν — ἀφελέστερον. ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου »). Ἐὰν ὁ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποζῶν εὐσυνείδητος οὗτος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι διδάσκαλος καὶ ἐν μόνον βλέμμα ἔρριπεν εἰς τὰ περὶ « ἀφελείας » ὑπὸ τε τοῦ Ἀριστοτέλους (Ῥητορικὴ 1409, β, 131) καὶ τοῦ Ἐρμογένους (περὶ ἰδεῶν τόμος 6'. 3, ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 305 - 313. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 351 - 357) καὶ τοῦ Ἀριστείδου (Τεχνῶν ῥητορικῶν Β'. ἐκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 410-466. Spengel, τόμ. 2, σελ. 512-554) καὶ ὑπὸ τοῦ Volkmmann (Hermagoras, Stettin 1865, σελ. 329) ἐπαναλαμβάνόμενα, θὰ ἤσχύνετο χαρακτηρίζων καὶ ἀποκαλῶν τὸν συνειληυσμένον λόγον καὶ τὰ χημικὰ πράγματα καὶ τὴν βαναυσολογίαν καὶ κοπρολογίαν τοῦ κ. Κουρτίδου καὶ τὴν σεμνολογίαν καὶ ὑψηλολογίαν τοῦ Εὐριπίδου ἀφελῆ.

2) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 10 — Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς γενναιοφυχίας τῆς Πραξιθέας, προσενεγκούσης προθύμως τὴν θυγατέρα αὐτῆς ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Ἐλευσινίους πόλεμον τῶν Ἀθηναίων, ὡς διηγείται τοῦτον ὁ Ἀπολλόδωρος (3, 15, 1, 4). Τὸ ὡς πραγματικὸν δὲ σφάλμα καταλογιζόμενον τοῦτο ἔχει οὕτως ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ « ὤρμησαν οἱ Ἀθηναῖοι

Καὶ Ζωῖλος « τὸ ἐξ Ἀμφιπόλειος Θρακικὸν ἀνδράποδον » καὶ Παρθένιος « ὁ μιαρὸ γλωσσος » καὶ πάντες οἱ ὅμοιοι τούτοις « Μουσῶν σκελετοί », ἀναίσθητοι καὶ ὑποζυγίωδεις Ὀμηρομάστιγες 1) πρὸς ἄλλα βαρύτερα ὅπως οὖν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἀμαρτήματα (?) ἔστρεψαν τὸ συκοφαντικὸν καὶ μοχθηρὸν βλέμμα αὐτῶν. Ἠσχύνθησαν νὰ καταλογίσωσιν ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι τὴν κατὰ παραδρομὴν ἐναλλαγὴν λέξεως μιᾶς ἀντὶ ἄλλης. Εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῆ τις τί θὰ ἤκουεν ὁ Ὅμηρος, ἐὰν δὲν εἶχε « Θρακικὰ ἀνδράποδα καὶ μιαρὸ γλώσσους » κριτὰς, ἀλλὰ τοὺς ἡμετέρους διὰ τὸν « Πυλαιμένην » αὐτοῦ, ὅστις ἐνῶ που φονεύεται ὑπὸ τοῦ Μενελάου, κλαίει ἐν τούτοις ἀλλαχοῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Μυριόνου φονευθέντα υἱὸν αὐτοῦ Ἀρπαλίωνα 2), τί διὰ τὴν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ διπλῆν μεσημβρίαν αὐτοῦ 3), τί διὰ τὸ τριπλοῦν χρῶμα τῶν τριχῶν τοῦ Ὀδυσσεῶς, τοῦ « ὑακίνθῳ ἄνθει » ὁμοίου, τοῦ ξανθοῦ καὶ τοῦ κυανέου 4).

« Γελοῖον . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . θρυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας » 5).

« Σελ. 154 κιθαρωδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν ».

« Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἢ Ἀντίκυρα θεραπεύει » 6).

Μανικὸς ὁ βλέπων ἄλλα καὶ ἀντιλαμβανόμενος καὶ λέγων ἄλλα. Πρόκειται περὶ τοῦ ἄνω μνημονευθέντος διηγήματος « Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰδύκου (σελ. 518). Τὸ κατακρινόμενον χωρίον ἔχει ἐπὶ λέξει

κατὰ τῶν *Σαλαμιῶν* », ἐνῶ πρὸ δύο στίχων φέρεται γεγραμμένον « κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον οἱ γείτονες τῶν Ἀθηναίων Ἐλευσίνιοι ἐκήρυξαν πόλεμον κατ' αὐτῶν — τῶν Ἀθηναίων — Ἴσως ἐὰν συνέπιπτε ποτε οἱ ἡμέτεροι κριταὶ νὰ ἀναγνώσωσι τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Bergk (*Griech. Litteraturgeschichte* 1872, τόμ. 1, σελ. 539): « *Auch dem geschicktesten Erzähler kann ein Versehen geschehen* » (= « καὶ τὸν δεξιώτατον ἐν τῇ ἀφηγήσει δύναται νὰ διαλάβῃ τι », δὲν θὰ ἐγένετο τόσον καταφανὴς ἢ μικρολογία καὶ ἡ μικροψυχία αὐτῶν.

1) Ἀνθολογία 7, 377, ἐπίγραμμα Ἐρυκίου.

2) Ὅμηρος, Ἰλ. Ε 576 καὶ Ν 658.

3) Ὅμηρος, Ἰλ. Λ 85 καὶ Π 777.

4) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ζ 233, ν 399, π. 175.

5) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλελειπότην χρηστηρίων 410 C,

6) Πλούταρχος, περὶ ἀοργησίας 462 B,

οὕτω : « Ἀπὸ τὸ Ρήγιον, λαμπρὰν Ἑλληνικὴν πόλιν, ἐν Ἰταλίᾳ εὐρισκομένην, ἐξεκίνησεν ὁ Ἴβυκος, περίφημος κιθαρωδός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐ χάρισε κάλλιστον δῶρον τὴν μουσικὴν ». — Ὁ δὲ ἡμέτερος κριτὴς ἀντελήφθη καὶ ἔγραψε « κιθαρωδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν ». — Μανικὸς ὁ ζητῶν ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι « καὶ περὶ τὰ πράγματα σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ συγγραφεὺς » καὶ ἀντὶ τοιαύτης ἐπάγων λόγους, τὸν τύφον καὶ τὴν μανίαν αὐτοῦ ἀπελέγχοντας. Μανικὸς καὶ τετυφωμένος ὁ ἐν τελείᾳ ἀγνοία τῆς σημασίας τοῦ « κιθαρωδός » καὶ τοῦ « μουσικὸς » διατελῶν καὶ φληναφῶν ἐν τούτοις τὰ ἀσύστατα ταῦτα καὶ ἀναπόδεικτα καὶ ἀπερινόητα, « κιθαρωδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν ».

Βεβαίως δῶρον τοῦ Θεοῦ κάλλιστον εἶνε ἡ μουσικὴ εἰς τοὺς κιθαρωδοὺς καὶ βεβαίως ἡ κιθαρωδία εἶνε μουσικὴ καὶ ὁ κιθαρωδὸς εἶνε μουσικὸς καὶ ὁ κιθαρωδὸς λέγεται μουσικός.

Ὅτι δῶρον τοῦ Θεοῦ κάλλιστον εἶνε ἡ μουσικὴ εἰς τοὺς κιθαρωδοὺς, λέγεται ἐν τοῖσδε :

Ἄλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμῆια ἔργα,
ἄλλω δ' ὄρχηστύν, ἑτέρω κίθαριν καὶ ἀοιδὴν 1).

Οἷά τε Μουσᾶων ἱερὴ δόσις ἀνθρώποισιν
ἐκ γὰρ Μουσᾶων καὶ ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος
ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπὶ χθόνα καὶ κιθαρισταί·
. . ὁ δ' ὄλβιος, ὄντινα Μοῦσαι
φίλωνται· γλυκερὴ οἱ ἀπὸ στόματος ῥέει αὐδὴ 2).

Ὅτι δὲ μουσικὴ εἶνε ἡ κιθαρωδία φαίνεται ἐκ τῶνδε·

« Λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο . .
εἶτα βαδιζειν ἐν ταῖσιν ὁδοῖς εὐτάκτως εἰς κιθαριστοῦ . .
εἶτ' αὖ προμαθεῖν ἄσμα ἐδίδασκεν » 3).

« Καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ . .

1) Ὅμηρ. Ἰλ. Ν. 730.

2) Ἡσίοδος, Θεογονία 93. Καὶ ὁ Πίνδαρος, Νεμεονικῶν 3, 1 : Ὁ πότνια Μοῖσα, μᾶτερ ἀματέρα. Πρβλ. καὶ Πλάτων. Κρατύλ. 406 Α.

3) Ἀριστοφάνης, Νεφέλαι 961.

εις διδασκάλων πέμποντες (τούς παῖδας) πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων καὶ κιθαρίσεως . . οἱ τ' αὖ κιθαριστὰ σωφροσύνης τ' ἐπιμελοῦνται . . πρὸς δὲ τούτοις ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες. — Ὁ καλῶς πεπαιδευμένος ἄδειν τε καὶ ὀρχεῖσθαι δυνατὸς ἂν εἴη καλῶς — ἔστι δέ που ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι παιδεία γυμναστική, ἡ δὲ ἐπὶ ψυχῇ μουσική. — Τίς ἡ τέχνη ἧς τὸ κιθαρίζειν καὶ τὸ ἄδειν καὶ ἐμβαίνειν ὀρθῶς συνάπασα τίς καλεῖται; . . Μουσικὴν μοι δοκεῖς λέγειν» 1). — «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου . . οὔτε γὰρ μουσικὴν ἔφη πᾶσαν μανθάνειν ἐθέλοιμ' ἂν, ἀλλὰ κιθάρα μόνον ἢ λύρα χρῆσθαι πρὸς θεὸν ὕμνους καὶ θεραπείας, ἔτι δὲ οἶμαι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τοὺς ἐπαίνους, οὐδέ γε ἄδειν τὰ Σαπφοῦς . . εἶπερ ἄρα, τῶν Στησιχόρου μελῶν ἢ Πινδάρου, ἐὰν ἦ τις ἀνάγκη» 2).

Μουσικὸς δὲ εἶνε καὶ λέγεται πᾶς ὁ πράττων τὰ μουσικά 3). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ἐπιστήμων περὶ μελωδίας καὶ φθόγγους καὶ ῥυθμοποιίας 4). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ποιῶν μέλη 5). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ αὐλητῆς 6), ὁ πλήττων τὴν λύραν, ὁ κιθα-

1) Πλάτων, Πρωταγόρας 325 D. Νόμ. 654 B. Πολιτεία 376 E. Ἀλκιβιάδης πρῶτος 108 C: — Καὶ Κρίτων 50 D: Προσέταττον . . οἱ νόμοι τῷ πατρὶ τῷ σῶ σε ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν. — Τὰ αὐτὰ καὶ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1337, 6, 23. καὶ 1339, 6, 20. Καὶ Ξενοφῶν, Πολιτεία Λακεδαιμονίων 2, 1.

2) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 2, σελ. 81 R.

3) Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχεια 1105, α, 19: Εἰ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικά καὶ τὰ μουσικά, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί.

4) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς μουσικοὺς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 11: Ἡ μουσικὴ λέγεται τριχῶς καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἐπιστήμη τις περὶ μελωδίας καὶ φθόγγους καὶ ῥυθμοποιίας καὶ τὰ παραπλήσια καταγινομένη πράγματα, καθ' ὃ καὶ Ἀριστόξενον τὸν Σπινθάρου λέγομεν εἶναι μουσικόν.

5) Ξενοφῶν Κύρου παιδεία 1, 6, 38: Δεῖ δέ, ἔφη, φιλομαθῆ σε τούτων ἀπάντων ὄντα οὐχ οἷς ἂν μάθης τούτοις μόνοις χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων, ὥσπερ καὶ οἱ μουσικοὶ οὐχ οἷς ἂν μάθωσι τούτοις μόνον χρῶνται ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μέλη πειρῶνται ποιεῖν. καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκιμεῖ κτλ. — Πρβλ. καὶ Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ. 1175, α, 13.

6) Ἀθήναιος 4, 79, σελ. 176 f: Ἀλεξανδρέων μουσικώτεροι ἄλλοι γενέσθαι οὐχ ἰστόρηται . . καὶ περὶ αὐλοῦς εἰσι μουσικώτατοι. — Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς μουσικοὺς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 16: Τοῖς αὐλοῖς καὶ ψαλτηριοῖς χρωμένοις μουσικοὺς ὀνομάζομεν.

ρίζων, ὁ μεταχειριζόμενος πηκτίδας, σαμβύκας, ψαλτήρια πολύφθογγα, βαρβίτους, τρίγωνα, σύριγγας καὶ ἐν γένει ὁ οἰανδήποτε ὄργανικὴν ἐμπειρίαν ἔχων 1). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ἄδων, ὁ ψάλλον ἄνευ κιθάρας καὶ ὁ κιθαρωδός 2). Πάντες οὗτοι εἶνε καὶ λέγονται μουσικοί, ὅπως καὶ πάντες οἱ οὐδὲν μὲν τούτων γινώσκοντες γράφοντες δὲ «κιθαρωδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικὸν» καὶ ὁ τι κεν ἄλλο ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ εἶνε καὶ λέγονται μανικοί.

1) *Μένανδρος*, Ἐπιδεικτικῶν, Walz τόμ. 9, σελ. 326. Spengel τόμ. 3, σελ. 442: *Μουσικὸς* ὁ θεὸς Ἀπόλλων . . κατ' οὐρανὸν μέσος εἰς μέσοις θεοῖς πλήττει τὴν λύραν. — *Ἀριστοτέλης*, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1049, 6, 24: Ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος γίγνεται τὸ ἐνεργεῖα ὄν ὑπὸ ἐνεργεῖα ὄντος, οἷον ἄνθρωποι ἐξ ἀνθρώπου, μουσικὸς ὑπὸ μουσικοῦ . . ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν κιθαρίζων μανθάνει κιθαρίζειν. — *Λουκιανός*, Ἐρωτες 44: Ἀκόλουθοι δὲ καὶ παιδαγωγοὶ χορὸς αὐτῶ κόσμιος ἔπονται τὰ σεμνὰ τῆς ἀρετῆς ἐν χερσὶν ὄργανα κρατοῦντες . . κἂν εἰς μουσικοῦ δέη φοιτᾶν, εὐμελῆς λύρα. — *Πλάτων*, Θεαίτητος 144 E: Ἀτὰρ εἰ νῦν ἐχόντοιν ἑκατέρου λύραν ἔφη αὐτὰς ἡρμόσθαι ὁμοίως, πότερον εὐθὺς ἂν ἐπιστεύομεν ἢ ἐπισκεψάμεθ' ἂν εἰ μουσικὸς ὢν λέγει. — *Πλούταρχος*, περὶ μοναρχίας καὶ δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας 827 A: Ὡσπερ οὖν ὁ ἀρμονικὸς καὶ μουσικὸς ἀνὴρ παντὶ μὲν ὄργανῳ προσωδῶ τεχνικῶς ἀρμοσάμενος καὶ λόγῳ κρούων ἕκαστον, ὡς πέφυκεν ἐμμελὲς ὑπηγεῖν ἤδη μέντοι συμβούλῳ Πλάτωνι χρησάμενος, πηκτίδας, σαμβύκας καὶ ψαλτήρια πολύφθογγα καὶ βαρβίτους καὶ τρίγωνα παραπέμφας, τὴν λύραν καὶ τὴν κιθάραν προτιμήσει τὸν αὐτὸν τρόπον κτλ. — *Λουκιανός*, Θεῶν διάλογοι 22, 3, σελ. 271: Ὁ Πάν . . καὶ μὴν οὐ καταισχνῶ σε πάτερ, μουσικὸς γὰρ εἰμι καὶ συρίζω πάνυ καπυρόν. *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός*, πρὸς μουσικοὺς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 14: Ἡ μουσικὴ λέγεται τριχῶς, καθ' ἓνα μὲν τρόπον . . καθὼ καὶ Ἀριστόξενον τὸν Σπίνθάρου λέγομεν εἶναι μουσικόν, καθ' ἕτερον δὲ ἢ περὶ ὄργανικὴν ἐμπειρίαν, ὡς ὅταν τοὺς μὲν αὐλοῖς καὶ ψαλτήριοις χρωμένους μουσικοὺς ὀνομάζωμεν, τὰς δὲ ψαλτρίδας μουσικάς. Ἴδε καὶ *Πλάτων*. Φληβ. 56 A. Πολιτ. 399 D. *Ἀριστοτέλ.* Πολιτικ. 1341, α, 40. *Ἀθηναίων* 4, 80, σελ. 182 καὶ ἐξ.

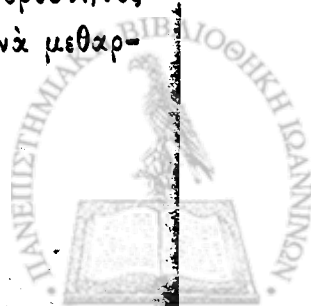
2) *Λουκιανός*, Ἐνάλιοι διάλογοι 1, 3 κέξ. σελ. 290: Γαλάτεια.—[Καὶ μὴν ἐγὼ μὲν ἢ ἀκράτως λευκὴ ὅμως ἐραστὴν ἔχω κἂν τοῦτον, ὑμῶν δὲ οὐκ ἔστιν ἦν τινα ἢ ποιμὴν ἢ ναύτης, ἢ πορθμεὺς ἐπαινεῖ· ὁ δὲ γε Πολύφημος τὰ τε ἄλλα καὶ μουσικὸς ἐστὶ — Δωρὶς· Σιώπα, ὦ Γαλάτεια· ἠκούσαμεν αὐτοῦ ἄδοτος . . καὶ αὐτὴ δὲ ἢ πηκτεῖς οἶα; . . ἐμμελῶδει ἄμουσόν τι καὶ ἀπυδόν, ἄλλο μὲν αὐτὸς βοῶν, ἄλλο δὲ ἢ λύρα ἀπήχει . . τίς οὖν οὐκ ἂν φθονήσει σοι, ὦ Γαλάτεια, τοιοῦτου ἐραστοῦ; — Γαλάτεια· Οὐκοῦν σύ, Δωρὶ, δεῖξον ἡμῖν τὸν σεαυτῆς, καλλίῳ δῆλον ὅτι ὄντα καὶ ὠδικώτερον καὶ κιθαρίζειν ἄμεινον ἐπιστάμενον. — *Ἀθηναίος* 4, 81, σελ. 183 D. Ὁ Ἐπίγονος . . μουσικώτατος ὢν κατὰ χεῖρα δίχα πλήκτρον ἔψαλλεν. — *Αὐτόθ.* 176 E: Γινώσκεις δὲ βούλομαί σε, ἀνδρῶν λῶστε . . ὅτι Ἀλεξανδρέων μουσικώτεροι ἄλλοι γενέσθαι οὐκ ἰσότηρηται. καὶ οὐ λέγω περὶ κιθαρωδῶν . . ἀλλὰ καὶ περὶ αὐλοῦς εἰσι μουσικώτατοι.

Σελ. 163. «λαμβάνει ὁ ἄλλος ἓνα πέλεκυν». Ὁ Αἰλιανὸς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν».

Γυμνοὶ πάσης παιδαγωγικῆς, μεθοδικῆς, ψυχολογικῆς, τεχνολογικῆς μαθήσεως οἱ εἰκειότατοι τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων κριταὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων γενόμενοι, ὑπέλαβον ταῦτα ὡς παλαιὰς ἐξηγήσεις μαθηταρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ὡς στάδιον εὐρὺ τῆς ἐπιδείξεως τῶν θριπηδέστων γραμματικῶν γνώσεων αὐτῶν, μὴ δυνάμενοι νὰ σκεφθῶσιν οἱ ἀτυχεῖς ὅτι βαρύτερον παιδαγωγικὸν πλημμέλημα θὰ ἦτο, τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ προωρισμένα διὰ παιδάρια ἐξαετῆ καὶ ἐπταετῆ καὶ δεκαετῆ, νὰ ἦσαν ἀπλαῖ μεταφράσεις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἢ ἀπλᾶ γυμνάσματα ἐκ τῆς νέας εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Μόνον τὸ ἀπλούστατον τοῦτο ἐὰν ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσιν, δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ παρατηρήσεις, κινούσας τὸν γέλωτα καὶ τὸν οἶκτον τῶν ἐπαλιόντων· δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰς σοφὰς ἐκεῖνας παρατηρήσεις, καθ' ἃς πρέπει ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ ἐπταετῶν καὶ ὀκταετῶν παιδῶν νὰ γράφωμεν «ἐκτοτε» ἀντὶ «ἀπὸ τότε» — «ἐκεῖθεν» ἀντὶ «ἀπὸ ἐκεῖ» — «μακρόθεν» ἀντὶ «ἀπὸ μακρὰν» — «γεμᾶτος αἱμάτων, δένδρων νερῶν», ἀντὶ «γεμᾶτος ἀπὸ αἵματα, ἀπὸ δένδρα ἀπὸ νερά» — «ἐφορμᾷ» ἀντὶ «πηδᾷ κατ' ἐπάνω του» — «ἄπαξ ἔτι», ἀντὶ «ἀκόμη μίαν φοράν, «θρίδακας» ἀντὶ «μαρούλια» — κτλ. κτλ. δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰ ἀνελεύθερα ἐκεῖνα καπιλικὰ μετρήματα: «Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελίδας σχεδὸν τρεῖς ὅ,τι ὁ Ὀμηρικὸς εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον ὕμνος λέγει ἐν στίχοις εἴκοσι πέντε — Ὁ Πᾶν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅ,τι ὁ Ὀμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσι ἐπτὰ» κτλ. δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰς ὑπεράγαν σχολαστικὰς ἐκεῖνας παρατηρήσεις περὶ τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὲ τὰς παρατηρήσεις «ὥστε τὸ του παρῆλκει» — κιθαρωδὸν δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν — Ὁ Αἰλιανὸς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν» κτλ. κτλ.

Καὶ ἐξηκριβωμένα καὶ ἀληθεῖς ἐὰν ἦσαν πᾶσαι αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις, πάλιν δὲν θὰ ἐγράφοντο ὑπ' ἀνθρώπων σωφρονούντων· διότι πᾶς ὁ μὴ ἔχων τεθλωμένον τὸν ἐγκέφαλον θὰ ἐσκέπτετο ἀπλούστατα ὅτι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν πλὴν τῆς ὀρθότητος τοῦ περιεχομένου μάλιστα πάντων ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεθαρ-

μόζωνται ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν συνωδὰ τῇ πνευματικῇ δυνάμει τῶν μικρῶν παιδῶν καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν. Ἄλλ' ὅταν οὐδὲ ἀληθεῖς εἶναι αἱ παρατηρήσεις αὐταί ;

« Ὁ Αἰλιανὸς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν », λέγει ὁ ἡμέτερος κριτής, ἀγνοῶν ὅτι « μάχαιρα » μὲν εἶνε ὄνομα γένους, « σφαγίς » δὲ εἶνε εἰδικῶς ἡ μάχαιρα, δι' ἧς ἐσφάζοντο τὰ θύματα κατὰ τὰς θυσίας, ἢ αἱ διάφοροι μάχαιραι τοῦ μαγειρείου, (ὁ κόφτης, τὸ σατῆρι, τὸ γιαταγάνι) 1). Ἄγνοῶν δὲ ἐπίσης ὅτι παρ' Ὀμήρῳ τὰ θύματα ἐσφάζοντο διὰ πελέκεως 2), ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ σκεφθῆ ὅτι ὀρθότερον ἢ σφαγίς νὰ ἀνταποδοθῆ διὰ τοῦ « πελέκεως » μᾶλλον ἢ διὰ τῆς « μαχαίρας », καὶ ἔτι ἀδυνατώτερον ὅτι, προκειμένου νὰ ἀναγνωσθῶσι ταῦτα ὑπὸ παιδαρίων ὀκταετῶν καὶ δεκαετῶν, ἐπειδὴ οὐδαμῶς θὰ ἐπιστεύετο ὅτι ἡτό ποτε δυνατόν ἐν παιδίον μικρόν, (τὸ παιδίον τοῦ Μακαρέως), μὲ ἐν μαχαίριον νὰ ἀπέκοπτε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην μόνον διὰ τοῦ « πελέκεως » ἔπρεπεν ἢ « σφαγίς » νὰ ἀνταποδοθῆ.

1) Πολυδεύκης 10, 97: Τῶν δὲ μαγείρου σκευῶν, κοπίδες σφαγίδες: *Αὐτόθ.* 1, 33: Τὰ πρὸς θυσίαν . . σφαγίδες, κοπίδες. *Βυζάντιος*, λεξικ. ἐν λέξει « σφαγίς »: ἐνν. μάχαιρα ἢ χρῆσιμύουσα πρὸς σφαγὴν τῶν θυμάτων· ἐν γένει = κοπίς δηλ. μαχαίρι τοῦ μαγειρείου, κόφτης, τουρκιστὶ σατῆρι, γιαταγάνι. *Στεφάνου θησαυρὸς* ἐν λέξει σφαγίς: *Ferrum quo jugulum alicui praeciditur. . Cultri quibus resolvunt s. feriunt jugulos pecorum mactandorum.* — *Ραππε* ἐν λέξει: Schlachtmesser, Opfermesser überh. Küchenmesser. — *Passow* ἐν λέξει: Schlachtmesser, Opfermesser, Küchenmesser — *Εὐριπίδης*, Ἡλέκτρα 810, ἔκδ. Dindorf: Ἐκ κανοῦ δ' ἐλών | Αἰγισθος ὄρθην σφαγίδα, μοσχίαν τρίχα | ταμῶν ἐφ' ἀγνόν πῦρ ἔθηκε δεξιᾶ, | κλ-σφαξ', ἐπ' ὤμων μόσχον ὡς ἦραν χεροῖν | δμῶες. — *Αὐτόθ.* 1141 Θύσεις γὰρ οἶα χρήσε δαίμοσιν θύειν· | κανοῦν δ' ἐνήρικται καὶ τεθηγμένη σφαγίς, | ἥπερ καθεῖλε ταῦρον, οὐ πέλας πεσεῖ | πληγείσα. — *Πολύαινος*, Στρατηγήματα 3, 9, 40, σελ. 372: Ἰάσων δὲ τὸ ἱερεῖον παραλαβὼν . . σφαγιάζειν εἰς τὸν ποταμὸν ἤρχετο. καὶ δὴ τότε Ἴφικράτης καθαλόμενος, τῆς σφαγίδος ἐπιλαβόμενος αὐτὸν μὲν ἀποκτείνει ἀπέσχετο, προσομολογήσαι δὲ ἃ συνέφερον αὐτῷ κατηνάγκασεν. — *Βάβριος*, Μυθίαμοι Αἰσώπειοι, 97, στίχ. 5: Ὁ ταῦρος . . ἐλθὼν δὲ καὶ στάς ἐπὶ θύρας λεοντείους | ὡς εἶδε θερμοῦ πολλὰ χαλκία πλήρη, σφαγίδας, μαχαίρας βουδῶρους νεοσμῆκτους, | πρὸς τῇ θύρᾳ δὲ μηδέν, ἀλλὰ δεσμώτην | ἀλεκτορίσκον, ὡχετ' εἰς ὕρος φεύγων.

2) Ὀμηρος, Ὀδύς. γ 439 καὶ 447 Βοῦν δ' ἀγέτην κεράων Στρατίος καὶ διος Ἐχέφρων | . . πέλεκυν δὲ μενεπτόλεμος Θρασυμήδης | ὄξυν ἔχων ἐν χειρὶ παρίστατο, βοῦν ἐπικόψων | . . αὐτὰρ ἐπεὶ ρ' εὔξαντο καὶ οὐλοχύτας προβάλλοντο, | αὐτίκα Νέστορος υἱὸς ὑπέρθυμος Θρασυμήδης | ἤλασεν ἄγχι στάς· πέλεκυς δ' ἀπέκοψε τένοντας | αὐγενίους, λῦσεν δὲ βοὸς μένος,

Σελ. 193: «μάχεται ὁ κύων εὐχαρίστως πρὸς τοὺς θῶας καὶ τοὺς λύκους», πρὸς τοὺς λύκους οἱ μολοσσοὶ καὶ τούτων οὐχὶ πάντες».

Τὰ κατὰ τὸν κύνα εἶνε ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως (ἔτ. 1892) ἀπὸ τῆς σελ. 81-90 ἐκτετυπωμένα καὶ δύναται πᾶς περιέργος ἐκ τοῦ προχείρου νὰ ἐξελέγξῃ ἐκεῖθεν τὴν τε εὐθύτητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κ. κριτοῦ. Ἐνῶ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 81) ὅτι «οἱ κύνες εἶνε πολλῶν εἰδῶν»· ἐνῶ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 82) ὅτι «εἰς κἀνὲν ἄλλο γένος τῶν ζῶων δὲν παρατηρεῖται τόση ποικιλία εἰς τὸ κρανίον καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα, ὅση εἰς τὸ γένος τῶν κυνῶν»· ἐνῶ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 90) ὅτι «ἐνεκα τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων προτερημάτων αὐτῶν εἶνε τὰ διάφορα εἶδη τῶν κυνῶν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους· τινὲς φυλάττουσι τὰς οἰκίας καὶ τὰ κτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἄλλοι ἀκολουθοῦσι καὶ φυλάττουσι τὰ πρόβατα καὶ τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν . . ἄλλοι βοηθοῦσι τὰ μέγιστα τοὺς κυνηγούς εἰς τὴν θήραν τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν λύκων, τῶν ἄρκτων, τῶν κάπρων, τῶν πανθήρων, τῶν ταύρων καὶ τῶν λεόντων», ἐν τούτοις ὁ κ. κριτῆς οὐδὲν τούτων λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ἀλλ' ἐκσπῶν μίαν πρότασιν ἐκ τοῦ ὅλου, μεθ' οὗ συνέχεται, καὶ σημειόνων αὐτὴν οὕτω ἀπομεμονωμένην ἐπάγεται εἶτα τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐμφανίση τὸ ὅλον ὡς ἀμαρτωλόν, μὴ αἰσθανόμενος ὅτι οὕτω καταφωρᾶται ἅμα μὲν ὡς κακομήχανος, ἅμα δὲ ὡς παχύνοος. Ἐν τῷ χωρίῳ, ἐξ οὗ ἐξεσπάσθη ἢ ὡς ἀμαρτωλὴ στιγματιζομένη αὕτη πρότασις, γίνεται λόγος καθόλου περὶ τοῦ γένους τῶν κυνῶν καὶ οὐχὶ εἰδικῶς περὶ τῶν ποικίλων ιδιοτήτων ἐκάστου τῶν ποικίλων εἰδῶν αὐτῶν, ὅπως πᾶς νήφων ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως δύναται νὰ κατίδῃ. Ἐκεῖ (σελ. 82. 83) λέγεται: «ὁ κύων ἐν γένει εἶνε ζῶον ὠραῖον . . ὁ κύων συνήθως ζῆ δεκατέσσαρα ἔτη . . ἐκπλήσσεται καὶ τρομάζει εὐκολα . . καταδιώκει ἰδίως τὴν γάταν καὶ τὸν ἐχίνον, μάχεται εὐχαρίστως πρὸς τὸν θῶα καὶ τὸν λύκον . . εἶνε ἰσχυρὸς . . τρέχει ταχέως . . σκάπτει καλῶς» κτλ. κτλ. Ὅταν δὲ οὕτω καθολικῶς ἐκτίθενται τὰ πράγματα, εἶνε λογικῶς ἐσφαλμένον νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι πάντα τὰ εἶδη τοῦ ποικιλωτάτου τούτου γένους τῶν ζῶων ἔχουσιν ἀκριβῶς πάσας τὰς δυνάμεις, τὰς ἕξεις, τὰ ἥθη καὶ τὰς ιδιότητας ταύτας. Εἶνε λογικῶς ἐσφαλμένον δηλ. νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι καὶ οἱ Μολοσσοὶ καὶ οἱ Ἰνδικοὶ καὶ οἱ Bul-

dogg κύνες εκπλήσσονται και τρομάζουν εύκολως, ὅτι και τὰ Με-
λιταῖα κυνίδια μάχονται εὐχαρίστως πρὸς τὸν λύκον, ὅτι και οἱ Moops
κύνες εἶνε ζῶα ὠραῖα, ὅτι και τὰ Βολωνικὰ κύνάρια εἶνε ἰσχυρὰ και
τρέχουσι ταχέως. Τὸ δὲ λέγειν ὅτι « μάχονται πρὸς τοὺς λύκους ἐκ
πάντων τῶν κυνῶν οἱ Μολοσσοὶ μόνον και τούτων οὐχὶ πάντες » εἶνε
θρασύτης, ἐξ ἀμαθείας προκύπτουσα. "Ὅχι μόνον οἱ Μολοσσοί, ἀλλὰ
και αἱ Λάκαιναι και αἱ Ἰνδικαὶ και αἱ Κρητικαὶ και αἱ Λοκρίδες
κύνες και οἱ Neufundländer (C. terrae novae) και οἱ Schottische
Vindhunde (C. hibernicus) και οἱ παντοδαποὶ Dogge και ἰδίως
ὁ Ulme Dogge (C. anglicus), ὁ Κορσικανὸς Dogge, ὁ Bulldogg
(C. gladiator), ὁ Tibeldogge (C. Tibetanus) μάχονται ὄχι μόνον
πρὸς τοὺς λύκους, ἀλλ' οἱ πλείστοι τούτων και πρὸς θηρία πολὺ τοῦ
λύκου ἀλκιμώτερα, πρὸς κάπρους και πάνθηρας και ἄρκτους και ταύ-
ρους και τίγρεις και λέοντας 1).

Σελ. 207 « Ἐκατόγχειρ Βύην γρ. Γύνν. Αὐτ. « Ἐκατὸν χεῖρας ῥωμα-
λεωτάτας . . κρεμαμένας ἀπὸ τῶν ὤμων » Ὁ Ἡσίοδος Θεόγ. 150 λέγει
ἀΐσσοντο ».

Δύο κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τὸ αὐτό, ἰσοῦψεῖς πρὸς τὸ ἀνάστημα
τοῦ κ. κριτοῦ!

Ἡ μία ἀναφέρεται εἰς προφανῆ παραδρομὴν γραφέντος Βύην ἀντὶ
Γύνν. Περὶ τῆς τοιαύτης δὲ κριτικῆς εἶπόν ποτε ὁ μὲν Γαληνός:

« Σὺ δὲ σαυτὸν αἰδοῦ μάλιστα, πειθόμενος τῷ φάντι· Πάντων δὲ
μάλιστ' αἰσχύνεο σεαυτὸν », ὁ δὲ Χαρώνδας αἰτιολογῶν τὸν Γαληνόν:
« Τὸ γὰρ ὑπὲρ μικρῶν και μεγάλων ὁμοίως διατείνεσθαι ἄγαν μικρο-
πρεπὲς δοκεῖ ἡμῖν και ἀνελεύθερον », ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀναζητῶν τὸν
λόγον τοῦ οἰκτροῦ τούτου ἠθικοῦ φαινομένου: « Εἰσὶ γὰρ τινες . . ὑπὸ
ἰδιωτείας και ἀπειροκαλίας και ἀγνοίας τῶν λεκτέων ἢ σιωπητέων
τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς και φιλοπόνως ἐρμηνεύουσιν » 2).

1) Ἀριστοτέλης. Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 608, α, 27. — Ξενοφῶν, Κυνηγετικὸς
10, 1. 21. — Πλούταρχος. Πότερα τῶν ζώων κτλ. 970 F. — Αἰλιανός, περὶ ζώων
4, 19. 5, 24. 8. 1. 12, 46. 16, 31. — Schubert, Allgemeine Thierseelenkunde,
Leipzig, 1863, σελ. 301 - 303. — Meyers, Konversations—Lexicon, ἔτος 1876,
τόμ. 9, σελ. 149 - 154.

2) Γαληνός, περὶ ψυχῆς παθῶν, κεφ. 5, ἐκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 26. ἐκδ. Mag-
quardt, Lipsiae 1884, τόμ. 1, σελ. 20. — Χαρώνδας, ἀπ. 9, ἐκδ. Mullach, τόμ.
1, σελ. 540. — Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 27.

Ἡ ἄλλη κριτικὴ παρατήρησις ἀναφέρεται εἰς τὸ « αἰσσοῦντο » τοῦ Ἡσιόδου, ὅπερ ἀποδοθὲν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ διὰ τοῦ « ἐκρέμαντο » φαίνεται ὅτι ἀπήρесе τῷ Ἑλληνομαθεῖ ἡμῶν κριτικῷ, μὴ ἀξιώσαντι ἐν τούτοις νὰ εἴπῃ ἡμῖν τί εἶνε τὸ αὐτῷ ἀρεστόν.

Περὶ τῆς τοιαύτης κριτικῆς εἰπόν ποτε ὁ μὲν Δημοσθένης τὸ πασίγνωστον ἤδη καταστὰν ἐκεῖνο· « Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν », ὁ δὲ Πλάτων· « Καὶ τοῦτο πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστὶν αὕτη ἢ ἐπονείδιστος, ἢ τοῦ οἰεσθαι εἰδέναι ἃ οὐκ οἶδεν; » 1).

Ὁ Ἡσιόδος λέγει περὶ τῶν Ἑκατογχείρων (Θεογον. 149):

Κόττος τε Βριάρεώς τε Γύης θ', ὑπερήφανα τέκνα.
τῶν ἑκατὸν μὲν χεῖρες ἀπ' ὤμων αἰσσοῦντο
ἀπλαστοί, κεφαλαὶ δὲ ἐκάστω πεντήκοντα
ἐξ ὤμων ἐπέφυκον ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσσι.

Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ ἀπεδόθησαν ταῦτα οὕτω. « Παμμέγιστοι καὶ φοβερῶτατοι Ἑκατόγχειρες, Κόττος, Βριάρεως καὶ Γύης. Ἑκατὸν χεῖρας ῥωμαλαιοτάτας εἶχεν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κρεμαμένας πάσας ἀπὸ τῶν ὤμων καὶ πεντήκοντα κεφαλὰς », συνωδὰ τῷ τε σχολιαστῇ ἐρμηνεύοντι τὸ « αἰσσοῦντο » διὰ τοῦ ἐκρέμαντο 2), καὶ τῷ Ἀριστοτέλει φιλοσοφοῦντι περὶ τῶν ἀστείων καὶ εὐδοκιμούντων κατὰ τὴν λέξιν, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ποιούντων πρὸ τῶν ὀμμάτων, ὧν ἡ χάρις μεγίστη καὶ ἡ κινήσις καὶ ἐνέργεια καὶ ζωὴ ἀναγκαιοτάτη ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις μάλιστα τῶν μικρῶν παιδῶν 3).

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309. — Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους 29 B.

2) Hans Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig 1876, σελ. 186, σημ. 150: αἰσσοῦντο, ἐκρέμαντο, ἐκίνητο B ὤμων, ἤγουν ἐφύοντο. Πρβλ. καὶ Ὅμηρ. Ἴλ. Z 510: Ἀμφὶ δὲ χαῖται ὤμοις αἰσσοῦντο καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ Voss: rings an den Schultern fliegen. Ὁ Ameis καὶ ὁ Faesi « flattern ».

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1410, 6, 27 καὶ ἐξ.: Λέγω δὲ πρὸ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει, οἷον « τοῦντεῦθεν οὖν Ἕλληνας ἄξαντες ποσίν », τὸ ἄξαντες ἐνέργεια καὶ μεταφορὰ. . . ποιεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐδοκιμούσαις εἰκόσιν ἐπὶ τῶν ἀφύχων ταῦτα « κυρτά, φαληριόωντα· πρὸ μὲν τ' ἄλλ', αὐτὰρ ἐπ' ἄλλα »· κινούμενα γὰρ καὶ ζῶντα ποιεῖ πάντα, ἢ δὲ ἐνέργεια μίμησις.

« Σελ. 209. « Ἐκάτη, π̄ εὐμενῆς βοηθὸς τῶν τιμῶν καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων » — Ὁ Ἡσίοδος (θεογ. 416-419) λέγει τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὴν ».

Ἐν σελ. 209 τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ'. τάξεως διεξήλθον ὑπ' ἀριθ. 55 τὴν Θεογονίαν διὰ βραχυτάτων. Περιέλαβον τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν Θεογονίᾳ 404-926, τὰ εἰς 582 δηλ. στίχους εἰς δύο περίπου χειρογράφους ἡμικλάστους σελίδας, ἀκροθιγῶς, ὅσον ἐπιτρέπεται δι' ὀκταετείς καὶ ἐνεκετείς Ἑλληνόπαιδας, ἐπιψαύων τὰ τῆς γεννήσεως τῆς Λητοῦς, τῆς Ἐκάτης, τῆς Ἑστίας, τῆς Δήμητρος, τῆς Ἥρας, τοῦ Ἄδου, τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἄρεως, τῆς Ἥθης, τοῦ Ἑρμοῦ, τῶν Ὠρῶν, Εὐνομίας Δίκης καὶ Εἰρήνης τῶν Χαρίτων, Ἀγλαίας Εὐφροσύνης καὶ Θαλείας καὶ τῶν Μουσῶν, Κλειοῦς, Εὐτέρπης, Θαλείας, Μελπομένης, Τερψιχόρης, Ἐρατοῦς, Πολυμνίας, Οὐρανίας καὶ Καλλιόπης, ἀπεικονίζων, ὅσον ἐνδέχεται μὲν συντόμως, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶς βεβαιωμένων ἀπομακρυνόμενος καὶ οὐδέποτε ἀποστατῶν τοῦ σκοποῦ τῶν τοιούτων ἐκθέσεων καὶ ἀπεικονίσεων. Οὔτε μετάφρασιν οὔτε παράφρασιν ἐπεχείρησα νὰ γράψω. Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἐπίψογον ἐνταῦθα; Παρέλειπον νὰ μεταφράσω τὰς λέξεις « ὅτε πού τις . . κικλήσκει Ἐκάτην », διὰ τοῦτο ἠμάρτησα; Ἀλλὰ παρελείφθη ἡ μετάφρασις δεκάδων καὶ ἑκατοντάδων ἄλλων στίχων, διότι ἔπρεπε νὰ παραλειφθῆ. Καὶ ἐν τούτῳ ἠμάρτησα; Θὰ ἠμάρτανον, ἐὰν ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς ἐν τῷ Σύμπαντι δυνάμεως τῆς Ἐκάτης ἔλεγον διάφορα ἢ ἀντίθετα τῆς πίστεως, ἣν εἶχον πρὸς αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Ἄλλ' οὕτω ὑπέλαβον καὶ οὕτω ἐξέθηκαν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ὁ Bernardy καὶ ὁ Preller. Τούτων οὐδεὶς ἐν τῷ περὶ τῆς Ἐκάτης χαρακτηρισμῷ ἐσημείωσεν ὡς χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τὴν παροχὴν τῆς συνδρομῆς αὐτῆς ἐξαιρετικῶς μόνον εἰς τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὴν 1) — καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — οὐχὶ διαφόρως τῆς περὶ τῆς

1) Bernardy, Grundriss der Griech. Litteratur, 1877, τόμ. 2 α, σελ. 311 περὶ τὸ τέλος: Hekate, der mächtige Schutz- und Weltgeist, deren Intelligenz in allen menschlichen Dingen waltet. — Preller, Griechische Mythologie, 1878, τόμ. 1, σελ. 256-260 καὶ ἰδίως σελ. 258: Ueberall war Hekate einerseits der Artemis anderseits der Persephone eng verbunden, eine nächtliche Mondgöttin und als solche Schützin (Ἐκάτη wie Ἐκατος). . Und in dieser dreifachen Beziehung auf Himmel Erde und Meer schildert sie schon die Hesio-

δυνάμειος καὶ ἐνεργείας αὐτῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλλην. κόσμου.

Ἦδη ἐν τῷ Ὀμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δῆμητραν ἡ Ἐκάτη φαίνεται παρέχουσα τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Περσεφόνης ἀσχάλλουσαν Δῆμητραν ὅλως αὐτόκλητος καὶ δὴ καὶ μετὰ μεγίστης προθυμίας καὶ γλυκυθυμίας :

Ἄλλ' ὅτε δὴ δεκάτη οἱ ἐπήλυθε φαινολις Ἡώς,
ἦντετό οἱ Ἐκάτη, σέλας ἐν χεῖρεσιν ἔχουσα,
καὶ ῥά οἱ ἀγγελλέουσα ἔπος φάτο φώνησέν τε·
Πότνια Δημήτηρ, ὠρηφόρε, ἀγλαόδωρε,
τίς θεῶν οὐρανίων ἢ ἐθνητῶν ἀνθρώπων
ἦρπασε Περσεφόνην, καὶ σὺν φίλον ἦκαγε θυμόν;
φωνῆς γὰρ ἦκουσ', ἀτὰρ οὐκ ἴδον ὀφθαλμοῖσιν,
ὅστις ἔην· σοὶ δὲ ὦκα λέγω νημερτέα πάντα 1).

Πλὴν δὲ τούτου, ὅταν τις μετὰ προσοχῆς ἐπισκοπήσῃ τό τε περὶ τῆς Ἐκάτης Ἡσιόδειον χωρίον ὅλον (Θεογον. 411 - 452) καὶ τὸ εἰς τὸν στίχον 416 σωζόμενον ἀρχαῖον σχόλιον 2) καὶ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ (319, 45) παρατήρησιν «Ἐκάτη. . ἢ εἰς ἕκαστα παραλαμβανομένη καὶ πανταχοῦ βοηθοῦσα» καὶ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἡσιόδειου χωρίου (στίχ. 429) «ὦ δ' ἐθέλει, μεγάλως παραγίγνεται ἠδ' ὀνίνησι», πάραυτα πείθεται ὅτι ὁ τε Bernardy καὶ ὁ Preller ἔχουσι δίκαιον ἐκθέσαντες τὰ κατὰ τὴν Ἐκάτην, ὡς ἐξέθησαν αὐτά, καὶ ὅτι τὰ παρ' ἐμοῦ περὶ αὐτῆς ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων γραφέντα — ἢ Ἐκάτη εἶνε ἢ εὐμενῆς βοηθὸς τῶν τιμίων καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν ἐπικαλουμένων αὐτήν, — ὀρθῶς καὶ πρεπόντως ἐγράφησαν.

dische Theogonie, als überall mächtig, und sehr geehrt, dabei für das menschliche Leben sehr nützlich, im Handel und Wandel, auf dem Meere, im Kriege, auch auf Rossezucht Jagd und Viehzucht, endlich für Geburtshülfe und Kinderzucht.

1) Ὑμνοὶ Ὀμηρικοί, 5, εἰς Δῆμητραν, στίχ. 51.

2) Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig 1876, σελ. 253: Ἐπαινεὶ τὴν Ἐκάτην Ἡσιόδος, ὡς Βοιωτὸς· ἐκεῖ γὰρ τιμᾶται ἡ Ἐκάτη, ὅπου δὲ λέγεται διὰ τὸ ἐκάστου προνοεῖσθαι (καὶ γὰρ τῶν ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάσῃ πάντων ἔχει τὴν πρόνοιαν).

« Σελ. 216 «Φρίττει (τὸ Χάος) ἐκ τοῦ δεινοῦ πατάγου τῶν μαχομένων καὶ νομίζει ὅτι ἦλθεν ἡ τελευταία του ὥρα. Νομίζει ὅτι ὁ οὐρανὸς ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ γῆ κρημνίζεται κατ' ἐπάνω του». Ἄλλως καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου (θεογον. 700 - 704)».

Συκοφαντεῖ, ψεύδεται καὶ μαίνεται ἢ τούλάχιστον παροινεῖ ἐνταῦθα ὁ χαριέστατος κριτὴς ἡμῶν.

Συκοφαντεῖ, διότι αἰτιᾶται ταῦτα χωρὶς νὰ ἐξελέγξῃ αὐτά. Κατὰ δὲ τὸν Δημοσθένην, ὡς πολλάκις εἶδομεν, « τοῦτό ἐστὶν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν » 1).

Ψεύδεται λέγων ὅτι ἄλλως ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου.

Ἀπόδειξις δέ· Τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἔχουσιν οὕτως·

Ἄμφι δὲ γαῖα φερέσβιος ἐσμαράγιζεν
καιομένη, λάκε δ' ἀμφὶ πυρὶ μεγάλ' ἄσπετος ὕλη·
ἔξεε δὲ χθῶν πᾶσα καὶ Ὀκεανοῖο ρέεθρα,
πόντος τ' ἀτρύγετος· τοὺς δ' ἄμφεπε θερμὸς αὐτμῆ
Τιτῆνας χθονίους, φλόξ δ' ἠέρα διὰν ἴκανεν
ἄσπετος, ὅσσε δ' ἄμερδε καὶ ἰφθίμων περ' ἐόντων
αὐγὴ μαρμαίρουσα κεραυνοῦ τε στεροπῆς τε.
καῦμα δὲ θεσπέσιον κάτεχει Χάος· εἶσατο δ' ἄντα
ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν ἢ δ' οὔασιν ὅσσαν ἀκοῦσαι
αὐτως, ὡς ὅτε Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν
πίλναινθ'· οἶος γάρ κε μέγιστος δοῦπος ὀρώροι
τῆς μὲν ἐρειπομένης, τοῦ δ' ὑπόθεν ἐξεριπόντος,
τόσος δοῦπος ἔγεντο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων » 2).

Ἀπεδόθησαν δὲ ταῦτα εἰς ἀναγνωστικὸν βιβλίον παιδῶν δεκαετῶν οὕτως· « Ἡ γῆ βοᾷ καὶ ἀναστενάζει. Καίεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Τὰ δάση φλέγονται. Τὰ ρεῖθρα τῶν ποταμῶν καὶ τὰ ὕδατα τῶν θαλασσῶν ζέουσιν. Αἱ φλόγες φθάνουσι μέχρι τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τὸ καῦμα καταλαμβάνει καὶ τὸ γηραιὸν Χάος. Φρίττει ἐκ τοῦ δεινοῦ πατάγου τῶν μαχομένων καὶ νομίζει ὅτι ἦλθεν ἡ τελευταία του ὥρα. Νομίζει ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἔπεσεν εἰς τὴν Γῆν καὶ ἡ Γῆ κρημνίζεται κατ' ἐπάνω του. Τόση μεγάλη ἦτο ἡ βοή καὶ ὁ θόρυβος. Οἱ Τιτᾶνες ἀπὸ τὴν

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

2) Ἡσιόδος, Θεογονία 693, ἐκδ. Flach.

λάμπιν τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν κεραυνῶν, οἱ ὅποιοι φλογίζουσιν ὅλον τὸ στερέωμα καὶ ἀπὸ τὰς φλόγας καὶ τὸν καπνὸν τοῦ καιομένου κόσμου ἐθαμβώθησαν».

Ἐρωτῶ νῦν πάντας τοὺς ἔχοντας γνῶσιν τινα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων· εἶνε ταῦτα, τὰ ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ, « ἄλλως ἐκτεθειμένα » ἢ ἐν τῇ Θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου ; εἶνε ὀλιγώτερον « πρὸ τῶν ὀμμάτων » δεκαετῶν παιδῶν ἢ ἐρμηνεία αὕτη τῶν Ἡσιοδείων τούτων νοημάτων τῆς μέχρις ἡμῶν περιωθείσης ἀρχαίας ῥητορικῆς παραφράσεως τούτων· « Καῦμα κάτεχεν χάος, καὶ ἔδοξε τοῖς ὀρώσι τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ καὶ τοῖς ἀκούουσιν, ὡς ὅποτε τῇ γῆ ἐμίσητο ὁ οὐρανός· τοῖος δοῦπος ὀρώρει τῆς γῆς ἐρριμμένης, τοῦ δ' οὐρανοῦ ἐπικειμένου ; » 1) Ἐρωτῶ πάντας τοὺς νήφοντας καὶ δυναμένους ὅπως οὖν νὰ λογικεύωνται· εἶνε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία παλαιὰ ἐξηγήσεις ; εἶνε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ὑπόχρεα κατὰ λέξιν νὰ ἀνταποδίδωσι τὰ τῶν κλασικῶν νοήματα ; Ἐρωτῶ ἐπὶ πλεόν τοὺς διδασκάλους, τοὺς διδάσκοντας τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνοπαῖδας· ἔχουσι πλειότεραν ἠθοποιὸν καὶ ἀνδροποιὸν δύναμιν, παιδεύουσι πλειότερον τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων τὰ μικροκομψεύματα τῶν Ρώσων χωρικῶν καὶ ὁ εὐτελής καὶ ψυχρὸς καὶ ὑδάρης καὶ ἥκιστα ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων χαρακτήρ τῶν ταπεινῶν τὴν λέξιν καὶ βάρβαρον τὴν φωνὴν αὐχμηρῶν ἐκείνων καὶ ἀηδῶν διηγηματίων τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Α. Κουρτίδου, « ὁ τυφλὸς ἵππος — ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος — ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος — ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος — ὁ Φοῖνιξ » καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐρωτῶ, λέγω, τοὺς διδασκάλους· Παιδεύουσι πλειότερον τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων τὰ ἔωλα ταῦτα ἀποβράσματα ἀμούσων τινῶν καὶ κάπηλον τὸ φρόνημα ἐχόντων Γάλλων καὶ Γερμανῶν λογομαγεύων τῶν ἀπλοϊκῶς καὶ γενναίως καὶ μετὰ σεμνότητος αὐστηρᾶς καὶ καλλιρρημοσύνης κεχαρισμένης εἰρημένων ὑψηλῶν τούτων ῥημάτων ἀνδρὸς Ἑλλήνος καὶ ποιητοῦ μουσοφιλήτου ;

Μαίνεται ἢ τοῦλάχιστον παροινεῖ ὁ ἡμέτερος κριτής, διότι μόνον ἐκ μανίας παραληρῶν τις ἢ ἐν ἐσχάτῃ κραιπάλῃ διατελῶν δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ κοινοῦ ἀναγνωσματαριογράφου ποιητικώτατα ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἴσην πρὸς τὴν ποιητικώτητα ποιητοῦ, οἷος ὁ Ἡ-

1) Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig, 1876, σελ. 136. Πρὸς αὐτόθ. καὶ σελ. 273.

σιόδος και μόνον εκ βεβακχευμένης φρενός η εκ μαινομένης γλώσσης δύνανται να άκουσθώσι τὰ τοῦ χαριέντος κριτοῦ ἡμῶν «Ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου».

« Σελ. 230. «Περὶ τὰ σπήλαια περιπλέκονται ἀνθρωπάται περιπλοκάδες, καταφορτωμένοι ἀπὸ σταφυλάς». Ὁ Ὅμηρος (Ὀδ. Ε 69) λέγει ἡμερίς = ἄμπελος».

«Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐχ ὄρας ὅσα τῆς ποιήσεως καλά, σκινδαλάμους δὲ καὶ ἀκάνθας τινὰς ἐκλέγεις καὶ λαβὰς τῆ συκοφαντία ζητεῖς», εἶπέ ποτε ὁ Λουκιανὸς περὶ τοιαύτης κριτικῆς 1), ἀπορριπτύσης ὀλόκληρον τὸν χαριέστατον μῦθον τῶν Νυμφῶν μετὰ τῶν ἐπεράστων σπηλαιῶν αὐτῶν, διότι ἡ ἡμερίς δὲν μεταφράσθη «ἄμπελος». Ὁ φιληδῶν εἰς «τὰ Μεσολογγίτικα αὐγοτάραχα καὶ τὲς μοῦχλες καὶ τὰς κοπρισμένας κλίνας τῶν μεταξοσκωλήκων» εἶνε πολὺ φυσικὸν νὰ αἰσθάνηται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χαριέστατον μῦθον τῶν Νυμφῶν καὶ τὰ ἐπέραστα σπήλαια αὐτῶν καὶ νὰ καταπτύη αὐτὰ λέγων τὰ ἀπόμουςα ταῦτα· «ἡμερίς = ἄμπελος». Ἐτέρα γὰρ ἔππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτος φησιν ὄνον σύρματ' ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἡδὶον γὰρ χρυσοῦ τροφή ὄνοις 2).

Πρὸς τιμὴν τῆς στοιχειωδεστάτης ἀνθρωπίνης καλαισθησίας μόνον ὁ ἡμέτερος αὐχμηρὸς γραμματοδιδασκαλίδης εὐρέθη ἀναισθητος πρὸς τὰ κάλλη τῶν ἐξοχωτάτων τούτων προϊόντων τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρὸς τὰ κάλλη τοῦ μύθου τῶν Νυμφῶν καὶ πρὸς τὴν ἐρασιμότητα τοῦ σπηλαιῶν τῆς Καλυψοῦς!

Πάντες οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπεθαύμασαν τὴν ἔξοχον ποιητικὴν καλλονὴν τῶν δημιουργημάτων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας. Ἐνθους ἀναφωνεῖ ὁ πολὺς Γλάδστων· «Πρώτη καὶ ἰσχυροτάτη παρ' Ὀμήρῳ εἶνε ἡ ἀντίληψις τῆς καλλονῆς ὡς τινος διαυγεστάτης καὶ θαυμασίας συγγενοῦς τῆς θεότητος οὐσίας, κατερχομένης μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπαύστως δὲ καὶ ἐλευθέρως ὀρμώσης, ὅπως ἐπανάελθη εἰς τὸν τόπον, ἐξ οὗ ἀφωρμήθη. Τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων τὰ μὲν

1) Λουκιανός, Διάλεξις πρὸς Ἡσιόδον 5.

2) Ἡράκλειτος, ἀποσπ. 85, ἐκδ. Mullach τόμ. 1, σελ. 327.

ἔχοντα ζῶν ἀπεθεώθησαν, τὰ δὲ μὴ ἔχοντα ζῶν ἐζωοποιήθησαν. Ἐκεῖ, ἔνθα ἡμεῖς σχήματα καὶ μορφὰς ζητοῦμεν, ὁ Ὅμηρος ζητεῖ ζῶν» 1). Ἐνθους ἀναφωνεῖ ὁ Lehrs: «Ἡ ἔννοια τῆς παγκάλου τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου διήκει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας. Ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία εἶνε ἠθικὴ θρησκεία. Ἡ φύσις εἶνε ἔμψυχος, εἶνε θεῖόν τι. Τὸ ἐν αὐτῇ διῆκον πνεῦμα εἶνε συγγενὲς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς συγγενείας ταύτης ὀνειροπολεῖ ἐν αὐτῇ τὸ ἄπειρον. . . εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ ἄντρα καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ κύματα οὐδόλως διέβλεπε τὴν ὕλην ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην. Αὕτη οὐδαμῶς ἐνδιέφερον αὐτόν. Ἡ ὕλη ἦτο δι' αὐτόν ἀνύπαρκτόν τι. Τὴν ψυχὴν αὐτοῦ συνεκίνει ἡ χάρις, ἡ διαύγεια καὶ τὸ ἀεικίνητον τῶν πηγῶν, ἡ εὐτονία τῆς δυνάμεως τῶν ῥεόντων ῥεῖθρων τῶν ποταμῶν, ἡ σεμνὴ καὶ ἤρεμος σκιά τῶν δασῶν, τὸ ἔνδρσον τῶν λειμώνων, τὸ ποικιλόχρουν τῆς ἀχανοῦς θαλάσσης. . . Ταῦτα ἐφαντάζετο ὁ Ἕλλην ὡς ποικίλας τῶν θεῶν μορφὰς, τῶν θεῶν, οἵτινες εὐχαρίστως παρέμενον ἐν τῇ φύσει. . . διὸ καὶ ὅταν ἤθελε νὰ περιγράψῃ ἢ νὰ ἀπεικονίσῃ αὐτήν, ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ αἱ μορφαὶ αὗται ὡς μέσα περιγραφῆς. . . ταῦτα ἐφαντάζετο ὡς ἐκφάνσεις τῆς θεότητος, ὡς ἀποτελέσματα θεοῦ τινος, εἰς τὴν φύσιν τοῦ ὁποίου ἔκειτο νὰ ἐκφαίνῃ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ οὕτως. Πρὸς ἀναίρεσιν τῆς γνώμης τῶν δισχυριζομένων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἦσαν εὐπαθεῖς πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν οὐδεμίαν ἀνάγκη πολλῶν λόγων. Ἄρκει τις νὰ προβάλῃ εἰς αὐτοὺς τὸν μῦθον τῶν Νυμφῶν· διότι τί ἄλλο εἶνε ὁ μῦθος οὗτος ἢ ἐκφάνσις θρησκευτικὴ βαθυτάτης εὐπαθείας πρὸς τὴν φύσιν; Τί ἄλλο ἢ ἀπλῆ μετάφρασις τῆς βαθυτάτης πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν εὐπαθείας εἰς πλαστικὴν ἐκφάνσιν; Τί ἄλλο ἢ ἡ πλαστικῶς ἐξαντικειμενωθεῖσα ἐνδόμυχος εὐπάθεια τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν φύσιν; Ἐάν τινες δὲν ἐννοοῦσιν αὐτό, τοῦτο εἶνε ἀπόδειξις πόσον νεκρὸν κατὰκειται εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς μυθολογίαν καλοῦμεν» 2).

Περὶ δὲ τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς τί φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι; Αὐτὸς ὁ Ὅμηρος λέγει περὶ αὐτοῦ·

1) W. E. Glstones Homerische Studien frei bearbeitet v. Dr. Albert Schuster, Leipzig, 1863, σελ. 445.

2) Lehrs, Populäre Aufsätze aus dem Alterthum, έκδ. 2, Leipzig, 1875, σελ. 138-139. 112. 131-132. 137. 141.

Ἔνθα κ' ἔπειτα καὶ ἀθάνατός περ ἐπελθὼν
θηήσαιο ἰδὼν καὶ τερφθείη φρεσὶν ἤσιν 1).

Τοῦτο τὸ Ὀμηρικὸν ἄντρον ἰνδάλλετο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ Πλάτωνος, ὅταν ἔγραφε ἐν τῷ Φαίδρῳ αὐτοῦ τὰ ἐξόχως θαυμάσια ταῦτα· «Νῆ τὴν Ἥραν, καλή γε ἡ καταγωγὴ. ἡ τε γὰρ πλάτανος αὕτη μάλ' ἀμφιλαφὴς τε καὶ ὑψηλή, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος καὶ τὸ σύσκιον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἀνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον· ἡ τε αὖ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνου ρεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὥστε γε τῷ ποδὶ τεκμήρασθαι· Νυμφῶν τέ τινων καὶ Ἀχελώου ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορῶν τε καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι. εἰ δ' αὖ βούλει, τὸ εὐπνοῦν τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητὸν καὶ σφόδρα ἠδύθερινόν τε καὶ λιγυρὸν ὑπηγεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ. πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἡρέμα προσάντει ἰκανὴ πέφυκε κατακλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν. ὥστε ἄριστά σοι ἐξενάγηται, ὦ φίλε Φαίδρε» 2). — Τοῦτο τὸ Ὀμηρικὸν ἄντρον τῆς Καλυψοῦς ἐνέπνευσε τὸν Αἰλιανὸν ἐν τῇ ὠραίᾳ αὐτοῦ περιγραφῇ τῶν Τεμπῶν 3). Τούτου τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς ἡ περιγραφὴ σὺν τοῖς ἄλλοις φέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὡς ἀνυπέρβλητον καὶ ἀμώμητον παράδειγμα «διηγῆσεως τόπου» 4).

Καὶ οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι μὴ Ἕλληνες σοφοὶ ἀπροκάλυπτον τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν πρὸς τὰ πάγκαλα ταῦτα δημιουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκφράζουσιν.

«Ἡ Ὀδύσεια», λέγει ὁ Woermann, «ὡς πρὸς τὰς γραφικωτάτας περιγραφὰς τοποθεσιῶν εἶνε πολὺ πλουσιωτέρα τῆς Ἰλιάδος.

1) Ὀμηρος, Ὀδύσσεια, ε 75.

2) Πλάτων, Φαίδρος 230 Β καὶ ἐξ. Πρὸς καὶ Πλούταρχον ἐν Ἑρωτικῷ 749 Α: «Ἀφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ σκιάς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ σμιλάκων διαδρομάς καὶ ὅσ' ἄλλα τοιοῦτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίσχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν καὶ τὸν ἄγνον ἐκείνον καὶ τὴν ἡρέμα προσάντη πόαν πεφυκυῖαν προθυμότερον ἢ κάλλιον ἐπιγράφεσθαι.

3) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία, βιβλ. 3, κεφ. 1.

4) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου, κεφ. 76: «Τόπου δ' ἔστι παρ' αὐτῷ διήγησις, ὅποια περὶ τῆς νήσου τῆς γειτνιώσης τῇ τῶν Κυκλώπων λέγει, ἐν οἷς τὸ εἶδος τοῦ τόπου διαγράφει καὶ τὸ πηλίκον καὶ τὸ ποιὸν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' αὐτῷ· καὶ περὶ τῶν παρακειμένων τῷ ἄντροι τῆς Καλυψοῦς «ὕλη δὲ σπέος ἀμφιπεφύκει τηλεθώσα, | κλήθηρ τ' αἰγείρος τε καὶ εὐώδης κυπάρισσος» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα».

Δυνάμεθα δὲ θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη ὡς πρὸς τοῦτο μόνον ὀλίγων νεωτέρων ἐπῶν ὑπολείπεται. Τοῦ ἄντρου δὲ τῆς Καλυψοῦς, τῶν κήπων τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Γῆς τῶν Κυκλώπων ἡ περιγραφή εἶνε καλλιπρεπεστάτη» 1). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε τὸ ὑπόδειγμα ὠραίου φυσικοῦ ἄλσους», λέγει ὁ Friedreich 2). — «Οὐδὲν τῶν καλλωπισμάτων τῶν ἀπαιτουμένων, ὅπως κατασταθῆ ἔνδροσός τις καὶ σκιερὸς τόπος ἐξόχως ἐρατεινός, λείπει ἐκ τοῦ ἄντρου τούτου τῆς Καλυψοῦς, ὅπερ ἐχρησίμευσεν διὰ παντός τοῦ χρόνου ὡς πρότυπον ἀπομιμήσεως περιγραφῶν τοιούτων», προσθέτει ὁ Böttiger 3). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε ἀναντιρρήτως τόπος σφόδρα ἐπιτήδειος πρὸς διαμονὴν θεᾶς ἐρωτολήπτου», λέγει ὁ Pausanias 4). — «Τίς δὲν δίδει πολὺ εὐχαρίστως τὰς πλείστας τῶν σφόδρα ἐκτεταμένων περιγραφῶν τῶν νεωτέρων ἀντὶ καὶ ἑνὸς μόνου τοιούτου στίχου τοῦ Ὀμήρου; . . . Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε μετ' ἐξόχου ποιητικῆς τέχνης ἐκτεθειμένον, ἡ δὲ ἐξ αὐτῆς εὐχαρίστησις οὐχὶ σμικρά», λέγει ὁ Motz 5) — «Ἀληθῶς καὶ μετὰ διαθέρμου αἰσθήματος εἶνε ἐνεψυχωμένη ἡ ἀντίληψις τῆς ζώσης καὶ τῆς μὴ ζώσης φύσεως. Μετὰ τελείας τέχνης εἶνε αἱ εἰκόνες τῆς φύσεως. Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε εἰκὼν φυσικὴ ἐρασμιωτάτη καὶ ἐκ κάλλους ἀποστίλβουσα», λέγει ὁ Bergk 6). — «Ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνθηρᾶς ταύτης ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος», λέγει ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Humboldt, «παρήγαγεν ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν ταῖς εἰσαστικαῖς τέχναις ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα. Αἱ περιγραφαὶ τῶν ὄρέων εἶνε μεγαλοπρεπεῖς. Αἱ εἰκόνες τῶν καταρρύτων καὶ ἐνδρόσων ἄλσων ἐρατειναί. Ἐξοχὸν ποιητικὸν φύσημα διαπνέει πάντα ταῦτα. Ἡ Ὀμηρικὴ περιγραφή τοῦ Παρνασοῦ, τοῦ ἄλσους τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς γῆς τῶν Κυκλώπων, τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς, τῆς τρικυμίας, τῶν

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römer, München, 1871, σελ. 19 καὶ 20.

2) Friedreich, Die Realien in der Iliade und Odyssee, 1856, σελ. 271 καὶ 272.

3) Böttiger, Racemationen der Gartenkunst der alten Griechen, kleine Schriften arch. und antiqu. Inhalts herausg. v. Sillig, τόμ. 3, σελ. 157.

4) Pausanias, Ueber Homerische Naturanschauung, Gymnasialprogramm, Stettin, 1848-1849, σελ. 7.

5) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, 1865, σελ. 56, καὶ 63.

6) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 782.

κῆπων τοῦ Ἀλκινόου, ἡ Πινδαρική περιγραφή τοῦ ἔαρος καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Αἴτνης, ἡ τοῦ Σοφοκλέους περιγραφή τοῦ Κολωνοῦ, ἡ τοῦ Ἡσιόδου περιγραφή τοῦ χειμῶνος, εἶνε ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα, δεικνύοντα πόσον βαθέως ἠσθάνοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως».

Ταῦτα λέγει ὁ Ἀλέξανδρος von Humbold περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ τούτου ἄντρου τῆς Καλυψοῦς καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις παγκάλων δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐπόμενος μὲν τῷ Ὀμήρῳ καὶ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ τῷ Αἰλιανῷ, ὁμοφωνῶν δὲ πᾶσι τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοῖς Gladston, Lehrs, Woermann, Friedreich, Böttiger, Pazschke, Motz, Bergk καὶ τοῖς ὁμοταγέσιν αὐτοῖς λογίοις ἀνδράσιν. Ἀλλὰ τί λέγει ὁ ἡμέτερος γραμματοδιδασκαλίδης; «Εἰς τὸν Κεάδαν! Ὁ Ὀμηρος λέγει ἡμερὶς = ἄμπελος»·

κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες ἢ νομίσματος
ἢ πόλεος ἐμπεσόντες εἰς ἀρχὴν τινα
σκιρτῶσιν, ἀδόκῃτ' εὐτυχησάντων δόμων 1).

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἀναμφηρόστως «ἄμπελος» εἶνε ἢ «ἠβώωσα ἡμερὶς, ἢ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο» 2), εἶνε τόσον μέγα «πραγματικὸν σφάλμα» νὰ παρασταθῇ πρὸ τῶν παιδαρίων τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς περιβεβλημένον ὄχι δι' ἄμπελου, ἀλλὰ διὰ περιπλοκάδος, ὥστε ὅλον τὸ πάγκαλον τοῦτο περὶ τῶν Νυμφῶν διήγημα καὶ μετ' αὐτοῦ ὅλον τὸ βιβλίον νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀφανισμόν; «Γελοῖον . . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . . θαυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας» 3).

Ἀλλὰ εἶνε ἢ Ὀμηρικὴ αὕτη «ἡμερὶς» ἀναντιλέκτως ἢ «ἄμπελος» τοῦ κ. κριτοῦ;

Πάντων ἥχιστα!

Ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ Ὀμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὴν λέξιν «ἄμπελος». Ἐν Ὀδυσσεΐα (ι 110) φέρεται «ἄμπελοι, αἱ τε φέρουσιν οἶνον ἐριστάφυλον», ἐν Ἰλιάδι (Β 561. Γ. 184. Ι-294) «ἄμπελόεντα Ἐπί-

1) Εὐριπίδης, Ἐρεχθεύς, ἀποσπ. 364, στίχ. 29, ἔκδ. Nauck, σελ. 374.

2) Ὀμηρος, Ὀδύσ. ε. 68.

3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλειπομένων χρηστηρίων 410 C.

δαυρον — Φρυγίην ἀμπελόεσσαν — Πήδασον ἀμπελόεσσαν». Ἄν λοιπὸν ἀναντιρρότως «ἡμερίς» ἦτο «ἄμπελος», θὰ ἦτο καὶ ἐνταῦθα «ἄμπελος» καὶ οὐχὶ «ἡμερίς».

Ἐπειτα ὁ Εὐστάθιος περὶ τῆς «ἡμερίδος» ταύτης λέγει ὅτι εἶνε εἶδος «λεπτοφλοίου δρυός ἧς ὁ καρπὸς σταφυλὴ λέγεται» 1). Ὁ Θεόφραστος ὅτι «ἡμερίς» εἶνε ἐν τῶν πέντε γενῶν τῆς δρυός 2), ὁ Ἡσύχιος (ἐν λέξ.) ὅτι πολλοὶ «ἡμερίδα λέγουσι τὴν κνίδην, τὴν ἀναδενδράδα, τὴν ἐλαίαν». Οἱ λεξικογράφοι Ἑρρῖκος Στέφανος, Pappe, Passow, Autenrieth, Βυζάντιος, ὅτι «ἡμερίς» εἶνε ταῦτά τε τὰ ἀνωτέρω πρὸς δὲ καὶ ἡ «vitis sativa», «der zahme veredelte Weinstock» «ἡμερον κλήμα, ἄμπελος ἢ καλλιεργημένη (μάλιστα ἀναδενδράς)», ἢ κληματαριά, ἀκριβῶς δὲ περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ τούτου χωρίου (Ὀδύσ. ε 68) «τετάνυστο περὶ σπέιους γλαφυροῖο | ἡμερίς ἠβώωσα· τεθήλει δὲ σταφυλῆσι» ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου φέρεται: Quidam intelligunt vitem sativam, ad differentiam agrestis. In antiquis autem in II. E Commentariis annotatum Eustath. (p. 994, coll. p. 1524) scribit, ἡμερίδα dici speciem λεπτοφλοίου δρυός, et fructum ejus σταφυλὴν contra vero infrugiferas et latifolias δρύας, ap. Pergamenos vocari ἐριφλοίους, sicut tenuifolias et frugiferas nominari ἡμερίδας. Annotat praeterea, ad suam usque memoriam quasdam in Thracia δρύας vocari solitas ἡμερίδας. Plinius Graecum hoc voce retinens, himeridem et ipse inter glandiferas arbores recenset 3).

1) Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. E, σελ. 994, coll. σελ. 1524.

2) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν ἱστορίας 3, 8, 2 καὶ 6: Δρυός δὲ γένη . . οἱ μὲν τέταρα ποιοῦσιν οἱ δὲ πέντε· διαλλάττουσι δ' ἕνια τοῖς ὀνόμασιν, οἷον τὴν τὰς γλυκείας φέρουσαν οἱ μὲν ἡμερίδα καλοῦντες οἱ δ' ἐτυμόδρυν . . ὡς δ' οὖν οἱ περὶ τὴν Ἰδην διαιροῦσι τὰδ' ἐστὶ τὰ εἶδη· ἡμερίς αἰγίλωψ πλατύφυλλος φηγὸς ἀλίφλοιος· οἱ δὲ εὐθύφλοιον καλοῦσιν — κηλίδας δὲ πάντα φέρει τὰ γένη, μόνη δὲ εἰς τὰ δέρματα γρησίμην ἢ ἡμερίς· ἢ δὲ τῆς αἰγίλωπος καὶ τῆς πλατυφύλλου τῇ μὲν ὄψει παρομοία τῇ τῆς ἡμερίδος πλὴν λειοτέρα, ἀχρεῖος δέ.

3) Ἡ «ἡμερίς» ἐπὶ τῆς σημασίας «ἡμερον κλήμα, ἀναδενδράς, der veredelte Weinstock, vitis sativa» φαίνεται ἐναργέστατα μάλιστα εἰς τὸ ψευδοσιμωνίδειον ἐπιγράμμα (Bergk, Poet. Lyr. Graec. τόμ. 3, σελ. 511, ἀρ. 183) τοῦτο: Ἡμερίς πανθέλκτειρα, μεθυτρόφε, μητερ ὀπώρας | οὐλῆς ἢ σχολίων πλέγμα φύεις ἑλικος, | Τηίου ἠβήσειας Ἀνακρείοντος ἐπ' ἄκρη | στήλη καὶ λεπτῶ γώματι τοῦδε τάφου. Θολοῦται δὲ πῶς ἢ σημασία αὕτη εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους (953, ἐκδ. Ribbeck) «Ἐλάσας ἡμερίδος ὄρχον ὁ γέρων ὀδί» καὶ εἰς τὸν Μέγαδρον (περὶ ἐπιδεικτικῶν, Rhetores Graec. ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 276. ἐκδ. Spengel τ. 3, σελ.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὀμηρικὸν χωρίον ἔχει, ὡς εἶδομεν, οὕτως·

Ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο
ἡμερὶς ἠβώωσα, τεθήλει δὲ σταφυλῆσιν.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς· ἐν δὲ τῷ κατακρινομένῳ Ἀναγνωσματαρίῳ δὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς ἀπλῶς. Πρόκειται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης τῶν Νυμφῶν. Διὸ καὶ ἐπιγράφεται τὸ κεφάλαιον τοῦτο (ὑπ' ἀρ. 61) « αἱ Νύμφαι (καθ' Ὀμηρον) » καὶ ὄχι « τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς » (Ὀμηρος, Ὀδύσσεια 57-76). — Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι οὐδαμῶς ἤμην ὑπόχρεως νὰ παραφράσω ἀκριβῶς τὸ κείμενον τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπρόκειτο, οὐδαμῶς θὰ ἐδίσταζον νὰ ἀποδώσω τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπως ἀνταπέδωκα αὐτό: « Τὰ σπήλαια, εἰς τὰ ὅποια ἔχουσι τὰς κατοικίας αὐτῶν αἱ Νύμφαι, εἶνε ἐκλεκτά. Εἶνε πολὺ ὠραῖα καὶ πολὺ δροσερά. . . περὶ τὰ σπύλαια περιπλέκονται ἀνθηρόταται περιπλοκάδες, καταφορτωμένοι ἀπὸ σταφυλάς. Πλησίον αὐτῶν κρῆναι μὲ ψυχρὸν καὶ διαυγὲς ὕδωρ ρέουσιν ἀφθονοὶ καὶ περὶ αὐτὰς θάλλουσι λειμώνες ἀνθηροί, πλήρεις ἕων καὶ διαφόρων ἄλλων εὐόσμων καὶ ὠραίων ἀνθέων ». Θὰ ἀνταπέδιδον, λέγω, αὐτὰ οὕτω, διότι θὰ ἐσυλλογιζόμην πολλὰ καὶ διάφορα. Θὰ ἐσυλλογιζόμην ὅτι ἀναγνώσται θὰ εἶνε παιδάκια δεκαετῆ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου δὲν εἶνε τὸ τοῦ μεταφραστοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ παιδευτοῦ — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς λαμπροὺς λόγους τοῦ Λυσίου· « Ἐγὼ δὲ ἤκω οὐ μι-

408: Ἐὰν δὲ θέρος, νῦν μὲν τὰ λήϊα κομᾶ τοῖς ἀστάχυσιν καὶ ἡμερίδες τοῖς βότρυνσι καὶ τοῖς ὠραίοις. Ἰουλιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ (πρὸς Ἡράκλειτον τὸν κυνικόν, λόγ. 7, σελ. 221 B) ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν οὕτω ἐκλήθη ἡ ἡμερὶς λέγων: Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο τῷ Διὶ νοιῆ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνδοῦναι ἀρχὴν καταστάσεως ἐτέρας καὶ μεταβάλλειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ νομαδικοῦ βίου πρὸς τὸν ἡμερώτερον, ἐξ Ἰνδῶν ὁ Διδύσσοσ αὐτοπτος ἐφαίνετο δαίμων, ἐπιφοιτῶν τὰς πόλεις. . . καὶ διδοὺς ἀνθρώποις κοινῇ μὲν ἅπασιν σύμβολον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τὸ τῆς ἡμερίδος φρυγόν, ὑφ' οὗ μοι δοκοῦσιν, ἐξημερωθέντων αὐτοῖς τῶν περὶ τὸν βίον Ἑλληνας τῆς ἐπωνυμίας αὐτὸ ταύτης ἀξιώσαι. — Παρὰ Πλουτάρχῳ (Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν σελ. 15 F) ἐν τῷ φερομένῳ « Μηδ' ἡμεῖς οὖν τὴν ποιητικὴν ἡμερίδα τῶν Μουσῶν ἐκκόπτωμεν μηδ' ἀφανίζωμεν », ἡμερὶς ἔχει μεταφορικὴν σημασίαν, καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν εὐγενῆ τέχνην τῆς ποιήσεως, ἥτις εἰς ἐνθουσιασμόν καὶ ἔκστασιν ἄγει τοὺς ἐν αὐτῇ παιδευομένους.

κρολογησόμενος οὐδὲ περὶ τῶν ὀνομάτων μαχούμενος ἠγοῦμαι γὰρ ταῦτα ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων καὶ σφόδρα βίου δεομένων, ἀνδρὸς δὲ ἀγαθοῦ καὶ πολίτου πολλοῦ ἀξίου περὶ τῶν μεγίστων συμβουλεύειν, ὁρῶν οὕτως αἰσχροῦς διακειμένην τὴν Ἑλλάδα » 1) — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς φαινοὺς λόγους τοῦ Ἰουλιανοῦ. « Παιδεῖαν ὀρθὴν εἶναι νομίζομεν οὐ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ γλώττῃ πολιτευομένην εὐρυθμίαν, ἀλλὰ διάθεσιν ὑγιᾶ νοῦν ἐχούσης διανοίας καὶ ἀληθεῖς δόξας ὑπὲρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἐσθλῶν τε καὶ αἰσχροῶν » 2) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τοὺς περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν διηγημάτων λόγους Ἀφθονίου τοῦ σοφιστοῦ τούτου: « Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμός » 3) — θὰ εἶχον ἐν νῷ τὰς τε περὶ σαφηνείας σοφᾶς ὁδηγίας τοῦ Θεώνος: « Κατὰ δὲ τὴν λέξιν φυλακτέον τῷ σαφηνίζοντι τὰ ποιητικὰ ὀνόματα λέγειν καὶ πεποιημένα καὶ τροπικὰ καὶ ἀρχαῖα καὶ ξένα καὶ ὁμώνυμα » 4) καὶ τὰς περὶ πιθανότητος τῆς διηγήσεως: « Ὑπὲρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον. . πράγματα ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα » 5) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Διοδώρου: « Ἄντρον εὐμέγεθες κιττῷ καὶ σμίλακι συνηρέφες » 6) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Πλουτάρχου: « Ἄφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ σκιάς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ σμιλάκων διαδρομὰς καὶ ὅσα ἄλλα τοιούτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν καὶ τὸν ἄγρον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἡρέμα προσάντη πῶαν πεφυκυῖαν » 7) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ: « Κιττὸς μὲν γὰρ πολὺς καὶ εὖ μάλα λάσιος ἐνακμάζει καὶ τέθηλε καὶ δίκην τῶν εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέφυκεν αὐτοῖς, πολλὴ δὲ σμίλαξ πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν καὶ ἐκεῖνα μὲν ὑπολαν-

1) Λυσίας, Ὀλυμπιακός, λόγ. 33, 3.

2) Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ μβ' ἐκδ. Spanh. σελ. 422 A. ἐκδ. Hettlein, Lipsiae, 1874, τόμ. 2, σελ. 544. ἐκδ. Heyl. σελ. 78.

3) Ἀφθόνιος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 2, ἐκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 61. ἐκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 22.

4) Θεών, Προγυμνάσματα, Walz, τόμ. 1, σελ. 185. Spengel, τόμ. 2, σελ. 81.

5) Θεών, ἐνθ. ἀνωτ. 4. Walz, τόμ. 1, σελ. 190. Spengel, τόμ. 2, σελ. 84

6) Διόδωρος, βιβλ. 20, κεφ. 41.

7) Πλουτάρχος, Ἐρωτικὸς 749 A.

θάνει, ὁρᾶται δὲ τὸ χλοάζον πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις » 1)
— θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Σοφοκλέους :

Θάλλει δ' οὐρανίας ὑπ' ἄχνας
ὁ καλλίβοτρος κατ' ἡμαρ αἰεὶ
νάρκισσος, μεγάλαιν θεαῖν
ἀρχαῖον στεφάνωμα 2)

καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Bergk «ὁ δεξιώτατος ἀφηγητῆς δυνατὸν ποτε νὰ παρίδῃ τι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἔστιν ὅτε ἐν πλήρει συνειδήσει ὑποπίπτει εἰς σφάλμα τι » 3), ἀκόμη καὶ ἂν ἤμην βεβαιότατος ὅτι ἀναντελέκτως ἢ «ἡμερίς = ἄμπελος», θὰ ἀνταπέδιδον ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ μικρῶν παιδῶν τὴν λέξιν «ἡμερίς» ὄχι διὰ τῆς λέξεως «ἄμπελος» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «κληματαριά» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «ἀναδενδράς» 4), ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς λέξεως «περιπλοκάς», ἐν βαθύτῃ ἐπιστημονικῇ πεποιθήσει ὅτι οὐ μόνον οὐδαμῶς θὰ ἡμάρτανον, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον, πολλὰ θὰ κατώρθουν.

Ἐν πρώτοις τὸ κύριον ἔργον τῆς παιδείας, ὅπερ συνίσταται «εἰς τὴν ὑγιᾶ διάθεσιν διανοίας νοῦν ἐχούσης καὶ εἰς τὰς ἀληθεῖς δόξας ὑπὲρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἰσθλῶν τε καὶ αἰσχυρῶν», οὐδαμῶς θὰ παρεβλάπτετο. Εἶτα ἢ γοητεία ἢ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παιδῶν γενομένη ὡς ἐκ τῆς καλλονῆς, ἣτις ἀπαστράπτει ἐκ τῆς ἐρασμιωτάτης ταύτης περιγραφῆς τοῦ παγκάλου τούτου σπηλαίου, οὐδαμῶς θὰ ἐπηρεάζετο, ἂν κισσὸς ἢ σμίλαξ ἢ εὐγενὴς ἄμπελος περιπλεκόμενα ἀνέτρεχον καὶ ἐπεσχίζον τὴν πέτραν τοῦ σπηλαίου. Τὸ σπουδαῖον ἦτο αὕτη μὲν νὰ μὴ ἐφαίνετο, νὰ ὁρᾶται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἐπειτα ἂν ἐγράφετο ἀντὶ περιπλοκάδες ἢ λέξεις κληματαριά, θὰ ἴστερεῖτο ὁ λόγος μιᾶς τῶν ἀναποσπᾶστων ἀρετῶν αὐτοῦ, «τοῦ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμοῦ»· ἂν ἐγράφετο «ἀναδενδράς», θὰ παρεβαίνετο εἰς τῶν ὄρων τῆς σαφη-

1) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία 3, 1.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν 681, ἔκδ. Dindorf.

3) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 539: Auch dem geschicktesten Erzähler kann ein Versehen begegnen, zuweilen begeht er mit vollem Bewusstsein einen Fehler.

4) Αἰσώπειοι μῦθοι, ἀρ. 33, ἔκδ. Halm: Ἀλώπηξ λιμώττουσα ὡς θεάσατο ἐπὶ τινος ἀναδενδράδος βότρουα κρεμαμένους κτλ. Βάβριος, Μυθίαμβος 19: Βότρος μελαίνης ἀμπέλου παρ' αἰώρη | ἀπεκρέμαντο . .

νείας, «αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἀρχαῖαι καὶ ξέναι»· ἂν ἐγράφετο ἄμπελος, θὰ παρεβαίνετο ἅμα μὲν εἰς τῶν ὄρων τῆς σαφηνείας, αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἶνε ὁμώνυμοι», ἅμα δὲ καὶ τὰ περι πιθανότητος ὀρισμένα· διότι πῶς θὰ ἰνδάλλετο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ δεκαετοῦς παιδαρίου ἢ εἰκῶν ἐνὸς σπηλαίου, τὸ ὁποῖον περιπλέκεται ἀπὸ ἓνα ἀμπέλι;

Ἡ εἰκῶν προφανῶς θὰ ἦτο ἄστοχος, διότι τὰ πράγματα ταῦτα εἶνε ἥκιστα εἰκότα καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα, καθόσον οὔτε εἰς τὸν βράχον δύναται νὰ φυῆ τὸ ἀμπέλι, οὔτε καὶ ἂν φυῆ ποτε. τὰ κλήματα αὐτοῦ βραχέα ὄντα, κατὰ τὴν περὶ τῆς ἀμπέλου ἀντίληψιν τῶν μικρῶν παιδῶν, δύνανται νὰ περιπλέξωσι τὸ σπήλαιον οὕτως, ὥστε αὐτὸ μὲν νὰ μὴ φαίνεται, νὰ φαίνεται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἄν δὲ ἐγράφετο ὅτι περὶ τὸ σπήλαιον (γύρω τριγύρω, κοντὰ εἰς τὸ σπήλαιον) ἦτο καὶ μία ἄμπελος, ὡς περίπου πιστεύει ὁ παραφράζων τὰ Ὀμηρικὰ ταῦτα περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς Δίῳ ὁ Χρυσόστομος 1), τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ὕβρις πρὸς τὸν Ὀμηρον, ὃν σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης καὶ δι' ἄλλα μὲν πάμπολλα, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν εὐπάθειαν ἀποθαυμάζει. Εἰς τὴν πάγκαλον ἀρμονίαν, ἣν ἀποτελοῦσιν τόποι: παραθαλάσσιοι, μακρὰν τῆς τύρβης τῶν ἀνθρώπων, ἔρημοι καὶ ἀθύρτικοι, διαπνεόμενοι ὑπὸ τῆς δροσερᾶς αὔρας τῆς θαλάσσης, δένδρα ὑψηκάρηνα καὶ ἀμφιλαφεῖ, πυκνότατα καὶ θαλερώτατα, πτηνὰ πάμπολλα ὠραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ λαλίστατα, λειμῶνες δροσερώτατοι, πλήρεις εὐωδιστάτων καὶ πολυχρυστάτων ἀνθέων, κρῆναι ἀένοι καταρδεύουσαι καὶ δροσίζουσαι τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην καὶ σιγηλὴν φύσιν, τί ζητεῖ καὶ μία ἄμπελος, θάμνος — κατὰ τὴν κοινὴν καὶ παιδικὴν ἀντίληψιν — ὀζώδης καὶ ἄσχημος καὶ ἐν σπήλαιον γυμνόν, εἰς βράχος ξηρός; Πάντως «ἄμπελος» δὲν ἀρμόζει νὰ ὑπάρχη ἐν τῇ παγκάλῳ ταύτῃ ἀρμονίᾳ καὶ πάντως τὸ σπήλαιον δὲν δύναται νὰ μὴ εἶνε «συνηρεφές» ὑπὸ φυτῶν ἐχόντων τὴν δύναμιν νὰ περιπλέκωνται οὕτως, ὥστε νὰ ἀνατρέγῃ καὶ νὰ ἐπισκιάζῃ τὴν πέτραν καὶ νὰ κατακαλύπτωσιν αὐτήν, ὅπως φαίνεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὅλος ὁ ὄγκος τοῦ σπηλαίου χλοάζων.

Μόνον τοιαύτη εἰκῶν εἶνε ἀνταξία τοῦ Ὀμήρου 2) καὶ μόνον, ὅπως

1) Δίῳ ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 2, 85 καὶ 86: Κύκλω δὲ περὶ τὸ σπήλαιον ἄμπελον περιήκουσαν ὠραῖαν βότρουσι βριθομένην.

2) Τοιαύτη εἰκῶν τοῦ σπηλαίου τούτου ἀνειδωλοποιεῖται καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν

ἀδιατάρακτος καὶ λαμπρὰ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνειδωλοποιηθῆ ἢ ἀνταξία τοῦ Ὁμήρου εἰκῶν αὕτη, ἐγράφη ἢ λέξις «περιπλοκάδες», τηρηθέντων μὲν τοῦ σχήματος καὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς «ἀναδενδράδος» καὶ τοῦ «ἡμέρου κλήματος», ἂν τοῦτο ἀναντιλέκτως σημαίνει ἐνταῦθα ἢ λέξις «ἡμερίς», ἀφειθείσης δ' ἐλευθέρας τῆς φαντασίας τῶν μαθητῶν νὰ πληρώσῃ τὸ σχῆμα καὶ τὰς ιδιότητας ταύτας εἴτε διὰ τῆς κληματίτιδος 1) εἴτε διὰ τοῦ κισσοῦ 2) εἴτε διὰ τῆς σμίλακος 3) εἴτε διὰ τῆς ἐλξίνης 4) εἴτε διὰ τῆς ἀμπέλου, λευκῆς τε καὶ μελαίνης 5), εἴτε δι' οἰωνδήποτε ἄλλων τούτοις ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν φυτῶν, ἅτινα «περιπλέγδην προσερπύζοντα» 6) κοινῶς νῦν ἐν Ἑλλάδι «περιπλοκάδες» λέγονται, ὅπως πάντες οἱ ἐν Ἑλλάδι γνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ Ἑλληνες ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν 7).

καθ' ἡμᾶς σοφῶν: Ὁ Voss μεταφράζει «Hier auch breitet sich um das Felsengewölbe ein Weinstock. Ὁ Ameis: zur unmittelbaren Umgebung der Grotte. Ὁ Friedreich (Die Realien in der Iliade und Odyssee, Erlangen, 1856, σελ. 275): Auch Weinstöcke, rankend in üppigen Wuchse und voll Trauben umgeben das Felsengewölbe— Ἐναργέστατα δὲ πάντων καὶ σαφέστατα ὁ Böttiker (Friedreich, ἐνθ. ἀν. σελ. 276): Zur Umschattung und Verkleidung kühler Grotten liebte man im Alterthume nebst dem Epheu noch vorzüglich Weinreben, und so stellt auch hierin Homer ein Vorbild auf, welches der Grieche bei allen seinen Grottenanlagen nie aus dem Auge verlor.

1) Διοσκουρίδης, περὶ ὕλης ἰατρικῆς, βιβλίον 4, κεφ. 179: Κληματίτις κλήμα ἀνήσιν ὑπέρυθρον, λυγῶδες. . περιελίττεται δὲ τοῖς δένδροις, ὡς σμίλαξ.

2) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 2, κεφ. 210: Κισσός. . λέγεται ὁ μὲν τις λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ ἔλιξ.

3) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 142: Σμίλαξ λεία. . ὁμοία κισσῷ τὰ φύλλα ἔχει. . ἐλίσσειται περὶ τὰ δένδρα. καὶ 4, 144: σμίλαξ ἢ τραχεῖα ἐλίσσειται τε περὶ τὰ δένδρα, καρπὸν δὲ φέρει βοτρυώδη.

4) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 39: Ἐλξίνη (μελάμπελος ἢ κισσάμπελος ἢ κισσάνθεμος) φύλλα ἔχει ὅμοια κισσῷ. . κλωνία μακρὰ περιπλεκόμενα ὅπου ἂν τύχοι.

5) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 181 καὶ 182: Ἀμπελος λευκή. . ταύτης τὰ κλήματα καὶ τὰ φύλλα καὶ αἱ ἔλικες ὅμοια τῇ ἡμετέρᾳ ἀμπέλῳ, δασύτερα δὲ πάντα καὶ ἐμπλέκεται τοῖς παρακειμένοις θάμνοις, ἐλλαβομένη τοῖς ἔλεξιν· καρπὸν δ' ἔχει βοτρυοειδῆ, πυρρὸν— Ἀμπελος μέλαινα. . φύλλα ἔχει κισσῷ ὅμοια, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τῆς σμίλακος. . ἐλλαμβάνεται δὲ τῶν δένδρων τοῖς ἔλεξιν· καρπὸς βοτρυώδης.

6) Λουκκιανός, Ἐρώτες 12, σελ. 410. Παντί γε μὴν δένδρῳ περιπλέγδην ὁ φλεως προσείρπυζε κιττός. ἀμφιλαφεῖς ἄμπελοι πυκνοῖς κατήρτηντο βότρυσιν· τερπνότερα γὰρ Ἀφροδίτῃ μετὰ Διονύσου καὶ τὸ παρ' ἀμφοῖν ἡδὺ σύγκρατον, εἰ δ' ἀποζευχθεὲν ἀλλήλων, ἤττον εὐφραίνουσιν.

7) Lenz, Botanik der alten Griechen und Römern, 1859, σελ. 537. «In Griechenland alle Winden περιπλοκάδες. .»

Σελ. 247-249. Πολύ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἅμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνὸν ὁ Σοφοκλῆς.

Ἴδου εὐπαιδευσία διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων! Ἴδου εὐσυνειδησία κριτοῦ ἀναγνωστικῶν βιβλίων! Ἴδου εὐαισθησία ἀνθρώπου ἀνθρωπικὴν ψυχὴν ἔχοντος! Τὰ ἐπινοήματα καὶ ἡ ἀπαγγελία, τὰ πράγματα, δηλ. τὰ νοήματα, ἡ πρόοδος τῶν πραγμάτων, τὰ ὀνόματα, ἡ σύνταξις, τὰ σχήματα τῆς διανοίας καὶ τῆς λέξεως, οἱ τρόποι τῆς φράσεως, ἡ ἑρμηνεία, τὸ ἦθος τοῦ λόγου, τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, τὸ ἦθος τῶν ἐννοημάτων, ἡ ἀπαγγελία τῶν ἐννοημάτων, ὁ ῥυθμὸς τῆς ἀπαγγελίας τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους εἶνε «ἀφελῆ» καὶ δὴ καὶ ἀφελέστερα καὶ τῆς παραφράσεως ἐνὸς ἀπλοῦ ἀναγνωσμα-ταριογράφου! 1). Ἡ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ νεολληνικῇ γλώσσῃ διὰ δεκαετῆ παιδάρια ὠρισμένη ἑρμηνεία τῶν πραγμάτων καὶ νοημάτων τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους ἔδει νὰ εἶνε σύντομος, ὅσον σύντομος εἶνε ὁ πρὸς ἠνδρωμένους ἀστοὺς τῶν Ἀθηνῶν διὰ γλώσσης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν ἐν τῷ κόσμῳ σφυρήλατα τὰ διανοήματα ἐπιπροχέουσαν ὀμιλῶν ἀκρότατος ἐν τοῖς τραγικοῖς Σοφοκλῆς! Τοῦ ὑψηλοῦ ὕμνου τοῦ Κολωνοῦ τοῦ Σοφοκλέους προτιμῶνται «τὰ Μεσολογγίτικα αὐγοτάραχα, οἱ Γερομηῆτροι, οἱ μέθυσοι πατέρες, οἱ ἔξυπνοι Σωτήρηδες, ἡ κουφάλες, τὰ περιττώματα τῶν πτηνῶν, αἱ κοπρισμέναι κλῖναι τῶν μεταξοσκωλήκων» τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἡ ἀναισθησία καὶ ἡ ἀπειροκαλία τῶν κριτῶν τούτων ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον! Τὸ ὑψιστον ἴσως τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος προῖόν, ὁ περιώνυμος ὕμνος τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν πεφιλημένης χώρας τῶν ἰοστεφάνων Ἀθηνῶν, ὁ θαυμασθεὶς ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων, νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων ἐπικοινωνίας ὑπὸ ἀνθρώπων τοιοῦτων, εἶνε ἀπαρηγόρητον!

Ὁ ὕμνος τοῦ Κολωνοῦ! Σὺμπασα ἡ ἀρχαιότης ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐξήσκησε τὸ θαυμάσιον τοῦτο χορικὸν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε ἅμα ἐξαγγελθέντος ἀπελύθη τῆς ἐπὶ παρανοία κατηγορίας ὁ θεῖος Σοφοκλῆς. «Θαυμαστοῦ δὲ τοῦ μέλους φανέντος, ὡσπερ ἐκ θεάτρου τοῦ δικαστηρίου προσπεμφθῆναι μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων», διηγεῖται ὁ Πλούταρχος 2). «Οἱ διθύραμβοι

1) Περὶ τῆς παχυλῆς ταύτης ἀμαθείας τῶν τοιαῦτα ληρούντων ἴδ. ἄνωτ. σελ. 565 σημ. 1.

2) Πλούταρχος, Εἰς πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 785 Α.

οί ἐξυμνοῦντες τὴν φύσιν», λέγει ὁ Hartung, «ἀπώλοντο πάντες. Οὐχ ἦττον περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ Βάκχαι τοῦ Εὐριπίδου καὶ τινα χορικά τῶν τραγικῶν ποιητῶν, ἅτινα καὶ μόνα ἀρκοῦσι νὰ δηλώσωσι τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἄκραν εὐπάθειαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀποστομόσωσι τοὺς τὰ ἐναντία δυσχυριζομένους. Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ, Εὐίππου, ξένε, κτλ. ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο». 1). — «Ἐν τῷ χορικῷ τούτῳ τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Nauck, «ἀπεικονίζεται ἡ ἐρατεινὴ τοποθεσία τοῦ θεοφιλοῦς ἱππίου Κολωνοῦ, ἔνθα πρὸ παντὸς ὁ Διόνυσος ὑπὸ τῶν Νυμφῶν ἀκολουθούμενος εὐχαρίστως διαμένει. Ἡ ἀγία τῆς πατρίδος χώρα διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ παρίσταται κεκοσμημένη δι' ἀπάντων τῶν οικείων κοσμημάτων» 2). — «Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ», λέγει ὁ Motz, «εἶνε τὸ ἐναργέστατον καὶ ἐπιφανέστατον παράδειγμα τῆς ὑψίστης ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐρασμίων τοποθεσιῶν, ὅταν ἀντιτίθενται πρὸς πράξεις ἀνθρωπίνους, ὧν αὐταὶ εἶνε τὸ στάδιον τῆς ἀνελάξεως» 3). — «Αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν παρὰ Σοφοκλεῖ», λέγει ὁ Woermann, «ἔχουσι χαρακτῆρα προσηνέστερον καὶ ἀρμονικώτερον τῶν περιγραφῶν τοῦ Αἰσχύλου. Πόσον μεγαλοπρεπεῖς εἶνε αἱ ἀπόψεις, ἅς διανοίγουσιν αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν τοῦ Αἰσχύλου! Οὐχ ἦττον εὐρίσκομεν καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ παραδείγματα ἔξοχα καὶ λαμπρὰ περιγραφῆς τοποθεσιῶν κατὰ τὸν τρόπον τὸν ὑποδειχθέντα ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου, διὰ στοιχείων δηλ. ἐπαλλήλων εἰς τὴν φαντασίαν προσφερομένων. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῶ ἐν τοῖς στίχ. 14 - 19 λαμπρὰν εἰκόνα ἄλσους ἱεροῦ, λόφου ἐρατεινοῦ καὶ ἀπόψεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μακρόθεν ὀρωμένης. Ἡ τυφλότης τοῦ Οἰδίποδος παρέχει ἐνταῦθα ἀφορμὴν πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξεικόνισιν τῆς χώρας. Κατὰ τὰς ἐπομένας σκηνὰς τοῦ δράματος προσερχόμενα νέα τινὰ στοιχεῖα εἰς τὴν φαντασίαν πληροῦσι τὴν εἰκόνα, μέχρις ὅτου εἰς τὸ πασίγνωστον, τὸ θαυμασίως ἐρασμιον χορικὸν (668 κ. ἐξ.), ἀποτελειοῦται αἰθερία καὶ περιλαμπρος

1) Hartung, Pindars Werke, Leipzig, 1856, τόμ. 4, σελ. 220.

2) Nauck, Sophokles Oedipus auf Kolonos, Berlin 1870, ὑποσελ. σημ. ἐν τῇ 1 στροφῇ τοῦ ἐν στίχ. 668 - 719 χορικοῦ καὶ Einleitung σελ. 19.

3) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, Leipzig, 1865, σελ. 58.

πλέον αὐτὴ μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν ζωγραφουμένη» 1). — «Καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς», λέγει Ἀλέξανδρος ὁ von Humboldt, «ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρικυμίας τῶν ἐξεγηγεμένων παθῶν καὶ ἀνιερωτάτων συναισθημάτων ἐκρήγνυται αἰφνης βαθυτάτη τις εὐπάθεια πρὸς τὴν φύσιν ἐν ἐνθουσιῶδει ἀπεικονίσει τοποθεσιῶν. Ὅταν ὁ Οἰδίπους πλησιάζῃ πρὸς τὸ ἄλσος τῶν Εὐμενίδων, ᾄδει ὁ χορὸς «εὐίππου, ξένε, τᾶςδε χώρας ἴκου τὰ κράτιστ' ἔπαυλα, τόνδ' ἀργῆτα Κολωνόν, ἐνθ' ἃ λίγεια μινύρεται θαμίζουσα μάλιστ' ἀηδών», ᾄδει «τὸν οἰνώπα . . . κισσὸν καὶ τὰν ἄβρατον θεοῦ φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον», ᾄδει «τὸν καλλίβοτρον νάρκισσον», ὅστις «θάλλει οὐρανίας ὑπ' ἄχνας», τὸν χρυσαυγῆ κρόκον, καὶ τὴν ἐλαίαν τὸ «ἀγήρατον αὐτόποιον φύτευμα». Ἐνῶ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸν ἀργῆτα Κολωνόν ἐξυμνεῖ, θέτει τὴν ὑψηλὴν μορφήν τοῦ δυστυχεστάτου πλάνητος βασιλέως παρὰ τὰ ἀκοίμητα ὕδατα τοῦ Κηφισσοῦ περικυκλωμένην ὑπὸ εἰκόνων φαιδρῶν. Ἡ ἡρεμία τῆς φύσεως ἐπαυξάνει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἄλγους, ὅπερ ἡ σεμνὴ ὄψις τοῦ τυφλοῦ, τοῦ ἀκουσίου τούτου θύματος πάθους εἰμαρμένου, προκαλεῖ» 2). — «Τὸ ὑπὸ πολλῶν τῶν ἀρχαίων σφόδρα ἐκτιμώμενον καὶ πολὺ ἀναγινωσκόμενον δράμα τοῦτο τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Bernardy, «ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ — δράμα τῶν θαυμαστῶν· ὃ καὶ ἤδη γεγηρακῶς ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησε, χαριζόμενος οὐ μόνον τῇ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτοῦ δήμῳ — κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀρχαιότητος, περιέχει τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο χορικόν, Εὐίππου κτλ. τὸ ἀριστον τῆς χορικῆς ποιήσεως, κεκοσμημένον διὰ πασῶν τῶν λαμπροτήτων τῶν τε μορφῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Εἶνε τὸ χορικόν τοῦτο ὁ ὑψηλὸς ὕμνος τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖται ἡ χώρα, ἡ ἐλαιοφυτεία, ἡ ἵπποτροφία καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἐπέραστον καὶ βαθέως συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν» 3).

Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς τὸ πάγκαλον τοῦτο δημιουργήμα τοῦ

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römern σελ. 38-39.

2) Alexander von Humbolds Kosmos, Stuttgart, 1870, τόμ. 2, σελ. 8 καὶ σημ. 12 ἐν σελ. 66.

3) Bernardy, Grundriss der Griech. Litteraturgeschichte, ἐκδ. 3, τόμ. 2, μέρ. 2, § 118, 4, σελ. 355-360. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Lehrs, Populäre Aufsätze, ἐκδ. 2, Leipzig, 1875, σελ. 133, καὶ ὁ Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1884, τόμ. 3, σελ. 433-440 καὶ ἰδίως σελ. 436.

Ἑλληνικοῦ πνεύματος θαυμασμός συμπάσης τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάντων τῶν διαπρεπεστάτων τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν, Hartung, Nauck, Motz, Woerinnann, Ἀλεξάνδρου von Humboldt, Bernardy, Lehrs, Bergk. Μόνον ἄλλοτός τις γραμματοδιδασκαλίδης ἠδύνατο νὰ μὴ θαλφθῆ ἐκ τοῦ ἐρασμιωτάτου τούτου κάλλους καὶ νὰ μὴ συγκινηθῆ ἐκ τῶν μυριοστόμων τούτων ἀλαλαγμῶν ἀνδρῶν σεμνοτάτων, καὶ μόνον κριτῆς ἀφραίνων καὶ λυσσῶν ἠδύνατο νὰ καταπτύη τοιαῦτα ἐγκαλλωπίσματα καὶ σεμνώματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μεταφερόμενα, τὰ ἀπόμουςα ταῦτα «πολὺ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἅμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνόν ὁ Σοφοκλῆς» καθυλακτῶν.

Σελ. 254. «Πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου (Ὀδ. Ε, 321 καὶ ἐξ.). Αὐτ. Ἄλμν ἢ παρ' Ὀμήρῳ δὲν εἶνε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν. Αὐτ. ἀπὸ πλυσισμένος περιμένει τὸν θάνατον». Ὁ Ὀμηρος λέγει «τέλος θανάτου ἀλεείνων» (Ὀδ. Ε, 326)».

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τῆς δεινῆς τρικυμίας, ἣτις ἐξεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς κεχολωμένου Ποσειδῶνος κατέλαβεν αὐτὸν παρὰ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων (Ὀδυσ. ε 282-332).

Τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ περιώνυμον ταύτην Ὀμηρικὴν τρικυμίαν ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὡς πρότυπον «πλάσματος ἀδροῦ», ὅπερ «ἐστὶ τὸ καὶ τῆ τῶν λέξεων καὶ τῆ τῶν νοημάτων κατασκευῆ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις» 1). Ὁ Λογγίνος ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου 2). Ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt ὡς μίαν τῶν μεγαλοπρεπεστάτων τῆς φύσεως περιγραφῶν, ἐξ ὧν προχείρως δύναται νὰ καταδειχθῆ τὸ ἐσφαλμένον τῆς γνώμης τῶν φρονούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠκίστα εὐπαθῶς εἶχον πρὸς τὰ ἐν τῇ φύσει γενό-

1) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου, κεφ. 72: Τὸ μὲν οὖν ἀδρὸν πλάσμα ἐκεῖνό ἐστι τὸ καὶ τῆ τῶν λέξεων καὶ τῆ τῶν νοημάτων κατασκευῆ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις· οἷόν ἐστιν «ὡς εἰπὼν σὺναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον, | χερσὶ τρῖαιναν ἐλών· πάσας δ' ὀρόθουνεν ἀέλλας | παντοίων ἀνέμων· σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε | γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ».

2) Λογγίνος, περὶ ὕψους, κεφ. 9, 13-14: Τῆς Ὀδυσσεΐας τὸ διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γῆρας. Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένῳ τὸν Ὀμηρον ἡλίῳ, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος. . . λέγων δὲ ταῦτ' οὐκ ἐπιλέησμαι τῶν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ χειμῶνων καὶ τῶν περὶ τὸν Κύκλωπα καὶ τινῶν ἄλλων, ἀλλὰ γῆρας διηγοῦμαι, γῆρας δ' ὅμως Ὀμήρου.

μενα και προς τὸ ἐν αὐτῇ καλὸν 1). Ἀπεμιμήθησαν δέ, ἡ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προσεπάθησαν νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτήν, ὁ χαρίεις Ἑλληνομυθιστοριογράφος Ἀχιλλεὺς Τάτιος ἐν τῇ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα μυθιστορίᾳ αὐτοῦ 2), ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος δραματικὸς Σαίξπηρ ἐν τῷ Ὁθέλλῳ αὐτοῦ 3) καὶ ὁ ἔξοχος Πορτογάλλος ἐποποιὸς Camoens ἐν τῇ ἐποποιίᾳ αὐτοῦ «die Lusiaden» 4).

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ Ὀμηρικὴ αὕτη τρικυμία, ἣν — κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν — ἀπεπειράθην νὰ ἐκθέσω ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματορίῳ, τὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μετὰ τῆς Ὀμηρικῆς μεγαλονοίας καὶ ὑψηλορρημοσύνης ἐπιποθῶν.

Ἄλλ' εἰς μάτην! Προβάλλει εἰς τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδιδασκάλων, λέγει ὅτι μετηνέχθησαν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν οὐχὶ πιστῶς δύο λέξεις «ἄλμν» καὶ «ἀλεείνων», λέγει ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου», καὶ ματαιοῦνται τὰ πάντα.

Ἄλλὰ τὸ δισχυρίζεσθαι ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου» ἄνευ ἀποδείξεώς τινος εἶνε ἔργον συκοφαντικόν. Ἄλλὰ τὸ διατείνεσθαι ὅτι «ἄλμν παρ' Ὀμήρῳ δὲν εἶνε ὅ,τι ἡμεῖς λέγομεν», χωρὶς νὰ λεχθῇ τί ἡμεῖς λέγομεν ἄλμν καὶ τί ὁ Ὀμηρος, εἶνε ἔργον ἀγεννές καὶ ἀνελεύθερον. Ἄλλὰ τὸ βεβαιοῦν ὅτι «εἶνε πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου» (Ὀδ. ε 319)

— τὸν δ' ἄρ' ὑπόβρυχα θῆκε πολὺν χρόνον . .
ὄψε δὲ δὴ ῥ' ἀνέδου, στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἄλμν
πικρὴν, ἣ οἱ πολλὴ ἀπὸ κρατὸς καλάρυζεν —

ἀποδοθέντα ἐν Ἀναγνωσματορίῳ μικρῶν Ἑλληνοπαίδων διὰ τῶνδε:
«ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τὰ κύματα παλαίει πρὸς τὸν θάνατον ὁ
δυστυχὴς Ὀδυσσεύς. Ὑστερον ἀπὸ πολλὴν ὥραν φαίνεται ἐπὶ τῶν
κυμάτων ἐπιπλέων. Ἀπηλπισμένος ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος

1) Alexander von Humboldts Kosmos, Stuttgart 1870, τόμ. 2, σελ. 7 καὶ σημ. 11 ἐν σελ. 66.

2) Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, λόγ. 3, κεφ. 1-6.

3) Schakespear's dramatische Werke übersetzt v. Schlegel und Tieck, Berlin 1873, τόμ. 12, Othello, zweiter Aufzug, erste Scene, σελ. 32 καὶ ἐξ.

4) Luis de Camoens, Die Lusiaden, aus dem Portugiesischen in Iamben übersetzt von Karl Citner, Hildburghausen, 1869, Gesang 6, στροφ. 70-94, σελ. 157-162.

τὴν πικρὰν ἄλμην. Ἡ θάλασσα τρέχει ὡς ποταμὸς ἀπὸ τὴν κεφαλὴν» εἶνε ἄλλο τι ἢ ἀναίσχυντος ψευδολογία; Μήπως ὁ Ὀδυσσεὺς παρ' Ὀμήρῳ εἶνε «ὑπόβρυχος», ἐν δὲ τῷ Ἑλλ. ἀναγνωσματαρίῳ κἀθηται ἐπὶ θρόνου φαεινοῦ ἐν τῷ ὑψηρεφῆ ἀνακτόρῳ τοῦ μεγαλήτορος Ἀλκινόου, τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων; 1) Μήπως παρ' Ὀμήρῳ ὁ Ὀδυσσεὺς ὀψὲ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδύσας «στόματος ἐξέπτυσεν ἄλμην πικρὴν», ἐν δὲ τῷ Ἑλλ. ἀναγνωσματαρίῳ «πῖνε καὶ ἦσθε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς» ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἀλκινόου; 2) Μήπως παρ' Ὀμήρῳ «ἄλμη . . πολλὴ ἀπὸ κρατὸς κελάρυζεν», ἐν δὲ τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ «κὰδ δὲ κάρητος οὔλας ἦκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας Παλλὰς Ἀθήνη;» 3). Καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ ὁ πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς, ὅπως καὶ παρ' Ὀμήρῳ, ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶνε ὑπὸ τὰ κύματα ἐξηγριωμένης θαλάσσης. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ ὕστερον ἀπὸ πολλὴν ὥραν φαίνεται ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐπιπλέων. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἄλμην. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ τρέχει ὡς ποταμὸς ἀπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸ ὕδωρ! Πῶς λοιπὸν καὶ ποῦ εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου»;

Περαιτέρω. Παρ' Ὀμήρῳ διὰ τῆς λέξεως «ἄλμη» σημαίνονται δύο τινά, οὐχὶ πολὺ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων. Δι' αὐτῆς σημαίνεται τό τε θαλάσσιον ὕδωρ, φύσει ἄλμυρόν, ὡς ἐν Ὀδυσσεΐα (ε 51) ὁ Ἑρμῆς

σεύατ' ἔπειτ' ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι εἰοικῶς,
ὅς τε κατὰ δεινοὺς κόλπους ἄλῶς ἀτρυγέτοιο
ἰχθυῶν ἀγρώσσων πυκινὰ πτερὰ δεύεται ἄλμη

καὶ τὸ «ἀλμῶδες», ὡς λέγει ὁ Θεόφραστος 4) ἢ ὁ «ἀλώδης ἐπίπαγος», ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος 5) καὶ ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν χωρίων:

1) Ὀμηρος, Ὀδύς. η 81. 85. 169.

2) Ὀμηρος, Ὀδύς. η 177.

3) Ὀμηρος, Ὀδύς. ζ 230.

4) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν αἰτιῶν 6, 10, 4: Διὰ τί ποτε ἐνίοις — φυτοῖς — ἐγγίγνεται γε καὶ πόθεν ἡ ἄλμυρίς . . ἐκεῖνο δ' ἂν τις ὁμοίως ἀπορρήσειε πόθεν καὶ ὑπὸ τίνος . . φαίνεται δὴ ἡ ἄλμη καὶ ὅλως τὸ ἀλμῶδες ἐπιπολάζον.

5) Πλούταρχος, Συμποσιακὰ προβλήματα 627 F.

— 'Όδυσσεύς . . σμερδαλέος δ' αὐτῆσι φάνη κέκακωμένος ἄλμη . .

— 'Αμφίπολοι, στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
ἄλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι . .

— Αὐτὰρ ὁ ἐκ ποταμοῦ χροά νίζετο δῖος 'Όδύσσεύς
ἄλμην, ἣ οἱ νῶτα καὶ εὐρέας ἄμπεχεν ὤμους.

— Παῦροι δ' ἐξέφυγον πολιῆς ἀλὸς ἠπειρόνδε
νηχόμενοι, πολλή δὲ περὶ χροῖ τέτροφεν ἄλμη 1).

'Εν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος 'Όμηρικῷ χωρίῳ λέγεται :

στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἄλμην πικρὴν 2),

ἐν δὲ τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνώσματαρίῳ λέγεται «ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἄλμην» καὶ ὁ κ. κριτῆς λέγει «ἄλμη ἢ παρ' 'Όμήρῳ δὲν εἶνε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν ἄλμην», ἔχων μὲν ὑπ' ὄψιν ἴσως τὸ λεξικὸν τοῦ Βυζαντίου, ἐν ᾧ φέρεται (ἐν λέξ. ἄλμη) «τὸ θαλάσσιον νερόν (μεγν.) ἢ θάλασσα — στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἄλμην πικρὴν» — ἀγνοῶν δὲ βεβαίως ἅμα μὲν πάντα τὰ ἄνω μνημονευθέντα χωρία τοῦ 'Όμήρου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Θεοφράστου, ἅμα δὲ ὅτι ἐνδεχόμενον καὶ ἀλλαχοῦ που πλὴν τοῦ λεξικοῦ τοῦ Βυζαντίου νὰ ὑπάρχη μῦθον τι σοφίας. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐν λέξ. «ἄλμη» φέρεται: Ἄλμη, Salsugo, Salsilano, vel Aqua salsa. Item Muria. Od. ε (53) quidam exp. Mare: ego potius Aquam salsam exp., ubi dicit δεύεται ἄλμη . . Rursus ε (322) ubi habetur: Στόματος δ' ἐξέπτυσε ἄλμην πικρὴν, Salsuginem interpret. malim. Ὅ ἐστιν — ἄλμη ἢ ἀλμυρότης, τὸ ἀλμῶδες, ὁ ἀλώδης ἐπίπαγος, ἢ τὸ ἀλμυρὸν ὕδωρ. Ἐπίσης ἢ σαλαμούρα, ἢ ἄρμη (κατὰ τὸν Βυζάντιον). Τὸ ἐν 'Όδυσ. ε 53 χωρίον τινὲς ἐρμηνεύουσι «θάλασσαν», ἐγὼ προτιμῶ «ὑδὼρ ἀλμυρόν», ἔνθα λέγεται δεύεται ἄλμη· καὶ πάλιν τὸ ἐν 'Όδ. ε. 322 χωρίον, ἔνθα φέρεται «στόματος δ' ἐξέπτυσε ἄλμην πικρὴν», προτιμῶ νὰ ἐρμηνεύσω «τὴν ἀλμυρότητα, τὸ ἀλμῶδες, τὸν ἀλώδη ἐπίπαγον — ὅπως τουτέστιν εἶνε φυσικόν, ὅπως ὁ 'Όμηρος ἀντιλαμβάνεται τὸ πρᾶγμα καὶ ὅπως ἐγὼ ἔγραψα ἐν τῷ Ἀναγνώσματαρίῳ μου. Μόνον τέλειον ἀπαιδευτος καὶ ἠκιστα σωφρονῶν δύναται νὰ εἶπη εἰς τὰ κουτουροῦ «ἄλμη ἢ

1) 'Όμηρος, 'Όδύσ. ζ 137. 218. 224. ψ 237.

2) 'Όμηρος 'Όδύσ. ε 322.

παρ' Ὀμήρῳ δὲν εἶνε ὃ τι ἡμεῖς λέγομεν», ἵνα εἶπη τι, ἀφοῦ ὡς κρι-
τῆς πρέπει νὰ εἶπη τι καὶ αὐτός. Ἀλλὰ

βέλτιστε, μὴ τὸ κέρδος ἐν πᾶσιν σκόπει—
λέγεις, ἃ δὲ λέγεις ἔνεκα τοῦ λαβεῖν λέγεις 1).

Περαιτέρω· Ἡ ἄλλη παρατήρησις τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὅτι, ἐνῶ
ὁ Ὀμηρος λέγει «τέλος θανάτου ἀλεείνων», ἐν τῷ Ἑλλην. ἀναγνω-
σματαρίῳ φέρεται «ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον», θὰ ἦτο
ὁρθή, ἂν προέκειτο περὶ παλαιᾶς τινος ἐξηγήσεως ἢ περὶ μεταφράσεως
τινος τοῦ Γαζῆ ἢ τοῦ Πολυλά ἢ τοῦ Voss ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου
μεταφραστοῦ τοῦ Ὀμήρου καὶ οὐχὶ περὶ Ἀναγνωσματαρίου, προω-
ρισμένου διὰ παιδάρια δεκαετῆ, ἔνθα χάριν τῆς ἐναργείας τῶν πρα-
γμάτων, χάριν τῆς ὁμοιότητος τοῦ τρόπου τῆς λέξεως, χάριν τῆς συμ-
φωνίας τῶν νοημάτων καὶ χάριν τοῦ παθητικοῦ τῆς ἐκφράσεως τὰ
παρ' Ὀμήρῳ

ἄλλ' οὐδ' ὡς σχεδὴς ἐπελήθετο, τειρόμενός περ,
ἀλλὰ μεθορμηθεὶς ἐνὶ κύμασιν ἐλλάβει' αὐτῆς,
ἐν μέσση δὲ καθίζε τέλος θανάτου ἀλεείνων» 2)

ἔδει νὰ ἀποδοθῶσιν, ὡς ἀπεδόθησαν· «Κολυμβῶν καὶ παλαίων πρὸς
τὰ ἄγρια κύματα φθάνει τὴν σχεδίαν, κάθηται ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς
καὶ ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον».

Ὅταν ναυαγός τις εὐρίσκηται εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν εὐ-
ρέθη ὁ Ὀδυσσεύς, τὸ μόνον πάθος, ὃπερ κατέχει σύμπασαν τὴν ψυ-
χὴν αὐτοῦ εἶνε ἡ ἀπελπισία· τόσον δὲ τοῦτο εἶνε ψυχολογικῶς ἀληθές,
ὥστε εἰς τέσσαρα διάφορα στάδια τοῦ ναυαγίου τούτου τετράκις ὁ
Ὀδυσσεύς ἀπροκαλύπτως ἐκφράζει τὴν κατέχουσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἀπελπισίαν καὶ δὴ·

α'.) ἐν ἀρχῇ τῆς τρικυμίας (ε 298 - 312):

ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν
«ὦ μοι ἐγὼ δειλός. τί νύ μοι μήκιστα γένηται;
δεῖδω μὴ δὴ πάντα θεᾶ νημερτέα εἶπεν,
ἢ μ' ἔφατ' ἐν πόντῳ, πρὶν πατρίδα γαῖαν ἰκέσθαι,

1) Μένανδρος, ἀπ. 854 καὶ 776. Κοσκ τόμ. 3, σελ. 228 καὶ 216. •

2) Ὀμηρος, Ὀδύς. ε 324.

ἄλγε' ἀναπλήσειν· τὰ δὲ νῦν πάντα τελεῖται.
. . νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὄλεθρος.
τρισυμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἳ τότε' ὄλοντο
Τροίην ἐν εὐρείῃ, χάριν Ἀτρεΐδῃσι φέροντες.
καὶ δὴ ἔγωγ' ὄφελον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν
ἡματι τῷ, ὅτε μοι πλείστοι χαλκήρεα δοῦρα
Τρῶες ἐπέρριψαν περὶ Πηλείωνι θανόντι.
τῷ κ' ἔλαχον κτερέων, καὶ μεν κλέος ἦγον Ἀχαιοί·
νῦν δέ με λευγαλέῳ θανάτῳ εἴμαρτο ἀλῶναι 1).

β'.) μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Λευκοθέας παροχγὴν τοῦ κρηδέμενου ('Ὀδυσ.
ε 355):

ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν
αὖ μοι ἐγώ, μὴ τίς μοι ὑφαίνῃσιν δόλον αὐτε
ἀθανάτων, ὅτε με σχεδίας ἀποθῆναι ἀνώγει ».

γ'.) μετὰ τὴν κατάθραυσιν τῆς σχεδίας ('Ὀδ. ε 388):

ἔνθα δῶν νύκτας δύο τ' ἡματα κύματι πηγῷ
πλάζετο, πολλὰ δέ οἱ κραδίη προτιόσσετ' ὄλεθρον.

δ.) ὅταν παρὰ τὰς ἀκτὰς τῶν Φαιάκων παλαίων πρὸς τὰ κύματα

«δοῦπον ἄκουσε ποτὶ σπιλάδεσσι θαλάσσης
καὶ τότε' Ὀδυσσεὺς λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ,
ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν
ᾧ μοι . . ἔκβασις οὐ πῆ φαίνεθ' ἄλλος πολιοῖο θύραζε 2).

Καὶ κατὰ τὴν παρὰ τῷ Ἀχιλλεῖ Τατίῳ δὲ περιγραφὴν τρικυμίας τὸ αὐτὸ ψυχολογικὸν φαινόμενον ἐμφανίζεται. Ἀπελπισία τελεία τῶν ναυαγῶν «αἰεὶ τὸν θάνατον προσδοκῶντες» — καὶ πάλιν· «παραδόντες ἑαυτοὺς τῇ τύχῃ, ρίψαντες τὰς ἐλπίδας», — καὶ πάλιν· «ἀπόσοι μὲν οὖν παραχρῆμα τῆς ἄλμης πιόντες κατεσχέθησαν, οὗτοι μετριωτέραν ὡς ἐν κακοῖς ἔσχον τὴν συμφορὰν, οὐκ ἐνδιατρίψαντες τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ» — καὶ πάλιν· «πολλοὺς ἤδη τῷ φόβῳ θανάτους ὑπεμείναμεν» 3).

1) Ταῦτα κατὰ λέξιν προσπαθεῖ νὰ ἀπομιμηθῇ ὁ μέγας τῆς Πορτογαλλίας ἐποποιὸς Luis de Comoens, ἔσμα 6, στροφή 83, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 160. «O, glücklich Jene, welche durch die Spitzen» κτλ.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ε. 401. 406.

3) Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, λόγ. 3, κεφ. 1-6.

Ἄμαρτημα λοιπὸν εἶνε καὶ δὴ «περὶ τὰ πράγματα», ὅταν ὑποχρεώσεως μηδεμιᾶς ὑφισταμένης, ὅπως ἀνταποδοθῆ κατὰ λέξιν τὸ ἀρχαῖον κείμενον, καὶ τῶν νοημάτων μὴ ἀλλοιουμένων μηδὲ συνταρασσομένων κατορθωθῆ ἐν παιδαρίοις δεκαετέσι νὰ κατασταθῆ ἐναργέστερον τὸ πρᾶγμα, ὁμοιομορφότερος ὁ τρόπος τῆς λέξεως καὶ παθητικωτέρα ἡ ἔκφρασις;

Ἄλλὰ δεδόσθω ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ τῆς σημασίας τῆς λέξεως «ἀλεείνων» ἐγράφη «κάθηται ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχεδίας καὶ ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον», ἀντὶ νὰ γραφῆ «κάθηται ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχεδίας καὶ διαφεύγει τὸν θάνατον» καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἄλλη ἐγράφη «ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἄλμην», ἀντὶ νὰ γραφῆ «ἀποπτύει ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸ πικρὸν θαλάσσιον ὕδωρ», ἦτο τοῦτο λόγος, ὅπως ἀποκολλήσωσιν οἱ κ. κριταὶ τὴν μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων ἐπικοινωνίαν ἐνός τῶν ἐξοχωτέρων ἀριστουργημάτων τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ παρᾶσχωσιν αὐτοῖς «τὰ περιττώματα τῶν πτηνῶν καὶ τὰς κοπρισμένας κλίνας τῶν μεταξοσκωλήκων καὶ τὴν σακκορράφαν καὶ τὰ σπασμένα γυαλιὰ τοῦ Andersen καὶ τὰ ζουμιά καὶ τὲς γαβάθες τοῦ Περομήτρου» τοῦ Grimm;

Ἄλλ' αὕτη εἶνε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων! — «Οἷς γὰρ ἕκαστος χαίρει πραττομένοις, ἐκείνοις οὗτος καὶ λεγομένοις ἠσθήσεται» 1) — «Καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ κατ' ἀλήθειαν εὐφυΐα, τὸ δύνασθαι καλῶς ἐλέσθαι τὸ ἀληθές καὶ φυγεῖν τὸ ψεῦδος· ὅπερ οἱ πεφυκότες εὖ δύνανται ποιεῖν· εὖ γὰρ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες τὸ προσφερόμενον εὖ κρίνουσιν τὸ βέλτιστον» 2). — Ἄλλ' — «ἀμουσία τὸ πλεόν μέρος ἐν βροτοῖσιν λόγων τε πλῆθος» 3).

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω· σελ. 300. «Ὁ ὄγκος αὐτῶν τῶν ἀστρῶν εἶνε πολὺ μεγαλείτερος ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς γῆς». Καὶ τῶν δευτερευόντων πλανητῶν, καὶ τῆς Ἀφροδίτης;».

1) Ἑρμογένης, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 6'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 315. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 358 ἐν τέλει.

2) Ἀριστοτέλης, Τοπικά 163, 6, 14.

3) Κλεόβουλος, ἀπ. I Bergk, Poet. Lyr. Graeci, Lipsiae, 1882, τόμ. 3, σελ. 201.

Ἡ παράγραφος, ἧς τινος ἀπόσπασμα εἶνε τοῦτο, ἐπιγράφεται «Τὰ ἄστρα (κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ Πλούταρχον), ὅπερ εἶνε τμήμα τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἐπιγραφομένου «ὁ κόσμος» (κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς). — Τὰ κείμενα ἔχουσιν οὕτως· «Θαλῆς γεώδη μὲν ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα. — Ἡρακλείδης καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν, γῆν περιέχοντα ἀέρα τε καὶ αἰθέρα ἐν τῷ ἀπείρῳ αἰθέρι· ταῦτα δὲ τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεται· κοσμοποιοῦσι γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων 1). — Τὴν γῆν ἐν τῶν ἀστρῶν ποιοῦσιν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς γῆς ὄγκος πηλίκος ἂν τις εἴη πρὸς τὰ περιέχοντα μεγέθη οὐκ ἄδηλον· ἤδη γὰρ ὠπταί διὰ τῶν ἀστρολογικῶν θεωρημάτων ἡμῖν ὅτι πολὺ καὶ τῶν ἀστρῶν ἐνίων ἐλάττων ἐστίν 2). — Οἱ Στωϊκοὶ σφαιρικοὺς τοὺς ἀστέρας, καθάπερ τὸν κόσμον καὶ ἥλιον καὶ σελήνην 3) — Σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα, καθάπερ οἱ τε ἄλλοι φασὶ καὶ ἡμῖν ὁμολογούμενον εἰπεῖν» 4).

Ἄνταπέδωκα δ' ἐγὼ ταῦτα οὕτως· «Τὰ ἄστρα εἶνε ὅμοια μὲ τὴν γῆν. Τὰ ἄστρα ἔχουσι καὶ αὐτὰ ἠπείρους, ὠκεανούς, ὄρη, ζῶα καὶ φυτά, ὅπως καὶ ἡ γῆ. Ὁ ὄγκος τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶνε πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς γῆς. Εἶνε δὲ σφαιροειδῆ, ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ἡ γῆ». Ἄν δὲ ἐν τῷ ἀντιγραφέντι κειμένῳ ἐξέπεσον αἱ λέξεις «τινῶν ἐξ» καὶ ἐκπεσοῦσαι παρωράθησαν 5), οὐδεμία ἄλλη ἐξήγησις ἦτο δυνατὴ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ «καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεὺς»; Ἐκ τῆς τάξεως τῶν τοιούτων «κ. συγγραφέων» εἶνε οἱ σφαλλόμενοι περὶ τὰ παιδικὰ ταῦτα μαθήματα ἢ ἐκ τῆς τάξεως τῶν τοιούτων κ. κ. κριτῶν οἱ τὸσον μικροψύχως καὶ τὸσον ἀνελευθέρως κρίνοντες;

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεὺς· οὕτω . . . σελ. 304 «ἡ γῆ εἶνε στρογγύλη . . . Ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶνε κυκλοτερῆς».

Ὁ συγγραφεὺς σφάλλεται ἢ ὁ κ. κριτῆς εἶνε ἀμαθέστατος τοῦ ἔργου, δι' ὃ μισθοδοτεῖται καὶ ἐξ οὗ ἀποζῆ; Καὶ «τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε στρογγύλον» καὶ «ἡ γῆ εἶνε στρογγύλη» καὶ «ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶνε κυκλοτερῆς» εἶνε τὸσον Ἑλληνικά, ὅσον Ἑλλ.

1) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφους φυσικῶν δογμάτων 288 D καὶ F.

2) Ἀριστοτέλης, περὶ Οὐρανοῦ 296, α, 25. — Μετεωρολογικά 339, 6, 6.

3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφους κτλ. 889 A.

4) Ἀριστοτέλης, περὶ Οὐρανοῦ 290, α, 7.

5) X. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνώσμ. τῆς Δ' τάξεως σελ. 300 (χειρόγραφον).

λινες εἶνε ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλούταρχος. Ἀπόδειξις δέ· Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Τὴν γὰρ γῆν ἐκ κύβων συστησάμενος — ὁ Πλάτων — σφαιροειδὲς αὐτῆς γεγονέναι τὸ σχῆμά φησι καὶ στρογγύλον» 1). Λέγει ὁ Πλάτων: «Εὐρηκέναι ῥῆμιν διδάσκαλον τῆς αἰτίας περὶ τῶν ὄντων κατὰ νοῦν ἐμαυτῷ τὸν Ἀναξαγόραν, καὶ μοι φράσειν πρῶτον μὲν, πότερον ἢ γῆ πλατεῖά ἐστίν ἢ στρογγύλη» 2). Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Οὐδὲν αὐτοὺς ἀπιστεῖν δεῖ μὴ κυκλωτεροῦ τὸν ὄγκον εἶναι τῆς γῆς» 3).

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω σελ. 327: «Ἐκ τῶν ἔαρινῶν (ἀνθέων) ἀκόμη καὶ πρὶν παρέλθῃ ἐντελῶς ὁ χειμῶν, πρῶτον φαίνεται εἰς τοὺς ἀγροὺς τὸ λευκόϊον, ὕστερον τὸ φλόγινον ἴον, μετὰ ταῦτα ὁ νάρκισσος». — Ὁ νάρκισσος ἀνθεῖ ἐν μέσῳ χειμῶνι».

«Χάριεν τὸ τοῦ Διογένους πρὸς τινα νεανίσκον ὀφθέντα μὲν ἐν τῷ καπνλεῖῳ, καταφυγόντα δὲ εἰς τὸ καπνλεῖον,

1) Πλούταρχος, Πλατωνικά ζητήματα, 1004 Α.

2) Πλάτων, Φαίδων 97 D. Προβλ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Stallbaum αὐτόθι σημειούμενα.

3) Ἀριστοτέλης, περὶ Οὐρανοῦ 294, α, 7. — Ὁ ὀρισμὸς τοῦ στρογγύλου εὔρηται παρὰ Πλάτωνι ἐν Παρμενίδῃ σελ. 137 E: «Στρογγύλον γέ ποῦ ἐστὶ τοῦτο οὐ ἂν τὰ ἔσχατα πανταχῇ ἀπὸ τοῦ μέσου ἴσον ἀπέχη». «Σημαίνεται δὲ διὰ ταύτης τῆς λέξεως πᾶν τὸ ἔχον σχῆμα περιφερές, πᾶν τὸ ἔχον σχῆμα μὴ εὐθύ, πρὸς ὃ ἀντιτίθεται ὁ κύλινδρος, ὁ κύκλος, τὸ σφαιροειδές, ἡ σφαῖρα (Πλάτων, Παρμενίδης 137 D. Τίμαιος 73 D. Πρόκλος εἰς Πλάτωνος Παρμενίδην 112 καὶ 113). — Ὀριγένης, κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος, βιβλ. Α (ἔκδ. E Miller 1851, σελ. 11) περὶ τοῦ Ἀναξιμάνδρου: Τὸ δὲ σχῆμα αὐτῆς (τῆς γῆς) . . στρογγύλον κλονι παραπλήσιον. — Πλούταρχος, Συμποσιακ. Προβλημ. 704 B: Ἐμοὶ δ', εἶπεν, ἐδόκει καὶ μίμημα τῆς γῆς ἢ τράπεζα εἶναι· πρὸς γὰρ τὸ τρέφειν ἡμᾶς καὶ στρογγύλη καὶ μόνιμός ἐστι καλῶς ὑπ' ἐνίων ἐστία καλεῖται — Ἀριστοτέλης, Μετεωρολογικά 363, α, 27: Ὁ τοῦ ὀριζοντος κύκλος . . στρογγύλος. — Αὐτόθ. Περὶ ζῶων γενέσεως 758, α, 9: Ἡ μορφή στρογγύλη τὴν ἰδέαν οὔσα καὶ σφαιροειδής. — Διογένης Λαέρτιος, 8, 48 καὶ 9, 21: Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν οὐρανὸν πρῶτον ὀνομάσαι τὸν Πυθαγόραν φασὶ Φαβωρίνος κόσμον καὶ τὴν γῆν στρογγύλην· ὡς δὲ Θεόφραστος Παρμενίδην . . πρῶτος δ' οὗτος τὴν γῆν ἀπέφηνε σφαιροειδῆ. — Αὐτόθ. 9, 57: Ἐδόκει δ' αὐτῷ — Διογένηι τῷ Ἀπολωνιάτῃ — τάδε· Στοιχείον εἶναι τὸν ἄερα . . καὶ τὴν γῆν στρογγύλην. — Πλούταρχος περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις 894 A: Ὁ δ' Ἐπίκουρος . . στρογγυλαίρεσθαι τὴν χάλαζαν καὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ὑποπεπλασμένον. — Πρόκλος εἰς Πλάτωνος Παρμενίδην 112: Τὸ δὲ στρογγύλον τὸ εἰς ἐσὺτὸ συννεῦον . . τοῦτο δὲ Παρμενίδης μνημονεύει «σφαίρης ἐταλλίχιον ὄγκω μεσόθεν ἰσοπαλὲς πάντη» τὸ ὄν ἀποφηνάμενος . . ὃ δὲ εἰς ἄλλο βλέπων ἀποφάσκει τὸ σφαιρικὸν εἶδος ἢ καταφάσκει τοῦ ἐνός» Ἴδε περὶ τούτων καὶ Schaubach, Geschichte der Griechischen Astronomie, Göttingen 1802, σελ. 101 καὶ 250.

« ὄσω » γὰρ εἶπεν « ἐνδοτέρω φεύγεις, μᾶλλον ἐν τῷ καπνολεῖῳ γίγνη » 1).

Ταῦτα γνωμοτυπῶν λέγει ὁ ἡμέτερος κριτής. Ἄλλὰ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπάρχει καὶ τις Θεόφραστος ὀνομαζόμενος, ὅστις ἐκ παχυλῆς ἀμαθείας ἴσως λέγει τὰ ἐναντία τοῖς τοῦ πολυμούσου κριτοῦ ἡμῶν οὕτως: « Τῶν δ' ἀνθῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐκφαίνεται τὸ λευκόιον, ὅπου μὲν ὁ ἀήρ μαλακώτερος εὐθὺς τοῦ χειμῶνος, ὅπου δὲ σκληρότερος ὕστερον ἐνιαχοῦ τοῦ ἥρος. Ἄμα δὲ τῷ ἰψῆ μικρόν τι ὕστερον καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον· ταῦτα γὰρ πολὺ ἐκτρέχει τῶν ἄλλων· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νάρκισσος καὶ τὸ λείριον » 2). Καὶ οἱ μὲν ἀναγνωσματριογράφοι εἶνε ὑπόχρεοι νὰ γινώσκωσι ταῦτα καὶ τούτοις νὰ ἔπωνται, οἱ δὲ κριταὶ αὐτῶν εἶνε ἐλεύθεροι οὐδὲν μὲν τούτων νὰ γινώσκωσι, νὰ ἔπωνται δὲ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σοφίᾳ γνωμοτυποῦντες καὶ ἀσεβοῦντες ἐν παντί. Ἄλλ'

« ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν ».

« Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω... σελ. 309 « ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν ». Ὁ λάρος, ἡ νῆσσα κτλ. ».

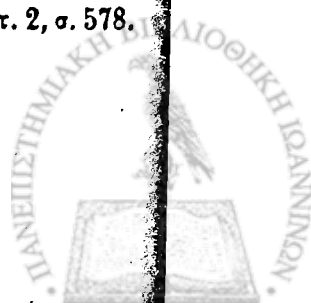
Ἄλλὰ μάκαρ Ἄηρ διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον Ἄντικύραν 3).

Τὸ κακιζόμενον τοῦτο χωρίον ἔχει οὕτως: « Ὁ κόσμος εἶνε περικαλλέστατος καὶ ἡ τάξις ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς αὐτὸν τελειοτάτη. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τότε, ὅτε ὁ μέγας Δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἐδημιούργησεν αὐτόν, τὰ ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κινοῦνται πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν. . . Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὁ ἥλιος λάμπει, οἱ ἀστέρες στίλβουσιν, οἱ ἄνεμοι πνέουσιν, οἱ ποταμοὶ ρέουσιν, ἡ σφαῖρα κυλίεται, ὁ κύβος ἴσταται, οἱ ἰχθύες κολυμβῶσι, τὰ πτηνὰ πετῶσιν, αἱ ἀηδόνες ψάλλουσι, τὰ ῥόδα εὐωδιάζουσι. Ποτὲ οἱ ποταμοὶ δὲν ἐστάθησαν, ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν, ποτὲ οἱ ἰχθύες δὲν ἐπέταξαν, ποτὲ τὰ ῥόδα δὲν ἔψαλλαν. Ποτέ, ἀπὸ τῆς ὥρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πλάσις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ, ἕως τώρα! Ἡ τάξις τοῦ κόσμου εἶνε τελειοτάτη ».

1) Πλούταρχος, Πῶς ἂν τις ἀλοθοῖτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῆ 82 C.

2) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν ἱστορ. 6, 8, 1. Πρὸς καὶ 6, 6, 9.

3) Δίφιλος ὁ κωμικός, ἀπ. 126, στίχ. 6, Kock, Comic. Attic. fragm. τ. 2, σ. 578.

Τὰ καταπτύομενα ἐνταῦθα διὰ τῆς ὑπερσόφου ταύτης παρατηρήσεως εἶνε κατὰ τὰ περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ ὑψηλοτάτου τούτου τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος διθυράμβου, τῆς λιγυρωτάτης ταύτης ᾠδῆς πρὸς τὸν μετ' ἄκρας σοφίας κυβερνῶντα τὸν κόσμον Δημιουργὸν τοῦ Παντός τάδε: «Ὡσπερ ἂν εἴ τις ἐξ ἀγγείου ὁμοῦ ρίψειε σφαῖραν καὶ κύβον καὶ κῶνον καὶ κύλινδρον· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν κατὰ τὸ ἴδιον κινήθησεται· σχῆμα· ἢ εἴ τις ὁμοῦ ζῶον ἐνυδρόν τε καὶ χερσαῖον καὶ πτηνὸν ἐν τοῖς κόλποις ἔχων ἐκβάλλοι· δῆλον γὰρ ὅτι τὸ μὲν νηκτὸν ἀλλόμενον εἰς τὴν ἑαυτοῦ δίαιταν ἐκνήξεται, τὸ δὲ χερσαῖον εἰς τὰ σφέτερα ἦθη καὶ νομοὺς διεξερπύσει, τὸ δὲ ἀέριον ἐξαρθὲν ἐκ γῆς μετάρσιον οἰχθήσεται πετόμενον, μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας πᾶσιν ἀποδούσης τὴν οἰκείαν εὐμάρειαν» 1).

Ἐρωτῶ νῦν πάντα σωφρονοῦντα ἄνθρωπον· Ἡ παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λάρος καὶ ἡ νῆσσα κτλ. κολυμβῶσιν, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπη «τὸ δὲ ἀέριον ἐξαρθὲν ἐκ γῆς μετάρσιον οἰχθήσεται πετόμενον», οὐδὲ ἐγὼ νὰ γράψω «τὰ πτηνὰ πετῶσιν . . ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν», εἶνε παρατήρησις σωφρονοῦντος ἀνθρώπου; Ἄν δὲ ἐγράφετο ὅτι «τὰ πτηνὰ κολυμβῶσιν», διότι καὶ ὁ λάρος καὶ ἡ νῆσσα ἔστιν ὅτε κολυμβῶσι, τότε διὰ τί νὰ μὴ γραφῆ ὅτι καὶ «οἱ ἰχθύες λαλοῦσιν», ἀφοῦ ὁ μὲν σκάρος «φθέγγεται ἰκμαλέην λαλαγήν», ὁ δὲ ποτάμιος χοῖρος «λαλεῖ» καὶ «ὁ βῶξ φωνὴν προίεται» 2), νὰ ἐξεικονισθῆ δ' οὕτως ὁ κόσμος ὅχι ὅπως ἐδημιούρ-

1) Ἀριστοτέλης, περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον 398, 6, 27 καὶ ἐξ. Πρβλ. καὶ σελ. 399. — Ταῦτά καὶ ὁ Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ 8, 10, 10 καὶ 11: Καὶ γὰρ ἐπὶ πάντων ὁ θεός, καὶ πάντ' ὑποτέτακται καὶ στάσιν εἴληφεν· ὥστε τοὺς ἀνθρώπους καταλαμβάνειν ἀκίνητα εἶναι ταῦτα. λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον, ὡς οὐδέποτε γέγονεν οὐρανὸς γῆ, γῆ δ' οὐρανός, οὐδ' ἥλιος σελήνη λάμπουσα, οὐδὲ σελήνη πάλιν ἥλιος, οὐδὲ ποταμὸς θάλασσα, οὐδὲ θάλασσα ποταμός. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ζώων ὁ αὐτός ἐστι λόγος. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἔσται θηρίον, οὐδὲ θηρίον ἄνθρωπος. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ ταῦτόν ὑπάρχει φυτῶν τε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἀμετάβλητα μὲν ἔστι, τὰς αὐτάς δὲ ἐν αὐτοῖς τροπὰς λαμβάνει καὶ φθοράς. Ἡ στάσις οὖν ἡ θεία κατὰ ταῦτα ἂν λέγοιτο, πάντων ὑποκειμένων τῷ θεῷ. — Πρβλ. καὶ Ὀμήρου ἐπιγράμμ. 3, εἰς Μίδην καὶ τὸ τοῦ Κλεοβούλου ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ Μίδα παρὰ Διογένη. τῷ Λαερτίῳ βιβλ. 1, κεφ. 6, 89-91.

2) Ὀππιανός, Ἀλιευτικά 1, 134: Καὶ σκάρον, δὲ δὴ μόνος ἐν ἰχθύσι πᾶσιν ἀναύδοις | φθέγγεται ἰκμαλέην λαλαγήν. — Ἀριστοτέλης, ἀποσπ. Ζωικά, 300 καὶ 301, ἐκδ. Rose, Lipsiae 1886, σελ. 228-229: Καίτοι μόνους εἰρηκότος Ἀριστοτέλους φθέγγεσθαι σκάρον καὶ τὸν ποτάμιον χοῖρον . . οὐδεὶς ἰχθύς λαλεῖ, μόνος δὲ ὁ λεγόμενος σκάρος καὶ ὁ ποτάμιος χοῖρος . . καὶ οἱ σκάροι λέγονται φωνεῖν . . βῶξ Ἀριστοτέλης δὲ ὅτι μόνος τῶν ἰχθύων φωνῆν προίεται καὶ οὕτως ὠνόμασται.

γησεν αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης τῶν πάντων, οὐδ' ὅπως ἀντελήφθη αὐτὸν ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Κλεόβουλος, ὁ Εὐσέβιος καὶ πάντες οἱ σωφρονοῦντες, ἀλλ' ὅπως ἰνδάλλεται ἐν τῇ διανοίᾳ ἀνθρώπων μελαγχολῶντων καὶ ἀλλοφρονούντων;

Οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τὰς ἀποφάνσεις τῶν ταχθέντων ὑπὸ τῆς πολιτείας νὰ κρίνωσιν αὐτά. Οὐδεμία τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν παρελείφθη. Ἐξετέθησαν πᾶσαι, ἵνα οἱ φιλοτιμότεροι τῶν νεωτέρων προσέρχωνται τοῦ λοιποῦ εἰς τε τὴν συγγραφὴν καὶ τὴν κρίσιν ἔργων τοιούτων περισσότερον παρεσκευασμένοι καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας εἰς πράγματα τοιαύτης σπουδαιότητος. Ἔχω ἀκράδαντον τὴν πεποιθήσιν ὅτι θὰ ἔλθῃ καιρός, καθ' ὃν θὰ εὐρίσκωσιν ἀνεξήγητον οἱ μεθ' ἡμᾶς τὸ νῦν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν γράμμασιν τελούμενον. Θὰ εὐρίσκωσιν ἀνεξήγητον τουτέστι πῶς ἄνθρωποι ὅλως ἀπαράσκευοι ἀνελάμβανον τὴν διεξαγωγὴν τοιούτων βαρυσημάτων πραγμάτων· πῶς ἄνθρωποι ἐλαστικὴν τὴν συνείδησιν ἔχοντες ἐγκατεμίγνουσιν εἰς ὑποθέσεις ὑψίστου καὶ παγκοίνου συμφέροντος τὰ ἀγεννῆ αὐτῶν προσωπικὰ καὶ πατριαστικὰ πάθη. Ἡ ζωτικότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶνε μεγίστη καὶ ἡ εὐγένεια σύμφυτος. Ἡ πονηροκρατία, ἡ ἀπὸ πολλοῦ καταλυμαιομένη τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλῶνον χωρὰν ἡμῶν, κατεπλάκωσεν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφάνισεν αὐτά. Ἡ πονηροκρατία αὕτη θὰ παρέλθῃ, καὶ τότε θὰ ἀναλάμψῃ καὶ αὖθις ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀρχηγόνῳ στιλπνότητι ἡ δαιμονία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος οὐσία καὶ τὸ γενναῖον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦθος. Οὕτω δὲ τὸ πολυπαθὲς καὶ καθυβρισθὲν τοῦτο ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, καταλαμβάνον καὶ αὖθις ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἐθνῶν τὴν θέσιν, ἐξ ἧς μυρίοι βάρβαροι καὶ μυρία ἐπιβουλαὶ ἐξετόπισαν αὐτό, οὐ μόνον αὐτὸ θὰ γείνη ὁ ἐνθερμότερος λάτρης τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀκτινοβολοῦν — τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ — ἐκ τῆς οὐρανίας αὐτοῦ ὑποστάσεως τὰς συμφύτους αὐτῷ θερμαντικὰς καὶ φωτιστικὰς ἀκτῖνας τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ θὰ συνεχίσῃ τὸ ἀπὸ τοσοῦτου ἤδη χρόνου διακοπὴν ἐκπολιτιστικὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔργον, ὅπερ μάτην οἱ αἰῶνες ἀναμένουσιν ἀπὸ ἔθνῶν μέγα δυναμένων καὶ ὀγκηρῶν, τὰ μάλιστα μὲν ἐξευρωπαϊσθέντων, οὐδ' ὅπως οὖν δὲ ἐξελληνισθέντων.

ΠΙΝΑΞ

τῶν καθ' ἡμᾶς ποιᾶν τινα σχέσιν
μετὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐχόντων Ἑλλήνων.

- Ἀδαμόπουλος* σελ. 97.
Ἀποστολόπουλος Θ. 87, 88, 90, 93, 96, 172.
Ἀργυριάδης Ἰ. 17, 32, 38, 41, 43, 64, 65, 69, 87, 88, 93, 96, 97, 151, 160, 173, 174, 253.
Βαλαωρίτης Ἀριστοτέλης 488, 489, 490.
Βεργαρόδωκος Δημήτριος 120.
Βηλαρᾶς 363, 498.
Βιζυηνός Γεώργιος 363.
Βικέλας Δημήτριος 35, 389.
Βλάχος Ἄγγελος 4, 332, 363, 488, 489, 490, 562.
Βρατσάνος Μ. 18, 22, 23, 24, 28, 38, 40, 43, 61, 87, 88, 97, 100, 116, 146, 153, 199, 256, 264, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 363, 535.
Βυζάντιος Σκαρλ. 335, 339, 344, 348, 350, 358, 571, 584, 569.
Γαζής 597.
Δαμιανός 363, 366.
Δουκάκης 17, 32, 43, 65.
Δρατῆς 23.
Δροσίνης Γεώργιος 363, 366.
Ζαγχογιάννης Δημήτριος 14.
Ζησίον Κ. 17, 32, 38, 39, 42, 43, 54, 64, 65, 67, 70, 71, 72, 76, 81, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 151, 482, 500, 547, 565.
Καββαλιεράτος 92, 94.
Καλλιφρονᾶς Δ. 15, 35.
Καρασούτσας Ἰωάν. 363, 488, 489.
Κοκκώνης 23, 38.
Κοριδάρης 89, 91, 96.
Κόντος Κωνσταντῖνος 120, 334, 375.
Κοραῆς 251, 332· ὁ σοφός 406· ὁ μέγας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους διδάσκαλος 426.
Κουκουλά Σμαράγδα 347.
Κουλούμπαρδος 93, 98, 99, 100, 101.
Κουμανούδης Στέφανος 355, 375.
Κουρτίδης 18, 32, 34, 35, 36, 39, 40, 43, 60, 62, 66, 67, 74, 83, 84, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 110, 115, 122, 125, 126, 127, 146, 152, 153, 199, 304, 363, 371, 399, 400, 401, 409, 415, 416, 468, 498, 535, 565, 578, 590.
Κωνσταντινίδης 23.
Λάζος 88.
Λιβαδάς 90.
Μαρτζώκης 490, 495, 498, 499.

- Μαυρογιάννης* 490, 498, 499.
Μελᾶς Δέων 35, 39, 332.
Μεταξᾶς Κ. 6.
Μηλιαράκης Σπυρίδων 6, 35, 98, 102, 347, 352, 353, 354, 356.
Μησιτζῆς 23, 89, 96.
- Οικονόμου Π. Π.* 23, 38, 252, 253, 269.
Ὀρφανίδης Θεόδωρος 489.
- Παταζίδης Ἰωάννης* 120, 375.
Παπαβασιλείου Γ. 366, 398, 407, 416.
Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντῖνος 39, 560.
Παράσχος Ἀχιλλεύς 489, 490.
Παρίσης 357.
Παυλάτος 23, 87, 88.
Πετρίδης Δ. 35.
Πολίτης Νικόλαος 332, 375.
Πολυᾶς 597.
Ποτηρόπουλος 6, 356.
Προβιλέγγιος Ἀριστομένης 488, 489.
Πούλιος Χαρ. 36, 102, 105.
Πρωτόδικος Ἰω. 17, 32, 42, 56, 64, 151, 288, 289, 290, 304, 332, 336, 337.
- Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος* 363, 488, 489.
Ραφτάνης Σέργιος 39.
Ραφτόπουλος 489.
- Σακελλαρόπουλος Μ.* 87, 88, 89, 97, 103, 105.
Σιμόπουλος Ἰ. 17, 32, 38, 42, 43, 54, 63, 64, 65, 360, 411, 424, 476.
Σκορδέλης 93, 94, 98, 101, 102, 103.
Σκυλίτης 489.
Σοῦτσος Ἀλέξανδρος 488, 489—Παναγιώτης 416.
Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων 3, 4.
- Ταταλίδης Ἡλίας* 363.
- Φιλάρετος Πέτρος* 6.
Φέρμπος Π. 490, 495, 498.
- Χατζιδάκις Γεώργιος* 120, 375.
Ψαρᾶς Π. 356.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Ἄγαθά τὰ μέγιστα ἐν τῷ κόσμῳ τρία
σελ. 328.

ἀγία Γραφή ἐν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγα-
θῶν τοῦ κόσμου 328 — τὸ σεμνὸν πνεῦμα
αὐτῆς 420.

ἀγοραῖα 199 — ἀγοραῖον τῆς λέξεως 113.

ἀγροῖκα 199 — ἀγροῖκος καὶ ἀπαίδευτος
γνώμη 504.

ἀγωγή νέων 422.

ἀδολέσχης 312 — ἀδολεσχία 144, 313,
314, 511, 512· γραῶδης 135.

ἀηδῆ 129 — ἀηδία 118, 331, 397 — ἀη-
δίαι Bassetow 397.

αἰνίγματα 180, 183, 186, 189, 190,
285, 303, 312, 314 — αἰνιγματώδης
περιγραφή 311.

αἰσθημάτων πτωχεία 118.

αἰσχρολογία 407.

Αἰσώπειοι μῦθοι 42, 66, 193, 218, 219,
248, 252, 253, 268, 269, 277, 288,
294, 312, 336, 338, 354, 355, 358,
359, 361, 365, 366, 369, 371-432 —
οὐσία αὐτῶν 377, 395 — φράσις αὐτῶν
475 — ὕφος καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν 478
— λαμπρότατοι καὶ εἰς πάντα τὸν κό-
σμον γνωστότατοι 449 — κειμήλιον τι-
μαλφέστατον τῆς ἀνθρωπότητος 390 —
ἀνθρῶπικοί 430 — ἐν τοῖς ἀλφαθητα-
ρίοις τῶν Γερμανῶν 370 — ἐν τοῖς ἀνα-
γνωσματογράφοις αὐτῶν 367 — Αἰσώπειοι
μῦθοι, Ὀμηρος καὶ Πλάτων 376, 430
— Αἰσώπος 42, 249, 356, 360, 373,
375.

ἀκαιρία 135.

ἀκριβῆς ὄρος 477.

ἀκριβολογία 294, 476.

ἀκυρολογία 74.

ἀλαζορεία 401, 420.

ἀλήθεια γενναῖον 465· αἰωνία 518.

ἀλληγορία 485.

ἀλογιστία 135.

Ἄλφαθητάριον τὸ πρώτιστον καὶ σπου-
δαιότατον πάντων τῶν διδακτικῶν βι-
βλίων 230· τὸ μᾶλλον ὑπερήφανον καὶ
ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνωφελὲς ἔργον 168,
175 — ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας
τοῦ Ἰλαοῦ 5 — ἡ δημιουργία αὐτοῦ ἐκ τῶν
δυσχερεστάτων καὶ τῶν μᾶλλον δυσεπι-
λύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς 5,
6, 176, 189, 210, 221 — τὸ πρῶτον
μέρος αὐτοῦ δυσκολώτατον 218 — ἀλ-
φαθηταριογραφικαὶ ἀρχαί 189 — παι-
δευτικαὶ ἀρχαί κρατοῦσαι ἐν τοῖς ἀλφα-
θηταρίοις 199 — περιεχόμενον 189· τέ-
χνη καὶ μέθοδος 159· οἰκονομία 107,
199, 221 — ἀλφαθήτου στοιχεῖα τῆς
γραφῆς καὶ τοῦ τύπου συγχρόνως ἐν
αὐτῷ 160, 161, 172, 180, 185· τῆς
γραφῆς μόνον 162, 173, 179· τοῦ τύ-
που μόνον, ὅπερ καὶ τὸ ἄριστον 162,
163 καὶ ἐξ. 173, 179 — ἠθογραφία,
πραγματογραφία, φυσιογραφία 107 —
ἱστορία τῶν Ἄλφαθητάρων 176 — ἐπο-
χὴ μεθοδικῆ βάρβαρος καὶ ἀφραίνουσα
180 — πηγαι τῶν ἐν τοῖς Ἄλφαθητα-
ρίοις πλημμυλημάτων 177 — τὰ παρ'
ἡμῖν Ἄλφαθητάρια κάκιστα 7· τὸ βρα-
βευθὲν τοῦ κ. Βρατσάνου παγκάκιστον
38 — τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφαθητάριον 177·
τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ παιδευτικώτατον

221· ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ ἐπιστημονικώτατος 177, 208, 210· τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ πολλὰ καὶ σπουδαῖα 213. *ἀμάθεια* 356· ἀνδραποδώδης 396· παχέα 524· παχυλή 481 — ἀμαθείας καὶ θρασύτητος αὐτόγραφος ἔλεγχος 358, 548 — ἀμαθὴς καὶ ἀλόγιστος 337 — ἀμαθία ἢ ἐσχάτη 334, 343 — ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει 478. *ἀνάγνωσις* 188· ἄπταιστος 187, 188, 218, 226· λογικὴ 109, 189-202· ἡ πρώτη τὸ δυσχερέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα ἔργων 167 — ἔναρξις αὐτῆς 179. *ἀναγνώσματα παιδικὰ χαριέστατα καὶ παιδευτικώτατα* 414. *ἀναγνωσματάριον* καλὸν μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ 119 — ἡ μεγίστη ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ 5 — ἡ σύνταξις αὐτοῦ ἐκ τῶν δυσχερεστάτων καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς 5 — ἀναγνωσματάριων διδακτικὴ ὕλη, διάλεκτος, σύνταξις, φράσις, ἐρμηνεία, διηγήματα, ποιήματα, φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον 107, 293 καὶ ἐξ. — ἀναγνωσματάριων συγγραφεῖς ἐν Γερμανίᾳ 16, 200. *ἀναγνωστικὰ βιβλία* τὸ κάτοπτρον τῆς καταστάσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἐκάστου ἔθνους 119 — ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους 119, 120, 121 — ἀφηγητικὸν ἢ συγκεντρωτικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν 8 — περιεχόμενον 107, 217, 564· οἰκονομία 176· μεθοδικὴ 184· σκοπὸς 178 — ἔξοχον προτέρημα αὐτῶν 191· κακίαι καὶ ἀρεταὶ αὐτῶν 107 — οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων 359, 390, 396, 397· οὐδὲν δημαγωγικόν 397, 398 — ἀναγνωστικὰ βιβλία Γερμανικὰ καὶ Ἑλληνικὰ 189, 202 — τεχνικώτατα τὰ τοῖς Εὐρωπαῖκοις παρεμφερῆ 8 — τὰ παρ' ἡμῖν κακίστα 7, 108· τὰ βραβευθέντα τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ Κουρτίδου παγκάκιστα καὶ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἑλ-

ληνικοῦ Κράτους παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων χείρονα 34, 38, 147, 149 (ἴδ. καὶ ἀλφabetάριον) — τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 9-15, 40 καὶ ἐξῆς, 49, 51-53, 56, 57, 62, 189, 209-212, 231 — τῶν γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τὰ μειονεκτήματα 212, 213, 217, 218 τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τὰ πλεονεκτήματα 189, 213-221 — κρίσεις Γερμανῶν παιδαγωγῶν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας αὐτῶν 14, 169, 175, 221, 474, 475.

ἀναδίπλωσις 512.

ἀναισθησία 117 — ἀναισθητος 349.

ἀνακριβῆ 86.

ἀνάλογον (τὸ) ἐν τῇ λέξει 288.

ἀνάρμοστα 86, 429 — ἀναρμοστία 135. *ἀνατροφή ἀνθρωπικὴ ἐν καλοκάγαθῳ* 394· τραχεῖα καὶ μονομερῆς 394 — ἀνατροφή τῶν ψυχῶν πρὸς τὰ μεγέθη 151, 201, 486, 523.

ἀνδρεία 548 καὶ ἐξ.

ἀνδροποιὸς δύναμις 578 — ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστ. βιβλίοις 45.

ἀνδραποδωδία 440.

ἀνελλήνιστα 113, 114 — ἀνελληνίστως 104 — ἀνελληνιστοὶ φράσεις 214.

ἀνθρωπότης 82.

ἀνθρωπικαὶ ἀρεταὶ 458 — ἀνθρωπικὰ διδάγματα 417 — ἀνθρωπικώτατον διδάγμα 459 — ἀνθρωπικώτατον Πυθαγορείων φρόνημα 473 — ἀνθρωπικὴ ἀνατροφή ἐν καλοκάγαθῳ 394 — ἀνθρωπικῆς παιδείας ἀκένωτος πηγή οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ 490 — ἀνθρωπίνον = Ἑλληνικόν 542 — ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐγκαλλωπίσματα καὶ σεμνώματα 593· ἀριστουργήματα 485.

ἀνθρωπισμὸς 429, 435· χριστιανικὸς 213 — ἀνθρωπισμοῦ μέγας καὶ σεμνὸς διδάσκαλος ὁ Πλούταρχος 443.

ἀνθρωπιστικὴ ἀρχὴ 213· παιδεία 210, 211, 220, 221 — ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα 469 — τὸ ἀνθρωπιστικῶν τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν 443.

ἄνοια μετὰ φαντασιωδῶν ψευδοκοσμημάτων ἐπικοσμουμένη 118.

ἀτόμοιον 380.
ἀνορθογραφίαι 63, 67, 68, 86, 100, 483.
ἀντιπαιδαγωγικόν 86, 185.
ἀντιπαράθεσις ἀρετῶν καὶ κακιῶν 222, 224.
ἀνώμαλα 94.
ἀπαγγελία τῶν ἐννοημάτων 590.
ἀπαιδευσία 471—ἀπαίδευτος καὶ ἀσυνειδήτος 339—ἀπαίδευτος καὶ ἀγροίκος γνώμη 504—ἀπαιδευτῶν βίος 338.
ἀπειροκαλία 117, 126, 132, 137, 142, 331, 348, 349, 540, 573· *παχέια* 91.
ἀπεραντολογία 108.
ἀπεριτόνητα 86.
ἀπίθανον 248, 249, 254, 256, 257, 263, 264, 265, 307, 309, 379, 380—*ἀπίθανα* 125, 126, 128· *διηγήματα* 107, 115, 116, 126, 266, 306, 459· *ποιήματα* 266—*ἀπίθανοὶ μῦθοι* 41, 126, 253, 266, 360, 379· *Αἰσώπειοι μῦθοι* 41, 126, 190, 247-249—*ἀπίθανα μυθικῶς* 251, 307, 310—*ἀπίθανα παραμῦθια καὶ πράγματα* 126—*ἀπιθανότης* 307, 309, 310.
ἄπλαστον 82.
ἄπλότης 219.
ἄπλοῦς λόγος 288, 290, 304.
ἀπόδειξις 160-161, 271, 290· *ἀπόδειξις καλλιλογική περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ* 483.
ἀποτροπῆς πικράδειγμα τὸ ἐστεμμένον Ἄλφαβητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου 147.
ἀποστοματισμός 481, 495 καὶ ἑξ· *ἄλογος* 369.
ἀπρεπές 86, 127, 128, 380.
ἀργία καὶ ἀμέλεια 418.
ἀρετή 437—*ἀρεταὶ ὑψηλόταται* 522.
ἀρρητολογίαι 360· *μιαρώταται* 563.
ἀριθμητικοὶ πίνακες ἐν ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀτοπώτατον 109.
Ἀριστάρχειοι γωνιοδόμβυκες μονοσύλλαβοι 333.
ἀριστοῦργημα Ὀμηρικόν 534.
ἄρμοτιὰ τοῦ κόσμου 533, 580· *θεία, ἔρρυθμος καὶ ἐμμελής* 533· *πάγκαλος* 588.
ἄρμότιον 80—*ἄρμόττουσα νοήμασιν ὀνομασία* 353.

ἀρχαῖσμοι 351, 354.
ἀρχαίων μεγαλόνοια καὶ ὀρθοφροσύνη 222—*ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων σφυρήλατα νοήματα* 524.
ἀσάφεια 301—*ἀσαφές* 380—*ἀσαφῆ* 125, 477—*ἀσαφῆς λόγος* 302· *ὄρος* 477.
ἄσμα κύκνειον 133—*ἄσματα δημοτικά* 135.
ἀσύνηθες 380.
ἀτερπές 149.
ἀτοπία 135.
ἀφέλεια 33, 34, 66, 82, 85, 101, 105, 123, 136, 219, 252, 372, 409, 415—*ἀφελεῖς λέξεις καὶ φράσεις* 69, 70, 87, 89, 90, 93, 97—*ἀφελές ἀναγνωστικόν βιβλίον* 293—*ἀφελέστερον* 563, 565, 590, 593—*ἀφελῆ* 265, 269, 271, 272· *ἀντικείμενα* 101· *διηγήματα* 266· *σχήματα καὶ κῶλα* 291—*ἀφελῆς ἔκθεσις* 273· *ἐρμηνεία* 306· *λόγοι* 288, 290, 292, 304—*ἀφελοῦς οὐσία καὶ ἔννοια* 565.
ἀφηγητικὸν σύστημα τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 8, 9.
ἀφοσίωσις τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν οἰκογένειαν 452-457, 458, 459.
ἄχαρι καὶ σκαιὸν ὄν 394.
ἄψυχος τελευτὴ τοῦ λόγου 118.

B

Βαναυσία 117—*βαναυσολογήματα* 60.
ἀνελεύθερα καὶ μικρόψυχα 150—*βαναυσολογία* 194, 564, 565—*βαναυσότης* 394.
βάρβαρα ὀνόματα 214—*βαρβαρίζων* 115· *βαρβαρισμοὶ* 60, 92, 94, 107, 112, 113, 114, 120—*βάρβαρον* 548—*βαρβαρότης* 74—*βαρβαροφωνία* 112—*βαρβαρόφωνον ποίημα* 134.
βδέλυγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων τὸ βραβευθὲν Ἄλφαβητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου 218—*βδελυρά* 195—*βδελυρία* 195—*βδελυρίαί* 214.
βιβλία ἀμέθοδα 107, 108, 110—*βιβλίον παιδικώτατον* 453.

βραχύ 288, 297 — βραχυλογία 66, 302, 314, 508· σύντονος 486 — βραχύτης 303, 504, 514, 526.

βρωμόλογα καὶ βρωμοπράγματα 304.
βωμολοχικόν 427.

Γ

Γελοῖα 129.

γενναῖον παράστημα 486 — γενναιότης 436.

γερμανικά βιβλία 6 — γερμανικά ἀναγνωστικά βιβλία τὰ τελειότατα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νῦν — πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα αὐτῶν 212 καὶ ἐξ. 218 — Γερμανοὶ συγγραφεῖς ἀλφαβηταρίων καὶ ἀναγνωσματορίων 16, 192 — Γερμανοὶ Ἀλφαβητριογράφοι 164, 194, 200· εὐβουλοὶ καὶ εὐπαιδευτοὶ 202 — γερμανικὰ παιδικὰ βιβλία 440 — γερμανικὴ παιδικὴ λογοτεχνία 218, 455, 469 — γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 204 — γερμανικῶν ἀναγνωσματορίων καὶ ἀλφαβηταρίων Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ ἄλλοι 367, 368 — γερμανικὸς παιδαγωγικὸς κόσμος 253 — Γερμανοὶ οἱ κράτιστοι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ παιδαγωγικῇ 236 — Γερμανοὶ σοφοὶ παιδαγωγοὶ 169 — Γερμανοὶ λόγιοι καὶ εὐπαιδευτοὶ ἄνδρες 201, 202 — Γερμανοὶ κριταὶ 202, 221 — Γερμανοὶ κριταὶ ἄνδρες σοφοὶ 47, 237· εὐσυνείδητοι 236· πολυμαθεῖς 237, 264, 265· ἐλληνομαθεῖς 238 — Γερμανοὶ ἐπικριταὶ 223 — Γερμανοὶ προϊστάμενοι τῆς πολιτείας 202· τῆς παιδείας 194, 195 — Λούθηρος ὁ ἀναμορφωτῆς τῆς γερμανικῆς παιδείας 175 — Γερμανῶν εὐσεβῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆ Μοῦσα 465 — γερμανικῆς σεμνῆς μούσης ἀριστοῦργημα 435· ἔξοχον προϊόν 440· χαριέστατον καὶ παιδευτικώτατον δημιούργημα 470 — γερμανικοῦ πνεύματος ἀριστοουργήματα 433· δημιούργημα σεμνότερον καὶ παιδευτικώτατον 522 — γερμανικὸν διήγημα παιδευτικώτατον 459,

541· τρυφερώτατον 459 — γερμανόπαιδες μακαριστοὶ 455· εὐδαίμονες 460, 469, 519 — Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι λογομάγειροι ἄμουσοι 578 — Γερμανῶν κρίσεις περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 14, 169, 175, 221, 474, 477.

γλαφυρία 133, 139, 400 — γλαφυρὸς χαρακτήρ λόγου 128.

γλυκύτης 133.

γνωσεῖδιον δύστηνον 338.

γλώσσα 33, 38, 42, 60· νεοελληνικὴ καθωμιλημένη 590· λαλουμένη, δημῶδης 92, 351· γραφομένη, κεκαθαυμένη 92· γραφομένη ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος κεκαθαυμένη 537· ἀπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνικὴ 20, 338, 349· ἀνελλήνιστος 32, 37, 38· μιξοδάρδαρος 62· ταπεινὴ 92· χυδαία καὶ ἀνώμαλος 60· ἄχραντος 137, 138, 142· εὐγενῆς 62· 72· καθαρεύουσα 92· πρέπουσα καὶ ἀρμόζουσα 475· τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα 475 — γλώσσης ὁμιλουμένης πάντες οἱ τύποι 20 - 22, 564 — γλώσσης εὐγένεια 476, 537· εὐρυθμία 586· καθαρότης καὶ ἐξευγενισμὸς 119· καθαρότης καὶ ὁμαλότης καὶ παιδευτικὴ δύναμις ταύτης 178 — γλώσσα Ἑλληνικὴ δαιμονία 168· σφρηγῆλα τὰ διανοήματα ἐπιπροχέουσα 590 — ἡ γλώσσα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 20, 21, 33 — ἐν τῇ γλώσσει ἀπὸ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ καθ' ἕνα καὶ ὠρισμένα 475 — γλωσσήματα 60 — γλωσσικὰ ἐξαμελώματα 119· ιδιώματα 86· πλημμελήματα 95· σκαιουργήματα 89 — γλωσσικαὶ ἀσχημῖαι 115 — γλωσσικὴ σκαιουργία 564· εὐαισθησία 119.

γορεῖς 119.

γράμματα 568· ξηρά, κενὰ καὶ ἀλόγιστα 24 - 25, 168· παιδικὰ 346.

γραμματικὴ φυσίχου 333· τεχνολογία 547 — γραμματικοὶ 547, 568· τύποι 60 — γραμματικαὶ γνώσεις θριπῆδεστοὶ 570.

γραμματιστής 495, 496.

γραμματοδιδασκαλίδης 583· ἄλουτος

593· αὐχμηρός 579· ὑπόξυλος 560—
 γραμματοδιδασκαλίαι αὐχμηροὶ σεμνο-
 προσωποῦντες 561.
 γραῶδες 149· διήγημα 117, 118—γραῶ-
 δης ἀδολεσχία 135.
 γρῖφοι 183.
 γυμνασιάρχαι 121.
 γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημονέστερον καὶ ἀρίδα-
 κρου μᾶλλον 547 — ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ
 καὶ ὡς πολίτης 257-265 — γυναικείας
 ψυχῆς βάθος καὶ δύνამις 259-260· γυ-
 ναικεῖα μεγαλοψυχία 263.

Δ

Δημιούργημα πνευματικὸν ἀπαράμιλλον
 ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία 527· πολῦτι-
 μον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας 519—
 δημιουργήματα ψιλὰ τῆς φύσεως τοῦ
 ἀνθρωπίνου πνεύματος 531· καὶ τῶν
 ἐγκοσμίων στοιχείων 532· καλλιπρεπέ-
 στερα καὶ ἐπιχαριτώτερα 527· ὕψιστα
 καὶ πάγκαλα 526.
 δημοτικὰ σχολεῖα 3.
 δημῶδους λαλιᾶς παραμόρφωσις 91.
 διαίρεσις 134, 288, 289· λογικὴ καὶ
 εὐμέθοδος 109.
 διαίτα ἡ καθ' ἡμέραν 392.
 διαλεκτικὴ ὀξύτης 510.
 διάλεκτος 353· ἡ εἰωθῦτα 329· καθαρὰ
 τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χα-
 ρακτῆρα σώζουσα 107, 112, 214—
 διαλέκτου καθαρότης 115· συνήθους τύ-
 πος 288.
 διάλογοι 505.
 διανοήματα σφυρήλατα 524· τέλεον ἀ-
 περινόητα 272—τοῦ αὐτοῦ διανοήμα-
 τος ἐπανάληψις ἐν θετικῇ καὶ ἀρνητικῇ
 μορφῇ 510 — διανοητικὴ ἀνάπτυξις
 219· αὐχμηρότης 134 — διανοητικὸν
 συναίσθημα εὐάρεστον 164, 184, 201,
 217, 221.
 διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογικῆ,
 φυσικῆ, συγκεντρωτικῆ 13 — πᾶσαι αὐ-
 ται γνωσταὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13-14.
 διδάγμα πάγκαλον 404· βιωφελέστατον
 470· εὐσεβέστατον καὶ ἀνθρωπικώτατον

459—διδάγματα ἔξοχα 464· παιδευ-
 τικά 418· κάλλιστα καὶ σεμνότατα 563·
 ἠθικά καὶ χριστιανικά 436· τιμιώτατα
 καὶ βιωφελέστατα 459· ἀνθρωπικά, βιω-
 φελέστατα καὶ παιδευτικώτατα 417,
 423· ἀγιώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα
 209· ὕψιστα ἀρετῆς χριστιανικῆς 461·
 πολῦτιμα Δίσιωπέων μύθων 359.
 διδακτικὰ βιβλία 4—διδακτικὴ ὕλη 18,
 33, 61, 107, 303· γενναῖα καὶ σπου-
 δῆς ἀξία 288—διδακτικῆς ὕλης οἴκο-
 νομία 219.
 διδακτικὴ ἐπιστήμη· ὄφελος καὶ ἐξύψω-
 σις 176—Διδακτικῆς σημεῖον, ἐν ᾧ νῦν
 τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 212· κατόρθωμα
 μέγιστον 11, 168· ὕψιστον 221—αἱ διδα-
 κτικαὶ ἀρχαὶ τῆς κατατάξεως τῆς διδα-
 κτικῆς ὕλης πᾶσαι γνωσταὶ παρὰ τοῖς
 ἀρχαίοις 13-14.
 διδακτικὸν ἔργον 350—διδακτικώτατον
 ποίημα 415, 467—διδακτικώτατος μῦ-
 θος 404, 406, 415· διδακτικὸν χριστια-
 νικῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ μεγαλοψύχου
 ἐθελουσίαις 435.
 διδασκαλεῖα 391.
 διδασκαλίας ἀμεθοδία καὶ κενότης 239·
 μορφὴ ἐξηγητικὴ 496.
 διδασκαλικοὶ λόγοι πλείστης καὶ μεγί-
 στης διατριβῆς ἔχονται 514.
 διδάσκαλος 391, 568· τῶν Ἑλληνικῶν
 γραμμάτων 121· ὁ πτωχὸς ἀλλ' οὐχὶ
 καὶ μωρὸς 350—διδάσκαλος ὅστις φρά-
 ζει τοῖς παιδίοις 352.
 διήγημα 269, 270, 308, 315, 348,
 548· ἀπίθανον 459· ἄριστον 470· δρα-
 ματικώτατον καὶ παιδευτικώτατον 519,
 541· ἔξοχον 440, 464· ἠθικώτατον καὶ
 παιδευτικώτατον 472· θαυμασιώτατον
 439· ἱστορικὸν καὶ πλάσματικὸν 442·
 πάγκαλον 584· παιδευτικὸν 462· παι-
 δευτικώτατον 459· παιδευτικώτατον καὶ
 Ἑλληνικώτατον 551· τρυφερώτατον
 καὶ παιδευτικώτατον 465· χαριέστατον
 καὶ παιδευτικώτατον 469· χαριτωμένον
 117· χριστιανικώτατον καὶ ἀνθρωπιστί-
 κώτατον 453· ψυχρὸν 311—διηγήματα
 33, 107, 109, 110, 116, 117, 122,

125, 128, 191, 194, 199, 213, 218, 231, 236, 253, 266, 278, 288. 293, 294, 306, 361, 433· ἀηδέστατα καὶ ἀναληθῆ 116, 117· ἀνευ χάριτος 107, 108, 115, 116, 117· ἀνούσια 360· ἀνωφελῆ 107, 108, 115, 116, 117· ἀπίθανα 107, 108, 115, 116, 117· βιωτικά 483· βλαπτικά 360· γελοῖα 360· γραῶδη 117· γραῶδη καὶ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ βάνουσον ἔχοντα 118· διάκενα 116, 117· ἐκτενῆ 202· εὐτελεῆ 116, 117· ἠθικά 288· ἱστορικά 483, 505· κακόζηλα 116, 117· ληρώδη 117· μακρά 42, 188· μήκιστα 197· μυθικά (καὶ ὄχι μυθολογικά) 144, 482, 505· μωρά 116, 117, 360· ξηρά 107, 108, 115, 116, 117· οὐδὲν διδάσκοντα, οὐδὲν τὸ τερπνὸν καὶ παιδαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνέχοντα 107, 108, 115, 116, 117· πεζὰ 107, 108, 115, 116, 117· παιδευτικώτατα 448· πλασματικά (καὶ ὄχι πλαστὰ) 144, 483, 505· τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα ἀπειροκαλίας, ἀναισθησίας καὶ βαναυσίας 117· τρυφερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιπέστατα 195· ψευδῆ 117· ψυχρά 107, 108, 115, 116, 117—διηγημάτων 427· περιώνυμον 452—διηγημάτων 190, 192, 193, 194, 202, 203, 204, 207, 219, 222, 226, 266, 269, 270, 272· αὐχμηρὰ καὶ ἀηδῆ, ταπεινὰ τὴν λέξιν καὶ βάρβαρα τὴν φωνήν 578· γενναιότατα καὶ παιδευτικώτατα 452· περιέχοντα τὴν τιμωρίαν τοῦ κακοῦ 230-247—διηγηματίου πραγματικὸν καὶ λεκτικὸν μέρος 124—διηγημάτων ἀρεταί 293, 586· ἢ λέξεις σαφῆς 293—διήγησις 128, 303· ἀπίθανος 247· ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα 481· καλῆ 101, 123, 124, λεπτομερῆς 481· μοχθηρὰ καὶ ἐξαμβλωματικῆ 122· ξηρὰ καὶ ἀκόσμητος 303· πιθανῆ 128· σαφῆς, σύντομος 128· ταχεῖα 526—διηγήσεις 189, 190, 191, 196, 203, 254· παραμεμορφωμέναι 265—διηγήσεως ἀρεταί 300—διαφορὰ διηγήσεως καὶ διηγήματος 482.

διθυραμβώδης τόνος 133.

διλογία 302· ἀναγκαῖα ἔστιν ὅτε ἐν τῷ λόγῳ 481, 506, 507, 508, 512.

δοξοσοφία 343, 549—δοξόσοφοι 343.

Ε

Ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 8.

ἔθνικὰ βιβλία 210—ἔθνικὴ παιδεία 206, 212· ἢ ἔθνικὴ ἡμῶν ἐκπαίδευσις 522—ἔθνικὸν αἶσχος 137, 517—ἔθνικῶς ὠφέλιμον 206—τὸ ἔθνος ἡμῶν τὸ βαρυνδαιμονοῦν 264.

εἰκῶν 574· ἄστοχος 588· ἀνταξία τοῦ Ὀμήρου 588· λαμπρά 591· φαιδρὰ 592—εἰκόνες 138, 177, 180-182, 185· τεθολωμέναι 136.

ἔκθεσις τῶν πρωτοτύπων παρηλλαγμένη 267.

ἐκφρασις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν 288, 293, 294, 295, 303, 306, 481, 502, 505· παθητικώτερα 599—ἐκφράσεως μοχθηρὰ 149· τὸ παθητικὸν 597· ἐκφράσεως καὶ διηγήσεως διαφορὰ 503.

Ἐλλὰς μεγαλῶνυμος καὶ ἀγία πατρίς ἡμῶν 50· σεμνοτάτη 50· σεμνὴ καὶ ἱερά 12, 212· ἱερός τόπος 50· νῦν βαρυνδαιμονοῦσα 206· πονηροκρατούμενη 43, 47, 59, 60· ἐπονειδίττως πονηροκρατούμενη 231—Ἑλλάδος ἀπαλή καὶ ἰλαρὰ φύσις 533· γλυκὺς οὐρανός 530· κατάφωτος 532· ἀξία καὶ μεγαλεῖον 50-51· οἱ πρῶτοι κάτοικοι 531, 532.

Ἑλλήν λόγος κατὰ τὸν Lotze 509 καὶ ἐξ.

Ἑλληνας, ἢ ἀνθηρὰ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητος 582· σεμνοὶ ἱεροφάνται τοῦ ἀνθρωπικοῦ βίου 394· παιδεύται σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 11· σύμφυτον τὴν προσήθειαν καὶ ἡμερότητα ἔχοντες 447—Ἑλλήνων ἀρχαίων τὸ ἡμερον καὶ πρᾶον καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα 469· μέγεθος καὶ μεγαλοφυΐα 515—ἡμεῖς οἱ νῦν τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσθεννόντες 451.

Ἑλληνας ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς 210.

δαιμόνιοι 519· ανέφικτοι κατὰ τὸ κάλ-
λος καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν
καὶ τὴν φυσικότητα τῆς τε ἀντιλήψεως
καὶ τῆς ἐκφράσεως 217· ἀριστοτέχνη
τοῦ λόγου καὶ βαθύτατοι γινώσκται τῶν
θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων 237,
509· ἱεροφάνται θεοὶ παντός οὐρανοῦ
καὶ ἀφθίτου ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώ-
ματι τῆς ἀνθρωπότητος 363· πηγὴ διαυ-
γεστάτη τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπί-
νου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ
221· ἔξοχον παιδευτικὸν μέσον ἐν τῇ
ἡμερότητι καὶ τῇ μεγαλοφροσύνη καὶ
τῷ ἀνθρωπισμῷ 429· τιμαλφέστατον
κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ
ἐνεργέστατον ὄργανον τῆς ἡμερώσεως
καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 209, 210,
221· ἐν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγαθῶν,
ἅτινα ἐπεδαψίλευσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώ-
ποις 328 — Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγ-
γραφέων πνεῦμα 189· ἀνθρωπιστικὸν
390· δαιμόνιον 218· θεοσεβές 420· ἀναγ-
καίᾳ ἢ μελέτῃ. Πανταχοῦ σοφία καὶ
ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων ὀρθογνω-
μοσύνη 145 — Ἑλληνες ποιηταὶ ἀρ-
χαῖοι πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας
καὶ παιδευταὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ
ἔθνους 481· διδασκαλία αὐτῶν ἐν τοῖς
σχολαίσις τῶν ἀρχαίων 490 — Ἑλλή-
νων ποιητῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἔθνους
τοῦ Ἑλληνικοῦ 490 καὶ ἑξ.

ἑλληρίζειν 113, 115, 338.

Ἑλληνικὰ γράμματα 150· ἠθοποιός καὶ
ἀνθρωπιστικὴ δύναμις αὐτῶν 240· ἢ
παρ' ἡμῖν κατάστασις αὐτῶν 189 — Ἑλ-
ληνικὰ διδάγματα βιωφελέστατα 458,
459 — Ἑλληνικαὶ παραδόσεις σεμναὶ
καὶ ἰδέαι ὑψηλαὶ περὶ τῆς φιλίας 521
— Ἑλληνικὴ εὐαισθησία καὶ πολύνοια
152· μετριοπάθεια 420· ὀρθογνωμοσύνη
καὶ ἐλευθεριότης 152, 420· πραότης
καὶ ἡμερότης καὶ χρηστότης 444· σε-
μνότης καὶ κοσμιότης καὶ καλλιλογία
152· ψυχὴ συμπαθής, ἐλεήμων, εὖ-
σπλαγγνος, οἰκτίρμων 545 — Ἑλλη-
νικὴ γῆ ἐρασμία 52 — Ἑλληνικὴ μυ-
θολογία μεγαλοπρεπής, χαριεστάτη,

ἀπαράμιλλον πνευματικὸν δημιουργήμα
527 — Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης δόξα 176
— Ἑλληνικὴ παιδεία 212 — ἢ Ἑλλη-
νικὴ παιδεία θεωρεῖται νῦν παρ' ἡμῖν
ὡς σχολαστικότης 211 — Ἑλληνικὴ
κακοπολιτεία καὶ πονηροκρατία 171 —
Ἑλληνικῆς διανοίας ἔξοχον δημιούρ-
γημα 599· ἡμερότητος καὶ φιλανθρω-
πίας μείλιχον καὶ ἀπαλὸν πνεῦμα 443·
φαντασίας χαριεστάτον πλάσμα 530 —
δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φαντα-
σίας ἔξοχος ποιητικὴ καλλονὴ 579·
Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦθος γενναῖον 604·
φύσεως πάγκαλος περιγραφή 526· τῆς
νῦν ἑλληνικῆς πολιτείας τὸ Κυκλωπικὸν
καὶ Λαιστρυγονικὸν 211, 231 — Ἑλ-
ληνικὸν ἔσον ἀνθρώπινον 542 — Ἑλλη-
νικὸν τὸ δακρύειν, τὸ συγχινεῖσθαι, τὸ
λιποθυμεῖν 545 — Ἑλληνικὸν ἀλφαθη-
τάριον 177, 209, ἴδ. καὶ ἀλφαθητάριον
— Ἑλληνικὸν Βασίλειον 563 — Ἑλ-
ληνικὸν ἔθνος τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ
τῆς γῆς ἔθνῶν 156 — Ἑλληνικοῦ ἔθνους
εὐγένεια σύμφυτος 604· ὑψηλὴ 508·
ζωτικὴ δύναμις 508· ἢ ζωτικότης με-
γίστη 604· ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν
πνεῦμα 206· οὐρανία ὑπόστασις 604·
ὑψηλὴ φύσις 530· σύμφυτοι αἱ θερμαν-
τικαὶ καὶ φωτιστικαὶ ἀκτῖνες τῆς ἡμε-
ρώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ 604· τὰ
μυχαιάτατα 519 — ἢ νῦν ἀτονία 211 —
τὸ νῦν ἑλληνικὸν ἔθνος καλλιεργεῖ τὰ
ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἱερὰν παι-
δείαν ὀλιγώτερον πάντων τῶν ποπολι-
τισμένων ἔθνῶν 211· Ἑλλήνων ἔθνος
πυλυπαθές καὶ καθυδρισμένον 604 —
Ἑλληνικὸν πνεῦμα 451· ἀχραιφέστα-
τον 443· γενναῖον 150· δαιμόνιον 11,
374, 375, 376, 390, 430, 432, 433,
527, 530, 532· εὐγενές, ἀνδροποιόν,
ἀνθρωπιστικὸν 152· ἠθικώτατον καὶ
θρησκευτικώτατον 375· ὑψηλόν 12, 150,
152· σπάνιον κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου
γένους 430· τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐν
ἀνθρώποις πνευμάτων 526· ἢ ἐν τοῖς
ἀνθρώποις ἀγνοτέρα ἔκλαμψις τῆς σο-
φίας καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ πανσῶ.

φου και παμμεγίστου Ἀριστοτέχου τοῦ Παντός 432 — Ἑλληνικοῦ πνεύματος δαιμονία οὐσία 604· ἀφέλεια και χάρις και ἀπλότης και βαθεία ἠθικότης 219· ἠθική και θρησκευτική πεποίθησις 519· ἐξοχώταται ἐκφάνσεις ὁ θεῖος Ὅμηρος, ὁ θεῖος Πλάτων και οἱ ἀνθρωπικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 430, 431, 432· Ἑλληνικοῦ πνεύματος δημιουργήματα πάγκαλον 592-593· σεμνότατον και παιδευτικώτατον 522· ἀριστουργήματα ὕψιστα και πάγκαλα 485· δημιουργήματα πάγκαλα 581· χαριέστατα και παιδευτικώτατα 517· ἔκφρασις καλλιπρεπεστάτη και ἐρασμιωτάτη 533· προϊόν ὕψιστον 590· προϊόντα ἐξοχώτατα 529 — ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους και ἐπὶ τοῦ ἔθνους και τῶν τέκνων ἡμῶν 432 — τό ἑλληνικόν και χριστιανικόν πνεῦμα 211 — Ἑλληνικόν φρόνημα· ἐγγέννησις αὐτοῦ 526 — Ἑλληνικός κόσμος ὁ ἀρχαῖος εὐμενής και πρᾶος πρὸς τὰ ζῶα 434 — ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία αὐτοῦ 490, 497 και ἐξ. — Ἑλληνικός λαός ὁ ἀρχαῖος· ἡ εὐπάθεια αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλόν 534 και ἐξ. 580, 583, 591 — Ἑλληνικός λαός ὁ νῦν πολλαχῶς και ἀπὸ πολλοῦ βαρυσαιμονῶν 209 — Ἑλληνικώτατον διήγημα 551 — Ἑλληνίς νεολαία δύσμοιρος 508.

ἑλλητισμός 114, 120, 121, 136, 152· ὀνομάτων 586, 587.

Ἑλληνοπαῖδες τρυφεροὶ 590 — ἑλληνοπαίδων εὐφάνταστον πνεῦμα 526· τρυφεραὶ ψυχαὶ εὐπλαστοὶ 322, 578.

ἐναργεία 73, 294, 295, 302, 303· τῆς ἐκθέσεως 524· τῶν πραγμάτων 597, 599.

ἐννοιῶν πτωχεία 118.

ἐξανθρωπισμός 604.

ἐξέλιξις ἄτονος 118.

ἐξεργασία 289.

ἐπαγωγόν 144, 145.

ἐπιμέλεια 418.

ἐπιμελητὴς τῆς παιδείας 257.

ἐπιμύθια Αἰσωπείων μύθων ἀπροσδι-

νυσα, ἀκατάλληλα και παντάπασι μετὰ τοὺς μύθους ἀνάρμοστα 426.

ἐπιμονή· σχῆμα 548.

ἐπιπόλαιαι σκέψεις 400· ἐπιπολαιότης 386-387.

ἐπιστήμη και ἐν τοῖς σμικροτάτοις 163 — ἐπιστημονική ὀρθότης και ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν 288 — ἐπιστημονικῶς ὀρθὰ τὰ πράγματα 537.

ἐπίχαρι δημιουργήματα 527 — ἐπιχαρίτως 139 — ἐπιχαριτώτατα 305.

ἐράσμια 265 — ἐράσμιον στόμα Σαπφοῦς 374.

ἐργασία 418· μήτηρ τοῦ κατ' ἀνθρώπον βίου 449.

ἐρμηνεία 60, 62, 73, 107, 206, 590· ἀπλή και ἀκατάσχευος 294· ἀφελῆς και ἀπλή 306· ἐναργῆς και ζωηρά 510· ἐξηλλαγμένη 353· ἐπίχαρις 137· εὐχαρις 305· εἰς ἀντιθέσεις ἀναστρεφόμενη 510· σαφῆς και ἐναργῆς 288, 291, 294· σαφῆς, εὐκολος, ἀφθονος και εὐστροφος 476 — ἐρμηνείας ζωηρότης 440.

εὐβουλία 458, 471.

εὐγένεια 455· γλώσσης 62, 72, 476, 537· εὐγένεια και μελιχον πρὸς τὰ ζῶα 442.

εὐγνωμοσύνη τῶν ζῶων πρὸς τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν 460.

εὐπέεια 118.

εὐκοσμία τῶν παίδων 498, 568.

εὐκρίθεια 294.

εὐμεθοδία 108, 109, 168.

εὐμένεια και πραότης πρὸς τὰ ζῶα 434, 435, 473.

εὐπάθεια πρὸς τὴν φύσιν 592· πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλόν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ 534 και ἐξ. 580, 583, 591· τοῦ Ὁμήρου 588, 593-594.

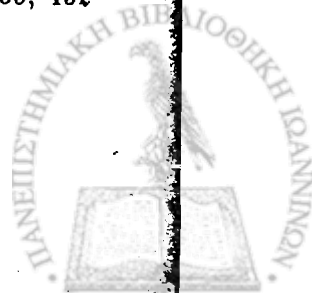
εὐπείθεια 184.

εὐπιστία 380.

εὐρεσις 111, 134, 288.

εὐρυθμία 302· ῥημάτων και γλώσσης 586.

εὐσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς 433, 452-457, 472-473.

εὐσεβόφρονες 397.
 εὐσπλαγχνία 436.
 εὐτέλεια 118, 135 — εὐτέλῃ διηγήματα
 116· νοήματα 108.
 εὐφροσύνη αἰσθητικὴ 137.
 εὐφροσύνη κατ' ἀλήθειαν 599.

Η

Ἡθῆ χρηστά 422, 423, 436.
 ἠθικὰ διδάγματα 436· διηγήματα 288
 — ἠθικὰ ἐρείπια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
 212.
 ἠθικαὶ ἀρχαὶ 251· ἰδέαι 206, 207, 219,
 221, 222, 223, 475 — ἠθικαὶ ἰδέαι
 ὕψισται 209.
 ἠθικὴ ἀνάπτυξις 219· διδασκαλία 394,
 483 — ἠθικὴ ἢ θρησκεία ἢ ἑλληνικὴ
 580 — ἠθικὴ ἰδέα ὑψίστη 519· κιβδη-
 λεία 142· λέξις 302· νόσος 399· οὐδε-
 νία 118· πεποιθήσις 519· πεποιθήσις
 βαθυτάτη καὶ ἀγνοτάτη τοῦ τε ἑλληνι-
 κοῦ καὶ χριστιανικοῦ κόσμου 407· συνεί-
 δησις 205, 206, 214· ὑποχρέωσις 484·
 ἠθικῆς κελεύσματα 562.
 ἠθικοὶ νόμοι 531.
 ἠθικολόγος μυθογράφος 406.
 ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλ-
 ληνικοῦ ἔθνους 206· ἠθικὸν παράπτωμα
 ἐκ τῶν βαρυτάτων τὸ μὴ ἀληθεύειν 550·
 ἠθικὸν πνεῦμα σεμνὸν τῷ Ἀγίων Γρα-
 φῶν 210· ἠθικὸν συναίσθημα 205, 216,
 236, 241, 242, 243, 247, 374· ἠθι-
 κὸν φαινόμενον οἰκτρὸν 573.
 ἠθικὸς διάκοσμος 518, 520· ἠθικὸς διά-
 κοσμος παμπούκιλος καὶ καλλιπρεπέ-
 στατος 219, 221, 241· κόσμος 522,
 530· νόμος 219, 220, 224.
 ἠθικότης 381, 456· βαθεῖα τοῦ γνησίου
 ἑλληνικοῦ πνεύματος 219.
 ἠθικῶν ἰδεῶν κόσμος 208· κοινότης τῶν
 ἠθικῶν ἰδεῶν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ
 τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγρα-
 φέων 210.
 ἠθικῶς καταλογιστὰ καὶ ἀκαταλόγιστα
 534.
 ἠθικώτατον διήγημα 472.

ἠθογραφία 107· ἠθογραφικὰ κεφάλαια
 217.
 ἠθοποιὰ κεφάλαια 220· στοιχεῖα ἐν τοῖς
 ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 45, 86, 220·
 ὑποκείμενα 220.
 ἠθοποιὸς δύναμις 64, 254, 578· ποιη-
 μάτων 491.
 ἦθος 504, 507· ἄγροικον· ταπεινὸν καὶ
 μικρολόγον 118· γελοῖον 526· γενναῖον
 τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς 604· διημαρτη-
 μένον 540· εὐθύ 540· εὐγενὲς καὶ ὡς ἀλη-
 θῶς φιλόκαλον 393· πρᾶον 447· ὑψηλὸν
 560 — ἦθος τῶν ἀρχόντων τῆς πολι-
 τείας, τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῆς κοινω-
 νίας 391· τῶν ἐννοημάτων 590 — ἦθος
 καὶ λέξις καὶ λόγος 407 — ἦθους γεν-
 ναιότης 438· εὐθύτης 572· ἡμέρωσις
 526· ἡμερότης, μελιχον, πραότης, φι-
 λανθρωπία 443· ἦθους παιδευτικὸν 432.
 ἡμέρωσις 604.

Θ.

Θαυμάσιον 151, 201, 264, 486.
 θαυμασιόν 151, 201, 264, 486, 523.
 θεία δικαιοσύνη 224.
 θεῖος Ὅμηρος, Πλάτων 430· Σοφοκλῆς
 590.
 Θεοσέβεια 45, 49, 54, 55, 58, 219, 220,
 221· βαθυτάτη 522· θεοσεβέσταται Ἀ-
 θῆναι 436.
 θεόπητος ἔκφανσις ἢ φύσις 580.
 θεωρίαι περὶ τοῦ παιδευτικωτέρου τρό-
 που τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀνα-
 γνώσεως καὶ τοῦ προσφορωτέρου τρό-
 που τῆς συντάξεως τοῦ Ἀλφαθηταρίου
 176 καὶ ἐξ.
 θρηνηδία 135.
 θρησκεία 46, 54, 56, 64, 474· ἑλληνικὴ
 580.
 θρησκευτικὰ μαθήματα 396.
 θρησκευτικὴ ἰδέα ὑψίστη 519· κιβδη-
 λεία 142· πεποιθήσις 519· πεποιθήσις
 βαθυτάτη καὶ ἀγνοτάτη τοῦ τε ἑλληνι-
 κοῦ καὶ χριστιανικοῦ κόσμου 407· συνεί-
 δησις 214.
 θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ
 ἔθνους 206· συναίσθημα 216.

θηροκεντικότης 57, 220, 224.
θηροκεντικῶν ἀρχῶν τῶν Ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ καὶ συγγραφέων κοινότης 210.

I

Ἰδιοπραγμοσύνη 381-385, 413.

ἱερὰ βιβλία 210, 453, 466· τῶν πατέρων ἡμῶν 436· Ἱερῶν βιβλίων πάγκαλα παραγγέλματα 472.

ἱερὰ γράμματα (τά) σήμερον ἐν Ἑλλάδι 189.

Ἱερὰ Γραφή 384· ἡ Ἱερὰ Γραφή διαυγέστατη πηγή τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 221· τιμαλφέστατον κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐνεργέστατον ὄργανον τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 209, 210, 221· τὸ σεμνότερον τῶν ἐν ἀνθρώποις βιβλίων 237· ἐν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐπεδαφίλευσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις 328—τῶν Ἱερῶν Γραφῶν τὸ πνεῦμα 189· ἠθικὸν καὶ εὐγενές 455· ἠθοποιὸν 390· θεῖον 218· οὐράνιον 209—κοινότης τοῦ πνεύματος τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων 210.

ἱερὰ παιδεία (ἡ) θεωρεῖται νῦν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τινῶν αὐτοκαλουμένων λογίων ὡς ἀναχρονισμὸς 211.

ἱερὸς λεπτῶν λήρων 525.

ἱστορία τῶν Ἀλφαθηταρίων 176.

ἰσχυρῆτος λόγου 118.

K

Καθαρότης 289, 294.

καιρός, καιρία 303.

κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 107—κακίαι καὶ ἀρεταὶ ἀντιπαρτιθέμεναι 222, 224—κακιῶν σκληραὶ τιμωρίαι 224, 236-238.

κακοδιδασκαλία 135.

κακοζήλια 115, 118, 135, 147—κακόζηλα 128, 541· διηγήματα 116, 117

—κακόζηλοι λέξεις 87, 90, 108· προτάσεις 108—κακόζηλον γένος τοῦ λόγου 129.

καχομιλία 411.

κακόν (τό) ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου 189, 226, 238· κακοῦ γνώσις ἀναγκαία 231—κακοῦ πείρα ἀπεργάζεται ἐναργεστέραν τὴν γνώσιν τοῦ ἀγαθοῦ 233—κακοῦ τιμωρία 241—κακοῦ τιμωρία ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 189, 223—κακοῦ τιμωρία ἐπίχαρτον 189, 239-247.

κακόρρυθμα ποιήματα 108, 130, 131.

κακότεχνα ποιήματα 108, 130, 132.

καλαισθησία ἀνθρωπίνη στοιχειωδεστάτη 579.

καλλιγραφικὰ δοκίμια ἄτοπα ἐν τοῖς Ἀλφάθηταρίοις 18.

καλλιπέια 82.

καλλιμορφος κόσμος 530.

καλλιπρεπῆ 530—καλλιπρεπέστατος κόσμος—καλλιπρεπεστάτη ἔκφανσις τοῦ δαιμονίου ἐλληνικοῦ πνεύματος 533· καλλιπρεπεστάτη περιγραφή 582· καλλιπρεπέστατον δημιούργημα 527.

καλλιρρημοσύνη 219· κεραισμένη 578.

καλλιφωνία 134· Ὀμηρικὴ 535.

καλλονή 139, 579, 587—ποιητικὴ καλλονὴ ἔξοχος τῶν δημιουργημάτων τῆς ἐλληνικῆς φαντασίας 579.

κάλλος, ἡ πνευματικωτάτη καὶ ἐρασιμωτάτη πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τῆς θεότητος 533· ἐρασιμώτατον 593· κάλλος τοῦ κόσμου 533· τῶν λόγων 509· τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων 152—κάλλους θεοῦ ἔκφανσις ὁ κόσμος 532—τὸ κάλλος ἐπρέσβευσεν ὡς θρησκείαν τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ἔθνος 533—κάλλη τῶν ἐξοχωτάτων προϊόντων τοῦ δαιμονίου ἐλληνικοῦ πνεύματος 579· τοῦ μύθου τῶν Νυμφῶν 579.

καλόν 437—τὸ καλόν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ 405—τὸ καλόν ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ καιρίῳ συμμετρίᾳ 404—τὸ καλόν δις καὶ τρίς 481, 513—καλοῦ λάτρεις τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος 604—τοῦ καλοῦ ἐν τῷ λόγῳ πηγή ἄφθιτος οἱ Ἑλ-

λῆνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς 363.
καταγέλαστα 127, 128.
κατάταξις μεθοδική 111.
κετολογία 194.
κετότης 135.
κομφοπρέπεια ἐξεζητημένη καὶ ἐπιτετη-
δευμένη 118.
κοπώδης καλλιλογία 108.
κοπρολογία 565.
κρίσις Γερμανῶν σοφῶν περὶ τῶν Ἑλ-
ληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 14,
175, 233· Ἑλλήνων λογίων 14· Ἑλ-
λήνων ἀπαιδευτῶν καὶ κακοδούλων κρι-
τῶν 40-44, 62-65, 223.
κριτικὸς ψεύστης ἀμαθῆς καὶ ἥμιστα σω-
φρονῶν 564· μανικός καὶ τετυφωμένος
566-567, 578· χαριέστατος, συκοφαν-
τῶν, ψευδόμενος, μαινόμενος ἢ τουλά-
χιστον παροινῶν 577, 578· ἀφραίνων
καὶ λυσσῶν 593 — κριταὶ γυμνοὶ πάσης
μεθοδικῆς, ψυχολογικῆς, τεχνολογικῆς
μαθησεως, οἱ εἰκαιότατοι τῶν παρ' ἡμῖν
χαμαιδιδασκάλων 570 — κριτοῦ ἠθικῆ
καὶ πνευματικῆ κατάστασις, ψευδολο-
γία, ἀμάθεια 565· ἀναισθησία καὶ ἀπει-
ροκαλία 590 — κριτῶν ἀδικία καὶ μο-
χοθηρία 86-106· ἀσυνειδησία 31· με-
ροληψία 60-86· σπάνιος καὶ παράδοξος
πονηρία 107-156· ψευδολογία 45-59.
κριτικὴ ἐπιστήμη εἰς τυροπωλικὴν τέ-
χνην μεταβαλλομένη 516, 517, 536,
564.
κριτικῆς δυνάμεως ἄσκησις 488.
κυριολεξία 476.
κῶλα μακρὰ 291· μικρὰ καὶ κομματικά
288, 291· περιοδικὰ 293, 306· μακρὰ,
σχοινοτενῆ καὶ συνεστραμμένα 118—
κῶλα καθαρότητος, μικρὰ, κομματικά,
εὐκρινείας, σεμνά, καθαρὰ, βραχύτερα,
ἀφελῆ 291-294, 304.

Λ

Λειότης ἄκεντρος 118.
λεκτικὸς τρόπος 108, 111, 112—λε-
κτικὴ ἀνωμαλία 74· ἀναισθησία χονδρῆ
91 — λεκτικὸν ἀνώμαλον 100· λεκτι-

κὸν μέρος διηγημάτων 124· πανδαιμό-
νιον 81 — λεκτικαὶ ἀρεταὶ 118 — λε-
κτικὰ ἀσχη 74· ἀμαρτήματα 118·
ἐξαμβλώματα καταγέλαστα 329· σφάλ-
ματα 60, 74· τερατοουργήματα 331.
λεξείδιον 350.
λεξιλόγιον εὐγενέστατον ἑλληνισμοῦ ἀ-
κράτου 136.
λέξις 206· ἀγοραία καὶ καπηλική 61·
ἀκατάληπτος 349· εἰρομένη 293, 306·
ἑλληνικωτάτη 349· καθημαξευμένη 93·
κοινὴ καὶ συνήθης 353· οὐχὶ ἑλληνικῆ
90· παθητικῆ, ἠθικῆ, ἐναγώνιος 302·
σαφῆς 293· στρογγύλη, συγκεκροτημέ-
νη, μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες 293, 294·
ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα
τοῖς νοήμασι 288, 293· τοῖς ὑποκειμέ-
νοις πράγμασι ἀνάλογος 537 — τὸ ἀνά-
λογον ἐν τῇ λέξει — ἡ λέξις τῶν φυ-
σιογραφικῶν ἀντικειμένων διαφορὸς τῆς
λέξεως τῶν διηγημάτων 348, 351 —
λέξεις ἄγνωστοι καὶ ἀκατανόητοι 68,
69, 72, 89, 90, 188· ἀνωφελεῖς 89·
ἀπλαῖ καὶ γνησίως ἑλληνικαὶ 167· ἀπο-
μεμονωμένοι 187· ἀρχαῖαι 70, 93, 588·
ἀρχέτυποι ἢ ἀρχοειδεῖς 87, 90· ἀσυνή-
θεις 86· ἀφελεῖς 69, 70, 87, 89, 90,
93, 97· βάρβαροι 71, 86· γλωσσημα-
τικά 86· δυσνόητοι 71, 89· δυσεκφώ-
νητοι 89· ἔλλογοι 178· εὐληπτοι 70·
κακόζηλοι 87, 90, 108· καθωμιλημέ-
ναι καὶ δημῶδεις 72· ξέναι καὶ ὁμώνυ-
μοι 588· παρακεκομμένοι 87, 90, 107,
112· σπάνιαι 68, 69, 72, 89, 188·
σπανιόταται τῆς ἀρχαίας γλώσσης 537,
538· τοῦ μὴ ἀκράτου ἑλληνισμοῦ 564·
ὑποδειγματικά 86, 87 — λέξεως τὸ εὐ-
γενές 152· λέξεως ὁμοίτης τρόπου
597· ὁμοίμορφος τρόπος 599· λέξεων
σχήματα 590 — λέξεων συμπλοκαὶ εἰς
παντοῖα μωρολογήματα 180· σχηματι-
σμοὶ 60.
λεπτότης 118.
λήμμα γενναῖον 118.
ληρώδεις διήγημα 117.
λόγιοι λεπτοὶ καὶ ξηροὶ 389· οἱ παρ' ἡμῖν
119, 481-482· τοῦ ἔθνους ἡμῶν 525—

λογίων τοῦ φυράματος τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν τὰ ψυχάρια 239 καὶ ἐξ.
λόγος ἀπλοῦς καὶ ἀφελῆς 291, 292· ἀναλυτικός, ἀπλοῦς, ἀφελῆς, χαλαρὸς καὶ ψυχρὸς 290, 304· ἄπλαστος καὶ ἀφελῆς καὶ κεχαρισμένος καὶ γλαφυρὸς 429· ἀτελής, ἄλογος καὶ ἀκατανόητος 512· ἄτονος καὶ ἄχαρις 304· ἄχαρις καὶ ξηρὸς καὶ χαλαρὸς καὶ ψυχρὸς 108· γοργός, γλυκός, τραχὺς, σφοδρὸς 291· εὐγενής 374· ἐπιχαρίτως κεκοσμημένος 142· ἰδιωτικός 353· καθαρὸς καὶ εὐκρινής 291· λιτός 327· λίαν ἐπιμεμηλημένος καὶ ἀκριβής 62, 289, 476· μονοειδής, ἄτονος καὶ νωθρὸς 118· σαφής, εὐκολος, ἄφθονος καὶ εὐστροφος 289, 291· πιθανός 427· συνειλκυσμένος 565 — ὁ πολιτικός λόγος συνειλκυσμένος καὶ συνειληφῶς τὰ νοήματα, ὁ δὲ ἀφελῆς ὕπτιος καὶ ἀποτεταμένος 292, 294, 306 — ὁ λόγος ὡσπερ ζῶον 551 — ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀκτάλληλος πρὸς παιδαριώδη ἐγχειρήματα 132 — λόγοι ἄμοιροι ἠθῶν, βάνουσοι ἀγοραῖοι, ταπεινοὶ καὶ ἀσχήμονες 118· γελοῖοι 526· οἱ διδασκαλικοὶ οὐχὶ βραχεῖς 303· διάπτυξις αὐτῶν 481· εὐγενεῖς 43, 420 — λόγου ἀνωμαλία 348· ἀρμονία 343· λόγου ἐξέτασις περὶ τῶν λόγων 504, 517, 564· λόγου εὐπρέπεια 351, 352· μέγεθος 481· πλημμελήματα 108 — λόγων σαφῶν διάπτυξις 487.

M

Μαθητικοῦ ἔργου ἀπογλύκανσις 185.
μάθησις διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον 232.
μακρὰ κῶλα, περίοδοι 291, 294· διηγήματα 203 — μακρὰ φράσεις 196, 199, 202 — μακροὶ μῦθοι 203.
μακρηγορία 191, 192, 193, 194, 199, 265, 526, 534.
μακρολογία 64, 311, 314.
ματαιολογία (?) 144, 149.
μέγα (τὸ) θαυμάζεται 151, 201, 485.
μεγαλόνοια Ὀμηρικὴ 594· Πλατωνικὴ 432.

μεγαλοπρέπεια 118 — τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐν πράγμασιν 151, 201, 486 — μεγαλοπρεπῆς Ὀμηρικὴ τρικυμία 593· τῆς φύσεως περιγραφή 593· χαρακτήρ λόγου
μεγαλορρημοσύνη 118, 171.
μεγαλοψυχία 436, 437 — μεγαλόψυχος ἐθελουσία 435, 438.
μέγεθος λόγου 201.
μέθοδος 294· Ἀλφαθηταρίων 159· μέθοδος γραφικὴ καὶ φωνητικὴ τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαθηταρίων 173 — αἱ μέθοδοι τῆς πρώτης ἀναγνώσεως γνωσταὶ πᾶσαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 167 — μεθοδικὰ ἀγαθὰ παμμέγιστα 168 — ἡ Μεθοδικὴ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 184 — Μεθοδικῆς γυναικισμοί 184 — Μεθοδικῆς ἀλφαθηταρίων ἐποχὴ βάρβαρος καὶ ἀφραίνουσα 180· ἐκδόσεις παρασχεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαθηταρίου εἰς τὴν Μεθοδικὴν τῶν Ἀλφαθηταρίων 167· Μεθοδικῆς κατόρθωμα ὕψιστον 210 — μεθοδικὸν στοιχεῖον 223· μεθοδικὸν τέρας ἐξαισίον καὶ βδελυρὸν τὸ βραβευθὲν Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου 110.
μειρακιώδη 128, 129.
μέρη τῶν μερῶν ἢ τελεία γνώσις ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ὅλου 179.
μεταβολὴ πάντων γλυκὺ 10 — μεταβάλλειν πυκνὰ κοπῶδες 10.
μετάνοια 388.
μεταφοραὶ 138, 314· ἀπηνεῖς, εἰς ἀλληγορικὸν στόμφον ἐκφερόμεναι 127, 136· ἀπρεπεῖς 128, 129 — πυρετώδης ὁρμὴ πρὸς μεταφοράς 118.
μέτρια 303 — μέτρον 138, 303.
μητρὸς στοργή 257 καὶ ἐξ.
μικρόκομψον σχῆμα συνθέσεως 118.
μικρολογία 566· ἀνελεύθερον 537.
μικρονοίας καὶ μικρολογίας ἀπρόκλητος ἐπίδειξις 350.
μικροψυχία 566.
μορφολογικὰ προτερήματα 401· πρόσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων 33.
μουσικὴ 391 — ἡ μουσικὴ δῶρον τοῦ

θεοῦ κάλλιστον 567· λέγεται τριχῶς 569· ἡ μουσικὴ παιδεία ἐπὶ ψυχῇ 568 — μουσικὴ ἢ κιθαρῳδία 567.

μουσικός 566, 568.

μυθογράφος ἠθικολόγος 406.

μῦθοι 131, 189, 191, 194, 203, 206, 207, 218, 236, 249, 251, 266, 268, 288, 293, 294, 306, 364, 365, 371, 372, 395, 433, 527 — μυθάρια 131, 190, 191, 192, 194, 199, 202, 203, 204, 207, 219, 222, 226, 248, 252, 266, 307, 371, 428, 429 — μῦθος διδασκτικώτατος 406· χαριεστάτος καὶ διδασκτικώτατος 404, 405 — μυθᾶριον ἀφέλειστατον καὶ χαριεστάτον 252 — μῦθοι ἀπίθανοι 266· διδασκτικοὶ καὶ δηλωτικοὶ σπουδαίων ψυχολογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν 412· ἐκτενεῖς 202· ἡδεῖς 234· καλοὶ 206· μακροὶ 118· μὴ καλοὶ 207, 213· οὔτιδανοὶ καὶ ὑπόψυχοι τὴν ἐκθεσιν 108· παιδευτικώτατοι 265· παραμεμορφωμένοι 265· φοβεροὶ 234· χαριεστάτοι 533 — μυθάρια περιέχοντα τοῦ κακοῦ τὴν τιμωρίαν 230· τρυφερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιπέστατα 195 — μῦθοι ὡς παραδείγματα ἐν τῷ λόγῳ 395, 396 — μύθων περιεχόμενον 206, 207· ἀπαγγελία, ἐρμηνεία, φράσις, εἰσαγωγή 479· μύθων Αἰσωπέων σχέσις πρὸς τὰ ἐπιμύθια 424-426 — μύθους πρῶτον τοῖς παιδίοις 394 καὶ ἐξ. — μῦθοι Αἰσωπεῖοι 482 (ἴδ. καὶ Αἰσωπεῖοι μῦθοι).

μυθολογία ἑλληνικὴ μεγαλοπρεπὴς καὶ χαριεστάτη 527.

μυθοποιοί 206.

μυριόλεκτα 147.

μωρὰ διηγήματα 116, 117.

μωρολογία 194, 195· ἡ μωρολογία φορτικόν 537.

N

Ναυτιώδη 130.

νόημα λαμπρόν 118 — νοήματα 590· εὐτελῆ καὶ ταπεινά 108· πεπατημένα, πεπλυμένα, μικρά, λεπτά, πτωχὰ καὶ

ταπεινά 118· εὐγενῆ, σεμνά, ἠθοποιά, ἀνδροποιά, τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀξίᾳ πρόποντα, τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀρμόζοντα 199 — νοημάτων κατασκευὴ 593· συμφωνία 597.

νοητικὰ ἐκτρώματα ψυχρότατα 127.

νοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν παιδῶν 267 — νοητικὴ δύναμις τῶν παιδαρίων 292.

E

Ξένον 331.

ξηρὰ γράμματα 167, 168· διηγήματα 107, 115, 116, 117· διήγησις 303· ἔναρξις 118· ξηρὰ σύνθεσις καὶ εὐκαταφρόνητος 147 — ξηρὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου 25, 178 — ξηραὶ συλλαβαὶ 25, 168, 169· προτάσεις 115· περιγραφαὶ καὶ πραγματογραφίαι 108, 143, 149.

ξηρασία αἰσθητικὴ 134.

ξηροκακοζήλια 118, 147 — ξηροκακοζήλωσις 104.

ξηρόν 288, 297 — ξηρὸς λόγος 108, 125· χαρακτήρ 147.

ξηρότης 118, 129, 135.

O

Ὄδηγίαι πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐν Ἀλφαβηταρίοις ἄτοπον, ἀπρεπὲς καὶ ἄδικον 18, 108, 109.

οἰκονομία τοῦ βιβλίου 288, 289· τῆς διδασκτικῆς ὕλης 33, 34, 37, 60, 61, 62, 64, 111, 134, 152, 191, 206, 213, 219· τοῦ λόγου 111, 355· τοῦ περιεχομένου 217, 221, 355· τῆς πρώτης ἀναγνωστικῆς ὕλης 166, 167, 176· τῶν ἐπιστημονικῶς συντεταγμένων Ἀλφαβηταρίων 199.

οἰκονομικόν 112, 289· οἰκονομικὸς τρόπος 134.

ὀμαλότης 82.

ὀμιλία συνήθης καὶ ἰδία 333, 351· χρηστών 424· καλῶν καὶ φαύλων 423 — ὀμιλίας τῆς ζώσης ἐπιχαρὶς ἀταξία 510. ὀμοια καὶ ὀμόχροα καὶ συνάδοντα τὰ ἐν ἐν τῷ λόγῳ 331, 349 — ὀμοιον (τό) ἐν

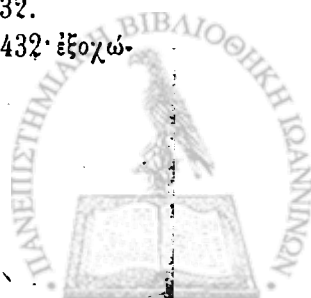

τῶ ποιουμένῳ ὀνόματι 331 — ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ 288.
 ὁμοίωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ὁ τελικός σκοπὸς τοῦ βίου 230.
 ὄνομα ἀνακεχωρηκὸς 331· ἀρχαῖον 353· βάρβαρον 338, 348, 351· ἑλληνικόν 358· ποιητικόν 353 — ὀνόματα 590· ἀκατάληπτα τοῖς παισὶν 346, 476· ἀρχαῖα καὶ ἀκατάληπτα 289, 476· ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, ἀγοραῖα καὶ καπηλικὰ 288, 329, 349, 351· βάρβαρα 214· βάρβαρα καὶ κακέμφата 112· ἑλληνικά 331· εὐτελεῖ καὶ δημοτικά καὶ πτωχικά 331· εὐτελεῖ καὶ ἰδιωτικά καὶ παρακεκομμένα 112· καλὰ 113, 305· κοινὰ καὶ τετριμμένα 112 — ὀνόματα κύρια ἀγοραῖα καὶ ἀγορικά 112 — ὀνόματα λίαν ἀρχαῖα καὶ ξένα 330· μοχθηρὰ καὶ παρεφθαρμένα 112· ποιητικά 331· ποιητικά, πεποιημένα, τροπικά, ἀρχαῖα, ξένα, ὁμώνυμα 586· σπάνια 330, 331 — ὀνομάτων ἐκλογή 152· ἑλληνισμός 586, 587· ὁμοιότης 331· σαφές 330· συνθέσεις κάλλους ποιητικαὶ 352 — ὀνομασίαι ἀρμόττουσα τοῖς νοήμασιν 353· παραδεδομένη 330.
 ὀντότης ἀληθῆς 137.
 ὀρθογραφία 82, 179· ὀρθογραφικὰ σφάλματα 94, 480.
 ὀρθοέπεια 82.
 ὀρθοπραγία 422.
 οὐσιαστικά προτερήματα 401.
 οὐσιώδη προσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων 33.
 ὀψιμάθεια 331 — ὀψιμαθεῖς γέροντες 333.

Π

Πάγκαλα δημιουργήματα 526.
 παιδαγωγικὴ ὕλη 110 — παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 189 — παιδαγωγικὸν ἔγκλημα 110· ἔκτρωμα 119· ἐξάμβλωμα 109, 110· πλημμέλημα βαρύτερον 570 — παιδαγωγικὸς τρόπος 390 — παιδαγωγικὸς ὁρθόν 206.

παιδαγωγός 391, 567, 569.
 παιδαριώδης ἀμβλύτης 118.
 παιδεία ὀρθή 586· ἔθνικη 206· ἀρχαία 567· ἐλευθέριος, καλή, χρησίμη 485· ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι 482· ἐν τῇ μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ 568· ἐν τοῖς ποιηταῖς 481· ἐν ὀρθογυμνασίῳ καὶ ὀρθοπραγίᾳ 390· ἐν πραότητι καὶ προσηνεῖα καὶ φιλάνθρωπιᾳ πρὸς τὰ ζῶα 473 — παιδείας τὸ κύριον ἔργον 587.
 παιδεύματα ἀνθρωπικά 394.
 παιδενόμενα παιδάρια 429.
 παίδευσις μονομερῆς καὶ ἀνελεύθερος 394.
 παιδευτής 585.
 παιδευτικαὶ ἀρχαὶ διήκουσαι διὰ τῶν Ἀλφαθηταρίων 199.
 παιδευτικὴ ἀξία τῆς ἀντιπαράθεσος τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν 223, 224, 231, 232.
 παιδευτικὴ δύναμις 252, 254, 255, 313, 359, 402, 485, 498· ἔσοχος 522· τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης 288· τῆς καθαρότητος καὶ ὁμαλότητος τῆς γλώσσης 178· τῆς συνδιδασκίας τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων 211· τῶν ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν 207· τῆς θετικῆς γνώσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων 393· τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων 359, 394· τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων 394· τῆς ποιήσεως 137 - 143, 178, 364, 394· τῆς φυσιογνωσίας 150 - 156, 364· τῶν τεχνικῶν μαθημάτων 359, 394· τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἰχνογραφίας 394· τῶν Αἰσωπέων μύθων 359, 369, 375, 395· τῶν παραμυθίων 187· τῶν αἰνιγμάτων 187· τῶν εἰκόνων 180· τῶν μακρῶν προτάσεων καὶ περιόδων καὶ μύθων καὶ διηγημάτων 189· τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ 189· τοῦ ἡθους τῶν πρεσβυτέρων, τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, τῆς κοινωνίας, τῶν περὶ τιμῆς καὶ τιμωρίας διατάξεων τῶν καθεστώτων νόμων καὶ τῶν ἀρίστων λόγων καὶ παιδευμάτων 391 καὶ ἐξ. 432.
 παιδευτικόν 492· μέσον 429, 432· ἔσοχόν

τατον 519 — παιδευτικὸν διήγημα 462, 519, 541, 551· στοιχεῖον ἐν τῇ ποιήσει 481 — παιδευτικώτατον διήγημα 448, 465, 469, 472· δημιούργημα 470· τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ γερμανικοῦ πνεύματος 522 — παιδευτικὰ ἀναγνώσματα 414· στοιχεῖα 363 — παιδευτικώτατα διδάγματα 417, 418, 423· ἀριστουργήματα τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 517.

παιδικὴ ἀγωγή 494· ἀντίληψις 588· ἡ παιδικὴ ἡλικία ἀνδρικῶς τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ὑψηλοτέρου ὀρέγεται 202 — παιδικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 410, 417 — παιδικὸν βιβλίον 564 — παιδικὰ ἀναγνώσματα 178· βιβλία 470, 473· μαθήματα 600.

παιδιῶδες 135 — παιδιῶδη 147.

παιδοτρίβης 391.

παλαιστραὶ 391.

παλλιλογία 511· ἄχαρις, κοπώδης, ἀμετρος 108.

Πανεπιστημίου καθηγηταὶ 121.

πατηγυρικὸν ἐπίχρισμα ἐπιτετηθευμένων 118.

παραβολή 366, 396, 417 — παραβολαὶ 138, 213.

παράδειγμα κλασικὸν φιλικῆς ἀφοσιώσεως Δάμων καὶ Φιντίας 521 — παραδείγματα 395, 412, 481 — παραδειγμάτων δύναμις ἐν τῷ λόγῳ 503.

παιρνήσεις ἔξοχοι 450· σωφρονέσταται καὶ βιωφελέσταται 449.

παραμόρφωσις 269, 271· διηγημάτων 266· μύθων 268.

παραμύθια 126, 180, 185, 187, 194, 213, 218, 219, 248, 251, 252, 266, 271.

παραστάσις τῆς φύσεως καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου ποιητικωτάτη καὶ καλλιπρεπεστάτη 527.

παρατηρητικὴ δύναμις· ἄσκησις αὐτῆς 488.

παρένθυρον 129 — παρένθυρα 86, 274.

παρατρέφωδον 128, 129.

παροιμίαι 33, 286, 384, 388, 424, 427, 439.

πατρίς 45-54, 64, 474, 483; 565, 592 — πατρίδος χώρα ἁγία 591 — πατριωτικὴ πράξις 53.

περὶ διηγήματα 107, 115, 116.

πεζογραφήματα 288, 289, 428.

πεῖθεσθαι τοῖς φρονιμωτέροις ἐσθλόν 399.

πεπαιτημένα 147.

περιγραφή ἄχαρις 149· ἐρασμιωτάτη 587· καλλιπρεπεστάτη 582 — περιγραφή τῆς φύσεως 36· μεγαλοπρεπῆς 539 — περιγραφαὶ 33, 97, 98, 108, 143-156, 194, 218, 483· τοποθεσιῶν γραφικώταται 581, 591.

περιεχόμενον 203, 206, 288, 313, 481· ἠθικὸν καὶ θρησκευτικόν 178· ὄντως ποιητικόν 137· ἀναγνωστικῶν βιβλίων 203· ἀναγνωσματορίου καὶ ἀλφαβηταρίου 185, 189· ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματορίου 359· παντὸς βιβλίου 564· φυσιογνωστικῶν μαθημάτων 217· διηγημάτων 433· τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων τοῦ Ἀλφαβηταρίου 189, 203· τῶν μυθῶν καὶ διηγημάτων 205 — περιεχομένου σμικρὰ ἀξιοπρέπεια καὶ μεγάλη εὐτέλεια 118 — περιεχομένου οἰκονομία 217.

περικαλλέστατος ὁ κόσμος 602.

περιοδοὶ ἀνιαραὶ 108· μακρὰ 291, 294· μακρόταται 198, 200 — περιοδικὴ ἀπαγγελία 294 — περιόδων ἀλλοτρία ἀπαγγελία μύθων 478.

πιθανὸς λόγος 427 — πιθανὴ διήγησις 128, 309 — πιθανόν (τό) 128, 249, 302, 307, 486· ἐν τοῖς Αἰσωπέοις μύθοις 248, 251, 306· ἐν τοῖς διηγήμασι 249, 306· ἐν τοῖς παραμυθίοις 248, 251· ἐν τοῖς πράγμασι 248, 251 — πιθανόν τό πράγμα 302 — πιθανόν καὶ ἀπιθανόν ἐν τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς πράγμασι 126 — πιθανά 379 — πιθανότης 128, 288, 299, 300, 301, 586, 588· μυθικὴ καὶ διηγηματικὴ 307.

πίναξ πυθαγόρειος, πίνακες προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, πίνακες ἀριθμητικῆς ἐν ἀλφαβηταρίοις, πάντες ἀνάμμοστοι 18, 109.

πίστις ἐν τοῖς σμικροῖς 418.

- πλατυσμός (?) ἀντί πλατυσμός 144, 482, 505, 564.
- πνευματικαὶ δυνάμεις 216· παίδων 483.
- ποίημα 203, 254, 264· βαρβαρόφωνων 134· ἔξοχον 118· καλόν 489· χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον 415, 467 — ποιήματα 33, 42, 102, 107, 108, 110, 111, 130-143, 189, 190, 217, 218, 226, 284, 288, 289, 361, 363, 371, 433, 484· ἀπίθανα 266· ἀχάρिता, ἀηδῆ, ἄμουσα, ἀνούσια, ἄμετρα, ἄρρυθμα 108, 130· κάλλιστα 489· ἐξόχου καλλονῆς καὶ ἀνυπερδλήτου ὕψους 265 — ποιημάτια 190, 219, 222 — ποιημάτων ἠθοποιός δύναμις 490.
- ποίησις 137-143· δημῶδης 544 — ποιήσεως καλόν 579· ἔξοχος ἐν τῷ καλῷ παιδευτικῇ δύναμις 178.
- ποιητῆς μουσοφίλητος 578 — ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα 568.
- ποιητικὸς ἀκανθῶν 133 — ποιητικὴ ἀμάρρα 134· ἀξία 485· καλλονῆ ἔξοχος τῶν δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας 579· τάσις 139 — ποιητικὸν στοιχεῖον 359 — ποιητικὰ ἐξαμβλώματα 142 — ποιητικῆς ἐξάρσεως ἀπόδρασμα 132 — ποιητικότης 134, 488, 563, 564, 565 — ποιητικώτερος ἀπλῶν ἀναγνωσματοριογράφων ὁ Εὐριπίδης!! 563, 565· ὁ Ἡσίοδος!! 577-579.
- πολυπραγμοσύνη 381-385, 413.
- πονηροκρατία ἢ παρ' ἡμῖν 374· εἶδε-χθεστάτη πασῶν 468· καταλυμαινομένη νῦν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος 508· καταλυμαινομένη τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλῶνυμον χώραν ἡμῶν 604 — πονηροκρατουμένη πολιτεία ἢ παρ' ἡμῖν 116· ἢ χώρα ἡμῶν 181· οἰκτρῶς πονηροκρατουμένη 397.
- πράγματα ἀπίθανα 126· εὐτελεῖ, λιτά, ἀπρεπῆ, βιωτικά, κοινὰ καὶ δημῶδη 118.
- πραγματικὸς τρόπος 108, 111, 112 — πραγματικὸν 289· μέρος τῶν διηγημάτων 124 — πραγματικαὶ ἀρεταὶ 118 — πραγματικὰ ἁμαρτήματα 118 — πραγματικότης 499 — ὄχι πραγματικῶν μαθημάτων ἀνθολόγια τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 213, 215.
- πραγματογνωσία 42, 347· δαφιλῆς 480 — πραγματογνωσίαι 288, 361 — πραγματογνωστικὴ ὕλη 433 — πραγματογνωστικαὶ περιγραφαὶ 362 — πραγματογνωστικὸν στοιχεῖον 86, 481 — πραγματογνωστικὰ κεφάλαια 360, 371, 504.
- πραγματογραφία 97, 102, 107, 108, 110, 111, 143-156, 266 — πραγματογραφαὶ 187, 189, 190, 191, 213, 226 — πραγματογραφῶν χρῆσις ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 499 — πραγματογραφικὰ κεφάλαια 109, 217· μαθήματα 352· ὑποκείμενα 216, 218, 222.
- πραότης πρὸς τὰ ζῶα 434.
- πρέπον 128, 288, 303, 310 — τὸ πρέπον ἐν τῇ λέξει 27· ἐν τῷ λόγῳ 353 — πρέπων λόγος 315· πρέποντες λόγοι 504 — πρεπωδέστατα καὶ σφόδρα πρὸς παιδεῖαν τῶν νέων ἀρμόττοντα 489.
- πρὸ τῶν ὀμμάτων 574, 578.
- πρόγονοι ἡμέτεροι σοφοὶ 436, 574 — προγόνων ἡμῶν τὸ δαιμόνιον πνεῦμα 519 — προγόνων ἡμετέρων παιδευτικώτατα διδάγματα 423 — προγονικὰ βιβλία 421, 453, 455, 459· τὸ σεμνὸν καὶ ἠθικὸν πνεῦμα αὐτῶν 210 — τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων τὸ ἠθικὸν καὶ εὐγενὲς πνεῦμα 455· τὰ πάγκαλα παραγγέλματα 472.
- πρόσδος ἀλλομένη 118.
- προσευχαὶ ἀνοίκειον τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 18.
- προτάσεις 187, 188· ἄλογοι 218· ἀνόητοι, ἀπερινόητοι, ἀπειροκαλίας μεσταὶ 86· βάνουσοι 218· βραχύταται 197, 198· γενναῖαι, διδακτικαί, ἔλλογοι, εὐγενεῖς, εὐπρεπεῖς 86· κακόζηλοι 96, 97, 108· κεναί, καπηλικαί 218· μακრაὶ 189, 197· μήκιστα 197· μικραὶ 226· μικραὶ καὶ κατὰ παράταξιν 290, 291, 293, 304· ξηραὶ, πενιχραὶ, πλημμελεῖς 97, 107, 115· πρὸς οὐδὲν τείνουσαι 218· σκόπιμοι, σπουδαῖαι, συντελοῦσαι καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς 86· χυδαῖαι 218.

P

Ῥήματα αἰσχρά 407· ὑπέροσεμα 345—
ρήμάτων εὐρυθμία 586.
ῤυθμός 138—ῤυθμοὶ τραχεῖς καὶ δύση-
χοι 118.
ῤωπικὸν γένος τοῦ λόγου 129.

Σ

Σαφήνεια 73, 128, 146, 288, 291, 293,
294, 295, 299, 300, 301, 302, 508,
586, 587-588· σαφήνεια τῆς ἐκθέσεως
524 — σαφές 302, 306, 477· ἐν τῷ
ποιουμένῳ ὀνόματι 331 — σαφέστερον
τὸ διὰ πλείονων λεγόμενον 487—σα-
φῆς διήγησις 128· ἐρμηνεία 291· λέξις
293· λόγος 291 — σαφῆς ἐρμηνεία καὶ
ἐναργής 294.
σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς 455.
σεμνολογία 565.
σεμνοστομία 219.
σικχαμερά 86.
σικάνδαλον λογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν
314.
σικυθίζειν 331.
σολοικίζειν 115 — σόλοικον 548—σό-
λοικοὶ συντάξεις 214—σολοικισμοὶ 60,
74, 92, 107, 112, 113, 114, 120.
σπεῦδε βραδέως 386, 459, 463, 471,
472.
στίξις πλημμελῆς καὶ ἀκανόνιστος 60 —
χονδροειδέστατα περὶ τὴν στίξιν πλημ-
μελήματα 76-79—σημεῖα τῆς στίξεως
σιληπορδοῦντα καὶ αἰσχροῦς κορδακί-
ζοντα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀναγνωσματο-
ρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου 79.
στίχοι εὐτελεῖς 132.
στοιχοουργία ἄμεμπτος 142· ἀπλή 138·
ἀψογος 137.
στυγνότης 135, 149, 318 — στυγνόν
288, 297.
συγγραφεῖς ἀρχαῖοι μεγαλονόστατοι καὶ
γενναϊότατοι, δαιμόνια τῆς ἀνθρωπότη-
τος πνεύματα 154—(Ἰδ. καὶ Ἑλληνες
ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς) συγγραφικὰ
ἐκτρώματα 82.

συγκεντρωτικὴ διδασκαλία 178, 223·
διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης 13· οἰκο-
νομία αὐτῆς 191· συγκεντρωτικὴ ἀρχὴ
τῆς διδασκαλίας γνωστὴ παρὰ τῆς ἀρ-
χαίοις 13 — συγκεντρωτικὸν σύστημα
τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βι-
βλίων 8, 9.

συγκεχυμένα 477.

συλλαβαί 86· ἀλόγιστοι 187· ἄσημοι
καὶ ἄλογοι 24, 25, 70, 88, 167—ἀλο-
γώταται 170, 176, 178, 180· ἀνύπαρ-
κτοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν 168·
νεκραί 88, 89· ξηραί 168, 169, 170,
176—συλλαβῶν γένη καὶ εἶδη 166,
167, 168, 169, 170, 174, 175—συλ-
λαβικὰ εἶδη, συλλαβισμός 86.

συμμετρία 302, 303.

συναίσθημα 241, 243, 244, 245—
συναίσθημα αἰσθητικόν 216· διανοητι-
κόν 164, 184, 201, 217, 222· ἠθικόν
205, 216, 236, 241, 242, 243, 247,
374· ὀρθοσκευτικόν 214, 216· συμπα-
θητικόν 243.

συναλοισφί τῶν φωνηέντων ἄτακτος καὶ
ἄρρυθμος 60 — χονδροειδέστατα περὶ
τὴν συναλοισφί τῶν φωνηέντων πλημ-
μελήματα 76 — λυσσῶντα καὶ στρη-
νιῶντα τὰ τῆς συναλοισφί τῶν φωνηέν-
των ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματο-
ρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου 79-81.

συναναστροφὴ καλὴ καὶ κακὴ 422· μετὰ
τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν 410.

συναρμογὴ τοῦ τε ἀφηγητικοῦ καὶ τοῦ
ἐγκυκλοπαιδικοῦ συστήματος τῆς συν-
τάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 9.

συνείδησις ἠθικὴ 205, 214.

συνειρμός τῶν ἐννοιῶν παρὰ τοῖς ἐχέ-
φροσι καὶ παρὰ τοῖς ἔχουσι σεσαλευμέ-
νον τὸν ἐγκέφαλον 130.

συνήθεια 330—τὸ σύνηθες ἀθαύμαστον
485· τὸ σύνηθες οὐδαμοῦ παροπτέον
330, 331.

σύνθεσις 152· ὀνομάτων εὐρυθμος 302·
ξηρὰ καὶ εὐκαταφρόνητος 147· σόλοικος
καὶ βάρβαρος 61 — συνθέσεως σχῆμα
μικρόκομφον, ἀγεννές καὶ μαλθακόν 118.
σύνταξις 107, 590· κακότεχνος 118.

συντομία 33, 34, 145, 288, 290, 295-304, 305, 306, 481, 508, 566, 586 — συντομία καὶ ἀσάφεια 508 — συντομία καὶ σαφήνεια 481 — οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες περὶ συντομίας 145-146, 201 — ὁ Κοραῆς περὶ συντομίας 514 — οἱ ἡμέτεροι κριταὶ περὶ συντομίας 295-304 — σύντομος διήγησις, σύντομος καὶ μακρότερος λόγος 513 — σύντομοι διηγήσεις 128· περιγραφαὶ 144, 145· φράσεις 187, 218 — σύντομον τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 144, 145, 194, 195, 297 — σύντομα διηγήματα 192 — συντομώτερον 5, 265, 269, 271, 272, 590, 593 — ἐπιστημονικὴ ἔκδοχή τῆς συντομίας 294 — 304.

συρφετώδης καὶ ἀποχειροβίωτος 478.

συστηματικότης 168.

σχῆμα 114, 509 — σχήματα 114, 509, 548· τῆς διανοίας καὶ τῆς λέξεως 590· γλυκύτητος, ἀφελείας, καθαρότητος 291· ταυτολογίας, ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, ἀντιθέσεως, παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως, τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διανόημα ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς 481, 509 — σχημάτων ἀριθμὸς 509.

σχολαστικὸς 337 — σχολαστικαὶ παρατηρήσεις 570.

σχολεῖα· προορισμὸς αὐτῶν 227.

σωρισμὸς καὶ ὄχι κοιμισμὸς 60, 74, 86.

Τ

Τάξις 134, 288, 289, 380· ἀπηκριβωμένη 483· τοῦ κόσμου 533· τοῦ παντός 531· ἀμετάβλητος 537· πάγκαλος 580· τελειοτάτη 602.

ταπεινότης 118· πνευματικὴ 118 — ταπεινά ὀνόματα 108.

ταυτολογία 509.

τέκτων ἡμῶν εὐπλαστοὶ ψυχαὶ 526.

τερατολογήματα γραῶδη καὶ ἀγοραῖα 248.

τέχνη Ἀλφαβηταρίων 159.

τιμωρία· ἢ ἄνωθεν 518· ἄφυκτος τῶν ἀμαρτανόντων 520· ἀλαζονείας 401· βλακείας καὶ ὑπερφορῶν 403· τῶν ἀδικούντων 391, 393· τοῦ κακοῦ ἐν γέ-

νει 402 — τιμωραὶ σκληραὶ 224, 225, 230, 231, 398 — ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐπίχαρτον 189, 244, 245.

τρόπος 114· ἀνώμαλος, χρηστός 540· σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος 118· λεκτικὸς 108, 111, 112· πραγματικὸς 108, 111· οἰκονομικὸς 134.

τροποποιήσις μύθων, διηγημάτων, πραγματογραφῶν 267.

τροφή καὶ παιδεία ἐλευθέρως τῶν Ἑλλήνων 394.

τροφερωτάτη ἔκθεσις 472 — τρυφερώτατον ἔργον 471.

Υ

Υβρις 420· πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα 517.

ὕλη ἀναγνωστικὴ 111· διδακτικὴ 119, 191, 303· πραγματογνωστικὴ 362· τοῦ βιβλίου 484· τῶν ὑποθέσεων 152 — ὕλης οἰκονομία 191, 213, 219· ὕλης ἀναγνωστικῆς οἰκονομία 176.

ὑπεροψία καὶ ὑπερηφάνεια 420.

ὑπόκερα 147.

ὑπόψυχοι μῦθοι 219· ὑπόψυχοι τὴν ἔκθεσιν μῦθοι 108.

ὑφος χαλαρὸν καὶ ἄτονον 408· ἐξωδικὸς καὶ ἄμορφον 118· Αἰσωπεῖων μύθων 478 — ὑφους τὸ εὖηχον καὶ χάρειν καὶ ἐναρμόνιον 494.

ὑψηγορίας τόνος 118.

ὑψηλολογία 132, 134, 171, 347, 565.

ὑψηλοποιόν 118.

ὑψηλορρημοσύνη Πλατωνικὴ 432· Ὀμηρικὴ 594.

ὑψηλὸς ὕμνος τοῦ Σοφοκλέους· τοῦ Κωλωνοῦ 590· τῶν Ἀθηνῶν 592.

ὑψηλόταται ἀρεταὶ 522 — ὑψηλότατος τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος διθύραμβος καὶ λιγυρωτάτη ὠδή πρὸς τὸν μετ' ἄκρας σοφίας κυβερνῶντα τὸν κόσμον Δημιουργὸν τοῦ Παντός τὸ «περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον» συγγραμμάτιον τοῦ Ἀστοτέλους 603.

ὑψίστα δημιουργήματα 526.

ὑψηλοφανές 118.

Φ

Φαντασίας άσκησις 488.
φιλανθρωπίας διδασκαλία 443—φιλανθρωπία πρὸς τὰ ζῶα 435 καὶ εὐμένεια 458-473· τὸ παρ' Ἀριστοτέλει «*φιλάνθρωπον*» 242 καὶ ἔξ. — **φιλάνθρωπον** καὶ **φιλοίκτηρμον** 444, 473—**φιλανθρωπίας διδασκαλία** 440· μελέτη 444.
φιλανθρωπισταὶ κοῦφοι καὶ κεκράται 369, 394.
φιλεργία 417, 418, 449, 450, 458, 469, 470.
φιλοκαλία 113, 118, 289.
φιλοπατρία 45-53, 433, 474, 482· ἀγνή 512.
φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 189, 254-259, 263, 541, 542—τὸ φιλόστοργον πρὸς τὰ ἔκγονα 539.
φλυαρία νοσηρά 118.
φορτικά 129.
φρασις 107, 266· ἀνθηρά 137, 138· Αἰσωπέων μύθων ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττουσα 294, 474· σεμνοτέρα 509—φράσεις 187, 188, 196, 199· ἀφελεῖς 69, 87, 89, 90, 93, 97· ἀνελλήνιστοι 214· δυσεκφώνητοι 89· δυσπρόφερτοι 286· ἔλλογοι 178· μακραὶ 196, 199, 200, 202· μεγάλαι 199· σύντομοι 218· βάνανσοι χυδαῖαι, καπηλικαί, κεναί, ἄλογοι, πρὸς οὐδὲν τείνουσαι, σκόπιμοι, εὐπεῖς, εὐγενεῖς, διδακτικαί, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, σπουδαῖαι, γενναῖαι 218—φρασεῖδια 202—φράσεως τρόποι 590.
φρασεολογία ἀστείωτάτη θύμου Ἀττικῶ μωσχοβολοῦσα 136.
φρενοβλάβεια 316, 323, 324—φρενοβλαβῶν βίος 338. "Ἰδ. καὶ «*συνειρμός*» καὶ «*ψυχικός βίος*».
φρόνημα ἀνελλήνιστον 156· καπηλικόν 481—φρονήματα ψυχρά καὶ μικροποιά

118· φρονήματος ἑλληνικοῦ ἐγγέννησις 526· φρονηματισμός 201.
φρυγίλειν 331.
φυσικὴ διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης· αὕτη γνωστὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13· φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος 178, 207· φυσικὴ ἱστορία 307—φυσικός κόσμος 530.
φυσιογνωστικά 282· κεφάλαια 360, 363, 371, 504· μαθήματα 216· ὑποκείμενα 216, 217, 218, 226—φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον 86, 107, 111, 147, 220, 359, 481.
φυσιογραφία 107, 153, 187, 226—φυσιογραφικὸν κεφάλαιον 348—φυσιογραφικὰ ὑποκείμενα 220, 222.
φύσις 185· θεῖόν τι 580· ἀπαλή καὶ ἰλαρὰ τῆς Ἑλλάδος 533· μεγαλοπρεπῆς καὶ σιγηλὴ 588· ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς 542 καὶ ἔξ.
φωναὶ καὶ ἤχοι τῶν πτηνῶν 339—φωνῆς τύποι 330.

X

Χαλαρὸς λόγος—χαλαρὸν ὕφος 108.
χαμαιδιδουκαλος 17· εἰκαιότατος 594· παλιντριβῆς 17—χαμαιδιδάσκαλοι εἰκαιότατοι 570· σκαιοὶ καὶ ἀπαίδευτοι 508· μικροπόνηροι καὶ ἀπειρόκαλοι, εἰς τὰ τέλματα τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βορβόρου δάκνοντες καὶ δακνόμενοι διάγοντες τὸν ἐπονείδιστον αὐτῶν βίον 212· τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσθεννύντες 519—χαμαιδιδασκάλου ὑμουςία 522—χαμαιδιδασκαλικὴ κριτικὴ ἀντίληψις 559· σοφία 560· ἀβελτηρία καὶ μοχθηρία, καταλυμαινομένη ἡμᾶς καὶ καταισχύνουσα τὸν τόπον ἡμῶν 549—χαμαιδιδασκαλικῶ ἀδδηριτισμοῦ τέλειον καὶ ἀμώμητον παράδειγμα 562.
χαρακτήρ λόγου ἀνειμένος 294· ξηρὸς 147· ψυχρὸς 128· εὐτελής, ψυχρὸς, ὑδαρῆς καὶ ἥμιστα ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων 578· ὑδαρῆς, ἀσθενῆς, ψυχρὸς, κεχυμένος, κενός, οὐδαμῶς ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων, οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ

ἄγαν εὐτελοῦς αἰρόμενος 118· μεγαλο-
πρεπής, γλαφυρός 128—χαρακτήρ τῆς
κρίσεως τῶν ἡμετέρων κριτῶν 295.
χάρις 33, 34, 82, 85, 101, 117, 136,
139, 219, 288, 290, 304, 305, 306,
310, 311, 372, 400, 564, 574, 580·
ἔξοχος 412, ποιητικὴ τῶν ποιημάτων
108, 130, 133—χάριτες τοῦ ἀνθρω-
πίνου λόγου 305· ἐν τοῖς λόγοις 304—
χαριτωμένον διήγημα 117—χαρίτων
ἄνευ διηγήματα 107, 115, 116—χά-
ριτος πηγὴ ἄφθιτος 363—χαρίεις κύ-
ριος 488· Ἑλλην μυθιστοριογράφος 594
—χαριέντες ποιηταὶ 488· χάριεν 144,
145, 304, 494, 602· ἔργον 312—χα-
ριέστερος τρόπος 533—χαριεστέρα
μορφή 404—χαριέστατος μῦθος ὁ τῶν
Νυμφῶν 579—χαριεστάτη ἔκθεσις 472·
πηγὴ 581· ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία 527
—χαριέστατον 305, 311· ἀνέκδοτον
434· δημιουργημάτων 470· διήγημα 469·
ποίημα 415, 467· πλάσμα τῆς ἑλληνι-
κῆς φαντασίας 530—χαριέστατοι μῦ-
θοι 404, 405, 415, 539—χαριέστατα
195, 509· ἀναγνώσματα 414· ἀντικεί-
μενα 101· ἐπιγράμματα 446· ἀριστουρ-
γήματα τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύ-
ματος 517.
χοιρολογία ἐπαφρόδιτος 540.
χρειῶδες (τὸ) 486, 523.
χρηστομάθεια 5.
χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς 213· ὁ τελι-
κὸς σκοπὸς αὐτοῦ 214—χριστιανικὴ
εὐμένεια καὶ πραότης καὶ φιλάνθρωπία
439· ὑψηλοφροσύνη 435—χριστιανικὸν
καθῆκον στοιχειωδέστατον 439, 442—
χριστιανικὰ διδάγματα 436—χριστια-
νικῆς ἠθικῆς ὕψιστα διδάγματα 464—
χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν πνεῦμα 211
—χριστιανικὴ καὶ ἑλληνικὴ παιδεία 212.

χυδαιολογία 86, 94, 112, 194, 429,
564—χυδατοὶ τύποι 214.
χυδαιότης 74, 332· ἀγοραία 118.
χώρα (ἡ) ἡμῶν σεμνὴ καὶ μεγαλῶνυμος
604.

Ψ.

Ψεύδουσαι (τὸ) ἀνελεύθερον 465.
ψευδῆ διηγήματα 117.
ψυχῆς βαρβάρου καὶ ἀνθελληνικῆς ἀπό-
βρασμα 444.
ψυχικὸς βίος· διατάραξις αὐτοῦ 316,
324, 360, 364, 372, 373, 380, 434,
436, 449, 459—ποικίλαι ἐκφάνσεις
τῶν παντοδαπῶν εἰδῶν τῆς διαταράξεως
ταύτης 435· γνωρίσματα καὶ χαρακτη-
ριστικὰ αὐτῆς 457· Ἴδε καὶ «συνειρ-
μὸς» καὶ «φρενοβλάβεια».
ψυχολογικὴ δεινότης 542· διάταξις τῆς
διδασκαλικῆς ὕλης 178, 207, 220· γνω-
στὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13—ψυχολο-
γικὴ διαίρεσις τῶν Δίσωπειων μύθων
359, 378—ψυχολογικὸν φαινόμενον
598—ψυχολογικῶς ἀληθές 597.
ψυχρία 127, 130· δυσανάσχετος 136.
ψυχρολογία 194, 564· ἀνυπόφορος 542.
ψυχρὸς 312· ζῆλος 177· λόγος 108·
χαρακτήρ τοῦ λόγου 118, 128—ψυ-
χρὸν σκῶμμα καὶ Μεγαρεϊκόν 444—
ψυχρά 129, 147, 274· διηγήματα 107,
115, 116, 117, 311· ποιήματα 108,
130· ψυχρά ὑπὲρ τὸν Σκυθικὸν κρύ-
σταλλον ληρήματα 541· ὑπὲρ τὴν Κα-
σπίαν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν
Σκυθικὸν 127, 134· φρονήματα 118.
ψυχρότης 118, 129, 318.

Ω

Ὠμὰ διηγήματα 115.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

- Speugel γρ. *Spengel*, σελ. 13, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημειώσεσιν.
ἐγκλημα—*ἐγκλημα*, σ. 22, 5.
ἐρηται—*ἐρηται*, σ. 34, 4 ἐν ταῖς σημ.
ἔδει—*ἔδν*, σ. 41, 4 κάτωθεν ἐν τῷ κειμένῳ.
οἴχεται—*οἴχεται*, σ. 48, 8 κάτωθεν ἐν ταῖς σημειώσ.
Erbik—*Ellik*, σ. 51, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
σφαιδοειδής—*σφαιροειδής*, σ. 53, 22.
ἐπειτα—*ἐπειτα*, σ. 68, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
ὁ εὐπαιδευτος ὁ κριτής—*ὁ εἰπαιδευτος κριτής*, σ. 69, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
εἷς—*εἷς*, σ. 72, στίχ. 12 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.
ὁ βασιλεὺς—*ὁ βασιλεύς*, σ. 77, στίχ. 5 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.
τοῦτα—*ταῦτα*, σ. 100, στίχ. 11 κάτωθεν.
θυμοσύφως—*θυμοσόφως*, σ. 103, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
ὄχι—*ὄχι*, σ. 110, στίχ. 7 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
συνθετώτεραι—*συνθετώτεραι*, αὐτόθ. στίχ. 4 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
μεθοδικῆς—*ἀναγνωστικῆς*, σ. 111, στίχ. 19.
Ἄρφαθηταρίου—*Ἄλφαθηταρίου*, σ. 116, 24.
μεγαλορρημοσύνη—*μεγαλορρημοσύνη*, σ. 118, 15.
der—*der*, σ. 119, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
προσαγορεύεται—*προσαγορεύεται*, σ. 128, στίχ. 12 ἐν τῇ σημ.
εἰκότως—*εἰκότος*, σ. 128, στίχ. 2 ἐν τῇ σημ. 2.
ἄσμα—*ἄσμα*, σ. 133, 21.
θρηνωδίαν—*θρηνωδίαν*, σ. 135, στίχ. 1 ἐν τῷ ἀριθμῷ 8.
Vergungens—*Vergnungens*, σ. 142, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.
Deutschland—*Deutschland*, σ. 142, στίχ. 7 ἐν ταῖς σημ.
uud—*und*, σ. 143, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.
Αὐτόθ.—*Αὐτόθ.*, σ. 248, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
οἰόμεθα—*οἰόμεθα*, σ. 160, στίχ. 3 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.
σοφωτέρων—*σοφωτέρων*, σ. 177, 9.
Haerstes—*Haesters*, σ. 162, 182, 183 ἐν ταῖς σημ.
ἕκαστον—*ἕκαστον*, σ. 185, στίχ. 2 κάτωθεν.
παγγάλιπα—*παγγάλεπα*, σ. 186, στίχ. 19.
Ἵρνιθ.—*Ἵρνιθ.* σ. 193, στίχ. 26 ἐν ταῖς σημειώσ.
αἰθουσαν—*αἰθουσαν*, σ. 196, 13.
ἐναντιότητος—*ἐναντιότητας*, σ. 288, στίχ. 11 ἐν ταῖς σημ.

βεβιωχός ἔτη ἑννεήκοντα—βεβιωχώς ἔτη ἑνενήκοντα, σ. 232, στίχ. 5 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.

Ποκύκλεις—Πολύκλεις, σ. 233, 2.

μέτρ.—μέρ. σ. 245, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημειώσ.

Mittel. klasse—Mittelklasse, σ. 254, στίχ. 8 κάτωθ.

αἴρησιν—αἴρσεις, σ. 259, 1.

κούδεν—κούδέν, σ. 261, 18.

συνελεύτει—συνελεύσει, σ. 262, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.

Erzählungen—Erzählungen, σ. 267, στίχ. 6 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

Steichhölzer—Streichhölzer, σ. 270, 17.

Niedertheinische—Niederrheinische, σ. 270, στίχ. 11 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

ἀκούοντων—ἀκούοντων, σ. 294, στίχ. 9 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

εὐθός—εὐθύς, σ. 301, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημ.

Volkamann—Volkmann, σ. 303, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημ.

τῇ νεολαία—τῆρ νεολαίαν, σ. 311, στίχ. 3 ἐν ταῖς σημ.

der—der, σ. 311, στίχ. 3 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.

«Οἱ δὲ ἔφοροι. . .» ὄντος—«Οἱ δὲ ἔφοροι. . . ὄντος», σ. 318, στίχ. 9-10.

ἑστρατοπαιδεύοντο—ἑστρατοπεδεύοντο, σ. 319, στίχ. 2 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.

διακαιούμεθα—διακαιώμεθα, σ. 326, 6.

γωνιομόδουκες—γωνιομόμβουκες, σ. 333, 14.

Testaments—Testaments, σ. 335, στίχ. 2 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

ῥαθυμοῦντες—ῥαθυμοῦντες, σ. 341, 15.

κάπι—κάπί, σ. 346, στίχ. 7 ἐν τῇ σημ.

(σελ. 119)—(σελ. 72 καὶ σημ. 4), σ. 353, 9.

οὐσιωδεστάτην—οὐσιωδεστάτην, σ. 371, στίχ. 10.

οἶει—οἶει, σ. 371, 19.

ἐκείνων—ἐκείνων, σ. 379, στίχ. 6 ἐν τῇ σημ.

ἦ—ἦ, σ. 379, στίχ. 10 ἐν τῇ σημ.

(ἀπόσπ. 233, Bergk σελ. . .)—(ἀπόσπ. 233, Bergk, σελ. 457), σ. 387, 21.

Ausgab.—Ausgab., 388, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.

διέδωκε—δέδωκε, σ. 391, 21.

δοξασίω—δοξασίων, σ. 393, στίχ. 4 ἐν ταῖς σημ.

Schulverhältnisse—Schulverhältnisse, σ. 402, στίχ. 6 ἐν τῇ σημ.

Bernardy—Bernardy, σ. 403, στίχ. 3 ἐν τῇ σημ.

Αἰσιώπειο—Αἰσιώπειοι, σ. 405, 19.

τοῦ λοιποῦ—τοῦ λοιποῦ σ. 405, 3 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.

Dintorf—Dintorf, σ. 410, 19.

προάγει—πράγει, σ. 410, 23.

ἄξιαί—ἄξιας, σ. 411, 10.

ὑπερεπηρέθη—ὑπερεπηρέθη, σ. 416, 10.

Kuhn—Kühn, σ. 418, 427 ἐν ταῖς σημ.

ἐκχυμένον—ἐκχευμένον, σ. 420, 7.

κάνάγει—κάνάγει, σ. 421, 22.

Πυθιονικῶν 8. 13—Πυθιονικῶν 8, 13, σ. 421 τελευτ. ἐν ταῖς σημ.

ἦν—ἦν, σ. 423, 8.

Mitteltufe—Mittelstufe, σ. 427, 3 κάτωθεν ἐν τῇ σημ.

τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θεοῦ τούτου πνεύματος, ἡ ἀγνωτέρα ἔκφρασις εἶνε ὁ Ὅμηρος,

ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω Στέντορος φωνὴν βάλλων θὰ κράζω
— τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θεοῦ τούτου πνεύματος ἢ ἀγνοτέρα ἔκφρασις εἶνε ὁ
Ὅμηρος, ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω, Στέντορος φωνὴν
βάλλων θὰ κράζω, σ. 432, στίχ. 4-6.

freundleh—*freundlich*, σ. 432, 2 ἐν ταῖς σημ.

εἷς—*εις*, σ. 434, 3 κάτωθεν.

τοῖς πολλοῖς 2)—*τοῖς πολλοῖς 1)*, σ. 438, 2.

σχολίσις—*σχολείσις*, σ. 450, 5 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.

ἀναγινώσκουσιν—*ἀναγινώσκουσιν*, σ. 459, 7 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.

Eutwicklung—*Entwicklung*, σ. 464, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

Lhesebuch—*Lesebuch*, σ. 464, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

vermisste.. uud—*vermischte.. und*, σ. 470, στίχ. 4 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

Coommis.—*Kommission*, σ. 471, στίχ. 11 ἐν τῇ σημειώσ.

Sterunthaler—*Sternthaler*, σ. 480, στίχ. 7 ἐν τῇ σημ.

Grundris—*Grundriss*, σ. 485, στίχ. 2 ἐν ταῖς σημ.

ἐν—*ἐν*, σ. 494, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.

ἐδκίμασε—*ἐδοκίμασε*, σ. 492, στίχ. 14 ἐν ταῖς σημ.

Πλάτων 658 D—*Πλάτων, Πολιτεία 658 D*, σ. 493, στίχ. 11 ἐν ταῖς σημ.

Watz—*Waltz*, σ. 494, στίχ. 9 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.

dic—*die*, σ. 500, στίχ. 13 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

ἄκριτον—*ἄκριτον*, σ. 507, 7.

ἔθιμοτυπίας—*ἔθιμοτυπίας*, σ. 525, 14.

προκαθυομένου—*προκαθηγουμένου*, σ. 527, 16.

σειδναμένη—*σκιδναμένη*, σ. 528, 8.

πρώτοι—*πρώτοι*, σ. 531, 10.

εἰσαστικαῖς—*εἰκαστικαῖς*, σ. 582, στίχ. 6 κάτωθ. ἐν τῷ κειμένῳ.

